गुरु विरजानन्द स्मारक
संस्कृत पुस्तकालय
परिग्रहण क्रमांक 608

ओ३म्

آريه سماج جا نيم

١. سموري سچين وديائن ۽ جيڪي پدارٿ وديا دوارا ڄاتا وڃن ٿا تن سڀني جو آدي مول پرميشور آهي.

٢. ايشور سچدانند سروپ، نراڪار، سروشڪتيمان، نيائڪاري، ديالو، اجنما، اننت، نروڪار، انادي، انوپم، سرو آڌار، سرويشور، سرو وياپڪ، سرو انترجامي، اجر، امر، ابڀيه، نتيه، پوتر ۽ سرشٽي ڪرتا آهي. اُن جي ئي اُپاسنا ڪرڻ يوڳيه آهي.

٣. ويد سڀني سچين وديائن جا پستڪ آهن. ويدن جو پڙهڻ پڙهائڻ، ٻڌڻ ٻڌائڻ، سڀني آرين جو پرم ڌرم آهي.

٤. سچ کي گرهڻ ڪرڻ ۽ اسچ کي تياڳڻ ۾ سروَدا تيار رهڻ گهرجي.

٥. سڀ ڪم ڌرم انوسار، ارٿات سچ ۽ اسچ جو وچار ڪري ڪرڻ گهرجن.

٦. سنسار جو اُپڪار ڪرڻ هن سماج جو مکيه اُديش آهي. ارٿات شاريرڪ، آتمڪ ۽ سماجڪ اُنتي ڪرڻ.

٧. سڀني سان پريتي پوروڪ، ڌرم انوسار، يٿا يوڳيه ورتاءُ ڪرڻ گهرجي.

٨. اوديا جو ناش ۽ وديا جو واڌارو ڪرڻ گهرجي.

٩. هر هڪ کي پنهنجيءَ اُنتيءَ ۾ ئي سنتشٽ نه رهڻ گهرجي، پر سڀني جي اُنتيءَ ۾ پنهنجي اُنتي ڄاڻڻ گهرجي.

١٠. سڀني ماڻهن کي سماجڪ، سروهتڪاري نيمن جي پالڻ ۾ پرتنتر [سڀ جي آڌين] رهڻ گهرجي ۽ پنهنجي هتڪاري نيم ۾ سڀ سوتنتر آهن.

अजमेर
गुरु विरजानन्द स्मारक
संस्कृत पुस्तकालय
परिग्रहण क्रमांक 608

پنهنجا اهي سڌانت [اصول] ٿورڙي ۾ ڏيکاريا اٿم. سندس تفصيل وارا هي ستيارٿ پرڪاش ۾ جدا جدا جاين تي ڏنل آهي، ورگويد آدي ڀاشيه ڀوميڪا آدي گرنٿن ۾ ٻڌ لکيل آهي. اولاسه جا ڳالهه سڀني لاءِ موچ جهڙي آهي تهڙي کي محفوظ آهيان. جنهن ان سڀني انسان جو سچ ڳالهائڻ چڱو ۽ ڪوڙ ڳالهائڻ خراب آهي. اهڙن سڌانتن کي سويڪار ڪندو آهيان ۽ جي مت متانترن جا جهڳڙا وغيره جهڳڙا آهن، سي موکي وڻن ٿا ڪين. ڇاڪاڻ ته اهي مت وارن پنهنجن مٽن جا پرچار ڪري ۽ ماڻهن کي ڦاسائي تن کي هڪ ٻئي جا دشمن بڻائي ڇڏيا آهن. ان ڳالهه جو کنڊن ڪري ۽ سرو سچ جو پرچار ڪري سڀني کي هڪڙي ڌرم ۾ آڻي، دشمني دور ڪرائي ۽ هڪ ٻئي لاءِ سچي پريت پيدا ڪرائي سڀني کي سک ۽ لاڀ پهچائڻ لاءِ تي منهنجو يتن ۽ اراده آهي. سرو شڪتيمان پرماتما جي ڪرپا ۽ سهائتا سان ۽ آپت پرشن جي سهاجوڳ سان هي سڌانت سڄي ڌرتي ۾ جلد پکڙجي وڃي. جنهنڪري سڀئي منش سولائيءَ سان ڌرم، ارٿ، ڪام ۽ موکش جي پراپتي ڪري سدائين اُنتي ڪندا ۽ آنند ڪندا رهن! اهو ئي منهنجو مکيه پرجوجن آهي.

अल्पमति विस्तरेण बुद्धिमद्वर्य्येषु ॥ ٻڌيمانن اڳيان وستار ڪرڻ جي گهرج ڪانهي.

ओम् शन्नो मित्रः शं वरुणः । शन्नो भवत्वर्य्यमा ॥ शन्न इन्द्रो बृहस्पतिः । शन्नो विष्णुरुरुक्रमः ॥ नमो ब्रह्मणे । नमस्ते वायो । त्वमेव प्रत्यक्षं ब्रह्मासि । त्वामेव प्रत्यक्षं ब्रह्मावादिषम् । ऋतमवादिषम् । सत्यमवादिषम् । तन्मामावीत् । तद्वक्तारमावीत् । आवीन्माम् । आवीद्वक्तारम् । ओ३म् शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

ارٿ:- (मित्रः) سڀني جو مِتر ايشور (नः शं) اسان سڀني لاءِ سکدائڪ ٿئي. (वरुणः) سڀني کان سريشٽ ايشور (शं) سکدائڪ ٿئي. (अर्य्यमा) نيائڪاري ايشور (नः शं) اسان سڀني لاءِ سکدائڪ (भवतु) ٿئي. (इन्द्रः) وڏو ايشوريه وارو ايشور (नः शं) اسان سڀني لاءِ سکدائڪ ٿئي. (उरुक्रमः) وڏي پرڪرم واري ۽ سڀ ۾ وياپڪ (विष्णुः) ۽ (बृहस्पतिः) جنهن جا ڪرم مهان آهن، اهڙو ايشور (नः शं) اسان سڀني لاءِ سکدائڪ ٿئي. [يجرويد ادياءِ ٣٦، منتر ٩]

سڀني کان وڏو جو برهم آهي تنهن لاءِ نمسڪار. جيون دانا وايو کي نمستي. تون ئي پرتيڪش [اکين جي وسيلي اهڙ ڪرڻ جهڙو] برهم آهين. توکي ئي اٿم پرتيڪش برهم ڪري ڪوٺيندو هوس. ڪوٺيندو آهيان ۽ ڪوٺيندو رهندس. [توکي ئي] ات سرو روپ (نياءِ ڪاري، پرمات يا نياءِ انوسار هلندڙ) ڪوٺيندو هوس، ڪوٺيندو آهيان ۽ ڪوٺيندو رهندس. [توکي] ستيه سرو روپ [سچو آچار وارو] ڪري ڪوٺيندو هوس، ڪوٺيندو آهيان ۽ ڪوٺيندو رهندس. اهو سان ڪوٺيندڙ ۽ ارٿين منهنجي رکيا ڪندا هئا، ڪندا آهن ۽ ڪندا رهندا. [سو هيڪر ۽ مون ڪوٺيندڙ جي رکيا ڪريو!]

اوم شانتي! شانتي!! شانتي!!!

[هي اوم! اوهين لوڪ ۾ شانتي، جيا ۾ شانتي، ۽ جڳت ۾ شانتي استاپن ڪريو!]

اُيوم ۽ ٻارن پرمهنس پربراجڪ آچاريه شريمد ورجانند سرسوتي سوامي جي شش ديانند سرسوتي سوامي جي منتويه ۽ امنتويه سڌانتن جو ورڻن سماپت ٿيو. ۽ اهو سان گڏ هي ... سان پورو ۽ ... ستيارٿ پرڪاش سماپت.

٤٣. نوڪ:- ڏک وشيش [خاص ڏک يا ساڌارڻ ڏک] جيڪو ته سنڌس سامگري ۽ [ساڌن] جي ملڻ جو ٽالو نوڪ آهي.

٤٤. ٽن پوڪارن جا جنم:- شرير ڌارڻ ڪري ظاهر ٿيڻ آهي جنم ولڻ، [مر پوڙ [ڪل وڪل]، پو [اپد]]، ۽ مڌيه ڪاري ڪو، انهن پيدائش [لقاولي] موجب ٽن پوڪارن جو مهان ٿو.

٤٥. جنم ۽ * موتمو:- شرير سان ڪڏهن جيو ٽالو آهي جنم، ۽ ان جدا ٿيڻ کي ئي موت چئبو آهي.

٤٦. وواهر:- [ويدن شاسترن جي] نيمن انوسار، ظاهري وسيع ۽ ٻيهجي ۽ [يا اوسار ٻاهي ڪرڻ ڪري [هلبالو هڏڻ] وهان ڪرڻ] وواهر ٿو سڏجي.

٤٧. نيوگ:- وواهه ڪانپوءِ پتيءَ جي مري وڃڻ آهي ودوڙتي ڪري يا سنڌس ٽامرد آڌي ڏالهي سماوان ڪري استريءَ جو پيهجي وڃڻ يا ٻار ڪان آمر وڃڻ واري پرش سان، يا پرش جو آپت ڪال [سانجهي لاچاري] جي حالت ۾ سمنڌ ڪنهن ودوا آدي استريءَ سان آورن ڏيهن لاءِ سمنڌ ڪري] سنتان اُپن ڪرڻ [اموڪ ٿو سڏجي].

٤٨. استقي:- ڪنهن ڳالهه انڪار ۽ سنڌن ڪيان پراپت ڪرڻ [اُستتي ڪرڻ ٿو سڏجي] الڪري [منهنجا ڪيا ڳالها ڏسان] پرپت آدي وقندي.

٤٩. پراٿنا:- ايشور سان سمبنڌ رکڻ ڪري جي وگيان [خاص علم] آدي پراپت ٿا ٿين انجي [پراپت ڪرڻ] لاءِ پنهنجي طرفان ڪوشش ڪرڻ ڪانپوءِ ٻاچنا [ونتي] ڪرڻ [پراٿنا ٿي سڏجي] انجو ڦل ٿو ايمان ۽ انجڻ آهي.

٥٠. اُپاسنا [پرماتما جي ويجهو رهڻ]:- جنن اڇور جا گڻ، ڪرم ۽ سڀاءُ پوتر آهن. تنهن پنهنجا ڄاڻڻ ۽ ايشور ني سرو وياپڪ ۽ ٻاڻ کي ويانه [آن ۾ سمايل] سمجهي، يوگ ابياس سان انهن ساڌنا ڪرڻ لاءِ. اسين ايشور جي ويجهو آهيون ۽ ايشور اسانجي ويجهو آهي، اُپاسنا ٿي سڏجي. انجي ڪرڻ ڪري گيان جو واڌارو ٿيندو آهي.

٥١. سگڻ ۽ نرگڻ [گڻن واري ۽ گڻن ڪانسواءِ] استتي، پراٿنا ۽ اُپاسنا:- جي جي گڻ پرميشور ۾ آهن تنهن ان گڻن جو وکنڊ، ۽ جيڪي جي گڻ منجهس ڪونهن، تنهن ان گڻن کان پوڻڪ موجي ڪري سنڌس واکاڻ ڪرڻ آهي سنڌس سگڻ ۽ نرگڻ استتي ڪرڻ. چڱن گڻن جي گرهڻ ڪرڻ جي اڇا ڪرڻ ۽ دوشن کان ڇڪڻ لاءِ پرماتما جي سهائتا گهرڻ سگڻ ۽ نرگڻ پراٿنا ٿي سڏجي. ۽ پرميشور کي سڀني گڻن سان ڀرپور ۽ سڀني اوڳڻن کان رهت سمجهي ڪري پنهنجي آتما تي سنڌس ۽ سنڌس آگيا جي ارپڻ [تابع، آڌان] ڪري ڇڏڻ سگڻ ۽ نرگڻ اُپاسنا ٿي سڏجي.

---

* آريه اُپديش رتن مالا ۾ لکيل آهي ته:- "جيو جو ڪنهن شرير سان ڪڏهن ڪو به سمبنڌ پوڻ ۽ انجڻ سڏيو آهي "جنم". جنهن شرير کي پراپت ڪري جيو ڪرم ڪندو آهي، انهن شرير ۽ جيو جو ڪنهن وقت وڇڙڻ آهي "موت" ۽ ان ڪري جيو جو "شرير سان ڪڏهن" ۽ جدا ٿيڻ لکيل آهي، سو "جنم" جو لي ڪلاب " آريه سماج پرڪاش کان].

ڇهن جي وچ ۾ جيڪو به ڏيکاءُ آهي تنهنکي آريه ورت ڪوٺيندا آهن، ۽ جي اُن ۾ رهندا ڪان رهندڙ آهن سي پڻ آريه سڏبا آهن.

٣١. آچاريه:- جو سانگ، اُپانگ [الڳن ۽ اُپ الڳن سميت] ويد ودياءُ جو اڌيايڪ ۽ سچو آچرڻ جو گرهڻ ڪرائيندڙ ۽ ڪُپا آچرڻ جو ڇڏائيندڙ آهي، سو آچاريه تو سڏجي.

٣٢. شش:- [سک، شاگرد]:- جو سچي سکيا ۽ وديا گرهڻ ڪرڻ جوڳو، ڌرماتما، وديا گرهڻ جي اڇا ڪندڙ ۽ آچاريه جي سيوا ڪندڙ آهي، سو شش [شسيه] سڏبو آهي.

٣٣. گرو:- ماتا ۽ پتا [۽ انهن ڪانسواءِ] جو ڌرم سچ کي گرهڻ ڪرائي ۽ ڪوڙ کان ڇڏائي سو گرو سڏبو آهي.

٣٤. پروهت:- جو يجمان [يگ ڪرائيندڙن] جو هتڪاري [ڀلو گھرندڙ] ۽ سچو اُپديش ڪندڙ آهي، سو پروهت تو سڏجي.

٣٥. اُپاڌيايه:- جو ويدن جا ڪي حصا يا انگ پاڙهيندو آهي تنهنکي اُپاڌيايه ڪوٺيندا آهن.

٣٦. شِشٽاچار:- ڌرم جي هلندي، برهمچريه سان وديا گرهڻ ڪري، پرتيڪش آدي پرمانن سان سچ ۽ ڪوڙ جي نڪيڙي، سچ جو گرهڻ ۽ اسچ جو تياڳ ڪرڻ اِهي شسٽ آچار [چڱي چال] آهي، جو انهن ڪريٿو سو ”شسٽ“ [چڱي چال اختيار ڪندڙ چڱو ماڻهو] تو سڏجي.

٣٧. اَٺ پرمان:- پرتيڪش آدي اَٺ پرمان [ثابتيون] کي ڄاڻڻ گهرجي.

٣٨. آپت [عالم]:- جو پوري رِهتا [سچ ڳالهائيندڙ]، ڌرماتما ۽ سڀني جي سُک لاءِ يتن ڪندڙ آهي، تنهنکي ئي آپت سمجهندو آهيان.

٣٩. پريڪشا:- پرتيڪشا پنجن پرڪارن جي آهي:- پهرين ايشور، سندس گڻ، ڪرم، سڀاءُ ۽ ويد ودياءُ الوسار. ٻيو پرتيڪش آدي اَٺ پرمان. ٽيون سرشٽيءَ ڪرم [قانون قدرت]، چوٿون آپتن جو ورتاءُ ۽ پنجون پنهنجيءَ آتما جي پوترتا ۽ ڪرياءُ انهن پنجن پريڪشائن موجب سچ ۽ ڪوڙ کي پرکي سچ کي گرهڻ ڪرڻ ۽ ڪوڙ کي ڇڏڻ گهرجي.

٤٠. پرآپڪار:- جنهن سان سڀني ماڻهن جا دُراچار ۽ ڏک ٽُٽن ۽ سريشٽ آچار ۽ سک وڌن، [اهڙي ڪرم جي ڪرڻ کي] آءٌ پرآپڪار ڪوٺيندو آهيان.

٤١. سوتنتر ۽ پرتنتر:- جيو پنهنجن ڪرمن ڪرڻ لاءِ سوتنتر [خود مختيار] ۽ [ڪيل] ڪرمن جي ڦل ڀوڳڻ ۽ ايشور جي ويوسٿا [پربنڌ] انوسار پرتنتر [پراڌين] آهي. ساڳيءَ ريت ايشور به پنهنجن سچن آچار [سهڻن ڪرمن] آدي ڪرڻ ۾ سوتنتر آهي.

٤٢. سورگ:- سک وشيش [خاص سک ۽ رواجي سک کان وڌيڪ سک] ڀوڳڻ ۽ سندس ساڳريءَ [سک ڀوڳڻ جي سامگرين] جي پراپتيءَ جو نالو سورگ آهي.

وچ ۾ جيڪي انهن [حدن] جو وستار [ڦهلاءُ] آهي، تنهن وچ جو ملڪ آهي تنهنجو نالو آريه ورت آهي.* انهن آريه ورت [هندو ديش] برهمپترا ۽ سنڌو ندين جي سڃي ۽ ڪجهه ٻئي ڪجهه ڏاکڻ جيڪي انهن سڀني اُتي پکڙيل آهي سو سڀو ملڪ آريه ورت ۽ اُن ۾ رهندا ڪان رهندڙ ماڻهو آريه آهن. ساڳيءَ ريت جيڪي به انهن جي اراضي ۾ وڏا پهاڙ جهڙن جي حد آهي، ان سان سموري آريه ورت آهي، ۽ انهن ۾ رهندا ڪان رهندڙ ماڻهو آريه ئي سڏجن. (ڪنٻيراو)

٢٣. پراڻ:- اٺرهن. آدي پراڻ گرنٿ جي پڙهڻ آدي [مهرشين] جا ٺاهيل آهن. انهي آڌ پراڻ، اتهاس، ڪلپ، گاٿا ۽ ناراشنسي نالن سان سڏجڻ آهيان، ۽ نه ڀاڳوت آدي پهن پستڪن کي.

٢٤. تيرٿ:- جي سمهڻ پاڻي، وديا، ستسنگ، يم آدي، يوگ ابياس، پرشارٿ، وديادان ڪرڻ وغيره. چڱا ڪرم آهن جيڪي ڪرڻ ڪري [منش] دک ساگر کان پار لنگهي ٿو، تنهن کي اٺ تيرٿ سمجهندو آهيان، ۽ نه جل. استل [پاڻي ۽ پرٿوي] آدي واري جاءِ کي.

٢٥. پرشارٿ:- پرشارٿ [تدبير، همت] پرارٻڌ [تقدير، قسمت] کان اتڪري وڏو آهي، جو ان سمجهان ٿي اڳي اچڻ وارو پرارٻڌ ٺهندو آهي. پرشارٿ جي سڌرڻ سان ٿي سڀڪي سڌري ٿو، ۽ سندس بگڙڻ ڪري سڀڪجهه بگڙي ٿو. اتڪري ٿي پرارٻڌ جي ڀيٽ ۾ پرشارٿ وڏو آهي.

٢٦. منش:- سک، دک، هاڃي لاڀ ۾ منش کي سڀني سان هلائڻ. [واجبي رستو] ۽ انهيءَ آتما جيان ورتاءُ ڪرڻ چڱو ۽ انڪان ورڌ غلط بڇڙو ٿو سمجهان.

٢٧. سنسڪار:- جنهن ڪري شرير، من ۽ آتما اتم ٿين ٿا، سي تنهن [ڪرياڪاري سنسڪار] کان آرمڀ ڪري مرڻ [انتيشٽي سنسڪار] تائين سورهن پرڪارن جا سنسڪار آهن. انهن ڪرڻ اٺ ڪراوڻ [فرض] ٿو سمجهان. ساڙڻ کانپوءِ مئل لاءِ [شراڌ آدي] ڪجهه ڪرڻ گهرجي.

٢٨. يگيه:- يگيه انکي چوندا آهن، جنهن ۾ عالمن جو ستڪار ڪجي، جنهن ۾ شلپ [ڪاريگري] ۽ رسائن [ڪيميا] ارٿات پدارٿ وديا [سائنس] سمجهان لاڀ پرائجي ، جنهن ۾ وديا آدي شڀ گڻن جو [تن ڪي] دان ڏجي ، جنهن ۾ اگني هوتر [هوم] آدي ڪجي، جنهن ڪري هوا، مينهن، جل ۽ اوشڌيون [ورسپتي] پوتر ٿيڻ سڀني جيون کي سک پهچائين. انهن يگين کي اتم ڪرم سمجهان ٿو.

٢٩. آريه ۽ دسيو:- جيئن سرشٽ پرشن کي "آريه" ۽ دشٽن کي "دسيو" چوندا آهن، تئن مان به ٿو چوان.

٣٠. آريه ورت جون حدون:- هن ديش جو نالو آريه ورت انڪري آهي، جو ان ۾ سرشٽي جي آد ڪالون آريه لوڪ رهندا آيا آهن. انجون حدون اتر ۾ هماليه جبل، ڏکڻ ۾ وندياچل جبل، اولهه ڏانهن اَٽڪ* نديءَ ۽ اوڀر ڏانهن برهمپترا نديءَ تائين آهن. انهن

---

* اٽڪ جو اوٽ آهي سنڌو نديءَ ۽ نه اٽڪ جو شهر، هن بيان ۾ واچار ڪرڻ سان بلڪل ٿو آريه ورت جي اولهه، اوڀر، حد سنڌو نديءَ جي نيچي ڪناري کان برهمپترا جي سڄي ڪنڊ تائين آهي. ارٿات هن بيان موجب برهمپترا نديءَ جي ڪنڊ ۾ وسيل ملڪ ۽ سنڌ جا ڪراچي، دادو، لاڙڪاڻي ۽ ابر سنڌ ٺٽي جا ضلع ۽ پنجاب آديءَ جو گهڻو ڀاڱو جو سنڌو نديءَ جي سڄي ڪنڊ ۾ آهي سو نه آريه ورت ۾ شمار ٿيندو ۽ نه انهن حدن جا رهاڪو آريه ڪڏهن سڏبا پر اهي نه آهي. "آريه اديش" وارن ماڻهن ۾ شمار دنيا جا آريه ورت جون اهي ساڳيون حدون ڏيکاريندي ورڌ بڪ لکي ٿا ته "انهن چڪري [حدن] جي

۱۲. **مڪتي** [نجات]:- سڀني دکن کان ڇٽي ڪري آنند روپ پرماتما سان ايڪتا ۽ ان جي سرشتيءَ ۾ پهچڻ، [جا انوسار سڀ ڪندو رهي [مڪتي ٿي سڏجي]. مڪر مدعي ڪامن مڪتيءَ جا آنند ڀوڳي ورتي سمسار ۾ اچڻ [پوندو آهي].

۱۳. **مڪتيءَ جا ساڌن**:- ابهسو ۽ ابياسا پوک ابيامي، ڌرم انقتان [ڌرم اسي هلڻ] پرهيزو، رکي ودياپرالڻ، آتما وديان جي سنگت ڪرڻ، سمو ودياپ، چنگا وچار، ۽ پرشارٿ آدي [مڪتيءَ جا ساڌن] آهن.

۱۴. **ارٿ** [دولت کي پراپت ڪرڻ جو ساڌن]:- جنهن ڌرم سان پراپت ڪجي [تنهنکي ارٿ ڪوٺبو آهي]، ۽ جو اڌرم سان ملي ٿو سو آهي انرٿ [سامان جي ساٿ کان ڪان خالي].

۱۵. **ڪام**:- "ڌرم" ۽ "ارٿ" جي ذريعي جنهن پراپت ٿئي، تنهنکي چوندا آهن ڪام [ڪامنا، ارادو، مقصد يا غرض].

۱۶. **ورڻ ۽ آشرم***:- گڻ ۽ ڪرم جي پرکڻ موجب مقرر آهن.

۱۷. **راجا**:- جو شڀ گڻ، ڪرم، سڀاءُ سان پرڪاشمان [آهي]، جو پکشپات رهت، نياءُ ۽ ڌرم جي سيوا [ڪري]، جو پرجا سان پتا جيان ورتي، جو پرجا کي پٽر جيان سمجهي سندس اُنتي ۽ سک وڌائڻ لاءِ سدا يتن ڪندو رهي [سوئي راجا ٿو سڏجي].

۱۸. **پرجا** [رعيت]:- پوتر گڻ، ڪرم ۽ سڀاوَن کي پراپت ڪري پکشپات رهت، نياءُ ۽ ڌرم جي پالنا ڪندي راجا ۽ پرجا جي اُنتي گهرندڙ، راجا سان بغاوت نه ڪندڙ ۽ راجا سان پٽن جيان ورتاءُ ڪندڙ [ماڻهو راجا جي پرجا ٿا سڏجن].

۱۹. **نياڪاري**:- جو سدائين وچار ڪري ستيه کي جاڻي، ستيه کي پراپت ٿو ڪري، جو انياءُ ڪندڙن کي نابود ڪري ۽ نياءُ ڪندڙن جو واڌارو ٿو ڪري، ۽ جو پنهنجي آتما سمان سڀني لاءِ سک جي اڇا ٿو ڪري، سوئي نياءُ ڪندڙ آهي، ۽ انکي ئي آءُ ۾ براٻر [نياڪاري] ٿو سمجهان.

۲۰. **ديو، اسر، راڪشس ۽ پشاچ**:- وديوانن کي ديو، اوديوانن [اگيانين] کي اسر، پاپين کي راڪشس [راڪشاس]، ۽ اناچارين [بڇڙيءَ چال وارن ماڻهن] کي پشاچ سمجهندو آهيان.

۲۱. **ديو پوڄا ۽ اديو پوڄا**:- وديوانن، ماتا، پتا، آچاريه، اتٿي، نياڪاري، راجا ۽ ڌرماتما ماڻهن، پتي ورتا استريءَ ۽ استري ورت پتيءَ جو ستڪار [سنمان] ڪرڻ ديو پوڄا ٿي سڏجي، ۽ انهي جي ابتڙ اديو [غير ديو] پوڄا. انهن جي [جيئرن] مورتين کي پوڄڻ، ۽ انهن کان سواءِ آديءَ جي جڙ مورتين کي پوڄڻ [ان پوڄا جي برخلاف] ٿو سمجهان.

۲۲. **شڪشا**:- جنهن کان ودياب سڀيتا، ڌرماتمائي ۽ جتيندرتا [اندرين کي وس ۾ آڻڻ] ۾ سڀاڳ ٿي ۽ اوديا آدي دوش ٿا لهن، تنهنکي شڪشا [سکيا] چوندا آهن.

* برهمچرج، گرهستي، وانپرست ۽ سنياس جو تفصيل آهي "ورڻ" ۽ ڌرمن [ذاتين] جي وچ انوسار برهمڻ، ڪشتري، ويش ۽ شودر سڀاءُ بيان ٿيل آهن. ۽ برهمچاري، گرهست، وان پرست ۽ سنياس کي آشرم ڪوٺبو آهي [آڳدو ٿين].

تن جي لاءِ ڄمڻ جهڙو آهيان.

٥. جيوءَ ۽ ايشور ۾ ڀيد:- جيو ۽ ايشور سروپ ۽ ويڌرمه [هڪ ٻئي جي اُبتڙ گڻ، ڪرم، سڀاءُ] رکڻ ڪري [هڪ ٻئي کان] جدا جدا آهن، ۽ وياپيه، وياپڪ ۽ ساڌرمه [هڪجهڙي حيثيت جا گڻ، ڪرم، سڀاءُ] رکڻ ڪري هڪ ٻئي کان اڻ [هڪ ٻئي سان مليل] آهن. اوڻاءِ جهڙي شڪل واري دروبه [جوهر] ڌرتي هن آڪاش کان جدا هوءَ نه آهي ۽ نه ٿيندو، تيئن ئي پرميشور ۽ جيو [کي به سمجهو]. اُهڙيءَ ريت وياپيه، وياپڪ، اُپاسيه، اُپاسڪ، ۽ پتا پٽ آدي سمبنڌ رکندڙ سمجهندو آهيان.

٦. انادي پدارٿ:- انادي پدارٿ ٽي آهن- هڪ ايشور، ٻيو جيو، ٽيون پرڪرتي يعني جڳت جو ڪارڻ [علت مادي]. انهن کي ئي نتيه به ڪوٺيندا آهن. نتيه پدارٿن جا گڻ، ڪرم ۽ سڀاءُ به نتيه ٿيندا آهن.

٧. پرواهه کان انادي [سلسلي موجب بنا شروعات]:- جي دروبه گڻ، ڪرم، سنجوڳ [ميلاپ] سان پيدا ٿيندا آهن، سي وڇوڙو [جدا جدا ٿيڻ] کان پوءِ نه رهن، پر جنهن سامرٿيه [شڪتي] مان پيدا ٿين سنجوڳ ڪرائڻ جو سا اُن ۾ انادي رهندي آهي، جنهنڪري ٻيهر به سنجوڳ ۽ وڇوڙو ٿيندا رهندا. انهن ٽنهي جي پرواهه کان انادي لکيو آهيان.

٨. سرشٽي [سنسار جي اُتپتي]:- جدا جدا [ڪارڻ] دروبن جو گيان ۽ ترڪيب موجب ميلاپ ٿيڻ ڪري ناناروپ [مختلف صورتون] ۾ [ڏسڻ ۾ اچڻ جهڙين صورتن] جو ٺهڻ سرشٽي جو سڏجي.

٩. سرشٽيءَ جو پريوجن:- ايشور جي سرشٽي ٺاهڻ جي گڻ، ڪرم، سڀاوَ جو سڦلو ٿيڻ [ڦل ڏيڻ يا ظاهر ٿيڻ] ئي سرشٽيءَ جو پريوجن آهي. جئن ڪنهن اکين وارو ڏسڻ جو اُهو ئي جواب ڏنو هو ته ڏسڻ لاءِ! تئن ئي ايشور جي سامرٿيه جي سڦلتا به سرشٽيءَ رچڻ ۾ ئي آهي ۽ جيون کي ستين ڪرمن جو ڦل [جئن جو تئن] ڀوڳائڻ آدي به [سرشٽي رچڻ جا] پريوجن آهن.

١٠. سرشٽي سڪرتڪ آهي:- سي ڏيکارڻ ايشور هن سرشٽيءَ جو ڪرتا [بنائيندڙ] آهي. سرشٽيءَ جي رچنا ڏسڻ، جيوڙن ۽ جڙ پدارٿن ۾ ٺهڻ لائق مناسب ريت سان ٻج آديءَ جي شڪل ۾ اچڻ جي سامرٿيه نه هئڻ سبب سرشٽيءَ جو ڪرتا ايشور آهي.

١١. بنڌ [بندش يعني جڪڙجي ۾ اچڻ رهڻ]:- بنڌ [عارضي] آهي، يعني اوديا جي نميت سبب ٿيندو آهي. جي جي پاپ ڪرم، ايشور ناسواءِ ڪنهن ٻئي جي اُپاسنا ڪرڻ ۽ اگيان وغيره آهي سڀ ڏک [ڪرم] ڏک اُنهن کڻندڙ آهن، ۽ اُهڙي ڪرڻي بند [اڻ وڻندڙ] اکيا کي ڏسڻ لاءِ جهڙو ٿيڻ يا ٿيڻ] تي ناهي. اهي اُپا ڪمهڪي ڪانهي، پر ڀوڳڻو پوي ٿو.

* رشي ديانند "اُپديش منجري" ۾ لکن ٿا ته:- "ڪارڻ جڳت، جيون جا ڪرم ۽ اُنهن جا سنجوڳ ۽ وڇوڙو، اُهي ٽيئي پرمپرا کان انادي آهن". تنهنڪري هن جاءِ تي "انهن ٽنهي" شبد جو مطلب آهي "ترڪيب ذريعي دروبه، گڻ ۽ ڪرم [جوهر، صفات ۽ حرڪات]".
(اُردو ستيارٿ پرڪاش تان).

۽ مکيه ديوتا [گوري سمي] لاءِ آهي. جيڪو ڀ انهن [ارڌانگي] آهي، پر سمبنڌ هندو [جماڻي جو هڪارو] اهن [ناشوان] آهي. [مهاڀاو سمبنڌ].

(٣) ڌرم هڪڙو ئي سچو مت آهي، جو مرڻ ويل ڪالهوءِ ڀ جيو سان گڏ هي لوڪ ۽ پرلوڪ سڀني وسئو مرڻو اڃا ڪالهوءِ ڪنهن پڪڙيندڙ هڏي ڪون ڏيئي. [مدو]

(٤) سنسار جي جڙ [سوڀ] ڪندي آهي ۽ تڪرو هي. ويدوان پنهنجي سنسار جي ماڻڪ کي هلندا آهن. ان واسطي اي علم حاصل ڪري سچي سڌائين وارا ۽ وڏا رشي مهاتما سڀني وڏي کان اوچ پدويءَ تي پهچندا آهن.

(٥) سنسار کان وڏو ڪو ڌرم، ۽ ڪوڙ کان وڏو ڪو پاپ ڪونهي. سچ جهڙو ستڪار ڪري ڪو ويدوان ڪونهي. تنهنڪري سنسار تي سڌائين سنسار جي اوت وٺڻ گهرجي. [اپديش]. اهي مهاتمن جي شلوڪن جي معنا وانگر تي هرڪنهن کي پنهنجو لڇڻ [وشواس، اعتقاد] بڻائڻ گهرجي.

اڳتي اها جنهن جنهن پدارٿ کي جاڻي جاڻي پهچندو آهيان، تن تن سڀني سان سڌي ورتي ڪرڻانو. سنسار وشيش ورتي هن پستڪ جي جدا جدا ڀاڱن ۾ ڪري ڇڏيو اٿم. اهي هانڀ.

١. ايشور :- ايشور، جنهن پرمرمي پرماتما آدي نالا آهن جو سچدانند آدي گڻن وارو آهي ۽ جنهن جا گڻ، ڪرم ۽ سڀاءُ پوتر آهن، جو سروگيه، نراڪار، سرو وياپڪ، اجنما، انت، سروشڪتيمان، دئالو، نيائڪاري، سڀني جو سرشٽيءَ جو ڪرتا، ڌرتا ۽ هرتا آهي، ۽ جو سڀني جيون کي ڪرمن انوسار سچي نياءَ سان ڦل ڏيندڙ آدي گڻن وارو آهي، تنهنکي ئي اها پرميشور مڃان ٿو.

٢. چار ويد سوتڪ پرمان :- چئني ويدن (رڳ، يجر، سام ۽ اٿرو) ۽ انهن جي ٽيڪا سان سنگهتا منتر ڀاڱ) کي اها نرڀرانت [غلطيءَ کان آجا] ۽ سوتڪ پرمان [پنهنجي ذاتي ثابتي] ڪندو آهيان. اهي پنهنجو پرمان پاڻ آهن [اوتاسه] جنهن جي سڏ هڪڙي ڪنهن ٻئي پستڪ جي گهرج ڪانهي. جئن سج يا ڏيئو [ڏيو] پنهنجي سروپ کي پاڻ ئي پرڪاش ڪندڙ آهي، ۽ پرٿويءَ آديءَ کي پرڪاش ڪندڙ آهي، تئن ئي چار ويد به آهن.

پرتڪ پرمان گرنٿ:- چئني ويدن جا براهمڻ، ڇهه انگ، ڇهه اپانگ، چار اپ ويد ۽ يارهن سؤ ستاويهه (١١٢٧) ويدن جون شاکون جي سڀني ويدن جا ودوان رشي برهما آدي مهرشين جا ڪيل گرنٿ آهن، تنهنکي اها پرتڪ پرمان به اهڙيءَ طرح ويدن انڪول هئڻ ڪري پرمان ۽ جيڪي مضمون ويدن جي ورڌ وچن آهن، تنهن کي اپرمان ڪندو آهيان.

٣. ڌرم ۽ اڌرم :- جو پکشپات رهت، نيائچرڻ [انياءَ ڪرڻ] ستيه ڀاشڻ [سچ ڳالهائڻ] وغيره واري هلت چلت جا ايشور آگيا ۽ ويدن جي ورڌ نه آهي، تنهنکي ڌرم ۽ جا پکشپات سهت [پکشپات واري]، انياءَ چرڻ [انياءَ ڪرڻ]، مٿيا ڀاشڻ [ڪوڙ ڳالهائڻ]، آدي ايشور آگيا ۽ ويد جي ورڌ واري هلت چلت آهي، ان کي اها اڌرم مڃان ٿو.

٤. جيو :- جو اڇا، دويش، سک، دک، ۽ گيان آدي گڻن وارو، الپگيه ۽ نتيه آهي ،

تنهنکي [ڪاڪ] سوڙهو ۽ [ٻئي کي] سوالڪ، ۽ جو سکون آهي انهيءَکي [ڪاڪ] چڙهي ۽ [ٻئي کان] چڙائڻ لئي سوڙهي وٺي ٿو. جي ڪا انتهائي ڪندڙ هجان ها، ته آرام وڌيڪ هلندڙ ۾ جن مان ڪنهن سمجهي ستيه اي آڪرهه [سمجهه ڌرم]. تنهن هاڻ ڀرا ڌرم واري جهال جاڻ کي پوءِ ٽوڙي اُها آرام وڌيڪ ڀرمي يا ڪنهن ٻين ملڪن ۾، هر ڌرم [جهگڙو] ٿو هجان ۽ جي ڌرم وارا ۾ ڪاڻهون آهن، تنهن جهڙا [جهگڙو] ٿو پاڻان، ۽ نئين آيا پاڻ جهڙا لئي ڪوران جاڪاڻ ته اُهي ڪري سمجهه ڌرم [انسانيت] کان ٻاهر آهي.

مذهب جي پرچار:- سمجهه اُڪي اُن ڪوليندا آهن جو من شل [رنگ ورواڻ] ٻڌي ڪري ٻين جهڙن جي سڪ، دک، هاڃي ۽ لاڀ کي پنهنجيءَ آتما [جي سک، دک، هاڃي ۽ لاڀ] جهڙو سمجهندو آهي، جو انيائڪاريءَ کان سدس ٻلوان هوندي به نه ڊڄندو آهي؛ ۽ جو ڌرماتما کان سدس ڪمزور هوندي به ڊڄندو رهندو آهي. ايترو ئي نه بلڪ ڌرماتما سڀني کي سگهه ۽ اڪائي، ڪمزور ۽ گڻ رهت هجي، ته به هو پنهنجي سموري شڪتيءَ سان سدس سهائي ۽ انهي ڪندو رهندو ۽ ڪسي ولڊڙ وڏا سان ٻين ڪندو ابهدو. ۽ اڌرمي کي چڪرورتي [سڄي سنسار جو راجا]، سماٿ [جهنڪي ڪوٺا ٻچائيندڙ هجي]، مها ٻلوان ۽ گڻوان ڀل هجي، ته به سدائين سدس برباديءَ ۽ ناس ڪندو ۽ ساٿس اجوڳو ورتاءُ ڪندو رهي. يعني جيترو ٿي سگهي اوترو ضرور انياء ڪندڙن جي ٻل کي گهٽائيندو ۽ نياء ڪندڙن جي ٻل کي وڌائيندو رهي. هن ڪم ڪندي هن کي ڪيترا ئي سخت ڪشٽ ڀوڳڻا پون، ۽ ٿي سگهي ته ساهه به وڃي، ته به هو منشيه روپ ڌرم کي ڪڏهن نه ڇڏي. ان ٻابت شريمان ڀرتري هري ۽ ٻين جا شلوڪ وچيا آهن ان جو جاڳائڻ واجب سمجهي ڪري هيٺ لکان ٿو:-

निन्दन्तु नीतिनिपुणा यदि वा स्तुवन्तु, लक्ष्मीः समाविशतु गच्छतु वा यथेष्टम् ।
अद्यैव वा मरणमस्तु युगान्तरे वा, न्याय्यात्पथः प्रविचलन्ति पदं न धीराः ॥ १ ॥ भर्तृहरिः ।

न जातु कामान्न भयान्न लोभात् , धर्मं त्यजेज्जीवितस्यापि हेतोः ।
धर्मो नित्यः सुखदुःखे त्वनित्ये जीवो, नित्यो हेतुरस्य त्वनित्यः ॥ २ ॥ महाभारते ।

एक एव सुहृद्धर्मो निधनेऽप्यनुयाति यः । शरीरेण समं नाशं सर्वमन्यद्धि गच्छति ॥ ३ ॥ मनुः ।

सत्यमेव जयते नानृतं सत्येन पन्था विततो देवयानः ।
येनाऽऽक्रमन्त्यृषयो ह्याप्तकामा यत्र तत्सत्यस्य परमं निधानम् ॥ ४ ॥

नहि सत्यात्परो धर्मो नानृतात्पातकं परम् । नहि सत्यात्परं ज्ञानं तस्मात् सत्यं समाचरेत् ॥ ५ ॥

ارٿ:- (١) سنساري چتر منشيه ڀلي کڻي ڀلا چون، ڀلي ننديا ڪن، ڀلي لڇمي اچي يا هلي وڃي، موت اڄ اچي يا ڪنهن يڳ ۾، ڌيرجوان منشيه نياء جي واٽ کان هٽڪڻ وڪ به هڻڻ کان هر ڳالهه ۾ لهن. [ڀرتري هري]

(٢) ڌرم کي ڪڏهن به نه ڇڏجي. نه خواهش ۽ ڀئه ڪري، نه لالچ ڪري ۽ نه جيئري رهڻ لاءِ؛ ڌرم ئي ڪنهن کي ۽ ڌرم ڌرماتما آهي

ओ३म्

स्वमन्तव्यामन्तव्यप्रकाश

منتويه ۽ امنتويه پرڪاش

پنهنجن منتوين [مڃيل يا سويڪار ڪيل سدانتن] ۽ امنتوين [ڇڏيل يا تياڳ ڪيل سدانتن] جو ورنن

منتويه ۽ امنتويه جي سمجهاڻي:- سرو تنتر سدانت ارٿات سامراجيه سار ڌرم جنهن ڌرم [عام مقبول اصول ارٿات سڀني سان لاڳو ۽ هر ڪنهن لاءِ لاڀدائڪ ڌرم] اهڙو آهي جنهن کي سدا کان سڀئي مڃيندا آيا آهن، اڄ مڃين ٿا، اڳتي مڃيندا رهندا. ڪنهن سان به ڌرم بحث ڪرائيندا آهن، جو ڪو به سنڌس وروڌ ڪري نٿو سگهي، جيئن ته ڪي اڄ ڄاهل سچ يا ڪنهن مت * واري ماڻهوءَ ڪنهن جي سامهون ڪنهن ڳالهه کي اچي مڃيندا يا سمجهندا، تنهن هوندي به ٻڌيمان لوڪ ڪنهن تڪرار ۾ پيدا ٿي ڪري. پر هاڻي، جنهن ڳالهه کي آپت ارٿات سچ ماني [سچ مڃيندڙ]، سچوادي [سچ ڳالهائيندڙ]، سچ ڪاري [سچ ڪرڻ] ۽ پراپڪاري پکشپات رهت ودوان مڃيندا آهن، سو ئي سڀني لاءِ منتويه آهي، ۽ جنهن کي اهي نٿا مڃين سو امنتويه هجڻ ڪري پرماڻ جي لائق نه رهي.

ستيارٿ پرڪاش لکڻ جو سچو مقصد:- ليکڪ ويد آدي سچ شاستر ۽ برهما کان وٺي جيمني رشي تائين [سڀني رشين منين جا مڃيل جي ايشور آدي پدارٿ ٥ آهن، جيڪي اڄ تائين مڃيا ويا آهن]، سي سڀئي سچا مڃي اڳيان پرڪاشت ڪريان ٿو. آءٌ پنهنجو منتويه اهي ئي مڃيان ٿو جو ٽنهي ڪالن ۾ هر ڪنهن لاءِ مڃڻ جوڳو آهي. ڪنهن نئين خيال يا مت متانتر هلائڻ جو منهنجو ڪو به ارادو نه آهي. بلڪ جيڪي سچ آهي

---

* "مت واري" اهو ماڻهو آهي جنهن جو وشواس ڪنهن هڪ ڌرم جي پٺي يا هٺ تي هجي ۽ خلاف جهڳڙي ۽ طرفداري ۾ لڳل هجي. اهڙن سڀني وشواس کي وشي ۽ پالڪ "مت" ڪوٺين ٿا. [اڙدو ستيارٿ پرڪاش تان].

٥ اهي سڀئي پدارٿ جنهن جي ورڻن ڪرڻ لاءِ شبد جو استعمال ٿئي ٿو، "پدارٿ" ٿا سڏجن. ان ۾ جوهر ۽ عرض حرڪت [ڊرويه، گڻ، ڪرم] آدي جيڪي به خيال اچي سگهن ٿا، سو ۽ منهنجو ڳالهيون جدا جدا درشن ڪارن [ڇهن شاسترن جي ليکڪن] جدا جدا لکيون ۽ ڪيو آهي، سو سڀ ان ۾ شامل آهي. [اڙدو ستيارٿ پرڪاش تان].

ڪي ڏسي چڏيو- ان ۾ اوهين ڏسي ٿا ته پنهنجي پيغمبر جو نالو ۽ [مسلماني] مذهب جو بيان لکي سگهندا. ٻي ڳالهه جو الو اپنشد آهي سو نه اٿئي اٿرووبد ۾ آهي، نه سنڌس گوپٿ براهمڻ ۾، ۽ نه سنڌس ڪنهن شاخ ۾ آهي. الوپان آهي ته اهو اڪبر بادشاه جي زماني ۾ ڪنهن ٺاهيو هوندو. انهيءَ ٺاهيندڙ ڪجهه عربي ۽ ڪجهه سنسڪرت به پڙهيل ٿو ڏسجي، جاڪاڻ ته منجهس عربي ۽ سنسڪرت جا اکر لکيل ٿا لڀن.
ڏسو پهرين سلوڪ ۾ لکيل لفظ:-

अस्माल्लां इल्ले मित्रा वरुणा दिव्यानि धत्ते ।

جتي لکيل ۾ ڳالهه ۽ ٻيو هو جا ۽ इल्ले ۽ अस्माल्लां عربي اکر آهن ۽ मित्रा वरुणा दिव्यानि धत्ते اهي سنسڪرت اکر آهن
تنهن لاءِ هر هنڌ ڏسڻ ڪري سمجهڻ گهرجي ته انهيءَ ٺاهيندڙ سنسڪرت ۽ عربي ڄاڻندو هو. جيڪڏهن انهيءَ اوپنشد جي ڏسو ته اهو بنا ڪنهن دليل ۽ ويد ۽ وياڪرڻ جي ليکي جي اهو ثابت ٿيندو. جئن هيءَ اپنشد ٺاهيو الي تئن ٻيا به ڪيترائي اپنشد مت متانتر وارن ٺاهيا آهن، مثال طور سوروپ اپنشد، نرسنگهه تاپني، رام تاپني، گوپال تاپني وغيره.

پرشن:- اوهين سڀ ڪنهن نه ڪنهن جو ٿورو آهيو، هيٺ اوهين ٿا چئو. اوهانجي ڳالهه ڪئين مڃيندا سون؟

اتر- اوهانجي مڃڻ يا نه مڃڻ ڪري اسانجي ڳالهه ڪوڙي ڪانه ٿي سگهندي. جئن مون ان کي اهي دليل سان ٺهرايو آهي، ساڳيءَ ريت جڏهن اوهين نه اٿرووبد، گوپٿ يا سنڌس شاخن منجهان ڪنهن ۾ براهمڻ سٽي جي اڪيل شاخ ۾ جتي جو اهو [الو اپنشد] لکيل ڏيکاريندا ۽ ان مطابق ٻيو ڪو سند ڏيکاريندا، تڏهن ئي اوهانجي ڳالهه مڃي سگهجي.

پرشن:- ڏسو! اسانجو مذهب ڪهڙو نه چڱو آهي، جنهن ۾ هر طرح جو سک ۽ ملي ۽ ڇوٽڪارو ۽ نجات [مڪتي] به ٿي ملي!

اتر:- هر ڪنهن مذهب وارا ائين ٿا چون ته اسانجو مذهب چڱو ۽ باقي سڀ ٻڇڙا آهن. ۽ اسانجي مت قبول ڪرڻ کانسواءِ [ٻئي مذهب منجهان] مڪتي نه ملي سگهندي. [هينئر ٻڌايو ته] اوهانجي ڳالهه سچي سمجهون يا انهن جي؟ اسين ته اهي سمجهون ٿا ته سچ ڳالهائڻ [سچ ڳالهائڻ]، اهنسا [ڪنهن کي ايذاءِ نه رسائڻ]، ديا [رحم ڪرڻ] آدي چڱن ڪمن جو سڀني مذهبن ۾ هئڻ چڱو آهي. باقي جهڳڙا، فساد، ايرشا، دويش، ڪوڙ ڳالهائڻ وغيره ڪرڻ جو هجڻ سڀني مذهبن ۾ خراب آهي. جي سچو ڌرم سکڻ گهرو ته ويدڪ ڌرم کي قبول ڪريو.

اڳتي جيڪي الا مذهب آهن، سي جيڪي لکيا وڃن ٿا، سو چوڏهين سملاس ۾ ڏيکاربو.

شري مد سوامي دياننده سرسوتيءَ جو رچيل ستيارٿ پرڪاش گرنٿ جو تيرهون سملاس سنڌي ٻولي ۾ ترجمو پورو ٿيو.

— —

۽ پيغمبر صاحب کان پوءِ رهندڙ ونداڻ ۽ ٻڌ ٻيڻ لاءِ پڻ موڪل ڏنل آهي. اسڪان سواءِ پيو جيڪي معجوس آهي، سو سمهڻ ۽ اوندهه ۾ پورڻ جي چار هٿ ڪري مٽي جي آلا کي پهوءَ جهڙو پڪاليندڙ، اهي پرچيل وجهائيندڙ، فساد مچائيندڙ، ماڻهن ۾ ويڙهه وجهائي هڪ ٻئي لاءِ ڏک ڏيندڙ وڌائيندڙ وڌيڪ آهي، ويڙهه سو آڪاس دوش [ماڻهوءَ ڳالهه کي وڌي وڌي چوڻ جي عيب] جو ذڪر قرآن جهڙي ڪتاب لاءِ ٺهي آهي.

مثل پرماتما سڀني مٿان ٿي دايا ڪري، جو سڀني هڪ ٻئي سان پيار ۽ محبت ڪن ۽ هڪ ٻئي جي ڀلائيءَ جي واڌاري ڪرڻ ۾ لڳا رهن. جنهن ڪري پنهنجي خواهه ٻين جي مت مطابق جا دوش پيغمبر کي جڏهن ظاهر ٿو ڪريان، تن کي جيڪڏهن سڀني وڏن لوڪ ڪندا ۽ هڪ ٻئي جي ويڙهه لکرڻ ڪري، اهڙا اپڇ ڪري، ۽ خوشيءَ سان هڪڙي ڏوهه کي موڪ ڪري، سوائي برابر ڪرڻ ۾ تڪليف ٿي ڪنهن ليندي؟ هيءَ لوڙ ۽ قرآن جي وڌائي لکيو آهي. پڌ بيان ۽ ڏوراڻا ماڻهو ليکڪ جي منشا موجب هن ليکڪ کي سڀني سمجهائڻ لاءِ پرائي ۽ جيڪڏهن ڪٿي اسم [غلط فهميءَ] سمجهائي ڪا ڳالهه ٿيل هجي، ته ٺهڪي درست ڪري وٺن.

باقي رهي اها هڪ ڳالهه، ته ڪيترا مسلمان ائين چوندا، لکندا ۽ پڙهندا آ رهيا، ته اسانجي مذهب جي ڳالهه اٿرووید ۾ لکيل آهي.

جواب- جا اوهان سچ اٿرووید پڙهيو آهي؟ جي هائو! ته الو اپنشد ڏسو جا جيڪي معجوس لکيل آهي. پوءِ ڪنهن کا چئو ته اٿرووید ۾ مسلمانن جو ليکو ۾ ڪيو آهي؟

अथाल्लोपनिषदं व्याख्यास्यामः ।

अस्माल्लां इल्ले मित्रावरुणा दिव्यानि धत्ते ॥ इल्लल्ले वरुणो राजा पुनर्ददुः ॥ हयामित्रो इल्लां इल्लल्ले इल्लां वरुणो मित्रस्तेजस्कामः ॥ १ ॥

होतारमिन्द्रो होतारमिन्द्र महासुरिन्द्राः । अल्लो ज्येष्ठं श्रेष्ठं परमं पूर्णं ब्रह्माणं अल्लाम् ॥ २ ॥

अल्लोरसूलमहामदरकबरस्य अल्लो अल्लाम ॥ ३ ॥

आदल्लाबूकमेककम् ॥ अल्लाबूक निखातकम् ॥ ४ ॥

अल्लो यज्ञेन हुतहुत्वा ॥ अल्लासूर्य्यं चन्द्र सर्वं नक्षत्राः ॥ ५ ॥

अल्ला ऋषीणां सर्वदिव्यां इन्द्राय पूर्वं माया परममन्तरिक्षाः ॥ ६ ॥

अल्लः पृथिव्या अन्तरिक्षं विश्वरूपम् ॥ ७ ॥

इल्लाँ कबर इल्लाँ कबर इल्लाँ इल्लल्लेति इल्लल्लाः ॥ ८ ॥

ओम् अल्लाइल्लल्लां अनादिस्वरूपाय अथर्वणाश्यामा हुं ह्रीं जनानपशूनसिद्धान् जलचरान् अदृष्टं कुरु कुरु फट् ॥९॥

असुर संहारिणी हुं ह्रीं अल्लोरसूल महमदरकबरस्य अल्लो अल्लाम इल्लल्लेति इल्लल्लाः ॥ १० ॥

ان ۾ جو ڄاڻيءَ ۽ (محمد صاحب کي رسول لکيل آهي، انهن مان سڌ آهي ته مسلمانن جي مذهب جو بنياد ويد آهي.

اتر:- جي اوهان اٿرووید نه ڏٺو هجي، ته اسانوٽ اچي مون کان ڏسي وڃو، يا ڪٿي منڪن اٿرووید جي وٽ [ڪوڙي] ويهن ڪانڊن واري منتر سنگهتا اٿرووید

١٥٨- جيڪڏهن باز نه ايندو ته ضرور کيس پيشانيءَ جي وارن کان وٺي گهليندا سين (١٥). اها پيشاني ڪوڙي ۽ گنهگار آهي (١٦). اسين فرشتن سان دوزخ جي داروغي کي (١٨). [منزل ٧، سيپارو ٣٠، سورة العلق].

سميڪشڪ:- گهلڻ جو نيچ ڪم پٽيوالي جو آهي، تنهنڪري ته خدا ڪو نوڪر يا پٽيوالو ڪمين جو ڪالمواد پيشاني ته ڪڏهن ڪوڙي ۽ پاپي ٿي سگهي ٿي؟ جو جيلخاني جي داروغي کي لو ڪوراڻي، سو ته ڪڏهن خدا ٿي سگهي ٿو؟ (١٥٨).

١٥٩- بيشڪ اسان قرآن کي رات قدر ۾ لاٿو (١). ۽ تو کي ڪهڙي خبر ته ڇا آهي شب قدر؟ (٢). منجهس فرشتا ۽ روح * پنهنجي پالڻهار جي حڪم سان سڀني ڪمن [جي پوراڻي لاءِ] لهندا آهن (٤). [منزل ٧، سيپارو ٣٠، سورة القدر].

سميڪشڪ:- جي قرآن کي هڪڙي ئي رات قدر ۾ لاٿو ته پوءِ اها ڳالهه ڪيئن ٺهي ته قرآن هوريان هوريان لاٿائين، اهي ڳالهيون ڪيئن سچيون ٿي سگهن ٿيون؟ ۽ اهو ته اونداهيون رات ڪهڙي آهي؟ ان بابت ڇا ٿي چئي سگهجي؟ اسين لکي آيا آهيون ته هيٺ ۽ مٿي ڪجهه ٿي نه سگهي، باقي لکيل آهي ته فرشتا ۽ روح خدا جي حڪم سان سنسار ۾ پوري ڪرڻ لاءِ لهندا آهن. ان مان ثابت ٿيو ته خدا به انسانن جيان هڪ جڳهه ۾ [محدود المڪان] آهي. اسان کي ته خدا ۽ فرشتن ۽ پيغمبرن کان سواءِ ٻيو ڪجهه نظر نٿا آيا آهيون، هيستائين ڪي چوٿون روح القدس [پوتر آتما] به نڪري آيو! الاهي اهو چوٿون پوتر آتما ڪهڙو آهي؟ عيسائين جي مذهب ۾ ته پيءُ، پٽ ۽ پوتر آتما ٽي مڃيندا آهن، پر هاڻي انهن وٽ چوٿون به وڌي ويو. اوهين چوندا ته اسين انهن ٽن کي خدا ڪري نٿا مڃيون. اهو به ٺيڪ، پر جيڪڏهن روح القدس ڌار آهي، نه خدا، فرشتو ۽ پيغمبرن کي پوتر آتما ڪوٺجي ٿو يا نه؟ جي آهي ته پوتر آتما آهن ته ڪنهن خاص وجود کي پوتر آتما ڇو ٿا ڪوٺيو؟ خدا گهوڙن آدي جانورن، رات، ڏينهن، ۽ قرآن آديءَ جا قسم ٿو کڻي، پر قسم کڻڻ ڀلن ماڻهن جو ڪم نه آهي (١٥٩).

قرآن بابت سميڪشڪ جو رايو

هيٺ هيءُ قرآن جو مضمون [وشئه] لکي ڪري ٻڌيمانن جي اڳيان رکان ٿو، جو [هيءُ سمجهن] ته هيءُ ڪتاب آهي ڪيئن؟ مون کان پڇو، ته هيءُ ڪتاب نه ايشور ۽ نه ودوان جو ۽ نه علم وارو ٿي سگهي ٿو، اهي ته بلڪل ٿوريون ڳالهيون لکي ٿي، ان لاءِ ظاهر ڪيا اٿم، جو ماڻهو ڌوکي ۾ پئجي اجايو جنم نه وڃائين. ان ۾ جيڪا ٿوري سچائي آهي، سا ويد آدي سڃاڻپ جي اڪول هئڻ ڪري ٿوري هوندي سوپڪار آهي، تنهنڪري ان مذهبن جي سڀ

* روح جي معنيٰ آوڻ، ٻاشا واري ستيارٿ پرڪاش ۾ "پوتر آتما" ڊاڪٽر چرنجيو واري انگريزي ستيارٿ پرڪاش ۾ "Holy Ghost" اهي روح القدس، ۽ مولوي ستيارٿ ۾ "جبرائيل" ڪتل آهي، جاڪاڻ ته روح القدس يا پوتر آتما ۽ روح الامين جبرائيل کي ئي ڪوٺيو ويندو آهي. [ڪلهه-راڻو].

-سگهندو؟ ۽ ڪاڻ ڪي ڪٿي ڄاڻي سگهندو؟ ڇو ته ڪتاب آهن جا جو ڇوري ڇڏيندو؟ ۽ مرون نقل آهن جا جو جهڙي ڪري سگهندو؟ ناهي سمجهڻ ڳالهيون ٻاراڻيون ڳالهيون جهڙيون آهن (١٥٣)

١٥٤. برجن واري آسمان جو قسم آهي [١]. بلڪ اهو قرآن بزرگ آهي [٢١]، لوح محفوظ [حفاظت ڪيل تختي] ۾ لکيل آهي [٢٢]. (منزل ٧، سيپارو ٣٠، سورت البروج).

سمجهاڻي:- قرآن جي قاعدي موجب ڪرول (جاگرافي ۽ جوتش) ذري ٻه به پڙهيا هئا ۽ جيڪو آڪاش کي ٿلهي ڀانئين واري جو ڄاڻائي ها؟ جنهن مهل (حمل - Aries) آهي واسطو (برجن) کي برج کري ڪري ته پيا (ڪاڻ جا سڄا) برج ڇو چيائين؟ تڏهن ڪري آهي برج ڪيئن ٻه سهڻي تارا آهن. جا اهو قرآن خدا وٽ آهي؟ جيڪڏهن هي قرآن سدس لکيل آهي ته اهو قرآن ۽ دنيا ۾ تختي [داخل] جنهن وقت ڪري ڏيکاري جهالت سان ٻڌل هوندو (١٥٤).

١٥٥. تحقيق اهي مڪر ٿا ڪن، هڪ مڪر [١٥]. ۽ آءٌ به مڪر ڪندو آهيان، هڪ مڪر [١٦]. (منزل ٧، سيپارو ٣٠، سورت طارق).

سمجهاڻي:- مڪر چوندا آهن ٺڳي کي، ڇا خدا به ٺڳ آهي؟ ڇو ته چوري جو جواب چوري ۽ مڪر جو جواب مڪر آهي ڇا؟ جيڪڏهن مڪر جهڙو ڪم ٻئي ماڻهوءَ جي ڪرڻ جهڙي ڪري ته ڇا هو ايڏو ماڻهو به سدس ڪم وري چوري ڪري؟ واهه جو آهي، قرآن جا قاعدا! (١٥٥).

١٥٦. ۽ جڏهن ٻنهي مالڪ اٿندو ۽ فرشتا صف ٻڌي [اچڻ] (٢٢). ۽ ان ڏينهن دوزخ کي آڻبو (٢٣). (منزل ٧، سيپارو ٣، سورت فجر).

سمجهاڻي:- جيڪو ساٿي جن ڪوتوال ۽ سپه سالار ٻنهي سمت ساڻ ڪري قطار ٻڌي بيهندا آهن، تن ئي ان جو خدا نه ڪري! جا دوزخ کي ڳوڙهي [ڏاڍي] جهان سمجهو اٿي، جنهن ڪيئن جهڙي رکندي اچي ڪٿي ويندا؟ جيڪي اهڙو اندڙو آهي. ته ڪماو ڇڏي جهڙو ساٿي ڪيئن سگهندا؟ (١٥٦).

١٥٧. پوءِ الله جي پيغمبر کين چيو ته الله جي ڏاچيءَ جي سنڀال ڪريو ۽ ته سدس پاڻيءَ پيئڻ جو وارو آهي (١٣). پوءِ پيغمبر کي ڪوڙو ڀانئيائون پوءِ ڏاچيءَ جا پير ڪپيائون، پوءِ سندن پالڻهار مٿن وٺ [عذاب] پلٽيو (١٤). (منزل ٧، سيپارو ٣٠، سورت الشمس).

سمجهاڻي:- خدا ۽ ڏاچيءَ کي ڇا هي سو ڪندو آهي جا؟ هي ڏا ته ڪي جا ڪار الس؟ ۽ قيامت اچڻ کان اڳي پيغمبر عهد [ڪم] ٻڌي مٿن وڃا جو موٽي جو پلٽيائون؟ جي پلٽيائين ته ڪين سزا ڏيئي جهڪو! پوءِ ته قيامت جي واسطي جو تياءُ ڪرڻ ۽ ان واسطي جو هڪ ته ڪوڙ سمجهو ويندو ۽ ڏاچيءَ جي هن بيان مسلمانن الوهيت لو نکري ته عربستان ۾ آهن ۽ ڏاچيءَ ڪانسواءِ ٻيا جانور گهٽ ٿا ٿين. ان مان ثابت ٿو ٿئي ته ڪنهن عربستان جي رهاڪوءَ قرآن ٺاهيو آهي (١٥٧).

سميڪشڪ:- ڇا ساتون آسمان هوائي آهن، جي وڏي ۾ ئي وارا آهن ته قيامت جي ڏينهن ڇو؟ ڇا جوان ماڻهو سڀني سوراخ مان ڪري سگهن ٿا، انسانن کي راضي ڪري ٿو سگهن؟ جي ڪو ناپي ماڻهو جي ڪرڻ سان ڀلائي ٿيندا آهن، تن کي ڀڄي ٻڌ ڪر جس سان قرآن جو [هو] اسي وچن [آيت] هجي، تن کي ڪاوڙ عجب؟ وري بهشت ۾ مالڪن ۽ نوڪرن ڪري مالڪن کي سک ۽ شهوت کي نک جو نو ملي، ۽ اهو پڪاهٽ جو آهي؟ وري جي خدا ڪا شراب پيارينديو ته هو ۽ سڀني نوڪرن ڇوڙو ٿيو. پوءِ خدا جي وڏائي رهي ڪٿي سگهندي؟ ۽ آئي بهشت ۾ استرين ۽ مرشن جي سماڳم ڇوٽ ڪري ڳوٺ وڌندو آهي يا نه، ۽ جيڪڏهن نه ٿيندا آهن ته ڇو؟ اهي اها ڳالهه ته سڀني سماڳم جو پيدا ٿيندو آهي. ۽ جي ٿيندا آهن ته اهي ڪهڙو ڪم ڪندا آهن؟ ۽ خدا جي شمر ڪري ڪالسوارو بهشت ۾ ڪيڏو لبا؟ جي ڪنيا ته ڀڄو ته ڪهن ايمان آڻڻ ۽ خدا جي ٻنگجي ڪري ڪالسوارو بهشت ۾ ملي ويو ۽ ڪن ولهارن کي ته ايمان ڪانهو ۽ ڪن کي ته دوزخ ڪري ڪالسوار کي سک ملي وڃي. ان ڪان وڌيڪ ٻيو ڪوڙو انياءُ ٿيندو؟ (١٥٠)

١٥١. اعمالن [ڪرمن] موجب اُهي بدلا ڏنا ويندا [٣٦]. ۽ ٻهالا آهن ٻرڻ [٣٤]. انهن ڏينهن روح ۽ فرشتا صفن ٻڌي بيهندا [٣٨]. (منزل ٧، سيپارو ٣٠، سورت النبا).

سميڪشڪ:- جي ڪرمن انوسار ڦل ملي ٿو ته (ڪافرن) ته سدا بهشت ۾ رهندڙ حورون، فرشتن ۽ موتين جهڙن ڇوڪرن کي ڪهڙن ڪرمن انوسار هميشه بهشت مليو آهي؟ جي بنا ڪري ٻڌي شراب پيئندا ۽ سمٽ کي ڇوڙو ڏيندا؟ ائي روح هڪ فرشتي جو نالو آهي جو سڀني فرشتن کان وڏو آهي، ڇا خدا روح ۽ فرشتن کي قطار ۾ بيهاري پلٽڻ لاءِ ٿيندو؟ ڇا پلٽڻ کان سڀني جهونن تي سزا ڏياريندو؟ ان وقت خدا اُتي بيهندو يا ويٺو هوندو؟ جي قيامت تائين خدا پنهنجي سموري پلٽڻ گڏ ڪري سگهان ٿو، پرڪڙي رکي، ته سڀني سان راڄ جي حوف آئي پري. ڇا خدائي لائق اُها ڳالهه آهي؟ (١٥١)

١٥٢. جڏهن سج ويڙهيو ويندو [١]. ۽ جڏهن ۽ ستارا ميرا ٿيندا [٢]. ۽ جڏهن جبل هلايا ويندا [٣]. ۽ جڏهن آسمان جي کل لاهي ويندي [١١].

(منزل ٧، سيپارو ٣٠، سورت التڪوير).

سميڪشڪ:- ڪول سج ويڙهيو ويندو، اها ته ڏاڍي لاعلميءَ جي ڳالهه آهي! وري تارا ڪيئن ميرا ٿي سگهندا؟ ۽ جبلن [جڙ] هلچل ڪري ڪيئن هلندا؟ ۽ آسمان کي ڪو جانور سمجهيو آهي ڇا جو سڀني کي کل لاهي ويندي؟ هيءَ ته وڏي نادانيءَ ۽ جهنگليپڻي جي ڳالهه آهي (١٥٢).

١٥٣. ۽ جڏهن آسمان ڦاٽي پوندو [١]. ۽ جڏهن تارا جاڳهو پوندا [٢]. ۽ جڏهن درياهه چير يا ويندا [٣]. ۽ جڏهن قبرون ڦيرائي ڪري اٿارينديون [٤]

[منزل ٧، سيپارو ٣٠، سورت الانفطار]

سميڪشڪ:- واهه سائين قرآن جا فلاسفر ! آسمان ڪيئن ڪو ڦاڙي

سڀني ماڻهن کي ابتري ۾ سڌسڌ ڪاٽين ٿيون ۽ لنداه لام واجهائيندو ۽ تيڏ ڇو وڪانين ؟ ۽ ڇا هن وقت سڌا جي سڪيهري امد هوندي. ۽ سڌا عراه. فرشتا واقدا ويندا هوندا؟ يا ڪم ڪم ڪندا هوندا؟ پهچڻ پهچڻ جاڻ ۽ وهندي هيڏانهن هوڏانهن گهمندا، سوهندا، ناچ ۽ تماشا ڏسندا ۽ عيش آرام ڪندا هوندا. اهڙو اتفاق ڪنهن به واچ ۾ نه هوندو. اهڙن ڳالهين کي جهنگلي ماڻهن ڪانسواء ٻيو سمجهندو ڪير؟ (١٤٦).

١٤٧. ڇڏيڪ اوهانکي ائين لهوائي ۽ پيدا ڪيائين (١٣). نه ڏسندا آهيو ڇا ته ڪئن الله ستن آسمانن کي هڪ ٻئي مٿان (طبقا طبقا) بڻايو؟ (١٥) ۽ انهن ۾ چنڊ کي روشن ڪيائين ۽ سج کي ڏيو بڻايائين (١٦). [منزل ٧، سيپارو ٢٩، سورت نوح].

سمجهاڻي:- جي جيئن کي سڌا پيدا ڪيو آهي، ته هو ڪڏهن ۽ ڪيئن ۽ آمر [اولي ۽ فاني] ٿي ٿيا سگهن. پوءِ پيا پهچڻ ۽ ڪوئي سڌائين رهي سگهندا ؟ جا شيءِ پيدا ٿي ٿئي سا ضرور ناس ٿي ٿئي. آسمان ٿي هڪ ٻئي مٿان ڪئن ٿي رهي سگهيو؟ ڇاڪاڻ ته هو ٻي شڪل ۽ محيط [اولاڪار ۽ ويڙهه] پيداوس آهي. جي ڪنهن ٻيءَ وستوءَ تي اوهين آسمان [آڪاش] لا ڪوليو ته ۽ ڪيس اهو لالو ڏيڻ اجايو چئبو. جي آسمان کي هڪ ٻئي مٿان ڪاهو الس ته انهن سڀني جي وچ ۾ چنڊ ۽ سج ڪڏهن ۽ رهي ٿيا سگهن جي وچ ۾ رکيا ته هڪڙو ٻيون ۽ ٻيو هيٺيون طبقو ٿي روشن رهندو. انهن ٻين ڪانسواء ٻين سڀني ۾ اونداهه رهندي. انهن ڏسڻ ۾ نٿو اچي، ٿيهڪري هيءَ ڳالهه ڪوڙي آهي (١٤٧).

١٤٨. هيءَ سجدون آهن الله لاءِ ٿيهڪري الله سان ڪا ڪنهنکي نه پڪاريو.

(منزل ٧، سيپارو ٢٩، سورت الجن آيت ١٨).

سمجهاڻي:- جي اها ڳالهه سچي آهي ته مسلمان ماڻهو "لا الله الا الله محمد رسول الله" جو ڪلمو ۽ الله سان گڏ محمد صاحب ني پڪاريندا آهن؟ اهو نه قرآن جي ورق آهي ۽ جي ورق ثنا ڪئن ته قرآن جي هن ڳالهه کي ڪوڙو ثابت ٿا ڪن. جي سجدون "سڌا جا گهر" آهن ته مسلمان ٿيا وڏا بت پرست. ڇاڪاڻ ته جڏهن ٻيو واڳو ۽ جڳهي ڪيهن ننڍڙي بت کي سڌا جو گهر سمجهي ڪري بت پرست ٿا ليکين، ته اهي ماڻهو ڇو نه ليکيا؟(١٤٨).

١٤٩. ۽ سج ۽ چنڊ گڏ ڪيا. [منزل ٧، سيپارو ٢٩، سورت قيامت آيت ٩].

سمجهاڻي:- ڀلا سج ۽ چنڊ ڪڏهن گڏجي ٿي سگهن ٿا ؟ ڏسو! هيءَ ڪيڏي نه بي سمجهيءَ جي ڳالهه آهي. ورڻي سج ۽ چنڊ کي گڏ ڪرڻ جو مطلب ڪهڙو آهي؟ ۽ ٻين سڀني ٿوڪن [ڳالهين] کي ڪٺي ۽ ڪرڻ ۾ ڪهڙي دليل آهي؟ هن ئمولي جهڙن الهامون ڳالهين ڪڏهن ٻر سمجهيو جيئن جهل ٿي سگهنديون ڇا؟ ٻي علم ماڻهو ڪانسواء ٻئي ڪنهن وڏوان ماڻهوءَ جيون نه ٿي لکيون سگهن (١٤٩).

١٥٠. ۽ وٽن هميشه رهندڙ نينگر ٻيا ڦرندا رهندا. جڏهن اوهين ڏسندا ته ٿون ڪين ڪيڏانهن موتي پکڙيل آهن [١٩]. ۽ چانديءَ جا ڪنگڻ کين پارايا ويندا، ۽ سندن پالڻهار کين پاڪ شراب پياريندو [٢١]. [منزل ٧، سيپارو ٢٩، سورت الدهر].

چڙهي ڏين ۽ سڀني جا متر بڻجي رهن (١۴۴).

١۴٥. ڪالهي پوندو آسمان. پوءِ جو ان ڏينهن سمجهه ڪيل هوندو (١٦). ۽ فرشتا آسمان جي ڪنارن تي هوندا، ۽ انهيءَ پالڻهار جو تخت انهن ڏينهن آٺ فرشتا پنهنجي مٿان کڻندا (١٧). ان ڏينهن اوهانکي [الله جي] آڏو ڪبو. اوهانجو ڪوبه ڳجهه اهڙو نه رهي سگهندو (١٨). پوءِ جنهنکي سندس ڪرم پٽو سندس سڄي هٿ ۾ ڏنو ويو، سو چوندو ته وٺو منهنجو اعمال نامو پڙهو (١٩). ۽ جنهنکي سندس ڪرم پٽو سندس کٻي هٿ ۾ ڏنو ويو، سو چوندو ته هاءِ اوهان! جيڪر منهنجو اعمال نامو مونکي نه ملي ها (٢٥). [منزل ٧، سيپارو ٢٩، سورت الحاقه].

سمجهاڻي:- واه! ڪهڙي نه کلڻوليءَ ۽ ٺٺولي جي ڳالهه آهي! ڀلا آڪاش [آسمان] به ڪڏهن ڪالهي سگهي ٿو؟ ڇا هو ڪوئي ڪپڙو آهي جو ڪالهي پوندو؟ جي مقفن لوڪ* کي آسمان ٿا ڪوٺيو، ته اها ڳالهه وديا جي ورق آهي. قرآن واري خدا جي مجسم [شرير ڌاري] هجڻ ۾ ڪوبه شڪ نه رهيو. جاڪڏهن تخت تي ويٺو ۽ کڻس. اٺن ڪهارن تان ڪاڻ شرير واري ٿيڻ کانسواءِ هرگز ممڪن ڪونهي! ۽ شرير واري جي ڪي آڏو يا پوئتان اچي سگهجي ٿو. جي هو شرير وارو آهي ته ايڪديشي [محدود المڪان] هئڻ ڪري سروگيه، سروويا پڪ، سروشڪتمان ڪونه ٿي سگهي، ۽ نه ڪڏهن سڀني روحن جا سمورا ڪرم ڄاڻي ٿو سگهي. پر آتمائن جي ساڄي هٿ ۾ ڪرم پٽ ڏيڻ، سندن ڪمن جو حساب ڪن کي بهشت ۾ موڪلڻ، ۽ پاپ آتمائن جي کٻي هٿ ۾ ڪرم پٽ ڏيڻ، ڪن دوزخ ۾ موڪلڻ ۽ ڪرم پٽ پڙهي ڪري نياءُ ڪرڻ اهي نه عجيب ڳالهيون آهن. ڀلا اهڙا ڪم سروگيه جا ٿي سگهن ٿا؟ ڀهه نه! اهي سموريون ڪارروايون ٻاراڻيون آهن (١٣٥).

١۴٦. جنهن ڏينهن جي ڊيگهه پنجاهه هزار ورهيه آهي، تنهن ۾ فرشتا ۽ روح [جبرائيل] اُن [الله] ڏانهن چڙهندا (۴). جنهن ڏينهن قبرن مان ڊوڙندا نڪرندا، ڄڻ ته اهي ڪنهن نشان [جهنڊي] ڏانهن ڊڪن ٿا (۴٣). [منزل ٧، سيپارو ٢٩، سورت المعارج].

سمجهاڻي:- جي ڏينهن جي ڊيگهه پنجاهه هزار ورهيه آهي، ته رات جي ڊيگهه پنجاهه هزار ورهيه ڇو نه ٿي؟ جي ايڏي وڏي رات ڪانهي ته ايڏو وڏو ڏينهن ٿي نٿو سگهي. ڇا پنجاهه هزار ورهين تائين خدا، فرشتا ۽ ڪرم پٽن وارا ٽيئي بيٺا يا جاڳندا رهندا؟ جي ائين آهي ته سڀئي بيمار ٿي وري مري ويندا. قبرن مان نڪري ڇا خدا جي ڪچهريءَ ڏانهن ڊڪندا، اهي ڪيئن قبرن ۾ سمن ڪٺي پهچندا؟ ۽ انهن ويچارن ڏي وساٽا يا ڄاڻي

---

*"مقفن لوڪ" شبد جو ترجمو اردو ستيارٿ پرڪاش واري ۾ "ابوالفلڪ" ڪيل آهي، واري "نرلوڪ" ۽ گجراتيءَ واري "مقفن پاسي وارو لوڪ" ڪيو آهي. انگريزيءَ ۾ ڊاڪٽر چرنجيو ڀاردواج جو ترجمو 'If you call the sky above heaven' ٿو ڪري. اسانجي خيال ۾ رشي دياننددجو مطلب اهو هو ته "جيڪي مٿان نظر ڏسجي ٿو، تنهنکي بهشت وارو آسمان ان ڪري نٿو چئي سگهجي جو اهو نه گول ڌرتيءَ جي پنهنجي مٿو ان طرح ڪري ڪوبه ٺوس آسمان سڀني ديشن جا مٿان رهي نٿو سگهي." [ترجمو ڪندڙ].

محمد صاحب کي ماکيءَ جو شربت وڻندڙ هو، ۽ ڪن گهڻن ٻيبين عورتن. انهن مڙهان
حفصا جي گهر [شربت] پيئندي ڪن ڏينهن لڳي، جنهنڪري ٻين عورتن کي اها ڳالهه نه وڻي.
سڀني اعتراض ڪئي ته محمد صاحب انهن کي وڃا ته اسين سڀ پيئندا سون. اها ڳالهه اها
آهي، ته سڀني انهن مڙهان حفصا جو وارو هو. اُن وقت واسطي جو وڃا ته هوءَ پنهنجي
پيءُ جي گهر وڃڻ جي حڪم ڪري آئي هئي. محمد صاحب حفصا جي ٻانهيءَ کي گهرائي
ڪمرو پاڪ ڪيو. هيءَ کي اها خبر پئي ته هوءَ ناراض ٿي، جنهن تي محمد صاحب قسم
کنيو ته ان اڳي نه ڪندس، ۽ ٻئي ٻيبيءَ کي چيائون ته اها ڪنهن کي نه ٻڌائجي. ٻيبيءَ
قبول ڪيو ته نه ٻڌائينديس. پوءِ اُن ٻيءَ ٻيبيءَ کي وڃي ٻڌايو. تنهن تي خدا هيءَ آيت
لاٿي ته جنهن شيءِ کي اسان تو لاءِ حلال ڪيو آهي تنهنکي تون حرام ڇو ٿو ڪرين؟ اسي
پڙهندڙ ماڻهو ويچاريو، ته ڀلا ڪڏهن خدا به ڪنهنجي گهر جا فيصلا ڪندو ٿو وتي! وري
محمد صاحب جو آچرڻ [چال] ته انهن ڳالهين مڙهان تي پڌرو آهي. ڇاڪاڻ ته جو گهڻن
زالون رکندو سو خدا جو ڀڳت يا پيغمبر ڪيئن ٿي سگهندو؟ وري جو پکپات سان حفصا
استريءَ کي ٿيالو ڪري ۽ ٻيءَ کي عيب ڏئي، سو پاسو وٺڻ جو حڪم ڪري اُن رحي جو ڪيئن؟
۽ جو گهڻن استرين هوندي به مڙهائڻ نه ڏاڻي. پانهنجي سان ٿاسي تنهن وقت لڄ خوف ۽ ڏر
رهندو ڪٿان؟ ڪنهن چيو آهي ته- कामातुराणां न भयं न लज्जा يعني ڪامي [وشئي] ماڻهن
کي ڀاءُ ڪندي نه ڀؤ ٿيندو آهي ۽ نه لڄ. وري خدا نه پيغمبر محمد صاحب ۽ سڀني
استرين جي جهڳڙن نبيرڻ لاءِ جڳت سو پنچ [امين] پڇي وتو آهي. اهي پڙهيل لوڪ
ويچار ڪن ته اهو قرآن ڪنهن وڏوان يا ايشور جو ٺاهيل آهي، يا ڪنهن بي علم هوند
مطلبيءَ جو؟ ڳالهه صاف ڏسڻ ۾ ايندي. هيءَ آيت مڙهان معلوم ٿو ٿئي ته سڀني ڪا
ٻيبي محمد صاحب کان ناراض ٿي هوندي جنهن تي خدا اها آيت لاٿي ڪنهن ڏڪائيو
هوندو. نه جيڪڏهن اُن کي ڪرڻ ڪندين ۽ محمد صاحب توکي طلاق ڏيندا ته سڀني خدا
کين توکان چڱيون استريون ڏيندو جي مڙس سان نه ملڻ هونديون. جيڪو ٿورڙي عقل وارو
ماڻهو به ويچاري سگهي ٿو ته اهي خدا جا ڪم آهن يا پنهنجي مطلب ڪڍڻ جا؟ اهڙين
اهڙين ڳالهين مڙهان برابر ثابت آهي ته خدا ڪجهه ڪين چوندو هو، رڳو ديش ڪال [موقع
۽ محل] ڏسي ڪري پنهنجي مطلب ڪڍڻ لاءِ خدا جي طرفان محمد صاحب چئي ڇڏيندا هئا
جي ماڻهو اهي ڳالهيون خدا جي ئي طرفان سمجهن ٿا، تنهنکي اسين ته ڇا پر سڀوڻا پڙهيل ماڻهو
انهن کي چوندا ته خدا ڇا ٿيو جڳت محمد صاحب لاءِ زالون آڻيندڙ نائي [حجم] آهي (١٤٣).

١٤٤. اي نبي! جهاد ڪر ڪافرن ۽ منافقن سان ۽ انهن تي سختي ڪر.
(منزل ٧، سيپارو ٢٨، سورت التحريم آيت ٩).

سميڪشڪ:- مسلمانن جي خدا جي ليلا ڏسو! ٻين مذهبن جي ماڻهن سان وڙهڻ لاءِ
پيغمبر ۽ مسلمانن کي ڀڙڪائي رهيو آهي. انڪري ئي مسلمان ماڻهو فساد ڪرڻ ۾ لڳل
رهندا آهن. پرماتما مسلمانن تي ڪرپا دشٽي [مهر جي نظر] ڪري جو هو فساد ڪرڻ

ويندا، نه سندن مٿي ۾ سور ٿيندو نه بيهوش ٿيندا. ۽ جيڪي ميوا انهن کي پسند هوندا، اهي پڻ گهرائي سگهندا. پکين جو گوشت جيڪو پسند ڪندا، سو حاضر ٿيندو. ۽ موتين جهڙيون حورون هونديون، جيڪي لڪل موتين وانگر هونديون. اهو سندن عملن جو بدلو آهي. اتي لغو ۽ گناهه جي ڳالهه نه ٻڌندا. سواءِ سلام سلام جي. (منزل ٧، سيپارو ٢٧، سورة الواقعه آيت ١٧ کان ٢٦).

سمجهاڻي:- ڇا اهو ٿي سگهي ٿو ته ڪو شخص انهن هڪ دم سڀ ڳالهيون رکي ۽ ٻين کي ٻڌائي؟ ڇا اهو ڪو آدمي سمجهي ٿو؟ ڇا اتي ڪا شيءِ نه ٿيندي؟ ڇا ديندا؟ ڪهڙا ڪپڙا ۽ ڪهڙا ميوا کائيندا؟ ۽ ڇا ڇوڪرا ٻار خدمت ڪندا؟ سڀ ڪجهه [نئين] دنيا ۾ ٿيندو. جي ڪنهن کي پسند نه آهي ته اهو عيش ڪهڙو؟ ڇا هو ٿلها متارا ٿيندا؟ ڪافر ڪيئن ٿيندا؟ ۽ عورتون جيڪي انهن جون گهرواريون آهن، سي ڪٿي هونديون؟ ڇا اهي ٻي جاءِ ۾ گهرن ۾ ويٺيون هونديون؟ نه. جنت ۾ ڪنواريون حورون ٿينديون ۽ انهن کي ڪو ٻيو هٿ نه لائيندو. اها جاءِ قرآن موجب هڪ عيش عشرت جي جاءِ آهي، جتي سڀ شيون سولائي سان ملنديون ۽ ڪنوارين سان صحبت ڪرڻ جو موقعو ملندو. جيئن اهو خيال آهي ته جنت ۾ شراب جون نهرون وهنديون، ۽ ڪنواريون هونديون جن کي ڪنهن به هٿ نه لاتو هوندو. اهو هڪ ڳالهه آهي جا ڪنهن به عقل واري کي پسند نه ايندي. ڇا انهن کي ان جاءِ ۾ سڪون ملي سگهندو؟ ڇا انهن کي خدا جي ديدار ۾ مزو نه ايندو؟ ڇا اتي ڪو ٻيو ڪم نه هوندو؟ (١٣١).

١٣٢. بيشڪ الله انهن ماڻهن کي دوست رکندو آهي جيڪي صف ٻڌي لڙندا آهن.
(منزل ٧، سيپارو ٢٨، سورة الصف آيت ٤).

سمجهاڻي:- واهه! نيڪ آهي ته اهڙن ڳالهين جي آڌار سان ۽ ٻين ڪافرن جي ويهارن عرب ۾ ڪوڙي سانگي ڪري وڏي ڪانئي ٻٻر ڪري ۽ ٻين کي ڏکيا ڏيڻ لاءِ ڪتاب جو صاف ۽ روشن مقصد ڪڍڻ ڪرڻ ۾ پيهي لڙائي ڪري. ڪيئن خدا هرگز نه چاهيندو. جو فساد ۽ ڏاڍائي سان ماڻهن کي تڪليف پهچائيندو آهي (١٣٢).

١٣٣. اي پيغمبر! جيڪي شيون الله تو لاءِ حلال ڪيون آهن، تون انهن کي پاڻ تي حرام ڇو ٿو ڪرين؟ ڇا تون پنهنجي زالن جي رضامندي ٿو گهرين؟ ۽ الله بخشڻهار مهربان آهي (١). الله توهان لاءِ [پنهنجي قسم جي ڀڃڻ جو ڪفارو] مقرر ڪيو آهي (٢). ... جيڪڏهن پيغمبر اوهان کي طلاق ڏيندو ته اوهان جي بدلي ٻيون زالون، مسلمان زالون، ايمان واريون ۽ فرمانبرداري ڪندڙ، عبادت ڪندڙ، روزا رکندڙ، جن مان ڪي ڏٺل آهن ۽ ڪي ڪنواريون، اوهان جي عوض ۾ الله کيس ڏيندو (٥). (منزل ٧، سيپارو ٢٨، سورة التحريم).

سمجهاڻي:- ٿورو غور ڪري ڏسو ته خدا ڇا لاءِ محمد صاحب جي گهر جو انتظام ڪرڻ لاءِ پاڻ ايندو آهي، ۽ ڇا ڪري اهڙيون ڳالهيون آيتن ۾ آنديون آهن:- سچو ته اهو

مذهب وارو مسلمان ٿي سگهي، ته جيڪي تڪليف هو انهن کي ڏئي ٿا، ان لاءِ ئي تڪليف مسلمانن کي پهچندي يا نه؟ وري هتي به ڏاڍو پڪو ٿي ڏسجي، ته جن محمد صاحب کي مڃيندي جڏهن تائين هتي ماري ڇڏيو. ڀلا جنهن صاف پاڻي، کير، شراب ۽ ماکيءَ جون نهرون آهن، سي جام هٿ ۾ سنوارڪن جا ٻه وقت آهي؟ وري کير جون نهرون به ڪڏهن ٿي سگهن ٿيون؟ ڇاڪاڻ ته کير جلدي ڦٽي پوندو آهي. انهيءَ ڪري عقلمند ماڻهو قرآن جي مذهب کي نٿا مڃن (١٣٠).

١٤١. جڏهن ڏرڻي هوءَ ڏوڙي ويندي [٤]، ۽ جبل ڀڄي ڀورا ڀورا ٿي ويندا [٥]. پوءِ ڏر وارا ٽي قسم ٿي ويندا [٦]. پوءِ ساڄي پاسي وارا ڪهڙا آهن صاحب؟ ساڄي پاسي [٨]. ۽ کاٻي پاسي وارا ڪهڙا آهن صاحب؟ کاٻي پاسي وارا [٩]. سون جي تارن سان جڙيل تختن تي ويٺا آهن [١٥]. ٽيڪ ڏيئي هڪ ٻئي سامهون ويٺل هوندا [١٦]. هميشه رهڻ وارا ڇوڪرا ورتن سان ايندا ويندا [١٧]. آبخورن ۽ آبدانن [ڪوزن] سان صاف شراب جي پيالن سان [١٨]. جنهن کان نڪي مٿي ۾ سور پوندن ۽ نه اڪوائيس ڪندا [١٩]. ۽ جنهن ميوي کي پسند ڪندا سو آڻيندا [٢٠]. ۽ پکين جي گوشت مان جيڪو گهرندا (سو آڻيندا رهندا) [٢١]. ۽ انهن لاءِ وڏين اکين وارين حورون آهن [٢٢]. جهڙا لڪل موتي جهڙيون [٢٣]. ۽ بدلو هوندا [٢٤]. بيشڪ انهن [حورن] کي هڪ نئين پيدائش سان پيدا ڪيو آهي [٣٥]. پوءِ کين ڪنواريون بڻايو سون [٣٦]. مڙس کي وڻندڙ ۽ ساڳئي عمر واريون [٣٧]. ساڄي پاسي وارن لاءِ [٣٨]. اڳين مان هڪ وڏي ٽولي [٣٩]. ۽ پوين مان به هڪ وڏي ٽولي [٤٠]. پوءِ اوهان ڪوڙ ڄاڻندڙن ڪانوڙن جو ٿوهر کائيندا [٥٢]. پوءِ انهيءَ سان پيٽ ڀريندا [٥٣]... کائڻ [٧٥]. (منزل ٧، سيپارو ٢٧، سورت الواقعه).

سمجهاڻي: جنهن قرآن لکيو آهي ان جي ڪهڙي پرواهه! ڀلا ڌرتي ته ڏڏندي ئي رهي ٿي ۽ ان وقت به ڏڏندي رهندي. ان مان ته اهو ثابت ٿو ٿئي ته قرآن جو لکڻ وارو ڪو اسم (ته ڏڏندڙ) سمجهندو هو. ڀلا جبل ڀڄي پکين جيان اڏامي ويندا؟ جي ذري ذري ٿي پوندا ته به ڪهڙو وارو ٿي رهندو، پوءِ ڇا ان جو ڪهڙو ڪم ٿيندو؟ واهه ساڄي پاسي جي هتي شرط وارو ته هتي به سنڌ ساڄي ۽ کاٻي پاسي ڪهڙو سکيو هو؟ جي الله سون جي تارن سان جڙيل وڏا تخت آهن، ته واڻيا ۽ سونارا به اتي رهندا هوندا ۽ ميڪي به پيدا ٿيندا هوندا. ڇوڪري کي رات جو الله به ته ڏيندو هوندو! ڇا هو وڏا لڳاتي پيهي سگهن ٿا؟ وڏا رهن. ڪهڙي ڪم ڪندا ٿا رهن؟ جهڙي ويٺا رهندا هوندا ته ڪهڙي روزي ڪمائيندا هوندا؟ ڇا هو ويٺي جڏهن جي ڪم ڪندا هوندا ته جهڙي مزوري اتي ڪندا نه رهن. ڇوڪريءَ وانگي هتي به پورهيو ڪري گذران ڪندا رهندا پوءِ هتان ڪان وڌيڪ ڪهڙو ڇا؟ سمجهه به نه! جي الله سڳهور سداهين رهندڙ آهن ته سڀني ماءُ پيءُ به رهندڙ هوندا ۽ پيءُ سڀني ۽ ماءُ به رهندا هوندا. پوءِ ته وڌو شاهي شهر وسي پوندو هوندو ۽ پيشاب ۽ پائخاني جي ڍڳ ڪري مرض به ڏاڍا لڳندا هوندا، ڇاڪاڻ ته جڏهن ميوا کائيندا، گلاس به پاڻي پيئندا ۽ پيالن مان شراب

چالاڪي، جنهن ۾ ڳالهين ۾ موهجي پئي! جي هو جهڙي ڳهوي سو پيدا ڪري ته ڇا هو پنهنجو خدا ۾ پيدا ڪري سگهي ٿو يا نه؟ جي نه، ته سندس قادر مطلق پڻو [سرو شڪتيمان] الي اٿڪي پيو ڇا؟ ڀلا ماڻهن مڇرن ۽ جيتن کي ڳهوي ڪيئن خدا ٺاهيو ۽ پنهنجي ڪٽ ڏني ٿو، تر ڪڪڙ، ٻڪرين ۽ ٻڪرين وغيره کي جي ڪهڙي پنهنجي ٺاهيو، ان جي گوشت، جي مور ٿو ڏئي؟ وري ڪن تريءَ جي ڪڪڙ عشوه ڪرڻ ڪاسراه جو ڪو ڏي؟ پنهنجي مرضيءَ موجب ڪيئن سڀ ڪاڻي ذڪ جو ٿو پهچائي؟ خدا جو ڪم [حلال] ۽ ڏسو، جو سندس ايمان ڪو ٿاڻائي ۽ اهو سگهي! جو اُن اڳ جيو آهي ۽ ٻئي وجهي ٿاڻائي سگهي ٿو ۽ فرشتا يا پيغمبر خدا سان ٿاڻائي نٿا سگهن. جي ائين ٿاڻي آهي ته فرشتا ۽ پيغمبر ڏائي ۽ پنهنجو مطلب ڪڍي سگهندا هوندا! جي پڻو ته خدا هر ڏاڻ ۽ محيط ڪل [سرو گيه ۽ سرو ويا پڪ] آهي ته ڳالهه وجهي ٿاڻائڻ يا ايمان والن جو ڪهڙي واقف ٿيڻ اجايو ٿابت ٿو ٿئي. ۽ جي ائين آهي، ته هو خدا آهيئي ڪونه، بلڪه ڪو چالاڪ ماڻهو هوندو. اهڙي حيءَ قرآن ايشور ڪرت [خدا جو ڪمل] هرگز ٿي نه سگهي (١٣٧).

١٣٨. ۽ جنهن ڏينهن عيسيٰ جي معجزن سان آيو. [منزل ٦، سيپارو ٢٥، سورت الزخرف].

سميڪشڪ:- جي عيسيٰ ۾ خدا جو موڪليل آهي ۽ سندس سکيا جي اُبڙ خدا قرآن جو ناهيو؟ ۽ قرآن جي برخلاف انجيل آهي تنهڪري اهي ڪتاب ايشور ڪرت ڪينهن (١٣٨).

١٣٩. ڪيس پڪڙيو ۽ دوزخ جي وچ ڏانهن گهلي وڃوس (٤٧). [سدن] حال اٿن آئي هوندو ۽ ڪن چڱين اکين وارين حورن سان پرڻائي ڇڏينداسون (٥٣).
[منزل ٦، سيپارو ٢٥، سورت دخان].

سميڪشڪ:- واه! خدا ڪين ته نيائڪاري ٿيو وڃي [براهمڻ] ٿي جهلائي ۽ گهلائي ٿو! ڄاڻن مسلمانن جو خدائي اٿن آهي، ته سندس عابد [اپاسڪ] مسلمان جي ڇڏين ۽ اي سگهن ٿي جهلن ۽ گهلن ته اُنهن ۾ عجب ڪهڙو؟ وري هو سنسار جي عشقن جيان ووا هه ڪرائي ٿو، جنهن مسلمانن جو ٺٺ [نڪاح ڪرائيندڙ قاضي] آهي (١٣٩).

١٤٠. پوءِ جڏهن اوهان ڪافرن جي سامهون ٿيو، تڏهن انهن جون ڳچيون ڪپيو، تان جو مٿن گهڻو وڃ پاڻ ڪريو، تڏهن مضبوط ڪريو قيد ڪرڻ [قيدين کي سوگهو ٻڌو] (٤). ۽ [اي پيغمبر] تنهنجي ڳوٺ جنهن [جي ماڻهن] توکي ڪڍي ڇڏيو، انهن کان وڌيڪ سگهه وارا ڪيترائي ڳوٺ هئا، جنکي اسان ناس ڪيو. پوءِ ڪو به ڪين مدد ڏيڻ وارو ڪونه هيو (١٣). جنهن بهشت جو پرهيزگارن کي انجام ڏنو ويو آهي تنهنجي صفت هيءَ آهي ته اُن ۾ اهڙي پاڻيءَ جون نهرون آهن جو [گهٽي وڃڻ ڪري] سڙيل نه آهي، ۽ اهڙين کير جون نهرون آهن جنهجو مزو نه مٽيو آهي، ۽ پيئندڙن کي لذت ڏيندڙ شراب جون نهرون آهن، ۽ صاف ڪيل ماکيءَ جون نهرون آهن. ۽ انهن لاءِ منجهس هر جنس جا ميوا آهن، ۽ سندن پالڻهار جي معافي آهي (١٥). [منزل ٦ سيپارو ٢٦ سورت محمد].

سميڪشڪ:- انڪري ئي ته اهو قرآن، خدا، ۽ مسلمان غدر مچائيندڙ سڀني کي ڏک پهچائيندڙ، ۽ پنهنجا مطلب ڪڍندڙ بيرحم آهن. جنهن هتي لکيل آهي انهن ٻين جي مٿو اٿي.

سمجهاڻي:- واهه مسلمانو واهه! اوهانجو خدا جيڪي اوهين سڀ وٽسڀ [قادر مطلق] ٿا چئو، سو سڀ آسمان ۽ ڌرتي ۾ ڪا ٿي سگهي، جو سڀ ڪجهه قادر مطلق آهي سو ته آڪب ۾ ڪجهه ٿي ڪا ٿي سگهي. ڪن، آڪب ۽ ڪل ته خدا لاعمولي ڄڻ [پيغان] آهي، پوءِ پڻا اهي شاهدي ڪٿي ڏيئي سگهندا؟ جي ڪالهي شاهدي ڏياريندا هئا ته ڪين. جڙ ٻيو ڪالهي هو؟ جي جيئرن ته هو پڙهه جي ڏسڻ ڪين جهڳڙا ڪندو، ته ڇا خدا پيغمبر جاهل. ليڪن [قانون] ناڙ پهچندو؟ اڪيلا ۽ ڏڪ ڪوڙي ڳالهه ته اها آهي، ته روحن [مردن] کي شاهدي ڏيڻ ڪاپوءِ جيو پيغمبر پيغمبرن ڪين نٿا پهچندا ته اوهان اسان کي شاهدي ڇو ڏني؟ ڪل چوندي ته خدا شاهدي ڏياري، ته ڇا ڪريان؟ پڻا اهو ڪلامن ممڪن آهي؟ [اهو ته ناممڪن آهي] جڏهن ڪنهن چوري ته مون سڀ وڏي جي پٺ جو مٿي ڏٺو! جي پٺ الس هوءِ سڀ. ڪٿي ٿئي ٿي؟ جي سڀ آهي ته پٺ جمع ناممڪن! اها ۽ ساڳي ٺوڪي جي ڪوڙي ڳالهه آهي، جي هو مثل نه جهڙي، ته اڳ نمن مار ڪالهي چو؟ ڇا ناڙ ۽ ٻري سگهندو آهي يا نه؟ جي نه، ته سرڻ کي جواب ڪٿي نه سمجهي؟ وري مثل جهڙو پڙهه جي راهه ڪالهي ڪوڙي مسلمان جي ڪهڙي ۾ رحمدا ۽ پنا آيتا ڪرڻ جي خدا ڪين پڙهه جي ڏسڻ ڪالهي ڇو نه ليکه لاءِ انتظار ۾ رکي؟ سڀني ليکا جلد جو نه ڪري؟ اهڙين ڳالهين ڪرڻي خدا جهڙي خدائي* کي ٺڳو نه لڳي (١٣٦).

٣/١. آسمان ۽ زمين جون ڪنهن اڻ وڃ آهن. جنهن لاءِ گهڙي لڳهن لاءِ روزي ڪڍائي ڪندو آهي، [۽ جنهن لاءِ گهڙي لهن لاءِ] سوڙهي [تنگ] ڪندو آهي (١٢). جهڙي گهري سو ڄاڻيندو آهي، ۽ ورلمس لهڙڪي ڏيڙون ۽ واٽس لهڪي پٺ [٤٩]. يا ڪين پٺ ۽ ڌيڙون ٻئي ڏيندو آهي، ۽ ورلمس لهڪي سڀ ڪندو آهي [٥٠]. ۽ ڪنهن ماڻهوءَ لاءِ لڳي نه آهي جو الله ساڻس ڳالهائي، اڻ ڪالسڻ ۽ اشاري ساڻ يا پردي ۾ جي ٻڌائي، [ڳالهائي] يا ڪنهن پيغام آڻيندڙ فرشتي کي موڪلي [٥١]. (امرل ٦، سپارو ٢٥، سورة الشوريٰ)

سمجهاڻي:- خدا وڃ ته ڪنهن جا ٻڌا ۽ ٻڌل هوندا، جو ڪس سوچي جي جاين جا ڪنڌ لاءِ پوندا هوندا! اها اڻ ڳالهه آهي. ڇا ڄڻ يا سڀني ڪرڻ ڪرڻ ڪالسواءِ کي جو خدا کي رڳي لهجي روزي ڪڍائي ۽ جو تنس ته رڳي لهجي لنگ ڪري ڇڏيندو آهي؟ جي اهين آهي ته هو ڏاڍو ابهاڪاري آهي. وري ڏسو قرآن جي ڄاڻيندڙ جي

* هن آيت بابت تفسير حسيني ۾ لکيل آهي ته محمد صاحب ان ڳالهه جي ۽ چيو هئا جو خدا جو آواز ٻڌائڻ، هڪ پردو رزي ۾ هو هو ۽ اهو آهي موسيٰ جو، اهڙي پردن جهڙي وڃ الڏو بفاصلو [پٺ] هو جهڙي پوري ڪرڻ لاءِ جهڳڙو سڀ ورهه ڪاهدي اڳيا عقلمند ماڻهو اِن ڳالهه کي ويچار ڪري ته هي خدا آهي يا پردي پٺيان ڳالهائيندڙ؟ ڪالهين ماڻهن ته خدا جي ۾ دردشا [مٺي پٺ] ڪري ڇڏي آهي. ڪٿي ويد ۽ اپنشد وغيره سڀني پستڪن ۾ ورلي ڪٿيل پورو پڙهو ۽ ڪٿي قرآن ۾ ڏاڪڙيل پردي جي اوٽ ولي ڳالهائيندڙ خدا! سچ ته اهو آهي ته عربستان جا ماڻهو جاهل هئا، سي سادرن ڳالهين ڪهڙي ڪهڙن آڻي هئا؟ (آريه ڀاشا جي ستيارٿ پرڪاش تان).

۽ شيطان کي گمراهه ڪندڙ خدا آهي يا ٻيو ڪو؟ جي خدا ڪنهن گمراهه ڪيو آهي ته شيطان جو به شيطان ڪير ٿيو. جي شيطان پاڻ گمراهه ٿيو آهي، ته ٻين کي به پاڻ گمراهه ٿي سگهن ٿا ۽ شيطان جي ڪهڙي ضرورت؟ جي شيطان کي خدا جي مرضيءَ ڇڏي ڏنو ته ظاهر آهي ته گمراهه ڪرائڻ ۾ هو پاڻ شيطان سان شريڪ آهي. جو ڪوڙو ۽ پاڻ ڪرائي ۽ وري سزا به ڏئي، ته انهيءَ انياءَ جي حد ڪهڙي مقرر ڪجي؟ (١٣٣).

١٣٤. سچ پچ الله سڀ پاپ ڪيا معاف ڪندو آهي. اهو ٻڌي آهي بخشيندڙ مهربان [٥٣]. ۽ قيامت جي ڏينهن ڌرتي سندس مٺ ۾ هوندي ۽ آسمان سندس ساڄي هٿ ۾ ويڙهيل هوندا (٦٧). ۽ ڌرتي پنهنجي پالڻهار جي نور سان روشن ٿيندي، ۽ ڪرم پتر رکيا ويندا ۽ پيغمبرن ۽ شاهدن کي آڻبو ۽ سندن وچ ۾ نياءُ سان فيصلو ڪبو (٦٩).

(منزل ٦ سيپارو ٢٤، سورت الزمر).

سمالوچنا:- جي خدا سڀ پاپ ڪيا معاف ڪري ته ڄڻ سڀني ٻانهن کي پاپي ٿو بڻائي. خدا بي رحم آهي. ڇاڪاڻ ته جيڪڏهن پاپين جي پاپن کي معاف ڪندو ته هو وڌيڪ پاپ ڪندو ۽ ڪهڙي ٿي ڪائنات کي ڪشت رسائيندو. ڇا خدا اڳيءَ جهان پرڪاش وارو آهي؟ وري اعمال نامن [ڪرم پتر] سان ڪهڙي ڪار رکيا آهن ۽ ڪنهن لکندو ڪيو آهي؟ جي خدا پيغمبرن ۽ شاهدن جي آڌار تي انصاف ڪندو آهي ته هو اڻڄاڻ ۽ [جاهل] آهي ته قدرت وارو. جي هو انصاف نه ڪري ۽ ڪيو نياءُ ٿو ڪري ته ڪنهن جي واسطي ڪندو هوندو. اهي ڪرم ڪندڙن ۽ هلندڙ جيئن جا ڪي ٿي سگهن ٿا. پر ته ڪيا ڪري، ڪنهن کي ڪهڙي شڪيا ته ڪرڻ شيطان جي مرضيءَ گمراهه ڪرڻ ۽ نياءُ ڪاڻ پر ته ڪاڻي واجهائيندو رهڻ ته وڏو انياءُ آهي (١٣٤).

١٣٥. ڪتاب جو نازل ٿيڻ الله غالب ڄاڻندڙ وٽان آهي (٢). جو گناهه ڪيا بخشيندڙ ۽ توبهه قبول ڪندڙ آهي [٣]. (منزل ٦، سيپارو ٢٤، سورت مومن).

سمالوچنا:- اها ڳالهه ان لاءِ ڪهي آهي جو ٻيو ڪو مڃو الله جي ڳالهه ڪي هن ڪتاب کي مڃن. جنهن ۾ نروڙيءَ سچائيءَ کانسواءِ ٻي سڀ ڪوڙ ڀريل آهي. اها سچائي ٻين سان گڏ ميلاپ ڪري جهڙي ملي جلي آهي. انهيءَ ڪري قرآن ۽ قرآن وارو خدا ۽ ڪنهن مڃيندڙ پاپ ۽ ٿائل وارا پاپ ڪندڙ ۽ ڪرائيندڙ آهن. ڇاڪاڻ ته پاپ ڪيا ڪرڻ وڏو اڌرم آهي. انهيءَ مسلمان ماڻهو ڏوهن ۽ فسادن ڪرڻ کان گهٽ نٿا ڪن (١٣٥).

١٣٦. پوءِ ان ڏينهن ۾ ستن آسمان بڻايائين ۽ هر آسمان ۾ سندس ڪم وجهي ڇڏيائين [١٢] ڪائين جڏهن ان وٽ ويندا، تنهن مهل سندن ڪن ۽ سندن اکيون ۽ سندن کلون جيڪي اهي ڪندا هئا تنهن بابت مٿن شاهدي ڏينديون [٢٠]. ۽ هو پنهنجين کلن کي چوندا ته اسان تي شاهدي ڇو ڏنو؟ اهي چونديون ته جنهن الله هر شي کي ڳالهايو آهي، تنهن اسان کي به ڳالهايو آهي [٢١]. بيشڪ اهو هر ڪنهن کي جاڻڻ وارو آهي [٣٩].

(منزل ٦، سيپارو ٢٤، سورت حم السجده [انهيءَ الرحمان موجب "سورت فصلت"]).

لوکي ڪوڙيءَ ڳالهه ورغلايو؟ ۽ ڪنهن ڪتو آهي يا تون [حقيقت ۾] وڏي مرتبي وارن
منجهان آهين؟ (٧٥). ابليس چيو ته آءٌ ڪائنس ڀلو آهيان. تو مون کي باهه مان پيدا ڪيو آهي
۽ آدم کي مٽيءَ منجهان (٧٦). الله چيو ته انهن آسمان مان نڪري وڃ جو سچ پچ تون ڪڍيل آهين
(٧٧). ۽ سچ پچ تو تي منهنجي جزا [بدلي ڏيڻ] جي ڏينهن تائين لعنت آهي (٧٨). ان چيو
ته اي منهنجا پالڻهار! تڏهن مون کي انهيءَ ڏينهن تائين [ڍر] مهلت ڏي جنهن ڏينهن مردا
[قبرن مان] اٿاريا ويندا (٧٩). الله فرمايو ته بيشڪ تون ڍر ڏنلن مان آهين (٨٠). انهيءَ
مقرر ڏينهن تائين (٨١). ابليس چيو ته تڏهن تنهنجي عزت جو قسم آهي ته ضرور انهن سڀني
کي گمراهه ڪندس (٨٢). [عنول ٦ سپارو ٢٣ سورة ص]

سمجهاڻي:- باغ باغيچا، نهرون، جانور وغيره جيڪڏهن سچ پچ قرآن جي لکڻ موجب اتي موجود آهن، ته اهي هميشه ڪي اتي هجڻ ۽ ته سدائين رهي نه سگهن! ڇاڪاڻ ته جيڪي شيون سجيون [اتصال] مان پيدا ٿينديون آهن، سي سڀ کان اڳ ۾ ته ڦٽنديون آهن ۽ وڇوڙ [انفصال] کان پوءِ به اوس ته رهنديون آهن. جڏهن بهشت کي هميشه ته رهڻو، ته ان ۾ وهڻ وارا هميشه ڪيئن رهي سگهندا؟ لکيو آهي ته ڪافرن وغيره، سوا ۽ پيئڻ جون شيون اتي ملنديون. ان مان ثابت ٿو ٿئي ته جنهن زماني ۾ مسلمانن جو مذهب شروع ٿيو هو، تنهن وقت عرب جو ملڪ گهڻو شاهوڪار نه هو. ان ڪري اي محمد صاحب وعدا ڪن اڏيءَ جون ڳالهيون ٻڌائي عرب ماڻهن کي بهشتي ڏيڻ ۾ قسائي رولو. وري جتي ڏالون رهنديون اتي ڪامل سک ڪئن ملي سگهندو؟ اهي ڏالون اتي آيون ڪٿان؟ بهشت ۾ ڪي رهندڙ آهن ڇا؟ جي آيون آهن ته ويندڙون به آهن جي اتان هجڻ وهاڻو آهن ته قيامت کان اڳ ڇا ڪنديون رهنديون؟ ڇا اڪيليون رهي ڇڏيو ڪنواريون رهنديون؟ وري خدا جو ابليس ته ڏسو جو سڀ کان ڪمزور اين منجهي فرشتن کي ورائو ۽ آدم کي سجدو ڪيو، پر شيطان کيس سجدو نه ڪيو! خدا شيطان کي چيو ته تون لعنتي آ. مگر ڇاڪاڻ ته مون کيس پهچڻ لائي، حڪم سان ناهو آهي. ايمان ثابت ٿيو ته قرآن وارو خدا ۽ عقل وارو انسان هئا، جنهن ڪري لئي هو وياڪ ۽ سرڪشيءَ هرگز لئي هو سگهي. وري شيطان ته سچ چيو ته آءٌ آدم کان وڌيڪ اهو [افضل] آهيان، تنهن لئي خدا کي ڪاوڙ چو لڳي؟ ڇا خدا جو ڪهڙو آسمان ۾ لئي آهي؟ پرلوي ۾ اي ڪولهن جي ڪولهن ته ڪتي کي ان کان اڳي خدا جو ڪهڙو چو ڇاتايو ائو؟ وري جڏهن سڄو سنسار نو مشهور جوڳي آهي ته نو مشهور شيطان کي سڀ کان سرڪشي [خلاف] منجهان خراب باغ وڪان لڳي ڪٿان ٿو سگهي؟ ڇا سرڪشي سموري نو مشهور جي نه آهي؟ ان مان ثابت ٿيو ته قرآن جو ڇاتايل خدا بيشڪ جوابي ذميوار آهي. خدا کيس لعنت ڏئي ۽ ڌڪاري ڪيس عيد ڪري ورائو. پر شيطان چيو ته اي پالڻهار مون کي قيامت تائين ڇڏي ڏي؛ ۽ خدا خوشامد اي کيس قيامت جي ڏينهن تائين ڇڏي ڏنو. شيطان آزاد ٿي خدا کي چوڻ لڳو ته آءٌ [ماڻهن کي] ڏاڍو ورغلائيندس ۽ بغاوت ڦهلائيندس، ان لئي خدا چيس ته جيڪي لوڪ ورغلائيندين تن کي ۽ تولئي کي آءٌ دوزخ ۾ وجهي ڇڏيندس. سچ پچ پرشوا هيٺئين ويچار ڪرڻ.

چوڻ لائق هئا؟ تنهن ڪري جنهن ڏي ڪتابدار پيغمبرن تي ڪتاب ۽ جوڻ لڳي ٿي اها ڳالهه نه آهي (١٣٠).

١٣١. ۽ ضرور تو کي ورهندو پوءِ آهي ڀڄندڙ انهن منجهان ڀالهوار ڏانهن ۽ ورڻندا [٥١]. ۽ جنهن کي ڪمائيندا [تعبدا] هئا، تنهن ايمان سان پر شاهدي ڏيندا [٦٥]. سندس حڪم اي ڪانسواءِ (پر) نه آهي ته جڏهن ڪا شيءِ پيدا ڪرڻ گهرندو آهي، تڏهن الله ڪو چوندو آهي ته ٿيءُ پوءِ [اها شيءِ] ٿي پوندي آهي [٨٢]. (منزل ٥، سيپارو ٢٣، سورة يس).

سمالوچڪ:- جيستائين پوري الهن ٻڌو! جڏهن پير ۽ شاهدي ڏئي سگهندا آهن؟ خدا ڪانسواءِ ٻيون وقت ڪو ڪير جيهڪي حڪم ڏنا آهن؟ ۽ ٻڌو ڪنهن؟ ۽ ٻڌڻ ڪير پيو؟ جي ڪا شيءِ موجود نه هئي ته اها ڳالهه ڪوڙي ٿي. جي هئي ته اها ڳالهه نه خدا ڪانسواءِ ڪي ڪين هو ۽ خدا سڀڪا شيءِ بنائي آهي، ڪوڙي ٿيندي. [١٣١].

١٣٢. لطيف شراب جو پيالو ڏين پيو گهرائيو [٤٥]. جو اڇي رنگ جو پيئندڙن لاءِ مزو ڏيندڙ هوندو [٥٦]. هيٺ نظر رکندڙ خوبصورت عورتون واريون [اکيون] انهن وٽ هونديون [٤٨]. جڻ ڪه اهي [عورتون] لڪايل آنا آهن [٤٩]. جيئن انهن وڏي نعمت هونديون [٥٨]. ۽ بيشڪ لوط پيغمبرن مان هو [١٣٣]. جڏهن اسان کيس ۽ سندس سڀني گهر وارن کي ڇوٽڪارو ڏنو [بچايو هو] [١٣٤]. سواءِ هڪ پوڙهيءَ زال جي جا پٺتي رهڻ وارن منجهان آهي [١٣٥]. پوءِ اسان ٻين کي ماريو [١٣٦]. (منزل ٦، سيپارو ٢٣، سورة صافات).

سمالوچڪ:- ڪٿي ساٿين؟ هتي ته مسلمان ماڻهو شراب کي خراب ٿا چون پر سندن بهشت ۾ ته شراب جون نديون وهن ٿيون! اهڙو چڱو ٿيو جو هتي ڪنهن ٿوري شراب پيئڻ جي وڏي ڳالهه ۽ پر آتان جي بهشت ۾ الي سندن بهشت ۾ ته ڏاڍي خرابي آهي! (ڪيتري) زالن جي هلڻ ڪري اتي ڪنهن جو دل ڪٿي به هڪ جاءِ ٿي نه لڳندو هوندو! ڪين ڪو وڏا مرض پيا لڳندا هوندا! جي آتان جا ماڻهو شريف وارا هوندا ته مرندا نه اوس، پر جي شريف وارا نه هوندا ته موجون ماڻڻ ڪين سگهندا. پوءِ ته سندن بهشت پر وڃڻ کي اجايو آهي. جي لوط کي پيغمبر ٿا مڃو ته جيڪو بائيبل ۾ لکيل آهي ته سندس ڌيئن ساڻس سنجوڳ ڪري ٻه پٽ پيدا ڪيا سا ڳالهه به مڃو ٿا يا نه؟ جي مڃو ٿا ته اهڙي ماڻهوءَ کي پيغمبر مڃڻ اجايو آهي. وري جي اهڙن ۽ اهڙن جي دوستن کي خدا نجات ڏني ٿي، ته خدا پاڻ به اهڙوئي جهڙو ۽ جاڪاڻ ته پوڙهيءَ جي ڪهاڻي لکڻ وارو ۽ پاسخاطري ڪري ٻين کي مارڻ هوڪو خدا ٿي نٿو سگهي. اهڙو خدا مسلمانن جي ئي گهرن ۾ رهي ٿو سگهي، ٻئي ۾ نه هڪ (١٣٢).

١٣٣. هميشه رهڻ جا بهشت آهن [جن جا] دروازا انهن لاءِ کليل رهندا (٥٠). وهاڻا لڳائي منجهن ويهندا، انهن ۾ ڪيترا ميوا ۽ پيئڻ جون شيون [شراب] پيا گهرائيندا (٥١). ۽ وٽن هيٺ نگاهه ڪرڻ واريون ۽ عمر ۾ هڪ جهڙيون [زالون] هونديون (٥٢). پوءِ ملائڪن سڀني گڏجي سجدو ڪيو (٧٣). پر شيطان [سجدو نه ڪيو]، تڪبر ڪيو ۽ ڪافرن منجهان هو (٧٤). [الله] چيو ته اي ابليس! جنهن کي پنهنجي هٿن سان پيدا ڪيو تنهن کي سجدي ڪرڻ کان

مردن ۽ زالن کي ايذائڻ خراب آهي، ليڪن ڪي الهڪار سواءِ ٻين ماڻهن جي لطيف ڏيڻ ۽ ضرر ۽ خراب آهي. ٻر جي الحن ۽ معبدا سي تعصبي ليکيا. اي بدنوس ٿيڻ لهڻ جدا ۽ ٻيو اوهان جهڙا بهرحر سدا ۽ ڪي لوڙائي هوندا! جڏهن اوهان لکو آهي ته ڀيا ماڻهو حتي ٻين آئي ڀڪڙيا وجهن ۽ ماريا ويهه ڪن لي ٻين مذهبن وارا ۽ مسلمانن کي قربان ڪنهن، ته ڪن اهڙا ڳالهه خراب اڳيدي يا ڇا؟ واهه! بيشمر وغيره ڪهڙا ته ايذاءَ وسائيندڙ آهن جي جدا ڪان نه ٿا ٻچي وڃا آهن ته ٻين کي امان ڪان بچائو ايذاءَ پهچاءِ! ان سڀني ٻئي سندن تعصب، سوا ۽ ۽ بعد ايذاءَ ظاهر آهي. انگريزي ۽ اهڙا ظالمن ۽ مسلمانن سڀني گمراهي تي سڀ ماڻهو ان جي عمل ڪرڻ ڪان لڳا ٿا، ليڪ آهي ته ٻي هٿ ماڻهو حيوان نزاڻ آهي (١٣٨)!

٣٩ ۽ الله اهو آهي جنهن هوائن کي موڪليو آهي ۽ پوءِ اهي ڪڪرن کي کڻي ٿيون ۽ ان [ڪڪر] کي آسمان ۾ [ويران] شهر ڏانهن ڪاهي آندو ۽ پوءِ ان [جي پاڻيءَ] سان ڌرتيءَ کي سندس مرڻ [اوڙائيءَ] کانپوءِ جياريوسون. اهڙيءَ طرح [ٻيهر جيئرو] ٿي اٿڻ آهي [٩]. جنهن پهچي عزت سان اسانکي معبود وڌيڪ واري گهر لائق، جنهن ۾ اسان کي ته ڪو ٿڪ ۽ ڪو تڪليف پهچندو ۽ نڪي اسان کي ڪو ٿڪ ماندگي [اوڳ] پهچندي [٣٥].

(منزل ٥، سيپارو ٢٢، سورت فاطر).

سمجهاڻي: الله جي قدرت ۽ واهه جي عجيب آهي! جدا جدا هوا کي موڪلي، هوا جو ڪڪرن کي کڻي کڻندو رهڻ ۽ جدا جو انهن سان مردن کي جيارڻ، رهڻ اهي ڳالهيون انهن سان ڪڏهن ۽ واسطو ٿيون ويون، ڇاڪاڻ ته انهن جو ڪم ساڳين ڪڪرن ڪندو ڪرڻ هي. جي گهر هوندا ته پاڻ قادر جي ته ڪيا هوندا ۽ جو ڪم آهي سو ڪير ڪري سگهي. جنهنڪي شين آهي سو ته پورهئي ڪرڻ ڪاڻ سواءِ ۽ ڏکي لي سگهي ڪو ۽ خبر وارو بيمار آهي ڪان پڻ هونئن ٿي ته سگهندو. جڏهن ڪجهه اسرار سان ساڳئي ڪندڙ ۽ روح ڪان پڻ ڪري سگهي، ته جو ڪجهه اسرار سان ساڳئي ڪندو، ٻيهر ڪجهه ڪريان ته ڇو ٿا ٿيندي؟ ٿورڙي منزل جو جسم ۽ روح ۽ سدائين ڪڏهن ٿڪ ٿي سگهي (٩ ١٢٩).

٣٠ ۽ قرآن حڪمت جو قسم آهي [٢]. ته بيشڪ تون جدا جي موڪلين [پيغمبرن] مان آهين [٣]. سڌيءَ واٽ تي [٤]. غالب مهربان الله [قرآن] لاٿو آهي [٥].

(منزل ٥، سيپارو ٢٢، سورت يس).

سمجهاڻي: عيسٰي ڏسو، ته جي هيءَ قرآن جدا جو لاٿل نه هجي ها ته هو سندس قسم ڇو کڻي ها؟ جي ٻين جدا جو موڪليل نه هجي ها ته [پڻ] سڀ جي زال تي ماڻهن جو ڪهي ها؟ قرآن جا سچيندڙ سڌي رستي تي آهن ائين ڳالهه ته ڏکو جهڙو لاءِ آهي، ڇاڪاڻ ته سڌو رستو ته اڪيلو ڏيندو آهي، جنهن ۾ سچ هجي، سچ جيئڻ سچ ڪرڻ ۽ تعصب ڇڏي ڀاءُ واري ڏرم تي هلڻ وغيره (جا حڪم) هجن ۽ جيڪي آهي اتي آهي ٿورڙي جهڙي جي هدايت هجي، جا لکي قرآن ۾ آهي ليڪي مسلمانن ۽ سندن جدا جو اهڙو سواءِ ٿي آهي. جي محمد صاحب سڀني کان وڏا پيغمبر هجن ها ته سڀني کان وڏيڪ عالم ۽ جڳ کي وارا

قرآن جو خدا ۽ پيغمبر ۽ قرآن ۽ واعظ جي آهن انهن ڪي ڪي مطلب پنهنجي مطلب پوري
ڪرڻ جي لاءِ اهڙي ضرور رچيندا آهن. ان مان اهڙو به ثابت ٿئو ٿئي محمد صاحب ڏاڍا
وڏمي [حڪامي] هئا، جي ته هجن ها ته (پٽيلي) پٽ جي زال ٿي پنهنجي زال ڇو بڻائين ها؟
وري عجب ته اهو آهي ته جنهن ائين ڪيو خدا به ڪنهن ولي پاسو وٺي بيٺو؛ ۽ ان انياءَ کي
به نياءُ ٺهرائي ڇڏيو! انسان ۾ وحشيءَ کان وڌيڪ ماڻهو ته پٽ جي استريءَ کان پاسو ڪو
ڪري. وري اهي ۽ ٻيا جي لاءِ ڪرڻ ۾ ڪهڙو ته الستاه جو ته ٻوڙ ڪهڙي ته وڏي
بي انصافي آهي! جي ڪم ڪي ڪنهنجو ٿئي ته مونکي [انهو] پٽ ڪنهنجو هو، ۽ ڪس
[پٽيلو] اڪيو ڪنهن؟ سچي ڳالهه آهي پنهنجي مطلب جي. جڏهن پيغمبر صاحب پٽ جي زال
کي ۽ ڏهر ۾ رهاڻ کان روڪي نه سگهيا، ته ٻين کان ڪٿي ٻاڻ جهلبو هو تداکون؟ ڪٿي ڪنهنجي
به چالاڪي ڪمي ته به خراب ڪمن ڪرڻ وارن جي بدنامي اوس ٿيندي. ڪا پرائي زال
اهيءَ سان هوش ئي سانس اسڪاح ڪرڻ ڳهري ته حلال آهي ڇا؟ ٿي ته جنهن زال کي
رکي لنهنکي ڇڏي ڏني، ۽ محمد صاحب جهڙن زالون پيغمبر ۾ ڏوهه هوندي ته ڪس هرگز
ڇڏي نه سگهن، اها ته ڏاڍي اڌرم جي ڳالهه آهي! جي پيغمبر جي گهر ۾ ٻيو ڪو ٻاهر
جي نسبت سان ڳهري نه رهي، ته ساڳيءَ ريت پيغمبر صاحب کي به ڪنهنجي گهر ۾ داخل نه
ٿيڻ گهرجي. ڇا لمي نه جنهن گهر ۾ ولمس لنهن گهر ۾ بنان حجاب ڳهري رهي ۽ مون ۽ ٻئو
رهي؟ پلا اهڙو عقل جو الله ڪڏهن هوندو جو هن قرآن کي خدا جو ڪلام، محمد صاحب کي
پيغمبر، ۽ قرآن ۾ ڏنل بڌايل خدا کي سچو او مڃيو ڪري سچي سگهندو؟ وڏي حيرت جي
ڳالهه آهي جو اهڙي بنا دليل ۽ ڌرم جي اهڙي ڳالهين وڪندڙ مذهب کي عربستان وغيره
ملڪن جي ماڻهن سچي ورتو! (١٢٧).

١٢٨. ۽ اوهان کي نه ڀڄائيندو آهي ۽ الله جي پيغمبر کي ايذايو ۽ نه اهو ته ڪڏهن به ۽
سندس پيغمبر سان ڪڏهن نڪاح ڪرايو. تحقيق اهو الله وٽ وڏو گناهه آهي [٥٣]. پيشڪ
جي الله ۽ سندس پيغمبر کي ايذائيندا آهن، ان اي الله لعنت ڪئي آهي [٥٧] ۽ آهي
ماڻهو جي مسلمانن ۽ مسلمان زالن کي سندن ڀڄائيءَ ڪرڻ کانسواءِ ايذاءُ ڏيندا آهن ان تهمت
ڪوڙي نام ۽ پڌري گناهه جو [بار] کڻيو [٥٨]. لعنتي ماڻهو جتي لڀندا وڃن، ڪٿي پڪڙيا
وڃن ۽ چڱيءَ طرح قتل ڪيا وڃن [٦١]. اي ايمانيا ڀاڪار کين پيغو عذاب ڏي ۽ هنن وڏي
لعنت ڪر [٦٨]. (منزل ٥، سيپارو ٢٢، سورة احزاب).

سميڪشڪ:- واهه جو خدا پنهنجيءَ خدائيءَ کي ڌرم سان ڪل ڏيکاري رهيو آهي! جئين
رسول کي ايذاءُ پهچائڻ کان ٻين کي روڪڻ برابر آهي، تئين ئي رسول کي به ڀڃائڻ ڪهڙو
هوس ڪس ٻين کي ايذائيندي. پر ڪس جهڙا روڪيائين؟ ڇا ڪنهنکي دک ڏيڻ ڪري
الله به دکي ٿي پوندو آهي؟ جي اهڙو آهي ته هو ايشور ئي ٿي نٿو سگهي! الله ۽ رسول
کي ايذاءُ ڏيڻ جي منع ڪرڻ سمجهان ٿو الله ثابت نٿو ٿئي ته الله ۽ رسول جنهنکي گهرن
لنهنکي ايذاءُ ڏين؟ ڇا [الله ۽ رسول کانسواءِ] ٻين سڀني کي دک ڏيڻ کپي؟ جئين مسلمان

ڪالسواءِ ٻيهڄي مرضيءَ موجب ٿي مجهالن دوزخ ۾ پري ۽ ڪهن البتاءِ ڏيڻي لهاهو ڏسندو
لو رهي، ۽ اهڙو خدا ٻايي، الماتڪاري ۽ بدحر آهي. جنهن ڪتاب ۾ اهڙيون ڳالهيون هجن
سو نه ڪتهن ودوان جو لاهيل آهي ۽ نه ايشور جو. ۽ جو بدحر ۽ الماتڪاري آهي سو
هرگز خدا ٿي نٿو سگهي (١٢٥).

١٢٦- جيئو نه جيڪڏهن اوهين مرڻ يا قتل ٿيڻ کان ڀڄندو ته ڀڄڻ اوهانکي هرگز فائدو نه
رسائيندو [١٦]. [اي پيغمبر] جون زالون! اوهان مان جا بي حيائي ظاهر ڪندي ايندي تنهن لاءِ
ٻيڻو عذاب ڪيو ويندو، ۽ اهو الله لاءِ سولو آهي [٣٠]. (منزل ٥، سيپارو ٢١، سورة احزاب)

سميڪشا:- جيڪب ۾ هڪ ڪوٺو آهي، اسانجي سمجهه ۾ ٿو اچي، ماڻهو مرڻ کان نه ٿو ڀڄي،
دولت وقت ۾ مذهب ٻڪڙي ان لاءِ لاءِ محمد صاحب انهن کي يا لڪايو هوندو. جي
اسعري ٻڌايائون ته مان نه اچي ته پيغمبر صاحب جو بي حيا ٿي [ڪوئي ڳالهه] اچي؟ اسعر ان
تي عذاب ٿين ۽ پيغمبر صاحب تي عذاب نه اچي، اهو انياءُ آهي ڪهڙي گهر جو؟ (١٢٦).

١٢٧- ۽ پنهنجن گهرن ۾ ويهي رهو، فرمانبرداري ڪريو الله جي ۽ رسول جي.
الڪالسواءِ نه آهي * [٣٣]. پوءِ جنهن مهل زيد ان [زال] کان پنهنجي حاجت پوري ڪئي
[يعني طلاق ڏانهن تنهن مهل] اسان تو سان پرڻايو سون، هن لاءِ ته ايمان وارن تي پنهنجن
پٽيلن جي زالن پرڻجڻ ۾ ڪو باب نه رهي، جڏهن اهي انهن پنهنجي حاجت پوري ڪن
[طلاق ڏين]. ۽ الله جو جيڪو حڪم آهي سو ڪيو ويو آهي [٣٧]. جيڪي الله حلال ڪيو
آهي تنهن ۾ نبي تي ڪا تنگي [اوکائي] ڪانهي [٣٨]. محمد صاحب اوهان [جي مڙسن]
مجهان ڪنهن به مڙس جو پيءُ نه آهي [٤٠]. ۽ جا زال پنهنجو نفس [جند] سواءِ مهر وٺڻ جي
[پيغمبر کي] بخشي سا مومنياڻي زال به ان لاءِ حلال ڪئي سون (٥٠). [مجهالن] جنهن کي
گهرين تنهنکي ڇڏي ڏي، پوءِ توکي گناهه ڪونهي (٥١). اي ايمان آڻيندڙو! پيغمبر جي
گهرن ۾ گهڙي نه وڃو (٥٣). [منزل ٥، سيپارو ٢٢، سورة احزاب].

سميڪشا:- زال جو گهر ۾ ويهڻ جهان وعظ ۽ مڙس جو ڇڙواڻ، وعظ نه ڏاڍي انياءَ
جي ڳالهه آهي. جا زالون شد هوا ۽ ڪليل جان لي ڳهمڻ ۽ دنيا جي البت نظارن جي ڏسڻ جي
لوا نه ملنديون هونديون؟ الڪريئي خاص ڪري مسلمانن جا ٻر ڏانوا گهمندڙ ۽ عياشي ليندا
آهن. جا الله ۽ رسول جو حڪم هڪڙو ٿي ۽ هڪ ٿي جهڙو آهي يا جدا جدا ۽ هڪ ٿي
جي اٿو؟ جي هڪڙو اي آهي نه لهي جي حڪم موڙڻ لاءِ جوڙ اچايو آهي. ۽ جي سڀئي
اڪيئون جدا جدا هڪ ٿي جي اٿو آهي ته انهن مان هڪڙي سچي هوندي ۽ ٻي ڪوڙي!
انهن ٻنهي مان هڪڙو خدا ۽ ٻيو شيطان ٿي پوندو، ۽ ٻئي هڪ ٿي سان شريڪ ٿيا ليندا.

* قرآن شريف ۾ پوري عبارت هيئن آهي:- "الڪالسواءِ [سوا جنهن] نه آهي، ته اي نبي
(پيغمبر جا) گهر وارو! خدا اوهانکان گندگين ڳالهين پري ڪرڻ ٿو گهري."

ڪجهاڪاڻ ته خدا کان انهي حڪم ڏيڻ کي قرآن جي اولي يا عبارت ۾ شيطان جي ويو
آهي، لهڪوي لي هت ۾ انهن تڪيل آهي. [اهي لوڪ لوڪه اڏو ستيارٿ پرڪاش کان].

هو تمين اوهين ڏسو ٿا، ۽ زمين ۾ جبل وڌائين هو متان ڌڏي نه پوي (١٠). ۽ ڏٺو اٿيئي ڇا ته الله رات کي ڏينهن ۾ داخل ڪندو آهي ۽ ڏينهن کي رات ۾ داخل ڪندو آهي (٢٩). ۽ ڇا تو نه ڏٺو آهي ته ٻيڙيون الله جي فضل سان درياءَ ۾ هلنديون آهن ۽ الله ته اوهان کي پنهنجون نشانيون ڏيکاري (٣١). [منزل ٥، سيپارو ٢١، سورة لقمان].

سمڪشڪ:- واه سائين واه! جنهن ۾ آسمان جي ٿنڀن جي ڪمي ٿيون هئڻ ۽ ڌرتيءَ کي ڌڏڻ کان بچائڻ لاءِ جبلن رکڻ جو بيان ويدن جي بلڪل ورق ٿيل آهي، سو واه، جو ڪتاب آهي! اهين ته ٿورو ئي ويدن وارو به نه ڪڍي سگهي ٿو ۽ نه ڪنهن موچي کي. ڏسو ته جي ڏينهن آهي ته ڪڏهن رات ٿئي ٿي ۽ جي رات آهي ته ڏينهن آهي. قرآن موجب اهي ٻئي هڪ ٻئي ۾ داخل ٿا ٿين! اهو ته ٻچڙن جو علم ماڻهن جي به ناهي. ٿهڪري جيءَ قرآن علم وارو ڪتاب ٿي ڪو سگهي. ٻيڙيون ته ماڻهن ۽ سڌن ڪرڻ ۽ اوزارن [جي زور] تي هلن ٿيون ۽ ته خدا جي فضل سان! جا اها ڳالهه ويدن جي ورق آهي؟ جي لوهه يا پٿر جي ٻيڙي لاهي سمنڊ ۾ هلائي ته خدا جي نشاني اُتي ويندي يا ٻڏي؟ ٿهڪري اهو ڪتاب نه ڪنهن وڏوان جو ڪامل ٿي سگهي ٿو ۽ نه ايشور جو. (١٢٤).

١٢٥. آسمان کان زمين تائين ڪم جو بندوبست ڪندو آهي. پوءِ هڪ ڏينهن ۾ جنهن جي مقدار اوهانجي ڳاڻاٽي موجب هڪ هزار ورهين جي آهي، اُن ڏانهن چڙهي ويندو آهي (٥). جيءَ ڳجهه ۽ ظاهر جو ڄاڻندڙ غالب مهربان آهي [٦]. پوءِ ڪمن لاءِ سڀ ڪيائين ۽ پنهنجي روح مان منجهس ڦوڪيائين [٩]. [اي پيغمبر ڪين] چئو ته جيڪو موت جو فرشتو اوهان تي مقرر ٿيل آهي سو اوهانجو [روح] قبض ڪندو (١١). ۽ جيڪڏهن ڪي ويڙهين ها ته سڀڪنهن روح کي سڌ هدايت ڏيون ها، پر مون وٽان انجام ثابت ٿي چڪو آهي ته اِلا جن ۽ ماڻهن انهن سڀني مان دوزخ ضرور ڀريندس [١٣]. [منزل ٥، سيپارو ٢١، سورة سجده]

سمڪشڪ:- هيئنر ته لهڻ نهڻ ثابت اي چڪو ته مسلمانن جو خدا ماڻهوءَ جيان ايڪ ديشي [محدود المڪان] آهي، جا ماڳ ته جي وياپڪ هجي ته ڳالهيون هڪ جاءِ تان انتظام ڪرڻ ۽ لهڻ چڙهڻ ٿي نه سگهندو. جي خدا فرشتو ڦٽو موڪلي ته به ڳالهه هڪ جاءِ تي رهندڙ ثابت ٿيو. پاڻ ته آسمان تي ٽڪيل آهي ۽ فرشتا دوڙائيندو ٿو رهي. جي فرشتا رشوت وٺي ڪو معاملو بگاڙي ڇڏين يا ڪنهن مئي کي ڇڏي وڃن، ته خدا کي ڪهڙي خبر پئجي سگهندي؟ خبر ته انهيءَ کي پوندي جو سروڳيه ۽ سرووياپڪ هوندو. اهي ڪا منجهس ڪينهن. جيڪڏهن ها ته فرشتن کي موڪلڻ ۽ ڪيترن ئي ماڻهن کي جدا جدا امتحان آزمائڻ جو ڪم نه ڪجي ها؟ هيءُ اچڻ وڃڻ ۾ هزار ورهين جي مدت لڳڻ ڪري ۽ بندوبست ڪرڻ ڪري هو سرو شڪتيمان [قادر مطلق] به ٿيو رهيو. جي موت جو فرشتو آهي ته موت جي فرشتي کي مارڻ لاءِ ڪهڙو موت آهي؟ جي هو نت [هميشه کان موجود] آهي، ته امرپڻي [صفات ابديءَ] ۾ هو خدا سان هڪجهڙو شريڪ ٿي چڪو. هڪڙو ئي فرشتو ساڳئي وقت ۾ دوزخ ڀرڻ لاءِ جيون کي سزا ڏيئي ٿيو سگهي. ۽ جي خدا [وحي جي] پاپ ڪرڻ

مڃڻ وڌيڪ (١٤). [منزل ٥، سپارو ٢٠، سورة العنكبوت].

سمجهاڻي:- ماڻهو ڀانيو جي سوا ڪرڻ ۽ چڱو ٿي آهي. جي جو خدا سان ڪنهن ٻئي کي شريڪ ڪرڻ لاءِ جوڙ ۽ سندس چيو ۽ موچڻي، سڀ برابر آهي. پر جي ماڻهو ڀائر جنهن ڳالهائڻ وغيره لاءِ اڳيان ڏيئي ۽ ڀلو موهي ڇڏجي؟ نهڪڪري اها ڳالهه اڌ چڱي ۽ اڌ خراب آهي، جو خدا نوح آدي ڀلمهون کي ٿي سنسار ۾ موڪليندو آهي؟ [جي ماڻو] انهن جمون نبي سمر ٿو موڪلي؟ جي سڀني کي اعوني ٿو موڪلي ۽ سڀني ماڻهن جو ڪنهن؟ وري جي اڳي ماڻهو جي عمر هزار ورهيه هوندي هئي ۽ هاڻ جو ٿي ٿي؟ نهڪڪري اها ڳالهه برابر نه آهي (١٣٢).

١٣٣- الله [محمد کي] مڪي ٿون ڪهرو پيدا ڪندو آهي ۽ وري کين ڪالميندو وري ڏانهس اوهين موٽايا ويندا (١١). ۽ جنهن ڏينهن قيامت [برپا] ٿيندي، تنهن ڏينهن گنهگار نا اميد ٿيندا (١٢). پر ۽ جن ايمان آندو ۽ چڱا ڪم ڪيا سي باغن ۾ سينگاريا ويندا (١٥). ۽ جي اسين ڪا هوا [جهولو] موڪليون ۽ پوءِ ان پوک کي ڦيڪو ڏسندا (٥١). اهڙيءَ ريت جي نه ڄاڻندا آهن انهن جي دلين تي الله مهر هڻندو آهي (٥٩).
[منزل ٥، سپارو ٢١، سورة الروم].

سمجهاڻي:- جي الله ۾ ڪهڙا پيدائش [اُپتي] ڪندو آهي ۽ ڪهون ڪهرو لڳو ڪري ۽ [پوءِ] پيدائش کان اڳ ۽ پوءِ اُپتيءَ ڪالهه الله لڪو ويندو ۽ هوندو. هڪ ڀيرو ڪهڙا اُپتي ڪرڻ ڪالهه سندس قدرت آهي ساموڻ ڏي ۽ اهڙي ئي هوندي. جي ڳالهه جي ڏينهن گنهگار [پاپي] لوڪ نا اميد ٿيندا ۽ چڱي ڳالهه آهي. پر اهو مطلب اهو نه ڪوئي ته مسلمان ڪافر ٿيا سڀئي پاپي سڄي نا اميد ٿيا ويندا؟ ڇاڪاڻ ته قرآن ۾ ڪيترن ئي جاين تي "پاپي" جي بدلي "مومن ۽ صالح" ورتل آهي. جي باغن ۾ وڃي ۽ سينگار ڪرڻ ۾ ٿي مسلمانن جو بهشت آهي، ۽ بهشت ۾ جي سنسار جهڙو ٿي چڱو. وري ڇا اُتي ماڻهو ۽ سونارا ۾ هوندا يا خدا پاڻ لئي باغبان ۽ سونار ڪم ڪرڻ ڏيندو ڪندو هوندو؟ جي ڪهڙي ڪهڙي گهڻ رڳو ملندا هوندا ۽ چور پيون ۾ ڪيتريون هونديون ۽ چوري ڪندڙن کي خدا بهشت مان ڪڍي دوزخ ۾ نه وجهندو هوندو. جي الهي آهي ته بهشت ۾ سدائين وهڻ واري ڳالهه ڪوڙي ٿي ويندي! جي ڪڙهن جي ڪنهن ڏي خدا جي لکو آهي ته ڪين ڪيئي، ڪرڻ جي ليڪي ڪافر علم روايت ڪئي اچي ويو؟ پر جي ڪڏهن غرض ڪجهه ته خدا ڀيچي علم سان سڀ ڳالهيون سڄيون ڄاڻيون آهن ۽ اهڙو پڙ ڏيکارڻ چاهي پهرين گهڻو ظاهر ڪري آهي . جي الله جنهن جي دلين تي مهر لڳائي ڪافر پاپ ڪرايا آهن، ته انهن پاپن جو جوابدار پاڻ تي ڪيندو ۽ نه روح ٿي سگهندا. جهڙيءَ ريت چڙهن جڻ ۽ ٻڌايل [قسم يا شڪست] لاءِ جوابدار سپاهي ٿو ٿئي، تان سورا پاپ خدا کي ٿي لڳندا (١٣٣).

١٣٤- اهي آيتون حڪمت واري ڪتاب جون آهن (٢). آسمان کي ري ٿنڀن ڪالايائين

۽ آهي. اهو وڏي عرش جو رب [پالڻهار] آهي [٢٦]. منهنجي اڳيان سرڪشي نه ڪريو ۽ مؤمن مسلمان ٿي هليا اچو [٣١]. (منزل ٥، سيپارو ١٩، سورة النمل).

سمِيڪشا:- اهان ڏسو ته ڪٿي ته الله پنهنجي واتان پاڻ وڏو ۽ پاڻ سمجهي پيو آهي. پنهنجي واتان پنهنجي وڏائي ڪرڻ جڏهن چڱن ماڻهن جو به ڪم نه آهي، ته خدا جو ڪيئن ٿي سگهندو؟ انهيءَ ڪري ته اِندرجال [جادوگريءَ] جي جهلڪ ڏيکاري جهنگلي ماڻهن کي وس ڪري پاڻ جهنگلي ماڻهن جو خدا ٿيو ويٺو آهي. اهڙي ڳالهه اهڙو جي بحث ۾ هوڪو ٿي نٿي سگهي. جي هو عرش معلي يعني ستين آسمان جو مالڪ آهي، ته هو هڪ ديشي [محدود المڪان] هئڻ ڪري ايشور ٿي نٿو سگهي. جي سرڪشي ڪرڻ خراب آهي، ته جو خدا ۽ محمد صاحب پنهنجي وڏائيءَ سان ڪتاب ڀري ڇڏيو آهي؟ محمد صاحب ڪيترن ئي ماڻهن جو خون ڪيو. ڇا ڪافي سرڪشي آهي يا نه؟ اهو قرآن اڳ ۽ پوءِ ڳالهين سان ۽ ٺهڪ ٻي جي اُهڙ ڳالهين سان ڀريل آهي (١١٩).

١٢٠- توهان جبلن کي ڏسندا ۽ کين [ڏسي] جبل [مضبوط] گمان ڪندا، اهي هر هڪ ڪري جيان هلندا [ڏسا آهي]. الله جي ڪاريگري آهي، جنهن هر وستو کي قائم ڪيو آهي. بيشڪ هو هڪ ڪم جو اوهين ڪندا آهيو، تنهن مان هو خبردار آهي.

(منزل ٥، سيپارو ٢٠، سورة النمل آيت ٨٨).

سمِيڪشا:- جنهن قرآن ۾ تنهنجي ملڪ ۾ جبل ڪڪرن جيان هلندا هيون، ۽ نه ٻئي ڪنهن هنڌ! ۽ خدا جي خبرداري ۽ باقي شيطان کي نه پڪڙڻ ۽ سزا نه ڏيڻ سمجهان ٿي ظاهر آهي. جو اڄ تائين هڪڙي باغيءَ کي نه جهلي سگهيو آهي ۽ نه سزا ڏيئي سگهيو آهي، تنهنڪان وڌ بيشڪ بيخبر ڪم ٿيندو؟ (١٢٠).

١٢١- پوءِ موسيٰ ڪنهن هڪ ڌڪ هنيو ۽ سندس ڪم پورو ڪيو (١٥). چيائين ته اي منهنجا پالڻهار! بيشڪ مون پنهنجي جان تي ظلم ڪيو آهي، تنهنڪري مون کي بخش. پوءِ کيس بخشي ڇڏيائين - سچ پچ اهو ئي بخشڻهار مهربان آهي (١٦). ۽ تنهنجو پالڻهار جيڪي گهرندو آهي سو خلقيندو آهي ۽ پسند ڪندو آهي (٦٨). [منزل ٥، سيپارو ٢٠، سورة القصص].

سمِيڪشا:- ڏسو حال مسلمانن ۽ عيسائين جي پيغمبر ۽ خدا جي وعدن جو! پيغمبر موسيٰ هڪ ماڻهوءَ جو خون ڪري ۽ خدا کيس معاف ڪري! اهي ٻئي انياءڪاري آهن يا نه؟ ڇا پنهنجي مرضيءَ موجب ئي هڪڙي کي راجا ۽ ٻئي کي ڪنگال ۽ هڪڙي کي پدوان ۽ ٻئي کي مورک وغيره بڻايو آهي؟ جي ائين آهي ته نه قرآن سچو آهي ۽ نه انياءُ ڪندڙ سچو ايشور خدا ٿي سگهي ٿو (١٢١).

١٢٢- ۽ ماڻهوءَ کي پنهنجي ماءُ پيءُ سان ڀلائيءَ ڪرڻ جو حڪم ڪيوسون. پر جي اهي توسان وڙهن ته تون مون سان ڪنهن اهڙي شيءِ کي شريڪ ڪر جنهجي توکي خبر ناهي، ته تون انهن جو چيو نه مڃ. اوهان جو مون ڏانهن ورڻ آهي (٨). ۽ بيشڪ نوح کي سندس قوم ڏانهن موڪليوسون، پوءِ پنهنجن ورهين ڪهڙ هڪ هزار سال

ته قيامت جي ڏينهن ٻيهر ڪٺا ڪري موٽائي آڻينداسين (٨٣). [منزل ٥، سپارو ١٥، سورت الاسرا]

سمجهاڻي:- جڏهن خدا موسيٰ کي وحي موڪلي هئي ته داؤد، عيسيٰ ۽ محمد صاحب کي ڇو نه ڪتاب جو سمجهائڻ؟ ۽ محمد جون ڳالهيون جيڪي سڌريل ڪتابن ۾ بيان ٿيل جي لکيل ڪون آهن. تنهڪري اسلامي ڪتابن ۾ قرآن کانسواءِ ڪتاب موجود جيئن ظاهر ٿو ڪري ته ٻين ڪتاب ناممڪن ۽ غلطين سان ڀريل هو. جي اهي سڀ ڪتاب سچا آهن ته قرآن ڪوڙو ٺهندو. جنهن جو بائبل سان ڪو تعلق آهي، جاڪاڻ ته اهي هڪ ٻئي جي ابتڙ آهن. جيڪڏهن خدا روح انسان جو پيدا ڪيا آهن، ته اهي مري ۽ پيدا ٿيڻ کان وڌيڪ اهي نيست ۽ نابود! جي خدا کي انسانن کي کارائيندو پياريندو آهي ته ڪتو ٻيا ڪيئن ڪيو، ۽ سڀني کي عورتن ۽ برابر [پوري] ملڻ کپي، ۽ ٻلپاس ڪري هڪڙي کي ڇڪي ٻئي کي حرام، جهڙي طرح ٻين کي سڀ ۽ سڀني کي انهن جي عورتن ملي ٿي، تن ته ملڻ گهرجي. جي ڪارائيندو پياريندو به هن حڪم ڏيندو خدا ٿي آهي ته ٻيا ڪيئن ٿو ڪهڙي. ٻئي مسلمان وغيره ۽ ٻيا ته ڪي جي خدا کي ٻين سان تعالى آرام ڏيندو آهي ته مسلمانن جي شرڪ ۽ ٻيا ڪجهه ڪرڻ، جي وحي کي ته خدا پورو طلب ته آهي. جي هو پورو ۽ ٻيو آهي ته مسلمانن جي شرڪ ۽ ٻين جو ڪهڙو وقت؟ جي مارڻيندو ڇڏيندو به آهي ته باب ٻيو ۽ ڪنهن کي لکيو ڪو ڪونهي. ٻي جي ڀيڻ جماعتن جي ڪرڻ موجب ڪيو ته ڪهڙي ته ڏوهن جي ذميواري ڪهڙي آهي ڪتاب. جي هو ٻين کي ڪيا ڪندو ۽ قيامت جي واسطي جو ڪندو آهي، ته خدا ٻين کي وڌائيندو ڪري ٻاهي کي ٻوليندو. جي ڪيا ڪري ته قرآن جي اها ڳالهه ڪوڙي ثابت ٿي ٿي سگهي (١١٧).

١١٨- ٿون وڏو اسان جهڙو ماڻهو آهين. جيڪڏهن تون سچن مان آهين ته خدا تعالى آڻ (١٥٤). [صالح] چيو ته هيءَ ڏاچي آهي، پاڻيءَ پيئڻ لاءِ ان لاءِ [۽ اوهان لاءِ] هڪ واري جو ڏينهن ٺهرايل آهي (١٥٥). [منزل ٥، سپارو ١٩، سورت الشعرا].

سمجهاڻي:- هن ڳالهه کي ڪو سچي سگهندو ته پٿر* مان ڏاچي نڪتي. جن هن ڳالهه تي اعتبار ڪيو سي ته علم هئا. وڏي ڏاچيءَ جي تعالى ڏيڻ ته وڏو جهنگلن جو وحشي آهي ۽ ته اپڻو جو. جي اهو ڪتاب خدا جو نازل ٿيو هجي ها ته محمد صاحب جي اهڙيون اجائيون ڳالهيون نه هجن ها [١١٨].

١١٩- اي موسيٰ بيشڪ آءٌ غالب حڪمت وارو الله آهيان [٩] ۽ پنهنجيءَ لٺ ڪي اُڇل. پوءِ جڏهن ڏٺائين ته اها چرندڙ ڏسڻ ۾ آئي ڄڻ ته نانگ آهي. [چيو سون ته] ٻي موسيٰ نه ڊڄ بيشڪ مون وٽ پيغمبر نه ڊڄندا آهن [١٠] الله آهي، الڪائنات [جو] هڪ عبادت جو لائق

*پٿر مان ڏاچيءَ جي پيدا ٿيڻ بابت دعويٰ جا ڪي مفسرين قرآن ۾ هن آيت جي ترجمي ڏيندي حاشيه تي تصديق نه ڪن. اهي آيتون آهن معنيٰ ۾ اها ڳالهه جهڙي تي ٿيل معلوم ٿي ٿي، ۽ اڳي ايندڙ آيتن ۾ ڏيکاريل آهي ته ڏاچي معجزو [ڪرامت] آهي.
[اڙدو ترجما ۾ پڻ ڪاش ٿيل]

چمڪندڙ تارو آهي جو اُهيءَ مبارڪ وڻ جي تيل سان روشن ڪيو ٿو وڃي، جو نه اوڀر ڏانهن آهي ۽ نه اولهه ڏانهن. ان جو تيل چمڪندڙ آهي ته ان کي باهه نه ڇهي تڏهن به سڄو ٻرڻ کي ويجهو آهي. نور تي نور آهي. الله جنهن کي گهرندو آهي تنهن کي پنهنجي نور ڏانهن رستو ڏيکاريندو آهي [٣٥]- (منزل ٤، سيپارو ١٨، سورت النور).

سمجهاڻي:- هتي به وري هڪ تمثيل ڏني وئي آهي جنهن مان شاهدي ملي ٿي ته خدا جو ڪو به شڪل ٿي سگهي. انهيءَ ڪري مُشرڪ [قانون قدرت] جي انهن شڪل ڪري ڪوڙي آهي. خدا بابت اهو پڇڻ آهي ته ڇا؟ [ڏني وئي شين سان] جهڙي ڪنهن به شڪل آهي، انهن مثال ڏيڻ سان ڏٺي وڃي سگهي. الله جهڙو ڪو ساڪار [شڪل واري] شيءِ سان ڀيٽي سگهجي ٿو (١١٤).

١١٥- ۽ الله سڀڪو جاندار پاڻيءَ مان پيدا ڪيو آهي. سو ان مان ڪن کي پنهنجي پيٽ ڀر هلندو آهي (٤٥)- ۽ جيڪو فرمانبرداري ڪندو الله ۽ سندس رسول جي (٨٢)- چئو ته الله جي ۽ سندس رسول جي فرمانبرداري ڪريو (٥٤) ۽ ۽ رسول جي فرمانبرداري ڪريو جيئن توهان تي رحم ڪيو وڃي (٥٦)- (منزل ٤، سيپارو ١٨، سورت النور).

سمجهاڻي:- جي جاندار پاڻي ۾ پيدا ٿيو ٿو، انهن کي وڏو پاڻيءَ مان پيدا ٿيل جاندار ڪهڙي ڦرندڙ آهي؟ انهن ۾ وڏو ئي علم جي ڳالهه آهي. جي الله سان ڪا ٻئي جي فرمانبرداري ڪرڻ ضروري آهي، ته ڇا ان جو الله سان شريڪ ٿيو يا نه؟ جي شريڪ ٿيو ته قرآن ۾ خدا کي لاشريڪ لکيو ويو آهي ۽ اوهين ڇو نٿا ڪريو؟ (١١٥)

١١٦- ۽ جنهن ڏينهن آسمان ڪڪرن سان ڦاٽي پوندو ۽ فرشتا لاٿا ويندا (٢٥)- سو تون ڪافرن جو چيو نه مڃ ۽ خدا جي حڪم سان ساڻن وڏو جهاد ڪر (٥٢) پر جو توبهه ڪندو ۽ چڱا عمل ڪندو الله تنهن جون برايون ڀلاين سان مٽائيندو (٧٠)- ۽ جيڪو توبهه ڪري ۽ چڱا عمل ڪري سو بيشڪ الله ڏانهن موٽي ٿو اچي (٧١).

(منزل ٤، سيپارو ١٩، سورت الفرقان).

سمجهاڻي:- ڪڪرن سان آسمان جي ڦاٽي پوڻ جي ڳالهه هرگز سچي ٿي نٿي سگهي، جي آسمان [آڪاش] ڪا جسم [مورتيءَ سان] وستو هجي ته ڦاٽي ٿو سگهي، مسلمان جو قرآن شانتيءَ [امن] ۾ خلل وجهي غدر [بغاوت] ۽ فساد ڪرائيندڙ آهي. جيڪڏهن ڪري ڌاريو ۽ ٻين وارن ماڻهو اسڪي نٿا ڏسجن، پاپ ۽ پُن کي ڪنهن سان مٽائي وارو، جو انصاف آهي انهي ته ڪو به ماڻهو ڇوڙيو آهي، جو سڀئي مٽا سٽا ٿي سگهندي؟ جهڙي توبهه ڪرڻ ڪري پاپ لهي ۽ خدا ملي ته جيڪو ڪوڙ پاپ ڪندي ڊڄي. اهڙيءَ ڪري اهي سڀئي ڳالهيون علم جي اُبتڙ آهن (١١٦).

١١٧- ۽ اسان موسيٰ ڏانهن وحي ڪيو ته منهنجن ٻانهن [ٻانهن] کي راتو واهه وٺي نڪر [جو ته فرعون ۽ سندس لشڪر] اوهان جي پٺيان پوندا (٥٢). پوءِ فرعون شهرن ۾ ڪوٺيندڙ موڪليا (٥٣). جنهن مونکي پيدا ڪيو آهي، اهو ئي رستو ڏيکاريندو آهي (٧٨). ۽ اهو آهي جو مونکي کارائيندو آهي ۽ مونکي پيئاريندو آهي (٧٩). ۽ اهو ئي آهي جنهن تي اميد اٿم

سمجهاڻي:- اهڙين ناحق ڳالهين خدا جي ڪلام ۾ خدا جون ته جا ڪيهن پاڻ ماڻهوءَ جون ۽ انهن ۾ لڪي سگهن. جڏهن ماڻهو ۽ اهڙيون ڳالهيون لڪڻ جهڙو نٿا سمجهن، ته پوءِ ۽ ايمان ڪٿي ڇڱيون ٿينديون؟ اهڙين ڳالهين ڪري قرآن بدنام ٿو ٿئي ۽ مذهب جنگون ڳالهيون عقل ۾ ڪڏهن ته اهڙي بيجا واڪا ٿي ها، جهڙي وندر جي لاءِ ٿئي (١١١).

١١٢. [اي پيغمبر] ڇا تو ڏٺو ناهي ته جيڪي آسمانن ۾ آهن ۽ جيڪي زمين ۾ آهن سي ۽ سج ۽ تارا ۽ جبل ۽ وڻ ۽ جانور الله کي سجدو ڪندا آهن (١٨)، مقدس گهر سوا ڪنڊ ۽ مولي باولا ۽ مقدس سندن لوشاڪ پيڪ جي وعدي (٢٣). ۽ مقدس گهر ڪي طواف ڪندڙن [جو ڌاري قرلندڙن]، ۽ بيهندڙن ۽ ڪنڌ جهڪائيندڙن (٢٦). ۽ گهر جي ته پيهوي [جسي جي] ۾ ڏاهن، ۽ پيغمبر جهاڙن جو ويون ڪن ۽ قديم گهر جو طواف ڪن (٢٩). انهن لئي الله جو ڳالهه ياد ڪن (٣٣). (منزل ٣، سيپارو ١٧، سورت الحج).

سمجهاڻي:- سڀني شين [جو وسعو] ته الله کي سجدو ڪيئن سگهن، پوءِ پيالا هو مقدس سجدو [پڳي] ڪٿي ڪنديون؟ المڪري هيءَ ڪتاب ڪلام الاهي ته هرگز ٿي نٿو سگهي، البت ڪنهن گمراهه جو ناقص ذهني ٿو. واهه! ڏاڍو چڱو بهشت آهي، جتي سونا ۽ موتين جا زيور ۽ ريشمي ڪپڙا پائڻ لاءِ ملن، پر اهو بهشت ته عقل مندي واپار جي گهرن کان پهرين ٿو ڏسجي. وري جي خدا جو گهر آهي ته خدا ان گهر ۾ رهندو يا هوندو. پوءِ اهڙا بت پرستي ڪٿي ته ٿئي ۽ اهي بت پرستي جي ڪهاڻي جو نه ڪريو؟ جڏهن خدا پيڙاڻون ٿو وٺي، پيهچي گهر جي پرڪرما [طواف] ڪرڻ جو حڪم ٿو ڏئي، ۽ جانورن کي ماري [ماڻهن کي] کارائي ٿو، ته اهو خدا مذهبي واري پٿر ۽ ديوتا جهڙو ۽ وڌيڪ بت پرستيءَ جو ظاهر ٿيندڙ [ثابت] ٿيو. جاڪاڻ ته مورتي ڪسان وڏو بت سجدو آهي. تنهنڪري خدا ۽ مسلمان وڏا بت پرست آهن، ۽ پوڄاري ۽ جيئڻي ننڍا بت پرست آهن.

١١٣. وري بيشڪ اوهين قيامت ڏينهن اٿاريا ويندؤ.

(منزل ٣، سيپارو ١٨، سورت المؤمنون آيت ١٦).

سمجهاڻي:- قيامت تائين مُردا قبر ۾ رهندا يا ڪنهن ٻيءَ جاءِ تي؟ جي قبرن ۾ رهندا ته ڪٿي ٿيل ۽ بدبوءِ وارن شرن ۾ رهڻ ڪري چڱا جيءَ ته ڏک پوندا. اهڙو نياءُ نه آهي بلڪ انياءُ آهي. وري بدبوءِ هٽائي بيمارين پيدا ڪرڻ ڪري خدا ۽ مسلمان پاپي ٿيندا (١٣١).

١١٤. جيڪي ڏينهن سندن زبانون ۽ سندن هٿ ۽ سندن پير جي ڪم جو عمل ڪندا هئا، تن شاهدي ڏيندا (٢٤). الله آسمانن ۽ زمين جو نور [روشن ڪندڙ] آهي ۽ سندس نور جو مثال اهڙو آهي جهڙو هڪ طاق جنهن ۾ ڏيئو هجي، ۽ ڏيئو شيشي جي قنديل ۾ هجي. اهو قنديل

* آريہ ڀاشا جي ستيارٿ پرڪاش ۾ جتي "لڪل عضون" ۽ اردوءَ واري ۾ جتي "شرمگاهه" ترجمو لکيل آهي، الهام الرحمن قرآن شريف جي سنڌي ترجمي ۾ "اوگهڙ" لکيل آهي، ۽ انگريزي ۾ اهوئي لفظ لکيو آهي.

السلام موڪليل آهيان جو توکي هڪ پاڪ پٽ بخشي وڃان (١٩)، [مريم] چيو تہ مونکي ٻار ٿيندو ڪيئن، جڏهن مونکي ڪنهن ماڻهوءَ ڇهيو ئي ڪونهي ۽ نہ ڪي آءٌ بدڪار آهيان؟ (٢٠)، پوءِ اُن سان پيٽ ٿيس ۽ پوءِ اُن سان ڪنهن پرانهين جاءِ ڀڄي ويئي، پر روئي ويٺي (٢٢)،

(منزل ٣ سيپارو ١٦، سورت مريم)۔

سميڪشڪ :- اهي ڳالهيون پڙهو، تہ جي سڀ ئي فرشتا خدا جو روح [آتما] آهن تہ سندن وجود خدا کان جدا ٿي نٿو سگهي، ۽ پوءِ ظاهر آهي تہ ڪنواريءَ مريم کي پٽ پيدا ٿيو، ان تہ ڪنهن سان بہ همبستر ٿيڻ لاءِ ڪوئي پر خدا جي حڪم موجب فرشتي ڪنهن کي ڪرايو هوندو - اهو ايڏو نہ جي اڃا آهي، اهي اهڙيون ڳالهيون ٻڌڻ ۾ ڪهڙيون ٿي ڳالهيون اڪيل آهن، جن کي چالاڪ ماڻهو واجب اٿا سمجهون (١٠٧)۔

١٠٨- [اي پيغمبر] ڇا تو ڏٺو نہ آهي جو اسان شيطان ڪي ڪافرن تي موڪليو آهي، جي کين ڀڙڪائي برغلائيندا ٿا رهن۔ (منزل ٣، سيپارو ١٦، سورت مريم آيت ٨٣)۔

سميڪشڪ :- جڏهن برغلائڻ لاءِ خدا پاڻ شيطان کي تو موڪلي، تہ جي برغلائجي ٿا وڃن، تہ ڪي ان جو ڪو ڏوهہ ٿي نٿو سگهي، ۽ نہ ڪين ئي شيطان کي ڪا سزا ملي ٿي سگهي، ڇاڪاڻ تہ اهو سڀ ڪجهہ خدا جي حڪم سان ٿيو ٿي، تنهنڪري سندس ڦل بہ خدا کي ملڻ گهرجي- جي هو سچو انصافي آهي تہ اهو ڦل ڀوڳي ڀوڳڻو پاڻ پوي، پر جي هو ٺاهہ ڇڏي بي انصافي ٿو ڪري، تہ هو اڻ انصافي آهي، بي انصافي ڪندڙ ئي گنهگار [پاپي] ٿو سڏجي (١٠٨)۔

١٠٩- ۽ جڏهن توبهہ ڪئي ۽ ايمان آندو ۽ چڱا ڪم ڪيا، وري سڌو رستو لڌائين، تنهن کي سچ پچ الله بخشيندڙ آهيان۔ (منزل ٣، سيپارو ١٦ ۽ سورت طه آيت ٨٢)۔

سميڪشڪ :- توبهہ ڪرڻ ڪري پاپ جي ڪيا آهن جي ڳالهہ جا قرآن ۾ تڪيل آهي سا سڀني کي پاپي بڻائيندڙ آهي، ڇاڪاڻ تہ انهڪري پاپين جو پاپ ڪرڻ جو حوصلو ڏاڍو ٿو وڌي. تنهنڪري هيءُ پستڪ ۽ سندس جوڙيندڙ پاپين کي پاپ ڪرڻ لاءِ همٿائين ٿا. ان ڪري نہ اهو ڪتاب ڪلام الله آهي ۽ نہ ان پر ڏيکاريل خدا سچو خدا ٿي ٿو سگهي (١٠٩)۔

١١٠- ۽ ڌرتيءَ جي وچ ۾ جبل پيدا ڪياسون جو متان هوءِ ڏڪي وڃي۔

(منزل ٣، سيپارو ١٧ ۽ سورت الانبيا آيت ٣١)۔

سميڪشڪ :- جي قرآن جي لکيندڙ کي ڌرتيءَ جي گردش وغيره جي خبر هجي ها تہ اهين هرگز نہ لکي ها تہ جبلن جي رکڻ ڪري ڌرتي نٿي ڏڪي. شڪ ٿيندو تہ جي جبل نہ رکي ها تہ ڌرتي ڏڪي وڃي ها، پر سندن هوندي بہ ڀوڪمپ [زلزلي] ۾ ڌرتي ڇو ٿي ڏڪي؟ (١١٠)۔

١١١- ۽ [اُن مريم جو ذڪر ياد ڪر] جنهن پنهنجيءَ اوگهڙ کي بچايو، پوءِ اسان منجهس پنهنجي روح کي ڦوڪيو۔ (منزل ٣، سيپارو ١٧ ۽ سورت الانبيا آيت ٩١)۔

هو، ۽ انهيءَ ڪانسواءِ ڪري لاءِ امان [مهلت] انعام بخشو ويندو هو.

(منزل ۴، سيپارو ۱۵، سورت ڪهف آيت ۵۹).

سمجهاڻي:- ڀلا ڪڏهن سچو ڪونه به ٻاهر ٿي سگهي ٿو؟ وري [سعدي علم ڏسڻ] ڪانهوه انعام ڪري وارو خدا سڙو ڪمر [عرفان] ٿي نظر سگهي، جاڪان ته جڏهن سعدي علم ڏانهن لڏهن انعام ڪيائون، اگر ڪمس ڪيو ٿي ڪار هئي. انهن ڳالهين مان هو بي رحم اٺ ڪاٽ نمبر (۱۰۵).

[۱۰۶. ۽ ذهنڪو [جو جانيو ويو هو] انهيءَ ماءُ ۽ پيءُ ايمان وارا هئا، تنهڪري ڊناسون ته نافرماني ۽ ڪفر ڪري ڪري [معان] هي ۽ ذهنڪو منهن غالب ٿئي (۸۰). انعامن [سمر ڪياتون] جو جڏهن سج لهڻ واريءَ جاءِ اسي پهتو ته ڪيس ڪب واري چشمي ۾ لهندو ڏٺائين (۸۶). انهن چيو ته اي ذوالقرنين! تحقيق ياجوج ۽ ماجوج ڌرتيءَ ۾ فساد ڪندڙ آهن [۹۴].

(منزل ۴، سيپارو ۱۶، سورت ڪهف).

سمجهاڻي:- ڀلا خدا جي اهڙا ڪيڏي نه ناداني آهي، جو ڪس شڪ ٿيو ته ڪنهن نهڪو جيا ماڻا ڀيئا مولڪان پرغلاتي ڪهي ته هٽايا وڃن! اهڙي ڳالهه ايمو ياجب هوڳو سمجهڻ ته آهي. وڏيڪ لوديا جيئي ڳالهه ته اهڙا آهي ته هي ڪتاب جنهن ڪاهيندڙ سمجهي ٿو ته واسط جو سج ڪنهن ٿلهه ۾ ٻاڦ رهندو آهي، ۽ سڀ جو [پاڻي] لڪري لهندو آهي! سج جو هن ڌرتيءَ کان ۾ ڪيتر وڏو آهي، سو ڌرتيءَ جا ڊانا جا سمنڊ ۾ ڪئن لهي سگهندو؟ ان مان ڪيو ٿي پري ته قرآن جي لاهيندڙ کي جاگرافي ۽ جوتش وديا ڪانه ايندي هئي، جي ايندي هجيس ها ته اهڙيون علم جي ابتڙ ڳالهيون جو لکي ها؟ وري ان ڪتاب جا مڃيندڙ به اي علم آهن، جي وڏوان هجن ها ته اهڙين ڪوڙين ڳالهين سان ڀريل ڪتاب کي جو مڃين ها؟ ۽ خدا جو انصاف ته ڏسو! ياڳ ٿي ڌرتيءَ جو لاهيندڙ، راڄ ڪندڙ ۽ انصاف ڪندڙ آهي. ۽ ياجوج ماجوج کي ڌرتيءَ ۾ فساد ڪرڻ به ڏني ٿو! اهو انڌير وڏي ٻهر جي ابتڙ آهي. تنهڪري اهڙي ڪتاب کي اڳ سڌ رڳل اي موڙي سگهن ٿا ۽ نه وڏوان! (۱۰۶).

۱۰۷- ۽ ڪتاب ۾ مريم جو ذڪر ڪر، جڏهن پنهنجن ماڻهن [گهر وارن] کان ڌار ٿي اوڀر ڏي [پاسي واريءَ] جاءِ ۾ وڃي ويٺي (۱۶). پوءِ ڪانئن هڪ اوٽ ورتائين [پردو ڪيائين]، پوءِ اسان پنهنجو روح ✱ ڏانهس موڪليو، جو اچي انسان تندرست ماڻهوءَ جي شڪل اختيار ڪري بيٺو (۱۷). [مريم] چيو ته آءٌ توکان پاڻهاري [الله] وٽ پناهه [اچو] ٿي گهران، جيڪڏهن پرهيزگار آهين. ته مونکان پري ٿيءُ] (۱۸). ملائڪ چيو ته آءٌ تنهنجي پالڻهار جو

✱ اڙدو سٺياريٿ پرڪاش ۾ "روح" لکيل آهي. آرو پاڻيا واري سنڌي معنيٰ "فرشتو" ۾ ڏيکاري آهي، مرهٽيءَ ۽ انگريزيءَ واري ايڊيشن وڏيڪ ڪوئي فرشتي جو نالو "جبرائيل" ۾ لکيو آهي. [ڪليجراو].

ڇاهو جملو انعام الرحمان واري قرآن شريف جي سنڌي ترجمي مان مطلب کي وڌيڪ صاف ڪري لاءِ ڏنو ويو آهي. (ڪليجراو).

ايشور ٿي نٿو سگهي. [١٠٢].

١٠٣. ۽ ثمود [جي قوم] کي ڏاچي ۽ دليل ڏيئي موڪليوسون. [٥٩]. ۽ جيڪي پاڻ کي سگهارو ٿو ڀانئين تن کي ٻڌايون [٦٤]. جنهن ڏينهن انسان سڀني ماڻهن کي سندن امامن [اڳواڻن] سميت سڏينداسون، پوءِ جنهن کي سندس اعمالنامو [ڪرم پستڪ] سندس سڄي هٿ ۾ ڏنو ويندو ۽ ظلم نه ڪيو ويندو. [٧١]. [منزل ٣، سيپارو ١٥، سورت بني اسرائيل].

سميڪشڪ:- واهه ساڻين! خدا جون ڪيتريون عجيب ڳالهيون آهن. ڇا خدا جي هستي يا آزمائش لاءِ معجزي طور [ڏيکاريل دليل] ڏاچي نه آهي؟ جي خدا شيطان کي گمراهه ڪرڻ جو حڪم ڏنو آهي، ته خدا ئي شيطان جو سردار ۽ هر ڪنهن پاپ ڪرائيندڙ ثابت ٿيو. اهڙي کي خدا ڪوٺڻ رڳو گهٽ عقل واري ماڻهوءَ جو ڪم آهي. جي قيامت جي رات ۾ نياءُ [انصاف] ڪرڻ ۽ ڪرائڻ لاءِ پيغمبرن ۽ سندن اپديش ڪندڙن کي خدا سڏائيندو، ته [پڇيو ته] جيسين قيامت جي ڏينهن تائين هر ڪنهن کي ڪنهن جي انصاف لاءِ ترسڻ پوندو. سڀني لاءِ ڪنهن کي ڏک پهچائيندو. تنهنڪري جلد انصاف ڪرڻ ئي منصف [نياءُ ڪندڙ] جو وڏو فرض آهي. هي ته نيڪي ناهي. وڏو نياءُ جيڪو ته جيسين ڪنهن جي ڀلائي ۽ ويهڻ جا جيءُ ۽ ساهوڪار ڪيترا ڪيترا ڏينهن نه ڪنهن کي انعام ڏيو ۽ ڪنهن کي سزا! ساڳيو حال اتي به آهي، ته ڪيترو ته ويهي ويهي انصاف لاءِ [انصاف لاءِ] رلندو وڃي ۽ انهي جو فيصلو اچي ئي ٿي رهي. اهو انصاف نه آهي. انصاف لاءِ ته ريت ۽ موسيٰ ڏيو، جن مرجب ڏنو به ٿيو ٿي لڳي، ۽ [جيو] پيغمبر پيغمبرن ڪوٺين الوسار سڏائين ته پنا سگهه نه ڏيندا آهن. وري پيغمبرن کي شاهدي ۾ گهرائڻ سان خدا جي سروگيتا کي هاڃو ٿي رسي. ڀلا اهڙو پستڪ نه ڪنهن ايشور جو ٺاهيل ۽ اهڙي پستڪ جو اپديش ڪندڙ به ڪڏهن ايشور ٿي سگهي ٿو؟ هرگز نه! [١٠٣].

١٠٤. هي ماڻهو آهي آهن جن لاءِ هميشه رهڻ وارا باغ آهن. جن جي هيٺان نهرون وهنديون آهن. کين اتي سون ڪنگڻن جا زيور پارائبا، ۽ اهي سهڻي ۽ ٿلهي ساٽي ريشم جا ڪپڙا پائيندا ۽ وهاڻا لڳائي اتي تختن تي ويهندا. چڱو ثواب آهي ۽ چڱي آرام ڪرڻ جي جاءِ آهي. [منزل ٣، سيپارو ١٥، سورت ڪهف آيت ٣١].

سميڪشڪ:- واهه واهه! ڪهڙو نه قرآني بهشت آهي، جنهن ۾ الله ڪرڻ لاءِ باغ، زيور، ڪپڙا، گديون ۽ وهاڻا به ملن ٿا! ڪو عقلمند ويچار ڪندو ته مسلمانن جي بهشت ۾ سواءِ بي انصافيءَ جي هن [جڳت جي آرام] کان وڌيڪ ڪجهه ناهي ٿيندو، بي انصافي اها آهي ته ڪرم محدود آهن ۽ ڦل لا محدود! ڏهاڙي مٺاڻ کائڻ ته اهو مٺاڻ به تورو ڏينهن کائيندو زهر مثل لڳندو آهي، ساڳيءَ ريت جي هو سدائين سک ڀوڳيندا ته سندن سک به ڏک روپ ٿي پوندو. تنهنڪري مهاڪلپ تائين مڪتيءَ [نجات] جو سک ڀوڳي ڪري وري جنم وٺڻ ئي سچو سڌانت [اصول] آهي. [١٠٤].

١٠٥. ۽ اهي آهي ڳوٺ آهن جن کي انسان [اڳ ۾] ناس ڪيو هو، جڏهن انهن ظلم ڪيو

١٠١. اِهي آهي ماڻهو آهن جنهن ذليل، جنهن ڪئين ۽ جنهن لئي الله مهر هڻي
آهي؛ ۽ اِهي ساڳيائي بي خبر ماڻهو آهن. [١٠٨]: سچ ڪيئين دوزخ کي جيڪي اُن کئو آهي
ڪيئين ٻڌو وڃڻو ڏيو ۽ مٿئ ظاهر ٿيندو. [١١١].
(منزل ٣، سپارو ١٤، سورة نحل).

سمجهاڻي:- جڏهن خدا پاڪ اِي مهر هڻئي آهي تہ هو ويچارا ڏريءَ گناهہ لئي ساڙيا
وڃا. چاڪاڻ تہ خدا کين ٻروس [مصباح المنير] ڪري ڇڏيو آهي؛ هوءَ ڪيڏو تہ وڏو گناهہ
آهي! تہ هو هلندي، ڇڙن لا تہ جنهن جيترو ڪئو آهي، ٺهڪي اوڙو لئي ڏاڍو وڃندو ۽ تہ
گهٽ وڌ؟ پلا جڏهن اُنهن خود ڪيو ساڻ گناهہ ڪيائي ڪيئين پاڪ خدا جي ڪرائي
ڪري ڪيا آهن، تہ سندن ڏوهہ لئي ڪهڙو؟ ڪين تہ قبل ملڻ لئي تہ ڪهڙو جي، پلڪ اهو
سچو خدا کي ٻڌڻ ڪين. وڏي جي ڪرڻ جو قبل ڀرڻ ٻر تو اُنهن، تہ مهائي ڪهڙيءَ ڳالهہ
جي لئي ڏجي؟ مهائي ڏني تہ نياڻ ڪئين، لئي سگهندو؟ اهڙي ٻڌ اُنهو جي. ڪين ٻر اُس
هرڪو لئي نٿي سگهي، الحمد الجزاء جو ڪرڻ جي ڪين ٻر ٿي سگهندي. [١٠١].

١٠٢. ۽ ڪافرن لاءِ دوزخ کي بدبختو مقرر ڪيو سون. [٨]: ۽ سڀني ماڻهن جي
ڳچيءَ ۾ سندس عمل نامون [ڪرم پستڪ] ٻڌو سون؛ ۽ قيامت ڏينهن اسان اللهءَ هڪ ڪتاب
ڪڍنداسون جو انکي کليل ڏسندو. [١٣]. ۽ نوح کان پوءِ ماڻهن جي ذات سڀيئن ڪيعوائي
اسان ناس ڪيا آهن. [١٧]. (منزل ٤، سپارو ١٥، سورة بني اسرائيل).

سمجهاڻي:- جي ڪافر اُمتي آهن جي قرآن، محمد، قرآن ۾ ڏيکاريل خدا، مقرر
آسمان، ۽ نماز وغيره کي نٿا مڃين، تہ جي دوزخ انهن لاءِ ٺهي آهي. تہ اِها ڳالهہ ٺڳو
پاسخاطريءَ جي آهي، چاڪاڻ تہ قرآن کي مڃيندڙ لئي سمورا چڱا ۽ ٻين [ڪافرن] کي مڃيندڙ
سمورا ڇڙا ڪئين لئي نہ سگهن ٿا؟ ۽ هر شخص جي ڳچيءَ ۾ پنهنجا [اعمال نامي] جو ٻڌڻ
تہ ٻيءَ پاراڻي ڳالهہ آهي، چاڪاڻ تہ اسين تہ ڪنهن ڪتري جي ڳچيءَ ۾ بہ [اعمال نامون]
نٿا ڏسون. جي انهو مطلب وٺڻ ڪرڻ جو قال لئي ڏنو آهي، تہ پوءِ ماڻهن جي دلين، اکين
آديءَ لئي مهر هڻڻ ۽ پاپن هڻي معاف ڪرڻ جهي، وائہ جو تهائي. اُس؟ جي قيامت جي
رات خدا ڪتاب ڪڍندو، تہ اِج ڪالهہ اُهو ڪتاب ڪٿي آهي؟ ڇا شاهوڪارن جي رهڻ
[روڪ نامون] جهان [خدا] لکندو لئي رهي؟ اُلي ويچار اُهو ڪرڻ ڪهڙي، تہ جي پاسو
[هلندڙ جهر کان اڳ ۾ گڏ ويل] جو ڪري نهي، تہ جهن جا ڪرم بہ لئي نٿا سگهن: پوءِ ڪرم
جي وڪا [اعمال نامون] لکيا آهن ڪٿان؟ پر جي ڪرم ڪرڻ ڪانسواءِ لکيا آهن تہ مٿي اِنهاءُ
ڪيا آهن! چاڪاڻ تہ چڱن يا ڇڙن ڪرن ڪانسواءِ ڪين سگهہ يا ڏک ڏنا آهن جو؟ جي جيئو اِ خدا
جي مرضي، تہ بہ اُن ظالم ڪمو: چاڪاڻ تہ ڇڙن ۽ چڱن ڪرن ڪرڻ ڪانسواءِ ڪيهڙي ڏک
يا سُک ڏيڻي گهٽ وڌ ڏيڻ لئي بي انصافي لئي ڏسجي. ورڻي اِن ۽ وسعت خدا پاڪ ڪتاب
پڙهندو يا ڪنهن سڀ ڪنهن هار [ڪنهن پڙهي] پڙهائيندو؟ پراڻي زماني وارن جيون کي ڏوهہ ڪرڻ
ڪانسواءِ مهي خدا پاڪ مارڻو آهي، تہ هو ظالم ڪيئن اسان جهڙو ٿو لڳي؟ ۽ جو ظالم آهي سو هرگز

ته هن کي سجدو ڪندي ڪري پئو. (٢٩). [شيطان] چيو ته اي منهنجا پالڻهار، ڇو ته تو مون کي گمراهه ڪيو تنهن سببان آءٌ انهن لاءِ ڌرتيءَ تي [گناهن کي] ضرور سينگاريندس ۽ کين گمراهه ڪندس. [٣٩]. (منزل ٣، سيپارو ١٤، سورت حجر).

سميڪشڪ:- جي خدا پنهنجي روح آدم صاحب ۾ وڌو آهي ته هو به خدا ٿيو ڇو! ۽ جي هو خدا نه هو ته کيس سجدي ڪرڻ ۾ پاڻ سان گڏ ڪيئن شريڪ ڇو بڻايائين؟ جي شيطان کي گمراهه ڪندڙ خدا ئي آهي، ته هو شيطان جو به شيطان، وڏو ڀاءُ، يا ستاد ڇو نه ٿيو؟ ڇاڪاڻ ته جو گمراهه ڪري تنهنکي اوهين شيطان ٿا چئو، ۽ خدا به شيطان کي گمراهه ڪيو آهي! وري جڏهن شيطان [خدا جي] منهن تي چئي ڏنو ته آءٌ [ماڻهن کي] گمراهه ڪندس، تڏهن هوندي به خدا کيس سزا ڏئي قيد ڇو نه ڪيو؟ يا کيس ماري ڇو نه وڌو؟ (٩٨).

٩٩. ۽ تحقيق [تحقيق] اسان هر اُمت ۾ پيغمبر موڪليا آهن. (٣٦). ڪنهن به شيءِ لاءِ اسانجو قول (چوڻ) اهڙي (چوڻ) ئي آهي ته هوءَ ٿي. جڏهن اسين کيس [پيدا ڪرڻ] گهرندا آهيون ته کيس چوندا آهيون ته ٿي، ته ٿي پوندي آهي. (٣٠).

(منزل ٣، سيپارو ١٤، سورت نحل).

سميڪشڪ:- جي سڀني قومن ۾ پيغمبر موڪليا آهن ته سڀئي ماڻهو جي پيغمبرن جي ڏيکاريل رستي تي هلن ٿا سي ڪيئن ڪافر ٿيا؟ ڇا اوهانجي پيغمبر کانسواءِ ڪنهن ٻئي پيغمبر جي ڳالهه ڪانهي؟ اها ته بلڪل تعصب جي ڳالهه آهي. جي سڀني ملڪن ۾ پيغمبر موڪليا هئائين، ته آريه ورت ۾ ڪهڙو موڪليائين؟ تنهن ڪري اها ڳالهه مڃڻ جهڙي ڪانهي. جي خدا گهرندو آهي ۽ چوندو آهي ته اي ڌرتي، ٿي پئو! ته اهڙي جڙ [بيجان وستو] ته هرگز ٻڌي نه سگهندي آهي! خدا جي [سگهه]، حڪم بجاءِ سڀاءُ ڪيئن جڙي سگهندو؟ وري جڏهن [اوهين مسلمان] خدا کانسواءِ ٻئي وستوءَ [جو وجود ئي] نٿا مڃو، ته پوءِ حڪم ڪنهن ٻڌو؟ ۽ ٿي ڪير پيو؟ اهي سڀ ڪوڙيون ڳالهيون جن ڳالهين آهن ۽ اڻڄاڻ ماڻهو انهن ڳالهين ۾ ڦاسي ويندا آهن. (٩٩).

١٠٠. ۽ الله لاءِ ڌيئرون [ڪنيائون] مقرر ڪندا آهن. انهن پاڪ آهي. ۽ جيڪي ڏسڻ ٿا گهرن [پٽ سندن لاءِ] سو [پٽ] پاڻ لاءِ مقرر ڪندا آهن. [٥٧]. قسم آهي الله جو ته تحقيق اسان پيغمبر موڪليا آهن. [٦٣]. (منزل ٣، سيپارو ١٤، سورت نحل).

سميڪشڪ:- الله ڌيئرون [ڪنيائون] ڇا ڪندو؟ ڌيئرون ته ڪنهن ماڻهوءَ کي گهرجن ٿيون. ٿيون آهن. پوءِ پٽ ڇو نه مقرر ڪيا ويا؟ ۽ ڌيئرون ڇو مقرر ڪيون؟ ان جو سبب ڪهڙو؟ قسم کڻڻ آهي ڪم ڪوڙن جو. ته خدا هيو! سڀاءُ ۾ اهڙي ڳالهين جي ڏس آهي ته جو ڪوڙو هوندو آهي، سو ئي قسم کڻندو آهي. سچو قسم ڪڻندو ڇو؟ (١٠٠).

---

* اُمت = فرقو، نسل، قوم، ماڻهن جي ٽولي، پوئلڳ يا پيروي ڪندڙ مذهب يا مت. (گڏيل ٽولو).

سگهي . وري جي خدا سگهه وڌيا [زمين وسيع جو علم] چاهيندو هجي ها ته ”آسمان لاءِ
پاڻيءَ لاءِ هيٺ“ سان گڏ ڌرتيءَ کان آسمان تي پاڻيءَ چاڙهڻ جو بيان نه جو ڪين ڪري ها؟
ان مان ثابت ٿيو ته قرآن جو لکندڙ سگهه وڌيا [زمين وسيع جو علم] به نه چاهيندو هو. ۽
جي ڄڻ اهن ڪري ڪرڻ ڪانسواءِ ٿي خدا نڪ سگهه ٿو ڏئي ته يڪجهالي، الهام ڪاري ۽
بلڪل ٻي علم آهي. (٩٤).

٩٥. [اي پيغمبر کين] چئو ته الله جنهنکي گهرندو آهي تنهنکي گمراهه ڪندو آهي ۽
جيڪو موٽي تنهنکي پاڻ ڏانهن هدايت ڪندو آهي.
(منزل ٣، سيپارو ١٣، سورت رعد آيت ٢٧).

سميڪشڪ:- جي الله گمراهه ڪندو آهي ته الله ۽ شيطان ۾ فرق (ڀيد) ڪهڙو رهيو؟
جڏهن ٻين کي گمراهه ڪرڻ ڪري شيطان ٻڇڙو ٿو سڏجي، ته ساڳي ڪم ڪرڻ ڪري خدا
به ٻڇڙو ۽ اوقات شيطان جو ڪيئن؟ ۽ گمراهه ڪرڻ جي گناهه جي بدلي کيس ڇا دوزخ
[نرڪ] جو ڏنڊ ملڻ گهرجي؟ (٩٥).

٩٦. اهڙيءَ ريت اسان هن قرآن کي عربيءَ ٻوليءَ ۾ لاٿو آهي. ۽ [اي پيغمبر] جيڪڏهن
پاڻ وٽ ان علم جي اچڻ کانپوءِ جو تو وٽ پهتو آهي سندن خواهشن (سڌن) جي پيروي
[تابعداري] ڪندين ته الله وٽان تنهنجو سنڀاليندڙ ۽ نڪو بچائيندڙ هوندين. (٣٧). توتي پيغام
پهچائڻ [جو ڪم] آهي ۽ اسان تي حساب وٺڻ [جو ڪم] تنهن سواءِ ٻيو ڪجهه ڪري ٿي. (٤٠).
(منزل ٣، سيپارو ١٣، سورت رعد).

سميڪشڪ:- قرآن ڪهڙي ٻوليءَ کان لاٿائين؟ ڇا خدا انهيءَ ٻولي رهي ٿو؟ جي ائين آهي
سچي آهي ته هو ايڪ ديشي [محدود المڪان] هئڻ سبب ايشور ٿي نه سگهي،
ڇاڪاڻ ته ايشور هرهنڌ ايڪ وس وياپڪ آهي. پيغام پهچائڻ هڪ ڀٽواڙي جو ڪم آهي،
۽ ڀٽواڙي جي گهرج ان کي هوندي آهي، جو ماڻهوءَ جيان هڪ ديشي هجي، وري حساب
ڏيڻ ۽ وٺڻ به ماڻهوءَ جو ڪم آهي ۽ نه ايشور جو، ڇاڪاڻ ته ايشور سروگيه [سڀڪجهه ڄاڻندڙ]
آهي. هن مان پڪ ٿي ٿي ته قرآن ڪنهن ٿوري ڄاڻ واري ماڻهوءَ جو ٺاهيل آهي. (٩٦).

٩٧. ۽ سج ۽ چنڊ کي هميشه گهمندڙ بڻايائين. (٣٣). تحقيق [يقينا] انسان وڏو ظالم
ڪندڙ ۽ ناشڪر ڪندڙ آهي. [٣٤] (منزل ٣، سيپارو ١٣، سورت ابراهيم).

سميڪشڪ:- ڇا سج ۽ چنڊ ئي هميشه گهمندا آهن ۽ ڌرتي نٿي گهمي؟ جي ڌرتي
نه گهمي ته ڏينهن رات ڪيترن ئي ورهين جا ٿين. جي سچ پچ ماڻهو ظالم [انياءِ] ڪندڙ
۽ ڪفر [پاپ] ڪندڙ آهي، ته ڪيس قرآن سمجهاڻ سگهيا ڏيڻ بلڪل اجائي آهي، ڇاڪاڻ ته
جي سڀاءَ [فطرت] کان ئي پاپ ڪندڙ آهن، سي ڪڏهن به هرگز نه ٿيندا. پر سنسار ۾ چڱا
۽ ٻڇڙا ٻنهي قسمن جا ماڻهو سدائين ٿيندا آهن. تنهنڪري اهڙيون ڳالهيون ايشور جي ٺاهيل
ڪتاب جون ٿي نٿيون سگهن. (٩٧).

٩٨. پوءِ جڏهن تنهن پورو ڪري وٺان ۽ منهنجي پاران روح [آتما] منجهان ڦوڪيان،

جي چڪر ۾ اچي ويا، يا جاڳرو نه هو ۽ پنهنجو قانون نه هلي سگهيو. اهو ڪهڙو آهي جنهن کي ٿو وٺي. اهو خدا ئي ڪلمو لڳائي آهي. [٩٠].

۹۱. ۽ فرمايو ويو ته اي زمين [تون] پنهنجو پاڻي جذب ڪر ۽ اي آسمان (تون پنهنجو پاڻي) اُس ڪر (بند ڪر)، ۽ پاڻي سڪي ويو (۴۴). ۽ اي لوڪو! هيءَ الله جي اُٺڻي (ڏاچي) اوهان لاءِ نشاني (معجزو) آهي. تنهن ڪري کيس ڇڏي ڏيو ته الله جي زمين ۾ (چري ۽ گهمي ڦري) چرندي وتي (۶۴). [منزل ۳ سيپارو ۱۲ سورت هود].

سميڪشڪ:- ڪهڙي نه ٻاراڻي ڳالهه آهي! زمين ۽ آسمان ڪڏهن ڳالهيون ٻڌي ٿا سگهن ڇا؟ واهه سائين واهه! جي خدا وٽ ڏاچي آهي ته اٺ به هوندس، ٻوءِ نه هاٿي گهوڙا ڳڏهه آدي به هوندس! وري ڏاچيءَ کي ٻوڪرن کارائڻ ڪا خدا لاءِ چڱي آهي ڇا؟ ڇا هو ڏاچي تي چڙهندو به آهي؟ جي اهي ڳالهيون آهن ته چئبو ته خدا جي گهر ۾ نوابي جهڙو لشڪر آهي. (۹۱).

۹۲. زمين ۽ آسمان جي بقا تائين ان ۾ هميشه رهندا (۱۰۶). ۽ جي ڀاڳوان هوندا، سي بهشت ۾ هميشه رهندا [۱۰۷].

(منزل ۳ سيپارو ۱۲ سورت هود).

سميڪشڪ:- جي قيامت کان پوءِ سڀئي ماڻهو دوزخ ۽ بهشت ۾ رهندا، ته پوءِ آسمان ۽ زمين رهندا ڇا لاءِ؟ ۽ جڏهن دوزخ ۽ بهشت تائين هو جو وقت آسمان ۽ زمين جي رهڻ تائين آهي، ته بهشت ۽ هميشه رهڻ واري ڳالهه ڪوڙي ٿي. اهڙيون ڳالهيون ڪي بي علم ماڻهن جون ٿينديون آهن، نه ايشور ۽ ودوانن جون (۹۲).

۹۳. جڏهن يوسف پنهنجي پيءُ کي چيو ته اي منهنجا پيءُ مون ڏٺو ته يارهن تارا ... [منزل ۳ سيپارو ۱۲ سورت يوسف آيت ۴ کان ۱۰۰ تائين].

سميڪشڪ:- هن سورت ۾ پيءُ پٽ جي وچ ۾ ڳالهه ٻولهه جي روپ ۾ قصو ۽ ڪهاڻي لکيل آهي، تنهن ڪري خدا جو ڪلام نه آهي، بلڪ ڪنهن ماڻهوءَ سڀ ماڻهن جي تواريخ لکي ڇڏي آهي (۹۳).

۹۴. الله اهو آهي جنهن آسمانن کي بنا ٿنڀن جي بلند (اوچو) ڪيو آهي، جنهن کي اوهين ڏسو ٿا پوءِ عرش تي قائم ٿيو ۽ سج ۽ چنڊ کي مسخر ڪيائين، (ڪم ۾ لڳائين يا تابع ڪيائين) [۲]. ۽ اهو ئي آهي جنهن زمين کي پکيڙيو آهي [۳]. آن آسمان مان پاڻي لاٿو (وسايو) پوءِ نديون پنهنجي اندازن موجب وهيون [۱۷]. الله جنهن لاءِ گهرندو آهي تنهن لاءِ رزق (روزي) ڪشادي ڪندو آهي ۽ تنگ (سوڙهي = گهٽ) ڪندو آهي [۲۶]. [منزل ۳ سيپارو ۱۳ سورت رعد].

سميڪشڪ:- مسلمانن جو خدا سائنس جو ڄاڻو نه ٿو ڀائنجي! جاڳندو سمجهي ها ته جيئن آسمان کي ٿنڀن (ڳاڙهن) سان ٽيڪ ڏيڻ جو ذڪر نه ڪري ها. جي خدا ڪنهن هڪڙي عرش يعني ڄاءِ تي رهندو آهي، ته هو سرو شڪتيمان ۽ سرو وياپڪ ٿي نٿو سگهي

٨٧. اي ايمان وارو! جي ايمان آندو اٿو، ته ڪافرن سان جهڳڙو ڪريو. اوهان کي آسپاس آهن انهن سان وڙهو ۽ پڪ ته [اهي] اوهان ۾ سختي [ڏاڍائي] ڏسن (١٢٣). ڇا نٿا ڏسو ته هو هر سال هڪ يا ٻه ڀيرا مصيبتن ۾ وڌا ويندا آهن؟ پوءِ نه توبه ٿا ڪن ۽ نه نصيحت ٿا وٺن [١٢٦]. (منزل ٣ سيپارو ١١، سورت التوبه).

سمجهاڻي:- ڏسو، هتي مسلمانن کي وسواس گهاٽ [اعتبار ڏيڻ ۽ دوکو ڏيڻ] جي شڪيل لوڏي ته هو ڪلي طرح ڪنهن به شخص کي نوڪر [غلام] ڪن، جڏهن ته وٽس ملڪ ۽ مال، ٻار ۽ عورتون هجن. ڪن قتل ڪريو! اهڙا ڪم مسلمانن کي ڏنا ويا آهن. قرآن جي اهڙي ليک کي سمجهي [اهي ويچار ڪري] جي هيٺ نه مسلمان قرآن ۾ لکيل خراب ڳالهين کي ڇڏي ڏيندا، ته ڏاڍو چڱو آهي. (٨٧).

٨٨. بيشڪ اوهان جو پالڻهار اهو الله آهي، جنهن آسمان ۽ زمين کي ڇهن ڏينهن ۾ ٺاهيو ۽ پوءِ عرش * تي قائم ٿيو. [اهو] حڪم کي وڌيڪ آهي. [٣].

[منزل ٣، سيپارو ١١، سورت يونس].

سمجهاڻي:- آسمان ازلي آڪاش هڪ اڻ کٽ ۽ انادي وستو آهي. سندس بناوٽ لکن سالن کان پهرين ٿي هئي. نه قرآن جو ٺاهيندڙ بناوٽ وديا [علم طبعيات يا سائنس] کي نٿو ڄاڻندو هو! ڇا ڪڏهن ڳالهه ۾ هتي کي ڇهن ڏينهن لڳا هئا؟ جي اهڙي آهي ته اهو ڇو قرآن ۾ ائين لکيل آهي ته سڀني ڪم سان ٿي ويو ۽ ٿي پيو. ته پوءِ ڇهه ڏينهن هرگز لڳي نٿا سگهن. ڇهه ڏينهن لکڻ غلط آهي. جي هتي سرو وياپڪ [هر هنڌ] هجي ها ته عرش تي ڇو ويهي ها؟ وري جي حڪم کي وڌيڪ آهي، ته اوهان جو هتي بلڪل ماڻهوءَ جهڙو آهي، ڇاڪاڻ ته جو هتي سرو گيان [هر ڄاڻ] آهي، سو حڪم ڪهڙو ڏيندو؟ ان سان معلوم ٿو ٿئي ته انهن کي نه ڄاڻندڙ اهڙي علم ماڻهن اهو ڪتاب ٺاهيو هوندو. (٨٨).

٨٩. ۽ مسلمانن لاءِ هدايت ۽ رحمت آئي آهي. [٥٧] [منزل ٣، سيپارو ١١، سورت يونس].

سمجهاڻي:- ڇا هتي رڳو مسلمانن جو ئي آهي ۽ ٻين جو؟ ۽ ڇا هي تعصب آهي جو مسلمانن تي دنيا ڪندو ۽ ٻين ماڻهن تي؟ جي ايمان وارن جو مسلمان آهي انهن کي هدايت جي ضرورت نٿي هئڻ گهرجي. وري جي مسلمانن کانسواءِ ٻين کي هدايت نٿو ڏئي ته هتي جو علم ئي اڻ کٽ آهي. (٨٩).

٩٠. ته اوهان کي پرکي ته اوهان مان عمل [ڪرم] جي حساب سان ڪير وڌيڪ چڱو آهي، جو ڪهن اوهان چوان ته اهي موت کان پوءِ اٿاريا ويندا. [٧].

[منزل ٣، سيپارو ١٢، سورت هود].

سمجهاڻي:- جي هتي اعمال [ڪرمن] کي آزمائي ٿو، ته هو سرو گيان [هر ڄاڻ] نه آهي. وري جي سوچ کان پوءِ جاري ٿو ته ڇا ڇو ته هو جيون کي آواگون [جنم مرڻ]

* عرش = تخت، چت، سنگهاسڻ، ڪالون آسمان.

سميڪشڪ:- ڇا مسلمان ئي خدا جي پوليس ٿي ويا آهن، جو هو پنهنجي مٿان پيا مسلمان مٿان پڻ مذهبن جي ماڻهن کي گرفتار ڪرائيندا رهن ٿا؟ ڇا ٻيا ڪروڙين ماڻهو خدا کي نه ٿا وڻن؟ ۽ ڇا مسلمان مڃيندڙ پاپي به ڪين پيارا آهن؟ جي اهي آهي ته اندر نگري چوپٽ راڄا وارو حساب لڳي ٿو سچي. عجب آهي ته عقلمند مسلمان به هن بي بنياد ۽ غلط ڳالهه کي مڃيندڙ آهن! (٨٣).

٨٤. الله ايمان وارن ۽ ايمانوارين سان بهشتن جو انعام ڏنو آهي، جن جي هيٺان نهرون وهنديون آهن، جن ۾ هو هميشه رهندا ۽ سدا پاڪ گهر عدن جي بهشتن ۾ آهي ۽ ۽ الله جو سڀني کان وڏو راضپو اهوئي آهي، ۽ اعاليٰ وڏي مراد ماڻڻ آهي (٧٢). انهن سان ٺٺوليون [مسخريون] ڪندا آهن، ۽ الله [به] ساڻن ٺٺوليون ڪندو آهي (٧٩).

(منزل ٢، سيپارو ١٠، سورت التوبه).

سميڪشڪ:- خدا آهي ورندن ۽ زالن کي خدا جي ڳالهه لالچ، پنهنجي مطلب لاءِ! جيڪڏهن ته جي اهڙي لالچ نه ڏين ها ته ڪير محمد صاحب جي چال ۾ ته ڦاسي ها. ماڻهو ۽ بعد ۾ مذهبن وارا به ڪندا ٿا رهن. ماڻهو ته ناٽڪ ۾ ٺٺوليون ڪندا آهي ٿا وڃن، پر ڪنهن سان ٺٺوليون ڪرڻ خدا لاءِ واجب نه آهي. هي ته قرآن ڇا آهي؟ هڪ وڏو تماشو آهي. (٨٤)

٨٥. پر رسول ۽ جن ساڻس ايمان آندو، ۽ جن پنهنجن مالن ۽ پنهنجن جندن سان جهاد ڪيو، سڀئي آهي آهن جن لاءِ چڱايون آهن (٨٨). ۽ الله سندن دلين تي مهر هڻي، اهو آهي ته ڄاڻندا آهن (٩٣). [منزل ٢ سيپارو ١٠، سورت التوبه].

سميڪشڪ:- هيءُ ڏسو خودغرضيءَ جي ڳالهه، ته اهي پيارا آهن جن محمد صاحب سان گڏ ايمان آندو آهي ۽ جن نه آندو آهي سي پوڙا آهن! ڇا هيءَ ڳالهه تعصب ۽ بي علمي سان ڀريل نه آهي؟ جڏهن خدائي مهر هڻي آهي، ته پاپ ڪرڻ ۾ سندن ڏوهه ڪونه به ڪونهي ۽ بلڪ خدا جو ئي ڏوهه آهي. جيڪڏهن ته هو انهن وڌيڪن جي دلين تي مهر هڻي ڪين پنهنجي ڪرڻ ڏات ۽ رحمتي ڇڏيو آهي، ۽ ڪيڏي نه وڏي بي انصافي آهي!!! (٨٥)

٨٦. سندن مالن منجهان خيرات [ذڪوات] وٺ جو انسان نون تن [ظاهر ۾ به] پاڪ ڪرين ۽ من [اندر ۾ به] پاڪ ڪرين (١٠٣). تحقيق الله مسلمانن کان سندن جان ۽ سندن مال هن امت لئي مليا ورتا آهن، ته انهن لاءِ بهشت آهي، [اهي] الله سان همراهه ٿي وڙهندا، پوءِ ماريندا ۽ مارجندا (١١١). (منزل ٢ سيپارو ١١، سورت التوبه).

سميڪشڪ:- واهه ساڻين محمد صاحب واهه! اوهان ته گوڪلين گوساين جي برابري ڪري ورتي! جيڪڏهن ته ماڻهن جا مال وٺي ڪين پاڪ [پوتر] ڪرڻ جا ٺيڪيدار آهن ته گوساين جيا. واهه خدا جي! اوهان ته چڱي سوداگري لڳائي ويٺا آهيو، جو مسلمانن مٿان پڻ غريبن کي مارائڻ تي پاڻ کا سمجهو! ورتي پيٽمن کي مارائڻ ۽ ظالمن کي بهشت ۾ موڪلڻ ڪري مسلمانن جو خدا ڏيا ۽ ڀلاءَ کان خالي ٿيو ويٺو آهي ۽ پنهنجي خدائيءَ تي ڪلنڪ لڳائي ڇڏيائين ۽ ڏڪوماڻهن جي ايمان ڀاڄ کي ڏڪار جهڙو [قابل نفرت] بڻايو اٿس (٨٦).

٨١. اي نبي! توکي ۽ ته مسلمانن مان جن تنهنجي پيروي [تابعداري] ڪئي، انهن کي الله ڪافي آهي [٦٤]. اي نبي مسلمانن کي رغبت ڏي [همٿاءِ] لڙائيءَ لئي. جيڪڏهن اوهان مان صبر ڪرڻ وارا ويهه آهن، ته ٻن سون تي غالب ٿيندا [٦٥]. پوءِ ان وسترو مٿيهان ڪالو جا اوهان غنيمت ڪئي [لٽي آهي]، تنهن پاڪ ۽ حلال سمجهي کائو، ۽ ڊڄو الله کان. تحقيق الله بخشڻهار مهربان آهي (٦٩) (منزل ٢ سيپارو ١٠، سورة الانفال).

سمجهاڻي:- هتي هيءَ کوڙي الصاف، غنيمت ۽ ڏوهه جي ڳالهه آهي. ته پنهنجو پيروي ڪندڙ ڪلي الله ته ڪري ته تنهنجو لي طرفدار هجي ۽ ڪوس کي ٿاپ پهچائي؟ غنيمت جي شالتيءَ ۽ حلال وڃهي لڙائي ڪندڙ ۽ مڪرالندڙ ۽ ڦرلٽ جي مال کي حلال ڄاڻائيندڙ کي اي بخشڻهار ۽ مهربان لکڻ جو حڪم خدا جو ته جا پاڪ ڪنهن هلي ماڻهوءَ جو به لي ٿيو سگهي؟ اهڙين ڳالهين ڪرڻي قرآن هرگز خدا جو ڪلام ٿي نٿو سگهي (٨١).

٨٢. هميشه رهندس [هميشه تائين] رهندا، تحقيق الله وٽ وڏو ثواب [اجر] آهي [٢٢]. اي لوڪو! جي ايمان آندو اٿو ته پنهنجن پيئرن [ڀائرن] ۽ ڀائرن ۽ دوستن کي نه وٺو جيڪڏهن آهي ايمان کان وڌيڪ ڪفر سان دوستي ٿا رکن ته [٢٣]. پوءِ الله پنهنجي رسول تي ۽ مسلمانن تي پنهنجو آرام لاٿو ۽ [ملائڪن جو] لشڪر لاٿو جن کي اوهان ڪونه ٿي ڏٺو ۽ عذاب ڏنائين انهن ماڻهن کي جي ڪافر ٿيا، ۽ اهائي ڪافرن جي سزا آهي [٢٦]. وري ان کان پوءِ الله جنهن کي گهرندو تنهن تي رحمت (ٻاجهه) ڪندو [٢٧]. ۽ انهن ماڻهن سان وڙهو جي ايمان نٿا آڻين [٢٩]. (منزل ٢ سيپارو ١٠، سورة التوبه).

سمجهاڻي:- هتي جي الله هميشه وارن جي رهڻو* ٿو وڃي ته سروو پاڪ ڪئين لسو لي سگهي؟ جي سروو پاڪ نه آهي ته سنسار کي ڪئين ۽ عادل ٿي نٿو سگهي. وري ماڻهن کي سندن ماڻن، پيئرن، ڀائرن ۽ دوستن کان جدا ڪرائڻ وڃي ڪي الصاف جي ڳالهه آهي. الرحمت جي هر ڀيڙي سگها ڏين ته ڦ نهڻ ڪي، پر سندن جدا سدائي ڪرڻ کيو. اڄ خدا مسلمانن تي مهربان هوندو هو ۽ سندن مدد لاءِ لشڪر لاهيندو هو، جي اهڙا ڳالهه سچي هجي ها، ته هو هميشه انهن جو ٿو ڪري؟ وري جي اڳي ڪافرن کي سزائون ڏيندو هو ۽ ان کان پوءِ جنهن کي گهرندو هو تنهن تي ٻاجهه ڪندو هو، ته هميشه ڪيڏانهن ويو آهي؟ ڇا وڙهائڻ کان سواءِ خدا ايمان نٿو آڻائي سگهي؟ اهڙي خدا کي انسان جهڙي طرفداري هميشه لاءِ تلانجلي آهي. خدا جا آهي، ڪهڙو بازيگر آهي (٨٢).

٨٣. ۽ اسين اوهان لاءِ انتظار ڪندا آهيون ته الله پاڪ وٽان يا اسان جي هٿان اوهان کي عذاب [سزا] پهچائي (٥٢). [منزل ٣ سيپارو ١٠، سورة التوبه].

---

* اردو جو لفظي ترجمو آهي "هميشه رهندا ان ۾. تحقيق الله وٽ هن آهي ثواب وڏو" ان ڪري هتي اهڙي سمجهاڻي ڪئي آهي. اصل ٢٢ آيت جو ترجمو الهام الرحمن جي سنڌي ترجمي کي موقعي ۽ ضرورت مطابق بدلائي ۽ ڏکاڻل ترجمي سان پڻ لکيو آهي. [ڪليتراڻ].

حالت ۾ ڪري ٿي سچي ڪي امانت ۽ حالت ڪندو رهي ٿو؟ هي لغولي جو اُپديش (وعظ) ۽ ٻي عمر ۽ آدمين جو ٿي سکيو. ڀلا جيڪو مڪر فريب ڪري ۽ مڪر ڪندڙن سان ساٿي آهي، سو خدا دوکيباز، فريبي ۽ آدمي جهڙو ڪيئن؟ انڪري هيءُ قرآن خدا جو ڪلام نه آهي. ڪنهن ٺڳ جو ٺاهيل، دوکيباز ٺاهيو هوندو، نه ته اهڙيون اجايون ڳالهيون ڪنهن سچي ڪتاب ۾ لکيل هجن ها؟ (٧٨).

٧٩. ۽ [اي مومنو] انهن سان ايستائين لڙائي ڪريو جيستائين ڪو به ڪفر جو فتنو نه رهي، ۽ ڪُلي دين * سمورو الله جو [٣٩]. ۽ (هيءَ ڳالهه) اوهين ڄاڻو ته ڪنهن به شيءِ مان جيڪو به اوهين لُٽيو ان مان پنجون حصو الله ۽ رسول لاءِ آهي. [٤١].
[منزل ١، سيپارو ٩، سورت الانفال].

سميڪشڪ:- اهڙيءَ ئي انصافيءَ سان ورغلائي ۽ ڦرلٽ وارو ۽ امن ۾ خلل وجهندڙ مسلمانن جي خدا ڪيتري سواءِ ڪندو رهيو ڪير؟ ورڻي مذهب لاءِ ڏسو! ڇا الله ۽ رسول لاءِ سچي جڳت کي لٽڻ ۽ ڦرڻ ڌاڙيلن جو ڪم ناهي آهي؟ ورڻي لٽ جي مال ۾ خدا جو ڀائيوارو ٿيڻ ڄڻڪ ڌاڙيلن جي ڌاڙيل سڏائڻ آهي. ۽ اهڙن ڌاڙيلن جو طرفدار ٿيڻ ڪري خدا به پنهنجي خدائيءَ کي ڪلنڪ لڳائي رهيو آهي. وڏو عجب ته اهو آهي ته اهڙو ڪتاب، اهڙو خدا ۽ اهڙو پيغمبر سنسار ۾ اهڙيءَ ويڻ لڙائي جهڳڙن ۽ ظلم ۽ شانتيءَ کي پوري ماڻهن کي تڪليفن ۾ وجهڻ لاءِ آيا هئا؟ جي اهڙا مذهب سنسار ۾ جاري نه ٿين ها، ته جهڙو سچو جڳت آنند ۾ رهيو هجي ها (٧٩).

٨٠. [اي ڏسندڙ] ڀلا تون ڏسين ان وقت جڏهن فرشتا انهن ماڻهن جا روح قبض ڪندا [ساهه ڪڍندا آهن]؛ جي ڪافر ٿيا، سندن منهن ۽ پٺين تي فرشتا سٽيندا ڪٽيندا آهن ۽ کين چوندا آهن ته چکو اوهين عذاب سڙڻ جو (٥٠) انهن ڪري ڪين سندن ڪيل ڪمن سببان مارجن ٿا ۽ اسان فرعون جي قوم کي ٻوڙي ڇڏيو (٥٤). ۽ انهن لاءِ جيتري ٿي سگهي تياري اوهان تان ٿي سگهي اوتري رکو [الله ۽ پنهنجن دشمنن کي ڊيڄاريندا رهو] (٦٠).
منزل ٢، سيپارو ١٠، سورت الانفال.

سميڪشڪ:- ڪهڙي ڳالهه! اڄ ڪالهه ته روم، روس وغيره جا ۽ انگلينڊ وغيره ڌاريا ڀلا حال ٿيا آهن. جيڪڏهن فرشتا ڪٽيندا سٽيندا آهن؟ جي اهڙا ڳالهه سچي هجي ها ته اڄ خدا پنهنجي پنهنجن جي دشمنن کي ماريندو ۽ ٻوڙيندو هو، ته اڄ ڪالهه ڇو اهڙا ڪري ها. ڇا مسلمانن کي ٿيو ڪري اهڙا ڳالهه ٽاري ٽالي. ڏسو، ته هيءُ ڪيڏو نه پڪو حڪم آهي ته ٻين مذهب وارن کي دک پهچائڻ جا حڪم جيترا اوهان کان ٿي سگهن اوترا ڪريو! اهڙي آکيا عالم [ودوان] دور انديش [ڏاهو] ۽ دياليو جي ته ٿي نٿي سگهي. ورڻي جي لکين ٿا ته خدا دياوان ۽ عادل آهي! اهڙين ڳالهين سببان ظاهر آهي ته انصاف ۽ ديا وغيره چڱا گڻ مسلمانن جي خدا کان پري ٿا رهن. (٨٠)

* صحت: الهام الرحمن موجب "سموري حڪومت رڳو الله جي ٿئي" اهڙو ترجمو آهي. [ڪمپائلر].

هيءَ ڳالهه سمجهه کان ٻاهر آهي. (٧٤).

٧٥. ۽ پنهنجي پالڻهار کي [پنهنجيءَ] دل ۾ عاجزيءَ ۽ ڊپ سان ۽ هلڪي آواز ۾ صبح ۽ سانجهيءَ جو ياد ڪر [٢٠٥]. (منزل ٢، سيپارو ٩، سورة الاعراف).

سمجهاڻي:- قرآن ۾ هيءَ نه لکيل آهي ته پنهنجي پالڻهار کي وڏي رڙيون ڪري، ۽ ڪٿي لکيل آهي ته ٻاهري آواز سان خدا کي ياد ڪريو! هيئنر ٻڌايو ته ڪهڙي ڳالهه سچي آهي ۽ ڪهڙي ڪوڙي؟ هيءَ پڻ جي اُٺن ڳالهين جون جيون ٻڌايون وڃن، گهڻا لکيا ويا آهن. پر هڪ معجزن جا ڳالهه خلاف اُڪري وڃي ته ڪهڙو ڪم ڪيو آهي. [٧٥].

٧٦. [اي پيغمبر] ماڻهو توکان غنيمت [مال] جي مال بابت پڇن ٿا. چئو ته غنيمت جو مال الله جو ۽ رسول جو آهي، ۽ الله کان ڊڄو. [١]. (منزل ٢، سيپارو ٩، سورة الانفال).

سمجهاڻي:- ڏاڍي عجب جي ڳالهه آهي ته جي لوٽ ڪن ۽ ڌاڙا هڻي ڪم ڪن ۽ ڪڙائن، سي ٻالڪي خدا، پيغمبر ۽ ايمانداريءَ جا جوابدار! "الله کان ڊڄو" ته چون ٿا ۽ ڌاڙو ۽ ڪافرن جو مال! ٻڌي ڪهڙي جنگ. اهي ٿيا "الله مهربان عظيم آهي"! انڪار ڪرڻ جي ڪهڙي ڳالهه ٿي سگهندي. جو مسلمان اِهو چوي ٿو سچي ۽ ٻيا ڪوڙ مان جي قبول ٿا ڪن؟ (٧٦).

٧٧. ۽ ڪٿي ٻڌ ڪافرن جي [٧]. آءٌ لڳو لڳ هڪ هزار فرشتن سان اوهان جي مدد ڪندس. [٩]. آءٌ ڪافرن جي دلين ۾ دهشت وجهندس. سو [اي مومنو] انهن جي ڳچين کي ڌڪ هڻو ۽ سندن هر ڪو سڌ ڪٽيو [١٢].

(منزل ٢، سيپارو ٩، سورة الانفال).

سمجهاڻي:- واهه ڙي واهه! خدا ۽ پيغمبر ته ڏاڍا ٻي وهم (ٿا ڏسجن)! جي مسلمانن جي مذهب ۾ ڪيئن، ته ڪافرن کي ڳچين کان، سندن ڳچين کي ڪٽيو، ۽ سندن سڳن کي جدا ڪري جيڪي مدد ۽ صلاحون خدا تو ڏني! اهڙو خدا ۽ رسول ڪان ڪهڙي نسبت آهي؟ (پر) اهڙا سمورا قرآن جي ڳالهين جي آهن. ۽ ته خدا جي. پر جي خدا جي آهي ته شال اهڙو خدا انسان کان پري رهي. ۽ اسين ڪافرن پري رهون. (٧٧).

٧٨. الله مسلمانن سان (ساٿي) آهي. [١٩]. اي ايمان وارؤ! الله ۽ رسول جو چيو قبول ڪريو (سندن فرمانبرداري ڪريو، جڏهن اوهان کي سڏ ڪري وڃي) [٢٠]. اي ماڻهو! اوهان ايمان آندو آهي. الله ۽ پيغمبر جي خيانت (بي ايماني) نه ڪريو، ۽ اوهين پاڻ ۾ هڪ ٻئي جي امانتن ۾ خيانت نه ڪريو [٢٧]. ۽ مڪر ڪندو هو الله، ۽ الله مڪر ڪندڙن مان سڀني کان وڌيڪ آهي. [٣٠]. (منزل ٢، سيپارو ٩، سورة الانفال).

سمجهاڻي:- ڇا الله مسلمانن جو طرفدار آهي؟ جي ائين آهي ته اُنڌير ۽ ٺڳي! جي ڪو ته خدا سڀني جهان جو مالڪ آهي. ڇا پنهنجي ڪمزور الله ڪري ٿو سگهندو آهي؟ اڄ و آهي ڇا؟ ٻيءَ سان رسول کي شريڪ ڪرڻ سان ڏاڍي مزي ڳالهه آهي! الله جو ڇڏيو ۽ ڀلو جو آهي جو هڪ جهڙي ڪندو؟ ڇا رسول جي امانت ۽ پنهنجي امانتن ۾

ان مان ظاهر ٿو ٿئي تہ ڪمزور [مغلوب] ٿيڻ ڪاڻ محمد صاحب اها تجويز ڪئي هوندي، ۽ زور وٺڻ ڪاڻ جهگڙو مچايو هوندائون. انهن ڪري ٺڳ اهي جي روڊ ڪري ٺڳي ڳالهيون ٺاهو ڪئي هن. (٧١).

٧٢. پوءِ پنهنجي عصا [لٺ] اُڇلائين، لٺ اُڇلڻ سان ٿي اها پڌرو واسينگ [نانگ] ٿي پيئي. (١٠٧). (منزل ٢ سيپارو ٩، الاعراف)

سميڪشڪ:- هن ليک مان ظاهر ٿي پوي ٿو تہ اهڙين ڪوڙين ڳالهين کي خدا ۽ محمد صاحب بہ مڃيندا هوا. جي ائين آهي تہ اهي ٻئي وڏوان نہ هوا. جنهن ڪاٺ مان ڏيل ۽ ڪن سان پٽڙ ڳالهہ جي اُپٽ ڪو ڪجهہ بہ ڪري نہ سگهي، [ڪاٺ تي لٺ مان نانگ پيدا ٿيئي نٿو سگهي]. انهن ڪري اهي الله ۽ جال [ٺڳيءَ يا ٺوڳي] واريون ڳالهيون آهن. (٧٢).

٧٣. پوءِ هن طوفان، ماڪڙ، لڪل، ڏيڏر ۽ رت موڪليوسون. (١٣٣). پوءِ اسان ڪافرن بدلو ورتو ۽ کين سمنڊ ۾ ٻوڙيوسون. (١٣٦). ۽ بني اسرائيلن کي سمنڊ کان پار لنگهايوسون. (١٣٨). جنهن ۾ اهي آهن سو ڏينهن [مذهب] يقينن ڪوڙو آهي، ۽ سندن ڪم بہ ڪوڙو آهي. (١٣٩). (منزل ٢، سيپارو ٩، الاعراف)

سميڪشڪ:- هيءَ ڳالهہ تہ اهڙي آهي جنهن کي ڪنهن ٻالڪ پنهنجي [الهي ڳالهي] ٺيڪاري تہ اسين ٿوري مارڻ لاءِ ٺڳي ڪانگ ڇڏيندا سين. ڀلا اهڙي قوم کي ٻوڙيندڙ ۽ ٻيءَ کي پار لنگهائيندڙ خدا آدمي ۽ تعصبي ڪين نہ آهي؟ جو اهي مذهب کي مڃن جن ۾ اهڙيون ڪوڙيون ماڻهو آهن ڪوڙو، ۽ ٻالڪي سچو تہ چاهي ٿو ڪهڙي ۽ ڏيک ڪوڙو ڪو ٻيو مذهب ٿي سگهندو ڇا؟ اهڙي هڪ طرفي ڳالهہ ڏيڻ مهل مومن جو حڪم آهي، ڇاڪاڻ تہ ڪنهن ان مت ۾ تہ سڀ ماڻهو چڱا ٿيندا آهن ۽ نہ سڀ ٻُڇڙا. جا سندن ڪو رسم ۽ زاهر واري ڏيڻ ڪوڙو ٿي جهڙو آهي، ڀلا سندن ڪو ٻيو مذهب هو جهڙي ڪوڙو ٿا سڏيو؟ جي ڪو ٻيو مذهب هو تہ ڪهڙو هو ۽ قرآن ۾ سندس ذڪر ڇا آهي؟ (٧٣).

٧٤. پوءِ الله تعالى طور جبل تي ڏيکاريائين. پوءِ جڏهن سندس پالڻهار جبل ڏانهن تجلو ڪيو [ظاهر ٿيو] تہ اُنکي ٽڪر ٽڪر ڪري ڇڏيائين. ۽ موسى بيهوش ٿي ڪري پيو [١٤٣ *] (منزل ٢، سيپارو ٩، الاعراف).

سميڪشڪ:- جو ڏسڻ ۾ اچي سو ويجهو ٿي نٿو سگهي. جي اهڙا چمتڪار خدا [الله] ڪندو رهندو هو تہ هينئر اهڙا معجزا ڇو نٿو ڪندو ڪي ڏيکاري؟ بلڪل ڪوڙ هڻڻ سمان

* هن آيت جي پوري نثان تہ ڏيڻ ضروري ٿي سميڪشڪ جي سميڪشا ۾ ليکڪ اُتي انکي الڪري مضمون کي ونڊيڪ صاف ڪري ٿو " الوار الرحمن" معنيٰ ڪجهہ وڌيڪ وسنار ڏيون ٿا، جو هيٺ آهي:- موسى کي [الله] چيو تہ "مونکي ڪڏهن بہ ڏسي سگهندين. پر جبل ڏانهن نهار پوءِ جيڪڏهن هن پنهنجيءَ جاءِ تي قائم رهيو تہ تون مونکي ڏسي سگهندين. پوءِ جنهن مهل سندس پالڻهار جبل ڏانهن نهاريو [انهن مهل] انکي ٽڪر ٽڪر ڪري ڇڏيائين ۽ موسى بيهوش ٿي ڪري پيو" وغيره. [ڳهچرلو].

۽ اُن کي مٽيءَ مان پيدا ڪيو آهي (١٢). [الله] چيس ته پوءِ هتان [آسمان مان] لهي وڃ! توکي مناسب نه آهي ته هن ۾ وڏائي ڪرين. تنهنڪري نڪر! بيشڪ تون خوار ٿيلن مان آهين (١٣). چيائين ته مون کي اُن ڏينهن تائين مهلت ڏي جنهن ڏينهن [ماڻهو] اٿاريا ويندا. (١٤). چيائين ته بيشڪ تون مهلت ڏنلن مان آهين. (١٥). چيائين ته ان سبب جو تو مون کي گمراهه ڪيو آهي، آءٌ ماڻهن لاءِ تنهنجيءَ سڌيءَ واٽ تي ضرور ويهندس. (١٦). ۽ منجهانئن گهڻا شڪر ڪندڙ نه لهندين. (١٧). چيائين ته هتان بڇڙو حال ۾ [خوار ۽ تڙيل ٿي] نڪر. انهن مان جيڪو تنهنجي پيروي ڪندو، [تنهنکي ۽ توکي دوزخ ۾ وجهي] اوهان سڀني سان دوزخ ضرور ڀريندس. (١٨).

[منزل ٢، سيپارو ٨، سورت الاعراف آيتون ١٠ کان ١٨ تائين].

سمجهاڻي:- خدا ۽ شيطان جو جهڳڙو ڏيان ڏيئي پڙهو! پهرين جوڙي هڪ فرشتي کي به خدا ڏيڻ نه سگهيو. پوءِ خدا سندس آدم کي پوڄا ڪري سگهيو. وري اهڙي ڳالهه کي به خدا ڇڏي ڏنو، جو سڀني کي گنهگار بنائي ڀٽڪائيندڙ آهي! خدا جي اها وڏي ڀل آهي. شيطان هر هڪ کي ڀٽڪائيندڙ ۽ خدا شيطان کي ڀٽڪائيندڙ ثابت ڪري ٿو. ته خدا شيطان جو به شيطان آهي ۽ چالاڪ ته شيطان سندس مهڻي تي چوي ٿو ته تو مونکي گمراهه ڪيو آهي. ان ڪري خدا به ڀروسا لائق نه آهي. وري سڀني ٻارن جو ڀٽڪائيندڙ ۽ ٻول ڪارڻ [موجد ۽ باعث به] خدا ٺهيو. اهڙو خدا مسلمانن جو ئي ٿي سگهي ٿو ۽ ٻين سمجهه وارن جو. وري مسلمان جو خدا فرشتن مان ماڻهن جهڙن ڳالهائي ڪري ٿو ۽ ديهي ڌاري [مجسم] الهڪم [محدود العقل] ۽ اهڙي ثابت ٿئي ٿو. ان ڪري ڪي وڏا ماڻهو ڪي مذهب إسلام ڇڏيو ويا. (٦٩).

٧٠. بيشڪ نه الله اوهانجو الله آهي، جنهن آسمان ۽ زمين کي ڇهن ڏينهن ۾ پيدا ڪيو ۽ پوءِ عرش تي قائم ٿيو. [٥٤]. پنهنجي ٻانهن کي عاجزيءَ سان پڪاريو. [٥٥].

(منزل ٢، سيپارو ٨، سورت الاعراف)

سمجهاڻي:- ڀلا ڇهن ڏينهن ۾ جڳت کي بنائيندڙ ۽ پوءِ عرش تي ويهي تمام آرام ڪندڙ ايشور سرو شڪتيمان ۽ وياپڪ ٿي سگهي ٿو؟ اهي [ڪم] جي نه ٿيڻ ڪري جو خدا سڀ ٿي سگهي. ڇا اوهان جو خدا ڪمزور آهي جو پڪارڻ سان ٻڌي ٿو؟ اهي سڀ ڳالهيون خدا جي طرفان نه ٿيڻ ڪري قرآن خدا جو ڪلام [ثابت] ٿي نٿو سگهي. جي ڇهن ڏينهن ۾ جڳت کي بنائي ستين ڏينهن عرش تي آرام ڪيائين، ته ٿڪجي پيو هوندو. وري اهان سمهيو پيو آهي يا جاڳي ٿو؟ جي جاڳي ٿو ته هينئر ڪهڙو ڪم ڪري ٿو يا اجايو گهمندو ڦرندو ٿو وتي؟ (٧٠).

٧١. ڌرتيءَ تي فساد نه ڪريو. (٧٣). (منزل ٢، سيپارو ٨، الاعراف)

سمجهاڻي:- اها ڳالهه ته چڱي آهي. پر اڳين آيتن ۾ جهاد ڪرڻ ۽ ڪافرن کي قتل ڪرڻ به لکيل آهي. هينئر ٻڌايو ته ڇا [اهي ڳالهيون] هڪبئي جي اُبتڙ نه آهن؟

٦٥. جنهنکي گهرندو آهي انهنکي بخشيندو آهي، ۽ جنهنکي گهرندو آهي تنهنکي عذاب ڪندو آهي (١٨). ۽ اوهانکي [اهي نعمتون] ڏنائين جي [جهان وارن مان] ڪنهن کي به نه ڏنائين (٢٠). [منزل ٢، سيپارو ٦، المائده].

سميڪشڪ:- جڏهن شيطان جنهنکي گهرندو آهي تنهنکي پاپ ڪرائيندو آهي، تڏهن ته مسلمانن جو خدا به شيطان وارو ڪم ڪري رهيو آهي. جي ائين آهي ته پوءِ بهشت ۽ دوزخ ۾ به خدا وڃي، ڇاڪاڻ ته پاپ ۽ پنيه ڪندڙ به اهوئي ٿيو! جيو ته ڪيو پراڻن [صحاح بالقلم]، جڏهن سڀنا [لشڪر] سنڌارتي [پهدار] جي اڏين وٺي، ڪنهنکي ڀڄائي ۽ ڪنهن تي ماري ٿي ته اُلٽي پلائي ٿا، تڙاڻي پهدار تي ٿي پوي ۽ نه لشڪر تي (٦٥).

٦٦. ۽ الله جي فرمانبرداري ڪريو ۽ فرمانبرداري ڪريو رسول [پيغمبر] جي (٩٢). [منزل ٢، سيپارو ٧، المائده].

سميڪشڪ:- ڏسو، ڇا آهي خدا جي شريڪ ٿيڻ جي ڳالهه! پوءِ ته خدا کي لاشريڪ چوڻ اجايو آهي (٦٦).

٦٧. جيڪي اڳي گذريو سو الله معاف ڪيو ۽ جيڪو وري ڪندو، تنهنکان الله بدلو وٺندو (٩٥). [منزل ٢، سيپارو ٧، المائده].

سميڪشڪ:- ڪيل گناهن (پاپن) کي معاف (ڪيا) ڪرڻ [ائين آهي] جڏهن گناهن ڪرڻ جو حڪم ڏيڻ گناهه وڌائڻ. جنهن ڪتاب ۾ پاپ ڪيا ڪرڻ جي اڳيا آهي، سو لکڻي خدا جو ڪلام آهي ۽ نه ڪنهن ودوان جو ٺاهيل، بلڪ [اهڙو ڪتاب] گناهن وڌائڻ جو ڪارڻ آهي. ها اوا اڳي پاپن کان بچائڻ لاءِ ڪنهنکي پرارٿنا ڪرڻ ۽ پاڻ ڇڏائڻ لاءِ ڪوشش ۽ توبه ڪرڻ واجب آهي. پر رڳو توبه ڪندو وڃڻ ۽ گناهن (جي عادت) نه ڇڏڻ مان ڪجهه ڪين ورندو (٦٧).

٦٨. ۽ اُن ماڻهوءَ کان وڌيڪ ظالم ڪير آهي جو الله تي ڪوڙو ناهه ٿو ڦاهي ۽ چوي ٿو ته مون ڏانهن وحي ٿيل آهي، پر ڏانهس وحي نه ٿيل هجي، يا جو چوي ٿو ته آءٌ به لاهيندو [نازل ڪندو] آهيان، ان وانگر جڏهن الله نازل ڪيو آهي (٩٣). [منزل ٢، سيپارو ٧، سورت الانعام].

سميڪشڪ:- هن مان ثابت ٿو ٿئي، ته جڏهن محمد صاحب چوندا هئا ته مون ڏانهن خدا طرفان آيتون اچن ٿيون، تڏهن ڪنهن ٻئي به محمد صاحب جهڙي ليلا رچي هوندي ته مون وٽ به آيتون لهن ٿيون، ۽ مونکي نه پيغمبر مڃو. ان کي هٽائڻ ۽ پنهنجي عزت وڌائڻ لاءِ ئي محمد صاحب اها رٿ رچي هوندي (٦٨).

٦٩. تحقيق اوهان کي پيدا ڪيوسون، وري اوهانجون شڪليون ٺاهيون سون، ۽ فرشتن کي چيوسون ته آدم کي سجدو ڪريو. پوءِ اُنهن سجدو ڪيو، پر سجدي ڪندڙن ۾ شيطان نه هو (١١). [الله] چيو ته جڏهن مون توکي حڪم ڏنو ته پوءِ توکي سجدي ڪرڻ کان ڪنهن روڪيو، جو تو سجدو نه ڪيو؟ چيائين ته آءٌ ڪالس سٺو آهيان، جو تو مونکي باهه مان

ڏيري آهي، ٿورائي سندس سواري جو گڏهه]. جهڙي ڪي ٿورو ملي، ته گڏهه تي گذران ڪندو آهي. جنهنجو خدا ئي ڏوڪندڙ آهي، تنهنجا انڪ [معتقد] جو ڏنڊ ڪندا ؟ ڇا مسلمان بدڪار هجي ته به ساڻس دوستي ڪجي ۽ ٻين مت جي چڱن ماڻهن سان به دشمني ڪري سگهجي، اها به واجب ٿي سگهي ٿي؟ (٦١).

٦٢. اي ماڻهو! عبادت ڪريو پنهنجي رب جي، جنهن اوهان کي ۽ اوهان کان اڳين کي پيدا ڪيو آهي، ته متان پرهيزگار ٿيو [ٻن] ويهارا آيتون [١٧٠]. هڪ الله، ڪائنات ڪر عبادت جو لائق آهي [١٧١].

(منزل ١، سيپارو ٥، سورت النساء)

سمڪشا:- جڏهن پنهنجو آهي ۽ پنهنجو ايمان به خدا جو شريڪ ڪوئي ٻاهرين نه آهي؟ الله جي هڪ ڏيهي [محدود المڪان] ۽ وياپڪ ته هئڻ ڪري جي آهي ۽ ٻن پنهنجو ايمان ويندا ٿا رهن. ايمان ته ٺهرون ڪري ٿو سگهي. ڪٿي (ڪس) سرونهيچ (محيط ڪل) ٿا لکن ۽ ڪٿي هڪ ڏيهي! ان مان ظاهر آهي ته قرآن هڪ هڪڙي شخص جو ڪيل نه آهي، بلڪه گهڻن ماڻهن جو ڪيل آهي (٦٢).

٦٣. اوهان لاءِ حرام ڪيو ويو مردار [مئل جانور] ۽ رت ۽ سوئر جو گوشت ۽ جنهن شيءِ تي الله [جي نالي] ڪانسواءِ ٻيو ڪجهه پڙهيو ○ وڃي ۽ گهٽو ڏئي مارل ۽ جو لٺ يا پٿر جي ڌڪ سان يا مٿان ڪري مئو هجي سو، ۽ سڱ هڻڻ ڪري [ڌڙو جي اڪل سان] مئل ۽ جنهنکي ڌوڙندڙ [ڦاڙيندڙ جانورن] کاڌو هجي سو △ [٣].

(منزل ٢، سيپارو ٦، سورت المائده).

سمڪشا:- ڇا رڳو ايترين ئي شين حرام آهن؟ ٻيا گهڻائي جانور ۽ ڪڻڪ وغيره جهڙا تريڪ جي [حشرات الارض] مسلمان لاءِ حلال هوندا؟ هيءَ ماڻهن جو ڪم آهي ۽ نه ايشور جو. انڪري هيءَ لائق نه ڪڙهي (٦٣).

٦٤. ۽ اوهين الله کي چڱو قرض ڏيو ته اوهانجون برايون لاهيندس [ڍڪيندس] ۽ اوهانکي بهشت ۾ داخل ڪندس [١٢] (منزل ٢، سيپارو ٦، سورت المائده).

سمڪشا:- واهه ڀائي واهه! مسلمانن جي خدا جي گهر ۾ ڪجهه ڌن باقي نه رهيو هوندو جي بابت ضرورت ها ته قرض جو گهري ها؟ ۽ ڪين [آئين جهڙي] جو پر پاپين جي ها ته اوهانجون برايون معاف ڪري اوهانکي بهشت ۾ موڪليندس؟ ان مان ظاهر ٿو ٿئي خدا جي نالي تي محمد صاحب پنهنجو مطلب ڪڍيو آهي (٦٤).

● الهام الرحمان ۾ "[سوئر جو] رت" لکيل آهي.

○ الهام الرحمان موجب انهي معنيٰ آهي "[الله ڪانسواءِ ٻئي جي نالي سوڌو ڪٺل هجي]."

△ اها آيت اڳتي الهام الرحمان ۾ هيئن آهي:- "۽ جنهنکي (مرڻ کان اڳ) ذبح ڪيو [سو حرام نه آهي]. جو (جانور) آستانن تي ذبح ڪجي (سو حرام ڪجي ٿو)، ۽ اوهانجو تيرن سان ڀاڱو (ڏ)." وغيره [ڪليشراو].

§ آهي جنهن جي ٿري ۾ تمام قاهي رهندا آهن. [ڪليشراو].

جنهن ڏي ويو ۽ ڇڪو ڇو. [اوهين ڪا ڇا ٿا] جو مسلمانن کي ماريندو تنهنکي دوزخ ملندو، ۽ جن مان وارا ٿا ڇو ته جو مسلمان کي ماريندو تنهنکي سورڳ ملندو، جيئن تڏاهن ۽ انهن ۾ ڪن سچيان تنهنکي ٻجهي ۽ ڪنهنکي ڇڏجي؟ انهن جي علم ته ٻن ڳالهين مان ڪي ڄاڻي سگهي ٿو. [ايمان ذات] جي سرڪار کي ڪٿي ڪا ڪن ذري تي آهي، جنهن آريه مارگ ۽ ارڪاٽ سريشٽ پرش [چڱن ماڻهن] جي رستي تي هلڻ ۽ دسيو ارڪاٽ ۽ شتن [خراب] ماڻهن جي واٽ کان ٻچڻ جو ڪم لڪيل آهي ۽ انهي سچي کان سريشٽ [افضل] آهي (٥٨).

٥٩. ۽ جيڪو سڌي رستي جي ظاهر ٿيڻ کانپوءِ رسول جي مخالفت [ور ونڌ] ڪندو ۽ مسلمانن جي واٽ کانسواءِ ٻي واٽ وٺندو ته تنهنکي ضرور اسين دوزخ ۾ ڪيرائينداسون [١١٥].

(منزل ١، سيپارو ٥، سورت النساء)

سمڪشڪ:- جيئن ڏسو خدا ۽ رسول جي تعصب ڇو ٿا ڪالهيون! محمد صاحب اڳي سمجهندا هئا ته جي اسين انهن کي ڪالهيون خدا جي ڳالهين ۾ لڳائينداسون ته اهي ماڻهو ويندا، پر اسانکي مال ملندو ۽ اهو جوش بخشينداسون. ان مان ظاهر آهي ته هي هنن جي مطلب ۾ ڪتنگ آهي ۽ انهن جي ٻاهران خدا [اسعادا] هئا: العڪري آهي اتيهيه [ڪامل ستيارٿ] ۽ انهيءَ ڪالهين ڪي آيهه ويداون [ٻرون وديوان] ڪڏهن به [سمجهه] سگهندا (٥٩).

٦٠. جو الله، فرشتن، ڪتابن، رسول ۽ قيامت کان انڪار ٿو ڪري، اهو سچ پچ گمراهه آهي [١٣٦]. سچ پچ جن ايمان آندو ۽ وري ڪافر ٿيا، وري ايمان آندائون ۽ وري ڪفر ۾ وڌندا ويا، ان کي الله هرگز نه بخشيندو، ۽ نه رستو ڏيکاريندو [١٣٧].

(منزل ١، سيپارو ٥، سورت النساء).

سمڪشڪ:- ڇا ايمان ۽ خدا لاشريڪ رهي ٿو سگهي؟ ڪس لاشريڪ ڪونهيندو ۽ ڪٿي ڪا وڌ ساڻس گڏ ٿي شريڪ ٿيندو، ڪٿي هڪ بلي جي ٻئي آهي يا نه؟ ڇا ٿي ٻئي ڪيا، ڪرڻ کانپوءِ خدا ڪيئن ٿو ڪري؟ ۽ [ڇا خدا] تنهنجي گهرا ڪفر ڪري ٿي ته رستو ڏيکاريندو آهي، ۽ جو ٻين گهري ڪرڻ کانپوءِ ٿو ڏيکاري؟ جي سچي ماڻهو ڇار ڀار ٻيهر ۾ ڪفر ڪن ته ڪفر ڪهڙي وڌي رهي (٦٠).

٦١. تحقيق الله منافقن [خراب ماڻهن] ۽ ڪافرن کي دوزخ ۾ گڏ ڪندڙ آهي [١٤٠]. تحقيق منافق ٺڳيءَ [دغا] ڏيندا آهن الله کي، ۽ هو ٺڳي ڏيندو آهي انهن کي [١٤٢]. اي ايمان وارؤ! مسلمانن کان سواءِ اوهين ڪافرن کي دوستي نه ڇاهيو [١٤٤].

(منزل ١، سيپارو ٥، سورت النساء).

سمڪشڪ:- مسلمانن جي بهشت ۾ رهڻ ۽ ٻين جي دوزخ ۾ رهڻ جي ڪا ڪهڙي آهي؟ واهه سائين واهه! جي خدا [ٻاڦ] منافقن جي ٺڳيءَ ۾ ايندو آهي ۽ ٻين کي ٺڳي ڏيندو آهي، ته اهڙو خدا اسان کان ته الڳ ئي رهي، اهيءَ جي دوکباز آهن انهن سان وڃي ملي ۽ آهي ساڻس ملي، ڇاڪاڻ ته:- वाद्दशी शीतला देवी ताद्दश: खरवाहन: [ارٿات:- جهڙي سيتلا

سميڪشڪ:- خدا پاڪ ني محمد صاحب کي پنهنجو شريڪ بڻايو آهي، ۽ پاڪ ني قرآن ۾ اها ڳالهه لکي آهي. ٻيو ڏسو ته ڪيئن نه خدا پيغمبر صاحب سان ڦاٿو آهي، خدا پيغمبر ۽ رسول سان شراڪت ڪري رهيو آهي. ڪيئن هڪڙيءَ ڳالهه ۾ اهڙا مسلمانن جو خدا آزاد نه آهي. انهيڪري ڪنهن لاشريڪ ڪوٺڻ اجايو آهي. اهڙين ڳالهين انجيل جي الهامي ڪتاب ۾ لکڻ ٿي سگهن (٥٥).

٥٦- ۽ هڪ ذري جيترو به الله ظلم نه ڪندو آهي. ۽ جا چڱائي آهي تنهنکي ٻيڻو ڪري ڏيندو آهي (٤٠). [منزل ١، سيپارو ٥، سورة النساء].

سميڪشڪ:- جي هڪ ذري جيتري به خدا بي انصافي نٿو ڪري، ته چڱائيءَ جو ٻيڻو بدلو ڇو ڪري ٿو ڏئي؟ ۽ مسلمانن سان پاسخاطري ڇولاءِ ڪري؟ جي ڪرڻ جيترو بدلو ۽ گهٽ وڌ ڏئي ته خدا انياءُ ڪندڙ ٿي پوي (٥٦).

٥٧- جڏهن تو وٽان ٻاهر نڪرندا [هليا ويندا] آهن، ته اهي ان کي تنهنجيءَ ڳالهه جي ابتڙ صلاحون ڪندا آهن، ۽ جيڪي هو صلاحون ڪندا آهن، سي الله لکندو آهي (٨١). ۽ ڇا ڪر اهي حڪيا ان سبحان الله کان اڳتو [اولاد] ڪيو آهي. جنهنکي الله گمراهه ڪندو آهي، تنهنلاءِ تون ڪا واٽ ڪڏهن نه لهندين (٨٨). [منزل ١، سيپارو ٥، النساء].

سميڪشڪ:- جو الله اهڙين ڳالهين جو روزنامچو رکندو آهي، سو سرڪم [عمدار] نه آهي. سو رڪم هجي ها ته لکڻ جي گهرج ئي ڪهڙي هجي ها؟ ٻيو مسلمان چون ٿا ته شيطان ئي سڀني کي گمراهه ڪري ٿو سو شيطان [اصل ڪمل] ٿيو آهي. پر جڏهن خدا به انسان کي گمراهه ٿو ڪري، ته خدا ۽ شيطان ۾ ڪهڙو فرق رهيو؟ هائو، ايترو فرق چئي سگهبو ته خدا وڏو شيطان آهي ۽ هو ننڍو شيطان! مسلمانن جو قول آهي ته جو گمراهه ٿو ڪري سو ئي شيطان آهي، ان اصول موجب ته خدا کي به شيطان بڻائي ڇڏيائون (٥٧).

٥٨- ۽ پنهنجن مان ڪي [دوست نه ڪريو] ته جيستائين اهي الله جي رستي ۾ ... جتي اهي کي لهو تتي انهيڪري مارڻ (١٠٢). ۽ مسلمان ٿي مسلمان جو مارڻ واجب نه آهي. پر جو اڻڄاڻائيءَ سبب مسلمان کي ماري وجهي ته هڪڙي مسلمان ٻانهي کي آزاد ڪري ۽ چٽي مقتول جي وارثن کي پهچائي، ها جي معاف ڪن ته انهن کي اختيار آهي [٩٢]. پر جي هو اهڙي قوم مان هجي جا اوهان جي دشمن [دشمن] آهي، ۽ جو مسلمان کي ماري ڇڏي ته هميشه دوزخ ۾ رهندو، ۽ الله منجهس ڏمرابو ۽ لعنت ڪندو (٩٣). [منزل ١، سيپارو ٥، سورة النساء].

سميڪشڪ:- هاڻي ڏسو ته ڪيڏي پڪي تعصب جي ڳالهه، ته جو مسلمان نه آهي، تنهنکي جتي ڏسو اتي ماري ڇڏيو، ۽ مسلمانن کي نه مارڻ! جو اڻڄاڻائيءَ ۾ مسلمان کي ماري ته رڳو پراڇت [ڪفارو] ڏئي، ۽ جي ٻئي کي ماري ته کيس بهشت ملندو. اهڙيءَ سکيا کي کوهه ۾ اڇلائڻ گهرجي. اهڙي ڪتاب، اهڙي پيغمبر، اهڙي خدا ۽ اهڙي مذهب مان سواءِ نقصان جي ٻيو ڪجهه به ڪونهي. اهڙن جو نه هجڻ ئي ڀلو! عقلمندن کي نه اهڙن غلط مذهبن تان ڪنارو ڪري ويد ... ڳالهين کي ئي مڃڻ گهرجي، جاڪاڻ ته منجهس ڪوڙ

آهي (٥١).

٤٨. ۽ اسان ڪافرن جي دلين ۾ ڊپ وجهنداسين [هم] ڏي (١٤٧). بلڪ الله اوهانجو ڪارساز آهي ۽ اهو چڱو مدد ڏيندڙ آهي (١٥٠). ۽ جيڪڏهن اوهان الله جي واٽ ۾ ماريا وڃو يا مري وڃو، ته الله جي طرفان اوهان لاءِ بخشش (ٻيا) آهي (١٥٧).

[منزل ١ سيپارو ٤ آل عمران]

سميڪشڪ:- هاڻي ڏسو مسلمانن جي غلطي! جي سڀني ٻين جا ڏ آهن تنکي مارڻ لاءِ خدا کان دعا پيا وٺن آهن! جا ٻرمعمولي (اهڙو) ٻروڙو آهي جو سڀني کي ڪاله مٽي جهليندو؟ جي مسلمانن جو ڪارساز الله ئي آهي، ته پوءِ مسلمانن جا ڪم ڇو نه ٿا پورا ٿين؟ ۽ ٻي خدا به مسلمانن جي موهه ۾ ڦاٿل لڳي ٿو. جي خدا اهڙو پاسطرفدار [پکپاتي] آهي ته هو ڌرماتما ماڻهن جو اپاسنا (معبود يا اپاسنا ڪرڻ جوڳو) هرگز ٿي نٿو سگهي (٥٢).

٤٩. الله تي [نه ڄاڻيندو آهي] جو اوهان کي غيب مان واقف ڪري. پر الله پنهنجن پيغمبرن مان جنهن جنهن کي گهرندو آهي تنهن کي پسند ڪندو [چونڊيندو] آهي. پوءِ الله ۽ سندس رسولن تي ايمان آڻيو (١٧٩). [منزل ١ سيپارو ٤ آل عمران].

سميڪشڪ:- جي مسلمان خدا کانسواءِ ڪنهن [ٻي] تي ايمان نٿا آڻين ۽ نه ڪنهن کي خدا سان شريڪ ٿا ڄاڻن، ته پيغمبر صاحب کي خدا سان گڏ ايمان ۾ ڇو شريڪ ڪيو اٿن؟ الله لکيو آهي ته پيغمبر تي ايمان آڻيو، تنهنڪري پيغمبر به شريڪ ٿي ويو. پوءِ [نه خدا کي] لاشريڪ چوڻ ٺيڪ نه ٿيو! جيڪڏهن انهي معنيٰ اها وٺجي ته محمد صاحب جي پيغمبر ٿيڻ تي ايمان آڻڻ گهرجي، ته سوال اٿندو ته محمد صاحب جي ضرورت ڪهڙي؟ جي الله کين پيغمبر بنائڻ کانسواءِ پنهنجي مرضيءَ موجب ڪم نٿو ڪري سگهي، ته لاشڪ اسمرٿ [قدرت کان خالي] آهي (٥٣).

٥٠. اي ايمان وارو! صبر ڪريو، پاڻ ۾ ثابت وارا ۽ مضبوط رهو، ۽ جنگ ۾ لڳا رهو، ۽ الله کان ڊڄو جو اوهان کي ڇوٽڪارو ملي (٢٠٠). [منزل ١، سيپارو ٤، آل عمران].

سميڪشڪ:- قرآن جو خدا ۽ پيغمبر ٻئي جنگيون جو تصديق هئا. جو جنگ جو حڪم ڏئي سو شانتيءَ ۾ خلل ٿو وجهي. ڇا خدا کان ناليماتر ڊڄڻ ڪري ڇوٽڪارو ملي سگهندو آهي، يا اڌرم جي جنگ آدي ڪرڻ جي لاءِ ڪا؟ جي اهڙن ڳالهه ٻرابر آهي ته ڊڄڻ نه ڊڄڻ هڪجهڙو آهي. جي ٻي ڳالهه ٻرابر آهي ته ٺيڪ آهي (٥٤).

٥١. اهي الله جون حدون آهن، ۽ جيڪو الله ۽ سندس رسول جي فرمانبرداري ڪندو، تنهنکي [الله اهڙن] باغن ۾ داخل ڪندو، جنهن جي هيٺان نهرون وهنديون آهن، اُن ۾ هو هميشه رهندو، ۽ سڀني کان وڏي ڪاميابي [مراد ماڻڻ] اها آهي (١٣). ۽ جيڪو الله ۽ سندس رسول جي نافرماني ڪندو، سندس حدن کان ٻاهر نڪرندو، تنهن کي باهه ۾ داخل ڪندو، جنهن ۾ هو هميشه رهندو ۽ ان لاءِ خوار ڪندڙ عذاب آهي (١٤).

[منزل ١، سيپارو ٤، سورة النساء].

محمد صاحب جي ليلا ! جي اوهين مونهنجي پاسي ليندا ته الله توهانجي پاسي ليندو ۽ جي اوهين تعصب وارين گناهن ڪندا ته به اوهانکي ڪيا ڪندو ! ان مان ثابت ٿو ٿئي ته محمد صاحب جي نيت صاف نه هئي. انڪري ڏسجي ٿو ته پنهنجي مطلب ڪڍڻ لاءِ ئي محمد صاحب قرآن لکيو يا اُهرايو آهي (٤٨).

٤٩. جڏهن فرشتن چيو ته اي مريم الله توکي سڳورو ڪيو ۽ توکي پاڪ [پوتر] ڪيو ۽ سڀ جي زالن مٿان [٤٢]. (منزل ١، سيپارو ٣ آل عمران).

سمهڪشڪ:- جي هن زماني ۾ خدا جا فرشتا ۽ خدا ڪنهن سان ڳالهائيندا آهن، ته پهه اڄ ڪنهن ايندا هوندا ؟ جي چئو ته اڳيان ماڻهو نيڪ هوندا [ٺيڪ آهيا] هئا ۽ هن زماني جا ڪمهن، ته اها ڳالهه غلط آهي، ڇاڪاڻ ته جنهن زماني ۾ عيسائي ۽ مسلمانن جو مت هليو هو انهن زماني ۾ اُنهن ماڻهن ۾ جهنگلي ۽ بي علم ماڻهو گهڻا هئا. انڪريئي اهڙا علم جي آبرو سڀ ٿي سگهيا. هيمڻر ودوان وڏيڪ آهن، جهڙڪري [اهڙا مذهب هيمڻر] هلي نه سگهندا، بلڪ جي اهڙا ٿيا (hollow) مذهب آهن سي ٻڏندا ٿا وڃن، سڌن واداري ڪرڻ جي ته ڳالهه ئي ڪهڙي؟ (٤٩).

٥٠. [الله جڏهن مڪر ڪري ڪندو آهي] ته انکي جواب آهي نه اي ! پس اڻي پوندو آهي [٤٧]. ۽ مڪر ڪيو ڪافرن، ۽ مڪر ڪيو الله ۽ الله ڏاڍو مڪر ڪندڙ آهي [٥٤ *] (منزل ١ سيپارو ٣ آل عمران)

سمهڪشڪ:- جڏهن مسلمان ماڻهو خدا کانسواءِ ٻي ڪنهن وسيع [هر اوائي وجود ئي] نٿا مڃين، ته خدا ڇو ڪيهڪي؟ ۽ مسلمان جو ڪو ڪري ڪيو ئي ڪيو؟ انهن [سوالن] جا جواب مسلمان سڀ هنن ۾ به ڏئي نه سگهندا، ڇاڪاڻ ته آزادانا ڪارڻ [علمه عادي] کانسواءِ ڪنهن [ماڻهن] مرڻ ئي نٿو سگهي. ٻيان ڪارڻ جي ڪوڙ ئي هيڻ الي آهي، جنهن [ڪو ڇري ته] مونهنجو شيون ٿين ماءَ کانسواءِ لهو آهي. جو ٻين تي ٿالي يا مڪر يا فريب ٿو ڪري سو مرڻ ئي ٿو خدا ٿي نٿو سگهي. خدا ته [اُهڙ] ٿو ڪرڻو ماڻهو به اهڙا ڪم نٿو ڪندو آهي. (٥٠)

٥١. ڇا اوهان لاءِ ڪافي نه ٿيندو ته الله اوهانکي ٽن هزارن فرشتن سان مدد ڪري ؟ [١٢٤]. (منزل ١ سيپارو ٤ آل عمران).

سمهڪشڪ:- جي مسلمان کي [مدد الله ائي] ٽن هزارن فرشتن سان مدد ڏيندو هو، ته هيئر جو لکو مدد ڏئي جو سڌن ڪيتري بادشاهت به برباد ٿي چڪي آهي ۽ ٿيندي وڃي ٿي؟ انهيڪري اُنهن کي لوٽ ڏيئي ڦاسائڻ لاءِ هيءَ وڏي اُبناءَ جي ڳالهه [ڪيل]

---

* "الهام الرحمن" ۾ آيت ٥٤ جو سنڌي ترجمو هيئن آهي:- "۽ [يهودين رٿ رٿي] ۽ الله به ڳجهي رٿ رٿي. ۽ الله سڀ کان ڳجهي رٿ رٿيندڙ آهي." اردو ۽ سيپارو رٿ پرڪاش ۾ الله "مڪر ڪندڙ" ، آيل ياڻا موجب "دوکو ڏيندڙ" ۽ ياوڊواچ جي انگريزي ترجمي ۾ (trickster) يعني ٺڳي، فريب، مڪر، دوکو يا ڳجهو جال (sly fraud) ڪندڙ ڏيکاريل آهي. (ڳالهائيندڙ)

سمجهي ۽ پاڻ ۾ هڪ ٻئي سان بحث ڪري [ڪجهه رهنمائي] حاصل ڪن ته ڪنهن جي سمجهه وڌيڪ
وارو جو ڪيو آهي؟ تنهنڪري مسلمانن جو خدا انهن ڪنهن ۽ سچ سمجهه آهي. (٣٦).

٣٧. تحقيق الله جي طرفان دين اسلام آهي ٭ .

(منزل ١ ، سيپارو ٣ ، آل عمران آيت ١٩).

سمجهاڻي :- ڇا الله مسلمانن جو آهي ۽ ٻين جو؟ ڇا انسان سڀ ڪنهن کان
اڳي ايتري سڀ ڪو ڪوئي ٿيو؟ ان مان [معلوم ٿو ٿئي ته] هي قرآن خدا جو نازل ٿيل نه
آهي بلڪ ڪنهن تعصبي [پکشپاتي] جو ٺاهيل آهي . (٣٧).

٣٨. هر ڪنهن ڏينهن [جيڪو] کي جيڪي ان ڪمايو آهي سو پورو [پورو بدلو]
ڏنو ويندو ، ۽ انهن تي ظلم نه ڪيو ويندو . [٢٥] . [اي پيغمبر] چئو ته اي الله تون ئي
ملڪ جو مالڪ آهين . جنهن کي گهرين تنهن کي [بادشاهي] ڏين ٿو ، جنهن کان وٺي تنهن کان
کسين ٿو . جنهن کي گهرين تنهن کي مان وارو ڪرين ٿو ۽ جنهن کي وڻي تنهن کي بي مانو ڪرين
ٿو . سڀ ڪجهه تنهنجي هٿ ۾ آهي ، هر هڪ شيءِ تي تون ئي قادر [وسوارو] آهين . [٢٦]
رات کي ڏينهن ۾ ۽ ڏينهن کي رات ۾ داخل ڪرين ٿو ، ۽ مُردي کي جيئري مان ۽ جيئري
کي مُردي مان ڪڍين ٿو ۽ جنهن کي گهرين تنهن کي بيشمار رزق [اڻ ڳڻي روزي]
ڏين ٿو . [٢٧] . مسلمانن کي گهرجي ته مسلمانن کان سواءِ ڪافرن کي دوست نه بڻائين ۽
جيڪو ائين ڪندو سو الله جي پاسي وارو نه آهي ٥ [٢٨]. [اي پيغمبر چئو ته] جي اوهين
الله کي گهرندا [دوست رکندا] آهيو ته منهنجي پيروي ڪريو ، ته الله اوهان کي گهرندو ۽
اوهان جا پاپ [گناهه] اوهان کي بخشي ڇڏيندو [معاف ڪندو] . ۽ تحقيق الله بخشڻهار مهربان
آهي . [٣١].

(منزل ١ ، سيپارو ٣ ، آل عمران آيتون ٢٥-٢٦-٢٧-٢٨-٣١) .

سمجهاڻي :- جي هر ڪنهن جهڙو ڪرم ڪيو تهڙو پورو ڦل ڏنو ويندو ته [گناهه] معاف
ٿي نه سگهندا ! پر جي معاف ٿيندا ته پوري بدلي نه ملڻ سبب انياءُ ٿيندو ! جي چڱي
ڪرم ڪرڻ ڪانسواءِ بادشاهي ڏيندو ، ته به انياءُ ڪندڙ سڏبو . ڀلا جيئري مان مئل ۽ مئل
مان جيئرو نه نڪري سگهي ٿو؟ ايتري جي ويوستا [انتظام] ته اهڙي ۽ اهڙي [ڪمال]
۽ زوال ! هاڻي ڪري ان ۾ سڪڻ بنا ڪم ڪيئن ٿي سگهي ! ڪيتري قدر پکشپاتي
[تعصب] جون ڳالهيون :- جو دين اسلام ۾ نه آهي تنهنکي ڪافر ٺهرايل آهي . ٻين مذهبن
جي چڱن ماڻهن سان به دوستي نه رکڻ ۽ مسلمانن جهڙن تهڙن سان به دوستي رکڻ جي
سکيا ڏيڻ خدا جي شان وٽان نه آهي . تنهنڪري هيءَ قرآن وارو خدا ، ۽ مسلمان ماڻهو پرڳو
پکشپاتي ۽ انڌا سان ڀريل آهن ، جنهن ڪري ئي مسلمان ماڻهو انڌڪار ۾ آهن ، ويٺي ڏسو

٭ ان جملي جو " الهام الرحمان " موجب سنڌي ترجمو هيئن آهي :- " ٻيشڪ دين
الله وٽ اسلام آهي . " [ڪليچراو] .

٥ " الهام الرحمان " موجب ان پوئين جملي جو ترجمو آهي " تنهنجو الله سان ڪو [ڪجهه] واسطو نه آهي " [ڪليچراو]

لي انهن مان ڪجهه ڪجهه ڪڍي ڇڏي، ۽ ٻوٽائون ٻوڙيندا آهيندا [٢٦٠].
(منزل ١، سيپارو ٣، سورت البقر).

سمبڪشڪ:- واهه، واهه! ڏسو ساڻين، مسلمانن جو خدا [ڪٿي ۽] مداوي جهان لاءِ نون
ڪري رهيو آهي. ڇا خدا جي خدائي اهڙن ڳالهين سمجهاڻ لاءِ ظاهر ٿي ٿي؟ عقلمند ماڻهو
۽ اهڙي خدا کي جڏهن ٻڌي ڏسندا، پر جاهل ماڻهو ڦاسندا. اهڙيءَ ريت [اسلامي خدا]
پنهنجي ناموس وڃائي ٻڌائڻ پنهنجي ئي مرضي ڪرائيندو. (٤٣).

٤٤. جنهنکي گهرندو آهي تنهنکي حڪمت [سمجهه يا عقل يا ٻڌي] ڏيندو آهي. [٢٦٩].
(منزل ١، سيپارو ٣، سورت البقر).

سمبڪشڪ:- جي حڪمت انهيءَ ٿي ڏني جنهنکي گهري ٿو، ۽ جنهنکي نٿو گهري ۽
تنهنکي سمجهه نه ڏيندو هوندو. اها ڳالهه خدا جي ڪانهي، بلڪ جو پاسخاطري جڏهن سچي
ڪي عقل جي هدايت ڪندو آهي. سولي خدا ۽ سچو اپديش لي سگهيو، ۽ نه ڪو بچو! (٤٤).

٤٥. پوءِ جنهنکي گهرندو تنهنکي معاف [ڪما] ڪندو، ۽ جنهنکي گهرندو تنهنکي ڪشت
ڏيندو ڇاڪاڻ ته هو سڀ وسعت ٿي قادر [وسوارو] آهي. (٢٦٤).
(منزل ١، سيپارو ٣، سورت البقر)

سمبڪشڪ:- جي معاف [ڪما] ڪرڻ لائق آهن تنکي نه معاف ڪري، ۽ جي معافي
ڏيڻ جي لائق ڪمهين تنکي معافي ڏيڻ جا ڪم ڪند [جريبت يا انيائي] وانا جي ڪمن
جهان ڪمهن؟ جي خدا جنهنکي وڻي تنهنکي پاپي ۽ ڏوماڻا تو ٽاڻي، ته جمو ڪي پاپ ٽڃ
ڪندو ۽ ڪوڙا ڪهي. جي ڪيس خدا اهڙو ڪاتو آهي ته ماڻهن کي دک ۽ سک نه ملڻ کهرجن.
جڏهن سڀ سالار جي آڪا موجب ڪو ڪم ڪجهنکي تڻ ڪري يا ٻچائي ته الجر تل ڪيس
لئو ماڻي، ساڳيءَ ريت ڪهن نه [دک سک] نه ملڻ کهن. (٤٥).

٤٦. [اي پيغمبر] چئو ته پرهيزگارن کي الڪان بهتر ڪهڙي شيءِ ڏيان. الله رحمت بهشت
آهي، جنهن ۾ نهرون ٿيون وهن. انهن ۾ هميشه رهندو پاڪ ٻيمون آهن. الله جي
خوشي [راضپو] آهي. الله ٻانهن بندن کي ڏسي ٿو.
(منزل ١، سيپارو ٣، سورت آل عمران آيت ١٥).

سمبڪشڪ:- ڀلا هيءَ بهشت آهي يا ربحهاو [طوائف خانو يا چڪلو يا وڦاوري آڏو]؟
انکي خدا چئجي يا اسعرتيا [زائن جي خواهش رکندڙ] ؟ جنهن ڪتاب ۾ اهڙيون ڳالهيون
لکيل هجن، ڇا تنهنکي ڪو به عقلمند خدا جو ڪهول ڪتاب مڃي سگهيو؟ خدا پاسخاطري
جو ڪري؟ جي ٻيمون هميشه ٿيون بهشت ۾ رهن، سي هتان پيدا ٿي آلي وڃن
آهن، يا اتهي پيدا ٿيون آهن؟ جي هتان پيدا ٿي اتي ويون آهن ۽ جي قيامت جي راتيءَ کان اڳ ٿي
[illegible] کهرائي ورتو الس، ته سندن مڙس کي ڇولو گهرايا لين؟ وري هن عهد کي ته قيامت جي راتيءَ
سڀني جو انصاف ٿيندو، ڇو رکيا لين؟ جي اتهي پيدا ٿيون آهن ته قيامت تائين هو ڪئين ٿيون گذاريون ڪن؟
جي اتهان مرد به آهن، ته جي مسلمان هتان بهشت ۾ ويندا تنکي خدا ڪٿان ٻيمون آڻي ڏيندو؟ وري

سنڌس حوالو ڪٿي ويو هو ڇا؟ ڇا ڪنهن سنڌس هلاڪ ۽ واڪا ۾ مشغول رهڻ ڪري ڪهاڻيو لهو هو، جو آڏارو ويا لڳو؟ هتي جي بدوان ۽ ۾ ڏيڻ ۾ مقبول ٿو ڪري! ڇا جيءَ شاهوڪارن جو ڪم آهي؟ اهڙا ڪم ڪ ڏيوالن يا اجايو خرچ ڪندڙن يا ڪهٽ آمدنيءَ وارن [ماڻهن] کي ڪرڻا پوندا آهن، نه خدا کي! (٣٩).

٤٠. مسلمانن کي ايمان آڻيو ۽ ڪو ڪافر ٿيو. جي الله گهري ها ته نه وڙهن ها. پر الله جيڪي گهرندو آهي سو ڪندو آهي. (منزل ١، سيپارو ٣، سورت البقر آيت ٢٥٣).

سميڪشڪ:- ڇا جيڪي ٻه لڙايون آهن، سي خدا جي مرضيءَ سان ٿي ٿين ٿيون؟ جو آڏو ڪڙو ڪري ڪري ته ڪري سگهندو آهي ڇا؟ جي اهي آهي ته هو خدا ٿي نه آهي، ڇاڪاڻ ته شانتي ڀنگ ڪرائي جنگ ماڻهن جو ڪم نه آهي. ان مان ظاهر ٿو ٿئي ته قرآن نه ڪي خدا جو ڪلام آهي ۽ نه ڪنهن ڌارمڪ وڌوان جو (٤٠).

٤١. آسمان ۽ ڌرتيءَ ۾ جيڪي به آهي، سو سڀ ٿو الله جو ئي آهي [الله جي ملڪيت آهي]. سنڌس [بادشاهيءَ جي] ڪرسيءَ آسمان ۽ زمين کي سمايو [ڍڪيو] آهي. (٢٥٥). (منزل ١، سيپارو ٣، سورت البقر).

سميڪشڪ:- آسمان ۽ ڌرتيءَ ۾ جيڪي به شيون آهن سي سڀ جيو جنتون [روحن] لاءِ ايشور پيدا ڪيون آهن، ۽ نه پاڻ لاءِ، ڇاڪاڻ ته هو پورڻ ڪام آهي. [اولاد] ڪنهن ڪنهن به وستو جي گهرج ڪانهي، جي ولس ڪرسي آهي ته هو محدود ٿيو [محدود المڪان] ليو، جو محدود آهي سو ايشور ٿي سگهي، ايشور ته وياپڪ [ذاتيءَ طرح هر جاءِ موجود] آهي. (٤١).

٤٢. [ابراهيم چيو ته] الله سج کي اوڀر کان اڀاريندو آهي، تهڪري تون اولهه کان اڀار. تڏهن اهو ڪافر حيران رهجي ويو. سچ پچ الله گنهگارن [پاپين] کي رستو نٿو ڏيکاري. (٢٥٨) [منزل ١، سيپارو ٣، سورت البقر].

سميڪشڪ:- ڏسو هيءَ جهالت جي ڳالهه! سج نه ڪڏهن اوڀر کان اڀري ۽ نه اولهه کان لهي ٿو. هو ته پنهنجي محور تي ڦرندو رهندو آهي. ان مان پڪ ٿي ته قرآن جو لکندڙ نه کگول وديا [علم هيئت يا علم نجوم] ۽ نه ڀوگول وديا [جاگرافي] ڄاڻندڙ هو. جي پاپين کي رستو نٿو ڏيکاري، ته ڌرماتمائن لاءِ به مسلمانن جي خدا جي ضرورت ئي ڪانهي، ڇاڪاڻ ته ڌرماتما ته ڌرم جي واٽ تي [اڳ] ئي آهن. رستو ته انهن کي ڏيکارڻ گهرجي جي ڌرم کان ڀٽڪيل آهن. تهڪري اهو فرض ادائي نه ڪرڻ ڪري قرآن جي لکندڙ ڏاڍي ڀل ڪئي آهي. (٤٢).

٤٣. [الله چيو ته] پکين مان چار پکي وٺ. سندن ٽڪرا ٽڪرا * ڪري ... پوءِ جبل

---

* آريه پرتي ندي ۾ ڇپيل ستيارٿ پرڪاش ۾ قرآن مضمون جي ترجمي موجب "سندن ٽڪرا ٽڪرا ڪريو" ترجمو ڏنل آهي. پر "الهام الرحمان" جي سنڌي ترجمي ۾ اهڙي جاءِ تي "پوءِ ڪن پاڻ وٽ ڏوا ڏوا ڪر" لکيل آهي. [ڪئمپرائو].

٣٦ ۽ الله فساد کي پسند نه ڪندو آهي [٢٠٥]. اي لوڪو! جي ايمان آندو اٿو ته داخل ٿيو اسلام ۾ [٢٠٨]. (منزل ١، سيپارو ٢، سورت البقره).

سمجهاڻي:- جي خدا فساد کي پسند نه ٿو ڪري ته پاڻ ڇو مسلمانن تي فساد ڪرڻ جو حڪم ڏنائين؟ ۽ فسادي مسلمانن سان دوستي ڇو ٿو رکي؟ جي خدا مسلمانن جي محبت ۾ حاصل ٿيڻ ڪري تي خوش ٿو ٿئي، ته ڇو ٻين مسلمانن سان تي ناسخاطري ڪندڙ آهي، ۽ ته سچي مسلمان جو ايمان؟ ان مان ظاهر ٿو ٿئي ته هيءُ قرآن خدا جو ناهي آهي نه ان ۾ ڏيکاريل خدا [سچو] خدا ٿي سگهي ٿو [٣٦].

٣٧. ۽ الله جنهن کي گهرندو آهي تنهن کي بيشمار [اڻ ڳڻيو] رزق [روزي] ڏيندو آهي. (منزل ١، سيپارو ٢، سورت البقره آيت ٢١٢).

سمجهاڻي:- ڇا ڪاب پيچ ڪرڻ کانسواءِ خدا انهن کي رزق ڏيئي ڇڏيندو آهي؟ جي ائين هجي ته پوءِ عمل ڪرڻ جي ضرورت ئي ڪانه آهي، ته ڇڱائي ۽ برائي ڪرڻ سڀ ٺهوڙي ڪاٺ ٿيندي! ان ڪري ڪي مسلمان ماڻهو ڏوهه کان سواءِ ٻيڙي ڇڏي وٺي ٿو ٿي سگهندا ۽ هن لاءِ جي قرآن جي هن آکاڻي تي ويساهه نه آڻيندي، ته ڏيکارڻ ٿا وڃن (٣٧).

٣٨. ۽ [اي پيغمبر] لوڪ توکان حيض [رجسولا] بابت پڇن ٿا. چئو ته اها ناپاڪي [ايڏوڪا] آهي، تنهنڪري زالن کان حيض [رتو سجي] ۾ پري ٿيو، ۽ انهن وٽ نه وڃو جيستائين پاڪ ٿين، پوءِ جڏهن اشنان ڪن، تڏهن جتان واٽ کان الله اوهان کي موڪل ڏني آهي [اتان] انهن ڏانهن وڃو (٢٢٢). اوهان جون زالون اوهان لاءِ پوک آهن. پوءِ پنهنجي پوک ڏانهن جتان وڻيو تتان وڃو (٢٢٣). الله اوهان کي اوهان جي قسمن تي نه پڪڙيندو آهي (٢٢٥). (منزل ١، سيپارو ٢، سورت البقره).

سمجهاڻي:- رجسولا [حيض] جي ڏينهن ۾ ملاپ نه ڪرڻ جو حڪم ته چڱو آهي، پر استرين تي پوءِ سان پيٽ ڪرڻ انهن جو ڪم آهي جتان وڻيو تتان وڃو، انسان کي ورتي [حقيقي] ڳالهه جو ڪاوڙ آهي. جي خدا انهن قسمن تي نه پڪڙي، ته سڀ ڪوڙ ڳالهائيندا ۽ قسم کڻندا، جنهنڪري خدا ڪوڙ کي جاري ڪندڙ ٿي پوندو (٣٨).

٣٩. اهو ڪير آهي جو الله کي چڱو قرض [اڌارو] ڏئي؟ جو [الله] گهڻو ڪري ڏئي. (منزل ١، سيپارو ٢، سورت البقره آيت ٢٤٤ ●).

سمجهاڻي:- ڀلا قرض ڪٺي مان خدا جو مطلب ڇا آهي؟ جنهن سڄو جڳت ٺاهيو آهي سو ڇا ماڻهن کان قرض ٿو وٺي؟ هرگز نه! اهڙو ويچار ڪرڻ کان سواءِ ٻي ڇا چئجي، ته

● هن آيت جي تفسير ۾ تفسير حسيني ۾ لکيل آهي ته هڪڙو ماڻهو حضرت محمد صاحب وٽ آيو ۽ ڪين پڇائين ته اي رسول الله، خدا قرض ڇو ٿو گهري؟ انهن جواب ڏنو ته اوهان کي بهشت ۾ وٺي وڃڻ لاءِ. ان تي هن چيو ته جي اوهين ضمانت ڏيو ته آءٌ ڏيان. محمد صاحب ضمانت ڏني. [مطلب ته] خدا تي اعتبار نه ڪيائين ۽ سندس پيغمبر تي ڪيائين.
[اُردو سيتارٿ پرڪاش تان].

۽ سندس ڪتاب جون هر ڳالهيون ٺهي نٿيون سگهن (٣٣).

٣٤. روزي جي رات اوهان لاءِ پنهنجي زالن سان وصحبت [صحبت] ڪرڻ لاءِ حلال ڪئي ويئي [هئي] آهي اوهانجو پوشاڪ آهن ۽ اوهين انهن جا پوشاڪ آهيو. الله ڄاتو ته اوهين [پاڻ سان] خيانت ڪندا هوا، پر الله اوهانکي معاف ڪيو. پوءِ [هاڻي] انهن سان ملاپ [صحبت ڪريو] ۽ ڳوليو جو الله اوهان لاءِ لکي ڇڏيو آهي، يعني اولاد ۽ [اسعاليس کائو ۽ پيئو]، جيسين پڌرو ٿئي، اوهان لاءِ ڪاري ڌاڳي مان اڇو ڌاڳو [پرڀات جو] ۽ رات مان ڏينهن لکڪري. (منزل ١، سيپارو ٢، سورة البقر آيت ١٨٧).

سميڪشا:- اڃا پڙهندڙ ڏسو! مسلمانن جي مذهب شروع ٿيڻ وقت يا ڪنهنکان اڳي ڪنهن لاءِ ڪنهن پرواهڪ کان ڪنهن اهم هوندو ته ڇاند راسڄ روزن جو هڪ مهيني جو گهٽدو آهي، پنهنجي وڏي [وسعو] ڪوڙو آهي؟ شاستر جي وڏي هيءَ لکيل آهي ته چند جي حسابن جي گهٽا وڌيءَ موجب گرهن [ظلما] گهٽائي وڌائي ڏينهن جي ڄڻي پورو ڪانجن- آهو ته سمجهي جيو هوندائين ته چنڊ ڏسڻ کان پوءِ کائجو. جهڙڪي مسلمان روزي هن لپلي جو پڇالي ورلو. پر ڇاند واڻ روزي پر اسعرين سان سمجهڻ ڪرڻ جي منع آهي. الله هن ۾ هيڪ هن ڳالهه جو واڌارو ڪيو ته اوهين ڀلڪ روزن جي راتين ۾ اسعرين سان صحبت ڪندا ڪريو. روزي رات جو جهڙا ڪهڙا وڻن اوترا کهڙا کائون، هي نه ڀلا ڪو روزو ڇاهي؟ ڏينهن جو نه کائڻ پر رات جو کائيندا رهيا! ڏينهن جو نه کائڻ ۽ رات جو کائڻ سرشٽي ڪرم [قانون قدرت] جي برخلاف آهي (٣٤).

٣٥. جيڪي اوهان سان وڙهن تن سان الله جي واٽ ۾ وڙهو [١٩٠]، ۽ جتي ڪٿي اچي کين ڪُهو، قتل کان ڪفر بڇڙو آهي [١٩١]. انهن سان وڙهو جيسين ڪفر نه رهي ۽ ٿئي دين الله جو [١٩٢]. انهن جيڪري زياده اوهان تي ڪئي هجي، اوتري ئي اوهين به ساڻن ڪريو [١٩٣]. (منزل ١، سيپارو ٢، سورة البقر).

سميڪشا:- جي قرآن ۾ اهڙيون ڳالهيون نه هجن ها ته مسلمان جو اهڙو وڏو ظلم اهي مٽن وارن تي ڪيو آهي سو نه ڪن ها. روزي بيا ڏوهه جي مارڻ ڪري ته کين ڀاپ لڳي. مسلماني مذهب کي نه مڃڻ مسلمان ڪفر ٿا ليکين، ۽ ڪفر کان قتل کي مسلمان چڱو ٿا سمجهن. يعني هو جن کي ته جو اسلامي دين کي نه مڃيندو تنهنکي قتل ڪندا سين، ۽ انهن کي هو ڪندا رهيا آهن، مذهب لاءِ وڙهندي وڙهندي پنهنجي بادشاهت وغيره به وڃائي برباد ٿي ويا. سندن مت اهي مٽن وارن تي سخت ظلم ڪرڻ سيکاري ٿو. ڇا چوريءَ جو بدلو چوري آهي؟ جيڪو وغيره اسانجو جيترو نقصان چوري ڪرڻ سان ڪري، ته ڇا اسين به [اوتري] چوري ڪري [ٻين نقصان پهچايون؟] [هيءَ ته بلڪل اڻاڻ جي ڳالهه آهي. جيڪو اڻڄاڻ اسان کي گاريون ڏئي ته ڇا اسين به کيس گاريون ڏيون؟ اهڙيون ڳالهيون نه ڪنهن ايشور جون، نه الله جي ڪنهن وڏوان ڀڳت جون، ۽ نه الله جي الهامي ڪتاب جون ٿي سگهن ٿيون. اهي ته رڳو [ڪنهن] سوارٿيءَ ۽ ٻي علم ماڻهوءَ جون [ڳالهيون] آهن (٣٥).

چئو ته اها ڳالهه پنهنجي مطلب سان ڪرڻ لاءِ آهي؟ [يعني] اها الله ڏيندا سون، نه ڏاڻ ۽ وڻ هندا ۽ اسالجي سچ ليندي، مارڻ کان ڏهندا ڪئون، ڦرلٽ ڪرائڻ ڪري مال ملندا ۽ انهن کان پوءِ سوچون ماڻيندا سون آدي. انهن جي مطلب ڪرڻ لاءِ اي اهو آهي ۽ عبوار کهڙيل آهي. (٣١).

٣٢. ۽ الله سڀ تڪليف پهچائيندڙ آهي [١٦٥]. شيطان جي پوئتان نه هلو، سچ پچ هو اوهانجو پڌرو دشمن آهي [١٦٨]. [شيطان] رڳو اوهانکي بڇڙائي ۽ بي حيائيءَ جي ڪم [حڪم؟] ڏيئي ٿو ۽ هيءَ جو اوهين الله بابت جيڪي نٿا ڄاڻو سو چئو [١٦٩].

(منزل ١، سيپارو ٢، سورت البقر آيت ١٦٥-١٦٨-١٦٩).

سمجهاڻي:- اوهانجو الله پاڻ کي تڪليف ڏيندڙ ۽ چڱن لي دنيا ڪندڙ آهي، پر مسلمان لي دنيا ڪندڙ ۽ ٻين کي ڏک ڏيندڙ؟ پر انهن جي عالمن ۽ هو خدائي لي لڙ سگهي. جي خدا يکمهاڻي نه آهي، ته جو ماڻهو جيڪي ڪم ڪندو، خدا تنهنجي دنيا ڪندو، ۽ جو اڻ ڪندو تنهنکي سزا ڏيندو. اهڙيءَ حالت ۾ محمد صاحب ۽ قرآن کي [شفيع = سفارش ڪندڙ] مڃڻ ضروري نه رهيو. ورڪي جڏهن هو سڀني کان بڇڙائي ڪرائيندڙ ۽ هر ڪنهن انسان جو ويري شيطان آهي، ته خدا ڪنهن ٻئا لي جو ڪنهو؟ ڇا هو اڻندڙ رساڻي جي ڳالهه ڏيکاريندو جي ڇڪو ته چائيندو هو پر آزمائش لاءِ ڇاڻڻ نه ته برابر نه آهي، جاڪاڻ ته آزمائش ڪرڻ الڳه [ٿوري ڄاڻ واري] جو ڪم آهي. سرو ته سڀني جيون جي چڱن ان ڪمن کي سمجهه کان ليڪ ڄاڻندو آهي. ورڪي جي شيطان سڀني کي ڀٽڪائيندو آهي، ته شيطان کي ڪنهن ڀٽڪايو آهي؟ جي چئو ته شيطان پنهنجو پاڻ ڀٽڪائجي ٿو، ته ٻيا به پنهنجو پاڻ ڀٽڪائجي سگهن ٿا، وچ ۾ شيطان جو ڪر ڪهڙو؟ ۽ جي خدائي شيطان کي ڀٽڪايو آهي، ته خدا شيطان جو به شيطان ثابت ليندو! اهڙي ڳالهه خدا جي لئي لي سگهي. ۽ جو به [جي ڪي] ڀٽڪائي ٿو، سو ڪمسڪ ۽ اودنيا سجان پاڻ ته ڀراسڀ [گمراهه] آهي (٣٢).

٣٣. اوهان لي مردار (مئل) ۽ رت ۽ سوئر جو گوشت ۽ جنهن شيءِ تي الله کان سواءِ ٻئي جو نالو پڪاريو سا حرام ڪيائين. (منزل ١، سيپارو ٢، سورت البقر آيت ١٧٣).

سمجهاڻي:- هتي ويچارڻ کپي ته ڪوءِ جانور پنهنجو پاڻ مئو هجي يا ڪنهن ٻئي جي مارڻ ڪري، ٻنهي حالتن ۾ مردار آهي. ها ٻنهي حالتن ۾ ڪجهه تفاوت به آهي، تنهن هوندي به مرڻ پٺي [مرده] ۾ ڪو پيد ڪونهي. ورڪي سڀ ڪمالن رڳو سوئر لاءِ، پوءِ ڇا ماڻهوءَ جو گوشت کائڻ به روا آهي؟ ڇا خدا جي نالي دشمن وغيره کي سڄڻ ڏک ڏيئي قتل ڪرڻ ڇا چڱي ڳالهه ٿي سگهي ٿي؟ ان ڪري خدا جي نالي لي ڪلمه [نڪر] ٿو لڳي. خدا گلا ڪرڻ ڇم ۾ پاپ ڪرڻ کانسواءِ جانورن کي مسلمان جي هٿان ڏاڍا ڏک ڇولو ڏيارڻ؟ ڇا معنيٰ دنيا ڦلو ڪري؟ ڇا ڪين [پنهنجا] اپچي جهان ٺئو ڏسي؟ ڳاڻ آدمي جن مان ڏاڍا ماڻدا ڏا ٻهجن، اهڙن جانورن کي مارڻ جي منع ڪرڻ ڪري خدا دنيا کي نقصان پهچائيندڙ ثابت ٿو ٿئي، ۽ هو خدا وڏي پاپ ڪرڻ ڪري بدنام به ٿئي ٿو. اهڙن ڳالهين ايشور

سميڪشڪ:- ڇا هيءَ ڪٿي ممڪن آهي ته جي ابراهيم جي دين کي نٿا مڃين، سي سڀ بي سمجهه آهن؟ ابراهيم کي ئي خدا جو نبي بڻائڻ جو ڪارڻ ڪهڙو؟ جي ڌرماتما هجڻ سبب، ته ڌرماتما ٻيا به گهڻائي ٿي سگهن ٿا. جي بنا ڌرماتما هجڻ جي چونڊيائين ته بي انصافي ٿي. هائو! ائين برابر آهي ته جو ڌرماتما آهي سوئي ايشور کي پيارو آهي، نه ڪي اڌرمي (٢٩).

٣٠. [اي پيغمبر] بيشڪ اسين تنهنجو منهن آسمان ڏانهن ڦرندو ڏسون ٿا، جنهن ڪري کي پسند ڪرين ٿو [اوڏانهن] توکي ضرور ڦيرائينداسون. پوءِ [اي پيغمبر] پنهنجي منهن کي مسجد الحرام [عظيم واريءَ مسجد] ڏانهن ڦيراءِ ۽ [اي مسلمانو] اوهين جتي ڪٿي به هجو پنهنجا منهن اوڏانهن ڦيرايو. (منزل ١، سيپارو ٢، سورة البقر آيت ١٤٤).

سميڪشڪ:- ڇا هيءَ ننڍي بت پرستي آهي! نه! نه! وڏي آهي!

مسلمان:- اسين مسلمان ماڻهو بت پرست نه آهيون، بلڪ بت شڪن، اوڇاٽ ڪرڻ وارا آهيون، ڇاڪاڻ ته اسين قبلي کي خدا ڪري نٿا مڃيون.

سميڪشڪ:- جنکي اوهين بت پرست ٿا سمجهو سي به پنهنجن مورتن کي ايشور نٿا مڃين، بلڪ سندن اڳيان ايشور جي ڀڳتي ڪندا آهن. جي اوهين بت شڪن آهيو، ته هي وڏي بت يعني قبلي واريءَ مسجد کي ڇو ڀڳو الو؟

مسلمان:- واهه صاحب! اسان لاءِ ته قبلي ڏانهن منهن ڦيرڻ جو قرآن ۾ حڪم آهي، پر انهن لاءِ ويد ۾ نه آهي، پوءِ بت پرست ڇو نه ڪيون؟ ۽ اسين ڇو آهيون؟ ڇاڪاڻ اسانکي ته خدا جو حڪم مڃڻ ضروري آهي.

سميڪشڪ:- جيئن اوهان لاءِ قرآن ۾ حڪم آهي، تيئن ئي انهن لاءِ پراڻن ۾ آيل آهي. جيئن اوهين قرآن کي خدا جو ڪلام ٿا سمجهو، تيئن ئي پوراڻڪ به پراڻن کي ايشور جي اوتار وياس جيءَ جا وچن سمجهندا آهن. اوهان ۾ ۽ انهن ۾ بت پرستيءَ جي لحاظ سان ڪو به فرق ڪين آهي. اوهين وڏا بت پرست آهيو ۽ هو ننڍا بت پرست آهن. اوهانجي اهڙي ڪا ڳالهه ٿيڙي آهي، جو پنهنجي گهر ۾ گهڙي آيل ٻلي کي ڪڍڻ [ٻاهر] ڪڍڻ لڳي، ته ان ۾ ٻئي ٻين گهر ۾ اٺ گهڙي وڃي. ساڳيءَ ريت محمد صاحب ننڍي بت کي ته مسلمانن جي مذهب مان ڪڍي ڇڏيو، پر جبل جهڙو وڏو بت [يعني] مڪي جي مسجد سڀني مسلمانن جي مذهب ۾ داخل ڪرائي ڇڏيائين! ڇا هيءَ ننڍي بت پرستي آهي؟ هائو، جيڪڏهن اسين ويدڪ [ڌرم وارا] آهيون، تيئن ئي اوهين به ويدڪ هجو، ته بت پرستي آدي برائين کان بچي سگهندا، ۽ نه بيءَ ريت! جيستائين پنهنجي وڏي بت پرستي نٿا ڪڍو، تيستائين ٻين بت پرستن جي کنڊن ڪرڻ کان لڄي ٿي اوهانکي ٻڌي رهڻ کپي. ۽ بت پرستيءَ کان الڳ رهي پاڻکي پوتر ڪرڻ کپي. (٣٠).

٣١. ۽ جيڪي الله جي واٽ ۾ ماريا وڃن، تن لاءِ ائين نه چئو ته اهي مردار آهن، بلڪ [اهي] جيئرا آهن. (منزل ١، سيپارو ٢، سورة البقر آيت ١٥٤).

سميڪشڪ:- ڀلا خدا جي واٽ ۾ مرڻ يا مارڻ جي ڪهڙي ضرورت؟ ڇو نٿا ائين.

ڪنهنکي ولو؟ ۽ ڪهڙي ڪم لاءِ؟ ڪهڙيءَ علت [ڪارڻ] مان قائم ورتو؟ ڇڏي لڪن تا ته سرشتيءَ [آفرينش] کان اڳي خدا ڪانسواءِ ٻي ڪابه وستو [شيءِ] موجود ڪانه هئي، ته هيءَ سنسار آيو ڪٿان؟ [جي] بنان ڪارڻ جي ڪوبه ڪاريه [علت ڪانسواءِ معلول] ٿيندو ئي ڪونهي، ته اهڙو سارو جڳت ڪارڻ ڪانسواءِ ڪيئن ٿي پيو؟ اها رڳي ٻاراڻي ڳالهه آهي.

پورو پکشي [مسلمان]:- نه، نه [خدا جي مرضيءَ سمجهان.

اتر پکشي [سمڪشڪ]:- ڇا اوهانجي اها ڪرڻ ڪري مک جي هڪڙي ٽنگ به ٺهي سگهي ٿي، جو چئو ٿا ته خدا جي اها مرضيءَ سان هيءُ سمورو جڳت پيدا ٿيو؟

مسلمان:- خدا قادر مطلق [سروشڪتيمان] آهي، تنهن ڪري هو سڀ ڪجهه ڪري سگهي ٿو.

سمڪشڪ:- سرو شڪتيمان جي معني ڇا آهي؟

مسلمان:- جيڪو وٽس اچي ڪري سگهي.

سمڪشڪ:- ڇا خدا ٻيو خدا به ٺاهي سگهندو؟ پنهنجو پاڻ مري سگهندو؟ ڇا مورک، بيمار ۽ اگياني به ٿي سگهندو؟

مسلمان:- اهڙو ته ڪڏهن به ٿي نه سگهي.

سمڪشڪ:- تنهنڪري خدا پنهنجي خواهش اهڙي جي ڳالهه ڪرم ۽ سڀاءُ جي ورڌ ڪجهه به ڪري نه سگهي. سنسار ۾ ڪنهن به شيءِ جي ٺهڻ يا ٺاهڻ کان اڳ ۾ ٽي شيون ضروري ٿينديون آهن:- اول ته پهريون فاعل جنهن ڪيو، ٻيو ٿيندڙ شيءِ جنهن کي [اپادان] ۽ ٺهڻ واري مٽي، ۽ ٽيون سڌن سامان [ذريعا يا اوزار] جن سان گهڙو ٺاهيو ويندو آهي. جنهن ڪمهر مٽيءَ ۽ اوزارن جي وسيلي گهڙو ٺاهيو ۽ ٺهڻ واري گهڙي کان اڳ ۾ ڪمهر مٽي ۽ اوزار موجود نه رهن، تيئن ئي جڳت جي ٺهڻ کان اڳي جڳت جي علت مادي يعني پرڪرتي موجود هئي. ۽ اهڙي سڀني جا اُپ صفت، افعال ۽ فطرت [گڻ، ڪرم ۽ سڀاءُ] انادي [ازلي] آهن. تنهنڪري قرآن جي اها ڳالهه بلڪل ناممڪن آهي. (٢٧).

٢٨- ۽ جڏهن اسان ماڻهن لاءِ ڪعبي [بيت الله] کي امن ڏيندڙ ثواب جي جاءِ مقرر ڪيو، ته [هن امت کي حڪم ڪيو] اوهين ابراهيم جي جاءِ کي نماز پڙهڻ جي جاءِ ڪري وٺو. (منزل ١، سيپارو ١، سورت البقر آيت ١٢٥).

سمڪشڪ:- ڇا ڪعبي کان اڳ ۾ خدا مقدس [پوتر] جاءِ ڪابه ڪانه جوڙي هئي؟ جي ٺاهي هئائين ته ڪعبي ٺاهڻ جي ڪابه ضرورت ڪانه هئي. جي نه ٺاهي هوائين ته [جيئن ڪ] ويچارن اڳ ۾ پيدا ٿيل ماڻهن کي پوتر استان کان ناامڊ ڇو ڪري رکيو هئائين! اڳ ۾ خدا کي مقدس جاءِ ٺاهڻ جي ياد نه رهي هوندي. (٢٨).

٢٩- جنهن پنهنجي روح کي بي سمجهه ڪيو تنهن کانسواءِ [ٻيو] ڪير ابراهيم جي دين کان منهن موڙيو؟ ۽ پڪ ڪيس دنيا ۾ چونڊيو سون. ۽ اهو آخرت ۾ ضرور نيڪن مان آهي.
(منزل ١، سيپارو ١، سورت البقر آيت ١٣٠)

سمجهاڻي:- ڏسو، اهڙين ناسمجهن ڳالهين ڀي ڪو حد هوندو؟ ڪهڙي نه ٻي ڏيئي ماڻهن کي پيارن چهرن جو ڪرڻ بلڪل ناممڪن [اسمو] آهي. هاڻي آن ٻار کي الله وان سڀرو ڪري. تنهن ۾ ڳالهين ٻيو ٻارهن سوڻن ڪهڙن ته انهن جو ڪوڙ ممڪن آهي، ته ڏنا ! (٣٣).

٣٤. ۽ الله جنهن کي گهرندو آهي تنهن کي پنهنجيءَ دنيا [ٻساجهه] سان خاص ڪندو [چونڊيندو] آهي. (منزل ١، سيپارو ١، سورة البقره آيت ١٠٥).

سمجهاڻي:- جو مخصوص ۽ دنيا ڪرڻ جي لائق نه آهي. تنهنڪري ــ خدا مخصوص ڪري ٿو دنيا ڪندو آهي جا ڳي جي اهي آهي ته خدا ڏاڍو وڏو ٻلدا ڪندو آهي. پوءِ چڱا ڪم ڪندو ڪير؟ ۽ ٻيو ڪم چڏيندو ڪير؟ اهڙيءَ حالت ۾ ته ماڻهو خدا جي ٻاجهه تي ڀروسو رکندا ۽ ته ڪوشش جي ڇڏي ڏين! پوءِ هو ڪو اهي ڪرڻ چڱا ڪم ڪرڻ تي ڇڏي ڏيندو. (٣٤).

٣٥. انهن ته ٿي ته ڪافر ماڻهو حسد [ايرکا] ڪري اوهان کي ايمان کان منحرف ڪري [ڦيري ڇڏين]. جاڪاڻ ته سچائي ايمان وارن جا گهڻائي دوست آهن.

(منزل ١، سيپارو ١، سورة البقره آيت ١٠٩ *).

سمجهاڻي:- جيستائين ڏسو ته خدا ٿي ڪهڙي چنائي ڦر ته معاف اوهانجي ايمان کي ڪافر ڪنائي نه چڏين. جا هو سروکه [جالي جالنهار] ته آهي؟ اهڙين ڳالهين ٻيو منهجو ڪري سگهن. (٣٥).

٣٦. جيڏانهن پنهنجي منهن کي ڦيرايو تيڏانهن الله جو منهن آهي.

(منزل ١، سيپارو ١، سورة البقره آيت ١١٥).

سمجهاڻي:- جي اها ڳالهه سچي آهي ته مسلمان ڪعبي ڏانهن منهن ڪرڻا ڪن؟ جي جڏهن ۽ اسانکي ڪعبي ڏانهن منهن ڪرڻ جو حڪم آهي، ته [پڇڻون ته] اهو به ته حڪم آهي ته جيڏانهن وڃو تيڏانهن منهن ڪريو. جا ڪهڙي ڳالهه سچي ۽ اي ڪوڙي هوندي؟ وري جي الله کي منهن آهي ته اهو سڀني پاسي کي ٿي اٿو سگهي، جاڪاڻ ته ڪهڙو منهن ڪهڙي پاسي تي رهندو! تنهنڪري اها ڳالهه پوري نه آهي. (٣٦).

٣٧. آسمان ۽ زمين جو پيدا ڪندڙ جڏهن ڪجهه ڪرڻ گهرندو آهي [ته انهن نه آهي ته ڪس ڪجهه ڪرڻو پوندو آهي، باقي] انکي چوندو آهي ته ٿي پئو! ۽ ٿي پوندو آهي.

(منزل ١، سيپارو ١، سورة البقره آيت ١١٧).

سمجهاڻي:- ڀلا جڏهن خدا حڪم ڏنو ته ٿي پئو، ته اهو حڪم ٻڌو ڪنهن؟ ڪائنو

* "الهام الرحمن" ۾ هن آيت جو سنڌي ترجمو هئن ڏنل آهي:- "ڪتاب وارن مان گهڻا گهرندا آهن ته توکي اوهان جي ايمان آڻڻ کانپوءِ به اوهانکي ساڙ سبب جو سندن دلين ۾ آهي، تن جو حق ظاهر ٿي پوڻ کان پوءِ به موٽائي ڪافر" وغيره. شاعر عبدالحق وغيره لفسير ڪندڙن به ڪجهه اهڙوئي ترجمو اردو زبان ۾ ڏنو آهي. [گهڙاو]

هن زماني ۾ ڪهڙو ٿيو نه اڳي ۽ نه پٺيان هيو، ان ۾ ڪو به شڪ نه آهي (١٩).

٢٠. ۽ اڳڪان اڳي ڪافرن تي سوبه گهرندا هوا. جيئنڪي سڃاتو هوائون سو جڏهن وٽن آيو ته جهٽ ڪافر ٿي پيا. ڪافرن تي الله جي لعنت آهي.

(منزل ١، سيپارو ١، سورت البقر آيت ٨٩).

سمجهاڻي:- جڏهن اوهين ٻين مذهب وارن کي ڪافر ٿا ڪوٺيو، تڏهن ڇا آهي ته اوهان کي ڪافر ڇا ڪوٺين؟ ۽ [ڇا آهي ته] ٻنهي مذهب جي ايشور جي طرفان [اوهان تي] ڌڪار [لعنت] ٿا موڪلين؟ ڪهڙو ٻڌايو ته سچو ڪهڙو ۽ ڪوڙو ڪهڙو؟ جي ويچار ڪري ڏسبو ته ڪوڙ سڀني مٿن جي ماڻهن ۾ ڏسبو ۾ ايندو ۽ جو سچ آهي سو سڀني ۾ هڪ جهڙو آهي. اهي سمورا مٿا مورکن جا آهن. (٣٠).

٣١. هو شخص جيڪي ايمانداري [مومن] لاءِ [٩٧]. جو الله ۽ مقدس فرشتن، پيغمبرن، جبرائيل، ۽ ميڪائيل جو ويري ٿيندو، ته الله به اهڙن ڪافرن جو دشمن آهي. [٩٨].

[منزل ١، سيپارو ١، سورت البقر آيت ٩٧-٩٨)

سمجهاڻي:- جڏهن مسلمان چون ٿا ته خدا لاشريڪ آهي، پوءِ هي هيڏي ساري فوج کي ڪٿان شريڪ ڪيائين؟ جو ٻين جو دشمن آهي، سو [هو ٻيو] خدا جو به دشمن آهي ڇا؟ جي ائين آهي ته برابر نه آهي. ڇاڪاڻ ته خدا ڪنهن جو به دشمن ٿي نٿو سگهي. [٣١].

٣٢. ۽ چئو ته اسان جا پاپ بخش، ته اوهانجا پاپ معاف ڪنداسون. ۽ چڱائي ڪندڙن کي وڌيڪ ڏينداسون. (منزل ١، سيپارو ١، سورت البقر آيت ٥٨ *)

سمجهاڻي:- ڇا خدا جي اها هدايت سڀني کي گنهگار بڻائيندڙ آهي يا نه؟ ڇاڪاڻ ته جي ماڻهن کي گناهه معاف ٿيڻ جو آسرو ملندو، ته پاپن کان ڪو ڪونه ڊڄندو. تنهنڪري نه اهڙو چوڻ وارو خدا ٿي نٿو سگهي ۽ نه هيءَ خدا جو ڪامل ڪتاب، ڇاڪاڻ ته هو نياءُ ڪاري [عادل] آهي، ۽ بي انصافي [انياءُ] هرگز نه ٿو ڪري. پاپ ڪيا ڪرڻ ڪري نه هو بي انصافي جهڙي ڪو ٿيو. [٣٢].

٣٣. جڏهن موسيٰ پنهنجي قوم لاءِ پاڻي گهريو، تڏهن چيوسون ته، پنهنجي لٺ پٿر تي هڻ. پوءِ منجهانئس ٻارهن چشما وهي نڪتا. (منزل ١، سيپارو ١، سورت البقر آيت ٦٠).

---

* هن چوڏهين سلاس ۾ آيتن جا سمورا حوالا "الهام الرحمان" نالي قرآن جي سنڌي ترجمي تان ڏيڻ جي ڪوشش ڪئي وئي آهي. هن ترجمي جا ٻه ڀاڱا الحق پريس حيدرآباد سنڌ ۾ ١٣٢٩ ۽ ١٣٣٠ هجري ۾ ڇپيا هوا، ۽ ٻيون سڪرجي وڪٽوريا پريس ۾ ١٣٣٢ هجري ۾ ڇپيو هو. مضمون جو سنڌي ترجمو اُردو ۽ آريه ڀاشا جي ستيارٿ پرڪاش جي آڌار تي ڪيو ويو آهي. پر عبارت کي وڌيڪ صاف ڪرڻ لاءِ ڪٿ ڪٿ الهام الرحمان جي مدد ورتي وئي آهي. اهي صاف ڪندڙ اکر پوءِ ڪٿي هو الهام الرحمان جا هجن يا اُردو ستيارٿ پرڪاش جا، [ ] اهڙين ڏنگين ۾ ڏيکاريل آهن. [ڇپائيندڙ]

يا خدا جو ن؟ جي خدا سروگيه [جاڻي جاڻڻهار] آهي ته سمجهاڻي ماڻهن جهان اهڙيون نصيحتون
ڳالهيون ڇو ڪندو ڪهن؟ ٻاڪ ٻ روح لڏ وهاڻڻ ۽ پهچڻي منڊ واون ڪي ڪهڙو ماڻ ته لڙائي،
اوڻامت هن ڀڄ واون جا ڇون وهاڻڻ ۽ ڪن ڪهڙان لڏالڻ ڇو ٻهڙ ڪر آهي جا؟ هيءَ ته معيا
مورڪتا ۽ پکيهاڻ [پاسطاطريءَ] جي ڳالهه آهي. جا خدا کي اڳ ۾ ڪي خبر ڪانه هئي ته اهي
انڪار ڪري ڦري ويندا؟ ان مان ته ظاهر ٿو ٿئي ته مسلمانن جي خدا ۾ ۽ عيسائين جي خدا
جهڙا ڳهڻالي ڪئي آهن. اهو ته هيءَ قرآن سوالتر [مستفني عن الغير] ٿيو ٿي سگهي. ڇاڪاڻ
ته سڀ ٿي ڳالهين ڪي ڄاڻڻ واري سمجهڻ ڳالهيون ناقابل ٿيون آهن (١٧).

١٨. اهي اهي ماڻهو آهن جي آخرت جي بدلي زندگي [دنيا جي حياتي] هتان جي
خريد ڪئي آهي. تنهنڪري ڪالهن پاپ هلڪو نه ڪيو ويندو ۽ انهي کي مدد نه ٿيندي.

(منزل ١، سيپارو ١، سورت البقر آيت ٨٦)

سمجهاڻي:- پاڻ خدا جي طرفان اهڙيون نه ڪاري ۽ ديونه ٻهريون ڳالهيون ٿئي ٿي ٿي
سگهن ٿيون؟ جي جا گناهه هلڪا ڪيا ويندا يا جنکي مدد نه ٿي ويندي، سي اهي ڪير؟
جي اهي پاپي [گنهگار] آهن. ۽ پاپن جي سزا ڏيڻ ڪانسواءِ [سندن پاپ] هلڪا ڪيا ويندا،
ته بي انصافي ٿيندي. جي سزا ڏيڻ ڪري [سندن پاپ] هلڪا ڪيا ويندا، ته جنهن بيان
هن آيت ۾ آهي، سي ۽ سزا ڀوڳي هلڪا ٿي سگهن ٿا. پر جي سزا ڏيڻ کانپوءِ به هلڪا
ڪيا ويندا، ته به انياءُ ٿيندو. جي عذاب [پاپن] کان هلڪا ٿيندڙ ڏوهاري [ڏوهوڙگار] آهن،
ته سندن پاپ ته اڳ ۾ ٿي هلڪا آهن، خدا ڇا ڪندو؟ ان مان خبر ٿي پوي ٿي ته اهو لکڻ
[ڪنهن] وڏوان جو نه آهي. سچ ته ڌرماتمائن کي سک ۽ اڌرمين کي ڏک هميشه سندن
ڪرمن [اعمالن] موجب ٿي ملڻ گهرجي. (١٨).

١٩. ۽ بيشڪ موسيٰ کي ڪتاب [توريت] ڏنوسون ۽ کانئس پوءِ [پيا] پيغمبر موڪلياسون،
۽ يسوع پٽ مريم جي کي پڌرا معجزا ڏناسون. اوڻامت اسان کيس خدائي طاقت ۽ قدس پاڪ
روح * سان گڏ ڏني. پوءِ جڏهن ڪنهن پيغمبر اوهان وٽ اهي حڪم آندا ٿي، جنکي
اوهانجن دلين نٿي گهريو، ته لڏهن اوهان ايمان ڪيو. جنهن ڪري [پيغمبرن جي] هڪڙي
ٽولي [ٽولي] کي ڪوڙو سمجهيو، ۽ ٻئي کي ماري ڇڏيو.

(منزل ١، سيپارو ١، سورت البقر آيت ٨٧)

سمجهاڻي:- جڏهن قرآن ۾ موسيٰ کي ڪتاب ڏيڻ جي شاهدي موجود آهي، ته انهن
کي ميڄڻ مسلمانن لاءِ لازمي آهي. وري ان ڪتاب ۾ جيڪي ۽ خاميون آهن سي به مسلمانن
جي مٿي ۾ اچي ويون. ڪرامت جون ڳالهيون ته ٺڳي آهن، جي ٺڳڙن ماڻهن کي ڦاسائڻ
لاءِ گهڙيون ويون آهن. ڇاڪاڻ ته سرشٽي ڪرم ۽ وديا جي برخلاف سڀ ڳالهيون ڪوڙيون
ئي ٿينديون آهن. جي ان زماني ۾ ڪرامتون ٿينديون هيون ته هاڻي ڇو نٿيون ٿين؟ جي

* پاڪ روح يا روح القدس ناءِ آهي جبرائيل جو، جو هر دم يسوع مسيح سان گڏ رهندو
هو. [آريه ڀاشا جي ستيارٿ پرڪاش تان]

ٿئي، ۽ اڳ ۾ به لڳو هو. جنهن هن زماني ۾ به سوالي ماڻهو موڙڻ جي رهم ونڊوان ڏکئي ٿا وڃن، تنهن آن زماني ۾ به ڪهڙت [مکر] ڪمو هونداڪين، جاڪاڻ ته جي خدا ۽ سنڌس سوجهڪ هن زماني ۾ به موجود آهن. ته اڄ ڪالهه خدا ڪراماتن ڪرڻ جي شڪتي ڇو نٿو ڏئي، ۽ هو معجزا ڇو نٿا ٿين؟ جي موسيٰ کي ڪتاب ڏنو هوائين ته وري قرآن جو ڏيڻ جو ضروري ٿيو؟ جاڪاڻ ته جي ٻڌائين ته الآئي ۽ ڪرڻ ته ڪرڻ جي سکيا هر هنڌ هڪجهڙي آهي، ته پوءِ جدا جدا ڪتابن لاهڻ ڪري ساڳي ڳالهه هر هر چوڻ جو عيب لڳو لڳي. جا موسيٰ آديءَ کي ڏنل ڪتاب ۾ خدا ڪجهه وساري ڇڏيو هو؟

جي خدا وڏو ڏيهاڙن لاءِ لکيو هو ته هواڙ ناڙواڻي (ڪالذر) ٿيو، ته پا سنڌس چوڻ ڪوڙو ٿيو، يا آن ڏوکو ڏنو. جو اهڙيون ڳالهيون ٿو ڪري سو خدا نه آهي. ۽ جنهن ڪتاب ۾ اهڙيون ڳالهيون آهن، سو خدا جي طرفان ٿي نٿيون سگهن (١٤).

١٥. اهڙيءَ طرح الله مئلن کي جياريندو آهي، ۽ اوهان کي پنهنجون نشانيون ڏيکاريندو آهي، جو اوهين سمجهو. (منزل ١، سپارو ١، سورت البقر آيت ٧٣).

سميڪشا:- جي [اڳي] مردن کي خدا جياريندو هو ته هيئر جو ڇو نٿو جياري؟ ڇا هو قيامت جي رات تائين قبرن ۾ پيا رهندا؟ اڄ ڪالهه (اوهانجو خدا) ڏوري لئي وڃي آهي؟ ڇا خدا جون نشانيون اهڙيون ئي آهن؟ ڌرتي، سج ۽ چنڊ آدي (سنڌس) نشانيون ڪينهن؟ سنسار ۾ جا عجيب مخلوقات لئي ڏسجي، اهي ڪي گهٽ نشانيون آهن ڇا؟ (١٥).

١٦. سي هميشه لاءِ بهشت [ولئڪنه] ۾ رهڻ وارا آهن.

(منزل ١، سپارو ١، سورت البقر آيت ٨٢)

سميڪشا:- ڪي به جيو [روح] انت [لامحدود] پاپن يا پنن ڪرڻ جي سامرٿ نٿا رکن، تنهڪري دائمي سورڳ نرڪ ۾ نٿا رهي سگهن. ۽ جي خدا ائين رکي ته هو انيائي ۽ مورک ٺهجي ٿو پوي. جي قيامت جي رات [سڀني جو] نياءُ ٿيندو، ته سندن پاپ ۽ پن برابر هئڻ کپن. جي ڪرم انت نه آهن، ته سندن ڦل انت ڪيئن ٿي سگهندو؟ ۽ [مسلمان] ته دنيا جي پيدائش [سرشٽي اُتپتي] ستن اٺن هزارن ورهين کان به گهٽ [عرصي وارو] ڏيکارين ٿا. ڇا ان کان اڳي خدا نڪمو ويٺو هو؟ ۽ ڇا هو قيامت کانپوءِ به نڪمو ويٺو رهندو؟ اهي سمورين نااهلين ڳالهيون آهن، جاڪاڻ ته ٻڌمبو ۽ ڇا ڪم ڪندا، ڇا ڪم ڪندا ڪري ٿا، ۽ جيترا جيڪي پاپ پنن آهن، هو اوترو ئي ڪين ڦل ڀوڳي ٿو. تنهنڪري قرآن جي اها ڳالهه سچي نه آهي. (١٦).

١٧. ۽ جڏهن اوهان کان انجام ورتوسون ته پنهنجا خون نه ڪندا ۽ اهڙي ڪنهن کي سنڌس گهر مان ڪڍندا. پوءِ اوهان اقرار ڪيو ۽ [انجا] اوهين شاهد آهيو [٨٤]. پوءِ اوهين اهڙا آهيو جو پنهنجن ماڻهن کي ماريو ٿا ۽ پنهنجي هڪ ٽولي کي سندن گهرن مان ڪڍو ٿا. [٨٥].

(منزل ١، سپارو ١، سورت البقر آيت ٨٤-٨٥).

سميڪشا:- ڀلا انجام وٺڻ ۽ ورتائڻ ٿوري سمجهه وارن [انسانن] جون ڳالهيون آهن

وقت ڪالهن ڪالڏو آئو [٣٦]. پوءِ آدم پنهنجي پالڻهار وٽان ڪي ڳالهيون سکي پڙهيون، ۽ توبه
ڪئي ته ڪين ئي آيو (٣٧). [منزل ١ سيپارو ١، سورت البقر].

سميڪشڪ:- ڏسو خدا جي الڳيتا! ٿورو ئي اڳ بهشت ۾ رهڻ جي آشرواد ڏني هوائين، ۽ ٿوري دير کانپوءِ چيائين ته نڪرو [ٻاهر]. جي ايندڙ ڳالهين کي ڄاڻندو هجي ها ته [بهشت] ۾ رهڻ جو ڏيئي ڇو ها؟ ۽ ڀرمائيندڙ شيطان کي سزا ڏيڻ ۾ [خدا] اسمرٿ ٿي ڏسجي ٿو. وري اهو وڻ پيدا ڪنهن لاءِ ڪيو هوائين؟ ڇا ٻئي لاءِ يا پنهنجي لاءِ؟ جي پنهنجي لاءِ ته [آدم] کي روڪيائين ڇو؟ تنهنڪري اهڙيون ڳالهيون نه خدا جون ۽ نه سندس قابل پستڪ جون ٿي سگهن ٿيون.

آدم صاحب خدا کان ڪيترين ڳالهين سکي آيا؟ ۽ آدم صاحب پرٿويءَ تي آيا ڪيئن؟ ڇو ته بهشت جبل تي آهي يا آسمان تي؟ اتان لهي ڪئن آيا؟ پکيءَ وانگيان [اڏامي لهي] آيا يا جيئن مٿان پٿر ڪري ٿو تيئن؟ اهو ظاهر آهي ته جي آدم صاحب مٽيءَ مان ٺاهيا ويا هوا، ته سندن بهشت ۾ ٻيا به ڪي هوندا! ۽ جيترا به فرشتا آدي آهن، سي به مٽيءَ مان ٺهيل هوندا، ڇاڪاڻ ته مٽيءَ جي شرير کانسواءِ اندريون [عضوا] ٺهي نٿا سگهن. جي مٽيءَ جو شرير آهي، ته تنهن جو به ضرور ناس ٿيندو؛ جي موت اچڻ کانپوءِ [مرڻ کانپوءِ جيو] اتان ڪيڏانهن ٿا؟ جي مرڻ کانپوءِ ڪو پيدا ئي ڪونه ٿيا هوا، جي جنم آهي ته موت به اوس آهي. انهيءَ ڪري اوستا ۾ قرآن جو ائين لکڻ ته هميشه هميشه بهشت ۾ رهندا ئي آهن، ڪوڙو ٿي پوندو، ڇاڪاڻ ته انهن کي به اوس مرڻو پوندو. جي ائين آهي ته بهشت ۾ رهندڙ به اوس مرندا. (١٣).

٤٣. انهي ڏينهن کان ڊڄو جڏهن ڪا روح [جيو] ڪنهن روح [جيو] تي ڀروسو نه رکنديءَ ۽ نه سفارش [ڀارس] قبول ڪئي ويندي، نه ڪي ڪانئس ڪو عوض [بدلو] ورتو، ۽ نه ڪي مدد ڏني ... (منزل ١، سيپارو ١، سورت البقر آيت ٤٨).

سميڪشڪ:- ڇا هاڻوڪي ڏينهن ۾ نه ڊڄن؟ بڇڙائيءَ ڪرڻ کان ته هميشه ڊڄڻ کپي. جي سفارش نه مڃي ويندي ته پوءِ اها ڳالهه ته پيغمبر جي شاهديءَ يا سفارش مان خدا بهشت ڏيندو، سا ڪيئن سچي ٿي سگهندي؟ ڇا خدا بهشت وارن جو مددگار آهي، ۽ نه دوزخ وارن جو؟ جي ائين آهي ته خدا پکپاتي [طرفدار] آهي. (١٣).

٤٤. اسان موسيٰ کي ڪتاب ۽ معجزا ڏنا [٥٣].

ڪين چئو سون ته هواڻ [ذليل] ڀوڙا ٿيو. [٦٥]. هيءَ ڪڪوڙ پڻ ڏيکاريوسون انهيءَ جي سندن سامهون ۽ پٺ کي هوا، ايماندارن کي هدايت ڪئي سون (٦٦).
(منزل ١، سيپارو ١، سورت البقر).

سميڪشڪ:- جي موسيٰ کي ڪتاب ڏنائين ته قرآن جو هجڻ اجايو آهي، ۽ قرآن ۾ ائين لکيل آهي ته موسيٰ ڪراماتن ڪرڻ جي طاقت ڏني هوائين. پر اها ڳالهه سچ نه ٿي ٿي آهي. ڇاڪاڻ ته جي ائين [اڄ] ٿيو هو، ته هينئر به ٿي سگهي ها. جيڪڏهن هينئر اهو

پر ڏاڍي کي ئي جيئڻ جو حق رکيو آهي ۽ نه مرڻ ڪي. خدا جي مرضيءَ بنا انهن ۾ اهي قديمي عقيدن رهي نٿا سگهن؟ جي اها ڳالهه برابر آهي ته خدا به ڏاڍي پر قاسي ويندو! (۹).

۱۰. ۽ [الله] آدم کي سڀئي نالا سيکاريا. وري ملائڪن آڏو حاضري فرمائڻ لاءِ چيو ته مون کي انهن نالن ڏسيو [۳۱]. [الله چيو] اي آدم انهن جا نالا کين ٻڌاءِ. جڏهن اُن ٻڌايا سڀني نالا [تڏهن الله ملائڪن کي] چيو ته اوهان کي مون نه چيو هو ڇا؟ ته آئون ڌرتيءَ ۽ آسمان جا ڳجهه ۽ ظاهر ۽ لڪل اعمال [نيڪ يا ڪرمي] کي ڄاڻندڙ آهيان ؟ [۳۳].

(منزل سيپارو ۱، سورت البقر).

سمجهاڻي:- ڇا اهڙيءَ ريت فرشتن کي ٻه ڪو ڏيڻي پهچي ۽ ڏاڍي حق جا خدا جو حڪم ئي سگهي ٿو؟ هيءَ ته ڪنڊري ذمي [ڏيکاءُ] جي ڳالهه آهي، جا اسڪي ڪڍيون وڏون جي موج لائق آهي ۽ نه ايمان ڪرڻ لائق. جا اهڙيون ڳالهيون ڪري ٿي خدا پهچي ڪراماتي جمالي لو ڪهڙي؟ ڪالو. سڌو مطلب ڇو نه؟ ته پر چهڪي ماڻهن ۾ ڪو ڪونڙو ۽ ياڪيند هلائڻ کوري نه علي سگهندو آهي. (۱۰).

۱۱. جڏهن اسان فرشتن کي چيو ته آدم کي سجدو ڪريو، تڏهن سڀني سجدو ڪيو سو شيطان نه مڃيو ۽ اهنڪار ڪيو، جاڪاڻ ته هو ڪافرن منجهان هو.

(منزل ۱ سيپارو ۱، سورت البقر آيت ۳۴).

سمجهاڻي:- ان مان [ثابت ٿيو ته] خدا سروگيه نه آهي، يعني ڪنهن ڳالهه جو ڄاڻندڙ ۽ اڳ زماني جون ڳالهيون پوريءَ ريت نٿو ڄاڻي. جي ڄاڻندو هجي ها ته شيطان کي پيدا ئي ڇو ڪري ها؟ وري خدا ۾ جلال [تيج] به ڪونهي. جاڪاڻ ته شيطان ته خدا جو حڪم ئي نه مڃيو. ۽ خدا ڪجهه ڪري نه سگهيو! وري ڏسو ته ڪئين ڪافر شيطان ته خدا کي حيران ۽ پريشان ڪري رکيو آهي، سو مسلمانن جي چوڻ موجب جيئن ان ڪافرن ڪرورين ڪافر آهن، اُتي مسلمان ۽ سڀني خدا جا ڪري سگهندا؟ ڪڏهن ڪڏهن ته خدا به ڪنهن جي بيماري وڌائي ڇڏيندو، ۽ ڪنهنکي گمراه ڪري ڇڏيندو آهي. خدا اهڙي ڪم شيطان کان سکيو هوندو، ۽ شيطان سکيو هوندو خدا کان، جاڪاڻ ته خدا کان سواءِ شيطان جو استاد [گرو] ٻيو ڪو ٿي نٿو سگهي (۱۱).

۱۲. ۽ چيوسون ته اي آدم! تون ۽ ڪنهنجي استري بهشت ۾ رهي ۽ جتان وڻيو اتان آنند سان کائو، پر هن وڻ کي ويجها نه وڃو. نه ته پاپي ٿي پوندا. [۳۵]. شيطان گمراهه ڪري کين بهشت جي آنند مان [ٻاهر] ڪڍايو. ۽ چيوسون ته [بهشت مان] لهي ڪري هيٺ لهو. اوهان مان هڪڙا ٻين جا شترو آهن، ۽ اوهانجي رهڻ جي جاءِ پرٿويءَ تي آهي، ۽ هڪجهه

* هيءُ ترجمو اڙدو سيتارٿ پرڪاش ۾ ڏنل سنڌيءَ جا اڻلهندڙ ترجمي موجب آهي. الفقير يونس حيدرآباد جي سنه ۱۳۳۹ هجريءَ ۾ ڇپيل قرآن جي سنڌيءَ ترجمي موجب "منهنجي ڪافرن مان ٿيو" ترجمو لکيل آهي. "ڪافرن منجهان هو" ۽ "ڪافرن مان ٿيو" اهي ٻئي ترجما جدا جدا معنيٰ ٿا ڏين. [ڪُلهراڻو].

٧. جنهن اوهان لاءِ ڌرتيءَ کي وڇاڻو بڻايو ۽ آڪاش کي ڇت [٢٢].
(منزل ١، سيپارو ١، سورت البقر).

سميڪشڪ - ڀلا آڪاش ڪنهن جي ڇت ٿي سگهي ٿو؟ هيءَ اوڻايا جي ڳالهه آهي. آسمان کي ڇت جيان مڃڻ کِل جهڙي ڳالهه آهي. جي ڪنهن شيءِ پراڻ کي آسمان ٿا مڃين، ته سندن گهر جي ڳالهه آهي (٧).

٨. ۽ جيڪي پنهنجي ٻانهي تي هيڪو ڪلام [قرآن] لاٿو سون، تنهنڪان جيڪڏهن اوهين سنديهه [شڪ] ۾ آهيو، ته ان جهڙي ڪا سورت ٺاهي آڻيو، ۽ الله کانسواءِ پنهنجا ساکي [شاهد] به سڏيو جيڪڏهن سچا آهيو [٢٣]. پوءِ جيڪڏهن نه ڪندؤ ۽ ڪري به نه سگهندؤ، ته انهيءَ آگ [باهه] کان ڊڄو جنهنجو ٻارڻ ماڻهو ۽ پٿر آهن، ۽ جا نه مڃيندڙن [ڪافرن] لاءِ تيار ڪئي وئي آهي [٢٤]. (منزل ١، سيپارو ١، سورت البقر).

سميڪشڪ - ڀلا اها به ڪا ڳالهه آهي ته ان جهڙي ڪا سورت نه ٺهي سگهندي؟ ڇا اڪبر بادشاهه جي زماني ۾ مولوي فيضيءَ بنان نقطن جو قرآن نه لکيو هو؟ دوزخ جي اها باهه آهي ڪهڙي؟ ڇا هن [دنيا جي] باهه کان ڊڄڻ نه کپي؟ هن باهه جو ٻارڻ به جيڪي ان ۾ پوي سو سڙي ٿو وڃي. جئن قرآن ۾ لکيل آهي ته ڪافرن لاءِ دوزخ جي باهه تيار ڪيل آهي، تئن پراڻن ۾ به لکيل آهي ته مليڇن لاءِ گهور نرڪ ٺهيل آهي! هاڻي ٻڌايو ته ڪنهنجي ڳالهه کي سچ مڃون؟ پنهنجي پنهنجي وچن موجب ته ٻئي سرڳ ۾ ويندا [ثابت ٿا ٿين]، ٻيو هڪٻئي جي مت موجب ٻئي نرڪ واسي ٿا ٿين. تنهنڪري انهن سڀني جي دعويٰ ڪوڙي آهي. هائو! جي ڌرماتما آهن سي سڀني متن ۾ سکي ۽ جي پاپي آهن سي [هر هنڌ] ڏک پائيندا (٨).

٩. ۽ جن ايمان آندو ۽ چڱا ڪم ڪيا تن کي خوشخبري ڏي ته انهن لاءِ بهشت آهي، جن جي هيٺان نهرون لڳيون وهن. جڏهن انهن مان ميوو کائڻ جو رزق ڏنو ويندن [تڏهن] چوندا ته هيءُ اهو آهي جو اڳ اسان کي ڏنو ويو هو، ۽ انهن لاءِ پاڪ پليتيون [حورون استريون] آهن جي سدائين هميشه رهڻ واريون آهن. (منزل ١، سيپارو ١، سورت البقر آيت ٢٥).

سميڪشڪ :- هن قرآن واري بهشت ۽ هن جڳت جي شين کان ڀلا ڪهڙي ڳالهه آهي؟ جي شيون هن سنسار ۾ ملن ٿيون، سي ئي مسلمانن جي بهشت ۾ آهن، خاص ڪري اها ڳالهه ته جئن هت ماڻهو پيدا ٿيندا مرندا ۽ ايندا ويندا ٿا رهن، تئن بهشت ۾ ڪونهي. پر هتان جون زالون هميشه نٿيون رهن ۽ اتي حورون يعني استريون سدائين لڳيون رهن، جنهن ڪري قيامت جي رات تائين ايندي، تيستائين انهن ويچارين جا ڏينهن ڪيئن گذرندا هوندا؟ هائو، جي خدا جي مٿن مهرباني ٿيندي هوندي، ۽ خدا جي آسري تي وقت گذاريندڙيون هونديون ته ٺيڪ آهي! مسلمانن جو بهشت گوڪلين گسائين جي گولوڪ ۽ مندر جيان لڳي ٿو. ڇاڪاڻ ته اتي به استرين جي عزت وڏي آهي ۽ نه مردن جي، ساڳيءَ ريت خدا جي گهر ۾ به استرين جي مڃتا وڌيڪ آهي، ۽ هن خدا جو پيار به مردن کان وڌيڪ آهي. ڇاڪاڻ ته خدا بهشت

روزي ڏنو سمن تنهن مان خرچيندا آهن [٣]. ۽ اهي [اي پيغمبر] جيڪو قرآن تو ڏانهن لاٿو
ويو ۽ جيڪي توکان اڳ [موسيٰ ۽ ٻين پيغمبرن تي] لاٿو ويو، تنهن کي مڃيندا آهن ۽ اهي
آخرت [قيامت] تي ويسها آهن [٤]. اهي الله جي سڌي واٽ تي آهن، جا سندن پالڻهار
کان اُتاريل آهي، ۽ اهي ڇوٽڪاري وارا آهن [٥]. جن ماڻهن [ڪافرن] حق کان ڦري [اي
پيغمبر] تنهنجو ڊيڄارڻ يا نه ڊيڄارڻ هڪجهڙو آهي. اهي ايمان نه آڻيندا [٦]. الله سندن
دلين تي ۽ سندن ڪنن تي مهر هڻي آهي، سندن اکين تي پردو [ڇوڪيل] آهي ۽ انهن لاءِ
وڏو عذاب آهي [٧]. (منزل ١، سيپارو ١، سورت البقر آيتون ٣ کان ٧).

سميڪشڪ- ڇا پنهنجي والدين ڄاڻ پنهنجي پستڪ جي وڏائي ڪرڻ ۽ خدا جي نمب
[ڪرت نمائيءَ] جي ڳالهه نه آهي؟ جي نو مسرڪار اوقات ڊارمڪ پرش آهن، سي پاڻهي سچي
مارگ تي آهن، ٻيا جي مڪڙي رستي تي آهن. تنهن جي اهڙ قرآن رستو ڪو تلو ڏيکاري
سگهي، نه ٻئي وهم ڪهڙي ڪم جو؟ ڇا پاپ پنن ۽ پرشارٿ بنا خدا پنهنجي
خوائي مان تي [ماڻهن کي] ڪرڻ لاءِ ڏنيدو آهي؟ جي ڏني ٿو، ته هر ڪنهن کي ڇو
نٿو ڏئي؟ ۽ مسلمان ڇوڪا بڻيا ڪن؟ وري جي بائيبل انجيل آڏيءَ تي وشواس رکڻ
واجب آهي، ته مسلمان جهڙو قرآن تي ايمان ٿا رکن اهڙو انجيل آديءَ تي ڇو نٿا آڻين ۽
جي آڻين ٿا ته قرآن جو هئڻ ڪي ڇا لاءِ؟ جي چون ته قرآن ۾ وڌيڪ ڳالهيون آهن ! ته
پهريون] ته ڇا پهرين ڪتابن ۾ خدا کان لکڻ وسري ويئون هيون؟ ٻيو جي ڪتابن وساريون
ڳالهين ته قرآن جو لکڻ تي پاڻ مطلب ڪاتب ليندو. وري اسين ڏسون ٿا بائيبل جي ڪن
ٿورن ڳالهين کان سواءِ سمورين ڳالهيون قرآن جي ڳالهين سان ملن ٿيون، ته هڪڙو تي
[سڪل] پستڪ ويد والگر ڇوا پرگهٽ ڪيائين؟ ڇا قيامت اي تي وشواس رکڻ گهرجي ۽
نه ٻئي ڪنهن تي؟ ڇا عيسائي ۽ مسلمان تي خدا جي هدايت تي [طرفدار] آهن، ۽ ڇا انهن ۾
ڪو به پاپي ڪو اهي؟ ڇا عيسائي ۽ مسلمان اڌرمي [بدڪار] هوندي به ڇوٽڪارو پائيندا
۽ ٻيا ڌرماتما هوندي به ڇوٽڪارو نه پائيندا؟ هي نه ڏاڍي انياءُ ۽ اڌرم جي ڳالهه نه آهي
ڇا؟ جي ماڻهو مسلماني مذهب کي نٿا مڃين تن کي ڪافر ڪوٺڻ هڪ طرفي نه ڪري
[سوڙي=dearee] نه آهي ڇا؟ جي خدا پاڻ تي سندن ڪنن ۽ دلين تي مهر هڻي آهي، ۽ جي
هو انڪري گناهه ٿا ڪن، ته سندن ڏوهه به ڪوهه نه آهي. اهو پاپ ته خدا جو لڳي ٿو. اهڙيءَ
حالت ۾ تي سک ڏک يا پاپ پنن ڪنهن لڳي نه سگهندا. پوءِ خدا کين سزا ڇو ٿو ڏئي؟
اهين ته پاپ يا پن پنهنجي سولسٽرا سان ڪيائي ڪيائين! (٥)

٦- سندن دلين ۾ بيماري آهي، الله سندن بيماري وڌائي.

(منزل ١، سيپارو ١، سورت البقر آيت ٦).

سميڪشڪ- ڀلا بنا ابراڌ ڪرڻ جي خدا سندن روڳ وڌائي ڇڏيو، دنيا ته آئس. انهن
ويچارن کي ڏاڍو دک وسنو هوندو، ڇا اهو شيطان کان به وڌيڪ شيطانيءَ جو ڪم نه آهي؟
ڪنهن جي دل تي مهر هڻڻ ۽ ڪنهن جي بيماري وڌائڻ خدا جو ڪم ٿي نٿو سگهي، ڇاڪاڻ
ته بيماريءَ جو وڌڻ پنهنجي پاپن جو نتيجو آهي (٦).

٣. نياءُ [انصاف] [قيامت] جي ڏينهن جا مالڪ [٣]. توهان کي ئي بندگي [عبادت] ڪريون ٿا ۽ توهان کان ئي مدد گهرون ٿا [٤]. اسانکي سڌي واٽ ڏيکار [٥].

(منزل ١، سپارو ١، سورت الفاتحه).

سميڪشڪ:- ڇا خدا هميشه [انصاف] [نياءُ] نٿو ڪري؟ ڪنهن خاص ڏينهن نياءُ ڪندو آهي؟ ان مان ته اندڌير ٿو ڏسجي. سندس ئي بندگي ڪرڻ ۽ ٻين کان سهائتا گهرڻ ته برابر [ٺيڪ] آهي، پر ڇا خراب ڪم لاءِ به سندس مدد گهرڻ گهرجي؟ ۽ ڪي سڌي واٽ رڳي مسلمانن جي لئي آهي يا ٻين جي به؟ سڌو رستو مسلمان ڇو نٿا وٺن؟ ڇا ٻئي ڏانهن ويندڙ سڌو رستو نٿا گهرن؟ جي ڇڱايون سڀني جون هڪجهڙيون آهن، ته پوءِ مسلمانن ۾ خاصيت ڪا ڪانه رهي، ۽ جي [مسلمان] ٻين جون ڇڱايون نٿا مڃن، ته تعصبي آهن [٣].

٤. جا انهن جي واٽ آهي جن تي فضل ڪيو اٿئي [٦]، انهن جي واٽ نه ڏيکار جن تي ڪاوڙ ڪئي آهي، ۽ نه ڀٽڪيلن جي واٽ اسان کي ڏيکار [٧].

(منزل ١، سپارو ١، سورت الفاتحه)

سميڪشڪ:- مسلمان پونر جنم ۽ اڳئين ڪيل پاپ پن نٿا مڃن، تنهنڪري ڪن ماڻهن تي دايا ڪرڻ ۽ ڪن تي نه ڪرڻ ڪري خدا پکشپاتي ٿي پوندو، ڇاڪاڻ ته بنا پاپ پن ڪرڻ جي ڪنهنکي سک يا ڏک ڏيڻ رکيو آهي، سو ئي بنان ڪارڻ ڪنهن تي دايا ۽ ڪنهن تي ڪروڌ ڪرڻ ايشور جي سڀاءَ جي ورود آهي. [بنان ڪارڻ ڪنهن تي به] ڪو فضل يا ڪروڌ ڪري نٿو سگهي. جڏهن سندن اڳيان سندس [اڳ ڪيل] پن ۽ پاپ آهن ئي ڪونه، ته ڪنهن تي به ڪروڌ يا دايا ڪرڻ ناممڪن آهي.

هن سورت جي ٽپڻيءَ [شرح] ۾ لکيل آهي ته "هيءَ سورت الله صاحب ماڻهن جي واتان چئرائي، ان لاءِ ته هو هميشه اهڙيءَ ريت چوندا رهن" جيئن ٻارن کي "الف – بي" رٽڻ لاءِ خدا ئي سيکاريا هوندا. اگر سچ آهي ته ڪاليواڙ آهي، سورت [ماڻهو] ڪيئن پڙهي سگهن ها؟ [يا خدا ڪين زباني ٻڌايا] ڇوته ماڻهن چوندا ۽ چوائيندا رهيا؟ ته جي ائين آهي ته قرآن سمورو ئي زباني پڙهايو هوندائين.

هن مان ائين سمجهڻ کپي ته جنهن پستڪ ۾ پکشپات جون ڳالهيون لکيل آهن سو پستڪ ايشور ڪرت [ايشور جو ٺاهيل ٿي] نٿو سگهي. مثال لاءِ عربي زبان ۾ ترتيب ڪرڻ ڪري عرب وارن کي قرآن جو پڙهڻ سولو ۽ ٻين ٻولين ڳالهائيندڙن لاءِ ڏکيو ٿو لڳي، جنهن ڪري خدا پاسخاطري ڪندڙ ٿو ٿئي. جئن ايشور جهان ۾ رهندڙ سڀني ديسن جي ماڻهن تي نياءُ جي نظر رکي سڀني ملڪن جي ٻولين کان نرالي، سنسڪرت ڀاشا ۾ جا سڀني ملڪن جي رهواسين کي ڪشٽ سان سمجهڻ ۾ اچي ٿي، ويدن جو پرڪاش [الهام] ڪيو آهي، [جي قرآن به] ائين هجي ها ته اهو دوش نه لڳيس ها (٣).

٥. هيءُ ڪتاب جنهن ۾ ڪو شڪ ڪونهي انهن پرهيزگارن کي رستو ڏيکاريندڙ آهي. [٢]. جي الله تي ايمان آڻيندا آهن ۽ نماز پڙهندا آهن، ۽ ڪن جهڙي

ओ३म्

چوڏهون سملاس

اسلام جي مذهبي وشين جي تحقيقات ٿا ڪريون

۱. شروع ساڻ نالي الله جي بخشش [ڪِرپا] ڪندڙ مهربان.

(منزل ۱، سيپارو ۱، سورت ۱، سورت الفاتحه جو مضمون)

سميڪشڪ- مسلمان ٿا چون ته قرآن خدا جو ڪلام آهي، پر هن وچن مان معلوم ٿو ٿئي ته سندس ٺاهيندڙ ڪو ٻيو آهي. ڇاڪاڻ ته جي پرميشور جو ٺاهيل هجي ها ته "شروع ساڻ نالي الله جي" نه چوي ها، بلڪ چوي ها ته "شروع ساڻ هدايت منش جاتيءَ لاءِ!" جي ماڻهن کي سيکاري ٿو ته اوهين ائين چئو، ته به ٺيڪ نه آهي، ڇاڪاڻ ته الڪري پاپ جي شروعات به [ماڻهو] خدا جي نالي تي ڪندا، جهڙڪري سندس نالي تي ڪلنڪ لڳندو. جي هو بخشش ۽ دَيا ڪندڙ آهي، ته ان پنهنجيءَ سرشٽيءَ ۾ ماڻهن جي سک لاءِ ٻين ساهوارن کي مارڻ جي سخت تڪليفون ڏيڻ ماڳالي [سندن] گوشت کائڻ جي [ماڻهن کي] حڪم ڇو ڏني؟ ڇا اهي ساهوارا بيڏوها ۽ خدا جا جوڙيل نه آهن؟ ۽ وري ائين به چوڻ کپندو هو ته "الله جي نالي تي چڱن ڪمن جي شروعات" ۽ نه خراب ڪمن جي. اهي اکر ته مبهم آهن، ڇا چوري، زناڪاري، ڪوڙ ڳالهائڻ ۽ اڌرم جي شروعات به الله جي نالي سان ڪجي؟ ان ڪري ته قصائي وغيره مسلمان، ڳئون وغيره جي ڳچيءَ ڪٽڻ وقت به [ڪٽڻ مهل] "بسم الله" پڙهندا آهن. انهي معني مطابق ڪريٽي ته برائين جي شروعات به مسلمان الله جي نالي تي ٿا ڪن! ۽ وري مسلمانن جو خدا رحم دل به ثابت نه ٿو ٿئي، ڇاڪاڻ ته انهن جانورن لاءِ ڪنهن دَيا آهي ڪونه! ۽ وري جي مسلمان ماڻهو هن ڪلام جو مطلب نٿا سمجهن، ته هن ڪلام جو نازل [پرگهٽ] ٿيڻ اجايو چئبو. پر جي مسلمان ماڻهو سندس ٻي معني ٿا ڪن، ته سندس اصل مطلب ڇا آهي؟ وغيره (۱).

۲. سڀ ساراهه لائق الله جي جو پروردگار [پالڻهار] جهانن جو [۱]. بخشش [معافي] ڪندڙ مهربان آهي [۲]. (منزل ۱، سيپارو ۱، سورت الفاتحه).

سميڪشڪ- جي قرآن جو خدا سڀني جو پالڻهار هجي ها، ۽ سڀني تي بخشش ۽ رحم [ڪِرپا ۽ دَيا] ڪندڙ هجي ها، ته ٻين مذهبن وارن ۽ ٻين جانورن وغيره کي مسلمانن هٿان قتل ڪرائڻ جو حڪم نه ڏئي ها. جي ڪِرپا ڪندڙ آهي ته ڇا گنهگارن تي به ڪِرپا ڪندو؟ جي هائو ته اڳتي لکيل آهي ته "**ڪافرن کي قتل ڪريو**" يعني جي قرآن ۽ پيغمبر کي نٿا مڃين سي ڪافر آهن، انهن جو ڇو ڪيو ها؟ تنهنڪري قرآن خدا جو ڪلام ثابت نٿو ٿئي (۳).

چوڏهين سملاس جي انوڀومڪا [ديباچو] نمبر ۴.

هيءُ جو چوڏهون سملاس مسلمانن جي مت [مذهب] بابت لکيو اٿئون سو وڌيڪ قرآن جي وچن تي آهي ۽ نه ٻئي ڪنهن پستڪ جي مت انوسار، جاڪاڻ ته مسلمان قرآن تي ئي پورو وشواس [اعتقاد] ٿا رکن. جيتوڻيڪ جدا جدا فرقن سبب ڪنهن خاص لفظ [شبد] جي معني وغيره ۾ [مسلمان] اختلاف [متڀيد] ٿا رکن، ته به قرآن تي سڀئي ايڪراءِ آهن. قرآن عربي زبان ۾ آهي، سنداس جو ترجمو [انواد] اردو ۾ مولوين ڪيو آهي، تنهن ترجمي [انواد] کي ديوناگري اکرن ۽ آريه ڀاشا ۾ انواد ڪرائي ڪانيون عربي جي وڏن وڏن ودوانن کان جانچائي لکيو ويو آهي. جي ڪو چوي ته ترجمو برابر نه آهي، ته کيس هن وشه کي اڳ کان اڳ مولوي صاحبن جي ترجمي جو کنڊن ڪرڻ کپي.

هيءُ ليک رڳو ان لاءِ [سڪيل] آهي ته ماڻهن جي اُنتي ٿئي. سچ ۽ ڪوڙ جي تولنا [مقابلو] ڪرڻ لاءِ سڀني مذهبن جي ڳالهين جو پورو ڪهاڻو ڏيکاريو ويو، جنهنڪري ماڻهن کي هڪٻئي سان [ڳالهي] ويچار ڪرڻ جو وجهه ملي، جو هر هڪ جي دوشن [عيبن] جو کنڊن ڪري [هڪ ٻئي جا] گڻ گرهڻ ڪن. هن مذهب يا ٻئي ڪنهن تي ڪوڙن عيبن يا ڏوهن لڳائڻ جو ڪو به سبب ڪونهي. بلڪ [اراده] اهو آهي ته جا چڱائي آهي سا چڱائي، ۽ جا بڇڙائي آهي سا بڇڙائي [هي ورتب ۾] سڀني اڳيان ظاهر ٿي وڃي، ۽ نه ڪو ڪنهن تي ڪوڙ هڻائي [ٺهرائي] سگهي، ۽ نه ڪو سچ کي روڪي سگهي. ٻي سڀ ڳالهه جي ٻڌڻ کان پوءِ به هر ڪنهن کي اختيار آهي ته مڃي يا نه مڃي، ڪنهن تي ڪا زبردستي ڪانه ٿي سگهي. چڱن پرشن جو ته ڪم اهوئي آهي ته پنهنجي طرفان پرايا ٻڇڙاين کي ٻڇڙايون ۽ چڱاين کي چڱايون سمجهي ڪري، چڱاين کي قبوليون ۽ ٻڇڙاين کي ترڪ ڪن، ۽ تعصب جي اتعصب ۽ هٺ کي [ٻاڦ] ڪاهن ۽ [هن کان] ٽهرائين، جاڪاڻ ته تعصب ڪري جڳت ۾ ڪهڙا اُپدرو ٿيا آهن ۽ ٿيندا ٿا رهن؟ سچ ته اهو آهي ته هن ٿي اعتبار [اسٿر] جياپي ۾ ماڻهن جو نقصان ڪري ٻاڦ کي سواءِ ٻين کي لاڀ کان خالي رکڻ منش پڻي کان ٻاهر آهي.

هن ۾ جي ڪجهه وڌ [خلاف] لکيل آهي، تنهنڪري ستپرشن ڌيان تي آڻن، اڪالهوءِ جي مناسب هوندو، نه مڃيو ويندو. جاڪاڻ ته اهو ليک هٺ، تعصب، حسد، ٿورائي، جهيڙي، فساد ۽ مخالفت گهٽائڻ لاءِ لکيو ويو آهي، ۽ نه وڌائڻ لاءِ، جاڪاڻ ته هڪٻئي کي نقصان پهچائڻ کان پري رهي ڪري هڪ ٻئي کي فائدو پهچائڻ اسانجو خاص مقصد آهي.

اڳي هن چوڏهين سملاس ۾ مسلمانن جي مذهب جو وشه سڀني سڄڻن اڳيان پيش ڪيو ٿو وڃي. ويچار ڪري جيڪي پسند اچن سي وٺي ۽ ناپسند ڳالهين کي ڇڏي ڏيو. وڌيڪ وستار سان لکڻ جي ضرورت ڪانهي. [الوٻرمڪا سماپت ٿي].

۾ سر ويشور [هرڪنهنجو مالڪ] ٿي سگهي. (١٢٩).

١٣٠. ڪرتي ۽ پرڪرتي ۽ جو سڪالڪتا:– ۽ ڏس آءٌ جلد اچان ٿو، ۽ منهنجو اجر [reward] مون سان آهي، جنهن سان هرڪنهن کي سندس ڪرمن انوسار ڏيندس.

(يوحنا مڪاشفات باب ٢٢، آيت ١٢).

سميڪشڪ:– جي ڪرمن انوسار ڦل ملڻ جي ڳالهه [ٺيڪ] آهي، ته پاپ ڪشمن به ڪيا ني ٿا سگهن. پر جي ڪيا ملندي آهي ته انجيل جي [متين] ڳالهه غلط ٿيندي، جي ڪو چوي ته ڪيا [معافي] ملڻ جي ڳالهه به ته انجيل ۾ لکيل آهي، ته ٻنهي ڳالهه جو ٻي ۽ سان وروڌ يعني "متضاد دوهي" ٿي گهڻڪري [بائيبل] غلط سڌ ٿئي ڪري، ڪس مڃڻ جهڙي ٿي ڏيو.

عيسائي ڪيئن لکون؟ سندن بائيبل ۾ ته اهڙيون لکين ڳالهيون ڪيترن ڪوڙ جهڙيون آهن، جي ته عيسائين جي بائيبل سمجهان ٿورڙو نمونو ڏيکاريل آهي. انهيءَ مان ماڻهو اهڙي سمجهان ٿي گهڻو ڪجي سمجهي وٺندا. ٿورڙين ڳالهين ٿي ڇڏي باقي سڀ وڌو ڪوڙ ڀريل آهي. ڪوڙ جي ملاوت ڪري سچائي به شڪ لهي رهي، گهڻڪري بائيبل ۾ سچ جهڙو ٿي نه سگهي. پر سچائي ته ويدن ۾ سويڪار ڪرڻ سمجهان ٿي ملندي آهي. (١٣٠).

شريمد سوامي دياننـد سرسوتي ۽ جو رچيل سندر ڀاشا سان سينگاريل ستيارٿ پرڪاش جو تيرهون سمولاس عيسائين جي مت بابت سمپورڻ ٿيو.

لعل [sardius] جو، ستون زبرجد [chrysolite] جو، اٺون فيروزي [beryl] جو، نائون پکراج [topaz] جو، ڏهون لهسنيو [chrysoprasus] جو، يارهون سنهري ياقوت [jacinth] جو، ٻارهون ياقوت [amethyst] جو [٢٠]. ۽ ٻارهن در ٻارهن موتين جا هرهڪ در هڪ هڪ موتيءَ جو هو؛ ۽ شهر جي گهٽي خالص سون جي هئي، جهڙو ڪ شفاف شيشو [٢١].
(يوحنا مڪاشفات باب ٢١ آيتون ١٦-١٧-١٨-١٩-٢٠-٢١).

سميڪشڪ:- ٻڌو عيسائين جي سرڳ جو ورڻن! جي عيسائي مرندا ۽ اٿي ويندا رهندا ته ايڏي وڏي شهر ۾ ڪيئن سمائجي سگهندا؟ ڇاڪاڻ ته ان ۾ ماڻهو اندر ته اچن ٿا پر ٻاهر نٿا وڃن! ورِي اهڙن قيمتي جواهرن ۽ سچي سون مان ٺهيل شهر جي هجڻ مڃڻ ته رڳو ڀورڙن ماڻهن کي ڦاسائڻ لاءِ ڦاسائڻ جي اپاءَ آهي. ڀلا شهر جي ڊيگهه ويڪر ڊگهائيءَ ويڪرائيءَ جو نمبر ته لکي سگهن ٿا، پر ساڳئي سون سون ڪرڻ جي اوچائي ڪيئن ٿي سگهي آهي؟ هيءَ سموري ڪوڙي ڪهول ڪلپنا جي ڳالهه آهي. ورِي ايڏا وڏا موتي ڪٿان ڪٿان هوندا؟ جا هن ليک جي لکڻ واري ڪوڙي سمجهيو؟ اهو پڻ ته پرواڻڪ [پاڻ] جو ئي ڀاڳ آهي (١٢٧).

١٢٨. ڇٽن ڪرمن لاءِ سرڳ:- ۽ ان ۾ ڪا به ناپاڪ شيءِ يا ڪوبه مڪروه ڪم ڪندڙ يا ڪوڙ جهڙو ڪم ڪندڙ هرگز داخل نه ٿيندو. (يوحنا مڪاشفات باب ٢١ آيت ٢٧).

سميڪشڪ:- جي اها ڳالهه [برابر] آهي، ته عيسائي جو لشڪر چون ته عيسائي ليڪ ڪاهه پاپي ماڻهو به سرڳ ۾ وڃي ٿا سگهن؟ اهو ٺيڪ نه آهي. جي ائين آهي ته يوحنا سپني وانگر ڪوڙين ڳالهين جو ٻڌائيندڙ هرگز سرڳ ۾ داخل ٿي نه سگهيو هوندو! ۽ عيسى به بهشت ۾ نه ويو هوندو، ڇاڪاڻ ته جڏهن اڪيلو پاپي بهشت ۾ نٿو وڃي سگهي، ته جنهنجي مٿان انيڪ پاپين جي پاپن جو ٻار آهي، سو ڪيئن سرڳواسي ٿي سگهندو؟ (١٢٨).

(١٢٩) سرڳ ۾ عيسائين جي اوسٿا:- ۽ اڳتي ڪا به شراپ [لعنت] ڪونه هوندو: پر ايشور ۽ گهيٽي جو سنگهاسڻ ان ۾ هوندو، ۽ سندس ٻانها سندس سيوا ڪندا [٣]. ۽ اهي سندس منهن ڏسندا، ۽ سندس نالو سندن پيشانين تي هوندو [٤]. ۽ اتي رات ڪانه ٿيندي؛ ۽ کين ڏيئي جو سوجهري ڪونه گهرجي، ڇاڪاڻ ته سج جي روشني نه ٿيندي، ڇاڪاڻ ته پرميشور ايشور کين سوجهرو ڏيندو: ۽ اهي سدا سرودا پيا راڄ ڪندا [٥]. (يوحنا مڪاشفات باب ٢٢ آيتون ٣-٤-٥).

سميڪشڪ:- ڏسو، اهو ئي آهي عيسائين جو سرڳواس! ڇا ايشور ۽ عيسى سنگهاسڻ تي ويٺا ئي رهندا؟ ۽ ڇا سندن ٻانها سندن اڳيان سدائين سندن منهن تڪيندا رهندا؟ ڀلا اهو ته ٻڌايو ته توهان جي ايشور جو منهن يوروپين [گورن] جهڙو گورو آهي، يا افريڪا وارن وانگر ڪارو؟ يا ڪنهن ٻئي ديش جي ماڻهن جهڙو؟ اوهانجو سرڳ به بندڻ آهي، ڇاڪاڻ ته جتي ننڍائي وڏائي آهي، ۽ جتي ساڳئي هڪڙي شهر ۾ رهڻ اوسڪ آهي، اتي ڏک ڇو نه ٿيندو هوندو؟ جي [ڌڻي] منهن وارو آهي، ته هو هرگز سرو ڳيه

[پهرين ڳالهه وارو] سامهون اچڻ شرط چيائين اکيون ٻڌيو! ۽ جهٽ ٻوڙي چيائين ته اکيون بند ڪيو! ۽ جڏهن هو ٻڌڻ ۾ لڳي ويا، ته ٻوڙي چيائين ته اکيون کوليو! اسين اکيون ٻڌيون ته ڪاٿي پهچائين ٿا] ڏاڙهيءَ جو هو ڪڏهن ڏٺوشي ڪٿو يا نه؟ منهنجي ماٿي مٿان ته ساڳيون ڳالهيون آهن! [اهي ڇو ٿيندا آهن] ته جو اسانجو سڄو سوچڻ ته ڪنهن سو شيطان جو ارڪان سمجهيو ويندو، انهيءَ ڪري سندن چار ۾ ڪنهن کي به ڪا سڌ نه پئي [۱۳۴].

۱۲۵. ڌرتيءَ ۽ آڪاش جو ڦيرو:- ۽ مون هڪ وڏو اڇو سنگهاسڻ ڏٺو ۽ جو بيٺو اٿي ويٺو هو، جنهن جي منهن تان ڌرتي ۽ آڪاش ڀڄي ويا، ۽ انهن کي ڪا جاءِ نه لڌي [۱۱]. ۽ مون سڀني مُئل وڏا ۽ ننڍا ايشور جي اڳيان بيٺل ڏٺا، ۽ پستڪ کوليا ويا: هڪ ٻيو پستڪ کوليو ويو جو جيئڻ جو پستڪ آهي: ۽ مئل جا نياءُ انهن ڳالهين مٿان جي پستڪ ۾ لکيل هيون، سندن ڪرمن انوسار ڪيا ويا [۱۲]. [يوحنا ڪا مڪاشفه باب ۲۰ آيتون ۱۱-۱۲].

سمجهاڻي:- ڏسو هيءَ نرالي ڳالهه! ڀلا ڌرتي ۽ آڪاش ڀڄي ڪٿي سگهندا؟ [ڇي ڀڄي] ته ڪٿي ويا؟ جنهن اڳيان ڀڳا، سي ايشور جو سنگهاسڻ ۽ ايشور ڪٿي بيٺو؟ جڏهن مُردا ايشور اڳيان بيهاريا ويا، تڏهن اهي ڪٿي بيٺا هوندا. جا پرمالما جو وهوار ڪڻهن جي ڏڪاڻن يا ڪچهريءَ وانگر ڪتابن جي ليکي انوسار هلندو آهي؟ ٻوڙي سڀني جيون جو سماچار پرماتما پاڻ لکيو يا سندس ڪاٿي؟ اهڙين ڳالهين ڪري ڪوڙن جو ايشور نه آهي ٺهڪي ايشور، ۽ جو ايشور آهي ٺهڪي هو ايشور عيسائين آڏي سڄو وارو ڪڏڻيو آهي. (۱۲۵).

۱۲۶. سرڳ ۾ عيسائي جي استري:- ٻيو مان مڪڙي نڪري آئي مون سان ڳالهايو، ۽ چيائين ته هيڏانهن اچ ته آءٌ توکي ڪنوار ڏيکاريان، اوڻ ليلا ڪُهڙي جي استري (يوحنا مڪاشفه باب ۲۱ آيت ۹)

سمجهاڻي:- عيسيٰ ته سرڳ ۾ چڱي ڪنوار لڌي، مزي ڪندو هوندو، جي عيسائي آهي ويندا هوندا تن کي به استريون ملنديون هونديون، ۽ ٻار ٻچا به انهن کي ٿيندا هوندا. ٻوڙي آدمشماري وڌڻ ڪري روڳ به انهن کي ٿيندا هوندا ۽ مرندا به هوندا. اهڙي سرڳ کي ته ٻوڙي ان کان هٿ ڌوئي ڇڏڻ چڱو آهي (۱۲۶).

۱۲۷. عيسائين جو سرڳ:- ۽ هن ان فرشتي سان شهر کي ماپيو ته سائيندا سڄو سو ڪوهه ليو. سندس ڊگهائي ويڪرائي ۽ اوچائي هڪ جيتري هئي [۱۶] ۽ هن سندس ڀت ماپي ته ماڻهوءَ جي، اوڻ فرشتي جي ماپ موجب هڪ سو چوئيتاليهه هٿ ٿي [۱۷]. ۽ سندس ڀت يشب، سو وڌ ڪابيس [jasper] جي ٺهيل هئي، ۽ شهر نرمل [خالص] سون جو صاف شيشي جهڙو هو [۱۸]. ۽ شهر جي ڀت جا بنياد هر قسم جي جواهرن سان سينگاريل هوا. پهريون بنياد سو وڌ ڪابيس [زبرجد] جو هو، ٻيو نيلمڻي [sapphire] جو هو، ٽيون لالڙي [شب چراغ [chalcedony] جو هو، چوٿون زمرد [emerald] [۱۹]. پنجون عقيق [sardonyx] جو هو، ڇهون

پوءِ ٿيس ماءُ؟ ڇاڪاڻ ته هو پيهمبر ٻار سڃيڻ جاڻندو هجي ها، ان مان ته اهو ئي صاف ظاهر ٿو ٿئي ته سندن ايشور سروگيه نه آهي، بلڪ سندن جهان الپگيه آهي. جو ايشور ئي هر ڪنهن ڪم ڪري سگهي ٿو؟ ڇاڪاڻ ته ڏاڍو ساڳي سڄي واڙ ٻان ڀرمن جون وڏيون وڏيون انسان ڳالهيون لکيل آهن، جنکي ڪو به سچو ٿو موهي سگهي، ڪيترو لکجي؟ ان باب ۾ ته اهڙائي ڀڃ لکيل آهن (١٢١).

١٢٢. ڪرمن جو ڦيٺو قول:- ڇاڪاڻ ته سندس باپ سرڳ ڳالهين وڃي ڦيٺا آهن، ۽ خدا سندس ڪرمن کي ياد ڪيو آهي [٥]. جئن اُن اوهانکي ڏنو تئن اوهين به بدلو ڏيو، ۽ سندس ڪرمن آهر ٻيڻو بدلو ڏيو [٦]. (يوحنا مڪا شفاعت باب ١٨، آيتون ٥-٦).

سميڪشڪ:- ڏسو عيسائن جو ايشور پرتيڪش انياءُ ڪندڙ آهي. ڇاڪاڻ ته نياءُ اهو آهي ته جهڙو ۽ جيترو ڪرم ڪيو آهي، تهڙو ۽ اوترو ئي ڦل ڏجي. انکان وڌيڪ يا گهٽ ڏيڻ انياءُ آهي، جي انياءُ ڪاريءَ جي اپاسنا ڪندڙ آهن، سي ڀلا ڇو نه انياءُ ڪاري ٿيندا؟ (١٢٢).

١٢٣. عيسيٰ جو سوئمبر ورواهه:- جا لاءِ جنو گهٽي جو وواهه [شادي] اچي پهتو آهي، ۽ سندس استريءَ پاڻ کي تيار ڪيو آهي. (يوحنا مڪا شفاعت باب ١٩، آيت ٧).

سميڪشڪ:- هاڻي ٻڌو، عيسائن جي سرڳ ۾ وواهه به ٿيندا آهن، ڇاڪاڻ ته عيسيٰ جي شادي ايشور اتي ڪئي! پڇڻ گهرجي ته سندس سهرو، سس، سالو وغيره ڪير هئا، ۽ ٻار ٻچا ڪيترا پيدا ٿيس؟ ۽ وري ويرج جي ناس ٿيڻ مان ٻل، ٻڌي، پراڪرم، آيو آدي گهٽجڻ ڪري عيسيٰ مري ويو هوندو، ڇاڪاڻ ته سنجوگ جنيه [مرڪب] پدارٿ جو ويوڳ ضرور ٿيندو آهي. اڃا تائين عيسائي ٺڳ ڪيس وشواس آڻي دوکو کائيندا ٿا اچن، الائجي وڌيڪ ڪيترو دوکي ۾ رهندا؟ (١٢٣).

١٢٤. شيطان جو قيد ٿيڻ:- ۽ ان اجگر يعني پراچين ناڳ کي جو شيطان ۽ ابليس آهي، پڪڙي هڪ هزار ورهين لاءِ ٻڌو [٢]، ۽ کيس اونهاڻ ۾ اڇلائي بند ڪري مهر هنيائين، ته جيسين هو هزار ورهيه پورا ٿين تيسين وري ديش جي ماڻهن کي نه ٺڳي، انهن کان پوءِ ضرور آهي ته کيس ٿوري مدت لاءِ ڇڏڻ گهرجي [٣]. (يوحنا مڪا شفاعت باب ٢٠، آيتون ٢-٣).

سميڪشڪ:- ڏسو، مڙهين شيطان کي پڪڙي هزار سالن تائين قيد ڪيائين. جو وري به آزاد ٿيو، ڇا اُهي ڦيري کي ڪونه ٺڳيندو؟ اهڙي دشمن کي ته جيل ۾ ئي رکجي، يا پهرين مارڻ کان سواءِ نه ڇڏجي. پر شيطان جي ته صحي آڳو عيسائن جي ڀرم ڪري آهي. حقيقت ۾ شيطان آهي ڪونه، ڇوته وڏو ماڻهن کي ڌوڪي ڀرمجي جاري ۾ ڦاسائڻ جو اپاءُ رچيل آهي. درشٽانت آهي ته ڪنهن چالاڪ ماڻهوءَ ٻين ڀولڙن ماڻهن کي چيو ته هلو ته اوهانکي ديوتا جو درشن ڪرايان. [اُهي ٿيا] ڪنهن ايڪانت جاءِ ۾ ڪنهن ماڻهوءَ کي چئن ٻانهن وارو بڻائي اڙاڻ ۾ ويهاري آيو هو، ڪن چيائين ته اکيون ٻوٽيو، آءُ جڏهن ٺڪاءُ ڪريان، ۽ جڏهن وري جڏهن ٺڪاءِ بند ڪيو، جو ته پڙهندو سو آنڌو ٿيندو، چئو وچ.

ڪئين؟ ڇا ٻهشت ۾ وڃڻ جي سڪيا رکو ٿا. جو لڪل آهي؟ ٻاقي ڪرڻ
عيسائين جي ڪافرن جي مذهب جو. ڇو؟ ڇا اهي معجزا ٿرڪ ۾ ويا؟ عيسائين ڪي
جهل ٿي ڪئي گهرجي ته عيسيٰ جو پيءُ ۽ سندس ٻيا اڃا موجود آهي يا نه؟ جي آهي ته
هيءُ ڪيڪ ٿو آهي ته ته غلط جي آهي. انهي ڪري ٻئي هنڌان آيا هئا، ته [يڌايو ته] ڪٿان
آيا هئا؟ جي ڇيو ته سرڳ مان آيا هئا، [پڌايو ته] ڇا هو ڪي هئا، جو ٻانهن اٿڻ وڏيءَ سڄا
سميت ٻئي ۽ ٻيا ايندا ويندا ٿي رهيا؟ جي هو ايندو ويندو آهي، ته هو ڪٿين ٿيل
جيءَ ايامان جش [منجسٽريٽ] جهان ٿي ثابت ٿيو. جي ٻيو ته هو هڪ ٻه يا ٿي آهن ته اهو
عقل سان ٺهڪي ته سگهندو. جاهلن ته هرڪنهن ڳالهين ۾ گهڻو ۾ گهڻا هڪ پرماتما ته
گهرجي. هڪ ٻه يا ٽي پرماتما ايڪ اوهانئين جي ٺاهه ڪري لاءِ ۽ هرهڪ ساڳي وقت ڏوري
ڪري ٿا. ڪٿان ته سورت ڪٿين ٿي سگهندا. (١١٨).

١١٩. مرتيا ڪان پوءِ ڪرمن جو ڦل:- ۽ مون آسمان مان هڪڙو آواز ٻڌو جنهن
مونکي چيو ته لک، ته برڪت وارا آهن اهي مردا جي هاڻي کانپوءِ خداوند ۾ مرن ٿا. آتما
چوي ٿو ته هائو، هو پنهنجي پورهئي [محنت] کان آرام وٺن ۽ سندن ڪرم سندن پٺيان هلندا
ٿا اچن، (يوحنا مڪاشفات باب ١٤، آيت ١٣).

سمڪشا:- ڏسو، عيسائين جو ايشور ته چوي ٿو ته سندن ڪرم سائن رهندا، اوتاسد
هرڪنهن کي ڪرمن انوسار ڦل ملندو، پر عيسائي ٿا چون ته عيسيٰ سڀني جا پاپ ٽاري ٿي
ڇڏيندو ۽ پاپ ڪيا ڪيا رهندا. اِي ٻنهي مان وچارڻ ته سندن ايشور جي ڳالهه سچي يا
عيسائين جي؟ ٻئي ته سچا ٿي نٿا سگهن. انهن مان هڪڙو ضرور ڪوڙو هوندو. عيسائين جو
ايشور ڪوڙو ٿئي هرڪا عيسائي. اسانجو ڇا؟ (١١٩).

١٢٠. سؤ ڪوه رت وهڻ:- ۽ انهي ملائڪ پنهنجو ڏاٽو ڌرتيءَ ۾ وڌو ۽ ان مان انگور
موڙي ۽ ڌرتيءَ جي داک ڪٽي ڪيائين، ۽ خدا جي قهر جي وڏي چهڙي [winepress] ۾
اُڇلائي ڇڏيائين [١٩]. ۽ شهر جي ٻاهران اُن چهڙي [ڪولهو] ۾ داک ڇيڙي ويئي، ۽ چهڙي
مان جو رت نڪتو سو سؤ ڪوهن تائين اهڙو وهيو جو گهوڙن جي لغامن تائين اچي پهتو (٢٠).
[يوحنا مڪاشفات ١٤، آيتون ١٩-٢٠].

سمڪشا:- هينئر ڀڌايو ته عيسائين جا پٽ پورائي ڪان ٻه وڌاوي آهن يا نه؟ عيسائين جو
خدا غضب ڪندي ڏاڍو دکي ٿيندو هوندو. ووي جي سندس قهر جا چهڙا ڀرپل آهن، ته
سندس غضب ڪيا ٻانيءَ جهان رهندو شيءِ آهي يا ڪا مقرب شيءِ؟ ووي سؤ ڪوهن
تائين رت جو وهڻ اسوڙ آهي جاهلن ته هوا لڳڻ ڪري رت ڄمندو جي وهندو آهي،
پوءِ وهي ڪيئن سگهندو؟ انهي ڪري اهڙيون ڳالهيون ڪوڙيون ٿينديون آهن. (١٢٠).

١٢١. سرڳ ۾ شاهديءَ جو تنبو:- ۽ انهيءَ کانپوءِ مون نهاريو، ۽ ڏٺو ته بهشت ۾ جو
شاهديءَ جي تنبو جو مندر آهي سو کوليو ويو. [يوحنا مڪاشفات باب ١٥، آيت ٥].

سمڪشا:- جي عيسائين جو ايشور سرڳ ۾ هجي ها، ته ساکين [شاهدن] جي گهرج ٿي

ٿي شيطان کي ڏنڊ ڇو نہ ڏنائين؟ جڳت ۾ هيڏو راڄ شيطان جو آهي، ٿورڙو مقابلي ۾ عيسائن جي ايشور جو راڄ هزارين حصي بہ ڪونهي! اُن ڪري ئي عيسائن جو خدا ڪنس [پيڙائي ڪرڻ ڪان] ڇوٽي نہ سگهندو هوندو، ان ياري ستل آهي ڪيو نہ ٿي زمانہ جا عيسائي راڄ اڌڪاري چورن ڌاڙيلن آدين کي جيترو جلد سزا ٿا ڏين، عيسائن جو ايشور نہ اوترو بہ نہ ڪري. پوءِ ڪهڙو اهڙو نربڌي [بي عقل] منش آهي، جو ويدڪ ڌرم کي ڇڏي ڪري من گهڙت عيسائن جي مت کي سوڪار ڪندو؟ (١١٥).

١١٦. شيطان جو هيٺ لهڻ :- ٿيهي ڪري اي آسمانو ۽ اُن ۾ رهڻ وارو، اوهين خوشي ڪريو. آي ڌرتي ۽ سمنڊ جا رهواسيو، اوهان لاءِ افسوس آهي! ڇاڪاڻ تہ شيطان ڏاڍي ڪاوڙ مان اوهان ڏانهن لهي آيو آهي، جو ڄاڻي ٿو تہ هن وٽ ٿورو سمو آهي. (يوحنا مڪاشفات باب ١٢ آيت ١٢).

سميڪشا :- ڇا اهو خدا وٽ آئين جو سنڀاليندڙ ۽ مالڪ آهي؟ ۽ ڇا هو ڌرتي ۽ منش آدي پراڻين جو سنڀاليندڙ ۽ سوامي نہ آهي؟ جيڪڏهن هو ڌرتيءَ جو بہ راجا آهي، تہ شيطان کي ڇو نہ ماري سگهيو؟ شيطان پاپ ڪندو ٿو وتي، ۽ ڀٽڪائيندو رهي ٿو. ڏسندو ٿو رهي ۽ ڪنس روڪي ٿو! ڇو تہ هڪ ايشور نہ آهي، هڪ سامرٿ وارو ۽ ڊشٽ جو ايشور ٻئي رهيو آهي. (١١٦).

١١٧. شيطان جو ستائڻ :- ۽ پاڪيزگين سان ڪنس بهشتي ڪم ڪرڻ لاءِ اختيار ڏنو ويو [٥]. ۽ هن پنهنجو وات چرٻاڻن وڏو لاءِ ڪرڻ لاءِ کوليو، جو خدا جي ۽ سندس تنبوءَ جي ۽ جي آسمان ۾ رهن ٿا تن جي نندا ڪري [٦]. ۽ کنس اهو اڌڪار ڏنو ويو، تہ پاڪ منشن سان جنگ ڪري ۽ ڪنس هر قبيلي ۽ ٻوليءَ ۽ قوم تي اڌڪار ڏنو ويو [٧]. (يوحنا مڪاشفات باب ١٣ آيتون ٥-٦-٧).

سميڪشا :- ڌرتيءَ جي ماڻهن کي ٺڳڻ لاءِ شيطان ۽ پشو آدي موڪليا ۽ کين پاڪ ماڻهن سان ويڙهائڻ جا ڪم ڌاڙيلن جي سردار جهڙا آهن ڇا نہ؟ اهڙو ڪم ايشور يا سندس ڀڳتن جا ٿي نٿا سگهن. (١١٧).

١١٨. عيسي سان گڏ پيا عيسائي :- ۽ مون نهاريو ۽ ڏٺو تہ هڪ گهيٽو صيون جبل تي بيٺو آهي، ۽ اُن سان گڏ هڪ لک چوٽيتاليهہ هزار ماڻهو آهن، جن جي پيشانين تي سندس پتا جو * نالو لکيل آهي. (يوحنا مڪاشفات باب ١٤ آيت ١).

سميڪشا :- هاڻي ڏسو تہ جتي عيسي جو پتا رهندو هو اُتي ساڳي صيون جبل تي سندس پٽ [عيسي] بہ رهندو هو، ۽ هڪ لک چوٽيتالهين هزارن ماڻهن جو شمار ڪيائون

* آريہ ڀاشا ۾ گجراتي ۽ مرهٽي ستيارٿ پرڪاش ۾ ڏنل ترجمن ۾ ۽ پڻ سنڌيءَ ۾ ترجمي ٿيل انجيل ۾ "اُنهيءَ جو نالو ۽ اُنهيءَ جي پتا جو نالو" اهي شبد لکيل آهن. پر انگريزي بائيبل ۾ رڳو "سندس پتا جو نالو" شبد لکيل آهن. تنهنڪري اسان بہ انگريزي بائيبل کي وثيڪ پرمانڪ سمجهي سندس اهو ئي ڪئي آهي. [ڪمپوزر].

هوندي، وري عهد [قبر] جي صندوق ۽ عيسائي ڪلڻ ڪنڌ هن ڏسندا هوندا. ٻڌائجي ان سان سندن ڪهڙو ٻڌو ٻڌجن سڏ ٿيندو؟ سچ ته هيءَ آهي ته اهي سمورا ٻئي ڳالهيون مسيحن کي ڀرغلائڻ لاءِ آهن (١١٢).

١١٣- عيسائي ڪرامتون:- ۽ آسمان ۾ هڪڙو وڏو معجزو ڏسڻ ۾ آيو، هڪ استري سج سان [ڍڪيل جهان] ڍڪيل نظر آئي، ۽ چنڊ سندس پيرن هيٺان هو. ۽ سندس مٿي تي ٻارهن تارن جو تاج هو [١]. ۽ هوءَ پيٽ سان هئي ۽ ويم جي سورن کان رڙيون ٿي ڪيائين، ۽ ٻار ڄڻڻ جي تڪليف هيس [٢]. ۽ آسمان ۾ ٻيو ۽ هڪ معجزو ڏسڻ ۾ آيو ۽ ڏسو ۽ هڪڙو ڳاڙهو اجگر پيدا ٿيو، جنهن کي ست مٿا ۽ ڏهه سڱ هئا، ۽ سندس مٿن تي ست تاج هئا [٣]. ۽ سندس پڇ آسمان جي تارن مان ٽيون ڀاڱو ڇڪي ڌرتيءَ تي ڪيرائي وڌو [٤]. (يوحنا مڪاشفات باب ١٢، آيتون ٢-٣-٤).

سومڪشڪ:- هيٺ ڏسو ته ڪهڙو وڏڪرا اهڙا استري وچاري ئي سندن سرڳ ۾ به وڃڻ تي رهي. تڪڙو سندس تڪليف ڪاٿي به ڪو ڪري ته ڪٿي ڪو هٿ لائي ئي سگهي، وري ٿيو اجگر جو پڇ ڪيڏو نه وڏو هوندو جنهن تارن جو ٽيون ڀاڱو هن ڌرتيءَ تي ڪيرائي وڌو! ڌرتي ته ننڍي آهي ۽ تارن مان ڪي وڏا لوڪ آهن، جن مان هڪڙو به هن ڌرتيءَ تي سمائجي نٿو سگهي! الٽو ايتري تي ايترو الزام ڪرڻ گهرجي، ته اهو تارن جو ٽيون ڀاڱو ان ڳالهه جي لکندڙ جي گهر تي ڪري پيو هوندو! وري جنهن اجگر جو پڇ ايڏو وڏو هو جنهن ۾ سمورن تارن جي ٽين پتي ونڌجي ڌرتيءَ تي ڪري پئي، سو اجگر به سندس ئي گهر ۾ رهندو هوندو! (١١٣).

١١٤- اجگر ۽ ميڪائيل ۾ جنگ:- ۽ آسمان ۾ جنگ لڳي. ميڪائيل ۽ سندس ملائڪ اجگر سان وڙهيا، ۽ اجگر ۽ سندس ملائڪ به وڙهيا. (يوحنا مڪاشفات باب ١٢، آيت ٧).

سومڪشڪ:- جو عيسائين جي سرڳ ۾ ويندو هوندو، سو به جنگ [لڙائي] جا دک ڀوڳيندو هوندو. اهڙي سرڳ جي آسرو ڇڏڻ اي هيءُ جنگ لاءِ ڇڏيو، جتي شانتيءَ ۾ ونجڻ ۽ لڙائيون لڳيون پيون رهن، اهڙي جاءِ عيسائين جي ئي لائق [لائق] آهي (١١٤).

١١٥- شيطان کي بهشت مان نيڪالي:- ۽ اهو وڏو اجگر اڳاٽو اهو نانگ [براهمڻ] ناگ جو ابليس ۽ شيطان سڏبو آهي، ۽ جو سڄي جڳت کي ڀلائيندو آهي، سو ڌرتيءَ تي اڇلايو ويو ۽ سندس ملائڪ به ساڻس گڏ هيٺ ڪيرايا ويا. (يوحنا مڪاشفات باب١٢، آيت٩).

سومڪشڪ:- ڇا شيطان سرڳ ۾ رهندي ماڻهن کي ڪونه ڀرغلائيندو هو؟ ڪيس جيل ۾ قيد ڇو نه ڪيو ويو يا ڪيس مارايو ڇو نه ويو؟ ڪيس ڌرتيءَ تي ڇو اڇلايو ويو؟ جي سڄي سنسار کي ڀرغلائيندڙ شيطان آهي، ته شيطان کي ڀرغلائيندڙ ڪير آهي؟ جي شيطان پنهنجو پاڻ ڀرغلايل آهي، ته [سائيءَ رهڻ] جي ڀلي گهرڻ سان شيطان ڪانسواءِ به ڀلي سگهندا. پر جي ڪيس ٺاهيندڙ ايشور آهي، ته اهو خدا ئي نه ٿيو. ڏسجي ٿو ته الهي لوڪ عيسائين جو خدا به شيطان کان ڊڄندو هوندو. ڇاڪاڻ ته جي شيطان کان زبردست آهي، ته اپراڌ ڪرڻ سمي

ڇا؟ الي نه حڪم ڪريو. ڀلا اهڙا اروڙاهه واري ڪٺ ۽ ڪڪڙ ۽ ايشور پرڻ ڪام ڏاريا هوندا؟ ڇا اهي مڙن کي ڏسي سچائي ۾ سڪيهندا هوندا ۽ مڙن وارن کي ڏنگيو نه آهي؟ پر وڏن ماڻهن کي وڳو ٻرغلائي عيسائي ڀلائڻ لاءِ لي اهي ڏاڍا. ڪنڊ ۽ الن جي اوهين عيسائي نه ڦندا ۽ اوهالڪي ڪڪڙ ڏڏنگيندا. اهڙين ڳالهين وڏيائيءَ ڏاش ۾ اَي ملي سگهن ٿيون ۽ ڦ آره ورسٽ ۾ ا ڇا ڦياسٽ [پرڪش] جو اهو وران جواب لي سگهي ٿو؟ (۱۰۸)

۱۰۹. سر گهه ۾ گهوڙيسوار:- ۽ گهوڙيسوارن جي لشڪر جي ڳڻپ [تعداد] ويهه ڪروڙ هئي. (يوحنا مڪاشفات باب ۹، آيت ۱۶).

سمهڪشڪ:- ڀلا ايڏا گهوڙا بهشت ۾ ڪٿي ٿي بيندا، ڪٿي چرندا، ڪٿي رهندا ۽ ڪيڏي لڏ ڪيندا هوندا؟ ۽ ڪيڏي ڪيڏي بدبوءِ بهشت ۾ ڦهلجندي هوندي؟ اهڙو سرڳ، اهڙو ايشور ۽ اهڙو مذهب اسان آرين کي نه وڻندي ڪوڙ. اهڙو جنجال سرو شڪتيمان جي ڪرپا سان عيسائن جي مٿان لاٿ ته ڀلي ۽ وجي نه ڏاڍو چڱو. (۱۰۹)

۱۱۰. فرشتي جي شڪل:- ۽ مون ڪڪڙو ٻيو زبردست ملائڪ ڪڪڙ سان ئي ڪيل آسمان هيٺ ايندو ڏٺو، جنهن ٻڌل ٻي اسي [ٻادل] هئي، ۽ جنهن مٿي سج جهڙو هو ۽ جنهن پير باهه جي ٿنڀن جهڙا هئا [۱]. ۽ جنهن هٿ ۾ هڪ ننڍو کليل ڪتاب هو ۽ ان پنهنجو ساڄو پير سمنڊ تي رکيو ۽ پنهنجو کٻو پير ڌرتيءَ تي رکيو [۲].
(يوحنا مڪاشفات باب ۱۰، آيتون ۱-۲).

سمهڪشڪ:- هيٺ ڏسو اهي ملائڪن جي شڪل جا ڪرتب ۽ ڳالهين جي ڪٿائن ڪيان ۽ ونڊ ڪ آهي. (۱۱۰)

۱۱۱. ايشور جي مندر جي ماپ:- ۽ مونکي لٺ جهڙو هڪ ڪانو ڏنو ويو ۽ فرشتي چيو ته اُٿ، ۽ ايشور جي مندر جي ۽ ويديءَ جي، ۽ جيڪي منجهس پوڄيندا ان کي ماپ ڪر. (يوحنا مڪاشفات باب ۱۱، آيت ۱).

سمهڪشڪ:- نه رڳو الي پر عيسائي نه سرڳ ۾ به مندر ٺاهڻ جي ماپ ڪيا آهن. ڀلا ڀلا!! جهڙو بهشت اهڙيون ڳالهيون! الي عيسائي توهان ٻڌن ۾ عيسوي جي شڪل ۽ وسٽ جي ڀلولا ماڻس ۽ شراب ۾ رکي ڳالهيندا پيهندا آهن. ۽ ديولن [گرجا گهرن = Churches] ۾ به صليب (Cross) آڌيءَ جون شڪليون ٺاهي ٺهرايون ڪندا ٿا رهن. (۱۱۱)

۱۱۲. ايشور جو مندر:- ۽ ايشور جو مندر آسمان [بهشت] ۾ کوليو ويو، ۽ جنهن مندر ۾ جنهن ليم [عهد] جي صندوق ڏسڻ ۾ آئي. (يوحنا مڪاشفات باب ۱۱، آيت ۱۹).

سمهڪشڪ:- آسمان ۾ جو مندر آهي سو هميشه بند رهندو هوندو ۽ ڪڏهن ڪڏهن کوليو ويندو هوندو. ڇا پرميشور جو به ڪو مندر ٿي سگهي ٿو؟ ويدن ۾ ورنن ڪيل جو سرو وياپڪ پرماتما آهي، تنهنجو نه ڪو به مندر ٿي اڻو سگهي. البت عيسائين جي آڪار واري ايشور جو مندر ڌرتيءَ تي هجي يا آسمان تي هجي، ٿي سگهي ٿو. ورڻي جهڙي ليلا ٽن ٽن ٽڪن ٽوڻن جي هت [مندرن ۾] ٿئي ٿي، تهڙي عيسائين جي سرڳ ۾ ٿيندي

سڀني ۽ ٻين؟ جي سمجهي ڪر ته واسط جو ٻوڇا ڪئي ڪندا هوندا؟ ڇاڪاڻ ته ڪتي ٻولندي هوندس، پر جي واسط ڏيهن جاڳندو ڪو رهي، ته ڏاڍو ڪوماڪل ۽ ڏاڍو روئي رهندو هوندو [١٠٥].

١٠٦. سوڳ ۽ ڏوپ واس:- ۽ هڪڙو ٻيو ملائڪ [دوحه] آيو، ۽ هڪڙو سونو خوشبودان [ڏوپ داني] کڻي ويدي تي اچي بيٺو ۽ کيس گهڻو لوبان [ڏوپ] ڏنو ويو ته جيڪا سوني ويدي سنگاسن جي اڳيان هئي، انهن تي سڀني پوتر منشن جي پرارٿنائن سان گڏ چاڙهي [٣]. ۽ اهو لوبان جو دونهون پاڪن [پوتر منشن] جي پرارٿنائن سان گڏ انهن ملائڪن جي هٿان ايشور وٽ چاڙهي وڃي پهتو [٤]. ۽ انهن ملائڪن اهو خوشبودان کڻي، انکي ويدي جي باهه سان ڀريو، ڌرتيءَ تي اڇلائي ونيو، ۽ پوءِ گجگوڙيون ۽ آواز ۽ بجليون ٿيڻ لڳيون ۽ ڌرتي به ڏڪي [٥]. (يوحنا مڪا شفاف باب ٨، آيتون ٣-٤-٥).

سمهڪشڪ:- ڏسو! سوڳ، ٿالهن ۽ ويدي ڏوپ ڌيب ۽ ٻئي ويدي [ٺيڪ موجود] آهن، ۽ ٻريءَ جا آواز به آهن! جا عيسائين جو بهشت ۽ ٽوائين جي مندر کان گهٽ آهي؟ ڏوم ڏام ته هتي به وڌيڪ ٿي آئي (١٠٦).

١٠٧. وڏن ۽ ٽڪاهر جو سڙڻ:- پهرئين ملائڪ ٿري وڄائي ته رت سان گڏيل ٽڪا ۽ باهه پيدا ٿي، جي ڌرتيءَ تي اڇلايا ويا، ۽ وڻن جو ٽيون ڀاڱو سڙي ويو. ۽ سڀ ساوڪ گاهه به سڙي ويو. (يوحنا مڪا شفاف باب ٨، آيت ٧).

سمهڪشڪ:- واهه ڙي عيسائين جا اڳڪٿي ڪندڙ! ايشور، ايشور جا ملائڪ ٿريءَ جا شبد ۽ ٻرڪت جي ليلا ته ڏسو! واهه! زانده جهان کان ڏسجن (١٠٧).

١٠٨. ٻڙيءَ ۾ غير عيسائين کي ڪشٽ:- ۽ پنجين ملائڪ ٿري وڄائي ته مون آسمان مان ڌرتيءَ تي هڪڙو تارو ڪرندو ڏٺو، ۽ انهيءَ کي اونهاڻ واريءَ کڏ جي ڪنجي ڏني وئي [١]. ۽ هن اونهاڻ واري کڏ کولي ته کڏ مان دونهون نڪري لڳو. جيئن وڏي ڪوري مان دونهون نڪرندو آهي، ۽ ان کڏ جي دونهين سبب سج ۽ هوا ڪاري ٿي وئي. [٢]. ۽ دونهين مان ڌرتيءَ تي مڪڙ نڪري پيا ۽ کين اهڙي شڪتي ڏني وئي، جهڙي ڌرتيءَ جي وڇن کي آهي [٣]. ۽ کين چيو ويو ته نه ڌرتيءَ جي گاهه کي، نه ڪنهن ساوڪ وستو کي، ۽ نه ڪنهن وڻ کي ڪشٽ رسائجو، پر رڳو انهن ماڻهن کي جنهن جي نراڙين تي ايشور جي مهر نه آهي [٤]. ۽ کين اهو اڌڪار ڏنو ويو ته انهن کي اُهي ماريو نه، پر پنجن مهينن تائين کين ڪشٽ ڏيندا رهن [٥]. (يوحنا مڪا شفاف باب ٩، آيتون ١-٢-٣-٤-٥).

سمهڪشڪ:- ٿريءَ جو آواز ٻڌي تارا انهن ملائڪن ۽ ساڳي آسمان تي ٿي ڪريا هوندا

---

* اوهه پاشا، اڙدو ۽ گجراتي ستيارٿ پرڪاش جي ترجمن ۾ ۽ ٻئي سنڌيءَ ۾ ٻوجهي ٻيل انجيل ۾ "ڌرتيءَ جو ٽيون ڀاڱو" لکيل آهي، مراٺي ستيارٿ پرڪاش ۾ ورتي ڌرتيءَ ۽ وڻن جو ٽيون ڀاڱو لکيل آهي. انهن سڀني جي آڌار انگريزي انجيل ۾ رڳو وڻن جو ٽيون ڀاڱو لکيل آهي. تنهڪري اسان به انهن تي ترجمو ڪيو آهي. (ڪٿيتراو).

۽ اونهن ٻالڪن جو شمار پورو ٿئي جي اوهان وانگر مارجا ويندا [١١].

(يوحنا مڪاشفات باب ٦، آيتون ١٠-١١).

سمڪشڪ:- جي عيسائي ليکا جي سدن وارڻ اچي اٿين لاءِ ڪرائي ٿا ۽ واجهائيندي رهندا رهندا ! هو جي وارثڪ ڏوهه سزڪار ڪيندا ان جي لاءِ ليکو به ڪل ڏينهن به لڳندي. جي عيسائين کان پڇو ته ڇا سندن ايشور ڇهين ڪچهري جي زماني ۾ بند آهي؟ ڇا نياءِ جي ڪم لاءِ ڪري ليکاڪ پش (ڇهن) والدا ويٺا آهن؟ ته ڪو به برابر جواب ڏئي نه سگهندا. وري سندن ايشور سرڪاري ۽ ويندو آهي، پاڪ ته سندن جوش ڪري جهٽ سندن ڏکن کان وير ولڻ تي شروع ڪري! اهي ماڻهو ڏسڻ ۾ پيا ته اهي جي مرڻ کان پوءِ وڪيءَ کان وير ٿا وٺن! سچين شانتيءَ جو ڏوهه به ڪرنهي، ۽ جتي شانتي ڪانهي آتي ڏک جي ڪهڙي حد هوندي؟ [١٠٢].

١٠٣. تارن جو پرٿويءَ تي ڪرڻ:- ۽ آسمان جا تارا زمين تي ڪري اهڙيءَ ريت ڏانديءَ واءِ لڳڻ سان انجير جو وڻ ڪچا انجير ڇاڻي (ڪيرائي) ڇڏيندو آهي [١٣]. ۽ آسمان ائين لپٽجي ويو جيئن ڪتاب ويڙهيو ويندو آهي، ۽ سڀ جبل ۽ ٻيٽ پنهنجي جاءِ کان ٽري ويا [١٤]. (يوحنا مڪاشفات باب ٦، آيتون ١٣-١٤).

سمڪشڪ:- هاڻي ڏسو يوحنا جي اڳڪٿيءَ جون ڳالهيون! ڪهڙيون ودياڪار ڳالهيون ۽ اڻ ٺهڪي ته اعتبار اوهه بيانڪ ڳالهيون ڪهڙي ويائين، ڀلا سمورا تارا ڀوڳول (ڌرتيءَ جا گولا) هئڻ سمان پرٿويءَ تي ڪري ڪيئن سگهندا؟ وري سورج آديءَ جي ڪشش ڪيئن ڇو ھٽائين هو ڏانهن وڃڻ ڏيندي؟ ۽ ڇا آسمان لپٽي ڇاڻ آهي؟ آڪاش ته ساڪار پدارٿ آهي ئي ڪين، جنهنکي ڪو ويڙهي يا گڏ ڪري سگهي. ان مان (ثابت ٿئي) ته يوحنا آدي سڀ جهنگلي ماڻهو هئا، ۽ جهنگلن کي انهن ڳالهين جي ڪهڙي خبر؟ (١٠٣).

١٠٤. اسرائيلن تي خدا جون مهرون هڻڻ:- ۽ جن تي مهر هڻي وئي، تن جو تعداد مون ٻڌو، ته بني اسرائيل جي سڀني سبطن مان هڪ لک چوئيتاليهه هزارن تي مهرون لڳيون [٤]. يهوداه جي سبط (خاندان) مان ٻارهن هزارن تي مهر لڳي [٥].

(يوحنا مڪاشفات ٧، آيتون ٤-٥).

سمڪشڪ:- بائيبل ۾ ڄاڻايل خدا اسرائيل آدي خاندانن جو ئي مالڪ آهي يا سڀني سنسار جو؟ جيڪڏهن سڀني جو مالڪ هجي ها ته هو رڳو سندن مدد نه ڪري ها. ۽ ٻين جو ڪو ڌيان به نٿو رکي، سو ايشور آهي ئي ڪين! وري اسرائيل وغيره خاندانن جي ماڻهن تي مهرون هڻڻ آهي اهڙا يا يوحنا جي ڪوڙي ڪلپنا (١٠٤).

١٠٥. ايشور جي شمولات:- شهنشاهي اهي ايشور جي سنگهاسن جي اڳيان آهن، ۽ سندس مندر ۾ رات ڏينهن سندس سيوا ٿا ڪن. (يوحنا مڪاشفات باب ٧، آيت ١٥).

سمڪشڪ:- ڇا اهو وڏي پٽ پرستي نه آهي ڇا؟ يا سندن ايشور هڪ شريرڌاري منش جيان هڪ هنڌ رهي (هڪ جاءِ تي رهندڙ) نه آهي ڇا؟ وري ڇا عيسائين جو ايشور رات جو

۽ يسوع ڪالسواءِ بيو ڪير به ڪونهي! وڏو چمتڪار ٿو ٿئي. ڪيئن جو هن لوڪ ۾ يسوع کي ايسي اکيون هيون ۽ سنگ ڌاري ماڻهن ٻه نه هئا. ٻيو سرڳ ۾ وهڻ ڪانهي ۽ ستين اکين ۽ ستن سنگن وارو ٿي پيو. ۽ ايندڙ جا ستئي آڻائون سنگ ۽ اکيون ڪٿي ڏٺيون! افسوس! اعتراض ڪندڙ عيسائي ڪيئن سچي رهيا؟ پيا، سمجهه ۽ عقل وڃائي ويٺا. (٩٩).

١٠٠. سرڳ ۾ يسوع جي پوڄا:- ۽ جڏهن اُن پستڪ ورتو، تڏهن انهن چار جيوان ۽ چوويهه انهيءَ گهٽي جي اڳيان ڪري پيا، ۽ هرهڪ وٽ هڪڙو تنبورو ۽ ڌوپ [لوبان] سان ڀريل سونا پيالا هئا، جي پوتر لوڪن جون دعائون [آسيسون] آهن [٨]. (يوحنا جا مڪاشفه باب ٥، آيت ٨).

سميڪشڪ- جڏهن يسوع سرڳ ۾ نه هو، تڏهن پيالا اهي ويچارا ڌوپ ڏيپ ڪئي ويندا آهي، ڪهڙي طرح ڪري پوڄا ڪندا هوندا؟ ورهيه ۽ پراٽستنٽ عيسائي بت پرستي (مورتي پوڄا) جو کنڊن ڪري رهيا آهن، ۽ سندن بهشت مورتي پوڄا جو گهر ٺهي رهيو آهي. (١٠٠).

١٠١. سمل مهرن مان گهوڙي سوارن جو نڪرڻ:- ۽ مون ڏٺو ته جڏهن گهٽي انهن ستن مهرن مان هڪڙي کولي، تڏهن انهن چئن جانورن مان هڪڙي کي گجگوڙ جهڙي آواز سان چوندو ٻڌم ته اچ ۽ ڏس [١]. ۽ مون نهاريو ۽ ڏٺم ته هڪڙو اڇو گهوڙو آهي ۽ جيڪو اُن تي ويٺو آهي تنهن وٽ هڪڙو ڌنش آهي، ۽ کيس هڪ تاج ڏنو ويو، ۽ هو فتح ڪندو ۽ وڌيڪ فتح ڪرڻ لاءِ نڪري ويو. [٢] ۽ جڏهن اُن ٻي مهر کولي تڏهن مون ٻئي جانور کي چوندو ٻڌم ته اچ ۽ ڏس [٣]. ۽ ٻيو گهوڙو نڪري آيو، جو ڳاڙهو هو، ۽ جيڪو اُن تي ويٺو هو، تنهن کي اختيار ڏنو ويو ته ڌرتيءَ تان شانتي [صلح] کڻي وٺي، ته ماڻهو هڪ ٻئي کي ڪهن، ۽ کيس هڪ وڏي ترار ڏني ويئي [٤]. ۽ جڏهن هن ٽين مهر کولي تڏهن مون ٽئين جانور کي چوندو ٻڌو ته اچ ۽ ڏس، ۽ مون نهاريو ته هڪڙو ڪارو گهوڙو ڏٺم، ۽ جيڪو اُن تي ويٺو هو تنهن جي هٿ ۾ هڪڙي ساهمي هئي [٥]. ۽ جڏهن هن چوٿين مهر کولي تڏهن مون چوٿين جانور کي چوندو ٻڌو ته اچ ۽ ڏس [٧]. مون نهاريو ته هڪڙو ڦڪي رنگ جو گهوڙو ڏٺم، ۽ جيڪو اُن تي سوار هو، تنهن جو نالو موت هو [اڀادي]

[٨]. (يوحنا جا مڪاشفه باب ٦، آيتون ٢-٣-٤-٥-٧-٨).

سميڪشڪ- هاڻي ڏسو ته اهي پراڻن کان به وڌيڪ مٿيا لهالون آهن يا نه؟ ڀلا پستڪن جي سمل مهرن ۾ گهوڙي سوار ڪيئن سمائجي سگهيا هوندا؟ هي سپني جهان ولڙيا کي جن ان سچ ڄاتو اهي، ان ۾ آوڻيا جا اُهڃاڻ پڌرا پڌرا آهن (١٠١).

١٠٢. ويچ وٺڻ لاءِ ايشور کي پڪارڻ:- ۽ انهن وڏي واڪي رڙ ڪري چيو ته اي پوتر ۽ سچا سوامي، تون ڪيستائين نياءُ نه ڪندين، ۽ جيڪي ڌرتيءَ تي رهن ٿا تن کان اسانجي رت جو ويرُ نه وٺندين؟ [١٠]. ۽ انهن سڀني مان هرهڪ کي اڇو چوغو ڏنو ويو ۽ کين چيو ويو ته اوهين اڃا ٿوري سمي لاءِ آرام ڪريو، جيستائين ڪ اوهان سان گڏ سيوا ڪندڙ

سميڪشڪ:- ٿوڙن ئي ڏينهن ۾ هيءَ حالت آهي، ته عيسائين جو ٽن* کي هڪ بلڪل مڃيو ٿي وڃي (٩٦). اهڙيءَ ريت انجيل ۾ ڪيترن ئي جاين تي اجايون ڳالهيون ڀريل آهن.

يوحنا جي [پرڪاشت واڪن] جو ڪتاب [The Revelation]

هينئر يوحنا جون عجيب ڳالهيون ٻڌو:-

٩٧. عيسائين جو سورڳ:- ۽ تخت مٿي ٻين سو ٿا ڇهه هئا [٣]. سنگهاسن جي اڳيان ست باهه جا ڏيئا ٻري رهيا، جي ايشور جا ست روح [آتمائون] آهن [٥]. ۽ سنگهاسن جي اڳيان ٻلور جهڙو هڪڙو شيشي جو سمنڊ هو، ۽ تخت جي وچ ۾ ۽ تخت جي آسپاس چار جيوَ هئا، جنهن اڳيان ٻوڙي ٻليان اکيون ئي اکيون هيون [٦]. (يوحنا مڪاشفه باب ٤، آيتون ٣-٥-٦).

سميڪشڪ:- هينئر ڏسو، ته عيسائين جو سورڳ هڪ شهر جهڙو ئي آهي، ۽ ستن ايشور ۾ ڏيئي جهڙي باهه آهي. ۽ سونو تخت آدي رکيل ڪا ۽ اڳيان ٻليان اکين جو هجڻ ته اسمجهه ئي آهي. ڇو ته انهن ڳالهين کي ڪير سچو سمجهي؟ ڇوڪري شيشي وغيره چار جيوَن جا لکيل آهن. (٩٧).

٩٨. عيسائي مهاتما:- ۽ جيڪو سنگهاسن تي ويٺل هو، تنهن جي ساڄي هٿ ۾ مون هڪ پستڪ ڏٺو، جو اندران ۽ ٻاهران لکيل هو ۽ ستن مهرن سان سيل مهر لڳل هو [١]. ۽ مون هڪڙي زبردست ملائڪ کي وڏي آواز سان هيءَ منادي ڪندي ڏٺو ته هن پستڪ جي کولڻ ۽ ستن مهرن ٽوڙڻ جو لائق ڪير آهي [٢]. ۽ ڪوبه ماڻهو آسمان يا زمين تي يا پرٿويءَ جي هيٺان پستڪ کولي يا ان تي نهاري نه ٿي سگهيو [٣]. ۽ مون گهڻو روئڻ جو ڪوبه ماڻهو ان پستڪ کي کولي پڙهڻ ۽ ان تي نهارڻ جو لائق ڪونه نڪتو [٤]. (يوحنا مڪاشفه باب ٥، آيتون ١-٢-٣-٤).

سميڪشڪ:- هينئر ڏسو عيسائين جي سورڳ ۾ سنگهاسن ۽ ماڻهن جو ٺٺ، ۽ ڪتابن تي مهرن سان سيل لڳل پستڪ، جنهن کي کولڻ آديءَ جي ڪرڻ ڪرڻ وارو لائق سورڳ ۾ ڪوئي به پرٿويءَ تي! يوحنا جي روئڻ ڳالهه هڪڙي ٻروڪ جهڙي، ٺرڪندڙ ماڻهو عيسائي آهي. ڀلي جهڙي شادي ٿيندا لاڏا!! سوچ تي ئي سمورا مهاتما ٿين ٿا. يه اهي ڳالهيون آهن وڏو جوڙ جون. (٩٨).

٩٩. خدا جا ست روح:- ۽ مون نهاريو ۽ ڏٺو ته ان سنگهاسن ۽ چئن جاندارن جي وچ ۾ ۽ انهن بزرگن جي وچ ۾ هڪ گهيٽو ڪٺل حالت ۾ بيٺل هو، جنهن کي ست سڱ ۽ ست اکيون هيون، جي ايشور جا ست روح [آتما] آهن، جي ساري پرٿويءَ تي موڪليل آهن [٦]. (يوحنا مڪاشفه باب ٥، آيت ٦).

سميڪشڪ:- هينئر ڏسو هن يوحنا جا سپني جهڙا ويچار! سورڳ ۾ عيسائين، چئن جيوَن

---

* انجيل ۾ ڪٿي صاف (با دليل) نه ٿو لکندي ته حضرت عيسيٰ کانپوءِ عيسوي سن ٨٠٠ کان پوءِ سدس پوپ ڪائونسل ۾ پيءُ پٽ ۽ پاڪ آتما جي (تثليث=Trinity) قاعدي جوڙي آهي. [مترجم ستيارٿ پرڪاش ڪان].

اهو يسوع عيسائين لاءِ ناهي ۽ جن عيسيٰ کي خدا جو پٽ ڄاتو، سي ئي شيطان هوندا، ڇو ته اڪثر اهو پٽ ايشور ڪرت [آهي] ۽ ان کان اڳ بيشمار ايشور [ايشور آهي]، ۽ ڪو ايشور جو پٽ ئي سگهندو. (٩٣).

٩٤. عيسيٰ جي ڏوارا ئي ايشور ملندو:- بائيبل ۾ ڪي ٻيا ڪل ليکا ڏنل آهن، اوهين ايشور تي وشواس ڪريو، مون تي به وشواس رکو [١]. منهنجي پيءُ جي گهر ۾ گهڻيئي استان آهن، جي ائين نه هجي ها ته آءٌ اوهان کي ٻڌايان ها. آءٌ اوهان لاءِ اسٿان تيار ڪرڻ لاءِ وڃان [٢]، ۽ جي آءٌ وڃان ۽ وري اوهان لاءِ جاءِ تيار ڪريان ته آءٌ موٽي ايندس ۽ اوهان کي پاڻ وٽ آڻيندس، جو جتي آءٌ هجان اُتي اوهين به هجو [٣]. ۽ جيڏانهن آءٌ وڃان ٿو سا جاءِ اوهان کي آهي، ۽ پڻ اُها واٽ ڄاڻو ٿا [٤]. ٿوما [Thomas] چيس ٿو ته خداوند، اسان کي ايتري به خبر ڪانهي ته تون ڪيڏانهن ٿو وڃين، سو وري واٽ جي خبر ڪيئن هوندي سون؟ [٥]. يسوع چيس ٿو ته واٽ، سچ ۽ جياپو آءٌ آهيان، منهنجي وسيلي ڌاران ڪو به پيءُ وٽ ڪونه ٿو اچي [٦]. جيڪڏهن اوهين مون کي سڃاڻو ها، ته منهنجي پيءُ کي به سڃاڻو ها. هاڻ کان وٺي اوهين کيس سڃاڻو ٿا ۽ ڪيس ڏٺو به اٿو [٧]. (يوحنا باب ١٤ آيتون ١-٢-٣-٤-٥-٦-٧)

سميکشڪ:- ڏسو، عيسيٰ جا اهي وچن ٻيو ٻيو ليکا ڪان گهٽ آهن ڇا؟ جي اهڙي ڄار نه وڇائي ها ته سندس مذهب ۾ ڪير ڦاسي ها؟ ڇا يسوع منهنجي پيءُ کي ليکي ٿي ڪيو آهي؟ جي هو يسوع جي وس آهي ته پوءِ اهو ڪري ايشور ئي نه آهي! ايشور کي ڪنهن جي به سفارش نه ٿي کپي. ڇا يسوع کان اڳي ڪنهن به ايشور کي ڪونه پاتو هوندو؟ هو جاءِ آديه جي لالچ ٿو ڏئي، ۽ جو منهنجي واٽ پاڻي واٽ، سچ، ۽ جياپو ٿو چوي، سو هو نمولي دلي ٿو سڌجي. ڇو ته ڪري اهي ڳالهيون ڪيڏهن به سچيون نه ٿيون ٿي سگهن (٩٤).

٩٥. عيسيٰ تي ايمان آڻيو:- آءٌ اوهان کي سچ سچ ٿو ٻڌايان ته جو مون تي وشواس ٿو آڻي، سو اهي ساڳيائي ڪم ڪندو جي آءٌ ٿو ڪريان، ۽ انهن کان به وڌيڪ ڪم ڪندو، ڇاڪاڻ ته آءٌ پيءُ وٽ ٿو وڃان. (يوحنا باب ١٤ آيت ١٢).

سميکشڪ:- ڏسو، جي عيسائي عيسيٰ تي پورو ايمان ٿا رکن، سي ساڳيءَ ريت مردن جيارڻ آديه جا ڪم ڇو نه ٿا ڪري سگهن؟ ۽ جي وشواس رکي ڪاٿي به ڪراماتون اڄ ڪري سگهن؟ ته پڪ سمجهو گهرجي ته عيسيٰ به ڪراماتون ڪين ڪيون هيون. ڇاڪاڻ ته خود يسوع ٿو چوي ته اوهين به ڪراماتون ڪندا. تنهن هوندي به هن زماني ۾ ڪو هڪڙو به عيسائي ڪونه ڪري سگهي! پوءِ ڀلا ڪنهن جي دل جون اکيون انڌيون ٿيون آهن، جو انهن جي وڃندو ته عيسيٰ مردا آدي جيارينڊو هو؟ (٩٥).

٩٦. هميشه جو جياپو:- ۽ هميشه جو جياپو اهو آهي، ته هو تو هڪ سچي ايشور کي، ۽ يسوع مسيح جنهن کي تو موڪليو آهي تنهن کي سڃاڻن. (يوحنا باب ١٧ آيت ٣).

پوتر آتما ڇا ۽ ڪير آهي ٿي ڪٿان لاهي چڙهيا ؟ (٩٠).

٩١- عيسيٰ جون ڪراماتون ڪم نه آيون:- ڪمس هيرود ڏٺس ڏاڍو خوش ٿيو [٧] ۽ جڏهن هيرود ڏٺس [Herod] بيحد خوشي ڏٺو، ته ڏاڍو خوش ٿيو، ڇاڪاڻ ته گهڻي وقت کان ڪيس ڏسڻ جو شائق هو، جو ان بابت گهڻيون ڳالهيون ٻڌيون هوائين، ۽ اها اميد هئي ته ڪيس ڪو معجزو ڪندو ڏسان [٨]. تڏهن ان ڪيس گهڻائي سوال ڪيا، پر اُن جواب ڪونه ڏنس [٩]. (لوقا باب ٢٣).

سميڪشڪ:- هيءَ ڳالهه متيءَ جي انجيل ۾ مڪاني لکيل آهي، انهن ڪري شهادت ۾ ڪوڙ ٿيڻ کپي. ڇاڪاڻ ته سڀئي شاهدن جو متفق هئڻ ضروري آهي! جي عيسيٰ چالاڪ ۽ ڪراماتي هجي ها ته (هيرود ڏٺس جي سوالن جا) ضرور جواب ڏئي ها، ۽ ڪجهه ڪرامت ڏيکاري ها. ان مان ظاهر آهي ته عيسيٰ ۾ نه ودِيا هئي ۽ نه ڪرامت (٩١).

يوحنا جي انجيل (St. JOHN)

٩٢- سرشٽيءَ جي آد ۾ وچن هو:- آد ۾ ڪلام [وچن] هو، ۽ ڪلام ايشور هو [١] آد ۾ اهو ايشور سان هو [٢]. سڀڪجهه اُن کان پيدا ٿيو، ۽ ڪا به شي جا ٿي آهي، سا هن بنان نه ٿي آهي [٣]. ان ۾ جيئڻ هو، ۽ اهو جيئڻ life ماڻهن ۾ سوجهرو هو [٤]. (يوحنا باب ١).

سميڪشڪ:- شروعات ۾ ڪلام بنان متڪلم [وچن بنان وچن ڳالهائيندڙ] جي ٿي نٿو سگهي. پر جي وچن ايشور سان هو، ته اهو چوڻ ٺيڪ آهي! پر ته وچن ڪڏهن به ايشور کان ڌار ٿي نٿو سگهي! ڇاڪاڻ ته جي هو شروعات ۾ ايشور سان گڏ هو، ته پڇاڙيءَ ۾ ڪيئن وچن هو يا ايشور؟ [ٻيو] ته جيسين جڳت جو ڪارڻ [علت مادي] موجود نه هوندو، تيسين رڳو وچن جي دوارا ڪڏهن به سرشٽي پيدا ٿي نه سگهندي! ايشور ته ڪلام کانسواءِ مادي ۾ رهي به جڳت جي اُتپتي ڪري سگهي ٿو! جيئڻ ڪنهن ۾ هو ۽ ڪٿي هو؟ انهن وچن موجب اوتارن جي جيو انادي [ازلي] مڃڻا پوندا! جي انادي آهن، ته آدم جي ناسن ۾ ساهه ڦوڪڻ ڪوڙو ثابت ٿيو! ڇا ڪي جيئڻ [جيو] جا روح ماڻهن جو ئي سوجهرو آهي، ۽ ڪ جانورن وغيره جو؟ (٩٢).

٩٣- شيطان جو ڀرمائڻ:- رات جي ماني کائيندي، جڏهن شيطان شمعون [Simon] جي پٽ يهوداهه اسڪريوتيءَ جي دل ۾ وڌو ته ڪيس (عيسيٰ) کي پڪڙائي. [يوحنا باب ١٣ آيت ٢].

سميڪشڪ:- هيءَ ڳالهه سچي ڪانهي، ڇاڪاڻ ته عيسائين کان پڇجي ته جي شيطان هر ڪنهن کي ڀرمائي ٿو، ته شيطان کي ڪير ٿو ڀرمائي؟ جي چئو ته شيطان پنهنجو پاڻ ٿو ڀرمائجي، ته [چئجي ته] ماڻهو به پنهنجو پاڻ ڀٽڪي سگهن ٿا، پوءِ شيطان جي ڪهڙي ضرورت آهي؟ ۽ جي شيطان جو بڻائيندڙ ۽ ڀرمائيندڙ پرماتما آهي، ته اهو ئي عيسائين جو ايشور شيطان جو به شيطان ٺهيو، ڇاڪاڻ ته ايشور ئي هر ڪنهن کي انهيءَ ڪم ۾ ڀرمائي رهيو آهي! ڀلا اهڙا ڪم ايشور ڪڏهن ڪري به سگهي ٿو؟ سچ ته ايتري آهي ته هي

جهن ان ٻانڪ جهو هو. اڄ، اها جاءِ ڏسو، جتي خداوند پيو هو [٦]. ۽ جلدي وڃي سندس
شاگردن کي ٻڌايو ته وري زنده ٿيو آهي، ڏسو! هو اوهان کان اڳ گليل ۾ ٿو وڃي؛ اتي هن کي ڏسندا؛ ڏسو، مون اوهان کي ٻڌايو آهي [٧]. ۽ اهي جلدي قبر وٽان روانيون ٿي ويون، ڊپ ۽ وڏي خوشي سان، ۽ سندس شاگردن کي خبر ڏيڻ لاءِ ڊوڙيون [٨]. ۽ جيئن هو سندس شاگردن کي خبر ڏيڻ ويون ٿي، ته ڏسو! يسوع انهن کي مليو، ۽ چيائين سلام. ۽ انهن اچي سندس پير پڪڙيا، ۽ هن کي سجدو ڪيائون [worshippeb him] [٩]. تڏهن يسوع کين
چيو ته ڊڄو نه! وڃي منهنجن ڀائرن کي چئو ته اهي گليل ڏانهن هليا وڃن، ۽ اتي آءٌ
مون کي ڏسندا [١٠]. تڏهن يارهن شاگرد گليل جي اُن جبل ڏانهن هليا ويا، جو يسوع سندن
لاءِ مقرر ڪيو هو [١٦]. ۽ جڏهن اُنهن کيس ڏٺو ته سجدو ڪيائونس، پر ڪن کي شڪ ٿيو
[١٧]. ۽ يسوع اچي ساڻن ائين چئي ڳالهايو ته آسمان ۽ ڌرتيءَ جي مون کي سڀڪو اختيار
مليل آهي [١٨]. تنهنڪري وڃو ۽ سڀني قومن کي شاگرد ڪريو، ۽ پيءُ ۽ پٽ ۽ پاڪ روح جي نالي ۾ بپتسما ڏيئي
[baptizing them] سڀني قومن کي سيکاريو [١٩]. جن جن ڳالهين جو مون اوهان کي
حڪم ڏنو آهي، تن سڀني تي عمل ڪرڻ سيکاريو: ۽ ڏسو! ته آءٌ هميشه، بلڪ جڳ جي
انت تائين اوهان ساڻ گڏ آهيان. آمين [٢٠]. (متي باب ٢٨ آيتون ٢-٦-٩-١٠-١٦-١٧-١٨-١٩-٢٠)

سمجهاڻي:- هيءَ ڳالهه نه سمجهڻ ۾ ٿي اچي ته ڪهڙي ڳالهه صحيح آهي.
ڇو ته انهن خدا جي ملائڪن (ملائڪن) جو ذڪر، خدا جو ڪم جنهن ڪيو هو سندن ساڻ
ملڻ وغيره جو ذڪر ڪيو آهي، پر خدا جي مقصد بابت ڪجهه به نه ٿو لکيو وڃي؟
وري جا [يسوع مسيح] ساڳئي شهر ۾ ڇو ٿو ڏيکاري ته هو وري ڏانهن هليو ويو هو؟ ڇاڪاڻ
ته جي ڳالهه سندس ڇو ڪڏهن ڪيئن ڪندا، ته جا سڀ ساڳيو هوس؟ وري اهو
شهر ڇو ڏيکاريو ويو (سو ڪهڙي ڳالهه آهي) ته جو لکي ويو؟ وري جيڪي واقعا ٻڌائي
مرقس انهن کان ڌار ڏيکاري ٿو [ڏسو = ڏيکاءُ] جي ڳالهه آهي. [مرقس جي بابت] اهي
شاگردن ساڻ مليا ۽ ساڻن ڳالهيون ڪرڻ ناممڪن آهن. جي اهي ڳالهيون سچيون آهن، ته
اڄ ڪالهه ماڻهو جولقا مري وڃي ٿو ته ساڳي شهر ساڻ سرڳ رهي؟ اهي متيءَ جي ڦاضل
انجيل جي مضمون پورو ٿيو. اڳتي مرقس جي ڦاضل انجيل بابت لکيو ويندو (٨٨).

مرقس جي انجيل [St. MARK]

٨٩. يسوع واڍو هو:- ۽ هيءُ اهو واڍو نه آهي ڇا؟ (مرقس باب ٦ آيت ٣).

سمجهاڻي:- حقيقت ۾ يوسف [يسوع جو پيءُ] واڍو هو، تنهنڪري عيسيٰ به واڍو هو،
۽ ڪمتر ۽ ٻين واڍڪي ڪم ڪندو رهيو. پر ايمان جڏهن خدا جو پٽ سڏجي ٿو
ٻڌجي ويو، ۽ جهنگلي ماڻهن بابت چئو. ان ڪري ته ڪاريگري ڪرڻ گهرجي. مطلب
ته ڪوڙ، ٺڳي، قوت وجهائي ۽ لوڪ سندس [واڍڪو] ڪم ٿي آهي (٨٩).

لوقا جي انجيل [St. LUKE]

٩٠. ايشور هڪ آهي ۽ جهڙس چڱو ٻيو ڪوئي:- ۽ يسوع کيس چيو ته تون
مون کي چڱو ڇو ٿو چوين؟ ڪوبه چڱو نه آهي سواءِ هڪڙي جي، ۽ اهو ايشور آهي.
(لوقا باب ١٨ آيت ١٩).

سمجهاڻي:- جڏهن عيسيٰ پاڻ ئي ايشور کي هڪڙو ۽ لاثاني ٿو ڪوٺي، ته عيسائي

ڇڏائڻ گهرنس ته ڀلي اچي هيٺ ڇڏائينس، ڇاڪاڻ ته هو چوندو هو ته آءٌ خدا جو پٽ آهيان
[٤٣]. چورجي ساڻس گڏ صليب تي چاڙهيا ويا هوا، سي به کيس ساڳيا مهڻا ڏيندا رهيا
[٤٤]. ٻئين پهر کان وٺي ٽئين پهر تائين سڄي ملڪ تي اونداهي ڇانئجي ويئي [٤٥]. ۽
ٽئين پهر ڌاري يسوع وڏي واڪي رڙ ڪئي ته ايلي، ايلي، لما سبقتني؟ اڙگاء اي منهنجا
خدا، اي منهنجا خدا ڇا لاءِ تو مونکي ڇڏي ڏنو [forsaken me] آهي؟ [٤٦]. ۽ جيڪي
اتي بيٺا هوا تن مان ڪن جڏهن اهو ٻڌو، تڏهن چوڻ لڳا هي ته ماڻهو ايلياه (Elias) کي ٿو
سڏي [٤٧]. ۽ يڪدم انهن مان هڪڙو ڊوڙيو ۽ هڪڙو اسپنج (sponge) کڻي سرڪي سان
ڀري ڪاني تي رکي کيس پيئڻ لاءِ ڏنائين [٤٨]. ۽ ٻين چيو ته ڇڏي ڏيوس، ڏسون ته
ايلياه کيس بچائڻ لاءِ اچي ٿو يا نه (٤٩). وري يسوع وڏي واڪي رڙ ڪئي، ۽ پراڻ ڇڏي
ڏنا yield up the ghost (٥٠). (متي باب ٢٧ * آيتون ١١ کان ١٤ تائين ۽ ٢٣-٢٤ ۽ ٢٩
کان ٣١ ۽ ٣٣-٣٤ ۽ ٣٧ کان ٥٠ تائين).

سميڪشڪ:- انهن دشمن يسوع سان هر طرح برائي ڪئي، پر يسوع جو ڏوهه آهي،
ڇاڪاڻ ته اهو جو ڪو پٽ آهي ۽ نه هو ڪنهن جو ٿيو آهي، جي هو ڪنهن جو ٿئي
ٿي سگهي ٿو ته ٻين سان ٿيو، ساڻي اڌيء جون مانٽون نه رکي ٿو سگهي! وري جڏهن
حاڪم ڪاڻس پڇيا نه ڪئي هئي، ته کيس جڻن سچ هو تڏهن ڇڏائڻ گهرنس هوس. اهو به اڻ ٺهڪندڙ
آهي، ته جيڪڏهن اٿي ۽ سچ پچ ڪراماتون ڪيل هجنس ها، ته هيٺ لهي، صليب تان لهي
سڀني کي پنهنجا ٺٺولي ڇڏي ها. وري جي هيء ايترو جو پٽ هجي ها ته ايترو
به کيس بچائي ونئي ها. جي هو پرڪال درشي هجي ها ته سرڪي ۽ ملڻ پيڻ چکڻ کان
اڳ، پر ٿي جائي ونئي ها. جي هو ڪراماتي هجي ها ته رڙيون ڪندي ڇو پراڻ ڇڏي
ها؟ ان مان سمجهڻ گهرجي ته ڪي ڪو ڪيڏيون به چالاڪيون ڪري، آخر نيٺ سچ سچ
۽ ڪوڙ ڪوڙ ئي ٿيندو آهي. ان مان اهو به سڌ ٿيو ته يسوع ان زماني جي جهنگلي ماڻهن
منهان ڪجهه چڱو هو، پر نڪي هو ڪراماتي هو، نه ايشور جو پٽ، ۽ نه وڏوان هو. جي
هو انهن هجي ها ته اهڙا ڏک ڇو ڀوڳي ها؟ (٨٧)

٨٨. يسوع جو مري وري جيئرو ٿيڻ:- ۽ ڏسو! ڌرتيء کي ڏاڍو ڌوڏو آيو،
ڇاڪاڻ ته خدا جو ملائڪ آسمان مان هيٺ لهي آيو ۽ [قبر جي] دروازي تان پٿر ٻيهي
ريڙهي ان تي ويهي ونئو [٢] هو اتي نه آهي: جو ته هو جيئرو آهي (he is risen).

* هن فقري ٨٧ ۾ آريه ڀاشا جي ستيارٿ پرڪاش جي سڀني ڇاپن ۾ ۽ گجراتيء ۽ اردوء
جي ڇاپن ۾ آيتون ٢٣، ٣٣ ۽ ٣٩ وغيره حوالي ۾ ڇاپيل آهن، پر سندن مضمون متي ستيارٿ
پرڪاش مان ڪنهن به ڏيکاريل ڪونهي! ٣٦ آيت جو به اڌو ڪاپرو مضمون ڏنل آهي.
تنهنڪري انهن متي آيتن سان گڏ آيت ٢٥ به شامل ڪري سڀني جو پورو بيان ڏيکاري
ڇڏيو آهي، جو مضمون کي وڌيڪ صاف ڪرڻ لاءِ ضروري هو. مرهتي ستيارٿ
پرڪاش ۾ پڻ انهن تي ڪم آهي. (ڪلهيراو)

عيسيٰ ڪڏهن ڪنهن رحم ڀلي ڳالهه ڪري ٿو جو ڇت ۾ سڏائي ٿي، ۽ آهي ساٿين انهيءَ ڀڄائي ان
ڪئي ها، ته ڀيڻي لاءِ پاڻ کي، ابڙي زنديءَ تي ماڻهن ۽ ٻيا ٻيا آهن ڪهڙا ها؟ (٨٦).

٨٧. **عيسيٰ کي صليب تي چاڙهڻ:**- ۽ يسوع راڄ حڪمراني [governor] جي
وڏو ٻيلو هو. ۽ انڪري [حاڪم] ڳالهه پڇيو ته ڇا تون يهودين جو راڄا آهين؟ ۽ يسوع
جواب ۾ لونءَ ناڪ ڏني ٿو (١١). ۽ جڏهن سڪو ڪاهن ۽ وڏن ماڻهن تهمت آڻي، تڏهن
ان کي ڪو به جواب نه ڏنو (١٢). تڏهن پيلاطس [Pilate] کيس چيو ته تون ٻڌين ٿو، ته هو تنهنجي
ابتڙ ڪيترن ئي شاهدين ڏيئي رهيا آهن؟ (١٣) پر ان هڪڙو اکر به ورائيو، انهيءَ سبب
جو راڄ حڪمراني کي ڏاڍو عجب لڳو (١٤). تڏهن پيلاطس چوڻ لڳو ته عيسيٰ جنهن کي
مسيح ٿا چون تنهن کي ڇا ڪريان؟ کيس سڀني چيو ته صليب تي چاڙهيس (٢٢). ۽ حاڪم
پڇيس ته ڇو، ان ڪهڙي برائي ڪئي آهي؟ پر اهي وڌيڪ زور ڪري چوڻ لڳا
ته صليب تي چاڙهي [٢٣]. جڏهن پيلاطس ڏٺو ته منهنجي ڪا ڪونه ٿي هلي سو گوڙ ٿيا
ڪن، تڏهن پاڻي کڻي انهن ماڻهن جي اڳيان هٿ ڌوئي چيائين ته آءٌ هن سڀني ماڻهوءَ جي رت کان
نرڀاڳي [بي ڏوهي] آهيان، اوهين ڄاڻو [٢٤]. تڏهن سڀني ماڻهن وراڻي ڏني ته
ان جو رت اسان تي ۽ اسانجي اولاد تي هجي [٢٥]. تڏهن ان براٻا (Barabbas)
کي آزاد ڪري ڇڏيو، ۽ يسوع کي ڦٽڪا هڻائي صليب تي چاڙهڻ لاءِ حوالي ڪيائين
[٢٦]. ۽ حاڪم جا سپاهي يسوع کي عام ايوان [Common hall] ۾ وٺي ويا ۽ سپاهين جي
سڄي پلٽڻ وٽس آڻي گڏ ڪيائون [٢٧]. ۽ سندس ڪپڙا لاهي [چوغو robe] ڍڪيائونس
[٢٨]. ۽ ڪنڊن جو تاج ٺاهي سندس مٿي تي رکيائون، ۽ ڪانو سندس سڄي
هٿ ۾ ڏنائون: ۽ سندس اڳيان گوڏا کوڙي چرچو ڪري چوڻ لڳس ته سلام، اي يهودين
جا بادشاهه! [٢٩]. ۽ انتي ٿڪون وڌائون، ۽ اهو ڪانو وٺي مٿي تي ڌڪ هنيائونس [٣٠].
۽ ٺٺوليون ڪري رهيا ته اهو چوغو لاهي ورتائونس، ۽ سندس ڪپڙا پهرائي صليب
تي چاڙهڻ لاءِ وٺي هليس [٣١]. ۽ جڏهن هو هڪ گلگتا [Golgotha] نالي هنڌ تي
پهچي آيا، جنهنجي معنيٰ آهي کوپريءَ واري جاءِ [٣٣]. تڏهن کيس پت [gall] سان
گڏيل سرڪو پيئڻ لاءِ ڏنائون، ۽ جڏهن ان اهو چکيو تڏهن پيئڻ جي نه ڪيائين [٣٤]. ۽ سندس
الزام نامون [ڏوهه پٽو] لکي سندس مٿي تي لڳائي ڇڏيائون ته **هيءُ آهي يسوع
يهودين جو راڄا** [٣٧]. ان وقت ٻه چور به ساڻس گڏ صليب تي چاڙهيائون، هڪڙو ساڄي
هٿ ڏانهن ۽ ٻيو کٻي پاسي [٣٨]. ۽ جيڪي اتان لنگهيا تي ان اڳتي لوڪون کي ڪري ۽
پنهنجا ڪنڌ ڌوڻي [٣٩]. ٿي چيائون ته مقدس [temple] ڊاهڻ وارا ۽ ٽن ڏينهن ۾ اڏڻ وارا
پاڻ کي بچاءِ. جي تون خدا جو پٽ آهين ته صليب تان لهي اچ [٤٠]. ساڳيءَ ريت سڪو
ڪاهن به فقيهن [scribes] ۽ بزرگن سان گڏجي کيس چرچا ڪري چيو ته [٤١]. هن ٻين کي
بچايو، پاڻ کي بچائي نٿو سگهي. جي هو اسرائيل جو راڄا آهي، ته هينئر صليب تان هيٺ
لهي اچي، ته اسين ان مٿس ويساهه آڻيون [٤٢]. هو خدا تي ڀروسو رکندو هو، سو جي

ساڄي هٿ ڏانهن ويٺل، ۽ آسمان جي ڪڪرن ۾ ايندو ڏسندا [٦٤]. تڏهن سردار ڪاهن اٿي چوندي پنهنجا ڪپڙا ڦاڙيا ته هن ڪفر [blasphemy] بڪيو آهي، وڌيڪ شاهدن جي اسان کي ضرورت ئي ڪهڙي؟ ڏسو! هينئر اوهان پاڻ سندس واتان ڪفر ٻڌو آهي (٦٥) اوهان جو ڪهڙو ويچار آهي؟ انهن ورائي ڏيندي چيو ته هي موت جو ڏوهي [قتل ڪرڻ لائق] آهي [٦٦]. پوءِ انهن سندس منهن تي ٿڪون هنيون، ڪن مڪون هنيون. ٻين ڪن چماٽون هڻي چيو، [٦٧]. ته اي مسيح، اسان کي اڳڪٿي ڪري ٻڌاءِ ته توکي ماريو ڪنهن؟ [٦٨]. هينئر پطرس ٻاهر ايوان [palace] ۾ ويٺو هو، جو هڪڙي نوڪرياڻيءَ اچي چيس ته تون به هن يسوع گليليءَ سان هئين [٦٩]. پر هو سڀني جي اڳيان انڪار ڪري چوڻ لڳو ته مان نه ٿو ڄاڻان تون ڇا ٿو چوين؟ ۽ جڏهن هو لنگهي ڏيڍيءَ ۾ ويو، تڏهن ٻيءَ نوڪرياڻيءَ ڏٺس، ۽ ٻين کي جيڪي حاضر هئا تن کي اُن ٻڌايو ته هيءُ ماڻهو به يسوع ناصريءَ [Jesus of Nazareth] سان هو [٧١]. ۽ ورري اُن قسم کڻي انڪار ڪيو ته آءٌ اِن ماڻهوءَ کي سڃاڻان ئي ڪونه [٧٢]. تڏهن هو لعنتون وجهڻ ۽ قسم کڻي چوڻ لڳو ته آءٌ هن ماڻهوءَ کي اصل سڃاڻان [٧٤]. (متي باب ٢٦ آيتون ٤٧-٥٠-٥٩-٦٠-٦١ ۽ ٦٤ کان ٧٣ ۽ ٧٤ تائين).

سميڪشڪ:- هينئر ڏسو ته عيسيٰ ۾ پنهنجي چيلن کي ايترو به وشواس (ايمان) ڏيارڻ جهڙي شڪتي به نه هئي. (هيچ ها) ته ماڻهو ڀلا مري وڃن ها، پر پنهنجي گروءَ کي انهي وشواس ۾ پڪڙائين ها، نه ڪالهس ڪري وڃن ها، نه ڪوڙ ڳالهائين ها، ۽ لعنتي ڪوڙا قسم کڻن ها، توريت ۾ لکيل آهي ته لوط جي گهر ڪيترا ماڻهو سندس مهمانن کي مارڻ لاءِ چڙهي آيا. انهي ايجو وقت به ته اتي موجود هئا، جن کين انڌو ڪري ڇڏيو. جيتوڻيڪ آهي هيءَ ڳالهه به نا ممڪن، ته به يسوع ۾ ته ايتري به شڪتي يا ڪرامت ڪانه هئي! ڪهڙي هوندي ۽ اڄ ڪالهه سندس لاءِ جي ڪمڙي ته ڏهه ڪماڻي لوڪ ڳالهائي وٺيا آهن؟ اهڙيءَ ذلت سان مرڻ کان ته بهتر هوس ته پاڻ لاهر ڪري يا سماڌي چاڙهي يا ڪنهن ٻئي نموني پراڻ تياڳي ها. پر اهڙي ٻڌي به ورتيا کان سواءِ ايندي ڪٿان؟ (٨٥).

٨٦. عيسيٰ جو ڏڙڪو:- هو [يسوع] ايترو به چوڻ لڳو ته:- ”تون سمجهين ٿو ڇا ته آءٌ پنهنجي پيءُ کي هينئر به وينتي ڪري نٿو سگهان ته هو مون ڏانهن ملائڪن جون ٻارهن کان به وڌي فوجون [legions] هينئر جو هينئر موڪلي ڏئي؟“ (متي باب ٢٦ آيت ٥٣).

سميڪشڪ:- ڏڙڪا به ڏئي، پنهنجي ۽ پنهنجي پيءُ جي مهما به ٿو ڳائي، پر ڪري ڪجهه به نٿو سگهي! عجب ته ڏسو، ته جڏهن مهان پاجڪ [سردار ڪاهن] چيس ته هي ماڻهو تنهنجي ورڌ شاهدي ٿا ڏين، تون جواب ڏي، ته يسوع ماٺ ۾ رهيو! هيءُ به چڱو نه ڪيائين، جاڪاڻ ته جيڪي سچ هو سو اُتي اوس چوڻ گهرجي هوس، جو مهمانس چڱائي ڪري ها. اهڙيون ڪيتريون پنهنجي گهمنڊ جون ڳالهيون ڪرڻ ئي ته ڪهڙيون هئس. جن يسوع تي ڪوڙا دوش ائڪالي مارايو، تن پڻ چڱو نه ڪيو، جاڪاڻ ته جاڪاڻ ڏوهه يسوع ڪيائي ڪونه هئا. پر جي پاڻ جهنگلي هئا، سي انهن جي ڳالهه سمجهندا ڪٿان؟ جي.

ٿو؟ ڪاڻ جي ٻڪارن کي ٻيهڻجي مالس ۽ ٻڪڙا جي ومن کي ٻهڻجي وسد سمجهڻ جو انديش ڪوبه شخص کي لعو ڏيڻي سگهي. ان کي ٽي احتفليم جا عيسائي ٻريو ٻوڃن [خداوند جو ڪاڻو] ڪرليندا آهن. يعني ڪاڻ ٻڪڙا جي ٻڪارن ۾ يسوع جي مالس ۽ وسد جي پاوڻا ڪري ڪاٽيندا ٻيهندا آهن، جا ڪهڙي ڌ ٻري ڳالهه آهي! جي ماڻهو ٻهڻجي گروه جي مالس ۽ وسد ۾ ڪاڻ ٻڪڙا جي پاوڻا ڪا چاڻن، سي ٻين [ساهوارن] کي [ڪاڻ کان سواءِ] ڪئن ڇڏي سگهندا؟ (٨٣).

٨٣. يسوع جي پريشاني:- ۽ هن پطرس ۽ زبديءَ جي ان ٻن کي پاڻ سان ڪيو، ۽ اداس ۽ ڏاڍو پريشان ٿيڻ لڳو [٣٧]. تڏهن کين چيائين ته منهنجي آتما اٿي اداس آهي، جهڙڪ موت آيو اٿم: اوهين اتي ترسو ۽ مون سان گڏ جاڳو [٣٨]. ۽ هو ٿورو اڳرو هليو، ۽ منهن ڀر ڪري پرارٿنا ڪري چوڻ لڳو ته اي منهنجا پيءُ، جي ٿي سگهي ته هيءُ پيالو مون تان ٽري وڃي:- [اليوءَ هوندي به ته منهنجيءَ ايجا ڪري، پر تنهنجيءَ ايجا انوسار] [٣٩]. (متي باب ٢٦ آيتون ٣٧-٣٨-٣٩).

سمجهاڻي:- ڏسو! جي يسوع ساڌارڻ منش نه هجي ها، ۽ هو جي (سچ پچ) ايشور جو پٽ، پرماتما ڌرمي ۽ وڌوان هجي ها، ته اهڙي انڪ سهاليندڙ ڳالهه نه ڪري ها. ان مان صاف ظاهر آهي ته اهو ٺڳ جو پڄ (دوکي جي جار) ته يسوع خدا جو پٽ پرماتما ڌرمي ۽ پاپ گناهه کندڙ آهي، يسوع پاڻ يا سندس چيلن ڪوڙ ٺهوڙ ڪري ٺاهيو آهي. تنهن ڪري سمجهڻ گهرجي ته هيءُ ڳڻو وارن سڀن سڌو اوڌوان هو وڌوان پرکي يا سڌ پرش [ڪراماتي جو ڏلي] نه هو. (٨٤).

٨٥. يسوع کي موت جي سزا:- ۽ اهان هن ڳالهايو پئي ٿي ته ڏسو! يهودا [Judas] جو انهن ٻارهن شڏن مان هڪڙو هو سو آيو. ۽ انهيءَ سان هڪڙي وڏي ٽولي ترارين ۽ لٺين سان هئي، جنهن کي مکيه ياجڪن پراچينن جي طرفان موڪليو هو. [٤٧]. هيئنر جنهن کيس [يسوع کي] جهليو ٿي، تنهن کي نشاني ڏيئي ڇڏي هئي، ته جنهنکي آءٌ چمان سو اٿو، تنهنکي جهلجو. [٤٨]. ۽ يڪدم اُن يسوع وٽ اچي چيو ته ربي، سلام، [گرو نمسڪار [Hail, master ۽ چمايئس [٤٩]. ۽ يسوع چيس ته سڄڻ ڪئن آيو آهين؟ تڏهن اچي يسوع ۾ هٿ وڌا ۽ کانئس جهليائون [٥٠]. جيتوڻيڪ گهڻائي ڪوڙا شاهد آيا پر ڪجهه نه ٿي مليو. پر پوءِ ٻه ڪوڙا شاهد آيا. [٦٠]. سي چوڻ لڳا ته هن ماڻهوءَ چيو ٿي ته آءٌ خدا جو [temple of God] گهر ڊاهي ٿو سگهان ۽ ٽن ڏينهن پر ٺاهي ٿو سگهان [٦١] ۽ سردار ڪاهن [مها ياجڪ high priest] اُٿي کيس چيو ته ٿون جواب ڇو نٿو ڏين؟ هي تنهنجي ورد ڪهڙي شاهدي ٿا ڏين. [٦٢]. پر يسوع ماٺ ۾ رهيو. ۽ سردار ڪاهن چيس ته آءٌ ٿرڪي جيئري خدا جو قسم ٿو ڏيان، ته ٿون اسان کي ٻڌاءِ ته ڇا ٿون عيسيٰ خدا جو پٽ آهين يا نه؟ (٦٣). يسوع چيس ته تو چئي ڇڏيو آهي، [ته به آءٌ اوهان کي ٻڌايان ٿو ته اِن کان پوءِ اوهين آدم جي پٽ [Son of man] کي قادر مطلق [power سرو شڪتيمان] جي

سميڪشڪ:- هيءَ ڳالهه به اوديا ۽ مورکتا جي آهي. ڇالاءِ آڪاش [آسمان] ڳڍ ڪري ويندو هيٺ ڪٿان؟ جڏهن آڪاش بلڪل سوکم هئڻ ڪري اکين سان ڏسڻ ۾ نه ٿو اچي، ته ڪير ڳڍ ڪندو ۽ ڪير ڏسي سگهندو؟ ۽ پنهنجي واڳ سان پنهنجي وڏائي ڪرڻ چڱن ماڻهن جو ڪم ته نه آهي (٨٠).

٨١. عيسائي لوڪ ۾ نه پڪشپات:- وري تڏهن هو کبي هٿ وارن کي چوندو ته اي ملعونو! مون وٽان ٿيو ۽ ان هميشه جي باهه ۾ پئو، جا شيطان ۽ ان جي ملائڪن لاءِ تيار ڪئي ويئي آهي [٤١]. (متي باب ٢٥، آيت ٤١).

سميڪشڪ:- پنهنجي چيلن کي سرڳ ۾ موڪلڻ ۽ ٻين کي سدا لاءِ اوندهه باهه ۾ وجهڻ ڀلا ڪهڙي نه پڪشپات جي ڳالهه آهي؟ ڀلا جڏهن آڪاش ئي نه رهندو ته سدائين اوندهه نرڪ ۽ سرڳ ڪيئن ٿي سگهي؟ جي شيطان ۽ ان جي ملائڪن کي خدا نه بڻائي ها ته دوزخ جي ايتري تياري ڪرڻ جي ڪا ضرورت ها؟ اهو ڪهڙو خدا آهي جنهن شيطان کي بڻايو ۽ جو شيطان کي ڇو نه ڏنڊ ڏنو؟ ۽ ان جي ملائڪن کي به ڪاٿي باهه ۾ نه وڌو، ڇا خدا ان کي روڪي نه سگهيو؟ جڏهن ته اهو شيطان عيسيٰ کي به ڀلائڻ لاءِ وٺي ويو. ته پوءِ اهڙي خدا جي طاقت ڪهڙي؟ جڏهن يسوع به ڪيس ڪجهه نه ڪري سگهيو! پوءِ ته ان ڪري خدا جو پٽ سڏائڻ ته بيڪار آهي! ڇاڪاڻ ته يسوع جيڪو خدا جو پٽ، ۽ نه ئي شيطان جو پاسو ڇڏائي سگهي ٿو! (٨١).

٨٢. لالچ تي عيسيٰ کي پڪڙائڻ:- تڏهن ٻارهن چيلن مان يهوداه اسڪريوتي نالي هڪ، هن ٻين سردار ڪاهنن وٽ ويو [١٤]، ۽ چيائين ته جيڪڏهن آءٌ ان کي اوهان جي حوالي ڪريان ته اوهين مون کي ڇا ڏيندؤ؟ ۽ انهن ان کي ٽيهه روپا تي سودو ڪيو [١٥]. (متي باب ٢٦، آيتون ١٤-١٥).

سميڪشڪ:- هاڻي ڏسو ته عيسيٰ جي سڄي ڪرامت ۽ خدائي هتي ظاهر ٿي ويئي! ڇاڪاڻ ته جڏهن سندس سڀ کان ويجهو چيلو ئي ٿورن پيسن لاءِ کيس پڪڙائي ٿو، ته ٻيا ان جا ڪهڙا ڀروسي جوڳا ٿي سگهن ٿا؟ عيسيٰ جنهن کي پاڻ سان گڏ رکيو ۽ پنهنجو ويجهو چيلو ڪيو، سو ئي ڪنهن ڪم جو نه نڪتو. ته پوءِ ٻيا ڪيئن پار ٿي سگهندا؟ (٨٢).

٨٣. عيسيٰ جو پرڀو ڀوڄن:- ۽ جڏهن اهي کائي رهيا هئا ته يسوع ماني کڻي ۽ شڪرانو ڪري [blessed] ان کي ڀڳائين ۽ چيلن کي ڏيئي چيائين ته وٺو، کائو، هيءَ منهنجو شرير [body] آهي [٢٦]. ۽ پيالو کڻي شڪرانو ڪري کين ڏنائين ۽ چيائين ته اوهين سڀئي هن مان پيئو [٢٧]. ڇاڪاڻ ته نئين عهدنامي [new testament] جو هيءُ منهنجو رت آهي، جو گهڻن لاءِ گناهن جي معافي [remission] لاءِ وهايو ٿو وڃي [٢٨]. (متي باب ٢٦، آيتون ٢٦-٢٧-٢٨).

سميڪشڪ:- ڀلا ڪو سڀيه ماڻهو ڪڏهن اهڙي ڳالهه ڪري سگهي...

ٿيندڙ ڪري ڏک سک جي ڳهاوڙي ۾ جيئن حساب موجب ٿيندو ۽ ڏوزخ ۾ ڪيترن لاءِ سولي جا ڪيا ڪهڙي جو سڪو [ٿيندي ڪمل ڪرڻ الوسار] ڏک سک پرکي سگهي. اهڙو پرينڊ عيسائين جي بهشت ۾ ڪٿي به ڏيکاريل ڪونهي، ٿيندڙ ۾ اهو بهشت ايشور ڪوٺ آهي ۽ اهو عيسيٰ ڪڏهن انهيءَ جو بهشت ڀلجي ٿو سگهي؟ سڙ سڙ ماڻا پيا ڪيئن جا پڪ ٿي ڪيا سگهي! هي ۽ ڏاڍي الله جي ڳالهه آهي، جاڪاڻ ته ڪتوري [ويڪتي] جي ڪتوري ماڻهو ۽ ڪتورائي ٿي، ٿيندو آهي! هي ته جو سچائي لڳو آهي ته ٿيندو ۾ هو ڪيڏهڪي اهتر ناهتر هرورين ملنديون، سو [ويچار] ۾ الوجان آهي ته الان لئي ورلو اٿي (٧٧).

٧٨. **عيسيٰ جو انجير جي وڻ کي پاراتو:-** جڏهن صبح جو وقت هو شهر ڏانهن ٿي موٽيو، تڏهن کيس بک لڳي [١٨]. ۽ جڏهن اُن رستي اي انجير جو وڻ ڏٺو ته اُن ڏانهن آيو، ۽ ڇوته ان کي سواءِ اُن جي پنن جي ٻيو ڪجهه به نه لڌائين، جنهن ڪري ان کي چيائين ته تو ۾ ڪڏهن به ڦر ڪونه ايندو. ۽ اُهي ئي دم اهو انجير جو وڻ سڪي ويو [٢٩]. (متي باب ٢١، آيتون ١٨-١٩).

سمجهڻ:- پادري ۽ عيسائي ته چون ٿا ته عيسيٰ ڏاڍو شانتي، پرلاءِ ۽ ڪاوڙ وغيره دوشن کان آجو هو، پر متين وچن مان معلوم ٿو ٿئي ته عيسيٰ ته وڏو ڪروڌي ۽ موسم جو ڪيان نه رکندڙ هو، پر جهنگلي ماڻهن جي سڀاو وارو به هئو! ڀلا وڻ جو ڪهڙو ڏوهه آهي، ٿيندو ڏوهه ئي ڪيڙو هئو جو کيس پاراتو ڏنائين، جيڪڏهن ڪري هو سڪي ويو؟ سڌس ڀاوالي ڪان اهو ڪتو هواندو، انهيءَ ڪڏهن نوا ۽ جهڙا سان ڪتو هجي ته عجب ڪرلهي (٧٨).

٧٩. **عيسائين جي قيامت [پرلئه] جا نشان:-** انهن ڏينهن جي مصيبت کان پوءِ ڪتڪدم سج اونداهو ٿي ويندو، ۽ چنڊ پنهنجي روشني نه ڏيندو ۽ تارا آسمان مان ڪري پوندا، ۽ آسمان جون شڪتيون [powers] لڏي وينديون. (متي باب ٢٤، آيت ٢٩).

سمجهڻ:- عيسيٰ جي، واهه! واهه!! ڪون جو ڪرڻ اوهان ڪهڙي، ودبا موجب ڪا ليکيو؟ ۽ آسمان جون شڪتيون ڪهڙيون آهن جي لڏي وينديون؟ جي سرج لوڊي ودبا پڙهي ها ته کيس اوس خبر پوي ها ته تارا سمورا پوکول [ڏرتين جا گولا] علح هري ڪرندا ڪين؟ ان مان سڌ ٿي پوي ته عيسيٰ دنيا جي ڳهر ۾ ڇندا لڏ ڪري، ڪالمن جهرڙي چلڻ، ودي ۽ ڳنڌ ۾ لي لڳو وسو هواندو. ڳالهائڻ ته هن لڳو جڏهن سمجهيائين ته آئي ۾ هن جهنگلي ملڪ ۾ پنهنجو ڀلجي سگهندس. سڌس وانه مان ڪتريون جڳهيون ڳالهيون پڙ لڪتيون ۽ ڪيتريون حواس نه ۽ جهڪي اڻان جا ماڻهو آڳ سڌ پيل هلڻ ڪري [سمورليون] مڃي ويندا. جڏهن هن زماني ۾ يورپ جهڙو ملڪ اُتي، وارو آهي، تڏهن اڳي هجي ها ته عيسيٰ جي پنهنجي بلڪل اسر هلي سگهي ها! هيئنر ڪتجهه ودبا اچڻ کان پسرو ۽ وهمن جي اڙيو ۽ هيڪ سيان هن پول واري ڀيه کي ڇڏي ناهڪل سچي وند ناوڳ ڏانهن، [عيسائي] لا اچي زماني سڌن ڳهٽائي آهي (٧٩).

٨٠. **عيسيٰ جو وچن ڪڏهن نه ٽرندو:-** آسمان ۽ ڌرتي ڪڏ ڪري ويندا، پر منهنجو وچن ڪڏهن نه ٽرندو [٢٥]. (متي باب ٢٤، آيت ٣٥).

سميڪشڪ:- ان مان سڌ ٿو لڳي ته يسوع سچو هو، ڏاڍو ماڻهو ڪين هو، ڇو ته ڏيندا هوندا، جيئن هاڻي ڪري ٿي اُهي لڪيو هوندا آهن. پر اهڙي ڳالهه سچي ڪانهي، ڇاڪاڻ ته شاهوڪارن ۽ سچن ماڻهن ۾ چڱا ۽ ٺڳا [فراڊ] ماڻهو ٿيندا آهن. جو چڱو ڪرم ڪندو سو چڱو ۽ جو برو ڪرم ڪندو سو برو ڦل ڀوڳيندو. وڌيڪ اِهو به ثابت ٿئي ٿو ته يسوع ايشور جو راڄ ڪنهن خاص ملڪ ۾ سمجهندو هو ۽ نه هر هنڌ. جي ائين آهي ته اِهو ايشور ئي نه آهي! ايشور جو راڄ ته هر هنڌ آهي، تنهن ڪري اُن ۾ داخل ٿيڻ يا نه ٿيڻ جو [سوال ئي] مورکائيءَ جي ڳالهه آهي! وري ايترو به سوچڻ ته سمورا شاهوڪار عيسائي نرڪ ۾ ويندا؟ ۽ ڇا سمورا سچا سرڳ ۾ ئي ويندا؟ يسوع مسيح جي ٿورڙو به ويچار نه ڪيو هو، [ڇو ته ڪين هو سوئي ها] ته جيترو مال سامان شاهوڪارن وٽ آهي اوترو سچن وٽ ڪونهي. جي شاهوڪار ماڻهو روڪ هلائي اُهو ڌرم مارڳ ۾ خرچيندا، ته سچا ليڪ حالت ۾ ٿي پيا رهندا ۽ شاهوڪار اُتر ڪڻي ٻرابعد ڪري چڙهندا (٧٦).

٧٧. يسوع جا ٻنهني ٻارهن شش ۽ ٻولڻ ساٿ انجام:- ۽ يسوع اُنهن کي چيو ته آءٌ اوهان کي سچ ٿو چوان ته نئين پيدائش [regeneration] ۾ جڏهن آدم جو پٽ پنهنجي اُعلى ۽ جلالي [glory] سان سنگهاسن تي ويهندو، تڏهن اوهين جي منهنجي پٺيان لڳا آهيو، سي ٻارهن تختن [سنگهاسن] تي ويهي اسرائيل جي ٻارهن ڪٽنبن [tribes] جو نياءُ ڪندا [٢٨]. ۽ جنهن جنهن منهنجي نالي لاءِ گهر يا ڀائر يا ڀيڻ يا ماءُ پيءُ يا ٻار يا ٻنيون ڇڏيون آهن تن کي سؤ ڀيرا وڌيڪ ملندو، ۽ اُهو هميشه جي جياپي جو وارث ٿيندو (٢٩). (متي باب ١٩، آيتون ٢٨-٢٩).

سميڪشڪ:- هاڻي ڏسو، يسوع جي اندر جون ڳالهيون. ان ڪري ته مرڻ کان پوءِ به سندس چار ماڻهو ڪڍي به نه وڃن! جنهن ڪهڙي ڌرم جي لالچ تي پنهنجي گروهه [يسوع] کي ڇڏائي ماري ڇڏيو، اهڙا پاپي به يسوع مسيح جي سان سنگهاسن تي ويهندا! [ته وڌيڪ اهو] ته اسرائيلن جي ڪٽنب جو ڌ ڪرڻ يا ڪشاد سان نياءُ ٿي ڪندا، ته سندن سڀ گناهه به معاف ڪري ڇڏيندا، ۽ ٻين ڪٽنبن جو [سچو] انصاف ڪندا! شايد اِهوئي آڌار تي ٿي عيسائي لوڪ عيسائي سان ڏاڍي پاسداري ڪندا آهن. [ايتري قدر] جو جيڪڏهن ڪو گورو [يوروپين] ڪنهن ڪاري کي ماري به ڇڏي، ته به گهڻو ڪري پکشپات ڪري ڪين ٿي ڏوهي ٺهرائي ڇڏي ڏيندا آهن! اهڙو ئي ٿيڻ عيسائي جي سرڳ ۾ به هوندو. وري ان ۾ هڪ وڏو دوش اِهو آهي ته جي هڪڙو مري سرشٽيءَ جي شروعات ۾ ۽ ٻيو مري پرلئه [قيامت] جي ويجهو. [ٻنهي] جو نياءُ ساڳئي وقت ٿيندو [يعني پهرين ته سرشٽيءَ جي آد کان ولي قيامت تائين نياءُ لاءِ واجهائيندو رهندو، ۽ ٻيو جو انصاف مرڻ شرط ٿي ٿي ويندو!] هي ڪيڏو نه انياءُ آهي؟ وري جو نرڪ ۾ ويندو سو هميشه لاءِ نرڪ ۾ رهندو، ۽ جو سرڳ ۾ ويندو سو هميشه لاءِ سرڳ ۾ رهندو، اِهو به وڏو انياءُ آهي، ڇاڪاڻ ته انت وارن ساڌن ۽ ڪرمن جو ڦل به انت وارو ٿيڻ کپي! وري ڪوڙن ئي جيون جا پاپ پڻ هڪجهڙا ٿي نٿا سگهن.

ڇوته ان ڳالهه جي به سڌ ئي سگهي ٿي، ته جي يسوع جو وچن سچو آهي، ته ڪيترن ئي عيسائيءَ پادرين جي هڪڙي رائيءَ جيترو به وشواس يا ايمان نه آهي! ته جي ڪو دعويٰ ڪري ته انسان ۾ ٿورو يا گهڻو ايمان آهي ڪهڙو ڪنهن جبل کي سمنڊ جاءِ تان هٽائي نه ڇڪي! جي سمنڊ جو ڪنارو هئي ته وچي، ته به ايترو ئي سمجهو ته ان ۾ رائيءَ جي هڪڙي داڻي جيترو ايمان آهي؛ ته ٿورو وشواس! جي نه هئي ته سمجهو ته عيسائي ۾ وشواس، ايمان يا ڌرم جو هڪ ذرو به ڪونهي!

ير جهڙا ڪم ڪن جي؟ ڇا اي ايمان آڏي دوشن جو ٿالو جبل آهي، ته به برابر نه آهي، چالاڪ ته جي الٽي هجي، ته مڪان، الڪن، ڪوڙ ڪين؛ جن وارن ماڻهن کي چالاڪ جو اوسر به الٽي، اڳياڻي، ڪامي، ڪنوار، منهن ڪٿي گهڻا ٿيڻ هوشيار؛ چڱو چالاڪ ئي حڪمرا ۽ الٽي سمجهه به برابر نه هئڻ. چالاڪ ته جي الٽي هجي ها ته پيهجي شخص کي چولا چڱو ڄاڻي سگهي ها؟ تنهنڪري ناممڪن ڳالهيون لکڻ ڪري رکي يسوع جي اگيانتا ظاهر ٿئي ٿي. جي يسوع ۾ ٿوري به وديا هجي ها ته اهڙيون هوشيارڪ جهنگليڪڀي جهڙيون ڳالهيون ڇو لکي ها؟ سچ آهي ته:- निरस्तपादपे देशे एरण्डोऽपि द्रुमायते اوڪاس جهڙي وڻ ڪونهي اتي هيرڻ جو ٿورو ئي سڀني کان چڱو؛ وڏو وڻ ليکيو آهي. ساڳيءَ ريت وحشين؛ جاهلن جي منڊ ۾ يسوع جي [مهما] ٿي به ٺيڪ هئي، پر جا هن زماني ۾ عيسائي ڪنهن ڳالهه ۾ آهي؟ (٧٤).

٧٥- يسوع جو ٻارن جهڙو بڻجڻ جو اُپديش:- ۽ چيائين ته آءٌ اوهانکي سچ ٿو چوان ته جيستائين اوهان توبهه ڪري [be converted | ڦري] ٻارن جهڙا نه بڻجندا، تيستائين اوهين سرڳ جي راڄ ۾ پرويش نه ڪندا. (متي باب ١٨ آيت ٣)

سميڪشڪ:- ڀلا ٿيو ته جهڙي ڳالهه پيهجيءَ ۾ اچا اوسار ئي من کي فرمائي [توبهه ڪري] سرڳ جو ڪارڻ؛ ته فرمائڻ پرهڻ جو ڪارڻ آهي، ته ڪو به ڪنهن کي پاپ؛ ۽ نچ هرگز نٿو وڃي سگهي! ڇوته ٻارن جهڙا بڻجڻ جي سگها ڪٿي ماڻهو عمر ۾ ٿئي، ته يسوع جون ڳالهيون وديا؛ سرشٽي نيم جي برخلاف وڌ هيون! سمنڊ ٻارن ڀلا هئي ته مهيون ڳالهين کي ميسر ٻارن جهڙن ٻچا ڪاڄا ۽ ڪنهن اڪيون ٻئي جي هجن! ڇوته جي عيسائين جو عقل عار رهيل ٻارڻا نه هجي ها، ته اهڙيون علم ۽ ڌيان جي برخلاف ڳالهيون جو مڃين ها؟ هي به سڌ ٿيو ته جي يسوع ٻار وديا هيڻ ۽ ٻاراڻيءَ عقل وارو نه هجي ها؛ ته ٻين کي ٻارن جهڙا بڻجڻ جو اُپديش ڇو ڪري ها؟ جو جهڙو ٻار آهي، ٿورو ٿي ته ٻين کي به اهڙو ٿو چاهي! (٧٥).

٧٦- عيسائي شاهوڪارن لاءِ سرڳ جا دروازا بند:- ٻڌي يسوع پنهنجي شاگردن کي چيو ته آءٌ اوهانکي سچ ٿو چوان ته شاهوڪار ماڻهوءَ لاءِ سرڳ جي راڄ ۾ داخل ٿيڻ مشڪل ٿيندو [٢٣]. ٻيهر به آءٌ اوهان کي چوان ٿو ته ٻڪرن جي راڄ ۾ دولتمند ماڻهوءَ جي گهڙڻ کان وڌيڪ سولو آهي سُئيءَ جي ناڪي مان اُٺ جو لنگهڻ [٢٤]. (متي باب ١٩ آيتون ٢٣-٢٤).

ڏنيءَ تي ويهي وڃو (٣٥). ۽ ان اهي ست روٽيون ۽ مڇيون کڻي شڪرانا ڪري، ٽڪر ٽڪر ڪري پنهنجن شاگردن کي ڏنيون ۽ شاگردن ماڻهن کي ڏنيون (٣٦). ۽ اُهي سڀئي کائي ڍءُ ٿيا، ۽ ٽڪرا ٽڪرا جيڪي بچيا هئا، تن جا ست ٽوڪرا ڀري کنيائون (٣٧). ۽ جن کاڌو سي چار هزار پرش هئا، ٻارن ۽ زالن کان سواءِ (٣٨). [متي باب ١٥، آيتون ٣٤ کان ٣٩].

سمالوچنا – ڏسو! ڇا هيءَ اڄڪلهه جي ڪوڙن ڪرامتن ۽ اندرجالن جهڙي ڳالهه نه آهي؟ انهن روٽين ۽ مڇين ۾ ٻيون روٽيون ڪٿان اچي ويون؟ جي يسوع ۾ اهڙيون ڪرامتون هيون ته پاڻ بک ۾ گولر (انجير) جا ڦل کائڻ لاءِ ڇو ڀٽڪندو رهيو؟ مٽيءَ، پاڻيءَ ۽ پٿرن آديءَ مان ڀاڄي ڇو نه ٺاهي؟ اهي سڀ ٻارن جون ڳالهيون آهن. جيئن ڪيترائي سادو ۽ ويراڳي اهڙيون ڇل جون ڳالهيون ڪري ڀوڙن ماڻهن کي ٺڳيندا رهندا آهن، تئين هيءَ به آهي! (٧٢).

٧٣. يسوع تي ايمان آڻڻ اجايو آهي:– ڇاڪاڻ ته ابن آدم [Son of man] پنهنجي پيءُ جي جلال ۾ پنهنجن ملائڪن سان گڏ ايندو، تڏهن هر ڪنهن کي سندس ڪرمن انوسار ڦل ڏيندو (٢٧). [متي باب ١٦، آيت ٢٧].

سمالوچنا – جڏهن ڪرمن انوسار ڦل ڏنو ويندو، ته عيسائين جا پاپن جي معافي جا اُپديش ڪرڻ اجايا آهن. ۽ جي اهي سچ آهن ته هيءَ ڪوڙو ٺهندو. جي ڪو چوي ته معافي لائق جهڙا پاپ معاف ٿيندا آهن ۽ نه لائق جهڙا نه ٿيندا آهن، ته اهو به سچ نه ٺهندو، ڇاڪاڻ ته سڀني ڪرمن جو ڦل ڏيڻ جو نالو نياءُ ۽ پوري دَيا ڪرڻ آهي. (٧٣).

٧٤. اهر جي داڻي جيترو وشواس جبل کي هٽائي سگهندو:– ۽ يسوع کين چيو ته اوهانجي وشواس نه رکڻ سببان، ڇاڪاڻ ته آءٌ اوهان کي سچ ٿو چوان ته اوهان کي اهر جي داڻي جيترو به وشواس هوندو، ته اوهين هن جبل کي چوندا ته هتان هٽي هوڏانهن وڃ، ته هو هٽي ويندو، ۽ ڪابه ڳالهه اوهان لاءِ ناممڪن نه رهندي. [متي باب ١٧ آيت ٢٠].

سمالوچنا – [ان مان ثابت ٿيو] ته عيسائي لوڪ جو اهڙو پرچار ڪندا آهن ته ”اسان جي مذهب ۾ اچي پاپ معاف ڪرائي نجات پرو“ آدي، سو سڀ ڪوڙو آهي! ڇاڪاڻ ته يسوع ۾ پاپن کان ڇڏائڻ، وشواس جي آڻڻ، ۽ پوتر ڪرڻ جي شڪتي هجي ها، ته پنهنجن شاگردن جي آتمائن کي نهپاپ، وشواسي ۽ پوتر ڇو نه ڪري ڇڏي ها؟ جي يسوع سان گڏ گهمندا هوا، جي تنڪي به هو شڌ ۽ وشواسي [نه بڻائي سگهيو] ۽ نه سندن ڪلياڻ ڪري سگهيو، ته مرڻ کانپوءِ نه هو ڪنهن کي پوتر ڪري ٿو سگهي، ڇاڪاڻ ته سندس پنهنجو اچو ڪرائي نه، آهي ڪٿي؟ جي يسوع جي چيلن ۾ اهر جي داڻي جيترو به ايمان ڪونه هو، ۽ جي اُنهن ئي هيءَ انجيل لکي آهي، انجيل به پرمانڪ [اعتبار جهڙي] ٿي نه سگهندي! ڇاڪاڻ ته وشواس نه ڪرڻ جهڙن، اپوتر ۽ اڌرمي ماڻهن جي لکيل تي ايمان آڻڻ، ڪلياڻ جي اڇا رکندڙ ماڻهن جو ڪم ئي نه آهي!

ڪکڙن جو ڪجهه پاڻ ۾ ٻين کي ڏنو لڳي، ٻاهه جو کري ڏو سڙي ڏو ٻوڙي، ۽ اهو ئي انهن جو نياءُ آهي. جي ڪکڙن جا ڪجهه پاڻ ۾ ڪي ملي يا ٿيا ٿي پيش [پيچ] ٻاڻ ولي چڙي، يا سڌن ڪکڙن کي ٻئي لهڻ قل اهو ئي ڏي ته اهو ڪيئن ڪيڏو [ٺلهه] ليندو! ڏسو، ڏر ئي ڪٺايا ڪيڏو آهي، ۽ نه عمل يا ڪو اهڙو! وري عمل وغيره جي ضرورت نه ڏوهارين لاءِ آهي ۽ نه ٻاهر لاءِ! ڇاڪاڻ ته ڪنهن ۾ پاڻ ڪيا ئي ٿيا سگهن! (٧٠).

٧١. عيسيٰ جو سنسار ۾ جهڳڙا وجهائڻ:- ۽ هي [يسوع] ٻارهن شاگردن کي پاڻ وٽ گهرائي، کين انهن ٻڌن [unclean spirits] کي ڪڍڻ ۽ هر بيماري ۽ روڳ کي ڇڏائڻ جو اختيار [power] ڏنو [١]. ڇاڪاڻ ته ڳالهائڻ وارا اوهين نه آهيو، پر اوهان جي پيءُ جو آتما [Spirit of your Father] آهي، جو اوهان ۾ ڳالهائي رهيو آهي [٢٠].
[اهو نه سمجهو ته آءٌ ڌرتيءَ تي ملاپ [peace] ڪرائڻ لاءِ آيو آهيان]. آءٌ صلح ڪرائڻ لاءِ نه پر ترار هلائڻ لاءِ آيو آهيان [٣٤]. ڇاڪاڻ ته آءٌ ماڻهوءَ کي سندس پيءُ جي برخلاف ۽ ڌيءَ کي سندس ماءُ جي برخلاف، ۽ ننهن کي سندس سس جي برخلاف ڪرڻ آيو آهيان، [٣٥]. ماڻهوءَ جا ويري خود سندس گهر جا ڀاتي ٿيندا [٣٦]. (متي باب ١٠، آيتون ١-٢٠-٣٤-٣٥-٣٦).

سميڪشڪ- اهي شخص اهي ئي آهن، جن مان هڪڙو ٿورو رهڻ جي لالچ تي يسوع کي پڪڙائيندو، ۽ ٻيا ڪالهه ڇڏي جدا جدا ڀڄي ويندا! ڀوتن [جنن] جو اچڻ ۽ ڪڍڻ ۽ بيمارين کي ڇڏائڻ [اپچار] جي ڪم ملن ڪان جڙيل وڏيا جي ودا ۽ سرشتي ڪرم انوسار آهيو آهن، ننهن ڪري اهڙيون ڳالهيون سچ اڪيائي جو ڪم آهي. ڳالهائيندڙ جيڪڏهن جيو نه آهي ۽ اندر آهي، ته پاڻ ته جيڪو ڪيو اهو ڪم ٿي؟ ان موجب ته سچ ۽ ڪوڙ جو ڦل پڻ سک ۽ ڏک به انهن تي ڀوڳڻو پوندو، جو بلڪل آهي! ڇاڪاڻ ته يسوع پوٽ وجهائڻ ۽ ويڙهائڻ آيو هو، اهڙي حرڪت ۽ انسان ذات ۾ جهڳڙا هلي رهيا آهن، جا ڪيڏي نه ڏک جي ڳالهه آهي! ڦوٽ وجهائڻ ڪري ته هرهڪ ماڻهن کي ڏک تي پهچندو آهي، پر يسوع شايد ان کي ئي گرو منتر ڪري لکيو هوندو! جڏهن هڪ ٻئي ۾ ڦوٽ وجهائڻ خود يسوع کي ڀلي وڻي، پوءِ ڀلا اهي [سندس پوئلڳ عيسائي] ڇو نه وجهندا هوندا؟ گهر جي ماڻهن ۾ هڪ ٻئي سان دشمني وجهائڻ يسوع جو ئي ڪم هوندو، سريشٽ پرش جو نه آهي! (٧١).

٧٢. ست روٽيون هزارها ماڻهن کائي اگهايا- ۽ يسوع چيو ته اوهان وٽ ڪيتريون روٽيون آهن؟ انهن چيو ته ست ۽ ٿوريون ننڍيون مڇيون (٣٤)- ۽ ان ماڻهن کي حڪم ڏنو ته

* انهن ٻارهن شخصن جا نالا باب ڏهين جي آيت ٢ کان ٤ تائين متي جي انجيل ۾ ڏنل آهن.
ﮦ آرين سماج جي شتابدي پرڪاش جي مهلي ڇاپي ۾ حواله مرتب ۽ گهرائي سان ساونت پرڪاش ۾ آيت ١ ۽ ٢٠ جو مضمون ڏنل آهي پر حوالي ۾ غلطي ڪري ١٣ لکيل آهي. اڙدو واري ۾ لهڪ حوالو نه ڏنو آهي. [ترجمان].

[ڪر آچاريه] مري ويو ته ڪنهن ڪنهن جو ڪم! [٥] تنهنڪري ماڻهوءَ ۽ وڻ کي ساڙي ڇڏيو هو، ڪهڙي وسيلي پاڻيءَ کي جهاري ڇڏيو! [٦]. ڏنوتيءَ ڪهڙي مردا جهاريا، ليڪن ڪوڙهين آدي مريضن کي ڇٽايو. ليڪن انڌن ۽ ٻوڙن کي اکيون ۽ ڪن ڏنا انهندي، [پوءِ پنا] عيسائي اهڙين ڪتابن کي ڪوڙيون ڇو ٿا لکن؟ جي اهي ڳالهيون ڪوڙيون آهن ته عيسيٰ جون ڳالهيون جو ڪوڙيون ڪيئن؟ جي ٻين جي ڳالهين کي ڪوڙيون ۽ پنهنجن ڪوڙين ڳالهين کي به سچيون ٿا چون، سي ڀلا ڇو ڪيئن؟ تنهنڪري عيسائي جون ڳالهيون رڳو ٺڳي جون ۽ ٻاراڻيون آهن (٦٨).

٦٩- عيسيٰ ماڻهن جا ڀوت ڪڍي سوئرن ۾ ٿو وجهي:- ۽ جڏهن اُهو اُن پار جي ملڪ ۾ آيو ته ٻه ڄڻا جن ۾ ڀوت هئا، جي ڏاڍا زبردست هئا، جو ڪو به ماڻهو اُن رستي کان لنگهي نه ٿي سگهيو [٢٨]. ۽ ڏسو! هو رڙ ڪري چوڻ لڳا، ته اي يسوع ايشور جا پٽ، اسانجو توسان ڪهڙو ڪم آهي؟ تون وقت کان اڳي اسانکي عذاب ڏيڻ آيو آهين ڇا؟ [٢٩]. هنن کان پري گهڻن سوئرن جو ڌڻ چري رهيو هو [٣٠]. ۽ ڀوتن عرض ڪري چوڻ لڳا ته جي تون اسانکي ڪڍين ٿو ته انهن سوئرن جي ڌڻ ۾ ڪاهي ڇڏ [٣١]. ۽ اُن کين چيو ته وڃو! پوءِ هو نڪري سوئرن ۾ وڃي پيا. ۽ ڏسو، سڄو ڌڻ جوش ۾ اچي ڪوڙڪڻيدو وڃي سمنڊ ۾ پيو ۽ پاڻيءَ ۾ ٻڏي مئو (٣٢). [متي باب ٨، آيتون ٢٨-٢٩-٣٠-٣١-٣٢].

سمڪشا- ڀلا ڪو به سمجهدار ماڻهو اهڙين ڳالهين کي ڪوڙيون معلوم ڪندو، ڇاڪاڻ ته ڀوت ۽ شيطان ڪو به ڪم ڪري ٿا سگهن، ۽ نه ڪنهن ڏانهن وڃي ساڳي ڳالهائي ٿا سگهن! اهي سڀ ڳالهيون اڻ ڄاڻ ۽ جهنگلي ماڻهن جون آهن. اهڙن ڳالهين تي وشواس ڪندا آهن. ڀوت جو انهن سوئرن کي مارائڻ هوندا سوئرن جي مالڪن جو نقصان ڪرائڻ تنهنجو پاپ به ته عيسيٰ کي لڳو هوندو. پر عيسائي لوڪ ته عيسيٰ کي [انسان ڪنهن] پاپ جي ڪيا ڌاريندڙ ۽ ٻوڙندڙ ٿا سمجهن! ته پوءِ ٻوڙن ۾ ٻوڙن جو پاپ ڇو نه ڪري سگهيو؟ ۽ سوئرن جي مالڪن کي نقصان جو بدلو ڪير ڏئي؟ ڇا اڄڪلهه جا ودوان عيسائي انگريز اهڙين گهوڙن کي موهيندا نه هوندا؟ جي موهيندا آهن ته پوءِ ڇو ڀلا ٻاراڻي ڳالهه قائل آهن! (٦٩).

٧٠- عيسيٰ اڌرنگي جو روڳ ڇڏايو:- ۽ ڏسو ڪيترا ماڻهو اڌرنگ جي بيماريءَ ۾ روڳ کٽولي تي ليٽي وٺي کڻي آيا، ۽ يسوع سندن وشواس ڏسي اُن اڌرنگيءَ کي چيو ته اُٿ، دلجاءِ ڪر، تنهنجا اپراڌ ڪيا ويا آهن [١٢]. ڇا لاءِ تون اڃا سچاڻن کي سڏڻ نه آيو آهيان پر گنهگارن کي [١٣]. (متي باب ٩، آيتون ١٢-١٣).

سمڪشا- هيءَ ڳالهه به اهڙي ئي ناممڪن آهي، جهڙي اڳيون لکيل! ورڻي جا بابن جي ڪيا لوڪ جي ڳالهه آهي، سا ته تمام ئي بدروزي ماڻهن کي ڦاسائڻ لاءِ ڪئي آهي، جهڙي طرح ڪو به شراب، ڀنگ ۽ ڪاڏل آدمي جو نشو پسن کي تڪ چڙهي، ساڳيءَ ريت

سمجھاڻي:- ان مان ظاهر ٿئي ٿو ته عيسيٰ جي زماني ۾ ماڻهو ڄاڻندا ۽ ڪنگال هئا، ۽ عيسيٰ ته اهڙو ئي ڪنگال هو. انڪري ته، وڌيڪ ورتائين مٿي لاءِ ايهو ر هي اوار ٿيا پاڻ کي ۽ ٻين کي به سيکاري! ۽ جي ڏن ڪنڌ ڪرڻ واجب نه آهي ته عيسائي ڇو ٿا ساڻا مڃين؟ ڪين ته مسيح جي آڳيا جي ورڌ ته هلي سڀ ڪجھه ڏان ڏيو ۽ ڌن ڪري، ڪنگال ٿيو ڪين. (٦٥).

٦٦. مڪتي ڪنهنکي ملندي:- جيڪو مونکي خداوند خداوند ڪري ٿو سڏي، سو سڀڪو سرڳ جي راڄ ۾ نه گهرندو، پر اهو ئي گهرندو، جو منهنجي سرڳ ۾ رهندڙ پيءُ جي آڳيا تي ٿو هلي. (متي باب ٧ آيت ٢١ *)

سمجھاڻي:- منڪر وڃار ڪريو ته جيڪڏهن ونا ونا پياديون، بعد صاحب، ۽ ڪرشچين لوڪ مسيح جي وچن کي سچو سمجھندا هجن ها، ته جيڪر ڪنهن "پريو" اوٿانس "ايهوڙ" هرگز نه ڪولين ها! جي اها ڳالهه ۽ منهندا ته ڪڏهن به ثواب ڪرڻ ڇڏين نه سگهندا! (٦٦)

٦٧. يسوع ڪرامت ڏيکاريندڙ جي سفارش نه ڪندو:- ان ڏينهن گهڻا مونکي چوندا ته خداوند، خداوند! اسان تنهنجي نالي پيشنگوئيون نه ڪيون هيون ڇا؟ ۽ اسان تنهنجي نالي ڀوت نه ڪڍيا هوا ڇا؟ ۽ تنهنجي نالي گهڻائي ڪرامتون ڪم نه ڪيا هوا ڇا؟ [٢٢*] تڏهن آءٌ انهن کي صاف چوندس ته ڪڏهن به اوهان کي نه سڃاتم، اي بدڪارو، مون کان پري ٿيو! [٢٣]. (متي باب ٧ آيتون ٢٢-٢٣).

سمجھاڻي:- ڏسو! يسوع جهڙي ماڻهن کي وشواس ڏيارڻ لاءِ سرڳ ۾ نياءُ ڪندڙ ڪيئن ٿي ڪونو! هيءُ ڪو سادن سوڌن منهن کي ٺڳائڻ جي ڳالهه آهي (٦٧).

٦٨. يسوع جو ڪوڙهه ڇڏائڻ:- ۽ ڏسو، هڪڙو ڪوڙهيو وٽس آيو، ۽ کيس سجدو ڪري چوڻ لڳو ته اي خداوند، جي تنهنجي اڇا هوندي ته تون مونکي ڇڏائي پاڪ ڪري سگهندين [٢]. سو هن پنهنجو هٿ ڊگهيري اُنکي لاتو، ۽ چيائينس ته منهنجي مرضي آهي، تون ڇٽي پاڪ ٿيءُ: ۽ اُهيءَ دم ڪوڙهه لهي ويس [٣]. (متي باب ٨ آيتون ٢-٣)

سمجھاڻي:- اهي سڀ ورتا ڳالهيون پروڙن منهن کي ڦاسائڻ جون آهن. جاهلن لاءِ جي عيسائي لوڪ الهي رڌيا ۽ سرشٽي ڪرم جي اُلٽ ڳالهين کي سچيون ٿا مڃين، ته شڪر آچاري، ڏٺو نتريءَ، ڪشيپ آدي جون ڳالهيون جي پراڻن ۽ مهاڀارت ۾ [لکيل] آهن، تنکي سچيون جو ڇو ٿا مڃين؟ مثال لاءِ:- [١] ڪهڙن ڏينهن جي گل ماٽا ڇڙي ڇڏيائون! [٢] برهسپتيءَ جي پٽ ڪچ کي ٽڪرا ٽڪرا ڪري جانورن ۽ مڇين کي کارائي ڇڏيائون، تنهن هوندي به شڪرآچاري ڪچ کي جيئرو ڪري ڏيکاريو! [٣] وري ڪچ کي ماري شڪرآچاري کي کارائي ڇڏيائون، وري به کيس پيٽ ۾ ئي جيئرو ڪري ٻاهر ڪڍيائون! [٤] پاڻ

* هيءَ ۽ ٦٦ ٧ ئي ڳالهيون ڪيل ٢٢ آيتون آزاد پاشا وغيره جي سطرن پيرڪائن ۾ آڏو گاڏيون ڏيکاريل آهن، جن مان پورو مطلب سمجھڻ ۾ نٿي آئو، تنهنڪري اسان پوريون آيتون ڏيکاري ڇڏيون آهن. [آڪليترار]

٦٣. عيسيٰ جي ڪرامات يا ماڻهن ڦاسائڻ جي چال؟ ۽ يسوع ساري گليل [Galilee] ديش جي عبادتخانن [synagogues] ۾ اپديش ڏيندو ۽ بادشاهت جي خوشخبريءَ جو هوڪو ڏيندو ۽ سڀني بيمارين جي روڳن ۽ سڀني ڪمزورين جي روڳن کان ماڻهن کي ڇڏائيندو، گهمندو رهيو [٢٣]. ۽ جيڪي روڳي نانا پرڪارن جي روڳن ۽ سورن ۾ ڦاٿل هئا، ۽ جن ۾ ڀوت هئا، ۽ جن کي مرگهي ۽ اڌرنگ [اُرڌانگ=فالج] هو، ان سڀني کي وٽس وٺي آيا ۽ هن انهن کي چڱو ڀلو ڪيو [٢٤]. (متي باب ٤، آيتون ٢٣-٢٤).

سميڪشڪ- جي هن زماني جي، يورپ ليڪا يعني منتر ۽ جنتر [عمل]، آشرواد [دعا]، ۽ ڪيانن ۽ ڀسمن ڏيڻ سان بيمار ڇڪي ۽ بيماريون ختم ٿيون ٿا آهي، ته اهڙا انهن جي ڳالهه به سچي هوندي. [حقيقت ۾] ڀوڙن لوڪن ۾ ٻاهر ۾ ڦاسائڻ لاءِ اهي ڳالهيون آهن! جي عيسائي عيسيٰ جي ڳالهين کي [سچو] ٿا سمجهن، ته هتان جي ديويءَ جي ٻڌل هون ڳالهيون، جي انهن جهڙيون آهن، ان کي ڇو ڪوڙا سمجهن؟

٦٤. توريت کي ڪمزور ته ڪرو ڏڍن ماڻهو ٺڳا ڪجهن:- سڀاڳا سڃن جي دل جا غريب آهن، ڇاڪاڻ ته سرڳ جو راڄ انهن لاءِ آهي [٣]. سڀاڳا سڀ جي غم ٿا ڪن، ڇاڪاڻ ته کين تسلي ملندي [٤] ڇاڪاڻ ته آءٌ اوهانکي سچ ٿو چوان، ته جيسين آسمان ۽ زمين ٽلي نه وڃن [pass]، تيسين ڪنهن نه ريت سڀني ڳالهين جي پوري ٿيڻ تائين توريت مان هڪڙو ڏوڪڙ يا هڪ نقطو * به نه ٽرندو [١٨]. تنهنڪري جيڪو ڪو انهن ننڍن حڪمن مان هڪڙي ڀڃندو، ۽ ماڻهن کي ائين سيکاريندو، سو سرڳ جي راڄ ۾ سڀني کان ننڍو چوبو [١٩]. (متي باب ٥، آيتون ٣-٤-١٨-١٩).

سميڪشڪ- جي سرڳ هڪڙو ئي آهي، ته راڄ به هڪڙو ئي هئڻ گهرجي، تنهن ڪري جي سڀ غريب سرڳ ۾ ويندا، ته سرڳ [بهشت] ۾ راڄ جو اڌڪار ڪنهن کي ملندو؟ ان لاءِ هڪ ٻئي سان جهڳڙا ڪندا ۽ راڄ ڪاروبار بگڙي ويندو. وري غريب شبد جو ارٿ جي "مسڪين" ڪجهو، ته ٺيڪ نه ٿيندو، ڇو جي "ايمان رهڻ" ڪندا ته به برابر نه ٿيندو، ڇاڪاڻ ته "مسڪين" ۽ "ايمان رهڻ" جو ساڳيو ارٿ نه آهي. بلڪ جو "دل جو غريب" آهي، تنهنکي سنتوش ڪڏهن به نه ٿيندو. تنهن ڪري هيءَ ڳالهه برابر نه آهي. آڪاش ۽ ڌرتي ٽلي وڃڻا ته توريت ٽلي ويندو. اهڙي الٽ ڳالهيون [عاروضي آهن] ماڻهن جي ڦاسائڻ لاءِ سيکاري ٿي، ته سرڳ اسان جي ... "جو آڪاش کي ته ڇهندو سو سرڳ جي راڄ ۾ سڀني کان ننڍو ليکبو" ان ۾ ته ڪو لالچ ۽ ڀؤ ڏيکاريو ويو (٦٣).

٦٥. عيسائين کي سدا سکيو رهڻ کپي:- اسانجي ڏهاڙي جي روٽي اڄ اسان کي ڏي [١١] ... [١٩]. (متي ٦، آيتون ١١-١٩).

---

* ڏسو اعتراض نمبر ١٨ جي سميڪشا ۾ صفحو ٧٣٩ ۽ ٧٥٠ تي. اهو اعتراض هتي نه ڪري ... توريت ۾ خدا کي ... ۽ ڪنهن جي قربانيءَ ڏيڻ جو ورڻن آهي، ۽ اهڙا عيسائي نٿي مڃيندا آهن جي آڳ ۾ خدا کي قربانيون نٿا ڏيندا آهن، (ڪنهن ڪري).

لـ جي لون ان عدا [عدا جو پٽ] آهين، تـ حڪم ڪر تـ هي پٿر ماني ٿي پون [٣].
(متي باب ٣ آيتون ١-٢-٣)

سمجهاڻي:- اي مان صاف سمجهي ٿو ٿو تـ عيسائين جو ايهو سرو ٿيڻ تـ آهي، ڇاڪاڻ تـ جي سرو ٿيڻ هجي ها، تـ سندس آزمائش شيطان کان ٿي ڪرائي ها؟ ڀلا ڪهڙي سمجهي وارو هو! هي سڄي بـ جيئي ڪٿهون عيسائيءَ کي جاڳي نڪتي ۽ چاليهن راتين بکيو رکيو، لـ جا ڪٿي هن ٻيو سکيو هو؟ ورو ان مان ايهو پاڻ سمجهي ٿو تـ تـ هو ايهڙو جو پٽ هو، ۽ اهڙي معجزن ڪا ڪرامات بـ سـڏي هئي! تـ تـ جڏهن شيطان جي سامهون ٿي پٿرن کي روٽين ڇو نه ٺاهي ڏئي ها؟ ۽ پاڻ ڏکيو ڇو رهي ها؟ سڄاڻ تـ اهو آهي تـ جنهن جي ايمان ۾ ٿوري هئي، تنهن کي بـ روٽيون اڏو ٺاهي سگهي! تنهن ايشور کي اڳ ۾ ڏاڍو ٻڌ ڪي ڪرامتي ڪو سگهي، ڇاڪاڻ تـ هو سرو ٿيڻ آهي ۽ سندس سمورا ڪم ڏاڍا پاڪ ڇوڪ جي ٿين ٿا.

٦٣. عيسيٰ جو پٽن کي مائٽن پيءُ کان جدا ڪرڻ:- ۽ هن الهڪي جـو تـ اوهين مڇيءَ جهليندڙ ٿيندا، ۽ اڃا اوهانکي ماڻهن جـو ڦاسائيندڙ Fishers of men مقدس [١٩]. ۽ هو يڪدم ڄار ڇڏي ڪري سندس پٺيان لڳا [٢٠]. اتان اڳتي هلي هن ٻيا بـ ڀائر زبديءَ جو پٽ يعقوب ۽ سندس ڀاءُ يوحنا ڏٺا، جي پنهنجي پيءُ زبديءَ سان گڏ ٻيڙيءَ ۾ پنهنجن ڄارن جي مرمت پيا ڪن. تنهن بـ سڏ ڪيائين [٢١]. ۽ هو يڪدم ٻيڙيءَ ۽ پنهنجي پيءُ کي ڇڏي هن جي پٺيان لڳا [٢٢]. ● (متي باب ٣ آيتون ١٩-٢٠-٢١-٢٢).

سمجهاڻي:- ڏسو تـ ڇو تـ عيسيٰ يوسف جي ڌهن اڳيان مان ان آڳنا کي تـ "اولاد پنهنجي پيءُ ماءُ جي سيوا ۽ عزت ڪري، جو سندن آبرو وڌي" پڙهي ڇڏيو هو. ڇاڪاڻ تـ عيسيٰ پاڻ تـ پنهنجي ماءُ پيءُ جي سيوا ڇڏي ڏني، اڳتي پر ٻين کي پڻ مائٽن جي سيوا کان جدا ڪرائين! [شايد] اهوئي باب متي ٻي ڪري ٿو، اوڏي آيت نـ مائٽن! هن مان پڌرو ٿيو تـ عيسيٰ مائٽن کي ڦاسائڻ لاءِ عجيب ڍنگ آهي، جنهن ۾ مڇيءَ وانگر ڄار ۾ ماڻهن کي ڦاسائي پنهنجا پوئلڳ ٺاهي. جڏهن عيسيٰ ٻيو آهي ۽ ڏکيو عجب جو اهو ڪاڻ جا ٿاڻي جي پنهنجيءَ ڄار ۾ ماڻهن کي ڦاسائيندا ٿا ون؟ جن وڏن ۽ گهٽين مڇين ڦاسائيندڙ جو سان ۽ روزگار ڇڏي هليا، تن کي جو گهٽين لوڪن کي پنهنجي مت ۾ ڦاسائي وليءَ لهجو ۾ سان ۽ روزگار تـ ڏيو. انڪري ٿي اهي ماڻهو اهڙن ڏوهن کي پنهنجيءَ ڄار ۾ ڦاسائي سندن ماءُ پيءُ ۽ ڪٽنب آديءَ کان جدا ڪندا آهن. جي ويچارن لـ ڪٿي هن ويد ۽ شاستر پڙهيا ۽ ٻڌا آهن. تنهنڪري سيکيو ودوان آيو سندن ڌرم روايا ڄار کان [اهڙو] پاڻ بچائي، ۽ پنهنجن ڀائرن کي بچائڻ لاءِ ٻيلو رهي (٦٣).

● آريه ڀاشا، انگريزي، اردو، مرهٽي ۽ گجراتي ۾ هن سڀني سماچار پرڪاشن ۾ حوالن ۾ ١٩ کان ٢١ تائين آيتون ڏيکاريل آهن، پر مضمون وڌو ١٩ ۽ ٢٠ جو آڻيل آهي. ڪٿهن الوچنا ٻاٺڪن کي ڇڪيءَ ويس سمجهي ۾ اچيءَ، ان لاءِ اسان تـ وڌو ٢١ ۽ ٢٢ آيتون بـ ڏيکاريون ڇڏيون آهن. [ڪٿهراو].

ٻيا پرمالڪ] ڪري سگهندا آهن، ۽ جيڪو خالق ٿيڻ عيسائي ڪيو آهي، اُن جي پرستش نه ڇڏي ۽ ٻي وٺي، ته ڇو ڪين آهي؟

متيءَ ● جي ڄاڻايل انجيل [Matthew]

٦٠ پاڪ روح کان گرڀ ٿيڻ ۽ زال کي گهر ۾ رکڻ:- هاڻي يسوع مسيح جو جنم هن طرح ٿيو: جڏهن هن جي ماءُ مريم جو مڱڻو يوسف سان ٿيو، تڏهن هنن جي ملڻ کان اڳي معلوم ٿيو ته هن کي پاڪ روح [روح القدس=Holy Ghost=پوتر آتما] کان پيٽ ٿيو آهي (١٨). پر جڏهن هو انهن ڳالهين بابت خيال پيو ڪري، تڏهن سپني ۾ هن کي خدا جو هڪڙو ملائڪ ڏسڻ ۾ آيو ۽ چوڻ لڳو ته اي داؤد جا پٽ يوسف! تون پنهنجي زال مريم کي پاڻ وٽ رکڻ کان نه ڊڄ، ڇا لاءِ جو ڪو پيٽ اٿس، سو پاڪ روح [پوتر آتما] کان اٿس (٢٠). (متي باب ١، آيتون ١٨-٢٠).

سميڪشڪ:- جي ڳالهيون پرتيڪش ۽ ٻين پرمالن ۽ سرشٽيءَ ڪرم [قانون قدرت] جي ورد آهن، تن کي ڪو به ودوان سچي نٿو سمجهي. اهڙيون ڳالهيون مورک ۽ جهنگلي ماڻهو ئي مڃيندا، نه ڪي سڀيه ودوان! ڀلا، پرميشور جي نيم کي ڪو ڀڃي به سگهي ٿو؟ پر جي پرميشور پاڻ ئي پنهنجا نيم اُٿلائيندو يا ڦيرائيندو رهندو، ته سندس آگيا ڪو به ڪونه مڃيندو! ۽ هو سروگيه ۽ نرڀرم هجڻ ڪري ڪڏهن ڪندو ئي ڪونه] اهڙي ريت ته جنهن به ڪنواريءَ کي گرڀ رهندو سا چئي سگهندي، ته گرڀ ايشور جي ڏنل آهي! ڪوڙ ٻه ڳالهائي سگهندي ته پرميشور جي ملائڪ مونکي سپني ۾ چيو هو ته هيءُ گرڀ پرماتما طرفان ٿيل آهي. جهڙي هيءَ پرپنچ رچيل آهي، تهڙي ئي اسمڀو آهي. پراڻن ۾ ڪنڪا رچيل سوريه کان گرڀ ڌارڻ ڪيو! اهڙيون قصو جون ڳالهيون ٿيون سڀ جا سڙها ۽ ڇڪ ڏيندڙ ڪم ڪري انڌن ۾ ڦاسائيندا آهن! ڳالهه ٿي هوندي هيئن:- مريم کي گرڀ ٿيو ۽ ڪنهن هوندو ڪنهن پرش سان سنڀوڳ ڪرڻ ڪري، پر اُن پاڻ يا ڪنهن ٻئي هيءَ قاصد جي ڳالهه مشهور ڪئي هوندي ته ايشور طرفان گرڀ ٿيو آهي! (٦٠).

٦١- حضرت عيسيٰ جي ڪرامات:- تنهن ڪانپوءِ روح [Spirit] يسوع کي رڻ پٽ ڏي وٺي ويو، انهيءَ لاءِ ته شيطان [Devil] سندس آزمائش وٺي [١]. ۽ چاليهه ڏينهن ۽ چاليهه راتيون روزو رکڻ کانپوءِ هن کي بک لڳي [٢]. ته آزمائش وٺڻ واري اچي چيس

● نوٽ: ٦٠ کان وٺي ٥٩ تائين پراڻي عهدنامي جي آيتن جو سنڌي ترجمو جون ٻائيبل انگريزي بائيبل ۽ آريه ڀاشا ۾ اڙدو جي ستيارٿ پرڪاش ۾ ڏنل ترجمن جي آڌار تي ڪيو آهي. جڳهه ڪٿي ته پراڻي عهدنامي جو سنڌي ترجمو ڪراچيءَ مان ڪيٿان ۾ ملي سگهيو. ٦١ کان اڳتي نئين عهدنامي جي آيتن جو سنڌي ترجمو ۽ لفظ نارٿ انڊيا بائيبل سوسائٽي لاهور جي ١٩٣٣ع ۾ ڇپايل ترجمي مان جو استعمال ڪيو ويو آهي ۽ عبرانيءَ ۾ جيڪو هو، تنهن مان ڏنل آهي، ڇوته اُن ۾ ڪا ضروري ڦير گهير ڪري ڇپائي ٿي الڳ. [ڪليٽراڻو]

پرميشور جي اڳيان اچي حاضر ٿيا، ۽ شيطان به انهن سان گڏجي پرميشور اڳيان حاضر ٿيڻ آيو (١). ۽ پرميشور شيطان کي چيو ته ڪٿان ٿو اچين؟ ۽ شيطان پرميشور کي جواب ڏنو ته ڌرتيءَ تي هيڏانهن هوڏانهن ۽ هيٺ مٿي گهمندو ٿو اچان (٢). ۽ پرميشور شيطان کان پڇيو ته تو منهنجي ٻانهي ايوب کي جاچيو آهي ڇا، جنهن جهڙو ڌرتيءَ تي ڪو به ڪونهي، جو ڪامل ۽ سڌو ماڻهو آهي، جو ايشور کان ڊڄندڙ آهي، ۽ جو برائيءَ کان پاسو ڪندڙ آهي ۽ جو اڃان پنهنجيءَ سچائيءَ تي قائم آهي، جيتوڻيڪ تو مونکي سندس برخلاف بنا ڪارڻ ناس ڪرڻ لاءِ جوش ڏياريو هو (٣). ۽ شيطان پرميشور کي جواب ڏنو ته هائو! کل جي بدران کل، بلڪ انسان وٽ جيڪي به آهي، سو پنهنجيءَ جان تي قربان ڪندو (۴). پر هاڻ پنهنجو هٿ وڌاءِ ۽ سندس هڏي ۽ ماس کي ڇهه، ته هو تنهنجي منهن تي توکي پٽيندو [curse] (۵). پرميشور شيطان کي چيو ته ڏس! هو تنهنجي هٿ ۾ آهي، رڳو سندس حياتي بچاءِ (٦). اهڙيءَ ريت شيطان پرميشور جي حضوريءَ مان نڪري ويو ۽ ايوب کي پيرن کان مٿي تائين خراب ڦرڙين سان ڏکوئائين (٧).

(ايوب باب ٢، آيتون ١-٢-٣-۴-۵-٦-٧).

سمجهاڻي:- هاڻي ڏسو عيسائين جي ايشور جو سامرٿ، جو شيطان سندس ڀڳت کي سندس حضوريءَ ۾ ڏکوئي رهيو آهي! ۽ ايشور نه شيطان کي سمجهائي نٿو سگهي، ۽ نه پنهنجي ڀڳت کي بچائي ٿو سگهي! اهڙي فرشتن جهڙن ڪم سندس [شيطان جي] سامهون ٿو ٽڪي سگهي! هتڙي شيطان هوشياري لاچاري رکيو آهي. وري عيسائين جو ايشور سروگيه به نه آهي، جي سروگيه هجي ها ته ايوب جي لاءِ شيطان کان ڇو ڪرائي ها؟ (٥٨).

آپديش [واعظ] جو پستڪ [Ecclesiastes]

٥٩. گيان پرايت ڪرڻ مان رنج ۽ ڏک:- هاڻي، منهنجي اڳڪرڙن ٻڌي ۽ گيان جو ڏاڍو آزمودو پرايو (١٦). ۽ جڏهن مون پنهنجي دل گيان پرايت ڪرڻ ۽ چريائيءَ ۽ جهالت کي سمجهڻ ۾ لڳائي، ته مون ڏٺو آهي ته هيءَ به من جي اشانتي آهي (١٧). ڇاڪاڻ ته گهڻي ٻڌيءَ ۾ گهڻو رنج آهي، ۽ جو گيان کي وڌائي سو ڏک کي وڌائي (١٨).

(آپديش باب ١، آيتون ١٦-١٧-١٨).

سمجهاڻي:- ڏسو، ٻڌي ۽ گيان [wisdom and knowledge] ساڳي اوک وارا شبد آهن، انهن کي هي جدا جدا ٿو ڄاڻي. ٻڌيءَ جي واڌاري ۾ رنج ۽ ڏک آڻيندڙ ڪلام ڪهڙو ڪم ٿيندو؟ تنهنڪري بائيبل ايشور جو ڪلام ئي ڇا، ڪنهن ڏاهي جو ڪلام به نه آهي (٥٩).

هي توريت ۽ زبور [پراڻي عهد نامي] باب لکيو ويو. اڳي ڪجهه ٿي هي ڪلام آدي انجيل باب لکيو ويندو، جنهن کي عيسائي ماڻهو وڏي پرماڻ پرمانيندا

* تيرهين سملاس ۾ آريه ڀاشا جي سٺيارٿ پرڪاش ۾ هر هنڌ God شبد جو ترجمو "ايشور" ۽ Lord جو "پرميشور" ڪيل آهي. اردو وارو هر هنڌ God کي "خدا" ۽ Lord کي "خداوند" ٿو لکي. [ڪلهيراو].

راجائن جو ٻيو پستڪ [2nd. Kings]

٥٦. عيسائي ايشور جو گهر سڙي ٿو:- ۽ بابل جي بادشاه نبوڪدنضر جي بادشاهي جي اڻويهين ورهيه جي پنجين مهيني جي ستين ڏينهن بابل جي بادشاهه جو خاص نوڪر نبوزرادان جو خاص لشڪر جو ڪپتان هو سو يروشلم ۾ آيو (٨). ان پرميشور جو گهر ۽ راجا جو محلات ۽ يروشلم جا سڀ گهر ۽ هر ڪنهن وڏي ماڻهوءَ جو گهر، باهه ڏئي ساڙي ڇڏيا (٩). ۽ ڪسدين [Chaldees] جي سڀني لشڪر، جو خاص لشڪر جي ڪپتان سان هو، تن اهي ڀتيون جي يروشلم جي چوڌاري هيون، ڪيرائي ڇڏيون (١٠).

(راجائن جو ٻيو پستڪ باب ٢٥، آيتون ٨-١٠)

سميڪشڪ:- عيسائين جو ايشور ته پنهنجي سڪ لاءِ داؤد ۽ ٻين کي گهر [مندر] ٺهرائي تنهن ۾ آرام ڪري رهندو هوندو. جو نبوزرادان ايشور جو گهر ناس ڪري ڇڏيو. ڪٿي ويو؟ ايشور ۽ سندس فرشتن جو لشڪر ڪجهه به ڪري سگهيو! اڳي ته سندن ايشور ڏاڍو وڙهندڙ ۽ جنگ ۾ جيتيندڙ هو ۽ سڀني کي ڪٽيندو هو، پر هن ڀيري پنهنجو گهر به ساڙائي ۽ ڊهرائي ويٺو. اهي [بنا] جانب ڪري چپ ويٺو رهيو؟ ۽ سندس فرشتا ڪيڏانهن ڀڄي ويا، جو اهڙي وقت ڪم نه آيا؟ وري ايشور جي شڪتي به اها ڪيڏانهن هلي وئي؟ اها ڳالهه سچي آهي ته اڳئين جا قابل سوين جون ڳالهيون سچيون آهن، يا هي؟ ڇا جي ڪري ۽ جو ڪرڻ کي جارح ڪرڻ ٻاهر نڪري هو ۽ جو هن کي ڀڄائي نه سگهيو؟ هيءَ ته عيسائي جي ايشور پنهنجي لاءِ ۽ ايمان ڪرائي ويٺو! هن پستڪ ۾ اهڙيون هزارن لکين اڻانگيون ڀريل آهن (٥٦).

تواريخ جو پهريون ڪتاب [The first Book of the Chronicles]

٥٧. اسرائيلن تي سندن ايشور جو ڪهر:- تنهن ڪري پرميشور اسرائيل تي مهامري [Pestilence] موڪلي ۽ اسرائيل منجهان ستر هزار ماڻهو مري ويا (١٤).

(تواريخ جو پهريون باب ٢١، آيت ١٤)

سميڪشڪ:- اسرائيل جي ۽ عيسائي جي ايشور جي ليلا ته ڏسو! جنهن اسرائيل قوم کي ڪيترائي ور [دعائون] ڏنائين، ۽ جنهن سان رات ڏينهن لاءِ رهي ٿو، تن لاءِ بنا ڪنهن ڏوه جي بيماري وجهي ستر هزار ماڻهو مارائي ڇڏيائين. ڪنهن ڪويءَ جو چوڻ سچ آهي ته-

क्षणे रुष्टः क्षणे तुष्टो रुष्टस्तुष्टः क्षणे क्षणे । अव्यवस्थितचित्तस्य प्रसादोऽपि भयङ्करः ॥ ६ ॥

[ارٿ] جو ماڻهو گهڙيءَ ۾ خوش ۽ گهڙيءَ ۾ ناراض ٿيندو آهي، ۽ ارٿات گهڙي گهڙي ۾ خوش ۽ ناخوش ٿيندو رهي، تنهنجي پرسنتا به خوفناڪ ٿيندي آهي. اهڙي ئي ليلا عيسائين جي ايشور جي آهي (٥٧).

ايوب جو ڪتاب [The Book of Job]

٥٨. انجيلي پرميشور سروگيه نه آهي:- هڪڙي ڏينهن ايشور جا پٽ

ڳاڻاڻي جو ڪتاب [NUMBERS]

٥٢. فرشتا ڪهڙو جو نٺا ڳالهائيندا ٿي؟ ۽ گڏهه پرميشور جي فرشتي کي ڏٺو ۽ واٽ تي بيٺو آهي، ۽ سندس هٿ ۾ اگهاڙي ترار آهي، ۽ گڏهه واٽ مان ٻاهر پاسيرو ٿي ٿي ويو، ڏانهن هليو، ۽ بلعام گڏهه کي واٽ تي آڻڻ لاءِ ماريو (٢٣). ۽ پرميشور گڏهه جو وات کوليو ۽ ان بلعام کي چيو ته مون تنهنجو ڇا ڪيو آهي جو تو مون کي ٽي ڀيرا ماريو آهي؟ (٢٨).
(ڳاڻاڻي جو ڪتاب باب ٢٢، آيتون ٢٣-٢٨).

سمجهاڻي:- اڄ ڪالهه گڏهن ۽ انسانن جي فرشتن کي ڏسڻ جون ڳالهيون ٻڌون ٿا. هن زماني ۾ ڪهڙي ڳاڻاڻي، ڳالهائيندڙ جانور ڏسي سگهجن ٿا؟ يا ته گڏهه ۽ انسان ڪي سندس فرشتا ڏسي ٿا؟ ڇا هن زماني ۾ پرميشور يا سندس فرشتا آهن يا نه؟ جي آهن ته ڇا ڪهڙي سبب ۾ سمهي پيا آهن؟ بيمار آهن يا پوءِ مري ويا آهن؟ ڪنهن بيءَ ڌرتي ۾ لڏي ويا آهن ڇا؟ يا هيٺ انسانن کان روسي ويا آهن؟ يا موٽي ويا آهن؟ ڇو نه ٿي ٿي سگهي ته اهي ڳالهيون سچيون آهن؟ ۽ ڪالهه جي ڳالهه اڄ ته اها ڳالهه اهڙي آهي ته ڳالهائيندڙ گڏهه ۽ ان جو فرشتو سڀ ڪوڙا قصا آهن! (٥٣).

٥٣. موسيٰ ويچاري هو:- تنهنڪري هاڻي ٻارن منجهان هر ڪنهن نر ٻار کي قتل ڪريو ۽ هر ڪنهن استري کي جنهن مڙس سان سمهي آهي قتل ڪريو (١٧). پر سمورين ڇوڪرين [women children] جن مردن سان صحبت نه ڪئي آهي، پاڻ لاءِ جيئريون رکو (١٨). (ڳاڻاڻي جو ڪتاب باب ٣١، آيتون ١٧-١٨).

سمجهاڻي:- ڪيڏي نه موسيٰ بيرحم! ۽ ڪيڏي نه اوهانجو خدا! جو ٻالڪن، ٻارن، پوڙهن ۽ جانورن وغيره کي ماري ڇڏڻ جو حڪم ڏئي ٿو! ان مان صاف ظاهر آهي ته موسيٰ ويچاري هو! جي ويچاري نه هجي ها، ته ڪنوارين کي پاڻ لاءِ ڇو رکرائي ها؟ ۽ اهڙي بي رحمي ۽ زناڪاري جو حڪم ڇو ڏئي ها؟ (٥٤)

ساميوئل ٻيو ڪتاب [2nd. SAMUEL]

٥٥. عيسائي ايشور جو سڪونت گهر:- ۽ انهيءَ رات اهڙي آيو جو پرميشور جو وچن ناٿن کي پهتو، ۽ چيائين (٤). ته منهنجي ٻانهي داؤد کي وڃي چئو ته پرميشور ائين ٿو فرمائي ته ڇا تون منهنجي رهڻ لاءِ گهر [house] ٺاهيندين؟ (٥). جڏهن کان اسرائيل جي اولاد کي مصر مان ڪڍي آندو اٿم، تڏهن کان وٺي اڄ تائين آءٌ ڪنهن گهر ۾ نه رهيو آهيان، پر تنبوءَ يا ڪپڙي [tabernacle] ۾ رهندو آيو آهيان (٦).
(ساموئيل ٻيو، باب ٧، آيتون ٤-٥-٦).

سمجهاڻي:- هاڻي ته ڪو شڪ باقي نه رهيو، ته عيسائين جو ايشور مڪمل جيان شرير وارو نه آهي! هاڻي هو هميشه ڪهڙي ڪهڙي ڪم ۾ ڪيو آهي ۽ ٻئي ڪنهن کي نه آهي. تنهنڪري داؤد کي گهر جوڙائي ڏيڻ ته ان ۾ رهي آرام وٺان! اهڙي ايشور ۽ اهڙي پستڪ کي مڃيندڙ ڇا عيسائين کي اهو نه ٿي آهي؟ ته ڇا ڪن؟ ويچارا لاچار ٿي ويا آهن! وري پاڻ ڇڏائڻ لاءِ ته ڪو رستو ڳولهي پرچار ڪرڻ لڳا آهن (٥٥).

سمڪشڪ:- ڏسو ! عيسائين ۾ پاپ ڪرڻ کان ٻاهر ڪار ڪو به نه. ۽ جيڪو هو اندر، ۾ ڪنگال به تا! چالاڪ ته سندن ايهو ٻالڪ جو پراڻيجهه ڪرڻ ڏاڍو سولو ڪري ڇڏيو آهي. عيسائين جي بائيبل جي هڪ عجيب ڳالهه ته اها آهي، ته ڏيو [وٺ ڊڪ] پاپ ڪرڻ ڪري پاڻ تڪليف جي پاپ ٻهو ٿا وڃن! ڪڪڙ ته پاپ ڪندي، روي آهي لي جنهن کي ماري [ٻهو پاپ ڪري] الله سان سندن مانس کائي، جهڙڪري [آکون] ڪيل پاپ ۽ ٿهي وڃي!! ويچارا ڪمزورن جا ٻچا سمورن مرونجڻ ڪري ڪمزور ته سمو ڪوشما هوندا؟ ڪلهن ته عيسائين کي ڏيا ٿي اچي. پر ڏيا اچي ڪٿي، جڏهن سندن جو ايمور تي عيسا ڪرڻ جو اُپديش ويو ڏني؟ روي هن سڀئي پاپن جو اهڙو [سولو] پرانچيت آهي، ته "عيسيٰ تي ايمان آڻڻ ڪري پاپن جي لهي وڃڻ" جو وڏو اڌمر چوڻ وڃي؟ (٥١).

٥٢. **پوراڻڪ پوڄاري ڪان ته عيسائي جاچڪ وڏيڪ ڦاگنڊي** پرڃ ۽ ان ايمان جي ڪل ان جا هڪ (ڪاهن) جي ٿيندي، جنهن ڪس چاڙهيو (٨). ۽ سموري گرهست جي قرباني جا ٿلهو ۽ ٻهاڻل هجي، ۽ سڀڪي هو ٿئي ۽ ٻنا ٿي لي لاهو وڃي، سو ساڳي قرباني چاڙهيندڙ جاچڪ جو ٿيندو [٩]. (توريت ليو ياب ٧ آيتون ٩-١٠).

سمڪشڪ:- اسين سڀڪهندا هواسين ته هتي [آريه ورت ۾] ئي ديوين جي پوڄارين ۽ مندرن جي پوڄارين جي پوپ ليلا وڃيو آهي. [پر ته] عيسائين جي ايهو ۽ سندس پوڄارين جي پوپ ليلا ڪاٿي هزار ڪهرا وڌي آهي. ڀلا جڏهن کلن سان ئي تڪا ملندا هوندا ۽ پوڄن جا پداريه مقصد ايندا هوندا، تڏهن پوه ته ڏاڍي موڄ لڳي هوندي! هيبعر ۽ موڄ هوندي! ڀلا ڪوڙي ٻڌ کي ماراڻڻ ۽ اهي پڻ کي سندس مانس کاراڻ، ڪهڙي لاءِ ڪڏهن ممڪن ۽ آهي؟ ساڳي وٽپ سعيم، ٻوڙ، پکي آدي سمورا جيو ايشور کي ٻڌن جيان آهن، انهن ڪري ايهو اهڙو ڪم ڪرمڪو ڪري ٿو سگهي! اڪري لي جي ۽ **انجل ايشور ڪرت** [لکي سڌ ٿي]، تڏهن ان ۾ **جاهل ايشور** [اهو لو سڌ ٿئي]، ۽ ته الهبي ميهنداڻ کي ڪڏهن ڏو مرجو ڪان ماٺ تو سگهي! له وديا [اُهار جي ڪتاب] آدي پستڪن ۽ سڀ اهڙين اي ڳالهين ڀريل آهن. جاڻا ڪهڙين جا ٿيون؟ (٥٢).

○ ڏلي اهڙو ايهو!، جنهن وچڙي، ڦلو، بڪري، جي چلي، ڪبوتر ۽ اُتي ڪالهي ۽ ولٽ جو ليو ڪاٽي ڇڏيو آهي! عجيب ڳالهه ته اها آهي ته ڪمزورن جي اچن هون سمورن [پڻ ڪان] موروڙائي رلندو هو، جو سڀئي ڪپڙ جي اسي ڪس اعتراف ڪرڻ ۽ پوي! انهن سڀئي ڳالهين جي ڏسڻ مان هو لي پوي ته جهنگلي ماڻهن ۾ ڪو چالاڪ ماڻهو هو، جنهن جبل تي رهي ساڻڪي ايهو سڏايو، ۽ جهنگلي جي اڳواڻي هوا. ان ڪس انهور لي سٺي ورلوا پهچي، جانڪي هن سان هو پهچي هوراڪ لاءِ ڏورو، پکي، ۽ اُن جبل تي تمي ڪهراڻي ولندو هو، ۽ موجون ماڻيندو هو! سندس ڏو ڏو هه (فرشتا) سندس حڪم ڪندا رهندا هوا، سڄو ماڻهو ويچارن، ته مڪئي وڇڙن، ڦلن، چيلن، ڪبوترن ۽ "سڀئي" اُتي جو ڪائيندڙ بائيبل جو ايهو ۾ ڪئي سرو ويائي، سروڪم، اچر، لواڪاو، سرو شڪتيمان ۽ نيائڪاري آدي اُتر ڳڻن وارو ويڻن ۾ جاهل ايهو!! [اُڊيو ٩ ٿان]

گو ٿئي]. ۽ نه اهڙو ڀيڱانس جان ٿانا ڪندو [ماڻهو] ايشور ٿي نه سگهي (٣٨).

٣٩. جاجڪ جي پاپ جو پرائشچت آهي ڏکي جو بلدان :- ۽ ڌرمعو موسيٰ کي چيو ته [١] جي ابيسيڪ ٿيل ڪاهن [priest that is anointed] ماڻهن جي پاپن جهڙا پاپ ڪري، ته پنهنجي ڪيل پاپ لاءِ هڪ جوان وڇڙو جنهن ۾ ڪو دوش نه هجي، ڌرمعو کي پاپ جي ٻيٽا ڏيڻ لاءِ آڻي [٣]. ۽ پنهنجو هٿ ٻڪري جي مٿي تي رکي، ۽ ان کي ڪسي ڌرمعو اڳيان ڪري ڇاڙهي [٤]. (اوواستار ليو باب ٤، آيتون ١-٣-٤).

سميڪشڪ :- هيٺئين ڏسو پاپ ڇڏائڻ جا پرائشچت! ڪاڻ پاپ نه ڪجي، پر [انهن سان گڏ] ڳئو وڇڙو آئي جانورن کي ڪهجي ڏا! ۽ اهنا ٽيا ڪرائسي ووي ڌرمعو !! ڏسو آهيو عيسائيو! جو اهڙن ڪمن جو ڪندو ۽ ڪرائيندو کي ته اوهين ايشور جي ٿيو پنهنجي ڪڪي، وڇڙو جون اميدون وڪو ڇا آهيو؟

٥٠. راڄ ڪرمچارين جو عيسائي پرائشچت:- جڏهن ڪو حاڪم [ruler] پاپ ڪري [٢٢]. ته هو بڪري جي ٻچڙي جو بليدان ڪرڻ آڻي [٢٣]. ۽ ڪسي ان جاءِ تي ڪهي، جتي ماڻهو ٻيٽا اڳيان ڌرمعو اڳيان ڪندا آهن: اها پاپ جي قرباني آهي. [٢٤] (اوواستار ليو باب ٤ آيتون ٢٢-٢٣-٢٤)

سميڪشڪ:- ڀلو ڏي ڀلو! جي ائين آهي ته عيسائين جا حاڪم، ڀلا ڪندو ۽ سڀ سالار [سپاهي] آدي پاپ ڪرڻ کان ڊڄندا کي جو هوندا؟ پاڻ جهڙن وڻڻ ٿي پاپ ڪندا رهندا، ۽ پرائشچت جي ڪار گڏو، وڇڙي ۽ ٻڪري وغيره جا پراڻ ڪڍندا. انڪري ئي عيسائي اوهڪ ڪهن ته جانور يا پکي، ڪي مارڻ ۾ ڏوهه نه سمجهندا ڪن. عيسائيو! هيٺئين ته ڀيڱاڪي ٻيا ڪي ڄڻي شاهي ۽ ڏوهه سان ڀرپور ويڌمت کي سوئڪار ڪريو جو اوهان جو ڪلياڻ ٿئي. (٥٠)

٥١. پرائشچت جي سهولت يا پاپ جو ٺيڪو:- ۽ جي ڪسي ڪهڻي آڻڻ جي شڪتي نه هجي، ته هو پنهنجي ڪيل پاپ لاءِ ٻه ڳيرڙيون turtled oves الوا ٻه ڪبوترن جا ٻچا ڌرمعو لاءِ آڻي [٧]. ۽ سندس سي گهيه ونان مروڙي ڇڏي پر الڳ نه ڪري [٨]. ۽ ڪاهن [priests] سندس ڪيل پاپ لاءِ پرائشچت * ڪندو، ۽ ڪسي معافي ملندي [١٠]. پر جي ڪسي ان ڳيرن يا ٻن ڪبوترن جي آڻڻ جو ٻه ساهوڪاري نه هجي، ته سير [Ephah] جي ڏهين حصي جيترو سهڻو ميدو آڻي ○ پاپ جي ٻيٽا ڏيڻ لاءِ آڻي ۽ ان تي تيل نه وجهي [١١]. ۽ ڪسي معافي ڏني [١٣]. (اوواستار ليو باب ٥، آيتون ٨-٩-١٠-١١-١٢-١٣)

---

* پرائشچت يا ڪفاري لاءِ انگريزي بائبل ۾ "atonement" شبد آهي جنهن جي معنيٰ ريورنڊ ڪريون [Rev. Craven] صاحب جي لغتن ڊڪشنري موجب "سبح جو اهو خاص ڪفارو جنهن سان خدا ۽ انسان جي وچ ۾ ميل ٿيندو آهي"، اوائسامت ٿيل ٿيو [ڪلچرل] Atone + ment = Atonement

(○ ڏسو هيٺ لکيل بيان صفحو ٥٦٣ تي ڏسو)

[معلوم ٿو ٿئي ته] هن سان مهن ته ڪيو هوندائين] خدا پنهنجي هٿ سان موسيٰ کي ڏيکاريو هوندو، ته ڇا سندس هٿ جي شڪل موسيٰ جهڙي هوندي؟ (٤٦).

ليويٽڪس جو پستڪ توريت [LAEVITICUS]

٤٧. انجيلي ايشور کي بلي يا قرباني کپي:- ۽ پرميشور موسيٰ کي سڏيو ۽ جماعت جي تنبوءَ منجهان اُن سان ڳالهايو چيو [١]. بني اسرائيل کي چئو ته جي اوهان مان ڪو پرميشور لاءِ پيشا [بليدان] آڻي، ته اوهان ڍورن منجهان اولاد ڍڳن، ڍڳين، ردن ۽ ٻڪرين منجهان آڻيو [٢]. (توريت ليو باب ١، آيتون ١-٢).

سميڪشڪ – ويچاري ڏسو، اُهو عيسائين جو ڍڳن، ڍڳين ۽ ڍلين وغيره جي قرباني وٺندڙ ايشور، جو پاڻ لاءِ بلي چاڙهڻ جو اپديش ڪري رهيو آهي، سو ڍڳن، ڍڳين ۽ ٻين جانورن جي گوشت ۽ رت جو بکيو اڃيو آهي يا نه؟ اهڙيءَ هر اهنسڪ [رت پيئڻ وارو] ڪڏهن به ايشور جي درجي ۾ اچي نٿو سگهي، هو انسان مانس آهاري ۽ پر پنجي مڪر جهڙو ڏسجي ٿو (٤٧).

٤٨. ديوتائن جي قرباني جو نظارو:- ۽ هو اُن ڍڳي کي پرميشور اڳيان ڪهندو [ان جاءِ ڪهندو] ۽ هارون جا پٽ جاجڪ* رت آڻي، قربانگاهه [يگيه ويديءَ=Altar]. جا منڍليءَ جي تنبوءَ جي دروازي اڳيان آهي، تنهن تي چئني پاسن کان ڇٽڪن [٥] ۽ هو بليدان جي کل لاهي ۽ ان کي ٽڪرا ٽڪرا ڪري [٦]. پوءِ هارون جاجڪ جا پٽ يگيه ويديءَ تي باهه رکن ۽ تنهن تي ڪاٺيون ترتيب سان رکن [٧]. ۽ جاجڪ هارون جا پٽ، ٽڪرن کي ۽ سِري ۽ چرٻيءَ کي انهن ڪاٺين تي جي يگيه ويديءَ جي اُگهيءَ تي آهن، ترتيب سان [رنڌڻ لاءِ] رکن، [٨] جنهن مان بليدان جي پيٽ ٻيهر جا قرباني باهه سان پرميشور کي خوشبوءِ پهچائڻ لاءِ ڏني وڃي [٩]. (توريت ليو باب ١، آيتون ٥-٦-٧-٨-٩).

سميڪشڪ:- ذرا ويچار ڪريو، ته ڪهڙي خدا جا پيغمبر ڍڳي کي خدا جي اڳيان ماري رهيا آهن، خدا مارائي رهيو آهي، سندس رت چئني پاسي ڇٽڪي رهيو آهي، [سندس ماس جو] باهه ۾ هوم ڪري رهيو آهي ۽ خدا خوشبوءِ سڱهي رهيو آهي! ڀلا ٻيا ڪهڙا ڪساين جي گهر کان ڪا گهٽ آهي ڇا؟ اهڙيءَ بائبل ۽ ايشور ڪري [سڌ

* انگريزي بائبل جا شبد آهن 'the priests, Aaron's sons' اردو ستيارٿ پرڪاش ۾ ڏنل شبد آهن "ڪاهن جي هارون جا پٽ آهن" يعني priests جو اورت آهي "ڪاهن" اردو ڀاشا جي ستيارٿ پرڪاش ۾ انهن ڏني اوسڪ "ڀاڄڪ" اوتاب پنهنجو مقصد ڪتل آهي، جنهن ڪان سنڌيءَ جو شبد "جاجڪ" اختيار آهي . سنڌيءَ ۾ "پروهت ۽ ڪاهن" ۽ عربيءَ ۾ "ڪاهن" [پجاري] ۽ فارسيءَ ۾ "ڪاهن" جنهن معنيٰ آهي "امام" جو اڳي ترڪستان جي بادشاهن جو لقب هوندو هو ۽ هيٺ قطب ماڳ بلوچستان جي حاڪم جو لقب آهي. اهي سڀ شبد سنسڪرت ڀاشا جي "پروهت" شبد جا ئي بگڙيل آهن. انجيل ۾ "ڪاهن" شبد گهڻائي ڪيترا ڀيرا آيل آهي، ۽ "ڪاهن" شبد ته عيسائي مسلمان ٻنهي ڌرين جي بائيبل مان ورتل آهي . [ڪنهيالال]

٤٥. انجيلي ايشور لاءِ ڍڳن جي قرباني.- ۽ هن ڪمل [ڇگهلائيءَ، شانتيءَ Peace] جو بلدان ڍڳن سڀهان پرميشور لاءِ ڏنو [sacrificed=ڪڍيو] [٥]، ۽ موسيٰ رت جو اڌ ڇهائي باسڻن ۾ رکيو، ۽ اڌ قربانگاهه [altar] تي ڇڻڪيو [٦]. ۽ موسيٰ اهو رت کڻي ماڻهن تي ڇڻڪيو، چيو تہ ڏسو! هيءَ رت اُن ٻولڻا جو آهي، جو پرميشور اوهان سان انهن ڳالهين بابت آهي [٨]. ۽ پرميشور موسيٰ کي چيو تہ جبل تي مون وٽ اچي وڃ، تہ آءٌ پٿر جون تختيون ۽ هڪ شريعت [نيم] ۽ احڪام [Commandments=آگيائون] جي مون لکيا آهن، سي توکي ڏيندس [١٢]. (لوڙيسه باٻرا باب ٢٤، آيتون ٥-٦-٨-١٢).

سمڪشڪ- ڀيڻ ڏسو تہ هي سڀ جهنگلي ماڻهن جون ڳالهيون آهن يا نہ؟ ورِي پرميشور جو ٻڌن جو بلدان وٺڻ ۽ [موسيٰ جو] قربانگاهه تي رت ڇڻڪڻ ڪيڏي نہ جهنگليپڻي ۽ اسڀتا جي ڳالهہ آهي! جڏهن انجيلي خدا بہ ڍڳن جي **قرباني** وٺندو، تہ سنڌس ٻولڻو ڳئون جي بلدان جي پرساديءَ مان ڇپيل چولا پوندا، ۽ جهنگ جي عابدي ڇو نہ ڪندا؟ بائبل ۾ تي اهڙيون اهڙيون خراب ڳالهيون ڀريل آهن. انجيل ۾ اِن خراب اثر سبب ڪي هي ماڻهو وڏن ڪي بہ اهڙو ڪوڙو ڪلنڪ * لڳائيندا تا چاهين؛ پر وڏن ۾ اهڙن ڳالهين جو نالو بہ ڪونهي! ورِي هي بہ سڌ ٿيو تہ عيسائين جو ايشور ڪو پهاڙي ماڻهو هو. ڇاڪاڻ تہ اهڙي خدا کي مس قلم ۽ ڪاغذ لاڀجڻ نہ ايندا هئا ۽ انهي ڪري اهي شيون [ڪتون ٻئي هنڌان] منگائيندو هو، لهڪري هو پٿر جي تختين [پٽين] اي لکي لکي ڏيندو هو، ۽ انهن جهنگلي ماڻهن اڳيان ڀاڳ کي ايشور بہ سڏائيندو هو. [٣٥].

٤٦. جو انجيلي خدا جو منهن ڏسندو سو مري ويندو.- ۽ هن چيو تہ تون منهنجو منهن ڏسي نہ سگهندين، ڇاڪاڻ تہ ڪوبہ ماڻهو مونکي ڏسي جيئرو رهي نہ سگهندو [٢٠]. ۽ پرميشور چيو تہ ڏس، منهنجي ڀرسان هڪ جاءِ آهي، ۽ تون هن ٽڪر تي بيهہ [٢١]. ۽ پوءِ جڏهن منهنجو جلال [glory] لنگهي ويندو، تڏهن آءٌ توکي ٽڪر جي ٻوڙ ۾ رکندس ۽ لنگهڻ تائين منهنجي هٿ سان ڍڪيندس [٢٢]. ۽ پوءِ آءٌ پنهنجو هٿ کڻندس تہ تون منهنجا پٺيان حصا ڏسندين، پر منهنجو منهن ڏسڻ ۾ نہ ايندو [٢٣]. (لوڙيسه باٻرا باب ٣٣، آيتون ٢٠-٢١-٢٢-٢٣).

سمڪشڪ- ڏسو! انجيلي خدا تہ ڪو ماڻهوءَ جهڙو شريرڌاري سڌ ٿو ٿئي! ۽ موسيٰ کي دوکو ڏيئي پاڻ کي ايشور سڏائيندو ۽ [آءٌ پوئين منهنجا حصا] پٺ ڏسندين ۽ منهن نہ ڏسندين،

---

* هڪ لاءِ وڪ ونڊ عنوان ١، سرڪشڪ ١٦٢ جي مترن جو ملڪس مولر صاحب من گهڙيل ترجمو ڪري ٻڌايو آهي بائبل جي وحشي سڀيتا ۽ جانورن جي قربانيءَ جو سمرٿن ڪيو آهي. ملڪس مولر ۽ جهڙيس ٻين يورپي عيسائي ليکڪن جي غلطين جو تمام زوردار ۽ عالماڻو کنڊن مهرشي دياننده مهاراج جي ستيه شش پرڪاش گرنٿ جي ودوان ليکڪ ڪيو آهي. وڌيڪ مشڪوڪ ڳالهين واري جي ثمرتن ۾ ڪيو آهي. هرڪنهن سچائيءَ جي ڳولائوءَ کي پنهنجي گرنٿ جيءَ جو اهو ليک اوس پڙهڻ گهرجي. [اڙدر ٥٠].

سميڪشڪ- ڇا ڪو آر لوڪ ۾ نه هو؟ ۽ هاڻي ڇا ٿيڻ ڪو آهي؟ ڇا [سچ پچ] ايتري ڪجهه ٿيڻ سان صحيح ڪتي علي، جو آهي پکيءَ ۾ ڪري ٿي جن ڪهين سڀني بيچي؟ سٽي سگهي آڪاش ڪي انهن ڪي اشتر واڻ ٿيندي، نه سومر وغيره ڪري ٿيندي ڪي ڇا ٿي ٿيندي؟ جيڪو پالڻ نالو ڪو زور ڏئي ٿي جنهن ڪي سگهجي ڇا لاءِ ڪو آهي، هتي آڪاش ۽ ڇاڪاڻ ته جنهن گهوڙي جي ڪهڙي ڪا ڪا آهي، ڪجهه سوار وغيره گهوڙي هوائي ڪتي علي، جو حضرت ڪي ٻڌايو ڪنهن ۽ ڪو ٺاهيندا، ٻين ڪي انهن کي ڪري ڇا ٺاهين؟

۴٣- پاڻيءَ مان سڀني حلال ڪريو:- پهريون پاڻي وارو ڪرڻ شاهدي نه ڏني [١٦]. پهريون پاڻيءَ جي گهر، ٻيو، ٽيون، چوٿون، سنڌ، ڪا هنن ۽ ڪجهه ۽ وستو ۽ ڇا پهريون پاڻيءَ جي آهي، ڪالهه نه رکي [١٧].
(لوقا جي ٻاب ٣٠، آيتون ١٦-١٧)

سميڪشڪ- واهه! انجيلي عيسائي لوڪ ڪيترو جي ڪري ٿي انهن ڪي ڪيو آهي، جن لاءِ آهي ٻولي ۾ ڪي ٿيڻ ڪري انهن کي ڪري! جن نه ٿيندي هو ڪجهه، ۽ جاهليت جي هيءَ ڳالهه آهي؛ هڪ ٻولي عيسائي جو انهن ۽ جهنڊو. ڇو جي ڪو جوڙي نه اسين نه ڏسندا، ماڻهو ڪي پاڻيءَ کا ليکو ٿي نه ماڻهن ڪان سواءِ ڪا ٺهيو آهي ۽ انهن ڪا آهي، جن کي پاڻي ڪري نه ليکو؟ انهن ڪري انهن ڳالهين سوالي ماڻهن جون آهن، ۽ نه انهن جون! (٣٣).

۴۴- انجيلي ايشور جو خوني سان نهايت ۾ جو ڪنهن کي ماري ۽ هو مري وڃي، ته هو ضرور قتل ڪيو وڃي [١٢]. جو ماڻهو قتل لاءِ لڪي ته وڃي، پر ايشور سنڌ هٿن ۾ ڪنهن سواءِ جاءِ، انهن لاءِ هو لاءِ جڳهه مقرر ڪندس جتي ڀڄي وڃي [١٣].
(لوقا جي ٻاب ٢١، آيتون ١٢-١٣).

سميڪشڪ- جي ايشور جو ڏيکاريل انصاف سچو آهي، ته موسيٰ جو ڪنهن ماڻهوءَ تي ماري ڀڄڻ رهيو هو، انهن کي سزا ڇو نه ملي؟ جي چئجي ته ايشور ته [انهن ماڻهوءَ کي] مارڻ لاءِ نه موسيٰ کي سولي چڙهيو هو ته ايشور سکيائي [ڪا] آهي. ڇاڪاڻ ته موسيٰ جو نياءُ واجب جي هئڻ پورو ٿيڻ ڏئي ٿي؟ (٣٣).

□ يهودين، عيسائين ۽ مسلمانن جو وشواس آهي ته ايشور ڇهن ڏينهن ۾ سرشٽي رچي ستين ڏينهن آرام ورتو. انهي ستين آرام جو ڏينهن يهودي ڇنڇر کي، عيسائي آرتوار کي ۽ مسلمان شڪروار [جمع] کي ٿا ليکين. انگريزي Sabbath ڪوٺيندا آهن.

● آريه ڀاشا، اردو، انگريزي ۽ گجراتي ستيارٿ پرڪاش ۾ ڏنل نمبر ۴۴ وارو ۴٥ ڪري ڏيکاريل آهي. ۴۴ جي جاءِ تي اهو نمبر ڏنل آهي جو سچ پچ ٥۴ لکڻ گهرجي. انهيءَ ڪري هن سنڌي ستيارٿ پرڪاش ۾ آريه ڀاشا واري ۴۴ کي هٽائي ڪري انهيءَ پوريءَ جاءِ بدلي ٥۴ نمبر ۾ ڏنو ويو آهي ۽ ٣٥ کي ۴۴، ۴٦ کي ۴٥ اهڙيءَ ريت ٥۴ تائين نمبر بدلايا ويا آهن ۽ آخر ٥۴ کي ٥٣ ۽ ۴۴ کي ٥۴ ڪري لکيو ويو آهي.

٤٠. انجيلي ايشور جو موسيٰ کي ڪرامات سيکارڻ:- پرميشور اوھانجي ڏاڍو وڏو ڪيو [١٤]، بني اسرائيلن کي چئو تہ اڳتي وڌن [١٥]. توھان [موسيٰ] پنھنجي لٺ کڻ ۽ سمنڊ تي پنھنجو ھٿ ودام ۽ ڪيس ! پاڻيءَ ھتي ۽ بني اسرائيل سمنڊ وچان سڪيءَ ڌرتيءَ تان لنگھي ويندا [١٦]. (توريت ٻاڙا باب ١٤ آيتون ١٤-١٥-١٦).

سمجھاڻي:- ڪھڙي سائين! اڄ تہ ايھو اسرائيل جي خاندان جيان الھي ڪھڙو ھو جنھن رڻ جيان رڳا الاھي ھو ھمشہ ھئي رھي لڪو آھي. [ظاھر ھجي ھا] تہ جيڪو ڪاڻس سمنڊ وچان چلي پاس ڏانھن ويل ڪناريءَ جو رستو ٻار ھوائي رکون ھا جنھن مان سڄي دنيا جو اُبتڪار لکي ھا، ۽ ھوءَ اُدي ناھوڄ جي پرشارٿ کان بہ ڇڏي ٻاڙون ھا. پر ڪيئي چا. انجيلي ايشور الاھي ڪھڙي رھي اڄڪي رھيو آھي؟ اھڙيون ڳالھيون ٿي اسين ليکا لون بائيبل جي ايشور موسيٰ مان ڪڍي ڪيون آھن. پر ايشور ھٿ لڳي ۽ پر ڏيکي عيسائي جو ايشور آھي، ڪڻ تي سنڌس اُبتڪ آھن ۽ ٿڙو لي سنڌس نامل ڪتاب [انجيل] آھي! اھڙو پستڪ ۽ اھڙو ايشور اسان کان ٽري وڃڻ لئي ڀلو! (٤٠).

٤١. انجيل جو ڪيسو ايشور:- چاڪاڻ تہ آءٌ پرميشور تنھنجو ايشور ڇوڪڻ ۽ سو ڪتنمان آھيان، پيئن جي اولاد جو ڏينھن [گناھ جي سزا] ٽيئن ٽين پيڙھي جي ماڻھن تي ڪاروين ٿا، ٿمن ۽ چوٿين پيڙھيءَ تائين ڏيندو آھيان. (توريت ٻاڙا باب ٢٠ آيت ٥).

سمجھاڻي:- پيءُ ڀاڄ جي اولاد کري ڇڏي پيڙھين تائين سزا ڏيندو رھڻ ۽ تنھنجي ڇڱو سمجھڻ ڪھڙي ٿو جو انياءُ آھي؟ ڇو جوڳي پيءُ کي عذاب ۽ عذاب پيءُ کي ڇڱي اولاد نہ ٿيندي آھي؟ جي ڪٿي برابر آھي تہ پوءِ چوٿين پيڙھيءَ تائين ڏنڊ ڪيئن ڏيئي سگھبو؟ ۽ ڪنھن جي ڪھڙي پيڙھيءَ کان وٺي اڳتي پيڙھا ٿين، تہ ڪيئن سزا ڏيڻ ۾ نہ سگھبي. ٻيان ڏوھ جي ڪيھڙي دلا ڏيڻ انياءُ آھي (٤١).

٤٢. انجيلي ايشور جي آرام جو ڏينھن:- سبت [آرام] جي ڏينھن کي پاڪ [پاڪ] رکڻ لاءِ ياد ڪر [٨]. ڇھ ڏينھن تون محنت ڪر [٩]. پر ستين ڏينھن پرميشور تنھنجي ايشور جو وشرام [آرام] آھي [١٠]. پرميشور وشرام جي ڏينھن [Sabbath] کي آسيس ڏني [١١]. (توريت ٻاڙا باب ٢٠، آيتون ٨-٩).

---

* ھن سچيءَ سنڌ لاءِ انگريزي بائيبل ۾ I the Lord thy God am a jealous God شبد آھن "Jealous God" جو ترجمو آريہ ڀاشا جي ستيارٿ پرڪاش ۾ ڏنل ترجمي موجب آھي. اُڌ ويءَ واري انھن ئي اوھو "پر جلال ۽ غالب مطلق" ڪيو آھي. گجراتي ستيارٿ پرڪاش ۾ بہ ساڳيائي. آريہ ڀاشا وارا اڪر آھن. مرھٽي ستيارٿ پرڪاش ۾ दुष्ट आरोपा يعني "ڇوڪري ديو" شبد آھن. انگريزي وچار ۾ مرھٽي ترجمو ئي ٺيڪ آھي. Jealous شبد جو سڌو سنئون ترجمو Envious حسد ڪندڙ، ڪينو رکندڙ ئي آھي ۽ اھو ٺيڪ ارٿ ايت ھ جي معنيٰ مان بہ ٺھڪي ٿو اچي. انھيڪري "ڇوڪندڙ ڪتنمان" بدران "ڪيسو ايشور" لکيو ويو آھي. (ترجمو ڪندڙ).

سميڪشڪ:- هينئر ڏسو بائيبل جي وڏي صاحب خدا موسيٰ جي هٿان چٺيءَ!
سڀني جون ٻوڙ ۽ مڪروف آدي ڳالهيون پوريون، ۽ ٻار جو ماڻهن جو قاتل ۽ جوڙ جهان
سرڪاري سوا ڪان ٻار ڪي بچائيندڙ! ارنامه جي ڳالهه ڪي لي لڪايائين، ۽ چوڙ ڳالهائيندڙ
۽ ضرور هوندو! اهڙي ماڻهوءَ کي ڇا ايشور مڃيو، ۽ هو پيغمبر ٿيو! اُن جو يهودين آديس
جو سڀ هلايو، سو ته موسيٰ جهڙو ئي هوندو! موسيٰ آديءَ کان وٺي عيسائن جا سڀئي پيغمبر
جهنگلي حالت ۾ هوا، نه ڪي علم يافته، وغيره (٣٧).

٣٨- يهودي ايشور جو رت ڏسي گهر سڃاڻڻ:- ۽ مسح ٭ جو ڇيلو ڪهو [٢١].
۽ هڪ مٺ زوفا [Hyssop] کڻي ٿانوَ ۾ پيل رت ۾ ٻوڙي دروازي جي چوکٽ ۽ ٻنهي پاسن
کي هڻو ۽ اوهان مان صبح تائين ڪو به گهر جي دروازي کان ٻاهر نه نڪري [٢٢]. ڇاڪاڻ ته
پرميشور مصرين کي مارڻ لاءِ آرپار لنگهي ويندو، ۽ جڏهن هو رت کي چوکٽ ۽ ٻنهي پاسن تي
دروازي جي ٻنهي پاسي رت ڏسندو، ته پرميشور اُن دروازي کان لنگهي ويندو ۽
قاتل کي نه ڇڏيندو ته اوهانجي گهرن ۾ گهڙي اوهان کي ماري [٢٣]. (توريت ٻاهرين باب ١٢
آيتون ٢١-٢٢-٢٣)

سميڪشڪ:- ڀلا هيءَ جو ٽوڻي ٽيڻي جهڙو ممڪن جهان آهي، سو ڪڏهن سروگيه کي
به سگهي ٿو؟ رت جي نشان ڏسڻ کانسواءِ ئي سڃاڻي ته اسرائيلن جي نسل جو گهر آهي ۽ نه
هو! هيءَ ڪم ته ڪنهن ٿوري ٻڌيءَ واري ماڻهوءَ جهڙو آهي. اِن مان معلوم ٿئي ٿو ته
اهي ڳالهيون ڪنهن جهنگلي ماڻهوءَ جون لکيل آهن! (٣٨)

٣٩- انجيلي ايشور جو ماڻهن ۽ جانورن جا پٽ مارڻ:- ۽ ائين ٿيو جو پرميشور
اڌ رات جو مصر جي ملڪ جا سڀئي پهريان ڄاوَل، فرعون [Pharaoh] جي وڏي پٽ کان
شروع ڪري جو سندس تخت تي ويٺو هو، جيل ۾ پيل قيديءَ جي وڏي پٽ تائين، ۽
جانورن جي سڀني پهرين اولاد ناس ڪئي [٢٩]. ۽ رات جو فرعون ٻانهن ۽ سندس
سڀئي نوڪر ۽ سڀ مصري اُٿيا ۽ سڄي مصر ۾ وڏو رڙيون ٿيون، ڇاڪاڻ ته اهڙو ڪو گهر نه
هو، جنهن ۾ ڪوبه نه مئو هو [٣٠]. (توريت ٻاهرين باب ١٢ آيتون ٢٩-٣٠)

سميڪشڪ:- واهه واهه! اڌ رات جو ڌاڙيلن جيان بي رحم ٿي انجيل جي ايشور
ننڍن ٻارن، پوڙهن ۽ جانورن کي به مارڻ جهڙو اُپراٿو ڪم ڪري ڇڏيو ۽ ذري به
دَيا نه ڪيائين. ۽ سڄي مصر ۾ وڏو روڄ پٽڪو ٿيو، ته به انجيلي ايشور جي من مان
بي رحمي نه وئي. اهڙو ڪم ايشور ته ڇا، ڪنهن ساڌارڻ ماڻهوءَ جي ڪرڻ جوڳو به نه آهي.
هو عجب ڪانهي ته گهر جي، ڇاڪاڻ ته لکيل آهي ته "ماس آهارين ۾ دَيا نه وسندي". ماس
آهاري انجيلي خدا جو دَيا سان ڪهڙو ڪم؟ [٣٩].

٭ مسح = اورانگهي وڃڻ = Passover يهودين جو ڏڻ، جو هو نسن [Nisan] مهيني
جي ١٤ تاريخ هر سال اِن لاءِ ملهائيندا آهن، ته سندن ايشور مصرين کي ناس ڪندي به
اسرائيلن جا گهر اورانگهي ويو هو ۽ انهن کي بچايو هوائين. (ڪلهتراو)

ته ڪو ڪاٺس ٻالو ٻچي ته ڪنهن ٻالوتي نه ٻڌائي! وري [عيسائي] انهن سنڌس تي چاڙهي ٻنهي ڏسي نه سگهي. ٻاريءَ ڏاڪڙهجي ها. ته سنڌس جنگهه جي ٽنگ وري ڀڃڻ نه ڪري چڙهي ها. وري انهيءَ انجيل ۾ لکيل ڪوڙ ڪري ڄڻ ٻڌوب منهنڪاٽهندو وڃو. ڄڻ [سنڌس]، ٻيا پڪس نه ڇڏ ڪاٽهندا هوندا! جيئن انهن شريو وارو نه هجي، ليڪن ڪنهن ٻوليڪن ڏسي ۽ ساٿس ملهه وڙهيا ڪنهن ممڪن ٿي سگهي ٿو؟ اهي رڳو ٻاراڻيون ڳالهيون آهن! (٣٥).

٣٦- نيوگن تم ڪرڻ تي عيسائين جي ايشور جو ڏمر:- ۽ يهوداه جو ڀاءُ پڻ پنهنجي ڀاءُ جي ڏسڻ ۾ ڏٺو هو، ۽ پرميشور ان کي ماري [Slew] ڇڏيو [٧]. تڏهن يهوداه اونان کي چيو ته پنهنجي ڀاڄائيءَ وٽ وڃ ۽ ساڻس وهانءُ ڪري پنهنجي ڀاءُ جو ونش هلاءِ [٨]. ۽ اونان سمجهيو ته هيءُ ونش منهنجو نه ليکبو، ۽ ائين ٿيو جو جڏهن هو پنهنجي ڀاڄائيءَ وٽ ويو، ته ويريه کي ڌرتيءَ تي وهائي ڇڏيائين، جو متان سندس ڀاءُ جو نسل وڌي [٩]. ۽ سندس اهڙي ڪرم پرميشور کي ڪاوڙايو، جنهنڪري ان کي ته قتل ڪري [slew] ڇڏيو [١٠]. [پيدائش باب ٣٨، آيتون ٧-٨-٩-١٠].

سميڪشڪ - هيڏو ڏسي ڇڏيو، ته هي ماڻهوءَ جا ڪم آهن يا ايشور جا؟ جي ساڻس نيوگ ته ڪيائين ته ڪنهن ماريائين ڇو؟ ڪنهن عقل جو سوجهرو ڇو نه ڏنائين؟ وري ان سان نيوگ ته ويد ۽ ٻين نيوگ اڳي هر ملڪ ۽ هر ديش ۾ هلندو هو (٣٦).

توريت ٻالرا جي پستڪ [خروج = EXODUS]

٣٧- موسيٰ جو ماڻهو ماري ڀاڄ نڪرڻ:- [٣٧] جڏهن موسيٰ وڏو ٿيو ته هو پنهنجن ڀائرن ڏانهن ويو: ان ڏٺو ته هڪڙو مصري پنهنجن عبراني ڀائرن مان هڪڙي کي ماري رهيو آهي [١١]. ۽ ان [موسيٰ] هيڏانهن هوڏانهن ڏٺو، ۽ جڏهن ان ڏٺو ته ڪو ڪونهي، تڏهن ان مصريءَ کي قتل [slew] ڪري واريءَ ۾ پوري ڇڏيو [١٢]. ۽ ٻئي ڏينهن جڏهن هو ٻاهر ويو ته ان عبرانين کي پاڻ ۾ وڙهندو ڏٺائين؛ ۽ ان ڏوهي کي چيو ته تون پنهنجي دوست کي ڇو ٿو مارين؟ [١٣]. ۽ ان ورائيو ته توکي ڪنهن اسان تي [Prince] يا ليڊر ڪيو [جج] مقرر ڪيو آهي؟ جيئن مصريءَ کي ڪيو اٿئي. تڏهن موسيٰ ڊڄي ويو ته ضرور اها ڳالهه پڌري ٿي چڪي آهي [١٤]. موسيٰ ڀڄي ويو [١٥]. (توريت ٻالرا باب ٢ آيتون ١١-١٢-١٣-١٤-١٥)

* آريه ناٿ، اڏور، انگريزي ۽ مرهٽي ستيارٿ پرڪاش ۾ شبد آهن "جي ساڻس نيوگ ڪيائين ته ماريائين ڇو؟" اسانجي خيال ۾ مارڻ جو ڪارڻ اهو آهي جو ان نيوگ سان ڪم ۽ ويريه ڌرتيءَ تي هاري ڇڏيو! انگريزي ۾ اسان لکيو آهي ته "جي ساڻس نيوگ ته ڪيائين، ته ڪنهن ماريائين ڇو؟" ارٿات رشي دياننده مارڻ جي سزا کي سمجهندي ليڪن تنا ته سندس ويريه کي سنڀالي واهه تي لڳائڻ کي ڪافي هو. "ته" جو شبد شايد ڇاپڻ جي غلطيءَ ڪان رهجي ويو آهي. (ڪليڪتراو)

۽ لوڻ پيهڻ جا ٻج گهر آڻي ڏنائون ۽ ڀڳي رهيو آهين. ۽ ڇو تون منهنجي ديوتائن [Gods] کي ڇو چورايو آهي؟ [٣٠]. (پيدائش باب ٣١ آيتون ٢٣–٣٠).

سميڪشڪ:- هي به اسين لوڪي ڏيکاريا ٿا لکون. [ايشور] هراڻ ماڻهن کي سڀني پر آيو. ساٿي ڪاليا آهن، جاڳندي ۽ ڊوڙندو ڪاليندو پهچندو ايندو ويندو رهيو. انڌيون ڪاليون بائيبل پر لکيل آهن! پر عيسائي اڄ هو آهي ته ڇا ڪري؟ ڇاڪاڻ ته عيسائي ايشور ڪٿي کي به سڀني پر هوائي جاڳندي لئو ملي! اهڙو وڏيڪ معلوم ٿيو ته هي جهنگلي ماڻهو هئڻ آدمي جي موريون کي ديوتا مڃي پوڄيندا هوا! [۽ وڪيو اهو] پر عيسائي جو ايشور [لابن] به هئڻ جي ديوتائن کي ئي مڃيندو هو. ته ڇا سنڌي ديوتائن جي چوري ڪئي ٿي ها؟ (٣٣).

٣٤. عيسائي ايشور جي سڀڻا:- ۽ يعقوب پنهنجو رستو ورتو ۽ ايشور جا دوت [فرشتا angels] کيس اچي گڏيا [١]. ۽ يعقوب کين ڏسي چيو ته هي ايشور جي سڀا [لوڪ] آهي [٢]. (پيدائش باب ٣٢ آيتون ١–٢).

سميڪشڪ:- عيسائي ته عيسائن جي ايشور جي سڀڻ هجڻ پر ڏور نه شڪ ته رهيو. ڇاڪاڻ ته اُن کان به آهي! جي لشڪر آهي ته عمارتن به هوندين! ۽ هنڌيون هوائيون ڪاهون ڪري جنگ به ڪندو هوندو. ته ته سڀا رکڻ جو مطلب ئي ڪهڙو؟ (٣٤).

٣٥. عيسائي ايشور جو يعقوب سان ملهه وڙهڻ:- ۽ يعقوب اڪيلو رهجي ويو ۽ اتي پرڀات ٿيڻ تائين هڪڙو ماڻهو اُن سان ملهه وڙهندو رهيو [٢٤]. ۽ جڏهن اُن ڏٺو ته اُهو اُن تي سوڀارو نٿو ٿئي، تڏهن اُن سندس ران کي اندران ڇهيو. جنهنڪري يعقوب جي ران ملهه وڙهندي سندس* ڪان اکڙي ويئي (٢٥). ۽ اُن چيو ته مونکي ڇڏ، جو صبح ٿو ٿئي. ۽ اُن ورايو ته آءُ توکي ته ڇڏيندس جيسين تون آسيس نه ڪندين (٢٦). ۽ اُن کانئس پڇيو ته تنهنجو نالو ڇا آهي؟ ۽ اُن چيو ته يعقوب (٢٧). ۽ اُن چيو ته هن کانپوءِ توکي يعقوب نه سڏيندا پر اسرائيل، ڇاڪاڻ ته تون ايشور سان ۽ ماڻهن سان شهزادي جيان طاقت آزمائي ۽ کٽيو آهين (٢٨). ۽ يعقوب انکان پڇيو ته مهرباني ڪري پنهنجو نالو ٻڌاءِ. اُن چيو ته منهنجو نالو ڇو ٿو پڇين؟ ۽ اُتي کيس آسيس [برڪت] ڏني (٢٩). ۽ يعقوب اُن جاءِ جو نالو فنوايل (Peniel) رکيو. جي مون ايشور کي روبرو ڏٺو آهي ۽ منهنجي حياتي محفوظ آهي (٣٠). ۽ جڏهن هو فنوايل کان اڳتي هليو ته سج اڀريو، جو جو اُن جي ران ٿي لوڏندي هئي ۽ هو پنهنجي ٽنگ منڊڪائيندو هو (٣١). تنهنڪري اسرائيل جي نسل جا ماڻهو اُن ران جي نس کي جا چڙهي ويئي هئي، اڄ تائين نٿا کائين، ڇاڪاڻ ته اُن يعقوب جي ٽنگ جي نس کي جا چڙهي ويئي هئي، ڇهيو هو (٣٢). (پيدائش باب ٣٢، آيتون ٢٤ کان ٣٢ تائين).

سميڪشڪ:- عيسائن جو ايشور اکاڙي جو پهلوان هو، تنهنڪري ته سارهه ۽ راحل کي پٽ ڏيڻ جي معجزا ڪيائين! ڀلا هي ڪڏهن ايشور ٿي سگهي ٿو؟ وري ڏسو، ٿورو

* هندي ۽ اردو ستيارٿ پرڪاش ۾ ڏنل ترجمي موجب "ٽنگ جي نس چڙهي ويئي" لفظ ڪم آيل هئا. پر اسان انگريزي بائيبل جي آڌار تي هي ترجمو ڪيو آهي. (ڪميٽي)

[ٻڪرين جي ڇيلن مان] لذيذ کاڌو جو کيس وڻندو آهي، تيار ڪندس (٩). ۽ انهن ٻڪرين جا کل وٺي جو هو ڳاٽي ڪنهنجي مٿان کان اڳي لوئي آسيس ڪري [برڪت بخشي] (١٠). ۽ ربقا پنهنجي وڏي پٽ عيسو جون سٺيون پوشاڪون جي گهر ۾ ان وٽ هيون، سي کڻي پنهنجي ننڍي پٽ يعقوب کي پهرايون (١٥). ۽ انهن ٻڪرين جي ڇيلن جون کلون سندس هٿن ۽ ڳچيءَ جي لسي ڀاڱي ڍڪيون ڇڏيون ● (١٦). ۽ يعقوب پنهنجي پيءُ کي چيو ته آءٌ عيسو تنهنجو وڏو پٽ آهيان. جيئن اوهان فرمايو هو تيئن مون ڪيو آهي، آءٌ عرض ٿو ڪريان ته اٿي ويهو ۽ منهنجي شڪار ــ جي ماس منجهان کائو، جو اوهانجو روح مونکي آسيس ڪري (١٩). [پيدائش باب ٢٧ آيتون ٩-١٠-١٥-١٦-١٩].

سوهڪشڪ:- ڏسو، ته ڪيتري نه ٺڳي، مڪر ۽ ڪپٽ ڪري آسيس ورتي [ماڳهو] ايسر ۽ اوليائن ته نهجي ٿا وڃن! ڇا هيءَ عجب جي ڳالهه ڪانهي؟ جڏهن اهڙا ماڻهو ته عيسائين جا رهبر ٿيا آهن، پوءِ ڀلا سندن مذهبي ڪتاب ۾ سچائي ڪهڙي ٿيندي؟ (٣٠).

٣١. الله جي گهر "بيت المقدس" جو ٺهڻ:- ۽ يعقوب صبح جو سويري اٿيو، ۽ جنهن پٿر کي ان وهاڻو بڻايو هو، سو کڻي ٿنڀ جيان کڙو ڪيائين [۽] مٿانئس تيل هاريائين (١٨). ۽ ان انهيءَ جاءِ کي بيت المقدس [Bethel] ڪري سڏيو (١٩). ۽ هيءُ پٿر جو مون ٿنڀ ڪري کڙو ڪيو آهي، اهو ئي خدا جو گهر ٿيندو (٢٢). (پيدائش باب ٢٨ آيتون ١٨-١٩-٢٢)

سوهڪشڪ:- ڏسو جهنگلين جا ڪم! انهن تي پٿرن جي پوڄا ڀاڳ لکي ۽ هي ڪيئن ڪراڻي! ان اسلام کي ٻي مسلمانن لوڪ "بيت المقدس" جو ادا آهن. ڇا اهو پٿر ئي اهو خدا جو گهر آهي؟ ۽ ڇا رڳو ان پٿر ۾ ئي ايشور رهندو هو؟ واهه ڙي واهه! ڇا چئجي؟ عيسائي لوڪو! وڏا بت پرست اوهان ئي آهيو! (٣١).

٣٢. ايشور ڳرڀ اسٿان کوليو:- ۽ ايشور راحل کي ياد ڪيو، ۽ ايشور سندس ٻڌي ۽ سندس ڳرڀ اسٿان [Womb] کوليو (٢٢). ۽ هوءَ ڳورهاري ٿي ۽ کيس پٽ ڄڻيو، ۽ چيائين ته ايشور منهنجو ڪلنڪ [Reproach] دور ڪيو [٢٣]. (پيدائش باب ٣٠ آيتون ٢٢-٢٣).

سوهڪشڪ:- واهه عيسائين جا ايشور! تون ته وڏو ڊاڪٽر آهين! استرين جي ڪک کولڻ لاءِ ڪهڙا اوزار ۽ دوائون هيون، جن سان ڳرڀ اسٿان کوليائين؟ اهي سمورئون ڳالهيون انڌ - ڌنڌ ۽ وچار جي لکيل آهن! (٣٢).

٣٣. عيسائين جو ايشور مورتي پوڄڪ:- ۽ ايشور لابن آراميءَ (Syrian) جي سپني ۾ رات جو آيو ۽ کيس چيو ته خبردار! تون يعقوب کي چڱو مندو نه ڪوڄجانءِ، (٢٤). جاڪاڻ

● آيتون ١١-١٢ مان خبر ٿي پوي ته عيسو يعقوب جي وڏي ڀاءُ جي بدن تي گهڻا وار هوا. ربقا پنهنجي مڙس کي ٺڳڻ لاءِ ٻڪري جي ڇيلن جون کلون يعقوب جي هٿن ۽ ڳچيءَ تي ڇڏيون، جو معان اسحاق عمر سان جهڙي يعقوب کي سڃاڻي نه سگهي. [گڏهراو].

□ انگريزي انجيل جي آيت ٩ ۾ ٻڪريءَ جا ڇيلا = Kids of the goats لکيل آهن ۽ پر آيت ١٩ ۾ "شڪار جو ماس = Venison" لکيل آهي!!! [گڏهراو]

پرشن- ساڙهه ڪري ڇو ٻڌيو ويو آهي؟

اتر- جي ورشيه موجب ته ساڙهو ٻه اوڙي ليندي آهي. ٻئي جي ورشيه پوروڪ [بالاعدي] جهڙي وقت ۾ لڪل آهي [ڪن ساڙهو ته ڌوڙي ۽ ٻڌيو ويو آهي]. مردي لاءِ ٿي هڪ اوڻهي، ساڳيا ٿي هڪ وڪڙي ۽ پنج هڪ ڏکي ويندي، جيستائين ٽو ڏينهن گرائڻ سلاميءَ وارو [ڏنگ ڪان اڳ ٻاسي ڏينهن گرائڻ مليا هئي، ڪوڙ گهرجي. شرط جي لاءِ جيترو گهه [والڪ گهرجي] ۽ ٻي سر گهه ۾ هڪ ولي ڪمزوري ۽ هڪ ٻاسر خوش ٿئي، گهڻ ۾ گهڻ اڌ مڃ چيدن ٿيهي، وڏيڪ ته جهڪو ولي! اگر، لگر، ڪاڻو آدي ۽ پلاش [ڏاڪ] آديءَ جهڙن ڪاٺين ويڪيءَ ۾ وجهڻ، جنهن ۾ مردو وڃي ويڪيءَ جي مٿان جيتي ٻاسي ڪان ويڪيءَ جي مٿان ڪان هڪ هٿ گرائڻ هيٺ قائم هجي، [مردي کي] گهه آديءَ جهڙن آهوتين ڏيڻي ساڙهه ڪئي، جيڪڏهن ان وقت مردو ساڙيو ته ٻاقي ٻڌيو ته ٿيڪ ٿيندي.

ان [ڪرم] جو اي ٽالو انتيشٽي نرميڌ ۽ پرش ميڌ ڪيو آهي. غريب ڪنهن ته وڌيڪ ڪنهن ڪان گهڻ گهه، جيڏو ته وجهي، پوءِ ڪٿي اهو ٻڌو يا ڪاٺيءَ وارن جي ڏينهن ڪري يا راڄ طرفان ملڻ هئي. پر ساڙهه ان لمولي اي گهرجي. پر جي گهه وغيره ڪنهن لمولي ۾ ته ملي سگهي ته وڌيڪ ڪاٺين سان مردو ساڙهه ۽ پورهه آديءَ کان بهتر آهي. ڇاڪاڻ ته هڪڙي وڏي جيترو ڌرتيءَ ۾ يا هڪڙيءَ ويڪيءَ ۾ ڪيترن مڙدا مڙڙي نٿا سگهن! ڌرتي ۾ پورهه جهان خراب ٿئي ٿي. وري قبرن کي ڏسڻ ڪري ڊپ ته ٿيندو آهي! تنهن ڪري [مردو] پورهه آدي بلڪل منع * ٿيل آهي.

٢٨. پرميشور گهر جي وات ڏيکاري:- سمجهي ڏسيو ابراهيم جو پرميشور اندر ڏنو [مبارڪ] آهي، جنهن سمجهي ڏنيءَ [بڙيءَ] ٿي پهچي ڏنا ۽ سچائيءَ کان هٽائي ته جڏهن پرميشور وات ٿي مهيجي ٻنيءَ جي ڀائرن جي گهر ڏانهن موڪلي وٺي هئو.

(پيدائش باب ٢٣، آيت ٢٧).

سميڪشڪ- جا عرب ۾ ابراهيم جو ٿي اندر هو؟ وري جي اڄڪلهه جي پيگمبر وهندڙن يا سوالن [وات ڏيکاريندڙن] جهان اندر ۾ اڳي اڄ هلي وسعو ڏيکاريو هو ته عيسٽر رستا چوڻو ڏيکاري؟ ۽ [اڄي وانگر] مٽي سان گاڏيائي ٻيو ٿيو؟ تنهنڪري اندر ۽ سندس پيمڪ جهڙن اهڙن ڳالهين هوڪي ٿي لکيون سگهن، بلڪ جهنگلي ماڻهن جهڙن آهن! (٢٨).

٢٩. اسماعيل جي پٽن جا نالا:- اسماعيل جي پٽن جا هي نالا آهن:- اسماعيل جو پهريون پٽ نبايوٿ، ۽ قيدار ۽ ادبيل ۽ مبسام [١٣] ۽ مشماع ۽ دومه ۽ مسا [١٤]. حدد ۽ تيما ۽ يطور ۽ نفيس ۽ قدمه [١٥]. [پيدائش باب ٢٥، آيتون ١٣-١٤-١٥].

سميڪشڪ- هي اسماعيل ابراهيم مڃيهان سندس ٻانهيءَ هاجره مان پيدا ٿيو هو (٢٩).

٣٠. حضرت يعقوب جو حضرت اسحاق کي ٺڳڻ:- آءٌ تنهنجي پٽ لاءِ اڻهن

---

* عوضيءَ جي ڳالهه آهي ته جرمني، انگلنڊ ۽ فرانس وغيره يوروپي ملڪن ۾ بجليءَ جي ٻلي ذريعا مردن ساڙهه جو رواج ڏينهون ڏينهن زور وٺندو ٿو وڃي. [ڪليهوار].

ابراهيم!! [١١]. پنهنجو هٿ جوڪري تي نه وڌائي ڪيس ڪجهه نه ڪر، ڇاڪاڻ ته آءٌ هينئر ڄاڻان ٿو ته تون ايشور کان ڊڄين ٿو [١٢]. (پيدائش باب ٢٢، آيتون ١-٢-٩-١٠-١١-١٢).

سمجهاڻي- ان مان سڌ آهي ته بائيبل جو ايشور اڻڄاڻ آهي ۽ نه سروگيه! ۽ ابراهيم به هڪ ڀوري ساڌو هو ته نه امتحان ڪرڻ جي ضرورت ٿي! جيڪي بائيبل وارو ايشور سروگيه [سڀڪجهه ڄاڻندڙ] هجي ها، ته ابراهيم جي اندر جي نيت کي سروگيا سان سمجهي وٺي ها. انهن ڪري آهي ته عيسائين جو ايشور سروگيه نه آهي! (٣٦).

٣٧. مردي پورڻ مان سنسار جي ڀلائي:- اسان پنهنجا مرگهٽ* مان سڀني کان سٺي قبرگاهه ۾ پنهنجي مردي کي پور. (پيدائش باب ٢٣، آيت ٦).

سمجهاڻي- مردن پورڻ ڪري سنسار جي ڏاڍي هاڃي ٿي ٿي، ڇاڪاڻ ته مردو سڙي، هوا ۾ بدبوءِ واري بيماري ٿو ڦهلائي.

پرشن- ڏسو! جنهن سان پيار هجي تنهن کي ساڙڻ چڱي ڳالهه نه آهي، ۽ پورڻ آهي جهڙو ڪيس سمهاري ڇڏڻ! تنهنڪري پورڻ چڱو آهي.

اتر- جي مردي سان پيار ڪريو ته ڪيس پنهنجي گهر ۾ ڇو نه ٿا رکي ڇڏيو؟ ۽ وري پورڻ به ڇو ٿا؟ جنهن جيو آتما سان پيار هجي سو نڪري ويو! هاڻي بدبودار مٽيءَ سان ڪهڙي پريت؟ ۽ وري جي ڪيس پيار ڪريو ٿا ته ڪيس پورڻ ۾ ڇو ٿا پوريو؟ ڇاڪاڻ ته جي ڪنهن کان پڇو ته "ٻوڪي ڏوليءَ ۾ ٻاري ڇڏيو؟" ته هو ٺڪائي به ڪجهه بڌي پوسن ڏيندو! سنڌس جهڙو اڪيون ۽ شريرجي ٽوڙي، ٽاڻو سرون ۽ جي وچ ۾ سنڌس ڇاتيءَ تي پٿر رکڻ ڪو پيار جو ڪم آهي ڇا؟ ۽ وري مردو پيتيءَ ۾ وجهي پورڻ ڪري ڏاڍي ماٺ ٿي پئدا ٿئي، جا پوريءَ مان نڪري، هوا کي خراب ڪري خوفناڪ بيمارين کي آڻي ٿي. ۽ وري هڪڙي مردي لاءِ پورڻ لاءِ گهٽ ۾ گهٽ ڇهه هٿ زمين گهرجي ۽ چار هٿ ويڪري ڌرتي گهرجي. ان حساب موجب لکين ڪروڙين ماڻهن لاءِ ڪيتري نه ڌرتي اجائي سڙجي ٿي وڃي! اها [ڌرتي] نه کيتيءَ، باغ جي ڪم جي ٿي وڃي ۽ نه رهڻ لائق ٿي! تنهنڪري پورڻ سڀني کان خراب آهي. انکان گهٽ ٻوڙڻ گهٽ خراب آهي [مردي کي] پاڻيءَ ۾ وجهڻ، ڇاڪاڻ ته جل جانور ڪيس يڪدم چيري ڦاڙي کائي ٿا ڇڏين، پر جيڪي هڏا ۽ گند پاڻيءَ ۾ باقي رهندا، سي هڏا ٻي جڳهه کي ڏک پهچائيندا. انکان ڪجهه ٿوري گهٽ خرابي [مردي کي] جهنگ ۾ اڇلائڻ ۾ آهي، ڇاڪاڻ ته ڪيس ماس کائيندڙ جانور ۽ پکي کائيندا. ته به سنڌس هڏن جو چرٻي ۽ [ٻئي جو] گند ڪڏهن ٿي جيتري بدبوءِ ڦهلائيندا، اوترو اِي جڳهه جي هاڃي ٿيندي. تنهنڪري ساڙڻ تي سڀني کان اُتم آهي، ڇاڪاڻ ته مردي جو سڀڪجهه [تڪدم] ذرا ذرا ٿي هوا ۾ اڏامي ٿو وڃي.

---

* انگريزي بائيبل ۾ Sepulchre شبد آهي جنهن جو ارٿ آهي 'Burial Vault or cave'
ارٿات قبر جهڙي جاءِ جا عيسائي اڳي لوڪ پنهنجي جاري لئي پنهنجيءَ زمين جي جاءِ تي ڪنهن ٽڪر تي يا ڪنهن غار ۾ مٽي ڪڍي ٺاهي کي پوري لاءِ تيار ڪري ڇڏيندا آهن، انهن قبرن ۾ مردن پورڻ واري اسلام کي قبرستان چوندا آهن. (ڪمپائيلر)

ٿيو ته ڪيئن ؟ (٢٢).

٢٣. شراب پياري پٽا سان گڏماڻن جو سنجوڳ ڪرڻ:- ابرام ۽ اسين پنهنجي پٽا کي شراب پيارينداسين ۽ اسين ان سان سنجوڳ ڪنداسين، ان لاءِ ته پنهنجي پٽا مان نسل [وش] اسين هلائينداسين [٣٢] ۽ انهن پنهنجي پٽا کي انهيءَ رات شراب پياريو ۽ اڳي ڄاول اندر ويئي ۽ پنهنجي پٽا سان سمهي. [٣٣] اسين اڄ رات به کيس شراب پيارينداسين، ۽ تون اندر وڃ ۽ ان سان همبستري ڪجانءِ [٣٤] اهڙيءَ ريت لوط جون ٻئي ڌيئرون پنهنجي پٽا سان گرڀوتي ٿيون [٣٦]. (پيدائش باب ١٩ آيتون ٣٢-٣٣-٣٤-٣٦)

سميڪشڪ:- ڏسو! جهڙي شراب جي نشي ۾ پٽا ۽ ڌيءَ به ڪڪرم ڪرڻ کان نه بچي سگهيا، اهڙو دشٽ شراب عيسائي آدي به پيندا آهن، تنهن برائيءَ جي حد ڪهڙي هوندي؟ تنهن ڪري سڄڻ ماڻهن کي شراب پيئڻ جو نالو به نه وٺڻ گهرجي (٢٢).

٢٤. پرميشور جو سارهه کي گرڀوتي ڪرڻ:- ۽ پنهنجي چوڻ موجب پرميشور سارهه سان گڏيو، ۽ پرميشور سارهه لاءِ پنهنجي وچن موجب ڪيو [١]، ڇاڪاڻ ته سارهه گرڀوتي ٿي [٢]. (پيدائش باب ٢١ آيتون ١-٢)

سميڪشڪ:- هاڻي وچار ڪريو ته سارهه کي گرڀوتي ڪنهن ڪيو؟ پرميشور ۽ سارهه کانسواءِ ڪو ٽيون ڪارڻ گرڀ ٿيڻ جو ڏسجي ٿو ڇا؟ ڏسڻ ۾ ائين ٿو اچي ته سارهه کي پرميشور جي ڪرپا سان ئي گرڀ ٿيو!!! (٢٣)

٢٥. عيسائي ايشور جو پريم:- تڏهن ابراهيم صبح جو سوير اٿي ماني ۽ هڪ مشڪ ۾ پاڻي کڻي هاجره جي ڪلهن تي رکي، ۽ ٻار به کيس ڏيئي روانو ڪري ڇڏيو [١٤]. ۽ ان [هاجره] ٻار کي هڪ وڻ هيٺان اڇلائي ڇڏيو [١٥]، ۽ هوءَ اٿي اکيون وهائي روئڻ ڪري رهي [١٦]. ايشور الڪ جو شبد ٻڌو [١٧]. (پيدائش باب ٢١، آيتون ١٤-١٥-١٦-١٧).

سميڪشڪ- هاڻي ڏسو عيسائين جي ايشور جي ليلا! پهرين ته سارهه جو پاسو وٺي هاجره کي اتان ڪڍائي ڇڏيائين! وري روئڻ ڪري رهي هاجره ۽ شبد الڪ ٻڌائين ٻالڪ جا! ڪهڙي نه عجيب ڳالهه آهي! ايشور کي پريو ٿيو هوندو ته هي ٻالڪ ٿي ٿو روئي! ڀلا ايشور ۽ سندس پستڪ جون ڳالهيون سڏائي اهڙيون ٿي سگهن ٿيون؟ هي پستڪ ۾ رواجي ماڻهوءَ جي وچن ۽ ٿوري سچ کانسواءِ باقي سڀ غلط ڳالهيون لکيل آهن. (٢٥)

٢٦. عيسائي ايشور جو ابراهيم کي آزمائڻ:- انهن ڳالهين کانپوءِ ائين ٿيو، جو پرميشور ابراهيم کي آزمايو [did tempt] ۽ کيس چيائين ته اي ابراهيم ! [١] تون پنهنجي پٽ پنهنجي اڪيلي اسحاق پٽ کي جنهن سان تون پيار ٿو ڪرين سو پنهنجي ڪرڻ واري جوءِ ۾ نيڻا [سوختني قرباني] لاءِ چاڙهه [٢]. ۽ پنهنجي پٽ اسحاق کي ٻڌي ان کيس ڪاٺين تي رکيو [on Altar] ڪاٺين تي رکيو [٩]، ۽ ابراهيم ڇري کڻي پنهنجي پٽ کي ڪهڻ لاءِ هٿ ڊگهيري [١٠]. تڏهن پرميشور جي دوت [فرشتي] سرڳ مان هن کي سڏيو ته ابراهيم!

* انگريزي بائيبل ۾ 'Buttle of water' = پاڻيءَ جي بوتل' شبد آهي.

۽ هن پهچڻ اکين مٿي ڪيون ۽ ڏٺو ته ماڻهو! ٽي ماڻهو سندس ويجهو بيٺا آهن، ڪين ڏسي هو تنبوءَ جي دروازي سمهان کين ملڻ لاءِ ڊوڙيو، ۽ ڌرتيءَ تائين سندن اڳيان جهڪيو[٢]، ۽ چيو ته هي سهڻا خداوند! جيڪڏهن هينئر مون تي اوهانجي مهربانيءَ جي نظر ٿي آهي، ته اڳ وڃي تو ڪرپا ڪري پنهنجي نوڪر کي ڇڏي هليا نه وڃو [٣]، اڃا عرض ٿو ڪريان ته ٿورو پاڻي آڻيان سو اوهان پير ڌوئي هن وڻ هيٺان آرام ڪريو، [٤]. ۽ آءٌ روٽيءَ گرهه آڻيندس، جو اوهين [کائي] ساهيءَ پٽي ڪاهڙو اڳتي وڃو، ڇاڪاڻ ته ان لاءِ ئي اوهان پنهنجي نوڪر وٽ آيا آهيو، ۽ انهن چيو ته پلا ڪر جيئن تو چيو آهي، [٥]، ۽ ابراهيم سارهه ڏانهن تنبوءَ ۾ ڊوڙي ويو ۽ چيائينس ته جلد ڪر! ٽي ماڻ اٽي جا ڳوهي جلد ٿلي ڦلڪا پچاءِ [٦]. ۽ ابراهيم ڊوڙندو ڌڻ ڏانهن ۽ هڪ ڪوملي چڱو وڇڙو آڻي ڪنهن جوان ماڻهوءَ کي ڏنو، جنهن ڪيس جلد تيار ڪيو [٧]، ۽ مکڻ کير ۽ وڇڙو جو هن پچايو هو، سو کڻي ۽ سندن اڳيان رکي، پاڻ سندن ڀرسان وڻ هيٺان بيٺو رهيو، ۽ انهن کاڌو.

(پيدائش باب ١٨، آيتون ١-٢-٣-٤-٥-٦-٧-٨)

سميڪشڪ:- هاڻي ڏسو سڄڻ ماڻهو! جنهنجو ايشور ٽي وڇڙي جو ماس کائيندو هجي، تنهن جا ڀڳت گئو وڇڙي آدي جانورن کي [ڇڏيندا؟ [ڇڏيندا] جنهن ۾ ڪا ديا ڪوئي نه هجي، ۽ ماس کائڻ لاءِ سدا واجهائيندو هجي، سو هنسڪ ماڻهوءَ ڪالسواءِ ٻيو ڪو ٿي سگهي ٿو؟ ۽ وري ايشور سان گڏ ٻه ماڻهو ٻيا ڪيئن هئا؟ ان مان معلوم ٿئي ٿو ته جهنگلي ماڻهن جي ٽولي هئي، جنهنجي مکيه ماڻهوءَ جو نالو بائيبل ۾ ايشور رکيل هوندو! انهن ڳالهين [گوشت خوري آدي] ڪري ئي عقلمند لوڪ سندن پستڪ کي ايشور ڪرت نٿا مڃي سگهن ۽ نه اهڙي ئي ايشور کي ٿا ليکين (٢٠).

١٢. سارهه جو کلڻ:- ۽ پرميشور ابراهيم کي چيو ته سارهه ڇو کلي ڇو ته آءٌ پوڙهي ٿيندي ٻار ڄڻيندي؟ [١٣] ڇا پرميشور لاءِ ڪا ڳالهه ڏاڍي مشڪل آهي؟ [١٤] (پيدائش باب ١٨ آيتون ١٣-١٤)

سميڪشڪ:- هاڻي ڏسو عيسائين جي ايشور جي ليلا! جو ٻارن ۽ زالن جيان چڙي ٿو ۽ ٽوڪي ٿو! (٢١).

٢٢. عيسائين جي ايشور جو ڪم:- تڏهن پرميشور آسمان مان پرميشور وٽان سدوم ۽ عموراهه تي گندرف* ۽ باهه وسائي [٢٤] ۽ هن انهن شهرن کي، سموري ميدان، شهرن جا سمورا رهواسي، ۽ جيڪي به ڌرتيءَ تي اڀريو هو [٢٥] (پيدائش باب ١٩ آيتون ٢٤-٢٥)

سميڪشڪ:- هاڻي بائيبل جي ايشور جي ليلا ڏسو! جنهن کي ٻارن آدي تي به ڪو رحم نه آيو! ڇا سڀئي ڏوهي هئا، جو انهن سڀني کي زميني اندر ٻوڙي ڇڏيائين؟ اهو ڪم نياءَ، ديا ۽ وويڪ جي ابتڙ آهي! جن جو ايشور اهڙو ڪم ڪندو، انهن جا اپاسڪ

---

* انگريزي بائيبل ۾ ان لاءِ Brimstone شبد آهي، جنهنجي معنيٰ آهي گندرف يا اهو مصالح جنهن سان دوزخ جي باهه ٻرندي آهي. [ترجمو]

١٨. ختني جي رسم:- ۽ ايشور ابراهيم کي چيو ته تون ۽ تنهنجي پٺيان تنهنجو اولاد ۽ سندن پيڙهيون منهنجي عهد کي مڃينديون [٩]. هيءُ منهنجو عهد جو منهنجي ۽ تنهنجي ۽ تنهنجي پٺيان تنهنجي سنتان جي وچ ۾ آهي، ۽ جو اوهين پاليندا سو هيءُ آهي، ته اوهان مان هرڪنهن ٻار [ٻچي] جو ختنو ڪيو ويندو [١٠]. ۽ اوهان پنهنجي اندريه جي اڳئين کل [Fore Skin] جي گوشت کي ڪٽيندا، جيڪو منهنجي ۽ اوهانجي وچ ۾ عهد [عهد] جو نشان ٿيندو [١١]. ۽ اوهان مان جو اٺن ڏينهن جي عمر جو آهي، تنهنجو ختنو ڪيو، اوهانجي پيڙهين مان هرڪو ٻار جو گهر ۾ ڄائو هجي يا ڪنهن اڄاتل ماڻهوءَ کان پئسن تي خريد ڪيل هجي جو تنهنجي ونش [Seed] جو نه آهي [١٢]. جو تنهنجي گهر ۾ ڄائو هجي، ۽ جو تنهنجي پئسن مان خريد ڪيل هجي، ان جو ختنو ضرور ڪجي، ۽ منهنجو عهد اوهانجي ماس ۾ دائمي عهد جي روپ ۾ رهندو [١٣]. ۽ جو اڻ ختني ٻار، جنهنجي اندريه جي اڳئين کل جو گوشت ڪٽيل نه آهي، سو جيو [Soul] پنهنجي ماڻهن کان ڌار ڪيو ويندو، [ان لاءِ ڪ] هن منهنجو عهد ڀڳو آهي [١٤]. [پيدائش باب ١٧، آيتون ٩-١٠-١١-١٢-١٣-١٤].

سميڪشڪ- هاڻي ڏسو ايشور جي اُلٽي آگيا! جي ختنو ڪرڻ ايشور کي منظور هجي ها، ته اُن کل کي آد سرشٽيءَ ۾ ٺاهي ئي نه ها! ۽ ٻي هيءَ کل ته حفاظت وغيره لاءِ ٺاهيل آهي، جهڙي اکين مٿان پلڪون! هيءَ گپت [پوشيدي] جاءِ بلڪل نرم آهي. جي اُن تي چمڙي نه هجي، ته هڪ ڪيڙيءَ جي ڏنگ لڳڻ سان ۽ ٿوري ڌڪ لڳڻ سان ئي گهڻو ڏک ٿئي ٿو ۽ پيشاب ڪرڻ کانپوءِ پيشاب جا ڦڙا ڪپڙن تي نه لڳن وغيره، ان ڪاٽڻ ڪري ۾ سنڌس ڪٽڻ خراب آهي، ۽ ٻي عيسائي لوڪ هن آگيا تي ڇو نه ٿا هلن؟ هيءَ آگيا ته سدا لاءِ آهي. انڪري ته ختنو ڪرڻ عيسيٰ جي شهادت ته قانون جي ڪتاب جو هڪ نقطو به ٽرڙو نه آهي، ٽرڙي ٿي پيئي، سوين تي عيسائي لوڪ ختنو ڇو نٿا ڪن! (١٨).

١٩. ايشور جو مٿي وڃڻ:- ۽ جڏهن ايشور ابراهيم سان ڳالهيون ڪري چڪو، ته مٿي هليو ويو (پيدائش باب ١٧، آيت ٢٢).

سميڪشڪ- ان مان اهو ثابت ٿئي ٿو ته ايشور به انسان جو يا پکيءَ جهڙو، جو مٿي هيٺ ۽ هيٺان مٿي ايندو ويندو رهندو هو! هي ڪو اندر جالي [شعبده باز] ماڻهوءَ جهڙو ٿو ڏسجي (١٩).

٢٠. عيسائين جو ايشور ماڻس آهاري:- ۽ ايشور ممري جي ٻوٽن ۾ ڏيکاري ڏني، ۽ هو [ابراهيم] ڏينهن جو گرميءَ جي وقت پنهنجي تنبوءَ جي دروازي ۾ ويٺو هو [١].

* پيشاب ڪرڻ جي مرداڻي آلت کان پهريان ۽ مسلمانن جي مذهبي رسمن موجب ٿڌي ٿيڻ کانپوءِ کي العمل ۽ "ختنو" ڪوٺيو آهي. سنڌي مسلمان انکي "طهر" چوندا آهن. [گڏهيراو]

ڇ انگريزي بائيبل ۾ "ممري جي ٻوٽن" لاءِ "Plains of Mamre" = ممري جا ميدان" شبد لکيل آهي. [گڏهيراو].

جيئن اُهو رڌ ٻاهر نڪري نه آهي؟ ڇا ماڻا ٻيا ڪٿي بت ڪي ماڻهن آهي ڪي ناراض ڪري
مهاڀاڳي نه ٿيندا؟ ساڳيءَ ريت هيءَ ڳالهه به آهي، ڇاڪاڻ ته اُهو الله سڀني ٻولين ٻولي اولاد
جهان آهي. اُنهن نه ڪيڏ ڪري عيسائين جو اُهو ڪاماڻي جهڙو ڪم ڪيو ڪري! ٻوري سڀني
ماڻهن کي هڪ ئي ٻولي ۾ ڳالهائڻ ٻنايو آهي! تنهن ڪري عيسائين جو اُهو لوڏڻي [وحدانيت]
ڪري ڪري ٻاهي چوار آهي؟ (١٥)

١٦. اُهي اُهو جو ٻاهر بگاڙجڻ: ۽ سڄيءَ ٻوليءَ لي هڪڙي ٻولي ۽ هڪڙي ئي
ٻاڻ هئي [٤]. پوءِ اُنهن چيو ته اچو ته اسين پاڻ لاءِ هڪ شهر ۽ هڪ برج اڏيون، جنهن جي
چوٽي سورگ [آسمان] تائين پهچي ۽ پنهنجو نالو ڪريون، جو متان اسين سڄيءَ ڌرتيءَ تي
ٽڙي پکڙجي وڃون [٤] ۽ اُهو اُن شهر ۽ برج کي جنهن کي آدم جي سنتان ٺاهي رهي هئي،
ڏسڻ لاءِ هيٺ لٿو [٥]. ۽ اُهو چيو ته ڏسو! اُهي سڀ هڪ ئي آهن، ۽ اُنهن سڀني جي
هڪڙي ئي ٻولي آهي ۽ هيءُ هو هيءُ ڪرڻ لڳا آهن، تنهن ڪري هو جنهن تي من
لڳائيندا تنهن کان روڪجي نه سگهندا [٦]. هلو ته اسين هيٺ لهون ۽ اُتي سندن ٻوليءَ ۾
مونجهارو پيدا ڪريون، جنهن ڪري هڪڙو ٻئي جي ٻولي نه سمجهي سگهي [٧]. تنهن ڪري
پرميشور کين اُتان سڄيءَ ڌرتيءَ تي پکيڙي ڇڏيو، ۽ اُنهن شهر ٺاهڻ ڇڏي ڏنو [٨].
(پيدائش باب ١١، آيتون ١-٤-٥-٧-٨).

سمجهاڻي - جڏهن سڄيءَ ڌرتيءَ تي هڪڙي ٻاڻ ۽ ٻولي ڳالهائي ويندي هئي، تڏهن
سڀني ماڻهن کي هڪ ٻئي سان الهام آندو ايندو هو ته ڪهڙي ڳالهه؟ هتي عيسائين
واري اُهو سڀني جي ٻوليءَ ۾ ڳڙٻڙ وجهي سڀني جي سڀاڻي ڪري ڇڏي! اُن هيءَ
ونڊ اُتي ڪم آهي. ڇا هيءُ شيطان جو ڪم ڪان ونڊڪ اهو ڪم ڪرائي؟ ٻوري اُن
مان هيءُ به ظاهر ٿئي ٿو، ته عيسائين جي اُهو سڀاڻي ڀڄاڻ وسيلي تي رهندو هو، ۽ ماڻهن
جو اُتي ڪرڻ ڪيس نه وڻندو هو! هيءُ ڪهڙن اونهن مهم ڪان اُهو جي ڳالهه [ڪڏهن
لي سگهندي؟] ۽ هيءُ اُهو ڪرم پسند ڪٿي لي سگهندو؟ (١٦).

١٧. حضرت ابراهيم جو استريءَ کي ڀيڻ ڪوٺائڻ:- تڏهن اُن پنهنجي استريءَ
ساره کي چيو ته ڏس! آءٌ سمجهان ٿو ته تون ڏسڻ ۾ سهڻي استري آهين [١١]. تنهن ڪري
اُتي ٿيندو ته جڏهن مصري لوڪ ڏسندا ته چوندا ته هيءَ سندس استري آهي ۽ مون کي ماري
ڇڏيندا، پر توکي جيئرو رکندا [١٢]. سو تون چئج ته آءٌ سندس ڀيڻ آهيان، جنهن ڪري
تنهنجي سبب منهنجو ڀلو ٿئي، ۽ منهنجو پراڻ تنهنجي ڪارڻ جيئرو رهي [١٣]. (پيدائش باب
١٢، آيتون ١١-١٢-١٣).

سمجهاڻي - ڏسو، ابراهيم عيسائين ۽ مسلمانن جو ڏاڍو مشهور پيغمبر آهي، پر سندس
ڪرڻ ڳالهائڻ اُتي خراب ڪم آهن! ڀلا جنهن پيغمبر اُهڙا هوندا تن کي وڌيا يا ڪلياڻ
جو رستو ڪٿان ملي سگهندو؟ (١٧).

---

* انگريزي بائيبل ۾ هت "I pray thee" = آءٌ توکي منٿ ٿو ڪريان" شبد ڏنل آهن.

هي سڄي سامگري تيار رکڻ شڪتي سگهي، ۽ اهائي تو لاءِ ۽ اُنهن لاءِ ڪم پوري ٿيندي. [٢١] اهڙيءَ ريت جيئن ايشور ڪيس سمورو فرمايو تئين نوح* ڪيو. [٢٢] (پيدائش باب ٦، آيتون ١٥-١٨-١٩-٢٠-٢١-٢٢).

سميڪشڪ- ڀلا ڪڏهن ودوان اهڙيءَ وديا ورڻ ۽ اسمو ڳالهه جهڙيءَ کي ايشور جهڙي سگهجي ٿو؟ جاڏهن ته اسريءَ ڏکڻيءَ ريگستانيءَ ۽ اوچائيءَ جي اهڙيءَ ۾ عادي حالتاي آهن، وڏيرڻ ڪرڙين جانور ۽ سڀئي ڳالهين ٻيڙي جهڙي ومڻو ۽ رنج [نوح جي] سڄي ڪٿڻ جا [مالڪ] سمائجي نه سگهندا ۽ ٿيهڪري هيءَ مڙهه متروڪ پستڪ آهي ۽ جنهن هيءَ لکيو آهي سو ودوان نه هو! (١٣)

١٤- ماري ۽ پاراڻا ڏيڻي ايشور جو پڇتائڻ:- ۽ نوح پرميشور لاءِ هڪ ويدي○ ٺاهيءِ ۽ سڀني پاڪ [Clean] جانورن ۽ هر هڪ پسرو پکين مان ولي هوم جون قربانيون [سوختني قربانيون] ان ويديءَ○تي چاڙهيون (٢٠) ۽ پرميشور خوشبوءِ سنگهي، ۽ پرميشور پنهنجي من ۾ چيو ته آءُ هن کان پوءِ ڪي ڪڏهن نه پاراڻو نه ڏيندس، جيڪا ته من جي پاراڻا بالڪپڻي کان ئي بڇڙي آهي، جيئن مون سڀني جيون کي ماريو آهي، تيئن وري اهڙيءَ طرح ڪڏهن نه ماريندس [٢١]. (پيدائش باب اٺون آيتون ٢٠-٢١).

سميڪشڪ- ويديءَ جي ڳالهه ۽ هوم ڪرڻ جي بيان مان ثابت ٿئي ٿو ته اهي ڳالهيون ويدن منجهان ئي بائيبل□ ۾ ورتيون آهن. ڇا پرميشور کي نڪ به آهي، جنهن سان خوشبوءِ سنگهيائين؟ ڇا هيءَ عيسائين جو ايشور ماڻهوءَ جيان الپگيه نه آهي، جو ڪڏهن پاراڻا لڳ ڏئي، ڪڏهن پڇتائي ٿو، ۽ ڪڏهن چوي ٿو ته پاراڻو نه ڏيندس؟ اڳي ڏنو هئائين ته وري ڪا نه ڏيندو! پهريائين ته سڀني کي ماري ڇڏيائين، پر هاڻ چوي ٿو ته ڪڏهن نه ماريندس. هي سمورويون ٻاراڻيون ڳالهيون آهن ۽ نه ايشور جون نه ڪنهن ودوان جون! جاڏهن ته ودوان جي ڳالهه ۽ پرتگيا پڻ پڪي ٿيندي آهي (١٤).

١٥. ماس کائڻ جي آگيا ڏيڻ:- ۽ ايشور نوح ۽ سندس پٽن کي آسيس ڏني ۽ ڪين چيو ته هر هڪ جيئرو ۽ چرندڙ جانور اوهانجي کاڌي لاءِ ٿيندو، جيئن ساڳ پاڄي جيان سڀئي وستو اوهانکي ڏنيون آهن [٣]، پر ماس سندس جيو اُرٿات سندس رت سميت اوهين نه کائيندا [٤]. (پيدائش باب ٩، آيتون ١-٣-٤).

سميڪشڪ- ڇا هڪڙن کي پراڻن جو ڪشٽ ڏيڻي ٻين کي موهن وڏائي ڪري عيسائي

* جهڙي ڪي عيسائي ۽ مسلمان 'نوح' ٿا چون، سو سنسڪرت ساهت ۾ 'منو' ٿو ڪوٺجي.

○ انگريزي بائيبل ۾ انهن لفظن جي معنيٰ ساڳئي لفظ وارن معنيٰ ۾ 'Altar' لفظ آهي جنهن جو ارٿ اُردو ستيارٿ پرڪاش واري ڏني صفحي ٣٧١ جاءِ تي جانور ڪهڻ جا ٿڙا ڪاٺ ڪيو آهي.

□ ۽ بائيبل ۾ انهن ڳالهين کي غلط اصولي بيان ڪيل آهي، جاڏهن ته ويدن ۾ جانورن کي ماري هوم ڪرڻ لکيل نه آهي، بلڪ طاقت ۽ خوشبوءِ ڏيندڙ ۽ بيمارين کي ناس ڪندڙ شين سان هوم ڪرڻ لکيل آهي. [اردو مترجم].

جنڪي اُنهن پسند ڪيو اُن سڀني سان وواهه ڪيو. [٣] الهي ڏٺو ته ڌرتيءَ تي ڌاڙو [Giants]٥ هوا، ان کانپوءِ به جڏهن ايشور جا پٽ آدم جي ڪنيائن وٽ ويا، ته انهن مان ٻار اُتپن ٿيا، جي پراڻن سمي هوا، جي پراڻي زماني ۾ ناميارا ٿيا. [٤] ۽ ايشور ڏٺو ته آدم جي بڇڙائي ڌرتيءَ تي ڏاڍو وڌي ويئي آهي، ۽ سندس من جي چنتا ۽ ڀاونا ڏينهون ڏينهن وڌيڪ خراب ٿيندي ٿي وڃي. [٥] تڏهن آدم کي ڌرتيءَ تي پيدا ڪرڻ ڪري ايشور پڇتايو، ۽ ڏاڍو ڏک ٿيس دل ۾ لڳي. [٦] تڏهن پرميشور چيو ته آءٌ انسان کي، جنهن کي مون اُتپن ڪيو آهي، ڌرتيءَ تان ناس ڪندس، منش ۽ پسو ۽ ڪيڙن ۽ آڪاش ۾ پکي هوا جي پکين کي. ڇاڪاڻ ته مون انهن کي ٺاهي پڇتايو آهي. [٧] (پيدائش باب ٦ آيتون ١–٢–٣–٤–٥–٦–٧)

سمجهاڻي:- عيسائي ڪي پڇن ٿا ته ايشور جا پٽ، ايشور جي استري، پٽ، پوٽا، ساليون، ۽ بالڪ ڪير آهن؟ ڇاڪاڻ ته هيٺ ته منشن جي ڪنيائن سان وواهه ڪرڻ ڪري ايشور سندن بالڪ پيدا ٿيو، ۽ ان مان جي پيدا ٿيا سي سندن پوٽا! ڇا اهڙيون ڳالهيون ايشور ۽ ايشوري پستڪ جون ٿي سگهن ٿيون؟ الهمد ايشور سڀ کي ٿو ڏسي جهنگلي ماڻهن جو هيءُ ڪاميل آهي، جو ايشور کي ڇا آهي، جو سڀ ڏسڻ ته آهي. جنهنڪي پرشم [ايندڙ زماني] جي خبر ڪانهي سو ڇو آهي، ڇا جڏهن سرشٽي رچي هوائين تڏهن کيس خبر ڪانه هئي ته اڳتي ماڻهو بدڪار ٿيندا؟ ۽ پڇتاڻي، ڏاڍو رنج آيس ٿيو ۽ اهي ڪم ڪرڻ ڪري پوءِ پڇتاءُ ڪرڻ آدي عيسائين جي ايشور ۾ ٿي ٿي سگهي ٿو، ڇاڪاڻ ته عيسائين جو ايشور نه پورو وڌوان ۽ يوگي نه ته هو، نه ته شانتي ۽ وگيان [گيان] جي ڌوارا شڪ ۽ رنج آديءَ کي ختم ٿي سگهيو. ڀلا پسو ۽ پکي ڪهڙو بدڪار ٿي پيا؟ جي سڀني ايشور سڀئي جالندڙ ڪيون هئا، ته اهڙو ڏک جو ٿيو ها؟ تنهن ڪري نه هيءُ ايشور ۽ نه هي ايشور جو ڪاميل پستڪ ٿي سگهي ٿو! جنهن وانگر هن پرمپرو ناهي. رنج، پڇتاءُ ۽ ڏک سڀئي ڪام وشيء ۽ ڪرودالند سر وٿ آهن. اهي عيسائي ڀروسو ڪن ٿا جي ڪهڙي ريت هوندا ته پڇڙيءَ منش جهڙو ڪي ڪمال ڪري سگهندا. (١٢)

١٣. نوح جي ٻيڙيءَ جو ورڻن:- اُن ٻيڙيءَ جي ڊگهائي ٽي سو هٿ هئي، سندس ويڪرائي پنجاهه هٿ ۽ سندس اوچائي ٽيهه هٿ هئي. [١٥] اُن ٻيڙيءَ ۾ ايشور، اُن ۽ ان جا پٽ ۽ ان جي استري ۽ پٽن جون استريون آيون. [١٨] ۽ سڀني شرير جي هر ڪنهن ساهدار جيوت ۾ ٻه ٻه هر ڪنهن قسم جا ٻار ان ٻيڙيءَ ۾ آڻج، جنهن ڪري هو تو سان گڏ جيئرا رهن اهي نر ۽ ناري هجن. [١٩] پکين جي سندن قسمن موجب، ۽ ڍورن جي سندن قسم موجب، ۽ ڌرتيءَ جي هر ڪنهن چرندڙ جانورن جي سڀني جنسن موجب، هر ڪنهن قسم موجب ٻه ٻه تو سان گڏ اچن جو جيئرا رهن. [٢٠] ۽ اُن کاڌ ثام ڪاڌ

٥ Giants جو اڙوان اُردو ڀاشا ۾ 'ديو' ۽ اُردو سنجارم ۾ ڪا ۾ (ديو ۽ جن) ان لاءِ 'جبار' لکيل آهي.

پوءِ انهن ٻنهي جو ذڪر ٿو ڪري جي ميون مڃهان ٻرسمحلو [؟] قائن△ پيدا ٿيا. [٣] ۽ هابيل اسم پهرين ٿئي ڏڍهان پورنن جاول ۽ ڳهن پاڻيون آنديون. ۽ پرميشور هابيل ۽ سندس نذراني جو آدر ڪيو. [۴] پر قائن ۽ سندس نذراني جو ڪو آدر نه ڪيو. جنهن ڪري قائن ڏاڍو ڪاوڙيو ۽ منهن گهنجايو. [٥] ۽ پرميشور قائن کي چيو ته تون ڪاوڙيو ڇو آهين؟ ۽ منهن ڇو گهنجيو اٿيئي؟ [٦] (پيدائش باب چوٿون آيتون ٣-۴-٥-٦).

سميڪشڪ:- جي [عيسائين جو] ايشور مانس آهاري نه هجي ها، ته رڍن جو نذرانو نه وٺي ها، ۽ هابيل جو آدر ۽ قائن ۽ سندس نذراني جو نرادر ڇو ڪري ها؟ ورڪي هن جهڳڙي لڳائڻ ۽ هابيل جي موت جو ڪارڻ به ايشور ٿي ٿيو! جنهن ماڻهو هٿ جهڙي سان ڳالهيون ڪندا آهن، تيئن ئي عيسائين جو ايشور به ڪندو آهي. باغ ۾ اچڻ وڃڻ ۽ سندس ڪامڻ اسر ماڻهين جو ڪم آهي! ان مان ظاهر آهي ته هيءُ بائيبل ماڻهن جي ڪرت ڪتاب آهي ۽ نه ايشور ڪرت! (٩)

١٠. هابيل جي رت جو پڪارڻ:- ۽ پرميشور قائن کي چيو ته تنهنجو ڀاءُ هابيل ڪٿي آهي؟ ۽ هن چيو ته مونکي خبر نه آهي، ڇا آءٌ پنهنجي ڀاءُ جو سنڀاليندڙ آهيان؟ [٩]. تڏهن هن چيو ته تو ڇا ڪيو آهي؟ تنهن جي ڀاءُ جي رت جو آواز ڌرتيءَ منجهان مون کي پڪاري رهيو آهي [١٠]، هاڻي تون ڌرتيءَ کان لعنتي ٿئين [١١]. (پيدائش باب چوٿون آيتون ٩-١٠-١١)

سميڪشڪ:- ڇا ايشور قائن کان پڇڻ بنان هابيل جو حال نه ڄاڻندو هو؟ ورڪي ڇا رت ڌرتيءَ منجهان رڙ ڪري پڪاري سگهندو آهي؟ اهي سڀ ودين ڳالهيون اڻ ڄاڻن لوڪن جون آهن. تنهن ڪري هيءَ پستڪ نه ايشور ۽ نه ڪنهن ودوان جو لکيل ٿي سگهي ٿو! (١٠)

١١. حنوڪ جو ايشور سان هلڻ:- ۽ متوسلح جي پيدائش کان پوءِ حنوڪ ٽي سؤ ورهيه ايشور سان گڏو گڏ هلندو رهيو [پيدائش باب ٥ آيت ٢٢].

سميڪشڪ:- جي عيسائين جو ايشور ماڻهو نه هجي ها ته حنوڪ ان سان گڏو گڏ ڪئين هلي ها؟ تنهن ڪري جو ويدوڪت نراڪار ايشور آهي، تنهن کي عيسائي لوڪ مڃيندا، ته سندن ڪلياڻ ٿيندو. (١١)

١٢. جهون کي انهن ڪري ايشور جو پڇتائڻ:- ۽ انهن [ماڻهن] کي ڌيئرون ڄايون. [١] ايشور جي پٽن آدم○جي ڌيئرن کي ڏٺو ته هو سهڻيون آهن، ۽ انهن مان

△ قرآن شريف ۾ "قائن" کي "قابيل" لکيل آهي.

ؔ المرس آهي ته جن انجيل جو انواد عبد ستاري پرلين ۾ ڪيو آهي، ان هن سٽ جو انگريزي سڪتيءَ سان انگريزي انواد ڪيو آهي، جو رشي دياننداسرسوتيءَ جي آهي جو حنوڪ ايشور سان گڏ ٽي سؤ سال گهمندو رهيو هو. ان ڪري ئي هن لکيو آهي [انگريزي سچائيءَ جو پرڪاش تان].

○ هتي جاين تي انگريزي شبد آهن 'Daughters of man'=ماڻهن جون ڌيئر.

باب ۲ ليو! ووري هن زماني ۾ نه ڪو به وڻ ڪٿان ڏسڻ ۾ ۽ موسي ڪارڻ ڏسڻ ۾ ٿو اچي!
ڇا ايشور سڀ ڏسي ٿو؟ ۽ ٺاهي ڪري ڇڏيو آهي؟ اهڙين ڳالهين ڪرڻ ڪري نه ماڻهو به ٺڳجي
۽ مڪر ڪندڙ [سڀ] ٿو ٿئي، پر ايشور اهڙن ڇوڪرن ليو؟ جو ٻئي سان ٺڳي ۽ ڪپٽ ڪندڙ،
سو ڇلي ۽ ڪپٽي ڇو نه ٿيندو؟ ووري جو انهن ٽنهي کي پاراڻو ڏنائين، سو به بنان ڏوهه جي!
پر هي ايشور انياءِ ڪندڙ [ڪٿي ليو!؟ اهڙي پاراٽا ته ايشور کي لڳڻ کپن، جنهن ڪري اهي ان
ڪوڙ ڳالهايو ۽ کين ٺڳي ڇڏيائين!

ووري ڏسو انهيءَ بلاسماني ته ڏسو! جي بنان ڪٽڻ جي ڪرپ [حمل] رهي ٿي سگهي، ۽ ٻار
ڄڻي سگهيو ٿو! ۽ بنان برشارت جي ڪو پيٽ ۾ ووري ڪماڻي ٿي سگهي ٿو؟ ڇا اڳ ۾
ڪانٽيرا وڻ ڪين هوا؟ ووري جي ساڳين پاڇون ڪاڻڻ سڀئي لاءِ ايشور جي حڪم موجب
جاڻڻ تيرن آهن، انهي علي جو بالبهل ۾ ماڻس ڳالهه لکيل آهي، سو ڪوڙو ڇو نه سمجهجي؟
پر جي اهو سچ آهي ته هيءَ ڪوڙو ليکو!

جڏهن آدم جو ڪو به اولاد نه ٿيو هو، ته عيسائي لوڪ سڀني ماڻهن کي آدم جي اولاد
ڇو سمجهن ٿا؟ پر ڇا اهڙو ايشور ڪڏهن انسان جي ڀيڻ
ٺوڪي ٿو سگهندو؟

۸. ايشور جو آدم سان دوکو:- ۽ پرميشور ايشور چيو ته ڏسو! آدم چڱائيءَ ۽
مدائيءَ کي سڃاڻڻ لاءِ اسان مان هڪڙي جهڙو ٿيو آهي، ۽ متان هٿ ڊگهو ڪري
حياتي جي وڻ مان ... کائي ۽ امر ٿي پوي [۲۲]. تنهنڪري پرميشور
ايشور آدم کي ڪڍي ڇڏيو ۽ ان عدن جي باغ جي اوڀر پاسي کان ڪروبيمن ✱
کي ۽ ٻرندڙ ترار سان جا چوڌاري گهمندي هئي مقرر ڪيو، انهيءَ ته حياتي جي وڻ جي
واٽ جي رکيا ٿئي [۲۴]. (پيدائش باب ٽيون آيتون ۲۲-۲۴)

سمالوچنا:- ڀلا ايشور کي اهڙو حسد ڇو ٿيو، ۽ اهڙو شڪ ڇو پيو ته آدم ڪٿان ۾ اسان
جهڙو ٿي پوندو؟ ڇا هيءَ برئي ڳالهه هئي؟ اهڙو شڪ ڇو پيو؟ جاڪاڻ ته ايشور جو
مٽ ڪڏهن به ڪو ٿي نٿو سگهي. پر هن ليک مان اهو به ثابت ٿي سگهي ٿو، ته هو ايشور
نه هو ڪو خاص ماڻهو هو! بائبل ۾ جتي جتي ايشور جو بيان آيو آهي، اتي اتي هو
ماڻهن جي [انسان] جهڙو بيان لکيل آهي! هاڻي ڏسو! آدم جي ڪٿان جي واڌاري ۾ ايشور
ڪيڏو نه ڏکي ٿيو! ووري امر وڻ جي ڦل کائڻ [جي رنڊڪ لاءِ] ايشور ڪيڏو نه حسد
ڪيو! ووري جڏهن پهريائين آدم کي ووري باغ ۾ رکيائين، تڏهن اڳ مد جو اهو ڪٿان
ڪين ڄاڻي ڪيائين، ته آدم کي ووري باغ مان ڪڍڻو پوندو! ووري جو ٻرندڙ ☒ ترار جو
پهرو رکيائين، سو به ماڻهوءَ جو ئي ڪم آهي ۽ نه ايشور جو، (۸)

۹. عيسائي ايشور جو گوشت جي قرباني قبول ڪرڻ:- ۽ ڪجهه ڏينهن کان

✱ ڪروبيمن=Cherubims ٻئي درجي وارن نورين ڏسڻ جي فرشتن مان هڪڙو.
☒ انگريزي لفظ آهي 'Flaming Sword'=ٻرندڙ يا شعلي ڏيندڙ ترار.

نہ لوڙهہ جي ٿانوَ. (٦) ۽ اُنهن پنهنجي جوڙن اندرين ڪمرن، ۽ ڪن هنڌ پنهنجي نہ اَسُڻ اُگهاڙا اُهيون ۽ اُنهن اُڇهر جا پُن هڪ اُٺي سان پنهنجي سڀني ٻاڙ لاءِ تهہ ٻند [گوڏ پرن ٻڌل پرن ڏوکيون] لاهيون. (٧) ۽ پرمِيشور ايشور لالگ ڪي جيئو نہ چاڪاڻ تہ تو اُنهن ڪم آهي، انهيءَ ڪري اُن سڀني جنوارن ۽ جهنگ جي سڀني جانورن کان وڌيڪ ملعون [ڌاراتو ڏنل] ٿئين ۽ اُن پنهنجي پيٽ ڀر هلندين، ۽ پنهنجي سڄي اُمر مٽي کائيندو رهندين. (١٤) ۽ آءٌ تنهنجي ۽ اِستريءَ جي وچ ۾، ۽ تنهنجي اولاد ۽ اِستريءَ جي اولاد جي وچ ۾ دشمني وجهندس، هوءَ تنهنجو مٿو چِيٿيندي ۽ تون سندس کُڙيءَ ۾ ڏنگيندين. (١٥) اِستريءَ کي اُن چيو تہ تنهنجي گربہ ۾ [۽ اُن ۾ تنهنجي] ڏکن کي ڏاڍو وڌائيندس ۽ تون تڪليف سان ٻار ڄڻيندينءَ ۽ مڙس لاءِ اُڪا ڪندي رهندينءَ، ۽ هو تو تي حڪم هلائيندو. (١٦) آدم کي اُن چيو تہ چاڪاڻ تہ تو پنهنجيءَ اِستريءَ جي ڳالهہ مڃي اُن ڊرخت مان کاڌو آهي، جنهن لاءِ مون تو کي حڪم ڪيو هو تہ اُن مان نہ کائج، انهيءَ ڪري تنهنجي سبب ڌرتي لعنتي ٿي؛ پنهنجي سڄي اُمر تون اُن مان تڪليف سان کائيندين. (١٧) هوءَ تو لاءِ ڪنڊا ۽ اوڪڻ ڪنڊا ڄڻائيندي، ۽ تون پوکيءَ جو ساڳ ڀاڄيون کائيندين (١٨).

(پيدائش باب ٽيون آيتون ١ کان ٧ ۽ ١٤ کان ١٨.)

سمجھاڻي:- جي عيسائي جو ايشور سروگيہ هجي ها تہ هن چالاڪ نانگ اوڪاس شيطان کي جو ڄاڻي ها. پر جي ڄاڻندو هو تہ ايشور لئي ڏوهاري آهي! چاڪاڻ تہ جي هو ڪيس پهرين نہ ٺاهي ها، تہ هو ٺڳي ڪري جو ها؟ وري اُهو ٻڌائي ڪري تہ هو نہ ٺاهي ها تہ پوءِ ڌوڪو ڪرڻ جي ڪنهن ٻاڙي جو ٺاهيو ويو؟ وري سچ پڇو تہ هو نانگ هوائي هئو، بلڪ ماڻهو هو! چاڪاڻ تہ جي ماڻهو نہ هجي ها، تہ ماڻهن جي ٻولي ڪيئن ڳالهائي سگهي ها؟ وري شيطان نہ اُنکي ڪوڙ ڪيو جو ٻاڙ ڪرڻ هجي ۽ ٻئي کي ڪرڻ لئي ڦلائي! پر اِلي نہ شيطان سمهو [هو]! العشريني اُن هن اِستريءَ کي ڪوڙ سيکاريو، بلڪ سچ سچ چئي ڏنائين! ٻاڙ انهو آدم ۽ هوا سان ڪو ڳالهايو. نہ انهي ڳالهہ ڪري اُوهين مري ويندا! جيڪڏهن وڻ کان جو ڏيندو ۽ اُمر ڪندو هو، نہ سندس ڦل ڳالهہ کان روڪ جو ڪيائين؟ پر جي روڪيائين تہ اهڙو ايشور ڪوڙو ۽ ڀرمائيندڙ سڏ ٿيو. چاڪاڻ تہ اُن وڻ جا ڦل ماڻهن کي گيان ۽ سک پهچائيندڙ هوا ۽ تہ اُگيان ۽ موت ڏيندڙ! پر جي ايشور ڦل کان روڪ ڪئي، تہ اُن وڻ کي پيدا ڇو ڪيائين؟ جي ٻاڙ لاءِ اُگهن ڪيائين، تہ ٻئي ڳالهہ ۾ ڏرو آ—

ڌمس انگريزيءَ ۾ with her شبد پيل آهي، جنهنجو اَرٿ ٿيندو ”جو اُن سان گڏ هو“.

* عبرانيءَ ۾ اوڪڻ ڪنڊا، اوڪڻ ڪنڊا يا اوڪڻ ڪنڊا هڪ سڃو ڪنڊن وارو ٻوٽو آهي، جا هڪ وار ڏکي لئي ٿئي، ۽ جنهنجي پن ۽ شاخن تي تمام گهڻا ڪنڊا ٿين. سندس گل اڇا ۽ ڳاڙها ٿيندا آهن، ڦر اُڪرٽ جهڙو ٿيندو شاخ تي لڳل هوندو آهي؛ جنهن ۾ اُن جهڙي اُچي شيءِ پيل هوندي آهي. سنسڪرت ۾ ستيانسي =اُشتر ڪنٽڪ. فارسيءَ ۾ اشترخار ۽ انگريزيءَ ۾ Thistle چوندا آهن. [ڪليبراو].

هيو. انهن سڀني پاسرين مان هڪ پاسري ڪڍي ۽ اُنهي جاءِ تي ماس ڀري ڇڏيو. [٢١] ۽ پرميشور ايشور آدم جي اُن پاسريءَ مان هڪ ناري ٺاهي، ۽ کيس آدم وٽ وٺي آيو [٢٢]. باب ٢ آيتون ٢١-٢٢.

سميڪشا- جي ايشور آدم کي ننڊ ۾ سمهاريو هو، ته سڀني استريءَ کي ننڊ ۾ سمهاريو ڇو نه ٺاهيائين؟ ٻيو جي ٻار کي هڏي مان ٺاهيائين ته آدم کي هڏي مان ڇو نه ٺاهيائين؟ ٻيو جنهن نر مان نڪرڻ ڪري ناري * نالو پيو، تنهن ناريءَ مان به نر جو نالو پوڻ کپي ۽ ۽ سڀني هڪ ٻئي سان پريم به رهڻ کپي! جهڙي استريءَ سان پرش پريم ڪري تهڙي پرش سان استري به پريم ڪري! ڏسو وڏوان لوڪو! ڪهڙي نه [عيسائين جي] ايشور جي پدارٿ وديا ۽ ڦلاسافي جهلڪا ڏئي رهي آهي. جي آدم جي هڪ پاسري ڪڍي ناري ٺاهي هوائين، ته سڀني ماڻهن جي هڪ پاسري گهٽ ڇو نٿي ٿئي؟ استريءَ جي شرير ۾ ٻه ٻئي هڪڙي پاسري گهٽ کپي، ڇاڪاڻ ته هوءِ هڪڙيءَ پاسريءَ مان ٺهيل آهي. ڇا جنهن سامگريءَ [مصالح] مان سڄو جڳت ٺاهيائين انهن سامگريءَ منجهان استريءَ جو شرير نٿي ٺهي سگهيو؟ اُن مان [سڌ آهي] ته بائيبل سرشٽي وديا [عالمن عقيدن] جي اُبتڙ آهي.

٧. استري ۽ نانگ ۽ آدم کي ٺڳائڻ- ۽ نانگ پرٿويءَ جي هر هڪ جانور کان جنهن کي پرميشور ايشور ٺاهيو هو، چالاڪ هو. ۽ هن ناريءَ کي چيو ته ڇا سچ پچ ايشور چيو آهي، ته اوهان هن باغ جي هر هڪ وڻ منجهان نه کائو؟ (١) ۽ استريءَ نانگ کي چيو ته اسين هن باغ جي وڻن جا ميوا کائون ٿا. (٢) سواءِ اُن وڻ جي ميوي جي جو باغ جي وچ ۾ آهي، ايشور چيو آهي ته اوهان اُنکي نه کائو ۽ نه ڇهو، جيئن متان مري وڃو. (٣) ۽ نانگ استريءَ کي چيو ته يقين اوهين ڪونه مرندا. (٤) ڇاڪاڻ ته ايشور ڄاڻي ٿو ته جنهن ڏينهن [اوهين] اُهو کائيندا، اوهانجون اکيون کلي وينديون ۽ اوهين ايشور وانگر ڀلي بڇڙي جا سمجهندڙ ٿي پوندا. (٥) ۽ جڏهن اُن استريءَ ڏٺو ته اهو وڻ کائڻ ۾ چڱو، ڏسڻ ۾ سهڻو ۽ بڌيءَ ڏيڻ لاءِ چڱو آهي، ته سڀني ميون مان کڻي [ٻارڻ] کاڌو ۽ پنهنجي مڙس کي به

* اعتراض اهو آهي ته ٺهرائين آدم کي جو پيدا ڪيو ويو ۽ اُن لاءِ ناري ڪهڙي آهي؟ ڪو جواب ڏيندو ته زال جو نالو "ناري" عبراني ٻولي جي لفظ آهي، ڇاڪاڻ ته "نر" شبد مان "ناري" شبد ٺهيو آهي. اُن تي اعتراض ٿيندو ته "ناري" شبد مان به "نر" ٺهي ٿو سگهي! ٻيو بائيبل موجب زال کي آدم جي اڪيلائي ختم ڪرڻ ۽ دل وندرائڻ لاءِ پيدا ڪيل آهي. پر اهو ڪو زبردست دليل ڪونهي، ڇاڪاڻ ته ساٿيءَ ۽ ٻيءَ ناريءَ جي اڪيلائي کي دور ڪرڻ ۽ ساٿس پريم ڪرڻ لاءِ مڙس ڪنهن نه پيدا ڪري ٿو سگهجي! ڪنهن ڪري آدم کي ٺهرائين پيدا ڪرڻ جو ڪو اهو زبردست ڪارڻ ٻڌايل ڪونه هئو. [اُوت ۽ جي آڌار تي] اُن بابت وڌيڪ ڏسو پيدائش باب ٢ جون آيتون ٢٣-٢٤.

‡ انگريزي بائيبل جا اکر آهن- 'Ye shall be as gods, knowing & evil' جنهجو ناواڻ اهڙو ٿيو "اوهين ديوتائن جهڙا چڱي مدي جا ڄاڻو ٿي پوندا." [ڪمپرائو]

سميڪشڪ :- جي تون ڪنهن ٻئي جڳهه کان پڙهي پڙهائين ٿو ته ضرور ان جو پرچار ڪر. ٻئي ايشور جو ساڪار هئڻ ڏيکاري ٿو*

آهي ڇو ته ڪجهه جي پروه آهي. ٻن [جڳهه ۾] ايشور ڪنهن به نئين پدارٿ جو ٺهڻ نه ٿو، پر جي ڪجها آهي

ته جيڪي روپ مان اڳي ۽ پوءِ مان جل پڻ هئي ۽ سگهي ٿو. انهن ڪجها مان ڏيڻ ته ڪنهن نٿي

ته سگهندو. ڇو ته جي ايشور سڀني جڳهه تي هجي ها ته ان ۾ ايشور جي ڪجها ڪرم ۽

سماءِ واري هجي ها. پر جيڪا ان جڳهه ۾ ايشور جا ڪرم ڪرم ۽ سماءَ ته ڪجها ڪري، پڻ لاءِ ته

اهو ايشور مان ٺهيل نه آهي. پر جڳهه جي ڪارڻ يعني پرماڻن آدي تاتي وارين جي [وستن]

مان ٺهيو آهي. جڳهه جي اُتپتي [جو وڌن] جڏهن وند آدي شاسترن ۾ لکيل آهي، ٿورڙي

ٿي، ان الوسار ايشور جڳهه کي ٺاهيندو آهي. جيڪڏهن آدم جو اندر ايشور جو روپ جيو ۽

پاڻ بوءِ ماڻهو ڇو آهي، ته ايشور جو سروپ اهڙو جو ڪهڙو آهي؟ جو ته آدم ايشور

جهڙو ٿيو، ته ايشور اوس آدم جهڙو ئي هئڻ کپي!

٥- مٽيءَ جو پتلو ٺهڻ :- ان کان پوءِ پرميشور ايشور ڌرتيءَ جي ڌوڙ مان آدم کي

بڻايو، ۽ سندس ناسن ۾ جياتي جو ساهه ڦوڪيو ۽ آدم جيئرو پراڻ ٿيو [٧] ۽ پرميشور ايشور

عدن○ ۾ اوڀر پاسي هڪ باغ لڳايو، ۽ ان آدم کي، جيڪو هن بڻايو هو، تنهن ۾ رکيو.

[٨] ۽ ان باغ جي وچ ۾ ان جياتي جو وڻ ۽ چڱي مندي جي ڄاڻ جو وڻ ڌرتيءَ مان

اُڀاريو [٩]. باب ٢، آيتون ٧، ٨ ۽ ٩.

سميڪشڪ :- جڏهن ايشور عدن ۾ باغ بڻائي تنهن ۾ آدم کي رکيو، تڏهن ڇا ايشور نٿي

ڄاتو ته پوءِ وري هتان ڪڍڻو پوندو؟ وري جي ايشور آدم کي ڌوڙ مان ٺاهيو،

ته اهو ايشور جو سروپ ڪيئن ٿي سگهي ٿو؟ پر جي آهي، ته ايشور به ڌوڙ مان ٺهيل هوندو.

سندس ناسن ۾ ايشور جيڪو ساهه ڦوڪيو، سو ساهه ايشور جو سروپ هو يا ٻيو ڪجهه؟

جي اهو هو ته ايشور آدم جي سروپ ۾ نه ٿيو! پر جي ساهه [ايشور جو سروپ] هو ته

آدم ۽ ايشور هڪجهڙا [سدا لڳا]! وري جي هڪجهڙا آهن، ته جنم، مرڻ، واڌاري ۽ گهاٽاري،

بک، اُڃ آدي دوش آدم جيان ايشور ۾ به ايندا. پوءِ هو ايشور ڪيئن ٿي سگهندو؟ انهيءَ

ڪري توريت جي هيءَ ڳالهه ٺيڪ نٿي ڀاسجي، ۽ هيءُ ڪتاب به ايشور ڪرت نه آهي.

٦- استريءَ جي اُتپتي :- پرميشور ايشور، آدم کي گهري ننڊ ۾ وڌو ۽ هو سمهي

* ڏيڻو = پدارٿ جيڪي ڪجهه ٺهيل آهن.

‡ انگريزي بائيبل موجب "۽" لفظ ڪونهي.

¶ اُنهن ٻنهي جاين تي انگريزي بائيبل ۾ "MAN = ماڻهو" شبد آهي ۽ نه "ADAM = آدم"، "MAN" معنيٰ "انسان ذات" به ٿي سگهي ٿي. انهيءَ ڪري ڏنڊڪ ڏوراوا ۽ ساڪسدان جو سرشٽيءَ جي آد ۾ هڪدم گهڻا ماڻهن جو پيدا ٿيڻ لکيا ويسن. انهيءَ نه هتان حوالا قائم ٿا ڪن. (ڪڍڻوار)

□ انگريزيءَ ۾ SOUL = روح آهي.

○ "عدن" شبد سنسڪرت جي "عدان" = ادان" اوڀاس باغ جو نالو آهي.

جو جوري ها ته چڱو آهي؟ جي ته جاڳندڙ هو ته هو ايهو لي ته آهي! ٻيهڪري ته اوهانجو پالڻ ايهو جي واڳي آهي ۽ نه سمجهس جاڳايل ايهو سروڪ [جاڳي جاڳيهار] آهي.

٣. ياڻين جي وچ آڪاش:- ۽ ايهو جهو ته ياڻين جي وچ آڪاش ٿئي ۽ ياڻين کي ياڻين کان وڇائي. [٦] ۽ ايهو آڪاش کي ٺاهيو، ۽ آڪاش جي هيٺين ياڻين کي آڪاش جي مٿين ياڻين کان ڌار ڪيو، ۽ ائين ٿي پيو. [٧] ۽ ايهو آڪاش کي سروڳ [ڪري] ڪوٺيو ۽ سانجهي ۽ صبح ٻيو ڏينهن ٿيو [٨]. باب ١ آيتون ٦-٨.

سمبکشڪ- ڇا آسمان ۽ ياڻيءَ نه ايهو جهڙي ڳالهه ٻڌي وڃي؟ ۽ جي جل جي وچ آڪاش ته هجي ها ته جل رهڻي ڪٿي ها؟ پهرين آيت ۾ لکيل آهي ته آڪاش کي ٺاهيو ڇڏائين. ايهو آڪاش کي ٺاهڻ ولڙيف ڇٽيو. جي آڪاش کي سروڳ ڪوٺيائين، اهو ته سرو وياپڪ آهي، ٻيهڪري هرهنڌ سروڳ ٿيو. پوءِ سروڳ ڪي آهي؛ ائين چوڻ ولڙيف آهي. جڏهن سج آئين ٿيو ٿي نه هو، ته پوءِ ڏينهن رات ڪٿان ٿي ويا؟ اهڙيون اڻ ٺهڪندڙ ڳالهيون ايندڙن آيتن ۾ [اڻا] ڀريل آهن.

٤. آدم کي ياڻ جهڙو ڏاهائين:- جڏهن ايهو چيو ته اسين آدم * کي پنهنجي سروپ ۾ ياڻ جهڙو بڻايون [٢٦]. تڏهن ايهو آدم کي پنهنجي روپ ۾ ائين ڪيو، هن کين نر ۽ ناري بڻايو [٢٧]. ايهو ائين کي آسيس ڏني [٢٨]. باب ١، آيتون ٢٦-٢٧-٢٨.

سمبکشڪ- جي آدم کي ايهو پنهنجي سروپ اي ٺاهيو آهي، ته ايهو جو سروپ پوتر، گيان سروپ، آنند مئه آدي گڻن وارو هئڻ گهرجي ان جهڙو آدم ڇو نه ٿيو؟ نجي ته ٿيو ته [ستو آهي] ته ايهو جي سروپ ۾ [آدم] نه ٿيو، روڳ [جي] آدم کي [پنهنجيءَ آڪرتيءَ تي] ٺاهيائين، ته جهڙو ايهو پنهنجي سروپ کي ائين ٺهڻ ڪيو. پوءِ [ٻيا] جو آتم [ڪالي] ڇو نه آهي؟ وري آدم کي ائين ڪٿان ڪيائين؟

عيسائي- مٽيءَ مان ٺاهيائين.

سمبکشڪ- مٽي ڇا مان ٺاهيائين؟

عيسائي- پنهنجي قدرت ازلي سامرٿ مان.

سمبکشڪ- ايهو جو سامرٿ اناڌي آهي يا نئون؟

عيسائي- اناڌي آهي.

سمبکشڪ- جي اناڌي آهي ته جڳت جو [اپادان] ڪارڻ سناتن ⊕ [سدا] ٿيو! پوءِ اياو [اوسٿيءَ] ڪجھان ڀاو [عدم] جو ٿا مڃو؟

عيسائي- سرشٽيءَ کان اڳي ايهو بنا ڪنهن پدارٿ نه هو.

---

* انگريزي بائيبل ۾ "MAN" شبد آهي ته "ADAM" ٻي آڳهو ترجمو هرهنڌ آدم اي ڪيل آهي. آدم سنسڪرت جو شبد آهي [آدِ = آرمڀ وارو ۽ م = منش] اڙٿات هن يرڪول ۾ پهريون يا پهرياڻي پيدا ٿيل ماڻهو. आदिम = آدم، شبد جي معنيٰ "پهريون يا پهرين" آهي. [ڪليجراو]

⊕ سناتن = اناڌي جنهنجو آرمڀ نه ٿيو هجي.

سميڪشڪ- پولس جي انهيءَ ڪهڙيءَ ريت ٿي؟ ڇاڪاڻ ته جي ولو [سرو وياپڪ] خداوند آڏي سوگهو آهي ۽ هيٺ مٿي ڦهليو آهي. جيڪڏهن آڪاش ته ليهو هو، الهندي پولو يا آڪاش هو ڪٿي ڇو؟ جي ته هو ته جڳت جو ڪارڻ ايشور ۽ جيو ڪٿي رهندا هوا؟ يا آڪاش جي ڪري، خداوند لنگهي نٿو سگهي. تنهنڪري اوهانجي بائيبل جو ڪٿن ليڪ ته آهي! [ڇا] ايشور ٽيڙو ۽ سندس گيان ۽ ڪرم ته ٽي ٽول ليندا آهن، اٿوا سيٽي ٻي ٽولڪا آهن؟

عيسائي- ٽوڙل وارا نا آهن.

سميڪشڪ- پوءِ انهي ڳالهه جو لکيائون ته ايشور جي بغل پرائي "ٽيڙول هئي"؟

عيسائي- "ٽيڙول" جو اوٽ آهي ته هيٺ مٿي هئي، سڀني سڌي نه هئي!

سميڪشڪ- پوءِ ٽيڪ ڪيئن ڪيئي؟ ۽ ڇا هيٺ ۽ هوٺ مٿي نه آهي؟ ايشور جو ڪم ٽيڙول الڪري لڪي ٿي سگهي، جو هو سرو گيه آهي ۽ سندس ڪم پر نه پهل ته چوڪ ٿي سگهي ٿي. تو بائيبل ۾ ايشور جي سرشٽي ۾ ٽوڙل جاڳايل آهي، تنهنڪري هيءُ پستڪ ايشور ڪرت ٿي نٿو سگهي؟ پهرين [خدا] ته ايشور جي آهي وسٽر ڪهڙي آهي؟

عيسائي- چمڙي!

سميڪشڪ- هوءِ ساڪار آهي يا نراڪار؟ ۽ وياپڪ آهي يا هڪ ديشي؟

عيسائي- نراڪار، چيتن ۽ وياپڪ آهي. پر ڪيئن هڪڙي سنائي پر وٽ ۽ جبلن آسمان آدي اسٿانن ۾ مڪه ڪري رهندو آهي.

سميڪشڪ- جي نراڪار آهي ته ڪنهن ڏٺو ڪيئن؟ ۽ وياپڪ هو جهل ٽي اڏي ڪٿي هن ٿي نٿو سگهي. پلا جڏهن ايشور جو آهيا جهل ٿي ٿي اڏيو، تڏهن ايشور ڪٿي هو؟ هن مان اهو ٿي سگهي ٿو ته ايشور جو شرير ڪنهن ٻئي اسٿان ۾ ڪم هوندو، اٿوا عيسائين انهيءَ جي هڪ لشڪر جي پالڻ لاءِ ٿي لوڏايو هونداين. جيسي ڳالهه آهي ته [ايشور] وڏو ۽ سرو گيه ڪڏهن ٿي نٿو سگهي. جي وڏو ته آهي، ته هڪجيٽ جي وچاڌ ڌارڻ، پالڻ، جيون جي ڪرمن جو نراڌل ۽ پرلاءِ ڪڏهن ڪيئن ڪري سگهندو، جو ته جڏهن پرماتما جو سرو پيه هڪ ديشي، تنهنجا گڻ ڪرم ۽ سڀاءَ به هڪ ديشي ليندا آهن. جي اهڙي آهي ته هو ايشور ٿي نٿو سگهي. جو ته ايشور سرو وياپڪ، انيت گڻ، ڪرم ۽ سڀاءَ وارو، سچدانند سروپ نت، شڌ، [گيانِي] مڪت سڀاءَ [سوڀاءُ ڪري پيدائش ڪان ٻاهر] انادي ۽ انيت آدي گڻن وارو ويدن ۾ چيو ويو آهي! تنهنجي ٿي موچ ڪري اوهانجو ڀلارو ٿيندو ۽ نه ٻي ڳرڪار.

٣- پرڪاش ڪڻن اٿين ٿيو:- ۽ ايشور چيو ته سوجهرو ٿئي، ۽ سوجهرو ٿي ويو، ۽ ايشور سوجهري کي ڏٺو ته چڱو آهي. [پيدائش جو پستڪ] باب ١، آيتون ٣-٤.

سميڪشڪ- ڇا ايشور جي ڳالهه جڙ روشني سوجهري ٻڌي ورتي؟ جي ٻڌي هوائين ته هن سمي به سج، ڏيئي ۽ اگنيءَ جو پرڪاش اسانجهين ۽ اوهانجين ڳالهين جو اثر ڇو ٿو ٿئي؟ پرڪاش جڙ ٿيندو آهي، هو ڪڏهن به ڪنهنجي ڳالهه ٻڌي نٿو سگهي. ڇا ايشور سوجهري کي ڏسڻ کان پوءِ ٿي سمجهيو ته سوجهرو چڱو آهي؟ پهرين ڇو نه ڄاڻندو هو؟ جي ڄاڻندو هو ته ڏسي

ओ३म्

تيرهون سملاس

عيسائي مت جي وشين جي پريکشا ڪريون

هاڻي عيسائي مت جي وشيه تي ٿا لکون، جنهن مان سڀڪي سمجهي وٺندا ته سندن مت نردوش ۽ سندن بائيبل پستڪ ايشور ڪرت آهي ڪ نه؟ بائيبل منجهان پهريائين "توريت" جي وشيه تي لکيو وڃي ٿو.

١. سرشٽي اتپتي:- آرنڀ ۾ ايشور آڪاش ۽ پرٿويءَ کي اُتپن ڪيو. ۽ پرٿوي بي ڊول ۽ سنسان هئي، ۽ گهرائي * مٿان اونڌهه هئي. ۽ ايشور جي آتما پاڻيءَ مٿان ٿي لڏي. [پيدائش جو ڪتاب] باب ١ آيتون ١-٢.

سميڪشڪ ‡ - آرنڀ ڇا کي ٿا چئو؟

عيسائي - سرشٽيءَ جي پهرين اتپتيءَ کي.

سميڪشڪ - ڇا اهائي سرشٽي پهريائين اتپن ٿي آهي، ۽ اُن کان اڳ ڪڏهن نه ٿي هئي؟

عيسائي - اسان کي سڌ ڪانهي ته ٿي هئي يا نه! ايشور ڄاڻي!

سميڪشڪ - جي نٿا ڄاڻو ته هن پستڪ تي وشواس ڇو ڪيو اٿو؟ جنهن [پستڪ] مان سنديهه جو نوارڻ ٿي نٿو سگهي. انهيءَ ڀروسي ماڻهن کي اُپديش ڪري هن سنديهه سان ڀريل مت ۾ ڇو ٿا ڦاسايو؟ ۽ جي سڀ سنديهن کان آجي ۽ سڀني شنڪائن جي نورتي ڪندڙ واري ويد مت کي ڇو نٿا گرهڻ ڪريو؟ جڏهن اوهان کي ايشور جي سرشٽي رچنا جي سڌ ڪانهي، ته ايشور کي ڪئن سڃاڻيندا هوندا؟ § آڪاش ڇا کي ٿا چئو؟

عيسائي - پولار ۽ مٿي جي آهي تنهن کي.

---

* گهرائي = انگريزي Deep آهي جنهن جي معنيٰ گهرائي ۽ سمنڊ ٻئي آهن، اهو ترجمو پادرين ڪيو آهي ۽ نه رشي ڏياننڊ.

گهرائي معنيٰ سمنڊ جي گهرائي.

پاڻي انگريزيءَ ۾ Waters آهي يعني جمع آهي. معنيٰ ٿيندي سمنڊ جو ته پرٿويءَ تي سمنڊ گهڻا آهن.

‡ سميڪشڪ = ڇنڊ ڇاڻ ڪندڙ يا سچ جو ڳولائو. اهو شبد پستڪ جي ليکڪ اوتاس رشي ڏياننڊ لاءِ ڪم آندل آهي.

§ آڪاش شبد جا ٻه ارٿ آهن هڪ اوڪاش = مڪان جنهن کي انگريزيءَ ۾ Space ڪوٺيندا آهن. ٻيو اهو سوکشم تت جنهن منجهان ٻيا تت نڪتا. انهيءَ کي انگريزيءَ ۾ Ether ڪوٺيندا آهن؟

سمجهو ٿيندو. سڀني ملڪن کي گهرجي ته سڀني ٻارن جي پڙهائڻ تي ڌيان ڏين ۽ سمجهي ڪري پنهنجو رايو ان مت جي پکش ۾ يا ورود ۾ ڏين يا لکن.

[جي ٻار پڙهي نه سگهن] سي اهي ڪان ٻڌن جاڪاڻ ته جيئن پڙهيا ڪري 'پنڊت' ٿا ٿين، تيئن ٻڌڻ ڪري 'بهوسرت' ٿا سڏجن. شروتا جي ٻئي کي سمجهائي نه سگهي ته ٻار نه سمجهي آئي وٺندو. جي پکشپات رهتي عملڪ چاڙهي ٿا ٿين، سي نه پنهنجا ۽ نه پراوا ڪي با دوش ڏسي سگهن ٿا.

٥. ستيارٿ پرڪاش لکڻ جو ڪارڻ

مون جي آتما سچ ۽ ڪوڙ جو ٺيڪ ٺيڪ نرڻو ڪرڻ جي سامرٿ رکي ٿي. جيترو پنهنجو پڙهيل يا ٻڌل [گيان] آهي، اوترو ئي لکڻ ڪري سگهو آهي. جي ڪهڙي مت وارا آهن مت وارن جي وشيه ڄاڻندا ۽ ٻيا نه ڄاڻندا، ته ٺيڪ ٺيڪ واد واد ٿي نه سگهندو. ۽ ائين اڳيائي لوڪ ڪنهن نه ڪنهن ڀرم ورتي واڙي ۾ ڦاسي ويندا آهن. ائين نه ٿئي، ان لاءِ مون گرنٿ ۾ سڀني مکيه مت جي وشيه ۾ ٿورو لکيل آهي. انهي سڀني مت جي مکيه وشين جو انومان ڪري سگهجي ٿو ته ڪهڙو سچو آهي يا ڪوڙو.

٦. شاسترارٿ دوارا سچ ڪوڙ جو نرڻو ڪرڻو

جيڪي نه سڀني جي مذهب جو ڄاڻو سڀني ڄاڻن آهن سي نه سڀني ۾ هڪ جهڙا آهن. جهڳڙو ڪرڻ ڄاڻن ئي لڳندو آهي. الوا هڪ سچو ۽ ٻيو ڪوڙو هجي ته نه گروڙو واد واد هوندو آهي. جي وادي [پنهنجي دوا ڪرڻ وارا] ۽ پرتي وادي [کنڊن ڪرڻ وارا] سچ ۽ ڪوڙ جي نرڻو ڪرڻ لاءِ واد واد ڪندا ته اوس نرڻو ٿي ويندو. هاڻي اها ڳالهه ٻڌي ڏسو، سڀلاس ۾ عيسائي مت جي وشيه ۾ گورو اکي ڪري سڀني جي اڳيان رکيان ٿو. ويچاري ڏسو ته ڪهڙي آهي؟ سڀني اڳيان ڪهڙي ڳالهه جي گهرج ٿي ڪهڙي؟

تيرهين سملاس جي انوڀومڪا [ديباچو] نمبر ۳

۱. انجيل کي عيسائي ۽ يهودي مڃيندا آهن

هيءُ جو بائيبل جو مت آهي، سو وڏو عيسائين جو آهي، سو انهن لاءِ آهي، پر ان ۾ يهودي وغيره به شامل آهن. هن تيرهين سملاس ۾ عيسائي مت جي وشيه لاءِ لکيو ويو آهي، تنهنجو مطلب ظاهر آهي ته اهڙيءَ ريت بائيبل جي مڃيندڙن مان عيسائي لاءِ مکيه سمجهيا وڃن ٿا، ۽ يهودي وغيره ٻئي درجي ۾ آهن. مکيه ويچار ڪرڻ سان ٻئي درجي وارا نه ويچار ۾ اچي وڃن ٿا. هن جي ڇڪتا وشيه هت لکيل آهي سو وڏو بائيبل سمجهان، جهڙڪي عيسائي ۽ يهودي وغيره سڀ ڳا مڃن، ۽ انهيءَ پستڪ کي پهرئين درجي جو مول حڪارڻ ڳا سمجهن.

۲. انجيل جي ترجمن پڙهڻ ڪري مون ۾ سنديهه جاڳيو

هن ڪتاب جا گهڻيئي ترجما ٿيا آهن، جي سڀني مت وارن وٽن وٽن پاڻ وٽ رکيا آهن. انهن مان ديوناگري ۽ سنسڪرت ترجما ڏسي ڪري مون کي بائيبل لاءِ گهڻيون ئي شنڪائون اٿي کڙيون آهن. انهن مان ڪي ٿوريون هن تيرهين سملاس ۾ سڀني جي ويچار لاءِ لکيون آهن.

۳. سچ ۽ ڪوڙ جي نرنيه ڪرڻ جي اڀلاشا

اهي ليک رڳو سچائيءَ جي ودڌيءَ ۽ ڪوڙ کي گهٽائڻ لاءِ ئي [لکيا ويا] آهن، ۽ نه ڪنهن کي ڏک پهچائڻ، ڪي هاڃي ڪرڻ يا ڪوڙا دوش لڳائڻ لاءِ! اهو تاتپرج هيٺين ليک ۾ سڀ سمجهي وٺندا ته هيءُ پستڪ ڪهڙي پرچار جو آهي، ۽ انهن جو مت ڪهڙو آهي. هن ليک جو پرايوجن اهو آهي ته سڀ ڪوئي مت جاليءَ کي ڏسڻ، پڙهڻ، لکڻ وغيره ۾ سهوليت ٿئي، ۽ وشواس رکندڙ ۽ شنڪا ڪندڙ ٻئي غور ڪري مالهو ويچار ڪري عيسائي مت جو اندولن [ملهڻ] ڪري سگهندو.

۴. ستيه ۽ ڪرتويه جي گرهڻ ۽ استيه ۽ اڪرتويه کي ڇڏڻ لاءِ هرڪو ٿئي

هن مان هڪ اهو پرايوجن به سڌ ٿيندو ته ماڻهن جو ڌرم سمبنڌي گيان وڌي ڪري، سچي ۽ ڪوڙي مت ۽ ڪرتويه اڪرتويه * ڪرمن جي ڄاڻ ليک سمجهه ۾ اچڻ ڪري، ستيه ۽ ڪرتويه ڪرمن جو سويڪار ڪرڻ ۽ استيه ۽ اڪرتويه ڪرمن کي ڇڏي ڏيڻ

---

* ڪرڻ ۽ نه ڪرڻ جهڙا ڪرم [ادائيءَ وڌي ڪرم ۽ لڪ ڪرم يا امر ۽ نهي].

١٢٥. ڪروکيتر ۾ ٨٤ هزار درياءَ:-

कुरुक्खचुलसी लक्खा । छब्बेक्कसतनाईं उवइ विवदोवी महानइंउ । चउदस लक्खा उवतेयं ॥
प्रकरणरत्ना भा० ४ । लघुक्षेत्रसमा० सू० ६६ ॥

[پرڪرڻ رتناڪر ڀاڱو ۴ لگهو ڪيتر سماس سوتر ٦٣ (ڳالهه:-] ڪروکيتر ۾ ٨٤ هزار نديون آهن.

سميڪشڪ- ڪروکيتر ته ٿلهڙو ننڍڙي جاءِ آهي، ڪيئن نه ڏسندي ڪوڙي ڳالهه لکڻ ۾ ڪين لڄ نه ٿي آئي!

١٢٦. تيرٿنڪرن جو سنگهاسن:-

वसुचरा उताउ । इगेग सिंहासणाउ अइपुव्वं । चउ सु वितास निव्वासण, दिसि भवजिण मज्जणं होई ॥
प्र० भा० ४ । लघुक्षेत्रसमा० ४ सू० ११६ ॥

[پرڪرڻ رتناڪر ڀاڱو ۴ لگهو ڪيتر سماس جي سوتر ١١٦ (ڳالهه:-] هن شلا جي خاص ڪري ڏکڻ ۽ اتر پاسي هڪ هڪ سنگهاسن جاءِ ٺهي. انهن شلائن جا ٻالا ڏکڻ پاسي آڻي پاڻي ۽ ڪمبلا ۽ اتر ۾ پنڊا ۽ رڪت ڪمبلا شلا آهن. انهن سنگهاسنن تي تيرٿنڪر ويهندا آهن.

سميڪشڪ- ڏسو سڀني تيرٿنڪرن جي جنم آسو آدي ڪرڻ جي شلائن ڪيا انهي تي ڪٿي جي سڌ شلا آهي.

١٢٧. جنهن جون ڪي ٿورڙيون ڳالهيون ڇڏي باقي سڀ خراب آهن:-

انهيءَ ٿورن سڌن ڳهڻن تي اسين ڳالهيون آهن، سڀ ڪي هڪ ڏو لکيو؟ پر باقي جاٽي ڀلا، سو ڪير جيون تي ٻالي عاقل ديا ڪري، راسه جو پوڄڻ نه ڪالڻ، اهي تي ڳالهيون ڇڏيون الي. باقي جيترو نه سڌن جو آهي سو اُن ۾ ڳالهيون سان برابر آهي. انهيءَ لکڻ سمجهاڻ تي پنڊتن لوڪ گهڻو ڪجهه سمجهي ويندا، هي ٿورڙو ليولي لاءِ لکيو اٿئون. جي سڌن سمورا اون اسين ڳالهيون لکون، ته اهڙا وڏا پستڪ ٺهن جو هڪ ماڻهو سڄيءَ عمر ۾ پڙهي به نه سگهي. تنهنڪري جيئن هڪ ديڳڙي ۾ رڌجندڙ چانورن مان هڪ چانور جي پرکڻا ڪرڻ ڪري ڪچ پرلاڻي آهي، ته سمورا چانور ڪچا يا پڪا آهن، تئين ئي هن ٿوري لکڻ سمجهاڻ ستن پڙهڻ ڳهڻون لئي ڳالهيون سمجهي ويندا. پنڊتن اڳيان گهڻو لکڻ ضروري [+] نه آهي. ڇاڪاڻ ته پنڊتن لوڪ ٿورڙيءَ واسطي ڏيکارڻ سان ئي سمورو مطلب سمجهي ويندا آهن. هن کانپوءِ عيسائي مت جي مت باب لکيو ويندو.

شريمد سوامي دياننده سرسوتيءَ جو رچيل سنڌو ڀاشا مان سيڪا ويل ستيارٿ پرڪاش جو ٻارهون سمالس ناستڪ مت ۾ شمار ٿيندڙ چاروڪ، ٻڌ ۽ جين مت جي کنڊن منڊن وشيه جي سمبنڌ ۾ پورو ٿيو.

□ آرين ڀاشا جي سڀني ستيارٿ پرڪاش ۾ ۽ ٻئي پرهڻي ستيارٿ پرڪاش ۾ پنجين جي پڌران پنڌرهن هزار لکيل آهن، جو پل تي ڏسجي. وڳو انگريزي ستيارٿ پرڪاش ۾ پنجه هزار پرجن لکيل آهن، جنان اسان ۾ اڻاڻ ڪيو آهي. پاسڪر آچاريه ڏوليءَ جو قطر ١٥٨٠ پوجن ٿا ٻڌون جي ٨٣٢٢ انگريزي ميلن جي برابر آهن. تنهنڪري ڏوليءَ جو گهيرو [محيط] ليو ٢٥٢٩٦ انگريزي ميل، يا ١٨٩٧٣ ڪوه يا ٣٧٣٣ [ڏوري گهٽ ٥٠٠٠] پوجن، [آڏ ورو ڪانڌ].

جي [ڏنگهي] وڇوٽ ٿاهي ٿا، ڇهتر هتان اڇيندا؟ ٻر جي وچ ٿيا ڏيندا، ته ماڻهو اندر لنگهي به نه سگهندو. تنهنڪري [سمجهي ڇڏيو] ته اهڙيون ڳالهيون من گهڙت ليکيون آهن.

١٢٣. عجيب نموني جو حساب:-

ते थूला पच्छे विहूसं विस्थारे वहुंति सव्वेवि । तेइक्किक । असंखे सुहुमे खंडे पकप्पेह ।

प्रक० भा० । ४ लघुक्षेत्रसमा० सू० ४ ॥

[ٻرڪرڻ رتناڪر ڀاڱو ٤ لکيو ڪيتر سماس ٻرڪرڻ سوتر ٤ اوٿاس:-] مٿي ڄمڻل هڪ آڱر [جيتري ڏنگهي] وار جي ٽڪرن سان چار ڪوهه جو چورس ۽ ايترو ئي اونهو کوهه [ڪوڻ] ڀريو. هڪ آڱر وار جا ٽڪرا سورا ڪڍجي ته اڪ سٺالوي هزار هڪ سو ٻاونجاهه ليکا آهن، ٻه ونڊ ٻيڪ ٻه ونڊ ٻيڪ ڪروڙ ستر لک ٻاهتر هزار هڪ سو چار ڪروڙ، چوويهه لک ٻاهٺ هزار ڇهه سو ٻاهتريهه ڪروڙ، ايڪاسيهه لک اُنيهه هزار نو سو ستهه ڪروڙ، ستالوي لک ٻيونجاهه هزار ڇهه سو ڪروڙ وارن جي سڀني اسٿول ٽڪرن جي ايتري تعداد ٿيڪري ٿي، [ڪنب] پروڻ [جڏن ڪرڻ کي واريهه ڪڍ] ٻه ليندي آهي، ۽ [ايترائي ورهيه هڪ] ٻلمو ٻه ٻه [ليندا آهن!] جي ٻه سنکيات ڪشان [ڳاڻاٽي ٻه اچڻ جهڙو وقت] سڏيو آهي. مٿي ڄمڻل وار جي [لنڊي ٻرلنڊي] هڪ ٽڪر جا ڳاڻاٽي ٻه ۽ ايڏو ٽڪرا من ٻه ڪليا ڪيا ته اسنکيات سوکم ورماڻو [سڀمار لطيف ذرا] ٿيندا.

سميکشڪ - هيٺئين ڏنو سندن ڳڻپ جو نمونو. هڪ آڱر جيتري ڏنگهي وار جا جيترا ٽڪرا ٻڌايا اٿن، ڇا ڪي حقيقي ڪو ڪري سگهندو؟ ٿين ٿي ٻوڙي من مٿيان بيشمار ٽڪرن جي ڳاڻيا ڳاٽي! ان مان اهو ته سڌ ٿيو ته مٿيان ٽڪرا هٿ سان ڪرڻ ڪٿا هو لڊا ۽ ڄاڻي هٿ سان ته ٿي سگهيا. من سان ڪري ڇڏيا اٿن! ڀلا هي ڳالهه ڪڏهن سچو ٿي سگهي ٿي ۽ آڱر [ڏنگهي] وار جا ڳاڻاٽي ٻه ته اچڻ جيترا ٽڪر ٿي سگهن؟

١٢٤. ٻوڪول جو ڄمڻي ورهاڱو:-

जंबूद्दीवपमाणं गुलजोयणलक्ख वट्टविक्खंभो । लवणाईया सेसा । वलयाभा दुगुणदुगुणाय ॥

प्रकरण० भा० ४ । लघुक्षेत्रसमा० सू० १२ ॥

[ٻرڪرڻ رتناڪر ڀاڱو ٤ لکيو ڪيتر سماس سوتر ١٢ اوٿاس:-] ٻهرين جمبو ڏوئيپ جي ٻيڪڙو لک يوجن آهي ۽ [وچ ۾] ٿورو آهي. ان کانسواءِ لوڻ آدي ۽ جا سڀ سمنڊ آهن ۽ سڀ ڏوئيپ آهن، جي جمبو ڏوئيپ جي ٻيڪڙو ڪان [عرض ۾ ٻيڻو] ٻيڻا آهن. هن هيٺئين ۾ ئي ٻرتري ۾ ئي جمبو ڏوئيپ آدي سڀ ڏوئيپ ۽ سڀ سمنڊ آهن، جهن اڳ لکيو اٿون.

سميکشڪ - جمبو ڏوئيپ سان لاڳيتو لوڻ ڏوئيپ [ٿيو] ٻه لک يوجن ٻيڪڙو جو ۽ تنهن جا اڪ يوجن وارو ۽ ڇولون اٿن اٺ يوجن جو ۽ ٻيهون سرونهي اٺ يوجن جو. ڇهون اٺهن لکن يوجن جو، ۽ ستون چوڏهن لکن جي يوجن [جي ٻيڪڙو وارو]! ايتري ئي يا اڳيان ٻه ونڊ هڪ ٻيڪڙو سمنڊ جي [ٻه جڻن سڀ الوسار ٿو لڏي، ايڏا وڏا ڏيش آدي] هن يجهن ۾ هزارين [يوجن] ٻوڏي [ڪهڙي] وارو ٻرٿوي ۾ ئي ڪيئن سمائي سگهندا؟ تنهنڪري هي ڳالهه اسڪل ڪيا آهي.

١١٩. جئنين جي مڪتيءَ جو استان :-

पणयालसक्खजोयण । विमलंभा सिद्धसिलफलिहविमला । तदुवरि गजोयणंते लोयन्तो तच्छ सिद्धठिई ॥ २५८ ॥

[ارٿ ثابت:-] "سرواوٿ سڌ وِمان" جي جهنڊي مٿان جا ٻارهن يوجن "سڌ شلا" آهي، سا ڏکڻائيءَ، وسعت ۽ ڊگهائيءَ ۾ پنجيتاليهه لک يوجن جي آهي. اها سڌ شلا جي سڀ پوءِ سڄي اڇي ٻلور جي، چانديءَ، موتيءَ ۽ کير وانگر صاف [جنهن مان آرپار ڏسي سگهجي] آهي. ڪيترا ڪهن "ايهمت" ۽ "ڀراڪ پوا" جي لال سان ڀا سڏين ٿا. "سرواٿ سڌ شلا وِمان" کان ٻارهن يوجن [ٻري] "الوڪ" [اهو استان جو الهڙ ڪري نه سگهجي] آهي، جنهنجي حقيقت ڪيولي سرت [ڪيول گيان] جاڻن ٿا. اها "سرواوٿ سڌ شلا" وچ ۾ اٺ يوجن ٿلهي آهي. اتان گهٽي پاسي ۽ چڱي اپ ڏساڻن ○ ۾ گهٽجي گهٽجي مک جي کنب جيان سنهي ۽ ملائم پاسي ڪنول پتيءَ جي شڪل ۾ سڌ شلا تيار آهي. ان شلا کان هڪ ٻه يوجن جي مفاصلي تي مڪتي لوڪانت آهي، جتي سڌ [پرش] رهندا آهن.

سميڪشڪ- هينئر ويچار ڪجي ته جئنين جي مڪتيءَ جو استان سرو اوٿ سڌ وِمان جي جهنڊي مٿان ٤٥ لک يوجن [ڊگهائي، وسعت ۽ ڊگهائيءَ واري] شلا آهي. ارٿات اها ڪلي ڪمرو نه مٿي ۽ ڪل ڪتي، نه ته ان ۾ رهندڙ مڪتي جيو مڪتي پرڪاش جا ميدي تي آهن، جاڪاڻ ته ان شلا کان ٻاهر لڪوليتي [جسم] مڪتيءَ جي سک کان جدائي رهندا هوندا! ٻيو جي اندر رهندا هوندا ته ڪين هوا ۾ به لٽڪندي هونديا! وڏو ڪلها مالي جاهلن کي قائل ڪرڻ لاءِ تي هيءَ ٺاهوڻي ٺوهه جاهر آهي.

١٢٠. جدا جدا جانورن جا قد :-

चितिचउरिं दिस सरीरं । बार सजोयणतिकोसचउकोसं जोयणसहस्स पणिंदिय । उहे वुच्छ्रान विसेसंतु ॥
प्र० भा० ४ संग्रहणी० २६० ॥

[پرڪرڻ رتناڪر ڀاڱو ٤ سنگرهڻي سوتر ٢٦٧ ارٿات :-] زمينيءَ ڄاڻ مڪوڙي اڪيويهه وارن [جيون] جو شرير وڏي ۾ وڏو هڪ هزار يوجن جو سمجهڻ گهرجي. ٻن انڊرين وارن جو ارٿات سگهه آڏي [جيون] جو ٻارهن يوجن جو سمجهڻ. چئن انڊرين وارن ڀونري آڏيءَ جو چار ڪوهن جو، ۽ پنجن انڊرين وارن کي هڪ هزار يوجن يعني چئن هزارن ڪوهن جي شرير وارا جاڻجن.

سميڪشڪ- چئن چئن هزارن ڪوهن جي ماپ وارا شرير ڌاريندڙ جيون هئا، ته ڀونريءَ کي ٻاهل لوڙا ماٺوڻي [رهي سگهن ها]. ارٿات ڪن سمورن ماڻهن سان گسي ڏنيا لوڙجي وڃي ها، ۽ گهٽهڪي ڪهڙي لاءِ به جڳهه ملي نه رهي ها! پوءِ جي هو جئنين کان رهڻ جو استان ۽ مارڪ پڇن ها [ته ڪين چا ٻڌائين ها؟] پر جاڪاڻ ته اهي لکو آهي لهڪري ٻهتجي گهورن ۾ [ڪين] جاءِ ڏين ها! پر چئن هزارن ڪوهن جي شرير واري هڪ مڪوڙي جي رهڻ لاءِ به پنجن هزارن ڪوهن [جي ابراضيءَ جو] گهر ته گهرجي! اهڙي مڪوڙي گهر لهوانگ ۾ تي جئنين جو سمورو ڏن سماپت ٿي ويندو. ته به گهر لهي نه سگهندو. اهڙيءَ وڏيءَ اٺن هزارن ڪوهن

○ اڀر اپرندو، اڀر الهندو، ڏکڻ اپرندو ۽ ڏکڻ الهندو چار اپ ڏساڻون آهن.

ڏاڍو ئي نه آهي . اهڙا ڳالهه جهڙي لوڪ جيسين اُتي ۾ مٽ ۾ رهندا تيسين سمجهي نه سگهندا، بلڪ سدائين اونده ۾ رهندا.

١١٧. جڳن جو شوپور لوڪ :-

समवसरण सहियासव्वलोगं वुक्को निरवसेसं । सव्वपयवसमाए पंचवसुपदेसविरहेइ ॥

प्रकरण० भा० ४ । संग्रहसू० १३४ ॥

[ايرڪرڻ پنااڪر ياگ ٣ جي سگرڻ سوتر ١٣٥ اوڳاسڻ:-] سمجڪ چارلو وارا [ڦهڪي ڄرلو وارا] ڪموڻ * وڏا سمڊ گهاٽ اوسڻا [الصت هڪڙي] جي سمان سمرون چوڏهن واجه لوڪن ۾ پهچن آئر پرديش [آئيا جي اسان هنڌ] سمان ڪهندا.

سمڪشڪ- [جي ! لوڪ چوڏهن راڄ مچيندا آهن . ان مان چوڏهين جي چوٽيءَ تي "سرو اوسٽ سدوهان" ○ جي جهيڏي ڪان ٿورو ٻري ٿي "سد شلا" ۽ "ڏو ڊ آڪاش" کي شوپور چوندا آهن. هن لوڪ ۾ ڪموڻي يعني جسڪي ڪمول ڪهاڻ [ٻورڻ ڪهاڻ]، سروگيا ۽ پوري پوئرتا پراپت ٿي آهي ، سڀني وڻن ڳالهه ۽ پهچڻ آئر پرديش سمان سروگه رهندا آهن. جيهڪي پرديش [اسان] آهي سو ويسو [ورياپڪ] نه آهي، ۽ جو وير نه آهي سو سروگه ۽ ڪمول گياني هنڌن تي نٿو سگهي . جاڪاڻ نه جيهڙو آئيا ايڪ ديهي [هڪ اسان تي رهندو] آهي، سو ئي اتي رهي ٿو، ۽ پڻ هڪ سان گيانين ۽ آگياني پنهنجو رهي، سو وياپي ۽ سروگه هنڌن تي نٿو سگهي. جنهن جا ٿورلسڪر جي جسو روپي الپ ۽ الهڪه پنهنجي عالم رهي چڪا آهن، سي سرو وياپڪ ۽ سروگه هنڌن نه ٿي نه سگهندا. ۽ جو پرماتما اناديءَ الپ، سرو وياپڪ سروگه، ٻيو ۽ ڪان سرو روپ آهي، جنهن ۾ سروگيا آديءَ جا گڻ جڙ ٿئي رهي ٿا سگهن، تنهنکي نه جيئي لوڪ ڪهن ٿي ڪوڏ!

١١٨. مڪش جا ڦل ۽ عمر:-

गङ्घनगति पलियाङ० तिमाड सुखोसते कहलेण । सुच्चिमा दुहावि अन्तमुहु । अकूगुरु असंख्य भागतण ॥ २४१ ॥

[اوڳاسڻ]:- ائي مڪش اُن پرهتاوڻ جا آهن، هڪڙا گري مان اُهين ڦلي ۽ ٻيا گري ڪالبوڻ. ان مان گري مان اُهين ڦلي مڪش جي آيو ٻورن اُن "پلوپار" جي سمجهڻي ۽ سدن شرائن ڪوهن جو.

سمڪشڪ- اُن پلوپار جي آيو وارا ۽ اُن ڪوهن جي شرائو وارا مڪش هن پرٿويءَ تي نه بلڪل لوائي سماتي سگهندا. روي مڪش ليڪ موجب جي اُن پلوپار جي آيو جيڪي ۽ اوڙو سو جهڙا رهن، نه سائيءَ ونٽ سڌن سڌان ۽ اُسن ڪوهن جي [ڏگهي] شرائو واري هنڌ ڪوي . اهڙا مڪش، نه بمبئيءَ جهڙي شهر ۾ بس ۽ ڪلڪتي جهڙي شهر ۾ ٿسي يا چاڙ تي رهي سگهندا! جي اُهين آهي، نه جڳن جي هڪ شهر ۾ جو لکين ماڻهو رهندا، تڪيل آهي، تنهي رهڻ جو شهر ۽ لکين ڪوهه [اڀراضيءَ] جو هنڌ ڪهي ! اهڙو شهر نه سڄيءَ دنيا ۾ هڪڙو به وسي نه سگهندو!

* هڪڙيءَ ۾ ورثل جن، جنکي جڳني اهڙو مچيندا آهن.

○ سڀني اُهاڻن کي پورو ڪنڊ ڙ ومان يا اُڏند ڪٽولي. [اُڊوه ٽان]

سمهڪشڪ - ڀوگول ۽ کگول [جاگرافي ۽ جوتش] جا ڄاڻندڙ! جهنگ ٻڌو، هن ڪهڙي ڀوگول ۽ کگول جي ڪهڙي ڳالهه ٻڌي لکي آهي! ٣٩٢ ۽ ٻئي لکڻ ۾ ڪهڙا ڦيرا آهن! اوهين حالهو وڏا ٻاڳي آهيو جو ويد مت کي ڇڏي تنهنجي هن [جي لاءِ] سوريه سڌانت آدي جوتش جي گرنٿن جي بلڪل ڪري ڀوگول ۽ کگول [جاگرافي ۽ جوتش وغيره] ٺيڪ ٺيڪ معلوم ٿيا! جي جيڪي جي مها اڌيڪار ۾ ڪيو آهي، سي آئي الله ڪارج ۾ رهو ها، جن جيهي لوڪ ٻي ڪالهه آهن! انهن مورکن کي شڪ ڪيو ته جمبو دوپ ۾ ڪهڙي سج ۽ ڪهڙي چنڊ موجود آهن ڪم ڪم ٿيندو هلي. ڇاڪاڻ ته ايڏي وڏي ڌرتي انهن تي ڪيئن [چوويهن ڪلاڪن] اندر چنڊ ۽ سوريه ڪيئن اچي سگهندا؟ ڇاڪاڻ ته ڀرتيءَ ڪي اهي لوڪ سج کان به وڏي ٿا مڃن! اهائي سندن وڏي ڀل آهي!

سجن ۽ چنڊن جون قطارون

द्वौ ससि द्वौ रवि पंती एगंतरिआउ छट्ठिसंखाया । मेरुं पयाहिणंता । माणुसखित्ते परिअडंति ॥
प्रकरण० भा० ४ । संग्रहसू० ७६ ॥

[پرڪرڻ رتنا ڪر ڀاڱو ۴ سنگرهه سوتر ٧٩ اوتاسڪ -] منش لوڪ ۾ چنڊن ۽ سجن جي قطارن جو تعداد ٿا ٻڌائين. ٻه قطارون [سرڻيون] چنڊن جون ۽ ٻه سجن جون آهن. هڪ هڪ لک يوجن ارڌاسڪ جتي جتي لڪي ڪوهن جي مفاصلي تان هلنديون آهن. جتي سج جي قطارن جي وچ ۾ چنڊن جي هڪ قطار آهي، تيئن چنڊن جي وچ ۾ سجن جي قطار آهي. اهڙيءَ ريت چار قطارون آهن. هڪ هڪ چنڊ جي قطار ۾ ٦٦ چنڊ ۽ هڪ هڪ سج جي قطار ۾ ٦٦ سج آهن. اهي چارئي قطارون جمبو دوپ جي ميرو پربت جي پرڪرما ڪنديون [چوڌاري گهمنديون] منش ساري آباد ٿيل ڀرتيءَ تي گهمنديون رهن ٿيون. ارڌاسڪ جڏهن جمبو دوپ جي ميروءَ کان هڪڙو سج ڏکڻ پاسي تي گهمندو ڪري، ته ساڳي سمي ٻيو سج اتر پاسي تي گهمي. ساڳيءَ ريت لوڻ سمنڊ جي هر هڪ پاسي ۾ ٻه ٻه، ڌاتڪي کنڊ جا ٦، ڪالوڌڌيءَ جا ٢١، پشڪر جي اڌ ڀاڱي جا ٣٦، اهڙيءَ ريت جملي ٦٦ سج اتر پاسي ۽ ڏکڻ پاسي ڪرمسر اچي ٿا گهمن. انهن ٻنهي پاسن جا سمورا سج شمار ڪجن ته ١٣٢ سج [ٿيندا]. ساڳيءَ ريت ٦٦-٦٦ چنڊن جي ٻنهي پاسن جي قطارن جو شمار ڪجي ته ١٣٢ چنڊ ۽ منش لوڪ ۾ گهمندا ٿا رهن. ساڳيءَ ريت چنڊن سان لڳندڙ نڪشٽر وغيره جون به گهڻيون ئي قطارون سمجهڻ.

سمهڪشڪ - هيءُ ڏسو ڀلا! هن ڌرتيءَ تي ١٣٢ سج ۽ ١٣٢ چنڊ جيڪي جي گهمن ٿا ته ڀلا گرمي ڪيئن رهي ٿي؟ ٿيندا آهن ته هو جهڙا ڪيئن ٿا رهن؟ ۽ وري رات جو ته لڳ ڀڳ سڀني جاين لوڪ جهڙي ريت هوندا! اهڙين ڳالهين ۾ ڀوگول ۽ کگول جا ڄاڻندڙ ٻي ٿا سمجهن ته ٺيڪ! هڪڙو سج کي ٻي ڌرتيءَ جهڙين ٽن ڪلاڪن ڌرتيءَ جي ڪٿي [ڀوگول] کي روشني ڏئي ٿو، ته پوءِ هن ننڍڙيءَ ڌرتيءَ جهڙي ڳالهه ڪهڙي ڪجهي؟ وري جي ڀرتي ڀاڄڻ ميرو ۽ سج جي چوڌاري] ته ڦري ۽ سج ڀرتيءَ جي چوڌاري ڦري، ته ڏينهن ۽ رات [ڇوڪ] ڪيترن ئي ورهين جا ٿين. وري سمورو هماليه ڪانسواءِ ٻيو آهي ئي ڪونه! هيءُ سوريه جي مقابلي ۾ اهڙو آهي جهڙو ڪوڙيءَ جي مقابلي ۾ اٺ جو

لوڪ ڀرويا! هيءَ ڪھڙي نه مٺيا ڳالھه آهي؟ مھاڀارت جي ٻن لکي کوٺي رڪ ڪري سنڌس ٻن ٻن ڪين سڙيا؟ ڀلا تنهن ڀاسڄ ۾ ڪاڻس ائس ۽ سماٽي منگهي ٿو؟ جي شرڀو جي مر ر الهيندا هرلتا ۽ نه ڪهڻدا هولدا جي ته بدبوءِ ووني مهالرڪ ٻوکهندا هولدا؟ جنهن ساڻوءِ شهر ساڙيو لڀهجي ديا ۽ ڪيا ڪيڏالهن ونئي؟ جي سنڌس آڻيا مهاوير جي سنگ مان ٻـ ٻولو نه ٿيو، نه منشر ٻهاوير جيي مرڳ ڳالهيءَ سنڌس آسري ولا ڪري جهن لوڪ ٻـ هرگز ٻوٽر نه ٿيندا؟ راجا جي آڪيا موڳ ڪهڙي جيءِ ۾ جنهن لوڪ راڻيا [راڻاڙي] آهن، جهڙيڪري راجا کان ڏجهي هيءَ ڳالهه لکي هولدالون، ڪوٺيا وتيا جيو سوڀو ڪئي ڪيڏو ٻـ هاڪو هجي، نه ته سولهن جي ڏيوي، لي سٺي نماڙي لڀهسي لوڪ، سٺيءَ جو نه لڳو، ۽ سولهن [هي ڏيوي] جو نه ڏهڻ بلڪل ڪوڙ نه ته ٻيو جا آهي؟ ڏور ڪڻهنگي ڪيهن نه اوسٽا ۾ اٻـ ڇڏايا ڪهي، تڪي منجهه ۾ لي ٻوي! ڀلا ڪيڪڻا نـ، ڪوڙي جي ٿيڻل هولدي آهي، سا ڏهاڙي ٥٠٠ اشرفيون ڪٿي ڏيئي سگهندي؟ سدن اهـڙيون اسيتو ڳالهيون [سوڙيون] ڇاڪاڻڪيون، ته جئين جي لکهن ٻولن ۾ان [اساڻيو ٻسڪ ٻـ] گهڻو وڏي ويندو. الڪري وڏيڪ تيا لکون،

٢١١. ٻوگول آديءَ بابت جئنين جو وشواس:- ارٿاسـ الهن جئنين جي ٿوروڻـ ڳالهين کي ڇڏي ٻالي سڀي ۾ ڪوڙ ٻرٻل آهي ڏسو:-

दोसासि दोरवि पढमे । दुगुणा लवणं मिलाय ईसं मे । बारेससहि बारसरवि । मलगिं इंति विससि रविणो ॥
प्र० भाग ४ संग्रहणी सूत्र ७७ ॥

[ٻرڪرڻ رتناڪر ڀاڱ ٤ سنگرهڻيءَ جي سوتر ٧٧، ارٿاسـ:-] هن جمبو ڏويپ هڪ لک يوجن ارٿاسـ ڇئن لکن ڪوهن [جي ڀڪهڙ] جو لکيل آهي، ڪهن ۾ هيءُ ڀهرين ڏويپ [ٻيٽ يا ملڪ] ٿو سڏجي. ان ۾ ٻه چنڊ ۽ ٻه سج آهن ساڳيءَ ريت لوڻ سمنڊ ۾ ان کان ٻيڻا ارٿاسـ چار چنڊ ۽ چار سج آهن. ووي ڌاتڪي کنڊ ۾ ٻارهن چنڊ ۽ ٻارهن سج آهن! وري انهن جي ٽيڻ ڪرڻ ڪري چندهه ٿين ۽ انهن ۾ ملايو ته جمبو ڏويپ جا ٢ چار لوڻ سمنڊ جا، سي ليا ٻائيتاليهه چندرما ٻائيتاليهه سج، جي "ڪالودڌي" سمنڊ ۾ آهن. ان ريت اڳين اڳين ڏويپن ۽ سمنڊن ۾ ملي چنڊ ٻائيتالهن کي ٽيڻون ڪجي تـ هڪ سو چوتيهه ٿيندا. لي ۾ ڌاتڪي کنڊ جا ٻارهن، لوڻ سمنڊ جا چار، ۽ جمبو ڏويپ جا ٻه ملائي ڪل ١٤٤ چنڊ ۽ ١٤٤ سج "پشڪر ڏويپ" ۾ آهن!. اهو ٻـ منڇن جي آباد جڳهن اڌ ڏويپ جو حساب آهي! پر جتي منش نٿا رهن اتي ڪيترائي چنڊ ۽ ڪيترائي سج آهن! ۽ ٻرلهن اڌ "پشڪر ڏويپ" ۾ جي گهڻا سج ۽ چنڊ آهن سي ٻيڻا آهن. ملي ڏيکاريل ١٤٤ کي ٽيڻو ڪرڻ ڪري ٤٣٢ [ٿيندا]، جن ۾ ملي چنڊ جمبو ڏويپ جا ٢ چنڊ ۽ ٢ سج، چار چار لوڻ سمنڊ وارا، ۽ ٻارهن ٻارهن ڌاتڪي کنڊ وارا ۽ ٤٢ ڪالودڌيءَ وارا ملائڻ ڪري [ڪل] ٤٩٢ چنڊ ۽ ٤٩٢ سج ريـ پشڪر سمنڊ ۾ آهن! اهي سڀ ٻڌون ڳالهيون ڌوڙ "جن ٻڌو ڪٿي ڪيا غرفطا" وڏي "سنگهڻي" ۾، ۽ "ٻوڪي سڪرتي ڪيهڪا" ۾، ۽ "چندر ٻنتي" ۽ سوري پرنتي ۾ مڪر سدالسٽ گرٿن ۾ ساڳيءَ ريت ڄمون آهن.

اهي جيو ۽ اهي تيرٿنڪر جنهن جي مت جا هلائيندڙ آچاريه ۽ گرو آهن، اُهي ڪي اهي جهڙي لوڪ ۽ پرمتن کا مختلف آهن ۽ اُهي سڀئي ملڪن پراڻيون ڪٿي آهي. اُن ۾ اڄ ڪلهه وهنوار ڪري ڏسون ٿا. سڀ ڌرم جا اُپاءَ ويڃا شروع ۽ سڌارڻ ڀتري آيو اُهو ڪرڻ ۽ ساڌو به آهي. هي ته اُها ۾ [اٿزا] ڪهاڻ توڙي سڀ ڪي وس تا سگهن؟ اُهي جنهن جا گهڙا ڏسي ٻڌڻ ڪارڻ ۽ هڪ سنگت ڏهن هزارن ۽ هڪ هزار ورهين جون آيو لکيون آهن سي ۽ ڪهڙي ڪي سگهون ٿيون. [۽ ٿا] جنهن جو جوڙ ڪيئن ممڪن ٿي سگهندو؟

اِها اَڳتي ٿا پڙهو:-

١٥. جنهن جون پيون به اسيمو ڳالهيون:- ڪلپ ڀاشيه صفحو ٣٤:- ٿاڪ ڪيٽ هڪ ڳوٽ جهڙي وڏي سو آڱر ڪي ڪئي وئي! ڪلپ ڀاشيه صفحو ٣٥:- مهاوير آڱوٺي سان جو پرٿوي ۽ ڪي دٻايو ۽ شيش ناگ ڏڪي ويو! ڪلپ ڀاشيه صفحو ٣٦:- مهاوير کي ناگ ڏنگيو، ۽ رت جي بدران کير نڪتو ۽ اُهو ناگ اُهي سرڳ ۾ ويو! ڪلپ ڀاشيه صفحو ٣٧:- مهاوير جي پيرن تي کير ۾ ڪيئي کاڌا پڪايون ۽ مهاوير جا پير نه سڙيا! ڪلپ ڀاشيه صفحو ١٦:- ننڍڙي ٿانو ۾ اُٺ سمائجي ويو! رتن سار ڀاڳ ٻهرڻ صفحو ٤٢:- شريرَ جي مر نه لائق ۽ نه ڪهڙي! وويڪ سار ڀاڳ ٻهرڻ صفحو ١٥:- جنهن جي هڪ "ڌمسار" نالي ساڌو ڪاوڙ منجهان "اَن ويڪ جهڪ" سڀ ڏڍي هڪ شهر ۾ باهه لڳائي! [اهو] مهاوير تيرٿنڪر جو ڏاڍو پيارو هو. وويڪ سار ڀاڳ ٻهرڻ صفحو ٢٢٧:- راجا جي آڳيا اوس موڙ ڪيرهي. وويڪ سار ڀاڳ ٻهرڻ صفحو ٢٢٧:- "ڪرشنا" نالي هڪ رڪما تالهي ۾ سرڳن جي نواري لڳائي ۽ اُهي گن سان وڪيل سڀي ڪئي ڪري، ٿلهي لي جڳي ۽ رهڻ لاءِ هڪ! ۽ نه صفي اهو ۾ جهڙي سگهي ۽ نه سرڳن جي دليوي ڏني!! اهو وويڪ صفحو ٢٢٨:- سائيءَ ڪرشنا رڪما سان هڪ "اسڪول" نالي مهيءَ پاڻ ۾ ويڙهه ٿاڻن ٻه ڪنهو، ۽ اسو "ديڪيا" وٺي سڪي [موڪش] پاتائون ۽ ڪرشنا رڪما ۽ جل ڌرم جي پوي ڪندي سڪتيءَ کي پراپت ٿي! وويڪ سار ڀاڳ ٻهرڻ صفحو ١٨٥:- ڪوڙي سڌ جي ڪٿا [ڇهوٽي] جا ڳوٽيءَ ۾ پالي آهي، سا هڪ رڪمه کي پڄ سو اشرفيون اُهو ڏيندي رهي! وويڪ سار ڀاڳ ٻهرڻ صفحو ٢٢٨:- پتوان پرش جي آڳيا [ڪري] ڏيو جي آڳيا [ڪري] هوماڪ جهڪ ۾ ڏڪي ڳنڍ ران ڪري [ڪري] گروه، پاڪ ٻيا، ڪل آچاريه، جاليءَ جي لوڪن ۽ ڌرم اُپديش ڪندڙن اُهي چهن ڪي جهڙي روشنا ڪري ڌرم ۾ گهڻائي اُهو ڪري ڌرم جي هاڃي ٿي ٿئي!

سميڪشڪ - هيٺ ڌرم سڌارن عجيب ڳالهيون! ڪلپ ۽ ٻاهر ڳوٺ جهڙي ٻڙ جي سو آڱر ٿي ڪڏهن وڃي ۽ سگهي ٿو؟ پرٿويءَ کي آڱوٺي سان زور ڏيڻ ڪري پرٿوي ڪڏهن ڏٻجي سگهي ٿي؟ ۽ وري جڏهن شيش ناگ ئي ڪونهي ته ڏڪندو ڪير؟ شريرجي ڪاٽ ڪري کير نڪرندو ۽ ڪنهن ڪرڻ ڏٺو آهي؟ هيءَ اندر جال [ڌوکيءَ يا ڏوکي] ڪان سواءِ ٻي ڳالهه ٿي ڪانهي! ڪير ڏنگيندڙ ناگ ته سرڳ ۾ ويو ۽ مهاتما سري ڪرشنا آدي ٿيا.

جي پراڻي مجموعي اوعالجي تيراسڪورن جي پل ئي ڏسجي، جن ۾ اعالسڪي اهڙو دليل ۽ ورنا ورق اُپديش ڏنو آهي. پيا جڏهن گهر جو اقت آهي ته اُن ۾ رهندڙ مختلف اقنت اي سگهندا؟ جڏهن هڪيڊ جو اقنت اسين ڏسون ٿا ته ليون ۾ رهندڙ جمون جو انت جو ڪمهوي؟ تنهنڪري اوعالجي هيءَ ڳالهه وڏي پل جي آهي.

١١٣. **پاڻي ڪوسو ڪري پيئڻ جو باب**:- پرشن- ڏسو اوهين پيا گرم ڪرڻ جي ڪڇو پاڻي نا پيئو، سو ڏاڍو باب نا ڪريو. جڏهن اسين گرم [ڪمل] پاڻي پيئندا آهيون، تڏهن اوهين به پيئندا ڪريو.

اتر- اوعالجي هيءَ ڳالهه به پوم چار جي آهي، چاڪاڻ ته جڏهن اوهين پاڻي گرم نا ڪريو، تڏهن پاڻيءَ جا سمورا جيو مرندا هوندا. ۽ سعدن شرير ۾ پاڻيءَ ۾ وڃهڻ ڪري اهو پاڻي سونف جي عرق جيان [آمرت جيمان] اوهين جهڙو سعدن شرارت جو آمزاب نا پئو. اڪري اوهين وڏا پاپي آهيو، ۽ اُ آهي جي لڏو جل نا پيئو! چاڪاڻ ته جي لڏو پاڻي پيئو، ته پيٽ ۾ وڃڻ ڪانپوءِ اُو وڏي گرمي محسوس ڪري ساهه سان گڏ اهي جيو ٻاهر نڪري ويندا، وري مٿي ڏيکاريل مثال موجب "جل مڪاهه" جيون کي سگر دک پراپت ٿي ٿي نه سگهي، تنهنڪري اُن ۾ [پاڻي ڏٿي پيئڻ ۾] پاپ ڪنهن ٿي به ڪو نهي.

پرشن- جڏهن جلرا اڳي [معدي جي گرميءَ ڪري [جيو ٻاهر نا اڪرن] تڏهن گرمي محسوس ڪري پاڻيءَ کان جيو جو نه نڪري ويندا.

اتر:- عالو نڪري نه ويندا آهن، پر جڏهن اوهان واسه جي هوا جي گرميءَ سمان جيون جو مرڻ نا موهو، ته پاڻيءَ گرم ڪرڻ ڪري به اوهان جي مت الوسار جيو مري ويندا، يا سخت تڪليف ڀوڳي نڪري ويندا، وري سعدن شرير ۾ اُن پاڻيءَ ۾ وڌجي ويندا. تنهنڪري اوهين وڌيڪ پاپي ٿيندا يا نه؟

پرشن:- اسين پنهنجي مت سان پاڻي ڪوسو نٿا ڪريون، ۽ نڪي ڪنهن گرهستيءَ کي پاڻي گرم ڪرڻ جي آگيا نا ڏيون. تنهنڪري اسان کي پاپ ڪو لڳي.

اتر:- جي اوهين گرم پاڻي نه وٺو، ته پوءِ ته گرهستي گرم ڇو ڪندا؟ تنهنڪري اُن پاپ جا ڀاڱي اوهان اُي آهيو! بلڪ وڌيڪ پاپي آهيو، چاڪاڻ ته جي اوهان ڪنهن ڪوڙي گرهستيءَ کي گرم ڪرڻ لاءِ چيو ها، ته [پاڻي] رکو ڪوڙي هنڌ ئي گرم ٿئي ها، پر گرهستي ته اُن لاءِ ۾ وٺندا آهن ته اُن جي سادو جي ڪنهن جي گهر ايندا؟ تنهنڪري هرڪو گرهستي پنهنجي گهر ۾ ڪوسو پاڻي ڪري ٿو رکي! اُن [سمورن] جي پاپ جا ڀاڱي سڀ اوهان اُي آهيو! سو ته وڌيڪ ڪالهن؛ ٻاهر جي ارڻ ٻارڻ ڪري به معين [دليلن] موجب اوهين وسوني ڪرڻ، ڪنهيءَ ۽ واڻاو ادي [ڪرڻ] ۾ به وڌيڪ پاپي ۽ ٽرڪ گامي نا پئو! گرم پاڻي ڪرائڻ جا مکيه ڪارڻ اوهان ئي آهيو. گرم [ڪمل] پاڻيءَ جي پيئڻ ۽ لڏي پاڻيءَ جي نه پيئڻ جي اُپديش ڪرڻ ڪري پاپ پروڏا پالهوار اوهان ئي آهيو! جي اوعالجو اُپديش جهڙي اهڙو ڳالهيون نا ڪن سي پڪ پاپي آهن. هيڏو ڏسو ته اوهين وڏي اوديا ۾ ڦاٿل

روپ منجهان [يا] مالڪ شيون آڏي خوشامد ڪرڻ جي مقدس اڳيان لکڻ ڪري، هوله ٿيري [جنهنجي ڇهڻ جي شڪتي لڪري وئي هجي] تنهنکي ڇهڻ منجهان، پيالس وڃڻ [جنهنجي سنگهڻ جي شڪتي لڪري وئي هجي] تنهنکي بوءِ منجهان، ۽ شوله جيا [جنهنکي جيڀ ڪانهي يا جيڀ ۾ چکڻ جي شڪتي ڪانهي] انهنکي ذائقي منجهان [ڪجهه] پراپت ٿيو ٿئي، تن لئي انهن وارو ڪاريه جيون جي ٻه اوستا آهي.

١١٠. جيون جي سشپتي اوستا:- ڏسو، جڏهن من جو جيو سمپنتيءَ [گهري ننڊ] ۾ هوندو آهي، تڏهن سک يا ڏک نٿو ڀوڳي سگهي. جو شرير ۾ ته آهي، پر سڌس سمبنڌ ٻاهرين اڱن سان الوسٿ ته رهڻ ڪري هو سک يا ڏک انڀو نٿو ڪري سگهي. جيو ته وڏيءَ ۽ ننڍڙي حالت ۾ ساڳيو جيو رهي ٿو، جنهن وڏي جو ٻاهرين وستن ڪاوالي يا سنگهالي عضوا سمار ٻاهرين جا عضوا ڪانهيندا يا چمڙيندا آهن، جنهن ڪري اُن سمي ڏرو ٻه ڏک انڀو ٿو ٿئي، تنهن ڪي "وارو ڪاله" يا پهرين استاوو [اوڻ آڏي ٿيالالي] شرير وارن جيون کي سک يا ڏک جي پراپتي ڪڏهن به ٿي نٿي سگهي. جنهن مروڄت [بيهوشي] پراپتي سک يا ڏک جو انڀو نٿو ڪري سگهي، تنهن اهي وارو ڪال جيو ٻه بيهد بيهوشي هيٺ سڀاڻ سک ڏک ڪي پراپت ٿي نٿا سگهن. پوءِ [پڇا] ڪهڙي حقيقت ڪان بچائڻ واري ڳالهه ڪٿان سڌ ٿي سگهندي؟ جڏهن ڪهڙي سک ڏک پرتيڪش رهي ٿو ملي، ته اڳ مان آڏي اُتي ڪٿي لڳي سگهندا؟

پرشن:- جي جيو آهن، ته ڪهڙي سک ڏک ڇو ٿي سگهندو؟

اُتر:- ٻڌو پيو ڀاڳو، جڏهن اوهين سمپتي [گهري ننڊ] ۾ هوندا آهيو تڏهن اوهين سک ڏک ڇو ته نه انڀو ڪريو؟ سک ڏک جي پراپتيءَ جو ڪارڻ ظاهري سمبنڌ آهي. اسين مٿي اهو ذڪر ڪري آيا آهيون، ته ڊاڪٽر لوڪ سنگهالي [عمار جي] اسڪن کي چمڙيندا ڪانڊيندا ۽ ڪٽيندا آهن، جنهن ڪري ڏک انڀو نٿو ٿئي، تن اُتي مروڄت [ذاتي بيهوشي] جيون کي ٻه سک يا ڏک ڪٿي محسوس ٿي سگهندو؟ ڇاڪاڻ ته انهن ۾ پرابت [حاصل] ڪرڻ جو ساڌن [اوزار يا وسيلو] ڪونه ڪونهي.

١١١. ساڻين پاڇين ڪاٽڻ تي شنڪا:- پرشن:- "کارلي" ارڻا جيتريون ٻه ساٿون پاڇيون، ٻن ڪٽڻ ۽ مول آهن، جي اسين [جلي] محض ٿيا ڪاٽون، ڇاڪاڻ ته ڦلوني ۾ ڪٿا ۽ ڪٽڻ ٻه مول ۾ ته آلسڪ جيو رهندا آهن. جي اسين اهي ڪاٽون ته انهن جيون کي مارڻ ۽ ڏک پهچائڻ ڪري اسين ناهي پڇي ٿيون.

اُتر:- هيءَ اوهانجي سڀڪا اوڻايا جي ڳالهه آهي. ساڻين پاڇين ڪاٽڻ ڪري جيو جو مرڻ ۽ ڪهڙي ڏک پهچڻ ڪهڙيءَ رهت ٿا سمجهو؟ پڇا اوهان پرتيڪش [ظاهري] ته ڪهڙي تڪليف پهچندي ٿا ڏسو، جي ڏسو ته اسانکي ٻه ڏيکاريو! اوهان ڪڏهن ٻه ته [پاڻ] پرتيڪش ڏسي سگهندا ۽ نه اسانکي ڏيکاري سگهندا! جي پرتيڪش ته آهي نه انومان، اُپمان ۽ شبد پرمان ... ٿهڪي نه سگهندا. وري جو اسين مٿي لکي آيا آهيون، سو اُن ڳالهه جو پڻ جواب آهي. ڇاڪاڻ ته جي جيو اتيمت الڌڪار، مهاسشپتيءَ ۽ بيهد نشي ۾ آهن، تن لاءِ سک ڏک

ٿوري پاسي کان روڪيو، ته ٻئي پاسي وڌيڪ زور سان نڪرندو. هڪ آنڊو جهڙي طرح سان
هن تي سڄڪ گهٽ لڳو لڳي، پر اهو سڄڪ هٿ تي وڌيڪ لڳو لڳي! تنهنڪري اوهانجي
به برابر هڻو.

(ب) ڪنهن به ڳالهه بابت اڳيئين واقعا تي هڪ جو ڏو رکجي؟ پرشن- هيءَ ڳالهه
هرڪو لڳو جاڻي ته ٻيو ماڻهو ڪيئن وڏي ماڻهوءَ سان ڪن ٻن يا وڌيڪ جي ڳالهائيندي
ٻڌي، واقعي تي ٻاڻ ڏيڻ هٿ جهلينديو آهي، ان لاءِ ته واقعي مان لڪ آڏامي يا [واقعي جي]
پوءِ ڪهڙ نه لڳي. پسندڪ واڇينديءَ آن اي لڪ آڏامي ڪرڻ ڪري اوس پسنديڪ عراب
ڪي. تنهنڪري واقعي اي ٻئي بابت ڇڪو آهي.

اتو- ان مان سڌ لهو ته جيون جي رڪنا لاءِ واقعي تي ٻئي بابت اجايو آهي: ووي جڏهن
ڪو وڏي ماڻهوءَ سان ڳالهائيندو آهي، ته واقعي آڏو هٿ يا پلو لڪري جهلينديو آهي
: ان ڪجهيءَ ڳالهه تي اهو ڪٿو ٻڌي ته وٺي، جاڳائڻ ته ظاهري ڳالهه ڪرڻ سمي ڪٿو ته واقعي
، هٿ يا پلو لڳو ڏٺي. ان مان سڌ ڇا لهو؟ اهڙي ته ڪجهي ڳالهه ڪرڻ لاءِ تي ڳالهه او
هي. ڏٺڻ آدي ته ڪرڻ ڪري اوهانجي واڻي آدي انگن سڀيهان لمام ڪهڻي ٻڌيوءَ تي
ڪري ۽ جڏهن اوهان ڪهڻي ٻرسان يا اهو اوهانجي ٻرسان وهندو هولدو، ته ڪهڙ ٻڌيوءَ
سواءِ ٻيو ڇا ملندو؟ واقعي اڳيان هٿ يا پلو ڏيڻ جا اهڙا ٻيا به ڪيترائي سبب آهن، جهڙن
ٿن معظن جڳي موجود ڪيءَ ٻر جي ڪا ڪجهي ڳالهه هٿ يا پلو آڏي ڏيڻ ڪانسواءِ ڪٿي، ته
ن ڏانهن هوا وڃي ڪري ڳالهه ٿلهڻي وٺندي. ساڳيا به جڏهن ايڪالت ۾ ڳالهائيندي واقعي
، هٿ يا پلو ڏڪري ٿا لڳائين، جو اُتي ڪو ٻيون ٻڌندڙ آهيئي ڪونه. ”وڏن تي لڪ
ٻاوي“ انهن جا [اُٻين سمجهي ته] ڦيان تي ڪرن هٿ ڪهڙ جس؟ ووي انهن لڪن کان
ٻو ٻئي ٿو سگهي! جاڳائڻ ته اسين (ڪٿي) ٻرٻان ڳالهايون، ته ٻه جي هوا اسانجي پاسي کان
ڏانهن وينديءَ هولندي، ته [لڪ جيون] سوڪهو ٿو سرهڙو [ٻاويڪ ٻولدون] جهڙي هوا سان
ڏامي] اُوس هن جي شراون تي ٻولدون! تنهن ۾ دوش لڳو اوڌ يا جي ڳالهه آهي.

(پ) سج جي گرمي ۽ وايو ڪٿايم جيو:- جهڙي واقف جي گرميءَ سان جيو مرندا
هن ها يا ڪن ڪسڪ ٻهچيندو هجي عيار، ته ويساڪ ۽ جيٺ مهينن ۾ سج جي سخت گرميءَ
هاڻ وايو ڪٿايم جيون سڀيهان مرڻ ڪانسواءِ جيڪر هڪ ٻه بچي سگهي! اهڙيءَ گرميءَ ۾
اسي جيو لڪا مري سگهن، انهيڪري اوهانجو سڌالحه ڪرڻو آهي!

١٠٩. وايو ڪٿايم جيو ۽ دکرب- اوهانجا نرلڪر جي ٻرو ۽ رڻ وان هجن ها، ته اهڙيون
لوڪ ڳالهين جو ڪن ها؟ ڏسو! دک انهن جيون کي تي پهچيندو آهي، جنهي ووسي
ن جي جيوٽا] سڀني انگن سميعه وڏيان هجي. ان لاءِ ٻرماڻ اڏمو سالڪم درشن اڌياءِ
पञ्चावयवयोगात्सुखसंवित्तिः ॥ सांख्य० ५ । २७ ॥ جو سوتر ٢٧-٥]
[اُوڪاسڀ] جڏهن ٻنهي اُلدوڻن جو ٻنهون وشيءَ سان سٻنڌ لو ٿي، تڏهن تي سک يا
ڪ جي پراڻي جيو کي ٿي ٿي، جهڙيءَ رسڻ ٻرڙي کي ڪٿاڻ ڏيڻ سان اُنڌي ڪني

لي ٻنيءَ ٻڌڻ ڪري اکين جو باقاعدي ۽ ٻروڄيءَ جاءِ تان ڪوشش ڪندي به اُچار نه ڪري سگهجي. ٽوٽو ناسڪ اکين کي ساڻو ناسڪ ۽ ٻوڙ ڪري اوهالڪي ٿو ڪري ٿو لڳي.

٤٠٧. ٻنيءَ سبب بدبوءِ ۽ روڳن جا وڌڻ:- وري واسو لي ٻنيءَ ٻڌڻ سان بدبوءِ ڏاڍي ٿي وڌي، ڇاڪاڻ ته شرير اندر ٽ ڳند پيل آهي. شرير مان جيڪي به هوا نڪري ٿي، سا سموري ظاهريءَ رهي ٽ ڳند سان ڀريل آهي، جي اها روڪجي ته ٽ ڳند به وڌي ويندي. جنهن بعد بالڪل بالڪل بالڪل تان وڏيڪ بدبوءِ ٿي ٿي، تن تي واسو لي ٻنيءَ ٻڌڻ، ڏند ته ڪرڻ، منهن ته ڌوئڻ، سان ته ڪرڻ ۽ ڪڙن ته ڏند ڪري، اوهانجي شرير مان وڌيڪ بدبوءِ پيدا ٿي ٿي، جنهنڪري [اوهين] سستا ۽ ڪمزور ٿي ٿا پوو. آهين ڪري جسم کي جيترو به ڪشش نه پهچايو، اوترو ئي وڌيڪ پاپ اوهالڪي ٿو لڳي! جنهن مان وغيره به ٽ ڳند ٻيڻ ڪري ”وشوچڪا“ يعني ڪالرا [هيضو] آدي ڪمترن ٿي پرڪارن جا روڳ آهين ٿي ڪري جسم کي دک ٿا پهچائين. بدبوءِ گهڻي هجي ته روڳ به گهڻا ٿين، جنهنڪري جسم کي گهڻو دک ٿو ٿئي. ان مان [سڌ آهي] ته اوهين وڌيڪ ٽ ڳند وڌائڻ ڪري وڏا پاپي آهيو! ۽ جيڪي واسو لي ٻنيءَ نٿا ٻڌن، ڏند ٿا ڪن، منهن ٿا ڌوئن، سنان ٿا ڪن ۽ جاين ۽ ڪپڙن کي صاف ٿا وڪن، سي اوهانکان گهڻو چڱا آهن.

بدبوءِ ڪري ٻڌي ٿي گهٽجي:- مثال طور ”المعين [چنڊان=چڪاڻ] جي ٽ ڳند ڪان ٻري رهندڙ [مانهو] وڌيڪ تندرست ٿا رهن. جنهن المعين جي [آلارڀ] بدبوءِ ۽ ڌڪا ڪري ٻڌي ٿي رهي ٿي، سائيءَ ويهه اوهان ۽ اوهالجي سنگتين جو عقل به ٿلهو وڌي.

(ب) **ٻڌي گهٽجڻ ڪري ڌرم تي ٿلهو هلي سگهجي:-** جنهن روڳن جي زور ٻرڻ ۽ ٻڌيءَ جي گهٽجڻ سبب ڌرم لي الوشان [آچرڻ] ڪرڻ ۽ پرڪاش لي ٻري، تن لي اوهان ۽ اوهالجي بدبودار سنگتين جي حالت به ٿيندي هوندي.

٤٠٨. (الف) **ٻنيءَ ٻڌڻ تي وڌيڪ ويچار:-** ٻوڙشن - جنهن ٻند نهل هڪرليءَ ۽ بارڀل ناهي جا الا باهر نڪري باهرين جسم کي دک نٿا پهچائي سگهن، تن لي اسين واسو لي ٻني ٻڌي هوا کي روڪي باهرين جسم کي گهڻي تڪليف پهچائيندڙ آهيون. واسو لي ٻنيءَ ٻڌڻ ڪري باهرينءَ وارڻ وارين جسم کي تڪليف ٿي پهچي، جنهن سامهون باهر ٿرلدڙ هجي ته اُن وهڻ ڏيڻ ڪري [سهڪ] گهڻي ٿو لڳي. پوءِ ته هوا جا جيڪر شرير وارا هڪڙ ڪري ٿين اوس تڪليف ٿي رهي.

اٿو- اوهالجي هيءَ ڳالهه به ٺاوالي آهي. اول ڏسو، ته جيڪي اندرينءَ هوا جو مطلب باهرينءَ هوا سان ڪنهن سوراخ دوارا نه هجي، ته اُتي باهر ٻري تي هڪار سگهندي. مرليڪش ڏسڻ گهرو ته ڪنهن فانوس ۾ ڏيا ٻاري فانوس جا سوراخ تنگ بند ڪري ڏسو ته ڪيئن ته ڏيو پرويشن ٿي وسامي ٿو وڃي! جنهن پرتريءَ ئي رهندڙ ٻنش وغيره پراڻي باهرينءَ هوا جي مطلب ڪالسراه جڙا ٿا رهي سگهن، تن ٻاهه به اوتي ٿي سگهي. باهه جو زور جي

● سالو ناسڪ آهي اٿو آهن جيڪو ٿڌ اُچار لڪ منجهان لي نڪرو آهي.

[ٿئي] اُدي ٻستڪ واجهه وقت واسه لي ٻئي ٻلڊ اهن ۽ نه ٻئي سمي لي.

٤٠٥. وائت تي ٻئيءَ ٻڌڻ جو فلسفو.- پوشن- واسه لي ٻئي اوس ٻڌڻ گهرجي، ڇاڪاڻ ته " وابو هڪابه " يعني هوا بر رهندڙ سوکهر شمر ٻر وارا جهو واسه واريءَ ٻالڪ جي گرميءَ سان مري نٿا وڃن، ۽ سندن ٻاجه واسه اي ٻئي نه اڌلڊڙ کي لڳي ٿو. تنهنڪري تي اسين واسه لي ٻئي ٻڌڻ چڱو ٿا سمجهون.

اُتر- هيءَ ڳالهه ودباءَ پولمڪش آدي پرماڻي سان لهڪي ٿي، ڇاڪاڻ ته جهو اُهو ۽ اُمر آهي، تنهنڪري هو واسه جي ٻالڪ سان ڪڏهن به مري نٿو سگهي. اوهان به ڪين اهو ۽ امر سمجهندا آهيو.

پوشن- جهو نه ٿا مرن، پر واسه جي گرم ٻالڪ هتري جا تڪليف ڪين لي ٿهي، تهن تڪليف ڀوڳيندڙ کي پاپ لڳو لڳي، تنهنڪري واسه لي ٻئي ٻڌڻ چڱو آهي.

اُتر- اوهانجي هيءَ ڳالهه به اڻٺل اسهڙ آهي، ڇاڪاڻ ته ڪمست ڀوڳڻ ڪالسواه ڪڏهن به جهو جو ذرو به ٿوواهه لي نٿو سگهي؛ جي اوهانجي مت پر وابوءَ سان جهون کي ڪمست ٿو وسي، ته گهرڻ، ٿرڻ، وهڻ، هڻڻ ٽلڻ ۽ اکين وغيره جهڻ ۾ به اوس ڪمست پهچندو هوندو. تنهنڪري اوهان به جهون کي ڪمست ڏيڻ کانسواءِ نٿا رهي سگهو.

پوشن- ها، اُتر- جيسين ٿي سگهي تيسين جهون جي رکيا ڪرڻ گهرجي، پر جتي اسين [ڪين] نٿا ٻچائي سگهون اُتي لاچار آهيون، ڇاڪاڻ ته جهو ته وابو آدي سمورن ٿڌارٿن پر ڀريل آهن. جي اسين واسه لي ڪپڙو نه ٻڌندا سون ته گهڻا جهو مرندا، ڪپڙي ٻڌڻ ڪري ٿورا ٿا مرن.

اُتر- اوهانجي هيءَ ڳالهه به بيدليل آهي، ڇاڪاڻ ته ڪپڙي ٻڌڻ ڪري جهون کي وڌيڪ ڏک ٿو پهچي. واسه لي ٻئي ٻڌڻ ڪري واسه جي ٻالڪ روڪجي ميلان يا ڪڏهن ٻاسي ڪان [نڪري لي]، ۽ ٻالهڻي حالت پر هڪلي نهڻ ڪري تنهن جي وسعي ذرو سان نڪري ٿي جنهنڪري گرمي وڌڻ ڪري اوهانجي مت انوسار جهون کي وڌيڪ ڪمست پهچندو هوندو. ڏسو، جڏهن گهر يا ڪوٺيءَ جي سمورن دروازن بند ڪرڻ ۽ پرڻ وڃهڻ ڪري منجهس وڌيڪ گرمي لي ٿئي، ۽ ٿلڻ وڪڻ ڪري اولري ٿي ٿئي، ساڳيءَ ريت واسه لي ڪپڙي ٻڌڻ ڪري گرمي وڌيڪ لي ٿئي ۽ ٿلڻ وڪڻ ڪري گهٽ. ان ريت ته اوهان جهڙي مت انوسار به جهون کي وڌيڪ تڪليف ڀوڳيندڙ آهيو. ووي واسه بند ڪرڻ ڪري تنهن جي ٿاسن منجهان وابو روڪجي ۽ ڪلي ڪي ڪري زور سان نڪرندي، جهون کي وڌيڪ ڏکو ڏيندي ۽ ڪدمت ڀوڳيندي هوندي. ڏسو، ڪو ٻاهر کي واسه سان ٿو ٿوڪي ۽ ڪو ٿليءَ سان. واسه جي هوا ڦهلڪا ڪري ڪمورو [لي رهي]، ۽ نساءِ واري هوا ڪڏهن اڇڻ ڪري رڌيڪ زور سان ٻاهر ڪي ٿي لڳي. ساڳيءَ ريت واسه اي ٻئي ٻڌڻ ڪري هوا روڪجي ڪري، تنهن جي وسعي ڏاڍي زور سان نڪري جهون کي ڏاڍو ڪمست ڏيئي ڀوڳائي. تنهنڪري جي واسه تي ٻئي نٿا ٻڌن، تنهن وڌيڪ ڌرمائما ٻئي نه ٻڌندڙ آهن.

٤٠٦. ٻئيءَ ٻڌڻ ڪري اکرن جا اچار برابر نٿا ڪري سگهجن:- پر نه واسه

۱۰۱. گهوڙي تي چڙهيل مورتي:- رتن سار ڀاڱ صفحي ۶۷ ۾ لکيل آهي ته هڪ ڄڻو جي مورت گهوڙي تي چڙهيل آهي، ڪيس جيڪي به ياد ڪري آئي حاضر ٿي ويٺا ڪندي آهي.

سميڪشڪ- پڇاڻو جيئڻي جي! اڄڪلهه اوهانکي چورن، ڌاڙيلن ۽ شترون جو ڊپ نه ٿيندو! پوءِ اوهين ڪيس ياد ڪري اهڙيءَ ريت چو نٿا ڪرايو ولو؟ چو ٿا جتي ڪٿي پوليس وغيره سرڪاري آفيسن لئي رلندا وتو؟

۱۰۲. شويتامبر جين سادن جا لڇڻ:-

सरजोहरणा भैक्षभुजो लुञ्चितमूर्द्धजाः । श्वेताम्बराः क्षमाशीला निःसङ्गा जैनसाधवः ॥ १ ॥
लुञ्चिता पिच्छिका हस्ता पाणिपात्रा दिगम्बराः । ऊर्ध्वाशिनो गृहे दातुर्द्वितीयाः स्युर्जिनर्षयः ॥ २ ॥
भुङ्क्ते न केवलं न स्त्री मोक्षमेति दिगम्बरः । प्राहुरेषामयं भेदो महान् श्वेताम्बरैः सह ॥ ३ ॥

(۱) جين سادن جون نشانيون ڏيکاريون ٿا "جين دستور سوري" اهي شلوڪ ورتل ڪيا آهن. [ارٿات] (सरजोहरण) [ڪنڊ سان] چوٽي وغيره جا ڪن وار پٽي ڪڍي ڇڏڻ، ڪپڙا پائڻ، ڀڪشا تي گذران ڪرڻ، مٿي جا وار پٽي ڇڏڻ، اڇا ڪپڙا پائڻ، ڪٿا ڪندي [پ ڀاوان] کي وسارڻ، ڪنهن سان سنگ نه ڪرڻ، اهڙن لڇڻن واري جين سادو کي شويتامبر جين کي "يتي" چوندا آهن. (۲) ٻيا ڏگمبر [آهن] جي ڪپڙا نٿا پائين، مٿي جا وار پٽي ٿا ڪڍن. جي پيڇڪا [ارٿات] هٿ اولي ڏاڳي جي ٻهاري، اڳيان ڪري پاڻي کي ٽارين ۽ هٿن ۾ ٿا رکن، سو ڏگمبر [اوڙاو] ڪنهن ۾ ٿا رکن، سو ٻيا ڏگمبرن کي سادن جي ويڇ نٿا ڇڏين، اهي ڏگمبر پڻ اسر جا سادو ٿا ٿين. (۳) انهن ڏني پيندا گرهستن جي گهرن ڪري ڪالهوءِ جي ڏو جي ڪن سي جين رشي ارٿات ڪجهن پرڪار جا سادو ٿا ٿين. ڏگمبرن ۽ شويتامبرن جو انتر ونئي پيڪ آهي جو ڏگمبر لوڪ استرين جو ا ب ورڪ [مڪتي ملڻ] نٿا ليکين، ۽ شويتامبر موهن ٿا. اهڙن ڳالهين مان موڪش پراپتي لئا مڃين، اهي آهن سڀني سادن جا لڇڻ!

۱۰۳. جين سادن ۽ سڀڻن واڙ:- آن ۾ جنهن ترڪن جو "ڪيش لڇڻ" هو هڪ پرت آهي، ۽ پنج ملبون [وار] پٽڻ وغيره ۾ لکيل آهي. وويڪ سار ڀاڱ صفحو ۲۱۶ لکي لکيل آهي ته پنج ملبون [وار] پٽڻ جا گرهن ڪيائون، ارٿات پنج مٺون سان جا وار پٽڻ ڪالهوءِ سادو ٿيو. ڪلپ سوتر ڀاشيه صفحي ۱۰۸ [۾ لکيل آهي ته] وار پٽڻ ۽ گئوءِ جي وارن جيترا [مٿي جا وار] رکي.

سميڪشڪ- هاڻ پڇاڻو جين لوڪو! اوهانجو ديا ڌرم وغيره ڪٿي؟ جيا اهڙا هڪ ڪيا [ته آهي]؟ ارٿات پنهنجي هٿ سان لچڻ ڪري، يا ٻئي سڀني گرو يا ڪو پيو [وار پٽي]، پر ڪيڏي نه سخت تڪليف آن جيو کي ٿيندي هوندي! جيو کي ڪيتري ڀڃاڪڙ ٿي هڻيا ٿي سگهي.

۱۰۴. شويتامبرن ۽ مذهبن ۾ مٿن جو نکرڻ:- وويڪ سار [صفحو ۸-۷] ۾ هڪ هنڌ لکيل آهي ته سمبت ۱۶۳۳ [وڪرمي] ۾ شويتامبرن مذهبان "ٽ ولي يا" ۽ "ٽ ولي" تي مذهبان "ٻور پهلي" آدي ڪيترو لکيا آهن. ڍونڍيا پڻ آديءَ جي مورتين کي نٿا مڃين، ۽
[illegible]

لڳي، ڳالهائي اسين جيئن اهو ڪم ڪريون اي ڪوڙ!

اڪو – اوهانجي ٻڌي ڇهت ٿو ٿي آهي؟ ڇاڪاڻ ته جان [اوهين] ليڊرن ليڊرن جهڙن جي موڙ ۾ ٻاپ کا ليکيو، سائيءَ ۾ ڇت وڏن وڏن ڳالهين وغيره جاڻون، ماڻهن هواڻ ٻين ساٿوارن جي ٻالي ٻيڻا وغيره ڪري جو وڏو ٻيج ليڊرو، ڏيهڪي جو لفا ليکيو؟

ڪوهيءَ ڪلائڻ جي سوال:- لئو وويڪ صفحو ١٩٦:- ڪاهن ڇهڙ ۾ هڪ ليڊ لائي جوهري سيٺ ڪرهي ڪوڻاڻي، جهڙڪري ڏوم ٻرشت ٿيڻ ڪري ڪمس سوراهن وڏا وڙو لڳا! مري ڪري سائيءَ ڪرهيءَ ۾ ڏيڏو ٻڌو! ٻهاوڙ جي دوشن ڪوڙ ڪري ڪمس ٻهجي. ڏاسه ٻاد آئي. ٻهاوڙ کا ڇون ته سهجي اُڄڻ جو ٻڌي، مرلڪي ٻرونه جمر جو ڏوم آچاوڻ [ڳرو] سيڄوي ليڪار ڪرڻ [جي اُڄا سان مون ڏاڍهن اُڄڻ] لڳو، اُسه وڃي ۾ شرڪ جي ڪيونڪ رالڪ لائي وڏي ڏڄي واڙو دڄونا ڇهو. اُو ڏي ڪيان [ڳيان جي اُڄولن اوسا] سان سهجي اُلي اُڄڻ جو ٻڌي، امڪار ڪري، ٻهجي رڏي [ڪمالمه] ڏڪاري هلو وڙو!

سومڪشڪ – اهڙي وڏا ورڏ اسهو ۽ معنا ڳالهه، ٻڌائيندو ٻهاوڙ کي سور الم ميڄ وڏي ڪمراهيءَ جي ڳالهه آهي!

٩٧. ڪهن ڪلنڌ ۽ ساڻو:- شراڻ دن ڪرله صفحي ٣٦ اسي لڪيل آهي ته ٿي جا ڪهڙا ساڻو ولي چڙهن.

سومڪشڪ – ڏسو، سندن ساڻو ۽ ٻهاوراهعلن [ڪوڙالسڪرن] جهڙا ٿي ٻيا! ڪهڙا ته ساڻو ڪلن، ته مٿن جا زيور ڪير ڪلن؟ ڇمتي هٿڻ ڪري ڳهر ۾ رکي چڙهندا هوندا! [هيئو ٻڌايو ته] اوهين جا ٻٽيا؟

٩٨. ٻهڻ، ڪائڻ، ٻچائڻ اُڏيءَ ۾ ٻاپ:- وان سار صفحو ١٠٥:- ٻهڻ، ڪٿڻ، ٻٽڻ ۽ اُن رڏڻ اُڏيءَ ۾ ٻاپ لڳو ٿي!

سومڪشڪ – ڇيڻ ڏسو سندن ودپا ڇيڻا! ڀلا اهي ڪم نه ڪيا ته ڪئن اُڏي ٻراڻي. جيڻرا ڪجڻ وهي سگهندا؟ جڻي اوڪ ۾ ته ڪيمت سهي مري ويندا.

٩٩. ٻاغ لڳائڻ ۾ ٻاپ:- واس سار صفحو ١٠٣:- ٻاغيچي لڳائڻ ڪري ساڻيءَ کي هڪ لک ٻاپ کا لڳن.

سومڪشڪ – جي ماڻهيءَ ٿي لک ٻاپ کا لڳن ته اُنهڪ جيو پهن ڏاڍن ڪلن ۽ چاڙ سڀان مرجون کا ماڻهن، جهڙڪري ڪرو ڏن ڳهرا ٻيج ان ٿي ٿو! ڪهڙو انڌير آهي، جو ان لي ڏڙو ته ڦهان ته ڏيالون.

١٠٠. اُشرفين جو ڇڻهن وساڻڻ:- لئو وويڪ ٻهڙو صفحو ٢٠٢:- ڪهڙي ڏيهن لهڏي ساڻو ٻاجي ڪري ڪهڙيءَ جي ڳهر ۾ ڳهڙي وڙو ۽ ڏوم اُلو ساڙ وجي ٻڪيا ڳهر ٻاڻهن. ڪهڙيءَ جو ته هتي ڏوم جو ڪو ڪم ڪونهي. ان ڪه دولت جو ڪم آهي. ان اُتي اُهڙي ساڻو ۽ ساڻيا ٻارهن اُڪ اُشرفيون سندس ڳهر ۾ وساڻي چڙهون!

سومڪشڪ – ٻي عقل ماڻهوءَ ڪالسراه ٿيو ڪو، ان ڳالهه کي سچ ته موڃيندو!

يا گھوڙي جي ڪنن کان ٻه ونگ آهن [ونگ واري]، سون سان ٺهيل ۽ هيرن سان جڙيل آهي. هي ٻه سؤ شاهوڪارن لوڪن جي ڇولين ۾ آهي. ان سؤ شاهي محلن ٻارنهن [اسمان] آهي، جنهن ۾ ٻيا ڪمرا ٻيو آڻ [سونهري] رهندا آهن. آئي جهڙي آدمي ٿورا. ٻوڙن ڪولهي، آهن ڪندا. رهن، وري جهڙي ٻيا آهن ۽ سڀني ڪرڻ کان جنتي رهن. اها آهي جنت جي حقيقت!

سمجهاڻي:- ويچار ڪهڙي لس. هتي آهن ٻيو ڪتاب ۾ ولنديس، ڪلاس، گراونڊ ۽ سري ٻه [آهن]، جولهن آسمان ۾ عيسائين جو ۽ ستين آسمان ۾ مسلمانن جي جنت وارو ڪتي ۾ جو اسلام ڪمپل آهي، تنهن ڪري جنت جا سؤ شاهي ۽ شوهر ٻه آهن! چاڪاڻ ته جيڪي جنتي لوڪ هتي نه سمجهن، تنهنڪري ٿي جي اسان جي ٻوگول هيان ٿا رهن سي ٻاڃ کان هيٺ ٿا ليکن. مسلمانن ۽ مقامن ڪر ذاتي هدايت ڪولهي. جيڪي آولس وريٺ جا رهندڙ جنتي هتي نه مڃن، تنهنڪري ٿي امريڪا وارا هيٺ نه مڃن، آوڻ وريٺ جا رهندڙ جيڪي هيٺ نه مڃن، تنهن ڪي امريڪا وارا مٿي نه مڃن!

هي ۽ شاهه [سر] پٽيمحمليهه اسڪن ٻوجين ادوان ڪلي ٿوري اسڪن جي ۽ ڪهي ته ٻه ڪمڪ تيل [جمو] ٻندن ۾ لهي آهن، چاڪاڻ ته آن شاهڻ شوهر کان ٻاهر لڪرڻ ڪري سندن ڪتي جڏالوي ويندي هوندي! وري ان ۾ رهڻ ڪري ٻوٺ ۽ آنکان ٻاهر لڪرڻ ۾ ابوٺ ٻه سڏالين [جمون ڪي] رهندي هوندي! جي آنکون، ٻوٺ، ۽ ابوٺ آهي، انهنکي ڪتي ڪٿي سڏي سگهو؟ ڪتي ته جان ناٿين سمنلاس ۾ وولي ڪري آيا آهيون، تن ٿي موڙ ابرابر آهي. جنتن جي اها ڪتي ٻه هڪ ٻرڪار جو ٻلڪن آهي، جنهن ۾ جنتي لوڪ ٻوڙسان قاتل آهن! اهو سچ آهي ته وتيه [مقتر] جي ٻهارڻ اولن کي سمجهڻ ڪاسواءِ ڪتي ۽ جو سروپ ڪاهن ته سمجهي اثر سگهجي.

هينئر سندن ڪي ٿورڻون اسمپڙ ٻالهيون ٻڌو:-

٩٥. جنتين جون داڙهون:- ورپڪ سار صفحو ٧٨:- هڪ ڪروڙ سڻه اڪ ڪلين [ٻالٺين] سان مهاوير کي جهڙ سڃي سان ڪرالانون! ورپڪ سار صفحو ١٣٦:- ڏاڙهي واجا مهاوير جي ڏوهن لاه وهي. آئي ڪئهو آسمان ڪيائين، جنهنجي مقالج لاه ١٦,٧٧,٧٢,١٦,٠٠٠ اندر جا سروپ ۽ ١٦,٣٧,٠٥,٧٢,٩٠,٠٠,٠٠,٠٠٠ اندراڻهون آئي آهون، جنهنکي ڏسي واجا حيران ٿي ويو!

سمجهاڻي:- آئي ريجارڻ کهي ته انهين اندر ۽ اندراڻين ڪين ٻوهڙ لاه ٻه، اسان جي ٻرٿويءَ جهڙا ڪتنرا اپي ٻوگول کين!

٩٦. ڪلاه ۽ کوهه ڪتان ٻاپ آهي:- "سواڌدن ڪرلم آن لدا ٻارلا" جي صفحي ٣١ تي لکيل آهي ته کوهي، کوهه ۽ ڪلاه ته لهرائڻ کهڙي.

سمجهاڻي:- ٻڌا جهڙي سڀني ماڻهو جن جنت ۾ اچي رهن ۽ کوهه، ڪلاه ۽ کوهي آدي. آدي ڪيو ٻه ته لهرائي، ته سڀني ماڻهو ٻاڻي ڪتان پيئن؟

ٻرشن:- ڪلاه آدي لهرائڻ کان ٻره آهن ۾ جيو لا ٻرن جيهڪري لهرائڻدڙ کي ٻاپ لو

ڏٺو ويندو آهي ته ٻيا به ڪيترا ئي نڪتا آهن. سفر ناما، وهيلر، ڪنگهم ۽ ٻين ڪيترن ئي عالمن ۽ سياحن کان سواءِ هن ٿوري ملڪ ۾ ڪيترا ئي [illegible]
سڀني ڏانهن وڃي سگهجي ٿو، جنهن جي [اڄ واري] ڪيفيت ڪجهه هن ريت آهي.
ان سان گڏ صفحي ١٧١ تي لکيل آهي ته اهو واسديو ارهاسيءَ ارهاسيءَ واسديو، ٻه ويهه
واسديو، سوڀيو واسديو، ٻيو شوڪر واسديو، ڇهون ارش واسديو، اٺون ٻيو واسديو ٽي
واسديو، لکشمڻ واسديو ۽ سري ڪرشن واسديو، هي سڀئي ٻارهن، چوڏهن، پندرهن
ارڙهن، ويهن ۽ ٻاويهن تيرٿنڪرن جي ڏينهن ۾ ٿي گذريا آهن.
ورتي ٿيندي واسديو ارهاسي اشوڪر ۽ ٻولي واسديو، ٽارڪ ٻولي واسديو، مڌو ڪيٽ ٻولي واسديو،
مڌو ٻولي واسديو، مڌوسوڌن ٻولي واسديو، ولي ٻولي واسديو، ٻولاڪ ٻولي واسديو، راوڻ
ٻولي واسديو، ۽ جراسند ٻولي واسديو، هي به سڀئي ٿي گذريا آهن ۽ وري ڪتاب ۾ پڻ
لکيل آهي ته رشڀ ديو ڪالولي مهاوير تائين ٢٤ تيرٿنڪر سڀئي موڪش تي پهتا ٿيا.
سميد شڪر - ٻيا ڪيترا ئي پهاڙ ويهاري [ڏسي] ته جينن جا سارا ئي گرهستي ۽
تيرٿنڪر جن جي ڪهاڻي ۽ تپسيا ڪئي، اهو اتي مقرر ٿيل آهي، سي جين مت جا اهم
مڪاني سمجهيا ويندا آهن ۽ سري ڪرشن آدي جا ٿورا ٿي سڀئي نڪتا
پيا. هيءُ ڪيتري قدر خواب آهي! اهي اتر ويهاري ڏسو ته [ٻيا ڍنڍ] جنگ
ٻرش لاءِ ته جينن جي سنگت ڪري ٿي ڪجهه ڏسي ٻيو آهي، ڇاڪاڻ ته هيڪر سنڌ سنگ
ڪنڊو ته اهڙيون ڪوڙيون ڪوڙيون ڳالهيون سنڌ جي گهرڻ ۾ جهڙي ويٺيون ۽ اهي
مهاڄنن ۽ ٻيا گهڻي لوڪن جي سنڪ ميهوان سواءِ ٻئي جي ٻيو ڪي به ٻاهر نه ٿيندو،
اهڙيءَ جي جينن ۾ اهو * منش ٿيو، ان سان ست سنگ آدي ڪري ۽ هو ڏسي ڪونهي.
٩٣. جينن جا تيرٿ :- وولڪ ساو جي صفحي ٥٥ تي لکيل آهي ته گنگا آدي تيرٿن
۾ ڪاشي آدي شهرن جي ٻاترا ڪري جيڪي ڪجهه ٿئي سو ڪيتري ئي ٻيو ٺهي ٿو.
پاليتانا ۽ آبو ۽ ٻيا آهن ۽ ڪيترا ڪٽيون تائين [مهوتسو] ڏيندا آهن.
سميد شڪر - آبو ويهاري گهڻي ته جينن ۽ وڏن آدين جا تيرٿ ۽ ڪيترا جل
استان ۽ جيڪي سرو مشهور آهن، تن تي جينن جا به آهن. انهن مان ڪجهه [تيرٿن] جي تعداد ۽ ٻين
جي ساراهه ڪري مورتيون جو ڪم آهي.

جينن جي مڪتيءَ جو ورڻن

٩٤. جينن جو وشواس :- ان ساو صفحي ٢٣ تي مهاوير تيرٿنڪر گوتم جي ڪي ٽا
جيون ته مڪتي لوڪ ۾ هڪ سٺو اسٿان آهي، جا سو گز ٻرو جنهن مٿان ڇتر جهڙو هڪ
لوڪ آهي، اتي تي پوري ٥ [ولڪري] ۽ اهو لوڪ آهي! مرڻ جي آهي ٻيو

* جو آٿر ٻرش هر ڏينهن سو ٽي سال جيئي سو [illegible] ته وڃن.
٥ آريه ڀاشا جي ستيارٿ پرڪاش ۾ "ٻولي" شبد آهي، اردو واري سنڌس الواڻي
"ٻولي (جسم)" ڪم آهي. مرهٽي ۽ انگريزي واري "ٻولي" جو اوٽ ڪيو آهي،
جو برابر نه ٿو ڏسجي. [ڪليمراو]

جي سڀني اُپاڌين کي نمسڪار. (नमो लोए सब्ब साहूणं) جنهن معني جا جيترا به ساڌو هُئن لوڪ ۾ آهن اُن سڀني کي نمسڪار هجي.

سميڪشڪ- جينن جي منتر ۾ "جين" شبد استعمال ٿيل آهي، ان ڪري جينن جي اُنيڪ گرنٿن ۾ لکيل آهي ته جين مت جي [ساڌن] ڪانسواءِ ٻين ڪنهنکي نمسڪار نه ڪجي. تنهنڪري اهو انهن اورن برابر آهي.

٨٨. ڪالڪ ۽ ٻڪر جي مورتي جي پوڄا:- اڪ وويڪ صفحي ١٦٩ [۾ لکيل آهي ته]:- جو ماڻهو ڪالڪ ۽ ٻڪر ۾ ديو ٻڌي ونجي [تمر لنڪرن جو ڀوڳ سمجهي] پوڄي ٿو، سو چڱن لٿهن ۾ پهچي ٿو.

سميڪشڪ- جي اِهو آهي ته هرڪو ڏوهي ڪنهن سک وراي ڦلن کي ڇولي پراپت ڪري؟

٨٩. پارشوناٿ جي پوڄا:- وليون سار ٻاڪ صفحي ١٠ [۾ لکيل آهي ته]:- پارشوناٿ جي مورتي جي درشن ڪرڻ پاپ نشٽ ٿي ٿا وڃن. ڪلپ ڀاشيه صفحي ٥١ ۾ لکيل آهي ته سوا لک مندرن جي مرامت ڪئي ويئي وغيره.

سميڪشڪ- مورتي پوڄا جي ونهه ۾ سندن ڪهاڻي لکيل آهي. ان مان اِهو سمجهجي ٿو ته مورتي پوڄا جو مول ڪارڻ جين مت آهي.

اڳتي انهن جينين ساڌن جي ليلا ڏسو:-

٩٠. چور ۽ ويڀچاري جين ۾ مڪت ٿيا:- وويڪ سار جي صفحي ٢٢٨:- جين مت جو هڪ ساڌو ڪوشا ڪوري (ويشيا) سان ڀوڳ ڪري پوءِ تياڳي ٿي سورگ لوڪ ڏانهن ويو! وويڪ سار صفحي ١٠:- ارلڪ مني چولو ڪان پڇي تي ڪنهن اي ورهين تائين ڀدرا سيٺ جي گهر ۾ ويشيه سان ڀوڳ ڪري پوءِ ديو لوڪ ڏانهن ويو. سري ڪرشن جي پٽ ڍنڍڻ مني کي ساٿيا چوراڻي ويو ۽ هو پوءِ ديوتا ٿيو.

٩١. ويشياچاري جين ساڌو به پوڄنيڪ آهن:- وويڪ سار صفحي ١٥٦:- جين مت جو ساڌو ونگو لنگ ڌاري اولاد وغيره ڌاري هجي، ته به شراوڪ لوڪ سندس نمسڪار ڪن. ساڌو ڪيتري شد چولو ڌاري هجي يا خراب چولو ڌاري، هرڪو پوڄنيڪ آهي. وويڪ سار صفحي ١٦٨:- جين مت جو ساڌو چولو ڀرشٽ هجي ته به اُن ماڻهن جي ساڌن کان وڌيڪ سريشٽ آهي. وويڪ سار صفحي ١٧١:- شراوڪ لوڪ جين مت جي ساڌن کي خراب چولو ۽ ويشياچاري ڏسي، ته به سندن سيوا ڪرڻ گهرجي. وويڪ سار صفحي ٢١٦:- ڪوئي چور ڀيڻيا پنج منهن [راو] ٻنهي چارلو گرهڻ ڪيو. ڌالو ڪنڪا ۽ ڀوڄاءِ ڪنهن ۽ ڇهن مهيني ڪورل ڪڻ ٿالي سڌ ٿي ويو.

سميڪشڪ- هاڻي ڏسو سندن ساڌن ۽ گرهستين جي ليلا! سندن مت موجب ايهڙي ڪرمن ساڌن به سدگتي پراپت ڪئي آهي!

٩٢. سري ڪرشن ۽ ڏنونتري آدي نرڪ ۾ ويا:- وويڪ سار صفحي ١٠٦ ۾ لکيل آهي ته سري ڪرشن ٽين نرڪ ۾ ويا. وويڪ سار صفحي ١٤٥ تي لکيل آهي ته

اوهان به اڄي ويندا، جي بڌي جا لي ته باطني ڪاس لي پولنا! پر نه جي اُنا زندوان آهن، تنهن سنگ ۽ سمرا ڪان ٻري وهڻ ڪري [اوهان به] جهالت ۾ وڃڻدي. انهيءَ سوال جي پڻا دوش ٻارهين سبق ۾ ڏيکاريا اٿون سي سمرا ٻاون آدي ۽ جي مورتي جي پوڄا ڪندڙن کي لڳندا آهن. تنهن ڪري جن جينين مورتي پوڄا ۾ ڪوڙو ڪرڻ مهانو آهي، تن سڀن عقيدن ۾ ۽ ڏکڙن لي انهيءَ ٻاهرن لکيل آهن.

٨٦. جينين جو گرو منتر- سڀني منتر جو راڄ سار جي صفحي ڀڄن لي لکيل آهي، سو هيٺ آهي:-

नमो अरिहंताणं नमो सिद्धाणं नमो आयरियाणं नमो उवज्झायाणं नमो लोए सव्वसाहूणं एसो पञ्च नमुक्कारो सव्व पावप्पणासणो मङ्गलाणं च सव्वे सिं पढमं हवइ मङ्गलम् ॥ ११ ॥

(١١) هن منتر جو وڏو مهاتم لکيل آهي، ۽ هي سڀني جينين جو گرو منتر آهي. انهي ٻي ڪي وڏائي ڪي آن، جو تهڙن ۽ ٻراڻين ۽ ٻالن جي ڪنان ڪي ٻڌي ماٺ ڪيو آن. "سواڻ ڌن ڪرلو" جي صفحي ٣ [۾ لکيل آهي ته]:-

नमुक्कारं नवपदं ॥ ६ ॥ कल्पकल्पं । मन्ताणमन्तो परमो इमुत्ति धेयाणधेयं परमं इमुत्ति । तत्ताणतत्तं परमं पवित्तं संसारसत्ताणदुहाहयाण ॥ १० ॥ ताणं अन्नन्तु नो अत्थि जीवाणं भवसायरे । बुड्डं ताणं इमं मुत्तुं । नमुक्कारं सुपोययम् ॥ ११ ॥ कल्पं । अणेगजम्मंतरसं चिआणं । दुहाणं सारीरिअमाणुसाणुसाणं । कत्तोय भव्वाणभविज्जनासो । न जावपत्तो नवकारमन्तो ॥ १२ ॥

[ارٿ] (١٠) هي جو منتر آهي سو ڀولو ۽ وڏو منتر آهي. هي ۽ ڏيان ڪرڻ جوڳن (وسعت ۾) ٻوم ڏيان [ڏيان ڪرڻ جي وڏي وستو] آهي، تتن ۾ پرم تتو آهي. دکن ڪان ستايل سنساري جيون لاءِ نوڪار منتر اتم آهي، جهڙو سمنڊ ڪان ٻار لنگهائيندڙ ٻيڙي! هي ۽ جو نوڪار منتر آهي، سو لوڪا [جهاز] سمان آهي، جي ڪنهن وڏي لا ڏين سي ٻر ساگر ۾ لا ٻڏن، ۽ جي ڪنهن گرهڻ لا ڪن سي ڪنهن ڪان ٻار لا اُڪرن! جيون کي دکن ڪان الڳ ڪندڙ، سڀئي ٻاٻن کي ڪاس ڪندڙ، ڪنهي ڏيندڙ هن منتر کانسواءِ ٻيو ڪو نه ڪرلهي، الوڪ جنمن ۾ اُٿين ٿيل جيون جي شرير سنڌي دکن اورٿات ٻو ساگر ڪان تاريندڙ آهو لي آهي! جيستين نوڪار منتر تو وڃي، تيستين ٻو ساگر ڪان جيو ٿو تري سگهي، اهو اوهت سوٽو ۾ ڏيکاريل آهي. وري اڳي آدي الن مهاڀن [وڏن عالمن] ۾ هڪ نوڪار منتر کي چوڏي ٻو ڪري مهالطف نه آهي، جن عهارن وڃڻ وريم ٿاي مڃ ڪنهنڪي ماي وجي، يا شتروءَ کان خوف سمي اموکهم شسقو [آنڪس هلنارو ڄام ساڻ] ڪنهنکي هست لڳي تن لي "سرمت کيو لي" [منتر سيکاريندڙ] گروه کي ٻراهمڻ ڪهي، ٻو نه سموري "ڏوادش الڳي" ٻارهن انگن منجهان نوڪار جو منتر رهسيه [ڳجهو راز] آهي.

٨٧. جينين جي گرو منتر جو ارٿ:- هن منتر جو هيءُ اوٿ آهي:-(नमो अरिहंताणं) سڀني تيرٿنڪرن کي نمسڪار. (नमो सिद्धाणं) جنهن معنيٰ جي سڀني سڌن کي نمسڪار. (नमो आयरियाणं) جنهن معنيٰ جي سڀني آچارين کي نمسڪار. (नमो उवज्झायाणं) جنهن معنيٰ

جي مندر ۾ موهه ٿيو اچي ۽ هو پڻ ساگر ڪان پار پهچائيندڙ آهي. وويڪ سار صفحو ٥١-٥٢:- مورتي پوڄا مان مڪتي ملي ٿي. ۽ جيڪي جين جي مندرن ۾ وڃي ڪري چڱا ڪم ٿا ڪن، سو مڪتي ماڻي ٿا. چندن ادي مان لنگن جي پوڄا ڪندو سو پرڪاش ڪري سڄو ڏاهپ وٺندو. وويڪ سار صفحو ٥٥:- جين مندر ۾ رشب ديو آديه جي مورتين جي پوڄا ڪري ڏوهه، ارٿ، ڪام ۽ موڪش جهڙي سڌي ٿي ملي. وويڪ سار صفحو ٦١:- جين مورتين جي پوڄا ڪجهي ته جڳت جا سمورا ڏک لهي وڃن.

سمِيڪشڪ- هنن ڳالهين تان سڌو ٿو ٿئي ته ٻين اجهو ڳالهيون جي ان رڍ پاپ آدي ڀرا ڪرم ناس ٿا ٿين، موهه ٿيو اچي، ۽ ساگر ڪان پار ٿا ٿين، سڌ ڪڍ ٿا اچن، نرڪ پاپي سورن ۾ ٿا وڃن، ڌرم، ارٿ، ڪام ۽ موڪش ٿا ملن ۽ سمورا ڏک لهي ٿا وڃن، ته سمورا جيني لوڪ سکي ۽ هر ڪنهن پدارٿ کي پراپت ڪري ڇو نٿا وٺن؟

٨٤. جينين جي مورتي پوڄا ڌرم آهي:- سانگي وويڪ سار جي صفحي ٣ تي لکيل آهي ته جن لوڪن جين ۽ مورتين استاپن ڪيون آهن، تن ٻهچي ۽ ڀهوڀجي ڪٽنب جي ودي جتو ڪري ڇڏي آهي، وويڪ سار صفحي ٢٢٥ تي [لکيل آهي ته] شو رشٽوه آديه جي مورتين جي پوڄا ڪرڻ ڏاڍو خراب آهي، يعني نرڪ جو ساڌن آهي.

سمِيڪشڪ- ڀلا جي شو آديه جون مورتيون نرڪ ۾ پهچائينديون آهن، ته ڇا جينين جون مورتيون اڏيون ڪنهن؟ جي جون ته اساڻيون مورتيون اهڙي، شانت ۽ شبهه سدا ڀيٽ ڪن آهن نهڪري چڱيون آهن، ۽ شو آديه جون مورتيون اڏيون ڪنهن نهڪري خراب آهن، ته اهڪان اهڙي ڳهرجي ته اوهانجون مورتيون ته لکن وٽي [جي لمنتي] مندرن ۾ ٿيون وٺن، ۽ انهن تي چندن ۽ ڪيسر آدي ٿا چڙهن، ته ڪهڙي ڪيئن ٿيون؟ روپي تر آديه جون مورتيون جي چالو ڪالسواه وعده ٿيون آهن، سي لاڳي جو ڪنهن؟ او جي شاسن آ جتو ته جڙ پدارٿ سمورا ڦيٽل [ڦيٽل=گهمي ڦري ته سگهندڙ] ڪري شانت ٿي آهن! [نهڪري] سڀني متن جي مورتي پوڄا اجائي آهي.

٨٥. جڙ پدارٿ جو من تي پرڀاءُ:- پرشن- اساڻيون مورتيون ڪپڙا ۽ زيور نٿيون پائين، نهڪري چڱيون آهن.

اتر- مورتين جو هر ڪنهن اڳيان اگهاڙو رهڻ ۽ نٿيون اگهاڙو رکيا حيواني جهڙي ليلا آهي.

پرشن- جهڙيءَ ريت استري جي تصوير يا مورتيءَ ڏسڻ ڪري ڪاما ٿي اٿي، تن ساڌن ۽ پرکين جي مورتين ڏسڻ ڪري چڱا ڪم پراپت ٿا ڪن.

اتر- جي ائين جي مورتين ڏسڻ مان چڱا ڀيٽا ٿا ٿين، ته سندن جڙ ڦيٽل جا اوگڻ ته

---

* جن شبد جو ارٿ جيني يا جين مت وارا سمجهڻ گهرجي. [ڀومرلرام مولچند]

† اتي ارٿ انگريزيءَ واري ۽ آڏوءِ واري "ڦٽ ڏيندڙ" ڪيو آهي. مدرا مندي جي ته چيو آهي، نهڪري "جيڪي مندان واريون" به ٿي سگهي ٿو، مدرا نقش ۽ ڀيٽ جي ته چيو آهي، نهڪري "موجودگي" به ارٿ ٿي سگهي ٿو. [ڪلوراو]

مکانون] وڌيڪ موجب واپرائڻ [اهڙو ڦڏيان ڦري].

٨٠. مندرن ناهڻ مان مکتي:- ساڳئي پسٽڪ ۾ اڳتي هلي گهڻن وڏن تڪيل آهن.
[ان مان هڪ هيءَ آهي ته] سالمڪيءَ جي پوڄيل وقت "جن بمب" يعني مورتيڪن جون مورتيون پوڄڻ گهرجن، ۽ انهن [مندرن جي] ڏوار جي پوڄا ڪجي. ڏوارن جي پوڄا ۾ ڏاڻا جوڳا آهن. مندر ناهڻ جا ٻيا [لڪيل آهن، ان ۾ لکيل آهي ته] ٻاهرين مندرن کي لوهاڻو ۽ موامسه ڪرائڻ ڪري مکتي ملندي آهي! مندر ۾ هڻ لمولي وهڻ گهرجي، وڏي ٻاهر ۽ پرڀسه سان پوڄا ڪجي آدي. तथा जिनेन्द्रेभ्यः آدي منترن سان [مورتين کي] سنان آدي ڪرائجي، ۽ जल चन्दनपुष्पधूपदीपनै: آدي [منترن سان] گڏ [خوشبودار] آدي [مورتين تي] چاڙهجي.

٨١. مورتي پوڄا جا ڦل:- رتن سار ڀاڱي جي ١٢ صفحي تي مورتي پوڄا جو ڦل هيٺ لکيل آهي ته پوڄاريءَ کي راڄ ۽ پرڄا ڪوبه روڪي نه سگهندو.

سمکشڪ - هي سمورين ڳالهين مان ڪوڙيون آهن، جاڪاڻ ته راڄاڻون ڪيترن ئي پوڄارين کي روڪيندا آهن.

(ب) پماري دور ٿيڻ ۽ راڄ ملڻ:- رتن سار جي صفحي ٣ تي لکيل آهي ته مورتي پوڄا ڪرڻ ڪري روڳ سڀ ۽ مهاڏوش ناس ٿا ٿين، ڪنهن ڪوڙي پيٺن ڪوڏين جو گل چاڙهيو، ته کيس ١٨ ڏيهن جو راڄ مليو؛ سندس ڦالو ڪماوپال هو. وغيره وغيره.

سمکشڪ - اهڙين سمورين ڳالهين ڪوڙيون ۽ ٻالڪن کي ڦاسائڻ جون آهن، جاڪاڻ ته ڪيترائي جئيني لوڪ پوڄا ڪندي به پماريءَ ۾ گهاريون ۽ هڪڙو جواب جو راڄ نه ٿيون آديءَ جي مورتين جي پوڄا ڪرڻ ڪري لهو ملي. روڳي هي پنهن ڪوڏين جي گل چاڙهڻ ڪري راڄ تو ملي، ته پنجن پنجن ڪوڏين جا گل چاڙهي سڄي سنسار جو راڄ ڇو نٿا وٺي ڇڏين؟ روڳي شاهي سزائون ڇو ٿا ڀوڳين؟ روڳي جي مورتي پوڄا ڪرڻ ڪري ڀڌ ساگر ترجي ٿو، پوءِ ته گيان، "سمڪ درشن" ۽ "چارتر" ڇو ٿا ڪريو؟

(ب) امر ٿيڻ:- رتن سار ڀاڱي صفحي ١٣ ۾ لکيل آهي ته گوتم جي آڱولي ۾ امرت آهي، ۽ سندس سمرڻ ڪرڻ ڪري دل گهريو ڦل تو ملي!

سمکشڪ - هي الهي آهي ته سڀئي جئيني ڪسي امر ٿيڻ گهرجي، پر نٿا ٿين! انهن ڪري سندن هيءَ ڳالهه وڏن مورکن کي ڀرمائڻ لاءِ آهي، ۽ ان ۾ ڪوبه اصل ڪونهي.

٨٢. مورتي پوڄا جا ڀانمڪار:- رتن سار جي صفحي ٥٢ تي سندن پوڄا ڪرڻ جو هيٺيون شلوڪ لکيل آهي:-

जलचन्दनधूपनैरथ दीपाक्षतकैर्नैवेद्यवस्त्रैः ॥ उपचारवरैर्जिनेन्द्रान् रुचिरैरद्य यजामहे ॥

[اسان] اسين جل، چندن، چانورن، گلن، ڌوپ، ديپ [ڏيئي] ۽ ٿلهي وڌيڪ [پوڄا]، وسترن [ڪپڙن] ۽ تمام اُتم اُپچارن [سامگرين] سان جينيندرن ارٿات تيرٿنڪرن جي پوڄا ڪندا آهيون.

سمکشڪ - انڪري اسين چوندا آهيون ته مورتي پوڄا جئينين هلائي آهي.

٨٣. مورتي پوڄا مان لاڀ:- ويوڪ سار جي صفحي ٢١ [تي لکيل آهي ته] جئينن

۽ ڪنهن کي ناس ڪري، ۽ ان جهڙو ٻيو ڪو عمل وڌائي دوش آهي ڪي ڪونه! جيئن جئني لوڪ ٻين کان جوئي ۽ ناٿن دوش سان ڀريل آهن. تيئن ٻيا ڪي ورلا ڏسبا. رشڀ ديو کان وٺي مهاوير تائين چوويهن تيرٿنڪرن کي جي ڪو وائي، دوشي ۽ ٻيا لوڪ چوڪي، ۽ جين مت سمپرادائن کي سماپت اڀ [ٻئي جو ٻولو] ٻ قائل ٿيو ۽ سندن ڌرم کي ترڪ ۽ وش [زهر] سمان سمجهي، تہ جئنن کي ڪٿي ته يو لڳندو؟ ٻيهڪري جئني لوڪ سدا ۽ ٿيا جن سان دوش رکيا وڃي ٿي ترڪ ٻر ڀڌي ڪري وڏا ڏک ڀوڳي رهيا آهن. اهي ٻالهمرن ٻيڌي ڏئين تہ ڏاڍو چگو ٿئي.

۷۸. جئنين کان مورتي پوڄا جي شروعات:-

मूल- एगो अगारा एगो जिराव गोचे इमाणि विवहाणि । लवहयजं जिणदव्वं पकप्पनवं न सिखानि ॥

प्र० भ० २ थम्बी सू० १४० ॥

[پرڪرڻ رتناڪر ڀاڱو ۲-٦٠ جو سوتر ۱٥٠ ارٿات:-] سڀني شراوڪن ٭ جو ڌن، گرو ڌرم ڪرڻ ڪي آهي، جيئن وڏن اوقات جن جي اصولن ۽ مورتين وارن ديولن ○ [مندرن] ۽ جن ڌورن جي رکيا ڪرڻ ۽ مورتين جي پوڄا ڪرڻ ڌرم آهي.

سمهڪشڪ:- هيٺيون ٻسوا جئنرو سے مورتي پوڄا جو جهگڙو هليل آهي، سو سمورو جئنين جي گهر مان! وري ٻاڪيا جو ٿيلو ته جئين مسه آهي.

۷۹. مورتي پوڄا جا پرماڻ:- "سراڌ دن ڪرٽيه" پستڪ جي صفحي ٻهرين تي ڏنل مورتي پوڄا جا پرماڻ:-

नवकारेण विबोहो ॥ १ ॥ अणुसरणं सावय ॥ २ ॥ वयाइं इमे ॥ ३ ॥ जोगो ॥ ४ ॥

चिय वन्दणगो ॥ ५ ॥ पच्चक्खाणं तु विहि पुव्वयम् ॥ ६ ॥

[ارٿات:-] (۱) شراوڪن کي ٻهرئين دوار [دروازي] تي نوڪار [ٺمسڪار] جو جپ ڪرڻ گهرجي. (۲) [مندر جي] ٻئي [دروازي تي] نوڪار جيڪي ڪان ٻوڪ اهو خيال ڪرڻ گهرجي تہ اڻ شراوڪ آهيان. (۳) ٽئين [دروازي] ٻر اهو خيال ڪري تہ] اسان جا اڻو ورت آدي ڪهڙا آهن. (۴) چوٿين دروازي ٻر [اهو خيال ڪجي تہ] جيئي ورگن [جهڙن جي جيئن آدي وڏن ارٿات ڌرم، ارٿ، ڪام ۽ موڪش] ٻر موڪش سڀني کان ٻهريون آهي. گيان آدي ۽ ان ۾ ئي آهن. اهو يوگ آهي. سنڌس اڀياس [ڌوڙن کان] ارٿل ٻالڪ تہ ڪال جي ضروري ڪارڻ آهين جي ٻٽ اڀياس سان [ٻاهري رت] يوگ ۾ سڌجي، اهن ٻر ويچار ڪري تہ] اهو يوگ ڪندا آهيون. (٥) ٻنجين [دروازي تي هو] مورتيءَ کي "نيتيه وندن" ارٿات ٺمسڪار ڪري "ورنه ٻاو" [ارٿات] ڪس ٻهنا ٻاوهڻ، ۽ سنڌس ٻسوڄا ڪرڻ [جا ويچار ڪري] (٦) ڇهين دروازي تي "ٻرتسي آکيان" ارٿات ترڪارسي [جئنين جون تہ مشهور

٭ "شراوڪ" شبد بگڙجي هينئر "سراوگي" ٿي پيو آهي، ۽ جنهنجو ارٿ آهي ٻڌندڙ يا چيلو [اڙدوه ٿان].

○ "ديول" شبد "ديواليه" [ديون جو گهر=مندر] جو بگاڙ آهي [اڙدوه ٿان].

جي سمجهه ٻاهر جا ڏک ۽ وڌيڪ پل ٻوڪڻ ڪلبواد ٿيو سگهون ٿا. جي اهڙا ورن جولمون اوڪاسه ودايا ورڻ ڳالهيون ته لکي ها، ته سڌن اودبا وڌيڪ اهڃاڻ ڪرڻ جي وڌ آدي شاستر ڏسي، ڀڌي، ۽ سچ ۽ اسعه ونجاري [لوڪ] جڏي ڏئي ها. پر اهي اڪيلائي جي اهڙو ته جهڳڙي پڌو آهن، جو هن جا ماڻهو مٺي ٻڌايا سمجهڻ اڪري سگهي ته ممڪن آهي، پر اهي هڪ ٻڌي وارن جو اڪرڻ نه آهي، حڪم آهي.

٧٦. جڳنهن جو انڌ ۽ عقل!

मूल– कम्हा जिणेहिं भणियं सुयसमुद्दारं विसोहियंतस्स । कायद् विसुद्ध बोही जिणआणा राहणत्ताओ ॥

प्र० भाग २ षष्ठी सूत्र १३८ ॥

[پرڪرڻ رتناڪر ڀاڱو ٢ سولو ٦٠–١٣٨ ارڪاسه:-] جي جن آچاريہ جي جهل سوارن، ترڪسو رواي ٻاهه جو وٽي ڪي موهن ٿا، سي ٿي جهڳڙن ڪرڻ ۽ ڏکين حڪم حڪرڻ ڪري جولو حڪمت [جهڳڙي جولو وارا] ٻڌي سک جي پرايت نہ ٿا، ۽ نه اهي مٿن جي ڳوڙهن ڏسڻ ڪري!

سمجهاڻ:- جا اهڙي ٻڌن ڪجهه آدي دکي سڀ ڪي جولو ٿا ڪرڻ؟ جي اهو ٻڌو وهڻ آدي ٿي جولو آهي، ته ڪجهراڻي لوڪ جي ڏڪار ٿا مرن يا جي اهي آدي نه ملڻ ڪري ٻڌن وڃي ٿا مرن، [سي سمورا] شڪ ٻڌي جهڳڙن ٿلن جا آڏڪاري ٻڌڻ ڪين! ڀلو اهڙي آهي شڪ لهندا ۽ ٻس اوهين! اُلٽو ٻڌو آدي رڌڻ ڪري اُڌار ٿي سگهي جي ٻڌاءِ ڏڪ ٿا پوڳهو! ڏوهه ۽ ٻڌاءِ آچرڻ، پرهيزو، سچ پاڻڻ آدي آهي، ۽ ڪرڻ ڪي اهڙا، آڀاءِ ڪرڻ آدي ٻاب آهي. هر ڪنهن سان ٻڌي پرورڪ ۽ پر اُپڪار لاءِ ورتڻ جولو ٿو سڏجي. جن سچ ۽ وعدن جو اهو ٻڌو وهڻ آدي ڏوهه نه آهي. انهن سولون آدي کي مهڙ ڪري [جهڙي لوڪ] ٿوروڙي سچ پر کهڙي سڀا ڪي پرايت ڪري ڏک جي سمنڊ ۾ ٿا ٻڏن!

٧٧. ڏهاسيهڻي ڀاڳ هيڻ آهن!

मूल– जइआणिसि जिणनाहो लोयायाराविपरकएपभूओ । ता तं न मयंतो कइअणसि लोअ आयारं ॥

प्र० भा० २ ष० सू० १४८ ॥

[پرڪرڻ رتناڪر ڀاڱو ٢ سولو ٦٠–١٤٨ ارڪاسه:-] آگر پراوڌ [وڏي ڀاڱ] وارا معنه تي جن ڏوهه کي ڳرهڻ ڪندا آهن. ارڪاسه جي جن ڏوهه کي ها ول سي ڀاڱ عمل آهن.

سمجهاڻ:- جا هي ۽ غلط ۽ حڪورڙي ڳالهه نه آهي؟ جا ٻهن مٿن پر وڏ ڀاڱي ۽ جهن سچ ۾ ڀاڱ عمل ڪري ڪرڻهي؟ وڙي جو جهڙ آهي نه سڌوهي ارڪاسه جهن سچ وارا ٻاڻ پر لس ورهن ۽ پراسه سان وهي، تنهن سان اها ڳالهه سڌي ٿي نه جهن لوڪ اهن سان جهڳڙن ڪرڻ پرڪراي لڻا مهن! سڌن اها ڳالهه نه ٻي ڏليل آهي، جاڪاڻ ته سچو پرش سچن سان پريم [ڪندا آهن]، ۽ دشمن کي سڪيا ڏئي وڌوان ظالمدا آهن. وڙي لکهو آهي ته پراهمڻ اُر ڏئي، پرڪي وراجڪ آچاريہ ارڪاسه سڀاسي، ۽ اسايس آدي ارڪاسه وڏوائي آدي سڀ جهن سچ جا شترو آهن، هيمڻ ڏسو! نه [ڪٿي نه] سچي کي شترو ٻاهو سان ٿا ڏسن ۽ لڳا ٿا ڪن! پرم جڳهن جي دٻا ۽ تما ورتاي ڏوهه رهيز ڪئي؟ جاڪاڻ نه اهن سان دويش ڪرڻ آهي دٻا

سمڪشڪ - اوهانجن ڳالهين کان وڌيڪ اڃا ٻيون ٻه به ٽي ڳالهيون جيڪي ٻڌائي ٿا سگهو، تنهن ڪري اوهين جي گرنٿن ۾ اهڙيون ڳالهيون ڏسجن ٿيون جنهن لاءِ ڪير به عقلمند ماڻهو اهو نه چوندو ته اهي سچ آهن. پر جي جين لوڪ پنهنجو اهو اعتقاد نه ٿا ڇڏين، ته اسين ڇا ڪري سگهون ٿا! [سمجهه] اهڙي اوستا هوندي به اهڙيون ڳالهيون ڪرڻ ۽ ٻين ڳالهين تي ڌيان نه ڏيڻ، انهن کي ڏوهه ڏيڻ لاءِ اهو ڪافي آهي ته هو ڏکن جي ڳالهه آهي!

٧٣. جين جي زبان بندي:-

मूल- जम्बीर जिनसासिओ मिरई उरमुत्तले सनेसनओ । सागर कोडा कोडिहिं मइ अइ भवणं ॥

प्र० भा० २ ष० सू० १२२ ॥

[پرڪرڻ رتناڪر ڀاڱو ٢ سوتر ٦٠-١٢٢ اولاسب-] مطلب ته جيڪو ماڻهو جين ساڌو هجي ۽ سچو نه آهي، ان کي ۽ جين [ساڌن] جي برابر آهي، ته اهڙو ماڻهو ڪروڙن سالن تائين نرڪ ۾ رهي پوءِ به انهيءَ مان ڇوٽڪارو نه ٿو ملي!

سمڪشڪ:- واه ڙي واه! وڌيا جا دشمن! اوهان ائين ڇو ٿا لکو ته اهي سمجهه هوندي به اهڙيون ڳالهيون ٻڌائي ته ڪو ماڻهو ڪيئن ٿو اهڙو اسيڙ آهي. اوهانکي ڪيترو سمجهايائون؟ اوهان ته ڪوڙي لالچ ۾ اهڙي اوستا ۾ ٿا پيا نرڪ ۾ وڃو ته پنهنجي ڌرم سان ڪرڻ ۾ ڀلو [ڀلائي] سان ٿا سمجهو.

٧٤. جينن جي سستي مڪتي:-

मूल- दूरे करणं दुरम्मि साहूणं महप्पभावणा दूरे । जिणधम्म सद्दहणं पितिर कदुक्खाइ निठवइ ॥

प्रक० भा० २ । षष्ठी० सू० १२७ ॥

[پرڪرڻ رتناڪر ڀاڱو ٢ سوتر ٦٠-١٢٧ اولاسب:-] جنهن ماڻهو کان جين ڌرم تي ڪنهن به آچرڻ ٿي نه سگهي، سو به رڳو انهيءَ شرڌا رکڻ ڪري ته "جين ڌرم سچو آهي" ته ان کي ڏکن کان ڇوٽڪارو ٿي ويندو.

سمڪشڪ - ڀلا مورکن کي ڦاسائڻ لاءِ ان کان وڌيڪ ڪوڙي ڳالهه ٿي سگهي ٿي؟ ڇاڪاڻ ته ڪرم ڪجهه ڪرڻو نه پوي ۽ مڪتي به ملي وڃي، اهڙو سولو ڪم ٻيو ڪهڙو ٿيندو؟

٧٥. مڪتيءَ وٽ جو سولو نسخو:-

मूल- कइया होही दिवसो जइया सुगुरूण पायमूलम्मि । उस्सुत्त सविसलवर हिओनिसुणे सुजिणधम्मं ॥

प्र० भा० २ ष० सू० १२८ ॥

[پرڪرڻ رتناڪر ڀاڱو ٢ سوتر ٦٠-١٢٨ اولاسب:-] جي ماڻهو آهيان ته "جتاڪر" اولاسب جينن جي شاسترن کي ٻڌندس ۽ "اُتسوتر" اولاسب ان مان جي گرنٿن کي ٽڪلهن ته ٻڌندس. جو انهيءَ ايا ڪندو سو انهيءَ ايا هئي ڪري ئي دک ساگر کان ٽري ويندو.

سمڪشڪ:- هيءَ ڳالهه به ٻوڙن لوڪن کي ڦاسائڻ لاءِ آهي، ڇاڪاڻ ته مٿي ڄاڻايل اپاءَ ڪرڻ ڪري ڪو ان جو دک ساگر نه ٽري سگهي، ۽ لکڻي ڪئي ٻوڙ جي.

سمڪشڪ - هي؛ جانورن جي ماس کائڻ، اوڌا جو ڪل نه آهي ته ڇا آهي؟ جانورن جون ٻروڙيون ٻالڪن جي ٻڪري ٻاڙن سان ٿيون ڪڙيل ٿي نه ٿي آهن. جهڙيءَ طرح انسان جي ٻارن ٻاهر ڪيون ڪيون هن. ڪو جانورن جي ماس سان جن جي ٻڪرين جا ٻار آهي ماس جي گوشت ۽ پاڻ جي ڌيان ۾ ٻار جا ٻار ڪڍي ٿا ڏسندي ڏيندو.

٧٠ ماس جي گرن کي نه ماس گهرجي:-

मूल- सयणे विसुसुरुजिणवद्धारसके सिन शहुस इसल्धं । आहूकहृविय दणितेयं कलुआणंदरइ भल्धसं ॥

प्रक० २ । १२८ ॥

[ابو ڪرڙ ولٽاڪر ٻاگ ٢ سوتر ٦٠-١٠٨ ارٿ ماس:-] هي هن وچن ۾ الڪول هلن ٿا، سي ٻڌ ۾ [آهن]؛ جي ورت ٿا هلن سي ابوجهه آهن. جهن گرن ۾ ماس گهرجي ٽو ارٿ سڀ وڏن جي ٻه سمجهي.

سمڪشڪ:- ڀلا جي جهڙي لوڪ ٻين اڪيلن جي ڇلا ڪالي ٿورن جهان ته ٻڌن هار، ته سڌن ڇا ٿي ماڻهو ڪري هو ٻهڻجي، ڪتي جا ساڌن ڪري ٻهڻ جو سالن ڪري ڇڏين ها! ڀلا جي اوهانڪي هڪ ڪار ڪي، ڪڪڙ، مڇاليون ۽ ڪڪڙين جهڙي ٿي جهڙو ڪڇڙو ته اوهان کي دک لڳي؟ ڪين اي جا ڪاڻ ته اوهين ٻين کي دک ٿا پهچايو، ٿيهڙڪري اوهانجي مت اسار [آٿيه ان ڏيندڙ] گهڻو ٿي ٻالڪن ٻه آهن.

٧١ جڳنون کي ڪمتي ۽ واپار نه گهرجي:-

मूल- छिदुभण कणं मरणं दकुण निश्रनितजेन अप्पाणं । विरमंतिन पावा कवित्ती चिठतणं ताणम् ॥

प्रक० भाग २ सू० १०६ ॥

[ابو ڪرڙ ولٽاڪر ٻاگ ٢ سوتر ٦٠-١٠٩ ارٿ ماس:-] هي دک موت جي حدن ٿالين نه ٻهچي، ته جهڙي لوڪ کمتي ۽ واپار آدي ڪرم ته هڪن جاڪا ڻ ته ٿين ڪرم ترڪ ۾ ٻهچائيندڙ آهن.

سمڪشڪ:- هيٺ هڪ جهن ڪان ٻڇي ته اوهين واپار آدي هڪرم ڪرڻو جو ٿا؟ جو ٿا آهي ڪرم ڇڏي ڏيو؟ ٻو هي ڇڏي ڏيندا ته اوهانجا ٻيٽ ۽ ٻلجي ته سگهندا! ٻو جي اوهانجي جوڻ موجب سهڪي ماڻهو [ڪيتي ڪرڻ] ڇڏي ڏين، ته اوهين ڇا کائي جيئندا؟ اهڙي اٻاچار جو اپديش ڪرڻ ٻلڪل اٻاسو آهي! ڇا ڪين وچاري ودياء سنگ ڪالسواه جهڙڪي جن ۾ گو اهين ٻو جڳي ٿا ڏين.

٧٢ ٻهن جي شاسترن کي مجهڻ نپڇتا آهي:-

मूल- तहवा दुमाण भहमा कारण रक्खिया अनऱ्गण मजयेण । बेजपनित वज्जुणं तेसिंविधिहिलपसिमचं ॥

प्र० भा० २ षष्ठि सू० १२१ ॥

[ابو ڪرڙ ولٽاڪر ٻاگ ٢ سوتر ٦٠-١٢١ ارٿ ماس:-] جي جهن شاسترن جي ورڌ شاسترن کي ٻڌيندڙ آهن سي ٻهچ ڪان! ڪيچ آهن! ڪڻي هڪڙو ۽ ٻرابوجن سڌ ٿيندو هجي، ته ۽ جهن مت جي ورڌ ته جوي ۽ ته هجي. ڪڻي هڪڙو ۽ ٻرابوجن سڌ ٿيندو هجي، ته ۽ اي ۽ مت کي ڇڏي ڏجي.

متعلق اديءَ يا ڌرماتما نه آهي؟ ڇا اُن ڌارمڪ پرش کي نه مهڙ ڪوڙ جي؟ الٻت جين ڌرم جو
وهندڙ ماڻهن جا واسطا ۽ ڇپ ڇپ جا نه هجن ها ۽ انهن جا ڌرم جا عملي هجن ها. نه پوءِ هيءَ ڳالهه
پوري ٿي ها! ٻنهي ۾ ئي ڌرم جي ڳالهين وچهين ۽ سادن اديءَ جي انهي نه ورتي سگهي
اُن، جڏهن جني لوڪ ڀلن جا ۽ وڏا ڀاڳ لکجي، هيا آهن!

٦٧. ٻين جي اُنتي لوڪ جو ساڌن آهي:-

मूल– नत्थिमित्ताइया धविजेमिस्सुरकाइ सम्पर्वतासण । धव्वाण अणाइ इत्थिहरिहिङ्किं समिद्धी विवड्ढोसं ॥
प्र० भा० २ प० सू० ३६ ॥

[پرڪرڻ رتناڪر ڀاڱو ٣ سوتر ٦٠-٩٥] ٻين ڌرم سڪر ڪالهه ايڪوٽي آهي نه جا عربي هر
آدي ڌنن جي وڏي [دولت ۽ ٺٺ ٺاٺ] آهي سا لوڪ جو ساڌن آهي. ڪنهن ٻئي جني
لوڪ ڌرم جا ڍنگ، جنهن واجا جي اڳيان پسنگ ڪري ننڍي مٽي ٽالهن ڏک ڀاڱي ٿي، تنهن
جيئندڙ [جنهن جي ڌنوتا] جي اڳيان نه ڀانڀا ڪري ٺٺ ڪنهن نه جنم مرڻ جو ڏک ٻاهمندو،

سميڪشڪ – ڏسو، جڏهن جي آچارن اديءَ جي پرچاري! اوتامر سڌن ڀاڳ ڪهڻ
۽ پولگ جي اڏا [نه پڏايل هيتر تہ سڌن انڌ ويرن [پول] به ڪلي ويئا! هر ڪي هر آدي ۽
سڌن ڀڳتن جي اُنتيءَ ۽ واڌاري کي ڏسي به ڪا سگهن! نه جن اُنتي ڪا نه ٿين جي اُنتي
لي جو؟ ڪهڙو ڪري اُنهن لي سڌون ڪندا هوندا تہ سڌن سموري الموره [وڏائي] اسان
کي ملي وجي ۽ هو ڪنگال ٿي پون تہ چڱو ٿئي! واجا جي اڳيان جو مثال تہ اُنتي
ڪا ڏين، جو اهي جني لوڪ واجائن جا وڏا خوشامدي ۽ ڪوڙا ۽ ڪالس ڏجدڙ آهن! ڇا،
واجا جي ڪوڙي ڳالهه نه سچي ڪهي؟ ڪو اپرشا ۽ ڌوپش ڪندڙ ڪي هجي، نه ته جني
ڪان ڀلڙ پچو ڪوڙ هوندو!

٦٨. ٻنهنجن اُپديشڪن جي پرشنسا ڪرڻ:-

मूल– जो देवगुरुधम्मं सो परमप्पा जयम्मि नहु अन्नो । किं कप्पदुमसरिसो इयरतरू होइकइयावि ॥
प्र० भा० २ प० सू० १०१ ॥

[پرڪرڻ رتناڪر ڀاڱو ٣ سوتر ٦٠-١٠١ اوتامپد] اهي مورک لوڪ آهن جي جين ڌرم
جي ديو آهن، ۽ جي جيئندڙ جا چيل ڌرم اُپديشڪ سادو، گرهستي يا ڪرتين جا لاهيندڙ
آهن، سي تمرٿنڪرن جهڙا آهن. سڌن مت پر ڪر ڪرلهي.

سميڪشڪ – جوڻ هجن! جي جني لوڪ ڀاڱاڻي ڀڏيءَ وارا نه هجن ها، تہ اهڙي ڳالهه
ڪيئن ڪهن ها؟ جنهن ڪهڙي ڀاڱ ڪالمواد ڪي جي واڪاڻ ڪري، تن تي اها ڳالهه لڳي ڏسجي.

٦٩. جين مت تي قائم رهڻ:-

मूल– जे अमुणि अगुण दोषाते कह अनुअाणह्नितम मज्झा । अहले विह्नम उडसाता विसअमि अामा तुल्लं ॥
प्रक० २ । १०२ ॥

[پرڪرڻ رتناڪر ڀاڱو ٣ سوتر ٦٠-١٠٢ اوتامپد] جيئندڙ ديو جا چيل سڌانت ۽ جين ڌرم
جي اُپديشڪن کي ڇڏڻ جنهن کي اڳيان نه آهي.

معبا ڌرم وارا آهن، سي اُهي ڇو ٿيا ؟ جي اُهي ٿيا ته ڪڏهن ڇو ؟ اوڳاهه جلدي لعنت کي وڃي ها ته بهتر ٿئي ها.

سمڪشڪ :- ڏسو سندن وڃڻ واڳ ڇسو ڏيکاريل ڌرم! ٻئي مٿي وارن جو حڪم ته ٿيا گهوڙن! سندن ديا ڌرم وڳو ٿالي جو ٿي آهي، ۽ جي آهي ته ٻه لفظن جسوڙن ۽ ٻئي لاءِ ٿي آهي ٻه جنهن ڪانسواءِ ٻئي مٿي لاءِ ڪري ٿي!

٦٤. ٻئي کي مڪتي نه ملندي :-

मूल– जुद्धे मासे आया सुहेण गच्छति सुद्धिमग्गंसि । जे पुणअकम्माजाणा मज्जो गच्छति दे चुप्पं ॥
सू० भाग २ प० सू० ८३ ॥

[ٻرڪرڻ رتناڪر ڀاڱو ٢ سوڙ ٦٠-٨٣] انهيءَ مڪه ڀرڀوجن جيءِ آهي ته جو جين مڪل ۾ جمر ولي مڪتي پرابت ڪري، ته ٻئو عجب ڪنولهي، ٻر جنهن کان اڳ ٿي مڪل ۾ اُهي ٿيل مٿيا ٿوي ۽ ٻين مارڳن وارا مڪتي پرابت ڪن ٿيهن ۾ وڏو عجب آهي. انهيءَ صاف مطلب اهو آهي ته جين مت وارن کي ئي مڪتي ملي ٿي ۽ ته ٻين کي] جي جين مت گرهڻ نه ڪن، سي نرڪ ۾ ويندا.

سمڪشڪ :- ڇا جين مت ۾ ڪٿو ڏشت [ته آهي] يا ٽرڪ ۾ ٿو وڃي؟ ڇا اهي سڀئي مڪتيءَ ۾ ويندا؟ ٻيا نه ويندا؟ ڇا هيءَ چرٻائيءَ جي ڳالهه نه آهي؟ ٻڌو ڀوڙن مٿئين کان سواءِ اهڙيون ڳالهيون ڪير مڃي سگهندو؟

٦٥. ٻين جون مورتيون ڪوڙيون آهن :-

मूल– चिरकालाणं पुव्वसंचयगुणाणकारिणी भणिया । सावियमिच्छविसयरी जिण समये देसिया पूआ ॥
प० भाग २ । प० सू० ६० ॥

[ٻرڪرڻ رتناڪر ڀاڱو ٢ سوڙ ٦٠-٩٠ اوڳاهه :-] رڳو جين مت جي مورتين جي پوڄا لائق وارڻ آهي، ۽ انهن کان سواءِ ٻين مٿين وارن جي مورتي پوڄا لائق نٿي ٿيهاٽي. جو جين مارڳ [جين مت] جي اڳيا پاڻي ٿو، سو ئي ٿو ڳيالي آهي، ۽ جو ٿئو مڃي سو ٿئو ڳيالي نه آهي!

سمڪشڪ – واهه واهه! ڇا چئجي؟ ڇا اوهانجون مورتيون نه ۽ ٻين آديءَ جي مورتين جهڙيون ٻئر آدي جڙ پداري جون ٿيون ڪينهن؟ مورتي پوڄا نه جهڙي اوهانجي معيا آهي، تهڙي ٿي ولنڪن آديءَ جي نه آهي! اوهين ڀاڳ ته ٿو ڳيالي ۽ ٻين ڪي اُهو ڳيالي ٿا چايو، تيهيان معلوم ٿو ٿئي ته اوهانجي مت ۾ ٿو ڳيالي آهن اي ڪونه!

٦٦. ٻيا ڌرم سڀ اڌرم آهن :-

मूल– जिण आणा एसम्भो आणा रहिए आण फुडं अहम्मुत्ति । इयमुणि ऊण य तत्तं जिण आणाए कुणह धम्मं ॥
प्रक० २ । ६२ ॥

[ٻرڪرڻ رتناڪر ڀاڱو ٢ سوڙ ٦٠-٩٢ اوڳاهه :-] جين ڌرم جي آگيا کي ڌيان ڪيا آدي ڪٿي روانو ڌرم آهي، تنهن کانسواءِ ٻيون سڀ ڀرٿ اڳياڻون اڌرم آهن!

سمڪشڪ – هيءَ ڪيڏي ترڏي اُٻاڻ جي ڳالهه آهي! ڇا جين مت کانسواءِ ڪو به ڌالهه

لوڪ سڀئي پڇڻ لڳا [آهن]. لهڪري جو مطالعي جي مت کي استعمال ڪندڙ [علائيندڙ]
سو باني ليندڙ.

سميڪشڪ:- چاهيو، ڪالڪا، جوا آدي جي استعمال ۾ جيڪڏهن لوڀيءَ جو ورت وڌ پاپ آهي، اولاد ڏوڪا لوڀي آدي خراب ڪمون آهن، ته جا اوهان "پهوسٽ" آدي ورت خراب نه آهن، جنهن ڪري ڏاڍو ڪمت ٿو ٿئي؟ اهي جو وار مارڳن جي اهلا جو ڪنهن [عقل] آهي سو نه ليکي، پر [ڪهن سان ڳڻ] جي شاسن ديوي ۽ مرس ديوي آدي [جنگي اوهين] مڃيندا آهيو، ڪيئو نه ڪنهن ڪريو ها ته چنگو ٿئي ها! هي چئو ته اساڻجي ديوي هستڪ ان آهي ته اوهانجو اهو ڇوڙ ملبا آهي، چاهڪانڍ ته شاسن ديويءَ عشقڙي مالهوءَ جون ۽ لوءِ اڪوريءَ جون اڪهون ڪيئي وولهون عمرن! لهڪري هوءَ رانشٽي ۽ ڏرڪا ۽ ڪالڪا جي سڀئي پڇڻ جو ڪمهي؟ وري پهچڻ "اچ ڪاڻ" آدي ورلن کي ته بلڪل اگر ۽ لوڀي آدي کي خراب ڇوڙ سورڪيا آهي. انهن جي اپراس جي ندنا ڪرڻ ۽ پهچڻ اپراس جي ساواهه ڪرڻ سورڪيا آهي. الهيءَ جي سڀ ڳالهائڻ آدي جا ورت وڻندا آهن، سي ته هرڪنهن لاءِ اُتم آهن، پر جنهن جا ڏوڙي انهن جا اپراس سچا نه آهن.

٦٢. هنن جا ديوي ديوتا زهر سمان آهن:-

मूल- चेसाणवंदियाणय माहणवं_ बाणत्तर कसिरक्खाणं । भसा भर कडाणं वियाणं जन्ति दूरेणं ॥
प्र० भाग २ ष० सू० ८२ ॥

[پرڪرڻ رتناڪر ڀاڱو ٢ جي ٦٠-٨٢] سندس مطلب هي آهي ته جو ڪوڙڻ، چاڙن، پاڻي آدي لوڪن ۽ براهمڻ، بکشو، ڪليش آدي ملبا ڏوشي [جنهن ڏوش ڪرڻ ۽ پاپ آهي] ديوي ديوتائن آديءَ جو پڳسب آهي ۽ جي ڪين مڃيندا آهن، سي سمورا پرڙيندڙ ۽ ٻڏندڙ آهن، چاڪاڻ ته هو سڀئي پدارٿن جي موجودگي وقت ئي مڃيندا آهن، ۽ ويٺ راڳ پرش [سماوي موهه کان پري رهندڙ جيئي ساڌن] کان ڏور رهندا آهن.

سميڪشڪ:- انهن مت وارن جي ديوتائن ڪيئي ڪرڙو ڪچڙ؛ پهچڻ ديوتائن کي سچو موڙ رکي پکشپاسن جي ڳالهه آهي. انهن وار مارڳن جي ديوي آديءَ جو ته ڪنهن ڪن، پر هي جو "سواڌين ڪرڻ" جي صفحي ٤٦ تي لکيل آهي ته شاسن ديويءَ واسط جو پرڄن ڪرڻ جي [پاپ ڪرڻ] سمان ڪنهن مٺش کي لڪ ڪيئي سندس آگ ڪيئي ورلي ۽ ان جي ٻاهه ۾ اڪوريءَ جي آگ ڪيئي ان مٺش ۾ هڻي چڙي، سو هي ديويءَ کي عشقڙو ڇوڙيا سچو؟ ولن سار ڀاڱي پهرڪن جي صفحي ٦٧ تي ڏسو جا لکيل آهي؟ مرس ديوي ڀالولن کي ٻار جي موڙ سڀ ڪهڙي سهايتا ڏيندي هئي! اڪي ۽ ٿڻ تي جو ٿيا سچو؟

٦٣. هنن جو جمڻ پاپ آهي:-

मूल- किंसोपि सुयाणि जाओ जाणो जाणो बुकिं अणोविहि । जहमिक्खओ जाओ गुणे सुलमक्खेणं वहइ ॥
प्र० भाग २ ष० सू० ८१ ॥

[پرڪرڻ رتناڪر ڀاڱو ٢ جي ٦٠-٨١ اوناسب:-] هي جنهن مت جا ووڙي مطالري اولاد

۽ جيڪو ڪهڙا ۽ سنڌن کي جواب ڏئي ۽ مڪيل ۽ ڏک پهچائي؟ اهڙيءَ ريت جنهن ۽ ٻين
کاڌو چورايا ويچارين.

(ب) ٻين ڏرمن جو اوچ ڏسي جتنين جو سڙڻ:-

मूल- जइजइपुट्ठइ धम्मो जइजइ दुट्ठाणहोय अइउदए । समदिट्ठिजियाण तह तह उल्लसइस भत्तं ॥

उप० भाग २ श्लो० सू० ४५ ॥

[پرڪرڻ رتناڪر ڀاڱو ٣ جي ٩-٤٢ اوڻاصيد] ڏورش پرشٽ [جن کي ڏسڻ سان لوئي سهڻ
پرشٽ ٿيو وڃي]، اهڙو [پري ۽ ڪو جيڏو] ۽ تعريف ڪري ٿو ڪهڙا باهمان [برالڪهه ڪري ٿو ڪهڙا]
اسما [سڙا ڏئي ٿو ڪهڙا]، ۽ هڪوسيلياءُ ڪ [جواب جيوڙوان] ڦيلائي ٿي ڏرشن جي جوڙ
واري ڏي [آئي ڏنا ڪافرين ڀاڄ سان وڪيڙ سياسين]، برابرا ڇڪ [اوچ ڪولي] جي
سياسين] ۽ وتون [براهمڻن] ڦيلائي ڏشٽ مني جيو جتن پل، عومي ستڪار ۽ ٻين
آڏي وڌندي، تيئن تيئن سمڪ ڏرشٽي [جئني ساڌن] جو سمڪتو [مکيائيس] وڏيڪ پاڙي
ٿيندي! هي وڏو اشچرج [عجب] آهي.

سمڪشڪ:- ڏسو! ڇا اهي جتنين کان وڌيڪ اپرشا، ڏنيش ۽ شترتا ريڪڙ ڪو ٻيو
آهي؟ اهڙي ٻين مٿن واري ۾ اپرشا ۽ ڏنيش آهي، پر جيتري اهي جتنين ۾ آهي اوتري
ڪنهن ٻئي ۾ ڪانهي، ٻيو ڏنيش ئي ته پاپ جو مول آهي، تنهنڪري جتنين ۾ پاپ جو
آهڙ ڇو نه ٿيندو؟

(ت) جتنين کان سواءِ ٻيا سڀ چور:-

मूल- संगो विजाण अहिगमे सिंधम्माइ जेवकुव्वन्ति । मुमुण चोरसंगं करन्ति ते चोरिय पत्ता ॥

प० भाग २ पद सू० ७१ ॥

[پرڪرڻ رتناڪر ڀاڱو ٣ جي ٦٠-٧٥] اڻيو سڪو ٻئي اسوڙي آهي، ته جتن مورک
مٺ ٻڏون جي سنگت ۾ رهي ڪري ٿڪ ڪهڙي جي سڙا ڪان ٿا ڏجن، ساڳيءَ ريت
جهن سڀ ڪان جدا چور ڏرمن ۾ رهندڙ ماڻهو ٻيهجن ٻوڙائي ڪان ٿا ڏجن.

سمڪشڪ:- جو جتن پاڻ هوندو آهي، سو هميشه ٻين کي به پاڻ جهڙو ئي سمجهندو
آهي. ڇا اهو سچ ٿي سگهي ٿو ته ٻيا سڀ چور آهن ۽ جتن سڀ شاهوڪار ٿيا آهن؟
جيستائين ماڻهو ۾ گهڻو اگيان ۽ بريءَ سنگت ڪري نرشٽ بڌي ٿي رهي، تيستائين هو ٻين سان
حسد اپرشا ۽ ڏوهش ڪري آڏي ڏشٽاتون لڳو هڏي! جيترو جتن مت ٻين سان ڏوهش آهي
ڪري اوترو ٻيو ڪونه [ڪو ڪري]!

ٻيا مت جلا ٿيندڙ پاپي آهن:-

मूल- जच्छ पसुमहिसलक्खा पव्वंहोमन्ति पावन वमीए । पूअन्तितंपि सड्ढाहा हो लावी परायसं ॥

प० भाग २ पद सू० ७६ ।

[پرڪرڻ رتناڪر ڀاڱو ٣ جي ٦٠-٧٦] اڳين سولن ۾ جتن مارڳ کانسواءِ ٻين سڀني کي
ٻيلياڙي ۽ پاڻ کي "سمڪتي" [ڪولو وڏو آهي]، اوڻاصيد ٻيا سڀ پاپي ۽ جتن

لاءِ سيا ۽ ٻين جي علن ٻڌن لاءِ ڪيا ۽ خراب ڪرڻ جا خوف ڪا ڏيندي آهي! ساڳي ڪار جڳهن جي به آهي. هي لوڪ پنهنجي مت وارن کانسواءِ ٻين مت وارن جي سيوا ڪرڻ ۾ وڏو انڪار ۽ [ٻچڙو ڪوڙ] اوتاسد پاپ سمجهندا آهن.

(الف) ٻين ڌرمن جي گرن کان پاڻ بچائڻ:-

मूल– सप्पो इक्कं मरणं कुगुरु अणंता इंदेह मरणाइ । तोवरिसप्पं गहियुं मा कुगुरुसेवणं भद्दम् ॥

प्र० भा० २ सू० ३७ ॥

[پرڪرڻ رتناڪر ڀاڱو ٢ سوتر ٦-٣٧] جي [ليمو ٦١] ۾ ڏيکاريل آهي ته جين [ڌرم ٻاهري] ناڳ جي مڙا کائڻ اوکو آهي. پر ٻين مت وارن سڀ شڪ ڦارڪ ڏيکارن ٿي ته هڪ ئي ڏجي. هيڪر انڪان ته ڏڙي لهدا ٻين مت وارن جي نه ڪن، [اوتاسد] جهڙي مت کان ٻاهر سڀني ڪري آهن، اوتاسد آهي ناڳ کان به خراب آهن. انهيءَ ڏوڙن، سنگ ۽ سيوا ڪرڻ نه ڪجي، ڇاڪاڻ ته ناڳ سان گڏجي ڪري هڪ گهمرو ئي مري جي، پر ٻين مت وارن گرن جي سنگ ڪري اهڙا گهمرا جنم مرڻ جي چڪر ۾ انهن کي پوڻو پوي! تنهنڪري هي چڱو ٿيو! ٻين ڌرمن جي گرن ۽ مت ڇڏي ته پهچ! ڇاڪاڻ ته جي اهي ماڳن واري جي اوڙڪي ۽ سيوا ڪندڙن ته دک پهچندا آهن!

سمجهاڻي- ڏسو! جڳهن جهڙا سخت دل گمراهه، ڌرمي، لهڪ ۽ ناحق ٻين مت ۾ هرگز نه هوندا. انهن مان ڪو بچاءُ آهي ته جي اسين ٻين جي لهدا ۽ پنهنجي ساراهه ته ڪندا رهون، ته انهيءَ سيوا ۽ مان ته ملندو، پر انهن ڳالهه سڀني لاءِ ڏيکاري واري آهي. ڇاڪاڻ ته جيسين اهڙو ڏوڙن جي سنگ ۽ سيوا ته ڪندا، تيسين ڪين ڀلائي ڪانه ۽ سچو ڌرم جي پراپتي ٿي نه ٿيندي. تنهنڪري جڳهن لاءِ آهي ته پنهنجن ڏسڻ ۽ وڏن کان ڳالهين ڪين ٻڌڻي، ۽ ٻين ۾ چيل سڀني ڳالهين کي گرهڻ ڪن، جي سڀني لاءِ ڏکن ڪليان ڪاري ٿيندين.

(ب) جڳهن جي بدخواهي ۽ ٻچڙائي:-

मूल० किं भणिमो किं करिमो ताणहयासाण धिट्ठदुट्ठाणं । जे दंसि ऊण लिंगं खिवंति नरयंमि मुद्धजणं ॥

प्र० भा० २ ध० सू० ४० ॥

[پرڪرڻ رتناڪر ڀاڱو ٢ جي ٦-٤٠ اوتاسد:-] جڳهن مان ڪليان جي آشا ڪهڙي ڪجي، جو انهن مڙئي ۾ ڪين ڪرڻ ۾ انهي جنم ۽ جو دشمن ۽ ڌرمن ترا هجي، انهن کي ڇڏجي ۽ ان سان ورتاءُ ڪهڙو؟ ڇاڪاڻ ته جو سڀني انڪار ڪندڙ، تنهنڪري اڳيان هر ٿاس ڪندڙ ۽ جڳهن ڪو ڏيا ڪري انهي سمجهي جهڙن انهن ڪولڻ [چٽائڻ] وڃي ۽ هو انهي ڪاڻي جهڙي! ساڳي ۽ ٻيا به ڪرو اوتاسد ٻين ڌرمن وارن جو انڪار ڪرڻ [سمان] آهي پنهنجي ٿاس ڪرڻ جي! اوتاسد ڪانئن سدا پري ئي رهجي.

سمجهاڻي- جهڙا ويچار جڳهن لوڪن جا آهن انهيءَ ٻين مت وارا ته رکن ٿا. جڳهن جي ڪهڙي ته ڏرڏشا ٿي؟ ۽ هي ٻيو ڪو سان، ڪهڙو ٻيو جو انڪار نه ڪري،

جهڙي طرح ته وڏي وڏن سان ٻرو ٻرو ڪرڻ ٺاهه جڏهن [اهي ٻارڙ] ڀهڻجي ٻئي لڪرن سمجهه اوڏ وان آهن، ته ٻالا وڏوالن جو عادت جو ڪندا؟ ڇا ڪندڳيءَ ۽ ڏوڙ ۾ ٻيل سون ۽ ڪو چڏ ٻيلو آهي؟ ان سان ائترو سڌ ٿيو ته جنهن ڪان سواءِ اهڙو ڀسڪهاڻي، هٿليو، صدي ۽ ود ٻاهڙ اهو ڪري ته هوندو.

(ب) ٻڳي ڪي ڏسڻ ۾ ملع:-

मूल— अह सयणा विपया णाकिम अपच्चे सुणे विपाकरया । न चलन्ति सुद्धप्पमार भंजा किविवासवसंसु ॥
सू० भा० २ अ० सू० २६ ॥

[ترڪرڻ وڌاڪر ٻاڱو ٢ سوتر ٦-٢٩ اوڻاسب:-] "اهه ڏوشي" [اڻي عسب وارو] ڪئلڪي [ڪمراهه، ٿوهيهاري، سماجي] اڏي سائڻ ۾ اوڻاست جهڙي ٻمه جي وروڌين جو ڏوشن ۾ جهڙن لوڪ ارڪن.

سمڪشڪ- ٻڌايان وڃار ڪري ڏسن ته هيءَ ڪهڙي ته ايڇتائيءَ جي ڳالهه آهي! سچ ته اهو آهي ته جنهنجو پمه سهو آهي، تنهنڪي ڪنهنجو به ٻڙ ڪرلهي! سڌن اڄاڻ ٻهاڻيدا هڪا ته اسانجو سمه [ڏهل هيان] ٻورو [هالي] آهيءَ سو جي ٻيا ٻڌايا ته ڪيئن ڪندا، تنهنڪري سڀني جي لڏا ڪرڻ ۽ مورڪن کي ناماڻ [اڻي اهڙ سمجهائون].

(پ) ٻاڻ ساراهڻ:-

मूल— नामं पितस्सअसुहं जेणानिट्ठाइ विसठवसाइ जेसिं अणुसंगा नवग्गीणाविहोइ पावसई ॥
सू० भा० २ अ० ६ सू० २७ ॥

[ترڪرڻ وڌاڪر ٻاڱو ٢ سوتر ٦-٢٧ اوڻاسب:-] جي جهڙن ڏورم جي روڌ ڏورم آهن، سي سمورا مذهن کي ٻاهي ڪرڻ وارا آهن. تنهنڪري ڪنهن ٻڳي جي ڏورم کي ڌاسوي، جهڙن ڏورم کي ٿي مڃڻ سوچڻ آهي.

سمڪشڪ:- ان مان سڌ هيءَ ٿو ٿئي ته ڄرڪنهنڪي ويرءِ وروڌ ۽ نندا اڀرشا آدي، دشت ڪرم ورتي سمڌ ۾ ٻوڙيندڙ ٿي جهڙن سمه آهي ا جهڙي تندا جڏهن لوڪ سوئي جي، ته ڪئن ٿيڻو مهاٻندڪ ۽ آدمي ٻڳي سمه وارو ڪنو ڪرڻ هولدو، ڇا هڪتهاني ٻين سڀني جي ٺندا ڪرڻ ۽ [اڻي ٻاسي] ٻيهڻي پمه ساراه ڪرڻ ڪريل ساڻين جو ڪم نه آهي؟ وروڪي ٻرش ته ڪئي ڪهڙيءَ ۾ پمه جا ڪهڙن، ٻڳي کي چڱو ۽ ٻئي کي ٻڇڙو چوندا آهن.

(ت) ٻيو مثال:-

मूल— हाहा गुरुअअ कज्जं सामीनहु अत्थि अस्स पुरसिणो । कह जिण वयणा कह सुगुरु सावया कहइय इकज्जं ॥
सू० भा० २ । ३५ ॥

[ترڪرڻ وڌاڪر ٻاڱو ٢ سوتر ٦-٣٥ اوڻاسب:-] ڪهڙي سر وڳو ٻاشب [سوڪي جاڻيندڙ] جي جا چڱن وچن جنهن جا سگرو ۽ جهڙن ڏورم، ۽ ڪهڙي تنهي اڄڙ ڪڪرو ۽ ٻين مڪن جا اڻيڻ ڀڪا اوڻاسب اسانجا گرو، ڌيرءُ ڏورم چڱا آهن ۽ ٻين جا ڌتو، گرو ۽ ڏورم ڪي ڏورم آهن!

سمڪشڪ:- هيءَ ڳالهه نه اهڙي آهي جنهن جو وشڪانڊ ماڻهن استري ٻيهون ڪئن ٻيرن

لڳندا آهن؟ جنهن گوڙهي ڏسڻ سان ئي پورڻ ودبا ۽ ڌارمڪتا لي ٿي . ليڪن پورو جوڙ ۽ پهرين مها اسمو [گالهين ڪي] جي اڳ پر ڏيکاريسون الهون. اهڙي ورتن جنهن پهرين تيرٿنڪرن جي ساواهه ڪري رڳو هتلالي ۽ جون ڳالهيون آهن. پلا جو جاهي ڪجهه به چار لو ڪري سگهي، نه پڙهي سگهي ۽ نه ڏاڻ جي شڪتي هجيس. نه ته جيئن سڀ سچ آهي، ته انهي جو ڪربي جو آهر آي پوندو؟ ۽ جن متن وارا سرلتڪ به اسرپتڪ لي پوندا؟ انهن جوتندو ماڻهن کي پرالسه ۽ ڀاڳي عقل وارا نه ڪرلهون ته ڇا ڪرلهون؟ ان مان معلوم ٿئي ٿو ته جيڪي سوال هئا ۽ نه پورڻ ودوان! جاڪاڻ ته جي هر ڪنهن جي لڳدا ڪن ها ته اهڙن ڳالهين ۾ ڪو ڪورا ڦاسي ها ۽ نه سڌن سوارٿ ڪري ها!

ڏسو! انهي ۾ سڌ آهي ته جيتن جو سڀ پوڙيلٽ ڙ ۽ ويد سڀ سڀ سچي جو آڌار ڪندڙ آهي. پر جي ڀيا لوڪ به هوي جو آدي ديون کي سڌ پر ۽ سڌن رشڀ ديو آديه کي ڪدپر ڪولين، ته ڇا ڪين به ٿاٽن تي پرو نه لڳندو؟

٦٠. جيتين جا ڌرم ويچار:- سڌن آچار ۽ پرالڪن جون لين چرڪون ا ڏسي ڇڏيو:-

मूल- जिनवर आणा भंगं उमग्ग उस्सुत्तलेस देसणाए । आणा भंगे पावं ता जिणमयं दुक्करं धम्मम् ॥

प्र० भाग २ ष० ६ सू० ११ ॥

[پرڪرڻ رتناڪر ڀاڱو ٢ سوتر ١١-٦ ارٿ سچ] ورق سڀ ۽ ورڻ سوتر* جي ٿوري ۽ ڏيکارڻ ڪري جا جيڪو ارٿاسن ويسا واڳ تيرٿنڪرن جي آڳيان جو آلڳهڻ ٿئي ٿو. سا دک جو ڪارڻ ارٿات پاپ آهي، جيڪو جيا جهل سمڪتو آدي ڌرمن لي هلڻ ڏاڍو ڏکيو آهي، تنهنڪري جنهن لمولي جن جي آگيا جو الڳهڻ نه ٿئي، تن لي هلڻ گهرجي.

سمڪشڪ:- پنهنجي واتان پنهنجي وڏائي ۽ پنهنجي لي ڌرم ڪسي وڏو چرڻ ۽ پين جي لڳدا ڪرڻ مورکپڻو آهي، جاڪاڻ ته وڏائي تنهن جي تي برابر آهي، جنهن جي ٻيا ودوان ڪن! پنهنجي وڏائي ته چور به ڪندا آهن، تنهنڪري جا هو وڏائيءَ جي پرکي اهڙي سگهندا؟ ان لمولي جون لي سڌن ڳالهيون آهن.

(ب) جيتين جو پکشپات

मूल- बहुगुणविज्जा निलओ उस्सुत्तभासी तहा विमुत्तव्वो । जह वरमणिजुत्तो विहु विग्घकरो विसहरो लोए ॥

प्र० भा० २ । ६ । १८ ॥

[پرڪرڻ رتناڪر ڀاڱو ٢ سوتر ١٨-٦ ارٿ سچ:-] جيئن زهريلي نانگ جي مڻ ۾ ٽياڳڻ يوگيه آهي، تيئن جو جيتن جي سڀ پر نه آهي، سو ڪيلي ڪيڏو به وڏو ڌارمڪ پنڊت هجي، ان به لهون کي به ڇڏي ڏاڻ لي جيتين کي جڳائي.

سمڪشڪ:- ڏسو، ڪيڏي نه گمراهيءَ جي ڳالهه آهي! جي سڌن چيلا ۽ آچار، ودوان

* جيتين جي پراڻن پستڪن جي جلدن لسي سڌن پستڪن جا ٿالا لڳيل آهن، جن مان معلوم ٿو ٿئي ته سڌن سوتر ۽ پراڻ سالن ڏومهن جي سرلون ۽ پراڻن کان الڪل الڳ پستڪ آهن. [اڙدو وه ٿان].

ڪيڏي نه ڪمهوري ڪندڙ (ٻيڙي لنگر) ۽ لنگر آهي! جنهن ۾ سڀ وارن لئي
ايڏي آڏيا اٿن، ته پوءِ جينن کي ڏيا هيٺ ڪرڻ ممڪن آهي، جاڪاڻ ته ٻيهڙي ڳوٺ وارن
جي لئي سيوا ڪرڻ ڪو رشيش ڌرم اهو سڏجي! سندن سڀ وارا ماڻهو ته سندن ڳوٺ جي
ماڻهن جيان آهن. پوءِ جي سندن سيوا ڪري ٻين سڀ وارن جي لئه ڪيترا ته ڪين ڪهڙو
ٻڌيمان ڏياوان ڪراي سگهندو؟

٥٨. جينين جي ڏيا جو مثال:- ويڪ ساڙ جي پرشت ٥٠١ تي لکيل آهي ته مترا
جي راجا جي لمپيءَ نالي ڏيوان کي، جنهن سڀ وارن ٻيهڙو شعر سمجهي ماري ڇڏيو، ۽
"آلوچنا" (پرائشچت) ڪري شڌ ٿي ويا! جا اهو ڪرم ڏيا ۽ ڪيا کي ناس ڪندڙ ڪونهي؟
جنهن ٻين سڀ وارن سان پرائي رلڻ ناهي ڏيکاري جو خيال رکي ٿا، ته ڪين ڏياوءَ جي ٻدوان
هنسڪ ڪرڻ ٿي ساراهي آهي!

٥٩. جينين جي مڪتي:- جيڪو سمڪتو ۽ ڏرشن آديءَ جو ورل "اوڪاس پروپن
سڪوهه پرماکمن سار" ۾ [عقل] حڪمل آهي، ته سمڪ سرڌان [ٻورڻ وشواس]، سمڪ
ڏرشن [ٻورڻ ڏرايا]، گيان [علم]، ۽ چارتر [نيڪي]، اهي چارئي موڪش جي مارگ جا ساڌن
آهن. اهيجي وياکيا ٻوگ ڏيو ڪئي آهي. جنهن روپ ۾ جيو آدي ڏرويه قائم آهن، انهن
روپ ۾ تي جينين جي لساڻيل گرنٿن موجب [سمجهڻ] ۽ ايپديش [مرلو جي ڏاب] آدي
وڌيڪ [ووڌ ويچارن] کان آواز ليڪ ڪري شرڌا اوڪاس جنهن سڀ سان پرپت پيدا ٿي ٿئي،
سائي سمڪ گيان ۽ سمڪ ڏرشن آهي ڪوٺجي.

रुचिर्जिनोक्ततत्त्वेषु सम्यक् श्रद्धानमुच्यते ।

[اوڪاس جي [جينن] جي چيل تتون ۾ سمڪ شرڌا رکڻ کپي، اوڪاس تيءَ جاءِ تي [شرڌا]
ته رکڻ کپي.

यथावस्थिततत्त्वानां संक्षेपाद्विस्तरेण वा । योऽवबोधस्तमत्राहुः सम्यग्ज्ञानं मनीषिणः ॥

[اوڪاس] جنهن لمرني جا جيو آدي تتو آهن، تنهنجو سنڪشيپ يا وستار سان جيترو ٻه گيان
گيتو، لهيکي ٿي پڊيمان سمڪ گيان ڪوليندا آهن.

सर्वथाऽवद्ययोगानां त्यागश्चारित्रमुच्यते । कीर्तितं तदहिंसादिव्रतभेदेन पञ्चधा ।
अहिंसासूनृतास्तेयब्रह्मचर्यापरिग्रहाः ।

[اوڪاس] ٻين خراب ڪمن سان هر طرح سمجهه ته رکڻ چارتر ٿو سڏجي. اهنسا آديءَ جي
پيڙ ڪري ٻيهڙي پرڪارن جو ورت ليکيو آهي. پهرئون "اهنسا" [اوڪاس] پراڻي مار کي
نه مارڻ. ٻيو "سونرتا" مٺا ٻول ٻولڻ. ٽيون "استيه" چوري نه ڪرڻ. چوٿون "برهمچريه"
اندرين کي قابوءَ ۾ رکڻ. پنجون "اپري گرهه" سڀ ورتن جو تياڳ ڪرڻ.

سمڪشڪ:- انهن ۾ ڪيترن ڳالهين چڱيون آهن. اوڪاس اهنسا ۽ چوري آدي خراب
ڪرمن جو تياڳ چڱيون ڳالهيون آهن. پر ٻيون جين [جي لوڪن] جي نندا ڪرڻ آدي دوش
ڪري، اهي سڀ ويون چڱيون ڳالهيون به دوش واريون ٿي پيون آهن. جين پهرئين سوتر ۾
لکيل آهي ته ٻيا هري هر آديءَ جا ڌرم سنسار مان اڌار ڪرائيندڙ نه آهن؟ جا هيءَ ننديي

[روشني] ۽ چانور [ٻڪتي] اهو آهي جئنين جو ڌرم.

سميڪشڪ - جا مڪتي ماڻهو لئي نه آهي، سا ڇڏڻ جهڙي آهي ۽ نه ڪما! ڪيان جي اسنان لئي اکيان [مر وعڙا] دوشن جي بدوان اولده ۽ چانور جي اسنان لئي ٻکون ڪرڻ ڪا چنگي ڳالهه آهي ڇا؟

جئنين جي ڌرم جي وڏائي

मूल- जइन कुणसि सव चरणं पढसि न गुणोसि देसि नो दाणम् । ता इत्तियं न सकिसिजं देवो इक्क अरिहन्ता ॥

प्रकरण० भा० २ । षष्टी० सू० २ ॥

[هي پرڪرڻ رتناڪر ڀاڱي ٢ شٽشتي شتڪ ٦٠ سوتر ٢ جو روپ آهي.]

ارٿ - هي منش! جي تون تپ ۽ چارتر نٿو ڪري سگهين، نه سوتر پڙهي ٿو سگهين، نه پرڪرڻ آديءَ جو وچار ٿو ڪري سگهين، ۽ نه سپاتر آديءَ کي دان ٿو ڏئي سگهين، نه بس، جي تون رکو "ارهنت" [ارٿاٽ] اسانجي پوڄڻ دلوتا، سچي گرو ۽ سچي ڌرم [ارٿاٽ] جين مت ۾ شرڌا رکندين نه [تو لاءِ ايترو ئي] سڀني ڪمن آرم ۽ انهيءَ اڌار جو ڪارڻ ٿيندو.

سميڪشڪ:- جيتوڻيڪ دايا ۽ ڪما چڱيون وستون آهن، ليڪن هولڊي ۾ پکشپات ۾ ڦاسڻ ڪري دايا اديا ۽ ڪما اڪما ٿي پوندي آهي. انهيءَ جو مطلب [ارٿاٽ] اهو آهي نه ڪنهن به جيوَ کي دک نه پهچائڻ واري ڳالهه هرهنڌ سمجهڻ ٺيڪ نه ٿي سگهي. ڇاڪاڻ ته دشٽن کي سزا ڏيڻ به دايا ۾ شمار ٿيندو آهي! جي هڪڙي پاپيءَ کي سزا نه ڏبي، ته هزارين منشن کي دک ملندو! انهيءَ ڪري اها دايا اديا ۽ ڪما اڪما ٿي پوندي! جيءَ ته برابر آهي ته سڀني پراڻين جي دک ناس ڪرڻ ۽ کين سک ڏيارڻ جا اپاءِ ولٽڻ دايا ٿي سڏجي؛ ۽ رڳو پاڻي ڇاڻي پيئڻ ۽ ننڍن جيوڙن کي بچائڻ ئي دايا نٿي سڏجي! بلڪ هن قسم جي دايا جئنين ۾ ڳالهه لاءِ ئي آهي، ڇاڪاڻ ته سندن آچرڻ ٻيو ڪرايي! ڇا منش آديءَ تي ٿوري گهڻي مرحمت ڪري، سندن جا چوڻ هجن، دايا ڪري سندن ڪاڏي پيتي مان سنڪٽ ڪرڻ، ۽ ٻين مٿن جي ودوانن جو مان ۽ سيوا ڪرڻ دايا ڪانهي؟

٥٧- جئنين جي دايا جي پڙتال:- جي سندن دايا سچي آهي ته "وويڪ سار" جي صفحي ٢٢١ تي ڏسو، ڇا لکيل آهي:- "ڪنهن ٻئي ڌرم واري جي استتي" ارٿاٽ سندس گڻن جي واکاڻ ڪڏهن نه ڪجي!" "نه ڪين نمسڪار" ارٿاٽ وندنا [عزت] ڪڏهن نه ڪجي. نه کين "آلاپڻ" ارٿاٽ ٿورو وارو مان ٿورو ڳالهائڻ، جولن "سنلپن" ارٿاٽ ساڻن وري وري نه ڳالهائڻ، نه کين "ان ڪهڙا آدي دان" ارٿاٽ کين کاڌو پيئڻ جي وستو به نه ڏجي، نه کين "گنڌ پشپ" آدي دان" [ارٿاٽ] نه مٿن جي مورتين جي پوڄا ڪرڻ لاءِ چندن گل آدي به نه ڏجن. اهي ڇهه "يتنا" ارٿاٽ اهي ڇهن پرڪارن جي ڪرمن کي جئني لوڪ هرگز نه ڪن.

سميڪشڪ:- هيٺ پڌيمان کي وچارڻ کپي، ته اهي جئنين جي اهن مت وارن لئي

ڇوڙو ۽ ٿي سگهندو. هاڻوا ڇمتو ۽ سامونڊ وڏاتئ اُپت آهي. اوترو ٻوڪ جي ڏاوان وڌالي سگهي ٿو.

٥٥. جيون جو ڦڻ:- جئين ۾ جو "آرهنت" لوڪ ڏيهه جي لد موجب جيو جو لد ۽ موهيندا آهن، ٿن کان ٻيو ڳوڙجي ۽ جي الڻ آهي ۽ هاڻي، جو جيو ڪٿلي، ۾ ۽ ڪٿلي، جو جيو هالي، ۾ ڪٿن سماڻجي سگهندو؟ هيءَ ۽ هڪ موڪهلي جي ڳاڻ آهي، چاڪاڻ ته جيو هڪ سرڪيم پداوتڪ آهي، جو ڪنهن ٻوماڻوءَ ۾ به رهي ٿو سگهي. ٻو سنڌس شڪتون ٿرئو ۾ ٻوڙن، ٻهلي، ۽ لاڙين اُڏي، ساڻ ماٺل آهن ۽ هن، جن ساڻ سڀني شرير جي اوسڪا ڇاڻندو ٿو رهي. [هيءُ] چگيءَ سگهه ۾ چڱو ۽ ٻيڙي سڳ ۾ ٻهڙو لي ٿو ٿوي.

جئنين جو ڌرم

٥٥. ٻئين جي ٿندا:- جئين لوڪ ڌرم جي ٽموڻي جو موهيندا آهن:-

मूल- ये बीज मच हाई दक थिय हरइ जिण मवं धम्मं , इयरागं परमं नो सुहकव्वे मुहमुसि कोसि ॥

प्र० भाग २ । ६० । ३ ॥

[اولاسا] اڙي ڇيوا ! ڳوڙ هڪ جين مت اولاسري ويت واڳ جو جيل ڌرم لي سمار ساڻ سيت وڪندڙ جيو، ٻڌائي، مرحب وغيره ڏيکي کان ڇڏائيندڙ آهي. ساڳيءَ ويسه "سديو" ۽ "سگرو" [چڱو ديوتا ۽ چڱو ڳرو] ۽ جئين مت واري ڪي اي ٻوڙ ڳوڙجي. اهو ۽ رشڀ ديو کان وٺي ڪري مهاوير تائين وٽ واڳ ديون ڪسان سواءِ ٻيا جي هوءِ هر ۽ ٻوما آڏي "ڪديو" [خراب ديو] آهن، لٽڪي ٻوچا جي جيو ٻيهڻ ڪٽاڻ ڪرڻ جي اوادي ساڻ لا هن، سي سموا مڪش ڏوکي ۾ ڦاسايل آهن.

اهو مطلب اهو آهي ته جين مت جي سديو، سگرو ۽ سڌرم کي ڇڏي، ٻي ڪديو، ڪگرو ۽ ڪڌرم کي گرهڻ ڪرڻ ماڻ کا ٻڌائي نفي لڳي!

سميڪشڪ - سڀني وڏوان کي وچارڻ کپي ته سندن ڌرم ڪيترين ڪٿريءَ ته ٿيندا ساڻ ڀريل آهي!

٥٦. جئنين جا چار سرويشٽ پداوٿ:-

मूल- अरिहं देवो सुगुरु सुद्धं धम्मं च पंच नवकारो । धन्नाणं कयच्छाणं निरन्तरं वसइ हियमम्मि ॥

प्र० भा० २ ष० ६० सू० १ ॥

[اولاسا] جي "اُوهن" [اولاسا] وڏن ڏيوتائن کان ٻوڄو آڏي ٻوڪي آهن، ۽ جن ڇوڙو اُهي ٻيو ڪو پداوٿ اُهڃي ڪون، ۽ جي ڏيون جا ڏيو، شوڀالمان، اوهنسا ڏيوڪيان ۽ ڪريا وارا، شاسترن جا اُپديش ڏيندڙ. [سگرو] [اُاڌرش] ۽ ڏيا جا موڻ جي شري جن آهن ٿن جو چڱل ڌرم جو آهي، سو لي ڌرگٽ ۾ ڪرندڙ ٻراڻين جو اُڌار ڪندڙ آهي. ٻيا هوءِ هر آڏيءَ جا ڌرم سمسار کان اُڌار ڪرائيندڙ ڪيهن. اوهنسا آڏي ٻرسيهلي [اُپديشڪ يا اُپديش ڪندڙ]، ۽ ٻيا جي ٿن ساڻ سمپنڌ ڪندڙ آهن، لڪي ٻئين ٻرڪارن جا نمسڪار ڪرڻ، اهي چار پداوٿ ڏلڀ آهن. اولاسا مرٻشٽ آهن. اولاسا ڏيا، ڪما، سمڪتو، گيان، درشن

لو ڏياري، ساڳيءَ ريت جهڙو ڪي شرير ڌارڻ ڪرائيندو ۽ سندس ڪرمن انوسار ڦل ڏيندو؛ پرميشور کي اوهين نه ميڙ.

۴۸. ڪرم ڀوڳڻ لاءِ ڦل ڪٿا ڏين:- پرشن- اهي وانگر ڪرم ڀوڳڻي لو ماي، ڦل ڏيڻ لاءِ پٽي جي آوشيڪتا ڪانهي.

اتر- جي اهين هجي ته جئن نهي پيندڙن کي ڦلر ڪوٺ لو جوڙهي، ۽ جهڙڪي [ڀنگ جي] عادت ڪانهي تنهنڪي گهڻو لو جوڙهي، تن جو هيمجهه ۽ گهڻو ڀاڳ يا ڀڃ ڪندو هوندو، تهن کي ونڊ ڦل ملڻ گهرجي! [ان موجب ته] تنهڙن ڪرمن وارن کي ۽ ونڊ ڦل ملندو!]

۴۹. ڦل جو ملڻ سپاهه تي مدار نٿو رکي:- پرشن- جهڙو جهڙو سپاهه ٿيندو آهي، اهڙو ئي تنهنکي ڦل ملندو آهي.

اتر- جي سپاهه تي [مدار] آهي، ته سندس ڌاڙ ليڻ ۽ ملڻ ته نهي سگهندو. انهيءَ جئن نڌ وسعو ۾ ڪاڙهڻ سڀان مر لي لڳي ۽ ڦلاڻ جي ڪاڙهن سڀان ڇڏجي ته لي وجي، انهن موجب ليک آهي.

۵۰. جيو ۽ ڪرمن جا ڦل:- پرشن- سمجهه ڏيان سواءِ ڪرم نهيجي تي اراڌت نٿو ڪري، جئن ڪيو ۽ سماڻ جي سمجهه ڪانسواءِ ڏڌ نٿو جهي، ساڳيءَ ريت جيو ۽ ڪرم جي ڪڏهن ڪري ڪرم ڦل [نتيجو] نٿو نڪري.

اتر- جئن ڪيو* ۾ ڪنائيءَ جي ملائڻ وارو ڪو ڪيون لو لئي، ساڳيءَ ريت جيون کي ۽ ڪرمن جي ڦل سان ملائڻ وارو نمون ايشور هئڻ گهرجي! جاڪاڻ ته جو پدارٿ ڀاڳهي لمر موجب ڪا ڪڏهن سگهن، ۽ جيو ۽ انهيءَ هٿ ڪري ڀاڳهي پنهنجن ڪرمن جي ڦل کي ولي ڪا سگهن! ان سان سڌ هيءَ ليو ته ايشور جي انهيءَ سرشٽي لمر ڪانسواءِ ڪرمن جي ڦل جو پرينڌ نٿو ڪري سگهجي.

۵۱. جيو جو ڪرمن کان ڇوٽڪارو:- پرشن- جو ڪرمن کان ڇوٽڪارو لو پائي، سو ئي ايشور لو سڏجي.

اتر- جڏهن اناديءَ ڪال کان وٺي جيون سان ڪرم لڳندا ٿا اچن، ته جيو ڪانئن ڪڏهن به ڇٽي نه سگهندا.

۵۲. ڪرمن جا بندن:- پرشن- ڪرم جا بندن سادي [اد وارا] آهن.

اتر- جي سادي آهن، ته ڪرمن جو بوڪ [ٻڌايو] اناديءَ نه رهندو، ۽ ڪاٿي ٿيڻ کان اڳي جيو نشڪرم [ڪرم ڪانسواءِ رهندڙ] رهندو، ٻيو جي نشڪرم کي ڪرم لڳي وڃي ته مڪت [جيون] کي به لڳي ويندو. ڪرم ۽ ڪرتا جو سمواءِ اوٿات سنبنڌ آهي، جو ڪڏهن به ڌار نٿو ٿئي، تنهنڪري جئن لاءِ مسلمانن ۾ لکي آيا آهيون، تن کي موجب ليک آهي.

۵۳. جيو ايشور نٿو ٿي سگهي:- جيو ڪي ڪهڙو به پنهنجو گيان ۽ سامرٿ وڌائيندو، ته به اُن ۾ محدود گيان ۽ حد واري شڪتي لي رهندي، ۽ هو ڪڏهن به ايشور

---

* اُن پاڻا ۽ اڙدو ستيارٿ پرڪاش ۾ ٻل کان "ڪڏهن ۽ ڪٿان" ڇهپل آهي.

۽ جني ٻڌڻ ۾ ٻولندو، جو ته ساڌن مان ٻواٻيت لئي ٻڌائيندو هرگز لحم لي لئو سگھي. ٻيو جي ساڌن [وسيلن] کانسواءِ سگھجي، جو ملڪ موجود آ، ته ڪرمن ڪرڻ کانسواءِ ٻڌن ٻ، آهن لي سگھندا! جان ڪھڙي ۾ مر لڳندي آهي ۽ ڏکيا سان لڪري ونندي آهي ۽ وري لڳندي آهي، ساڳيءَ ريت ڪري آديءَ جي ڪارڻ ڪري ۽ واڳ ڏوهن جي ڏوارا جيو کي ڪرم روڀي ٿل * لڳندو آهي، جو سمڪ گيان [پورڻ گيان] درشن [مڃاهندي] ۽ چڱن ڪرمن ڪري نوبل [ٻرابر] ٿيندو آهي ۽ جي مر لڳڻ جي ڪارڻ ⁑ سمان ڳڻڊڳيءَ جو لڳڻ لا موهن، ته مڪت جيو جو سنساري [ٻلجڻ] ۽ سنساري جيو جو مڪت ٿيڻ ۽ فرض مهڙو ٻرندو! چاڪاڻ ته جن ڪارڻن سان مليمتا وڃي ٿي، انهن ڪارڻن ڪري ڳڻڊڳي لڳي ۾ وڃندي! ٿيهڪري جيو جو ٻڌڻ ۽ مڪتي [ٻ وڃڻ] ٻرواهه روپ سان اناڌي موهڻ گھرجي، ۽ نه انيتا سان اناڌي! [ترابر سان اناڌي موهڻ گھرجي ۽ نه سلسل اناڌي]!

٤٦. جيو ٻيو آهي:- پرشن:- جيو ڪڏهن ۾ ترمل نه هو، ٻلڪ سرو آهي.

اتر:- جو ڪڏهن ٻ ترمل نه هو، سو ڪڏهن ۽ ترمل ٿي نه سگھندو! جهڙيءَ ريت صاف ڪھڙي تان ٻوءِ جي لڳل سر ڏوکي لاهي سگھجي آهي ۽ سدس سو ٻارٻڪ اجي ولک کي لئو لاهي سگھجي، ۽ [جهڙيءَ ريت] وري ٻ ڪھڙي کي مر لڳي ٿي، ساڳيءَ ريت مڪتيءَ ⁂ ۾ ۽ لڳندي!

٤٧. شريرملڻ جو ڪارڻ:- پرشن:- جيو انڪ ۾ ڪمل ڪرمن سمان ٿيي شرير ڌاري ٿو. ايشور جو مهڙ اڌيو آهي.

اتر:- جي شرير ونڌ جو ڪارڻ رڳا ڪرم ئي هجن ها ۽ ايشور ۽ ڪارڻ نه هجي ها، ته جيو ڀرا جنم جن ۾ ڪٿلو ڏک هجي اُن کي ڪڏهن ۽ نه وٺي! ٻلڪ سدائين چڱا چڱا جنم وٺندو رهي! جي چئو ته [ڪنهن ڏاڍي ڪرڻ کان] ڪرم روڪيندا، ته جئن چور ٻنهنجو ٻاڻ جيل ۾ لئو وڃي ۽ نڪي ٻنهنجو ٻاڻ ڦاسيءَ لي ٿو چڙهي، ٻلڪ [اهي سزائون ٿيس] واجا

---

* اڙانت جي جيو کي رڳ ڪري موجي ته رهيت ۽ ٿيرت روڀي ٻاڻيءَ ۽ مٽيءَ جي ڏوارا اُن کي ڪرم روڀي ٿل لا لڳي. [اڙدوء کان]

⁑ اڙانت جي مر لڳڻ جا ڪارڻ موجود نه هجن ۽ ڪاڻن مر لڳڻ ضروري ٿيا سمجهون، ته مر لڳڻ جي ڪارڻن موجود رهڻ جي حالت ۾ ۽ اُن ۾ ڦاسڻ ته ضروري مهڙو ٻولندو. وري جي ڦاسڻ ڪانپوءِ اُن کان آزاد ٿيڻ جو وسيلو گيان ٿو موجود رهي، ته ٻڌڻ ڪانپوءِ مڪتي ۽ مڪتيءَ کان پوءِ ٻڌڻ مهڙا ٻولندا. [اڙانت جهڙي واري لئم مڪتي نه رهندي. اڙدوء کان]

⁂ اڙانت جي جيو کي اهي ڪھڙي جيان سمجهجي، ته سدس سرو ٿيڻ [ٻڌڻ ۾ پوڻ] ممڪن آهي. ٻ جي سدس مر لاهجي [ڪنهن ڪيان ڏيو] ته سدس اصلوڪي اجاڻ وري ظاهر ٿيندي. ساڳيءَ ريت ٻڌڻ ۽ مڪتي ٻ جيو جي سرڪي ٿيڻ ۽ ٻڌڻ ٿيڻ جو ثالو آهي، اڙانت اهو لئم نه آهي. [ترجمو]

चेतनालक्षणो जीवः स्यादजीवस्तदन्यकः । सत्कर्मपुद्गलाः पुण्यं पापं तस्य विपर्ययः ॥

هي، "جين ڌرم سوري"* جو وچن آهي، ۽ اهو ئي پرڪرڻ وڪا ڪر ٻاڪ ڀڄن جي لاءِ ڄڻڪر سار پرڻا لکيل آهي، ته چيتنا لکڻ وارو جيو ۽ چيتنا رهت اجيو ارٿات جڙ آهي. سٺا ڪرم روپي پد ڳل پنج، ۽ پاپ ڪرم روپي پد ڳل پاپ ڪوٺجي.

سميڪشڪ:- جيو ۽ جڙ جو لکڻ [بيان] ته برابر آهي، پر جي جڙ روپ پد ڳل آهن، سي پاپ ۽ پنج وارا ڪڏهن به ٿي نٿا سگهن. ڇاڪاڻ ته پاپ ۽ پنج ڪرڻ جو سڀاءُ چيتن ۾ ٿيندو آهي، ڏسو! هي جيترا به جڙ پداوٿ آهن سي سڀ وا پاپ پنج کان خالي آهن. هي جو جيون کي آناديءَ تا ٻڌڻ سو ٺيڪ آهي، پر ساڳئي الپ ۽ الپگيه جيو کي مڪتيءَ جي اوسٿا ۾ سرو گيه ٿيڻ مڃيا آهي، ڇاڪاڻ ته جيو الپ ۽ الپگيه آهي تنهنڪري سامرٿ به سدا محدود ئي رهندو.

٤٤. جڳت، جيو ۽ جيون جا ڪرم:- جيني لوڪ، جڳت، جيو، جيو جي ڪرمن ۽ بندن کي انادي ٿا مڃين. اچي ٻه جڳت جا تيرٿنڪرون ٿي ويا آهن، ڇاڪاڻ ته سمڪت [پرتيڪ پاڻا] جڳت جو سنسار ۽ ڪارڻ [جي حالت ۾ امڪيو] ۽ پرواهه سان [متواتر] ڪاري جاري [آهي]، ۽ پڻ جيو جا ڪرم ۽ بند به انادي ٿي نٿا سگهن، جيڪڏهن ائين ٿا مڃيو ته پوءِ ڪرمن ۽ بندن جو ڇوٽڪارو ڪيئن ٿو مڃيو؟ ڇاڪاڻ ته جا وستو انادي آهي، سا ڪڏهن به ڇٽي نه سگهندي! جي انادي [پداوٿن] کي به ناس ٿيندڙ مڃيندا، ته اوهانجي سڀني انادي پداوٿن جي ناس ٿيڻ جو پرسنگ به ايندو! وري جي انادي کي نتيم مڃيندا، ته ڪرم ۽ بند به نتيم [سدا] ٿيندا. وري جي سڀني ڪرمن جي ڇڏڻ جو لاڳو مڪتي آهي، ته سڀني ڪرمن جو ڇوٽڪارو ٿيندو، مڪتيءَ جو ڪارڻ. جيڪڏهن مڪتي نتيم [اٽوٽ سمي لاءِ] ٿيندي، جا سدا رهي نه سگهندي! وري ڪرم ۽ ڪرتا جو نتيم سمبنڌ هئڻ ڪري ڪرم به ڪڏهن نه ڇٽندا. پوءِ جڏهن اوهان پنهنجي ۽ پنهنجن تيرٿنڪرن جي مڪتي نتيم مڃي آهي، سا [اٽل] رهي نه سگهندي.

٤٥. جيون جي مڪتي:- پرشن:- جهڙيءَ ريت ساون جا ٻج [ڇلر] لاهڻ ڪري يا [ساڙڻ ڪري] باهه ڪي سيڪڻ ڪانپوءِ ساوڻ ٻج ٿي نٿا اڀرن، ساڳيءَ ريت مڪتيءَ ۾ ويل جيو نه پنهنجو جنم مرڻ روپي سنسار ۾ نٿو اچي.

اُتر:- جيو ۽ ڪرم جو سمبنڌ ٻج ۽ ٻج واري ڪاٺ جيان نه آهي، بلڪ سنڌن سمواءِ [لازم ۽ ملزوم] سمبنڌ آهي. انهيءَ ڪري انادي ڪال کان وٺي جيو ۽ سندس ڪرم ۽ ڪرم ڪرڻ جي شڪتيءَ جو ناڻ ۾ سمبنڌ ظاهر ٿو ٿئي. جي جيو ۾ ڪرم ڪرڻ جي شڪتي نه مڃيندا، ته سڀئي جيو پٿرن جيان ٿي پوندا، ۽ مڪتيءَ جي ڀوڳڻ جي شڪتي به نه رهندي! جيئن انادي ڪال جي ڪرمن ۽ بندن جي ڇڏڻ ڪري جيو مڪتي کي پائي، ته اوهانجي نتيم مڪتيءَ کان به جيو پاڻ ڇڏائي بندن ۾ پوندو، ڇاڪاڻ ته جيئن اوهين مڪتيءَ جي سادڻن ارٿات ڪرمن کان آزاد ٿي جيو جو مڪت ٿيڻ ٿا مڃيو، ساڳيءَ ريت جيو نتيم مڪتيءَ کان

سگهي. تنهنڪري سندس ڄاڻڻ ضرور جيئن آهي، ۽ اهو ڄاڻڻ ڪيان سروپ آهي. ڏسو! پرتوي، سوويه آدي سڀني کي ابهيه رکڻ السه اٿادي ۽ جيتن ارمالبا جو ئي ڪم آهي، جنهن بر سنجوڳ ۽ خاص رچنا اي ڏسجي. اهڙو اصول جڳت اٿادي ڪلهن ا. لئو تي سگهي: جي ڪاويه جڳت کي لئه مهيندا، ته سندن ڪارڻ ئي لئو سگهي، بلڪ هو ٻاڻ ئي ڪاريه ۽ ڪارڻ روپ ئي بوالا. جي اڻين مهيندا ته بهنهجو ڪارڻ ۽ ڪاريه ٻاڻ ئي تهڙ ڪري "اسوالبا شريه" [دور] "آتم آشريه" [پنهنجي آسري ٻاڻ هجڻ] جا دوش اچيندا! جنن پنهنجين ڪلهن ئي ٻاڻ جڙهڻ ۽ پنهنجو ٻاڻ ٻاڻ ڄاڻڻ ناممڪن آهي، تنن جڳت جو ڪرتا به ٿوس موڪو ٿي پوي.

٣٤- ايشور جو ڄاڻڻ:- پرشن:- جي ايشور ئي جڳت جو ڪرتا آ موجود ته ايشور جو ڄاڻڻ ڪيو آهي؟

اتر- [پهراڻ] ڪرتا جو ڪرتا ۽ [پهرئين] ڪارڻ جو ڪارڻ ڪوبه آهي لئو سگهي، جاڪاڻ ته پهرئين ڪرتا [ڄاڻڻ] ۽ پهرئين ڪارڻ جي عقل مجوان اي ڪاريه ليندو آهي، جنهن بر سنجوڳ ويوڳ لئو ٿئي، ۽ پهرين سنجوڳ ۽ ويوڳ جو ڪارڻ آهي، تنهنجو ڪرتا ۽ ڪارڻ ڪنهن به نموني اٿو ٿي سگهي. اهو خاص ورلي اٺين سملاس ۽ سرشٽيءَ جي ورڻن ۾ اکيل آهي، ڏسي ڇڏيو.

جڏهن اهي جنهن کي اصول ڳالهين جي نه پوري سمجهه آهي، ته اهو سوکهو سرشٽي ودنيا جو ڪيان ڪٿان ئي سگهندو؟ تنهنڪري جي جنهن سرشٽيءَ کي اناديءَ ۽ [قدمت] آ موجود جي ٻوويهن جي قبرگهيو ۽ اناديءَ ۽ السه آ موجود، جي هر ڳالهه ۽ اسمان تي قبرگهيو ليندو آ موجود ۽ جي هم وستوءَ پر ته السه قبرگهيو جو ليڪ آ موجود [جنن پر حقوق ولنڪر جي پهرين ٻاڳي ۾ اکيل آهي]، تنهن اها ڳالهه سڌن به اوابو ئي ٿي سگهي. جاڪاڻ ته جنهن اقتت ۽ قاسم برنالا ليندي آهي، ان سمان سمجهه رکندڙ سمجهي وستو السه واوين لسي ليندو آهي، جي "السمه" جي بدران "اسڪيه" چون ها، ته به اوابو ته ئي سگهي ها، جو ته اها ڳالهه چون لاءِ هجوي ته ٿي سگهندي ۽ ته پرمشور لاءِ! جاڪاڻ ته جدا جدا ڌروان ۾ سدن عرض ڪاريه ۽ ڪارڻ جي شڪتيءَ کي اوڀاڳ پرياڻ [ڪمو ممڪن يا اي حد اهرين گهوين] سمان السه سامرٿيه واور موهڻ وڳي موروڪتاڻي آهي! جڏهن عقلوڙي پرماٿو ڌوويه جي سدنا آهي، تڏ اُن مرسي التہ وپاڳ ووي ڦريون گهوريون ڪڏن رهي سگهنديون؟ ساڳيءَ ويسه هڪ ڌوويه پر السه ڳڻ ۽ ساڳي ڳڻ ۽ اسمان اي اوپاڳ ووي السه پرياڻ کي به السه موڻ رکجن ٻاراليون ڳالهيون آهن، جاڪاڻ ته جنهنجي اڌيڪرڻ [ظرف يا آڌار] جو السه آهي، ته تنهن ۾ وهندڙ [مظروف يا آڌيه] جو السه جو ڪٿهجي؟ اهڙيون تي ڏکيون ويچيريون ڪيا ڳالهيون اکيون اٿن.

٣٣- جڳتن جو جڙ ۽ چيتن بابت ويچار- "سمر" ۽ "اجمر" اڻهن بنسن پدارٿن بابت جنهن جو ڇا مٿي آهي:-

ولي ساڳ صفحي ۱۵۱ [موجب]، جل جو گولو [پاڻيءَ ۾ زمين] پرگولجي ڏهواوان آلهن ٿيندو]
جيون جيو وڏي ۾ وڏو شريو هڪ هوا، پوڄن يعني هڪ ڪروڙ ڪوهن جو، ۽ آيو هڪ
ڪروڙ "پرووورشن" جي ٿي لکيا ايڏن وڏن شريرن ۾ آڻوه وارا جاندار الهن [جنتون] جي
آڄاربن لي سڀني ۾ ڏنا هوندا! ڇا هيءَ ٺمار ڪوڙي ڳالهه ڪانهي، جا ڪڏهن به سمجهي
ٿي ٿي سگهي ؟

(ب) جڳتن جي جاگرافي :- هيمر اڪو ڏرتيءَ جي ماپ! ولي ساڳ ڀاڱ صفحي ۱۵۲
[اي لکيل آهي ته]، هن ڌرتي لوڪ ۾ "اسڪياتٽ" يعني "اسڪياتٽ" سمند آهن. "اسڪياتٽ"
شمد جو اوسط آهي الذاتي "ساگو ويه ڪال" ۾ جمبو و ڪڌو ڏيپ، اولڻا يعني ۽ سمند
سمجهڻ گهرجن! هن پرٿويءَ تي ڄمبو پن "جمبودويپ" سڀني جي وچ ۾ آهي، جنهنجي
پکيڙ هڪ لک پوجن اولاسه هڪ اوپ ڪوهن جي آهي. سندس چوڌاري لوڻاڻي [پاڻيءَ جو]
سمنڊ آهي، جنهنجي پکيڙ ٻه لک پوجن ڪوهه يعني ۽ اوپ ڪوهن جي آهي. هن جمبودويپ
جي ڌرسان جو "ڌاتڪي کنڊ" نالي وارو ٻيٽ آهي، جنهنجي پکيڙ آهي چار لک پوجن يعني
چار ارب ڪوهن جي! انهي چوڌاري "ڪالوڌڌي" سمنڊ آهي، جنهنجي پکيڙ آهي اٺ
لک پوجن اولاسه الن ارب ڪوهن جي! ان جي پٺيان "پشڪر ورد" ٻيٽ آهي، جنهنجي
پکيڙ سورهن ارب ڪوهن جي آهي. هيءُ ٻيٽ ڪمرونڊن [Zones] ۾ ورهايل آهي. انهي
اڌ ۾ مانهو نا وسن. ڪالئس ٺوڙي اسمار ٻيٽ ۽ سمنڊ آهن، جن ۾ "تريگ يونيءَ" وارا [ڏنگا
ڦٽنڊڙ] جيو نا رهن. ولي ساڳ ڀاڱ صفحي ۱۵۳ [موجب] جمبودويپ ۾ هڪ هيمونس، هڪ
ايرنيوت، هڪ هري ورش، هڪ رمڪ، هڪ ديوڪرو ۽ هڪ اترڪرو اهڙا ڇهه کنڊ آهن.

سمسڪشڪ :- پڙهو ڀائرو، جاگرافي جاگنديو لوڪو! ڌرتيءَ جي ماپ ڪرڻ ۾ اوهين ٻڏ
ٻڏا جائي؟ جي ڄاڻي ٿانيا هجن ته اوهين ڪين سمجهايو! ۽ جي اوهين ٻڏا آهيو ته ڪاٽن
سمجهي ڇڏيو! لوڙوڙ واري وچار ڪري ڏسو ته ڌرتي ڪيتري ٿيندي. ته هيٺين جي آچارين ۽
جيان پرڳوني، نگول ۽ ڳٽ ود يا [حسابي علم] جيو ڏيو ٿه نه پڙهيو هو] پڙهن ها ته [اهڙا]
پاڳل ناسمجهن ڪهڙا چو هڻن ها؟ اهڙا جاهل ماڻهو جي جڳت کي اڻ ڦهيل مڃن ۽ ايشور
کي نه مڃن ته ڪهڙو عجب؟ انهيڪري جئني ماڻهو پنهنجا پستڪ ڪن ٻين مت وارن وٽ
ٿيا ڏين، ڇاڪاڻ ته جيڪي اهي ماڻهو تمڪروڪرن جا ڪتاب پڙهي سگهن ڪيترا موجود
آهن، ان ۾ ان نولي جون ٿي اوڌيا وارين ڳالهيون ڀريل آهن، جنهنڪري [جين کي] پڙهن
ٿا ڏين، جي ڏين ته پول کلي وڃي! انهن ڪالسواءِ اهو ڪو ڪوڙو ٿيءَ ڪرو ماڻهو به ڪن
گهرڙ اڏيائه کي ڪڏهن به سچ ڪري اٿو سگهي. اهو سمورو ٿو ٿيج جئين جڳت کي اناديءَ
سڃا نام تي ڪڙو ڪم آهي، ڇو آهي ڪوڙو ڪوڙ! ماٿرا جڳت جو ڪارڻ انادي آهي،
ڇاڪاڻ ته هو پرماڻو آدي تتو روپ [عقل ڪري] اڻ ڦهيل آهي. پر انهن ۾ ٺهڻ موجب ٺهڻ ۽
ڊهڻ جي شڪتي بلڪل ڪانهي. ڇاڪاڻ ته جڏهن هڪ پرماڻو ڪيهن درو [وجود] جو نالو
آهي ۽ اهي سڀ ساڻ تي جدا جدا آهن ۽ جڙ آهن، ته اهي پنهنجو پاڻ جان جو ٿي نٿا ٺهجي

[موجب] ولسيتيءَ جي هڪ شهر ۾ ٻي الف جيو ٿا ٿين. اهي رواجي ولسيتيءَ [جا جيو] ٿا سڏجن. جي ڪٽڪٽيول آڌي ۽ ”الفا ڪاڪ“ آڌي جيو آهن. ٺڪي ساڌارڻ ولسيتيءَ جا جيو ڪوٺا ڪجي. سنڌين آبوءَ جو ٻيهالو ”الف مورس“ آهيدو آهي. ٻه اهو مٿي ڄاڻايل جنسن جيو ديورس سمجهڻ گهرجي. ڄاڻايل ته، سنڌين شوڀس ۾ هڪڙائي انڊريم ارڻالف سمرش الڊريه [جهڙي جي شڪتي] لڀندي آهي ۽ تنهن ۾ هڪڙوئي جيو رهندو. لهه ڪري ڪس ”ٻرليڪ ولسيتي“ ڪوٺبدا آهن. سنڌين شرير جو ٻٽهالو هڪ هزار برجن [لڀندو آهي]! [ڪير هجبو ته] ٻوراڪي جو ٻرجن جن ڪوڙهن جيو، ٻر جنن جو لرجن ڏهن هزارن (١٠٠٠٠) ڪوڙهن جيو لڀندو آهي! [اهڙن جيون جو] شرير چار هزار ڪوڙهه ڏگهو لڀندو آهي! ۽ سنڌين آبوءَ جو ماڻ وڌيڪ ڪان وڌيڪ ڏهن هزارن ورهين جو لڀندو آهي.

(ه) ٻن انڊرين وارن جيون جي آيو آڌي:- هميشه اهي انڊرين وارن جيون [جو بيان ٿا ڪريون]، ارڻالف هڪڙو سنڌين شرير ۽ ٻيو سنڌين واسي جنن سڏڪي، ڪوڙيون ۽ جون آڌي. انهن جي شرير جو ٻيهالو وڌيڪ ڪان وڌيڪ المالهه ڪوڙهن جي [ڏگهي] اسعول شرير جو لڀندو آهي، ۽ سنڌين آبو جو ٻيهالو وڌيڪ ڪان وڌيڪ ٻارهن ورهين جو لڀندو آهي!

سميڪشڪ:- اي ڏاڍي ٻل ڪيائين! اهڙي وڏي شرير جي آبو وڌيڪ اڪڙ ڪيدي هيس. وڏي المالهه ڪوڙهه ڏگهي ۽ ٻارهن ورهن جي شرير ۾ لي ٻولدي هوندي، ۽ انهن لي ڏلي هوندي! ٻين جو اهڙو نصيب ڪٿي، جو اهڙي وڏي جونءِ ڏسن!

(و) ڪوڙ ڳالهائڻ ته صرف گهڙو؟:- ٽن سار ٻاڱ ڇشم ١٥٠ اسي وڌيڪ [ڪن لڪيل آهي]. ڏسو، سنڌين الڏيڪي جا ڪيوڙ، ٻگالي [Bugs]، کٽاري [ڪمي يا موڪ ٽڪ]، ۽ مکيون، جي هڪ ٻرجن شرير وارا ٿا ٿين، ۽ جنجي آبوءَ جو ٻيهالو وڌيڪ ڪان وڌيڪ ڇهه مهينا ٿو ٿئي.

سميڪشڪ:- ڏسو ٻاٻرو! چار چار ڪوڙهه [ڏگهو] وڇون ٻئي ڪٿي ڪوڙ ڏلو هوندو! اهڙ مثل ڏگهي شرير وارا وڇون ۽ مکيون به جنهن هي سمت ۾ موجود آهن. اهڙا وڇون ۽ مکيون سنڌين لي گهر ۾ رهنديون هونديون! ۽ اڻهڪالمواه سسار ۾ اهي ڪٿهن به ڏٺيون نه هونديون! اهڙا وڇون جي ڪٿهن جنجيءَ کي ڏنگهن ته سڌس گهڙو، [ٻچڙو ڳال] لڀندو هوندو!

جلهو [ٻالپءِ ۾ رهندڙ] مڇيون وغيره جي شرير جو ماڻ هڪ هزار ٻرجن آهي، ارڻالف کي ٻرجن ڏهن هزارن ڪوڙهن جي حساب سان هڪ ڪوڙ ڪرهن جو شرير ٿو ٿيئي! ۽ هڪ ڪوڙ ”پوروورشن“ جي سنڌين آبو لڀندي آهي! اهڙو وڏو ٻالپءِ جو جانور جنهن ڪالسواءِ ٻئي ڪٿهن ته ڏلو هوندو!

حالي آڌي جو ٻانن جانورن جي شرير جي ڊگهائي ان ڪرهن ڪانولي اون ڪوڙهن ڪالن ۽ سنڌين آبوءَ جو ٻيهالو جوراسي هزار ورهه آهي، وغيره! اهڙن وڏن شريرن وارا جيو جه جنهن ڏنا هوندا! [اهڙي ڳالهين] مڃڻ ٿا، ٻيو ڪو عقل وارو نه مڃي سگهي!

انهيءَ ڪري لوڪن جي وارن کان "جڳليا" لوڪن جو وار ٻار هزار ٻهاٺوي ڀاڱا [وڏيڪ] سوڪهم ٿو ٿئي. جڳليءَ سمهه جي ٻن هزارن ٻهاٺوي وارن کي ڪلو ڪئو ٿو ڪن سمي جي ماٺهوءَ جو هڪ وار ٿيندو. انهيءَ جڳليءَ سمهه جي هڪڙي وار جي هڪ آڱر جيتري ٽڪر جا سٺ ڪهمرا اڻهه اڻهه ٽڪر ڪيا ته ٢٠،٩٧،١٥٢ ٽڪر ٿيندا يعني ويهه لک ستانوي هزار هڪ سو ٻاونجاهه ٽڪر ٿيندا. انهن ٽڪرن مان مٿين کوهه کي ڀرجي، ۽ سو سو ورهين کانپوءِ اُن مان هڪ هڪ ٽڪر ڪڍجي. جڏهن سمورا ٽڪرا ڪڍي وٺجن ۽ کوهه خالي ٿي وڃي، تڏهن به اهو سنکياتي ڪال [ڳاڻاٽي ۾ اچڻ جهڙو وقت] آهي. پر جڏهن مٿين ٽڪرن جا ٻيمپارا ٽڪرا ڪري انهن ٽڪرن مان ساڳئي کوهه کي اهڙو ڀري ڀرجي جو مٿانئس چڪر ورلي ويا جو لهڪر هلي وڃي ته به نه ٻڏي، [۽ پوءِ] انهن ٽڪرن مان سو سو ورهين کانپوءِ هڪ هڪ ٽڪر ڪڍجي، ۽ جڏهن کوهه خالي ٿي وڃي [ته اهتري وقت کي] "پورو" ڪوٺبو آهي. اهڙا "اسنکياتا پورو" گڏجي هڪ "پلوپم ڪال" ٿيندو آهي. اهو پلوپم ڪال کوهه جي مثال سان سمجهجي. جڏهن ڏهه ڪروڙ × ڪروڙ [١٠٠٠٠٠٠٠ × ١٠٠٠٠٠٠٠] پلوپم ڪال گڏ ڪري وڃجي، تڏهن هڪ "ساگروپم" ڪال ٿيندو آهي. جڏهن ڏهه ڪروڙ × ڪروڙ ساگروپم ڪال گڏ ڪري وڃي تڏهن "اُسرپڻي" ڪال ٿيندو آهي. جڏهن هڪ اُسرپڻي ۽ هڪ "اوسرپڻي" ڪال گڏ ڪري وڃي ته هڪ "ڪال چڪر" ٿيندو آهي. جڏهن اننت ڪال چڪر لنگهي وڃن تڏهن هڪ "پدگل پراورت" ٿيندو آهي.

اننت ڪال :- هيٺ اننت ڪال جا ڪي لفظ جون [سو اڪڙو] :- سڌانت پستڪن ۾ لوڪ وشالتي سان جو ڪال جو ڳاڻاٽو ڪيل آهي، تنهنکان وڌيڪ "اننت ڪال" ٿو سڏجي. اهڙا اننت پدگل پراورت ڪال جين کي رلندي ليا آهن، آدي.

[سميکشا] :- ٻڌو ڀائي گڻت ودّيا [حساب] جاڻندڙ لوڪو! جينين جي گرنٿن الوماو اوهان وقت جو شمار ڪري سگهندا يا نه؟ وري اوهان انهيءَ کي سچ به مڃي سگهو ٿا يا نه؟ انهن تيرٿنڪرن انهيءَ اُن گڻت ودّيا پڙهي هئي، ۽ سندن مت ۾ اهڙا اهڙا لمبا گرو ۽ شش ليا آهن، جنهن اوديا جي انتها آهي ئي نه، نه حساب!

(ب) هڪ آڱر وارا جيو :- سندن پيا الٽو به ٻڌو! رتنا سارڀاڳ جي صفحي ١٢٣ تان ولي جيڪي به بولاپول ٻنا جينين جي سڌانتن جا پستڪ آهن، ۽ جيڪي سندن تيرٿنڪرن اوتارن رشڀ ديو کان وٺي مهاوير تائين جي جيوتن تي گڏ ڪيا آهن، تنهن وچين جي سار جو سنگرهه [گڏيل پستڪ] آهي، تنهن رتن سار ڀاڱي جي صفحي ١٤٨ ۾ لکيل آهي ته پرٿوي ڪايه [ارٿات] مٽي، پٿر آدي، جي پرٿويءَ جون جدا جدا شڪليون آهن، تن ۾ رهندڙ جيون جي شرير جو قد هڪ آڱر جي اسنکيا ڀاڱن [اسمار ولي حصي] جيترو سمجهجي. ارٿات بلڪل ننڍڙا ٿا ٿين. سندن آيوءُ مان [عمر جي حساب] موجب گهٽ ۾ گهٽ وڌيڪ کان وڌيڪ ٻاويهه هزار ورهيه جيئرا ٿا رهن!

(ت) هڪڙيءَ اندريءَ وارن جيون جي آيو آدي :- رتن سار صفحي ١٤٩

ھن "ولنا سار ٻاگ" نالي واري گرنٿ جي ستيھين ٽڪري ٻڌ ڀڪشن جي گهڻن ٻاڪرن ۽ مهاوين جو سمراٽ آهي. ستن بنيادي ضروري اصولن اوت آهي، ۽ ھر ھڪ ستن الاديءَ ۾ اشٽ آهي. ۽ ھڪڙي سنڌس اُنهيءَ لاءِ آهي ۽ ھڪڙي اھڙو لاس لوڪن. اڙالات جنگ جهڙيو ۽ فاضل ھڪواهي، انھن لاءِ آسڪ ۽ فاسڪ جي وراڻ ۾ [ڇوڻ آهي] ۽ ھي ھرڪا جنگ جو ڪرنا ھئو ھڪونهي، [اھو] ۽ ھڪڙو ٿيو آهي ۽ ۽ ھڪڙو ٿاس ٿيندو.

سميڪشڪ- جو سڀوڳ مان اُنهن ٿيندو آهي، سو الاديءَ ۾ الشٽ ھڪڙي ۽ لسي نٿو سگهي ۽ ۽ ڪرم ۽ اُنهيءَ ۽ ولناش ڪان رهت ٿو آهي. ھڪڙي ۾ ھيترا ۽ پداوتق ٽا انهن سي سمورا سڀوڳ مان اُنهن ديل آهي ۽ اُنهن ۽ ناش ٿيندي ڏسڻ ۾ ٿا اچن. پوءِ جيڪڏهن اُنهن ۽ ولناش ٿيندڙ جو ھئو لاهي؟ تهڪوڙي اوھائين ٿو ٿيڪڙون ڪئي ٻڌو ۽ ڪيئن ھڪوڻ ھو. جي ڪهڙن سڀڪ [پداوتق] ڪيئن ھئي ھا ۽ اهڙيون اسڀو ڳالهيون جو لکن ھا؟ جن اوھائيا ڪرو آهي تن اوھين چيلا ۽ آھيو. جو اوھائيون ڳالهيون مڃيندو تهڪي پداوتق ڪيئن [ساٿيس جو عالم] ھڪڙي پرائيت لاءِ ۽ سگهندو. ڇا جو پرتيڪش سيڪشم [ظاهر ظهور ۽ مرڪب] پداوتق ڏسڻ ۾ ٿو اچي، تهڪي اُنهيءَ جو لڪ ھوڻ؟ اوڙاتت ستن آچارن کي ۽ جڻن کي ٻڌ ڪول ۽ ڏيڪول [چاڪرائي ۽ جولش] ۽ ٻاڻون ۽ ڪئين ابديون ھون، ۽ ۽ ھيٺير ۽ اهي ۽ ٻاڻون مليون آهن، ۽ ۽ ھيٺ ڏيکاريل نامڪن ڳالهيون ڪيئن مڃون ھا ۽ ڇون ھا؟

(ب) **جئنن جي فلاسافي**:- "پرٿوي ڪاپ" اڙاتت پرٿوي ۽ جيو جو ٻئو آهي ۽ ۽ "جل ڪاپ" آدي جيو ۽ ھن جڳت ۾ مڃيندا آهن، جيڪي [اهو] ھڪو ۽ موئي نٿو سگهي! ستن بنيادي معنا ڳالهيون ڏسو! جن ٿورلڪڙن کي جئن لوڪ سڀڪ ڪيالئي ۽ پوپٽيو ٿا مڃن، تنهي معنا ڳالهين جا نمونا ھي آهن:-

"ولنا سار ٻاگ" (جئني جي گرنٿ مڃيندا آهن، ۽ جو عيسوي سنه ١٨٧٩ع اپريل ٽاريخ ٢٨ جي انڊس "جين ڀوپاڪر ٻرليس" ۾ لاهڪ چند جتيءَ ڇپائي پڌرو ڪيو آهي، لنڊن) جي صفحي ١٤٥ تي ھئال جي وياکيا ھن ريت ڪيل آهي:-

(ب) **ڪال جي وياکيا**:- [تمام ٿوري] سمو کي [سواهر ڪال] چوندا آهن. اسڪيامسه ٻيشمار سمين کي "آولي" چوندا آهن. ھڪ ڪروڙ سٺهٺ لک ستر هزار ٻه سؤ سورهن آولين جو ھڪ "مهورت" ٿيندو آهي. اهڙن ٽيهن مهورتن جو ھڪ "ڏينهن" [ڏينهن ۽ رات] اهڙن پندرهن ڏينهن جو ھڪ "پکش"، اهڙن ٻن پکشن جو ھڪ "ماس" [مهينو]، اهڙن ٻارهن ماسن جو ھڪ "ورش" [ورهيه] ٿيندو آهي. اهڙن ٧٠٠٠٠٠٠×١٠٠٠٠٠٠٠×٥٦٠٠٠×١٠٠٠٠٠٠٠ ورشن جو ھڪ "پورو" ٿيندو آهي. اهڙن "اسڪيات" پورون جو ھڪ "پلوپم" ڪال سڏبو آهي.

"**اسڪيات**" **ڪال**:- "اسڪيات" انکي چوندا آهن ته ھڪ چار ڪوهه چورس ۽ اوڏو ئي اونهون کوهه کوٽي، تنهنکي "جگليا" لوڪن جي شرير جي وارن سان ھٿسڻ وسيع ڀرجي:-

ٻيو ڀاڱو ٻڌڻ ۾ وڃي پوءِ مقصد ٿو نڪري، سو ٻيهر به اوس ٻڌڻ ۾ ايندو، جهڙيءَ ريت جو سوٽ جا سڄا سڄا لاءِ مقصد آهي ڪين! جڏهن ته اوهانجا چوويهه تيرٿنڪر ٻيو ڀاڱو ٻڌڻ ۾ هوا، پوءِ مقصد ڪيا، ٻه ورهيه ۾ ٻڌڻ ۾ اوس ايندا! جي ايشور ڪيتا آهن، ته جڏهن جهڙو الهيءَ موڪش ڪري وڃڻ ۾ جهڙيندا ٿا وڃن، تن ايشور ۾ وڃڻ ۾ جهڙيندا ڀڄندا.

۳۸. جڳت جو ڪارڻ:- ناستڪ:- آءٌ ميرو ڪ! جڳت جو ڪرتا آهي ڪونه، بلڪ جڳت پنهنجو پاڻ ٺهيو آهي. آستڪ:- هيءَ جڳت جي ڪرڻي ۽ ونڊي پئي آهي! پهرين جهان ڪارڻ جي ڪو فعل، ڪرم جي هڻڻ ڪو ڪارڻ جڳت ۾ ٿيندو نه سڄي ته ٿو؟ هيءَ آءِ اهڙي ڳاله آهي جهڙي [ڪو جوڙي] ته ڪنهن جي ٺهيل ۽ ٺاهڻ، آٿو ٻڌيجي ۽ رتي ڪارڻ ٿي جنهن جي ٺهڻ ۾ لڳي ٿي وڃي! ڪنهن مان سٽ، ڪڙو، انگرکو [جامو]، ٺهيو، ڏوڙي ٻگڙي وغيره ڪنهن ته [ٺاهي] ٺهي ٿا اچن. جي انهن ته ٺهي ها، ته ايشور جي ڪرڻ موڪش کان سواءِ هيءَ نموني ذرڙي جو جڳت ۽ ڪارڻ ڪار جي مڃڻ وچان ڪٿي ٿي سگهي ها؟ جي ٺهڻ وچان جڳت ئي ٺاهي ٺهيل ٿي سگهي ته ٺهڻ ڪڙي ۾ اڏيءَ کي ڏاڍيندو ڪانسواءِ ٺاهڻ ٺهيل ٺهڻ ڪري ڏيکاريو! جي اهو ٺهي ڪري ٿا سگهو، ته اوهان جي ڀان ۾ ماڻ وارن وچان کي ڪهڙو اجهان مڃي سگهندو؟

۳۹. ايشور، وڏائي ۽ موڪش:- ناستڪ- ايشور ورکت [ڪامرڪ] آهي ۽ موڪش [ڪامل؟] جهڙيڪڏهن ورکت آهي ته جڳت جي پرپنچ ۾ ڇو پيو؟ جي موڪش آهي، ته جڳت ٺاهڻ لاءِ سمرٿ نٿي سگهندو! آستڪ- پرميشور ۾ وڏائي يا موڪش ڪڏهن به ٺهڪي اچي سگهي! جهڙيءَ ريت جو سرووياپڪ آهي، سو ڇڏي ڪنهن ۾ رهي ڪيئن؟ ايشور ڪان الڳ [پدارٿ]، يا ته حاصل ٿيندو اهڙي ڪٿا ورتو آهي ڪاڏا! ٺهڪرڻ ڪڏهن ۾ به موڪش ڪو ڪين! وڏائي ۽ موڪش جو هجڻ جهڙو ۾ ٺهي سگهي ٿو ۽ ته ايشور ۾.

۴۰. ايشور ۽ پرپنچي سنسار:- ناستڪ- جي ايشور کي جڳت جو ڪرتا ۽ جيون کي ڪرمن جا ڦل ڏيندڙ مڃيندا، ته ايشور پرپنچي ٿيو دکي ٿي پوندو. آستڪ- ڪڏهن ڪارڻ ڪارن جي ڪرمن جو ڪندڙ، پراڻين کي ڦل ڏيندڙ، ڌارمڪ ۽ ويدوان نياءُ ڏيڻ [منصف=جج] به ڪرمن ۾ ڦاسي ۽ ته پرپنچي ٿو ٿئي، ته پوءِ الڳ سان ڪيو وارو پرميشور پرپنچي ۽ دکي ڪيئن ٿيندو؟ هائو! اوهين پرميشور کي به پاڻ جهڙو ۽ پنهنجي تيرٿنڪرن جهڙو اڻڄاڻ وارو ٿا سمجهو، جا اوهانجي اوديا جي ليلا آهي. جي اوديا آدي دوش کان ڇٽل ٿيو، ته ويد آدي سچ شاسترن جو آسرو وٺو! ڇو ٿا ڀرم ۾ وهي ڦاٿا آهيو؟

۴۱. جينين جا گرنٿ ۽ جڳت جو ورڻن:- هاڻي جيني لوڪ جڳت کي ٿا مڃين، سو اسين انهي سنبنڌ سندن سوٽن جي آڌار تي ڏيکاريون ٿا ۽ مول [اصل] جي آڌار ڏيکارڻ کان پوءِ سچ ۽ ڪوڙ جي سميکشا پڻ ڪري ٿا ڏيکاريون:-

मूल- सामिअणाइ अणन्ते च नुगइ संसार घोरकान्तारे मोहाइ कम्मगुरु ठिइ विरायं वसनुवमइडीव दो ॥

प्रकरणरत्नाकर ॥ भाग दूसरा २ । षष्ठीशतक ६० । सूत्र २ ॥

ٽاري ڪا سگهندا، ته جا ڏکن انهن سڀني بدران مٿيان ڪم ڪندو؟ جي نه ڪندا ته جهڙن جو ڪهڙو ڀلو ٿي سگهندو. ٿورڙي آد سرشٽيءَ ۾ جيو جي شروع ۽ سانهن کي ٽالڻ جو ڪم ايشور آڏين [آئو ڪي]، ٿورڪان ٻوءِ ٻاڙ سڀجهان ٻهت آدي آهن ڪرڻ جيو جو ڪرتوبه ڪرو آهن.

٣٤. پرماتما کي سنساري ڏک ڪا ستائي سگهن؟- ناستڪ - جيڪڏهن پرماتما سانتوس [سکاني]، آنادي ۽ چدانند گيان سروپ آهي، ته جڳت جي ٻرپنچ [جهڳڙن] ۽ ڏکن ۾ ڇو پيو؟ آستڪ - پرماتما ڪڏهن به پرپنچ ۽ ڏک ۾ ڪو پيو، ۽ نڪي پنهنجي آنند کي ڇڏي ٿو، ڇاڪاڻ ته پرپنچ ۽ ڏک ۾ ته اهو ٿو ڪري جو ايڪديشي هجي، ۽ نه سرو ديشي! جي آنادي، چدانند ۽ گيان سروپ پرماتما جڳت کي نه ٺاهيندو ته ٻيو ڪير ٺاهي سگهندو؟ جڳت جي ٺاهڻ جي شڪتي جيو ۾ ڪانهي، ۽ جڙ ۾ پنهنجو پاڻ ٺهڻ جي شڪتي ڪانهي. ان مان سڌ ٿيو ته پرماتما ئي جڳت کي ٺاهي ٿو ۽ سدا آنند ۾ رهي ٿو، جيئن پرماتما پرماڻن مان سرشٽي ٺاهي ٿو، تئين ماءُ پيءُ وغيره نمت ڪارڻ سڀجهان آهن، جي ٻرپنچ جو ٻيو نه آن اي ڪيو آهي.

٣٥. ايشور سدا مڪت آهي:- ناستڪ - ايشور مڪتي روپي سک کي ڇڏي جڳت جي سرشٽيءَ ٺاهڻ، ڌارڻ ۽ پرلي ڪرڻ جي جهڳڙن ۾ ڇو پيو؟ آستڪ - سدائين پرماتما ايشور سدا مڪت هئڻ ڪري اوهانجن ساڌن سان سڌ ٿيل ٿورڙو ٿورو الڳ ڪجهه ديش ۾ رهندڙ ۽ بندي جهڙيءَ مڪتيءَ وارو نه آهي. جو اننت سروروپ، گن، ڪرم ۽ سڀاوَ وارو پرماتما آهي، سو ٿورن جڳت کي پاليندي، ڌاريندي ۽ پرلي ڪندي ڪڏهن به بندن ۾ ڪو پوي، ڇاڪاڻ ته بندن ۽ موڪش سان پيڪشتا موجب ٿئي ٿو. جيئن مڪتيءَ جي پيت ۾ بند ۽ بند جي پيت ۾ مڪتي ٿي ٿئي. جو ڪڏهن بند ۾ ڪو ٿيو، سو مڪت ڪيئن سڏجي سگهندو؟ ۽ ايڪديشي جيو ئي سدا بند ۽ مڪت سڏجي سگهن ٿا. اننت، سروديشي، سرو ويايڪ ايشور بندن يا نيميتڪ مڪتيءَ جي چڪر ۾ [جنهن ۾ اوهان ٿورڙو آهيو] ڪڏهن به ڪو پوي. ان ڪري ئي پرماتما سدا مڪت ٿو سڏجي.

٣٦. ڪرم ۽ ڦل:- ناستڪ - جيو ڪرمن جا ڦل پاڻ ئي ڀوڳي سگهن ٿا، جيئن ڀنگ پيئندڙ [ڀنگ جو] نشو پاڻهي ٿو پوي، تنهن ۾ ايشور جو ڪم ڪو ڪونهي. آستڪ - راجا [جيئن سزا ڏيڻ] ڪانسواءِ ڌاڙيل، بدمعاش، چور، وغيره پنهنجا ڦل پاڻهي ڀوڳڻ ٿا [پنهنجي مرضيءَ سان] ڪو قبول ڪن ٿا. ته پوءِ جي ڪي چور وغيره گهرندا آهن. پاڻ راڄ جي قانون موجب بدڪاري ڪرڻ واري لاءِ راجا جي سزا ڏياري ٿو. ساڳيءَ طرح جيون کي به ايشور پنهنجي نياءَ جي ٻرپنچ انوسار سڀني کي جدا جدا ڪرمن موجب جهڙو ڦل سزا ڏئي ٿو، ڇاڪاڻ ته ڪو به جيو پنهنجي خراب ڪرمن جا ڦل ڀوڳڻ نه گهري. ٿورڙي ڪري پرماتما کي نياءَ ڪندڙ ڪوٺجي ٿو.

٣٧. مڪت جيو ۽ ايشور:- ناستڪ - سنسار ۾ هڪ ايشور نه آهي، بلڪ جيترا به مڪت جيو آهن، سي سڀ ايشور آهن. آستڪ - اهو چوڻ بلڪل اجايو آهي. ڇاڪاڻ ته جيو

جيو مان ڀلهل ٿيو لڪاري ڪري ايشور ٿا چئو، ان ٿيولي جي ايشور کي ڪو به وڏوان ٿا چئي سگهندو، ڇاڪاڻ ته جي ڪارڻ مان ايشور ٿيندو ته اتهه ۾ پراڻن لئي ٻولندو! جي ايشور ڀلهج ڪان اڳي جيو هو، ۽ پوءِ ڪيئن ڪارج سڀئان ايشور ٿيو، ته هو پهريان جيو ٿي پوندو، هو پاڻهي جيوالي جي سماه ڪي ڪڍهن نه ڇڏي ٿو سگهي، ڇاڪاڻ ته انهيءَ ڪال ڪان جيو رهندو آيو آهي، ۽ انهيءَ ڪال قائم رهندو. ٿهڪري ان الاڏي سوٽه سنڌ [ازڪود ظاهر] اٿئو ڪي اڀ موڻ ڪهي. ڏسوا جنهن هن سي جيو پاڻ پنهنجي ڪري ٿو ۽ دک سک پوڳي ٿو، تنهن ايشور ڪڍهن ٿو ڪري جي ايشور ڪريا وان [ڪر ڪندڙ] نه هجي ها، ته هن جڳت کي ڪيئن ٺاهي سگهي ها؟ جي ڪرمن کي پراڻ. الاو جهان الاڏي ۽ سانت ٿا چئو، ته ڪرم مان سمواء سمبنڌ [لازم ۽ ملزوم تعلق] نه رهندو ۽ جهنجهو سمواء سمبنڌ ڪوٺهي، سو سمجهو ته مان الهن ٿي ڪري انهيءَ ڪيندو آهي. جي ممڪتي ۾ ڪريا عمل [عمل] ٿا چئو ته [اڏاو ته] آهي مڪت ڪيان وارا ٿا ٿين يا نه؟ جي چئو ته ٿين ٿا ته اندران ڪريا ڪندڙ [سنڌ] ٿيا. جي ممڪتي ۾ جيو ناڻ جيان جڙ ٿهڪي ڪنڪري اسمان ٿي پيا ٿا رهن، ۽ مڪتي نه ڪرنا ڪن، ته مڪتي ڪهڙي ٿي؟ ڇاڪاڻ اندڪار جي اند ۾ ٿهڪي ويا.

۲۳. ايشور سرو وياپڪ:- ناستڪ - ايشور وياپڪ نه آهي، جي وياپڪ هجي ته سڀڪا وستو چيتن ڇو نه ٿي پوي؟ ورن براهمڻ، کتري، ويش ۽ شودر وغيره [جن ۾ ايشور هڪ جهڙو وياپڪ آهي] اتم، مڌيم، نڪرشت اوستائون ڇو ٿيون ٿين؟ ڇاڪاڻ ته ايشور سڀ ۾ هڪجهڙو وياپڪ آهي، تنهن ڪري ننڍو وڏائي نه رهڻ گهرجي! آستڪ - وياپڪ [محاط] ۽ وياپڪ [محيط] هڪ نه ٿا ٿين، پاڻي وياپڪ هڪ ٿي نه ٿو [هڪ جاءِ تي رهندڙ] ۽ وياپڪ سرو ويڍي [هر هنڌ رهندڙ] ٿيو ٿي. جئن آڪاش سڀني ۾ وياپڪ آهي، ۽ هي ڌرتي، جيو ڪوٺو ۽ ٿوڙو ڪهڙو آدي سڀني ۾ وياپڪ اڙاهه هڪ نه ٿيئي آهي. [انهن ڳولندي] جئن پرٿوي ۽ آڪاش هڪ نه آهن، تئن ايشور ۽ جڳت به هڪ ڪوين. جئن آڪاش گهڙي، ڪهڙي آدي سڀني ۾ وياپڪ آهي، ته گهڙا ڪپڙا آدي آڪاش ڪيئن، تئن آئي چيتن پرميشور جي هر ڪنهن ۾ هجڻ ڪري هر ڪا وستو پرميشور نٿي ٿي سگهي. جئن ودوان ۽ اودوان، ڌرماتما ۽ اڌرماتما برابر نٿا ٿين [تئن ئي] ودبا آدي سٺا گڻ ۽ ستيه ڳالهائڻ ۽ ڪرمن جي سڀاءَ ۾ آدي سڀاون جي گهٽ وڌائي ڪري ئي براهمڻ، کتري، ويش، شودر ۽ انتيج وڏا ننڍا مڃيا ٿا وڃن. ورڻن جي وياکيا چوٿين سمولاس ۾ لکي آيا آهيون، انهي ڏسي ڇڏيو.

۲۴. جيو سرشٽي ۽ ايشور سرشٽي:- ناستڪ - جي سرشٽي ايشور جي نامڪ ڪرتي ... ادي جي ڪهڙي ڪري ڪهڙي رهي ها؟ آستڪ - ايشور آهي ايشوري
... ڪرتا! جي جيون جا ڪرتب ڪرم آهن سي
... ته، ورت، تل، اوشڌيون ۽ ان آدي ايشور
آن ... ڪنهن، با جي ... وغيره پدارٿ ته

ڀڃهوريا [ڀڳتي]، گيان، ۽ ڀڪتي، ڪئن پراپت ڪري سگهندا؟ ساڳيءَ ريت سڄو ڪم جي شروعات پڻ ضرورت ٿيندي آهي، ڇاڪاڻ ته ويوڪ کان سواءِ سڄو ڪم اڌو سگهي ۽ ڀڳتي الاهي سرشتي ڪرڻا پرماتما کي سڃاڻ ٿورو ڄي. ڪيترا ڪم ڪئي ڪيترو پڻ [وڏو] سڀ ڪجهه، ته به شرير آهي جي وڃڻا کي اوريءَ ريت ڪو ڄاڻي سگهي! جڏهن سڀ ڄيڪو سمجهيءَ جي اوستا ۾ ٿو وڃي، ته ڪيس ڪجهه گيان ٿيو رهي. جيڪي تڪليف ٿي ٿئي، ته سنڌس گيان ۽ ڪوشش ٿو وڃي. اهڙن پرپنچن ساموهه [محدود شڪتيءَ] وارن ۽ هڪ جاءِ تي رهڻ وارن کي، وڏي الاهي وارن جڳهن کانسواءِ پر ڪو به ايشور سڃاڻي ٿو سگهي!

جي اوهين چئو ته اهي ڪرلڪر ڀڳتي ماتا پتا مان ٿيا، ته [پڻ] ته هو ڪٿان ماڻ ۽ سنڌي ماتا پتا ڪٿان سان ۽ وري سنڌن ماتا پتا به ڪٿان ماڻ آهن ٿيا؟- اهڙيءَ ريت آن اوستا [تسلسل تي ڪرڪر کي] لڳندي!

آستڪ ۽ ناستڪ جو سمواد:- اڳتي "پرڪرتي واهڪر" جي ٻاڳي ٿي [صحيحان] آسان آستڪ ۽ ناستڪ واد تي ذڪر پڙهڻ ۾ ڪجهه آڻن سان ٿا لکون، اهي سوال وڏن وڏن جڳهن يڪراه ڪهي سمجهيءَ ۾ ڇاپايا آهن:-

٢٠. ڪرم ڪرڻ ڪري ٿا سگهن:- ناستڪ:- ايشور جي ڪا سان ڪي ڪين ٿو ٿئي، جيڪي ٿئي ٿو سو ڪرم ڪري. آستڪ:- جي سڀ ڪي ڪرم سان ٿو ٿئي، ته ڪرم ڪٿان سان ٿو ٿئي؟ جي چئو ته [ڪرم] جيو آدي کان ٿين ٿا، ته جيو ڪين آدي [الدولن] جي وسيلي جيڪو ڪرم ٿا ڪجن، سي ڪٿان ٿا ٿين؟ جي چئو ته الاهي ڪمال ۽ سوڀاءِ سان ٿين، ته الاهي [وستو] جو ڄاڻ اسهو تنهن ڪري [عيوض] اوهان جي سڀ موجب نه ڪئي ماڻي ته سگهندي! جي چئو ته پرڪرتا پاڻ الاهي ۽ سڀ [ڪامل واريون] آهن، ته ڪوشش ڪرڻ کانسواءِ تي سڀني جا ڪرم ڄڻي ويندا! جي ايشور ڦل ڏيڻ وارو نه هجي، ته جيو پاپ جو ڦل دک ڀوڳيءَ ڪا سان ڪڏهن نه ڀوڳيندو! جئن چور آدي چوريءَ جو ڦل سزا ڀوڳيءَ ڪا سان ٿا ڀوڳين، بلڪ راڄ ويوستا موجب ٿا ڀوڳين، تئن ئي جيو تي پاپ ۽ پنن جا ڦل ايشور ٿا ڀوڳين جو پرماتما ڪين ڀوڳائي ٿو! ٻيءَ اوستا ۾ ڪرم سڪرتي ٿيندو [ڪرم وڌڻ سڄي ويندا]، ۽ ڪٿن جا [ڪئين] ڪرم اهن کي ڀوڳڻا پوندا.

٢١. ايشور [ڪريم] [ڪرم نه ڪندڙ] نه آهي:- ناستڪ:- ايشور اڪريم آهي، ڇاڪاڻ ته جي ڪرم ڪندڙ هجي ها، ته [ڪيس] ڪرم جو ڦل نه ڀوڳڻو پوي ها! تنهن ڪري جئن اسين ڪيرلين (مڪتي ماڻڻ) کي اڪريم سڏيندا آهيون، تئن اوهين نه سڏيو. آستڪ- ايشور اڪريم نه آهي، بلڪ سڪريم آهي! جي چيتن آهي ته ڪرتا ڇو ڪين هجي؟ وري جو ڪرتا آهي سو ڪرڻا کان ڪڏهن نه الڳ ٿي ٿو سگهي. جئن اوهين ڪنوارن ۽ ڇاڙتي

---

*آرماتا جا لفظ مڃهول ڪيترا ڪري هيءُ سنڌ انگريزي سمارت پرڪاش جي آڌار تي لکيل آهي.

† پراڪ ايا وائيڪي آ جون، جا آن لفظي جي لسڀتي آهي جا ڦالا ڪرڻ کان اڳ پر سڄو ڪار ڪيو.

پرتسا ڪرڻ ۽ ڪٽڻ ۽ ڪٽارڻ ڪاليون،

(٤) جئن ماڻهن ۾ ڳالهائڻ ڪلام ڪرڻ جي ڪرتوتي، تئن اي هن وڏي ڪاري [جڳت رچنا] جو ٻه ڪرتا ڪالمرو ئي پرڀو يڪل اسيئر آهي. جنهن الهين آهي، ۽ ايشور جي هستي ۾ [ڪنهن] موڪ ڪني ٻه سمجهه نٿو لي سگهي. جنهن پرماتما جي آپديش ڪندڙن ڪان پڇڻ ۽ سندن اڄمو ڪرڻ ٻه سوا لهندو.

(٥) ٺهڪري جنهن جو پرتيڪش آدي پرماڻن دوارا ايشور جو ڪندن ڪرڻ آدي وهوار ئي واجبي آهن.

ايشور جي ستا:- پرشن-

अनादेरागमस्यार्थो न च सर्वज्ञ आदिमान् । कृत्रिमेण त्वसत्येन स कथं प्रतिपाद्यते ॥ १ ॥
अथ तद्वचनेनैव सर्वज्ञोऽन्यैः प्रतीयते । प्रकल्पेत कथं सिद्धिरन्योऽन्याश्रययोस्तयोः ॥ २ ॥
सर्वज्ञोक्ततया वाक्यं सत्यं तेन तदस्तिता । कथं तदुभयं सिध्येत् सिद्धमूलान्तरादृते ॥ ३ ॥

(١) [آر ڳالهه] انادي شاستر لاءِ ڪو جي سگهجي ٿو جو اُهين ڪيل آهي. چاڪاڻ ته انادي ۽ عيق ڪري جو وشواس ڇڏي وڃي پنهنجي ته آهي سو ڪيئن سروگيه پرماتما جو پراڻ ۽ وڌن ڪري سگهندو؟ ◻ (٢) وري جي پرمشور جي سڌ ڪرڻ لاءِ پرمشور جو ئي وچن سمجهو ته انادي ايشور سمجهان شاستر جي انادي ۽ جي ثابتي [ڌيان ڪري]؛ الموالھ آشريه دوش ۾ لڳندو. (٣) چاڪاڻ ته سروگيه [پرماتما] جو چيل ھئڻ ڪري ويد وچن کي سچو [ڻا مڃو] ۽ ساڳي ويد وچن سمجهان ايشور جي [هستي] سڌ ڪريو! اهي ڪئن سڌ ٿي سگهندا؟ اهڙي شاستر ۽ پرمشور کي سڌ ڪرڻ لاءِ ڪو ٽيون پرماڻ هئڻ گهرجي. نہ ته اهي انهن مڃيندا ته اَن اوستا دوش پيدا لڳندو.

اُتر:- اسين پرمشور ۽ پرمشور جي گڻ، ڪرم ۽ سڀاون کي انادي مڃيندا آهيون. انادي ۽ نِت پدارٿن ۾ الموالھ آشريه دوش نٿو اچي سگهي. جئن ڪاري مان ڪارڻ جو گيان ۽ ڪارڻ مان ڪاري جي گيان ٿيندي آهي، چاڪاڻ ته ڪاري ۾ ڪارڻ جا سڀاءُ ۽ ڪارڻ ۾ ڪاري جا سڀاءُ نِت (سدا) آهن ۽ ساڳي پرمشور ۽ اوشور جا انيڪ وديا آدي گڻ نِت [سدا قائم]. هيئن ڪري ايشور پرڻيت [ايشوري گيان يا الهام ٿيل] ويد ۾ اَن اوستا دوش نٿو اچي. (١، ٢ ۽ ٣) اوهين لولڪن کي پرمشور کري مڃيندا آهيو، جو ڪڏهن ۾ واجب ٿو آهي، چاڪاڻ ته انادي پيدا ڪالمروار ته سندن شري ٿو ٿڪو ٿي سگهي، پرم [پتا] جو

◻ آريه ڀاشا ڀيا شبد پرانو سنجهه ته آيا. ٺهڪري جي پرمشور سنجهيري تِصو پيان دواج جي انگريزي جي آڏاوَتي ڪيل آهي.

ٺهڪري علم جي جاچ جو مدار ٿئي علم لي-ڳي ۽ جو علم ۽ انهن علم لسي مدار ڪيندو هجي، ته اُنهي کي فارسي منطق ۾ "دَور" ۽ سنسڪرت ۾ "الموالھ آشريه دوش" چوندا آهن.

ٻ جنهن کي سنسڪرت ۾ اَن اوستا دوش يا اَن اوستا ٿي ڇوڙن انهن کي فارسي منطق ۾ تسلسل چوندا آهن. [اُردو ڪان]

بسن جهڙي چرلن جو بيان ڪري، ۽ پراڪلپ ارگاسٽ الهاس جي موهن - پوري ٿي نٿي سگهي. (۴) انهي اومڪيردان ارگاسٽ ٻوڙپڙيه سماس * جيان ٻه جهڙن ۾ اصطلاح اڳ رکيل آهي اُن موجب ٻ) پروڪش [اضطلل] ٻرٿيا جي مستي ستي ٿي نٿي سگهي. ٻوٿ [لل] اڀور جي ورني ڪندڙ ڪي پدڙ ڪانسواء الواد [ترجمو] ٻه ڪڻهن ٿي سگهندو ؟

ان [نمبر ٣٨] جو ڪندن:- (١) جي اڻادي ايهور ٿه هجي ها، ٿه اوهين ڏيو جي ڏاڏا پڙ ڏاڏيءَ جي شريو جو ساڳيو حصو ڪاهڙي ها ؟ ٻيان سنجوڳ ڪندڙ جي، جنهن جو ڪن سنهي ألڪن واور ۽ ضروري ڪين ڪري لاءِ پوڳيه شريو لهي ٿي نٿو سگهي. وري جن ٻهارن منجهان شرڙ لهيو آهي، سي جڙ هٿن ڪري هن نموني آئو ريڀا واڙا شريرجا آڪار ٻاڻهي لهي نٿا سگهن، ڇاڪاڻ ته اُهين ۾ ڪيٿ طرح ٿيڻ جو گيان ڪي ڪراهي! وري جو واڳ أڏي ڏوڙين واور ٻڪجهي ڪري پوء ڏوش رهنڊ ٿو ٿئي، سو حڪڏهن ٻه ايشور کٿو ٻڌجي سگهي. ڇاڪاڻ ته جنهن ڪاڙڻ سمان عو واڳ أڏيءَ ڪان جهي [مستقي] ٿو ٿئي، اُن ساڳي ڪاڙڻ جي ڏور ٿيڻ ڪري سندس تنيجو ارگاسٽ مڪتي ٻه اٿيو ٿيندي! جو ائيپ ۽ الڳي، آهي، سو ڪڏهن ٻه سو وونايڪ ۽ سروڳيه ٿي نٿو سگهي ڇاڪاڻ ته جيڪو سروپ ايڪ ديشي [هڪڙي جاءِ تي رهندڙ] ۽ محدود ٿئي، ڪرم ۽ سڀاءَ واورو ٿئي ٿو. جو سهي وڏاڻن ۾ هوپرڪار سان پڪارته ڳالهائيندڙ ڪو ٿي سگهي، تنهن ڪري اوهانجا ٻراهمڪر ڪڏهن ٻه پرمٿو ٿيا ٿي سگهن.

(٢) ڇا اوهين رگو پرلڪش پيداوڻن کي ٿي ٿا مڃو ۽ اپرلڪش کي؟ جهڙيءَ ريت ڪن ڪان روپ جو ۽ اکين ڪان شبد جو [گيان] گرهڻ ٿئو ٿي سگهي، ساڳيءَ ريت اڻادي پرماتما کي ڏسڻ لاءِ شد انتهڪرڻ، ودّيا ۽ يوڳ ابهياس ذريعي ساڌن سان ڏسڻ ايا پرماتما تي پرلڪش ڏسي ٿو. جهڙيءَ ريت ودّيا سکڻ کانسواء مطلب حاصل نٿا ٿين، ساڳيءَ ريت يوگ ابهياس ۽ وگيان کانسواء پرماتما ٻه ڏسڻ ۾ نٿو اچي، جنهن ٻراٿويءَ جي روپ آڏي ڳڻ کي (جي گڻ کانسواءِ ڪڏهن ٻه ڏاڙ انا ٿين)، ڏسي ۽ سمجهي ڪري پرٿوي پرلڪش ٿئي ٿي، تنهن تي سرشٽيءَ ۾ پرماتما جي رچنا جي خاص انهائن تي ڏسڻ سان پرماتما ٻه پرلڪش ٿئي ٿو. پاپ ڪرڻ جي اڇا ڪرڻ وقت جا پڙ، شنڪا ۽ لڄ پيدا ٿي ٿئي، سا انترپامي پرماتما جي طرفان آهي. ان سان ٻه پرماتما پرلڪش آهي. انومان جي متعلق ۾ ته شڪ ئي ڪهڙو ؟

(٣) پرلڪش ۽ انومان جي متعلق ڪري آگر پرماڻ ته لهي، اڻادي ۽ سروڳيه ايشور جو ڄاڻندڙ ٿي ٿو، تنهنڪري شبد پرماڻ ٻه ايشور ۾ آهي! جڏهن ٽنهي پرماڻن منجهان جيو ايشور کي ڄاڻي سگهي ٿو، ته ارٿ واد ارگاسٽ پرمشور جي ڳڻ جي پرشنسا ڪرڻ ٻه نراو آهي. ڇاڪاڻ ته جي ٿيه پداره آهين، تنهنجا گڻ، ڪرم ۽ سڀاءَ ٻه تيهن ٿين ٿا، تنهنڪري سڀني

---

* هي سنسڪرت صرف ونحو ۾ هڪ قاعدو آهي، جنهن ۾ ٻه يا ٻن کان وڌيڪ لفظن جي هڪ لفظ جي برخلاف هڪ ئي لفظ اڏڻيه حالت سان گڏيا آهن جا انهن لفظن جي اڳيان رکي آهي. تفصيل لاءِ ڏسو شري وڪرم آنٽي جي پراڪشنڪل سنسڪرت انگريزي ڊڪشنري.

هو، ۽ جهڙيءَ اشوڪ ۽ سمپرتي مهاراجائن مڃيو. جنهن الهڪان هر ڪو ٻاهر اڪري ٿا سگهن، جن [آڪر] جيهن مان جن ٿيو ۽ ته جيهن مان ٻڌ ٿيو، پٺي سائين اوسٽ ٿا رکن، [چاڪاڻ ته] ڪوش ۾ ٻڌهي جو سائين اوسٽ لکيل آهي ۽ گوتم ٻڌ جي پٺي مهيندڙ آهن. ديب ولش آدي پڙاڻن ٻوڌ گرنٿن ۾ شاڪيه مني گوتم ٻڌ کي گهڻو ڪري مهاوير جي نالي سان ئي لکيو آهي، تنهڪري سمڌس سمي ۾ سڌن مت هڪڙو ئي رهيو هوندو، اسان جو جنهن ۾ لکي ڪري گوتم جي مت وارن کي ٻوڌ لکيو آهي. تنهنجو مطلب وڏو اهتروتي آهي، ته ڪن جين ملڪن وارن ٻوڌ نالي سان ئي سڏيو آهي.

امرڪوش جي شاهدي:- سائين رت امرڪوش ۾ به لکيل آهي:-

सर्वज्ञः सुगतो बुद्धो धर्मराजस्तथागतः । समन्तभद्रो भगवान्मारजिल्लोकजिज्जिनः ॥ १ ॥
षडभिज्ञो दशबलोऽद्वयवादी विनायकः । मुनीन्द्रः श्रीघनः शास्ता मुनिः शाक्यमुनिस्तु यः ॥ २ ॥
स शाक्यसिंहः सर्वार्थः सिद्धः शौद्धोदनिश्च सः । गौतमश्चार्कबन्धुश्च मायादेवीसुतश्च सः ॥ ३ ॥

عيسائي ڏسو! ٻڌ ۽ جين هوراڻ ٻوڌ ۽ جين هڪڙي جا ئي ٿالا آهن يا نه؟ جا امر سگهه ۾ ٻڌ ۽ جين ئي هڪ لکيا ۾ ڀل هڪڙي آهي؟ اوندوان جين ته ٻڌ پهنجو ٿا سمجهن ۽ نه ٻرانو، وڏو هڪ ويهان وڏن هڪدا ٿا رکن، ٻر جي جائن ۾ ودوان آهن، سي سڀئي سمجهن ٿا ته ٻڌ ۽ جين هوراڻ ٻوڌ ۽ جني سائين اوسٽ وارا هڪ آهن. ان ۾ ڪو ٻه شڪ ڪونهي.

٢٨. **تيرٿنڪرن کي پرميشور مڃڻ:-** جني اوڪ جي رن ٿا ته جيو ئي پرميشور ٿيندي ٿو ٻڌي. اهي پنهنجي تيرٿنڪرن کي ئي ڪيولي [آپتا] مڪتي پائي ۽ پرميشور ٿا مڃين، [۽ جوڻ ٿا ڪن] اناڊي پرميشور ڪو ڪونهي. سرو گيه، ويت راگ، ارهن، ڪيولي، تيرٿنڪر ۽ جن اهي ڇهه اسڪن جي ديوتائن جا نالا آهن. آدي ديو [يعني] ديوتا جو سروپ چندر سوري "آپت نشچيالنڪار" نالي گرنٿ ۾] هيئن لکيو آهي:-

सर्वज्ञो वीतरागादिदोषस्त्रैलोक्यपूजितः । यथास्थितार्थवादी च देवोऽर्हन् परमेश्वरः ॥ १ ॥

سائين رت "پرڪرڻ" ۾ لکيو آهي ته:-

सर्वज्ञो दृश्यते तावन्नेदानीमस्मदादिभिः । दृष्टो न चैकदेशोऽस्ति लिंगं वा योऽनुमापयेत् ॥ २ ॥
न चागमविधिः कश्चिन्नित्यसर्वज्ञबोधकः । न च तत्रार्थवादानां तात्पर्यमपि कल्पते ॥ ३ ॥
न चान्यार्थप्रधानैस्तैस्तदस्तित्वं विधीयते । न चानुवदितुं शक्यः पूर्वमन्यैरबोधितः ॥ ४ ॥

[آپتا] (١) جو ڪا آدي ديوهن ڪان ٻري-ٿيهي ٿو رکن ۾ پهچي ٿو ڪيه، پڻاوڻ کي جني جو ٿي ۽ ولين هڪڙو، سڀ ڪجهه جاڻندڙ ارهن ديو آهي، سو ئي پرميشور آهي. (٢) اسين هن سمي ۾ پرميشور کي ٿا ڏسون ۽ ڪو سرو گيه ۽ انادي پرميشور ٿو ليکي ڏسجي ۾ ٿو ٿئي. جي ايشور ۾ ٿو ليکي هيڻ جو پرمانڪ ڪرڻ ته انومان به ان ۾ لهڪي ٿو سگهي، چاڪاڻ ته هڪڙي جو جي ٿو ليکي ليڳ ڪاڻ انومان ڪرڻ ٿو سگهجي. (٣) جڏهن ٿو ليکي ۽ انومان ڪيهن، ته ڪو آپتا نه انادي ۽ سروگيه پرمانا کي جاڻائيندڙ شبد پرمان به ٿي ٿو سگهي. جي ٿئي پرمان ڪيهن ته اوهن واڌ آپتا استتي ۽ ٿيندا پرڪري آپتا

هيڪڙوئي अन्योऽन्याश्रय اعتراض لاڳو ٿيو. يا ساڌوم ۽ ولڌرم ۾ شامل ٿي سگهن ٿا. هن سولي ۽ واضح ڪي ڏنل مثالن جي مدد سان اڳيان ڪي اصطلاح لاءِ ڄاڻي وٺڻ آهي. ڌرم ۽ جهڙو اڌرم [انهن جي وائي پدارٿ] ۾ جيو ۽ اجيو جي اڀاو [اسمجهي] ۾ ٿي ٿي. جنهن جو ۽ جڙ ۽ روپ [جيتي] جو سمجهڻ سمان "ساڌوم" ۽ جنهن ۽ جو سمجهڻ ڪري "ولڌرم" [آهن] اوڳاهه ۾ چيتنا (استي) [ادارڪ، عقل، علم] آهي، ۽ جڙتا [ناستي] ڪالهي. ساڳيءَ ريت جڙ ۾ جڙتا آهي ۽ چيتنا ڪانهي، تنهڪري ڪڏهن ڪو ۽ سماه جي سمان ڌرم ۽ وڏي ڌرم جي وچهڙو سمجهڻ سان سمجهه سمجهه لڳو ۽ سماه واڌ ساڳيو سمجهاڻيءَ سان سمجهه اچي ٿو، پر ايڏي حال ٿيهارا ڪهڙي ڪر هي؟ ان ۾ پڙهڻ ۽ جنهن جو ساڳيو مت آهي، تو وڏي وڏي سمجها ڪري اهو مطلب ٿي سگهي ٿو.

اڳيان رڳو جينين جي مت بابت لکجي ٿو.

चिदचिद्द्वे परे तत्त्वे विवेकस्तद्विवेचनम्। उपादेयमुपादेयं हेयं हेयं च कुर्वतः ॥ १ ॥
हेयं हि कर्तृरागादि तत् कार्यमविवेकिनः। उपादेयं परं ज्योतिरुपयोगैकलक्षणम् ॥ २ ॥

٢٦. جينين جا ست اصول:- (١) جيو تو ڪ "چيتن" ۽ "اڃيتن" اولاهه جنهن ۽ جڙ ۽ ڳا ۽ پر ٿو [مکيه عناصر] سمجهندا آهن. انهن ٻنهي ۾ وڏا [تمام] ڪرڻ جو ڪارڻ "ورتڪ" [آ سمجهن]. جو ڪرمن ڪرڻ جهڙو اهي تنهنڪي ڪرمن ۽ جنهنڪي لاءِ ڪرڻ جهڙو آهي. تنهن لاءِ ڪندڙ ڪي ورتڪي جوڙيندا آهن. (٢) ڪرم ڪندڙ جيڪو جي ڪرتا [جي جيتي] ۽ "اجيو ۽ جي ۽ جيڪي ڪاهيو آهي"، جي اوريڪي سمجهه جو لاءِ | ڪرڻ ڪهڙي ۽ بوڌ ۽ واپا ڄاڻڻ ٻو ۾ جهڙو ٿي سروپ جو جيو اهي تنهنڪي ڪرمن ڪرڻ اڳ آهي. (٣) اولاهه جيو ڪانسواءِ ٻي جنهن جو ڪي ايترو ڪا سمجهن. آڏي سڀ ايترو ڪو ڪولهي، پوڻ ۽ جنهن تو ڪ انهن کا سمجهن.

٢٧. جين ۽ ٻڌ مت جي ايڪتا:- راجا شوپرساد جي "اتهاس تمرناشڪ" نالي ڪتاب ۾ لکيل آهي ته سنڌ ۾ ڪالا آهن، هڪ جين ۽ ٻيو ٻوڌ. اهي ساڳي اوڄ وارا شبد آهن، ٻو ٻوڌن ۾ وار مارڻ شراب ۽ گوشت کائيندڙ ٻوڌ آهن، جن سان جينن جو ورو آهي. ٻو جي مهاوير ۽ گوتم جا ڳالهه [لسڪر جا سپهه سالار] آهن ته ٻنهي ٻوڌن ٻڌ رکيا آهن، ۽ اهي ٿي جينن جا ڳالهه ۽ جي ٻو آهن. راجا شوپرساد جي ۽ جنهن آڻا ڏانڊا، جين مت جا آهن ۽ ان جي پستڪ اتهاس تمرناشڪ جي ٻنهه ٽڪن ۾ لکيو آهي ته سوامي شنڪراچاريه جن ڪي ڪڍو ٿي، ڪل عرار ۽ جيه ٿي ڳالهه، ان ڳالهه آڳي جي پاوڻ ورش ۾ ٻوڌ يا جين ڌرم سڪول جو، ان ٿي [جمهوري ٻيچار] اوهڻ ڏنو آهي:-

"ٻوڌ جو ٻيو اسانجو مطلب اين سمجهه سان آهي جو مهاوير جي ڳالهه ۽ گوتم سوامي ۽ جي سڀ ڪان ٿيڻ [گهڙا] شنڪر سوامي جي سڀ ڳالهه ۽ ٻڌ جي ٻوڌ ٿي پاوڻ ورش ۾ اڪيل

* اسوانياڻو ۽ اوڳاهه هيڪڙوئي ۽ وسيع ۾ ٿي ۽ ٻيڻو ۽ جي جو جوڙ لاءِ ڄاڻ.
□ ساڌوم اولاهه ڪيترن لي ۽ وسيع ۾ هيڪڙوئي ڳالهه جو ڄاڻ.
◇ ولڌرم اولاهه هڪ ڳالهه جو ان ٻولن ۾ ڄاڻ.

گهڙواگهٽ [گهڙي ڪالسواءِ گهڙو] جهڙي: घटः पटः = اگهٽ پٽ [گهڙي ڪانسواءِ ڪپڙو] ٻنهي ۾ اپي ء
وستو ء اُوٿاس ڪهڙي جي، نه هجڻ جي ڀيٽ ڪري گهڙو اگهڙو ٿو سڏجي. جهڙڪ [مڪڙيشي
وسس] هجها ۽ ٿالا گهٽ ۽ اگهٽ ٻه آهن. پنجون ڀنگ اهو آهي ته گهڙي ڪي ڪهڙو چوڻ ۾
آهي. اوٿاس ان ۾ گهڙي ٻئو چوڻ لهڪ آهي ۽ ڪهڙي ٻئو چوڻ ۾ آهي. ڇهون ڀنگ اهو
آهي ته جو گهڙو ء آهي، سو گهڙي ڪولهڻ جو لائق نه ڪهڙي ۽ جو آهي سو آهي ۽
سڏجڻ لائق نه آهي. ستون ڀنگ هيءُ آهي ته جيهڪي ڪولڻ جو اهواله آهي ۽ هو موجود
نه آهي، ۽ گهڙي ڪولهڻ لائق نه ئي آهي. هي سپت ڀنگ سڏجن ٿا.

٢٣. جيو جي سپت ڀنگي:- ساڳيءَ ريت [جيو جي سپت ڀنگي ۽ هيءَ آهي]:-

स्यादस्ति जीवोऽयं प्रथमो भंगः ॥ १ ॥
स्यान्नास्ति जीवो द्वितीयो भंगः ॥ २ ॥
स्यादवक्तव्यो जीवस्तृतीयो भंगः ॥ ३ ॥
स्यादस्ति नास्तिरूपो जीवश्चतुर्थो भंग ॥ ४ ॥
स्यादस्ति अवक्तव्यो जीवः पंचमो भंगः ॥ ५ ॥
स्यान्नास्ति अवक्तव्यो जीवः षष्ठो भंगः ॥ ६ ॥
स्यादस्ति नास्ति अवक्तव्यो जीव इति सप्तमो भंगः ॥ ७ ॥

اوٿاس:- "هي جيو!" اهڙي چوڻ هجي ته جيو جي ڀيٽا ۾ جڙ پدارٿن جو جيو ۾ اڀاءُ ٻيو
پهرين ڀنگ ٿو سڏجي. ٻيو ڀنگ هيءُ آهي ته "جڙ ۾ جيو ڪونهي" ائين نه چوڻا آهن، ان
ڪري هي ٻيو ڀنگ ٿو سڏجي. جيو آهي ۽ چوڻ ٻوڪ ڪونهي، اهو ٽيون ڀنگ [ٿو سڏجي].
"جيو شريرڌاري ڪري ته پرسڌ ۽ شرير ڇڏي ته اپرسڌ [اڪلپ] رهندو آهي" اهڙي چوڻ
هجي ته اهڙي چوٿون ڀنگ چوندا آهن. "جيو آهي ۽ چوڻ جهڙو نه آهي". اهو جو ٻئو
آهي اهڙي پنجون ڀنگ چوندا آهن. "جيو جو پرتيڪش پرماڻ موجب وڏن ٿيو ڪري سگهجي،
اهڙي ڪري اهي لاءِ پرتيڪش نه آهي"، اهڙي ڳالهه هجي ته اهڙي ڇهون ڀنگ چئبو. ساڳي
سمي ۾ جيو جو انومان موجب هجڻ، ۽ نظر نه اچڻ سببان نه هجڻ هڪڙو نه رهڻ ٿيڻ ۽
۾ ڦيران گهمڻ ۾ اچڻ. هستيءَ بابت ليسٽيءَ جي (وهنوار) جو نه هجڻ ۽ لمحيءَ بابت هستيءَ
جي وهنوار جو نه هجڻ، هي ستون ڀنگ ٿو سڏجي.

٢٤. ناذا پرڪارن جون انيڪ سپت ڀنگيون:- ساڳيءَ ريت निरयान सप्तभंगी نيتو*
سپت ڀنگي، अनित्यत्व सप्तभंगी = انيتو○سپت ڀنگي، ۽ سامانيه ڌرم، وشيش ڌرم، گڻن ۽
پرياين واري هر هڪ وستو ۾ سپت ڀنگي ٿئي ٿي.

ساڳيءَ ريت دروين، گڻن، سڀاون ۽ پرياين جي انيڪ هجڻ ڪري، سپت ڀنگيون ۾ انيڪ
ٿين ٿيون. اهڙي پرڪار ۽ جڻن جو سياد واد ۽ سپت ڀنگي نياءُ ٿو سڏجي.

٢٥. سپت ڀنگي ۽ سياد واد جو کنڊن:- سوهکشڪ - [هي آسير ويرين] ڳالهين

* هميشه واري سپت ڀنگي.
○ هميشه نه رهندڙ سپت ڀنگي.

ڏوري آهي، ۽ لـ سچو ٻڌو! انهن مان ڌرماستي ڪاير جي ڏوارا جيو ۽ پد گل [ڌوار اٿو] سمجھن سمجھن اوساتو پد لاءِ نا. سدن گڏجي ڪري ها ڪريا انهن لي ٿي، تنهنڪري قائم ڪي جو ڪارڻ ڌرماستي ڪاير آهي. هي ٻيھار اسڪان پرماڻ [مقدار] ۽ لوڪن ۾ وياپڪ آهي. ٻيو اڌرماستي ڪاير آهي آهي جو سٿرتا [ٺهرڻ ۾ ڪرڻ سبب] ڦو ڪھو ۾ اچڻ ڪري جيون ھمراه پدگل [پرڪرتي] جي قائم رهڻ جو هيتو [وسيلو] آهي. ٽيون آڪاشاستي ڪاير آن کي تا ڪولين، جو سڀني ڏوين جو آڌار [آهي]. ۽ جو اچڻ وڃڻ ۽ قائم رهڻ آديءَ جي ڪريا ڪندڙن ۽ جيون ۽ پدگلن [پرڪرتيءَ جي پرماڻن] جي اندر اچڻ ۽ ٻاهر وڃڻ جو هيتو آهي ۽ جو سرووياپي آهي. چوٿون پد گل استي ڪاير اهو آهي جو ڪارڻ روپي سوکشم هئڻ ڪري نتيه آهي، ۽ جو ايڪ وس، ورڻ [رنگ وارو]، ڪٺ [بوءِ وارو آهي]، [جهڙي] ڇهي [ٿر سگهجي ۽ جو] ڪارڻ جي شڪل ۾ ايندڙ ۽ گهوڙي وڃڻ جو گڻ رکندڙ ٿي آهي. پنجون جيواستي ڪاير جو چيتن سروپ، گيان وارو ۽ درشن [مشاهدي] جو گڻ رکندڙ [آهي]، ۽ جو سنسار ڦيرن گهمڻ ۾ ايندڙ، ڪرتا [فاعل] ۽ پرڀتا [ڪرمن جو نتيجو ڀوڳيندڙ آهي]. ڇهون ڪال آهو آهي جو سڀني سڀ استي ڪاين جي ڏوين، ورتن، لڳي ۽ پراچينتا جي تبديلين وارو هئڻ ڪري پرڻ ورتمان سڀني جي ڦيرن گهمڻ سان سنبند رکي ٿو اهڙي ڪال ٿو سڏجي.

٢١. پوڌن ۽ جنهن جي آستي ڪاين جو کنڊن:- سممڪشڪ:- پوڌن جي چار ڏورنه هو سڀني ۾ تيان تيان ملها آهن، سي سڀ آهن ۽ چاڪاڻ ته آڪاش، ڪال، جيو ۽ پرمالو اهي تيان يا پراڻا ڪڏهن به ٿي نٿا سگهن، چاڪاڻ ته اهي اناديءَ ۽ ڪارڻ روپ هئڻ ڪري اوتاثي آهن. پوءِ [پيدا ٿيل ۾] تيون پلو ۽ پرانو پلو ڪيئن اهي سگهندو؟

پري جنهن جو موڪ ۽ پرائو نه آهي، چاڪاڻ ته تيو ۽ اڳو جو ڏوره نه آهن ينڪ ڪا آهن! اهي ٿي جيواستي ڪاير ۾ اهي ته وجيا ٿهڪري آڪاش، پرمالو، جيو ۽ ڪال سڀني ها ته پرانو هجن. پر [پلڪل] تواپر ته اهي لوڏوڏه آهن جي ولکڻتا ۾ موجود آهن. چاڪاڻ ته پرٿوي آديءَ پنهنجو، ڪال، دشا، آتما ۽ من اهي لو [٩] جدا جدا پدارٿ تسليم آهن، رکو هڪ جيو کي جيتن موڪ ۽ اڪو رکي نه موڪ ايسا جنهن ۽ پوڌن جي سڀا پکيتاس جي ڳالهه آهي.

٢٢. پرڪرتيءَ جي سپت ڀنگي:- هي جو اولڌ ۽ جيني لوڪ سپت ڀنگي ۽ स्याद्वाद - سياد واد سڏيندا آهن، سو هيءَ آهي:- پهريون ڀنگ स्यादस्ति = سن گهڻو سڀ ٻو آهي، چاڪاڻ ته گهت [گهڙو] پنهنجيءَ ورتمانتا [موجودگيءَ] سان شامل آهي. اوقاف "گهڙو آهي" اهي [شبد] آڌار [نه هئڻ] جو وروڌ نا ڪڻ. ٻيو ڀنگ آهي स्यान्नास्ति = سن گهڻو گهڙو نه آهي. پهرين گهڙي جي هستيءَ جي مقابلي ۾ هن گهڙي جي نه هئڻ جي ڀاونا ڪري ٻيو ڀنگ [ڪيندن ٿيو] آهي. ٽيون ڀنگ هيءَ آهي स्यादस्ति नास्ति = سن سن گهڻو اوقاف هي گهڙو نه آهي ۽ گهڙو نه آهي. چاڪاڻ ته هنن ٻنهي ڳالهين جدا ٿي وڃو. چوٿون ڀنگ [آهي] स्यादवक्तव्यः

۽ الوبان رڳا ۽ بزماڻ ٿيندا آهن. اهي [ٻوٽن] ۾ جڻ پرڪارن جا پيدا آهن، ولفاشتڪ سوترانتڪ، ڀوڳاچار ۽ ماڌيمڪ. (٨) انهن مان وئيڀاشڪ اُهن وستن جي هستي مڃيندا آهي جي گيان ۾ آهن. چاڪاڻ ته جيڪي گيان ۾ نه آهي، ان جو وجود [هستي] سڌ ٿي نٿو سگهي. سوترانتڪ پرتيڪش وستن کي اسدو ۾ موجود مڃيندو آهي ۽ نه ٻاهر. (۹) يوڳاچار ٻڌيءَ کي آڪار سميت [جسم] وارو ۽ وگيان ڪشڻ [وڌيا وارو] مڃيندو آهي. ماڌيمڪ ٻاهر ۽ پدارٿن جو جوڳو گيان مڃيندو آهي، ۽ پدارٿن ڪي نٿو مڃي. (۱۰) واڪ [رهبت اڌي گيان ٻرواه جي واسنا جي وڃڻ سان انهن کي مڪتي جهڙي ٻوڌن ڪي ٿي ملي. (۱۱ مرڪ [جهنگلي جانور جهڙوڪ شينهن، هرڻ، ڪانهي] آديءَ جو چمڙو، ڪمنڊل، مٿو ڪوڙائڻ وڻن جي ڇوڏن جا ڪپڙا پهرڻ، ڏينهن جي پهرين پهر اڳ کاڌو ڪو نه کائڻ اڪيلو نه رهڻ ۽ ڳاڙها ڪپڙا پائڻ ٻوڌ سادڙن جو ويس آهي.

۱۹- ٻوڌ مت جو کنڊن:- انهن جي سڳت پڻ لئي ٻوڌن جو دور آهي، ته سڀ ڪو ڪيئن هو؟ ۽ جي ڇڻڀنگر آهي ته گهڻو سمو اڳي جي ڳالهه وسنوءَ جي يادگيري رهي نٿي، ته "هي اهڙي آهي" جي [ڇڻڀنگر] هجي ها ته اها وسنو ئي نه رهي ها! ٻوءِ سمرتي ڪيئن رهي ها؟ جي ڪڏهن [ٻوري سمي لاءِ] ئي ٻوڌن جو مارڳ آهي، ته سڀڏن مڪتي به ٻوري سمي واري ئي هوندي. جي دروهه [جوهر] گيان واري هجي، ته ڪنهن دروهه ۾ ئي گيان هجڻ کپي. وري هر ڪنهن آديءَ جي ڪريا ڪٿهيجي آسوڳ ٿو هجي؟ ڀلا جو ٻاهر ڏسجي ٿو، سو ٻيا ڪيئن ٿي سگهندو؟ جي ٻڌي آڪار سان گڏيل هجي، ته ڏسڻ ۾ اچڻ کپي! جي وڳو گيان ئي هوندو ته وڃيل اُتيا ۾ هجي، ۽ ٻاهر پدارٿن کي وڳو گيان ئي ڄمو، ته ڪيئن [هائي ٻوڪو] پدارٿ جي [موجودگيءَ] ڪالسواءِ ڪيا ٿي ٿي سگهي. جي واسنا [خيال يا ويچار] جي ٽٽي وڃڻ جو قائل مڪتي آهي ته گهريءَ ننڊ ۾ به مڪتي ٿيڻ گهرجي. اهڙيءَ طرح وڌيا جي وڌڻ ڪري ڏک ٿيڻ جهڙو آهي. اهي ڳالهيون سڪنديون ويهڻ ٻوڌ مت ۾ رهندڙ لوڪن جون ٻڌايون ڪيون الهر ٻڌيمان ۽ ويچاروان پرش ڏسي سگهي ٿو. ٻيا به سڀڏن وڌيا ڪوڙي آهي ۽ سڀڏن ئي ڪوڙو آهي. انهن کي ڪيئن لوڪ ٻه مڃيندا آهن.

اڳتي جين مت جو ورڻن ٿا ڪريون-

۲۰- ٻوڌن جا آستڪ ڪاير اوڳات دروين:- "پرڪرڻ رتناڪر" جي ٻاهي ڀاڱي ۾ هن مضمون جو ڳالهيون لکيل آهن:-

ٻوڌ لوڪ سمي سمي تو جيئن [اهي ٽي لوڪ] سان (۱) آڪاش، (۲) ڪال، (۳) جيو، (۴) پدگل. هي چار درويه مڃيندا آهن، جنهي لوڪ ڏرماستي ڪاير، اڌرماستي ڪاير آڪاشاستي ڪاير، پدگلاستي ڪاير، جيواستي ڪاير ۽ ڪال [هي ڇهه درويه مڃيندا آهن انهن مان ڪال کي آستي ڪاير ● نٿا مڃن، بلڪه چون ٿا ته ڪال اُپچار سان [ورتاءَ سان]

● آستي ڪاير-هستي يا وجود رکندڙ ڪايا [شرير] يا جوهر [درويه].

جيهوجو مثال اُنهن ڪلاسوارن جو آهي جي مڃيو! اِهائي پڪ ٿي ٿئي، ته ڪنهن ويد ۾ ايشور جو بيان ۽ ورڻ ڪيل جو هجي، مثل علو آهي. ٻئي طرح ته سڀئي سمسار ۾ دک روپي ٻارڻا ڪيا آهن! ٻيو وچر دوادشايتن پوڄا ۾ ڪئي جڏيا اوڻ. جا دوادشايتن پوڄا سمسار جي پيدا ٿي ڪان ٻاهر واري آهي، جو ڪئي ته پيدا ۾ * ڪي سگهندي؟ ٻيا ڪو عمل آهي ئي پوڄا [وچار] ول ڪولهي جاهي ته جا نمس ٿيئي سگهندا؟ اهڙي ابي سڌن ڪالسه ٿي آهي ويد ۾ ايشور کي ته ڪوڙ ڪري! هيمڪو ۾ مڪر ڪوڙا اها هجن، ته ويد ۾ ايشور جو آسرو وٺي پنهنجو جنم سڦلو ڪن.

٨. ٻوڌن جو مت:- وويڪ ولاس گرنٿ ۾ ٻوڌن جو مت هيٺين نموني لکيل آهي:-

बौद्धानां सुगतो देवो विश्वंच क्षणभंगुरम् । आर्यसत्याख्ययातत्वचतु ष्टयमिदं कमात् ॥ १ ॥
दुःखमायतनं चैव ततः समुदयो मतः । मार्गश्चेत्यस्य च व्याख्या क्रमेण श्रूयतामतः ॥ २ ॥
दुःखंसंसारिणस्कन्धास्ते च पञ्च प्रकीर्तिताः । विज्ञानं वेदनासंज्ञा संस्कारो रूपमेव च ॥ ३ ॥
पञ्चेन्द्रियाणि शब्दाद्या विषयाः पञ्च मानसम् । धर्मायतनमेतानि द्वादशायतनानि तु ॥ ४ ॥
रागादीनां गणो यः स्यात्समुदेति नृणां हृदि । आत्मात्मीयस्वभावाख्यः स स्यात्समुदयः पुनः ॥ ५ ॥
क्षणिकाः सर्वसंस्कारा इति या वासना स्थिरा । स मार्ग इति विज्ञेयः स च मोक्षोऽभिधीयते ॥ ६ ॥
प्रत्यक्षानुमानं च प्रमाणं द्वितयं तथा । चतुःप्रस्थानिका बौद्धाः ख्याता वैभाषिकादयः ॥ ७ ॥
अर्थो ज्ञानान्वितो वैभाषिकेण बहु मन्यते । सौत्रान्तिकेन प्रत्यक्षग्राह्योऽर्थो न बहिर्मतः ॥ ८ ॥
आकारसहिताबुद्धिर्योगाचारस्य संमता । केवलां संविदं स्वस्थां मन्यन्ते मध्यमाः पुनः ॥ ९ ॥
रागादिज्ञानसन्तानवासनाच्छेदसम्भवा । चतुर्णामपि बौद्धानां मुक्तिरेषा प्रकीर्तिता ॥ १० ॥
कृत्तिः कमण्डलुर्मौण्ड्यं चीवरं पूर्वाह्णभोजनम् । संघो रक्ताम्बरत्वं च शिश्रिये बौद्धभिक्षुभिः ॥ ११ ॥

(١) [اوتاسدا ٻوڌن جو سگت ديو ٻڌ ڀڳوان پوڄنيڪ ديو [آهي] ۽ جڳت ڪڻ ڀنگر [آهي]. پرش ۽ اسڪرين جو آريه [تت] وچار، تون [عناصرن] کي سمجهڻ ۽ سڌن اڻا ٻوڌڻ ڪرڻ آهي چار تتو [سڌانتي ڳالهيون] اوڻ، ميوڻ جوڙيون آهن. (٢) جن جڳت کي دک جو گهر سمجهيو تڏهن کي سمجهه اوتاسه آئي ٿيندي، اهڙي وڃايا سلسلي وار ٻڌو. (٣) سمسار ۾ دک ٿي آهي، جي پنج اسڪنڌ اهي ۾ جڻيئي آيا آهورن، ٿلڪي سمجهجي. (٤) پنج گيان اندريون، سڌن پنج شبد آدي وشيه، من ۽ ٻڌي اوتاسه التهه ڪرڻ اهي ٻارهن ڌرم [جي وهڪ] جوڙ ڄايون آهن. (٥) مڻس جي هردي ۾ جو راڳ، دويش آدي جو سمورهه [مجموعو] آهي، ٿو تني، سو समुदय = سمدي. [تو سڏجي]، آتما جا ۽ آتما سان سبنڌ رکندڙ جي ڀيا سوڀاءُ [عادتون] آهن، ان کي ٻوڌي ۾ "سمدي" ٿي چوندا آهن. (٦) سمورا سنسڪار [وچار] ڪاڻ الوري سڀ [ڪا] آهن. ان وچار جو پڪو ٿيڻ ٿي ٻوڌن جو مارگ آهي، ۽ اهو ئي "نروان" [عناصر ليسجي اوتاسه] شوڀه روپ اِن پورڻ آهي موکش. (٧) ٻوڌ لوڪ پراڪش

* پاڪائڻ ته جي دوادشايتن پوڄا ۾ سمسار جا پداروٿ شامل ٿيندا ته اِها پوڄا ۾ دک روپ ٿي پوندي. ۽ دک روپ علاج ڪري موه مکتي جو سادن نه ٿي سگهندي.
[اڳ ڏو وڃان]

اولاد زبان، هٿ پير، پاکاني ۽ پيشاب ڪرڻ جون جايون، اهي ڏهه اندريون هوندا من ۽
بُڌي [ڳالهه سمجهڻ وارو من] جو سنسڪار [ڪرڻ] اولاد کان آئنده ڪري ڦل رکي آندي آهي پوڻ
جو سبب.

پوڻن جي ستائن جو ڪمپنيءَ اثر - [١] جيئن سچو سنسار ڏک روپ ٿي هجي ها ته ڪيئن نه جيءُ جي پرورش [سنسار سان پيار] نه ٿيڻ گهرجي. پر جيئن جي سنسار سان لوءِ وچڙ ظاهر ڏسڻ ۾ اچي ٿو، تنهنڪري سچو سنسار ڏک روپ ٿي نٿو سگهي. بلڪ اُن ۾ سک ۽ ڏک ٻئي [موجود] آهن. تو جي ڪڏهن پوڻ اثر پي سبالس نٿا مڃين، ته ڪاڻ ڀڳو آديءَ سان پڻ وڪو [سان]، ۽ اونهاري وغيره پڻ سان شرير جي رکيا ڪرڻ جي پرورشيءَ ۾ سک جو نا مڃين؟ جي جيون ته انهن پرورشن ۾ ڀوڳيندا آهيون، پر انکي ڏک اي موجود آهيون، ته [سڌن] اهڙو جوڙ ممڪن نه آهي، ڇاڪاڻ ته جيڪو سک سمجهي ڪري پرورت ۽ ڏک سمجهي ڇڏي ٿو، نيرت ٿيندو آهي. سنسار ۾ ڏوهه جا ڪم وڌيا ۽ ستسنگ وغيره سمورا سرشٽ وعوا سک ڀوڳيندڙ آهن. انهنڪري پوڻن ڪالسواءِ ٻيو ڪو به وڏوان ڏک جا ڪارڻ اٿو ڏسي سگهي.

[٢] جي پنج اسڪنڌ [اوستائون] آهن، سي ۽ آيوڙ [اسڪن] آهن، ڇاڪاڻ ته جي اهڙين پرڪارن جا اسڪنڌ وچار ۾ آڻيا، ته ڪنهن مڪتي جا اُپاءَ پيدا نٿا سگهن.

[٣] جي انهن لڪڙن کي آيو پتڪ ۽ لوڪ ڪماڻ نٿا مڃين، تو جو فالن جو تاجد آلاديءَ پرماتما آهي، انهنڪري نٿا مڃين. [انهن ڀڄون نا ڌ] انهن لوڪن اُپديش ڪنهن کان پرانت ڪيو؟ جي جيون ته پالوي وڙالون ته اهو جرو اسيز آهي، ڇاڪاڻ ته ڪارڻ ڪانسواءِ ڪارڀه اٿو ٿي سگهي. پر جي سڌن جو موجب انهن ٿي سگهي ٿو، ته انهن سڀ ٻوٽي پوڻا ۽ ٻڌي پيدائش جيءَ ۽ نهان ڪيائين جي ستسنگ ڪرڻ جي، جو اڄ به ڪيائي ڇو نه ٿين؟ جي نٿا ٿين ته سڌن دعوي باطل ٿي پيو، ڇاڪاڻ اصل ڪالسواءِ ۽ عقل سڀاءُ [خراب دماغ] جي روڳ جي پڪواس جهان آهي.

[٤] جي پوڻ جو اهو اُپديش شونيه روپ [ٻڙي پوڙ] ٿي آهي، ته موجود وستو شونيه روپ ڪڏهن ٿي نٿي سگهي! البت سوکم ۽ ڪارڻ روپ ٿي سگهي ٿي. انهنڪري سڌن اهو جوڙ به ڀرم وارو آهي.

[٥] جي ڏن جي ڪڏ ڪرڻ ڪرڻي مٿي جهل دوادشاتن پوجا ٿي مڪتيءَ جو ساڌن ٿا مڃين، ته ڏهي پراڻن ۽ ناڙهين جو آتما جي پوجا جو نٿا ڪيو؟ جي اندرين ۽ اُنهنڪري جي پوجا ته مڪتي ڏياري ٿي، ته انهن پوڻن ۽ وشئي* لوڪن ۾ ڇهه ڪهڙو ڦيرو؟ جي اهي پوڻ ڌاڻين پوڄي ته سگهيا، ته انهنڪي مڪتي ته ڪڏهن ملندي؟ جتي اهڙيون ڳالهيون ٿينديون، اتي مڪتيءَ جو ڪم ڪهڙو؟

٧١. پوڻن جي اوديا جو ڪارڻ:- انهن پنهنجي اوديا ۾ انڌو ته وڌيڪ ڪم آهي،

---

* ڇاڪاڻ ته هن پوجا جو مطلب آهي، پنهنجي اندرين کي پوري ڪرڻ جو ۽ اندرين جي پوري ڪرڻ ۾ لڳو رهڻ ٿي وشئي ڀوڳڻ آهي. [اوديه ٽان].

جي پرايت ڪرڻ] ۽ آجاوڻ [ڳروءَ جي اڳيان ٿي آڻڻ ڪرڻ] ارٿاٿ ڳروءَ جي وڃڻ کي ڀرماڻ مڃڻ جو اُپديش ڏنل آهي.

١٣. ٻڌيءَ ۾ پنڌ جو ڪارڻ:- اُهي ٻڌيءَ ۾ واسنا جي هشڻ ڪري ٿئي ٿي ته اُها اڪارن جي ٻاسندي آهي. ان مان پنجين اسڪند آهي:-

रूपविज्ञानवेदनासंज्ञासंस्कारसंज्ञकाः

(پهريون):- جو اندرين سڀني روپ آهي وشين [جو گيان] گرهڻ ڪندو آهي سو "روپ اسڪند [حالت مادي تو سڏجي]. (ٻيو):- آليہ وگيان پرورتيءَ جو جاڳڻ ورتي وهندڙ [مادي پدارٿن ٻي ويچار ڪندي اُپجيل گيان] وگيان اسڪند [حالت احساس تو سڏجي]. (ٽيون):- روپ اسڪند ۽ وگيان اسڪند مان اُپجيل سک ڏک آديءَ جي پرتيتيءَ [احساس] کي ويدنا اسڪند [حالت ادراڪ تا چوڻ]. (چوٿون):- گئو آدي سڃاڻڻ [نالي] جو نالو [نالي واري] مان سڃاڻڻ مڃڻ کي سڃاڻپا اسڪند [حالت تصديق تا ڪرڻ]. (پنجون):- ويدنا اسڪند مان اُپجيل راڳ ديش آدي ڪليش [ڪمزوريون] ۽ ٻيا اُپ ڪليش [ننڍيون ڪمزوريون]، مستي، آرس، اڀمان، ڌرم ۽ ادرم روپي وسعتن جي سنسڪار اسڪند [حالت عقل] چيبندا آهن.

١٤. ٻوڌ ۽ چارواڪ جو مقابلو:- [ٻوڌ لوڪ] مڃي سنسار کي ڏک روپ، تان ڇٽڻ [نا جاڻين]، ۽ مقصد اُپرمان ۽ جمهوري مجهن ٿا. [اهي ٻالڪپڻو] چارواڪ تا مڃين.

देशना लोकनाथानां सत्त्वाशयवशानुगाः । भिद्यन्ते बहुधा लोके उपायैर्बहुभिः किल ॥ १ ॥

गम्भीरोत्तानभेदेन क्वचिच्चोभयलक्षणा । भिन्ना हि देशनाऽभिन्ना शून्यताद्वयलक्षणा ॥ २ ॥

अर्थानुपार्ज्य बहुशो द्वादशायतनानि वै । परितः पूजनीयानि किमन्यैरिह पूजितैः ॥ ३ ॥

ज्ञानेन्द्रियाणि पञ्चैव तथा कर्मेन्द्रियाणि च । मनो बुद्धिरिति प्रोक्तं द्वादशायतनं बुधैः ॥ ४ ॥

١٥. تيرٿنڪرن جي اڃائي مقابلو:- (١) ارٿات جو گيالي، ورڪشتي جمهوري ڪڪمه لوڪن جي لاءِ [ارٿات] ٻڌ آدي تيرٿنڪرن جو ٿالو نانا پرڪار جي پدارٿن جي سروپ کي جتائيندڙ اُپديش آهي، جيهڙي ڪهڙن آڻي ٿو، اُنهن مان ورتن ڪندو رهو آهي، تنهنڪري مڃڻ [ڪهڙي جي]. (٢) ڪنهن ڪنهن ٿاءِ ۾ گنڀير ۽ ڏوستو لڳو ٿي پر ۽ ڪٿي ڪٿي اُڪل ۽ ڪٿي ڪٿي ظاهري لڳي پر جدا جدا ڏورن جا اُپديش جي شونيہ تتو [سچائي] کي سڌ ڪندڙ اُڀري ورتي آهن، تنهنڪري مڃڻ ڪهڙي.

١٦. دوادشايتن [ٻارهن جاين] جي پوڄا:- (٣) جيا دوادشاين پوڄا آهي، سا ٿي موڪش ڏيندڙ آهي. ان پوڄا لاءِ گهڻوئي ڌن آدي گڏ ڪري، دوادشاين ارٿات ٻارهن پرڪارن جون خاص جاين ٺوائي هر پرڪار جي پوڄا ڪرڻ کپي. ٻين جي پوڄا ڪرڻ جو ڪهڙو ڪم؟

(٣) سڀئي دوادشاين جي پوڄا هيءَ آهي:-

پنج گيان اندريون يعني ڪن، کل، اک، جيڀ ۽ نڪ؛ پنج ڪرم اندريون

ڏوڙي جو ٻوٽاچار ٻاهر شولي تي [اهوئي سچائي] ٿو ڄڃي، ته ٻهاڙ سندس اندر ۾ هئڻ کپي! جي ڄوڙي ته [ٻراٻر] اندر آهي، ته سندس هوندي ۾ ٻرٻس جي سمائڻ ڄمڙي جاءِ ڪٿي آهي؟ تنهنڪري ٻرٻس ٻاهر آهي ۽ ٻرٻس جو ڪمان آتما ۾ رهندو آهي. [اهو ئي ثابت آهي.]

جي سوترانتڪ ڪهن ته پدارٿ کي پرتڪش لئو ڄڃي، ته هو ڀاڱا ۽ سندس وچين ته الرمعه [أنومان سترڻ جوڙا] ٺيڪ ڪين، ۽ نه پرتڪش! جي پرتڪش نه هجي ته "هيءُ گهوڙو آهي، ايترو جوڙ نه ٻراٻر نه ٿيندو، بلڪ [جوڙ ڪهي ته] "هيءُ گهوڙي جو هڪ جز آهي". ۽ "هڪ جز" کي گهوڙو ڪو چئي سگهجي! گهوڙو ته [جزن جي] مجموعي جو نالو آهي! تنهنڪري "هي گهوڙو آهي". اهو پرتڪش کي ڪي چئي سگهبو ۽ نه انومان کي! چاڪاڻ ته سڀني جزن جي اندر ڪل هڪڙو تي آهي، جنهنجي پرتڪش ٿيڻ ڪري گهوڙي جا سمورا جزا ۽ پرتڪش ٿي پوندا آهن. اوڻاسڻ گهوڙو جنهن جزن سميت پرتڪش ٿيندو آهي.

جوڳان ۽ ٿيڀاشڪ ٻاهرين وستن کي پرتڪش مڃيندا آهن. اهو به ٺيڪ نه آهي، چاڪاڻ ته جتي گيان ۽ گيان هوندو آهي اتي ئي پرتڪش رهندو آهي. جيتوڻيڪ پرتڪش جسو وشه ٻاهر هوندو آهي، ته به سندس آڪار جو گيان آتما کي ٿيندو آهي.

١١. (الف) جينن ٻوڌن جي ڀاونا – ساڳيءَ ريت جيڪا هي پدارٿ ڪڏهن هون ۽ سندن گيان ۽ ڪلتف عنبي، ته प्रत्यभिज्ञा=پرتيه ڀگيا اوڻاسڻ مون ملاقو هڪو ڪيو هو، اهوئي ياد ڪوري ته هئڻ کپي، ٻر انهه ۾ ڏئي ٻا ٻڌل ڳالهه جي سمرتي رهي ٿي، تنهنڪري ڪئن واد ۾ ٺيڪ نه آهي.

(ب) جي وڏو ڏک ئي هجي ۽ سک ذرو به نه هجي، ته سک جي ڀيٽ کان سواءِ ڏک جو سڃاڻ سڃاڻ ئي نه سگهبو. وانت جي مقابلي ۾ ڏيهن ۽ ڏيهن جي ڀيٽ ۾ واسن لڳي ٿي. تنهنڪري رڳو ڏک [جي هستي] مڃڻ برابر نه آهي.

(پ) جي وڏو سو لڪشڻ [هرڪو پدارٿ سڀاڻ جي ليڪانس واري] مڃيو، ته انهن آهي روپ جو لڪشڻ، ۽ روپ آهي لکشيه. جيئن ته گهوڙي جي روپ=لکشيه کان گهوڙي جو روپ جو لڪشڻ [سڀاڻ جو وسيلو] الڳ آهي، ۽ گڏ [پوه، جا پرتوي ۽ ماتي لهڻ پدارثن جي سڀاڻ جو وسيلو آهي] سا پرتويءَ کان جدا ڪانهي! ان لوڪي ڪي لکشيه ۽ لڪشڻ کي جدا نه مڃڻ ۽ هڪ جاءِ ئي رهندا.

(ت) شونيه جو جواب اڳي ڏنو اٿون سو ئي [برابر آهي]، اوڻاسڻ شونيه کي ڄاڻڻ وارو شونيه کان ڌار رهندو آهي.

١٢. ٻوڌ ۽ جينن جي هڪ ڳالهه. सर्वस्य संसारस्य दुःखात्मकत्वं सर्वतीर्थंकरसंमतम्

[اوٿ: سڀني ٽيرٿنڪرن جو وشواس آهي ته سنسار سمورو ڏک ئي ڏک آهي.] جن کي ٻوڌ تيرٿنڪر ڪري ٿا مڃن، انهن کي ئي جين به مڃيندا آهن. انڪري [ان ڳالهه ۾] ٻئي هڪ آهن. جي ڏيڪارڻ ڀاونا چتشٽيه اوڻاسڻ جين ڀاوناڻن مطابق سڀني واسنائن جي ٿورلي ٺيڪ ڪري شونيه روپ نرواڻ اوڻاسڻ مڪتي ٿا مڃن، جنهن جينن کي ٻوڌ [پدارٿن

۽ ترا جي ۽ جڏهن ڪان نٿو رهي . ٽيهتري شونيم [ٻڙي = Zero = سچ] لئي هڪ لفظ [عناصر] آهي .

(ب) يوگاچار:- يا ”يوگاچار“ جي ٻاهيم شونيم کي نٿا مڃن، اولاهه اندرين ڪان ۽ پدارٿ ٻاهيرا آهن ۽ نه ٻاهر! جهڙيءَ ريت دلي جسم ڪان آئيا ۽ هڪڙي ٿي ته ٻاهرو جيون ٿو نه هجيءَ ڏانو آهي. جي آئيندو ڪان نه هجي ها ته [آلس] نه چئي سگهي ها. [جي سچ] آڏين ٿي مڃي ٿو.

(ج) سوترانتڪ:- جي ٻاهرين وستن کي انومان سان مڃيندا آهن، ڇاڪاڻ ته ٻاهرين شين پدارٿ مڪمل رنگ پرتيڪش نٿو ٿئي ، بلڪ هڪڙي ٻاڱي جي اولڪش. ٻيو ڪري ٻاڻي [ٻاڱي] جو انومان ڪبو ويندو آهي. انهواي سندن مت آهي .

(د) ويڀاشڪ:- جيڪي ”ويڀاشڪ“ آهي، جنهنجو معنيٰ آهي ته پدارٿ ٻاهر پرتيڪش ٿا ڏسن ۽ نه آندو ۽ . جيئن ته ”هي ٻيو کهڙو آهي.“ هن جو ٺ ۽ ڏيڻ جي ٻيءَ شڪل ٻاهر معلوم ٿي ٿئي. هي آلس ٿا مڃن. [ڏسو ڪلهن ١٠].

٩. جدائيءَ جا ڪارڻ:- جيڪو ٻڌ سندن آچار هڪڙو ٿي ٻڌ جو ، تنهن هوندي به جيئن جي ٻڌيءَ ۽ پيد [آهيا ڪري] جيئن ڪارڻ جون شاخون آئي ٿيون آهن. جيئن سچ ٻيو ڪالهوءَ جيئن ساڻهن [مڃيهان هڪي] ٻوڌستري ڪمن [آدي جواب هڪ] ۽ ودوان ستهه پاش ٻهڙا سڀ پيسه هڪ ڪندا آهن. ونس هڪڙولي [آهي]، ۽ ٻهتيءَ ٻهتيءَ ٻڌيءَ الوساو [ساڻهو] جدا جدا هڪ ڪندا آهن.

انهن مٿي جاتايل چئني سان ماڌيمڪ مرتيا وستو ڪلڪ [عارضي، ٿوري وقت لاءِ] مڃيندو آهي . اوقات ڪڏ ڪڏ ۽ ٻڌيءَ ۽ ٻيءَ اپنا ڪري جا وستو ٻهرين ڪڏ ۽ جاتل هئي سا ٻيءَ ڪڏ ۽ ٿي رهي. ٽيهتري سڀ کي ڪلڪ سچ گوهي، انهن لا مڃن. يا يوگاچار مڃن ٿا ته جا جا ٻرروڻي [شڪل] آهي سا سموري ڏکرو پ آهي، ڇاڪاڻ ته نراتيءَ ڪري هڪ ۽ سنتتت نٿو رهي. هڪ وستو مٿي ته ٻيءَ جي اپنا ٿي ٿي رهي. ٿيان سوترانتڪ ٿا چون ته سڀ پدارٿ پنهنجن لڪشڻ [سڀاءَ جي ليڪن] مڃهان سڃاڻا وڃن ٿا ۽ جيئن ڳئوءَ جي نيتن مڃهان ڳئو ۽ گهوڙن جي ليڪن مڃهان گهوڙا سڃاڻا وڃن ٿا. انهوا لڪشڻ [اپنا راويءَ وستو] ۽ سدا رهندا آهن . جيئان ويڀاشڪ شونيہ کي ئي هڪ پدارٿ مڃيندا آهن. ٻهرياں ماڌيمڪ سڀ کي شونيم مڃيندا آهن. انهائي ڏعوي ويڀاشڪ جي ۽ آهي . انهوءَ وڻ ترڪن ۽ سگهوبون ٿي هڪ جون ڳالهيون آهن . ان ريت هو جيئن پرڪارن جي ٻاولا [وشواس] مڃيندا آهن . [ڏسو ڪلهن لمبر ١١ ۽] .

١٠. ٻوڌن جي چئني متن جو کنڊن - اتر:- جي سڀڪي شونيہ آهي ته شونيہ جو جاڻندڙ شونيہ نٿو ٿي سگهي! ۽ جي سڀڪي هشونيہ آهي، ته شونيہ کي سڃاڻي نه سگهندي! ٽيهتري هڪڙو شونيہ جو ڪيالا ۽ ٻي ڪمه [جنهنڪي جاڻندو رهي اولاهه شونيہ]. انهن ٻنهي پدارٿن [جي هستي] سڌ ٿي ٿئي .

ڪلپنائون ڪري ويدن جي ٿاليءَ ۾ ڀڀوت سوار ٿئي سڌ ڪري ڇڏيو. ارٿات اهڙا اڻ سڌا شراب پيئڻ، ماس کائڻ ۽ پراين استرين سان سنگ ڪرڻ وغيره خراب ڪمن ۾ گوڙ ڪري ويدن کي ڪلنڪ لڳايا. انهن ڳالهين کي ڏسي ڪري اڳ چارواڪ، ٻڌ ۽ جين لوڪ ويدن جي نندا ڪرڻ لڳا، ۽ هيءُ ويد ورڌ انيشور وادي ارٿات ناستڪ مت جو پائو وڌائون. جي چارواڪ آدي ويدن جي ٻناوٽي ارٿن تي ويچار ڪن ها ته سچن پرڪار ڪيئن ڪي ڏسي سچي ويد ۾ ڇو ڏوهه ڪي ٿو وجهن ها؟ ويچارا ڇا ڪن ها؟ विनाशकाले विपरीत बुद्धि
[ارٿات] جڏهن نِشٽ ٿيڻ جو سمو ايندو آهي، ته ماڻهوءَ جي بُدي اُبتي وهندي آهي.

۴. ٻوڌ، جين ۽ چارواڪ جا مت ڀيد:- هيٺ جو چارواڪ آدين ۾ ڀيد آهي، سو ٿا لکون:-

اهي چارواڪ آدي گهڻين ڳالهين ۾ هڪجهڙا آهن، ته چارواڪ شريرجي اُٿڻ سان گڏ جيو جي اُٿڻ ۽ مرڻ ساڻ جيو جو ناس ٿيڻ مڃيندا آهن. پنر جنم ۽ پرلوڪ کي نه مڃيندا آهن. هڪ پرتيڪش پرمان کانسواءِ انومان آدي پرمانن کي نه ٿا مڃين. "چارواڪ" شبد جو ارٿ آهي "ڳالهائڻ ۾ تکو ۽ چالاڪ" ۽ خاص ارٿ ۾ "سچن ونڊڻ" ٻوڌ ۽ جين پرتيڪش آدي چارئي پرمان، جيو جو اناديپڻو، پنرجنم، پرلوڪ ۽ مڪتيءَ کي مڃيندا آهن. ٻوڌ ۽ جينن ۾ چارواڪ کان ايترو ئي ڀيد آهي. پر ناستڪتا، ويد ۽ ايشور جي نندا، ٻين مت وارن سان شترتا، ڇهه ڀتنا (اڳتي ڏيکاريل ڇهه ڪرم) ۽ جگت جو ڪم ڪار ٿيو مڃڻ ۾ - انهن ڳالهين ۾ سڀ هڪ آهن. چارواڪ جو مت سنڪشيپ طرح اڳتي لکي ڏيکاريو سين. اڳتي ٻوڌ مت جي وشيه ۾ سنڪشيپ ۾ ٿا لکون:-

۵. ٻوڌ ۽ انومان پرمان:-

कार्यकारणभावाद्वा स्वभावाद्वा नियामकात् । अविनाभावनियमो दर्शनान्तरदर्शनात् ॥

[ارٿات] ڪارڻ ڪارج ڀاءُ [علت ۽ معلول جي گڏجڻ] ارٿات ڪارڻ [معلول] کي ڏسي ڪري ڪارڻ ۽ ڪارج کي ڏسي سڀاءَ ڪارڻ آدي، جو پرتيڪش ٿيندو آهي، ٻي ايڪشي جي ٻاهي [ٻاڪي] ۾ انومان ٿيندو آهي. انکانسواءِ ٻين جا سموڙا ڪم ڪارڻن واس کي نٿا سگهن. اهڙن اهڙن وڏن سمجهاڻ انومان [قياس] کي وڌو مڃڻ ڪري ئي چارواڪ کان ٻوڌن جي شاخ جدا ٿي آهي.

۶. ٻوڌن جا چار سمپردايه:- ٻوڌ چئن پرڪارن جا آهن:-

پهريان ماڌيمڪ، ٻيا يوگاچار، ٽيان سوترانتڪ ۽ چوٿان ويڀاشڪ.

۷. ٻوڌ شبد جو ارٿ:- बुद्ध्या वर्तते सर्वैः [ارٿات] جيڪي ٻڌيءَ سان سڌ ٿئي، ارٿات جيڪا ڳالهه ٻڌيءَ ۾ اچي، اهي اهي ڪي ٿي مڃيندا ۽ جيڪي ٻڌي ۾ نه اچي، تنهن کي نه مڃيندا [ٻوڌ لوڪ جي].

(الف) ماڌيمڪ:- انهن مان پهريان "ماڌيمڪ" سرو شونيه مڃيندا آهن. ارٿات سمورا پدارٿ شونيه آهن، يعني سڀن شروعات ۾ نه هئي، انت ۾ نه رهندا، وچ جيڪي ڏسجي ٿو، سو به ڏسڻ جي سمي ٿيل آهي، ٻئي ڪال ۾ شونيه ٿي ٿو وڃي. جيئن اُٺ ڪان اڳي ڏٺو ڪونه هئو ۽ پوءِ ڪال ۾ به نه رهي، پر جيسين ڏٺو جو گمان رهي ٿو، تيسين ڏسڻ

پر سگهي ٿو ٿکيل ڪيو آهي. هتان جو شراب ترڪ ڪرڻ ٻڌ مت گهڻو مدد آهي، جاڪاڻ ته ٻين
ويد آدي سڀ شاسترن جي روڪ آهي ۽ ٻانڊس آدي پراڻ جي مدد جو سبب آهي. تنهن
ڪري هتي ڳالهه جو ڪرڻ ويد جو واجب ڪيو آهي [ارٿات اهو ڪرڻ واجب آهي].
(٤، ٥ ۽ ٦) ڪيئن [illegible] وستو جو آڌار ترڪ ڪري نٿو سگهجي. موجود جو جو ادا نٿو ٿي
سگهي. ديهه [جڙ] پرڪرتي آهي، ۽ نه جيو جيو نه اٿي جي شرير ۾ رهي ٿو. تنهن
ڪري جي لوڪ مرض آدي کي [illegible] پدارٿن سمجهن ٿا لوڪ ۾ موجود ناهي موتاني
لاءِ ڏين ٿا، [illegible] آپ ٻاهر [illegible] پر لوڪ پرڳهندا. تنهن ۾ ڏرو ۽
شڪ ڪيو آهي! (٧) ديهه جان [illegible] آسمان [illegible] شرير ۾ رهي ٿو ۽ ڪيس ڪڏهن
جيئ: [illegible] گمان نٿو رهي، تنهن ڪري ورتي گهر [illegible] نٿو موٽي. (٨) هائو!
براهمڻ مٽن جي [illegible] گڏران لاءِ گهڙي ڇڏي آهي، جا ويد ۾ [illegible] ڪري
ڪرڻ ڪرڻ [illegible] آهي. (٩) [illegible] چارواڪ ويد آدي سڀ شاستر [illegible]
[illegible] ته ويدن جي [illegible] ته ويد [illegible] ڏوڙي ۽ [illegible]
[illegible] آهي، [illegible] ڏوڙي ۽ [illegible]
[illegible] آدي [illegible] آهي. [illegible] آهي ۽ ته [illegible]
چارواڪ، آڀاڻڪ، ٻڌ ۽ جين [illegible] جي [illegible] ويدن جي [illegible] ته ٻڌي، ته ڏني، ۽ ته
[illegible] ويدن کان [illegible] ، [illegible] ويدن [illegible] ڪري ويدن جي
[illegible] ڪرڻ لڳا، ۽ [illegible] وام مارگين جي [illegible] گهڻو ۽ [illegible]
[illegible] ويدن جا [illegible] جهڙي، [illegible] رهي [illegible] ڪريا. (١٠)
[illegible] گهوڙي [illegible] کان گهوڙي جو [illegible] ڪرائي [illegible] ڪرائي ۽
[illegible] جي [illegible] ڪرڻ وام مارگي [illegible] جو [illegible]
آهي؟ [illegible] وام مارگين [illegible] [illegible] ويد [illegible] ۽ [illegible]
ڪم [illegible] ؟ [illegible] افسوس ته انهن چارواڪ آدي [illegible] آهي، جي [illegible] جي ويدن
جي [illegible] ڪرڻ لاءِ [illegible] ته [illegible] کان [illegible] ڪن ٿا؟ انهن
۾ [illegible] آهي [illegible] جو [illegible] ۽ ڪرڻ جو [illegible] ڪري [illegible] جو [illegible] ۽ [illegible] جو
ڪرڻ ڪن! (١١) ماس کائڻ ۽ [illegible] وام مارگين [illegible] جي [illegible] آهي. تنهن ڪري
[illegible] ڪرڻ واجب آهي. [illegible] ويدن ۾ [illegible] ماس کائڻ لاءِ [illegible] ڪيو آهي. تنهن
ڪري [illegible] ڳالهين جو [illegible] انهن [illegible] ۽ [illegible] انهن کي [illegible]
جي ويدن کي [illegible] ۽ [illegible] جي [illegible] آهي! [illegible] آهي، ته جن
ويدن جو [illegible] آهي، [illegible] ۽ [illegible] اوس [illegible] آنڌڪار ۾ ڪري
[illegible] جي [illegible] ڪري [illegible] آهي. تنهن ڪري [illegible] کي
ويد [illegible] بلڪل واجب آهي.

٣. چارواڪ، ٻڌ ۽ جين ناستڪ ڪيئن بڻيا؟ — وام مارگين [illegible] ۽ [illegible] گهڻو

(۱) چار واڪا، آڀالڪا، پوڙ ۽ جھن ۽ جڳت جي اڻپڙهي سياڻ ماڻهن موھيندا آهن، جمعڪي ۽ سماويڪ ڪُنڊ آهن، انهي ڏوارا ڏورو [جوهر] هڪ ٻئي سان ملي سڀ پدارٿ ڏا لهن ۽ سمپار جو ڦاهيمنڊز آهڻي ڪيو. (۲) پر الهن [ملي جالائل چڻن] ماڻهن چارواڪ هٿن ڏا موهن، پوڙ ۽ جھن پرلوڪ ۽ جيو آتما [جي هستي] موھيندا آهن پر چارواڪ لئو [موڪي]. باقي [ڏاڻهن م] الهن لهي جسو پت هٿا هٿا ڳالهه جهڙي هڪ جهڙو آهي ته لکو سرڳ نکو نرڪ ۽ لکو پرلوڪ پر ويڌ آتما آهي لکي ورڻ آشرم جي قائم ڪرڻ ۾ ڪو لاڀ آهي. (۳) جي يگ ۾ پشو ماري هوم ڪرڻ ڪري هو سرڳ ڏو وڃي، ته پنهنجي پِتا آدي ۽ کي ماري هوم ڪري سرڳ ۾ ڇو نٿو پهچائي؟ (۴) جي مئل جيون جو شراڌ ۽ ترپڻ ڪرڻ [معان جي] آهي تڪ لاهي ٿو، ته پرديس پر ويندڙ ياترا لاء اَن، ڪپڙا ۽ ڌن آدي ڇو ڏا ڪئي وڃن؟ جاڪاڻ ته جي مئل جي نالي تي ارپڻ ڪيل پدارٿ سرڳ ۾ ٿو پهچي، ته پرديس ۾ ويندڙن لاء به ساڌن مالڪ گهر ۾ ساڌن نالي تي [پدارٿ] ارپڻ ڪري ٻين اسٿان تي پهچائي ڇڏين! جي اُتي لئو پهچي ته سرڳ ۾ ڪيئن پهچندو؟ (۵) جي موت ارڪ ۾ دان ڪرڻ ڪري سرڳواسي ترپت ٿا ٿين، ته هيٺ ڏيڻ سان ڇت تي ويٺل ماڻهن جا پيٽ ڇو اڻا ڀرجن؟ (۶) لهمڪوري جيسين جيئرا رهو، ٿيسين سک سان جيئو. گهر ۾ وسيلو نه هجي، ته قرض کڻي آنند ڪريو. قرض موٽائڻو نه پوندو، جاڪاڻ ته جنهن شرير ۾ جيو کائو پيتو آهي، تنهن شرير [۽ جيو] ٻنهي جو موٽڻ آهڻي ڪونه! پوءِ ڪنهن کان گهرندو ڪير ۽ ڏيندو ڪير؟ (۷) جي جو ماڻهو ٿا چون ته مرڻ وقت جيو نڪري پرلوڪ ٿو وڃي، سو ٺيڪ آهي، جاڪاڻ ته جي [تن هجي ته گهر]وارن جي موهه ۾ بڌل [جيو] گهو موٽي ڇو نٿو اچي؟ (۸) اهي ڪريا ٺڳي سمجهڻ پرهمڻن پنهنجي گذران جو پرٻنڌ ڪيو آهي. جيڪا ڏان گاتو آدي ٺٺان جي ڪريا ڪندا آهن، سا سوري ساڌن روزگار جي ليلا آهي. (۹) ويد جا ٺاهيندڙ پنڊ، ڌورت [مڪريلا] ۽ ٺشاچر اراڪ راڪاس، انهن لن [پرڪارن جا ماڻهو هئا]. "جر ڦري" ۽ "تر ڦوري" آدي پنڊتن جا مکر واڙا وچن آهن. (۱۰) ڌوسو ڌورتن جو ڪام ته استري گهوڙي جو لنگ گرهڻ ڪري! پنهنجي جي استري جو ساڳر گهوڙي سان ڪرائڻ ۽ ڪنيائن سان چرچا ڪرڻ آدي [واهيات] لکڻ ڌورتن اهان ممڪن ٿي نه آهي (۱۱) ماس جو کائڻ جئي لکيو آهن، سو ويد جو ڀاڳ راڪسن جو ڦاهيل آهي.

مٿين سڌانتن جو کنڊن:- اتر- (۱) جيئن پرمعدو جسي لاهڻ ڪالم جو پدارٿ پاڻهي ٺاهڻ ۾ سياڻ سان نمر اوسار ڪرجي اُتي ٿي ٿا سگهن جي سياڻ سان اُتي ٿي سگهن ها، ته پيا سج، چنڊ، پرٿوي ۽ لکشتو آدي اُوهت ٺهيهجو پاڻ ڇو ٿا ٺهي نه پون؟ (۲) سرڳ نالو آهي سک جي پوڳڻ جو ۽ نرڪ نالو آهي ڏک جي پوڳڻ جو. جي جيو آتما نه هجي ها ته سک ڏک جو پوڳيندڙ ڪير ٿي سگهي ها؟ جئن هن سمي سک ڏک جو پوڳيندڙ جيو آهي، تئن ٻي ابندڙ جنم ۾ پڻ ٿيندو آهي. ڇا ورڻ آشرم جهڙا واڻن جي سچ ڳالهائڻ ۽ پرڪار ڪرڻ آديه جي ڪريا ۾ لحقل ٿيندي؟ هرگز نه! (۳) پشو ماري هوم ڪرڻ ويد آدي سچ شاسترن

جو ٿاپ ڪري، چارواڪ جو هي لوڪ ۽ موجود سکن کي چوڻي، سورڳ جي غير موجود سکن جي لاءِ ڪرڻ وارن ۽ ڏورن جي ڇل وانگر ڇڏي، اڳتي هو ان ادي ڪري انسان ۽ گيان ڪانڊ جي ٻولڪ ٻراهمڻ آهي، آچرڻ ڪرڻ وارا سڀ اگياني آهن، جنهن ٻولڪ آهي متو، تہ سڀ اهي ڪرڻ سو ڪم آهي، چارواڪ لکي ٿو :-

अग्निहोत्रं त्रयो वेदास्त्रिदण्डं भस्मगुण्ठनम् । बुद्धिपौरुषहीनानां जीविकेति बृहस्पतिः ॥

[ٻارٿ] چار واڪ مت جو برهسپتي چوي ٿو تہ اگني هوتر، ٽي ويد، ٽي ڏنڊ ۽ ڀسم لڳائڻ، بني برشارٿ رهت ماڻهن جي گذران واسطي ڦهيو آهي، سڀني ۾ لڳڻ آدي مان اُهين ڳڻڻ جو نالو نرڪ [آهي]، ماڻهن جو قائل واڌ پرميشور، ۽ ديهہ جو ناس آهي مڪتي [آهي]، ٻيو ڪجهہ بہ ڪجهہ ناهي .

اتر - وشم روپي سکن [ڪمائي آنند] کي ئي پرشارٿ جو ڦل سمجهڻ ۽ وڌو دشمن جي دک ڪان آجي ڪرڻ ۽ ڀڄڻ ستائڻ ۽ سڀني مٺ ڪورڪڻا آهي. اڳتي هو ان ادي ٻڌي ڪرڻ سبب هوا، ميلن ۽ ڇلي جي شڌ ڪرڻ ڪري اندرستي سڌرندي آهي ۽ جنهن ڪري ڌرم، ارٿ، ڪام ۽ موکش تائين، اهو نہ سمجهي ويدن ابرو ۽ ويد ويکيا ڌرم جي نندا ڪرڻ ڌورن [مڪر ڪندڙن] جو ڪم آهي. آهي ٻڌي ۽ ڀسم لڳائڻ جو ڪنهن برابر ڪم آهي، جي ڪنڌي آديہ مان اُهين ڳڻڻ ڏک کي نرڪ ٿو سمجهي، تہ اُن ڪان ۽ ڏيون بيمارين آدي نرڪ جو ڪيئن؟ وانجا کي ڏيندي وارو عٽ ڪري ۽ ٻيا ٻالڪ ۽ سرڪ عٽ ڪري وڏو سمجهي ۽ ماڻڪ آهي، ٻر جي [اجاڻ ڪندڙ] ۽ ٻاٻي واڻا کي نہ پرميشور جهڙو نہ سمجهو ۽ اوهان جهڙو مورک ٻيو ڪرڻو.

جيئي وڃو شرير جو ناس ٿيڻ ئي موکش آهي، تہ اوهان ۽ گڏهہ، ڪتي وغيرہ ۽ هڪ ڪهڙو وڇوڙو؟ وڃو [شرير] جي ناس ۾ ئي هڪ [illegible] .

تہ چار واڪ جا سڌانت :-

अग्निरुष्णो जलं शीतं समस्पर्शस्तथाऽनिलः । केनेदं चित्रितं तस्मात्स्वभावात्तद्व्यवस्थितिः ॥ १ ॥
न स्वर्गो नाऽपवर्गो वा नैवात्मा पारलौकिकः । नैव वर्णाश्रमादीनां क्रियाश्च फलदायिकाः ॥ २ ॥
पशुश्चेन्निहतः स्वर्गं ज्योतिष्टोमे गमिष्यति । स्वपिता यजमानेन तत्र कस्मान्न हिंस्यते ॥ ३ ॥
मृतानामपि जन्तूनां श्राद्धं चेत्तृप्तिकारणम् । गच्छतामिह जन्तूनां व्यर्थं पाथेयकल्पनम् ॥ ४ ॥
स्वर्गस्थिता यदा तृप्तिं गच्छेयुस्तत्र दानतः । प्रासादस्योपरिस्थानामत्र कस्मान्न दीयते ॥ ५ ॥
यावज्जीवेत्सुखं जीवेदृणं कृत्वा घृतं पिबेत् । भस्मीभूतस्य देहस्य पुनरागमनं कुतः ॥ ६ ॥
यदि गच्छेत्परं लोकं देहादेष विनिर्गतः । कस्माद्भूयो न चायाति बन्धुस्नेहसमाकुलः ॥ ७ ॥
ततश्च जीवनोपायो ब्राह्मणैर्विहितस्त्विह । मृतानां प्रेतकार्याणि न त्वन्यद्विद्यते क्वचित् ॥ ८ ॥
त्रयो वेदस्य कर्तारो भण्डधूर्तनिशाचराः । जर्फरीतुर्फरीत्यादि पण्डितानां वचः स्मृतम् ॥ ९ ॥
अश्वस्यात्र हि शिश्नं तु पत्नीग्राह्यं प्रकीर्तितम् । भण्डैस्तद्वत्परं चैव ग्राह्यजातं प्रकीर्तितम् ॥ १० ॥
मांसानां खादनं तद्वन्निशाचरसमीरितम् ॥ ११ ॥

* ڌرم ارٿ جو مطلب آهي ٿي ٺڪاڻون آهن جي عام طرح سڀني ڀاڱن رکيا آهن. [ڌرم، ارٿ، ڪام]

پرسپيٽيءَ جي فاسفڪواد جو ڪنهن:- هي نرلوي آدي پرمه جو آهي، انهن مان چيتن جي الپتي ڪڏهن به ٿي نٿي سگهي. جڏهن هيعو ماتا پتا جي سنجوڳ ذريعي شرير جي اُتپتي ٿي ٿي، تڏهن ٿي سرشٽيءَ جي آد ۾ ماڻهن آديءَ جهڙي شرير جي پيدائش ۾ معمور جي لاءِ ڪاسواءِ ڪڏهن به ممڪن ڪانهي. چيتن جي اُتپتي ۽ ناش لاءِ نمونو شمن [ڪاڻ پيدا] جهان ڪانهي، چارواڪ: چيتن ڪي طور لڳي ٿو ۽ نه چوڪي! پدارٿ نشٽ ارٿات ادرشٽ [نظر کان دور] ٿين ٿا، پر اڀاو [نستي] ڪڏهن به نٿي ٿي. ساڳيءَ ريت ادرشٽ ڪري جيو جو اڀاو به نه ٿيندو ڪي. اُنهن جو پرڪٽ ٿيڻ ۽ ڏسڻ سان ڏسجي ٿو، ٿي ٿو ۽ ٿيندو ٿي! [جيو جي] شرير جي اُتپتي شرير مرڻ کي پراپت ٿو ٿئي ۽ جڏهن اڳي جيئرو هو، تڏهن [ڏسجي] لهو ٿي سگهي، اهڙي ڳالهه پرمارٿڪ ۾ چيل آهي:-

नाहं योऽहं भवामि अनुकिञ्चनमयविभागमेति ॥

[ارٿات] ڄاڻي ڇڏڻ کان ڪجهه نه هي عمري! آءُ مرڻ جي وس ۾ اچان، پر [سچ پچ] هيءَ اهڙا ماس آئيندو نه آهي، الهي ڪڏهن ڪونڪي شرير ڪرم ڪري ٿو. جيو جي شرير پيدا ڪانهوءَ شرير ۾ ڪرڻ گهڻو ڪم وڃي. جي اهڙا ڏسڻ کان اڳ نه هجي ها، ته سڌي سمجهه ڪري چيتنا ۽ وڏو ڪم ڪري جو ڪا نه ٿي ها. [انهيءَ ڪري] هو ڏسڻ کان جدا آهي! جهڙيءَ ريت اڪ سوئي کي ڏسي ٿي، پر ٽانگ کي اهي [ڏسي]، ساڳيءَ ريت پرتيڪش جو سمجهڻ کي [اندرين] دوارا پرتيڪش [ظاهر] نه ٿو ڪري سگهجي! جڏهن [جيو] سمجهيءَ آڪ سان گهڻو ڪجهه وغيره سڀ پدارٿ ڏسي ٿو، تڏهن ٿي اک ٿي به سمجهي گهڻو سان ڏسي ٿو. جو ڏسندو آهي سو ڏسندو ٿي وڃي ٿو، ڏوڏو [ڏسڻ ۾ اچڻ جهڙي وستو] ڪڏهن به نه ٿي سگهي! جڏهن ته اڪاس جي آڪاش ڪارڻ ڪاسواءِ ڪاري اُتپتيءَ [انگن واري يا ڪلي] ڪاسواءِ اڪيو [اڪن يا جيو]، ۽ ڪرڻ ڪاسواءِ ڪم نه ٿو وڃي سگهي، ساڳيءَ ريت پرتيڪش ڪرڻ [انهن ڪڏهن] ڪاسواءِ پرتيڪش ڏانهن] ڪٿي ٿي سگهندو؟

جي سڌو استريءَ سان سماگم ڪرڻ کي ٿي پرشارٿ جو ڦل سمجهندا، ته تيرٿ سمي لاءِ سک ۽ پيدا ان مان ڏک به ٿئي ٿو، جو پرشارٿ جو ڦل ٿي ليکيو! جي ڀاڳن آهي ته سوڪ ۽ ٿي ناس نمڪ ڪري ڏک ٿي پرڳهو پوندو! جي چئو ته ڏک جي ڇڏائڻ ۽ سک جي وڌائڻ ۾ پرشارٿ ڪرڻ کپي ته مڪتيءَ جو سک نشٽ • ٿو ٿئي، تڏهن ڪري هي نه پرشارٿ جو ڦل نه ليکيو.

چارواڪ:- جي ڏک سان گڏيل سک کي ڇڏي ٿا ڏين، سي مورک آهن، جيئن اَن جو گهوڙيو اَن وٺي ڀُهه پر ڦٽو ٿو ڪري، تئن سنسار جا اُدپان به سک کي گرهڻ ڪري ڏک

• ارٿات جي عرضمند ڏک لڳندي اي آتهڪي مکانڪ جي ڳڻپيءَ پر اڳو ورڻ سچو پيو سک سمجهيو، ته سک يا لشوستيءَ ڦانر ولڳ اِلاءِ جهيڙهه جي ڳڻي لڳي وڃنا سک مڻجي ڪي نه سگهي. مڪتيءَ پر ڳڻيون ۽ اولا شامل ڪيهون، مڪتي نه اهڙي سدا هلندڙ سک جو ڦالو آهي، جنهنجي هوندي ڏک دوش به نه ٿو ڏئي. [اڙدوءِ لان]

ओ३म्

ٻارهون سمللاس

هندستان ۾ ناستڪ مت، ۽ شمار ٿيندڙ چارواڪ، ٻوڌ ۽ جينين جي مت جي کنڊن منڊن جي وشيه جو ورڻن ٿا ڪريون

ٻرهسپتيءَ جو ناستڪ واد:- (١) هو ٻرهسپتيءَ نالي پرش ٿي گذريو آهي، جو ويد، ايشور ۽ ٻين آدي اُن ڪرڻ کي نه ڪو مڃيندو هو. ڏسو سندن مت:-

यावज्जीवं सुखं जीवेन्नास्ति मृत्योरगोचरः । भस्मीभूतस्य देहस्य पुनरागमनं कुतः ॥

١. (الف) موجون ڪريو!- مٺ وغيره، هو ٻڌائي مرڻ جي جي کان ڇٽل ڪو نهي، اوکاپ موکين کي مرڻو آهي، تنهن ڪري جيسين شرير ۾ جيو آهي، تيسين آرام ڪندا رهو.

(ب) پرلوڪ ڪو نهي!- جي ڪو چوي ته ڏوزخ ڪري خدمت تا تون ۽ جي ڏوهر نه ڇڏيون، ته اڳتي جنم ۾ ڏاڍا ڏک ڀوڳڻا پوندا. ته تنهن کي "چارواڪ" جواب ٿو ڏئي ته:- اي ٻورڙا ٻاڻا! جنهن شرير کان ڏوهه ٿيو آهي، سو شرير ته مرڻ کانپوءِ ڀسم ٿي ٿو وڃي! تنهن ڪري وري سنسار ۾ اچڻو ئي ڪونه! تنهن ڪري ڪٿي پڇڻي لاءِ آئيندو ۾ رهڻ، دنيا ۾ چالاڪيءَ سان هل. ڏن ڏولت ڪٺي ڪر ۽ تنهن مان مزن گهڻيون موجون ماڻ. لوڪ اهو ئي آهي، پرلوڪ ڪو ڪو نهي!

(ج) شرير مان جيو ٿو اُپجي:- ڏسو! ٻرآري، جل، اگني ۽ وايو انهن چئني ڀوتن [عناصرن] جي سنجوڳ سان هيءُ شرير ٺهيو آهي. سندن گڏجڻ ڪري هن ۾ چيتنتا اُپن ٿي ٿئي، جيئن نشيدار وستو کائڻ ملڻ ڪري نشو اُپن ٿو ٿئي، تيئن ئي جيو به شرير سان گڏ اُپن ٿو ٿئي، ۽ شرير جي مرڻ کانپوءِ ملڻ ۾ مري ٿو وڃي. پوءِ ڪنهن پاپ ۽ پنيه جا ڦل [ڀلا ڪٿي] ملندا ؟

तच्चैतन्यविशिष्टदेह एव आत्मा । देहातिरिक्त आत्मनि प्रमाणाभावात् ॥

[اوکاپ] هن شرير جي چئني ڀوتن جي گڏجڻ ڪري جيو [آتما] اُپن ٿو ٿئي، ۽ سندن وڇڙڻ ولب نشت نه ٿي ٿو وڃي، ڇاڪاڻ ته مرڻ کانپوءِ ڪو به جيو ڏٺو ڏسڻ ۾ ڪو اچي، اسين ته رڳو پرتيڪش کي ئي ٿا مڃيون، ڇاڪاڻ ته پرتيڪش کانسواءِ انومان آدي [پرمان] ٿي ئي ڪونه. تنهن ڪري مکيه پرتيڪش اڳيان انومان آدي گهٽ درجي جا هئڻ ڪري ڪجهه مڃڻ ئي ڪونهي سندو اصولي ته ٻي ڀاڳ آهي ولط پرشارٿ جو ڦل آهي.

جئني لوڪن جا گرنٿ

وري هي پرڪ ۽ جين مت وارو وشنو انهن کان سواءِ ٻين مت وارن جو ديد پڪ ڪتاب ڪندو ۽ پڙهي [وڏائيندو] ۔ جاڪاڻ ته هي ماڻهو پهرينءَ کان ئي ٻين مت وارن کي ڏسڻ، پڙهڻ يا نقل ڪرڻ لاءِ لڳا ڏين ٿا ۔ جيئن جيئن ته خاص ڪري آريا سماج اسائين جي سنسڪرت سيمت سو سو لعل ڪريشنا داس جي سمجهه ۽ پرشاوت سان [سدين] گرنٿ منيا آهن. ڪاشيءَ جي "جين پرڪاش پريس" پر [ڪن شستان] جي ڇپيل ڪري ۽ اسماڻي پر "پرڪرڻ رتناڪر" گرنٿ جي ڇپجڻ ڪري ته سڀني ماڻهن کي جئنين جو مت سمجهڻ سولو ٿيو آهي. ڀلا ڪهڙين مت جي گرنٿن کي ٻاڻ اي پڙهڻ ۽ ٻئي کي نه ڏيکارڻ ڪهڙن وڏوائين جو ڪم آهي؟ ان مان ائين ٿو ڀاسي ته انهن گرنٿن جي ٺاهيندڙن کي اڳ ئي شڪ هو، ته انهن گرنٿن ۾ نامعقول ڳالهين غلط ڪري جي ٻين مت وارا پڙهندا ته [ٺٺولين] ڪندا ۽ کين مٽيندا ۽ جي اسان جي مت وارا ٻين جا گرنٿ پڙهندا، ته پنهنجي مت ۾ شردڌا نه رهي سگهندي!

سڌارو گهر کان ڪجي

جيڪي ته هجي، پر گهڻا ماڻهو اهڙا آهن، جن کي پنهنجا دوش نه ٿا ڏسجن، پر ٻين جي دوش ڏسڻ لاءِ ڏاڍا تيار رهندا آهن. اها نياءَ جي ڳالهه نه آهي، جاڪاڻ ته پهرين پنهنجا دوش ڏسي لاهي گهرجن، پوءِ ٻين جا دوش ڏسڻ گهرجن ۔ هاڻي انهن پرڪ ۽ جئنين جي مت جو وشيه سڀني سڄڻن جي اڳيان رکيو ٿو، جئن آهي تئن [نياءَ سان] ويچار ڪجن ۔ किमधिकलेखेन बुद्धिमद्वर्येषु اڪاس سياڻن لاءِ وڌيڪ ڇا لکجي؟

ٻارهين سلوڪ جي انوڪما [ديباچو] نمبر ٢.

جنم ۽ مرڻ مڪت جو آرنڀ

جنهن آرنڀ ورجت جي لوڪن مخلوقان ستيه ۽ آتما جي براني لوڙه ڪندو ويد ودديا جي لکڻ ڪري جي مند منتر ڪرا ليا، سڀني جهن آدي، وارن ودديا ورق مڻن جي لوچار جو ڪاري ڪيا. چاڪار ڙ واليمڪي [رامائڻ ۽] مهاڀارت آدي، ۾ جنهن جو ذڪر ليکان ۾ لکيل ڪونهي! البت جنهن جي ڪرتڻ ۾ واليمڪي ۽ [مها] ڀارت ۾ ورڻن ڪيل رام ۽ ڪرشڻ آدي، جون ڪالون ذاتي وسعار سان لکيل آهن. ان مان سڌ ٿو ٿئي، ته هي [جهن] سند اهين ڪان پوءِ ظاهر آهي. جنهي لوڪ ٻهوچي سند کي ذاتو جهونو [قديمي] ٿا سمجهن. جي اهن هجي ها ته واليمڪي [رامائڻ] آدي گرنٿن ۾ سندن ورڻن اوس هجي ها! تنهنڪري [سڌ ٿيو ته] جهن مت انهن گرنٿن [لکڻ] کان پوءِ ظاهر آهي.

پر جنهن جو ڪو ڇوري ته جنهن جي گرنٿن مخلوقان ڪالون ترجمو ڪري واليمڪي آدي گرنٿ ٺاهيا هوندا، ته ڪالن ٻچو ڪوهي ته واليمڪي آدي، ۾ اوهالجي گرنٿن جو ذڪر ته لکيل ڪونهي، سو ڇو؟ ۽ اوهالجي گرنٿن ۾ [سندن ٿالا] جو آهن؟ چاهه پيا جي جهر کي پت ڏسي سگهندو آهي؟ هرگز نه! ان مان ظاهر ٿي سڌ آهي ته جهن ۽ پت مند شڪ ۽ شڪست آدي مت کان پوءِ آرنڀ ٿيا آهن.

سچ ۽ ڪوڙ کي پڌرو ڪرڻ

عيسٰي عن ٻارهين (١٢) سلوڪ ۾ جيڪي به جهنن جي مت بابت لکيل آهي سو سڀ ورو سندن گرنٿن جي ثبوتن موجب لکيل آهي، تنهنڪري جنهي لوڪن کي ڪاوڙ جهڙا نه ڪهي چاهڪاڙ ته جيڪي به اسان سندن مت بابت لکيو آهي، سو ونگو ستيه ۽ آستيه جي لوڙه ڪرڻ لاءِ آهي، ۽ نه ورودي يا هاڃي رسائڻ لاءِ. جنهي پسوڻ يا جهي پيا لوڪ هي ليک پڙهندا، تن سڀني کي سچ ۽ ڪوڙ جي توليه ڪرڻ لاءِ ويچار ڪرڻ ۽ ليک لکڻ جو وچهه ۽ ملندو ۽ پوءِ انهن ته ورقندن. جيسين شڪا ڪندا ۽ جواب ڏيندا تيسين پورو سان سمجهه [نه سگهندا] يا ليک نه لکيا، تيسين سچ ۽ ڪوڙ جو نرڻيه ڪي نه سگهندو. جيسين وددوان ۾ سچ ۽ ڪوڙ جو نرڻيه نه ٿيو آهي، تيسين موکسن کي ٻيا آلڪار ۾ ڦاٿل ڏاڍا مشڪل سان ٻڌن ٿا. تنهنڪري سچ جي جئه ۽ ڪوڙ جي نه ٽڪرڻ لاءِ سترا جي اصولي ۾ واد وواد ڪرڻ يا ليک لکڻ اسان منش جاتيءَ جو مکيه ڪم آهي. جي ائين نه ڪبو ته منش [جاتيءَ] جي اُنتي ڪڏهن نه ٿيندي.

(١٤) راجا يشپال ٿي سلطان شهاب الدين غوريءَ غوليءَ جي لٺي کان چڙهي ڪري آيو، ۽ راجا يشپال کي پرياڳ جي قلعي ۾ سنبت ١٢٤٩ ۾ پڪڙي قيد ڪيو، انهن کان پوءِ اندرپرستھ يعني دهليءَ جي بادشاهي پاڻ (سلطان شهاب الدين) ڪرڻ لڳو. [سندن] ٥٣ پيڙهين جي ٧٥٤ ورهين ۱ مهيني ۽ ١٧ ڏينهن جو وستار الهاس جي گهڻن ئي پستڪن ۾ لکيل آهي، انهن ڪري هتي نه لکيو اٿئون.

هن کان پوءِ ٻوڌ ۽ جين مت جي وشيه ۾ لکيو ويندو.

شري مد سوامي ديانند سرسوتيءَ جو رچيل سنڌو ڀاشا سان سينگاريل ستيارٿ پرڪاش جو يارهون سملاس آريه ورت جي مت جي کنڊن منڊن وشيه جي سنبنڌ ۾ پورو ٿيو.

* [ان کان اڳي پين الهاس ۾ لکيل آهي ته مهاراجا پرٿوي راج تي سلطان شهاب الدين غوري چڙهي ڪري آيو ۽ ٿانيسر واري ميدان ۾ ٻيو ڀيرو لڙائي ٿي، سنبت ١٢٤٩ ۾ گهرو فوت سبب مهاراجا پرٿوي راج کي جيتي، سندس اکيون ڪڍي پڪڙي مارائي ڇڏيو ۽ پوءِ ان کان پوءِ دهلي (اندرپرستھ) جو راڄ ڪرڻ لڳو. مسلمانن جو راڄ ٤٥ پيڙهين تائين ٦٤٣ ورهيه رهيو.] [انوادڪ].

نوٽ:- پيڙهيءَ ۽ پيڙهيءَ جي معنيٰ جاڻڻ [[illegible]] سمجهڻ ۽ [illegible] اڳي جو ورتاءُ. [انوادڪ].

(١٠) راجا مهاپاتو راج ڇڏي، جهنگ ۾ تپسيا ڪرڻ ويو. بنگال جا راجا آڏي سين اهو ٻڌي پنهنجو لشڪر موڪلي راج ڪري ورتو. [سندن] ١٣ ڄڻن ١٥١ سال ١١ مهينا ٢ ڏينهن جو وستار [تفصيل]:-

سنکيا	نالو آڻ راجا	سال	مهينا	ڏينهن
١	آڏي سين	١٨	٥	٣١
٢	ولاول سين	١٢	٤	٢
٣	ڪيشو سين	١٥	٧	١٢
٤	ماڌ سين	١٤	٤	٣
٥	سور سين	٢٠	١١	٢٧
٦	ڀيم سين	٥	١٠	٩
٧	ڪلياڻ سين	٤	٨	٣١
٨	هري سين	١٣	٠	٢٥
٩	ڪشيم سين	٨	١١	١٥
١٠	نارائڻ سين	٣	٢	٢٩
١١	لکشمي سين	٢٦	١٠	٠
١٢	دامودر سين	١١	٥	١٩
	ڪل جوڙ	١٥١	١١	٢

(١١) راجا دامودر سين پنهنجي اميرن تي ڏاڍو سخت هو، تنهن ڪري راجا جو امير ديپ سنگهه لشڪر گڏ ڪري راجا سان وڙهيو. اُن لڙائيءَ ۾ راجا کي ماري ديپ سنگهه پاڻ راج ڪرڻ لڳو. [سندن] ڇهن ڄڻن جي ١٠٧ سال ٦ مهينا ٢٣ ڏينهن راج جو وستار:-

سنکيا	نالو آڻ راجا	سال	مهينا	ڏينهن
١	ديپ سنگهه	١٠	١	٢٦
٢	راج سنگهه	١٤	٠	٠
٣	رڻ سنگهه	٦	٨	١٠
٤	ٻر سنگهه	٤٥	٠	١٥
٥	هري سنگهه	١٣	٣	٢٩
٦	ڄمڻ سنگهه	٨	٠	١
	ڪل جوڙ	١٠٧	٦	٢٣

(١٢) راجا ڄيون سنگهه ڪن ڪارڻن ڪري پنهنجو سمورو لشڪر اُتر پاسي وٺي ويو. اها خبر ٻڌي پرٿوي راج چوهاڻ ذات جو راجا ڄيون سنگهه تي چڙهي آيو، ۽ لڙائيءَ ۾ ڄيون سنگهه کي ماري اندرپرست [دهليءَ] ۾ راج ڪرڻ لڳو. [سندن] پنجن ڄڻن جي ٨٦ ورهين ۽ ٢٠ ڏينهن جي راج جو وستار [تفصيل]:-

سنکيا	نالو آڻ راجا	سال	مهينا	ڏينهن
١	پرٿوراج	١٢	٣	١٩
٢	ابهه پال	١٤	٠	١٧
٣	دوجن پال	١١	٣	١٤
٤	اديه پال	١١	٧	٣
٥	ڄيهپال	٣٦	٤	٢٤
	ڪل جوڙ	٨٦	٠	٢٠

سنگيا	نالو آري راڄا	سال	مهينا	ڏينهن	سنگيا	نالو آري راڄا	سال	مهينا	ڏينهن
۱	سمدرپال	۵۴	۲	۳۰	۹	امرت پال	۳٦	۱۰	۱۳
۲	چندرپال	۳٦	۵	۴	۱۰	ڪي پال	۱۲	۵	۲۷
۳	سهاءِ پال	۱۱	۴	۱۱	۱۱	مهي پال	۱۳	۸	۴
۴	ديو پال	۲۷	۱	۲۸	۱۲	هري پال	۱۴	۸	۴
۵	نرسنگهه پال	۱۸	۰	۲۰	۱۳	سيس پال *	۱۱	۱۰	۱۳
٦	سامپال	۲۷	۱	۱۷	۱۴	مدن پال	۱۷	۱۰	۱۹
۷	رگهو پال	۲۲	۳	۲۵	۱۵	ڪرم پال	۱٦	۲	۲
۸	گووند پال	۲۰	۱	۱۷	۱٦	وڪرم پال	۲۴	۱۱	۱۳
						ڪل جوڙ	۳۷۲	۴	۲۷

* ڪنهن تواريخ ۾ ڀيم پال به لکيل آهي.

(۸) راڄا وڪرم پال اُتر ڏي پاسي واري راڄا ملوکچند بوهرا تي چڙهي ڪري ساڻس ميدان ۾ لڙائي ڪئي. اُن لڙائيءَ ۾ ملوکچند وڪرم پال کي ماري اندرپرسٿ [دهليءَ] جو راڄ ڪيو. [سندن] ڏهن پيڙهين ۱۹۱ سال ۱ مهينو ۱٦ ڏينهن راڄ ڪيو، اُنجو وستار [تفصيل]:-

سنگيا	نالو آري راڄا	سال	مهينا	ڏينهن	سنگيا	نالو آري راڄا	سال	مهينا	ڏينهن
۱	ملوکچند	۵۴	۲	۱۰	۷	ڀيمچند	۱٦	۲	۹
۲	وڪرمچند	۱۲	۷	۱۲	۸	لوورچند	۲٦	-	۲
۳	امين چند □	۱۰	۰	۵	۹	گووندچند	۳۱	۷	۱۲
۴	رامچند	۱۳	۱۱	۸	۱۰	راڻي پدماوتي (گووندچند جي راڻي)	۱	۰	۰
۵	هريچند	۱۴	۹	۲۴					
٦	ڪلياڻچند	۱۰	۵	۴					
						ڪل جوڙ	۱۹۱	۱	۱٦

□ سندس نالو ڪٿي مالڪچند به لکيل آهي.

(۹) راڻي پدماوتي مري ويئي کيس پٽ ڪونه هئو. تنهنڪري سڀني درٻارين صلاح ڪري هري پريم وئراڳيءَ کي تخت تي ويهاري درٻاري راڄ شروع ڪيو. سندن چئن پيڙهين ۵۰ سال ۲۱ ڏينهن جي راڄ جو وستار [تفصيل]:-

سنگيا	نالو آري راڄا	سال	مهينا	ڏينهن	سنگيا	نالو آري راڄا	سال	مهينا	ڏينهن
۱	هري پريم	۷	۵	۱٦	۳	گوپال پريم	۱۵	۷	۲۸
۲	گووند پريم	۲۰	۲	۸	۴	مهاباهو	٦	۸	۲۹
						ڪل جوڙ	۵۰	۰	۲۱

(٣) راجا وير سال سين کي وير مها نالي پرڌان مٽري [وڏي وزير] ماري راڄ ڪيو. [سندس] سورهن پيڙهين ٤٤٥ سال ٥ مهينا ٣ ڏينهن راڄ ڪيو، انجو وستار [تفصيل]:-

سنگيا	نالو آرِ راجا	سال	مهينا	ڏينهن
١	وير مها	٣٥	١٠	٨
٢	اڀي سنگهه	٢٧	٧	١٩
٣	سرو دتا	٣٨	٣	١٠
٤	پرٿوي	١٥	٤	١٠
٥	وير سين	٤١	٢	١٣
٦	مهي پال	٤٠	٨	٧
٧	شترو شال	٢٦	٤	٣
٨	سنگهه راج	١٧	٢	١٠
٩	تيج پال	٢٨	١١	١٠
١٠	مانڪ چند	٣٧	٧	٢١
١١	ڪامر سين	٤٢	٥	١٠
١٢	شترو مردن	٨	١١	١٣
١٣	جيون لوڪ	٢٨	٩	١٧
١٤	هري راو	٢٦	١٠	٢٩
١٥	وير سين ٻيو	٣٥	٢	٢٠
١٦	آديتيه ڪيتو	٢٣	١١	١٣
	ڪل جوڙ	٤٤٥	٥	٣

(٤) سنگل ديش جي راجا آديتيه ڪيتوءَ کي ڌنڌر نالي پرياڳ جي راجا ماري راڄ ڪيو. [سندس] ٩ پيڙهين ٣٧٤ سال ١١ مهينا ٢٦ ڏينهن راڄ ڪيو، انجو وستار [تفصيل]:-

سنگيا	نالو آرِ راجا	سال	مهينا	ڏينهن
١	ڌنڌر	٤٢	٧	٢٤
٢	مهرشي	٤١	٢	٢٩
٣	سنرڇي	٥٠	١٠	١٩
٤	ڀيما پند	٣٠	٣	٨
٥	ڌرپات	٢٨	٥	٢٥
٦	مهوڪ راج	٤٥	٢	٥
٧	رڏو سين	٤٧	٤	٢٨
٨	آوي لڪ	٥٢	١٠	٨
٩	راجپال	٣٦	٠	٠
	ڪل جوڙ	٣٧٤	١١	٢٦

(٥) راجا راجپال کي سندس ڏول ڏيهہ مهان پال ماري راڄ ڪيو. هڪ پيڙهيءَ ١٤ ورهيه راڄ ڪيو. سندس ولش اڳتي نه وڌيو.

(٦) راجا مهان پال تي راجا وڪرماديتيه "اوڄيڻ" (اجين) منجهان چڙهائي ڪري، راجا مهان پال کي ماري راڄ ڪيو. هڪ پيڙهيءَ ٩٣ سال راڄ ڪيو، سندس سنتان به اڳتي نه وڌيو.

(٧) راجا وڪرماديتيه کي شالواهن جي امراو سمدرپال ڀنڌ جي ٻوڪيءَ ماري راڄ ڪيو. [سندس] ١٦ پيڙهين ٣٧٢ سال ٤ مهينا ٢٧ ڏينهن راڄ ڪيو، انجو وستار [تفصيل]:-

(۱) شريمان مهاراجا ڳڏشفر آديءَ جي ونش جي اٽڪل ٿيون ٻڙهين ۱۷۷۰ ورهيه ۱۱ مهينا ۰ ڏينهن راڄ ڪيو، اُن جو وستار [تفصيل]:-

سنکيا	نالو آرڻ راڄا	سال	مهينا	ڏينهن
۱	ڳڏشفر	۳۶	۸	۲۵
۲	ٻربکشڻ	۶۰	۰	۰
۳	[illegible]	۸۴	۷	۲۳
۴	اشوميڌ	۸۲	۸	۲۲
۵	رام ڄو	۸۸	۲	۸
۶	چترمل	۸۱	۱۱	۲۷
۷	چترورت	۷۵	۳	۱۸
۸	دشبد ستاهه	۷۵	۱۰	۲۴
۹	اڪوسين	۷۸	۷	۲۱
۱۰	شورسين	۷۸	۷	۲۱
۱۱	ڳون ٻتي	۶۹	۵	۵
۱۲	رگهوبنس	۶۵	۱۰	۴
۱۳	ورڪنڪ	۶۴	۷	۴
۱۴	سڪندر	۶۲	۰	۲۴
۱۵	نرهرڻ ڄو	۵۱	۱۰	۲
۱۶	سجرت	۴۲	۱۱	۲
۱۷	شورسين ڄو	۵۸	۱۰	۸
۱۸	ڀروسه سين	۵۵	۸	۱۰
۱۹	ميڌاوي	۵۲	۱۰	۱۰
۲۰	سرن چتر	۵۰	۸	۲۱
۲۱	ٻهر ٿلو	۴۷	۹	۲۰
۲۲	ترهوي ديو	۴۵	۱۱	۲۳
۲۳	يوڙ مل	۴۴	۸	۷
۲۴	ڪرڌوي	۴۴	۱۰	۸
۲۵	الميڪ	۵۰	۱۱	۸
۲۶	آدي پال	۳۸	۹	۰
۲۷	دڙن مل	۴۰	۱۰	۲۶
۲۸	دماسڻ	۳۴	۰	۰
۲۹	ٻهر پال	۵۸	۵	۵
۳۰	ڪشميڪ	۴۸	۱۱	۲۱
	ڪل جوڙ	۱۷۷۰	۱۱	۱۰

(۲) راجا ڪشميڪ جي ٻه‍ڙقاڻ مهتريه وسروا راجا ڪشميڪ کي مساري راڄ ڪيو، [سنڌس] چوڏهن ٻڙهين ۵۰۰ سال ۳ مهينا ۱۷ ڏينهن راڄ ڪيو، اُنهن جو وستار [تفصيل]:-

سنکيا	نالو آرڻ راڄا	سال	مهينا	ڏينهن
۱	وسروا	۱۷	۳	۲۹
۲	ٻرسيهي	۴۲	۸	۲۱
۳	ٻرٻرسيهي	۵۳	۱۰	۷
۴	اننگ شاهي	۴۷	۸	۲۳
۵	هوايهٽ	۳۵	۹	۱۷
۶	ٻرم سيهي	۴۴	۲	۲۳
۷	مڪ پالال	۴۰	۲	۲۱
۸	ڪڪدوسه	۴۲	۹	۲۴
۹	سڄ	۳۴	۲	۱۴
۱۰	امرجوڙ	۲۷	۳	۱۶
۱۱	اسپال	۲۴	۱۱	۲۰
۱۲	ڌشرٿ	۲۵	۴	۱۲
۱۳	ويرسال	۳۱	۸	۱۱
۱۴	ويرسال سين	۴۷	۰	۱۴
	ڪل جوڙ	۵۰۰	۳	۱۷

ڳڻيا ويندو هو رهي. جن جهنگلي ٻيلي ڪم ڪندا ه کي ٻڌي ڪجهه ڏيو جو هو ٻالهندي آهي. ساڳيءَ ويس جو ماڻهو وڏوان، گوالي، ڌاريڪ، سمه پرشن جي سنگت ڪندڙ، پوتي، ٻرشاولي، جهنڊو، ۽ سمل ٿو ٿي، سوکي ڏوره آزمي ڪام ۽ موڪش ڪري هن جدو ۽ ايندڙ جنم ۾ سدا آنند ۾ لو رهي.

ايترو آريه ورت جي رهندڙ ماڻهن جي متن بابت مختصر ۾ لکيو سهن.

آريه ورت جو راڄ ۽ وڻش: - اِن ڪان سواءِ جيو لوڙڙ آريه راجائن جو اتهاس ملو آهي، اهڙيءَ سڀني سچن جي جاڻو لاءِ پڙهو ڪم ٿو رهي. هيٺئر آريه ورت جي راڄ وڻش [گهراڻي] جنهن ۾ شريمان **مهاراجا يڌشٽر** کان وٺي **مهاراجا يشپال** تائين [جيڪي **مهاراجائون**] ٿي گذريا آهن، تن جو اتهاس لکون ٿا. شريمان **مهاراجا "سوايمبو"** منوء کان وٺي **مهاراجا يڌشٽر** تائين جو اتهاس ته **مهاڀارت** ۾ لکيل ئي آهي. ان مان سچن کي [مهاڀارت کان] اوڙتن ٻاهي جي اتهاس جي ڄاڻ پوندي. هي ۽ وشڌ "هريشچندر چندرڪا" ۽ "موهن چندرڪا" نالي وڏياڻيءَ الا مهيني ۾ ۽ گهرا لڪرانڌ وسالن ۾ جي [آن وقت] لاڏ ڪواري مڃهان چتوڙڳاڙه ٻوسان رياست اڏيپور (راجپوتانا) مان نڪرندا هئا، آن ۾ ڇپيا هئا ۽ اُتان ئي اسان نقل ڪيا آهن. جي اُنهن لي لساليا آريه سنڌ اتهاس ۽ وديا ٻسڪن جي کوج ڪري پرڪاشمد ڪندا رهندا ته ديش کي ڏاڍو لاڀ رسندو. آن پترو جي سپاڏڪ مهاشيه ليڪيوي متر ڪان هڪ پوراڻي پسڪ جا وڪرمي سمبت سترهن سؤ ٻاسي ه (١٧٨٢) ۾ لکيل هئي، تنهن کان نقل ڪري، پهنجن ترجن بابت ماگهه شڪل پڪش سمبت ١٩٣٩ جي ١٩ ۽ ٢٠ حصن ۾ هيءَ ٽن پاڪشڪ پترن ۾ ڇاپيو هو، سو هيٺئن موجب سمجهڻ:-

آريه ورت جي راڄ وڻشاولي

اِندر پرسٿ [دهليءَ] ۾ آريه لوڪن شريمان مهاراجا يشپال تائين راڄ ڪيو، جن ۾ شريمان مهاراجا يڌشٽر کان وٺي مهاراجا يشپال تائين اٽڪل هڪ سؤ چوويهه (١٢٤) وڻش يعني پيڙهيون [ٿيون]، جن [چار هزار هڪ سؤ ستونجاهه ورهه، اٺ مهينا ۽ چوڏهن ڏينهن] ٤١٥٧ ورهه ٩ مهينا ١٤ ڏينهن راڄ ڪيو، آن جو وستار هن ريت آهي:-

ڪل راڄ جو سمو

راجا	سنکيا	ورهه	مهينا	ڏينهن
آريه راجا	١٢٤	٤١٥٧	٩	١٤

* شاعراڻو خيال آهي ته هماليه جي چٽي ۾ مڙلي لهندو آهي، جنهن کي ڪم ڪندا جو لڌا آهي. [اُڏيو ه ڪان].

‡ ڪنجا جهنگلي سنڌيءَ ۾ لاڙي ۽ سنسڪرت ۾ ڪمجتيا ٿا چون، سا سوناڻ ورنه سون لوڙها لاءِ هڪ ولي، جو ڪم ڏيندي آهي. [ڪپهراو].

ساڌڪ- پڙو پائي ! هي مهاڻا موڪامي [پهچي من لي هلندو ڦيرو ڦيرواهه] آهي. هتي گهڻو وقت نه رهندا. سڀني آشيرواد ونڻي هتيو نه پهچڻي وسف آهر سڀني ڪي، من ۾ ڏني سان سڀوا ڪريو، چاهڪاڻ ته "سڀوا مان ميوا ملندا آهن"! هي ڪيهن لي موش لي ٻڌن ته الاهي ڪيهڙو ور ڏيڻي چڏين؟ "سڀني جي ڪمه آيا، آهي." ڳرهستي اهڙيون من موهيندڙ ڳالهيون ٻڌي، ڏاڍي خوشيءَ مان سارا ڪنندا ڪهر موٽندا آهن. ساڌڪ به اُهين سان گڏ هليا ويندا آهن، ان لاءِ ته ٻيهان ڪو سڀني پاڪپڙ پڙو نه ڪري ويٺي! شاهوڪارن کي جيڪي ڪتر ملندا آهن، ان وقت [سڌ جي] وڏائي ڪندا آهن. ان ريت هي جي ساڌڪن سان گڏجي ويندا آهن، ان لي ڪي [سڌ] سڀني حال ٻڌائي ڇڏيندا آهن. پوءِ نه شهر ۾ هلچل مچي ويندي آهي، نه مالاڪيءَ جاءِ تي ڪهڙا ڏاڍا وڏا سڌ آيا آهن، هاڻ اُهين وٽ! چڏهن لوڪن جون لوڪون ڏاهي ڪهڙي ساڌو وٽ ٻچن نه "مهاراج! منهنجي من جو حال ٻڌايو." پوءِ ته ٻه ٻڌ ٻڪونڇ [ٻت واتڪي لفظ ٻا ٻول ڪاڻا] ڪري ماٺ ڪري موڻ [خاموشي] ڌاري ويندا آهن ۽ چوندا آهن ته "اساڪي ڪهڙو نه سڀاڀو!" پوءِ جهڙڪ سڀني ساڌڪ ۽ چوڻ لڳندا آهن ته "هي اوهين ڪين گهڻو سڀاڻيندا نه هو هليا ويندا." ڪي وڏا ماڻهو ساڌڪ کي پاسيرو ڪري چوندا آهن ته "اسان جي من جي ڳالهه چوانوس ته ڏيهي اسين سڀ ڪهيندا سين." ساڌڪ پڇندو ته "ڳالهه ڪهڙي آهي؟" شاهوڪار ڪيس ٻڌائي ڇڏي. پوءِ ڪيس ساڳين اصولن جي اشارن موجب ولي وڃي ورها ڳالهين. سڌ سمجهي جهٽ [ڳالهه] ٻڌائي ڇڏي. پوءِ نه سڀني عملي ٻڌي وڃي نه ماوا! ڏاڍا وڏا سڌ پرش آهن. ڪو ٻيٽا، ڪو ٻيٽا ڪو ويهار ڪو اشرفيون، ڪو ڪپڙو ۽ ڪو سيڌو سامگري ڏيڻ لڳن، پوءِ جهڙن ڪجهه مهنا رهي، ليڪن پهچيءَ پهچيءَ ايا موجب لڳ ويندا نا رهي، ڪي ڪين ڪي ڀڄڻ جي ڪوڙهن ۽ مڪ جي موڙهن ئي ٻنڌ لبڻ جي آشيرواد يا رکڻي ڏيندو آهي ۽ ڪالس عوار ٻن رونيا واڻي ڇڏيندو آهي نه جي لهيچي ٻڪئي سچي هونگي نه ڀت پوڌا ليندو. ان نموني جا ڪيترائي ڏيڪ اهڙا آهن، جن جو امتحان وڏوان لي ولي سگهن ٿا ۽ نه پيا.

وديا ۽ ستسنگ جي مهما:- ڪيهڙي ريت آدي وديا پڙهڻ ۽ ستسنگ ڪرڻ گهرجي ۽ جهڙڪي ڪوڙ ڪيس لڳي ۽ نه اڀاڻي سگهي، ۽ پڻ اهن ڪي ٻهالي سگهي ۽ چاڪاڻ ته وديا کي مٺي جهڙن اکيون آهن. ٻيان وديا ۽ سکيا جي گيان لفو علي، جي ٿورا ڪان لي اُهر سکيا نا ولن مي لي مٺي ۽ وڏوان نا ٿڪهن، خراب سنگت وارا ذهني ٻاڻي ۽ مهامورک پٺي ڏاڍا ڏک نا پائين. الفڪوٺي گيان جي وڏائي لڪل آهي. جو جاڻي لو سو [اها ڳالهه] سچي لو.

न वेत्ति यो यस्य गुणप्रकर्षं स तस्य निन्दां सततं करोति । यथा किराती करिकुम्भजाता मुक्ताः परित्यज्य बिभर्ति गुञ्जाः ॥ [सू० चा० ११-१६]

هيءَ سڪيهن ڪويءَ جو شلوڪ آهي. جو جيهن جو گڻ نٿو ڄاڻي، سو ٿنهن جي ٿولو

هوندو آهي ۽ انهيءَ ڪري سڀ ڀلائي ڇڏيندا آهن. جهڙي شهر يا ڳوٺ ۾ جاهوڪار وڌندا آهن، تهڙي ئي ٻيو جهڙو ۾ انهن سڀ ڪي وهاريندا آهن. سنڌ ساڌڪ [ڪٿ ڪندي؟] شهر ۾ وڃي الهاڻ پڇي هر ڪنهن کان پڇندا آهن ته ”اوهان اهڙي مهاتما کي ڄاڻي سگهو ٿا، آهي يا نه؟“

مالهو ايئن پڇندا آهن، ته هو مهاتما ڪير آهي ۽ ڪٿي آهي؟ ساڌڪ:- وڏو سنت پرش آهي. من جون ڳالهيون ٻڌائي ڇڏيندو آهي. جنهن وٽان ڪڏهن سوال پڇندو آهي. وڏو پرڪرامي آهي. سنڌس درشن ڪرڻ لاءِ اسين پنهنجا گهر ٻار ڇڏي ڳوليندا ٿا وتون. ڪنهن مڙڪي جيو هجي ته هو مهاتما جي پاسي آيا آهن. گرهستي:- اهو مهاتما اوهانکي ڪڏهن ۽ اساڻکي ۾ ٻڌايو. درشن ڪري من جون ڳالهيون پڇندا سون، ان وقت سڀ ڪنهن شهر ۾ گهمي هرڪنهن کي اهي سڀ جون ڳالهيون ٻڌائي، راحت جو ساڌڪ ۽ سڀ ڳالهيون ٻڌائي ٻولندا آهن. وري ٽولي جو شهر يا ڳوٺ ۾ وڃي ساڌڪ ۽ سڀ ٻڌي ڪنهن ڳالهيون ڪري پوءِ چار ڇهن ساڌڪ [اوري سان] ڪنهن هڪڙي شاهوڪار کي چوندا آهن، ته مهاتما ملي ويو آهي. جي اوهانکي درشن ڪرڻو هجي ته هلو! هو ڇڏهن ٿيا ٿا ٿين ته ساڌڪ ڳالهين پڇندا آهن، ته اوهين ڪهڙي ڳالهه لاءِ پڇڻ گهرو ٿا؟ اساڻکي ٻڌايو. ڪو پٽ جي اچا ڪري، ڪو ڌن جي، ڪو روڳ مٽائڻ جي ۽ ڪو شتروءَ کي جيتڻ جي؛ ساڌڪ ڪنهن وٽ ٿا وڃن. سڀ ۽ ساڌڪن جهڙا اشارا [آئر لي شرو] ڪيا آهن [ان موجب ڪندا آهن] اوڪاس جنهنکي ڌن جي اچا هجي تنهنکي سڄي پاسي، جنهنکي پٽ جي اچا هجي تنهنکي سامهون، جنهنکي روڳ مٽائڻ جي اچا هجي تنهنکي کٻي پاسي کان ۽ جنهنکي شتروءَ کي جيتڻ جي اچا هجي تنهنکي پوئتان وٺي وڃي سامهون ويهڻ جي وچ ۾ ويهاريندا آهن. تنهنکان ڪندي سڀ پنهنجي ساڌيءَ جو نٿ ڏيڻي وڏي واڪي چوندو آهي ته ”اچا هجي اسانوٽ پٽ وٺڻ آهي، جو اوهان پٽ جي اچا ڪري آيو آهين؟“ ساڳيءَ ريت ڌن جي اچا ڪندڙ کي [چوندو آهي ته] ”اچا هجي ڳوڙهيون وٺڻ آهي، جو ڌن جي اچا ڪري آيو آهين؟ شمن وٽ ڌن ڪٿي وٺڻ آهي؟“ روڳ واري کي:- ”اسين حڪيم آهيون ڇا جو اوهان بيماري مٽائڻ جي اچا ڪري آيو آهين؟ اسين وڪڻي نه آهيون، جو تنهنجو روڳ مٽايون! وڃ ڪنهن ولنديءَ وٽ“ جي سنڌس پتا بيمار هجي ته ساڌڪ [سڀ کي] آڱوٺو جي حالا بيمار هجي ته ڏسڻي آڱر ۽ ماءُ بيمار هجي ته وچين آڱر وال بيمار هجي ته پاڃ [آڱر]، جي ڏيڻ بيمار هجي ته چيچ ڏيکاري ڇڏيندو آهي! جيءَ ڏسي سڀ چوندو آهي ته ”تنهنجو پتا بيمار آهي، تنهنجي ماتا، تنهنجو ڀاءُ، تنهنجي استري يا تنهنجي ڌيءُ بيمار آهي.“ پوءِ ته اهي چار ئي مرڳوئي ويندا آهن. ساڌڪ کين چوندا آهن ته ”ڏسو! جڏهن اسان اوهانکي چيو هو، تڏهن ٿي آهي يا نه؟“ گرهستي:- هائو! جڏهن اوهان چيو هو، تڏهن ٿي آهي! اوهان اسانجي ڏاڍي ڀلائي ڪئي آهي ۽ اسانجا وڏا ڀاڳ هئا، جو اهڙا مهاتما مليا، جنهنجو درشن ڪري اسين ڪرتارٿ ٿياسين.

آڌيه جي ڪمدن ڪرڻ ۾ وڌل رهندا آهن. ويد مارگ جي الٽيءَ ۾ هميشه ۽ پاکنڊ آهن ان جي ڪمدن ڪرڻ ۾ شامل ٿيا آهن.

ساڌن ۽ سنياسين جا ڪرتوت:- سنياسي لوڪ ڇا آهن ؟ سمجهن ٿا ڪمدن معدن سان انسان جو ايمان. ڪهڙو ؟ انهن ۾ موڙيا آهن! انهن لوڪ ۽ ڪريه لي باو سمان آهن! انهن جي عقل ڪري ٿي ته ويد مارگ جا وروڌي وام مارگي آڌي سمپرداءِ، عيسائي ۽ مسلمان ۽ جيڪي آڌي وڌي رها ۽ هميشه ۽ وڌندا ٿا وڃن ۽ انهن [عمدن] جي گهٽتائي ٿيندي ٿي وڃي ۽ ڇا ۽ سعدن انهن نمون ٿلن. ڪلمديون ڪهان؟ جي سعدن من ۾ پراپڪار ڪرڻ جو خيال ۽ ڪراوڻ ٻالڪ جو اُپاءُ هجي [ڇا ڪن] جي ماڻهو ته پنهنجي پرڪٽا ۽ ٻالڪ ٻالڪ جي پيٽ ۾ پيو هجي ڪين ٿا ليڪن ۽ سچاو جي نندا ڪن ڪهڙو ٿا ڏڄن. انهن ڪري [لوڪيشنا] لوڪ ۾ پرتشٺا [واسيشنا] ڌن ڪٺو ڪرڻ ۾ لڳو رهڻ ۽ موهجون ماڻڪ (پتريشنا) پٽن جهان جهان سان پرتيه رڪڻ، انهن ٽنهي ايشنائن [اِڇائن] کي ڇڏڻ اوس آهي. ايشنائون [سنساري اڇائون] ته ڇڏيون ڪين، پوءِ سنياس ڪيئن ورتي سگهيو ؟ اوڻاسه پکشپات ڇڏي ويد مارگ جو اپديش ڪري جڳت جي ڀلائي ڪرڻ لاءِ ڏينهن رات وڌل رهڻ سنياسين جو مکيه ڪرتويه آهي. جڏهن پنهنجين فرضن جي ادائي نه ٿا ڪريون ته سنياسي آڌي ٿالا رکائي اجايا آهن. پيٽن گرهستي رهندا ۽ ستيارٿ ۾ محنت ٿا ڪن ڪن سنياسي پراپڪار ڪرڻ ۾ ڪاهل ۽ وڌيڪ پرشارٿ ڪندا ۽ ڪيا رهندا ۽ انهن تي سمورا آشرم آڌي ٽڪندا. ڏسو! اوهان جي اکيان پاکنڊ مت وڌندا ٿا وڃن ۽ [عمدن] عيسائي ۽ مسلمان ته ٿيندا ٿا وڃن. ٻر اوهان کان پنهنجي گهر جو نباهه ۽ انهن کي ٻالڪ ۾ ملائڻ ڏڍ و ۽ نه پڄي. پڄي ڇا ؟ انهن، جڏهن اوهين ڪرڻ گهرو. هميشه ورتمان ۽ ڀوشيه ۾ اُنتي شيل نه ٿيندا ۽ ليسن آڌ وڌ ۽ پين ڏيهن ۾ رهندڙ مختن جو واڌارو نه ڪندو. جڏهن ويد آڌي شاسترن جو پڙهڻ پڙهائڻ ۽ برهمچريه آڌي آشرمن جو ليڪ ٻالڪ ۽ سچ اُپديش واڌاري جا ڪارڻ ٿيندا آهن ۽ انهن لئي ڏيهن جي اُنتي ٿيندي آهي. خبردار ٿيو! اوهان کي سچ پچ پاکنڊ جون گهڻيون ڳالهيون ڏسڻ ۾ ٿيون اچن. جهڙي ريت ڪوڊ ڪالنڊار يا ساڌو پيٽ ڏيڻ جون سڌيون ڏيکاري، ته اُن وقت گهڻيون اسريون ٿيون وڃن ۽ هيٺ ٻڌي پيٽ ٿيون گهرن ۽ ۽ ٻاراجي سچي کي پيٽ ٿيڻ جي اسيس ڪري ڇڏيندا آهن. انهن مان جيڪي پٽ ڄمندو آهي، سي سمجهنديون آهن ته ٻاواجيءَ جي وچن ڪري ٿيو. ڪالهن ڪو پڇي ته ٻر ٻر ۾ ڪيتيءَ، ڪڏهن ۽ ڪيترا آڌيه کي ۽ ٻاتي جيءَ جي وچن سمان پيا ڄمندا آهن ڇا ؟ پوءِ ته ڪو ۽ جواب نه ڏئي سگهندو. جو ڇوري ٿيو ته اُٿا پيٽ کي ڇتو وٺي ٿو سگهان [ته ڪاڪس پڇي] ته ٻالڪ ڇو ٿيو مري ؟

ڏنساريءَ جي ڏيکن جون ٺڳيون:- ڪيترائي ڏورمت ماڻهو انهيءَ سان رهندا آهن، جو وڏا وڏا بڙيان ۽ ڏوڪي ۾ پيهو وڃن، جيئن ڏنساريءَ جا ٺڳ! انهي ماڻهو ۽ سچ سڀ ڪڏجي ڏورانهين ڏيهن ۾ ويندا آهن. سمجهائڻ جو پيٽ ۾ ٿيو ۽ مٺارو

اتي بہ اهي آسڻ ۽ لڇڪ آهن، پر انهن کان به ڏاڍي ڏکيو آهي. ڪنهن ته [وڪو] ٻالو ٢٠ برهمچاري تا رکن، پر جن کي گهڻو وقت ڌيان ۽ ڌاري سڀني کان ڪندا ۽ جيسي ۽ پرشڪرڙ آڏي تي آسڻ تان رهن. وڌيا پڙهڻ جو ۽ ٻالو لتا ولن. جهڙي ريت "برهمچاري" ٻالو لو ڪجي، تهڙي ريت ارڪاسڪ ويد پڙهڻ پر يا ڪلاڪ تي شاريڪ لفظ ڪن. انهن برهمچاري اڪري ۽ جي نگهي ۽ وارن ٻين جهان ڪئين نه ڪري جا هنيئن.

انهيءَ ود ٻاهيڄ سنياسي به ڏاڍو ۽ ڪمڻ ڪلي وڪو پهندا تا ولن. اهي ويند بازگ ڏانهن نه ڪيهه به آتي لغا ڪن، بلڪ لنبڙ پر تي سنياس وٺي گهمندا تا رهن ۽ ودپا پڙهڻ چهڏي تا ڏين. انهن برهمچاري ۽ سنياسي جي ال پلر آڏي ۽ جي مولهن جيا ڏوشن ۽ پرجيا ڪندا هيڏانهن هوڏانهن گهمندا تا رهن. ودپا پراڻي ۽ سانت پر رهندا آهن. ايڪانتڪ استالن ۾ اڪيا الوسار ڪالي اين سهها نيا رهندا آهن، ۽ ايرشا ڏويش پر ڦاسي لبدا ۽ ڏ شڪ ڪرم ڪري گذوان تا ڪن. جي وڏو پڳڙن ڪٿون ٻاسڙ ۽ ڏلسڻي نڪڻ ڪري ٻانڌ ڪري سڳورو سمجهي ۽ سهلي ڪان مٿي جائي چڱا ڪرم لغا ڪن، انهن سنياسي به جڳت ۾ اڄاڻو تا رهن. پر جي سچي جڳت جو لاڀ تا ڪن، سي چڱا آهن.

٦٥. گرو، پوري ۽ ڀارتي گوسائين:- پوشن- گري، پوري ۽ ڀارتي آدي گوسائين لوڪ نه چڱا آهن ۽ چاڪاڻ ته اهي سڌا مون لاهي، هيڏانهن هوڏانهن ڪا ڪهن، سون ساڌن کي مرجون رکائيندا آهن. هر هنڌ ادوئيت مت جو اپديش ڪندا آهن، ٿورو گهڻو پڙهندا پڙهائيندا به آهن، تهن ڪري اهي چڱا هوندا.

اڻر- اهي ڏهر ٣٧ [سنياسن جا] پوتين ڪنهڻا آهن، سادي ڪجهن، سڌن مڌلمون وڳيون پرچن ڪري لاءِ آهن. ڪيترائي ساڌو وڏو ڪاڏي ڪانڻ لاءِ مڌلمن پر رهندا آهن، دليي به آهن، چاڪاڻ ته ڪنهن کي مهنت بڻائيندا آهن. ساڌن جو اهو مهنت جو ٿين پر وڏو هوندو آهي، سو گدي ۽ تي ويهندو آهي. [پوءِ سڀ براهمڻ ۽ ساڌو] اتي هڻن ۽ گل کلي [چونڊا آهن ته]ڇ

नारायणं पद्मभवं वसिष्ठं शक्तिं च तत्पुत्रपराशरं च व्यासं शुकं गौडपदं महान्तम् ॥

انهن شلوڪ پڙهي، " هرهر ابولي، شس ڪان جي و وڪا هري، ساشٽانگ نمسڪار ڪندا آهن. جو انهن نه ڪري، انهيءَ آئي رهڻ نه مشڪل آهي، اهو ڏليپ سنياس کي ڏيڪاري ٿو ڪندا آهن ۽ جهڙي ڪري جڳت ۾ سان وڏي ۽ مال ملي. ڪيترائي مهڏاري نه گوشتي رهندي به سنياس جو وڏو ايمان ڪندا تا رهن، ۽ ڪرم ڪجهه به نه. سنياسين جا ته اهڙي ڪرم آهن جي پهچن سڀالس پر لکيا اٿون. اهي نه ڪري اڄاڻو سمو تا وڃائن. جو ڪن چڱو اپديش ڪري ته سندس وروڌ ڪندا. گهڻو ڪري اهي ساڌو پير [لائيندا] ۽ ود واڪش پاسيندا آهن. ڪر ڪر شيگو سمورڏانهه جو ايمان به ڪندو آهي. شاستراريڪ ڪندا آهن ته پهنجي مت ارڪاسڪ شنڪر آچاري جي جل [مت] جي استاپنا ۽ چڪرالڪس

هي ماڻهو جيترو اسانکي ڏاڍن ۽ سورن ڏا ڪئن، اوترو سمورو انهن ماڻهن کي پراڻوڪ پر ملي ٿو وڃي. جگياسو:- انهن کي ڪو ڏنڊ [سزا] ملندو يا نه، ۽ اوهان ولسن کي ڇا ملندو؟ ڪو اڳ جا ڪهڙا ڪم؟ مڪن وارا:- اسين ڪهڙا ڪندا آهيون، جنهن جو سڪ اسان کي ملندو. جگياسو:- اوهان جو پڙهڻ ۽ آهيو ڪهڙو لاڀ! ڪڏهن ڪو سورن اڳيتي پيا رهندا ٿو جنهن مالڪ ڪي الي ڏا پالڻ، سو ڪو پاسو ٿي اڳتي وڃي پيندو. جي اوهان کان ڪندا هئو ها، ته اوهان جو آڻيا ۽ پرو مي ها. مڪن وارا:- ڇا اسين اهڙا آهيون؟

جگياسو:- اندر ۾ ڏاڍا سرا آهيو. مڪن وارا:- اوهان ڪيئن ڏا سمجهيو؟ جگياسو اوهانجي هلت چلت ۽ ورتاءَ سمجهان. مڪن وارا:- مهاتمائن جو ورتاءُ هاٿيءَ جي ڏندن سمان ٿيندو آهي. جيئن هاٿيءَ جا ڏند ڪائڻ جا ٻيا ۽ ڏيکارڻ جا ٻيا ٿا ٿين، اهڙي ئي اسين به اندران پورا آهيون ۽ ٻاهران وڃي ايلا ڏا ڪندا آهيون. جگياسو:- جي اوهين اندران شڌ هجو ها، ته اوهان جا ٻاهريان ڪرم به شڌ ٿين ها. پر [ٻاهريان ڪرم اشڌ آهن] انهن ڪري اندران به پورا آهيو. مڪن وارا:- اسين ڪجهه به هجون پر اسان جا چيلا ته چگا آهن؟ جگياسو:- جيئن اوهين گرو آهيو ائين ئي اوهان جا چيلا به هوندا. مڪن وارا:- هڪڙو مت ۽ هڪڙي لي ته سگهندو، ڇاڪاڻ ته ماڻهن جا گڻ، ڪرم ۽ سڀاءُ جدا جدا آهن.

جگياسو:- جي لنبي پڻ پر هڪجهڙي سکيا وٺو، ۽ سچ ڳالهائي آدي ڌرم کي گرهڻ ڪريو ڪوڙ ڳالهائڻ آدي ڌرم کي ڇڏي ڏيو، ته هڪڙو مت اوس ٿي وڃي. ٻه مت ارٿات ڌرماتما ۽ پاپي جي سدا رهندا ئي آهن، سي ته رهندا. پر ڌرماتما وڌيڪ ۽ ادرمي گهٽ هئڻ ڪري سنسار ۾ سک ۽ جڏهن ادرمي گهڻا ٿين ته دک وڌندو آهي. جي سڀئي ودوان هڪجهڙو اپديش ڪن ته هڪڙي مت [ڌرم] ٿيڻ ۾ ڪو به دير نه لڳي. مڪن وارا:- اڄڪلهه ڪلجڳ آهي، ستجڳ جي ڳالهه نه ڪريو. جگياسو:- ڪلجڳ نالو آهي زماني جو. ڪال نڪرمي [ڪرم نه ڪندڙ] هئڻ ڪري ڪو ڌرم يا ادرم ڪري ٿو پر ساڳي طاقت سان [وقت ڪندو] ڪرائي. بلڪ ڪلجڳ تون ئي آهيو ۽ اوهين نياڻ ڪري رهيا آهيو. جي ماڻهو پاڻ ئي سچ ۽ ڪلجڳ نه ٻڌي، ته جيڪو سنسار ۾ ڪير ڀلائي ٻڌي نه سگهي! اهي سڀئي سنگت جا دوش ۽ گڻ آهن ۽ نه سڀاويڪ.

ايترو چئي آپت [ودوان] وڃي ويو. ڇاڪاڻ ته مهاتمائن اوهان مهمتجو آڌار ڪيو آهي، ته ان جيڪو اڳ نه هڪجهڙي جا ۽ ڦاسي لفت پوشت ڪي رکيا ها، هيٺين ڪڏ ۾ اندون ٻاڪهڙن جو ڪلدن يا ۽ پراويشم سچي مت جو مکدن ڪندو رهندو. آپت:- اهڙي سچي مڪن جو ۽ وشيش ڪري ودوان ۽ سنياسين جو ڪم آهي. ستيه جو مکدن ۽ ڪوڙ جو ڪلدن پاڻ ۾، پڙهائي، ۽ ستيه اپديش ڏيندي ڪري سچي مت ڦلائي ڀلائي پکيڙي ڇڏجي.

اچو ته برهمچارين ۽ سنياسين جي اوستا:- پرشن- جي برهمچاري ۽ سنياسي آهن، سي ته ٺيڪ آهن؟

ٻرجا ٻيئي اسان جي ست ۾ [شامل] آهن، ته اسان کي ڪنهن ڪم واسطي ٻڌو ويو آهي؟ ڇاڪاڻ ته اهي ٻئي ٻڌل ٿين ٿيون. ٿڌهن انهن ڳالهين کي ڇڏي ٻيا ڪيا هلا ٿيندا ئين. جگياسو:- اوهان جو وڏي ويلي اڄاڻا ڳال ڳا ڪا ٻڌو. [انهيءَ جهڙان] جي اوهين ويا ٻڌهي گرهستين جيا چوکرا ۽ چوکريون پڙهائيندا رهو. ته [جيڪو] اوهان جو ۽ گرهستين جو ڪلياڻ ٿي پوي. مقن وارا:- جي اسين سڀ کان ڪن ولي مرڻ ڪان [علاوه] سڀ کي ڇڏيون، [اوٿاسد] ٻاهتهجلي ڪان جوابي ڪان ويا ٻڌهي ۾ لڳا رهون، تهن کان پوءِ پڙهائڻ ۽ اُپديش ڪرڻ ۾ ڪجهي اُٻو ٻرڪاوٽ ڪريون، [ڇاڪاڻ ته] اسان جو شاسترن ۾ پڙهيو [ستيم آهي] ۽ اوڪاسد ڪجهه ته ٿورا اسان کي [جو هيٺيو] اهين کي لکين ويا ملي ڪا وجهن ۽ موجون کا مالڪون، کي ڇڏيون جو؟ جگياسو:- ان جو لٿجو ته خراب آهي. ڏسو اوهين ڏاڍيون ٿيارٿيون ڪا ٻڌو. جلدي مرڻي ڪا وجهو. ٻڌايان ۾ ٿيندا ٿي ٿيو. اجان ته ڪا سمجهو؟ مقن وارا:- اٿي ٻاٻي!

एका धर्मेहका कर्म एका हि परमं पदम् । यस्य मूले एका नास्ति ... ! एका एकत्वकायते ॥ १ ॥

आना अंशकला: प्रोक्ता: कृष्णोऽसौ भगवान्स्वयम् । अशक्तं सर्वं इत्यन्ति कृष्णं हि गुणवत्तमम् ॥ २ ॥

(١) اون ٻڌو آهن، سڀاري ڳالهيون اٿو سمجهين، ڏسي! ڪنهن کان سواءِ ڪو ڪم ڪرڻ ۽ ڪو ڪرم به ٿو ملي. جنهن جي گهر ۾ ڪو ڪتي سو هاءِ ڏکو! هاءِ آکو! ڪندو اٿو پڌاوڻ کي اڪتندو ۽ [چوندو ٿو رهي] ته هاءِ [پيسا هجن ها، ته هيءُ اٿم شيءِ ضرور وٺان ها! (٢) سورهن ڪلائن واري ته ڪرشن ۾ اپيندي ڀڳوان جي ڪلا ته هرڪو ٿو ٻڌي، ته سورهن آئين [ورلي ڪلائن وارو] ۽ ٻئين ۽ ڪرشن ورلي الهه ڪلائن وارو جو ورلهو آهي، سوئي ته ساڪشات ڀڳوان آهي. ان ڪري ٿي هرڪو ورتن جي کوجنا ڪندو رهي، ڇاڪاڻ ته ورتن مان ئي سمورا ڪم سڌ ٿا ٿين.

جگياسو:- ٺيڪ آهي. اوهان جي الاولين ليلا اهو لکوئي آئي. اوهين جيترو ته ٻاهڪ ڪڍو ڪمو آهي سو سمورو ٻڌو سمجهي سگهي. ڇو ته ان ۾ ڄڳت جي ڀلائي ٿي ٿئي، ڇاڪاڻ ته جيڪي سچين اُپديش ڪري سڀاوڪ لاڀ ٿو ٿئي، تهن ٿي ڪوڙي اُپديش ڪري هاڃي به ٿي ٿئي. جي اوهانکي ڏن سان ٿي ٻڌيون آهي ته ڪوڪري ۽ واپار آدي ڪرم ڪري ڏيو ته ڪا ڪين حڪيو؟ مقن وارا:- ان ۾ ڏاڍي سخت ڪرڻي ٿي پوي ۽ گهاٽو ته ٿيئي وڃي! ڪو اسان جي عن ليلا ۾ گهاٽو پوي ٿي ڪولا، بلڪ سدا لاڀ ٿي لاڀ ٿيندو ٿو رهي. ڏسو! [وڳو] ڪلجي ڏن [ڪليءَ جا ڪل ڀا ٻن] وجهي جرائا امرسه ڏيئي، مالها ڀڙاڻي ٿنا ڇڏيون. [اهڙيءَ ريت ٻڌايان] جيلو سڀڪي آدو ڏور جهان ٻڌجي ٿو وڃي. پوءِ ڪيس جتن وڃاڻو ٿين وڃي سگهندو. جگياسو:- ماتهر اوهان کي ايڏا پيسا ڇا لاءِ ٿا ڏين؟

مقن وارا:- ڏوڻ، سورڳ، ۽ مڪتيءَ [واسطي] لاءِ. جگياسو:- جڏهن اوهان ٻانڌ آئي مڪتي ته آهيو ۽ ته مڪتيءَ جو سورڳ جا ساڌن ٿا ڄاڻو، تڏهن اوهان جي سيوا مڪتيءَ کي ڇا ملندو؟ مقن وارا:- هن لوڪ ۾ ٿو ملي ڇا؟ ته، مرڻ کان پوءِ پرلوڪ ۾ ٿو ملي.

خالي رهي ڪري پنهنجو بدن جهڙ اجايو ٿا وڃائين! ڏس! جهڙي ڳالهه ته اهي هزار ٿي هڪ
سؤ جا ٿين، آهو ٿي وڃي سڀ [آهي] ۽ [انهيءَ ڪري] سوڀڪار ڪرڻ گهرجي! ۽ جيئن ته هڪ
ٻئي جا ورونڌي ٿين، سو ڪيئن [ٿي سگهي]، ڪيترو آڏو ۽ سو ڀڳڪار ڪري جهڙو ڪنهن!
جگياسو - انهيءَ ٻارن جا ڪهڙا ڪم ڪهڙي؟ آچارين ۽ روحي [گاهن] اهڙن اهڙين ڳالهين
هي سمجهي جي هڪ سچي روحي نهيندي، ان ته انهن هزارن جي سڀا جي رچ ته نڪي ان جهڙ ته
پڙهندڙ سڀ ڪري! سچ جهڙو ته ڏو هر اهي نه ڪري ڳالهائي ته؟ سڀئي هڪ سر سان جهڙ ته سچ
جهڙو ته ڏو هر اهي ۽ ڪري ڳالهائي ته آڏو هر! سائين ۽ ڀيٽ ۽ ودِيا پڙهڻ، اڀياس ۽ وڪڻ، ٿوري
جواني ۽ ته وراڻ [ڪرڻ]، سنسڪرت، پرڻا ۽ ۽ سچي وهنوار آدي ۽ ته ڏو هر [جهالن] ۽ اوديا
ڪرڻ [ڪرڻ]، ان هميشه ته وڪڻ، وڏو ڪرڻ، ڪسڪ، اوس، ڪري ٿي وهنوار، جهل ڪٽ،
هٺ ۽ ٻي جي خالي آدي ڪرڻ ته آڏو هر [جهالن]. سڀئي هڪ مت سان جهڙ ته وديا آدي
ڪرڻ ڪرڻ ته ڏو هر ۽ اوديا آدي پراپت ڪرڻ ته اڏو هر آهي. پر ۽ جگياسو ۽ سڀئي ڪان پنهنجو
ته ڀن رڳي اهي اوهين سڀني [ڏاڍ ته] هڪ مت پڙهي سچي ڏو هر جي آهي ۽ ڪري
رهڻ ڪي ساڳيو ته جهڙو ٿا ڪريو؟ اوهين سڀئي پنهنجي ته جي ڪهڙن آهن ڪريون ته امان کي
ٺيڪ مڃو ڪيئن؟ اهالتا جيئا اهالتي آڳا ته ته وهندا ۽ ڪمالي نشت ٿي و ٻيا ڪي. پر ۽ ته جي
آنند اسين ڪري وعدا آهين، سي سڀ ۽ هئن ٻان علما وٺندا. انڪري اسين جاڳي پنهنجي
ته پنهنجي پنهنجي هت جو اپديش ۽ هت ڪندا ٿي ٿا اچون، چاڪاڻ ته " و ڏي ڪاهي
شڪر [ڪيل] سان ۽ ٻاٻا مڙهي مڪر [مڪر] سان ۽ اهالي ڳالهه آهي! ڏسو ستيار ته سڀئي ۽ سچي
ماڻهو ڪي ڪو ڪو، ٿو ڏئي ۽ ا، ڪو پڇي ٿو. ڪهڙو وانگر اڙي ۽ چالاڪين ٿو ڪري
سو ٿي ماڻا ٿو مڙي. جگياسو - اوهان جو ايڏو پاڪ ٻياري ٻين ماڻهن کي ٺڳي وڃايا آهيو
[ته ته] واڄا ارهانڪي ڏٺو جو اهو ڏئي؟ مٿين وارا - اسان واڄا کي ته پنهنجو چيلو ٻڌائي
چڙهيو آهي! پنهنجو پربند ڪيل آهي، جو ڪڏهن ته ڀڳو ٿيندو! جگياسو - اوهين ٻين مٿن ته
وهندڙ ماڻهن کي فريب سان ٺڳي ڪئن هاجي ٿا پنهنجو، پرچندڙ ايان ڪهڙو جواب ڏيندڙ؟
[اوهين ته] ڪهڙو نرڪ ۾ پوندا. ٿورڙي جيئڻ لاءِ ايڏا وڏا پاپ ڪرڻ ڇو ٿا ڇڏيو؟
مٿين وارا - جڏهن جهڙي تهڙو، تڏهن ڏٺو ويندو، نرڪ ۽ پرچندڙ جي سزا جڏهن ملندي،
تڏهن ماڻدي، هيئر ته آنند ٿا ڪريون. اسانکي ڪهڙي سان ماڻهو ڌن آدي پدارٿ ٿا
ڏين، ڪا زبردستي ڪري ٿا وٺون! پر واڄا ڏنل جو ڏيندو؟ جگياسو - جيئن ڪو
ننڍڙي ٻالڪ کي ڀلائي ڌن آدي پدارٿ ڦري، ته کيس سزا ٿي ملي، تئن اوهانکي ڇو
نٿي ملي؟ چاڪاڻ ته [منوسمرتيءَ جي ادياءِ ۲ جي شلوڪ ۵۳ ۾ چيل آهي ته]:-

अज्ञो भवति वै बालः पिता भवति मन्त्रदः ॥ मनु० [अ० २ । श्लो० ५३]

جيڪو گيان ته آهي سو ٻار آهي، جو گيان ڏيندڙ آهي سو پتا ۽ ورڌ [پوڙهو مڙس] ٿو
سڏجي، جو پنڊت ۽ وديوان آهي سو اوهانجهڙن ڳالهين ۾ لڳو ٿئي، ان اگياني ماڻهو جي ٻالڪ
جهڙا آهن، انکي ٺڳڻ ڪري اوهانکي سرڪاري سزا اوس ملڻ گهرجي! مٿين وارا - جڏهن واڄا ۽

اهڙو بندو جڳياسو وگيشڻوءَ وٽ رهڻ ساڳي لئي پنهنجو برابر ٿئي. وڌيڪ اهڙو جيڪاسس ته " اسانجا لڇڻ ۽ عادتون ڏسي مهراج ته ڏجندو آهي." جڳياسوءَ مان ير وچار ٻاهر ته جي نڪري، مکيون خواهش جا سڀاڻي، جهڙو ڏاڍيل ۽ شترو لڱا ڏجن، ته مهراج جا اوڪر ٿيو ڏجندا؟ وري اڳيئي وڌيو ته هر ڪنهن سڀ واري ٻار ٻالکي سچو جهڙو. ڪنهن جهڙو ته اسانجو ڪير سچو، ڪنهن لسالڪ، ڪنهن دادر، ڪنهن ولپ، ڪنهن سهجالند ۽ ڪنهنکي ماڌو الهادي وڏو اوتار ڄاڻائيندو ٻڌائين! هڙوان ڪان اڻجي، ۽ سڌن ٻار بر عڪس ٿي سان وورڌ ڏسي ۽ عام ٻڌ ڪيائين اُن الهن بر گرو الفاظ بورڪ ڪر ڪرلهي، چاڪاڻ ته هرڪو جي ڪو ٻاسد ٿڙ سڙ لوالوي شاهدي ڏيندڙ ٿيڻي ٿا بون. جڏهن ڪوڙا دڪالدار ڪيو اٺ ٻيا سنڌن پڙوا آڌي ٻنهيءَ ٻنهجيءَ وسٽوءَ جي وڏائي ۽ اڻ جي ڳالهه ڪندا آهن، الن ڏي اُهي به آهن، اهڙو سمجهي [و ٢١١ـ ڏسو عنڪ اُڀمند ڪنڊ ٣ منتر ١٢ ۽ ١٣]:-

तद्विज्ञानार्थं स गुरुमेवाभिगच्छेत् । समित्पाणिः श्रोत्रियं ब्रह्मनिष्ठम् । १ ॥
तस्मै स विद्वानुपसन्नाय सम्यक्प्रशान्तचित्ताय शमान्विताय । येनाक्षरं पुरुषं वेद सत्यं प्रोवाच तां तत्त्वतो ब्रह्मविद्याम् ॥ २ ॥ मुण्डक० [१ । २ । १२-१३]

(١) اُن سچ جي وڃاڻ [وشش ڪمان ٻرابت ڪري] لاءِ هو समित्पाणि اوڳاڻ هٿ ۾ ڏئي، اُرڪس هٿ [ڪوءِ ڪي اُونڌ ڪري لاءِ ڪنهن هٿ ۾ ڪٽي]، ويد ڄاڻندڙ، برهم ۾ لڳل [وشواس] رکندڙ ۽ برماتما کي ڄاڻندڙ گروءَ وٽ وڃي، اهڙن ٻاڪٽن جي چاهه ۾ ته ڦاسي.

(٢) جڏهن اهڙو جڳياسو وڏوان وٽ وڃي، هنو شانت چت، جي اندرين ۽ ٻاهرين آئل جڳياسوءَ کي برماتما جي ڳالهه ڪري ۽ سچاءَ ۽ برهم ودّيا جو پڌرڻ اُپديش ڪري [اهو] جڳياسو ڏورو، ارحقو ڪامر، موڪش ۽ برماتما کي جنهن جنهن سالن سان ڄاڻي سگهي، اهڙي اهڙي سکيا [ڪيس] ڏيندو رهي.

جڏهن جن [جڳياسوءَ ڪڻسءَ سکيا موجب] اهڙي نرش کي وڃي چيو ته مهاراج! مهنجو من لاهن سمبرداين جي جهڳڙن ڪري منجهي پيو آهي، ڇاڪاڻ ته جي ڪا اُنهن مان ڪنهن ڪڙي جو چيلو ٿو ٿيان، ته [ٻاقي رهيل] نو سڙ لوالوي جو ورودي ٿيلو ٿو بڻيو، جنهن جا نو سڙ لوالوي منهن شترو ۽ ڪڙو مٽو، سو هرگز سکي ٿي نٿو سگهي. مهنجي ٿي ارهن موکي اُپديش ڪريو، جو آءٌ گرهڻ ڪريان. آپٽ وڏوان- ٻالهي سورا مٺ اوڌيا مان ٻيدا ٿيل ۽ وڏيا جا ورودي آهن. موکن، لبج ۽ ڇهڪائي مالهن کي ارهالي ٻنهنجي جار ۾ ڦاسائي، ٻنهنجا سوارٿ ڪڍيندا آهن. اُهي ويچارا ٻنهنجي منش جنم جي ڦل کان

* پوروالڪ ۽ مسلمانن جهان موجيندا آهن ته ايلاد جي ڦاروزيءَ سان ٻاب ۽ پنج ٽوري ڪجي سزا ۽ جزا ڏيندڙ برماتما ستين اسمان ۾ ڪنهن تخت تي ويٺل آهي، اُنکي هو بهراج ٿا ڪوٺين.

† جو بورو وڏوان اسلوب سِڪمِ، لايءَ جيهءِ ڪري ڪالسواد وڳسو سڄالئيءَ جو اُپديش ڪندڙ ۽ ٻار ۽ اُن تي ٿلندڙ هجي، تنهنکي آپٽ وڏوان ٿا چون.

کي مهڙ، مذهب ماڻس آڏي پنهنجن مڪانن جي سيرين [استعمال] ۽ ونڊيا مل آڏي پڙهندا
لنعون کي مهڙ آڏي. جي آون مڪتيءَ جي لاءِ ٿو ڪرين، ته اسانجو ڇيلو ٿيءُ! جگياسو-
چگو، پر پنهنجا مهاتمائن جو پڻ نه ڪري ڪالڪن ڪنهن پڇي پوءِ آيندس. انهن ڪالهوءَ جهڙن
۾ مهڙهي شرڌا ۽ پرماتما جيمدي، ڪنهن کي ڇيلو ٿيڻ پوندس. وام مارگي- اڙي، ڇو
ٿو ڪمراهيءَ ۾ پوين؟ هي ماڻهو ڪوئي اوهان کي پنهنجي جاءِ ۾ ڦاسائي ڇڏيندا! ڪنهن وٽ به
نه وڃ! اسان جو شرڻاڳت ٿي پئو. ته تو کي پڇتائڻو نه پوندين! ڏس! اسانجي مت ۾ ڀوڳ ۽ موڪش ٻئي
آهن! جگياسو- ڀلا، ڏسي ته اچان.

اڳتي هلي شيعوءَ وٽ وڃي پڇيائين ته انهن به ساڳيو ئي جواب ڏنس، وڌيڪ چيائون ته
شو جي رڊراڪش [مالها] ڀسم [ڀڀوت] ۽ لنگ جي پوڄا ڪرڻ ڌاران مڪتي هرگز نٿي ملي!
هو ڪنهن ٻئي نوين ويدانتيءَ وٽ ويو. جگياسو- پنڊت مهاراج! اوهانجو ڪهڙو
ڌرم آهي؟ ويدانتي- اسين ڌرم ۽ اڌرم ڪجهه به ڪين ٿا مڃون. اسين ساڪشات برهم
آهيون! اسان ۾ ڌرم ۽ اڌرم آهن ڪٿي؟ هيءُ سڄو جڳت مٿيا آهي، ۽ جو ڪهاڻي ۽ شڌ
ٿيڻ گهري، سو پاڻ کي برهم مڃي ڪري جيو جي ڀاونا ڇڏي ڏئي ته مڪت ٿي پوندو.
جگياسو- جي اوهين برهم ۽ نت مڪت آهيو، ته برهم جا گڻ، ڪرم ۽ سڀاءُ اوهان ۾ ڇو
ڪونهن؟ ۽ شرير ۾ ڇو بند آهيو؟ ويدانتي- تو کي شرير ڏسڻ ۾ ٿو اچي، الڪري آئي ٿون
ڀرانت [ڀليل] آهين! اسانکي ته برهم بنا ڪجهه به ڏسڻ ۾ نٿو اچي. جگياسو- اوهان ڏسندڙ
ڪير آهيو ۽ ڏسو ڪنهنکي ٿا؟ ويدانتي- ڏسڻ وارو برهم آهي، ۽ برهم کي برهم ٿو ڏسي!
جگياسو- ڇا، برهم ٻه آهن؟ ويدانتي- نه! پنهنجو پاڻ کي ٿو ڏسي! جگياسو- ڇا ڪو
پنهنجي ڪلهن تي پاڻ چڙهي سگهندو آهي؟ اوهان وٽ سواءِ چرچائيءَ جي ٻي ڳالهه ڪانهي.

هو اڳتي وڃي جينين کان پڇيو، انهن به اهو جواب ڏنو ۽ وڌيڪ چيائون ته "جين
ڌرم" کانسواءِ ٻيا سڀ ڌرم جهوٽا [آهن]، جڳت جو ڪرتا انادي ايشور ڪو ڪونهي،
جڳت انادي ڪال کان وٺي جهڙو ئي آهي ۽ رهندو. تون اچي اسانجو چيلو
ٿي، ڇاڪاڻ ته اسين सम्यक्तवी [سمڪتي] اڀلاشا سان طرح چڱا آهيون، ۽ انهن ڳالهين
کي مڃون ٿا. جين مارگ کانسواءِ ٻيا سڀ ڪوڙا آهن.

اڳتي هلي عيسائيءَ کان پڇيائين. اُن به وام مارگيءَ وانگيان سب سوال جواب ڪيا.
ايترو وڌيڪ چيائين ته "سڀ ماڻهو پاپي آهن. پنهنجيءَ ڪوشش سان پاپ نٿو ڇٽي.
عيسيٰ تي ايمان آڻڻ کانسواءِ پوتر ٿي ڪري ته مڪتي ملي ٿي سگهي! عيسيٰ سڀني
جي ڇوٽڪاري لاءِ پنهنجي جان ڏيئي دنيا ڏي پڪاري آهي. تون اسانجو چيلو ٿي پئو."

ايترو ٻڌي جگياسو مولوي صاحب وٽ پهتو، اُن سان به اهڙائي جواب سوال ٿيا. وڌيڪ
ايترو چيائين ته "الله لاشريڪ خدا، حضرت پيغمبر ۽ قرآن شريف تي ايمان آڻڻ کانسواءِ ڪنهنکي به
نجات [مڪتي] ملي نٿي سگهي! جو هن مذهب کي نٿو مڃي، سو دوزخي ۽ ڪافر آهي،
۽ واجب القتل [قتل ڪرڻ لائق] آهي!"

٦٣. (ي) ايشور، جيو ۽ پرڪرتي:- (١٦) ٻج ۽ سلي والگيان جڙ ۽ چيتن جي سمجهڻ سمجهان جيو جي اُنهي موڪل، اُهين لِيط ڪان اڳي جيو لئو [جو و جود] نه مڃيو، ۽ اُنهن ليڪن ڪي لاس ڦيندڙ نه مڃيو، هڪ اٿي وو ذ [سڌالت] آهن، جي الهيءَ ڪان اڳي چيتن ۽ جڙ پدارٿ ڪاڻي ڪين، نه جيو ڪنهان اُپو ۽ سمجهو. ڪيهڙو ليو؟ جي اُنهن ٻنهي کي سدان [انادي] ٿا مڃو، نه برابر آهي. پر سرشٽي [ويسا] ڪان اڳي ايشور ڪالسواءِ ٻي ڪنهن شئي [عناصر] کي نه مڃيو، اُهو اوهانجو پڪش رد ٿي ويندو!

٦٤. آريہ سماج سان ملي ڪم ڪرڻ:- ٺهڪري جي اُنتي ڪرڻ گهرو نه آريہ سماج سان ملي سدس اُديش اقرار ڪرڻ سويڪار ڪريو، ۽ نه ڪيهه پر هٺ نه ايندو. اسان ۽ اوهان لاءِ تمام ضروري آهي، ته جنهن ديش جي پداوار مان اسانجو شرير ٺهيو آهي، هيٺ به پلجي ٿو ۽ اڳيندي به پلبو، ٺهنجي اُنتي تن من، دن ۽ پوٽر سان سڀئي ملي ڪري ڪريون. ٺهڪري جهڙي ريت آريہ سماج آريه ورت جي اُنتيءَ جو ڪارڻ آهي، تنهن ريت ٻيو ڪو ڪو ٿي سگهي. جي هن سماج کي ليڪ ليڪ سهائتا ڏيندا ته ڏاڍو چڱو ٿيندو، جا ڪانڻ ته سماج جو سوڀاڳيہ وڌائڻ سمداءِ [ــو سائٽيءَ] جو ڪم آهي ۽ نه هڪ [وِيڪتيءَ] جو!

پرشن:- اوهين هر ڪنهنجو کنڊن ٿي ڪندا ٿا رهو، پر پنهنجي پنهنجي ڌرم ۾ سڀئي چڱا آهن! ڪنڊن ڪنهنجو به نه ڪرڻ گهرجي! جي ڪجهه ٿا، ته اوهان اُنهن کان وڌيڪ ڇا ٿا ڏيکاريو؟ جي ڏيکاريو ٿا ته ڇا اوهان کان وڌيڪ يا اوهان جهڙو ڪو ماڻهو [آڳي] نه ٿي ٿيندو آهي، يا [هيٺ] ٿيندو؟ اهڙو اُيمان ڪرڻ اوهان لاءِ واجب نه آهي، جاڪاڻ ته پرماتما جي سرشٽيءَ ۾ هڪ ٻئي کان وڌيڪ، [هڪ ٻئي] جهڙا ۽ [هڪ ٻئي کان] گهٽ ڪوڙيئي آهن، ٺهڪري گهمنڊ [اُيمان] ڪرڻ ڪنهن لاءِ واجب نه آهي.

اُتر- ڌرم سڀني [سچي سدار جي ماڻهن] جو هڪ ٿيندو آهي يا هڪ کان وڌيڪ؟ جي چئو ته گهڻا ٿا ٿين، ته [ٻڌايو ته] هڪ ٻئي کان اُبتڙ ٿا ٿين يا هڪ ٻئي جهڙا؟ جي چئو ته اُبتڙ ٿا ٿين ته هڪ ڪالسواءِ ٻيو ڌرم ڪي ٿي ٿو سگهي! پر جي چئو ته هڪ ٻئي جهڙا آهن، ته سڀني الڳ الڳ ٿيڻ ٿي اجايو آهي. انهڪري [سڀ ٿيو ته] ڌرم ۽ اڌرم هڪ ٿي آهن ۽ انيڪ! اسان اها ڳالهه خاص طرح سان ٿا ڏيکاريون:-

مثال لاءِ، جي ڪو راجا سڀني سمپردائن [ڌرمن] جي اپديشڪن کي ڪٺو ڪري، ته هڪ هزار کان گهٽ نه ٿيندا، پر مکيہ وڏا ٻاڳا پراڻي، ڪراني، جيني ۽ قراني چار ئي آهن، جاڪاڻ ته سمردا سمپرداءِ انهن چئني ۾ اچي ٿا وڃن. راجا سڀني سان ڳالهائي ۽ ڪو جگياسو ٺهي پرمپالي وام مارگيءَ کان پڇي ته مهاراج! مون اڃا تائين اڪو گرو ۽ نه ڪنهن ڌرم کي گرهڻ ڪيو آهي. ٻڌايو ته سڀني ڌرمن کان اُتم ڪهڙو ڌرم آهي، جيهنڪي آءٌ گرهڻ ڪريان؟ وام مارگي- اسانجو آهي! جگياسو- ٻاقي نوسؤ نوانوي ڪهڙا آهن؟ وام مارگي- سمورا ڪوڙا ۽ نرڪ جا ٿاپي، جاڪاڻ ته:- [illegible] هن وچن موجب اسان جي ڌرم کان پري ٻيو ڪو ڌرم ڪونهي. جگياسو- اوهانجو ڪهڙو ڌرم آهي؟ وام مارگي- ڀڳوتي

ڪئي سهڻي نموني نه آهي.

٣٠. (ب) يورپ ۽ ڌرم جنم نه ڏيڻ:- (٩) اوهان سڀني جو يورپ ۽ ڌرم جنم [يورپين ۽ امريڪن] اها ڳالهه سڀ مسلمانن ۽ عيسائين کان سکيا آهيو! ان جو جواب آهي ته ڌرم جي ورهاڱا [ناڻي سماجي] حال سمجهي پڙهندا. پر [الي] اڪثر سمجهيو ته جيڪو شاستر اڳ ڪيتي [ازلي=قديمي] آهي، ۽ سنڌس ڪرم ۽ ڪرمن [فعل ۽ فاعل] جو تعلق سنبنڌ رهندو آهي. جا اهو جيو ڪٿي اڪيلو وڃي رهيو هو يا ويڙهو رهندو. اوهانجي ڳوٺ موجب ته پرميشور به نڪمو ٿو ٿيڇي!

ٻڌو وانءِ [ڳنڍڻ ۽ ڇڏڻ] جيو ته سڀ ڪري ڪرڻ هاڻي [ڪيل ڪرمن جو ڦل نه مليو]، ۽ اڪرتاڀياڳم [ڪرم ڪرڻ کان سواءِ ڦل ڏيڻ]، ڪرتاڀوڪتا=ايشر ڪهڙي [من جي]، ۽ وتنهه= [مڪمل ڪرڻ جي نه رڳو جا] دوش ۽ پرميشور کي نه لڳي! جي جيو نه هجن، نه پاپ ۽ پڃ جي ڦل ڀوڳڻ پر اڪيلو ڪري. جاڪاڻ ته جوڙي ۽ وڇ ٻئي ٻي سڪ، دک، هاڃي يا لاڀ ڀوڳڻ ٿيو آهي، ساڳيءَ ريت سنڌس ڦل به شرطي ڦاڙيءَ کان سواءِ نه ملي سگهندو. ڇو ته ٻنهي جيو پر ڪنهن پاپ ۽ پڃ ڪرڻ سواءِ ڪهڙي جيو پر سک دک ڪٿي ملي سگهندا؟ جي [اهي سک دک] اڳين جنم جي پاپ پنج اوهان نه هجن ته پرميشور انياءِ ڪندڙ [بي انصاف]، ۽ نه ڀوڳڻ [جي اوسطا پر] ڪرم جو ڦل نه ملڻ جي برابر ٿي پوندو. ڀرهڪري اوهان ماڻهن جي اها ڳالهه به چڱي ڪانهي.

٣١. (ف) ديون ۽ مهاديو جو پهچڻ:- (١٠) وڏيڪ اهو ته ايشور کان جدا ٻي ديوتا گهڻو [وشمش گڻن] وارا پيدا ٿيڻ ۽ ودوان [آهن لڪي يه اوهين] ديوتا ڪهڙو سڀ ليڪو ته آهي، جاڪاڻ ته برهما مهاديو ٿو سڏجي. جيڪي ديوتا هجن ها، ته ڪهڙي ديوتا جو سرامي ٿي ڪري [برهما] مهاديو ڪٿي سڏجي ها؟

٣٢. (ج) سوم ڪوڙ:- (١١) اڪيلو عورت آدي پر اڌڪار ڪرڻ کي حڪومت ۽ سمجهڻ به چڱو ڪونهي.

٣٣- (ي) رشمن منمن جا اڌڪار:- (١٢) رشمن منمن جي ڪيل اڌڪارن کي نه ڇڏي، عمل وغيره [جي اديبن] ڏانهن جهڪڻ چڱو نه آهي.

٣٤. (چو) ويد:- (١٣) ويدن جي ودوان کي ڪاڻڻ [عقلمند] سهڻو ڪانسواءِ، ٻين ڪتابن [عقل] ودوانن جي شروعات سهڻو سرول آسڻو آهي.

٣٥. (ج) جتيا پاپو ۽ جونئي رکايو [- (١٤) ودوان جو ليهاڻ سگهو پوڻ [لاءِ]، ۽ جونئي ڪڍائي مسلمانن ۽ عيسائين جهان ڪٿي وهڻ به اجايو آهي. جڏهن پاڻون آدي ڪهڙا پاپو ته، ۽ پاڻ [ڪانڌا] جي اها ڪري ٿا. ته جتيا آدي ٿي ڏاڍا ڳرا ٿا لڳن؟

٣٦. (ج) وڏن جو سنمان:- (١٥) برهما ڪانوڙسي آدي وڏ وسڀ پر ان ڪانوڙه ڪمرائي ودوان ٿي گذريا آهن. انهيءَ پرشنا ڪڏهن ڪري ٿو ۽ ٻين لوڪن جي ساراهه پر ڪري پوڻ، [اوهانجو] پڪهائڻ ۽ خوشامد ڪانسواءِ اهو ڪجهه ڪونهي!

جڳت جي آهي، ۽ ٻئي جيو کي ته اُهي ٿيڻ نٿا ڏيو، جئن عيسائي ۽ مسلمان آدي ٿا چون.
اِهو جواب سرشٽيءَ جي اُلٽيءَ [سماس اُلٽ]، ۽ جيو ۽ ايشور جي وچان ۾ [سماس ٿالهن
۽ ستون ۾ ذري ولو، ڪارڻ ڪالسواءِ ڪاويه جو ٿيڻ بلڪل اسمڀو [آهي]، ۽ اُهي لمل وسعو
جو ڀاس اِ ٿيڻ ته ساڳيءَ وقت ٿي اسمڀو آهي.

٣٣. (ص) پڇتاءُ ۽ پرارٿنا ڪرڻ:- (٧) اوهان ۾ عڪس هي ته دوش آهي، جو پڇتاءُ ۽
پرارٿنا ڪرڻ ڪري پاپن جي لوڙي ٿا چئو. انڪري هي جڳت ۾ پاپ گهٽا وڌي ويا آهن،
ڇاڪاڻ ته پرارٿنا ساٿو تيوت آدي پاراڻ ڪرڻ ڪري، جئين لوڪ دوڪار سڌر جي
جهڙ ۽ لمرني آدي ڪري، عيسائي ساٿو عيسيٰ اي ايمان آڻڻ ڪري ۽ مسلمان ساٿو توبهه
ڪرڻ ڪري ٻيا پوڳ جي پاپن جو لهڻ ٿا چون! انڪري پاپ جي ڏپ لهڻ ڪري، پاپن
۾ ساٿو گهڻو ڦاسي رهيا آهن. ان ڳالهه ۾ ڄمر ۽ پرارٿنا سچي ته پوراڻڪن آديءَ جهڙالي
آهن، ويد ۾ ڪِٿِي ئي [سمجهون ها ته]، پاپ ائين ڪا پوڳڻي لٿا لهن، [جهڙيءَ] پاپ ڪرڻ
کان ڊڄن ها ۽ ڌرم ۾ سدا قائم رهن ها. جي ٻيا پوڳڻ جي [پاپن جو] لهڻ چئو، ته ايشور
انياءِ ڪندو [سڏ ٿيندو؟].

٣٣. (ص) محدود ڪرمن جو محدود ڦل:- (٨) اوهان جا جيو جي اَلپ اٿئي ٿا
چئو، سا هرڳز سچ ڪانهي، ڇاڪاڻ ته محدود جيو جي [محدود] ڪئي ڪرمن ۽ ساڌن جو
ڦل ته محدود ٿيڻ اوس آهي.

پرشن:- پرميشور دياڙو آهي، محدود ڪرمن جو ڦل ٻي اَلپ ڏيڻي ڇڏيندا.

اُتر - اُهي ڪئن ته پرميشور جو نياءُ نَشٽ ٿي ويو! پر ته چڱن ڪرمن جو واڌارو ڪو
ڪونه ڪندو! ڇاڪاڻ ته جي ٿوري سڌ ڪرمن جو اَلپ ڦل ايشور ڏيندو، يا پڇتاءُ يا
پرارٿنا ڪرڻ ڪري ڪئي ڪڏهن به پاپ ڇڏڻ سي لهي ويندا، ته اهڙين ڳالهين ڪري ڌرم
جي هاڃي ۽ پاپ ڪرمن جو واڌارو ٿيندو آهي.

٣٣. (ص) وڏڪ گيان ۽ سياوڪ گيان ۾ ڀيد:- پرشن:- اسين سوڀاوڪ گيان
کي وڏو ڪري ته وڏو ٿا چئون، ۽ ته نيمتڪ گيان ڪيئي! ڇاڪاڻ ته جي پرميشور جو ڏنل
سوڀاوڪ گيان اسان ۾ نه هجي ها، ته ويدن کي ته جيڪر ڪئن پڙهي پڙهائي ۽ سمجهي
سمجهائي سگهون ها؟ تنهنڪري اسانجو مت ڏاڍو چڱو آهي.

اُتر - اوهانجي هيءَ ڳالهه اُرارٿڪ [بي معنيٰ] آهي، ڇاڪاڻ ته جو ڪنهنجو ڏنل گيان ٿو
ٿئي، سو سوڀاوڪ ڪونه ٿئي. سوڀاوڪ گيان سهج گيان ليندو آهي، جو ته گهٽجي وڌي سگهي
۽ نه وڌي. اُن سان ڪو به اُنتي ڪو ڪري سگهي. سوڀاوڪ گيان ته جهنگلي ماڻهن ۾ به
آهي، ته به هو پنهنجي اُنتي ڪا ڪري سگهن. جو نيمتڪ گيان آهي، سو ئي اُنتيءَ جو ڪارڻ
آهي. ڏسو! توهين ۽ اسين بالڪپڻ ۾ ڪرتويه ۽ اُڪرتويه [ڪرڻ ۽ نه ڪرڻ جهڙا ڪرم] ۽
ڌرم اَڌرم ڪجهه به ٺيڪ ٺيڪ نه ڄاڻندا هئاسين، جڏهن وڏوان وٽ پڙهياسين، تڏهن ئي
ڪرتويه ۽ اُڪرتويه، ڌرم ۽ اَڌرم سمجهڻ لڳاسين. تنهنڪري سوڀاوڪ گيان کي سهج کان

نه پراڻيءَ [عطا ڪان خالي] ٿي ٿي، تنهنڪري سندن ڇاپل سمورا گرنٿ پراڻ ٿا ٿين. تنهن ڪري اسين سچائي سچي ڪان ٿا ورون ۽ ڪوڙ ڇڏي ٿا ڏيون. مسيح نڪي ويد ۾ هجي يا بائيبل ۽ قرآن ۾ يا ڪنهن ٻئي ڪتاب ۾، اسانکي سويڪار آهي، [پر] ڪوڙ ڪنهنجو به نه [گهرجي]!

اڳو - جن سمن ڪري اوهين سنيم گواهي هلڻ لئا گهرو، ان سائين ڪارڻ سيان استيم گواهي [ڪوڙ جي گوهيا ڪندڙ] به سڏ ٿا ٿيو. جاڪاڻ ته جي سيڪي ماڻهو زوائتي رهنمد لئا رهي سگهن، ته اوهين ته سمه، عقلا ڪري ٻڌل ڪندڙ آهيو؟ ۽ جي ٻڌل ڪندڙ جا وچن سوالش [حرڪتون جوي ۾] ۾ ماڻڪ ٿيا ٿين، ته اوهانجي وچن ٻي به وشواس نه رهندو، پوءِ ته اوهانجي وچن ٻي ۽ بلڪل وشواس نه ڪرڻ گهرجي! جي اڻين آهي ته [اوهانجا وچن به] زهر ڪڏبل آن جيان لنائڻ جي جوڳ آهن. پوءِ ته اوهانجي وڪيلن ۽ رهبل پسڻڪن کي ڪمهڪي ته ٻڌڻ نه سوچڻ گهرجي! "جڏيا عليا جها تلڻ، ۾ هڙان ۽ وهائي ڏوبا ڄڻي يا" [اوقاف ويا سڏگن لاءِ ۾ ڪن ته ڪڍائي آيا!] جڏهن ڀيا ماڻهو سروڳه لئه آهن، تڏهن اوهان ۾ سروڳه ته آهيو. [اوهين ته ڪڏهن ڪڏهن] پوءِ سڀهان ڪوڙ کي ڳوهڻ ڪري سچ کي ڇڏي ڏيندا هوندا. تنهن ڪري سروڳه پرماتما جي وچن جي سهائتا اسان الهڪين [لوڪن جا واڙن] کي اوس ولڻا گهرجي، جهڙي ويد جي وسائيا [سچلاس سڄڻ] ۾ لکي آيا آهيون تڏهن اوهانکي اوس اُن سوچڻ گهرجي. ته ٿر " यतो वाचस्पतोवश: " [اوقاف عراب ڪان ورڻ عراب] گهڻو پوندو. جڏهن ويدن مان سمورو سچ ملي ٿو ۽ سچين جو ڏوره گواهي، ته ڪهڙي ڳوهڻ ڪرڻ ۾ شڪ ڪرڻ براڻو آهي پنهنجي ۽ پرائي ڀلائي ڪرڻ جي. انڪري ٿي اوهانکي آرام ورت جا ماڻهو پنهنجو ڪري ٿا ليکن. ورتي اوهين آرام ورت جي آڪئي ۽ جو ڪارڻ نه ٿيا ٻڌجي سگهو، جاڪاڻ ته اوهين سڀڪي گهر پهتڙ آهيو. اوهان جو سمجهو آهي ته ان ڪري اسين پنهنجو ۽ پرائو ڀلو ڪري سگهنداسون، سو ڪڏهن نه سگهندا. جڏهن ڪنهنجا ماڻا پنا سچي ستيارٿ جي لاءِ کي پاڻ آرام ڪن، سڀني کي پاڻ ته لاسمڪن آهي، ڇاڪاڻ ته الهيءَ خيال ۾ پنهنجن ٻئن کي ٻه وڃائي ويندا. ساڳي ڳالهه اوهان جي آهي، پلا، ويد آدي سچ شاسترن کي ڇڏي ڪالسراه اوهان پنهنجن وچن جي سچ ۽ جوڙ جي پرکڻ ۽ آزيه ورت جي اڻهي ڪڏهن ڪري سگهندا؟ ديش ٿي جا سڀاري آهي، تنهنجي ٻرا اوهان ورت ڪالهي، ورتي نوري لوڪ اوهانجي پرواهه ٿيا ڪن، ۽ آرام ورت جا ماڻهو اوهانکي پڻ مهه واڙن جيان سمجهندا آهن. هميشه ۽ سمجهي، ويد آديءَ جي عزت ڪري، ديش جي اڻهي ڪرڻ شروع ڪريو، ته ڇڱو. جي اوهين چئو ٿا ته سمورو ستيه ٻين سڀهان کوا اهين ٿي، ته ٻڌين جي آلائن ۾ الهور ڪان پرڪاشت ٿيل سڀجي اوسه ٿي ڇو نه ٿا موو؟ عاقو! ڪارڻ اهرائي آهي ته اوهين ويد پڙهيل نه آهيو ۽ نه پڙهڻ جي ارادا ٿا ڪريو. [پوءِ ڀلا] اوهانکي ويدن جو گيان ڪٿان [پراپت] ٿي سگهندو؟

٦٣. (سه) جهوه ۽ پرڪرتي:- (٦) پوءِ ته جڳت جي اپادان ڪارڻ ڪالسراه [اوهين]

جي ملڪ ۾ پاڻ هئا. اُهي نه پنهنجي ملڪ جي حال ۽ چوڻ، نه اوهان مان ڪهڙن ماڻهن سندن نقل ڪري وڌو! ان معجهان ٿيو اوهان موڪ ۽ آهي بڌيمان ستا ٿيون. [چاڪاڻ ته] ڪيون بڌيمان جو ڪم نقل ڪرڻ نه آهي. ورڻ جو جهان ڪري ڇڏي وهڪرو ٿيهڪي جنهن جو اُهي ڪو پڻ. اهي اڳيان پالڻ ٿيڪ رهو ڪندا آهن، پنهنجن ديش وارن کي وانار آدي ۾ مدد ڏيندا آهن. سندن اُنهي اُهن ڪُل ڪري ۽ چڱن ڪرمن ڪري لي آهي، پو سڀ ڪوڙڪ ڪنون، عونل ۾ ڪانڇ پهچ آدي وڻاجي ڳالهين، ۽ خراب ڪرمن ڪري ڪڏهن ڪوڙ وٺيا آهن.

۶۳. (۱) ذاتين پالڻ جو پهت پورين لوڪن ۾ ڇو آهي:- اُهن ۾ جاڻي پهت ٻڌل آهي. ڏسو! پوورپين ڪلي ڪهڙي ۽ وڏي ڏوجي لي ۽ عزت پرڀو هول عجيب، جي ڪنهن الهي ملڪ يا ٻئي سڀ واري جي ڪنيا سان وواهه ڪري. يا جي يورپين جو ڪوئي ٻئي ملڪ واري سان وواهه ڪري، تہ پيا ماڻهو ٻڌو سڀس ڪونه [لي وهڻ، آن سان] گنڍ ڪانڇ ۽ سڀس وواهه [۾ شامل ٿيڻ] بند ڪري ڇڏيندا! هي ذات جو پهت نہ آهي ته ڇا آهي؟

۶۳. (ب) پورهيو سماجن ۽ پرارٿنا سماجن کي اُپديش:- اوهين ڏوڙن ماڻهن کي [اُهن هئي] ٻہ غلايو ٿا تہ اسان ۾ جاتي پهت ڪونهي، پنهنجي مرو ڪتا سميان [ڪڏهن ڪڏهن] مهي ۾ ولندا آهيو. ٿيهڪري ڀيڙڪي ڪهي سو سوچي ويچاري ڪرڻ گهرجي، جيهڪري پوءِ پڇتائڻو نہ پوي. ڏسو! ولندي ۽ اوشڌيءَ جي ضرورت روڳيءَ لاءِ آهي ۽ نہ تندرست لاءِ! ودياوان تندرست ۽ ودنيا رهت اوديا جي روڳ ۾ ڦاٿل ٿو رهي، ان روڳ کان ڇڏائڻ لاءِ تي سڀ وديا ۽ سچا اُپديش آهن. اُهي کي اوديا معجهان هي روڳ [لڳل] آهي، نہ کاڌ پيئڻ جي ڪري ٿي ڌرم رهندو ۽ وهندو. ڪنهن کي ڪانڇ پيئڻ ۾ خرابي ڪندا ٿا ڏسي، نہ چوڻ ٿا ۽ سمجهن ٿا تہ هو ڌرم کان ڀرشٽ ٿي ويو. سڀس ڳالهه لقا بلڻ، ۽ پاڻ آن ومت نہ ومن ۽ نہ ڪيس پاڻ ومت وهڻ ڏيندا آهن. هيڪڙو ٻڌايو تہ اوهان جي وديا سواءِ ڪي آهي يا پرمارٿ لاءِ؟ پرمارٿ نہ ڪڏهن لي ٿئي ها، جڏهن اوهانجي وديا معجهان اُهن اگيانين کي لاڀ پهچي ها! جي چئو نہ هو وٽن لي ڪوڙ ٿا، تہ اسين ڇا ڪريون؟ تہ هي اوهانجو ڏوهه آهي ۽ نہ اُهن جو، چاڪاڻ تہ جي اوهان پنهنجي ملڪ سڄي وٽو ها، تہ هو اوهان سان ٻرابر وڪي ٿو رالڌا ٿين ها! اوهان تہ هوزاوان [ماڻهن] جي ڀلائي لاءِ ڪري، وڻي پنهنجي ڀلائي ڪئي [آهي]، ڪهڙو اوهانکي وڏو پاپ لڳو [آهي]! چاڪاڻ تہ پرا ٻڌائڻ ڪرڻ ڌرم، ۽ ٻئي جي هاڃي ڪرڻ اڌرم ٿو سڏجي! اُهن ڪري ودوان کي لازم آهي تہ پوڳ وهوار ڪري اگيانين کي دک ساگر مان ٻاهر ڪڍڻ لاءِ ٻيڙيءَ جهڙو ٿي پيش ٿئي، پر ڪنهن جماڻ پاڪل ڪرم نہ ڪري ڪنهن لڪ ڇڏي ۾ سڀڪن ۽ پنهنجي ڏيهون ڏيهن اُنهي ٿئي، اهڙا ڪرم ڪرڻ وڃڻ آهن.

۶۳. (ت) وڏ سٽ ودياڻن جا پستڪ آهن:- پوشن:- اسين ڪيون ٿا پستڪ کي ايشور ڀڳيس [الهامي] ۽ عرڪيون اُنش [جزئي] ۾ سچو ٿا مڃون، چاڪاڻ تہ ماڻهن جي ٺهي

پرشن:- ايشور جو لاڳاپو ڪهڙو ۽ مُڪتيءَ جو لاڳاپو ڪهڙو آهي؟

اُتر:- ماڻهو، پسو، پکي، وڻ، جل، ڪيڙا آدي جاتيون پرميشور جون ٺاهيل آهن. جهڙيءَ ريت حيوانن ۾ ڳئون، گهوڙو، هاٿي آدي جاتيون [آهن]، وڻن ۾ پپر، بڙ، انب آدي، پکين ۾ هنس، ڪانو، بگلو آدي، پاڻيءَ جي ساهوارن ۾ مڇيون ۽ مگرمڇ آدي جاتي ڀيد [ذاتي تفاوت] آهن. ساڳيءَ ريت ماڻهن ۾ برهمڻ، کتري، ويش، شودر ۽ انتيج جاتي ڀيد ايشور ڪيا آهن، پر انهن ماڻهن ۾ برهمڻ آديءَ کي سامانيه جاتيءَ ۾ نٿا ڳڻون، بلڪ سامانيه * وشيش آتمڪ جاتيءَ ۾، جن اڳي ورڻ آشرم ويوسٿا ۾ لکي آيا آهيون، تئين آهي ڳڻ، ڪرم ۽ سڀاءَ موجب ورڻ ويوسٿا مڃڻ ضروري آهي. هيءَ انساني لاڳاپو ٺهيل ڪري جن اڳي چيو اٿئون [تن] ستين جي گڏ، ڪرم ۽ سڀاءَ موجب برهمڻ، کتري، ويش ۽ شودر آدي ورڻن جون پرکائون ولي پرجسن رکڻ واجب ۽ ودوانن جو ڪم آهي. ڪاڻ ته جو ڀيد ايشور ڪيو آهي ۽ مُڪتيءَ ڪيو ٿو! جن شخصن گوشت کائيندو آهي ۽ کيڪري ۽ ميهن کاڌو آدي کائيندو، اهو ايشور ڪيو آهي. ديش ڪال ۽ وستو ڀيد [جاءِ، سمي ۽ شين جي تفاوت] ڪري پڪايل جوڙن ڀيد ماڻهن جو لاڳاپو آهي.

٦١. (الف) يورپين لوڪن جي اُنتيءَ جو ڪارڻ:- پرشن:- ڏسو! يورپين لوڪ بوٽ، ڪوٽ ۽ پتلون پائي هوٽل ۾ هرڪنهن جي هٿ جو کائين، ان ڪري ئي پنهنجو واڌارو ڪندا ٿا وڃن.

اُتر:- اوهين ڀلو ٿا! ڀاڪاڻ ۽ مسلمان ۽ انتيج لوڪ هرڪنهن جي هٿ جو کائين، ته پوءِ ستين آڏي چو لئي ٿي؟ يورپين لئي هولڊي ووادو نٿا ڪن. پورڪرن ۽ ڇوڪرن کي وديا ۽ چڱيون سکيائون ٿا ڏين ۽ ڏيارين، سوير تر ووادو ٿا ڪن، اهڙن ماڻهن جو اُپديش نٿا ٻڌن [اهي ٻڌاهون چڱيون آهن]. اهي ودوان ٿيا ڪري هرڪنهن جي پاڪ ۾ نٿا ناسن، جيڪي ڪندا آهن سو ڪنهن ٿي جي صلاح سان، ۽ سڀا کان ترت ڪرائي پوءِ ڪندا آهن. پنهنجيءَ جاتيءَ جي اُنتيءَ لاءِ تن، من ۽ ڌن خرچي ٿا ڇڏين. آرس ڇڏي اُديوگ ڪندا ٿا رهن. ڏسو! پنهنجي ديش جي ٺهيل جتيءَ [بوٽ] کي ڪچهريءَ [آفيس] ۽ ڪچهريءَ ۾ وڃڻ ٿا ڏين ۽ هن ديش جيءَ جتيءَ کي! اتري سڀهان کي سمجهي ولو، ته هو پنهنجي ملڪ ۾ ٺهيل جتيءَ جي به ڪيڏي قدر عزت ۽ وڏائي ٿا ڪن. [ايڏي عزت ۽ مان] ٻين ديشن جي ماڻهن جو به نٿا ڪن. ڏسو! يورپين لوڪ هن ملڪ ۾ ڪنهن سؤ ورهين کان ڪجهه وڌيڪ ٿيو جو آيا هوا، پر اڄ تائين ڪپڙا آدي نٿا پائين، جئين ماڻهن

---

* جنس پراڻين جي شرير جي بناوت ڪهڙي آهي، انکي شاستري شبدن ۾ "سامانيه جاتيءَ" وارا [جنس عام] لفظ ڪوٺين. ان موجب سڀني سڀاوَ جا ماڻهو سامانيه مُڪتيءَ جاتيءَ ۾ شمار ٿا ٿين. ان جي اندر برهمڻ، کتري آدي ورڻ "سامانيه وشيش آتمڪ جاتيءَ وارا" اوتار جسماني بناوت موجب جنس عام ۽ آتمڪ جي حساب موجب جنس خاص ٿا ليکجن. [اُردو ترجمو]

چانديءَ ۾ مڙهائي ٺهيءَ ۾ بند ٿيندا آهن. ٻاهران پوءِ پيهندا ته ڪنهن ڏيکاري پيهندا. سندن مٿو ۽ شيشو ڀڳل آهي.

۲۳. برهمو سماج ۽ پرارٿنا سماج جي الوچنا:- پرشن:- برهمو سماج ۽ پرارٿنا سماج ڪي چڱو آهن يا نه؟

اتر:- ڪي ڪي ڳالهيون چڱيون ۽ ڪي گهڻيون خراب اٿن.

پرشن:- برهمو سماج ۽ پرارٿنا سماج سڀني کان سٺيون آهن؛ ڇاڪاڻ ته سندن قاعدا چڱا آهن.

اتر:- سمورا سڌارا چڱا ڪيائون، ڇاڪاڻ ته ويد وديا کان ڌار ماڻهن جي عقلمندي ڪٿان ٿي سگهندي؟ هي جو برهمو سماجين ۽ پرارٿنا سماجين ڪن ٿورن ماڻهن کي عيسائي ٿيڻ کان بچايو ۽ ڪجهه ڪجهه بت آديءَ جي مورتن جي پوڄا کي هٽايو ۽ ٻين ڪوڙن گرنٿن جي ڄار مان به ڪيترن کي بچايو، انهيءَ چڱيون ڳالهيون آهن. پرنتو انهن ماڻهن ۾ سوديش ڀڳتي بلڪل ٿوري آهي. گهڻا رواج عيسائين کان ورتا اٿن، کاڌي، پيتي ۽ وواهه آديءَ جا نيم به بدلائي ڇڏيا اٿن:-

(۱) پنهنجي ديش ۽ پوروڄن جي پرشنسا ڪرڻ ته پري رهي، اُلٽو پيٽ ڀري سندن نندا ڪندا آهن، وياکيانن ۾ عيسائي ۽ انگريزن آديءَ جي وڏائي ڀلي ڪندا آهن. برهما آديءَ مهرشين جا ته نالا به نٿا وٺن، اُلٽو ائين ٿا چون ته اڄ تائين انگريزن کانسواءِ سرشٽيءَ ۾ ڪو ودوان ٿيو ئي ڪونهي. آريه ورت جا ماڻهو هميشه کان مورک هليا ٿا اچن! سندن اُنتي ڪڏهن ڪانه ٿي.

(۲) ويد آديءَ جي عزت ڪرڻ ته پري رهي، پرنتو نندا ڪرڻ کان به پاسو نٿا ڪن! برهمو سماج جي اُديش جي ڪتاب ۾ سادن جي شمار ۾ عيسى، موسى، محمد، نانڪ ۽ چيتن لکيل آهن؛ ڪنهن رشيءَ مهرشيءَ جو نالو به ڪونه لکيو اٿن. ان مان سمجهي سگهجي ٿو ته انهن ماڻهن جنهن جا نالا لکيا آهن، ان جي لئي مٿن موجب وشواس رکندڙ آهن. جڏهن آريه ورت ۾ جنم ورتو اٿن، اُن ديس جو اَن ۽ جل کاڌو پيتو اٿن، ۽ اڃا کائيندا پيئندا ٿا رهن، تڏهن پنهنجي ماءُ پيءُ ۽ ڏاڏي آديءَ جو رستو ڇڏي ٻين ودیشي مٿن ڏانهن وڌيڪ لاڙو رکڻ، برهمو سماجين ۽ پرارٿنا سماجين جو پنهنجي ملڪ جي سنسڪرت وديا کان خالي هوندي به پاڻ کي ودوان مشهور ڪرڻ، ۽ انگريزي ڀاشا پڙهي ڪري پنڊتائيءَ جو ابهمان ڪري هڪدم هڪ نئون مت هلائڻ لاءِ تڪڙ ڪرڻ، [ڪهڙي ديش جي] ماڻهن لاءِ سرودا اُنتيءَ وارا ڪم ڪيئن سڏي سگهبا؟

(۳) انگريزن، مسلمانن ۽ چنڊالن آديءَ سان به کائڻ پيئڻ جو ڀيد نه رکيو اٿن. انهن ائين ٿي سمجهيو هوندو ته کائڻ پيئڻ ۽ ذاتيءَ جا ڀيد لاهڻ ڪري اسين ۽ اسانجو ملڪ سڌري ويندا، پرنتو اهڙين ڳالهين مان سڌارو ته ڇا بگاڙو ٿيندو آهي.

(۵) پرشن:- ذاتي ڀيد ايشور ڪيو آهي يا منش ڪيو آهي؟

اُتر:- ذاتي ڀيد ايشور ڪيو به آهي ۽ منش ڪيو به!

ٿو وڃان. اسان پنهنجين اکين سان سهجانند جيءَ کي وڃان ڏٺو آهي. مرڻ ۾ ئي وڃان ۾ وهاڻي مٿي رکي ويا، ۽ گلن جي ورکا ڪندا رها.

جي ڪو ساڌو بيمار ٿئي ۽ سندس بچڻ جي اميد نه رهي، ته [هو] چوندو آهي ته آءٌ سهائي واسه وڪنٺ ۾ ويندس. پڇڻ اٿئون، ته جي سندس پراڻ اُن واسه ۾ اکون ۽ معوش ٿي وڃي، ته به ڪنهن کوهه ۾ اڇلائي ڇڏيندا آهن، ڇاڪاڻ ته جي اُن [انعام ڪمل] واسه ته اڇلائيندا ته ڪوڙا ليندا. ان ڪري ئي اهڙو ڪم ڪندا هوندا.

٦٠. (ب) گوڪليه گوسائين ۽ سوامي نارائڻ وارن جو گرو منتر:- ساڳيءَ ريت گوڪليه گوسائين مرندو آهي ته سندس چيلا چوندا آهن ته ”گوسائين جي ليلا وستار ڪري ويا“ [ڦهلائي هليا ويا] انهن گوسائين ۽ سوامي نارائڻ وارن جو اپديش ڪرڻ جو منتر هيءَ ساڳيو ئي منتر آهي:- ”سري ڪرشڻ شرڻنگ مم“ ان جو ارٿ اٿا ڪن ته سري ڪرشڻ مهنجو آڌار آهي، ارٿات آءٌ سري ڪرشڻ جي آسري آهيان. ٻولئو ان جو ارٿ هئن اسي ٿي سگهي ٿو ته:-

”سري ڪرشڻ مهنجي شرڻ ۾ آئي ارٿات مهنجا شرڻاگت آهن“! هي جملو بس مس آهي، سي سهڻي ارٿ هلاڪ شاسترن جي وڏ واڪيه لڳائيندا آهن، ڇاڪاڻ ته ودايا هيڻ عقبا ڪري ڪين ودايا جي ليمن جي ئي عمر ڪاٽيو.

٦١. ماڌو مت جو ورڻن:- پرشن:- ماڌو مت ته چڱو آهي؟

اتر:- جهڙين ٻين متن وارا آهن، تهڙي ئي ماڌو [مت] به آهي، ڇاڪاڻ ته اهي به چڪرانڪت ٿا ٿين، چڪرانڪتن ۽ انهن ۾ ايترو ڀيد آهي ته راماني هڪ ڀيرو چڪرانڪت ٿا ٿين، ۽ ماڌو سال سال ۾ ورڻي ورڻي چڪرانڪت ٿيندا آهن. چڪرانڪت ڪپارا اسي هيڻي ليڪ ۽ ماڌو ڪاري ليڪ ڪڍندا آهن. هڪ ڀيري ماڌو پنڊت سان ڪنهن مهاتما جو [شاسترارٿ] شاستر ارٿ ٿيو هو:-

مهاتما:- اوهان هيءَ ڪاري ليڪ ۽ چاندلا [ڪهڙي جهڙو] تلڪ ڇو ٿا لڳايو؟

شاستري:- ان جي لڳائڻ ڪري اسين وڪنٺ ۾ وينداسون ۽ سري ڪرشڻ جو شرير به ڪاري رنگ جو هو، تهن ڪري اسين ڪارو تلڪ ٿا لڳايون.

مهاتما:- جي ڪاريءَ ليڪ ۽ چاندلا ڪڍڻ ڪري وڪنٺ وڃي ٿو سگهجي، ته جي سڄو منهن ڪارو ڪندا ته ڪٿي پهچندا؟ ڇا وڪنٺ کان به پار هليا ويندا؟ ۽ ڇي جيئن سري ڪرشڻ جو سمورو شرير ڪارو هو، تئن اوهين به سڄو شرير ڪارو ڪري ڇڏيندا ڪريو. تڏهن ئي سري ڪرشڻ جهڙا ٿي سگهندا. ان ڪري هي به هڪ واتگر آهي.

٦٢. لنگانڪت مت جو ورڻن:- پرشن:- لنگانڪت جو مت ڪهڙو آهي؟

اتر:- جهڙو چڪرانڪت جو! جيئن چڪرانڪت چڪر سان ڏنجي مٽائيندا ۽ نارائڻ کان سواءِ ٻين کي نه مڃيندا آهن، تئن لنگانڪت جي ليپي سان داغيا آهن، ۽ مهاديو کان سواءِ ٻين ڪنهن کي نٿا مڃن. انهن ۾ خاصيت اها آهي ته لنگانڪت پٿر جو لنگ سونا يا

ڪن ۽ ڳالهيون ڪرڻ لڳا ته اُهي ئي هي ٻرهمڻ جي ٻاري ڪئي، ۽ جو ڦاري اسوڄ گهمرو ڪري ٻيلي هئي ۽ [اُنهن ڪري] ته ٻاجي سگهيا. راجا حڪم ڪيو ته سوني ڪي ٻڪڙي ٺڪڙيون ڪئو، ۽ هن ڏسڻ جو ڪارو منهن ڪري، گڏهه تي چاڙهي، سنڌس ڳهي ۽ قاتل ٻانڊون جو هار پهرائي، هر هنڌ گهمائي، جو ڪرن کان ڏوڙ ۽ ڪيري مٽائي وجهائي ۽ جولڪ چولڪ ۽ ٻانڊون سان ڪٽائي ۽ ڪتن کان ڦاڙائي ماڙائي ڇڏيو. جي اُهي نه ڪيو ته پوءِ ٻيا به اهڙيون ڪمون ڪندي نه ڊڄندا. تنهن تي ٿيو ۽ اُن کان پوءِ ڪڏهن ڪو ٻنهن جو سمورداه بند ٿيو.

٦٠. (ب) سوامي نارائڻ مت جو پاکنڊ:- سانگيءَ ريت سمورا وڏا ٻرو ڏيو هن جي پڇمن لاڳ ۽ ڏاڍا چالاڪ لڳندا آهن. اهڙي آهي سمورداني جي ليلا! هي سوامي نارائڻ مت وارا به ڏن لڳيندڙ ۽ ٻيل ڪمپت وارا ڪم ڪندڙ آهن. ڪيهڙا ته مرڪي ڪي پوشلا ئيشا لاءِ مرڻ وقت چوندا آهن، ته اچي گهوڙي تي وٺي سوجهالند جي سڪتيءَ ڏانهن وٺي وڃڻ لاءِ آيا آهن. هن مندر ۾ ڏهاڙي سڪه ڪيو ۽ ليندا رهندا آهن. ميلو ٿو ٿئي تہ [جنهن] مندر ۾ پوڄاري رهندا آهن، تنهن جي هيٺان ڏڪان ڏاهي ڇڏيندا آهن. مندر ۽ منجهان ڏڪان ڏانهن وڃڻ لاءِ سگهه رکندا آهن. ڪو ٻاريل چاڙهي ته آهو ڏڪان ۾ اڇلائي ڇڏيندا آهن. انڌاسه اهڙيءَ ريت سانگيو ٻاريل ڏيهن ۾ هزار ڪيمرا رکائي ٿو. اهڙيءَ ريت سمورا پدارٿ وصل ڪندا آهن. جنهن جاتيءَ جو سادو هجي، تنهن کان لڙوتي سگر ڪرائيندا آهن، جي نه پيٽ [ڪيمار] هجي ته ڪالس ڪيماسه جو، ڪمهر کان ڪيمهر جو، سنارپگر کان سنارپگريءَ جو، واڻيءَ کان واڻي جو، ۽ شود ر کان شودر جو ڪم وٺندا آهن. پنهنجن چيلن لاءِ هنڪ پول [ڏنڪس] ڪٿي چڙهي اٿن. [جنهن مان] لکين ڪروڙين روپيا لُٽي ڪري گڏ ڪيا اٿن، ايسان ڪندا نا رهن. جو ڪاڏيءَ تي ويهي سو ڪرشن جي [ڀٽي] وراهه ڪندو، ۽ زيور آڌي پائيندو آهي. پڌرائي ٿئي ته گوڪنا ڪوسائين جيان وهوجيءَ آڌيءَ جي ڳالهه ڪي پيتا ڀروچا وٺندا آهن. ٻاڻ ڪي "سعسڪي" ۽ پين مت وارن کي "ڪسڪي" ڪوٺيندا آهن. ٻاڻ کان سواءِ ٻيو ڪهڙو به اُهو ڏاڙهڪ ۽ ودوان ٻرش ٿيو هجي، پر سنڌس مان ۽ سيوا مرو ڪندا، جاتڪاڻ ته اُهي مت ۾ ريهڻ ۽ گهنئن جي سيوا ڪرڻ ۾ پاپ سمجهندا آهن. ظاهريءَ ريت سڀني ساڌو، استرين جو منهن نه ڏسندا آهن، پر لڪ ڇپ ۾ الاجي ڪهڙي ليلا ليندي هوندي؟ اُن جي مشهوري هر هنڌ ٿوري ٿي آهي. ڪئي ڪٿي ساڌن جي وڃار جي ليلا ظاهر ٿي چڪي آهي.

٦٠. (ج) سوامي نارائڻ مت کي ڦهلائڻ جا ڪڏا ڪرتوت:- اُهي مسان ۽ ڏا وڏا جيي مرن ته ڪين پُڇين ڪرهن ۽ ڦٽو ڪري مهور ڪندا آهن، ته ماڻا مهاراج ڏيهه سميت وڪنٽ ۾ ويا، سوجهالند جي اهي [ڪين] وٺي ويا. اسان گهڙوتي ٻراڻا ڪتي ته مهاراج اُهي کي نه وٺي ويو، جاتڪاڻ ته هن مهاتما جي سمت رهڻ ۾ چڱائي آهي. [پر] سوجهالند جيءَ جيو ته ته! هيٺ وڪنٽ ۾ سڀني ڏاڍي گهرج آهي، اُن ڪري ٿي ولي

سڀڪو [سرڪاري ڏيهاڙي وارن کان] اڳي ڇڏيو ۽ پوءِ ان جو ڪهڙو نه سوٺ نتيجو نڪتو ۽ ڳالهه لڳي. هيءَ ڳالهه راجا جي ديوان آڏو به ڪئي جي ڪجهه عقلمند هئا، تن آڏو به. راجا جو هڪ ڇڙو پوڙهو جنهن جو ٽري ۽ وهڻ جو پوڙهو ديوان هو، تنهن کي ان سڀ ڪجهه ديوان سڏائي پڇيو ته اها حقيقت ٻڌائي، ان پوڙهي جيڪو ڏٺو لڳو، آهي، تن مون کي راجا سڀ ڳالهه ٻڌائي. وهمڻيءَ راجا ڏاڍي خوشيءَ منجهان انهن کي وڏي عزت سان ڳالهيون ٻڌايون، ديوان جيڪو به انهن مهاراج! اهڙي نموني سان ڪري ڪيئي. آزمائش ڪري ڪان سواءِ [ڪجهه ڪيو آهي] ته اچانڪ پرڪار آهي. راجا چيو هي هزار سالن کان ڳالهيون ٻڌائيندا هو آهيو؟ ديوان: هاڻي ڳالهين نا سچ! پرڪاش ڪري ٿو ڪوڙ ڇوڪري سگهي؟ راجا: پرڪاش ڪهڙي ريت؟ ديوان: ودياءَ سڌي راجا پرڪاش آڏي پرماتما موجب! راجا: هي ڳالهه ڪهڙي ريت سمجهاڻي ڪئي؟ ديوان: ودياوانن جي سنگت ڪري گيان وڌائي. راجا: جي ودوان آهن ته؟ ديوان: پرماتما لاءِ ڪي ان جي طلب ڪرڻي. راجا: ٻيا ماڻهو ٿي ٻڌايو ته ڪڏهن ٿيندو؟ ديوان: اهو پوڙهو آهي جو گهر پرورش ڪري ڪيترا ڏينهن ٿي ويا ۽ سڀ. انهن ڪري پورا هن آزمائي ڏٺا، پوءِ ڇڪي راجائي سمجهه ڪين ڪيو. راجا: ڏاڍي چڱي ڳالهه آهي. هاڻي جي! ديوان جي لاءِ مهورت ڏسو. جيوتشي جي: جي مهاراج جي آڳيا! انهيءَ شڪل پڇڻ پر ڏهن ڏينهن جو مهورت چڱو آهي. پڇيءَ ڏينهن ١٠ اهي پوڙهي ديوان راجا کي وٺي جيڪو هزار ۽ هزار لشڪر ولي عهد گهرجي. راجا: لشڪر جو آئي ڪهڙو ڪم؟ ديوان: ماڻهن کي راڄ وهنوار جي خبر هئي، جن آءٌ ٿو جوان ٿي ڪريو. راجا: چڱو ٻاني، ۽ جيڪو فوج تيار ڪريو، ساڻي ٽالين هجي سواري ڪري، راجا سڀني کي وٺي هليو، ڪيئن ڏسي هو لڙهيا ۽ ڳالهه لڳا، ۽ جي ويتا. سڌي مهيني جنهن جي نسبت ٻڌايو هو ۽ جنهن جو نڪ ڦريل هوءَ، انهن کي گهرائي چيائون ته اڄ اسان جي ديوان جي ڪنهن فائدي جو روشن ڪرايو. انهن جيڪو ته چڱو! ڏهن لڳي جو وقت آيو ته هڪڙي منظور ڪري ماڻهن ڳالهيون ڪيون، ۽ ان [مهيني] ڪجهه ڇاڙو سان هڪ ڪوٺي ڳالهيون پر وڌو. ديوان جي جي هڪ منهوان وقت جي ڏاڍ وهڻ لڳي، ۽ ديوان جيءَ جو هٿن ٻڌو ٿي هيو، پوءِ ان لڳ ديوان جيءَ جي حڪم ته به پوءِ آيو هو ڪيو، ته ”اوهين ان سڀني کي ٻڌايو ته موڪل کانسواءِ ڏسو ته ٿيو آهي. ڪنهن هڪ ٿوري ان موٽندو جي آئين ته ڪندا، ۽ اوهان سان ڏاڍا چرچا ڪري سڀ ماڻهو ڪندا.“ اهڙو چئي جو پري ٿيو ۽ ديوان جيءَ اڳڪري جو هٿ ٻڌي هڪ ڏهاڙا لڳايو. ديوان جيءَ کان راجا پڇيو ته انهن ڳالهه ڏسجي ٿو يا نه. ديوان جي راجا جي هٿ ۾ پڇيو ته ڪي ڪهڙن ٿو ڏسجي، هي بدمعاش هزارن ماڻهن کي ٺڳي ٿو ۽ پرشت ڪيو آهي. راجا ديوان کان پڇيو ته هنن جا ڪهڙا ڏوهه جي؟ ديوان چيو ته انهن کي هڪڙي سزا ڏي ته ڏيکاريو. جيستائين جيڪڏهن جهل پر ڪهڙو ڪو جهل ۽ هن ته سخت ڪيو، جنهن سڀني کي ڳالهه آهي. ڪڏهن لي چاڙهي ڏاڍي جنهن سان ماريو ٿيو. راجا ۽ ديوان

ٻڌي وجو. ڪنهن جيو ٿڌو ڏاڍي چڱي ڳالهه آهي! جهڙين گهڻي اچڻ جاءِ لاءِ ٻيا، ليڪن ٻيا جهڙا باقي سهڻائي ڳڌيءَ تي وڃڻ ڪڏهن. ڪڏهن چيلي جڏهن ڏٺو، تنهنڪري وڌ ڊوري ڏاري هيٺ وٺا آهن. دانائيءَ سان جوڙ پر ڪاسي آهي. اُن اي سنڌ جو ٻنهي آرٿي هو، چاڪاڻ ته هو هڪ وڏو زميندار هو. اُتي هيٺيان باز ٻڌي ڪري ٻيو [سهڻائي] هيٺانهين هرڏانهن گهمندو رهيو. هو ڪنهن ڪي آڏيءَ ڪندو هو ۽ ڪنهن کي سادو ٻئي ڏيکاريندو هو. ڪڏهن ڪڏهن ڪنهن ساڙوءَ جي ڪسب [گلي] جي ٻاڙيءَ کي مٿي [تيس] بهوش ڪري ڇڏيندو هو ۽ چوندو هو ته اسان سنڌ ساڳي چاڙهي ڇڏي آهي. انهن نمونن جي ڪيترن پر هڪ اهڙا وڏا ماڻهو سنڌ وڃڻ پر ڪاسي هئا. سنڌ مرڻ کان پوءِ سنڌ چيلي ڏاڍو ڪاٺ ڏيکاريو، جن لاءِ هيءَ درشٽانت واڌي تو لکي.

لکيءَ جو هڪ درشٽانت- هڪ شخص چوري ڪندي پڪڙيو ويو. ڪاڻ ڪنهن سنڌ تي ۽ ڪي ڪهاڻي سمجهه ڏني. ته ڪنهن ڪان پوءِ هو لکڻ لهڻ ڳالهه ۽ ڪلڻ لڳو. ماڻهن پڇيس ته ڪلين ڇو ٿو؟ ڇا انهن ته چوڻ جي ڳالهه تي ڪاڻي. ماڻهن پڇيس اهڙي ڪهڙي ڳالهه آهي؟ اُن وراڻيو ته ڏاڍي وڏي اهم جي ڳالهه آهي، جنهن جهڙي اهڙي هڪ ڏڏي الڳ ماڻهن جو بڻاءِ! ڳالهه آهي ڪهڙي؟ ڇا انهن ته سمجهي انهن جو ٻاڙي ناڻا ساڪيا ٻيا آهن. اِنهن ته [ڪين] ڏسي ڏاڍو پرسن لي ٿيو ڳالهه ۽ پنهنجي ٻاهن کي ڏيکارڻ ڏٺي رهيو آهيان، جو اِها ناڻا جو ساڪيا درشن ڪري رهيو آهيان. ماڻهن پڇيس ته اسان کي درشن ڇو نه ٿو ڪرين؟ اُن چيو ته هڪ جي اوٽ لي رهي آهي. هڪ ڪهاڻي ته ناڻا ڏسو، ته ته ته! انهن مان ڪنهن مورک جي اڳيان لي ته هڪ وچين ته رهي ۽ پو ناڻا جو درشن ضرور ڪري ڪهڙي. انهن چيو ته سمجهيو ته هڪ هڪڙي ٿيو ۽ ناڻا ڏيکاريو. اِن سنڌ هڪ هڪڙي ڪين پر چيو ته ٿو ته اُنهن تي ڪر [هڪ ٻن وانگر چيو ته ناڻا ڏسي پر تو اچي]، ته ته لهڻجي ۽ سمجهي ڪل ڪيندي. ڪنهن وڏاريو ته هيٺر هڪ ته مونکي ملي ٿو، ڪنهن ڪري الهن ڇوڙ لي واجب آهي. پوءِ ته هو ته اڪيلي اُن وانگر ٿيو، ڳالهه، وچائي، ڪاڻ ۽ چوڻ لڳو ته مون کي به ناڻا ڏسڻ پر تو اچي. الهن ڪندي ڪندي هزار ماڻهن جو ٽولو ٿيو، ٿيو ۽ ڏاڍو شور مچيو. پنهنجي سمهو ڏاهه جو ناڻا ”ناڻا درشي“ وڪيا ٿيون. ڪنهن مورک راجا تائين ڳالهه پهتي. راجا وٽي ويو ۽ هو ڏاڍو ٿيڻ ۽ ڪلڻ لڳا. راجا پڇيو ته هيءَ ڳالهه آهي ڪهڙي؟ ڇا انهن ته ساڪيا ناڻا اسان کي ڏسڻ پر تو اچي. راجا اسان کي ڇو نه ٿو ڏسڻ پر اچي؟ ناڻا درشي. جهڙين هڪ الڳ، ليڪن ته ڏسو ۽ هڪ ڪهاڻيندا ته ناڻا پر لکڻ ڏسڻ پر ايندو. راجا وڏي ڪيو ته ڳالهه برابر آهي. راجا چيو جيولني جي! مهر ٿيڻ ڏسو! جيولني جيءَ آيو ڏٺو، ”جتي آڪيا اِن دانا! درشي ۽ ڏٺين پر الهه جو الهن جهي هڪ هڪڙا ۽ ناڻا جي درشن ڪرڻ جو ڏاڍو چڱو مهر ٿيڻ آهي“. واهه ڙي پو ٿيڻ جي! پنهنجي پوليءَ پر هڪ ڪهڙي ۽ هڪڙا جو مهر ٿيڻ سڀ لکي ڇڏيو. راجا جي اڳيان [جنهن سوچ اُن] الهن هزار لکن رهڻ جو [وراڻيو]

ٻاڙا برعڪس دڪان تي ويهي نه ٿا وڪڻن، بلڪ پنهنجن نوڪرن چاڪرن کي ڳالهين ۾ واهي ڏيندا آهن، جي وڪڻندا آهن ۽ نه گوسائين جي!

اتر:- جي گوسائين جي ڪن ماڻهوءَ رهيا [ٻگهار] ڏيندا، نه هو ڳالهيون ڇو ڪندا؟ گوسائين جي [پنهنجيءَ] سيوا ڪرڻ جي بدلي پنهنجن نوڪرن کي ڏالي ڀاڳ آڻي ٿا وڪڻن، ۽ اهي ڪٽي دڪانن ۽ بازارين ۾ ٿا وڪڻن. جي گوسائين جي ٻاهر [وهي] وڪڻن ها نه نوڪر جي ڀاڱو آڻي آهن، سي جيڪر ڪير وڪڻڻ جي دوش کان بچي وڃن ها، ۽ اڪيلا گوسائين جي لئي ڪير وڪڻڻ روپي پاپ جا ڀاڳي ٿين ها. [جيڪو] پيو ڳالهين نه ٻين پاپ ۾ ٻاڙا ٿا ٻڏن، ۽ ٻيءَ ٻين کي به ٿا [ٻاڙا ساڻ] ٻوڙين. ورڻي ذات دواري آڌيءَ ۾ ڪٿي ڪٿي نه گوسائين جي [ٻاڙ] ۾ وڪڻندا آهن. ڪير وڪڻڻ ٺهڻ جو ڪم آهي ۽ نه اتر [اورش] جو. اهڙن اهڙن ماڻهن لئي آريه ورت کي عيب ڪيرايو آهي.

٦٠. (الف) **سوامي نارائڻ پنٿ الوهيا:-** پرشن:- سوامي نارائڻ جو مت ڪهڙو آهي؟

اتر:- यादृशी शीतलादेवी तादृशो वाहनः खरः [ارٿ:- جهڙي آهي سيتلا ديوي تهڙي ئي آهي سندس سواريءَ جو گڏهه] جهڙي گوسائين جيءَ جي ڌن ڦرڻ آڌيءَ جي عجيب ليلا آهي، تهڙي ئي سوامي نارائڻ جي به آهي. ڏسو! هڪڙو سهجانند نالي ماڻهو اجوڌيا ويجهو ڪنهن ڳوٺ ۾ پيدا ٿيو هو. سو برهمچاري ٿي گجرات، ڪاٺياواڙ، ڪڇ، ڀڄ آڌي ديسن ۾ گهمندو هو. ڪنهن ڏٺو ته هي ملڪ مورک ۽ ڀورڙو آهي ۽ انهن کي پنهنجي مت ڏانهن جلد ورائي ٿو جهڪائي سگهبو. اتي هن ٻه چار چيلا ٺاهيا. ان ڳالهه ۾ صلاح ڪري پڌرو ڪيو ته هي سهجانند نارائڻ جو اوتار آهي، وڏو سڌ آهي ۽ ڀڳتن کي چترڀڄ سروپ ڌاري ساڻس درشن به ڏيندو آهي. هڪ ڀيرو ڪاٺياواڙ ۾ ڪنهن ڪاٺيءَ کي جنهن جو نالو دادا کاچر هو ۽ جو گڏوي جو ڀوميا (زميندار) هو. تنهن کي [سڌ سڌ] چيلن چيو، ته جي تون چترڀڄ نارائڻ جو درشن ڪرڻ گهرين ته اسين سهجانند کي پرارٿنا ڪريون؟ تنهن چيو ته ڏاڍي چڱي ڳالهه آهي. ڀورڙو ماڻهو هو. هڪڙي ڪوٺيءَ ۾ سهجانند سر تي مڪٽ وٺي ۽ پنهنجن هٿن ۾ سنک ۽ چڪر جهلي بيٺو، ۽ سندس پٺيان [لڪولڪو] ٻيو ٻيو ماڻهو ڪڙا ۽ بيهر بيٺو ۽ سهجانند جي ٻهان مان پنهنجا هٿ اڳتي ڪڍي چترڀڄ جو [آڪار] ڏيکاري جڏهن ڏنو. دادا کاچر کي سندس چيلن چيو ته هيڪر اک کڻي نهاري، هڪدم اندر ورتي چڙهي ۽ پوءِ هڏانهن اچي. جي ڪيڏو ڏسندين ته نارائڻ ڪاوڙ ڪيا! اوڻيه چيلن جي من ۾ ته هي ۽ ڌپ هئو ته متان اسان جي چالاڪي سمجهي وٺي! ڪس وٺي ويا. سهجانند ڪلا ڀاسيءَ ۽ چاڪند ڙ ريشمي ڪپڙا پائي اوڍاڻيءَ ڪري به بيٺو هو. سندس چيلن لالچ ڪري ڪري به اوچتو سوچيو ڪيو. دادا کاچر نظر ورائي ته چترڀڄ مورتي ڏسڻ ۾ آئس. پوءِ هه کي (چيلن) چيو [پيءُ جي] اوت ۾ ڪيوڻ ۽ سهڻي عيب ڪوي ڪمتڪار ڪري ٿي پاسي هليا ويا. ان وچ ۾ چالوڪس نه اوهان جا ڏٺا ڀاڳ آهن، جيڪو اوهين مهاراج جا چيلا

هيٺيون ڏسو سندن دڪشنا [وڏي] جي ليکا ، ان ڪري سندن ٻلڪ جو لمو لو منڍ آهي :-

" آهو پهريائين گوساين جي هو ، سندس استري جي هو ، سندس پٽ جي هو ، سندس ڌيءَ جيءَ جي ، سندس نکيا جيءَ [سکه لرڪر] جي ، سندس ٻاهرڻان [ٻاهرياڻ] جيءَ جي ، سندس گوبا [واڳيندڙ] جيءَ جي ، ۽ ٺاڪر جيءَ جي ". انهن ستن دڪشنائن کان اهي سن گورپا مال قبول ڪندا آهن . گوساين جيءَ جو سموڪ جي مرڪ لڳي ، ته گوساين جي سندس چالڻيءَ تي ٻيو وکندا آهن ۽ [انڪري] جيتري منقدر ان سو ڳرڪائي وٺندا آهن . ڇا اهي ڪر مها براهمڻ [ڪوليگن] ۽ ڪرتيا ۽ مردا ولدين جهڙا ڪمهون ؟

ڪي ڪي چيلا ته وڏاءِ ۾ گوساين جيءَ کي ڳهرائي ڪانئن تي گورمت ڪمواڻ جو پاڻي گرهڻ ڪرائيندا آهن . ۽ منهي سموڪ [کيس] ڪمسر ٻو سان ڪرائيندا [آهن] ان ڪري گوساين جيءَ جي شريرتي اسرين ڪمسو جو اٻٽڻ ملي ، مکڪ وڏي [ڪوٺار آدي] ٻانڌي لي اکنو ڏني ، گوساين جيءَ کي [ٿهنتي وهاوي] ، استري پرش گڏجي سنان ڪرائيندا آهن ۽ پو خاص ڪري اسرين کي سنان ڪرائيندين آهن ، گوساين جي پيشاب [پلي وانگ جي پيشي ڏولي] ٻاڻي ، چاڳرين لي چڙهي ٻاهر اڪري ايندا آهن ۽ ڏولي آن [ڪوٺار] ۾ اي ڦٽي ڪندا آهن ، پوءِ سندس سموڪ آن [سنان ڪٺل ۽ ڏولي ٿيو ڦيل] پاڻيءَ مان آچمن ڪندا [پيئندا] آهن ، چڱا مصالح وجهي ان جا بيڙا [ڏاهي] گوساين جيءَ کي ڏيندا آهن ، جو هو چٻاڙي ڪڇهي کاڻي ڇڏيندا آهن ۽ ٻاڻي مکڪ چالڻيءَ جي ڪٽوري ۾ جنهن کي سندن سموڪ واسه اکيان جهليندو آهي ، ٿهين ۾ بڪ [لڪ] اڇليندا آهن . ان جي ٻه پرساڻي ورائهي آهي ، جنهن کي خاص پرساڻي ٿا چون .

هينئر ويچار ڪريو ته هي ٻاڻهو ڪهڙي لمواي جا ٻاڻهو آهن ؟ ڇا مرو ڪتا ۽ ڏڏو ان کان وڌيڪ به اي سڪهي اسو ؟ سمرٻڻ [لدواڻ] وڌندڙ [گوسان مجهوان] ڪمترا ته [وڳو] وڳنڊ جي هٿ جو [وڌل] ڪائيندا آهن ۽ ته پڻ هو . ڪمترائي ولمڻ جي هٿ جو ته نقا کائن ، ۽ ڪالمون ۾ ڏولي [پاڙيندا آهن]، پو ائو ، ڳڙ ، کنڊ ، ۽ کيه آدي [نقا ڏڻي ، چاشڪاڻ] ڏناڻ ڪري سندن شڪل بگڙي آي وجي . ڇا ڪين ويچارا ؟ جي الهن کي ٿا ڏاني ان جي ڪي هٿان تي وجهن . اهي ٿا چون ته اسين ٺاڪر جيءَ جي وڳ ، راڳ ۽ ٻوڳ ۾ ڪهڙو ڏ ن ٿا لڳايون ، ٻولتو اهي وڳ ، راڳ ۽ ٻوڳ ٻاڻ اي ڪندا آهن ، سچ پچو ته وڏا وڏا انرت ٿيندا آهن ، ان ڪري هوليءَ وقت پچڪارين ٻري استرين جي ته جهڙن انگن ان ڪري تهن الڪن لي ته ڪندا آهن . وري وس وڪري [ڪمر وڪڻڻ] جو براهمڻ ٺاهه ڪعبد ڪرم آهي ، سو ته ڪندا آهن .

پرشن :- ووٽي ، دال ، ڪڙهي ، ڀاڄي ، ساڳ ، ملري ۽ لڏون آدي ، گوساين جي

* پيسو [ڇتڻ جو اڏو] . منڍ يا ڪمر ، ۽ اٿ ڪهوري يا ٻين خوشبودار شين يا عطر آدي گڏي مڪ مصالح ٺاهيندا آهن ، جو سنان ڪرڻ کان اڳ ۾ شرير تي ملو آهي ، تهن کي هنديءَ ۾ اٻٽن يا اٻٽنا چوندا آهن . (گجراتو)

ٿي چوڪرين [پٽيلا] ليڙن لمن، نه [پتايو] نه ڪمن پر ٽئين ڪم ٿا؟ چاڪاڻ ته اهڙي شڙي
ڪرڻ ڪنان سواءِ ٻيو ڪجهه مونڊ آهيئي ڪرڻ. [پر] هي ٻيو آهي ته اوهان جهڙي پرنگيا
ڪري ٿي. جي چئو ته چوڪرا ٿي چوڪرا ٿا ٿين، پر ته اهو ساڳيو اعتراض اچڻ ايندو
ته سنڌن وارو ڪهڙي ٻ ڪن سان لو ٿئي؟ يا گهر جو گهر پر ٿي اُٿل پٿل ڪري ڇڏيندا
آهن؟ پر جي ڪن ٻين جون ته ڇوڪرين ۽ چوڪرا (ڪنو لوڪ پر) رهن ٿا، ڪ نه
اوهان جهڙي دعوى ته ڳولوڪ پر "پرش هڪڙو ٿي شري ڪرڻ آهي" ڪري ٿي
پوندي. پر جي چئو ته اُن ٻيا الون لي ٿا ٿين، ته شري ڪرڻ کي ڪامڌيڻ يا سنڌس
استرين کي سيڻي جا دوش لڳندا. پوءِ هي ڳولوڪ اُٿيو چا؟ جهڙڪ دهليءَ جي بادشاهه
جي اسين جي ٿوج ٿي پئي؟

٥٩. (١٥) جيمان ۽ چيلهن ڪان اربع ڪرائڻ جا نمونا: هي جو گوسائين لوڪ
جيمان ۽ چيلهن جا ڪي من ۾ ڏن پنهنجي پيتا ڪراڻي وٺندا آهن، سو به ڇڱو نه آهي، چاڪاڻ
ته ڪن نه وراهه پر استريءَ ۽ پتيءَ جي ارپڻ ٿي پوندو آهي، ۽ پوءِ من ۽ ٻئي جهڙي ارپڻ
ڪري نٿو سگهجي، چاڪاڻ ته من سان ڳڻ آهي ٿي سمرپڻ ڪرڻ لوي سگهندو آهي. پر
جي [ڪن هڪڙي ڪي ۽ من اتي ڪي] ٿا ڏين، سي ويچاري ٿا سڏجن. باقي رهيو ڏن ۽
پنهنجي پس. پنهنجي انهنا سمجهو، ارپڻ من ڪان سواءِ ڪيئن به ارپڻ ٿي نٿو سگهي. انهن
گوسائين جو انهنا اهو آهي ته ڪمائين نه چيلا، ۽ مزون ماڻيون اسين! جهڙا سي ولڀ
سمپرداء جا گوسائين آهن، سي انهنا ٿا ٿين گولوڪ جاءِ پر [شامل ا ڪنهن! پر جو ڪي ڪين
ٿي پيڪي ته ڪيها پر ٿاٽي لو، سو جاءِ ڪان انڪار ۽ پرشٽ سمجهو ٿو وڃي. چاڪاڻ
ته هي [ميڻ پر ٿي] جاءِ ڪان پيسو لٽڻ ڪري، وڏا عيش اڏجن رامب ڏيهي لوٽي پيا
رهندا آهن.

پر ڏسو ته پڌرين کي گوسائين جيءَ جي پسترائي ٥ کي ڪرائي، ته هو سنڌس گهر
ويڃي ماڻب ڪري ڪٿاٿ جي پتاءِ جهان هان ڳائينداڻ پر لهائڻ جي ولقو ٿو رهي. ويچارو
ڳالهائي ته انهن، جڏهن مورڪ نه هئي!! मूढ़ानां बलं मौनम् [ارٿامه] مورڪن جو بل ماڻ پر
ٿئي آهي. جي ڳالهائيندا ته سنڌن وچ ٽڪري ايندو. پر زالن ڏانهن خوب ڌيان ايڪاڻي
تڪيندا ٿيا رهن. وري جڏهن ڏانهن گوسائين جي ڏسن، سا سمجهو ته وڏڀاڳي اٿئي!
سنڌس ڀاءُ، ڀاڳر، ماءُ ۽ پيءُ ڏاڍا پرسن ٿا ٿين. اهي سڀ استرين گوسائين جيءَ جا چرڻ
ڇهندو پون آهن. جنهنکي گوسائين جيءَ جو من گهري ٿي [جنهنجي] ڪرپا ڪئيس. انهيءَ اڳر
پر سان ڏڳالهيندا آهن. [پرءِ ته] آهيا استري ۽ سنڌس پتي آڌي پيهجو ڏن پاڻُ سمجهندا
آهن ۽ ڪيس سنڌس پتي آڌي سمهڻي چوندا آهن، ته لوڪ گوسائين جيءَ جي چرڻن جي سموا
پر وڃ! پر جي سنڌس پتي آڌي هوش نه ٿئي، ته ڏوٿين ۽ دلهن کان اِ ڪم واس ڪرائي
ڇڏيندا آهن. سچ پڇو ته اهڙا ڪم ڪندڙ سنڌن وڇهوڙي ميڙن ۽ ڪمترائي وهندا آهن.

---

٥ ڪروءَ جي گهر اچڻ تي ڪيس پهتا ڏيڻ ۽ سنڌس روٽيءَ مرڪلائڻ جو ٿالو آهي پڌوائي.

ماڻهن کي ڇا ڇا ٿيو! ٻانڪي کي ڪرشن موهي ڪري سڀني جا سوامي بڻجي ٿا وڃن! اُهي ٿا چون ته جيترا ديوتا [فرشتن جهڙا] جيو لوڪ کان اڳي آيل آهن، تن جي آڌار ڪرڻ لاءِ اسين ليلا پرشوتم [مڪمل پر سڀني کان اتم] اُپن ٿيا آهيون. جنهن اساڻو آڌيش [ماڻهو] تسو وقتدا، تيئن گڏو اوسڪ ڪيئن ملندن. اڳي پرش هڪڙو ئي سري ڪرشن آهي، باقي سڀئي استريون آهن. واه جي واه! ڀلو آهي اوهان جو مت. [اُن بعد جيسيتائين] گوساين جا چيترا به چيلا آهن، سي سڀ گوپيون بڻجي پوندا. هيڪڙ ڀلا وڻهار ڪرڻ لاءِ جيئن پرش ڪي به استريون آهن، اهڙي به ڪنهن ته دردشا آئي ٿي؟ پر جتي پرش هوندو هڪڙو، ۽ اُن هڪڙي ڀنان ڪروڙين استريون هونديون لڳل، ته سندس ڪهڙو ڄاڻائو ڪهڙو؟ جي جڏهن سري ڪرشن پر لمار گهٽي ٿڪجي آهي، ۽ سڀني کي ترسن لا ڪن، ته جا آهن جي استري جنهن کي سوامي جي [ٻه واٽي] ٿورا آهن تن پر نه شري ڪرشن جيان تي شڪتي هوندي، ڇاڪاڻ ته هو سندس ارڌانگي [اڌ شرير] آهي. [ورڪ] جهڙي، جهڙو پرش جي ڪم جيترو برابر آهي ته استري جي پرش کان وڌيڪ ٿي ٿي، ته گهڻو لوڪ پر جو ته هوندي؟ جي اهي آهي ته سوامي جي جا ٻين استرين [ٻاهرين] سان اوائي جهڙا هوندا، ڇاڪاڻ ته استرين کي ٻاهر جو ڏاڍو ٻچڙو ٿي لڳي. اُن ڪري گهڻو لوڪ ته سورگ جي جاءِ تي نرڪ جهڙو بڻجي مستو هوندو. ۽ جي گهڻا وڀچاري پرش ڀڳندر* آدي بيمارين ڪري دکي رهندا آهن، تن لئي گهڻو لوڪ پر به هوندو!

ٿو، ٿو، ٿو! اهڙي گهڻو لوڪ کان ته مرتيه لوڪ [هيءُ دنيا] اڃا وڌيڪ ڀلي آهي. ڏسو! جيسين گوساين جي ٻانڪي شري ڪرشن [جا اوتار] ٿا مڃن، گهڻن استرين سان لڪا ڪري ڀڳندر ۽ جريان آدي [سوزاڪ وغيره] آدي بيمارين ۾ ڦاسي مهاڏک ٿا ڀوڳين! هاڻي ٻڌايو، ته جو [ڪرشن] سورو روپ گوساين [هن دنيا پر] ڏسجي ٿو، ته گهڻو لوڪ جو مالڪ شري ڪرشن اهڙين بيمارين ۾ ڇو نه ڦاٿل هوندو؟ پر جي نه آهي، ته سندس سوروپ [اوتار] گوساين جي ڇو ٿا بيماريون ڀوڳين؟

پرشن:- مرتيه لوڪ ۾ ليلا اوتار وٺڻ ڪري بيماري ۽ دوش ٿا لڳن، پر گهڻو لوڪ ۾ ته ڇاڪاڻ ته اُتي روڳ ۽ دوش آهن ئي ڪين.

اُتر – भोगे रोगा भयम् [اوقات] جهڙي ڀوڳ آهي اتي اوس ئي روڳ وڃي لڳو. وري شري ڪرشن جي ٻي ڪروڙين استرين مان ٻار ٻچا به پيدا ٿين ٿا يا نه؟ جي ٿين ٿا، ته ڇوڪرا ٿي ڇوڪرا ٿا ٿين يا ڇوڪريون ئي ڇوڪريون؟ يا ٻئي؟ جي چئو ته ڇوڪريون

* ڀڳندر جو ارٿ آهي Anal Fistula يا ڏوري ڪرڻ جي جاءِ وٽ هڪ دکي جهڙي ڦوڙي Pipelike ٿڙي جو ناسور، جنهن جو منهن ٻاهر نڪرندو آهي. وڀچاري استري پرش ته گهڻو ڪري جريان، پرميه، باد فرنگ ۽ ڦاڪي آدي بيمارين ۾ ڦاٿل رهندا آهن.
(ڏکڻوار)

پهريائين سمجھا وسنڌ سمرڻ ڪجي. استري ۽ آدي پهريائين گوسائين جيءَ کي سمرڻ ڪري، پوءِ گرهڻ ڪن. سائيءَ ويسه هري جا سڀ پدارٿ سمرپڻ ڪرڻ کان پوءِ تي پساڻ وٺن. (٧) گوسائين جي مت ڪائسواءِ اين مٿن جو شبد ۽ گوسائين جا چيلا ۽ ٻيلون ڪڏهن به اٿن ۽ نه گرهڻ ڪن. سنڌن چيلن جو [هو آچرڻ پرسنڌ آهي. (٨) سائيءَ وليس سڀاءِ وسنن کي سمرڻ ڪري، هو ڪيئن پر اوهر هلڻ [اوهر آهي [هو گهڻا] وڪي. تهن ڪاپوءِ جنن گنگا پر ايا پاڻي ملي گنگا جو روپ ٿا ڏين، اٿي اي ٻنهي سڀ پر چڱايون ۽ اين جي مت پر انچڙاڙن آهن [ائين سمجهي]، ٻنهي سڀ جي ڪن جو وٺن ڪندا رهن.

سنڌن مول سنڌانتن جي آلوچنا:- هيٺئين ڏسو ته گوسائين جو مت ڪئن نه ٺين سڀي مٿن کان ونيڪ ٻنهجو سوارٿ سڌ ڪرڻ جو آهي. ڀلا ائين گوسائين کان ڪو پڇي ته [جڏهن] اوهين برهم جو هڪ به تڇ ٿا ڄاڻو ۽ نه جهان چيلن کي برهم سمبڌ ڪرائي سگهندا؟ جي چئو ته اسين پاڻ برهم آهيون، ۽ اسان سان سمبڌ ٿيڻ ڪري [برهم سان] سمبڌ ٿي ٿو وڃي، [ته پڇجي ته] اوهان پر برهم جو گڻ، ڪرم يا سڀاءُ ته هڪ به ڪونهي، پوءِ ڇا اوهين رڳو ڀوڳ ولاس لاءِ ئي برهم ٿيا آهيو؟ ڀلا جهان چيلن کي ته اوهين پاڻ سان سمرپڻ ڪري شد ڪري ٿا ڇڏيو، پر اوهان ۽ اوهان جي استري، ڌيءَ ۽ نهن آدي سمرپڻ نه ٿيڻ ڪري اشد رهجي ويا يا نه؟ وري اوهين اسمرپت وستوءَ کي اشد ٿا چئو، پوءِ ائين مان پيدا ٿيل اوهان ماڻهو اشد ڇو نه آهيو؟ تهن ڪري اوهان لاءِ به اوس آهي ته پنهنجيءَ استريءَ، ڪنيا ۽ نهن آديءَ کي اين مت وارن سان سمرپت ڪرايو. جي چئو نه! نه! ته اوهين به ٻين استرين پرشن ۽ ڌن آدي پدارٿن کي سمرپت ڪرائڻ ڇڏي ڏيو. ڀلا، هن سمي تائين ته جيڪي ٿيو سو ٿيو، پر هيٺئين ته ٻنهجي ڪوڙي ٺاهه آدي ڇڏي ڏيو، ۽ ايشور جي ڇڏيل ستيه ويد مارگ تي اچي ٻنهجي منشيه جنم کي سڦلو ڪري، ڌرم، ارٿ، ڪام ۽ موڪش پائن جهڙي ڦل کي پراپت ڪري آنند ڀوڳيو.

۵۹. (ب) پشٽي مارگ يا ڪشٽي مارگ؟ وري ڏسو! اهي گوسائين اوهان پنهنجي سمپرداءِ کي "پشٽي مارگ" چوندا آهن. اهو نامه ڪافي، پيڻ، پهڻ آدي ۽ سڀني استرين سان اها موجب ڀوڳ ولاس ڪرڻ جو ڪم آهي پشٽي مارگ! پر ائين کان پڇجي ته ائين گهر جي، جڏهن [هو] وڏن دکدائي رڳندڙ آدي بيمارين پر ڦاسي ڦٽڪي ڦٽڪي ٿا مرن، جو [حقيقت] چاهيندا اهي ئي هوندا. سچ پڇو ته اهو ڪشٽي مارگ [ڪوڙهه جو مارگ] آهي ۽ نه پشٽي مارگ! جئن ڪوڙهيءَ جي شريرجا سمورا سڀئي ڦاٽي پوندا آهن، [ٻاهر نڪري ٿا] ۽ هو ڏاڍيون ڪندي شريرکي ڇڏي، ٺيڪ ائين ئي هنن جي به ڏسڻ پر اچي، تهن ڪري ائين ٿي ته نرڪ مارگ چوڻ برابر ٿيندو، ڇاڪاڻ ته دک جو نالو نرڪ ۽ سک جو نالو سرڳ آهي.

۵۹. (ب) گنو لوڪ جو ڪنڊن:- اهڙيءَ طرح ڪوڙ جي جار ڦهلائي، ويچارن ڀولڙن

ليلا ڀوڳڻ جي سوارٿ ڪري، ٻراڻ ٽن يا ٻن آڏي ڦريا ۽ وري به چيل ڏوهه کي لاس ڪري لاءِ وچيل آهي.

۵۹. (ب) گوسائين‌ءَ جي مت جا مول سدانت:- ڏسو هي ولڀ جو ٻڌايل [انوڀ]:-

श्रावणस्यामले पक्षे एकादश्यां महानिशि । साक्षाद्भगवता प्रोक्तं तदक्षरश उच्यते ॥ १ ॥
ब्रह्मसम्बन्धकरणात्सर्वेषां देहजीवयोः । सर्वदोषनिवृत्तिर्हि दोषाः पञ्चविधाः स्मृताः ॥ २ ॥
सहजा देशकालोत्था लोकवेदनिरूपिताः । संयोगजाः स्पर्शजाश्च न मन्तव्याः कदाचन ॥ ३ ॥
अन्यथा सर्वदोषाणां न निवृत्तिः कथञ्चन । असमर्पितवस्तूनां तस्माद्वर्जनमाचरेत् ॥ ४ ॥
निवेदिभिः समर्प्यैव सर्वं कुर्यादिति स्थितिः । न मतं देवदेवस्य स्वामिभुक्तसमर्पणम् ॥ ५ ॥
तस्मादादौ सर्वकार्ये सर्ववस्तुसमर्पणम् । दत्तापहारवचनं तथा च सकलं हरेः ॥ ६ ॥
न ग्राह्यमिति वाक्यं हि भिन्नमार्गपरं मतम् । सेवकानां यथा लोके व्यवहारः प्रसिध्यति ॥ ७ ॥
तथा कार्यं समर्प्यैव सर्वेषां ब्रह्मता ततः । गङ्गात्वे गुणदोषाणां गुणदोषादिवर्णनम् ॥ ८ ॥

(١) هن ٻرڪاڙ جا شاوڪ گوسائن جي سدانت رهسي اڏي گرنٿ ۾ لکيل آهن، گوسائن جي مت جا مول سدانت اهيئي آهن. پر، انهن کان ڪو ٻڌي ته سري ڪرشن کي چالاڪي ڪئي پڻ هزارن ورهين کان ڪجهه ڪهڙت سمر گذري چڪو آهي، [اي حالت ۾] هو ولڀ کي ساٺوڻ مهيني ۾ اڌ رات جي سڀ ڪنهن ملي سگهيا؟ (٢) جو گوسائين‌ءَ جو چيلو ٿو ٿئي ۽ ڪيس سمورا پدارٿ سمرپڻ ٿو ڪري، ته سندس شريل ۽ جيو جا سمورا ڏوش لهي ٿا وڃن. ولڀ جو اهو ٻرپنچ آهي ته مورکن کي ڀُلائي ڀوڳهي مت ۾ آڻڻ لاءِ! جي گوسائين جي چيلن ۽ چيلين جا سمورا ڏوش لهي ٿا وڃن، ته ٻيمارين ۽ سڀاڻيءَ آڏيءَ جا سور ڇو ٿا سهن؟ ورتي اهي ڏوش پڻ لهڻ جا نه هن. (٣) ٻهوڙان سڀ ڏوش، جي سڄاڻڪ [آهن] ارٿات ڪنهن، ڪروڌ آڏيءَ ماڻ ڪي آهن ٿا نه ڇين، ڀا [آهي] جي ڪنهن ديش يا ڪال ۾ لاڳاپو ڪار جا پاپ ڪيا وڃن. انهن [آهي] جنڪي ماڻهو پڪش اپڪش [ڪالڪي ۽ لڪالڪي جهڙا پدارٿ] ٿا ڇڙن، ۽ ڇهي وڃڻ موجب ڪري ڪالهاڻو آڏي پيدا آهن. جو ٻه سمرگسج [ارٿات] جي پرينءَ سنگت مان [آهن ٿا نه ڇين]، جهڙوڪ چوري، وڀچار، ماءُ پيءُ ڏي، لهن، گروءَ جي استري آڏيءَ سان سڄوڻ ڪرڻ. ڀڃان اسپرشيج [ارٿات آهي ڏوش جي] ڪهڙا واڙهيس شين کي ڇهڻ مان لڳن. انهن ڀڃن ئي ڏوشن کي گوسائين لوڪن جا ٻولڳ ڪم ڪڍ نه مڃين ۽ ارٿات جڏهن ڪهڙو لڳن ئي سمندا وڃن! (٤) گوسائين جيءَ جي سڀ ڪالسواءِ ٻه هو ڪو پنهنجو ڏوش کي هٽائڻ جو ڪولهي، ڪهڙيڪري گوسائين‌ءَ جا چيلا [ڪرب] پدارٿ سمرپڻ ڪانسواءِ نه پرڳهن. انڪري سندن چيلا ڀوڳون استريون، ڌيئرون، نهرون ۽ ٻين آڏي پدارٿ ۽ سمرپڻ ڪندا آهن. ورتي سمرپڻ جو نمر ٿيءَ آهي، ته جيستائين گوسائين‌ءَ جي سڄڻ جي سيوا ۾ سمرپڻ نه ڪئي، تيستائين استريءَ کي سندس پتي هٿ ۾ نه لائي. (۵) انهن ڪري گوسائن جا چيلا سمرپڻ ڪرڻ ڪانسواءِ ڪي پنهنجن ڀوڳهن پدارٿن جو استعمال ڪن، ڇاڪاڻ ته سواميءَ جي ڀوڳ ڪانسواءِ [ڪاڻ وسيو] سمرپڻ ٿي ڪري سگهجي. (٦) انهن ڪري سڀني ڪمن ۾

اهڙا نمونن جي ڪيترن دليلن سان ڏيکاريو ويو. هڪڙين ڳالهين مشهور ڪري لکيو، اهي سري ڪرشن جي سولکي ملندا هوا ۽ چيائون ته جي گڏو گڏ ڏاڍي ڏٺوي جهڙو مرسڌ لوڪ ۾ آيا آهن. انکي پوءِ سمجهڻ آدي سان ڀاڳ ڪري گڏو گڏ ۾ رواڄ ڪرآڻي! مورکن کي نالاءِ ڳالهين تائين ٽڙيا ماڻهو اولياءِ جو راسي (۸۴) وآمڙ ٻڌايا آهن- هيٺيان منتر ڪاهيانيون ۽ لن ۾ ڪلارسي ڪنالين، ڇهوڙي ويئي

श्रीकृष्णः शरणं मम । क्लीं कृष्णाय गोपीजनवल्लभाय स्वाहा ॥ [गोपालसहस्रनाम]

مٿيان ٻئي وڏاهي منتر آهن، پرانو پرهر سمجهڻ ۽ سمرڻ ڪرائڻ جو منتر هي آهي:-

श्रीकृष्णः शरणं मम सहस्रपरिवत्सरमितकालजातकृष्णवियोगजनिततापक्लेशानन्ततिरोभावोऽहं भगवते कृष्णाय देहेन्द्रियप्राणान्तःकरणतद्धर्मांश्च दारागारपुत्राप्तवित्तेहपराण्यात्मना सह समर्पयामि दासोऽहं कृष्ण तवास्मि ॥

هن منتر جو اُپديش ڪري جيئن ۽ جيئن کي سمرڻ ڪرائيندا آهن. مٿيان क्लीं कृष्णायेति ۾ क्लीं = ڪليڪ لنڌ گونسه جو شبد آهي، ان مان ڪيترن کي ٻوڪي ڏهي ۽ ولپ مت ۾ وام مارڳن جو نمونو آهي. الڪوٽي ڪمرسالن لوڪ گهڻو ڪري اسٽري سنگ ڪندا آهن. गोपीवल्लभेति چا ڪرشن گوپين جي اي پيارا هوا ۽ ڇا پين کي؟ استرين کي پيارو اهو ٿيندو آهي، جو استرين ارٿات اسٽري پوڄڻ ۾ لالو هجي، ڇا سري ڪرشن جي اهڙا هوا؟ هيٺئو [ڏسو ته] सहस्रपरिवत्सरेति هزار سالن جو ڳاڻاٽو اڄايو آهي، ڇاڪاڻ ته ولڀ ۽ سندن چيلا ڄاڻي چاڪيار ڪجهن. چا ڪرشن جو وڇوڙو هزار ورهين کان ٿيو آهي؟ اڄ تائين ارٿات جنهن ولڀ جو جنم [پيدا] نه ٿيو هو ۽ اسي ولڀ پيدا ٿيو هو، تنهن کان اڳي اهڙين ڏکوي جيون جي اڌار ڪرڻ لاءِ ڪيونه آيو؟ ताप ۽ क्लेश = [تاپ ۽ ڪليش] هڪڙي شبد سانڳيو اوپڻ لا وکن. انهن مان هڪڙو ڪم آڻڻ گهربو هو ۽ ٻئي نه! अनन्त = اننت شبد جو پاٺ اجايو آهي، ڇاڪاڻ ته جي اننت شبد رکو ته ته सहस्र = سهسر [هزار] شبد پڙهڻ نه گهرجي. وري جي سهسر شبد جو پاٺ لا رکو، ته اننت شبد جو پاٺ رکڻ بلڪل اجايو آهي. پر جو اننت ڪال تائين तिरोहित = ترو هت ارٿات ڍڪيل ٿو رهي، ته انهي مڪت ڪرائڻ لاءِ ولڀ جو هجڻ به اجايو آهي، ڇاڪاڻ ته اننت جو انت ٿيندو ئي نه! ڀلا، ڏيهه جون انڊريون، پراڻ، انتهڪرڻ ۽ سندن گڻ، استريون، جايون، پٽ ۽ ڪمايل ڌن ڪرشن کي ڇو ارپڻ ڪجن؟ ڪرشن ته پورڻ ڪام [جنهن جون سڀئي ڪامنائون پوريون ٿيل آهن] هئڻ ڪري، ڪنهن جي به شرير آديءَ جي اڇا ڪري نٿا سگهن. وري شرير آدي ارپڻ ڪرڻ اسمرٿ آهي، ڇاڪاڻ ته ڏيهه جي ارپڻ ڪرڻ سمي چا نهن کان جوتيءَ تائين ڏيهه ئي ستجي، تنهن جون سموريون چمڙيون منديون وسٽر ارٿات ڪرڙو بچاڻ به ڪين ارپڻ ڪري سگهندا؟ وري جي پاپ ۽ پن ٻئي ڪرم ٿا ٿين، تنکي جي ڪرشن جي ارپڻ ڪيو، ته سندن ڦل به ڪرشن کي ڀوڳيندو! ارٿات ماڻهو ته ڪرشن جو نالو وٺن، ۽ سمرڻ پهچي [لاڀ] لاءِ ٿا ڪرائن. ڏيهه جو مل مٽر آدي ۽ گوساڻين جي ۽ جي ارپڻ جو اثر ڪجي؟ چا منتر پاڙڻ لاءِ ۽ ڪوڙو هٿوڙو ايهن لاءِ آهي؟ انهن پڻ لکيو آهي ته ارپڻ ڪيهڙي گوساڻين ئي، ۽ نه پين ڪنهن واڻن کيا هيءَ سمرڻ

پورشن - واهه واهه! گوسائين جي پرتاپ ڪري آهي! [جي ته] اهڙي شاهوڪاري پئي
ڪي ڇو نه ٿي ملي؟

اقو - ڀڳتن کي پيا نه هن نمرتي جو ڦل نرڀئي رهندا ته پئن جي نه شاهوڪار ٿيڻ ۾ شڪ ڪهڙو؟ ۽ جي ڪاٿي به ڏڪ ڪوچالاڪيون ڪري ته ڪالهه به وقت شاهوڪار ٿي سگهي.

پورشن - واهه ڀاڻي واهه! ان ۾ چالاڪي ڪهڙي آهي؟ هيءَ ته سموري گوڪل جي ليلا آهي!

اقو - گوارڪ جي ليلا ڪاهي، بلڪ گوسائين جي ليلا آهي! [ان] جي گوڪل جي ليلا آهي ته [ڇڪيو ان] گوڪل ۾ اهڙو ٿي هوندو!

٥٩. (ب) گوسائين جي مت جو بانيڪار ۽ سنڌ ۾ گرو مقرر - هيءَ مت "وللڀ" برهمڻ مان اُٿي ليو آهي. لکشمڻ ڀٽ نالي تلنگي برهمڻ، ووامه ڪرڻ ڪان پوءِ ڪن سالن ڪري ماتا پتا ۽ استري کي ڇڏي ڪاشيءَ ويو، عشق ڪري ڳالهائي سنياس ورتو، نه ڪهڙي شادي ڪئي ٿي آهي. اوچتو سندس ماتا پتا ۽ استريءَ ٻڌو ته [هو] ڪاشيءَ وڃي سنياسي ٿيو آهي. [تنهن تي] سندس ماتا، پتا ۽ استري ڪاشيءَ پهتي، جتي ڪس سنياس ڏنو هو تنهنکان پڇيو ته اسانجي پٽ کي سنياسي ڪو ڪيو اٿئي؟ ڏس، هيءَ [سندس] جوان استري آهي، استريءَ چيو ته جي اوهين مهنجي پتي مرلکي نه ڏيندا، ته مولکي به سنياس ڏيو! پوءِ ته ڪس گهرائي چاتوڻ ته توڻ ڏاڍو ڪوڙ ڪريو آهي! سنياس ڇڏي گرهست آشرم ۾ وڃ! جو ته اسو ڪوڙ ڳالهائي سنياس ورتو آهي. تنهن وري اهڻ ڪيو، ۽ سنياس ڇڏي استريءَ سان هليو ويو. ڏسو! هن مت جو بنياد ٺڳي ڪوڙ ۽ ڪپٽ تي هليو آهي! جڏهن تلنگ ديش ۾ پهتا، ته ڪين ڪيترن نه جاتيءَ ۾ نه ڪڍيو. تنهنڪري اتان لڪري وري گهمڻ لڳا.

ڪاشيءَ پرسان "چرنارڻ" رنجهو جو "چمپارڻيه" نالي جهنگ آهي. تنهن مان لنگهيا ٿي، اُتي ڪر هڪ ٻار کي جهنگ ۾ ڇڏي، جتي پاسي ڪان نرڀو پاهرون ٻاري هليو ويو هو، ان لاءِ ڇڏيندو سمجهيو ته جي ٻاهرين ٻار ٻاڻ هلندس، ته هتي جي ڪو ٻالڪ اچي [ٻار کي] ماري ڇڏيندو. لکشمڻ ڀٽ ۽ سندس استريءَ چوڪري تي نگي ٻهڻ ڇاهو، ۽ پوءِ وري ڪاشيءَ ۾ رهيا. جو ڪري وڏو ٿيو، ته سندس ماتا پتا مري ويا. تنهن پڄ ڪان جواني تائين ڪاشيءَ ۾ ڪجهه پڙهندو نه رهيو، ۽ تنهن کانپوءِ ڪيترن اچي هڪ وڏو سوامي جي منڊ ۾ چيلو ٿيو. اتي ڪيئن رهي ڪجهه جهڳڙي ٿيڻ ڪري وري ڪاشيءَ هلي ويو، جتي سنياس ورتائين. سندس پهڙو تي هڪ جاءِ ڪان اُٿي لڪل برهمڻ نه ڪاشيءَ ۾ رهندو هو، جنهنکي هڪ جوان ڌيءَ هئي. تنهن ڪس چيو ته توڻ سنياس ڇڏي مهنجي ڌيءَ سان ووامه ڪر! اٿن ٿي لهو! جنهنجي پتا جهڙي ليلا هئي هئي. تهڙي [سندس] پٽ چولو ڪري؟ اُن استريءَ تي وڃي اُٿئي مستو هو، جتي پهرياڻي وشڻو سواميءَ جي منڊ ۾ چيلو ٿيو هو. [پر] ووامه ڪري سمان ڪس اتان ڪڍي ڇڏيائون. پوءِ ويو ترچ ديش ۾، جتي اوڏانهن گهر اُڏي رهيو آهي، ۽ اتي پنهنجو نئون رستو

ٻيهن جو گرو رامداس ٿيو تنهن سان گڏيو، جنهن کيس "رامداس" جو نالو سمجهائي پنهنجو چيلو بڻايو. آن رامداس ڪيترا ئي گرنٿ ۽ جاءِ لکرائي، جي سڀڪنهن پڙهيا هئا. جنهن تنهن شاهه پوري ۽ رام چوڪ جو [هٿ لڳي هليو]. سندس ٻڌل ڀالهاس ۾ اُتي آهي ته هو جنهن جنم وارو هو، آن "دالنڊا" جي گرنٿ ۾ ڪنهن ساڌوءَ کان ويس [ڀيک] ورتو ۽ کيس گرو ڪري شاهنور ۽ وڃي آڏو ڇهايو. ڀروڙن ماڻهن ۾ پاڪنڊ جي ڳالهه جهڙي لڳي هئي، سو تنهن پٺي، اهي سڀئي ڪٿي رام چوڪ جي وچن جي ذريعي سان چيلا ٿيا ٿيندا [آهن] ۽ اوچ نيچ جو ذرو به ڀيد نه رکيا. براهمڻ کان انتيم [چنڊال] تائين [سڀئي] انهيءَ چيلا ٿيندا آهن. اهي هندوءَ به گوليا ڀيچين جهڙا آهن، جاڪاڻ ته مٽيءَ جي ڪنگڻ ۾ لڳي ڇاڪيندا آهن، [اهي ماڻهن کي] وانڌڪ ڏيو، ڇالا ڦٽا ۽ سنڌا جي وغيره کان پرهيز ۽ ڇڏائي پنهنجا چيلا بڻائي وٺندا آهن. رام لال تي مهاتم ڄميندا آهن، ۽ آن کي تي "ڇهر ويد" [سڄو ڪمر ويد] به ڪوليندا آهن. [سڀني چوڪ آهي ته] رام رام چوڪ سان آنند جنهن جا پاپ لٿا آهن، ۽ اڳان سواءِ ڪنهن به مڪتي ٿي نٿي! جو اٿندي ۽ سانءَ ڪنهن ۽ ٻاهر ڪنهن ۾ رام رام چوڪ ڪاري، انهيءَ ستسنگ وٺن ته سڌيون ۽ ستسنگي کي پرميشور کان ٻه وڌيڪ سمجهندا آهن. سندس مرولي جو ذبان ٿئيندا آهن، ساڌن جا پير ڌوئي پيئندا آهن، گروءَ وٽان چيلو پري وڃي ته گروءَ جا اهڻ ۽ ڏاڙهي جا وار ناڙ سان وٺي، ۽ اُنهن جو چرڻ امرت سڏيندا ڪن! رامداس ۽ هر رامداس جهڙي پستڪن کي وٺي کان ونڊيڪ نه ٿيو، ۽ سڀڪنهن پرڪرما ۽ آنند ڏنڊوت پرڻام ڪندا آهن. پر جي گرو ونجهو هجي ته ڏنڊوت پرڻام گروءَ کي ڪندا آهن. استريءَ ۽ پرش کي ڪشي وقتي رام رام جي منتر جو اُپديش ڪندا آهن، نام سمرڻ سمجهائي ٽڪليائي ڏيندا آهن ۽ پوڄا ۾ پاپ ٽاليندا آهن. سندن ساکي [ٽڪڙ لي ڄوڙي]:-

ڀيلا آئي ٻاني پڙهي، اوهڙوپ لو ٽاپ — رام رام سمرڻ ٻيا وهه گيو پسو آپ

ونهه پُراڻ پڙهي پڙهي، ڪيتا — رام نام ٻڌن ڪهن ڪٿي رهيا.

هيڪ اهڙن لوڪن جا ڪاهيا آلي، [هي پر] استريءَ کي پتيءَ جي سيوا ڪرڻ پر پاپ، ۽ گروءَ ۽ ساڌوءَ جي سيوا ڪرڻ پر ڌرم ڏيکاريل آهي! ووٽ آشرم کي لٽا مڃن! براهمڻ رام سنهي نه هجي ته کيس نيچ ۽ چنڊال، پر جي رام سنهي هجي ته کيس اُتم سمجهندا آهن. اهي انهيءَ جو اوتار نٿا مڃن، پر ڇاڪاڻ ته ٻيڪاريل رام چرڻ جي وچن "نرگس نهي اوتار هي ڏ رهي" [اوتاب] ٻُڌن ۽ سڀني جي ٻاڌڻ لاءِ اوتار سمجهندا به آهن! آدي انهيءَ جيترو به پاکنڊ ۽ پرپنچ [مڪر ۽ فريب] آهي، سو سمورو اُن ۽ وٺ کي هاوي وساڻيندڙ آهي. انهي مان اٿي ٻڌيمان ماڻهو گهڻو سمجهي سگهندا.

٥٩ (الف) گوڪليا گوسائين يا وِلڀ سمپرداين:- پرشن:- گوڪليا گوسائين جو مت ته ڏاڍو چڱو آهي. ڏسو ته شاهوڪاري جهڙن ڪنڊيون ته موجون ٿا ماڻين! ڇا اهڙا شاهوڪاري ٻيا ليلا [ڪرامت] جي ملي سگهي ٿي؟

اُتر:- اها شاهوڪاري نه گرهستين جي آهي، ۽ نه گوسائين جي!

(٢) ولر ٻيان سڀ جهوڙ ٽه ٻانيو،

رام پڇڻ جيڪي سڀ ڪرما ـ ڇپڻو آ ..ؤ ڏيئو پرڪرما،
رام ڪهي تس ڪؤن ٺه ڪاڻين ـ ٽين لوڪ ۾ ڪيرت ڳاڻين،

(٣) رام وٽ جو جوڙ نه لاڳي.

رام نام ليڪ پعير ترائي ـ پڳتي سعي اوتار ڏي وڃي،
اونچ نيچ ڪل پهڻ وڃاري ـ سو لو جهر آڳيو سڀاوي،
سناتن ڪنهي ڪل ڏيسي لاڳين ـ رام رام ڪهه ولر سماڻين،
ايسو ڪڙو جو حضرت ڳاوي ـ هو هريجن ڪر پار لهاوي،
رام سناتن ڪا انت نه آوي ـ آپ آپڪي اسٽ سمر ڪاوي.

مٿين وچنن جو ڪٿڻ:- ٻيو پاٺين نه رام جهڙو آديءَ جي ڳولت ٻوهڙ مان سٺ ٿي ٻوي، نه هي هڪ سادو سوڌو ڳوڻاڻو سماڄهو هو. هو ڪجهه ٻوهڙ ان هو پر نه انهن اڳ لهمسڌ ٻون ڳالهين جو لکي ها؟ هيءَ نه ڪهن وهر لي آهي نه رام رام جوڙ سان ڪرم ڪاس ان ٿهن! هي وڳو ٻڌهڄو حواله انهن جو جمرنا وجاهن! پر [موسي] جو ٻڌ نه ڪمار وڏو ٿو ٿي، پر سرڪاري سماهين جورن، ڏاڙهن ٻکون ڪانگن وچون هلڪ ميڙ آديءَ جو ٻڌ ء [رام رام جوڙ سان] بلڪل ٿيو ٿيي. ٻاي ني واسه ڏيهن رام رام ڪندا رهو، ٿيندو ڪجهه به ڪين! جڏهن "ڪٿهه ڪٿ" جوڙ ڪري سڀن سنو ٿيو ٿيي، ٿي ٿي سچ ڳالهائڻ آدي ڪرمن ڪرڻ ٻيان [وڳي] رام رام ڪرڻ مان ڪي ڪين ورلندو. جي سڌن رام "رام رام" ڪرڻ ٿيو اڏي، نه سچي اپو ڪندا رهندا نه ٻه ڦ ٻڌ لڏو! ٻو جي ٻڌي لهو، نه ٻيو ڳهرو [رام رام] ڪرڻ ۾ اڄايو آهي. انون ـ انهن ٻهنجي ٻهت يوڙ ؛ انهن جي جٽر ٻر باد ڪرڻ اهو هڪ پاڪيزو ڪم آهي، اسانکي وڏو عجب نه لڳو ٻڌڻ ۽ ڏسڻ ۾ ٿو اچي، نه ڪالو نه وڪمو الل رام سمهي ؛ ڪرم ڪن ٿا ون سڏجي ء جڙا!! جهي ڏسو اُلي ولون ٿي ولون سکن ڪي وکرڙي رهمون آهن! جي هن لمولي جا پاڪيز فعلن هنا. نه آرب و رسن جي لهاهي چو ٿي ها؟ هي مالهو ٻهنجين ڄمان ڪي جوس ڪاڻائيندا آهن ۽ استريون ۽ ڪهيون ڪي انهي ڏڏ وسه پرڪام ڪنديون آهن. استريان ۽ سادن جي لهلا ايڪانت ۾ ٿيندي رهندي آهي!

٥٨. (ب) رام سنيهين جي پنٿ شلع:- انهيءَ جي شاخ "کهڙاپا" ڪالي مارواڙ جي ٻڙسٽ مان نڪتي آهي، جنهنجو اُنهاس هئن آهي:- رامداس ٿالي ڏاسه جو پيء ڏاڙهو چالاڪ هئو. ڪهش ۽ زالون هيون. ٻهر ڪڻين نه ڪمرا ڏيهين هو آوڳهڙ ڇهي ڪٽن سان گڏ ڪاٽيندو رهيو! ٻوه ڪوٺا ٻهتي رام مارڳي ٿيو، ۽ اُسڪانيو "رامديو" جو "ڪاڻويو"٭ ٿيو. هو ٻهنجين ٻهني استرين سان گڏ جي ڳائيندو هو. اهوئي ريت ٿهندي ڳهندي "سٿيل" ٻار جو

٭ راجپوتانا ۾ چمار لوڪ ڳڙوه رنا ڪيڙا ڀالي رامديو آديءَ جا ڪهت جنڪي هو "شبد" ٿا ڪوليء چمارن ؛ انهن جاڻن کي ٻڌائيندا آهن. اهي "ڪانڙيا" ٿا سڏجن. [س، ٺا.]
ٻاجوڙيو ضلع ۾ سٿيل هڪ وڏو ڳوٺ آهي. [س، ٺا.]

آهي. جنهن ڀرڀاوي لوڪ مورتيءَ جو درشن ڪرائي پيسا نه ڇڏائيندا آهن، تن ۾ به گرنٿ جي پوڄا ڪندا، ڪرائيندا ۽ پيسا ڇڏائيندا آهن. مورتي پوڄا وارا جيتري وڏي عزت ڪن ٿا، اوتري ئي گرنٿ صاحب وارا به ڪن ٿا. ڀلا! اهو ڪهڙو سکيو لوڪ؟ ته انهن کان وڏن کي ڪهڙي مجال آهي؟ جي پڙهن ۽ سمجهن ته سمجهي سمجهدارن جا پڙهيل ماڻهو جي نفي ۽ هڏي ته آهن، سي جهڙي سڀ ويد ڌرم ۾ هليا اچن. انهن سمجهي ڳالهين جو جهيڙو گهٽو تي هنگامي چالو آهي، ۽ جنهن الڪي اٿيو انهن کان جي وڏن جي جاءِ ۽ ڪرڙي ايمان اکين ڏانهن ڪي ايتالي، ولڪ ڌرم جي آسي ڪندا ته ڏاڍو چڱو ٿيندو.

٥٧. دادو پنٿ:- پرشن:- دادو پنٿ جو رستو ته سٺو آهي؟

اتر:- چڱو ته ويد مارڳ آهي، جو وٺڻ جهڙو آهي. ونو، ته ته سدا خوش ڪائيندا رهندا! انهن جي مت موجب دادو جيءَ جو جنم گجرات ۾ ٿيو هو. پوءِ جيپور ۾ وڃي "آمير" ۾ رهندا هئا ۽ تيليءَ جو ڪم ڪندا هئا. ايشور جي سرشٽيءَ جي عجيب ليلا آهي، جو دادو جهڙي کي به پوڄڻ لڳا. هيٺ ته ويد آدي شاسترن جون سڀ ڳالهيون ڇڏي "دادو رام، دادو رام" [چئو] ۾ ئي مڪتي مڃي اٿن! سچي اپديشڪن جي نه ملڻ ڪري اهڙي ڄاڄل مچندي آهي.

٥٨. رام سنيهي پنٿ:- ٿورا ڏينهن ٿيا ته شاهپورا کان هڪ رام سنيهي مت اٿيو آهي. انهن ويدن ۾ ڄاڻايل سمورو ڌرم ڇڏي "رام رام" پڪارڻ ئي چڱو سمجهيو آهي. ان ۾ ئي گيان، ڌيان ۽ مڪتي ٿا مڃين، پر بک لڳي ته "رام رام" مڃيهان ڪري ٿي ۽ پاڻي لئي پڪاري، ڇاڪاڻ ته ڪاٺ جهڙو آدي ته گرهستين جي گهر ۾ ئي ملي ٿي! مورتي پوڄا کي اهي به ڌڪاريندا آهن، پر خود پاڻ مورتيون ٿيل رهيا آهن. استرين جي سنگ ۾ گهڻو ٿا گهارين، ڇاڪاڻ ته "رامجي" کي "رامڪي" ڪالسوا آنند ملي ٿي ٿو سگهي! رام سنيهي مت ۾ هڪ گرو ٻين خاص ڳالهيون هيٺ ٿا لکون:-

هڪ رام چرڻ نالي سادو ٿي گذريو آهي، جنهن مت خاص ڪري "شاهپورا" ماڳ مان هليو آهي. هي "رام رام" چوڻ کي ئي پرم منتر ۽ آهي اهي سدائي سمجهندا آهن! سندن هڪ گرنٿ آهي، جنهن ۾ سنت داس آديءَ جي باڻي آهي. ان ۾ هيئن لکيل آهي:-

ڌرم ورڪ، لب هڻي هٿا، وآسا لولهه وانسي ۽

آب [جسم] ڪا ڪانڪي ٿيا، ڪانا ڪرم ٿب جاتي. [ساکي چوڻين]

هيٺ پڙهيل ماڻهو وڃايتي وڃي ته "رام رام" ڪرڻ ڪري پور او ٿامه اڳيان، [ڪمل] پاڻ موجب لرواج هي [ڏڻ] سڙا، يا ڪمل هڙمن [جو شيهو] جا هڪ ڏهن وڏي سگهن ٿا يا ڏڻ هيءَ ته رڳو ماڻهن کي پاڻ ۾ لاساتي سڀ ڄمر کي برباد ڪرڻ آهي. سندن جو مکه گرو "رام چرڻ" نالي ٿيو آهي، تنهنجا وچن اڳي ڏڄهو:-

(١) مهما نام پرتاپ کي، سڻو سرورڻ چت لائي، رام چرڻ رسنا رٽو، ڪرم سڪل جهڙ جائي، جن جن سمريا نام ڪون، سو سب اتريا پار، رام چرڻ جو وسريا، سوئي جم ڪي دوار.

٥٦. (ب) آداسين ۽ نرملن جي اُٿپتي ۽ شري گرنٿ صاحب جو لکڻ:- ٻيو ڌڪ ڪاٿي پوءِ سنڌ ۾ پنٿ کان اداسي [سادن] ۽ ٻاباداس آديءَ کان نرملن [سادن جو سلسلو] جاري ٿيو. ڪيترن ئي گاد ٻيون [ٻيهڪي ٻيهڪي] ٻاڻي ڦاهي گرنٿ ۾ ملائي آهي. گرو گوبند سنگهه جي سنڌ ڦهان گرو هئا. انهن ڪانهوءَ گرنٿ ۾ ڪهڙي ۽ ٻاڻي ملائي ڪالهي. ٻلڪ ايستائين جيترا به اهڙا لعبا پسنڪ هئا، ان سڀني کي ڪٺو ڪري جلد ٻڌاوائي ڇڏيائون. انهن ماڻهن ۾ نانڪ جيءَ کان پوءِ ڪهڙي ٻاڻي ٻڌائي. ڪيترن ته ٻراڻن جي ڪوڙين ڪهاڻن جهڙي ناٽڪ ڪارن جي ٻاڻي ٻڌائي. مگر ڪهڙو ٻڌاءِ ڪٿري ڪيو جو ڪرم ۽ آپاسنا ڇڏي، ارهر ڪيائي آپ ٻوسهڙو ٻڌيچ جي [سنڌاسن] ڏانهن سنڌ شڻ جهڪندا وڃا! ته ڏ جا ڪهڙ خاص ايهو ٻڌڻي نانڪ جيءَ لکي هئي، سا ڪندا اچن ها ته چڱو هون. هيئو ته اداسي ٿا چون ته اسين وڏا، ۽ نرملا ٿا چون ته اسين وڏا! اڪالي ۽ سٿري شاهي ٿا چون ته اسين آهيون سڀني کان مٿي!

٥٧. (ب) گرو گوبند سنگهه جي ۽ سنڌ ۾ ملايل پنج ڪڪار:- انهن ۾ گرو گوبند سنگهه جي شوروير ٿي گذريا آهن. مسلمان سنڌ وڏن کي جا ڪهڙي تڪليف ونائي هئي، تهڄو وير ولڻ ٿي ڪهڙائون. نر وڏن [لڙائيءَ جو] سامان ڪجهه ڪونه هو، ۽ هوڏانهن مسلمان جي بادشاهت زورن ۾ هئي. انهن ڏڪ ڀيورڻ ڪرايو. ظاهر ڪيائون ته مون کي ديويءَ ٿڌ ۽ ترار ڏني آهي، [۽ جو الس] ته اوهين مسلمان سان وڙهو، او هنجي سوچ ٿيندي. ڪهڙائي ماڻهو سنڌ سالي هئا، جنسن ولو مارڪس "پنج ڪڪار" ۽ ڇڪوالمڪتن "پنج سنڪار" ملايا هئا، تن اُهن "پنج ڪڪار" ملايا. يعني سنڌ پنج ڪڪار جنگ مهل ڪپڪاري هئا. ٻيو يان "ڪيش" ارثاسه وار جهڙي رکڻ ڪري لڙائيءَ ۾ سونيءَ ۽ ترار جي ڌڪ کان اچاءُ ٿئي. ٻيو "ڪنگڻ" جو مٿي واريءَ پڳڙيءَ ۾ اڪالي لوڪ اڄ تائين اهن ۽ هٿ ۾ "ڪڙو"، انهن ڪري ڌڪ ۽ مٿو بچي سگهي ٿو. ٽيون "ڪڇو" يعني گوڏن تائين ڪڇو جو ڪڙو، ڊوڙ ۾ ڪم آڻي ٿو. ڪڙو ڪري اگاڙي جا پهلوان ۽ لوڪ ته ان ڪري اهو پائيندا آهن، جو شريو جا گهڻا انگ ۾ سلامت رهن ۽ الڪ نه ٿي. چوٿون ڪنگهو [ڦڻي] جنهن سان وار سنوارجا آهن ۽ پنجون "ڪاچ" [چاقو، ڇري يا ڪرپان] جا شتروءَ سان وڙهندي جنگ ۾ ڪتب اچي. ان ڪري ٿي [اها رسم (گرو) گوبند سنگهه جي ٻڌيچيءَ سپاهي منجهان انهن سڀني کان جاري ڪئي هئي. هن سمي ۾ سنڌ رکڻ کو لاڀدائڪ ڪرڻي ۽ ٻر جي ڪالهون جنگ جي ٻر بوءِ ته ڪرڻ جي ڪي هيڏو ڏور [سان واسطو رکندڙ] ٿا ڏيون!

٥٨. (ب) گرنٿ صاحب جي پوجا ۾ مورتي پوجا آهي:- مورتي پوجا ته ڪانه ڪي، پر ان سان وشيش [خاص ڪري] گرنٿ جي پوجا ڪندا آهن! اها مورتي پوجا نه آهي؟ ڪيترن ته جڙ پدارٿ جي اڳيان مٿو نوائڻ يا سندس پوجا ڪرڻ سڀ مورتي پوجا آهي. جهڙيءَ ريت مورتيءَ وارا پيهڙو دڪان جهائي گذران يا ڪن ٿا، تيئن ئي انهن ماڻهن به ڪيو

سمهوريءَ جي اچا نه هجڻ هان نه پلا اهڙي ڳالهه ڪيئن ٿي سگهي ها؟ ڪن ٻهنجي وڏائيءَ جي اچا ضرور هئي، پر نه جهڙي ترلي جالندا هوا [ٿيڻ پر ٿي] ڳالهائيندا رهن ها، ۽ پڻ انهن جهڙي ڏاڍن ها نه هوس سنسڪرت ڪالا پڙهي آهي. جي ڪجهه اپمان هون، نه مان ۽ وڏائيءَ [حاصل ڪرڻ] لاءِ ڪي ڏانب [حيلا] ٻه. ڪجها هولدالون! انڪوپتي سندن ڳولڻ پر جاءِ بجاءِ ويدن جي لفظا ۽ آسمتي پڻ آهي. چاڪاڻ ته جي انهن نه ڪئن ها، ته ڪالڻ ته ڪو ويد جو ارٿ پڙهي ها، ۽ جي لهه آهڻ ها نه نامورس ناس ٿاهن ها. انڪري اڳ پر لي ٻهنجي جهان اڳيان ڪئي ويدن جي ورڻ ڳالهائيندا هوا، ۽ ڪئي ڪئي ويد لاءِ ڇڪو پڻ چڙو اٿن! چاڪاڻ ته جي ڪئي چڱو نه چون ها، ته ماڻهو ڪين ناستڪ بڻائين ها! جهڙيءَ ريت [لکيو اٿن ته]:-

ويد پڙهندڙ ڀڙ، ڌوڙتي چارون ويد ڪرتا آهي. سنمد (ساڪ) ڪي مهما ويد نه جاڻي. (سکمني پوڙي * ٧ چوپائي ٨)

[آلوچنا]:- ڇا ويد پڙهندڙ مري ويا ۽ نانڪ جي آدي پاڻکي امر سمجهندا هوا؟ ڇا هو [پاڻ بہ] نه مري ويا؟ ويد ته سڀني وديائن جا ڀنڊار [خزانا] آهن، پر جو چئي ويدن کي ڪهاڻي [آنالي] لڳو ڪولي، تنهنجون سڀ ڳالهون آڪاليءَ [سمان ٿي] آهن. جي مورکن جو ناڻو سنت لڳو ٿي، تہ اهي ويچارا ويدن جي مهما ڪڏهن بہ سمجهي نٿا سگهن! جي نانڪ جي ويدن جي لي عزت ڪن ها، ته سندن سمپردا نه هلي ها ۽ نہ هو گرو بڻجي سگهن ها! چاڪاڻ ته سنسڪرت وديا نہ پڙهيائي تہ هوا، پوءِ ٻين کي پاڙهي شسڌ ڪٿان بڻائي سگهن ها؟ اهو سچ آهي تہ نانڪ جيءَ جي زماني پر پنجاب سنسڪرت وديا کان بلڪل خالي هو، ۽ مسلمانن هٿان ستائجي رهيو هو. ان وقت انهن ڪن ماڻهن کي بچايو، نانڪ جيءَ جي جيتري تہ سندن سمپردا [گروڙو شروع ٿيو هو]، اوتاب سندن شڪ گهڻا نہ هوا. چاڪاڻ تہ جاهلن پر اها چال آهي، تہ ٻئي ڪالهه لي ڪين سڌ بڻائي ڇڏيندا آهن، ۽ پوءِ ڪهڙي ٻعالم وچي ڪين انڌو ڇڏو بہ مڃي وڃندا آهن. نانڪ جي وڏا ڌاعوڪر ۽ رئيس بہ نہ هوا، پر سندن چيلن "نانڪ چندروديه" ۽ "جنم ساکيءَ" آدي پر ڪين وڏو سڌ ۽ تمام ڪهڙي پدارٿن وارو ڪري لکيو آهي. لکيو اٿن تہ نانڪ جي برهما آديءَ سان مليا، وڏي ڳالهون ٻڌيون ڪيائون، هر ڪنهن سندن عزت ڪئي، نانڪ جيءَ جي شاديءَ ۾ گهڻيئي گهوڙا، رٿ، هاٿي [آيا هوا جي] سون، چانديءَ، موتي، ٻيا [زمرد، هيرا، ٻيا] سون ۽ چانديءَ جي ورق] آدي ۽ جواهرن سان سينگاريل هوا! ۽ آمليه رتن جو نہ لکيو ڪونہ هوا! ڀلا اهي ٺٺ نہ آهن نہ ڇا آهن؟ [پر] انهن ۾ سندن چيلن جو ڏوهه آهي ۽ نہ نانڪ جيءَ جو.

---

* ٻهي جاءِ تي "پوڙيءَ" جي بدران "اشٽپدي" ۽ "چوپائيءَ" بدران "پد" پڙهڻ گهرجي [اردو ترجمو].

لئي سا لئي سچي هوندي:-

کبير صاحب جو جيون چرتر:- هڪڙو ڪوري ڪاشيءَ ۾ رهندو هو. کيس اولاد ڪونه هو. هڪ ڀيري لهرتارا تلاءَ جي ڪناري تي ڪنهن ڪپڙي مان لپيٽيل ٻار لڌائين ته کڻي جي ٻاسي ۾ هڪ ٽوڪريءَ ۾ ڪن جي هلڪي آن ساڳيءَ واٽ جو پيدا ٿيل ٻار پيو آهي. آن کيس گهر کڻي وڃي پنهنجيءَ استريءَ کي ڏنو. جنهن کيس پاليو. وڏو ٿيو ته ڪوري ڪم ڪار ڪندو هو. ڪنهن پڙهيل وٽ سنسڪرت پڙهڻ ويو، جنهن کيس اُنهن جاتي جو ڄاڻي ڪين، ته اسين ڪوريءَ کي نه پاڙهيندا آهيون. آخرڪار رامانند گرو تي پنڊت وٽ گهمڻ لڳو. هو ڪڏهن نه پاڙهيس. تڏهن آخر سهڻي ڀاشا [۾ ڪوتائون] ڪرڻ لڳو. آدي ڀڄن ماڻهن کي سمجهائڻ لڳو. ڳوڙهو ڳالهيون ڪندو هو. پڇن ڪونه پڇندو هو. خاص ڪري پنڊتن، شاسترن ۽ ويدن جي نندا ڪندو رهندو هو. ڪي مورک ماڻهو سندس ڄار ۾ ڦاسي پيا. مرڻ کانپوءِ ماڻهن کيس سڌ [ڪامل پرش] ٺهرائي ڇڏيو. جهڙي ڪي چمتڪار [ڪرامت] آن ڪيري پيا هوا، ان کي سندس چيلا پڙهندا رهيا. هن پنڊ ڪري ڪلهوڙ جو آواز ٻڌڻ ۾ ايندو آهي، تنهن کي اَڻهد شبد جو سدا ڪهڻ ٺهرايائون. من جي ورتيءَ کي سرتي سرت چوندا آهن. ٿن [من جي ورتيءَ] کي آن آواز ٻڌڻ ۾ لڳائڻ کي سنت ۽ پرمهنس جو ڏيان لا چون! الي ڪمال ٿيو پوءِ! ڀائي جيءَ [تلڪ لڳائيندا آهن] ۽ چندن اڏيءَ جي ڪاليءَ جي ڪنٺي پائيندا آهن. ڀلا ويچاري ڏسو، ته ڇا ان مان آتما جي اُنتي ۽ گيان وڌي سگهندو آهي؟ هيءَ ته رڳي ٻاراڻي راند جهڙي ڳالهه آهي.

٦٥. (الف) **نانڪ پنٿ تي ويچار:- پرش:-** پنجاب ديش ۾ نانڪ جيءَ هڪ پنٿ هلايو آهي، جاتڪاڻ ته مورتي پوڄا جو کنڊن ڪندا هوا. اُهي [هندن کي] مسلمان ٿيڻ کان بچايو، هو ساڌو به نه هيا، بلڪه ڪرهستي لئي اڀيا وعظ ڏسو! اُهي هنگهن منتر جو اُپديش ڪندو آهي، ان مان لئي ظاهر ٿو ٿئي ته سندن ارادو سٺو هيو:-

اوم ستنام ڪرتا پرک، نربهو نرور اڪال مورت اجوني سڀ ڀن. گرپرساد، جپ. آد سچ، جگاد سچ، هي ڀي سچ، نانڪ هوسي ڀي سچ. (جپ جي پوڙي ١)

[اوڪار] (اوم) جنهنجو نالو سچ آهي، سو ڪرتا پرش [خالق]، ڀوءَ ۽ ويرَ کان ڏور، (اڪال مورت) ڪال ۽ ڪرپ ۾ نه ايندڙ ۽ پرڪاشمان آهي، تنهنجو ئي جپ گرو جي ڪرپا سان ڪر! اهو پرماتما آد ۾ سچ هو، جگن جي آد ۾ سچ، ورتمان ۾ سچ. ۽ رهندو به سچ.

اُتر:- نانڪ جيءَ جو ارادو ته چڱو هو، پرتو ودّيا ڪجهه به نه هئي، هاڻو! آن ملڪ جي ڳوٺاڻي ٻولي ڄاڻندا هوا، وليد آدي شاستر ۽ سنسڪرت بلڪل نه ڄاڻندا هوا. جي ڄاڻندا هجن ها ته ”نربهه“ شبد کي ”نرڀو“ ڇو لکن ها؟ انجو مثال سندن ڪاهل ”سنسڪرتي استوتر“ آهي. سنسڪرت ۾ ٽنگ اڙائڻ گهرندا هوا، پرنتو پڙهڻ کانسواءِ سنسڪرت ڪيئن اچي سگهندي؟ هائو! اُهي ڳوٺاڻن اڳيان جي سنسڪرت ڪڏهن ٺڪي نه ڪاڻ هئي، سنسڪرتي [استوتر] ٺاهي سنسڪرت جا پنڊت نه ٺهي ويا هوندا. پنهنجي مان ۽ پرتشٽا، ۽ پنهنجي

ٻڌندي ٻڌندي گهڻا ڄڻا اوڙهن اڪ پاڻ وڃڻي ماريو، ان ڪري هنڪ پڻ نه ڪئي. ڀلا اهڙن وديا جي دشمن پر اوديا کير ڪري نه وهي، نه وڃي سگهنداهن؟ اهي ماڻهو لنڊي [لچا]، اي ڪو اڙهڻا)، وڙهڻا، ڪانڊ، سمهڻا، ڄماڄهه وڄائڻ، گهڻا ڳوڙيال ۽ سنگ وڄائڻ، ڏوڻي ناوي وڪڻ سان [ڪرڻ]، ڪمون ڏنڊ ۽ هرڪنهن ناسي اجائي واڻ ٻنڊ ڪالسواءِ ڪرڻ چڱو ڪم نٿا ڪن. ڪو ٻئر نه نڳهاوي ولي، پر انهن ماڪن جي آئيا نه ڪيان وهون ڏاڍو ڏکيو آهي! ڄاڪاڻ نه گهڻو ڪري هو شون وول جا ٻروهيت، ڪوڙي ۽ ڪهڙ آدي [لهندا آهن جي] ٻهڇو ٻروهير چڙڻي، وڳو ٻهوت لڳائي ٻراڪي ۽ ماڪي آدي ڄهڙي لسا ٿون. اهڙن کي وديا يا سنگ آدي جي مهالر جي ڪڏهن به لوهه پاڻي نه سگهندي.

وڳيشڻوهت جا الگير الگير گرو منترز- انهن مان ڪاٽن جو منتر [آهي] "لهه شواءِ" ماڪن جو "لرسها نيهه" راماڻن جو "شري رامچندراءِ اهه" يا "سيتا رام ڀالگر لهه". ڪرشڻ جي آپاسڪن جو "شري راڌا ڪرشڻا ڀالنگر لهه" يا "لمو ڀڳوتي واسديواءِ". ۽ ٻنگالين جو "گووندائي لهه" اهي منتر وڳو هڪن به ٻڌڻي چيلا ٺاڻيي ولندا آهن، ۽ سکيا گرن ڏيندا آهن اهڙيون، نه ٻچا ٻڌڻ توڻيي جو منتر:-

جل ٻوڙ اسٿل ٻوڙ ٻوڙ اور ٻوڙ ڪرلا- شو ڪهي سن باروٽي ٿوليا ٻوڙ هوا.

ڀلا اهڙن جي ٻوڪيهه ٻه ڪڏهن سائو يا وديوان ٿي يا جڳت جي اپڪار ڪرڻ جي لاءِ سگهي ٿي؟ ماڻهي نه ڪالون ۽ چيلا [جهنگلي سڪل] واسط ڏيهن ٻهارپندا رهندا آهن. ٻهيهي به ڪٿرن لي ورهن ڄون ڪالمون ٿوڪي نا چڙٻن. جي هڪ مهيهي جي ڪتالن جي قيمت مان لولي آدي ڪپڙا خريد ڪن، نه جيڪر هڪ ئي صدي به ڄتين ٻڪس و آلب سان گذاران ڪن. پر اهڙو عقل ڪٿي اچي سگهان؟ وڳر ڌوڻي لپٽ ڪري ٿي ٻهيڇو ٽالو لهيري وڪو الن. جي هن نمولي لهيري ٻٽا هجن، ته جهنگلي ماڻهو انهن ڪان ٻه. وڏيڪ لهيري ٿئي ٿون. جي جتالن وڏاڻ ٻهوڙ سه ۽ تاڪ لڳائڻ ڪوبي لهيري ٿيو آهي، ته سوڪار ٿي ٻوندو؟ اهي [ماڻهو] مٺان نه لهائي سرو ڇ [ولرائي = ڦوڪ االدتيا] پر آلدوان مهانگرمي [بداوت ڪٿ ڪمدو = لوهي] لهندا آهن.

٥٥. ڪمهو پنٿ جي سالوچنا:- پرشن:- ڪمو پنٿي نه چڱا آهن؟

اتر:- ها! پرشن:- چڱا ٻهو نه آهن. ٻعو آديء جي مورتيءَ ٻوچا جو ڪنڊن ڪمدا آهن. ڪمو صاحب ڪٿن مان پندا ٿيا ۽ ٻهاڙيءَ جو ٻه. ڪٿ ٿي ٻيا. ٻڌاهن وڪهان، وشنوءَ ۽ مهاديو جو جنم به نه ٿيو هو، تڏهن به ڪمو صاحب وڏا سڌ [ڪمالمسه ڪي ٻهڻ] هوا. ٻهري ٽڏو جو جنهن ڪتابه ۾ وبدبراڻ به نه سمجهي سگهيا، تهن ڪي ڪمو جانيندا هوا، جي سچو رستو اهي، نه اهو ڪمو لي ڏيکاري آهي. سندن منتر آهي "ستنام ڪمو"!

اتر:- ٻهون آدي کي چڙي پلنگ، گديءَ، رهالي، کڙاون [ڄاڪوڙن]، جوسه ارڪاست ڏئي آدي جي ٻوچا ڪرڻ ٻعو جي مورتين [جي ٻوڄا] ڪان گهٽ نه آهي، ڇا ڪمو صاحب ٻولڙا هوا يا مکڙي، جو ڪٿن مان ٻندا ٿيا ۽ اڳتي وڪل ٿي ويا؟ ان ڳالهه جا هيٺين ڳالهه ٻڌي

جي سمورا ڪندا آهيون، ۽ اوهان جهڙن آڙينگن جي نقا ڪريون ۽ چاڪان لاءِ سنت جهڙو آهي سچو، ودوان، ڏاوهڪ ۽ پروپڪاري پرش ڪي! حاڪمي – ڏس! اسين واسد ڏيهين آڪهاڻا ڪا رهون، ڏوڻي ڪا ليڪون، ڳالهي ۽ پوش جا سوين ڪم ڪا هڻون، ڪي ڪي لوڻا پيگ ڪا ڀڳون، ڳالهي پيگ ۽ ڏاڙوتي جي ٻين جي ٻاهي ڦاهي لسا ڪاٽون، سڪيو ۽ آهر ۽ جهٽ جڳهائي ڪا جڏيون، لئي ۽ غرق [اعتڪ ڪري] واسد ڏيهين بي هر اسا رهون، دنيا ڪي ٽيم ڪا سمجهون، بکيا ڪري ٿڪر ڪاٽيندا آهيون ۽ سچي راسد ايرو ڪا ڪاڳهون، هر جيڪو ٻرسان سمهي ٿيهڪي هوڪر لئه لاءِ آهي. اعڙيون سڏيون ۽ ساڌو پڳو اسان ۾ آهي پوءِ ٿون اسالهي ٿيندا چوڻو ڪريون؟ هيرداو پڇا جي اسالڪي سعاتهيدين لاءِ اسين لوڪي پسر ڪري ڇڏيندا سون. پنڊت – اهي سمورا ليڇ انا سڏويلي، موڪن ۽ پاڪهن جا آهن ۽ نه ساڌن جا ٻذو:– सामोति पराणि समकार्याणि स साधु:

[اوڻاسد] جو ڏور پڪت آڙ ڪر ڪري ۽ سدا پراپڪار ۾ رلو رهي، جنهن ۾ ڪو دوش نه هجي، ودوان [هتي] ۽ سده ايدش سان هر ڪنهن جو اپڪار ڪري تنهنکي ساڌو چوندا آهن. حاڪمي – هل ڙي! ساڌوءَ جا ڪرم ٿون ڇا جاڻين؟ سمن جو ڪم وڏو آهي، مٿان ڪنهن سده سان آلڪهر آهين! نه نه ڏس! هڪڙو چمٽو ڪلي هلندم! ۽ ڪاٻار ڏارائي ولڏيون. پنڊت – چڱو. حاڪمي! وجو پنهنجيءَ جاءِ تي، ۽ اسان سان ڳهلو ڏسر نه ڪريو، سمجهو ٿا نه راڄ ڪهڙو آهي؟ ڪنهنکي ماريندا نه پکڙيا ويندا، نه پوڻيندا ۽ لتڪا ڪاليندا. پيا ڪر اوهان کي ٻر ماري وهي. لسر پوءِ ڇا ڪندا؟ اهي ساڌوءَ جا لڇڻ ڪنهن، حاڪمي – هل ڙي چملا! ڪنهن راڪاس جو منهن ڏيکاريو اٿئي. پنڊت – اوهان ڪڏهن ٻه ڪنهن مهاتما جو سنگ نه ڪيو آهي، نه نه اهڙا جهڙ مورک نه رهو ها. حاڪمي – مهاتما نه اسين پاڻ آهيون. اسانکي ڪنهن ٻئي جي ڳهرج ڪي ڪانهي. پنڊت – جن جا پاڻ اهڙا لسا تمن، ٿي ڪي اوهان جهڙي بڌي ۽ ايمان ٿيو ٿئي. حاڪمي پنهنجي جاءِ تي هليو ويو ۽ پنڊت سد پنهنجي گهر.

حاڪميءَ ۽ رامداسمڻي جي ڳالهه ٻولهه – ساڳئين واريءَ آرتيءَ کان پوءِ، ان حاڪميءَ کي ٻولوڻس سمجهي ڪمترائي ڪي "ڏنڊوت، ڏنڊوت" چوندي ساشتانگ [لمسڪار] ڪري ويهي رهيو. ان حاڪميءَ پڇيو ته، اڙي رامداسيا! اوهان جا پڙهيو آهين؟ رامداسمو – مهاراج! مون "واسو سوونار" پڙهيو آهي. [اوري پچيا لين] اڙي گوبندداسيا! تو جا پڙهيو آهي؟ گوبند داسمو – مون "رام سترواج" پڙهيو آهي، تلاٽي حاڪمي جيءَ واڻن! تڏهن رامداسمڻي پڇيو ته مهاراج! اوهين جا پڙهيا آهيو؟ حاڪمي جي – اسان ڪيتا پڙهي آهي. رامداسمو – ڪنهن ريت؟ حاڪمي جي – هل ڙي چوڪرا! اسين ڪنهنکي نه ڪرو لٿا ٻڌايون، ڏس! اسين "پراڪ راڄ" ۾ رهندا هئاسون، اسانکي اڳ نه ايندا هئا. جڏهن ٻه ڪنهن ڏکيءَ ڦرتيءَ واري پنڊت کي ڏسندو هوس، اڙهن گيتا جو پڳڪو [ٻيو ڪتاب ڏيکاري] پڇندو هوس، ته هن ڪتابڪيءَ واري اڳ جو ڪهڙو ناٿو آهي؟ اهڙيءَ رسد

وڃن يا ڪ؟ ان مان [ظاهر آهي] ته اهي ڳالهيون سڀ اجايون آهن.

ڪاڪين [ڀيوٽن] جو مت:- انهن [ولنٽن] ۾ گهڻا ڪاڪي* [ڀوڳيا] ٻارن جهڙا لانگوٽي ٻڌي ڏوٿيون پائيندا آهن، ۽ جنائون وڏائي ٺڪ جو ويس ڌاريندا آهن. ٻگهه ٻگي رانگر ڏٺن جي حالت ۾ رهندا آهن. ڳالهه ٻڳ ۽ چوڻي جا ڏم ڏٺي اکيون ڳاڙهيون ڪري هرڪنهن کان چمٽي جهڙي [اُور اُور] آن، اتو، ڪوڏيون ۽ پيسا پيسا، ۽ ڪرهڙهن جي ٻارن کي ونهوارڪي چيلا ڪڍائي چڏيندا آهن. انهن ۾ گهڻو ڪري پورهيت ماڻهو [شامل] ٿا ٿين. جي ڪو ودا پڙهي، ته انهيءَ کي پڙهڻ نه ڏيندا آهن، ڇاڪاڻ چوندا آهن ته سنن کي ودا پڙهڻ سان مطلب ڪهڙو؟:-

पठितव्यं तदपि मर्तव्यं दन्तकटाकटेति किं कर्तव्यम् ।

[اوقات] ودا پڙهڻ وارا به مري ٿا وڃن، ۽ ڏند جا ڪٽ ڪٽ ڪرڻا ڇا؟ سادن لاءِ چاڙو ڏاڙ [جانور] کهي اچڻ سنتن جي شوا ڪرڻ ۽ رام جي جو نالو ڪرڻ [ڪافي آهي!]

جي ڪنهن ڇوڪرا ۽ اوديا جي مورتي ته ڏٺي هجي ته وڃي ڪاڪي جي جو درشن ڪري اچي! انهن وٽ جيڪو به وڃي ان کي "الکهه" ڪري ڪوٺيندا آهن. يعني اهي ڪاڪي جيءَ جي مالا پڻا سمان چڙ ڏهن!

ڪاڪين جا پاڻو:- چوڻا آهي ڪاڪي، لڳاڻي ودڪڙ، مونڪڙ، گرونڀاني، جماعت وارا، سٺري شاهي ۽ آڪالي، ڪن ڦليا، جوڳي، اوکهڙ آدي مڃڻي آهن هڪجهڙا.

ڪاڪين جي اوديا جو درشٽانت:- هڪ ڪاڪي جو چيلو "سري ڪيهامه" لهي ونهدي ونهدي ڪرهه ڪان ڳالهي ڪرڻ ويو، اتي پنڊت وانو هو، [انهن پڇو ته] هو "سري ڪيسا جسي" ڇڏي وهو آهي. پنڊت جيءَ چيس ته اڙي ساڌو اوهان غلط ٿو چوان! "سري ڪيهانه نمه" [ٿيندو]، ڇڏو! انهن هڪدم لوٽو پري ڪري چيو ته "اسين" [پاڻ] مهنجي اڳاڙي "اُستد" [استد=غلط] ٿو چوي. اسرو ۽ ڏنڌي جهوٽ ڪاڪي جي اڳي ڪري لي ويا ۽ پنڊت جيءَ کي چيائون ته مهنجي چيلي کي ٿو غلط ٿو؟ گرو جي "اندي" ٿو پڇيو ڇا اهين؟ ڏسو! ٿن هڪ اٿوڻي جو پاٺ ٿو ڄاڻن، اسانکي ٽن ٽوڻن جي خبر آهي:-

(۱) "سري ڪيسا جسي"، (۲) "سري ڪمسا جسي"، (۳) "سري ڪيسانه نمه"! پنڊت - پڌو ساڌو جي! ودا جي ڳالهه ڏاڍي مشڪل آهي، پڙهڻ ٻيان لڳي اچي. **ڪاڪي** - هل وڃ! سڀ ودوان کي اسان رڏوڪي پڪ ۾ گهرائي يڪدم آڏائي ڇڏيون. سنتن جو ڏور وڏو آهي. ٻاٻوڙا [ٻچڙا]. اوکي خبر ڪهڙي؟ پنڊت - ڏسو! اوهان ودا ۾ ڪهڙي هجي ها، ته اهڙا اشد شبد ٻار ڪئي وها؟ اوهانکي هر پرڪار جو گيان هجي ها! **ڪاڪي** - اڙي، ان اسانجو گرو ڪيو ڄڻيون؟ لههجو آيدنش اسين ڪا مڃون. پنڊت - ڀلا ڪٿان؟ ٻڌي ڦي ڪاڏ الو. آيدنش ٻڌڻا ۽ سمجهڻ لاءِ [پڙهڻ] ودا کپي. **ڪاڪي** - جي سڀ ويد شاستر پڙهي ڪري ٻه سنتن کي اڃا ملن ٿا سي سمجهو ته ڪي ڪين پڙهيا. پنڊت - هالو! اسين سنتن

● ڪاڪي ڳالهيون ٿا سڏائين، جو هو پنهنجي ٺرلو اي ڪاڪ=ڪوري يا ڏوڙ لا لڳائين.

پرتگال چيو ته ڪي اسين اڏ ومي ته اهڙن جو هنڪوڙ اي ولي ڇڏيون، اسانکي ته [ٻيهڪي وڪولي] اڻ ڪوي. واٽمو وتعارو پرروڙو عن، سر آن لئي ڏلو جڏهن جهاز ٻيهڪي ملڪ جي بندر تي پهتو ۽ سوبارين ٽاهڻ جي تياري آئي، انهن پرتگال، جيو ته اسانجي اڏ سوياري ڏيئي ڇڏيو. واٽمو [سعدس] سانجو سوياريءَ جو اڏ ڏيڻ الڳو. پوءِ ته پرتگال وڏهڻ الڳو، جي مهنجي ته جهاز پر اڏ سوياري آهي ۽ [سڀني سوبارن جو] اڏ ورهائي ولندس، حاڪمن ٽائين جهڳڙو وڌو، پرتگال واٽمي جو لکيل ڏيکاريو، ته هن اڏ سوياري ڏيڻ لاءِ لکي ڏنو آهي. واٽمي ڳوٺاڻي ڪنهن سمجهايو، پر آن نه مڃيو ۽ اڏ سوبارين ونئي وانهن جي اوائل ڪري ڇڏيون. پوءِ ته وانڪو ڏاڍا پريشان ٿيا ۽ اچ سڀ ڏو آن ڏاڍي هلا جي پرتگال جي مروت مدد پر ڪندا تا اچن. هيءَ ڪٿا ٻيڪسي حال پر لکيل آهي. پڙهيا ڏسي واسن ته ولهنڪو، مدد سان ڪ ۽ ناراڻ لئي چورن جي ياڪاريءَ جا آهن يا نه؟

وڻڪن جا قسمين قسمين تلڪ:- مختلف مت متالعن پر [رهي] ڪئي اُوڙا چڱا به امي سگهون ٿا، پر مت الدر رهي بلڪل چڱا نه ٿيي سگهندا. هيشر ڏسو، ته ڪهڙي نه ولنڪو! [ڳهرو] الوت مبيان جدا جدا قسمن جا تلڪ ۽ ڪپڙن ٻانڌي رهيا آهن:-

راماننڊي پاسن لئي ڳوپي چندن ۽ وچ ۾ ڳاڙهي [لڪ]، ليمارت پيئي ٻاسن ڏانهن سڌيون لڪيرون ۽ وچ ۾ هڪاري آڪرو. ۽ **ماڌو** [ٽراڙ جي وچ تي] هڪاري لڪ ڪيندا آهن **گوڙ بنگالي** ڄمو جوڙو [نشان]، ۽ **رام پرسادي** ٻئي پاسن ڏانهن اڏ چنڊ ڪئي وچ ۾ اچو نشان ڪيندا آهن وغيره. هو ڪيهن جو ورلن جدا جدا آهي، [جئن ته] **راماننڊي** ڳاڙهي لڪ ڪي ناراڻ جي هوند پر ولل اسڪمي ۽ جو ليڪان [هيندا آهن]، **گوسائين** [ٿا جورن تا] سوي ڪرشن چندر جي هوند پر راڌاجي ۽ واجهان آهن! اهڙيءَ طرح [ابا ته] جو لندا آهن.

تلڪ مهاتمر:- ٻيڪسي حال پر هڪ ڪٿا لکيل آهي، ته ڪو ماڻهو وڏو عمنان سڄمو عمر ڪو ۽ سڄي سمهتي لئي مري راوو. مٿان ڪالوڻا وند لائي هئي، سا لڙ لئي ڪري تلڪ جيان ٿي پئي هئي. آئي يم جا دوت ڪيس وٺڻ آيا. اٿئي پر وشنو جا دوت به پهچي رڻا، ۽ هنئي لڳا لڪراو ڪرڻ. [مدوان چيو ته] اسانجي سوامي ڏي آڻيا آهي ۽ اسين الکي تملوڪ پر ولي ويندا سون. وشنو جي دوتن چيو، ته اسانجي سوامي جو حڪم ڏنو آهي ته ڪس واڪنڊ ۾ ولي وڃڻ جو. ڏسو! اهڙي تلاف پر واڪڻ جو لڪ آهي، اوهين ڪيئن ولي ويندا؟ ائين تي يم جا دوت ماٺ ڪري هليا ويا ۽ وشنو جا دوت پرسن لئي ڪيس ويڪنٺ پر وئي ويا. نارائڻ ڪيس ويڪنٺ پر رکيو. ڏسو! جڏهن اتفاق سان تلڪ هئڻ ڪري جو اهڙو مهاتم آهي، ته ٻيهڪي اوڀر ۽ هٿ سان لڳائيندڙ، جي اوڪ ڪاڻ لڪري ويڪنٺ پر ويندا آن پر اهڙي ڪيڙو؟

اسين ٿا پڇون ته جي نديڙي تلڪ لڳائڻ سان ويڪنٺ پر ٿو وڃجي، ته سڀڪي ماڻهن لئي لمبي ڏيڻ ٻا هڪارو مهن ڪري، يا [سڄي] شرير لئي لمبو ڪري ويڪنٺ ڪاڻ پر اڳي هليا

پوشن- جو ڪيهه بہ نہ آهي؟ سيڪيهه آهي. ڏسو:- ڪتابن ۾ ئي تاريخ جي چراتُ ولد [اسان جي لمقان] وانگر اسين تاڪ ڏيندا آهيون ۽ اُن وچ ۾ هندي لفظ سري جي هندي لکندا آهيون [انگريزي ۾ اسين سري وغيرہ نہ لکندا آهيون]. اسين هڪ تاريخ ڪانسواءِ ٻيو ڪجهہ نہ سمجهون. مهيني جي لاءِ ڪجهہ لکيل نہ آهي. تنهنڪري پنهنجا رسالا ڪتابن ۾ جا سري وغيره نہ آهي. آل مهندار آڏي اسحو ڪرڻ جو باعث ڪندا آهيون. تاريخ جي پوڄا ڪندا آهيون، نہ پالس نہ ڪاٿي ۽ نہ شراب نہ پيئڻ. پوءِ ڪهڙو جهڳڙو آهي؟

اٿو - هي ڳالهہ ڪي ڪري جي پوءِ وانگر ۽ ان هندي لفظ ڪي سري جهڙو اچاپ آهي. ڇاڪاڻ تہ هيءَ اورهالهيءَ هٿ جي مڪاوانگري ۽ ڪتابن ۾ جي چلائي آهي. جڏهن هالي جي ڪتابن ۾ [ماڻهو] رکيل برڳي ڪندا آهن تہ [اهو بہ آهي]. اورهالهي ڪتابن جي وشٽوءِ جي پوءِ جو لفظن ۾ ڪهڙو؟ ڇا ڪو واڪيل ۾ وهي وشٽوءِ جي پوءِ جو لفظ ڪتابن ۾ هٿاڪي آيو [آهي] ؟

ووڊڪي- سري جو آهي يا جهڙي؟ وشٽو- جهڙي آهي. ووڊڪي- هيءَ لفظ تہ جو هٿ سيمان جهڙي نہ آهي. اسين پڇون ٿا تہ سري ڪامل آهي يا اڻ ڪامل؟ جي اڻ ڪامل آهي تہ بہ هيءَ سري ڪانهي، ڇاڪاڻ تہ ان کي تہ اوهين هميشه پوڄيو ٿا سڀ ڪامل ڪندا آهيو. انهيءَ ڪري هيءَ سري ڪي لئي سگهي. جي اورهالهي ڪتابن ۾ سري آهي، تہ ڪيترن کي وشٽوءِ جو ميهن هڙتاب اوقات ۾ ضرورت جو ڪو ڏسڻ ۾ آهي؟ ڪالت ۾ سري آهي تہ جو ڪا ڪهڙو گهر پيدا ۽ ميلاويندو وليءَ پوءِ پيدا ٿو وهو؟ هيءَ ڳالهہ تہ چوڻ ۾ ئي شرم جهڙي آهي، جو ڪتابن ۾ هيڙي سري، ۽ شرم جهڙي مهاڪمالن جهڙا.

ٻرڪال جي ٻهرين ڪتاب- الهين ۾ هڪ "ٻرڪال" نالي جو وشٽو ڀڳت هو، جو چوري [ڌاڙا] ڌاڙا هڻي، ڇال ڪپٽ ڪري، پراڻو ڏن ڦري، ولڀيءَ کي ڏئي پرسن ٿيندو هو. هڪ ڀيرو ڪنهن چوريءَ ۾ ڪجهہ بہ هٿ نہ لڳو جو ڪٿي لڪائي. پوڄاري کي ڪهڙو. تاريخ سمجهي وولو نہ اسالمو ڀڳت ڏک ۾ آهي. سو سمجهيءَ جو روپ ڌاري، منهن آڏي زيور پاتي، رٿ ۾ ويهي سامهون آيا! پوءِ تہ ٻرڪال وڌي وڌ ايا ۽ سمجهي کي جهالون ۽ سمورا زيور جلدي لاهي ڏي، نہ تہ ماري ڇڏيندوسانءِ. زيور لاهيندي مندي لاهڻ ۾ دير لڳي، [آڱرين] ٻرڪال تاريخ جي آڱر ڪٽي مندي ڪڍي سگهي. تاريخ ڏاڍا پرسن ٿيا ۽ چتربج شرير ڌاري (کنس) درشن ڏنو. چيائون تہ تون منهنجو ڏاڍو پيارو ڀڳت آهين، ڇاڪاڻ تہ ماري لٽي ۽ چوري ڪري جو سمورو ڌن مال وشٽوءِ جي شيوا لاءِ ڪرين، تنهنڪري تون ڌنيہ آهين. پوءِ هن سمورا زيور وشٽوءِ اڳيان رکيا.

ٻرڪال جي ٻي ڪتاب- هڪ ڀيرو ٻرڪال کي هڪ شاهوڪار نوڪر ڪري جهاز ۾ وهاري ٻاهرين ملڪن ڏانهن وٺي ويو. اُتان جهاز ۾ سوپاريون ڀرايائون. ٻرڪال هڪ سوپاري ڀڃي ٻہ اڌ ڪري واڻئي کي چيو تہ هيءَ منهنجي اڌ سوپاري آهي. جهاز ۾ رکي ڇڏيو. ۽ لکي ڏيو تہ جهاز ۾ اڌ سوپاري ٻرڪال جي آهي. واڻئي چيو تہ وٺي تہ هزار سوپاريون ولهائو

ڪُنڊِ ۾ اهي [ٽوءِ ٽڪي هوءِ سنڌس] ماتا، پِنڊ، ڏي ۽ ٻيا ڪن چوڙ هوي، ان سمي ان هوءِ
آلهي استري لاءِ ٿيندي آهي. ٻالڪ ۾ شڪر ڪرڻ ڪري ۽ ڏهڪي ڇوڙهڻ ڪري،
ٻالڪ ۾ جهڙن آدميءَ سان وڏهندا جهڙيندا پيدا ٿيا آهن. جڏهن ٻرهاس جو سمجهه اوندهه ۾ ٻڌهيءَ
ٻڌهن جي گهر وڃندا آهن. ڏڪي هن ٻانڌا ماتا، ڪيبا ڪبيا، ٻدڻ ٻيٺا، ۽ ٻين ٻين ٿيڻي
ٿيندي آهي.

ٻيو مارگي استري ٻوش سماڳ ڪرڻ ڪاليوءِ ناٿي ۽ ٿيو [سي] وڃي ٿلاءِ ٻڌندا
آهن. اهي ٻي سماءِ اهڙن ڪرمن کي مقصد جا سادن سمجهندا آهن، ۽ وڌيا وچار ۽ سچائيءَ
کان ڪاڻي رهندا آهن.

٦٥- (ب) شومت ۽ وام مارگ:- پرشن:- شومت وارا ڪهڙا ٿيندا آهن؟

اُتر:- چڱا ڪهڙا ٿيندا آهن؟ "جهڙو ٻوسا الله تهڙو ٻوسا ناٿ" ! جهڙا وام مارگي مترن
۽ آڌينين آدميءَ سان ملائين جو مال ڦريندا آهن، اهڙي شيطو به "اوم نمه شواءِ" ओमनमः शिवाय
آدي ٻنچ اکري منترن جو اُپديش ڪندا آهن، رُدرا ڪش [ٻاڻمڻا] ۽ ڀسم لائيندا آهن، مٽيءَ
۽ پٿر آديءَ جا لنگ ٺاهي پوڄيندا آهن، ۽ هر هر، ٻم ٻم ۽ ٻڪري وانگر ڙ ڙ ڙ وات سان
شبد اُچارِيندا آهن. انجو ڪارڻ اهو ٿا ٻڌائين ته تاڙي وڄائڻ ۽ ٻم ٻم ٻولڻ سان پاروتي پرسن
ٿيندي آهي ۽ مهاديو ناراض ٿيندو آهي، ڇاڪاڻ ته جڏهن ڀسماسر اڳيان مهاديو ڀڄي ويا
هوا، تڏهن ٻم ٻم [آواز ٿيو هو] ۽ ٺٺولي سان تاڙيون هڻيون هواگهن، ۽ ڳالهيون وڄائڻ [سمت
ڪر جهڙن شبد ڪڍڻ] ڪري پاروتي ناراض ۽ مهاديو پرسن ٿيندا آهن، ڇاڪاڻ ته پاروتي
جي ٻيا ڏکن پرهايءَ جي سمي ڪهي ٻاهه ۾ وٺي هواگهن، ۽ سنڌس ڏڙ ٻي اُڪري جي
سمي لڳي هئاگهن. ڳالهيون وڄائي ٻڪري جو آواز ڪڍڻ کي سنڌس نقل ڪرڻ سمجهندا
آهن! اهي شوالي ۾ [شو جي جهٽ جي واسا] ۽ پردوش جي ورت ڪرڻ آديءَ ۾ مڪتي
سمجهندا آهن، ڪنهڪري جهڙا آهن وام مارگي تهڙا، تهڙا آهن شيطو به! اهي ۾ ڪن ڦٽيا [ڪن
ڪٽيا]، ناٿ، گرو، ٻري اُوگهڙ ٻوس سادگر ته خاص آهن. ٻو گرهستي ، شومت وارا ٿيندا
آهن. ڪي ڪي اُسي اهي ڳهوڙن تي چڙهندا آهن. اوائت وام ۽ شيطو ٻنهي متن کي مڃيندا
آهن، ڪهڙا ته وئشنو ، رهندا آهن. سندن [چوڻ آهي ته]:-

अन्त: शाक्ता बहिश्शैवाः सभामध्ये च वैष्णवाः । नानारूपधराः कौला विचरन्ति महीतले ॥

هيءَ تنتر جو شلوڪ آهي. [اوائت] اندران شاڪت اوائت وام مارگي، ٻاهران شيطو اوائت
ردرا ڪش ڀسم ڌارڻ ڪندڙ، ۽ سڀا ۾ وئشنو چوائيندڙ ٻنهي جيون ٿا ته اسين وئشنو جا
اُپاسڪ آهيون. اهڙا ناناپرڪار جا روپ ڌاري وام مارگي لوڪ دنيا ۾ ٻاڙا ڪندا آهن.

٦٦- (ب) وئشنو مت تي ويچار:- پرشن:- وئشنو ته چڱا آهن؟

اُتر:- ڇا ٿورا چڱا آهن. جهڙو هو تهڙو هو آهي. ڏسي وٺو وئشنن جي ليلا:- هو ٻالڪ کي
وئشنو جو داس سمجهندا آهن. اهي ٻان سڀني وئشنو، جي چڪرانت آهندا آهن سي ٻالڪ کي
سچي ڪان علي سمجهندا آهن، پر اهي سمجهه نه ٿا،

منتر هي آهن:- ह्रीं ह्रीं हुं बगलामुखी फट् स्वाहा । [श्यामा. ? ४१].

ڪئي ڪئي [هي به آهي]:- हुं फट् स्वाहा ॥][कामरत्न तंत्र बीजमंत्र ४]

اهي ڪاشراه [منترن جي ڪتابن] مارڻ، موهڻ [استري پرش کي محبت ۾ ڦاسائڻ يا بيهوش ڪرڻ]، اُچاٽڻ [استري پرش کي هڪ ٻئي لاءِ نفرت ڏياري جدا ڪرائڻ يا ستاري بيزارين تان دل ڪڍائڻ]، وديشڻ [پاڻ ۾ دشمني وجهائڻ]، وشي ڪرڻ [وس ۾ آڻڻ]، آديءَ جا پريوگ ڪندا آهن. هو منتر سمجهان ڪجهه به نٿو لڳي، البت ڪريا [عمل يا ڪرم] سان سڀ ڪجهه ڪندا آهن. ڪنهنکي مارڻ جو پريوگ ڪندا آهن، ته ڪڙي پاسي [ته عمل] ڪرائيندڙ کان ڏن وٺي جنهنکي مارڻو آهي تنهنجو آٽي يا مٽيءَ جو پتلو ٺاهي، انهيجي ڇاتيءَ نابيءَ [ڏن] ۽ ڳلي ۾ ڇرا ورن هڻي چڙهندا آهن ۽ اکين، مهن، ڳچيءَ ۾ سوئون ٽنبيندا آهن. انهيجي مٿان ڀيرو يا درگا جي مورتي ڦاهي هٿ ۾ [اڙيءَ ونات] ترشول ڏيندا آهن [جهٽڪ هڻڻ] پتلي جي دل ۾ هڻي وٺي آهي! هڪڙي ويدي ٺاهي ان تي ماس آديءَ جو هوم ڪرڻ شروع ڪندا آهن. ويدي جي پاسي ٻيهڪ ٺهيا ماڻهو موڪلي ڪنهن زهر آدي ڏياري مارڻ جو پريتن ڪندا آهن. جي پنهنجي پرشارٿ [عمل] جي غرضي الڊ ڪيس مارائون ته پاڻکي ڀيرو ۽ ديويءَ جي سڌيءَ وارا چوائيندا آهن. "भैरवो भूतनाथश्च" = ڀيرو ۽ ڀوت ناٿ شيءِ" آديءَ جو پاٺ ڪندا آهن ۽:-

मारय २, उच्चाटय २, विद्वेषय २, छिन्धि २, भिन्धि २, वशीकुरु २, खादय २, भक्षय २, त्रोटय २, नाशय २, मम शत्रून् वशीकुरु २, हुं फट् स्वाहा ॥ [कामरत्न तंत्र उच्चाटन प्र० मं० ४ । ७]

آدي منتر جپيندا، شراب ۽ ماس آدي دل ڀري کائيندا پيئندا ۽ ڀرڻ جي وچ ۾ سندور جي ٽڪ ڪڍيندا آهن. ڪڏهن ڪڏهن ڪالي آدي لاءِ ڪنهن ماڻهوءَ کي ڪڙي ماري هوم ڪري ٿورو ٿورو سندس **گوشت کائيندا** به آهن. جي ڪو **ڀيروي چڪر** ۾ وڃي ۽ شراب ۽ گوشت نه پيئي نه کائي، ته انهيکي ماري هوم ڪري چڙهيندا آهن. انهن ۾ جو **اگهوري** ٿيندو آهي، سو ته مئل ماڻهوءَ جو ماس به کائيندو آهي. انهي وچ ڪرڻ وارا ته ٿورو پيشاب ۽ کائيندا پيئندا آهن.

٥٨. (ب) **چولي مارگي ۽ ٻيج مارگن جا ڪڪرم**:- هڪڙا چولي مارگي ۽ ٻيا ٻيج مارگي به آهن. **چولي مارگ** وارا هڪڙي ڳجهي هنڌ يا ڌرتي ۾ جاءِ ٺاهيندا آهن. اتي سڀئي جون زالون مڙس ڇوڪرا ڇوڪريون ڀيرون ماسائون ڌيئرون آدي ڪٺيون ٿينديون آهن، ۽ سڀئي ماڻهو گڏجي سڄي گوشت کائيندا پيئندا آهن. هڪڙيءَ استريءَ کي اگهاڙو ڪري سندس ڳجهي انگ جي پوڄا سڀ پرش ڪندا آهن. ۽ سندس نالو درگا ديوي رکندا آهن. هڪڙي پرش کي اگهاڙو ڪري سندس ڳجهي اندريءَ [لنگ] جي پوڄا سڀ زالون استريون ڪنديون آهن. شراب پي پي مست ٿيندا آهن، ته استرين جي چولين جا ٽڪرا جنهنکي چولون نا جڙن سي لاهي هڪ ڪوڙي ۾ گڏائي سڏائي رکندا آهن. [پوءِ] هڪ هڪ پرش ان ۾ هٿ وجهي [هڪ هڪ چولي ڪڍندو آهي]، جنهنجي هٿ ۾ جنهنجو

وڃن ۽ ٻيو ڇاري ٻيا مهيندا آسڻ ٻا گڏيءَ لي وهاڻا لڳائي ويٺا ٿا وڃن! بعضي ڪريءَ پر بہ ڪرف مٽي [ڪين ڪوليءَ] بہ بند ڪمو ٿا چوڏين، ٻاڻ ولندڙ عمر بہ بلنڪ وچالي سمهي ٿا پوڻ! ڪيترا ٻوڇاري تہ پنهنجي ڏاڙهن کي ڏاڙهيءَ بہ بند ڪري، مٿان ڪپڙا ويڙهي، ٻڪڙيءَ بہ اهڙيءَ طرح لٽڪائي ٿا ڇڏين، جڻ ٻوڙي پنهنجي ٻار کي لٽڪائيندي آهي! جي مورتيءَ کي ڪو ٻچي ۽ لب ماه ماه ڪري سمر ڪلي بڪندا آهن، لب سيتا رام جيءَ ۽ راڌا ڪرشڻ جيءَ جو ٻاورچيءَ کي دشٽن پيچي جڏبو آهي، عشقو لي مرڙيءَ جا ڪيهن چگي ڪاريگر سنگمرمر مان لاهي عجيب سا ڪهوائي استعال ڪري ٻوڇڻ کهي! ڏاڙهن کي گهڻو ٿان ٻونگ لڳيءَ ڪهڙو ڏاڙهن وڙ ڊرو موڪلي ڏيندا. اهڙيون ڳالهيون انهن [مورتين] بابت ڪندا آهن. ٻيو تہ راس منڊل ۾ رام ليلا جي اتسو ۾ سيتارام ۽ راڌا ڪرشڻ کي بڻائيندا پيچ آهن. ميلن آديءَ ۾ ڪيهن چوڪرن کي مکٽ رکي ڪنهن [ڪاڻ=ڪرشڻ] بڻائي، رسمي کي وهاري بڻائيندا آهن. انهن ڳالهين کي اوهين راهن ڪريو تہ ڪيڏي تہ وڏي افسوس جهڙي آهي!

ڀلا ٻڌايو تہ سيتا رام آدي اهڙا سڀا ۽ ٻيو هوا جا؟ هيءَ سندن نقل ڪرڻ ۽ لندا ڪرڻ تہ آهي تہ ٻيا آهي؟ ان مان اسانجي ماڻهن ٻرين جي ڏاڍي لندا ٿي ٿئي. ڀلا جڏهن سڀي بہ آهي [ٻرش] موجود هوا، تڏهن سيتا، رڪمڻي، لڪشمي ۽ ٻاورتيءَ کي رستي تي يا ڪنهن جاءِ ۾ ٻهاري جي ٻوڇاري ڇڏين ها، تہ اچرا! انهيءَ دوشن ڪريون ۽ ڪجهہ پيجا ٻوڇا رکو، تہ سيتا رام آدي انهن مورتين جي چوڻ ٿي اهڙو ڪر ڪڏهن [ٻاڻ] ڪن ها ۽ تہ [ڪين] ڪرڻ ڏين ها! [تہ رکو ٻاهو ٻر] جو سالن ۽ اهڙو چرچو ڪري ها، تہ لهڪي ڏيڻ ڏيڻ ڪان سواء مور تہ ڇڏين ها. هالو! ڪالن تہ سرا ڪتاب ڪاڏاڪون ۽ ڪيترن تي مورتي ٻوڄا جي ورڏين هنان ٻوڄاريءَ جي ڪرمن ڪهي چگي ٻرسادي [زا] ڏٻاري آهي، هيٺ بہ ڪهي ملي لي، ۽ جهيس عن ڪڪرم کي لہ ڇڏيندا، ليسن ملندي وڌندين. آره روٽ جي ڏيهون ڏيهون [ليندڙ] مهان هاجي ۽ ٻير آديءَ جي مورتي ٻوڄا ڪندڙن جي هار اهڙن ڪڪرمن ڪرڻي لئي ٿي ۽ ان بہ شڪ ٿي ڪهڙو؟ چاڪاڻ تہ دڪ آهي ٻساب جو ڦل. انهن ٻير آديءَ جي مورتين تي وشواس ڪرڻ ڪري ڏاڍي هاڃي لي آهي. جي [انهن] تہ ڇڏيندا تہ ڏيهون ڏيهون وڌ ڪڪ وڌ ڪڪ ليندي ويندي.

١٣٦ (الف) مت متانتن جا گرو منتر ۽ وام مارگين جا دشٽ ڪرم:- انهن مان وام مارگي ڏاڍا وڏا آپراڌي آهن. جهڙن بڻائيندي رواجي جهان کي اهڙي منتر جو اُپديش ڪندا آهن:-

ॐ दुर्गायै नमः । ॐ भैरवाय नमः । ऐं ह्रीं क्लीं चामुण्डायै विच्चे ।

خاص ڪري ٻنگال ۾ تہ هڪ اهڙي منتر جو اُپديش ڪندا آهن جهڙوءَ رسمو:-

ह्रीं, श्रीं, क्लीं ॥ [शाक्तानं० सं० तरङ्गि० प० ४४]

ڪاموڪارن کي ٿي ٻوريءَ رسم جهلو بڻائيندا آهن. ساڳيءَ رسم ڏهن مها وديائن جو

وچان شاهن ۾ مورتي پوڄا آئي هجي ها ته اها رشي مني اوس انهيءَ پستڪن ۾ ان بابت ڪجهه لکن ها]. پر جي ڇو ته نه هيون، تنهن ڪري شاهن جي هجڻ ۾ ڪنهن به پرمان آهي. ڏسو جئينيءَ مهاتما ۽ سچو ڪري ڪالهه پسچاتي مني پوڄ شاستر ۾ سموري گيان ڪانڊ ويدن جو اهڪول لکيو آهي. انهن ۾ ڪٿي آدي ۽ جي مورتي پوڄا يا پرڀاڪ آدي لمهان جو نالو لمباءَ ۾ لکيل ڪونهي! لکندا ڇالاءِ؟ ويدن ۾ ڪٿي هجن ها ته لکڻ بنان ڪڏهن نه رهن ها! تنهڪري [سڌ ٿيو] ته گرنٿن شاهن ۾ به مورتي پوڄا آدي جا پرماڻ ڪونه هوا!

٥١- (ب) شاهن کي ويد نٿو ڪوئي سگهجي:- اهي سمورا شاهن ويد نه آهن ۽ ڇاڪاڻ ته انهن ۾ ايشور ڪوت ويدن جي [منترن جا] प्रतीक ○ = پرتيڪ [منترن واڙا شبد] وٺي سندن وياکيا [ڪيل آهي]. سنسارين ماڻهن جا اتهاس پڻ انهن ۾ لکيل آهن، جنهنڪري ويدن ۾ ڪڏهن به [شامل] ٿي نه سگهندا آهن. ويدن ۾ ته ماڻهن کي رکي وڌيا جو اُپديش ڪيل آهي. ڪنهن انسان جو ته نالو به [نهين لکيل] ڪونهي! تنهڪري مورتي پوڄا جو ويدن ۾ ڪٿي [سڌ] آهي.

٥٢- (الف) مورتي پوڄا تي ويچار:- ڏسو! مورتي پوڄا سنان سري رامچندر، سري ڪرشن، نارائڻ ۽ شو آديءَ جي ڏاڍي نندا ۽ ڪل ٿي لڳي! هرڪو ڄاڻندو ته اهي وڏا مهاراج ادڌيراج [ٿي گذريا آهن] ۽ سندن استريون سيتا، رڪمڻي، لڪشمي ۽ پاروتي آدي مهارانيون هيون! پرنتو سندن مورتين کي مندر آديءَ ۾ رکي پوڄاري لوڪ سندن نالي تي پيسا وٺندا آهن ۽ لوڪ کين انهن جي پوڄا ڪرائيندا آهن ته:- اچو مهاراج! مهاراڻي جي! سيٺ شاهوڪارو! درشن ڪريو! ويهو! چرنامرت وٺو! ڪجهه ڀيٽ چاڙهيو مهاراج! سيتارام، ڪرشن، رڪمڻي يا راڌا ڪرشن، لڪشمي نارائڻ ۽ مهاديو پاروتي جي کي اُن ڏينهن ڪان ٻار ڪري يا راڄ ڪري ٻڌي ويا [لڪان] يا ڪان پاڻ [ڪاتل تنها] به نه ملي آهي! اڄ اوهان وٽ ڪجهه نه ڪمي! رانيءَ جي! يا سپاهي جي! سيتا آديءَ کي ڏسڻ آدي لهرائي ڏيو! اُن آدي مرڪائو، رام، ڪرشن آديءَ کي پوڄي لڳايون! ڪپڙا سڀ لاٿي ويا آهن. مندر جون ٿڃڻ ڪري چورون آهن. مان [چيت] لهندي آهي. دشمن چور ڇڪي هو سو لٽي ويا، ڪجهه ڪونه ڪري ڇڏيا، ڏسو هتي ڏينهن ڪوئي اهڙو الوند ڪيو جو انهن جي اک به ڪڍي پٽي ويا! هيٺ ته اسين چانديءَ جي اکيون ته لائي سگهيا سون، انهيءَ ڪري جي جئي ڇڏي اڪيون!"

' [اهي پوڄاري] رام ليلا ۽ راس منڊل ڪرائيندا آهن:- سيتارام ۽ راڌا ڪرشن لوڪ رهيا آهن ۽ راڄا، مهيش ۽ سندن لوڪ آني آلند ۾ رهيا آهن! مندر ۾ سيتا ۽ رام آدي ڇا ٿا

○ پرتيڪ [ڪلاڻ ويد منترن جا منهن وارا شبد لکي ڪري ويد منترن ڏانهن اشارو ڪرڻ جي رسم سوامي ويدن ۾ به موجود آهي، مثال طور يجرويد اڌياءَ ٣٢ جو منتر ٣ هٿ آهي:- हिरण्यगर्भ इत्येष मा मा हिंसीदित्येषा ان ۾ منهن وارو شبد "هرڻيه گرڀ" پرتيڪ آهي جو رگويد جي ١٠-١٢١ جي پهرين منتر ڏانهن اشارو ڪري رهيو آهي [ڪنهيرام]

نه هوندي ته ٿا ڪالي، ڀٽي نمازن جي سمنڊ ۾ غوطا کائي ڏکن ٿا ٻڌڪين. اهڙن جملن جي جوڙ يا اڪل ڪي ڪرڻ پرماڻ نه مڃي.

٥٥. (الف) **ويد جي شاکائن بابت ويچار**:- هيٺ گروهه جو جملي کي سمجهو، ايڪهن ۽ ٻيءَ مثالن جهڙن وسعت ۽ رواج بيان ٿا ڪريون:-

پرشن:- مورتي پوڄڪ مني جا ماڻهو سوال ڪندا آهن ته ويد اننت آهن. رگويد جون ٢١، يجرويد جون ١٠١، سام ويد جون ١٠٠٠ ۽ اٿرو ويد جون ٩ شاکون آهن. انهن مان ٿورڙيون شاکون ملن ٿيون، باقي گم ٿيل آهن. انهن [گم ٿيل] ۾ ڪي مورتي پوڄا ۽ تيرٿن جا پرماڻ هوندا، جي نه هجن ها ته پراڻن ۾ ڪهاڻيون اچن ها؟ جي ڪاريه ڏسي ڪارڻ جو انومان ٿئي ٿو، ته پراڻن کي ڏسي مورتي پوڄا [ڪرڻ] ۾ ڪهڙي شنڪا ٿيندي؟

اُتر:- جنهن وٽ جون جهڙيون شاکون ليکيون آهن، اُن جهڙين ئي [اُن مان] نڪتليون آهن ۽ نه اُنهي. شاکون لفظن وڏيون ڦليل ٿينديون، ۽ سنڌي ٻاڙ ۾ ورونڪ ٿي نه سگهندو. ساکيءَ وسه جڏهن [ويدن جي] اڪيل شاکن ۾ ٻڌو وڳوڙ جي مورتيءَ ۽ ڇل گل جي خاص ٿورن جو پرماڻ اٿو ملي، ته [سڌ آهي ته] وڃايل شاکن ۾ به نه هو. ورڇ جا ويد پورا ٿا ملن، ۽ شاکون ايتري وڏ هرکو نه لکي سگهنديون. ۾ جي وروڌ آهن ته ٿي کي ڪرڻ شاکون سڌ ڪري نه سگهندو. جي [اهن آهي، [سڌ آهي ته] ٻڌائڻ ويدن جون شاکون ڪتيهن الڳ سڀ وادين لوڪن هڪ ٻئي جي وروڌ گرنٿ ناهي رکيا آهن. جي ويدن کي اوهان پرميشور جا ڪلام ٿا مڃو، ته آشوالاين آدي رشين منين جي اسالن سان ٻڌن ٿيل گرنٿن کي ويد ڇو ٿا مڃو؟ جهڙيءَ ريت شاکن ۽ سدن ٻين کي ڏسڻ ڪري ٿو، ٻيو، انب آدي وڻن جي سهاڄب ٿي ٿئي، تئن آئي رشين منين جا ڪليل ويالنگر چارئي براهمڻ ●، انگ، اپانگ ۽ اُپ ويد آديءَ منجهان ويدن جو ارٿ ۽ سهايو آهي. اڪرتي انهن گرنٿن کي شاکائون ڪري ٿا مڃون. جي ويدن جي وروڌ آهن سي مڃڻ نه ٿا مڃون، ۽ جي انڪول آهن سي ٿا مڃون. نه ٿي سگهنديون. جي اوهين وڃايل شاکن ۾ مورتيءَ پوڄا آديءَ جي پرماڻ جي ڪلپنا ڪندا، تہ جڏهن ڪو اهڙي دعويٰ ڪري ته گم ٿيل شاکن ۾ ورڻ وڏوسٿا اپٽو ڪئي، ارٿات انتيج [شو] ۽ وٿيڪ جوڙي ته ! عمل ۾ نه آڻڻ جهڙيءَ شيءِ ٿي عمل ۾ آڻڻ، نه ڪرڻ جهڙي ڪم کي ڪرڻ، ڪوڙ ڳالهائڻ آديءَ کي ڌرم، ۽ سچ ڳالهائڻ آدي کي ادرم آدي لکيل هو، ته اوهين نه ڪنهن نموني جواب ڏيندا جو مون ڏنو آهي: ارٿات ويد ۽ [سنڌس] پرسڪ شدتي ۾ چئن براهمڻ آديءَ جو ڪالو براهمڻ آديءَ ۽ شودر آديءَ جو ڪالو شودر آدي لکيل آهي. تئن آئي وڃايل شاکن ۾ به مڃڻ ٿيءَ ته ته **ورڻ آشرم** وڏوسٿا سچي ڪنهن ٻلٿه ٿي وينديءَ.

ڀلا جئمنيءَ وياس ۽ پتنجليءَ جي سمي اگهين سڀ سمورئيون شاکون موجود هيون يا نه؟ هيون، ته اوهين ڪڏهن به [اُساڄي ڏٺل جو] امتياز نه ڪري سگهندا. [چاڪاڻ ته جي

● چئن ويدن جا چار براهمڻ، ڇهه انگ، چهه اُپ انگ ۽ چار اُپ ويد آهن.

ته ڪهي. اٿمن ۾ لعو لڳي. اڳلندو هڪ وڻرهر لڳڻ ڪري دڪ ليندو آهي. دڪ آهي پاپ جو ڦل. ڦيهڪري هڪ مرڻ آهي پاپ. انهو وڏو مهاتر لاهمو الي، جنهنجي ڪڪا واڇي ڪمترالي لڳجوي ٿا وڃن. ٿن مان هڪ ڪڪا هتي آهي:-

ترهم لوڪڻ ۾ هڪڙ وڻما هئي. ان ڪڄهه آپرات ڪمو، انهيڪي ٻامر ٻاڙاٺو ته ڪو ٻرلُويءَ ٻي. تنهن ئي اسڪري ڪهاڻين ته آڻا وري سرڳ ۾ ڪڪهڻ اچي سگهندي؟ جهالوس ته جڏهن ۾ ڪو گهارس جي وڏسه جو ڦل اوڪي ڏيندو، تڏهن لون سرڳ ۾ هاي الهڏينءَ. هوه وهان سرڏي ڪڪهون شهر ۾ ڪرڄ ٻهاي. الان جي راجا ڪالڪس ٻڇيو ته لون ڪمو آهين؟ تنهن لي ان سچو سماچار چئي اڏاٻو، ۽ آکيائين ته جي موالڪي ڪو ايڪادشيءَ جو ڦل ڏيندو ته آءٌ وري ته سرڳ ۾ وڃي ٿي سگهان. راجا شهر مان پڇا ڪرائي. گهارس جو وڏسه ڪندڙ ڪو! ته مليو، پر هڪڙي ڏينهن ڪي شوڊر ۽ وال موٽس ٻنهي ۾ وڙهيا، ۽ ڪاوڙ منجهان استري ڏينهن واسه بکي رهي. اتفاق سان تنهن ڏينهن گهارس هئي. ٻنهي جهو ته مون گهارس جاڳي ٻڇي ته ڪڪار ڪئي آهي، او جهڙائي تنهن ڏينهن بکه ڪئي هم. جڏهن ان راجا جي سپاهين کي نافين ٻڌايو ويو ته هو ڪيس راجا جي وڙيرو وٺي آيا. راجا ڪس ڇهو ته لون هن وهان کي هت لڳاءِ. سندس هٿ لڳائڻ سان ٿي ڏناٿون ته وهان سٿي آڏامي ويو. هي ته ڪيو آٿجاڻائيءَ منجهان گهارس جي وڏسه رکڻ جو ڦل! جو جاڳي ٻچي ڪندو، تنهنجي ڦل جي ڪهڙي حد يا حساب!! واهه! وڃي آکين ڪان آڻڻا لوڪرا جي اها ڳالهه سچي آهي، ته اسين هڪ پان جو ٻڙو، جو سرڳ ۾ لڳو ٿي، موڪليڻ ٿا چاهيون. گهارس رکندڙ سچئي پنهنجو ڦل ڏين، جي هڪڙو پان جو ٻڙو مٽي هليو ويندو ته پوءِ لکين ڪروڙين پان اُتي موڪليندا سون ۽ اسين پاڻ ۾ ايڪادشي رکندا رهندا سون. پر جي اُتين لس نٿيو، ته اوهان ماڻهن کي هن ٺڳ مرڻ وراڻي ڪڪمت ڪان بچائيندا سون. انهن چوويهن ايڪادشين جا نالا ۾ جدا جدا رکيا اٿن، ڪنهن کي "ڏن دا" [ڌن ڏيندڙ]، ڪنهن ڪي "ڪامدا"، ڪنهن ڪي "پترا"، ڪنهن ڪي "نرجلا" [جنهن ڏي وڏس ۾ پاڻي پيئڻ ۾ منع هوندي، ٿا ڪوئين.] ڪمترالي ڪنگال، ڪمترالي ڪامي، ڪيترائي پتر هيڻ ماڻهو نرڏو گهارس ڪندي ٻوڙها ٿيا، پر مري ۾ ويا، مگر ڪين ڌن مليو، ته ڪامنا ۽ نه پتر! جيسٺ مهيني جي چالهو ڪين ۾ جي هڪ گهڙي پاڻي نه ملي ته ماڻهو حيران ٿيو وڃي، وڏسه ڪندڙن کي ته ڏاڍي تڪليف پهچندي آهي. خاص ڪري بنگال ۾ ته سڀئي وڌوا استرين جي گهارس ڏينهن ڏاڍي ڏرڏشا ٿيي ٿي. ان نرڏئي ڪسائيءَ کي لکڻ وقت من ۾ ڏري نه ڏيا نه آئي. نه ته نرجلا جو نالو سجلا [جنهن ۾ پاڻي پيئجي رکي ها]، يا پوهه مهيني جي شڪل پکش جي ايڪادشيءَ جو نالو نرجلا رکي ها، ته ۽ ڪنهن چڱو ٿئي ها. پر هن پاپ کي ڏيا سان ڪم ڪهڙو؟ "ڪوئي جيئي يا مري، ٻوڙاجي پورو پيٽ ڀري!" گرڀ واري يا نئين پرڻيل استري، ٻار يا جوان ماڻهن کي ڪڏهن به اُپواس نه ڪرڻ گهرجي. پر جي ڪنهن ڪي ڪرڻو ئي هجي ته جنهن ڏينهن اڄرڻ ٿئي يا بک نه لڳي تنهن ڏينهن کنڊ جو شربت يا کير پي گذاري. جي بک هوندي به ماڻهو کائين ٿا ۽ جي بک

٤٩. (ث) **دان جو ڦل:-** پرشن:- دان جو ڦل ھن لوڪ ملي يا پرلوڪ ۾؟
اتر:- ھر ھنڌ ٿو ملي.
پرشن:- ٻاھري ٿو ملي يا ڪو ڦل ڏيندڙ آھي؟
اتر:- ڦل ڏيندڙ ايشور آھي. جنھن ڪري چور يا ڌاڙيل ٻاھري جيل ۾ رھڻ نٿو گھري پر راجا تنھن اوس جيل موڪلي ٿو، سزا ڀوڳائي ڏوھارين جي سک جي رکيا ٿو ڪري ۽ چورن ڌاڙيلن کان ڇڏائي سک ۾ ٿو رکي، تنھن لاءِ پرماتما ۽ پاپ پنّ جا ڏک سک روپي ڦل سڀني کي جنھن جو تنھن ڀوڳائي ٿو.

٥٠. **ويد ورودي گرنٿ:-** پرشن:- ھيءَ جي گرنٿ پراڻ آدي گرنٿ آھن، سي ويد ارٿ يا ويد جي پشٽي ڪا ڪن يا نه؟
اتر:- نه، ٻلڪ ويد جا ورودي ۽ اپٽ آھن. تنھنڪري اعتبار لائق آھن. جنھن نه ڪري ھڪ منش کيھن ھڪڙي جو سٺ ۽ سچي ھيسار جو ... ھجي، تنھن تي پراڻ ۽ ... جو ... پرش ٿو لئي، چاڪاڻ ته اھي گرنٿ ھڪ ٻئي کان ورود ڪرائيندڙ آھن، انھن ڪري ... منش جو ته ڪر ته آھي، باقي انھن ڪري ... آھي پشوتا [ھيوانس]. ڏسو! شو پراڻ موجب ترودشي [تيرس] ۽ سوموار، آدت پراڻ موجب آتوار ۽ چند ۽ کنڊ موجب سوم گرھ وارا، منگل، ٻڌ ۽ وسپت، شڪر، ڇنڇر، راھو يا ڪيتوءَ جي، وشنو جي ايڪادشي، وامن جي ٻارس، نرسنگھ يا انت جي چتردشي [چوڏس]، چندرما جي پورنماسي، ڏڪپالن جي ڏسمي، درگا جي اشٽمي، ماتا جي سپتمي، ڪارتڪ سواميءَ جي ڇٺ، ناگ جي پنچمي، گڻيش جي چوٿ، گوري جي ٽيج، اشولي ڪمار جي ٻيج، آديا ديويءَ جي پرتپدا، پتڙن جي اماوس، اھي سمورا ڏينھن ٻراڻن اپوسا يعني اپواس ڪرڻ [بکيا رھڻ] جا! وري ھر ھنڌ انھن کي لکيل آھي ته جو ماڻھو انھن وارن ۽ تتين ۾ کائيندو پيئندو، سو نرڪ ۾ پوندو! ھاڻي پوپ ۽ ... چيلن کي ڪنھن ٻئي وار يا تٿيءَ ۾ اوھين نه ڪرڻ گھرجي ڇاڪاڻ ته جي کائيندا پيئندا ته نرڪ ۾ ويندا.

٥٠. (الف) **ايڪادشي ورت:-** وري "ناردي سنڌو"، "ڌرم سنڌو"، "ورتارڪ" آدي گرنٿن جي چوڻ مطابق ھا پائيسل آھن، ان ۾ ھڪڙي ھڪڙي ورت جي اعتري ڏاڍا ڪئي اٿن، جيئن ھڪڙا شو ڀڳتي [چنڊ جي حساب موجب] ايڪادشيءَ ڏينھن [ورت رکندا آھن]، ٻيا دشميءَ ڏينھن ۽ ڪي وري ٻارس ڏينھن ايڪادشيءَ جو ورت رکندا آھن. ايڪادشيءَ ته عجيب پوپ ليلا آھي، جو بک مرڻ ۾ ئي واد وواد ڪندا ٿا رھن. جنھن ايڪادشيءَ جو ورت جاري ڪيو آھي، تنھن ۾ پوپن سوارٿ آھي ۽ ديا ڪانھي. ھو چون ٿا ته:- एकादश्यामन्ने पापानि वसन्ति ।

[ارٿات] ايڪادشيءَ ڏينھن جيترا ٻي پاپ آھن سي سمورا ان ۾ وسي ٿا وسن] ان پوپ کان پڇڻ گھرجي ته ڪنھن جا پاپ ٿا وسن؟ تنھنجا يا تنھنجي پيءُ آديءَ جا؟ جي سڀني جا سمورا پاپ ايڪادشيءَ ڏينھن ان ۾ اچي وسن، ته ايڪادشيءَ ڏينھن ڪنھن کي ڪو ڏک ٿيڻ

۽ پاڙهيندڙ سمين، سنهوادي، پر اُپڪار کي چڱو سمجهندڙ، پرشارٿي، اُدار [وڏي دل يا ويچار وارا]، وديا ۽ ڌرم جي لڳاتار اُنتي ڪندڙ، ڌرماتما، شانت، نندا ۽ اُستتيءَ ۾ ڏک سک اُلٽو نه ڪندڙ، نڊر، اُتساهي، يوگي، گياني، سرشٽيءَ ڪرم [قانون قدرت] ويد جي آگيا ۽ ايشور جي گڻ، ڪرم ۽ سڀاءَ انوسار ڪرم ڪندڙ، نياءَ جي رستي موجب پڪشپات ڇڏي سچ اُپديش [ڪندڙ]، سچ شاسترن جي پڙهندڙن ۽ پاڙهيندڙن جي پريکيا ڪندڙ، ڪنهن جي للو چپو نه ڪندڙ، پرشنن جا يٿارٿ اُتر ڏيندڙ، پنهنجي آتما جهڙو ٻين جو به سک، ڏک، هاڃي ۽ لاڀ سمجهندڙ، اَوديا آدي ڪليش هٽائيندڙ، ڪوڙي بت ۽ ايمان رکندڙ، ايمان ڪنهن امرت جهان ۽ مان کي زهر سمان سمجهندڙ سنتوشي، خوشيءَ سان جو ڪجهه ڏاي تنهن تي راضي رهندڙ، ڪنهن جي سڏڻ تي ڪهڙا به ڪشٽ ڪٿي نه ڏيندڙ يا سچ ڪندڙ ئي نه رهي يا ٻرا ويچار نه ڪندڙ ۽ آڻان پڪش مرهيو رهندڙ ۽ سيدس سدا نه ڪندڙ، سکي پرشن سان دوستي [رکندڙ] ۽ ڏکين تي دَيا [ڪندڙ]، پنن آتمائن [ڪنهن ڏسي] آنند [اُهڙو ڪندڙ] ۽ پاپين سان اُپيکشا اِرتاءُ راڳ دويش ڪانسواءِ رهندڙ، سچ مالي [سچ موهيندڙ]، سنهوادي [سچ چوندڙ]، سنڪاري [سچ ڪندڙ]، نشڪپٽ، ايرشا دويش رهت، گنڀير ويچارن وارا، سچ پرش، ڌرم پڪشپاتي ۽ سدائين دشٽ آچار رهت، پنهنجي تن، من ۽ ڌن کي پر اُپڪار خرچ ۾ لڳائيندڙ، ٻين جي سک واسطي پنهنجي پراڻن کي به سمرپڻ ڪندڙ آدي گڻن ڪلن وارا سڀاڳو سڏبا آهن.

٤٩- (ب) **اُپت ڪال ۾ دان:-** پرڻ ڪار آدي ڪنهن جي وقت ۾ [سهائتا ۽ سڀاءُ جو خيال نه ڪري] هرڪو پراڻي آن، جسل، ڪپڙن، دواڻن، پٿيءَ [رهائيءَ] ۽ جانن جو اَڌڪاري آهي.

٤٩- (ت) **ٽن پرڪارن جا داني:-** پرشن- داتا [داني] ڪيترن پرڪارن جا ٿيندا آهن؟

اُتر:- ٽي پرڪارن جا:- (١) اُتم، (٢) مڌيم [وچولي يا وچولي درجي وارا]، ۽ (٣) نڪرشٽ [نيچ يا هيٺين درجي وارا]. اُتم داتا اهو آهي جو ديش، ڪال ۽ پاتر کي سمجهي سچ وديا ۽ ڌرم جي اُتنيءَ خيال ڪري پر اُپڪار لاءِ تو ڏئي. مڌيم اهو آهي جو پنهنجي پرشنسا ۽ سوارٿ [خوشامد ۽ سوارٿ] لاءِ تو ڏئي. نيچ اهو آهي جو پنهنجو يا پراڻو ڪو اُپڪار نه ڪري ويچار آڏي، ويشيا ۽ ڀنڊ آديءَ کي تو ڏئي، ۽ جو ڏيڻ مهل گهرڻا ۽ ايمان جهڙين ڪشيپٽائن [خراب وهنوار] نه ڪري، جو پاتر ڪپاتر جو خيال ۾ پيهي نه جاڻي ڪري "لڪي سو پاپي لڪي سير ڪايا" وڪڻندڙ جهان [هرڪنهن کي لو ڏئي]، جو نصف ۽ جهڳڙا [تو ڪري] ۽ جو اُتي ڌرماتما کي ڏک ڏيئي ساڃا سگهي لمحي لاءِ لو ڏئي اهو اُڌم [نيچ] داتا آهي. اُرڪاسه جو سرجي ويچاري ودوان ۽ ڌرماتمائن جي سيٽڪار ڪا ڪن سي اُتم آهن. جيڪي ويچار ڪن يا نه ڪن پرلتو جي پنهنجي وڏائي ڏسن [آتي دان ڏين] سي وچولا ۽ جي بنان ڏسڻ وائسڻ ۽ آزمائڻ جي اڻڌار دان ڪن، سي نيچ داتا ٿا سڏجن.

پيو* ڪالو هوا جو آهي، ٻيو چلڻ ڪاليو، جيو هوا سان گڏ اتريو [پولاڻ آسمان] ۾ رهندا آهن، ۽ جو سڄو ڪرڻ ۽ ٻڪش ٻاسٽ ۽ ڪندڙ ٻرڻ "ڌو رواج" آهي، سو لي سڀني جو نباهه ڪندڙ آهي.

٤٩. (الف) دان ڪي ويچار:- پوشن- اوهانجي جوڙ موجب ته الهي ٽر سڌ ٿئي، ته ڪئو دان آدي ڪنهنڪي ته ڏجي، ۽ ڪهڙي شيءِ دان ۾ ڪجي.

اتر:- اوهانجو الهي جوڙ بالڪل آجايو آهي، جاندار ته سڀاڻن کي ۽ پرايڪارين کي پرايڪار ڪرڻ لاءِ سون، چاندي، هيرا موتي، ماڻڪ [ياقوت]، اَن، ٻاجهي، جانور ۽ ڪپڙا وغيره ڏيڻ اچت آهي. البت ڪپاترن کي هرگز نه ڏيڻ گهرجي.

٤٩. (ب) ڪپاترن جا لڪشڻ:- پوشن:- ڪهاڙ ۽ سهاڙ جا لڇڻ ڪهڙا آهن؟

اتر:- [ڪهاڙ] جا، ڪپٽي، سوارٿي، وشئي، ڪام، ڪروڌ ۽ لوڀ موهه ۾ ڦاٿل، ٻين کي نقصان ڪندڙ، ٺڳي، ڪوڙا، جاهل، ڪمينگي ۽ آرسي [سست آهن]. داتاري ڪان جو ڌن کي ڪندڙ، ٻين کي گارگاريندڙ، اپڪار ڪرڻ ناليو بيد سڀ شيءِ گهرائيندڙ، رهندڙ، سنتوش نه ڪندڙ، ڪرڪي نه ڏين، ٻين کي ڪلا ڪندڙ، ٻين کي گاريون ڏيندڙ، ڪمراڻي گهمرا جو سيوا ڪري ۽ هٿڪڙ نه ڪري ته انهن سان وير ڪندڙ، ماڻن ساڌو جو ويس ڌاري ساڌن کي اوڳاڻي لڳيندڙ، پاڻ ۾ مت ماڪيمت هوندي به ٻين جو لاءِ ته مون ۾ مت گهڻو ڪجهه، هر ڪنهنکي ڦاسائي پنهنجا سوارٿ ڪيندڙ، رات ڏينهن ڀڄڻ ۾ ڏڪا رهندڙ، ڪو ورتي مرڪلاڻي ته پنهنجي آلا اوساز ٻنگ آدي نشيدار شيون [کوڙ] ڪرائيندڙ مال [سڀهي ڪورج ڪنان] وٺندڙ ڪالي ٻي لٽي ۾ اچي آرسي ٿيندڙ، سڄو ڏاڍڪ جسو ورو ڪندڙ، پنهنجي سوارٿ سڌ ڪرڻ لاءِ ڪروڙين رستي لي هلندڙ، ساڳي وقت پنهنجي جهڙي ڪي وڏو ڀانئيندڙ، ٻي سيوا ڪرڻ جو اپديش ڏيندڙ ۽ ڪو ٻيو برڪ برڻ جي شيوا ڪرڻ لاءِ ته [چولڌو]، سڀ ودا جي پرچار جا وروڌ ڪندڙ، جڳت جي وهنوار اوڳاڻ اسرتي، پرش، ماتا، پتا، سنتان، راجا، پرجا ۽ پياون سڀن ۾ الهي جي ويڙ وڌائيندڙ ته اهي سورا استر آهن ۽ جڳت بڻ هڏيا آهي، آدي، خراب اپديش ڪرڻ ڪپاترن جا لڪشڻ آهن.

٤٩. (ب) سپاترن جا لڪشڻ:- برهمچاري، جتيندري، ويد آدي ودياڻن جا پڙهندڙ

* هر شبد جا ڪيترائي ارٿ آهن، مثال طور:- (١) شبد پٿ ٣-٢-٣-١١ موجب به هر جو ارٿ وايو=هوا آهي. (٢) وڪو ناڊ ١٠-١٤-٥ موجب هر جي معني ڪال=وقت آهي. (٣) نرڪت ٢٠-١٠ موجب هر جي معني آڪسي=باهه پڻ آهي، (٣) سو سمرتي اڌياءِ ٦ جي شلوڪ ٦٢ ۾ وبهاو ڪجهي ته هر جو ارٿ ڏورپه ڪئي ٿو، (٥) اشٽاڌيائي ٣-٣-٦٣ موجب هر جو ارٿ نيامڪ=ضابطو = Control پڻ آهي. الڪترڪاي اپرو ۽ واڪيا جي اولن ۾ استعمال ٿئي ٿو، انهن اوڻن معنهان هر لوڪ جو ارٿ ٿيندو:- (١) پرٿوي=اڳيءَ جو لوڪ (٢) انترڪش=وايو جو لوڪ، (٣) ڌيولوڪ=سورج لوڪ، (٣) ٻراهم ستروڪ=ٻياه جي جاءِ، (٥) ڪال چڪر=زماني جي گردش وغيره. [ڪلهمت راو]

آهي، جاهڪاڻ لاءِ اڻ پڙهيل ڪوڙ جوڙ بوڙيو [جو وياس] آهي. ونلوڪي اندي ڏنڪ
الهندي ڀاسي آهي. **جانڪ جي**- اوهانجي چيلي ٿا ڌاري جي ڪهڙو اپاءُ ۽ ٻيو ٻڌي، ۽ سندس
جواب ٿيو ته، اڳي يڳ جي ڪڻو لهار ٿي ملاڻي جي ٻنا ڪي ڀار ڀڃايو، سو اهو ڏنگارو.
پوپ جي- اسان وقت ڪوڙ پراڻ جي ليکڪ ڪائنواه ٿي ٿيال ڀسا ڌار بڻائي آهيائي ڪاڻ.
جانڪ جي- هي ڪوڙ پراڻ ڪي اسين ڪئين سچو سمجهون؟ **پوپ جي**- جنهن سبب تنا سچو
[هن]. **جانڪ جي**- هيءُ بهتڪ اوهانجي ونڊن اوهانجي گذران لاءِ قائم آهي، جاهڪاڻ
لاءِ ٻيا ڪي ڀوڳڻ پلي ڪائنواه [نيو] ڪو ٻيارو ڪوڙلي! جڏهن سچو ٻيا مون ڏانهن مطلب
ٻا ٿا موڪليندو، تڏهن ٿي اڄ ولٽوڻي جي ڪپ لڳي اي ڪنو ڀڄائي چڙهندس؟ ۽ ڪيس ٻار
ڀڄائي، وري ڪڻو ڪي گهر ۾ آهي، اڄ ۽ سڀهجا ٻار ٻيا ڪير ڀڃندا رهندا سون! ڏيو! [اهن
چائي] ڪير جيسو ٻوڙيل جاڙو [ڪٽي] ۽ ڪنو ۽ ويڙو ڪاهي جامد جي ڀهنجي گهر وٺي لڳا.
پوپ جي- اوهين دان ڏيڻ موٽائي ٿا وٺو. اوهانجي سڀاڻس لي ويندي! **جانڪ جي**-
ماڻهو ڪهڙ ته ٿوهين ڏيهون ڪير هتان جيترو ڏڪ اسان سڀو آهي، لهجي ته سوري ڪئير
ڪيندوسانوه! ان لي پوپ جي ماٺ ڪئي، ۽ جامد جي ڪنو ۽ ويڙو ڪاهي ٻڌهجي گهر ويا.

جڏهن اهڙا جامد جيءَ جهڙا پورش ٿيندا، تڏهن لي پوپ لٽا سڀئي ۾ ته هلندي. مي جو ماڻهو ٿا چون ته ڏهاڪي جي پهه پراڻ ڪري ڏهه الڪ [ٽا ڪٺين]، ۽ سيدي * ڪرڻ ڪري شويو سان جسو جي سچوڙ لنڊ ڪري آگولي جترو شوبو ڦلجي پوءِ ٻه لوڪ ڏانهن ويندو آهي، اه پوءِ مرڻ سڀي پهرڻ جو اهڙا اچاڻو لو ٿئي! اهوهين ڏيهون ڪالهوءِ [ڪ مائي پراڻي ڪي مرڻي گهر] اجها گهرجي! جي شرير ڦلجي لو وڃي، ته ڀهنجيءَ اسري، ستان ۽ ڀاڙن ماڻڻ جي موهه ڪري چو نڪو مولي اچي؟

٤٧. **پوراڻڪن جو سرڳ**:- **پرشن**:- سرڳ ۾ ڪي ڪين ملندو جنڪي دان لو ڪجي سولي لو آئي ملي، ڪيترڪي سمورن [پرڪاون جا] دان ڪرڻ ڪين!

اُتر:- اوهانجي اُن سرڳ ڪان ته هيءُ لوڪ ٺاو جيهي ۾ ڏوو شالاٿون آهن، ماڻهو دان ٿا ڏين، ڀاڙن ماڻڻ ۽ چاليءَ ۾ ڏاٻيون مهاسون لهون ٿين ۽ چڱا چڱا کهوا ٿا ملن! اوهانجي چوڻ موجب سرڳ ۾ ته ڪجهه به نٿو ملي! اهڙي ترڏلي، ڪنجوس ۽ ڪنگال سرڳ ۾ ته پوپ جي ڀلي وڃي هوا لهن! اتي ڀڳن ۽ ٻان ماڻهن جو ڪم ڪهڙو؟

٤٨. **سچو يمر ۽ سچو يمرلوڪ**:- **پرشن**:- جي اوهانجي چوڻ موجب يمر ۽ يمرلوڪ آهن لي ته ٻڌو مري، وڃي ڪٿي لو؟ ۽ سندس اهاڻ ڪري ڪير لو؟

اُتر- اوهانجي ڪوڙ پراڻ ۾ ته جهل [يمر ۽ يمر لوڪ] ته وشواس جوڳا ڪين، پر جيڪر ويد ۾ جهل آهي سو هيءَ آهي:-

यमेन ، वायुना । सत्यराजन् [ऋ० १० । ४]

[يجر ويد انڌياءِ ٢٠ جسو منتر ٣]. اهڙن ويد وچن ستجهان يمڪ آهي ...

* "سيڌي" = ٻئي ماڻهن جي اها پوراڪ ڪرڻ جا ليرهين ڏيهون ڪئي آهي = ليرهن ...

جانڪي جا ٻچارا ڪري ۽ حالت پڇي ٻهڄي ويا هوا، تڏهن پوپٽ جيءَ پڪاريو ته ڀيهان! هيئر تون اٿهي هتان گگوڙن ڪڏهن ڪرام! جانڪي * ڏهه روپيا ڪڍي پٽا جي هٿ ۾ رکي [ٻانوڻ کي] چيو ته ٻڙهو سڪطانب! پوپٽ جيءَ چيو ته "واهه! واهه! جا پٽا ٻار ٻار مرلدو آهي؟ هن وقت ته سائناب گگو آڻيو جا ڪير ڏيندو؟ هوي، پوڙهي ته هجي ۽ هر طرح آئم هجي! اهڙيءَ گگوءَ جو ڏان ڪرائڻ ٿوي! جانڪي جيءَ چيو ته:- اسان وٽ ته گگو هڪڙي ئي آهي، جنهن کان سواءِ اسان ٻارن ٻچن وارن جو گذران ٿي نه سگهندو ۽ ٻهڪري اها ته ڏيندس! ولو! ٻئين روپين جو سڪطب پوڙهي چڏيو، ۽ اٿهن روپين سچهان ئي ڪرائي گگو وٺي چڏيندا. پوپٽ جيءَ چيو واهه ڙي واهه! اوهين ته ڀهڄي پٽا کان به گگوءَ کي وڌيڪ ٿا ڀانيو؟ جا ڀهڄي پٽا کي وئترڻي نديءَ ۾ ٻرڙائي دک ڏيڻا ٿا چاهيو؟ جهڙا سڀني سانڍو؟ پوءِ ته سمورا سڪ حالت ۾ پوپٽ جيءَ جو ٻاسو وٺي ايٺا. اتهن سهڙي ڪسي پوپٽ جيءَ اڳ ۾ ٿي ڀرڪلاٽي رکيو هو، ۽ اُن وقت ۾ اشارو ڪري چڏيائين! سهڙي گالهي ڙيردستيءَ سانڍيءَ گگوءَ جو دان سانڍي پوپٽ جيءَ کي ڏياري چڏيو! اُن وقت ته جانڪي ڪجهه نه ڪڇيو. پڻس سري ويو ۽ پوپٽ جي وڃڙي سرڏي گگو ۽ ڪير ڏهڻ جو ٻاسڻ کڻي، ڀهڄي گهر ۾ گگو ٻڌي ٻاسڻ رکيو، ووي جانڪي جي گهر ويو ۽ ٻرائيءَ سان وجي مسانن ۾ سڌس آڳي سڪڪار ڪرايو. اُتي ته ٿوري گهڙي پوپٽ ليلا هلايائين. تنهن کانپوءِ دشڪار [ڏهاڪو] ۽ سهندي آڏي ڪرائيندي ته ڪنس قرباتين! مهاپراهمڻ § ته لکيس ۽ ٻکاٻلي ۾ گهڙي مسالي ٻهڪ ۾ وڏو. اوٿاڪ جسمين ڪريا ٿي چڪي، تنهن جانڪي ههڏائين هوڏائين ڪير ٻهي گذران ڪندو رهيو. جڏهن ڏينهن سموج سان ئي پوپٽ جيءَ جي گهر ويو. ڏٺائين ته گگو ڏهي، ٻاسڻ ٻري پوپٽ جي اڳي لاءِ تيار آهي. اتري ۾ ئي جانڪي جي پهتا. ڪنس ڏسي پوپٽ جيءَ چيو، اچو پيهان وهو. **جانڪي جي** - پروهت جي! اوهين ههڏائين ٿا آيو. **پوپٽ جي**- ڀلا ڪير رکي اهان. **جانڪي جي** - ادا! ڪير جو ٻاسڻ ههڏائين کڻي اچو. پوپٽ جي وچاڙا وهي ويٺا ۽ ڪير جو ٻاسڻ سامهون رکيائونس. **جانڪي جي** - اوهين ڏاڍا ڪوڙا آهيو. **پوپٽ جي**- ڪوڙ ڪهڙو ڪيم؟ **جانڪي جي** - ٻڌايو ته اوهان گگو وٺي جا لاءِ هئي؟ **پوپٽ جي** - ان لاءِ ته اوهان جو ٻڌو وئترڻي ندي اُڪري. **جانڪي جي**- پوءِ ڀلا اوهان وئترڻيءَ جي ڪنڌي ئي گگو چو نه پهچايو؟ اسين ته وهياسون اوهان جي آسري ۽ اوهين گگو ڀهڄي گهر ٻڌي ويٺا! الائي پٽاجي وئترڻيءَ ۾ ڪيڏا نه غوطا کاڌا هوندا. **پوپٽ جي** - ڌ ا. هن دان جي پنج جي اثر سچهان اُتي ئي گگوءَ تيار ٿي ڪنس پار لنگهايو هوندو. **جانڪي جي** - وئترڻي ندي اٿان ڪيترو پري ۽ ڪهڙي پاسي آهي؟ **پوپٽ جي** - اڪيل ڪئي لک ڪروڙ ڪوهه ‡ اُري

---

* اُتر هندستان ۾ جانڪي قوم ڪڙڻن جي آهي.

§ مهاپراهمڻ سند ۾ ڪرٽيگر ٿا سڏجن، اُهي مڪان جو دان وٺندا آهن.

‡ سند ۾ اڪل ٻي مڪان جهتري پند کي ڪوهه چوندا آهن. پرنتو داڪٽر جوليس ٻاردواج جي انگريزي ڊڪشنري ۾ ڪاش موجب سوا ميل جو هڪ ڪوهه لکيل آهي.

ڪو مڃي نه سگهندو.

٤٦ (الف) گروڙ پراڻ جا گپوڙا:- پرشن- ڇا گروڙ پراڻ به ڪوڙو آهي؟

اتر- هائو ڪوڙو آهي.

پرشن- پوءِ مئل جيو جي ڪهڙي گتي ٿي ٿئي؟

اتر- جهڙا سندس ڪرم آهن [تهڙي].

پرشن- يمراج راجا، سندس چترگپت منتري ۽ سندس تمام ڀيانڪ ڪجل جي پهاڙ جهڙن شڪلن وارا دوت جيو کي پڪڙي ٿا وڃن. پاپ پن انوسار [نرڪ] نرڪ ۽ سرڳ ۾ ٿا وجهن. ويترڻي نديءَ ترڻ لاءِ دان پن شراڌ، ترڻ گئو دان آدي ڪم آهن. اهي سڀ ڳالهيون ڪيئن مڃيا ٿي سگهنديون؟

اتر- اهي سڀ ڳالهيون پوپ ليلا جا گپوڙا آهن. جي ٻين جا جيو اُتي وڃن ٿا ته سندن پڪڙڻ لاءِ يم راج ۽ چترگپت آدي ٿا ڪن، ته جي نرڪ جا جيو پاپ ڪندا ته [ڪهڙا] پير لوڪ موڪليو ڪهي جو اُتان جا ڪيا پڪڙي سندن لاءِ ڪن، جي ٻه جي دوتن جا شرير جبل جهڙا آهن ته ڏسڻ ۾ ڇو نٿا اچن؟ وري مرندڙ جيو کي وٺڻ وارا ننڍڙي دروازي ۾ ته سندن هڪ آڱر به نه وڃي سگهندي. وري سوڙهن ۽ گهٽين ۾ ڇو نٿا رڪجي وڃن؟ جي وڏن وڏن هڏن کي ٻڌي جي ڇهڻ گهرن ڪالسواءِ پير ڪلي رکي سگهنداڻ؟ جهنگ ۾ باهه لڳڻ ڪري ڪاٺيون وغيره جيون جا شرير ٻرندڙ ڏسجي ٿا وڃن. سو جي الهڪي پڪڙڻ لاءِ ايمار پر دوت ايندا آهن، ته اهي انڌڪار ۾ ٿي ڪئين ڦرجي! وري مڇين جيون کي پڪڙڻ لاءِ پاڻي ۾ ڪندا، ته وري سندن شرير ٻوڙي ڪانه؟ پوءِ ته جتي پهاڙن جيڏن وڏن وڏن چوٽين ڪٽرا ٿي ڏرليءَ نسي ٿيون ڪرن، تن سندن وڏا وڏا الڳ ۽ گروڙ پراڻ جي واچيندڙن ۽ ٻڌندڙن جي اڱڻ ۾ ڪري پوندا، جهڙيءَ طرح ڪهڙي مري ويندا يا جي گهر جو دروازو يا سوڙهو رڪجي پوندي ته هو ڪيئن اندر ۽ گهڙي سگهندا؟

٤٦ (ب) شراڌ، ترپڻ، پنڊ، گئو دان آديءَ ۾ ٺڳي:- شراڌ، ترپڻ ۽ پنڊ پرادان ڪري انهن مئل جيون کي ڪي ڪين ٿو پهچي. البت مئل جيءَ عوضي پوپ جي گهر، پيٽ ۽ هٿ ۾ پهچي ٿو. ويترڻيءَ [لنگهائڻ لاءِ] جو گئو دان ٿا وٺن، سو ته پوپ جي گهر ۾ يا ڪاسائيءَ وغيره جي گهر ۾ ٿي پهچي. ويترڻيءَ تي گئو ته ڪانه ٿي وڃي. پوءِ ڪنهن جو پڇ جهلي ترندو؟ ۽ هٿ ته اتي ساڙيا يا پوريا ويا. پوءِ پڇ کي ڪيئن جهليندو؟ اهي ان ڳالهه لاءِ هڪ مثال لکجي ٿو اچي.

هڪڙو هو جاٽ. سندس گهر ۾ هڪ گئو هئي ڏاڍي سٺي ۽ [روزالو] وڌيڪ سير کير ڏيندڙ! سندس کير هو ڏاڍو لذيذ ۽ وقت اوقت پوپ جي مک ۾ به پوندو هو. جاٽ جو پروهت انهيءَ تاڙ ۾ هو، ته جڏهن جاٽ جو پيءُ مرڻ لڳندو ته ان گئو جو سنڪلپ ڪرائي وٺندس. ٿورن ڏينهن کانپوءِ ڪرمن موجب سندس پيءُ جي مرڻ جو وقت اچي ويو. ڳالهائڻ بند ٿي ويس. کٽ تان ڏرتيءَ تي لاٿائونس ۽ اڃا پراڻ تياڳڻ جو وقت اچي پهتو. اهو وقت

ولس ۽ سهسا ۽ شاهوڪار ۽ غريبن وٽ لڳا پيا آهن ۽ انهن لاءِ گرهڻ جي ڪنهنکي ياد نه
ٿي رهي! جڏهن اوهين سوريه، چنڊ آدميءَ جا ساکيات مروٽي واڻا ڏسندا روپ ڌاري
انهن لي وڃي ٿا چڙهو، ۽ گرهڻ ڪرڻ ڪالسراهه ڪئين هو ڪو لڳا چڙهيو! تو جي ڪو اوهالتي
ثقيدي ۾ نه ڄاڻي ۽ ناسمجهه آدمي شهد ڇلي انهيءَ ڪندا ڪندا ٿا ٿولو!

٣٥. (ح) گڪت ۽ قلت جوتش ۾ ڇند :- (لوڪجي):- ڏسو، جوتش جو ظاهري قول!
آڪاش ۾ ڇنڊ ۽ سج، چنڊ، راهو ۽ ڪيتو جي گڏجڻ ڪري گرهڻ [جو لڳڻ] انهيءَ لي
بتائي ٿا چڙهيون. جنن هئي ظاهر آهي ته گرهڻ جو قول پيچ ظاهر ٿي ٿو وڃي. ڏسو،
شاهوڪار، غريب، راجا، ڪنگال، سڀ ڏکي گرهڻ جي لي ڪري ٿا لهن،

(سمجهاڻي):- هي جو گرهڻ وولي پرلوڪ قول آهي، سو نه گڪت وديا جو آهي ۽ نه
قلت جو. جو حسابي علم آهي سو سچو [آهي]، ۽ قلت وديا عدولي لاڳاپن جي تحت
ڪالسراهه [يعني سموري] ڪوڙي آهي. جنن ڏوليءَ جي انفولسوبر [پهرين معرو لي
فرلانگ] ۽ چنڊ جي ٻولي لور [ٻئي جي جوگرد فرلانگ] جي حساب سمجهاڻ صاف ظاهر ٿيندو
آهي، ته قلاڻي وقت فلاڻي ماڪ ۾ سوريه يا چنڊ جي فلاڻي ڀاڱي ۾ گرهڻ لڳندو. جهڙيءَ
ريت سڌانت شرومڻيءَ ۾ هن چول آهي:- । भूछायांस्वग्रहणे विधुः प्रविशति । ۽ اهڙيءَ ريت آئي
سوريه سڌانت ۾ ۽ اڪيل آهي. ارٿات جڏهن چند ريت سوريه ۽ ڏوليءَ جي وچ ۾ اچي ٿو
سوريه گرهڻ ۽ جڏهن سوريه ۽ چند جي وچ ڏولي ٿي اچي تڏهن چنڊ گرهڻ ٿيندو
آهي. ارٿات چند جي چالو ڏوليءَ لي ۽ ڏوليءَ جي ڀاڄو چند لي پوادو آهي. سوريه پرڪاش
روپ هئڻ ڪري اُن لي ڪنهن ٻاجو ڪوڏ ٿو پوي، الهه جنن روشن سوريه يا ڏي
جي اڳيان [اچڻ] شرڀرن جي چانو اچي اسي ٿي پوي. تنهن لي گرهڻ ۾ نه سمجهو.

٣٦. (ح) سڪر ڏکر ڪرمن موجب ٿو ملي:- امير، غريب، پرجا، راجا ۽ ڪنگال نه
ڪرمن موجب ٿا ٿين ۽ نه گرهڻ جي ڪري. ڪنهواٽي جواڻي پهرين ٿين ڏٿين جو وهاڻ
گرهڻ جي حسابي وديا موجب ڪندا آهن، تنهن هوندي به انهن ۾ ڪوڙ [لو پوي]. يا
وڏوالوڻ [انهن آهن]، يا استري يا پرش موڪي ٿا وڃن! جي گرهڻ جو قول سچو هجي ها ته
انهن جو ٿئي ها؟ تنهنڪري ڪرم هي ڪي لي سچي آهي. گرهڻ جي ڪئي سک ڏک پوگڻ
۾ ڪارڻ ٿئي ٿو. پلا گره آڪاش ۾ ۽ اولي ٿي ۽ آڪاش ۾ [ڪاٿي] گهڻو پري آهي. انهن
جو سمبنڌ ڪرتا [فاعل] ۽ ڪرمن [فعل] سان ڏسڻ ۾ ٿي ٿو اچي. ڪرمن جو ڪندڙ ۽ سندن
جو ڀوڳيندڙ جيو آهي، ۽ ڪرمن جو قول پوڳائيندڙ پرماتما آهي.

جي اوهين گرهڻ جو اثر ٿا چئو ته جواب ڏيو ته جيهن ستي ٿڪڙي ماڻهوءَ جو جلو لڳو
ٿئي، جنهنکي اوهين ज्वरा=ذواليني سچي ڪري جلو پتوري ليار ٿا ڪريو، تنهن ساڳي
ستي ستاري ۾ اڃي جو ته جلو ليندو هوندو يا نه؟ جي چئو "ها" ته اهو ڪوڙ [آهي]. جي
چئو "نه ٿئي" ته [بتايو ته] ڪوڙي چڪروتي ولي جهڙو ستاري ۾ اهو چڪروتي راجا
جو ٿيو ٿي؟ ها ته! اهڙو اوهين جي سڪو ٿا ته اها اهلا اباڻي پيت ڀرڻ جي آهي، جا

۽ هنجي ها ۽ ۽ اوهان ٻارا ناستڪ انهنڪي ستمار ۾ رهڻ لئي ۽ ڏين ها !

۱۶۵- (ب) گرو دبوتا يا ڀوتن جا سردار؟ (سمہ وادي) [پروانشهدو ۽] ڀوت، ڏاڍيل ۽ ڪڪڙي ماڻهو ۽ اوهانجي ديوتائن جي وس ۾ هوندا ۽ ۽ ديوتا لئي اُهي ڪان برا ڪم ڪرائيندا هوندا ! جي ائين آهي ته اوهانجون ديوتائن ۽ واڪاسن ۾ ڪوبه تفاوت ڪو ڪونه رهندو! جي منتر اوهانجي آڏين آهن ۽ جي اوهين انڪان جهڪي وڏي سو ڪرائي ٿا سگهو ۽ الهي منترن سان ديوتائن کي وس ۾ آڻي راجائن جا خزانا ڪڍائي پنهنجا گهر ڇو نه ٿا ڀريو؟ ڇو نه ٿا ماڻهو؟ ڇهچو آدميءَ جي اعلي آدميءَ جي پيادان * وٺي لاءِ چوڪا گهر گهر ولندا وتو؟ ۽ وڃي جنهنڪي اوهين ڪوبير ٢ ٿا سمجهو، تنهنڪي وس ۾ ڪري ڪئن ۽ اوارو ڏين وٺندا رهو! وتچاون گهرڻ ڪي ڇڏيا ٿا رتو؟

۱۶۶- (ج) گرون جو پوڄا، جي اوهانکي دان ڏيڻ ڪري گرو خوش ٿا ٿين ۽ ۽ ڏيڻ ڪري ونيو ٿا ٿين ۽ ته انانڪي سوره آدي گرون جي پرسنتا ۽ اپرسنتا ظاهر ڪري ڏيکاريو! جي هڪڙي ڏي اتون سوره ٿا ڇهه ۽ ٻئي کي ٿڌڙا ، ته انهن ٻنهي ڪي جيسن ٿڌي جسي اتل ڏنوليءَ لئي ڀورين اُگهاڙي گهمايو، جنهنجي [ديوتا] ٻري آهن لڪنهنجا ٻير ۽ شريو ۽ سڙندا، ۽ جنهنجي ڪاوڙيل آهن تنهنجا سڙي وڃن کون! ۽ اوهه منهنجي ۾ انهي ڪي اُگهاڙو ڪري ٻورٿيا جي سهي وات منهان ۾ رکو، جي هڪڙي کي ٿڌ لڳي ۽ ٻئي کي ۽ لڳي، ته هن سمجهو ته گره آوڻي ۽ سولا ٿيندا آهن، وري گره جا اوهانجا ٻانڌ آهن؟ ۽ ڇا اوهانجا خط پٽ ۽ تاورن لئي وٽ ايندا آهن ۽ ڀيد ٻيون ٿيون وڃن؟ يا اوهين اُنهن وٽ يا اُهي اوهان وٽ اچن وڃن ٿا؟ جي اوهان ۾ منترن جي شڪتي آهي ته اوهين پاڻ راجا ۽ شاهوڪار ڇو نه ٿا ٿيو؟ يا دشمن کي پنهنجي وس ۾ ڇو نه ٿا ڪري ڇڏيو؟ ناستڪ ته اهو آهي جو ايشور جي آگيا ۽ ويد وروڌ ۽ پوپ ليلا هلائي ؛ جي اوهانکي گرهن جو دان ۽ ڏيڻي ڪري ، جنهن لئي گره آهي سو ناڪ ٻوڪي ، ته ڪنهن ڪهڙي ؟ جي اوهين چئو ته ! اسان کي ئي ڏيڻ سان گره خوش ٿا ٿين ۽ ٻين کي ڏيڻ سان ، ته [پتاڪو ڏا] ڇا اوهان گرهن جو ٺيڪو کنيو آهي؟ جي ٺيڪو کنيو اٿو ته سوره آديءَ کي پنهنجي گهر گهرائي سڙي مرو !

۱۶۷- (د) گرهن بابت حقيقت: هه سچ ته هي آهي ، ته سوره آدي لوڪ جڙ آهن، هو اهڙا ڪتونڪي دک ۽ ڪسونڪي سک ڏيڻ جو خيال ڪري سگهن ٿا ، باقي جيترا ۽ اوهين گره دان لئي پنهنڌ آهيو ، سي سمورا گرهن جون مورتيون آهيو ، ڇاڪاڻ ته گره شبد جو ارٿ به اوهان سان ئي لڳي ٿو اچي !

" ये गुरुवाजिन है गज़ब " جي گرهڻ ڪن ٿا سي گره آهن ، جيسين اوهانجا نوڪر واجا ،

---

* "ٻور ڪاڪ" ماڻهو عمر وڏائڻ جي خيال سان لوهي ٿانسي ۾ اُٻل وجهي تنهن ۾ پنهنجي شڪل ڏسي جيجري ٻراهمڻ يا ڀنگيءَ کي ڏيندا آهن . اهو ڇايا = عڪس = ٿانوَ جو دان اُو سڏجي .

٢ ٻور ڪاڪ ماڻهو ڪبير کي ڌن دولت جو ديوتا سمجهندا آهن .

١. سوريه جو منتر	"आकृष्णेन रजसा०" (ऋ० १ । ३५ । २)
٢. چنڊ جو منتر	"इमं देवा असपत्नं सुवध्वम्०" (य० । ९ । ४०।)
٣. منگل جو منتر	"अग्निर्मूर्द्धा दिवः ककुत्पतिः०" (य० । ३ । १२ ।)
٤. ٻڌ جو منتر	"उद्बुध्यस्वाग्ने०" (य० अ० १५ । मं ५४)
٥. برهسپتيءَ جو منتر	"बृहस्पते अतियदर्यो०" (य० २६ । ३ ।)
٦. شڪر جو منتر	"शुक्रमन्धसः०"
٧. شنيءَ جو منتر	"शन्नो देवी रभिष्टय०" (य० अ० ३६ मं० १२)
٨. راهوءَ جو منتر	"कया नश्चित्र आभुव०" (ऋ० ४ । ३१ । १ ।)
٩. اڳي ڪيتوءَ جي مقصد ٿا جون	"केतुं कृण्वन्न केतवे०" (ऋ० १ । ६ । ३)

٤٥. (الف) منترن جو سچو ارٿ:- (١) آڪرشڻين ۾ سوريه ۽ ڌرتيءَ ۽ ڌرتيءَ جي ڪشش، (٢) ۾ راڄ ڪرڻ ۽ لائق راجا جي گُڻن جو پرڪاش ڪندڙ، (٣) ۾ اگنيءَ جو ورڻن، (٤) ۾ ٻڌيمان لاءِ، (٥) ۾ وڏوان جا گڻ ڏيکاريندڙ، (٦) ۾ وير ۽ ڪاڻيءَ ٿيڻ جا ڀاڱا، (٧) ۾ ڌاڻيءَ، پراڻ ۽ پرميشور جو ورڻن ڪندڙ، (٨) ۾ مترتا ۽ دوستيءَ ۽ (٩) ۾ گيان پراپت ڪرڻ جي وڌيءَ لو ڏيکاري. [اهي منتر * گرهن جو ورڻن ڪندڙ ڪو نه آهن!] ارٿ نه سمجهڻ ڪري ڀرم ۾ ڦاٿل آهن!

٤٥. (ب) گرهن جو منش تي پرڀاءُ:- پرشن:- گرهن جو ڦل ملي ٿو يا نه؟

اُتر- جهڙي ريت ٺڳ جو آهي تهڙي ريت ڦل ٿئي ٿو. جهڙي سوريه ۽ چندرما جي ڪرڻن دوارا گرمي ۽ ٿڌ، يا موسم جي ڦيري الوساو اوڪن جي پرڪرتيءَ جهڙو يا اُلٽو، سک دک جا ڪارڻ ٿا ٿين، پر ٺڳ لوڪ وارا ڇا ٿا چون سو ٻڌو.

"مهاراج! سيٺ جي! مهاتما! هي ارهالڪي السون چندر يا سوريه آدي ڪروڙي گهر ۾ آيا آهن. اوهان تي وهن جو ڇپر پيو ۽ ٺيڪ آلو ٺاهه ارهالڪي ڏاڍو وڏن تيندو، گهر ٻار ڇڏائي پرديس گهمائيندو. پر جي اوهان گرهن جو دان، جپ ۽ پاٺ، پوڄا ڪرائيندا ته دک کان بچندا."

٤٥. (ت) پوڄن ۽ گرهن جو سمبنڌ:- انهن کان پڇڻ گهرجي ته پنڊت جي! اوهان جي گرهن سان ڪهڙي ناتي آهي؟ گرهه آهن ڪهڙي وستو؟ (پنڊت جي)[جواب ڏيندا ته]:-

दैवाधीनं जगत्सर्वं मन्त्राधीनाश्च देवताः । ते मन्त्रा ब्राह्मणाधीनास्तस्माद् ब्राह्मणदैवतम् ॥

ڏسو! ڪهڙو نه پرمان آهي! [ارٿ:-] سمورو جڳ ديوتائن جي اڌين آهي ۽ سمورا ديوتا منترن جي وس ۾ آهن، اهي منتر براهمڻن جي هٿ ۾ آهن، جنهن ڪري ئي براهمڻ ديوتا ٿا سڏجن. جاڪاڻ ته جنهن کي گهرن تنهن ديوتا کي منتر جي زور تي گهرائي، خوش ڪري منهوانس ڪر ڪرڻ جو اڌڪار اسانکي آهي! جي اسان ۾ منترن جو ٻل

* پاڙهڪ ڀاءُ منترن جي پوري معنيٰ پڙهي سگهن، ان لاءِ اسان ڪيترن منترن جا حوالا پڻ ڏيئي رکيا آهن. [لکڻ وارو]

جي عقيدن دوارا وڪيا، پنھنجو پنھنجو اوچ پد پراپت ڪري ۽ ڪرشن جو دوارڪا وڃڻ ۽ پرڀڪشت جنھن ڀاڳوت ٻڌو ھو، تنھنجو جنم، ڌرتراشٽر جو ھلي وڃڻ، ڪرشن جو ديھ تياڳ ۽ پانڊون جو ھماليه ڏانھن اسرڻ، اھي سڀ ڀاڳوت ۾ ورتي ڪيا ويا آھن. ٥١- اھڙيءَ ريت ڀاڳوت جي پھرين اسڪند جا ارڙھن ادياءَ ھن سوچيءَ جي اوڙھين پدن ۾ سنکيپ ۾ ڏنا ويا آھن. راجا پرڪشت پنھنجو راڄ جنھن ۾ سڀ سان نياءُ ڪندو ھو، ڇڏيو، سو تياڳي ڇڏيو. اھڙيءَ ريت پھرين اسڪند پورو ٿيو].

انھن ئي ٻارھن اسڪندن جو سوچي پڙھن اھڙي پوءِ ڏيو پاپ جو ڪامي ھمادري سنديءَ جي ڏٺو جي وستار سان ڏسڻ ڪھڙن سي پوءِ ڏار جي ھتاڙ ھمادري ڳرنٿ ۾ ڏسي وٺو. ان لحاظ ان ڳالھ جي ليلا ۽ سمجھڻي، ڀولڻ ڪڪڙي ڪان آئو ھو، ويھي، اڪيھ وڌڪ آھن.

٤٢. (١١) **ڀاڳوت شري ڪرشن تي جوٺا الزام ٿو مڙھي:-** ڏسو! شري ڪرشن جي جو اتھاس، مھاڀارت ۾ اٽل آھي، سڀ ڳڻ ڪرم، سڀاءُ ۽ چرتر آپت پرشن جھڙو [ڏيکاريل] آھي. ان ۾ اھڙي ڪا به اڌرم جي ڪارروائي يا ڪرم پورو ڪرڻ جو شري ڪرشن جي جنم کان وٺي مرڻ تائين ڪيو ھجي، لکيل ڪونھي. پر ھن ڀاڳوت واري اوڳڻ ۽ من گھڙت اپراڌ لڳايا آھن. کير، مکڻ آديءَ جي چوري، ۽ ڪبجا داسيءَ سان وڀچار، پر استرين سان راس منڊل ۽ ڪريڙا آدي مٿيا دوش شري ڪرشن جي تي لڳايا اٿس. اھي پڙھي ۽ ٻڌائي، ٻڌي يا ٻڌائي ٻين مذھبن وارا لوڪ شري ڪرشن جي جي ڪافي ننديا ڪن ٿا. جي اھو ڀاڳوت نه ھجي ھا، ته شري ڪرشن جي جھڙن مھاتمائن جي ڪوڙي ننديا ڇو ٿئي ھا؟

٤٣. **شو پراڻ:-** شو پراڻ ۾ ٻارھن جيوتر [مھاديوزن] لنگن [جو ورڻن آھي] جن ۾ [نه وڏو] پرڪاش جي روشني ا ڪانھي، نه رات جي اونداھ ۾ ڏيئي ان ابگر ڏيکاري ٿي. اھا ڏين، اھا سڀ ڪوڙي ليلا پوڄارين جي آھي.

٤٤. **ويد پڙھڻ جو انڪار ڪنھن ماڻھو ڪي آھي:- پرشن:-** جڏھن ويد پڙھڻ جي سڀني کي روڪي نه سگھيا، جڏھن سڀني وامي جي ٻڌي ان رکي لڌھن شاستر ۽ جڏھن شاستن پڙھڻ جو سامرٿ اڻ رھيو، نه وڏو استرين ۽ شودرن ڪم پراڻ ڪٿائون، جو نه انھن کي ويد پڙھڻ ۽ ٻڌڻ جو انڪار ڪرڻي.

اُتر:- ھيءَ ڳالھ ڪوڙي آھي، ڇاڪاڻ ته سامرٿ پڙھڻ پڙھائڻ ڪوشش ابندي آھي، ۽ ويد پڙھڻ ۽ ٻڌڻ جو انڪار ھر ڪنھن ڪي آھي! ڏسو! ڳارگي آدي استريون ۽ چاندوڳ... الوسار جان شرتي شودر ۾ رڪيھ [illegible] ويد پڙھيا ھوا، ووي يجر ويد جي ٢٦ ادياءَ جي منتر ٢ ۾ کولي لکيل آھي ته "ويدن جي پڙھڻ ۽ ٻڌڻ جو انڪار معص ماڻ کي آھي." پوءِ جي اھڙا اھڙا مٿيا ڳرنٿ ٺاھي ماڻھن کي سچ ڳرنٿن جي ورتڻ ۽ ھار ۾ ڦاسائي پنھنجا سوارٿ ٿا سائين، سي مھاپاپي ڇو نه آھن؟

٤٥ **نو گرھ:-** ڏسو! گرھن جو چڪر ڪيئن نه ھلايو اٿن، جنھن وڌيا ھيڻ ماڻھن کي ڦاسائي رکيو آھي:-

ٻن جي ليک سان سمنڌ پيدا ٿيا! الوليهه ڪري؛ جوهن ٥ ٻولي آهي! اهڙين ڪرڻن ڳالهين جون ٻارهون ڀاڱوت ۾ لکيل آهن، جيھو لکيو آهي اُهو ڏ ٻلو.

٣٣. (ب) ڀاڳوت جو ناهيمدڙ بوب ديو آهي:- ۽ هيءَ ڀاڳوت اُن اوب ديو ناهيو آهي جنهنجي ڀاءُ جلد او "گيت گوولد" ناهيو آهي. ٻيو! اُن هي شلوڪ ٻهھڄي لساهيل "هماوري" نالي گرنٿ ۾ لکيا آهن ته شريمد ڀاڳوت ٻڌايل سون ناهيو آهي. اُن لکڻ جا اُي پترا اسان وٽ هواء جن سان هڪ ٻيو وچاليجي پيو آهي. اُن نهي ۾ [لکيل] شلوڪن جو ڳڪو ڪالوج هو، اُن آشيرجا اسان ۾ شلوڪ ڪاهي هيٺ لکيا آهن. جيڪي ڏٺا هجن سي "هماوري گرنٿ *" ۾ ڏسي وٺن:-

द्विषाद्रेः सचिवत्वार्थसूचना क्रियतेऽधुना । स्कन्धाध्यायकथानां च यत्प्रमाणं समासतः ॥ १ ॥
श्रीमद्भागवतं नाम पुराणं च मयेरितम् । विदुषा बोपदेवेन श्रीकृष्णस्य यशोन्वितम् ॥ २ ॥

وچايل پتري ۾ متعين نرڪار جا ٿي شلوڪ هوا، ارڻا واجا جي سيري ۽ هماوري پتلس بوب ديو کي چيو ته سولکي اوچاليجي ناهيل شريمد ڀاڳوت جي سموري پڙهڻ لاءِ سمو ڪرلجي؛ ٻهھڄوري اوهين ٿوري ۾ شلوڪن جي ٻه لک جي اهڙي سوچي ناهيو جو اڳي ڏسي آ؟ شريمد ڀاڳوت جي ڪٿا ڪٿوري ۾ ٿي سمجهي ڇڏ اسان! سو هيٺيون لکيل سوچي پتر اُن بوب ديو ناهيو. اُن مان ڏهه شلوڪ اُن وچايل پتري ۾ هليا ويا، جيئڪري ٻارهين شلوڪ کان وٺي لکون ٿا. هي هيٺ لکيل شلوڪ سمورا بوب ديو جا ناهيل آهن،

बोधयन्तीति हि प्राहुः श्रीमद्भागवतं पुनः । पञ्च प्रश्नाः शौनकस्य सूतस्यात्रोत्तरं त्रिषु ॥ ११ ॥
प्रश्नावतारयोश्चैव व्यासस्य निर्वृतिः कृतात् । नारदस्यात्र हेतूक्तिः प्रतीत्यर्थं स्वजन्म च ॥ १२ ॥
सुप्तघ्नं द्रौण्यभिभवस्तदस्त्रात्पाण्डवावनम् । भीष्मस्य स्वपदप्राप्तिः कृष्णस्य द्वारिकागमः ॥ १३ ॥
श्रोतुः परीक्षितो जन्म धृतराष्ट्रस्य निर्गमः । कृष्णमर्त्यत्यागसूचा ततः पार्थमहापथः ॥ १४ ॥
इत्यष्टादशभिः पादैरध्यायार्थः क्रमात् स्मृतः । स्वपरप्रतिबन्धोनं स्फीतं राज्यं जहौ नृपः ॥ १५ ॥
इति वैराग्यदार्ढ्योक्ती प्रोक्ता द्रौणिजयादयः । इति प्रथमः स्कन्धः ॥ १ ॥

[١١- لغيهه سان ڀاڳوت جي ڪٿا دهرائي وڃي آهي، شونڪ جا پنج پرشن ۽ سو جا اُتر ٽن شلوڪن ۾ ڏنا ويا آهن.]

١٢- پرشن اوتارن جي وشنء وياس جي لکڻ ۾ اچاهه، نارد جي لڪڻ ڪرائيندڙ؛ ڪنهن سبب وڪرتا ۽ سندس جنم جو روايت.

١٣- اوهين جي پٽن جو ديورتا داوا لنهه ۾ ورتو، پريکشت جي ماتا جي ڳرڀ ۾ پالڻ ۾ن

---

٥ هڪ جوهان ۾ پنهنجي انگريزي مقلي جي صاحب سان ۽ اوب پنجاب ڪروڙ انگريزي مقل ٿيا! ڪتابن ۾ ٻولي جو فطر وٽر ٢٤٣٦ مقل ٿي آهي! الجي ايراضي هڪ عرب ستاوي ڪروڙ جو وس عمل آهي.

* پوٿي پراڻ جي ٻولي سوگهي نمبر ٣ جي ڪتاب ٢ جي الڌياءِ ٣٢ جي شلوڪن ۾ ١ کان ٧ ٽائين پڌا ٿيا اهل آهي ته ڀاڳوت ناهيمدڙ بوب ديو هو. [ڪمپائلر]

چاهيائين. تنهن ٿيڻ ٿي ڪتابون ملڻ لڳيون ۽ پرهلاد جهڙو ڪري لب سڙيو، اُن ڳالهه کي جو سچو مڃي ٿو ڇا هن کي [اَمرتي] ٿيڻ سان جسم بچائي ٿي. جي هي نه سڙي ته سمجهو ته هو به نه سڙيو هوندو. وري اوسڪهه به جو نه سڙيو؟ سڳڪ آن ڪن ڪي ٻوڙيون ته تنهن جنم ۾ ولڪسف ۾ اُهو جو نُور ملهو هو، سو ڇا اُوهان جي لاڙائيءَ کان وسري ويو. * ڀاڳوت جي رچڻ اُنومان سرهيا، پرچاٿي، هرڻاڪش ۽ هرڻيه ڪشپ جهڙين ٻڌڻيءَ ۾ ڪو ٿي. پرهلاد جهڙن ايڪهه ٻڌڻ ۾ ٿيون ٿي ته ٿيون. اُهو اُهي جهڙا اڪيون ٻڌڻ کي سدڪي ملي، ڪيڏي نه ٻل آهي! ۽ جي وري اُهي ساڳيائي هرڻاڪش، هرڻيه ڪشپ، راوڻ، ڪنڀ ڪرڻ، ۽ ٻيا شسوپال، دنتوڪر، جهڙي اُهي ٿيا، اُهو سڳهه جو ڪنڌارن آڏاپي ورتا؟ اهڙيون ٻل پرڻ ڳالهيون پلٽ ۾ ٿي ڪهڙا ٻڌندا، پهچندا آهن ۽ نه وڃن!

۴۲. (ب) **اڪرور جي پوڻا:-**

रथेन वायुवेगेन ॥ [भा० स्कं० १० । अ० ३९ । श्लोक ३८]

जगाम गोकुलं प्रति । [भा० स्कं० १० । अ० ३८ । श्लोक २४]

[ڀاڳوت اسڪند ۱۰ اڌياءِ ۳۹ شلوڪ ۳۸ ۽ اسڪند ۱۰ اڌياءِ ۳۸ شلوڪ ۲۴] اڪرور جي ڪنس جي موڪليل ٿي، هوا جي تيزيءَ وانگر ڊوڙندڙ گهوڙن جي رٿ تي چڙهي سج اُڀري روانا ٿيا ۽ چار گهڙيءَ لهي] گوڪل ۾ سج لٿي وڃي پهتا! گهوڙا ڀاڳوت ٺاهڻ واري جي پرڪرما ڪري رهيا هوندا. اڪرا ڀاڳ پلي ڪري ڀاڳوت ٺاهڻ واري جي گهر ۾ گهوڙا ڪليسيڏ ۽ اڪرور جي اُڃ سمهي پيا هوندا! پوئتا جو شرير ڇهه ڪوهه ۽ ڪرو ۽ ٽاڻو ۾ ڏيکر لکيل آهي! سري ڪرشن جي ڪنس ماري مٿرا ۽ گوڪل جي وچ ڪري اٺ ڪوهه! جي اُهي هجي ها ته [ٻه وڳو] مٿرا ۽ گوڪل ٻنهي ڏنهي رهي ها، پر اُن پوب جي هو گهر ۾ نه اُهي وڃي ها.

۴۳. **اجاميل ۽ نارائڻ :-** اجاميل جي ڪٿا اُرٽ پٺالڪ لکيل آهي :- اُن نار جي ڄوڻ اي پُٽ جي نالو "نارائڻ" رکيو هو. مرڻ مهل پنهنجي پٽ کي [نارائڻ نارائڻ ڪري] پڪارڻ لڳو ته وچ نارائڻ ○ ٿي پيو! ڇا نارائڻ سڏڻ سان اُنهه ڪرڻ واري پاڙ لٿي ڇائي، ته هو پنهنجي پٽ کي پڪاري رهيو آهي ۽ نه مونکي؟ جي نالي [سمرڻ جو] اهڙو مهانم آهي، ته اڄ ڪالهه به نارائڻ جي سمرڻ ڪندڙن جا ڏک ڇڏائڻ جو ڪنو اچي؟ جي هيءَ ڳالهه سچي هجي ته قيدي ۽ اوڪ نارائڻ نارائڻ ڪري ڇو ٿا ڇٽي وڃن؟

۴۴. (الف) **سمهيو ۽ برهت آديءَ جي سمبنڌ ۾ داڙون:-** ساڳيءَ ريت جيوتش شاستر جي ورڻ سمهيو برهت جي ماپ لکيل آهي ۽ [لکيل آهي ته] پوه ورڻ ڀاڳ جي رت جي

* هنن جنم ۾ اُتي ڪنڌي ڏنٿي جهڙا پاپ هئا.

○ ڪٿا آهي ته اجاميل وڏو پاپي هو. مرڻ مهل هن نارائڻ نالي واري پنهنجي پٽ کي سڏ ڪيو ته نارائڻ [پرماتما] ڊوڙي ۾ ٿي پاڻ اچي حاضر ٿيو.

جي جدمري ڏينهن ٿي اوتاري ٿيو آهي.

٤٢. (ب) وشنوءَ جو سوئر بڻجي هرڻياڪش کي مارڻ:- پوءِ هيو هرڻياڪش ۽ هرڻيڪشپ [جو جيءُ وڃي] اُهي ٿيا. تن مان هرڻياڪش کي سوئر ماريو. سندس ڪٿا هيٺ لکيل آهي ته هو ڌرتيءَ کي ڪڍي وانگر وٺي وڃي پاتال ۾ لڪائي ڇڏيو. وشنوءَ سوئر جو اوتار ڌاري، سندس مٿي هيٺان رکيل ڌرتيءَ کي واپس ٻاهر ڪڍيو. هو اڳيئي هيٺ جي ٿيو. ۽ واهه [سوئر] هرڻياڪش کي ماري ڇڏيو! اُهي ٻڌي ڪي جي ڪو پڇي ته ڌرتي گول آهي يا چپٽي؟ ۽ ڪيئن ٿي ٻڏائي سگهندا، ڇاڪاڻ ته هو واقعي ماڻهو جو قول ودّيا [علم جاگرافيءَ] جا شروع آهن! ڀلا جي [ڌرتي] وٺي هيٺ ڪان رکيائين ته ڇا ڇا ٿي سمجهيو؟ ۽ واهه ڇا ٿي هيو رکي ڏڪي آهي؟ ڌرتيءَ کي ته واهه جيءَ واپس ٻاهر ڪڍيو، پوءِ ڀلي ڇا ٿي ٿيو ويچار؟ اُتي ٻي ڪا پيوڙ جي هاڻ ته هئي ڪانه! سمجهه ۾ ڇا ٿو اچي؟ پراڻ ناهيندڙ ڌرتيءَ جي ڇاتيءَ تي ٿيو ويچار هوندا؟ ڀلا پوءِ جي ڇاتي سمجهي هوندي؟ هيءَ ڳالهه ته اهڙي آهي جهڙي ڪوڙن جي گهر ڪوڙا اُپندا ۽ ڳالهائيندا ٿي ڪوڙ؛ ڪوڙن ڪوڙن جي گهر ۾ ڇا لباڙي اُپندا ۽ ڏاڍي هٺ ۾ ڳالهائي ڪوڙي ڪندا؟

٤٣. (ب) هرڻيڪشپ ۽ پرهلاد جي ڪٿا:- هرڻياڪش جو ڀاءُ هرڻيڪشپ. سندس پٽ هو پرهلاد، جو ڀڳت ٿي گذريو آهي. سندس پيءُ کيس پڙهڻ لاءِ پاٺشالا ۾ موڪليندو هو. هو اُتي ٻالڪن کي چوندو هو ته ڀڳوان جي نالي تي رام رام لکي ڏيو. پٽ کيس پڙهائي ٿي ۽ ان اُستادن شروع جو ٻين کي لکو ڪرڻ؟ جو ڪر لاءِ موڪليو. پوءِ ته پٽ کيس ڀاڙائي ٻهاڙ تان هيٺ ڪيرايو ۽ کوهه ۾ اڇلايو. پر کيس ڪي ڪين! پوءِ ان هڪ لوهي ٿنڀو باهه ۾ تپائي کيس چيو ته جي ڀڳوان هر هنڌ حاضر ناظر آهي ته هن ٿنڀي کي ڀاڪر ڪري ڪيئن سڙندين. پرهلاد ڀاڪر پائي ورتو. من ۾ شڪ ٿو اُڀري ته ان وقت ڪيئن سڙيو هوندس؟ ناراڻ ان ٿنڀي ۾ اچي ڪيئن پاڪ ڪري وڌو ڪيئن بچايائين. [جهنجهڪاري] ٿنڀي کي وڃي ڇڏايائين. ٿنڀو ڦاٽي پيو ۽ ان مان نرسنگهه * نڪتو، جنهن سندس پيءُ کي جهلي اُٺو پيٽ ڦاڙي ڇڏيو! پوءِ پرهلاد کي ٻار وچان هٿ لڳو. پرهلاد کي ڏيکاريائين ته ڪو ڪهڙو جو ڀڳت ٿيو، جي "سڌي ڳالهه" جي گهر سڪي. نرسنگهه ڌرتي ۽ اوتار ته ڪنهن ڪونهي. پيءُ کي ڇڏيندو نه ڪهڙو سڀاءُ ٿيندو؟ هو بيءُ ڪهڙو آهي، ڪنهن ٻاجهه ويندو ته ڀڳوان آهي. کيس ڪو ڪونه ڀڄائيندو ۽ ڀڳت جو رکي ويندو، جي پرهلاد کي سندس پيءُ پڙهڻ لاءِ موڪليندو هو ته حڪم ۾ ڪو نه ڪو ڪهاڻيون؟ وري پرهلاد اهڙو مورک جو پڙهڻ ڇڏي ويراڳي ٿيو ۽ ٿيو ۽ ڇڏي! ○ ليو ٿي

---

* نرسنگهه پراڻ موجب وشنوءَ جو چوٿون اوتار آهي، جنهن جو ڌڙ ماڻهوءَ جهڙو ۽ اڌ ٻنهي جهڙو لا موهون.

○ ويراڳي جنهن وارا رام نام جو جاپ ٿي، ڪنهن جو وسيلو سمجهندا آهن ۽ لکڻ پڙهڻ کان پري رهندا آهن.

جو وشيش ورڻ ڪيو آهي، ورڻ "گهه" وشيش [آهي] تنهن ڪري "وشيش" ۽ پهر اڳيان آهي
؟ جڏهن مول شلوڪ ۾ آيو آهي ته پستڪ الرست ڪندڙ جو ڪيو؟ ڀاڳوت جي ٻي ڌر
ڏنل آهي ته:- भयानकश्चेद्भिद्यतोष न बिभुयानि कश्चिदित् । भागवत [स्कंध २, अ० ६, श्लोक ३६]

[هي ڀاڳوت پراڻ اسڪنڌ ٢ ادياء ٦ جو شلوڪ ٣٦ آهي ارٿ] اوهان ڪٿي ارلمسه
سرشٽيء ۽ وڪلپ بڻيو پرلي ۾ اهو ڪڏهن موهه ڪين پراپت ٿيندا. ايترو لکي ورتي
ڏهين اسڪنڌ ۾ [لکيل آهي ته] موهه وس ٿي وڇڙي ويا آهن! اهڙين ٻنهي ڳالهين
ڳالهه سچي ۽ ٻي ڪوڙي ٺهرائي ٿي سگهجي ٿي.

٣٣. (ب) وشنن جو وڪنٺ ۾ جي ولڪنٺ ۾ راڳ، دويش، ڪروڌ، ايرشا ۽
ڏک ڪونهي، ته سنڪ آديءَ ڪي ولڪنٺ جي دروازي تي ڇو روڪيو؟ ڇو ڪرڌ آيو
ته اهو سورگ ئي ڪونهي! ان وقت ڇو ۽ وجيه دربان ٿيا [جن کي] سواميءَ جي آگيا اوس
پالڻي هئي، انهيءَ سنڪ آديءَ کي روڪيو ته ڪهڙو اپراڌ ڪيائون؟ ورتي پاڻ اپراڌ جي
شاپ [پاراڻو] لڳي ئي نه سگهي! پڄايائون ته اوهين پرٿويءَ تي وڃي پئو! ايتري چوڻ
مان ڄاڻو پيو ته اتي پرٿوي نه هوندي، آڪاش، وايو، اگني ۽ جل هوندو! جي اهڙو
[آهي ته] دروازو، مندر ۽ جل ڪنهن جي آڌار تي بيٺل هوا؟ پوء ڇو ۽ وجيه سنڪ
آدڪن جي استتي ڪئي، [۽ پڇائون] ته "مهاراج! اسين ولڪنٺ ۾ وري ڪڏهن
ايندا سين؟" هن ڪين چيو ته جي پريم سان نارائڻ جي ڀڳتي ڪندا ته ستن جنم ۾ ۽ جي
ورڌ سان ڀڳتي ڪندا ته ٽين جنم ۾ ولڪنٺ پراپت ڪندؤ! ان ۾ ويچارڻ کپي ته ڇو ۽
وجيه نارائڻ جا نوڪر هئا. سنڪ رکيا ۽ مدد ڪرڻ نارائڻ جو ڪرتوبه هو. پاڻ اپراڌ نوڪرن
کي ڏنڊ ڏيڻ ڪري ٻه جي مالڪ ڪنهنکي ڏنڊ نه ڏيندو. ۽ سنڪ لوڪن جي دردشا
[ٿوائي] هرڪو ڪندو رهندو. نارائڻ کي ته ڇو وجيه جو ستڪار ڪري سنڪ آدڪن کي
ڇڱو ڏنڊ ڏيڻ گهربو هو، جاڪاڻ ته انهن جو اندر گهڙڻ لاء تڪرار ڪيو؟ ۽ نوڪرن سان
وڙهيا ڇو؟ شراپ ڏيڻ جي بدلي سنڪ اباديءَ کي پرٿويءَ تي اُڇلائڻ نارائڻ لاء لائق
هو! جي نارائڻ جي گهر ۾ ايترو انڌير آهي، ته سندس ويشنو پرٿويءَ تي سڌاريندڙ سيوڪن

---

* گهه=گهر ۽ وشيش پڪشڻ سان ٻيڻ. اهي ٻئي شبد جن جي ساڳي معنيٰ
آهي، جو لڳايون ويندن آهن؟ جي ٻه ورن ساڳي ڳالهه چوڻ لکڪ جو عيب دوش آهي،
جنهنکي سنسڪرت ۾ پنرڪتي ۽ انگريزيءَ ۾ 'Tautology' چوندا آهن.

* ڇو ۽ وجيه ولڪنٺ جا دوارپال هوا، جن سنڪ آدي رشين کي اندر وڃڻ کان
روڪيو، تنهن تي جهڳڙو ٿيو ۽ ڪين شراپ ڏنو ته پرٿويءَ تي ڪريو. آري ڪرڻ تي ور
ڏنو ته جي نارائڻ جو پريم سان ڀڄن ڪندا ته ستن جنم ۾ ۽ سندس شترو ٿيندا ته ٽين جنم
۾ موڪش ٿيندو. هو ٻنهي ڀائرن جا رونڊي ٿيا انهيءَ ڪري ٽين جنم ۾ سندن مڪتي ٿي.
پهرين جنم ۾ هرڻياڪش ۽ هرڻ ڪشيپ ٿي ورائڻ ۽ ڪنڀڪرڻ ۽ ٽين ۾ شسوپال ۽
دنتوڪر ٿيا.

اوقات جو ٻوڙهو ئي ڪري] پرايو ڪوڪڙ جاڳي ٻيهي سڀ جيون ۽ ساڌن ڪرڻ ۽ سڀني جيون سڀ ورتائن ڪي جن جو ٻڪ لوڪ سو पद्मक=پڌمڪ آهي. روي عن مهاڀاشيه جي وچن موجب ٻيوڻون اڪر ڀتلن ۽ ٻيون اکر اڳيان آڻڻ ڪري "پڌمڪ" مطلب "ڪمپ" ٿيڻي پيو آهي. انهي ڪرڻ لڳي سمجهي پيڪ جا اوتا ٻاوڙي ٻهڪور جيڪو سرشتي ۾ [ٻيرا] ور ڪتالو ڪري ۾ اڳاڙو وڃايو آهي.

٤١. مارڪنڊيه پراڻ جا ٻول:- جهڙيءَ طرح مارڪنڊيه پراڻ جي ڏوڪا ٻاب موجب ڏيوان جي شروع ۾ ٻيج [لوڙ] ڪري حڪري ڏوي لوڪي، جيئن مهاسر ڪي ماڻرو رکيل ٻيج○جي شڪر جان ٽڪ ٿيو ڏولي، تني ڪرڻ ڪري ان جهڙا رکيل ٻيج ٿيڙا پيدا ٿيا، جو سچو جڳت رکيل ٻيجن [رت جي ٽڪر] سان ڀرجي ويو ۽ وقت جي لڏي وڃڻ لڳي، وغيره ڪيتري گهوڙا لڳي رکيا آهن. جي رکيل ٻيج سان سچو جڳت ڀريل هو ته ڏيوي ڏيويءَ جو ڪٿي ۽ ساڌن ڪٿي ڪٿي وٺيل هئي؟ جي ڇٽو ته رکيل ٻيج ڏيويءَ کان اڳي نڪري هئا، ته سچو جڳت رکيل ٻيج سان ڀريل نه هو. جي ڀريل هجي ها ته ٻيو ڪجهه مٽي وغيره ٻڙائي ۽ ٻاڪيءَ ۾ وڌڻ ۽ ماڳ ٻهڪ، ڪڇون، مهوون وغيره ڪواه وسيلي وغيره وٺي ڪٿي رهن ها؟ آئي ٻڌ [عوائي سمجهي] ته ڏوڪا ٻاب لاهيل جي گوڙ ۾ اچي لڪيا هوندا!!! ڏسو! ڪهڙي نه ناممڪن ڳالهه جو ڪهڙو ٻنگ جي لهري ۾ هٿي ڏالون، جنهن جي نه حد آهي نه حساب!

٤٢. (الف) ڀاڳوت پراڻ جون ليلائون:- ڀاڳوت جهڙي "شريمد ڀاڳوت ٢" جون لهجي ليلا ٻڌو:- برهماجيءَ کي ناراڻ جي شلوڪن [چئن شلوڪن واري] ڀاڳوت جو اپديش ڪيو آهي-

ज्ञानं परमगुह्यं मे यद्विज्ञानसमन्वितम् । सरहस्यं तदङ्गं च गृहाण गदितं मया ॥ [भा० स्कं० २। अ० ९ श्लोक ३०]

[هي ڀاڳوت پراڻ جي اسڪنڌ ٢ جي ٩ ٻاب جي شلوڪ ٣٠ جو وچن آهي]. جڏهن ڀاڳوت جي ٻڌي ڳالهه ايڏي آهي، ته ڀلا سڄو ڀاڳوت ڇو نه ٻڌو ۽ لهدو؟

اوهان ٻڌي برهماجي! آئون مهجو پرم گوڀ [نهايت راز واري=ڳجهه واري] گيان جو وگيان ۽ رهسيه يڪت [راز سان ٻڌو عٺٺا ڪري]، ڏو ٻه اوهان ڪام ۽ موڪش جو اڳ [حصو] آهي، سو ڳي مون کان ڳرهڻ ڪر. وگيان يڪت گيان جو ڏٺو ٻه "ٻرم" اوقات گيان■

---

* ٻرو - هلڻ، ڊو لڪ ڳ + اڳهو = هڪ جاءِ کان ٻي هنڌ.

△ جيئن جالو ۽ ڪاچو، ڪڪر ۽ ڪرڪو، الف ۽ قلب اکرن جو استعمال بدليل آهي. تيئن پڌمڪ ڪمپ ٻڌو آهي.

○ ٻوراڻڪ ڪٿائن موجب هڪ راڪس جو نالو آهي، جو شيو لفظ جو سڪاڻين هو، جنهن کي مارڻ سان ٻيا رکيل ٻيج ٻئي پيدا ٿيا. تنهن کي ڏيوي ماريو.

■ وگيان يڪت گيان اوقات وشيش گيان وارو گيان يعني ٻرم گيان. اهڙي ريت ڪرڻ ڪاٿيوءِ وري "ٻرم" جهڙو پيو وشيش جا صفت لڳائڻ اچائي آهي.

سگهن . ووي ڪاليءَ، آٿ، شمهن، ڪنهن، گنڌهه، ۽ وڏ آديءَ جي وڌڻ لاءِ استريءَ جي گرڀ واريءَ ڪلهي ۾ اسمان ۾ ڪنهن لئي سگهندو؟ وري جي شمهن آدي پيدا ڪيا، ته پهرين ماڻا پيا ڪي چورڙ ڪالي پيدا ڪيو؟ ووي مڻهه جي شرير منهنجا جالورن نڪهن ۽ ڪهڙن آديءَ جو آهين ڪهڙ ڪٿي سمجهي لئي سگهي ٿو؟ ذڪار آهي ته وان لئي ۽ ٻين جي وچمل هن ماها اسيڙ ليٺا ٿي، جنهن دنيا کي اها ڳالهه ٻڌائي رکيو آهي. آهين ٿيار ڪرڻ ڳالهين کي اهي الڳا پورب ۽ سندن ڀيلا ڄڻجن الدوڀون ۽ ٻاهر ٻون اڪورن لڪيل آهن پکڙيا ۽ موهيندا ڪا اچن، سا ڏاڍي اچرج جي ڳالهه آهي. اهي ماڻهو آهن يا ڪجهه ٻيو؟ اهي پاڳوت آدي پراڻن جا لاهيندڙ گوڀ ۾ ئي پيو ڦشت ٿي ويا؟ يا جمعدي ڪي مري چورڙ وڃا؟ چاڪاڻ ته [ماڻهو] انهن ٻولين کان اڳين ها ۽ آريه ورت ديش کان ٻاهر رهي ها.

۷۹ (ب) ڪشيپ پرميشور جو نالو آهي. ماڻا ۽ ٽاٽ طلسم به دوکو.

پرشن:- انهن ڳالهين ۾ ووڙ ڪيو اچي سگهي، ڇاڪاڻ ته "مهنجي شادي ڪيهڙا لاڏ" [چوڻي آهي]. وشڻ جي مار اهڙ ڪڍيا ته وشڻ کي پرميشور ۽ لهن کي داس، ۽ ٻڌهن شو ڪا ڪهڙ ڳالهه لڳا ته شو کي پرماڻيا ۽ اين کي ٻالها ٻڌايائون. پيو ته پرميشور جيءَ مايا [جل ۽ ڪرامات] ۾ سڀڪي پڌجي سگهي ٿو. مڻش مان پسو آدي ۽ پسو آدين مان مڻش آديءَ جي آهپي پرميشور ڪري سگهي ٿو! ڏسو! پنهن ڪاوڙ [آپادان=پرڪرتي] جي پهرينءَ ماڻا منهنجان سڀني سرشٽي پڌائي تهاري آهي؟ ان ۾ ڪهڙي ڳالهه ناممڪن آهي؟ جيڪي گهري سو ڪري سگهي ٿو.

اُتر:- اڙي ٻوروڙا لوڪو! وواهه ۾ جهونجا ڪيسٽ لا ڳالهين تهنجي سڀني کان وڌو ۽ اين ڪي نسبو ڪيو بڻائجي. يا ٻين جي نندا ڪري سڀني، جو پڇا ته ڪيو ٿا اچي؟ ٻوڀ جي، بتاير ته اوهين پڻ ۽ خوشامدي جاوڻ کان به وڌيڪ پيتاڪي آهيو ڇو؟ جو جهنجي پنهان علو ڪهن کي ڪي سيکان وڏو نا ٿايو، ۽ جنهن مان ورو نا ڪڍيو، تهنجي سڀني کان ٻيو ڳا لهرايو! اوهانجي سچ ۽ ڏوم سان ڪهڙو ٻرو جن؟ اوهانکي ته پهنجي سوارٿ سان ڪم آهي. مايا [ڊرڪيمازي] ان مڻش ۾ لئي سگهي ٿي جو ڇلي ڪپٽي آهي ۽ اهڙي ماڻاوي [ڊرڪيماز] نا سڏجن. پرميشور ۾ ڇل ۽ ڪپٽ آدي دوش ئي، هيٺ ڪوي ڪين ماڻاوي ٿي ڪري سگهجي. جي آد سرشٽيءَ ۾ ڪشيپ ۽ ڪشيپ جي استرين منهنجان پسو، پکي، ناگ، وڏ آدي انهن لين ها، ته اڄ ڪالهه اهڙي سنتان ڇو نٿي پيدا ٿئي؟ سرشٽي ڪرم [قانون قدرت] جڏهن اڳي ٿيو، اڪرين سوئي برابر آهي. انومان آهي ته ٻوڀ جي جمعسنءَ ڳالهه کان دوکو کائي اڪيا هوندا:-

तस्मात् काश्यपस्य इमाः प्रजाः ॥ [शत० ७ । ५ । १ । ५]

شتپٿ [جي ۷-۵-۱-۵] ۾ هيٺيون لکيل آهي ته هيءَ سڀئي سرشٽي ڪشيپ جي پيدا ڪيل آهي.

[ووي نرڪت اڌياءَ ۲ جي کنڊ ۲ ۾ چيل آهي ته]:-

कश्यपः कस्मात् पश्यको भवतीति ॥ निरु० [अ० २ । खं० २]

सृष्टि ڪرتا پرميشور جو نالو ڪشيپ اڪري آهي ته:- पश्यतीति पश्यः पश्य एव पश्यकः

پڇيائين ته اهڙا ڪهڙا نالا آهن؟ وشنوءَ چيو ته توهان جي رنگن جو رنگ آهي. برهما چيو ته
اها اڳي ڪڏهن به آيو آهيان. وشنوءَ چيو ته منهنجي ٻانهن ۾ وري ٻيا ڪيئي آهن. وري شاهديءَ ڏني
ته اتي لنگ جي چوٽيءَ تي هنسن، پوءِ ته لنگ مان آواز آيو ۽ وڏي ڪي شاخ [ٻارالو]
ڏٺائين ته ڇاڪاڻ ته تو ڪوڙ ڳالهايو آهي تنهنڪري تنهنجو ڪُل مون لئي اڳرا ڪنهن ٻئي
ديوتا کي جڳهه ۾ ڪانه ڏيندو. جي ڪو ڇا ڏيندو ته سندس منهنجا ڏاس ٿيندي.
ٻانهن تي ٻارالو ڏٺائين، ته جنهن واسطي سان تو ڪوڙ ڳالهايو آهي، تنهن سان تون وشنا [ڪولها]
ڪاٽيندي رهندين. تنهنجي مٿي جي پوڄا ڪو به ڪونه ڪندو، بلڪ پڇ جي ڪندا. برهما
کي ٻارالو ڏٺائين ته تو ڪوڙ ڳالهايو، تنهنڪري تنهنجي پوڄا سنسار ۾ ڪٿي به نه ٿيندي.
وشنوءَ کي ور ڏٺائون ته تو سچ ڳالهايو تنهنڪري تنهنجي پوڄا هر هنڌ ٿيندي. پوءِ ته هيءَ
ڳالهه اسڪند جي اسٿتي [واتاڻ] ڪئي. جنهنڪري پوءِ تي اُن اسڪ مان هڪ ڀنڊاري
مورتي تصوير آئي ۽ چوڻ لڳي ته "او عاشڪي مون سرشتي ناهڪ ڪاڻ موڪليو هو، جهڳڙن
۾ ڇو ڦاٿا آهيو؟" برهما ۽ وشنوءَ چيو ته اسان ساڳريءَ [مخلوق] جي سرشتي ڪئين رچيون؟
پوءِ مهادو پنهنجي جٽا مان هڪ پسم [ڪپهءَ جو ڪکو] جو گولو ڪڍي ڏيندي چيو ته
وٺو، اِن مان سرشتي ناهيو آدي. ڀلا اهو پڙالو ڪهڙو پاڻ ڪو سڀ ته جڏهن سرشتي جا
ڪم ۽ پنج مهاڀوت [عناصر] به موجود نه هئا، ته برهما، وشنو، مهادوءَ جا شرير، جل، ڪنول،
لنگ، ڪنو ۽ ڪتڪيءَ جو وڻ ۽ بسم جو گولو اوهانجي ڪاڻ جي ڪهڙا ڪيا؟

٢٨ (ب) ڀاڳوت انوسار سرشتي اتپتي:- ساڳيءَ ريت ڀاڳوت ۾ [اڪيل آهي ته]
وشنوءَ جي ناڀيءَ مان ڪنول [ڪل]، ڪنول مان برهما، ۽ برهما جي ساڄي پير جي آڱرن
منجهان سوايمڀو، کٻي پير جي آڱرين منجهان ستپرو روپا رائڻي ۽ ڪلائي منجهان رڌر ۽
مريچ آدي ڏهه پٽ ۽ تن مان ڏهه پرجاپتي اهي ٿيا. سندن گهرن ڏيئرن جو واهه ڪشيپ
سان [تيرڻ] منجهان ڏيتيءَ منجهان ڏيتيه، دانوءَ منجهان دانو، ادتيءَ منجهان ادتيه، ونتا مان ناڳين،
ڪدروءَ مان ڪانگ، سرمان منجهان ڪتا گڏهه آدي، ۽ ٻين استرين منجهان هاٿي، گهوڙا، اٺ،
گانئون، مينهون، گاهه ۽ ٻيون جڙيون ڪيترين سمجهن وڻ پيدا ٿيا! واهه ڙي واه! ڀاڳوت جا ٺاهيندڙ
لعل ٻجهڪڙ! ڇو نه ڪي ڇهيءَ جا؟ اهڙين ڪوڙين ڳالهين لکندي لوڪي ذري به لڄ شرم نه
آئي! نيٺ الٽو تي پهچي استري پرش جي رج ويرج جي ملاپ ڪري ٿيندو. ڀلا نهن تا، پر
پرميسور جي سرشتيءَ جي نيم جي برخلاف ڳالهين ڪري، ڪالنگ آدي ڪڏهن به اهڙي نه

§ڪاريگرن جي ڪاريگريءَ پورا ڪئڻ ديوتائن جي ٻاراٿن کي ڪوڙو ڪري ڏيکاريو آهي،
جڏهن برهما کي ٻارالو ڏنو، تڏهن ساڳي برهما جا چار مٿا آهي پٺ جي شونڪ لنگ ۾ اڪري ڪاريگرن
هڪ تڪرن ديوتا ايجاد ڪيو آهي، جيڪو شو به آهي ته برهما به! هيٺ ته شو لنگ جي پوڄا
ڪجي ته برهما جي ٻانهي کي سي رهي! هڪ پوڄا ۾ ٻه ديوتا پوڄيا ٿا ٿين. ته وڏو اهو
پر ونس ۽ سانگريءَ جي ڪفائت آهي. ان کانسواءِ ٻيو خاص جوڳ برهما ۽ ساڳي منڊو
۾ پنهنڪرواڄ ۾ ٻڌجي رهيو آهي. [ڪيتراوا].

سرشٽيءَ جو ڪارڻ نه ڪڏهن ٿي سگهي ٿو يا نه؟ ته جيب وغيره کان سواءِ وڏيڪ ڪڇهه نه ٻڌي نه سگهندا! وري اُنهن سڀني جا شرير نه ٻار سمجهان ٿي اُنهن ڪيا هوندا! پوءِ اهي ٻار ڪي انهن لئِل پالوت سمار ڪي اُنهن ڪيئن ڪنديءَ ڪئن ٿي سگهندا؟ وري اهڙي نه عجيب عجيب پرڪارن جي ميچي ٿي آلي، جا بلڪل ناممڪن آهي.

١٤- (الف) نئو پراڻ انوسار سرشٽي اُتپتي- جهڙيءَ ريت نئو پراڻ ۾ لکيل آهي ته نئو اجا ڪڏهن نه آهي سرشٽي ناهيان. تڏهن ناراڻ نالي جلاشيه [پاڻيءَ ميٽ جو هنڌ يعني آلاءُ وغيره] انهن ڪيانين، ۽ سنڌس ناڀيءَ [نافَ-ڏُن] مان ڪنول ۽ ڪنول منجهان برهما اُتپن ٿيو. برهما ڏٺو ته سڀ پاڻي ئي آهي، سو تنهن هٿڙو پڪ پاڻيءَ جو ڪٽي ڏسي، پاڻيءَ ۾ اُڇليو ڪيو. ان مان هڪ اولو اُٿي پيو ۽ ان اولي مان هڪ پرش اُٿي پيو تنهن برهما کي چيو ته مون کي سرشٽي پيدا ڪر. برهما کيس چيو ته آءٌ تنهنجو ماڻهو نه آهيان، پنهنجو لوڻ سڃاڻو بيٺ آهين! اهي جهيڙو لڳو ۽ هڪ هزار ايڪوري [ٻه ڏينهن ۽ ٻه رات واري] ورهين تائين لئي پاڻيءَ مٿان وڙهندا رهيا. تڏهن مهاديو ويچار ڪيو ته جنگي مون سرشٽيءَ قائم آهه موڪليو هو، سي نه ٻئي پاڻ ۾ وڙهي رهيا آهن، پوءِ انهن ٻنهي جي وچان هڪ ليوس [چمڪندڙ] لنگ اُٿي تيو ۽ جو يڪدم آسمان ۾ هليو ويو. انکي ڏسي ٻئي عجب ۾ پيا. ليراءِ ڪيائون ته جو انهو مٿ ۽ پڇاڙي ڏسي اول موٽي اچي سو پيا، ۽ جو پوءِ اچي يا پتو نه لهي اچي سو پٽ سڏائي. [ان تي] وشڻو ڪڇون جو روپ ڌاري هيٺ ويو ۽ برهما هنس جو شرير ڌاري مٿي اُڏاميو. ٻئي من جهڙي تکي رفتار سان هلندا رهيا. هڪ ☐ هزار ايڪوري ورهيه پيئي هلندا رهيا ته به انت نه پاتائون. تڏهن هيٺ وڃي وشڻو ۽ مٿي وڃي برهما ويچار ڪيو ته جي اُن جيڙو (ڳاهه-انسان) پاتو هوندو ته موٽڪي پٽ بڻجو پوندو. [برهما] اهي ويچاري ڪي رهيو هو ته پرونت هڪ ڳئون ۽ هڪ ڪيتڪيءَ جو وڻ مٿان لهي آيا. برهما ڪالئن پڇيو ته اوهين ڪٿان ٿا اچو؟ جواب ڏنائون ته هزار ورهيه ٿيا جو اسين ان لنگ جي آسري تي هلندا ٿا اچون. برهما پڇين ته هن لنگ جي پڇاڙي نه آهي يا نه؟ انهن چيو ته نه. برهما چيو ته اوهين مون سان گڏجي هلو ۽ اهڙي شاهدي ڏيو، [ڳئون لاءِ ڪٿو چوي] ته آءٌ هن لنگ جي چوٽيءَ تي کير جي ڌارا وهائيندي هئس، ۽ وڻ چوي ته آءٌ گلن جي ورکا ڪندو هوس. جي اهڙي ساکشي ڏيندا ته آءٌ اوهانکي اڪانلي تي پهچائيندس. انهن چيو ته اسين ڪوڙي شاهدي ڪانه ڏينداسون. برهما ڪاوڙجي چيو ته جي شاهدي نه ڏيندا ته آءٌ هيڻو ئي اوهانکي ڀسم ڪري ڇڏيان. پوءِ ته اهي ڊڄي چيو ته جئن چيو ائين شاهدي ڏينداسون، تڏهن ٽئي هيٺئين پاسي هليا. وشڻو اڳ ئي پهتل هئو ۽ برهما نه اچي پهتو. وشڻوءَ کان

☐ پرهر ڏينهن ۽ پرهر رات جي حساب موجب هڪ هزار ورهيه.

پاڪيٽڪي ملبار پاشا جو شبد آهي، سنسڪرت ۾ الکي ڪيتڪ، سوچڪا يعني آدي اليڪ نالا آهن. ۽ سرون ڪيتڪي، هر ڪيتڪي آدي اليڪ قسم آهن. هنديءَ ۾ ڪيوڙو ۽ سنڌيءَ ۾ ڪيوڙو سرهو [خوشبودار] چوانا آهن.

آدي شمن کي پڙهايو هوائين. هن ۾ سمدن جمر جو ثالو ”ڪرشڻ دولهائن هو. جي چرن
کا ۽ رپاس جيءَ ويدن کي ڪلو ڪمو، سا ڳالهه ڪروڙي آهي. چاڪاڻ ته وياس جيءَ جا
پيءُ، ڏاڏا ۽ پرڏاڏا، [ارلامب] ناراشر سڪتيءَ ۽ وشسٺ، ۽ برهما آدي لڳ ڀڳ ويدن
کي پڙهيو هو! ان حالت ۾ ڀلا هيءَ ڳالهه ڪئن لوڪڻي سگهندي؟

٤٠. (ب) پراڻن ۾ گهڻو ڪوڙ ۽ ٿورو سچ آهي:- پوشڻ:- پراڻن ۾ سمرپون
ڳالهيون ڪوڙيون آهن يا ڪي سچيون به آهن؟

اتر:- گهڻيون ڳالهيون ڪوڙيون آهن ۽ ڪي گهڻ اکمر نياءَ سپتاهسرسوم ۾ جيسي
سچيون به آهن. جي سچيون آهن، سي ويد آدي سست شاسترن جون، ۽ جي ڪوڙيون
آهن سي انهن پوپن جي پراڻ روڻي گهر جون آهن. جهڙيءَ ريت شو پراڻ ۾ شئيون شو
کي پرميشور مڃي وشڻو، برهما، رڊر، گڻيش ۽ سوريه آديءَ کي سمدن داس ٺهرايو آهي ۽
ڪن واشڻون وشن پراڻ آديءَ ۾ وشڻوءَ کي پرماتما مڃي ڪري شو آديءَ کي سمدس
لرڪيو [ٺهرايو آهي]. ديوي ڀاڳوت وارن ديويءَ کي پرميشوري، ۽ شو ۽ وشڻوءَ آدي
کي سمدس بنايا ظاهر آهي. گڻيش کنڊ ۾ گڻيش کي ايشور ۽ ٻين سڀني کي داس ڏيکاريو
آهي. ڀلا آهي ڳالهيون انهن سمت واڌي پوپن جون نه آهن ته ڪنهنجون آهن؟ ڪنهن [پرواجيءَ]
سمدر جي هٽاءِ [پستڪ] ۽ اهڙيون ڳالهيون لکي جي ورڻ ڳالهيون لکيون ٿين، ته ودوان جي لاهيل
[پستڪن ۾ ته] ڪٿي هن. اچڻ ته گهورجن. انهن مان هر ٻيءَ ڳالهه کي سچو مڃڻي ته ڊيءُ
ڪوڙي، جي ٻيءَ کي سچو مڃڻي ته ٿين ڪوڙي، جي ٽيءَ کي سچو مڃڻي ته ٻيون سڀ
ڪوڙيون ٿيون ٿيون!

٤٠. (ب) پراڻن الوسار سرشٽي آتپتي:- شو پراڻ وارا شو مڃيهان، وشڻو پراڻ
وارا وشڻوءَ مڃيهان، ديوي پراڻ وارن ديويءَ مڃيهان، گڻيش کنڊ وارن گڻيش مڃيهان
سورج پراڻ وارن سوريه مڃيهان ۽ وايو پراڻ وارن وايوءَ مڃيهان سرشٽيءَ جي اپتي ۽
پرلء لکي ڪري پوءِ هر هڪ مان هر هڪ جيهڪي جڳت جو ڪارڻ [پرڪرتي] لکيا آهن،
تنهنجي اتپتي هڪ هڪ ڪري لکي آهن* جيسي پڇجي ته جا جڳت جو اتپي ڪندڙ،
ڌاريندڙ ۽ پرلء ڪندڙ ڪٿي [ٻاڻ] آهن [اهڙو آهي] ؟ ۽ جو [پداڻ] انهن تي لکي سو

٭ ڀاڻ = سرڙو يا ٿهڪيهڪي جيت جو مڪاف کي اڪيڊو آهي. اکمر = اکر يا لفظ. نياءَ =
الصاف. اوکاسه جي مڪاف کي ڪانيدي جيمه وقتي جي اکرن جهان عڪلين ته ڪماب
لي قاعيدو آهي. پرلتو ڪس اکرن جو علم ڪواهي لئي کي شاسترن ڪاو ڪهڙا اکمر نياءَ آن
معل کي کا جرن جو اڃاڻاليءَ ۾ يا لراڌي ڪري ڪاسراه تو لئي.

* الزا ڪهي لکيا آهن ته شو مان سرشٽي اڃون ٿي ۽ برهما وشنو آدي به انهيءَ مان انهن
ڪيا. رزي ڪهي وشنوءَ مان شو ۽ برهما جي اپتي ۽ ڪهي ارهما مان شو ۽ وشنوءَ جي
اپتي ڏيکاري آئا آهن، اڌ سا ڪي ديو کي ڪهي انهن ڪريا وارو ۽ ڪهي انهن تيل ڪري
ڏيکاريو ويا آهن.

اتهاس ۽ پراڻ برهمڻ [گرنٿن] ويد نه سڏجن. * اهڙن برهمڻن کي پراڻن جو برهمڻڪ حوالو ملي [سڏ آهي]، ۽ انهي پراڻ ليکا ڪري موجود ٿي رهيا ۽ لوڪ به برهمڻڪ سڏ ٿيندا، جاڪاڻ ته پراڻن ۾ موجود ٿي رهيا ۽ انهن جي آڳا آهي.

٤٠. (الف) وياس پراڻ ڪونہ ٺاهيا :- اڄ جي ارڙهن پراڻن جا ٺاهيندڙ وياس جي هجڻ جا ته انهن ۾ ايترا ڪوڙا نه هجن ها. جاڪاڻ ته عالم سوڙهيءَ، ڳرڪ شاستر جي ڄاڻو [ايڪ]، آدي وياس جيءَ جي ٺاهيل گرنٿن کي ڏسڻ مان معلوم ٿو ٿئي، ته وياس جي وڏا ودوان، ستيہ وادي ۽ ڌارمڪ يوگي هوا. هو اهڙي مٿيا ڪٿا ڪڏهن نہ لکي ها. وڌيڪ ان مان اهو ٿو سڏ ٿئي ته، جن هٺ ڌرمي جي ويڙهن وارن لوڪن ڀاڳوت آدي ڪوڙا ڪوڙا گرنٿ ٺاهيا آهن، انهن ۾ وياس جيءَ جي گڻن جو ذرو به ڪونه هو. ويد ويدانت شاستر جي ورت وڙهڻ جي عالمن لکيا وياس جهڙن ودوان جو ڪم نه آهي. هيءُ ڪم ته وروڌي، سوارٿي، مورکن ۽ ڪپٽي ماڻهن جو آهي.

٤٠. (ب) سچا اتهاس ۽ پراڻ :- اتهاس ۽ پراڻ، شو پراڻ آديءَ جا نالا ڪونهن ٿا ڪو :-

ब्राह्मणानीतिहासान् पुराणानि कल्पान् गाथानाराशंसीरिति ।

هي براهمڻ ۽ سوترن جو وچن آهي. ايتريہ، شتپٿ، سام ۽ گوپٿ براهمڻ گرنٿن جا ئي هي پنج نالا آهن :- ١. اتهاس، ٢. پراڻ، ٣. ڪلپ، ٤. گاٿا ۽ ٥. ناراشنسي.

[اتهاس]، جنهن ۾ جنڪ ۽ ياگيه والڪيه جو سمواد [پراڻ]، جڳت اُتپتي آديءَ جو ورڻن، (ڪلپ)، ويد جي شبدن جي ورڻن ۽ ارٿ جو وڌاءُ، (گاٿا) ڪنهن جي دشٽانت مان تشبيهہ ڏيڻ، وڌيڪ ورڻن ڪرڻ (ناراشنسي)، ماڻهن جي ڳڻن ۽ ڪرمن جو ورڻن ڪرڻ. انهن [پنجن] مضمونن تي ويد ارٿ جو گيان ٿئي ٿو. پتر ڪرم اُپاسنا گيان جي پرشنا ۾ ڪجهه پڙهڻ. آشومِڌ جي الخ ۽ ٻين هن کي پڙهڻ لکيل آهي. جاڪاڻ ته وياس ڪرت گرنٿن جو پڙهڻ پڙهائڻ وياس جيءَ جي جنم ڪاليہ تي ٿي سگهيو، ۽ نہ اڳ ۾. [مائهو ته] وياس جيءَ جي جنم کان به اڳ ويدن جو ارٿ پڙهندا پڙهائيندا ۽ ٻڌندا ٻڌائيندا هوا! تنهڪري سڀني کان پراچين براهمڻ گرنٿن ئي ۾ سڀ مضمون ڏسي سگهون ٿا. انهن لون من ڪوڙ شريمد ڀاڳوت شو پراڻ آدي مٿيا ۽ دوشن وارن گرنٿن ۾ نہ هون ٿيڪن.

٤٠. (ت) ويد وياس جو نالو ڇو ٿيو :- وياس جيءَ ويد پڙهيا ۽ ٻين کي پاڙهي ويدن جو ارٿ ڦهلايو، جنهنڪري سندن نالو ”ويد وياس“ ٿيو. جاڪاڻ ته وياس جو معنيٰ [کولائي جي] وچ مان آر پار لنگهيندڙ ليڪ [قطر = Diameter] کي، اُپاسنا رگويد جي شروع کان وٺي اٿروويد جي پڄاڻيءَ تائين چارئي ويد پڙهيل هوا. شڪديو ۽ جيمني

---

* سنسڪرت جا براهمڻ جهڙي لهجي ڇپيل آهن ۽ جهڙي ڪرم سان انهن جو ارٿ ڏنل آهي سي ڪاڻ ۾ لهڪن ٿا. انهن تي براهمڻ ملي ٿا اهن. ارٿ ۾ ٻنهي کي جوڙن، جنهن کي ٻنهي ۽ جوڙ براهمڻ کي پهرين ڪري ڏنو اٿس.

ارڪيهہ ٻاٻه ارڳامت شاڙيڪ ڏٺيهہ ڏيئي ۽ ٻراڻ وڻيا ٻر، ڪو ٻاپ * ڪونهي. جي ودٻا آدي چڱن ڪمن ۾ گرو ٻطوللا وڃي ۽ جي ڪوڙا ري ڪمن ۾ للڪ ۽ ويدن جي ابياسي منتري جا اپديش ڏيندڙ آهن. سي ته گرو آهن لي ڪهن، ٻلڪ ويهار آهن! جهن ويهاو ٻهاهيجن ودن ڪري مان ڪو آدي جا سوارٿه ڪلدندا آهن، تن ڏي [اهڙا گرو ته] شهن چيلن ۽ چيلين جي دولت لٽي ٻهنهجو پرٽوڄي ستڄ ڪندا آهن.

دوهو:- لوڀي گرو لالچي چيلا ٻنهي ڪئي ڊاءِ. پوساگر ۾ ٻوڙيا ٻنهي پٿر جي ناءِ.

[ارٿ:- لوڀي ويندڙ گرو ۽ لالچي ويندڙ چيلي جي جتائيندي هلندي ٻي ٻجي، پر اهي ٻئي پٿر جي ٻيڙيءَ تي چڙهي پوساگر ۾ ٻڏي رهيا آهن.] گرو سمجهي ٿو ته چيلا چيلي ڪي ڪيهو ڏينده ٿي، چيلا سمجهن ٿا ته ڏيهوا! جي ٻئي ڪيهن ڪي لاءِ ڪي. ۽ گرو [ڪوڙن] ڌسن ٺڳي لاءِ ۽ [ٻوٽاٽيا ورت سفارش ڪري] ٻاٻن [جي سيوا] تان ٻجهاڻي لاءِ ته [ڪاراڌن آهي ٿي] لالچ ۾ ڦاسي ٻئي ڪهڙ سي ٻوساگر جي دکن ۾ ٿا ٻڏن، جيئن ڪو پٿر جي ٻيڙيءَ ۾ ويهي سمنڊ ۾ ٻڏي مري. شل اهڙن گرن ۽ چيلن جي منهن ۾ ڌوڙ ۽ ڇائي ٻوي! اهڙي [گرو ورت] ڪو ٻيهي ٻس ڊز! جو ٻهنجو سو دک ساگر ۾ ٻڏندو! جهڙي ٻوپ ٻيلا ٻوچاري ۽ ٻوراڻڪن هلائي آهي، تهڙي ٿي انهن ويهاو ڪرن اها سهائي آهي. اهي سڀ ڪم خود سوارٿي لوڪن جا آهن. جي ٻوماوٿي لسوڪ آهن، سي اها دک سهندي به جڳت جو اپڪار ڪرڻ ته نٿا ڇڏين. گرو مهاتم ۽ گرو گيتا آدي به انهن ٻي لوڀي ۽ ڪڪرمي گرن ٺاهيا آهن.

۴۰. (الف) ٻراڻ ٻوڀکشا ارڳات ٻراڻن جو لاهيندڙ:- ٻوشن:-

अष्टादशपुराणानां कर्ता सत्यवतीसुतः ॥ १ ॥	
इतिहासपुराणाभ्यां वेदार्थमुपबृंहयेत् ॥ २ ॥	महाभारत ॥
पुराणान्यखिलानि च ॥ ३ ॥	मनु० ॥
इतिहासपुराणः पञ्चमो वेदानां वेदः ॥ ४ ॥	छान्दोग्य० प्र० ७ । खं० १ ॥
दशमेऽहनि किंचित्पुराणमाचक्षीत ॥ ५ ॥	
पुराणविद्या वेदः ॥ ६ ॥	सूत्र ॥
तस्मात् काश्यप्य इमाः प्रजाः ॥	[शत० ७ । १ । ५]

(١) [ارڳامت] ارڙهن ٻراڻن جا لاهيندڙ وياس جي آهن. وياس جيءَ جا وچن ضرور سچ مڃڻ گهرجن. (٢) ويدن جو ارٿ اتهاس مهاڀارت ۽ ارڙهن ٻراڻن معرفت ٻوڻو ۽ ٻوڌڻ کپي، ڇاڪاڻ ته اتهاس [لوڪ رسم] ۽ ٻراڻ ويدن جي ارٿ جي انڪول آهن. (٣) ٻتري ڪرم ۾ ٻراڻ ۽ کل اڳاستي ٻري ولش جي ڪٿا ٻڌجي. (٤) آشوميڌ جي انت ۾ ڏهين ڏينهن ٿوري ٻراڻن جي ڪٿا ٻڌجي. (٥) ودياسا ۽ ويد جي ارٿ جاڻڻ ڪري ٻي ٻراڻ ويد آهن. (٦)

* جوتر هيٺ ٻوشن خواهہ ٻئي جاهلل ايوڪهہ گرن کي هر طرح جي سزا ڏيڻ ۽ سناوڻ واجب ۽ ٻيشپايت جو ڪم آهي، ته ته ڏيش وسائل ۾ ويندو. (مولهرام)

سائي آچاريه ومڪ سانکيه شاستر کي پڙهندا آهن ۽ سي سمجهي سڪتي=سمرٿي ارٿات سانکيه ثابت ڪندؤ ٿا سگهن. جي ويد آدي شاستر ۽ سنڌ ۽ ٻاهرين آدي ڌرم جي ڳالهه ساڌو [ساڌن ڪندؤ] آهن تنکي ان آدي پدارٿ ڏيئي ڪاٿين وديا وٺي آدي ثابت ٿا سگهن.
ٿم سمرٿ اتکي کو چوندي:- सत्य नाम महद्यशः ॥ यजु: ॥ [अ० ३२ मं० ३]

[هي يجر ويد جي اڌياءِ ٣٢ منتر ٣ جو وچن آهي] ارٿات:— پرميشور جو نالو [سمرٿ] آهي وڏي يش [جس] ارٿات ڌرم جي ڪمن جو ڪرڻ، جنهن پرمهر، پرميشور، ايشور، ليلاڪاري، ديالو سرو شڪتيمان، آدي نالا پرميشور جي گڻ ڪرم ۽ سڀاو ڪري [وکيل] آهن. جهڙيءَ ريت پرمهر سڀني کان وڏو پرميشور= ايشورن جو به ايشور، الشور=سامرٿ وارو، ليلاڪاري=ڪنڌهن ٻه، انياءِ نه ڪندڙ، دياڻو = سڀني اي ڪرپا جي ڏيڻهي رکندڙ، سرو شڪتيمان=پنهنجي سامرٿ سان ٿي سڀي جڳت جي اُتپتي، استٿي ۽ پرلئه ڪندڙ ۽ سهائتا ڪنهن کان به نه وٺندڙ، برهما=ٻاڻيڪار جڳت جي پدارٿن کي ٺاهڻ وارو، وشنو= سڀني ۾ وياپڪ ٿي سڀڻن رکشا ڪرڻ وارو، مهاديو = سڀني ديوتن جو ديو، رُدر=پرلئه ڪندڙ، آدي نالن جا ارٿ جاڻي ۾ ڌارڻ ڪجهن، ارٿات وڏا ڪرم ڪري وڏو ٿجي ۽ سمرٿن ۾ سمرٿ ٿجي، شڪتيءَ کي وڌائيندو رهجي، اڌرم ڪڏهن نه ڪجي، هر ڪنهن تي ديا ڪجي، سڀني ٻُرڪارن جي ساڌنن کي زور وٺائجي، ڪاريگريءَ سان ڪمن تي ٻرڪارن جا پدارٿ ٺاهجن، سڀني سنسار ۾ [اهن کي ٻه] پنهنجيءَ آتما جهڙو دک، سک [ڪندڙ] سمجهجي، هر ڪنهن جي رکيا ڪجي، وڏوانن ۾ وڏوان ٿجي، دشٽ ڪرم ڪندڙن کي ڪوشش ڪري ڏنڊ [ڏيارجي]، ۽ چڱن ماڻهن جي رکيا ڪجي. اهڙيءَ ريت پرميشور جي نالي جو ارٿ سمجهي، پرميشور جي گڻ، ڪرم ۽ سڀاو جهڙا پنهنجا گڻ، ڪرم ۽ سڀاو ٺاهڻ آهي پرميشور جو [سچو] نام سمرڻ [نام جپڻ] آهي.

٣٦. گرو مهاتم ارٿات گرو ڌرم:— پرشن:-

गुरुर्ब्रह्मा गुरुर्विष्णुर्गुरुर्देवो महेश्वरः । गुरुरेव परं ब्रह्म तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥

اهڙا گرو مهاتم نه سچا آهن ڇا؟ گروءَ جا پير ڌوئي [چرڻا امرت ڪري] پيئجي! جئن آگيا ڏئي اهڙن ڪجي. گرو لوڀي هجي ته وامن [ارٿات] جهڙو، ڪروڌي هجي ته نرسنگهه [اوتار] جهڙو، موهي هجي ته رام اوتار، ۽ ڪامي هجي ته ڪرشن سان گروءَ کي سمجهجي! گروءَ ڪي ڪهڙو به پاپ ڪن ته به ان سان شرڌا نه ڇڏجي! سنت يا گروءَ جي درشن لاءِ وڃڻ تي، وک وک تي اشومڌ [يگيه] جيترو ڦل ملندو آهي! هيءَ ڳالهه برابر آهي يا نه؟

اتر:— برابر ڪانهي. برهما، وشنو، مهيشور ۽ پربرهم پرميشور جا نالا آهن. انهن جي برابر گرو ڪڏهن به ٿي نٿو سگهي. هي گرو مهاتم ۽ گرو گيتا نه هڪ وڏي پوپ ليلا آهي. [سچا] گرو ته ماءُ، پيءُ، آچاريه ۽ اتٿي [مهمان] ٿيندا آهن. انهن جي سيوا ڪرڻ ۽ انهن کان وديا ۽ شکيا وٺڻ ۽ ڏيڻ ۽ گروءَ جو ڪم آهي، پر لوڀي گرو لوڀي، ڪروڌي، موهي ۽ ڪامي هجي، ته تنهن سڀ ڇڏي ڏجي ۽ شکيا ڏجي. ساڌارڻ شکيا سان نه سمجهي، ته अर्घ्यपाद=

ملي وڃن ها، ۽ ڪروڙين جا ڪروڙ آدمي روز ڇٽي وڃن ها! [پر] ائين ڪڏهن ڪونه ٿو، انهيءَ ڪري ڪنهن جو به پاپ يا پنج لٿو ٿئي.

۳۸ (ب) گنگا گنگا چوڻ سان پاپ ڪٽجن ٿا :- پرشن-

गङ्गागङ्गेति यो ब्रूयाद्योजनानां शतैरपि । मुच्यते सर्वपापेभ्यो विष्णुलोकं स गच्छति ॥ १ ॥

हरिर्हरति पापानि हरिरित्यक्षरद्वयम् ॥ २ ॥

प्रातःकाले शिवं दृष्ट्वा निशिपापं विनश्यति । आजन्मकृतं मध्याह्ने सायाह्ने सप्तजन्मनाम् ॥ ३ ॥

اهڙا شلوڪ پراڻن جي ڪتابن ۾ آهن. [اوٿامس] (۱) جو سوين ڪوهن کان به گنگا گنگا چوندو، سو سڀني پاپن کان ڇٽي ويندو ۽ هو وشنو لوڪ اوتامس واصل ٿيندو، ۽ هيٺ ويندو (۲) "هري" هي ٻه اکر جي تالي جو اچارڻ سڀ پاپ لاهي ٿو ڇڏي! ساڳيءَ وقت وار، ڪرڻ، شو، ڀڳوتي آدي ناون جو به مهاتم آهي. (۳) ۽ جو ماڻهو پرڀاتي ڪال ۾ شو، ڪيڏا دوشن ڪندو، ته رات جا ڪيل ۽ ٻپهرن جو دوشن ڪندو ته سڄي ڄمار جا، ۽ سانجهي جو درشن ڪندو ته ستن جنمن جا پاپ لهي ويندس. هي جو درشن جو مهاتم آهي سو ڇا ڪوڙو ٿي ٿيندو؟

اتر:- ڪوڙي ڳالهه ۾ شڪ ٿي ڪهڙي؟ چاڪاڻ ته گنگا گنگا، يا هري رام، ڪرشڻ، نارائڻ، شو ۽ ڀڳوتيءَ جي نالن سمرڻ ڪرڻ ڪري پاپ ڪڏهن ڪونه لهن! جي لهن ها ته [ماڻهو] ڏکي نه رهن ها، ۽ پاپ ڪرڻ کان ڪوبه نه ڊڄي ها، جيئن اڄ ڪالهه پوپ ليلا ۾ پاپ وڌيڪ ٿي رهيا آهن. مورکن کي وشواس آهي ته اسين پاپ ڪري انهن نالن جو سمرڻ يا تيرٿ ياترا ڪندا سون ته پاپ لهي ويندا! انهيءَ ڀروسي تي پاپ ڪري ٿا لوڪ ۽ پرلوڪ جو ناس ٿا ڪن، پر انهن کي پاپ ڀوڳڻا پوندا.

۳۸ (ب) سچا تيرٿ ۽ سچو نام سمرڻ:- پرشن:- ڪو تيرٿ يا نام سمرڻ سچو به آهي يا نه؟

اتر:- آهي! ويد آدي ست شاسترن جو پڙهڻ ۽ پاڙهڻ، ڌارمڪ ودوانن جي سنگت، پرمیشور، ڌرم ۾ ٻين کي لائڻ، يوگ ابياس، ويراڳ ۽ وديا، ڌرم ۽ ڪرم، ست ڳالهائڻ، ست مڃڻ، ست ڪرڻ، برهمچاريه [رکڻ]، ۽ آچاريه، اتٿي، ماتا پتا جي سيوا ڪرڻ، پرمیشور جي استتي، پرارٿنا، اپاسنا [ڪرڻ]، شانتي، جتيندريتا [اندرين کي جيتڻ]، سشيلتا، ڌرم انوسار پرشارٿ، گيان، وگيان آدي چڱا ڪم ۽ ڪرمن ۾ ڏکن کان تارڻ وارا هئڻ ڪري تيرٿ ٿا سڏجن! جل ۽ اسٿل [ٿل] وارا تيرٿ ڪڏهن به ٿي ٿا سگهن، چاڪاڻ ته:-

جن جي وسيلي ماڻهو ڏکن کان پار لنگهي تنهن جو نالو آهي تيرٿ. जना यैस्तरन्ति तानि तीर्थानि جل ٿل [پاڻي ۽ ڌرتي] تارڻ وارا ڪونهن، ٻاٻڪ ٻوڙي مارڻ وارا آهن. انهن جي ابتڙ ٻيڙيءَ آديءَ جو نالو تيرٿ ٿي سگهي ٿو، چاڪاڻ ته انهن جي وسيلي ڀي سمنڊ آدي ترنا آهن:-

समानतीर्थे वासी अ० ४ पा० ४ । १०८ ॥ नमस्तीर्थ्याय च ॥ यजु० ॥ अ० १६ मं० ४२]

[هي اشتاڌيائي ۴-۴-۱۰۸ ۽ يجر ويد ۱۶-۴۲ جا وچن آهن.] ان ڪاسڪ جي، ۽ شعلا، ڪ

هلڪيءَ ۽ هوا ۾ ڦٽڻ کي سڪ ملڻ مشڪل آهي، ٻهراڻ ڇوپائڻ جي سماڻ ڪهڙي ٽي ڪان
ٻهڻ جي ڳالهه ڪرڻ لاءِ ٻيا ڪهڙا نه رهيا، نه ”ڀڄڻ! آهو پنڪ، مرچ ۽ ٽڏون نه ڪائي ائي
ٻچان جي جيءَ جيءَ معاون، ٻيا:- ڪڇون ٻاٽيءَ ۾ ڇڪ نه ٻالين، جنڪان ڏهي ڳهاٽ لي
سدان ڪرڻ ۾ مشڪل ٿو ٿئي. ٿيان مٿان آڪاش مڃيان [اوٽي ڪان ٿيو ڏيئي]، ڳاڙهي منهن
جا ٻانڌ ۾ ٻلڪر، اوڻهي، زهر ۽ جيئرن ۾ ڪا ڇڏين، ڇڪ نه ٻالين ۽ ڏڪا ڏيئي ماري ڪا
ڇڏين، ۽ اهي ٿمي ٻوب ۽ سنڌس ڇهڻ جا ٻوجهه آهن! سنڌن شهوت مٿي جا منهن ڇٽا
آدي اُن ڏيئي ڪهڙا جي، ڇٽا ۽ ڳڙ آدي ڏيئي ٻانڌون جي، ۽ ڏڪڙا ۽ ٽڏون ناراڻي
چولي جي سموا ڪندا نه رهن. ورنداونڻ* ۾ جڏهن هئو ٿڏهن هئو، هيڻ نه ونڊيا ٽي سماڻ
ڪون جرڪرڻ ۽ ڳرن ۽ ڇيلمن آديءَ جي ٻيلا لوڻهي رهي آهي. سائيءَ رهڻ نه ٻپ مالا
[ڏٻاويءَ] جي مٿاي، ڳوورڏن ۽ نرچ پالوا ۾ ٻه ٻوٽان جي ٻيڳهي مهيندي آهي. ڪٽرو ڪمار ۾
۾ سائيءَ وراڻيءَ جي ليلا سمجهي ولو. اُنهن ۾ جو ٻه ڦارمڪ ٻر آڪاري ٻرش آهي، سو
هن ٻوب ليلا کان الڳ ٿي ٿو وڃي.

٣٨- (الف) مورتي پوڄا ۽ تيرٿ:- پرشن- مورتي پوڄا ۽ تيرٿ اهي پراڻن
سمي کان هليا نه اچن، ڪوڙا ڪئن ٿي سگهندا؟

اُتر- اوهان پراڻن ڇئو ڪيهنڪي ٿا؟ جو سدا کان هليو ٿو اچي! جي اهي سدا کان آهن،
نه ويد ۽ براهمڻ آدي رشي مني ڪرمه پستڪن ۾ انهيءَ ڳالهه جو ڪو لکيو؟ هيءُ مورتي پوڄا
اڍائي ٽن هزار ورهيه جي اُٿ، جي آهي جينن جي وام مارڳين ۽ جينن شروع ڪئي هئي، انکان
اڳي آريه ورت ۾ ڪانه هئي. ڪٿي اهي تيرٿ هئا. جينين جڏهن گرنار، پالتانا، شکر، شترانجي
۽ آبو آدي تيرٿ ٺاهيا، تہ انهيءَ ڏسي ٻانڻن [پوراڻڪن] ۾ ڳاهي ڇڏيا. جي ڪو سنڌن
شروعات لکڻ جي کوج ڪرڻ گهري، تہ هو پانڊن جون پراڻن کان پراڻن ورهن ۽ ٽامي
جي پترن آديءَ جا ليک ڏسي، ڪيس پڪ ٿي ويندي تہ اهي سڀوا امرڻ پنجن سون نا
هڪ هزار ورهين اندر اڻي ٺهيا آهن! هزار ورهين کان اڳي جو ليک ڪنهن وٽ ۾ ڪوٺ ٿو
لهي، تهيڪري [سڀ ٿيو] تہ ٺاهوڪا آهن.

٣٨- (ب) تيرٿ ياترا ۽ پاپ:- پرشن- جي تيرٿ آهن [سي تہ سنڌن] لاءِ جا مهاتم
آدي ڳالهيون سچيون آهن يا نه؟ اوڻاهه جيئن [پمو اٿن تہ]:- अन्यक्षेत्रे कृतं पापं काशीक्षेत्रे विनश्यति
[ارٿ:- ٻين جاين تي ڪيل پاپ ڪاشيءَ ۾ ناس ٿا ٿين.]

اُتر- ها! پاڪارها تہ جي پاپ ليندا هجن جا تہ هڪگاڻي کي ٽن ۽ راڄ ۽ الڳن کي اکون

---

* ڇوپو اصل ڇتوريدي آهي اوڻاهه جيئن ويدن جو جاڻندڙ پوءِ ٿيا آدي اصلان کي
رهندڙ هڪ جاتي جنهنجا ماٺهو زڄهو، ڳائڻ ٻيهڻ ۾ مٿو، مڙس آهن. عام رهب جوا، ڇالاڪ
۽ لڳرڪي ۾ ڪولهندا آهن.

* ”ورندا“ تلسيءَ جي ٻيڙه لاءِ ٻيان هڪ آهي، تهڪري ورنداون يعني تلسيءَ جو
جهنگ. اڪثر لي هنديءَ ۽ سنڌي ٻولين ۾ عام لوڪ ”پندراٻن“ نا ڪولهن.

گهٽيون ويڻا آهن، اُتان جا مڪي ** واول جي * تا سڏهن جي هڪ استري جي ڀڳوان
اِيڪ استريون تا رکن. عجڪوئي مندر ۽ مندر ڀيڄ مکي مورتي جو لالو ڀڳوتي رکيو اُٿن!
پر ڀڳوان ليلا ڏٺن لئي زور ۾ ايندي آهي، جڏهن شنڪا ڪندڙ ڪو ڀڳت هجي. ۽ جڏهن
ليرتن جا ماڻهو چالاڪ ۽ ڏٺن لئيندڙ [پنڊا] تا نهن، تن ابادي ماڻهو لڳا نهن، اُتان جي زمين
پاڪ مندر ۽ ڀوار آهي.

٤٧ (ج) ورنداون، ڀرياگ، ايوڌيا، متُرا، ورنداون آدي:- ڀرشن- ورنداون
۾ ورندابن جي*، ڪالي، اشٽ پٽا ۾ ڪشن سڃاتو آهي. ورندابن نهي وڻن اُسي ٿي
روپ بدلائيندي آهي ۽ سدس اڱڻ ۾ هڪ ٻه مڪ ڪاڻي، پرياگ تيرٿ، تيرٿ راڄ ۾
ٽي ڪوڙاڻ ڪري سڏي [ليندي آهي] ۽ گنگا جمنا جي سنگم ۾ سنان ڪري مراد ورن
ٿورون ٿين ٿيون. ساڳيءَ ريت ڪتڪ ۾ ڪماري گهمرا ايوڌيا اڏامي سمريءَ وسيءَ [آبادي]
سمپت سورگ ۾ اُهي رهي. لوڪن ۾ سڀني تيرٿن کان وڌو متُرا آهي! ورنداون ليلا جي اسٿان،
گوورڌن ۽ برج جي ٻالوا وڏي ڀاڳ ڪري لسي ٿي. سو هي گوهڙ سمي ڪروڙين ۾ لکين
ماڻهن جو ميلو ٿو ٿئي. ڇا اهي سڀ ڳالهيون ڪوڙيون آهن؟

اِٿو- ڀرلڪشن ۾ اهڙي سنان ڪي ٿيڪي مورتون ڀڙ ڀرون لهل ٿيون ڏسبيون. ٿي ڪالي ۾
ٿي روپ ٿيا جو ڪارڻ ڀرجاري جي ڪجون ۽ زيورن ڀرال جي چالاڪي آهي. مکيون
ڏ هزارين لکين ٿين ٿيون، جي مون سمجهي اهڙي سان ڏٺيون آهن. پرياگ ۾ ڪنهن مهاڄ بالڪ
يا ڪنهن شلوڪ ٻڌائي واري [ڪويءَ ڪي]، روپ جيءَ ڪي ڪجهه پيسا ڏيئي مٽي ڪوڙاڻ جو
مهاڄ ٿاڻو يا لهرائيو هولڊر- جي ٻرياگ ۾ سنان ڪري ڪري ڪر سورگ ۾ وڃي ها، ته مونٽي
ڪهڙو ڪر ڪونه ڏسجي ها! پر سڀئي ڪهڙو ۾ ايندا تا ڏسجن، جو اُلي پاڙي ٿو مرڪي
لهندو جهڙو آسماني ۾ هوا سان گڏجي جهڙو ونڊو هوندو! تيرٿ راڄ ناڻو نه ٿيون رکيو
آهي. جڙ [بيجان شيءِ] ۾ راجا ۽ پرجا جي پالڻا ڪنهن ريت ٿي سگهجي. اها ڳالهه اسيڙ
ڳالهه آهي ته ايوڌيا اڪري وسيءَ [آبادي] ڪٿي، ڪٿي، ڪتي، ڪنهن، چمارن ۽ ڀاڳانن سميت
ٿي گهمرا سورگ ۾ ويئي! سورگ ۾ ته ڪال ونڍي، ڪنهن اُلٽو ائين آهي. اهڙي روپ جي
ٻاني گوڙين ۾ ايوڌيا سورگ ٿانهن اڏامڻ آهي. اهو شيد روايتي گهوڙو اُڏامندو ٿي وڃي
ٿو. ساڳيءَ ريت ग्रन्थकारन ڪثرت آبادي ۽ روپ ليلا سمجهجي، متُرا ڪوڻ لوڪ سي ٿيارڻي
۽ ڪاٿوري ۽ ٻرآن ۾ ٿي جمنو [جاندار] ڏاڏي عجب ليلا ڪندڙ آهن، جهڙڪي ٻالڪي،

* ورندابن جي= ورندابن جهل جي رکي. (٢) ڪالي=ڪاري رنگ جي ديوي. (٣)
اشٽ پٽا=اُٺن هٿن واري ديوي.

△ تيرٿ راڄ= تيرٿن جو راجا، اُلوا سڀني ۾ وڏو تيرٿ.

٭ اهو ڇهيگ جڏهن گهڻا رشي رهندا هئا ۽ جڏهن سورنن، ستڪ آڏي رشين کي مهاڀارت
ٻڌايو هئو. تيرٿ جو اسٿان آهي ۽ ايوڌيا جي ويجهو آهي.

پوپ جا پهاڙ نه ٿين، پوءِ [پلا] جي پاڻي جهڙي هڪ ننڍڙو ننگ لوهي پيو ته عجب ڪهڙو؟ ڪمزورن جا جوڙا پاڻيل هوندا، ۽ تمبو جي اوٽ وٺي پوپ جي ڇڏيندا هوندا، ۽ [ماڻهن کي] ڏيکاري پيسا ڏيندا هوندا.

٣٧ (جهه) هردوار، تپوبن، اترڪاشي، آدي:- پرشن:- هردوار آهي سورڳ جو دوار [دروازو]. هر جي پوڙين ۾ سنان ڪرڻ ڪري پاپ ناس ٿا ٿين. تپوبن ۾ رهڻ ڪري [ماڻهو] تپسوي ٿا بڻجن. ديو پرياڳ ۽ گنگوتريءَ ۾ گئومک، ۽ اترڪاشي ۾ گپت ڪاشيءَ ۾ ترپگي نارائڻ جا درشن ٿا ٿين. ڪيدارناٿ ۽ بدري نارائڻ جي پوڄا ڇهه مهينا منش ۽ ڇهه مهينا ديوتا ڪندا آهن. مهاديو جو مک [چهرو] پشپتيءَ [نيپال] ۾ آهي، سندس چوٽ [وچ جو ڀاڱو] ڪيدارناٿ ۾، ۽ گوڏا تنگناٿ ۾، ۽ پير امرناٿ ۾ آهن. انهيءَ درشن ڪرڻ، ڇهڻ ۽ [اتي] سنان ڪرڻ ڪري مڪتي ملندي آهي. اتان ڪيدار ۽ بدري ناٿ جي رستي کان سورگ وڃڻ گهري ته وڃي سگهندو، اهي ڳالهيون ڪيئن آهن؟

اتر:- اتر پاسي وارن پهاڙن ۾ وڃڻ جهڙو هڪ رستو هردوار کان شروع ٿيندو آهي. اشنان ڪرڻ واري ڪنڊ جي ڏاڪڻ کي "هر جون پوڙيون" چوندا آهن. حقيقت ۾ اهي "پهاڙ پوڙيون" [هڏن آڇلائڻ جا ڏاڪا] آهن، ڇاڪاڻ ته ديس ديسانترن جي ماڻهن جا هڏا مئجهن [گنگا ۾] پوندا آهن. پاپ ته ڪڏهن جيئي ناس ٿين ٿا ۽ نه ڪڏهن ناس ٿيا ٿين. "تپوبن" [تپسيا ڪرڻ جو جهنگ] جڏهن هوندو تڏهن هوندو، هينئر ته اهو "پکنڊين" [پاکنڊين جو جهنگ] آهي. تپوبن ۾ وڃڻ يا رهڻ ڪري [ماڻهو] تپسوي نه ٿا ٿين. تپسيا ته ڪرڻ سان ٿيندي آهي، ڇاڪاڻ ته انهيءَ ڪري ڪوڙ ڳالهائيندڙ دوڪاندار به ٿا رهن. "हिमवतः प्रभवति गंगा" پهاڙن مان پاڻي ٿو نڪري، گئومک جي شڪل پوپ ايلا ڪري ڏني هوندي، ۽ اهو ئي پهاڙ پوڄيندڙن جو سورگ آهي. ڌيان ڪندڙن لاءِ اترڪاشي آدي جايون چڱيون آهن، پر دڪاندارن لاءِ اتي دڪانداري به آهي. ديو پرياڳ پراڻن جي گپوڙن جي ليلا آهي، اوهان جتي الکنندا ۽ گنگا نديون اچي گڏيون آهن، اتي ديوتا ٿا وسن، اهڙا گپوڙا نه هڻن، ته اتي ڪير ويندا ۽ پيسا ڏيندا ڪير؟ گپت ڪاشي ته ڪانهي، ڇو ته ظاهري ڪاشي آهي. ٽن پڇن جي ڏولي نه ڪنهن ٿي ڏسڻ ۾ اچي، پر ٻولين جي ذهن ۾ پوڄڻ جهڙي هوندي، جا ڪاڪن جي ڏولي ۽ پارسن جي اڳهاري (اڳي ڪٺ) وانگر ڪمشهه پرلڊي ٿي رهي. پهاڙن اندر جڏهن گرمي ونڊي آهي، تڏهن انهن مان گرم پاڻي نڪرندو آهي، جو تهه ڪنهن ٿو سڏجي. سندس پرسان ٻئي ڪنڊ ۾ ٿڌو پاڻي يا ٻئي گرمي ڪانهي ان ڪري ٿڌو پاڻي اچي ٿو، جو ڪالڪن ٿڌو ٿو رهي. ڪيدارناٿ جي جاءِ ڏاڍي سٺي آهي، پر اتي به هڪ جهمل پٿر تي پوپ يا پوڄارين جي چيلن ملي ٿو ڪم آهي. اتان جا مهنت پوڄاري ۽ پنڊا ڪڪ جي هوڙهن ۽ ڳنڍ جي ٻڪڙهن کان مال ڇڏائي مزجون ماڻيندا آهن. ساڳيءَ ريت بدري نارائڻ ۾ به ٺڳيءَ جي ودپا چالندڙ

ٻولي ۾ هن مان لطف حاصل ڪري وري جهر ڇو ٿي؟ تمرن ڪري ڪري [مائهو] پورا مهاڻش
لا سنڌ ۾! جيسين هنگلاج ٿي ڏ اچي تيسين اڌ سنڌ سڄو آهي. اهڙن ڳالهين جا ڇوڇا
جهڙيون ڪيون؟

اتو ـ اڙ! جاڪائي ۽ ايا ٻاهر جـوالامکي [واسع مان ٻاهر نڪرندڙ] اوندهه جبل سنهين ٿي
لڪري. اُن ۾ پوپچاوي لوکن جي عجيب ليلا [چالاڪي] شامل آهي. جهڙيءَ طرح [چالورن ۾
ڪمهه ـ ڙي وجهوڙ مهل] لنل ڪمهه جي چمچي ۾ پاڻ ٿي اڳي، جا [چمچو پاڻ تان] لاهڻ يا ڦوڪ
ڏيڻ ڪري وساڻي ٿي وڃي، [۽ ليسين] اُوو ڪمهه ڪاٺي ٿي چڙهي ۽ باقي اهاتي آئي وڃي،
ساڳي ريت اُتي ۾ آهي، جتي چلهه واري ٻاهر ۾ پهر ٿيو وڃي، [جتي] جهنگ يا گهر ۾ ٻاهر لڳي
ڪري ٻاهر سهڪي ڪاڻي ٿي رجي، لهندڪان وڏ پڪ [آئي] آهيڙي جا سواءِ هڪڙي مندر ڪتب
[ـو ص] ۽ هنڌاهين هرڌائين اڳل ٻلن جي؟ هنگلاج △ ۾ ڪاڻ سواري ڪاڻ ٿي اڪري] جهڪي
لڳي اُو سو سمورو پوپچاريءَ جي چالاڪيءَ ڪالسواءِ ڪجهه به ڪرلهي. هڪڙو پاڻيءَ ۽ ٻيو
ڏڏل [ڏ ٻيڙا] جو هڪڙ لاهي وکيو اٿن، جنهن هيلان [پاڻيءَ] جا ڦوٽا اُٿندا ٿا رهن. اُتي
پوعوف مائهو پاڻرا جو سڦل ڦوڙ ٿا لڪون. پوپي پهر ڦن ڦري لاءِ پوپ جهڙيءَ لهرائي رکيو
آهي ۽ اموات ساڳيءَ ريت پوپ لملا جا آهن. الهجي [پاٽڻ] ڪري جي مهاڻن ٻلجندا هجن
ها، ته جا هڪيهن جانور ٿي نمرن جي ٻار للڙا هڪري هو ۽ مهاڻش ٻلجي پوندو؟ مهاڻش
۽ ڦاڌي جهڙي ڏومي پوشاڻ ڪرڻ ڪري ٻلمر آهي!

٣٧. (ج) امرتسر، ريوال سر، امرناٿ اُديءَ جي ڪرامات :ـ پوشن :ـ امرتسر
جو ٿلاءُ اُمرت روپ آهي. هڪ مرهٽيءَ○ جو ٿل اُڏ مٿو [لبدو آهي]. هڪڙي پٽ آهي،
جا جهڪي ٿي ٻو ڪري لڪي. ريوالسر ۾ وڏيون ٻيڙيون ترنديون آهن. اُمرناٿ ۾ پٿرجو
ٻاڻ لنگ اهي تما ٻون. ڪهڙين جا جوڙا عمال ڪان اچي سيئي کي درشن ڏيئي هليا ٿا
وڃن. جا اهي [ڳالهيون] ۽ سوڙ جهڙيون ڪيون؟

اتو :ـ ٺڌ! ٿلاءُ جو نالو اُمرتسر آهي. جڏهن اتي جهنگ هوندو، اُڏهن پاڻي ڇڪو
هوندو، جهڙڪري سنڌي نالو اُمرتسر [اُمرت جو ٿلاءُ] رکيو هونداڻون. جي اُمرت
هجي ها، ته پوراڪڻي جي وسات موجب ڪرسڻي ڇو ها؟ پس جي ڪا پاوسدهه□ اهڙي
هوندي، جهڙڪري اُها جوکندي هوندي. اوڀڙا ڪاهي يا ٻوتڏي هرندا، يا [ڦرورو]
ڪڙڻ هوندو. ريوالسر ۾ ٻيڙا ٿا لوڻ ٿي ۾ ۽ ڪا ڪاريگري رکيل هوندي. اُمرناٿ ۾ ته

△ هنگلاج سنڌ جي اوڀهه ۾ هڪ ڪرنٽ استان جو نالو آهي.

ٿ ٿمرا = هنگلاجي داٿا.

○ مرهٽي هڪ ٻوٽي آهي، انکي مهاراشٽري يا مرهٽا، انگريزيءَ ۾ Pennyroyal
يا RUE، ۽ لاٽني ۾ Mentha Pulegium ٿا ڪوٺين. هنديءَ ۾ "مرهٽي" مرهٽي ڀاشا
"مراٺي" ۽ اُردو ۾ "ٻابونا" ٿا چون ۽ سنڌيءَ ۾ آڙٻو.

□ اهڙيءَ ڪاريگريءَ جي هڪ پٽ سرلڪاڻي ۾ اڄ تائين موجود آهي.

نه ڀڄوا مسلمانن جهڙو نه انهن جهڙو پرسجڻ نه آهيون، ملڪ جا ڪن ارڏاڻا مورتين کي ڀڃندڙ (مورتي ڀڃڪ) آهيون، ۽ انهن جي جهڙي مندر ڊاهي ڇڏيا اٿن. جڏهن ڇت ڀڳي، نه چڙهي پر الڪو ليجا ڪري مورتي ڪري پئي! مورتيءَ ڀڳا اٿن، نه جڙي ٿا نه ان مان ارڙهن ڪروڙن جي جواهرات نڪتي! پوڄارين ۽ پرين لي جهڪ پيا نه روئي، ٿڪا، پڇيا اٿن ته ڏيکاريو حوالو. مار جي ڇوڙ کان جهٽ ڏيکاري ڇڏيائون. پوءِ نه سچو حوالو ڪئي اٿوئي، ڌرين ۽ مندن جملن کي ماري ڪٽي "غلام" بڻائي مڪو پر وٺائي، ڪالهن ان پهروائي، گاهه کوٿائي ۽ مل مون ڪرائي، ڪن ڏاڍا ڪم پڳڙا ڏيندا رهيا! هاءِ! پٿرن جي پوڄا ڪري ڪهڙي نه ڀيانڪ ستياناس ڪرايائون! پرميشور جي ڀڳتي ڇو نه ڪيائون، جي ملين پيا ڏٺا ته ڀڃي ڇڏن ها! ۽ ڀيانڪ سوڌا ڪن ها! ڏسو! جيترو سون مورتين ۾ هون، اوترن بهادرن جي آرچا ڪن ها، نه ته ڪيترو نه ڀلو ٿئي ها! پوڄارين پٿرن جي اهڙي سيوا ڪئي، پرتو ڪا نه ڪا به مورتي انهن شترن جي ڇڪي به اڏامي نه سگهي! جي مورتيءَ سمان ڪنهن نه ڪنهن شور ويرپرش جي سيوا ڪن ها، ته هو ڀيانڪ سورمن کي پڻ شڪستي ڏئي ها ۽ دشمن کي ماري ها!

٣٧. (الف) نرسي مهتا جي هنڊي:- پرشن:- دوارڪا جي* جي رڻڇوڙ * جيءَ نرسي مهتا وٽ هنڊي موڪلي ستين ڏينهن لاڪن ادا ڪري ڪڙي ڳالهه آهي ڇا؟

اتر:- ڪنهن ساهوڪار وٽ ڏنا عوض ۽ ڪنهن ڪوڙي افواهه اڏاري هوندي نه ڪري ڪرشن موڪليا آهن! جڏهن سمت ١٩١٤ وڪرمي [يا ١٨٥٧ عيسوي] ۾ توپن هڻي مندر ۽ مورتين انگريزن اڏايون هيون، تڏهن مورتيون ڪيڏانهن ويون هيون؟ البته باگهيرن لوڪن اهڙي بهادري ڏيکاري جو وڙهيا ۽ دشمن کي مارايائون. پر تو مورتي ڪنهن مک جي ٽنگ به نه ڀڃي سگهي! جي شري ڪرشن جهڙو ڪو هجي ها ته ستين وارين حال ڪري ها ۽ هو ڀڄندا وتن ها! ڀلا هيءَ ته ٻڌايو ته جنهن رکڻ جي مار ٿا کيندا. تنها ڦوٽا ڪٽ [اسرو وليندو] جو ڪا ڪتنندا؟

٣٧. (ب) جوالامکيءَ جي پرسادي ڪاٺ ۽ هنگلاج جي لعل:- پرشن:- جوالامکي نه پوليڪش ديوي آهي، سڀ ڪجهه کائي ٿي ڇڏي! ۽ پرساد ڏجهس ته اڌ ڀاڱو کي ٿي ڏي! مسلمان بادشاهن اتي باغيءَ جو واهه وهايو ۽ معاملو اوهي تپرا لڳارايا، تڏهن هوندي به جوالا نڪتي وساڻي ۽ نه وڪڻي سگهي! ساڳيءَ ريت هنگلاج به اڌ رات جو سواري ڪري پهاڙ تي ڏيکاري ٿي ڏئي، ۽ پهاڙ کان گجگاهه ٿي ڪرائي! چندر ڪوٽ پرليندڙ آهي، ۽

* "رڻڇوڙ" شري ڪرشن جو نالو آهي. جنهن جو اوسڪ آهي ته جنگ جو ميدان ڇڏي ويو. مهاڀارت ڪرشن مهاراج اهي ڪم ڪيو.

* هي هندي شبد جو ارٿ اردو وارو "هجي وڃڻ" ڪري آهي. ايءَ "باگهور" اي اسٿو آهي. سنڌي ارٿ "باغي" ٿو ڏسجي، ارٿاءِ آهي مانهو جي انگريزن سان مقابلو ڪيائي [ڇپيندڙ وارو]

پئي اسان پڌي، [لنهن ٽان] لنڪا پهچي راون کي ماري ٻوڪي هٿ ڪيوسون. ايتري ڳالهه وڏيڪ والميڪ [رامائڻ] ۾ پيو ڪجهه ۽ لکيل ڪونهي.

٣٧، (ب) ڪالڪنٽ جي ڪرامات:- پرشن:- "ڪلڪ هٿي ڪالڪنٽ ڪيو، جس تي ڪا ٻنابا سمد ڪر" ڏنهن ۾ هتي ڪالڪنٽ جي مورتي آهي، جا اڄ ڏينهن تائين حلو تي چڙهي! جي مورتي ٻرجا ڪرڻي هجي ها ته هيءَ چمتڪار ۽ ڪرڙ ٿئي ها!

اتر:- ڪرڙ! ڪيترو!! هيءَ سچي ڀوت ليلا آهي! جاڪاڻ ته مورتيءَ جو منهن پورو هوندو، اُهي پليان ٽنگ ڪهي، پٺ جي ٻئي پاسي ٻئيءَ جاءِ ۾ لڙ لڪل هوندو، جڏهن پوڄاري حلو پري، پيچوان لڳائي، واٽ ۾ ٽڙ جهاتي، ٻڌو وڃي [ٻاهر] نڪري ايندو هوندو، ته [پٺ جي] ٻئي پاسي وارو ماڻهو واٽ مان [ٻاڦ] ڇڪيندو هوندو، جڏهن ڪري حلو گهو گهو [آواز] ڪندو هوندو، پيو سوراخ [مورتيءَ جي] ٽڪ ۽ واٽ مان ملول هوندو. پوڄاري لوڪ اچليندو هوندو ته لڪ ۽ واٽ جي ڳنگ منجهان ڏوليون لڪولڊو هوندو! تنهي واٽ ڪئين لئي اُنهائن کان ڏن اڏي پڌاوٽ ٿري ترٿن ٻڌائيندا هوندا.

٣٧. (ج) ڏاڪورجيءَ جو چمتڪار:- پرشن:- ڏسو ڏاڪورجيءَ جي مورتي دوارڪا منجهان هڪ سان گڏ هلي آئي! رڳي سوا رتيءَ جيتري سون ۾ ڪئين تي هٿو جي [اگوي] مورتي تري وئي! هيءَ ڪرامت ڪانهي ڇا؟

اتر:- اهو هڪ مورتيءَ کي ڪٽي ويو هوندو، مورتيءَ جي سوا رتيءَ برابر ترڻ جي ليڙ ۽ ڪنهن هڪ پهڻ ۾ هٿي هوندي.

٣٧ (د) سومناٿي چمتڪار:- پرشن:- ڏسو! سومناٿ جي ڏرتيءَ کان مٿي وهندو هو ۽ ڏاڍو چمتڪاري هو، ڇا هيءَ ٻڌ ڪرڙي ڳالهه آهي؟

اتر:- هائو! ڪوڙ آهي! ڏسو! هيٺان مٿان چلمق پٿر [سنگ مقناطيس] لڳائي رکيا هوا، جنهي ڪشش ڪري اها مورتي هيان ڪنهن آڌار جي بيٺل هئي. جڏهن محمد غزنويءَ جنگ ڪئي ته چمتڪار اهو آهو، جو سنڌس منڊ ۾ ڌرايو ويو، پوڄارين ۽ ڀڳتن جي بڇڙي حالت ٿي، ۽ لکين [ماڻهن جي] فوج ڏهن هزارن ماڻهن ڀڄائي ڪڍي! پوپ پوڄاري، پوڄا، پدمڙ، آسڪي پراٿنا ڪندا هوا ته "هي مهاديو! هن مليڇ کي تون ماري ڇڏ، ۽ اسانجي رکشا ڪر". اهي پنهنجن چيلن راجائن کي سمجهائيندا هوا ته "اوهين بي ڳڻتا رهو! مهاديو! ڀيرو يا ويرڀدر کي موڪلي ڏيندا، اهي سڀني مليڇن کي ماري ڇڏيندا يا انڌو ڪندا! اڄوڪي اساڄو ديوتا پرڳهٽ ٿي! هنومان، دُرگا ۽ ڀيرو سڀ ۾ چڙهي ويا آهن، ته اسين سڀ رو ڪم لاهي ڇڏيندا سون". وچارن ڀرون ۽ راجائن ۽ ڪيترن تاڪن جي ٻولائي کي وشواس ڪيو! ڪيترن جيوتشي ٻرڻ جيو ته اوهانجي چڙهائيءَ جو مهورت ڪونهي! ڪيڏي الڙن چنڊ رما ڏٺا ۽ ٻيا ٻرڪمون سامهون ڏيکاريون: اهڙيءَ طرح پنهنجي ويڌ مليڇن جي فوج اچي گهيرو ڪيو ته خراب حوار ٿي ٻئا! حڪمراني انرڀ پوڄاري ۽ ڀڳتن جيلا گرفتار ٿيا! پوڄاري هٿ ٻڌي ائين ۾ جيو ته تي ڪروڙ رپيا وٺو پر منڊر ۽ مورتي

[اڳي] ليڪن ڪي سڃاڻيندا هوندا. هاڻي مورتيءَ جو پٿر اولو ڳول آهي، جنهن ۾ هڪ سوراخ جي ڏيکي ۾ هڪ سالگرام جي مورتي ڳول آهي، جنهنکي ڏهاڙي ڌوئي چرنامرت ٺاهيندا آهن. ڀيٽي [انهن ستاين اوڪن] راڄ ماڻي اٿيءَ. سڀ اوتار ڪلهو پدلهوٽ وڃيو جنهن ۾ موجود هوندا آهن. واهه واريءَ سمنڊ جي آرليءَ ۾ سالگرام تي زهريلو ثواب لڳايو هوندو. [ٻئي ڏينهن] اهڙي ڌرتي اهڙي ٿيهي کي پياريو هوندا آهن، جنهنڪري اهي مري ويا هوندا! مگر ته ان لعولي ۾ پوڄين لٿن [پٿر جي پوڄارين] مشهور ڪئي هوندو، ته جڳهان پٿرجي ٺراو پدلائي وقت [پيهجن] ٿيهي ٻڪين کي ٻه سائي وٺي ويا! تڏهن جي ڏس ڪنگڙ لاءِ اهڙين ڪوڙين ڳالهين گهڙي پکيڙيون آهن.

٣٧. (ت) رامشوري لنگ جي لِيلا:- پرشن:- رامسوريه جو گنگوتريءَ جي جل چاڙهڻ وقت لنگ وڌي ويندو آهي، ڇا اها ڳالهه به ڪوڙي آهي؟

اُتر:- ڪوڙي! ڇاڪاڻ ته اُن مندر ۾ به ڏينهن جو اونداهه رهندي آهي ۽ ڏيا واٽ ڏينهن ٻرندا آهن. جل ۾ اڇليءَ واڳر ڏئي جو عڪس جهلڪا ٿو ڏئي، اهو ڪجهه به ڪونهي! پٿر نه گهٽجي ٿو ۽ نه وڌي ٿو! اوتري جو اوترو ٿو رهي. اهڙي لِيلا ڪري ويچارن مورکن کي ٺڳيا ٿين.

پرشن:- رامسور کي رامچندر استاپت ڪيو آهي، جي مورتي پوڄا ويدن جي ورڌ هجي ها ته رامچندر مورتي استاپن ڇو ڪري ها؟ ۽ والميڪي رامائڻ ۾ ڇو لکي ها؟

اُتر:- رامچندر جي زماني ۾ اُن لنگ * يا مندر جو نالو نشان به نه هو! اها ڳالهه برابر آهي ته ڏکڻ ديش جي رهندڙ رام نالي راجا اهو مندر ٺهرائي، لنگ جو نالو رامسور رکيو آهي. جڏهن رامچندر سيتاجيءَ کي وٺي هنومان آدي سميت لنڪا کان [هلي] آڪاش مارگ ذريعي وماڻ ۾ ويهي اجوڌيا ڏانهن اچي موٽيا، تڏهن سيتاجيءَ کي چيو اٿن ته:-

अत्र पूर्वं महादेवः प्रसादमकरोद्विभुः । सेतुबन्ध इति विख्यातम् ॥ वाल्मीकि रा० लं० [सर्ग १२५ श्लोक २०]

[هيءَ والميڪي رامائڻ جي لنڪا ڪانڊ جي سرگ ١٢٥ جي شلوڪ ٢٠ جو وچن آهي.

[اوتاب] هي سيتا! تنهنجي وڇوڙي ۾ اسين وياڪل ٿي گهمندي هن جاءِ تي چوماسو □ ڪاٽيو هو. پرميشور جي اپاسنا ۽ ڌيان [illegible] ڪندا هواسون. جو هر هنڌ ويو [وياپڪ] ديون جو ديو مهاديو پرماتما آهي. تنهنجيءَ ڪرپا سان اسان کي سڀ سامان اُتي مليا. ۽ ڏس! هيءَ

* تاريخ ۾ هن لاءِ ٿيل ٥٣٥ ساڄ جي مون رامسور مندر ڏٺو هو. سري رامچندر جي مهاراج جي زماني کي لڳ ڀڳ لک ستر هزار کن ورهيه ٿين ٿا! مندر جي بناوت بلڪل نئي اوتاب وڌيڪ ۾ وڌيڪ ڏيڍ هزار کن سال جي ٿي ڏسجي. پهريان جنهن لنگ تي ڏهاڙي ڪيتراٽي گهمرا جل چڙهندو ٿو رهي، سو جي اهڙو برابر هجي ها ته ڪڏهن جو پاڻيءَ ۾ لي ٿري رهي ها! [ڪڻهيه رام گوري]

□ چوماسو ارتاسف مهمان پوڄ ها چار مهينا جي ڏکڻ هندستان ۾ جون ٿيان سهڻو لائق ٿا ٿين.

لٺا ڪالڻ ۽ ٻيھوڻي مٿ سان [ٻوڙهن] ٺٺائي ڪاڏي موڪلي ٿا ڏين! [اهي ڪي] ۽ جي اُن هڪڙي ٻريءَ مرين [وهندڙ] ڪئنرائي پوسادي لٺا ڪالڻ، انهن ڪي ڪي ۽ حڪوڙهر آدي روڳ ٺٺا ٿين! وري هود هڪڙي ٻريءَ مرين ۽ الوڪ ڪوڙهي آهن، جنھن ڪوڙهر ڏهاڙي جولي ڪالهندي ۽ ٿئو ڇڏي! هڪڙي مرين واڙمارگن ٻٽوري چڪر ٺاٺو آهي ۽ چاڪاڻ ۽ سيدوا جا ڪوشن ۽ ٻلديو جي ٻيھا ٿي لڳي، ٺيھڪي لڳي ٻيهي ٻالڻ جي وچر اسٽريءَ ۽ ماٺا جي جاءِ تي وهاريو الي! جي ٻٽوري چڪر نه هجي ها ته انهن ڪڏهن ته مڪن ها!

وڌ جي ٺيھن مر ڪلوت رکيون الي. جي ڪين ستو ٿا ڪمالن ته [ڪلون] ڪهمديون آهن ۽ رت هلندو آهي، مياي جي وچير ٻيچڻ ڪالبوم سندس ڪليءَ کي آڇي ڪماڻا ڪري وڌ لهي لو وجي. [ٻوه] ٻوجاري لوڪ ٻڪاريندا آهن ته دان ڏيو، ٻيو ڪريو ته هڪڙي برس کي ٻيھجو رت عقالين ۽ اساقيو ڏوم رهي! اجھين ٻيٺا ملندي لي رهي، ٺيسن اهڙيءَ طرح ٻڪاريندا ٿا رهن. جڏهن ٻس ٿي لڳي، ته هڪ ٻرجوامي [ٻرچ جو رهندڙ] چڱا ڪپڙا پائي، دوشالو ڍڪي، رت اڳيان ٺهي، هٿ ٻڌي اسٽي ڪندو آهي ته ”مهي هڪڙي سوامين! اوهان ڪريا ڪري. رت کي هلايو ۽ اساقيو ڏوم ٻچايو!“ انهن ڇپي جو ساشٽانگ [☆] ڏنڊوٽ پرڻام ڪري رت کي ٻڌ هندو آهي. ٻرڙيس ڪليءَ کي ستو ڪمائي ٿا ڇڏين، ۽ جم جم شبد ٻٽي ڪري هزارين ماڻهو لوڙي ٿا ڇڪين، ۽ رت هلڻ لڳي! ڪوٺائي ماڻهو دوش ڪري ٿا وجن. ٻٽدو اپلو وڏو [۽ اونداهو] آهي، جنھن مر ڏيهن جو ۽ اونداهه آڳي رهي ۽ ڏيو ٻاوٺو نو ٻري. مورتي اڳيان اهڙا ٻيردا ٽنگيل آهن جي ٻيهي ٻاسن کان ڇڪي هٽي [ٻا لاهي] سگهجن ٿا. ٻيدا ۽ ٻوجاري اندرين ٻاسي ٿا ٻيهن. ڪڪري ٻاسي کان ٻردو ڇڪيو آهي ۽ مورتي ڍڪجي لي! ٻوه سهيٺي ٻيدا ۽ ٻوجاري ٻڪاريندا آهن ته ٻيٺا رکو ته ٻاپ لهي ۽ دوش ٿي! جلد ڪريو! ويچارا ٻورڙا ماڻهو ٿڳن هٿان [اهڙيءَ طرح] لڳجي ٿا وجن. [ٻوه] جهٽ ٻردو ٻٽي ٻاسي ڇڪجي ٿو وجي ۽ ٺڏهن دوش لو ملي. ٻوه ”جهيءَ“ ميد اڄاري ٻرس لي. ڏڪا ڪالي، لي ماٺا لي [ماڻهو] موڪلي ٿا وهن.

٣٧. (ب) اندر دهن مندر جو نھوايو:- اندر دهن ساٺورلي آهي، جنھن ڪيرائي جا ماڻهو اڄ ڪالهه ڪلڪتي مر رهندا آهن. اهو دولتمند واڻيا ٻيهوديءَ جو اپاسڪ هو. اُن لڪون روپيا خرچي اهو مندر اُن لاءِ نهرايو هو، ته آويهون وڌ دهش مر جو ڪاٺا ٻيڻا جو جهيڳڙو هليو ٿو اڄي سو اُن ٻيڻ لهي وڃي. ٻرنٿو اهي سو ته ڇڏين جو ٿا؟ ديو ميهٺا الو ته اهون ڪاريگرن کي مور جي مندر ٺاهيو آهي!

٣٧. (ت) راڄا ٻنڊي ۽ واڌي جو موت:- هيٺر آ. راڄا ٻنڊو ۽ واڌا اُن سمي [اولاٽ ڪليو ۽ بدلا آڻ ٻيل] ڪهڙو مرندا آهن، برنھو اهي لهڻي اچي مڪم ماڻهو ٻجي ٿا رهن،

☆ ساشٽانگ = اشٽ انگ سهه = اٺن انگن وارو. ڏنڊوٽ = جئن ڪمر ڊنڊي ڏنڊ ڪيا آهن ٿين. ساشٽانگ ڏنڊوت پرڻام = اهو ڏنڊ جهڙو پرڻام يا لمسڪار جنھن مر شرير جا آٺ انگ [اولاٽ گوڏا، ٻير، هٿ، ڇاتي، لڪ، ڪاپار، جڀ ۽ اکيون] ڌرتيءَ سان ڇهن.

ماڻهو ڦاڙي ڇڏيو هوندو، ۽ پوءِ اُن ڪي ڪنڪ رهائي پيٽ ڏيو هوندو، ۽ اُن کيهيءَ کلي ورار هوندو. اهڙيءَ طرح ڪو گهڻو جو ڪوڙو هو ۽ سڀ جو مڙهيو لڳو ۽ ٻيو هجي ته عجب ڪرڻي. ساڳيءَ ريت پڇنائڻ ڪي واڙ آنڌو هو، اها ڳالهه ڪوڙي آهي.

٣٧. (ب) ڪلڪتي جي ڪالي ۽ ڪاماکشا ديوي: پڇش:- ڏسو! ڪلڪتي جي ڪالي ۽ ڪاماکشا آدي ديوين کي لکين ماڻهو ٿا پوڄين! ڇا اهو چمتڪار ڪونهي؟

اُتر:- ڪجهه به نه! اهي اَنڌا ماڻهو رڍن جيان هڪٻئي پٺيان هلندا ٿا رهن، کوهه يا کڏ ۾ ڪِرندا ٿا رهن، پر هٽي نٿا سگهن! ساڳيءَ ريت هڪ مورک پٺيان ٻيو ڪري مورتي پوڄا روپي کڏ ۾ ڦاسي دک ٿا پائين!

٣٧. (ج) جڳنناٿ جو چمتڪار:- پڇش:- ڀلا ڇڏيو اهيءَ کي! پر جڳنناٿ جي مندر ۾ پرتيکش چمتڪار آهي! هڪڙي ڪلمو [آڏيهو] پڪاءِ وقت چنڊن جو ڪاٺ سمنڊ منجهان پاڻهي هليو ٿو اچي! چانهه ٿي هڪٻئي مٿان سٿ ديگڙون رکيون آهن ۽ مٿيون اول کڙن ٿيون! اُتي جڳنناٿ جي پرساد ٻيون ڪري ٿا کائين، سو ڪوڙهي ٿي پوندو! رٿ پهريون پاڻ هلندو آهي ۽ پاپيءَ کي درشن نه ٿيندو آهي! اندر درشن جي واج پر ديوتائي [اعو] مندر ٿاهيو هو! ڪليور بدلڻ وقت هڪ راجا هڪ پٽيءَ ۽ هڪ وڏي جي مرڻ آدي چمتڪارن کي اوهين ڪوڙو نه ڪري سگهندا.

اُتر:- جنهن ٻارهن ورهيه جڳنناٿ جي پوڄا ڪئي هئي، سو ويراڳي ٿي متُرا ۾ آيو هو ۽ مون سان گڏيو هو. مون ڪيترين ئي ڳالهين جا جواب پڇيا هوا. تنهن چيو ته هي سڀ ڪوڙ آهي. اصل ڳالهه سان پاڻ ٿي ٿو. جڏهن ڪلمو بدلائڻ جو وقت ٿو اچي تڏهن اهڙيءَ ۾ چندن جي ڪائي ڪاٺي سمنڊ ۾ اُڇلائي ايندا آهن، ڇا سمنڊ جي لهرن ڪري ڪناري تي اچي ٿي لڳي. انکي ڪٺي واڻا اُن مان مورتيون ٺاهيندا آهن. رسوئي ٺاهڻ وقت دروازا بند ٿا ڪن، ۽ رسوئي ڪاسواءِ ٻئي ڪنهن کي به اندر اچڻ ٿا ڏين ۽ نه ڏسڻ ٿا ڏين! ڏاويءَ تي چوڏاري ڇهه ۽ وچ ۾ هڪ [سٿ] ڪول چلها ٿا ٺاهن، ديگين جي تري ۾ ڪجهه مٽي ۽ ڪيري عطي جهن چلهن تي چانور رڌي، ديگين جا ترا مٽي [صاف ڪري]، پوءِ اُن وچ واريءَ ديگ ۾ چانور وجهندا آهن ۽ چوڌاري چلهن جا مهن لوهي تون سان بند ڪندا آهن، [انهن ڪانپوءِ] شاعر ڪاري درشن ڇڏڻ کي سڏائي ٿا، ديگين منجهان وڏي چانور ڪڍي ڏيکاريندا آهن ۽ هيٺين ديگين منجهان ڪچا چانور ڪڍي ڏيکاري، ڪاڻيءَ ڪهڙ ڪٽيندا آهن ته ڪنهن ديگين ڀيٽ ڏيو! گهڻو ڪوڙو ڌمال سونا ۽ ٻيا موڙها واپا ۽ اشرفيون ڏيندا آهن ۽ ڪي ته ماڻهانو ته ٿڌي ڏيندا آهن، شودر ۽ ٻيا لوڪ مندر ۾ ٿي وڃڻ اٿيندا آهن. پوءِ ڀڳوان ڪانپوءِ اهي شودر ۽ ٻيا ماڻهو جهوٺو ڪري ٿا ڇڏين، پوءِ جو رهيو ڏيتي ديگ وٺي تنهنجي گهر پهچائي ٿا ڏين ۽ غريب ڪهر عشق ۽ ساڌن سڀئي ڪانوليءَ شودرن ۽ انتيج [چنڊالن] تائين ساڳيءَ ڀيٽ ۾ وٺي هڪ ٻئي جو جهوٺو پرڻ ٿا کائين. اُن ڀيٽ جي اُنڌ ڪانپوءِ ماڻهن پاڻان تي اهي ماڻهن کي رهاڻ پيدا آهن. ڇا اهو الهار آهي! ڪيترا ماڻهو ته اُتي وڃي سڀني جهوٺو

اهڙن سوالن پڇيا آهي، پر هن ڪارڻ ڪري هي آرام سان پڙهيا ٻڌايا ويا، ۽ هو تمام آرسي ۽ ٻڌائڻ هيٺ ڪيا ويا، ۽ ماڻهو ڀلو ٿيو. اهي مورڪ هيٺ ڪري ساري سنسار ۾ انهن مورکتا ڦهلائي ۽ حڪومت ۽ گهٽتائي پکيڙيو آهي.

۳۷. مورتن جي چمتڪارن جو ڪلڻ:- پرشن:- ڏسو! ڪاشيءَ ۾ اورنگزيب بادشاهه کي "لامت پيرو" آدي وڏا وڏا چمتڪار [ڪراماتون] ڏيکاريون هيون. جڏهن مسلمان انهن کي ٽوڙڻ ويا ۽ انهن تي توپ گولا آدي هنيا، تڏهن وڏا وڏا ڀنڀور نڪتا، جن سڄي فوج کي پريشان ڪري ڀڄائي ڇڏيو.

اتر:- اهو چمتڪار پٿر جو ڪونهي، بلڪ اتي ڀنڀورن جا ماڳ لڳل هوندا. ڀنڀورن جو سڀاءُ ئي ظالم آهي، جڏهن ڪو کين ڇيڙيندو ته ڏنگ لاءِ ڊوڙندا. ۽ جو کير جو چمتڪار ليکيو ويو، سو ته پوڄاريءَ جي ليلا هئي.

۳۷. (الف) مهاديو جو ڪوهه ۾ ٽپو ڏيڻ:- پرشن:- ڏسو! مهاديو مليڇ کي شڪل نه ڏيکارڻ لاءِ کوهه ۾ ٽپي پيو ۽ ماڌو واسط جي گهر ۾ لڪي ويو. ڇا هيءَ به چمتڪار ڪونهي؟

اتر:- ڀلا! جنهن حڪومت پال، ڪال ڀيرو، لاٽ ڀيرو آدي ڀوت پريت ۽ گرڙ [عقاب] آديءَ جهڙن لوڪن [ماڻهن]، تن مسلمانن سان جنگ ڪري کين ڇو نه ڀڄائي ڪڍيو؟ جڏهن پراڻن ۾ لکيل آهي ته مهاديو ۽ وشنوءَ اڳيان ○ ترپراسر آدي وڏن وڏن ڀيانڪر دشمنن کي ڀسم ڪري ڇڏيو، ته مسلمانن کي ڀسم ڇو نه ڪيائون؟ ان مان سڌ آهي ته اهي ويچارا پٿر جا رڳو ڀيا هئا؟ جڏهن مسلمان مندرن ۽ مورتين کي ڊاهيندا ۽ ڀڃندا ڪاشيءَ وٽ پهتا، تڏهن پوڄارين ان پٿر جي لنگ کي کوهه ۾ اڇلائي ڇڏيو، ۽ ويچاري ماڌو کي سواهيڻ جي گهر لڪائي ڇڏيائون! جڏهن ڪاشيءَ ۾ ڪال ڀيرو کان ڊپ جي ڪري يمدوت نٿا وڃن، ۽ پرلي وقت ۾ ڪاشيءَ کي ناس ڪرڻ نٿا ڏين، ته مليڇن جي دوتن کي ڇو نه ڀڄايائون؟ ۽ پنهنجي راجا جي مندر کي ڇو ناس ڪرڻ ڏنائون؟ اها سڀوري پوپ مايا آهي!

۳۷. (ب) گيا ۾ شراڌ:- پرشن:- گيا ۾ شراڌ ڪرڻ ڪري پترن جو پاپ ٽري ٿو، ۽ اتي جي شراڌ جي ڦل جي پرڀاءُ کان پتر سورڳ ۾ ٿا وڃن ۽ پتر پنهنجو هٿ ڪڍي پنڊ ٿا وٺن! ڇا اها ڳالهه به ڪوڙي آهي؟

اتر:- بلڪل ڪوڙ! جي اتي پنڊ ڏيڻ جو اهڙو پرڀاءُ هجي ها، ته جن پنڊن کي پترن کي سک [خوشحالي] لاءِ لکين روپيا [دان] ٿا ملن ۽ جي گيا وارا [پنڊا] ويساهي آدي پاڻي ۾ ٿا هرڪن، تن جا پاپ ڇو نٿا ٽرن؟ ۽ پنڊن جي هٿن کاڌو ۽ [ٻيو ڪو] هٿ لڳائيندو اڄ ڪالهه نه ڪڍي ٿو ۽ ڪو نه ٿو ڏسجي! ڪڏهن ڪنهن ڀلاڪ ماڻهوءَ ڏٺيءَ ۾ ڪڏ ڪونه ڪنهن ۾ ڪو

○ ترپراسر، پراڻن اسورار اهو راڪشس هنڀنگي شوجي ڀسم ڪيو هو.

ڦ اهو هڪ ڀيرو ڦهليل آهي ته ڪاشيءَ ۾ يمدوت نٿو گهڙي، ۽ پرلي جا سپاهي آهي. ڪرڻ سگهندا آهن ۽ ڪاشي پرلي کان پوءِ به جهان جو ڀاڱو رهندي.

جي سنگت ۾ مٽي جي ٺڪر جي اُڀري ۽ پانا [لي لي] ۽ سچي سکيا، وديا ۽ سچا اُپديش ٿيو ملي. اهڙي پرمپور ڪي پرالبد ڪرڻ جا ذاڪا آهن. انهيءَ ڪري ڪري جي ڪرن آديءَ جون مورتين ۾ لا پوجين، سي لهار لها ۽ لوٽ ۾ وجهي پوکي آهن.

۳۴. (ج) مورتي پوڄا ۾ سواري سڌي ٿي- پرشن- مالا پنا آديءَ جي شمرا ڪندي مورتي پوڄا ۽ سچي، پوءِ ته ڪو دوش ڪرتبي؟

اُتر - پر آديءَ جي مورتي پوڄا نه بلڪل جڏڙ ۾ ۽ مالا آدي موڙ لعالن جي شمرا ڪرڻ ۾ ٿي ڪيائي آهي. ڏاڏي اڳ جي ڳالهه آهي ته ساڪڻامب مالا آدي پرلڪش سڪدا لڪ ديوتائن کي ڇڏي پٿرن آدي اَڌيوتائن ۾ [مالهن] ملو مارڻ سوپڪاري ڪيو! اهو مورتن ان ڪري سوپڪار ڪيو آهي جو مالا پنا جي اڳيان ٿي وئي [پوڄا] يا پيتا پوڄا رکندا سون ته آهي ٻاڻ ڪاڻي ڇڏيندا ۽ جي پيتا پوڄا ولندا ته اسانجي پني ڪجهه نه پولندو. تنهنڪري پٿرن آديءَ جي مورتي ڪامي تنهنجي اڳيان ٿي وڃڻ، وڃي، ڳهڻا، ٿانو، ٿي، ٿي، ٻڙي ٻڙن سڪ وڃائي، شور مچائي. [موراڻ کي] اگولو ڏيڪاري اوتامب समसंगुह्यं·मूलम भोजनं पदार्थं वासङ्‌ महोष्णामि· ● اوتامب ڏيکاري اڳولو [مو راڻ کي]
جي نه ڪو ڪجهڪي دوکو ڏئي، يا اگولو ڏيکاري جهڙائي ته اهڙن وقت اڳولو [۽ اتين جي] سندس اڳيان رکيل سمورا پدارٿ ڪٽي ٻاڻ ڪاٽي، تن تي اهي پوڄارن [پوڄا ڪرڻ ۽ آري = دشمن] اوتامب ست ڪرمن جهڙي دشمن جي لهڻا آهي! اهي مالهو مورتين کي صاف ڪري، سمڪاري ۽ چلڪائي○، ٻاڻ ولنبا يا ڦرن جيان سنا وڃي ڪري، ۽ پڄارن مورتن تي سمجهه ۽ پتمن جا مال پهائي مرجون ماليندا آهن. جي ڪو ڏاڙهڪ راڄا هجي ها، ته اهي پٿرن تي پيار ڪندڙ مالهن کي پڙ لڪائي کوڙائي ۽ ڳهڻ آديءَ جي اڏاوت جهڙن ڪمن ۾ لڳائي، ڪمن ڪاڻ غوراڪ پهچائي سدن گڏوان ڪرائي ها!

۳۵. (ح) وٺراڳ ۽ شانتي ڪٿن ٿي ملي؟ پرشن- جيئن اسعري آديءَ جي پڙ آديءَ جي مورتي ڌيان ڪري خشار اُنهي اچي ٿي، تئن ويد راڳ [ور حضرت ديا] شانت [مالهوءَ] جي مورتي ڌيان ڪري وئراڳ ۽ شانتيءَ جي پراپتي جو نه ٿيندي؟

اُتر- نه ٿي سگهندي! ڇاڪاڻ ته مورتيءَ جو گڻ جهڙا آڻا ۾ اهڙي ڪري ويچار شڪتي گهٽجي ٿي وڃي. ۋ وويڪ ڪانسواءِ نه وئراڳ، وئراڳ ڪانسواءِ وگيان ۽ وگيان ڪانسواءِ شانتي نٿي ملي. اهو جيڪي ملي ٿو سو سندن [پٿرن شرير] جي سنگت، اُپديش ۽ سندن اِتهاس آدي ڌيان ڪري ٿو ملي. ڇاڪاڻ ته جنهنجي گڻ ۽ دوشن جي خبر نه هجي، تنهنجي وٺي مورتي ڌيان مان ڪجهه به پراپت ٿو ٿئي. نرنئي لهڻ جو ڪارڻ آهي ڪٿي جو گيان!

● اوتامب:- پوڄن جا پدارٿ آڻڻ ڪو ڪٿڻ، ڳون وقت اڳولو.

○اُرڊو ڀاشا جي لفظ "چيڪ مٽڪ چلڪ جهلڪ مورتون ڪو بنانا" جو سنڌي ترجمو آهي "مورتين کي صاف ڪري ۽ چلڪائي" ڪيو آهي.

ۋ وويڪ = هر ڪنهن ڳالهه کي جدا ڪري تنهنجيءَ اصليت تي ويچار ڪرڻ.

اِسائي مل موڪر ڇڏي. ويو هزارن جو [نقصان ڪمائي، ٻماريءَ جا جهڙا] ان ۾ پوندا ۽ اُن ۾ ٿي مرندا ۽ ڳرندا ته رهي. مورتي پوڄا ڪري اهڙا ڪيئي دوش ٿا لڳن، تنهن ڪري ٻڌن آدميءَ جي مورتيءَ جي پوڄا ڇڏڻ ماڻهن لاءِ تہ اصل ڪانئڻ جوڳي آهي. جن ماڻهن ٻڌن جي مورتيءَ جي پوڄا ڪئي آهي، ڪندا آهن ۽ ڪندا، سي مٿي ٻڌايل دوشن کان نہ بچيا، نہ بچندا آهن ۽ نہ بچندا.

٣٦. (ع) سچي پنچ ديو پوڄا- پرشن- ڪنهن بہ نموني جي مورتيءَ پوڄا نہ ڪرڻ ڪرائڻ ته ٺيڪ، پر جو ڀڳهين آرين ورتن ۾ "پنچ ديو پوڄا" جو شبد پراڻن رواج موجب هليو ٿو اچي، تنهن جو [مطلب] پنج آهن پوڄا ارٿات شو، وشڻو، امبڪا، گڻيش ۽ سوريہ جي مورت ٺاهي پوڄي آهي [جو ڪي] آهي يا نہ؟

اتر- ڪنهن بہ نموني جي مورتيءَ پوڄا نہ ڪرڻ گهرجي، البت جي " مورتيمان " هلندڙ ڪندڙ سان تعلق پوڄا ارٿات ستڪار ڪرڻ گهرجي. اهو پنچ ديو پوڄا يا پنچايتن پوڄا جو شبد ڏاڍي چڱي اوٽ وارو آهي، پر ودياهين ڄاهلن، ستڪار ارٿ کي ڇڏي خراب ارٿ کي پڪڙي ورتو آهي. اڄڪلهه جي شو آدي پنجن جون مورتيون ٺاهي پوڄن ٿا تنهن کنڊن ته اڳ ڪري ڏيکاريا آهيون، پر سچي پنچايتن ويدن جي اوسار ۽ ويدن جي اصول ديو پوڄا ۽ مورتي پوڄا هيءَ آهي. جهڙوڪ:-

मा नो वधीः पितरं मोत मातरम् ॥ १ ॥ यजुः [१६ । १५]

आचार्य उपनयमानो ब्रह्मचारिणमिच्छते ॥ २ ॥ अथर्व० कां० ११ । व० ५ मं० १७]

अतिथिर्गृहानागच्छेत् ॥ ३ ॥ अथर्व० [कां० १५ । व० १३ । मं० ६]

अर्चत प्रार्चत प्रियमेधासो अर्चत ॥ ४ ॥ ऋग्वेदे ॥

त्वमेव प्रत्यक्षं ब्रह्मासि त्वामेव प्रत्यक्षं ब्रह्म वदिष्यामि ॥ ५ ॥ तैत्तिरीयो० [वल्ली० १ । अनु० १]

कतम एको देव इति स ब्रह्म त्यदित्याचक्षते ॥ ६ ॥ शतपथ० ॥ कां० १४ । प्रपा० ६ । ब्राह्म० ७ कं० १० ॥

मातृदेवो भव पितृदेवो भव आचार्यदेवो भव अतिथिदेवो भव ॥ ७ ॥ तैत्तिरीयो० [१ । ११]

पितृभिर्भ्रातृभिश्चैताः पतिभिर्देवरैस्तथा । पूज्या भूषयितव्याश्च बहुकल्याणमीप्सुभिः ॥ ८ ॥ मनु० अ० ३ । ५५ ॥

पूज्यो देववत्पतिः ॥ ९ ॥ मनुस्मृतौ ॥

[ارٿات] ماتا مورتي [مجسم] پوڄا ڪرڻ جهڙيون ديوتا آهي. ارٿات اولاد کي من ۽ تن سان سيوا ڪري ماتا کي پرسن رکي، ۽ ڪڏهن ڪشٽ نہ ڏئي ۽ ٺڳي نہ پهچائي. ٻيو آچرڻ وارو پتا پوڄ ديو آهي. انهي ڪري ماتا وانگر سيوا ڪجي. [يجرويد ادياءِ ٦٦ منتر ١٥]. ٽيون آهي آچاريہ وديا ڏيڻ وارو، ان جي بہ من تن سان سيوا ڪجي. [اٿرو ويد ١١-٥-١٧]. وديوان، ڌارمڪ نشڪپٽي، سڀني جي اڌي چاهيندڙ، جڳت ۾ پالڻا ڪندڙ، ڀيدڻ ڀڄهن سان اپديش کان عرڪهن کي سکي ڪندڙ اهڙي [مهمان] آهي. چوٿون [ديوتا]، جنهن جي سيوا ڪجي. [اٿرو ويد ١٥-١٣-٦ آدي آدي]. پنجون استريءَ لاءِ پتي ۽ پرش لاءِ استري، پوڄا جي لائق آهي. منوسمرتي ادياءِ ٣ شلوڪ ٥٥ آدي]. اهي پنج مورتيمان ديو جن

ڪنگال ٿيندي ٿا وڃن، ۽ ان [مورتي پوڄا] ڪري سستي ٿي وڃي. (٣) مندرن ۾ استري پرش گڏجي ڪري ويهار، لڙائي، جهڳڙا ۽ روڳ آدي پيدا ٿين ٿا. (۴) اُن [مورتي پوڄا] کي ئي ڌرم، ارٿ، ڪام ۽ مڪتيءَ جو سادن سمجهي ڪري، پرشارٿ ڇڏي ٿيڻ [ماڻهو] مفت جنم اجايو ٿا وڃائين. (۵) نانا پرڪار [ڀانت ڀانت] برخلاف شڪل وارين مورتين جي پوڄا ڪندڙن جي هڪ مت جي ايڪتا نشٽ ٿي ٿي ۽ آپس ۾ ان ئي ڪارڻ ڪري هڪ ٻئي سان ڦوٽ و ڦساد ديش جو نقصان ٿا ڪن. (٦) اُن [مورتيءَ] جي ئي آسري تي دشمن جي هار ۽ پنهنجي سوڀ جي ويٺا ٿا رهن، جنهن ڪري ڪين هار ٿي ملي ۽ راڄ جي سوڀ ۽ ڌن جو سک، سندن شتروءَ جي آڌين ٿو ٿئي ۽ پاڻ پراڌين ٿيندي، ڀاڙي جي ٽٽوءَ ۽ ڪمهر جي گڏهه وانگر شتروءَ جي ور ۾ ڦاسي انيڪ پرڪارن جا ڏک ٿا پائين. (٧) جي ڪو ڪنهن کي چوي ته اسان تنهنجي ويهڻ جي جاءِ يا نالي تي پٿر ٿو رکون ته جهڙي طرح اهو ان تي ڪاوڙجي، ڪين ماريندو يا گاريون ڏيندو؟ ساڳيءَ ريت جي پرميشور جي جاءِ مورتين ۽ نالي تي پٿر آديءَ جون مورتيون ٿا رکن، انهن دشٽ پڄارين وارن جو ستياناس پرميشور ڇو نه ڪندو؟ (٨) مورتي پوڄا ڪري پرمجي مندر مندر، ديش ديشانتر ۾ ڀٽڪندي ڏک ٿا پائين، ڌرم، سنسار ۽ پرمارٿ جا ڪم نشٽ ٿا ڪن، چورن وغيره کان ستائجن ۽ ٺڳن کان پاڻ ٺڳائيندا ٿا وتن. (٩) دشٽ پڄارين کي ڌن ٿا ڏين، جو ڌن هو ويشيائن، پر استري سنگ، شراب پيئڻ ۽ ماس کائڻ ۽ لڙائي جهڳڙن ۾ خرچ ٿا ڪن، جنهن ڪري داتاءَ جي سک جي پاڙ پٽجي ٿي وڃي ۽ هو ڏکي ٿو ٿئي. (١٠) ماتا پتا آدي مانن وارن جو اپمان ڪري ڪري، پٿر آديءَ جي مورتين جو مان ڪرڻ ڪري [ماڻهو] ڪرتگهڻ [احسان فراموش يا ڪٺن چور] ٿا ٿيندا آهن. (١١) انهن مورتين کي جي ڪو ڀڃي ٿو ڇڏي، يا چور کڻي ٿا وڃن ته هاءِ هاءِ ڪري روئندا رهن. (١٢) پڄاري پر استرين جي سنگ ۾ ۽ پڄارڻ پر پرشن جي سنگ ۾ اڪثر دوش وارا ٿيندي، استري پرش جي پريم ۽ آنند کي وڃائي ٿا ڇڏين. (١٣) سواميءَ [مالڪ] ۽ سيوڪ [نوڪر] جا ڪرتويه پوريءَ طرح نٿا پالين، جنهن ڪري هڪ ٻئي جي ابتڙ ٿي آپس ۾ ٽٽي ٿا پون، جنهن ڪري [ماڻهو] برباد ٿا ٿين. (١۴) جڙ جي ڌيان ڪندڙ جي آتما به جڙ بڻجي [ڪند] ٿي پوندي آهي، ڇاڪاڻ ته ڌيان ۾ اندر وسيع جي جڙتا جو گڻ اندرين جي وسيلي [جيو] آتما ۾ اوس ٿو اچي. (١۵) پرميشور سڳنڌيءَ وارا گل آدي پيدا ڪيا، هوا پاڻيءَ جي بدبوءِ مٽائڻ ۽ تندرستيءَ [رذالت] لاءِ بڻايا آهن. پڄاري اهو نه سمجهندي ته انهن گلن جي خوشبوءِ ڪيترن ڏينهن تائين آڪاش ۾ ڦهلجي هوا پاڻيءَ جي صفائي ڪندي رهي ها، ۽ خوشبوءِ ڏيڻ جي پوري سمي تائين سندن خوشبوءِ رهي ها، گلن کي پٽي سندن ناس اڌ ۾ ئي ڪري ٿا ڇڏين، گپ سان گڏجي سڙي ٿي اچي. گل آدي اٽلندو بدبوءِ ٿا پيدا ڪن، ڇا پرماتما گل آدي سڳنڌي پدارٿ پٿرن تي چاڙهڻ لاءِ رچيا آهن؟ (١٦) پٿرن تي چاڙهيل گل، چندن ۽ چانور آدي سڀ پاڻيءَ ۽ مٽيءَ سان ملي، نالين يا حوض ۾ اچي ڪٺا ٿا ٿين، جنهن سان آڪاش ۾ اهڙي بدبوءِ ٿي جڙي، جيتري

ولي مورتي جنمڻيءَ ڌالين سڀني جو اصولي مت آهي ته ويدن جي ورق [شڪتي] نه مڃڻي، بلڪ ويد اصول ئي آڌار ڪرڻ ڏور آهي، ڇاڪاڻ ته ويد سڀني اوليءَ جا ظاهر ڪندڙ آهن. سوروا لنڪ ۽ براڻ ويد ورق مقرڪ ڪري ڇڏيا آهن، ۽ جي ويد هي ورق پسنڪ آهن، ان ۾ ڏيکاريل مورتي پوڄا نه اُڏرم جو روپ آهي.

۳۶. (ج) گيان ڪٿان ٿو وڏي؟ ڇو جي پوڄا ڪرڻ ڪري ماڻهن جو گيان ڪرڻ وڏي سگهندو، ڇاڪاڻ جو ڪجهه موجوده هوندن سو نه نشٽ ٿي ويندن! گيان جي شمرا ۽ سنڪس سڀهان ٿي گيان وڌندو آهي، ۽ نه ڀڄ سڀهان!

۳۶. (ج) پرماتما پرايتيءَ جا ٻهريان ڏاڪاڻ يا ڪو ٻيو آدي مورتي پوڄي ڪڏهن پرمصور کي ڏيان ۾ آڻي سگهي ٿو؟ نه ڪڏهن! مورتي پوڄا ڏاڪو ڪوهي، بلڪ هڪ وڏي کاهي آهي، جنهن ۾ ڪري ماڻهو هلي ڪڏهن ٻاهر نٿو نڪري! ۽ وري ان کاهيءَ مان نڪري نٿو سگهي، بلڪ اُن ۾ ئي موت ٿو وڃي. هائو! نيڪ ڌارمڪ ودوانن کانوٺي پرمودوانن يوڳين جي سنگت، سچ وديا ۽ سچ ڀاشڻ آدي پرمصور پراپتيءَ جا [امورا] ڏاڪا آهن، جئن مٿي چڙهڻ ۾ وهڻ جي ڏاڪڻ ٿيندي آهي. مورتي پوڄا ڪندي ڪندي گياني ته ڪو نه ٿيو، البت اڳتي اهڙو مورتي پوڄڪ اگياني رهندي مرڻ جنم اجائي وڃائيندي ڪيترائي مري ويا، ۽ جي باقي آهن يا اڳتي ٿيندا سي به مرڻ جنم جي ڦيري، اُڌيڪ ڪار ۽ موکش جي پراپتي روپ ٽلي ڪن يا اُميد رکندي نشٽ ٿي ويندا. پرمصور پراپتيءَ لاءِ مورتي پوڄا اصول لکڻ جهڙي نه آهي، پر ڌارمڪ ودوان [جو سنگ] ۽ سرشتي وديا وڌائيندي وڌائيندي مٿي پرمصور کي پائي ٿو. وري مورتيون ڪڏهن جي ذالڪ والڪر نه ڪيائين، بلڪ ٻهريائين اڪر سچائي ۽ ڄڳيءَ سڪيا جو ملڪ [هي] ڪڏهن جي ذالڪ والڪر پرمصور جي پراپتيءَ جا ساڌن آهن. پڙهو! جو ڄڳي سکيا ۽ وديا پراپت ڪندو، سو ئي سچي سوامي پرماتما کي به پراپت ڪندو.

۳۶. (جه) مورتي پوڄا مان ڇا نقصان؟ - پرشن. ساڪار ۾ مَن استر [اچل] ٿو رهي ۽ نراڪار ۾ ٽڪڻ مشڪل آهي، تنهنڪري مورتي پوڄا ڪرڻ گهرجي.

اُتر. (۱) ساڪار ۾ مَن ڪڏهن به استر رهي نٿو سگهي، ڇاڪاڻ ته مَن ڪيس هڪدم گرهڻ ڪري سندس هر هڪ اُنگ [عضوي] ۾ گهمندو ۽ [هڪ ٻي چيزن] اتي ۾ ڊوڙندو ٿو رهي. [انهي اُهن] نراڪار پرماتما کي گرهڻ ڪرڻ لاءِ مَن پنهنجيءَ سڄيءَ شڪتيءَ سان لڳو ڊوڙندو، ته به سندس انت نه پائيندو. [نراڪار پرماتما] کي انگ ڪونهي، تنهنڪري مَن چنچل به اٿو ٿئي، بلڪ سندس ٿي گڻ، ڪرم ۽ سڀاون جا ويچار ڪندي ڪندي آنند ۾ لهي استر ٿي ٿو پوي. جي ساڪار مَن ۾ استر ٿيندو رهي ها، ته سڄي جڳت جو مَن استر ٿي پوي ها، ڇاڪاڻ ته مرد، جڳت ۾ استري، پٽ، ڌن، مالڪ آدي ساڪار [شين] ۾ لڳل ٿي رهي ٿو، پر ڪنهن به مَن استر نٿو ٿئي، جيسين ڪ هو نراڪار ۾ نٿو لڳائي! ڇاڪاڻ ته [نراڪار] هجڻ اڳئين جي هلي ڪري اُن ۾ مَن استر ٿي ٿو وڃي. تنهنڪري مورتي پوڄا ڪرڻ اڌرم آهي. (۲) ان ۾ ڪروڙها روپيا سندو ان آديءَ ٿي خرچ ڪرڻ ڪري [ماڻهو]

سمجهان ويد ۾ جا ڳالهه آهي، جنهن سچ ثابت ڪري آدي. ٻيا لفظ [اُرٿاٽ] جي ڪرڪوپ ۽ هوڙ سمجهان ويد ۾ لکيل نه آهي، جنهن ڪري ڳالهيون آدي. جهڙيءَ ريت وهنات جو آچرڻ ۾ آڻڻ ڌرم ٿو آهي آچرڻ نه ڪرڻ آڌرم آهي، تان ڪي لکيل (سچ ڳالهيون) ڪرڻ جو ڪرڻ آڌرم ۽ نه ڪرڻ ڌرم آهي. جي اوهين ريشن ۾ لکيل موڙلي ٻوجها آدي ڪرم ڪريو ته ڇا ڌرم نه آهي؟

٣٦. (ص) پر مشهور پراڻين جو پهريون ڏاڪو- پرشن- ڏسو، ويد اناادي آهن، آن ريت موڙليءَ جو ڪئين و ڪئي هوء؟ جاڪار ته آچي ڏيکارا پرتيڪش هڻا! ڏسيءَ ريت نه پوءِ ٻيترن ۽ ٻراڻن ۾ هتا ڪي وٺي آهي. جڏهن ماڻهن جو گيان ۽ سامرٿ ڪهڙي رهيو، ته پرميشور جي ڌيان ۾ اهو آچي سگهيا. موڙليءَ جو ڌيان ۾ آچي سگهيا. موڙليءَ جو ڌيان نه ڪري سگهجي ٿو، تنهنڪري موڙلي پوڄا اڳيائين لاءِ آهي جاڪار ته ڏاڪو ڏاڪو ڪري چڙهندو نه ڪولي اچي پهچي وڃي ٿو. پهريون ڏاڪو ڇڏي ڪو مٿي وڃي ٿو ته ڪڏهن رهي سگهندو، تنهنڪري موڙلي پهريون ڏاڪو آهي ۽ آڳتي پوڄيندي پوڄيندي جڏهن گيان ٿيندو ۽ انتهڪرڻ پوتر ٿيندو، تڏهن پرماتما جو ڌيان ڪري سگهندو. جيئن نشان چيندڙ پهرياڻين وڏي نشان ۾ لڳي، ٽولو آدي هڻندي هڻندي پوءِ ننڍڙن نشانن کي به هڻي سگهندو آهي، ساڳيءَ طرح اسٿول موڙليءَ جي پوڄا ڪندي ڪندي سوکم برهم کي به پراپت ڪري سگهندو. جهڙي ريت ڇوڪريون ٻه ڪنهن گڏين واند ڪنديون آهن، جيسين سچو پتي نٿو ملي. تيسين موڙلي پوڄا ڪرڻ ڪو خراب ڪم ڪونهي.

اتر- جڏهن ويد ودهيءَ ڪرم ڪرڻ ڌرم آهي ۽ ويد وروڌ آچرڻ ڪرڻ اڌرم آهي، ته اوهانجي چوڻ موجب ته موڙلي پوڄا ڪرڻ اڌرم سڏ ٿيندو!

٣٦. (ب) ناستڪ ڪير آهن؟ [١]جي جي ڳالهه ويد وروڌ آهن، لکڻي پرماڻ موڙ ڇڏي ناستڪ پڇوڻ ٿيندو. ڏسو:—

नास्तिको वेदनिन्दकः ॥ ११ ॥ मनु० [२ । ११]

या वेदबाह्याः स्मृतयो याश्च काश्च कुदृष्टयः । सर्वास्ता निष्फलाः प्रेत्य तमोनिष्ठा हि ताः स्मृताः ॥ २ ॥

उत्पद्यन्ते च्यवन्ते च यान्यतोऽन्यानि कानिचित् । तान्यर्वाक्कालिकतया निष्फलान्यनृतानि च ॥ ३ ॥

मनु० अ० १२ ॥ [९५ । ९६]

(١) [هي منوسمرتيءَ جي ٻئي باب ٢ جي شلوڪ ١١، ۽ ٻارهين باب ١٢ جي شلوڪن ٩٥-٩٦ جا ترجما آهن. اُرٿاٽ]:- منوجي ٿا چون ته جو ويدن جي نندا اُرٿاٽ [سندس] اَپمان، تياڳ يا انهي وروڌ آچرڻ ڪري، سو ناستڪ ٿو سڏجي.

٣٦. (الف) ويدن وروڌ سکيا ڏيندڙ پستڪ- (٢) جيڪي گرنٿ ويد وروڌ ڪوڙا پرش جا ٺاهيل آهن، سي سنسار کي ڏک ساڳر ۾ ٻوڙيندڙ آهن. انهي سمورن نشفل، استيه، اندڪار روپ هن لوڪ ۽ پرلوڪ ۾ ڏک ڏيندڙ آهن. (٣) جي ويد وروڌ گرنٿ پيدا ٿا ٿين سي ٿوري عرصي ڪري جلد نشٽ ٿا ٿين، انهن کي مڃڻ اجايو ۽ ڪوڙ آهي. برهما کان

यद्वाचानभ्युदितं येन वागभ्युद्यते । तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते ॥ १ ॥
यन्मनसा न मनुते येनाहुर्मनो मतम् । तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते ॥ २ ॥
यच्चक्षुषा न पश्यति येन चक्षूंषि पश्यन्ति । तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते ॥ ३ ॥
यच्छ्रोत्रेण न शृणोति येन श्रोत्रमिदं श्रुतम् । तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते ॥ ४ ॥
यत्प्राणेन न प्राणिति येन प्राणः प्रणीयते । तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते ॥ ५ ॥ केनोपनिषद् ॥

(۱) جي "اسمورتي" اُپاسنا کان جدا ٿيل الاهي پرڪرتيءَ ڪارڻ ڪنهن به ٻوهه جي اسٿان کي نه چئجي ٿو، سي آنڌڪار اُپاسنا اُڪيان ۽ دک ساگر ۾ ٻڏن ٿا، ۽ جي "سمورتي" [اُپاسنا] ڪارڻ مان جدا ٿيل ڪاريه روپ ٻوٽوي آدي ۾ ٿون، ٻڌن ۽ وٽن آديءَ جي جون ۽ منهن آديءَ جي شرڀون جي اُپاسنا ٻوهه جي اسٿان تي ٿا ڪن، سي انهن کان به وڌيڪ انڌڪار [۾ پئجي] اُپاسنا مهامورک ٿيئي، گهڻي وقت تائين گهور دک روپ نرڪ ۾ ڪري مهاڪليش ڀوڳين ٿا. (۲) جو سڀني جڳت ۾ وياپڪ آهي، انهن نراڪار پرماتما جي ماپ، پيت يا مورتي نه آهي. (۳) جو واڻيءَ جي اِڇا ڪونهي، اُپاسنا جي جل آهي، وتوا اهڙو [پرڪاش] ورتو ڪونهي، پر جنهن جي آسري ۽ سڀني واڻيءَ جي ورڻن [ڪرڻ] ٿي ٿي، انهن کي تون ٻوهه جاڻ ۽ سندس اُپاسنا ڪر. انهن الڳ جو جيڪي آهي، سو اُپاسنا ڪرڻ جوڳو ڪونهي. (۴) جو من سان اِڇا ڪري من ۾ اچو آهي، ۽ جو من کي جاڻي ٿو، تنهنکي تون ٻوهه سمجهه، سندس اُپاسنا ڪر. انهيءَ کان جدا جي جيو ۽ انتهڪرڻ آهن، تنهن اُپاسنا ٻوهه سمجهي نه ڪر. (۵) جو اکين سان نٿو ڏسجي، ۽ جنهن جي ڪري جيئڙي اکيون ڏسن ٿيون، تنهنکي تون ٻوهه سمجهه ۽ تنهنجي ئي اُپاسنا ڪر. ۽ جي سورج، ٻجلي، اگني آدي جڙ پداوٿ انهن الڳ آهن، تنهن اُپاسنا نه ڪر. (۶) جو ڪنن سان ٻڌڻ ۾ نٿو اچي، جنهن جي ڪري ڪن ٻڌن ٿا، تنهنکي تون ٻوهه سمجهه ۽ تنهنجي ئي اُپاسنا ڪر. انهن سواءِ شبد آديءَ جي اُپاسنا سندس اسٿان تي نه ڪر. (۷) جو پراڻن کان چلائڻ نٿو ٿئي، جنهن سان پراڻ گتي [چال] کي ماڻي، تنهن ٻوهه کي تون سمجهه ۽ تنهنجي ئي اُپاسنا ڪر. هيءَ جا انهن جدا وايو [هوا] آهي تنهنجي اُپاسنا نه ڪر. اهاڻي اليت لکيل آهن، لکيل پرايت [حاصل] ۽ اپرايت [غير حاصل] ٿئي جو لکيل آهي. پرايت جو جڳن ڪو ڪڏهن ويل هجي ۽ انهي اتان اڳاري جڙ. اپرايت جو جڳن جي جيت! اهو جهڙي ڪڏهن به نه هجي گهڻو ۾ ڪڏهن نه ڪري، نه ٿئي جي سمگهه نه هجي، ونياهو نه رهي، آدي اپرايت جا لکيل ملن ٿا. جس انسان جي ڳڻان ۾ اپرايت آهي سو پرمسور جي ڳڻان ۾ پرايت آهي، تنهڪري انجو لکيل ڪيو اٿس. تنهڪري ٻئي آديءَ جي مورتي پوڄا ناڪل لکيل آهي.

۳۱ (س) مورتي پوڄا مهاپاپ آهي. پرشن- مورتي پوڄا ۾ ڪو پاپ نه ڪونهي.

اُتر- ڪرڻ پوڄاري جا ٻي ليکا آهن. [مهڙا] ويٺ [اُپاسنا] جي ڪرڻ پوڄ

سان آواهن لاءِ ڪريون ٿيون سين ديوتا لاءِ اچي. ۽ آواهن * ڪرڻ ڪالهوءِ پڪڙ مڪ پسر اچي وسرجن ڪرڻ ڪري هليو ٿو وڃي.

اُتر – جي منتر پڙهي آواهن ڪرڻ ڪري ديوتا هليو ٿو اچي ته مورتي چرڻ چر ڇو نٿي ٿئي؟ ۽ وسرجن ڪرڻ ڪالهوءِ [مورتي] هلي ڇو نٿي وڃي؟ وري ڪٿان ٿو اچي ڪيڏانهن ٿو ۽ وڃي ڪيڏانهن ٿو؟ ٻڌو ڀائرو! پورڻ [هر وسنو ۾ موجود] پرماتما نه اچي ٿو ۽ نه وڃي ٿو! جي آواهن منترن جي زور تي پرماتما کي سڏي ٿا سگهو، ته سائين تي منترن سان پنهنجي مئل پٽ جي شرير ۾ [لڪڙي وٺ] جيو ڪي گهرائي ڇو نٿا وٺو؟ شترو جي شرير ۾ جيو آتما جو وسرجن ڪري ڇو نٿا ماري سگهو؟ ٻڌو ڀائرو! ڀورڙا لوڪو! اهي پوپ ٺڳ آهن جي اوهانکي ٺڳي پنهنجو سوارٿ ٿا ڪڍن. ويدن ۾ ڪٿ آديءَ جي مورتي جي پوڄا ۽ پرمشرو کي آواهن ۽ وسرجن ڪرڻ جو هڪ اکر به ڪونهي.

प्राणा इहागमन्तु सुखं चिरं तिष्ठन्तु स्वाहा। आत्मेहागच्छतु सुखं चिरं तिष्ठतु स्वाहा। -پرشن
इन्द्रियाणीहागच्छन्तु सुखं चिरं तिष्ठन्तु स्वाहा।

آدي ويد منتر آهن! ڇو ٿا چئو ته ڪونهن؟

اُتر – اڙي ڀائرو! ٿوري گهڻي لوڙ وٺ ڪم آڻيو! اهي سڀ وام مارگين جي من گهڙت ويد وروڌ تنتر گرنٿن ۾ لکيل پوپن جون لاهيل سٽون آهن ۽ نه ويد وچن!

٣٦. (س) تنترن جا گوڙت ڪوڙا آهن- پرشن- ڇا تنتر ڪوڙا آهن؟

اُتر – هائو! بلڪل ڪوڙا آهن. جهڙيءَ طرح آواهن، پران پرتشٺا [مورتيءَ ۾ ساه وجهڻ جي ڪريا] آدي، سنان آديءَ جي مورتي جا منتر ويدن ۾ هڪ منتر به ڪونهي. تنتر اسنان آدي وچن به نه آهن اوڻاسيو ٿيو به [الڪل] ڪونهي ته–

स्नानं समर्पयामि

पाषाणादि मूर्तिं रचयित्वा मन्दिरेषु संस्थाप्य गन्धादिभिरर्चेत्।

اوڻاسيو آديءَ جي مورتي ٺاهي مندرن ۾ اسٿاپن ڪري چندن اڪشت [چانورن] آديءَ سان پوڄا ڪجي، اهڙو ڏور به ڪونهي.

٣٧. (س) ويدن ۾ مورتي پوڄا جو نشيڌ :- پرشن- جي ويدن ۾ وڌي [اجازت] ڪانهي ته ڪنڊن [منع] به ڪونهي، ڇو جي ڪنڊن آهي ته प्रतिमा सदृशी निषेधः [اوڻاسيو] مورتي جي پوڄا ڪري ٿي ڪنڊن ڪي سگهي ٿو.

اُتر – وڌي ته ڪانهي، پر پرماتما جي اسٿان تي ڪنهن ٻئي پدارٿ کي پوڄا پرگهٽ ته پوڄ ڪسر جي. [اپرو اسڪل آهي]. پوڄ جو ته بلڪل نشيڌ ڪيل آهي. ڇا اپورو وڌي [موجود نڪي ڪان اڳر ڪنڊ] ڪين نڪرندو آهي؟ ٻڌو! هيءَ آهي:–

अन्धन्तमः प्रविशन्ति येऽसम्भूतिमुपासते। ततो भूय इव ते तमो य उ सम्भूत्यां रताः ॥ १ ॥

यजुः अ० ४० । मं० ९ ॥

न तस्य प्रतिमा अस्ति ॥ २ ॥ यजु० अ० ३२ । मं० ३ ॥

* آواهن ڪرڻ=گهرائڻ يا سڏائڻ. وسرجن ڪرڻ=موڪل يا رخصت ڏيڻ.

اهڙو آهي جهڙو سندءِ استريءَ جي ڀيٽ جو وواهه ڪري سنياس ورتي جو درشن ڪري!

٣٦- (ب) مورتيءَ ۾ پرميشور جو مهما:- پرشن- جي پرميشور وياپڪ آهي ته مورتيءَ ۾ ڇو نه آهي. پوءِ ته ڪيئن پدارٿ ۾ ڀاونا ڪري پوڄا ڪرڻ جو چگو ڪيئن ڪيهي؟ ڏسو-

न काष्ठे विद्यते देवो न पाषाणे न मृण्मये । भावे हि विद्यते देवस्तस्माद्भावो हि कारणम् ॥

[اُتاسر] پرميشور ڏيو ڪاٺ، نه پٿر ۽ نه مٽيءَ جي ٺاهيل پدارٿن ۾ آهي، بلڪ پرميشور ته ڀاو [تصور] ۾ موجود آهي. جتي ڀاونا رکبي اُتي پرميشور سڌ ٿيندو.

اتر- جڏهن پرميشور سروو وياپڪ آهي، ته ڪنهن هڪڙيءَ شيءِ ۾ پرميشور جي ڀاونا رکڻ ۽ ٻيءَ ۾ نه رکڻ- هيءَ اهڙي ڳالهه آهي، جهڙي ڪنهن چڪرورتي راڄا کي سموريءَ راڄ سڄا کان ڇڏائي ڪنهن ننڍڙيءَ جهوپڙيءَ جو مالڪ مڃڻ! ڏسو! هيءَ ڪيڏي نه وڏي بي عزتي آهي! اهڙيءَ ريت تو ارهين پرميشور جو به اپمان ڪريو ٿا! جي وياپڪ مڃيو ٿا ته باغ مان گل ۽ پان ڇني [ان کي] ڇو چاڙهيو ٿا؟ چندن گهي ڇو لڳايو ٿا؟ ڏوپ ٻاري ڇو ٿا ڏيو؟ گهنڊ، گهڙيال، جهانجهه، پکاوجن ڏئي ڇو ٿا وڄايو؟ ساڻ ماريندا ڪٽيندا رهو؟ اوهانجن هٿن ۾ آهي، پوءِ هٿ جو ڇا ٺاهيو [جوڙيو]؟ مٿي ۾ آهي، پوءِ مٿو ڇو ٿا لوايو؟ اُن جل آديءَ ۾ آهي، ته پوءِ نئيويد [ڀوڳ] ڇو ٿا ڌريو؟ جل ۾ آهي، پوءِ اشنان ڇو ٿا ڪرايو؟ پرماتما ته انهن سڀني پدارٿن ۾ وياپڪ آهي، اوهان پوڄا ڪنهنجي ٿا ڪريو؟ وياپڪ جي يا وياپيه جي [اُنجي جنهن ۾ پرماتما وياپڪ ٿي رهيو آهي]؟ جي وياپڪ جي ٿا ڪريو ته پٿر ۽ ڪاٺ آديءَ تي چندن ۽ گل آدي ڇو ٿا چاڙهيو؟ ۽ جي وياپيه جي ٿا ڪريو ته پوءِ اهڙو ڪوڙو ڇو ٿا ڳالهايو ته اسين پرميشور جي پوڄا ٿا ڪريون؟ اسين پٿر آديءَ جي پوڄا ڪندڙ آهيون، انهن سچ ڇو نٿا چئو؟

٣٦- (ب) سچي ۽ ڪوڙي ڀاونا:- هاڻي ٻڌايو "ڀاو" سچو آهي يا ڪوڙو؟ جي چئو ته سچو آهي ته پرميشور اوهانجي ڀاونا هيٺ بڌجي ويندو! [جو اسيتو آهي] ورتي اوهان مٽيءَ ۾ سون چانديءَ آدي، پٿر ۾ هيرن پني آدي سمنڊ ڦيڻ ۾ موتي، پاڻيءَ ۾ گيهه کير ۽ ڏڌ آديءَ ۽ ڏوڙ ۾ مَيدي کنڊ آديءَ جي ڀاونا رکي انهن اهڙو ڇو نٿا ٺاهيو؟ اوهين ڏک جي ڀاونا ڪڏهن به نٿا ڪريو، سو ڇو ڏک مليو؟ ۽ سک جي ڀاونا سدائين ڪندا ٿا رهو، پوءِ سک ڇو نٿو حاصل ٿئيو؟ انڌو ماڻهو اکين جي ڀاونا ڪري ڇو نٿو ڏسي سگهي؟ اوهين مرڻ جي ڀاونا نٿا ڪريو، پوءِ مري ڇو ٿا وڃو؟ انهيءَ ڪري [سنئين آهي ته] اوهانجي ڀاونا سچي ڪانهي، ڇاڪاڻ ته جا وستو جهڙي آهي انهن ۾ تهڙي [هجان] رکڻ جو نالو آهي ڀاونا. جهڙيءَ ريت اڳيءَ ۾ اڳي، جل ۾ جل سمجهڻ! جل ۾ اڳي ۽ اڳيءَ ۾ جل سمجهڻ اڀاونا ٿي سڏجي، ڇاڪاڻ ته جهڙي کي اهڙو سمجهڻ گيان ۽ ٻئي ريت سمجهڻ اگيان آهي. انهن ڪري [سڌ ٿيو] ته اوهين اڀاونا کي ڀاونا ۽ ڀاونا کي اڀاونا چئو ٿا.

٣٦- (س) مورتين ۾ ايشور جو آواهن ڪرڻ:- پرشن- سائين! جيسين وڏا مندرن

ه جڏهن سنڌيءَ جي غلط چوڻي آهي:- "سوال- ڀر ڀلو يا وساه؟" "جواب- وساه!"

ڄاڻي سگهي ٿو، ڇو ته جو سمجهي ٿو ته هن وقت ڪا مولڪي ڪو ڪو ته ٿو ڏسي. انهن ڪري جو اڳيئي ڪندي نٿو ٿي سگهي. اهڙا شڪي دوش پڻ آدي ۽ جي مورتين جي پوڄا ڪرڻ ۾ ڄاڻ نٿا. هيٺيئر ڏسو! ته جو پٿر آدي مورتين کي نٿو مڃي، ۽ جيڪو سرو ويا پڪ سرو انتريامي نياءِ ڪاري پرماتما کي هر هنڌ (موجود) ٿو ڄاڻي ۽ مڃي سو پرش هر وقت ۽ سروٿا پرميشور کي سڀني جي برن ڀلن ڪرمن جو ڏسندڙ سمجهي، ۽ هڪ ڪڻ جيترو به پاڻ کي پرماتما کان جدا نه سمجهي، ڪڪرم ڪرڻ ته ڇا، بلڪ من ۾ بڇڙائي به ڪري سگهي! ڇاڪاڻ ته جو سمجهي ٿو ته جي آءٌ من وچن ۽ ڪرم سان ڪو به برو ڪم ڪندس، ته ان انتريامي جي نياءِ انوسار سزا کان ڪڏهن به بچي نه سگهندس.

٣٦. (الف) نام سمرڻ جي وڌيڪ وضاحت:- ڪي ماڻهو ياد ڪرڻ مان ڪوبه فائدو ڪونه ٿا سمجهن، بلڪ ڪرڻ سان ئي فائدو ٿئي ٿو. مگر سڪ ۽ حب سان جيڪا ڪري ٿو سمجهي سگهجي ٿي.

پرشن- ڇا ڪا وقتي فائدو آهي؟ پراڻن ۾ هر هنڌ نام سمرڻ جو وڏو مهاتم جو لکيل آهي، اسر ڪٿي؟

اتر- ڪالي وڏا جو اوهانجو رستو سڌو ڪرلهي، جنهن ڪري اوهين نام سمرڻ ڪيو واڪ غلط آهي.

پرشن- اسانجو رستو ڪهڙو آهي؟

اتر- ويد ورڌ!

پرشن- ڀلا هيٺيئر اوهين اسانکي ويد موجب نام سمرڻ جي رستي سمجهايو.

اتر- نام سمرڻ هن رستي ڪجي ته "نياءِ ڪاري" اهڙو جو هڪ نالو آهي. ان نالي معنيٰ جو سندس ارٿ آهي اوڻاسي جيئن پرماتما پکپات ڇڏي سڀني جو ٺيڪ ٺيڪ نياءِ ٿو ڪري، تيئن اسين به ڪرڻ ڪري نياءِ وارا وڌوار سدا ڪجن، ۽ انياءِ ڪڏهن نه ڪجي. اهڙي ريت (عملي ذڪر سمرڻ ڪرڻ ڪري) ٿوري ڏينهن ۾ مڪتي جو ڪلياڻ ٿي سگهندو.

٣٦. (ب) پرميشور ڪڏهن به شرير نٿو وٺي:- پرشن- اسين ته سمجهون ٿا ته پرميشور نراڪار آهي، پر ان شو، وشنو، گڻيش، سورج ۽ ديوي وغيره جا شرير ڌارڻ ڪري، رام، ڪرشن آدي اوتار ورتا آهن، انهيءَ ڪري ان سندس مورتي ٿي ٿئي. ڇا هي ڳالهه به ڪوڙي آهي؟

اتر- هائو، هائو! ڪوڙي آهي. ڇاڪاڻ ته "अकायम् अज एकपात्" (ڄاڻاءُ) اهڙين منترن ڪري پرميشور کي ڄمڻ ۽ مرڻ ۽ شرير ڌارڻ ڪرڻ کان الڳ ڄاڻايو آهي. ورڻي ڳالهه سان به پرميشور جو اوتار ڪڏهن ٿي نٿو سگهي، ڇاڪاڻ ته جو آڪاش جيان هر هنڌ وياپڪ، اننت ۽ سک دک ۽ ڏسڻ ۾ اچڻ جهڙن گڻن کان پري آهي، سو هڪ ننڍڙي ويرج، گرڀاشيه [اگرڀ] ۽ شرير ۾ ڪيئن ٿو اچي سگهي؟ اچي وڃي اهو ٿو جو ايڪ ديشي [هڪ هنڌ رهندڙ] آهي. جو اچل، ڏسڻ ۾ نه ايندڙ ۽ جنهن کان هڪ پرماڻو به خالي نه آهي، تنهنجو اوتار ٿيڻ

● اڪايم ڪتابا ۾ شرير رهت، اجي شڪ يجرويد ٣١ باب ٣٠ جي منتر ٨ ۾ آيل آهي.

جي اوسطا وارا ٿين، ۽ ورهاست [تماثيل] ماڻهوءَ جهڙا ٿين ٿا آهن. انهيءَ ورق وانگر آدمي جهڙيءَ طرح سمگاريل اسٽريءَ سان ڪٽ، رنگ، واڄا، بوٽ، وغيره استعمال ڪبا [وسيلن جو قائل] آڪار وارا ٿين، ۽ ويهڻ ٻيهڻ ٻڌايون آهي. جنهن ڪري ڪهڙا سڪ، گهڻا، ٿوري مال ۽ ٻاجا آدمي گهڻا ٻيا وڃائين ٿي [ڪٿاٿ] گاهه شور ٿا مچائين. انهيءَ لاءِ رهڻ ڪرڻي ۽ ونعه آدمي جي هيٺين جا چيلا چيلن جي جاءِ ٻي سڌن لاءِ اچي ٿا. ويا آدمي عورتن جي ٿالهن سان اسٽيج تي گهوڙا ڪلاس وارا انهي گرامت لاءِ ٿا. سڌي ٿالهي ڪيائون پوئتي ۽ لڳا سڌن ڪيا ٻسائي. پوءِ ته انهيءَ اهڙي عجيب مايا وجهڻ لڳا، جو ٻئي جون مورتون ناهي، لڪائي ڪمهن ٻهار ٻه جهنگ آدمي ۾ ڪي آيا، يا ڏرندي ۾ ٻوري جنڊيائون. پوءِ ٻيهن چيلن ۾ اوسط ڪيائون ته اسانکي واسطو سيهي ۾ مهادين ٻاروليءَ واڻا، ڪرشن، سيتا، رام يا لڪشمي نارائڻ، شيو، هنومان آدمي جيو آهي ته اسين ملائيءَ ملائيءَ جاءِ تي آهيون. اسانکي آسان آهي سڌو ۾ استعمال ڪر، ته لون تي اسانجو پوڄاري بڻجي، اسين من گهريو ڦل ڏيندا آهيون. مسجد جي موڙهن ۽ ڪنهن جي گهوڙهن ٻوٽن جي ليلا ٻڌي سچ لڳي ٿي ويو. ڪاڻي ٻڌايائون ته انهيءَ اما مورتي آهي ڪئي؟ پوءِ جنه انهن کي ورائيو ته ڪنائي تڪر يا جهنگ ۾ آهي. مون سان گڏجي هلو ته ڏيکاريان. پوءِ انهن انهن جي لڳ سان وٺي اتي پهچي [اما لعل موجب] ڏيکي، ۽ عجب ۾ پئجي ان پوءِ جي نمرن تي ڪري ڇڏيائون، ته اوهان تي هن ديوتا جي تمام گهڻي ڪرپا آهي. هيٺ اوهين [مورتيءَ کي] کڻي هلو ۽ اسين سڌو لهرائي ڏينداسين. ان ۾ هن ديوتا کي وهاري اوهان لئي پوڄا ڪجو، ۽ اسين اسين هن پرڻاٽي ديوتا جي درشن [ديدار] ۽ سيوا [پوڄا] لاءِ متي ليڪون] ڪري من گهريو ڦل پائينداسون. انهيءَ نموني جڏهن هڪڙي ليلا وڃي، ته پوءِ ٻين ارڙن ۾ ڪيس ڏسي پهنجي گذران لاءِ چال جڪيت ڪري مورتون اڀارين ڪيون.

٣٦- مورتي پوڄا جو ڏيلن سان ڪنڊن :- پرشن:- پرميشور نراڪار آهي، جو قديم ۾ نظر اچي سگهي، تنهنڪري مورتي اوس هٿ ڪئي. ڀلا جي هو ڪيهي ... اما ڪڻن جي مورتيءَ اڳيان اچي هٿ بڌي پرميشور کي ياد ڪيا ڪن ۽ سندن ڀالو ٿا وٺي ته ان ۾ نقصان ڪهڙو آهي؟

اتر:- پرميشور نراڪار ۽ سرو وياپڪ هئڻ ڪري سندس مورتي ٺهي ئي نٿي سگهي، ورڻي جي مورتيءَ جي رکي ڏسڻ ڪري لئي پرميشور جي سمرڻ ٿئي، ته پرميشور جا ڪاهيل ڀرتوي، جل، اگني، وايو ۽ ونسپتي آدي انيڪ پدارٿ جن ۾ ايشور ادڀت رچنا ڪئي آهي، [موجود آهن]. انهيءَ رچنا وارن ڀرتويءَ پهاڙن آدي پرميشور جي ٺاهيل مها مورتين ميڄهان لي لوڪن جون ٺاهيل مورتون اڳين لهون، جا ڏسي پرماتما جو سمرڻ ڪري سگهجي؟ اوهان جو چوڻ ته مورتيءَ کي ڏسڻ ڪرڻ پرميشور جي ياد ڪري ئي اچي، بلڪل ٺيڪ آهي. جاڪاڻ ته جڏهن مورتي اڳيان نه هوندي ته پرميشور جي سمرڻ ته رهندو ڪري ۽ ايڪانت هٿ ڪري، مطعم چوري ولهار آدي ڪڪرم من ۾

براهمڻن سنڌس ايمان ڪتو هوندو. [جنهن لي] هي براهمڻن جي ورڏ مت [ڦرو ڪيو هوندو] ۽ انڪ چڪر الڪمت آدي شاستر نهي ورڏ من گهڙيا ڳالهيون ٺاهيون هونديون. مٿي واهن ناڻي سنڌس چيلو ٿيو جو چڪرانڪ ورڏ ۾ پڪا ٿيو هو. تنهنجو چيلو ٿيو ياون آچاريه جو ٿيو ڪتب ۾ پڪا ٿيو هو. ڪي ڪي سنڌس نالو بدلائي "ياون آچاريه" به چون ٿا. انهن ڳالهيون براهمڻ ٿيل ۽ انهن ڪيل رامانج چڪر الڪمت ٿيو. ان کان اڳي ڪي ٻانڌا جا گرنٿ ڦلامتا هوائون. رامانج ڪجهه سنسڪرت پڙهي، سنسڪرت شلوڪن ۾ گرنٿ ٺاهيا، شاريرڪ سوتر ۽ اپنشدن جي ٽيڪا شنڪر آچاريه جي ٽيڪا جي ورڏ ٺاهيا ۽ شنڪر آچاريه جي ڏاڍي گلا ڪئي.

٤٤. (ٿ) رامانج ۽ شنڪر مت پنٿ جي آلوچنا:- شنڪر آچاريه جو مت آهي ادوئيت، ارٿات جيو ۽ برهم هڪ ٿي آهن ۽ ٻي ڪابه وستو سچي هستي نٿي رکي، جڳت پربنچ آهي، سڀ ڪجهه مٿيا مايا روپ ۽ اعتبار آهي. انهي ورڏ رامانج جو [مت آهي] ته جيو برهم ۽ مايا تنهي نت آهن. اڃي شنڪر آچاريه جو مت [ارٿات برهم کان الڳ جيو ۽ ڪارڻ وستو کي نه مڃڻ] چڱو ڪونهي. ورڻي رامانج جو مت آهي وششٽ ادوئيت [ارٿات] جيو ۽ مايا سميت پرميشور هڪ آهي، اهو ٽن جو مڃڻ ۽ ادوئيت [هڪ] نه چوڻ اهڙي ٻاڪي ۾ [رامانج جو مت] بلڪل اجايو آهي. جيو کي بلڪل ايشور جي آڌين ۽ پرتنتر مڃڻ، ڪنٺي، تلڪ، مالها، مورتي پوڄا وغيره پاکنڊ مت آدي جو هلائڻ اهي خراب ڳالهيون چڪر انڪت آدي ۾ آهن. جهڙا چڪر الڪمت آدي ويد ورڌي آهن، تهڙا شنڪر آچاريه جي مت وارا ڪونهن.

٤٥. مورتي پوڄا جو آرنڀ ٿيڻ:- پرشن:- مورتي پوڄا ڪٿان شروع ٿي؟

اُتر:- جينين کان.

پرشن:- جينين ڪٿان هلائي؟

اُتر:- پنهنجي مورکتا مان.

پرشن:- جيني ٿا چون ته شانت ڌيان اوسٿا ۾ ويٺل مورتي ڏسڻ ڪري پنهنجي جيو جي به اهڙو ئي چڱو پرڻام ٿو ٿئي.

اُتر:- جيو چيتن آهي ۽ مورتي جڙ آهي. مورتيءَ جهڙو جيو به جڙ ٿي ويندو ڇا؟ هيءَ مورتي پوڄا رڳو پاکنڊ مت جينين جو هلايل آهي. تنهنڪري سنڌس کنڊن ٻارهين سملاس ۾ ڪنداسون.

پرشن:- شاڪت آدي لوڪن مورتين [ڪاڻيا] ۾ جينين جو نقل ڪونه ڪيو آهي، ڇاڪاڻ ته ويشنو آدي لوڪن جهڙن مورتين جينين جي مورتين جهڙيون نه آهن.

اُتر:- هائو! اهو برابر آهي، جينين جهڙيون ناهن ها ته جينين جي مت ۾ ورهن ها. انڪري جينين جي مورتين ورڏ ٺاهيون، ڇاڪاڻ ته سنڌن ڪم آهي جينين سان ورڏ ڪرڻ ۽ انهن [ويشنون] سان ورڏ ڪرڻ آهي ڪم سنڌن [جينين جو]. جينين مورتيون اگهاڙيون ڌيان

الي ٻهڄڻو ٻاٻت ۽ اُوحڪ هن رنب آهي :-

पवित्रं ते विततं ब्रह्मणस्पते प्रभुर्गात्राणि पर्येषि विश्वतः । अतप्ततनूर्न तदामो अश्नुते शृतास इद्वहन्तस्तत्समाशत ॥ १ ॥
तपोष्पवित्रं विततं दिवस्पदे ॥ २ ॥ ऋ० मं० ९ सू० ८३ मन्त्र १ । २ ॥

(١) [اوتاسد] عي برهماتڊ ۽ ويدن جي پالنا ڪندڙ سرو سامرٿ ڪتاسد ۽ سرو شڪتيمان پرڀو! اوهان ٻهمدي وياپڪ [هرهنڌ موجود ڪيءَ] سڀهان سنسار جي سڀني ڀاڱن ڪي وياپڪ [ڀاڱ ۽ سماڻي] رکيو آهي. اهو اوهانجو وياپڪ ۽ پوتر سروروپ آهي، تنهنڪي اوهيمود سجهه پنهنڊ، شر [من ورکڙ]، دم [اندرين کي روڪڙ]، يوگ ابياس، جهتندري، سسنگ آدي تپسيائن کان رهت انتهڪرڻ * واري ڪچي آتما پراپت نٿي ڪري، ۽ جي عقن تپسيائن کان شڌ ٿيل آهن، سڀئي اهو تب ڪندي تنهنجي انهيءَ پوتر سروروپ کي چڱيءَ پر پراپت ڪن ٿا. (٢) جي پرڪاش سروروپ پرمصور جي سرشٽيءَ پر وستار پروڪ پوتر آچرڻ [علم چاسد روپي] تب ڪندا آهن، سڀئي پرماتما کي پراپت ڪري لاءِ يوڳه ٿيا آهن.

هينئر ويچار ڪريو ته راماتوي آدي لوڪ هن منتر مان "چڪرانڪت" ڪيئن ڪيڙيءَ طرح ٿا سڌ ڪن؟ ڀلا پڌاريو ته آهي ويدوان هٺ يا اوڊوان؟ جي چئو ته ويدوان هئا، ته اهڙو ارٿ هن منتر جو ڇو ڪيائون؟ جاڪاڻ ته هن منتر ۾ अतप्ततनूः شبد آهي ۽ نه अतप्तमुद्रैकदेश! وري "अतप्ततनूः" هي [هورن هي] تهن کان جوڙيءَ جي پاڙ تائين [شرير جي آنگن جي] سمره جو نالو آهي. اهڙا ٻچڻ مڃي جي چڪرانڪت لوهه ٻاهه کان [ٻاڙ] ٻيلاڙ سر پڪار ڪندا، ته ٻهمهين شرين کي پئيءَ پر ٽوڪي سڄا شرير ساڙهيندا. پر اهو نه هن منتر جي ارٿ کان اٽڙ آهي، جاڪاڻ ته هن منتر ۾ سجهه ڀاشڻ آدي پوتر ڪرم ڪري لي تب سمجهو ويو آهي.

(ऋतं तपः सत्यं तपः श्रुतं तपः शान्तं) तपो दमस्तपः स्वाध्यायस्तपः ॥ तैत्ति० प्र० १० अ० ८ ॥

٣٣. (ٺ) تپ جاڪي ٿا چون:- تپ آهن اهڙا، اوتاسد جئن جو ٽين شڌ ڀاو نا رکڻ، سچ ڳالهائڻ، سچ ڪرڻ، من کي اڌرم ڏانهن وڃڻ نه ڏيڻ، ٻاهرين اندرين کي انياءِ آچرڻ پر وڃڻ کان روڪڻ، اوتاسد شرير اندرين ۽ من سان چڱن ڪرمن جو آچرڻ ڪرڻ ۽ ويد آدي اڪر ۽ ڌرم پڪتف ڪرمن جو نالو آهي تپ. ڌاتوءَ کي ٽپائي جهڙيءَ ٿي ساڙڻ تپ ڪيئن!

ڏسو! چڪرانڪت لوڪ پاڻکي وڏا وشنو ٿا مڃن، پر تن پنهنجي [پراڻي] رواجن ۽ ڪڪرم ڏانهن ڏيان نٿا ڏين.

٣٣. (ت) چڪر انڪت مت جا بانيڪار:- انهيءَ هورين پاٻر رچيندڙ شٺ ڪوپ ٿيو آهي [انهن ٻاٻت] چڪرانڪتن جي لئي ٻنڪن ۽ ٻنگمس مال ٻستڪ پر جا "ڀاڳاوت" جي ٿاميل آهي، انهن پر لکيل آهي ته:- "विज्ञेय सूर्य विचार योगी" ॥ اهڙا وچن چڪرانڪتن جي ٻستڪن پر لکيل آهن. شٺ ڪوپ يوگي جهڙي تامي ورکني سامائري ڪندو رهندو هو، اوتاسد ڪهڙو ذات پر پيدا ٿيو هو. ان جي پراچين کان پڙهڻ يا ٻڌڻ ڪهڙو هوندو ته

* من، ٻڌي، چت ۽ اهنڪار جي سمره جو نالو آهي انتهڪرڻ.

جي ٺهيا ڪري رکيا آهن. موڪ لوڙو ۽ ٻيهڪو عقل هلائي ڏٺو ۽ ٻڌاءِ، ته وشنوءَ ورو، شو آدي ڪهڙي سمورا ٿانا هڪڙيءَ اڌ ربت [ٿالي] سرونشکا [سيمي کي لهر ۽ رکڻ واري] سرو ترپالي جڳ ٻشو جي اهڙي ڳالهه ڪئي، سياه واري هٿ ڪري سنڌس تي ٿالا آهن، جا ٻيا اهڙن موڪن لي اسهر جو ڪوب ته آهيو هوندو ؟

٣٤. ب چڪرانڪت وشنون جي ليلا:- هيٺ ڏسو چڪرانڪ وشنن جي عجب ليلا:-

तापः पुण्ड्रं तथा नाम माला मन्त्रस्तथैव च । अमी हि पंच संस्काराः परमैकान्तहेतवः ॥
अतप्ततनुर्न तदामो अश्नुते । इति श्रुतेः ॥ [रामानुजपटलपद्धती]

ارٿاٿ (तापः) سنک، چڪر، گدا ۽ پدم جا ليا ٺاهه ۽ ليائي انهن جي ٿاڻ (ڏوتون) ٿي داغ ڏئي ڪير سان ٻولي ٻاسڻ ۽ وسائيندا آهن، ۽ ڪي ته ڪير پي چڙ ٻسا آهن. هيٺ ڏسو ته ڪامري طرح الساڻي، ماڻس جو سواد ۽ اُن ۾ ڪسي ايندو هوندو! اهڙا اهڙا ڪڪرم ڪري ٻومبهو ڪي ٻرابهه ڪرڻ جي آسا ٿا رکن ۽ چون ٿا ته سنک چڪر آديءَ ڪان سواءِ ڏيياڳ ٻيان جمر ٻومبهو ڪي ٻراپت ڪري نٿو سگهي، ڇاڪاڻ ته هو (अतप्त) ارٿاٿ ڪچو آهي! اهو ته جهڙيءَ ريت سرڪاري ٻتمواڻي وغيره ڪي نيشان هٿ ڪري سرڪاري ٻوڪر سمجهي ڪالڻس سب ماٺهو ڏهن ٿا، ساڳيءَ ريت وشنوءَ جي سنک چڪر آديءَ جي ٿيپن جا نيشان ڏسي ٻمراج ۽ سنڌس ماٺهو به ڏڄندا آهن! ونديڪ ٿا چون ته-

दोहा– बाना बड़ा दयाल का, तिलक छाप और माल । यम डरपे कालू कहे, भय माने भूपाल ॥

ارٿاٿ ڀڳوان جو ٻالو [ويس] تلڪ [ٽِڪو] ڇاپ [ٻا تپر مڪاڻ] ۽ مالها ڀاڻڻ وڏو ڏوم آهي، [ڇاڪاڻ ته] ڪالڻس ٻمراج ۽ راجا به ڏڄن ٿا. ٻيهڪو ارشول جهڙا چمر مکابار لي مکنڻي نام ٿارائداس، وشنوداس ارٿاٿ اهڙا ٿالا رکڻي جيئي ٻڇاڙيءَ ۾ داس شبد هجي، مالها ڪمل گٽي* جي رکڻي ۽ ٻيهڙن منتر मन्त्र [ونجي].

٣٤. (ب) گرو منترن جا نمونا:- جهڙيءَ طرح:- ओं नमो नारायणाय ॥ १ ॥

او م نمو نارائڻ رواجي ماڻهن لاءِ انهن جيءَ منتر لاهي رکيو آهي ۽ ٻيو:-

श्रीमन्नारायणचरणौ शरणं प्रपद्ये ॥ १ ॥ श्रीमते नारायणाय नमः ॥ २ ॥ श्रीमते रामानुजाय नमः ॥ ३ ॥

اهڙا اهڙا منتر شاهوڪارن ۽ مالدارن لاءِ لاهي رکيا اٿن. ڏسو! هيءُ به هڪڙي دڪانداري آهي! جهڙو منهن تهڙو تلڪ! انهن ٻنهن سنسڪارن کي چڪرانڪت مڪتيءَ جو ساڌن سمجهندا آهن.

منترن جو ارٿ:- (١) اهو نارائڻ کي نمسڪار آهيان. (٢) اهو لڇمي واري نارائڻ جي چرڻن جي شرڻ ٿو وٺان ۽ شريمت نارائڻ کي نمسڪار ٿو ڪريان ارٿاٿ جو شوڀايمان نارائڻ آهي تنهن کي منهنجو نمسڪار هجي.

٣٤. (ب) منتر جو سچو ارٿ:- جيئن وام مارگي پنج مڪار ٿا مڃن، تيئن چڪرانڪت پنج سنسڪار ٿا مڃن ۽ پنهنجي سنک چڪر ڪان داغ ڏيڻ ٿام جو وڏو منتر جو پوڄا ڪرڻ

---

* "ڪمل گٽا" جنهنجو مڻڪيءَ ۾ ٻيو نالو "ڪمول ڪٽا" به آهي، تنهنکي مرهٽي ٻاشا ۾ "ڪملا ڪش" ۽ گجراتيءَ ۾ "ڪمل ڪاڪڙي" ٿا چون.

جو ته ڪريو؟

اُتر — انهن وچن مطابق شيو آدي عبادت ڪندڙ، جاڳائڻ ۽ "ڀڳت" پرميشور، وراڻ آدي هوندا، جهڙوءَ، آڳي آديءَ جو نالو آهي، امتر جو اوتار آهي ۽ ڪرڻ ڪندڙ روپ اولاد ليءِ ڪي رکندڙ پرماتما کي نمسڪار ڪرڻ [٤] (لکيتو ٢-٧ موجب) नम इति अमानाय براڻ ۽ جذبا اڳي [معني] کي هوراڪ ڀڄائڻ، جو منگل ڪاري * سچي سيوا جو اُپديش ڪليان ڪندڙ آهي، اهڙي پرماتما کي نمسڪار ڪرڻ گهرجي.

शिवस्य परमेश्वरस्यायं भक्तः शैवः । विष्णोः परमात्मनोऽयं भक्तो वैष्णवः । गणपतेः सकलजगत्स्वामिनोऽयं सेवको गाणपतः । भगवत्या वाण्या अयं सेवकः भागवतः । सूर्यस्य चराचरात्मनोऽयं सेवकः सौरः ।

رڌ ره، شر، وشٺر، ڪيهي، سورج، آديءَ پرميشور جا [نالا آهن] ۽ ڀڳوتي نالو آهي سچائيءَ واري وائيءَ جو. اهو سمجهڻ ڪانسواءِ اهڙو جهڳڙو مچائڻ اڻان جهڙو آهي.

٣٤. (الف) وڏائيءَ جو درشٽانت:— ڪنهن وڏائيءَ کي هو ڏنا هئا ۽ چيلا، جي ڏهاڙي گروءَ جي پيرن کي پڙهون ڏيندا هئا. هڪڙي سڄي پير ۽ ٻئي کي ٻيو جي سيوا ڪرڻ وراهي ڪئي هئي، هڪڙي ڏينهن ٻا ٽير جو هڪڙو چيلو اُٿيو، ويو ٻاڙ ڏانهن سودو وٺڻ ۽ پير پنهنجي پير جي سيوا ڪري رهيو هو. اتفاق سان گروءَ پاسو ورايو، جنهن ڪري ٻئي چيلي جي پير تي گروءَ جي سيوا ڪرڻ وارو هو، اچي مٿان پيو، سو ڪاوڙجي ڏنڊو وٺي هڻڻ لڳس ته پير ٻئي! گروءَ چيو ڇو ڏنڊ هڻين ٿو؟ چيلي وراڻيو اسان سيوا واري پير تي هيءُ پير جو اچي پيو؟ اتفاق سان چيلو جو ٻاڙ مان سودو وٺي ٿي آيو، سو به اچي پهتو، ۽ ڏٺو پنهنجي سيوا واري پير جي سيوا ڪرڻ ڏانهن ته پير سڄو پيو آهي! پڇيائين ته گروجي! منهنجي سيوا واري پير کي هي ڇا ٿيو؟ گروءَ سڄو وراڻيو ٻڌايس. اُن موڪ به ته ڪچهري ته پڇيو، ڏو ماٺ ڪري ڪاوڙجي ڏنڊو هڻي هڪڙن ڏانهن ٻيو گروءَ جي ٻئي پير تي! گرو لڳو دانهون ڪرڻ! ٻنهي چيلا ڏنڊا کڻي ٿي ويا. اسڪا گروءَ جي پيرن کي ڪٽيو! پيروءَ ته ڏاڍو ڪوڙ اچي ٿيو ۽ ماٺ اچي ٿي. ٻنهي لڳا ته ماڻهو چي! هي ڇا ٿيو؟ اي مطلب ڪنهن ٻڌيمان پرش سائو هو کي ٻڌائي موڪ چيلن کي اُپديش ڪيو ته ڏسو! هي ٻئي پير اوهان جي گروءَ جا آهن، اوهان ٻنهي جي سيوا ڪرڻ ڪري ڪنهن کي سک ٿي پهچي، ۽ ڏک ڏيڻ ڪري ته اُن سائينءَ کي ئي ڏک ٿو پهچي.

٣٤ (ب) هڪڙيئي پرماتما جا انيڪ نالا:— جهڙيءَ طرح هڪڙيئي گروءَ جي شيوا ڪندي چيلن لڙائي ڪئي، ساڳيءَ ريت جو هڪ اڪيلو سچدانند سروپ پرماتما جا رشٽو، رڌ، آدي انيڪ نالا آهن، تنهن جا اوتار جهڙي ڀڳتن سماجن ۾ ڏيکاريا اٿون، تن سڀني اڳن کي ته سمجهي، شيو، شاڪت، وشنو آدي مت جا لوڪ هڪ ٻئي جي [پرماتما جي رکيل] نالن

* شو نالو ڪليان ڪندڙ پرميشور جي ڀڳت جو. وشنو نالو آهي وياپڪ پرماتما جي ڀڳت جو. سڀني ڏکن [افراد=Individuals] جي مالڪ پرماتما جي سيوا ڪري تنهن کي "ڳاڻپت" ٿا چئون.

وڌيڪ ۽ برهما آدي ۾ جي ڪهڙائي ۽ ديوين جي وڏائي لکيل آهي، سا ڇا ڪجي؟ پر ديوي آدي ۾ جي بلڪل ڪوڙي ڪهڙائي ڄاڻايل آهي، جواب ته اهي ڀڳوان جي مهاديو جا داس ۽ مهاديو ڀڳتي جو مالڪ ڏيکاريل آهي.

٣٢. شاستري جي رُدر اکش ۽ ڀسم:- جي رُدر اکش ارڻامس هڏڪ وڻ جي ڦل جي ڪڪڙن ۽ ڀسم [لوڪ ڪموڻيءَ] ڏاڙهي ڪرڻ ۾ ڇڇڻي موڪي، ڏنو ۽ پر لڳڻ ۾ گڏهه آدي جانورن ۽ ڪهڙو آدي ڄاڻڻ ۾ هڪ آدي ڇڇي ۾ وڃڻ ۽ جو انهن ڪڻ گڏهه آدي ڏنو ۽ پر لڳڻ ۾ جانورن جي ڇڇڻ جو ڪهڙو ٿيندي؟

پوشڻ- ڪال اگني رُدر اُپنشد ۾ ڀسم لڳائڻ جي جا ترڪيب لکيل آهي سا ڪرڻ جي آهي ڇا؟ ۽ त्र्यायुषं जमदग्नेः جهڙو ويد آدي وچن موجب ۾ ڀسم لڳائڻ جو وڌان آهي. پراڻن موجب رُدر جي اک مان ڳوڙها ڪريا جيڪي وڻ ٿيا، انهن جي ڦلن کي رُدر اکش آهي. ليکڪن جي سنڌس ڀالڪي ڀڄ لکيل آهي. جو هڪ رُدراکش ڀالڪي ڀڄ سڀ پاپن کان ڇٽي سورڳ ڏانهن ويندو ۽ ڪنهن ڄمراج ۽ نرڪ جو ڀئو نه رهندو.

اتر- ڪال اگني رُدر اُپنشد ڪنهن ڪوڙيءَ ارڻامس ڪي لڳائيندڙ ماڻهو جو ٺاهيل آهي. جاڪي ڪٿي ۾ यस्य प्रथमा रेखासा भूर्लोकः آدي وچن اجايا لکيل آهن. جا ليڪ ڏهاڙي هٿ سان ٿي ڪڍجي، سا پرلوڪ يا سنڌس اوهڙ ڏيکاريندي ڪئن ٿي سگهندي؟ وري جي ڀڄ آدي مسر آهن، انهن اوهڙ ڀسم يا ترپوڻ لڳائڻ مڪرو آهي. ڀلڪ شڪت پيٺ त्र्यायुषं जमदग्नेः موجب [ارڻامس] جي پرمسر جو مهيمي اُکون جي جوس جڳي त्र्यायुषं جمدگني ارڻامس ٽي سؤ ورهين تائين [عمر] رهي ۽ اهڙا ڪرم ڪريان، جيئن ڪري ٿي ڪشتي خراب نه ٿئي. ڀلا! هي ڪهڙي ٿي وڏي مورکتا جي ڳالهه آهي؟ اک مان ڳوڙهي ڪرڻ ڪري ڪڏهن وڻ اُڀري سگهندو؟ ڇا پرميشور جي سرشٽي ۾ ڪو اهڙو ڪري سگهندو؟ پراڻا جهڙو جيئن وڻ جو ٻج ٺاهيو آهي، انهن مان ئي اهڙو وڻ پيدا ٿي سگهي ٿو ۽ ٻي طرح نه. تنهن ڪري رُدر اکش ڀسم ڪلبي، شهيلاڪش، ڪاٺ، چندن آدي ۾ ڪي گهڙيءَ ۾ ڀالڪي سمورو جهنگلي جانورن جهڙن انسانن جو ڪم آهي. اهڙا وام مارگي ۽ شئو ڏاڍا ميٺاچاري، وڏوڏي ۽ ڪرتوين ٺاهي ٿيندا آهن. انهن ۾ جو سڀ هٿ پوش آهي، سو انهن ڳالهين جو وشواس نه ڪري چڱا ڪم ڪري ٿو. جي رُدراکش ڀالڪي ۽ ڀسم لڳائڻ ڪري ڄمراج جا دوت ڊڄندا آهن، ته پوليس جا سپاهي ۾ ڊڄندا هوندا! جڏهن رُدراکش ۽ ڀسم ڌارڻ وارن کان ڪتا، شينهن، نانگ، وڇون ۽ مکيون ۽ مڇر آدي به نٿا ڊڄن، ته نيائي پش [ڪڪڙ ارڻامس ڄمراج] جا نوڪر ڪيئن ڊڄندا؟

٣٤. ويشنو مت جي آلوچنا- پوشڻ- وام مارگي ۽ شئو نه چڱا ڪمن، پر ويشنو ته چڱا آهن؟

اتر- هي نه ويد ورودي هٺ ڪري ڪالعن ۽ وڌيڪ خراب آهن.

پوشڻ-

नमस्ते रुद्र मन्यवे । वैष्णवमसि । वामनाय च ।

गणानां त्वा गणपतिं हवामहे । भगवती भूयाः । सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्च ।

انهن پرڪارن جي ويد جي پرماڻن موجب شئو آدي مت سڀ ٿا لڳن، پوءِ اوهين ڪيئن

٣٠. **وشنو مت جي شروعات** - راجا پوچ کان ڏهه سؤ ورهه پوءِ وشنو مت آرانڀ ٿيو. شنڪر ڪوپ نالي هڪڙو ماڻهو ڪجهه ورهه پيدا ٿيو، جنهن هيءُ مت ٿورڙو هلايو. تنهن کان پوءِ ملي راماڻي جو پنگي خاندان ۾ پيدا ٿيل هو، ۽ تنهن ٻاون آچاريه جو ٻن ڪل ۾ آهن ٿيو هو، سي آچاريه ٿيا. انهن کان پوءِ براهمڻ جي ڪل ۾ پيدا ٿيل راماننج جو ٿون [آچاريه] ٿيو، جنهن ٻيهر مت پکيڙيو.

٣١. **وشنو پراڻ**- شڪون ستر پراڻ آهن، شاڪتي ديوي ڀاڳوت آهي ۽ وليڪن وشنو پراڻ آهي ٺاهيا. اِن ۾ ٻيهر ناٿ ڪري ڪرشن جو [سمجهائڻ لاءِ] اسانجي نالي ڪتابا ڪو ڪوڙ ڪهڻ ڏيو، انهي ۽ وياس آهي وشي مصنف جا ٿالا وڪي پراڻ ٺاهيا هئا. واسطو ۾ ٿالا ۾ انهن پراڻ وڪيا گهمندا هئا. ٻر هي کر هڪ ڳالهه سمجهي ٻڌڻ جو ناٿ اهو پراڻ وڪي يا ڪو تنهن ڀڄاوت جي صاحب [پراڻو] ڪري ته اِن ۾ عجب ٿي هڪڙو؟ جهڙا سڀئي ٻاڻ ۾ جهڳڙا آهن، تهڙاتي پراڻن ۾ به لکيا آهن.

٣٢. **ديوي ڀاڳوت پراڻ جو نمونو**- ڏسو! ديوي ڀاڳوت موجب "شري" نالي هڪ ديوي استري، جا شري ٻڌ جي راڻي ڏيکاريل آهي، تنهن لي سڀ جڳت ظاهر ۽ اُن تي برهما، وشنو، مهاديو ڪي نئي وجهو! ديويءَ جي ايا لي ته اُن ٻيهر هڪ ڪيا. جيهڪري سڀني هڪ ۾ قوتڪو لي امو، اُن مان برهما آهن ٿيو. ديويءَ تنهنکي چيو ته مون سان وواه ڪر. برهما وراڻيو ته آءٌ تو سان وواه ڪري نٿو سگهان، ڇاڪاڻ ته تون منهنجي ماتا ٿيڻ لڳين. اهو ٻڌي ماتا کي ڪاوڙ لڳي ۽ پٽ کي ساڙي ڇڏيائين. وري هٿ گهوي ساڳيءَ رسم سان پٽ پيدا ڪري وواهيائين ۽ سندس نالو وشنو رکيائين. تنهن نه ساڳيءَ رسم چيائين. اُن به ته مڃيو، جنهنڪي تيس پٽ ساڙي ڇڏيائين. وري ساڳيءَ رسم ٽيون پٽ پيدا ڪيائين ۽ سندس نالو مهاديو رکيائين، تنهنکي چيائين ته مون سان وواه ڪر. مهاديو چيو ته آءٌ تو سان وواه ڪري سگهان، اوهان ٻيءَ استريءَ جو شرير ڌارڻ ڪر. ديويءَ ائين ئي ڪيو. مهاديو پڇيس ته هي ٻن جاڻن لي وک جهان جا ٻيل آهي؟ ديويءَ چيو ته هي ٻئي ڀائر آهن، جن منهنجي اڳيان ته مون جيهڪري ساڙيا ويا. مهاديو چيو ته آءٌ اڪيلو ڇا ڪري سگهندس؟ انهن کي به جيارو ۽ ٻيون استريون به پيدا ڪر، جو [اسان] ٽنهي جون شاديون ٽنهي سان ٿين. ديويءَ ائين ئي ڪيو. پوءِ ٽنهي جو ٽنهي سان وواه ٿيو. واه ڙي واه! ماتا سان وواه نه ڪياتون، پر ڀيڻن سان ڪري ورتائون. ڇا اهو واجب سمجهڻ گهرجي؟ انهن پوءِ اندر کي پيدا ڪيائين. برهما، وشنو، رودر ۽ اندر اهي [چئني] کي پالکيءَ جا ڪهڙيءَ ٿهاو اٿاريائين. اهڙا ڏکيا ۽ پڪا گپوڙا من گهڙت لکيل آهن! انهن کان هڪڙو پڇي ته اُن ديويءَ جو سرير ۽ اُن شري پوڙ جو ڦاهيندڙ هڪڙو هو، ۽ ديويءَ جا پيءُ ماتا ڪير هئا؟ جي چئو ته ديوي اناد آهي، ته سڄڻ مان پيدا ٿيل هئڻ ڪري ڪڏهن به اناد نٿي سگهي. جي ماتا ۽ پٽ جي وواه ڪرڻ ۾ ڏوه آهي، ته ڀاءُ ۽ ڀيڻ جي وواه ڪرڻ مان ڪهڙي چڱائي ٿي سگهي؟ جهڙيءَ ريت هن ديوي ڀاڳوت ۾ مهاديو ۽

جي ڏالي ۾ مارڪنڊيه ۽ شو پراڻ جنهن ڳالهه ٻڌا ڪيا هوا. اها خبر راجا ڀوڄ کي پئي، جنهن تي انهن پنڊتن جا هٿ ڪپرائي ڇڏيا ۽ چيائون ته [اڳين] جو ڪو ڪاوڙ آڻي، جو ڪولت رچي ته انهيءَ ڳالهه ۾ ڪي ڳالهه ئي ٿو ته وشنو عقل جي ڳالهه ٿي. هيءَ ڳالهه راجا ڀوڄ جي ڪامل سنجيوني نالي اتهاس ۾ لکيل آهي، گواليار جي راڄ ۾ ڀنڊ نالي شهر جي ڀواڙي براهمڻ جي گهر ۾ موجود آهي. اها ڳالهه لکوڻا جي راو صاحب ۽ سندن گماشتي رامديال چوبي جيءَ پنهنجي اکين سان ڏٺي آهي. ان ۾ صاف لکيل آهي ته وياس جيءَ چئن هزارن چئن سون ۽ سندن شاگردن پنجن هزارن ڇهن سون شلوڪن وارو اتهاس ڪل ڏهن هزارن شلوڪن جيترو [مها] ڀارت ٺاهيو هو. اهو [مهاڀارت] مهاراجا وڪرماديتيه جي زماني ۾ ويهن هزارن [شلوڪن جو ٿي پيو]! مهاراجا ڀوڄ ٿو چوي ته منهنجي پيءَ جي زماني ۾ پنجويهن هزارن ۽ هينئر منهنجي اڌ عمر ۾ ٽيهن هزارن شلوڪن وارو مهاڀارت جو پستڪ ملي ٿو. جي اهڙيءَ طرح وڌندو ويو ته [ڪنهن وقت] مهاڀارت جو پستڪ هڪ اٺ جي ڪاٺ جيترو ٿي ويندو! ۽ ڏسڪ [چيائون] ته وشنو عقل جي ڳالهه ٿي جي پراڻ آدي گرنٿ ٺاهيا! ته آريه ورت جا ماڻهو ڀرم جار ۾ ڦاسي ۽ ويدڪ ڌرم کان ڦري ڀرشٽ ٿي ويندا. اُن مان ثابت ٿئي ٿو ته راجا ڀوڄ کي ڪجهه ڪجهه ويدن جا سنسڪار هوا.

٣٨. ڌرتيءَ تي هلندڙ ۽ هوا ۾ اڏامندڙ ڪل جو گهوڙو — سندن ڀوڄ پرٻنڌ نالي پستڪ ۾ لکيل آهي ته:—

घट्येकया कोशदशैकमश्वः सुकृत्रिमो गच्छति चारुगत्या । वायुं ददाति व्यजनं सुपुष्कलं विना मनुष्येण चलत्यजस्रम् ।

راجا ڀوڄ جي راڄ ۽ سندس ڀرسان اهڙا اهڙا ڪاريگر موجود هئا، جن گهوڙي جي شڪل جهڙي هڪ ڪلا واري [ڪل تي هلندڙ] هڪ اهڙي گاڏي ٺاهي هئي جا هڪجي گهڙيءَ ۾ يارهن ڪوهه ۽ هڪ گهڙي [ڪلاڪ] ۾ ساڍا ستاويهه ڪوهه هلندي هئي. ڌرتي تي ۽ هوا ۾ ٻه هلندي هئي.

پکي جي زور تي هلندڙ وڃڻو — ۽ ٻيو اهڙو وڃڻو [پکو] ٺاهيو هئائون، جو ماڻهن جي هٿ لڳائڻ کانسواءِ ڪل جي زور تي هميشه هلندو رهندو هو ۽ گهڻي هوا ڏيندو هو. جي اهي ٻئي وستو اڄ تائين قائم هجن ها ته يورپين ايترو اُڀمان نه ڪن ها.

٣٩. پوراڻڪن چيلن جو نقل ڪيو — پوپ جي پنهنجن چيلن کي چيلن [ڏاڍن وڏن] کان روڪڻ لڳا. تنهن هوندي به هو سندن ۾ وچ کان روڪجي نه سگهيا ۽ چيلن جي ڳالهين ۾ به ماڻهو وڃڻ لڳا. چيلن جا پوپ انهن پوراڻڪ پوپن جي چيلن کي پرڀلائڻ لڳا. انهن تي پوراڻڪن ويچار ڪيو ته اهڙو ڪو پربنڌ ڪرڻ کپي، ته اسانجا چيلا جٿي ڦري نه وڃن. پوءِ پوپن اهڙي علاج ڪئي، ته چيلن وانگر پنهنجا اوتار، مندر، مورتيون ۽ ڪٿا جا پستڪ ٺاهيون. چيلن جي چوويهن تيرٿنڪرن جي مقابلي ۾ انهن ماڻهن چوويهه اوتار، مندر ۽ مورتيون بنايون، ۽ جئين چيلن جا آدي ۽ اُتر [پراڻ ۽ پويان] پراڻ آدي آهن، تهڙا اڙهه پراڻ ٺاهڻ لڳا.

धिक् धिक् कपालं भस्म रुद्राक्षविहीनम् ॥ १ ॥
रुद्राक्षान् कण्ठदेशे दशनपरिमितान्मस्तके विंशती द्वे
षट् षट् कर्णप्रदेशे करयुगलगतान् द्वादशान्द्वादशैव ।
बाह्वोरिन्दोः कलाभिः पृथगिति गदितमेकमेवं शिखायाम्
वक्षस्यष्टाधिकं यः कलयति शतकं स स्वयं नीलकण्ठः ॥ २ ॥

(١) اتوادي ڪيترن ئي لوڪن جا شلوڪ انهن لوڪن ٻڌايا ۽ جوڙ لڳا ته جنهن جي ڳچيءَ ۾ پسمر ۽ لوڙيءَ ۾ رودراڪش ڪانهي، تن کي ڌڪار آهي. "न स्पृशेदन्त्यजं यथा" ڪنس [التمح] چنڊال جيان ڇهڻ نه گهرجي. (٢) جو ڪنٺ [ڳچيءَ] ۾ ٻٽيهه، مٿي تي چاليهه، ڪنن ۾ ڇهه ڇهه، هٿن ۾ ٻارهن ٻارهن، ٻانهن ۾ سورهن سورهن، چوٽيءَ ۾ هڪ ۽ هنج ۾ هڪ سؤ اٺ رودراڪش ڌاريندو، سو ساڪشات مهاديو سمان آهي.

٣٦. (الف) شو لنگ ۽ پڳهر جي پوڄا:- شاڪت [مت وارا] ۽ انهن کي ٿا مڃين. پر انهن وام مارگين ۽ شيون ٻنهي ۾ صلاح ڪري پڳهر ۽ لنگ جي استاپنا ڪئي، جنهن کي جلاڌاري ۽ لنگ چوندا آهن ۽ لڳا ان جي پوڄا ڪرڻ. انهن بيشرمن کي ڪو به شرم نه آيو ته "स्वार्थी दोषं न पश्यति" ته جو بيائي ۽ جو ڪم ڪري ڏيڻ ڪين ٿو ٿي؟ جنهن ڪريءَ چيو آهي ته:- [اوقات] سوارٿي ماڻهو ٻڌندي سوارٿ سڌ ڪرڻ لاءِ دشمن ڪرڻ کي به سرٻاهت سمجهي دوش ڏانهن نظر نهارين. ان ڪري آدي مورتيءَ ۽ پڳ لنگ جي پوڄا ۾ ڪو به ارٿ، ڪام، موڪش آدي سمجهڻ سڄي ٻن متو لڳا.

٣٦. (ب) يوناني پاتشاهه ۽ جين مندرن جو وڌو:- راجا ڀوڄ کان پوءِ جڏهن جيني لوڪ پنهنجي مندرن ۾ مورتين رکڻ لڳا ۽ درشن ۽ سپرشن [ڇهڻ يا ٽڪڻ] لاءِ اچڻ وڃڻ لڳا، تڏهن ته انهن ٻين جا چيلا ته جين مندرن ۾ اچڻ وڃڻ لڳا. هوڏانهن انهيءَ کان وڌيڪ انهي مت وارا ۽ ٻين اپرلائي | انوٿ ته آرنه وهٽ ۾ اچڻ وڃڻ لڳا. تڏهن ٻارهن مغرور هلوڪ لاهيو:-

न वदेद्यावनीं भाषां प्राणैः कण्ठगतैरपि । हस्तिना ताड्यमानोऽपि न गच्छेज्जैनमन्दिरम् ॥

[اوقات] ڪٿي ڪيترو ته ڏک مليا آهن ڄڻ پرڻ لاءِ تڪليف ۾ نه اچي ٻڇڻ، اوقات موت وڃڻ آهي اچي پهرو هجي، ته به ٻولي ارڪست ملڪيءَ پاتشاهه هڪ سان ته اسولڻي. ۽ مستيءَ هاٿي مارڻ لاءِ جيڪو ڊوڙي ايندو هجي، ۽ جيني مندر ۾ وڃڻ ڪري ٻچاءُ [بچاءُ] ٿيندو هجي، ته به جيني مندر ۾ نه لڪجي، بلڪ جيني مندر ۾ وڃڻ کان ٻهتر آهي هاٿيءَ اڳيان مرڻ! اهڙا اهڙا اپديش پنهنجي چيلن کي ڪرڻ لڳا.

٣٧. مارڪنڊيه ۽ شو پراڻ جي لنگ کي سزا:- جڏهن ڪو انهن پراڻ پڙهندڙن ۽ ٻڌندڙن جي مت ۾ ڪهڙن ۽ ڪهڙن کي پرتڪ جو پرماڻ آهي؟ اهو ٻڌايو. جڏهن انهن اوچتو ته ڌيڪاريو. ته مارڪنڊيه پراڻ آديءَ جا وچن اپديشيندا ۽ ٻڌائيندا هوا، جن ڏنگ باسنا ۽ ديوتيءَ جو بيان لکيل آهي. راجا ڀوڄ جي راڄ ۾ وياس جيءَ

سڏ آهي. [ورجيالڀيد ٣-٢-١]. اهڙيءَ ريت شاڪونڪ سوترن مطابق ہ سو روپيہ ڪري ادهم ۽ ڄمر جو پيڻ سڏ آهي.

اپ ڪرم ۽ اپ سنگهار:- ساڳيءَ ريت ويدائن جا اپ ڪرم [اُپهي] ۽ اپ سنگهار [پرايہ] بہ لهڻي لڳا سگهن، چاڪاڻ تہ اهي "अपकर्म" اڳاسٽ شروعات ۾ برهم کان ڏو ڪن، ۽ उपसंहार اڳاسٽ پڄاڻي ۾ برهم اڳي ۾ لا ڪن! جڏهن ڀي ڪا وستو مڪمل ٿي ڪونہ آئي تہ اهڙي ۽ پرلاءِ برهم جا ڏو رهڻي لا بون. [۽ ان جي آهڙ] ويد اڌي شاسترن ۾ اُپهيءَ ۽ وناش وحسب برهم جو ورلن مڪمل آهي! اهڙو برهم کولن ويدانتين لي ڪاوڙيو ۽ چاڪاڻ تہ نروڪار تہ بدلجندڙ شڌ سنان ۽ لـ پرالسب ڪلن واري برهم ۾، وڪار آهيني ۽ اکيان آڌي جو امڪان ڪٿهن ۾ رهسہ ڪٿو ٿي سگهي. اپ سنگهار [پرلاءِ] کان پوءِ برهم ۾ ڪاوڙ آنڪ جو [پرڪرتي]، ۽ ڄمر نواڻ اسعو رهندا آهن. تنهن ڪري اپ ڪرم ۽ اپ سنگهار لاءِ ويدانتين جون ڪٿهاڻون بہ ڪوڙڌرن آهن. اهڙيون نمونن بہ اهڪ غلط ڳالهيون آهن، جي شاستر ۽ پرلڪش آڌي پرمانن جي ورق آهن.

٢٤. **وڪرماديتيہ پرتوي هري، بوج ۽ ڪاليداس**:- هن ڪالهوءَ ڪچهہ جلين ۽ ڪچهہ شنڪر آچاريہ جي پرلنگن ماڻهن جي آنڌيهن جا سـسڪار آره ورسٽ ۾ ڳچن، ۽ ناٽم ڪٽهن معني ۾ ڪندا هوا. شنڪر آچاريہ کان ٿي سو ورهہ پوءِ اڄين نگريءَ ۾ وڪرماديتيہ راجا ڪچهہ پرتاپي ٿيو، جنهن سڀني راجائن جي وچ ۾ هلندڙ جهڳڙا مٽائي شانتي اسٿاپن ڪئي.

ان کان پوءِ **پرتوي هري** راجا ڪوتا آڌي ۽ بين شاسترن ۾ پڻ ڪچهہ ڪچهہ رهوان ٿيو، ان ولراڳ وان ٿي راڄ ڇڏي ڏنو.

وڪرماديتيہ کان پنج سو ورهہ پوءِ راجا **بوج** ٿيو، ان وياڪرڻ جو ۽ ڳورڙو پرلتو ڪاويہ النڪار [ڪاويا] جو اهڙو تہ نرچار ڪيو جو سندس راڄ ۾ **ڪاليداس** ناني ڪوار بہ **رگهو ونش** ڪاويہ جو تاهيندڙ ساماڳو. راجا بوج وٽ جيڪو بہ ڪو شلوڪ ناهي ڪئي ويندو هو، تنهن کي کهڙو ڏن ڏيندو هو ۽ سندس عزت ڪندو هو. ان کان پوءِ راجائن ۽ عربيائن [شاهوڪارن] پڙهڻ ٿي ڇڏي ڏنو.

٢٥. **شڪيو مت**:- جيئرلڪ شنڪر آچاريہ کان اڳ ۾ ۽ وام مارگين کان پوءِ شڪيو آڌي مت وارا مسم وادي ۽ ڄندا ٿيا هوا. پرلتو اُنهن ڪو ڏاڍو زور هلو ورلو نہ هيا راجا وڪرماديتيہ کان وٺي شڪن جي شڪتي وڌڻ لڳي. جڏهن وام مارگين ۾ ڏهن مها ودياڻن آڌيءَ جون مورتيون آهن، تن شڪون ۾ بہ پاشوپت آڌي مورتين ٿي ساهون ٺهڻا ٿيون، ماڻهن شنڪر آچاريہ کي شو جو اوتار ٺهرايو. سندن پرلنگ، سياسي ۽ شڪيو مت ۾ پرويش ٿي ويا ۽ وام مارگين کي بہ [ڪاهي] ملاقيندا رهيا. وام مارگي ديويءَ جا اُپاسڪ ٿيا، جا شو جي استري آهي، شڪو مها ديو جا اُپاسڪ ٿيا.

٢٦. **رودراڪش ڀاڳ ۽ ڀسم لڳائڻ وارن جو ورڻاڻ**:- اهي ٻئي اڄ تائين رودراڪش ۽ ڀسم ڌارڻ ڪندا آهن، پرلتو جيترو وام مارگي ويد ورڌي آهن اوترا شڪو ڪونهن.

शारीरश्चोभयेऽपि हि भेदेनैनमधीयते ॥ २० ॥ [१ । २ । २०]

व्यासमुनिकृतवेदान्तसूत्राणि ॥

[اهي وياس منيءَ ڪيل ويدانت سوترن جا وچن آهن.] ارٿ:-

برهم کان الڳ جو جيو آهي سو سرشٽيءَ جو ڪرتا نه آهي، ڇاڪاڻ ته هن الپ، الپگيه، سامرٿ واري جيو ۾ سرشٽيءَ رچڻ جو ڪم [ڪٿي هن ۾] ٺهي اچي سگهي، تنهڪري جيو برهم نه آهي. [ويدانت ١-١-١٦] रसं ह्येवायं लब्ध्वानन्दी भवति هيءَ اُپنشد جو وچن آهي. جيو ۽ برهم ڀن آهي، ڇاڪاڻ ته انهن ٻنهي جو ڀيد [اُپنشدن ۾] ڏيکاريل آهي. جي ائين نه هجي ها، ته رس=رسو اوتانند آنند سروپ برهم کي پائي جيو آنند سروپ ٿو ٿئي، اهو برهم جي پراپتيءَ جو وشئه پراپت ڪندڙ جيو جو بيان ڪٿي هن نه لکي ٺهي سگهي، تنهڪري جيو ۽ برهم هڪ نه آهن. [ويدانت ١-١-١٧].

दिव्यो ह्यमूर्तः पुरुषः स बाह्याभ्यन्तरो ह्यजः । अप्राणो ह्यमनाः शुभ्रो ह्यक्षरात्परतः परः ॥

मुण्डकोपनिषदि [मु० २ । खं० १ । मं० २]

ديو [پرڪاشمان]، شُڌ، مورت نه شڪل ڪالسواءِ، سڀ ۾ پورڻ، ٻاهر اندر ويتر [سمان وياپتيءَ جي] وياپڪ، اج [اجنمو] اوتانند جنم مرڻ ۽ شرير ڌارڻ کان رهت، سانس اندر کڻڻ ۽ ٻاهر آڻڻ [جي پرانسي سرشتو]، شرير ۽ من جي سنبنڌ کان جدا، پرڪاش سروپ آدي پرماتما جا وشيش [گڻ] آهن. برهم اڪشر اوتانند ناش رهت پرڪرتيءَ کان پري ۽ سوکشم جيو کان به پري اوتانند وڌيڪ سوکشم آهي. پرڪرتيءَ ۽ جيون کان برهم جي ڀيد جا ڏيکاريندڙ وڪيا هجڻ سبب، برهم پرڪرتيءَ ۽ جيون کان الڳ آهي. [ويدانت ١-١-٢٢]. اهي وياپڪ برهم ۾ جيو جو يوگ [ملاپ] نه هجڻ ۾ برهم جو يوگ وڌن ڪرڻ ڪري لئي جيو ۽ برهم جدا جدا آهن، ڇاڪاڻ ته جدا جدا پدارٿن جو ئي ميلاپ ٿيندو آهي. [ويدانت ١-١-١٩]. برهم جا انترجامي آدي ڌرم ٻڌايل آهن [ان ڪري نه ته جيو ۾ وياپڪ هجڻ سبب وياپيه جيو وياپڪ برهم کان الڳ آهي، ڇاڪاڻ ته وياپيه وياپڪ سنبنڌ ۾ جدا جدا هجڻ جي اوستا ۾ اچي لئي سگهندا آهن. [ويدانت ١-١-٢٠] جهڙيءَ طرح پرماتما جيو کان جدا سروپ [يعني ذات وارو] آهي، ساڳيءَ ريت هو [اڌوين، الٿه ڪرڻ، پرلوءِ آدي ڪرڻ، ڊشاڻ، هراڻ ۽ سرو به آدي ديو ڪلن جي پرڪرتي کان [به الڳ آهي]، ۽ ديوتا سڏائيندڙن ودوانن کان به ڀن آهي. [ويدانت ١-١-٢١]. गुहां प्रविष्टौ सुकृतस्य लोके آدي اُپنشدن جي وچن موجب نه جيو ۽ پرماتما ڀن آهن. اهڙيءَ طرح اُپنشدن ۾ گهڻن لئي عمل ڏيکاريل آهي. [ويدانت ١-٢-١١]. “शारीरे भव: शारी:”
[اوتانند] شرير ڌاري جيو برهم نه آهي، ڇاڪاڻ ته برهم جا گڻ ڪرم ۽ سوڀاءُ جيو ۾ نٿا ٺهڪن. [ويدانت ١-٢-٣] (अधिदेव) [اوتانند] ديو من اندر ۾ آدي سڀني پدارٿن ۽ (अधिभूत) پرٿوي آدي تتون (अध्यात्म) سڀني جيون ۾، پرماتما انترجامي روپ سان رهيل، ڇاڪاڻ ته ساڳي پرماتما جا وياپڪ گڻ آدي ڌرم هر هنڌ اُپنشدن ۾ ٻڌايل آهن. [ويدانت ١-٢-١٨].
شرير ڌاري جيو، برهم نه آهي، ڇاڪاڻ ته جيو ۽ برهم جو ڀيد سروپ [ذات] سمجهڻ لئي

جو جيو ابوناشي برهم سروروپ هو سو پنهنجي سروروپ کي پراپت لئي ڪري ٻاهر نڪري ٿي، جاڳي ٿو. جا ڪاڪا سو: سو شبد سنبهان پنهنجي برهم سروروپ جو گرهڻ ڪري ٿي. (٣) وشيشڻ ابياس [ڀان الوسار ڏ جيو لڇاڻ وغيري لو سگهي]، ۽ اپنشد अपहतपाप्मा वगैरह جي مطابق ساڻ برهم جي سروروپ مڃيهان تي جيو ٺهي ٿو، اهو جنمني آچاريه तदात्मकस्वरूप निरूपणादि ۽ جو مطلب آهي. (٣) اوڊلومي آچاريه جو مت آهي ڏ برهمان ڏيکاري اپنشد مطابق

[اوڪاس مڪتيءَ ۾ جيو وڏو ڇڏي سروروپ ٿي وغيره لو، جنهنڪري جيو ۽ برهم ۾ ڀيد ڪري لئو سگهجي]. (٣) وياس جي ويد، اُهي ٻئي ڌڪي ڇڏي اَبياس آڌي اپنشد پراپتي روپ مطابق جي ورڌانو ٿو ڪري. (٥) بوڌي اُنڪ سڀئي الفوزان [سڌين] سمست پنهنجي برهم سروروپ کي پراپت ٿي ڪري ٿي اُنکر مڪتيءَ ڪان ڇڏي ڏهي اوڪاس باڻو اي پنهنجو ۽ ڀين سڀئي جو سوامي ٿي برهم سروروپ لئي مڪتيءَ ۾ رهندو آهي.

اُتر:- اُهي سڀئي جو اُنڪ اُن لموڻي ڪونهي. ٻيو اُنڪ هيءَ آهي، ٻڌو!:- (١) جنهن جيو پنهنجي لئي شڌ سروروپ کي پراپت لئي سڀئي هرابن کي ڌو ڪري ٿو ٿي، تنهن بوڌ ڏواڻا ڏ اپنشد کي پراپت ليندو، ۽ اُهي پنهنجي انترامي برهم کي پراپت ڪري آنند ۾ استو وغيري سگهندو. (٢) ساڳي لموڻي جڏهن بوڌي پاڻ آڌي چڙي اپنشد پراپت لو ڪري، تڏهن لئي برهم ساڻ گڏ، مڪتيءَ جي آنند کي ڀوڳي لو، اهو جنمني آچاريه جو مت آهي. (٣) جڏهن اوديا آڌي دوش ڪان الڳ ٿي شڌ چيتن ماتر سروروپ ساڻ جيو استو لو ٿي، تڏهن تي اوڪاس برهم سروروپ ساڻ تदात्मकत्व سمبنڌ پراپت لو ڪري. (٤) جڏهن برهم ساڻ جيو اُتپورتي ۽ شڌ وڪان پراپت ڪري جڏهڪري اُي جيو ڪيتري مڪتس، تڏهن پنهنجي اوهل اصلي سروروپ کي پراپت ڪري آنند لو پائي، اهو وياس منيءَ جو مت آهي. (٥) جڏهن بوڌي، ستيه سنڪلپ لو ٿي، تڏهن پاڻ ۾ پرميشور کي پراپت لئي ڪري مڪتيءَ جو سک لو ماڻي، اُتي سواڌين ۽ سوتنتر لو رهي، جتي سنسار ۾ ڪٿي وڃڻ ۽ ڪٿي نه لو ٿي، تن مڪتيءَ ۾ نه آهي، ٻلڪ سمورا مڪتس جيو ڪٿڪو ئي رهن، جي اُهي نه هجي ها ته:-

नेतरोऽनुपपत्तेः ॥ १ ॥	[१ । १ । १६]
भेदव्यपदेशाच्च ॥ २ ॥	[१ । १ । १७]
विशेषणभेदव्यपदेशाभ्यां च नेतरौ ॥ ३ ॥	[१ । २ । २२]
अस्मिन्नस्य च तद्योगं शास्ति ॥ ४ ॥	[१ । १ । १९]
अन्तस्तद्धर्मोपदेशात् ॥ ५ ॥	[१ । १ । २०]
भेदव्यपदेशाच्चान्यः ॥ ६ ॥	[१ । १ । २१]
गुहां प्रविष्टावात्मानौ हि तद्दर्शनात् ॥ ७ ॥	[१ । २ । ११]
अनुपपत्तेस्तु न शारीरः ॥ ८ ॥	[१ । २ । ३]
अन्तर्याम्यधिदैवादिषु तद्धर्मव्यपदेशात् ॥ ९ ॥	[१ । २ । १८]

ڳالهين وٽ هڪڙو جهڙيون نه هجن ها، ته سنديس دليل وٽي اوهان اسانجي ڳالهين کي رد ڪري سگهو ها؟ ان ڪاڻ تي اوهان جي ۽ اسان جي ڳالهه منجهه اچي. انهيءَ مان آهي ته شعور اچارڻ آدي سڀ جيڪي جي سمجهه ڪندا. هڪڙو لاءِ اهو سمجهه سوائي ڪمو نهين ۽ چاهتا ته ٻيس سوال موجب ٻئي سمجهه کي نه هڪڙو لاءِ ڪهڙي سوالي ورتان نه ٻهي آتما جي گيان جي اپڙ هلب هڪندا آهن. جيڪڏهن هو اهي ڳالهين کي، ارڪاسم جهڙو ۽ انهو جي ايڪتا ۽ مگسم آدي، جو وهوار (جو سچو آهي نه تهڪي) نه ته مچهن ها، ته سندن ڳالهه هڪڙي ته سوچي [سڌ] ٿي نه سگهي ها. وري نهچلداس جي پهرين ڳالهي ڏسو.

وري ٻڌاڪر ته جيو برهم جي ايڪتا [سڌ هڪڙو لاءِ] الوهيان لا ڪي جيڪي **जीवो ब्रह्माविभागेनावस्थानात्** ته جيئن هيڪ ڪوي، جيو برهم کان جدا ڪولهي. هيءَ ته بلڪل ڪهٽ ٻڌي رکندڙ ماڻهو جي ڳالهه جيان آهي، ڇاڪاڻ ته ساڳي ڏور هيڪ ڪوي، ڪي ته وستو هڪ تعلق لي جون، [ڇاڪاڻ ته اهي جا] وليدو سه [هيڪ اهي وڏ ڏور] ڪي الگ الگ سڌ هڪندا لا رهن. جئن سکر جوي نه [ارڪاسم] **पृथिवी ब्रह्माऽविभागे अवस्थानात्** جو هيڪ جوري پرلوي ۽ جل هيڪ آهن، ته جيئن هي رهن ٻئي الڳ پوزا آهن، ٿي نهچلداس جو مضمون ڪمل لکڻ ته امانو آهي. ڇاڪاڻ ته لسڙالي، الهڪما، ۽ پلڀ آديءَ جا ڏور جيو ٻه برهم [جي ڪلن جي وڏ آهن] ۽ هر هنڌ موجود رهڻ، هر شي کي جاڻڻ ۽ ڪڏهن نه پلڀڻ وارا گڻ برهم ٻه جيو جي ڪلن کان وڏ آهن. تهڪري برهم ۽ جيو جدا جدا [هميشه] آهن. ساڳيءَ ريت ٻڌو، ڪلووتا آدي پرلويءَ جا گڻ، ٻه جل جي پٽرالي ۽ ڏالقي آدي ڪلن جي وڏ آهن، تهڪري پرٿوي ۽ جل ٻه هڪ ٿي نٿا سگهن.

ساڳيءَ ريت وليدو سه [هيڪ اهي جي وڏ ڪلن] هيڪ ڪوي جيو ۽ ايسرهم ٻه ته هڪڙو هيڪ هوا، ته آهن، ۽ ته هڪڙو ڦهندا. انهي مجهان ٿي نهچلداس آديءَ کي سمجهي سگهو ٿا ته اهي ٻه ڪتري پهدائي هئي ۽ جيئن ديو گر وشسٽ ڦاطمو آهي سڙ ته ڪو تلون ريدالتي هو. والميڪ، وشسٽ ۽ وامچندر ته ٻهو گرنٿ لاهو آهيءَ ۽ ته جهو ٿا ٻڌو آهي. ڇاڪاڻ ته آهي سهپي، ويدن کي جهنڊ هوا ۽ ويدن جي وڏ [اهڙا گرنٿ] ته لاهي ٿي سگهيا ۽ نه ڪهڙ جئي ٻا اڌي ٿي سگهيا.

ويا‌س مهراج جو مت:- برهمسوترن:- ويا‌س مهراج جيڪي شاررڪ سوتر لکيا آهن، تن ۾ ته جيو برهم جي ايڪتا نٿي ڏسجي، ڏسو:-

सम्पद्याऽऽविर्भावः स्वेन शब्दात् ॥ १ ॥

ब्राह्मेण जैमिनिरुपन्यासादिभ्यः ॥ ५ ॥

चितितन्मात्रेण तदात्मकत्वादित्यौडुलोमिः ॥ ६ ॥

एवमप्युपन्यासात्पूर्वभावादविरोधं बादरायणः ॥ ७ ॥

अत एव चानन्याधिपतिः ॥ ९ ॥ [वेदान्तद० अ० ४ । पाद-४ सूत्र १ । ५-७ । ९]

(1) [هي ويدانت درشن جي ٤-٤-١ جي سوترن ١، ٥ کان ٧ ۽ ٩ جا رچن آهن.] ارڪاسم

ساڳيءَ ريت آڪاش ۾ جل ڏسبو آهي

ڪوڙيون ڪلپنائون ڪوڙا ٿي ڪندا آهن:- نوين ويدانتي- جا اسانجا ڏيل ڦوڙيءَ ۾ قائم ٿيل سڀئي آديءَ جا درشٽانت ڪيا آهن؟ **سڌانتي-** ها، اِها اوهانجي سمجهه ڪيا آهي، جنهن اسان مٿي ڏيکاريو آهي. پر اهو ٻڌايو ته اڳيان پوربائين لاءِ ڪهڙي ڪي ڪو؟ **نوين ويدانتي-** برهم کي! **سڌانتي-** برهم الپگيه آهي يا سروگيه؟ **نوين ويدانتي-** نه سروگيه ۽ نه الپگيه! ڇاڪاڻ ته سروگيتا ۽ الپگيتا اپاڌيءَ سان گڏجي ڪري اچي ٿي. **سڌانتي-** اپاڌيءَ سان ڪير گڏجي؟ **نوين ويدانتي-** برهم! **سڌانتي-** ته برهم ئي سروگيه ۽ الپگيه ٺهيو! پوءِ ڀلا اوهان سروگيه ۽ الپگيه جو انڪار ڇو ڪيو؟ جي چئو ته ڪلپت اپاڌي مٿيا آهي، ته [اِهو ته] ڪلپت اپاڌي ڪلپنا ڪندڙ ڪير آهي؟ **نوين ويدانتي-** جيو برهم آهي يا ٻيو؟ **سڌانتي-** ٻيو آهي! ڇاڪاڻ ته جي برهم سروويه آهي، ته جنهن مٿيا ڪلپنا ڪئي سو برهم ئي نه ٿو سگهي! جنهنجي ڪلپنا ڪوڙي آهي، سو سچو ڪيئن ٿي سگهندو؟ **نوين ويدانتي-** اسين سنت ۽ اسيد [جهوٽي] کي ڪوڙو نٿا مڃون ۽ زبان سان ٻاهرايون ٿا. **سڌانتي-** جي اوهين ڪوڙ ڳالهائيندا ۽ مڃيندا آهيو ته ڪوڙا ڪين نه آهيو؟ **نوين ويدانتي-** ڪئي ڪيائون ته ڪيو! ڪوڙ ۽ سچ اسان ۾ ٿي ڪلپت [فرض ڪيل] آهي، ۽ اسين ٻنهي جا ساکشي [شاهد] ۽ [سڌن] اڌشٽان [رهڻ جون جايون] آهيون. **سڌانتي-** جي اوهين سچ ۽ ڪوڙ جا آڌار آهيو ته ساهوڪار ۽ چور به اوهين ٿيا. اهڙي اوهان وشواس جهڙا نه ڪين رهيا، ڇاڪاڻ ته وشواس هوندو آهي ڪو جهڙي جو سدا سچ مڃي، سچ چوي ۽ سچ ڪري؛ ۽ جو ڪو ڪڏهن ڪوڙ چوي، نه ڳالهائي ۽ نه ڪڏهن ڪري! جي اوهين پنهنجو پاڻ اپي پنهنجيءَ ڳالهه کي ڪوڙو ڪندا، ته پنهنجو پاڻ مٿياوادي آهيو.

مايا واد:- نوين ويدانتي- اناڊي مايا جنهن برهم جي آسري ٿي رهي ۽ برهم کي ئي ڍڪي ٿي، تنهنکي مڃو ٿا يا نه؟ **سڌانتي-** نٿا مڃون، ڇاڪاڻ ته اوهان مايا جو ارٿ اهڙو ڪيو ٿا، جنهن اها وستو جا ڪجهه ٿي ڪالهه پر اوهين چئو ٿا اسانکي ڀاسي ٿي، اهڙي ڳالهه اهڙي مڃيندو جنهنجي هردي جي اک لڪل هوندي. ڇاڪاڻ ته جا وستو آهي ڪانه تنهنجو ڀاسڻ ۽ مڃڻ بالڪل ناممڪن آهي، جنهن سبب اسڙيءَ جي پٽ جو ٻاجهو ڪڏهن به پنهنجي نه سگهندو. تنهنڪري سوال [اوهانجو چوڻ] सम्मूलाः सोम्येमाः प्रजाः [اُپنشد:- هي پيارا پتر هي جڳت جو اپادان ڪارڻ اوشو آهي.] هن ڇانديوگيه اُپنشد جي وچن جي به ورڌ آهي.

وشست، شنڪر آچاريه ۽ نشچلداس- نوين ويدانتي- وشست، شنڪر آچاريه آدي ۽ نشچلداس تائين جيڪي به اوهانڪان وڏا پنڊت ٿي گذريا آهن، جا اوهان، انهيءَ لکيل ڳالهين جو کنڊن ٿا ڪريو؟ اسانکي ته وشست، شنڪر آچاريه ۽ نشچلداس آدي وڏا معلوم ٿا ٿين.

سڌانتي- اوهين وڏوان آهيو يا اوڏوان؟ **نوين ويدانتي-** اسين به ڪجهه وڏوان آهيون. **سڌانتي-** ٺيڪ! ڀلا وشست، شنڪر آچاريه ۽ نشچلداس جو مت اسانجي اڳيان ٺهڙي ڏيکاريو! اسين کنڊن ڪندا سون. پوءِ جنهنجو پکش سڌ ٿيندو سو وڏو آهي. جي سندن ۽ اوهانجو

جي آڌار [ٻاهي] جو ٻيو اسمُ آهي. جي اوهين انتهڪرڻ جي آڌاري آهي؛ انڪا ڪري برهم جو جسو بلڪل نه مڃو ته اوهانجي ڳالهه ٺاهوڪي آهي. [ڇاڪاڻ ته] انتهڪرڻ چلايمان ۽ ٽڪرا ٽڪرا آهي ۽ برهم اچل ۽ اکنڊ آهي. جي اوهين برهم ۽ جسو جيئن جدا جدا [هستيون] ٿا مڃو، ته ٻڌايو ته جتي جتي انتهڪرڻ ويندو اُتان اُتان جي برهم کي اڳهاڻي ۽ جتان جتان جاءِ کي ڇڏيندو اُتان اُتان جي برهم کي گهاڻي ٿاڻي ڇڏيندو يا نه؟ جهڙيءَ ريت ٻتي پرڪاش جي وچ [وهندي نه] جتي جتي وڃي ٿي اُتان اُتان جي پرڪاش کي ڍڪي [ڀي ڇڏي]، ۽ جتان جتان هٽي ٿي، اُتان اُتان جي پرڪاش کان پردو کڻي ڇڏي ٿي؛ ريت انتهڪرڻ نه برهم کي گهڙي گهڙي ٻڌاڻي، اگهاڙي، ٻڌ ۽ آزاد ڪندو ويندو. اکنڊ برهم ٿي کنڊ کنڊ ٿي پوندي جسو ٿيڻ سرڪيو هرڪنهن هنڌ ٿيندي ويندو؛ [جنهنڪري] سمورو برهم اگهاڙي ٿيي پوندو. ڇاڪاڻ ته هو چيتن آهي.

انتهڪرڻ ۽ سمرتي – ٻيو ڳالهه جنهن انتهڪرڻ ۾ رهندڙ برهم جا وسعو ڏي ٿي هئي، تنهنجي سمرتي ساڳي انتهڪرڻ ۾ رهندڙ [برهم کي] ڪانهيءَ ۾ نه رهي سگهندي؛ ڇاڪاڻ ته "अन्यदृष्टमन्यो न स्मरतीति न्यायात्" اوليءَ ڪڙي جي ڏنل سمرتي ٻئي کي ٿئي ٿي. جنهن چيلاپاس ڏٺو ۾ ڏٺو هو، سو چيلاپاس ڪانهيءَ ۾ نه رهي؛ [تنهنڪري ٿي ڪانهيءَ واري برهم کي سمرتي نه رهندي]. ٻيو ۾ رهندڙ انتهڪرڻ جو جيڪو پرڪاشڪ آهي سو ڪانهيءَ ۾ رهندڙ برهم آهيي ڪو نه. جيڪڏهن برهم ٿي جسو آهي، جدا نه آهي، ته جسو سروگيه هئڻ گهرجي. جي برهم جو ڏولقمب انگ آهي ته प्रतिबिम्ब ڀرله پڇيا اوالمب اڳيان ڏنل يا هنڌ [ڳالهين] جو ڪهڙو ڪنهنکي ۾ نه ٿي سگهندو! جي چئو ته برهم کنڊ آهي، انڪري ٻاڪري لنگهي ٿي رهي ۽ نه کنڊ جاءِ تي آڳاهو يا ڏڪ لنگهي ڪري سمورو برهم آڳاهاڻي ۽ ڏکي نه لنگهي ڪهي. اهڙا اهڙا داول ڏيڻي اوهان ماڻهن شڌ، بڌ، مڪت سڀاءِ واري برهم کي اکنڊ آگهاڙي ۽ ٻڌڻ ۾ ڦاٿل آدي دوشن واري ٻاڻي ڇڏيو آهي؛ ۽ اکنڊ [برهم] کي [جڏهڪ] ٽڪرا ٽڪرا ڪري ڇڏيو آهي.

تراڪار جو آڪاس نقو هوي:- نوين ويدانتي:- تراڪار جسو به آڪاس [ٻاهيو] پوندو آهي؛ جهڙي دريءَ يا ٻاريءَ آدي ۾ آڪاش جو ٻاهيو پوندو آهي؛ جو ٿيو يا ڪنهن ٿي نموني جو ڏورهيو يا ڪهاتو ڏسڻ ۾ ايندو آهي. تئين برهم جو به سڀني انتهڪرڻن ۾ ٻاهيو پوندو آهي. **سدانتي:-** جڏهن آڪاش جو روپ ٿي نه آهي ته اکيين اکين سان ڪري ڏسي ٿو سگهي ۽ ٻيو جو پڙاوٽ ڏسڻ ۾ ٿي ٿو اچي سو دريءَ ۽ جل آدي ۾ ڪيئن ڏسي سگهبو؟ ساڪار وسعو ئي ڪهاٽي يا جهڙي ڏسڻ ۾ ايندي آهي ۽ نه تراڪار. **نوين ويدانتي:-** ته پوءِ هيءُ جو ماڻهن نرالجوڙ و ڏسڻي ٿو ۽ جهنهجو دريءَ ۾ ٻاهيو پوي ٿو، سا ڪهڙي وسعو آهي؟ **سدانتي:-** هيءُ جل انگيءَ ۽ ٻرٿويءَ جا ٽوس ٽڪرو آهن، جي ٻرٿويءَ کان مٿي اڏايا آهن. جتان ڪنهن ٿو ٻيو اني جي ٻاڻي نه هيجي ته ڪنهن ڪيئن پوندو؟ تنهنڪري هي جي ٻري ٻري ٽڪرو جيان ڏسڻ ٿا، سي ٻاڻيءَ جا ڦڪر آهن جهڙيءَ ريت ڪرهڙو ٻريان ڪهاٽو ٿو ڏسجي ۽ ويڪڙائيءَ کان ڇڏو ۽ ڪڏهن ڪڏهن ٽڪرو جهڙو به ڏسبو آهي.

اگني اگني ڏسڻ ۾ ٿو اچي، ۽ ڪنهن حالت ۾ هڪ ٿي آهي. ڏسو هيٺين پرمان ۾ ٻيا جهل آهي:-

अग्निर्यथैको भुवनं प्रविष्टो रूपं रूपं प्रतिरूपो बभूव । एकस्तथा सर्वभूतान्तरात्मा रूपं रूपं प्रतिरूपो बहिश्च ॥

[कठ उ० वल्ली ५ । मं० ९]

[ارٿ] جهڙيءَ ريت اگني ڏگهن، ويڪرن، گول، ننڍن، وڏن سڀني شڪلن وارن پدارٿن ۾ وياپڪ ٿي ڪري، سڀني ڄي شڪل جهڙي ڏسڻ ۾ ايندي ۽ ڪانئن جدا آهي، ساڳيءَ ريت سروو وياپڪ پرماتما به انهڪرڻ ۾ وياپڪ ٿي ڪري انهڪرڻ جي شڪل جهڙو ڏسڻ ۾ اچي ٿو ۽ انهن ڪانئن الڳ.

سڌانتي- اوهانجو اهو چوڻ ته اجايو آهي، ڇاڪاڻ ته جئن اوهين گهٽ، مٽ، مڪان ۽ آڪاش کي جدا جدا ٿا ڄاڻو، تئن ڪارڻ ڪاريه روپ جڳت ۽ جيو کي برهم کان جدا ۽ برهم کي انهن کان الڳ مڃيو. ويدانتي- جهڙيءَ طرح اگني سڀني [پدارٿن] ۾ داخل ٿي ڪاٺ وغيره انهن جهڙي ٿي ڏسڻ ۾ اچي، ساڳيءَ ريت پرماتما به جڙ ۽ جيو ۾ وياپڪ ٿي ڪري شڪل وارو، ارٿات اڳيانن کي آڪار وارو ڏسڻ ۾ ٿو اچي، حقيقت ۾ برهم نه جڙ آهي ۽ نه جيو.

جيو برهم جو ٻاڃو نه آهي:- جهڙيءَ ريت پاڻيءَ سان ڀريل هزارين ڪونڊن ۾ سج جا هزارين پرتيبمب [عڪس] ڏسڻ ۾ ٿا اچن ۽ واسطي ۾ سج هڪڙو ئي آهي، ڪونڊن جي ڀڄڻ ڪري يا پاڻيءَ جي وهڻ يا ڦهلجڻ ڪري نه سج ڀڄي ٿو ۽ نه وهي يا ڦهلجي ٿو. ساڳيءَ ريت انهڪرڻ ۾ به برهم جو آڀاس [جهلڪ] جيڪا پڙڇانوَ آهي، تنهن کي چدآڀاس ٿو چئجي. جيسين انهڪرڻ آهي، تيسين جيو به آهي. جڏهن انهڪرڻ گيان جي ذريعي نشٽ ٿا ٿين، تڏهن جيو برهم سروپ ٿو ٿئي. هن چدآڀاس کي پنهنجي برهم سروپ جي خبر ڪانه ٿي رهي. اگيان جي ڪري جيو پاڻکي ڪرتا ڀوڪتا، سکي، دکي، پاپي ۽ پنيه آتما [ٿو سمجهي] ۽ پاڻکي جنم مرڻ ۾ ٻڌل ٿو ڀانئي، ۽ [جيسين ستسنگ نه ٿو ملي] تيسين هن سنسار جي ٻنڌنن کان ڇوٽڪارو نه ٿو ٿئي.

(سڌانتي):- اوهانجو اهو دِرشٽانت اجايو آهي، ڇاڪاڻ ته سج به آڪار وارو آهي ۽ جل ۽ ڪونڊا به ساڪار آهن، ۽ پرتيبمب تڏهن ٿي ٿو پوي جڏهن سج ۽ جل جي ڪونڊن کان ۽ جل جا ڪونڊا سج کان جدا [پري] آهن. جي اهي ساڪار هجن ها ته پرتيبمب ڪڏهن ڪين پوي ها. پر ته برهم نراڪار ۽ هر جاءِ ٿي آڪاش وانگر وياپڪ هئڻ ڪري، برهم کان ڪو به پدارٿ يا پدارٿن کان برهم جدا ٿي نٿو سگهي، ۽ وياپيه وياپڪ سنبنڌ هئڻ ڪري [برهم ۽ جڳت] روپي هڪڙي وستو ته ٿي نٿا سگهن، مطلب ته अन्वयव्यतिरेक=انوي ۽ ويتري ڀاوَ [لازم ملزوميت] ۽ جدا ڪاٿا ذات=هڪ ٿي ٿي ملاڙ ڪندو، ۽ هڪ ٻئي کان جدا ٿيندڙ اُصولن] موجب ڏسو ته [برهم جڳت] وياپيه وياپڪ [محيط ۽ محيط شڪل] سنبنڌ سبب هڪ ٻئي سان سدا ملي ۽ سدا جدا ٿيندا آهن. جي [برهم ۽ جڳت] هڪڙي وستو هجي ها ته ان ۾ وياپيه وياپڪ سنبنڌ ڪڏهن به ٿي نه سگهي ها. انهي ڪري برهداريڪ جي انترجامي براهمڻ ۾ صاف لکيل آهي. پر ته برهم جو آڀاس به ٿي نه ٿو سگهي، ڇاڪاڻ ته بنا آڪار

(٢٢) الف- اگهاني ڪهڙو؟ برهم يا جمو؟ سڌ انڪي- برهم ۾ جڳت جو ٻان [اوهان جي مت موجب غلطيءَ ڪري] مهي ڪهڙو لو؟ نوين ويدانتي- هو لو نهي. سڌ انتي- جو جهنهان آيو [پيدا ٿيو]؟ نوين ويدانتي- اگهان مجهان. سڌ انتي- اگهان ڪٿان پيدا ٿيو ۽ ڪٿي ٿو رهي؟ نوين ويدانتي- اگهان انادي آهي ۽ برهم ۾ رهي ٿو. سڌ انتي- برهم ۽ برهم جو اگيان ٿيو يا ڪنهن ٻئي جو؟ ۽ اهو اگيان آهو ڪهڙيءَ؟ نوين ويدانتي- چداڀاس کي. سڌ انتي- چداڀاس جو ڪهڙو سروپ آهي؟ نوين ويدانتي- برهم! برهم کي برهم جو اگيان [ٿيو]، ان کان پنهنجي سروپ کي ڀاڄا ٿي وساري ڇڏيو [اهي چداڀاس]. سڌ انتي- سڀڪس ولهو جو ڪارڻ ڪهڙو؟ نوين ويدانتي- اوديا! سڌ انتي- اوديا سروياپي سروگهه* ڪٿ آهي يا ايڪ جو؟ نوين ويدانتي- ايڪ جو. سڌ انتي- اوهان جي مت ۾ هڪ انيڪ سروگيه چيتن ڪان الڳ ڪو چيتن نه آهي يا نه؟ ۽ ايڪ آيو ڪٿان؟ اپ-جي ايڪ چيتن [آرتاب جمو] برهم ڪان الڳ ميچيتا هجو نه ٺيڪ آهي، [اپيه اوسثا ۾ نه] جي هڪ هنڌ برهم کي پنهنجي سروپ جو اگيان ٿيندو نه [اهو اگيان] هر هنڌ ڦهلجي ويندو. ڇهڙي ۽ ويس شرير ۾ لڙڻ ۽ جو سور شرير جي سڀني انگن کي تڪليف ٿو ڏئي، ساڳي ريت جي برهم ۾ هڪڙيءَ جاءِ تي اگيان ۽ دک ٿيو ته سڄو برهم اگياني ۽ دک جو ڀاڳي ٿي پوي. نوين ويدانتي- اهو سمورو اپاڌيءَ جو ڏوهه آهي ۽ نه برهم جو! سڌ انتي- اپاڌي جڙ آهي يا چيتن؟ ۽ سچ آهي يا اسچ؟ نوين ويدانتي- ▵الوچنيه آهي، ان جي جهڙي جڙ يا چيتن ۽ سچ يا اسچ ٿو ڪوئي سگهجي. سڌ انتي- اوهانجو [اهو چوڻ] ' वदतो व्याघात: ' [ان پنهنجي ڳالهه کي پاڻ رد ڪرڻ] جهڙو آهي. ڇاڪاڻ ته [هڪڙي پاسي اوهين] ٿا چئو ته اوديا آهي ۽ [ٻئي پاسي] ٿيس جڙ، چيتن، سچ، اسچ ڪجهه [به] ٿا چئي سگهو. هيءَ ته اهڙي ڳالهه آهي جهڙي ڪلڀٽ سون جي ڌاتوءَ کان ٺري ڪرائجي، ته هي ڪلڀٽ آهي يا سون؟ ته جو اهين ٿي چوندو ته اهڙي ڪڙي اسين سون ٿا چئي سگهون ۽ نه پٽل، ان ۾ ٻنهي ڌاتو ڪڏيل آهن.

(٢٣) سبه گهٽ آڪاش ۽ مٺ آڪاش آديءَ جي آلو چنا- اوهان ويدانتي- ڏسو! جئن گهٽ آڪاش [گهڙي ۽ دلي ۾ رهندڙ آڪاش]، مٺ آڪاش [گهر واڙو آڪاش]، ميگهه آڪاش [ڪڪرن واري آسمان] ۽ مهد آڪاش [وڏي آسمان] جون اپاڌيون آهن، ان ڪري گهڙي، گهر ۽ ڪڪرن جي هٽڻ ڪري آڪاش ڀن ڀن ٿا ڀاسن، ۽ سچ پچ نه رڳو مهد آڪاش ئي آهي، تئين مايا، اوديا، سمشٽي، ويشٽي○ ۽ انتهڪرڻ جي اپاڌين ڪري، برهم اگهانين کي

* سروو ياپي = هر هنڌ موجود. سروگهه = جاڻي ٻجاڻهار.
▵ الوچنيه = جنهنجو شبدن ۾ ورڻن ڪري نه سگهجي.
○ سمشٽي = سمورو، ويشٽي = پنهنجو يا ڪثرت. نوين ويدانتين جو خيال آهي ته هڪ ئي پداربه برهم آهي، جنهن اپاڌين جهڙوڪ: مايا اوديا آديءَ ڪري ڌار ڌار سمشٽي ۽ ويشٽيءَ جو روپ ۽ ويچار ڪري سگهجي ٿو. جڏهن هڪ ئي ڪري خيال ۾ آڻجي تڏهن مايا آهي، جڏهن جڏهن پنهنجا جو خيال ڪجي ته تڏهن مٽيا آهن.

نوين ويدانتي اڄ ڏٺل ۽ اڄ ٻڌل [ڏٺل]، جهڙوڪ ٻهنجو لي سر ڪمل آهي ۽ ٻاڙ لي وڏي ٿو. يا پاڻيءَ جي ڌار مڃاڻپ ٻاسي لـي وڃي، جو ڪڏهن ڪهڙي ڪيو هو، [سو ته سڀني پر] ڏسو آهي. اهو سچ ڪيئن ٿي سگهندو؟ نوين ويدانتي:- هيءُ درشٽانت ۽ اوهانجي پڪش کي سڌ ڪو ڪري، جاڪاڻ ته ڏسڻ يا ٻڌڻ ڪالسواءِ سنسڪار پيدا ٿي ٿو نٿو سگهي، ۽ سنسڪارن ڪانسواءِ ياد ڪري ۽ ياد ڪريءَ ڪانسواءِ ساکشات انڀو به نٿو ٿئي. جڏهن ڪنهن کان ٻڌائين يا ڏٺائين ته فلاڻي جو سر جهنگ ۾ رهندي وڃي، ۽ سندس پاڻ يا پيءُ آديءَ کي لڙائي ۾ ڏٺو ڏٺائين، يا ڪو ڪم ڪرڻ واري جو پاڻي سٺي ٿو ٿيندو ڏٺائين يا ٻڌائين تڏهن انهيءَ سنسڪار سندس آتما ۾ ٿيندو آهي. سو جڏهن جاڳرت اوستا کان الڳ ٿيندو [سپن اوستا ۾ ويندو]، تڏهن پنهنجي يادگيريءَ جي [جاڳرت ۾] ڏٺل يا ٻڌل ڳالهين سڀ پنهنجي آتما ۾ ڏسندو. جڏهن پاڻ ۾ ئي ٿو ڏسي، تڏهن اُن پنهنجو سر ڪٽيل، پاڻ اُن روئندو ۽ ٻيو حسو ڪرو ۾ ٿو ڏسي. اهو ته وستوءَ ۾ اوستوءَ جي ڀاسڻ جيان ڪونهي، جاڪاڻ ته جهڙيءَ ريت نقشو ٺهندڙ اڳ ڏٺل ٻڌل يا ڄاتل [شيءِ] آتما مان ڪنهن ڪاغذ تي لکندو آهي، يا جهڙيءَ ريت ٺوڪيندڙ [مورتي يا ٻانڀو] اڳ ٺهندڙ شڪل ئي ڏسي آتما ۾ شڪل ڪاڍڻ ڪري جيئن جو فن لکي جڙيندو آهي، تئين ٿي هي نه آهي. ڳالهه اڻ آهي، ته سپني ۾ ڪڏهن ڪڏهن سوڻ ڪيل اوستائن ساکشاتڪار ٿيندو ڏٺو آهي، جنهن ۾ پنهنجي گرو کي ڏسڻ ۽ ڪڏهن ڪهڙو وقت اڳي ڏٺل يا ٻڌل ۾ وساريل ڪيان پئي ڏسڻ ۾ ايندو آهي. تڏهن [اهي اوستا] ۾ اهڙا ياد ڪانه ٿي رهي، ته جهڙي طرح مون فلاڻي وقت ڏٺو، ٻڌو يا ڪيو هو، انهيءَ کي ئي هينئر ڏسي ٻڌي يا ڪري رهيو آهيان. جيئن جاڳندي ۾ سوڻي ٿي رهي، تئين سپني ۾ به پوري ريت ٿي رهي. ڏسو! جي جنم جا اڳيان آهن، انهي وانگر روپ جو سچو ٿيو اهي، نمسڪري اوهانجو [ڏيکاريل] اڌياس ۽ اڌيا روپ جو لڪشڻ جوڙ آهي. ورتي جو وڃڻ ۽ وروپ*وان اوستا لوڙيءَ ۾ نانگ آديءَ جي ڀاسڻ جو درشٽانت اوهان منجهه جڳت جي سڌ ڪرڻ لاءِ ڏنا آهن، سو پورو ڪونهي.

نوين ويدانتي:- اڌشٺان [سرڪن يا جاءِ ڪانسواءِ اڌيڪ [ساکشي يا جاءِ ۾ رهندڙ] پرستي ٿي ٿو سگهي ۽ جهڙيءَ ريت نوڙي نه هجي ته اُن ۾ نانگ ڪڏهن ڏسو. جئن لوڙيءَ ۾ نانگ ٿيندي ڪانه ڪو رهي، پر اڌيڪار ۽ منجهه پرڪاش جي مهاتب ورتي لوڙيءَ کي اوچتو ڏسڻ سبان [ماڻهو اُن ۾] نانگ جو ڀرم ڪري ڊڄي ڪنبڻ ٿو لڳي، وري ڏئي آديءَ [جي روشنيءَ] سان ڏسڻ ڪري سندس ڀرم ۽ ڊپ لهي ٿا وڃن. ساڳيءَ ريت برهم ۾ جڳت جي هستي پڻ ۾ ڏسجي ٿي، سا برهم جي ساکشات ٿيڻ ڪري نڪري وڃي ٿي ۽ اوڙو برهم ٿي ڏسڻ ۾ ايندو، جهڙيءَ ريت [پرڪاش جي اچڻ ڪري] لوڙيءَ مان نانگ نڪري وڃي ٿو نوڙي ڏسڻ ۾ آئي.

* وروپ وان موجب ماڻهو پڻ ۾ جڳت کي سچو موڃندا آهن. اُن موجب جڳت مِٿيا ۽ رڳو برهم ئي سچو آهي.

جو ورچار شنڪر آچاريه جا شش ڪري لڳا، اوشاف جنهن جي ڪندن ڪري لاءِ جو برهم سنتيم ۽ جڳت متيا ۽ جيو برهم جي ايڪتا جو سڌانت جيو هوائون تهنجو اُپديش ڪري لڳا. ڏکڻ ۾ شرنگيري، اُوڏي ٻاسي ۾ گووردن، اُتر ۾ جوشي، ۽ دواريڪا ۾ شاردا مٺ قائم ڪيا. شنڪر آچاريه جا شش مهيش ٿيڻي ويا ۽ • شرمان ٻڌي آنند ڪري لڳا. جاڪاڻ ته شنڪر آچاريه ڪانپوء سندن شش جي ڏاڍي عرصو ٿيڻ لڳي.

(٢١) ٿڪ شنڪر آچاريه جي مت جي سمالوچنا:- هميشه ان تي ويچار ڪرڻ گهرجي ته جيڪڏهن جيو برهم جي ايڪتا ۽ جڳت جو ملڀا مچ شنڪر آچاريه جو نئون مت آهي ته اهو ڇڪو مت ڪنهن جي. ٻرجي وڌ جنهن جي ڪندن ڪري لاءِ اهو سرڪار ڪيو هوائون ته ڪيئن چڱو آهي. نوين ويدانتين جو مت هن ريت آهي:-

(٢٢) نوين ويدانتين جو ڪلڻ:- پوشن:- هي • جڳت سڀئي سمان، جئن اسوري ۾ مالنگ، سپ ۾ چاندي، يا رچ ۾ ٻاڦي، ڪندرو لنگر ◻ يا اندر جال جهڙو ڪوڙو [طلسمي] آهي، هڪ برهم ئي سچو آهي.

§ [أتو] (سڌانتي جو):- اوهان ڪوڙو ڪنهن کي ٿا چئو؟ نوين ويدانتي:- جا وستو هجي ڪانه ۽ ڏسڻ ۾ اچي [سا ڪوڙي آهي]. سڌانتي:- جا وستو آهي ڪانه سا ڏسڻ ۾ ڪئن ايندي؟ نوين ويدانتي:- "اڌيا روپ" ڪري. سڌانتي:- "اڌيا روپ" ڇاکي ٿا چئو؟ نوين ويدانتي:-

वस्तुन्यवस्त्वारोपणमध्यासः अध्यारोपापवादाभ्यां निष्प्रपंचं प्रपंच्यते ।

[اوڻاٿ:- اصل] پدارٿ ڪنهن ٻئي هجي پر ان ۾ ڪنهن ڏاريءَ وستوءَ جو ڀاسجڻ "اڌياس" يا "اڌيا روپ" ۽ انجو ڪنڊن يا رد ڪرڻ "اپوواد" ٿو سڏائي. انهن ٻنهي جي وسيلي ٻرپرپنچ رهت [سدا هڪ رس رهندڙ يا ته ٻدلجندڙ] برهم ۾ ٻرپنچ روپ [ڦرندڙ گهرندڙ] جڳت جو وستار [اُپجي] ڇهيو آهي.

سڌانتي:- اوهان نوڙيءَ کي وستو [موجود] ۽ نانگ کي اوستو [وهم ٿيل] مڃي ڪري هن ڀرم جار ۾ ڦاٿا آهيو. ڇا نانگ وستو ڪانهي؟ جي چئو ته نوڙيءَ ۾ [نانگ] ڪونهي، ته اهو ڪنهن ٻئي هنڌ ته [آهي]، ۽ سندس خيال دل ۾ رهيو. پوءِ ته اهو نانگ به اوستو نه رهيو. ساڳيءَ ريت ٿنڀ ۾ ماڻهو يا سپ ۾ چاندي آدي ڀاسڻ جي اوستا به سمجهي وٺبو. اهو ته سڀني ۾ جيڪي ڏسجي ٿو سو ته ڪٿي نه ڪٿي موجود ٿي آهي، ۽ سندس سنسڪار آتما ۾ موجود رهي ٿو. تنهنڪري اهو سچو نه [موجود] وستوءَ ۾ [وهم ٿيل] اوستوءَ جو ڀاسڻ جيان نه آهي.

• شريمان = شري وان = شريءَ وارو. شري ڇهو آهي. ڌن کي تنهنڪري شريمان ٿيو قدوان. ٻيو ساڏاوڻ ارٿ آهي مانوارو، عزت وارو، وغيره.

◻ گندرو نگر = نرشتن يا ديوتائن جو شهر جو سچ ۾ آهي ڪونه، رڳو وهم آهي.

§ سڌانتي = ويدڪ ڌرمي. نوين ويدانتي = شنڪر آچاريه جو موئيندڙ.

شنڪر آچاريه جو پڪش هو ويد مت کي استاپن ڪرڻ ۽ جڪمن جي مت جو کنڊن ڪرڻ ۽ جڪمن جو پڪش هو پنهنجي مت کي استاپن ڪرڻ ۽ ويد مت جو کنڊن ڪرڻ. ڪيترائي ڏينهن شاستر ارٿ هلندو. جڪمن جو مت هو، ته سرشٽيءَ جو بڻائيندڙ اناديءَ ايشور ڪوئي به ناهي، هيءَ جڳت ۽ جيو اناديءَ آهن. انهن ٻنهي جي اُتپتي ۽ وناش ڪڏهن به نٿو ٿئي. ان جي اُلٽ شنڪر آچاريه جو مت هو، ته اناديءَ سڌ پرماتما ئي جڳت جو ڪرتا آهي. هيءَ جڳت ۽ جيو مٿيا آهن، ڇاڪاڻ ته اُن پرميشور پنهنجي مايا سان جڳت ۽ جيو آهي ۽ اهو ئي اُسڪي ڌاري ٿو ۽ پرلي ڪريندو. هيءَ جيو ۽ پرپنچ سڀئي سپنا آهن. پرميشور پاڻ ئي سڀ روپ ڌاري ليلا ڪري رهيو آهي. شاستر ارٿ گهڻائي ڏينهن هلندو رهيو. پر انت ۾ پڪتي ۽ پرماڻ سان جڪمن جو مت کنڊت ٿيو [ٽٽي پيو]. ۽ شنڪر آچاريه جو مت اکنڊ [سالم] رهيو. پوءِ انهن جڪمن جي پنڊتن ۽ سڌنوا راجا ويد مت سويڪار ڪيو ۽ جڪمن مت ڇڏي ڏنو!

(۲۱) ب ويدڪ ڌرم جو پنر جنم:- پوءِ ته ڏاڍو واڪو ٿيو مچي، سڌنوا راجا پنهنجن ٻين ساٿين دوستن ۽ راجائن کي لکي شنڪر آچاريه سان شاستر ارٿ ڪرايا. پرنتو جڪمن جي شڪست ڪال جو وقت اچي چڪو هو ۽ هو شڪست کائيندا آيا ويا. پوءِ شنڪر آچاريه ۽ سڌنوا آدي راجائن گڏجي شنڪر آچاريه کي سڄي آريه ورت ۾ گهمڻ جو پربنڌ ڪري ڏنو ۽ سندن رکيا لاءِ نوڪر چاڪر به ساڻ ڪري ڏنائون. ان وقت کان ئي سڀني کي جنيا پهرڻ لڳا ۽ ويدن جو پڙهڻ پڙهائڻ [ورپ] به چالو ٿيو. سڄي آريه ورت ۾ گهمي ڏهن ورهين اندر جڪمن جو کنڊن ۽ ويدن جو منڊن ڪيائين. شنڪر آچاريه جي ڏينهن ۾ جڪمن مت ناس ٿيو. هيٺ [ڌرتي کوٽيندي جي ٻگل] مورتون لڌيون ٿيون سي شنڪر آچاريه جي وقت ۾ ڀڳيون هيون، ۽ جي سڄيون ٿيون سي جڪمن پاڻ پوري ڇڏيون هيون، جن [ماٿر] پوتي نه ڇڏيون. اڄ به اهي سڄيون مورتيون ڪٿان ڪٿان ڌرتيءَ مان لڌيون ٿيون.

(۲۱) ب شنڪر آچاريه جو پلٽيون:- شنڪر آچاريه کان اڳ ۾ شيومت به ٿورو پکڙيل هو، انهيءَ جو به کنڊن ڪيائين، [پاڙ] وام مارگ جو کنڊن ڪيائين. انهيءَ سمي ۾ هن ديش ۾ ڏن گهڻو هو ۽ سوديش ڀڪتي به هئي. شنڪر آچاريه ۽ سڌنوا راجا جڪمن جا مندر ڪين ڊهرايا هوا، ڇاڪاڻ ته انهن ۾ ويد آديءَ جي پاٺشالائن هلائڻ جو وچار هو. جڏهن ويد مت استاپن ٿي چڪو ۽ ودياءَ جو پرچار ڪرڻ جو وچار ئي ڪيائون، ته اهڙي ۾ به جهڙن آپا جي پاهران ٿالي ماٿر ته ويد مت جا هوا، پرنتو اندر ۾ ڪٽر جڪمن اراٿت ڪپٽ مني هوا. انهن شنڪر آچاريه کي ڪا اهڙي زهريلي وستو کارائي، جو سندن ڀڪ مري ويئي! ۽ شرير ۾ اچي ڦٽ ڦرڙيون نڪتيون، جنهنڪري ڇهن مهينن اندر شرير ڇڏي ڏنائون. پوءِ ته سڀني جو جوش ٿڌو ٿي پيو، ۽ جو ودا جو پرچار ڪرڻ لئي گهرايائون، سو به نه ٿي سگهيو.

(۲۱) ب مذن جي استاپنا:- شانڪر پاشه آدي [گرنٿ] جي جي انهن ٺاهيا هوا، ان

سهي ڪري ويد جي ٻڌا ۽ ڪرڻ لڳا. ويد جو پڙهڻ پڙهائڻ، يگيه ۽ تپسيا، برهمڻن ۽ آدي
تهن جو ٻه ناس ٿي ويا. ويد آدي جا جيترا پستڪ جتي ۽ هٿ لڳا، تنکي ساڙي ڇڏيائون.
آرين جي راڄ جو زور ۽ ڳهڻ ليءِ عالمن ۽ شاستري ڏنائون. خزانا ۽ مندر ۽ ڦري لٽ ۾ اهڙي
ڀت وارن ڳرهستين ۽ سادن جي وڏائي [ڪرڻ لڳا]، ۽ ولدڪ ڌرمن جو اپمان [ڪرڻ] ۽
پڪپاڻ ڪري ڪين سوا ۽ ڏيڻ لڳا. ناڪ سک، آرام ۽ اپمان ۾ ڦرڻ جي ڳالهه لڳا. پنهنجو
ڪان وڃي مهاوير ۽ ٻڌ پنهنجن شرڪڙن جون وڏيون وڏيون مورتيون ٺاهي پوڄا ڪرڻ لڳا.
اولاده پٿر آديءَ جي مورتين پوڄڻ جو بنياد جئنين کان اڳ پيو. پٿر آديءَ جي مورتيءَ
جي پوڄا ۾ لڳا ڪري، برهمڻن جي جيڪا گهٽجي ويئي. اهڙيءَ طرح ڪي سئو ورهيه آرين
وٽ ۽ جئنين جو راڄ هليو. ويد جي ارٿ جو ڪٿان ڪٿان ڪري لوڪن منجهان لوڪري
ڇڪيو هو. ان ڳالهه ڪي گهٽي الڪل اڍائي هزار ورهيه گذري چڪا هوندا.

(٢١) شنڪر آچاريه جو اچڻ :- ٻاويهه سؤ ورهيه ٿيا جو شنڪر آچاريه ڪاٺي ڏراوڙ
ديش * ۾ ٻڌا ٿيل هيڪ براهمڻ برهمچاريءَ وياڪرڻ آدي سڀ شاستر پڙهي سوچڻ لڳو ته
هاءِ! سچو آستڪ ويد ڌرم جي لڪري وڃڻ ۽ جئين ناستڪ مت جي پکڙجڻ ڪري ڪيڏي
نه هاڃي ٿي آهي! ڪنهن نه ڪري انکي هٽائڻ گهرجي. شنڪر آچاريه شاستر ته پڙهيا
هوا، انهن سان گڏ جئين مت جا پستڪ به پڙهيا هوائون، سنڌس يڪتي به ڏاڍي زبردست هئي.
انهن ويچار ڪيو ته انهيءَ هٽائڻ ڪئن؟ پڪ ڪيائون ته اُپديش ۽ شاستر ارٿ ڪيو ته
هي ماڻهو هٽي ويندا. اهو ويچار ڪري اُجين نگريءَ ۾ آيا. آتي اُنوقت سڌنوا راجا هو،
جنهن جئنين جا گرنٿ ۽ ڪجهه سنسڪرت به پڙهي هئي. اتي پهچي [سوامي شنڪر آچاريه]
ويد جو اُپديش آرمڀ ڪيو. راجا سان ملي چيائين ته اوهين سنسڪرت [جاڻو ٿا]، جئنين
جي گرنٿن مان به واقف آهيو؛ جئين مت جي مڃيو ٿا، لهڪري مهنجو عرض آهي ته جئنين
پنڊتن سان منهنجو عن مان ٿي شاستر ارٿ ڪرايو. ته جو هاراءِ، سو کٽيندڙ ڌرم جي مت
کي سويڪار ڪري، ۽ اوهان پڻ ته کٽيندڙ ڌرم جو مت سويڪار ڪريو. جيتوڻيڪ سڌنوا
جئين مت جو هو، تنهن هوندي به سنسڪرت گرنٿن پڙهڻ ڪري سنڌس ٻڌيءَ ۾ ٿوري ڪجهه
ودِيا جو پرڪاش به هو، مگر پنهنجو سنڌس من ۾ ڪا گهڻي حيوانيت ڪاله چالو هئي، جاڪاڻ
ته جو ودوان ٿو لڳي، سو سچ ۽ ڪوڙ جي پرکيا ڪري سچ کي گرهڻ ڪري استحق کي
ڇڏي ٿو ڏئي. جنهن سڌنوا راجا کي ڪو وڏو ودوان اُپديشڪ نه مليو هو، تنهن سندس
پر ڀٽڪندو هو. ته انهن [جئين مت ۽ ويد ڌرم] ۾ سچ ڪهڙو ۽ ڪوڙ ڪهڙو آهي؟ شنڪر آچاريه
جي ڳالهه ٻڌي ڏاڍيءَ خوشيءَ سان چيائون ته اسين شاستر ارٿ ڪرائي سچ ۽ ڪوڙ جو
نبيرو ضرور ڪرائينداسون.

(٢٢) الف شنڪر آچاريه جي سوڀ :- جئنين جي پنڊتن کي پريان پرنان ڪرائي
سڏايائون. ان ۾ شنڪر آچاريه جو ويد مت هو، ۽ جئنين جو ويد ورڌ مت هو، اُرٿاستا

---

* ڏراوڙ ديش ۾ دکڻ پاڙيءَ جو هيڪ پاڙو آهي.

جي ويدن ۾ نه هجن ها، ته ڪيئن پڙهن ها؟

اتر - ڪير ڪنهنکي ڪجهه به پڙهڻ کان نه ٿو روڪي، ڇاڪاڻ ته جو ڪو وڌيڪ شد آهي، تو سندس اوترو اهو ڪولهي، ته پنهنجي ماري مور ڪجهي، جهڙيءَ طرح "अग्नये स्वाहा" =اگني سواها آدي منترن جو اوترو آهي اگنيءَ ۾ هوي [هوم جو پداريٿ اوپاس] شڪتي ڏيندڙ ڪم، آدي اتر پدارٿن جي هوم ڪري ڪري هوا. برسات ۽ پاڻي شڌ ٿي جڳت کي سک ٿا پهچائين، پر انهن سڀني اوڻن کي اهي مورک نه سمجهندا هئا، ڇاڪاڻ ته سوارٿي مٿن وڌيڪ پنهنجي سوارٿ سڌ ڪري ڪالمواڻ پير ڪيو، ات ٿا چالي يا موهن.

بوڌ ۽ جين مت جي اُتپتي :- انهن ٻنهي جي اهڙي اُڻاري ۽ اهو مٿن جي لڙيا ۽ شراڌ کي ڏسي ڪري اُتي، عڪ ليار جو نماڪ ويد آدي شاسترن جي ليدا ڪندڙ ٻوڌ ۽ جين مت آرنب ٿيو.

(١٩) مهاڀوشت ڪرياڀ- هڪ جي لڙ ڪن ملڪ ۾ گورکوڙ جو ٻعڪ راجا هو، جو بن اتي کان پگهر ڪرايو، سندس بهاريءَ واٽيءَ جو سماڪر گهوڙي سان ڪرايو، جهنڪري هوءَ موئي وئي! پوءِ [راجا] وتراڳ وان ٿي پنهنجي پٽ کي راڄ ڏيئي، ساڌو ٿيڻي ٻوڌن جا پول ڪرايا اگهو. انهي شاخ ووب ۾ چارواڪ ۽ اڀاڻڪ مت ۽ نيو هئا. انهن هن قسم جا شلوڪ ٺاهيا آهن:-

पशुश्चेन्निहतः स्वर्गं ज्योतिष्टोमे गमिष्यति । स्वपिता यजमानेन तत्र कस्मान्न हिंस्यते ॥
मृतानामपि जन्तूनां श्राद्धं चेत्तृप्तिकारणम् । गच्छतामिह जन्तूनां व्यर्थं पाथेयकल्पनम् ॥

(١) جي پشو ماري اگنيءَ ۾ هوم ڪرڻ ڪري پشو سورڳ ۾ ٿو وڃي، ته يجمان پنهنجي پتا آديءَ کي ماري سورڳ ۾ ڇو نٿا موڪلين؟ (٢) جي مئل ماڻهن کي ترپتي ڪرائڻ لاءِ شراڌ ۽ ترپڻ ٿا آهن، ته اوديش ويندڙ مسافر سان رستي ۾ کاڌ پيتي جو سمر ٻڌڻ ورٿ آهي! جڏهن شراڌ ۽ ترپڻ ڪري مئلن کي به اُن جل پهچي ٿو [سگهي] ته پرديش ۾ رهندڙ يا رستي تي ياترا ڪندڙ جيئري مسافر کي، گهر ۾ ٿيل رسوئي جي ٿالهي پرسي ۽ جل جو لوٽو ڀري سندس ناليءَ تي رکڻ ڪري ڇو نٿا پهچن؟ جيڪڏهن ڏور ديش ۾ رهندڙ يا ڏهن هٿن جي ڀري پهچ تي ونيل جيئري [ماڻهوءَ] کي به [سندس نمت] ڏنل نٿو پهچي، ته مئل کي ته ڪنهن به طرح نه پهچي سگهندو.

(٢٠) جين مت ۾ مورتي پوڄا جي شروعات:- ماڻهو سندن اهڙن دليلن سان سڌ ٿيندڙ اُپديش کي صحيح لڳا ۽ سندن مت پکڙڻ لڳو. جڏهن گهڻا جاگيردار ۽ راجائون سندن مت ۾ آيا، تڏهن ڪاهوءَ نه پوپ به اوڏانهن جهڪيا، ڇاڪاڻ ته جتي اُمتي وڌيڪ آهيءَ جي علندن اُتي گهڙو. جهٽ اُڳيان جيني پڄڙا. پر انهن جي ٻوٽ ليلائون ته جئين ۾ به گهٽيون اُتي آهن، جي ٻار جين سماس ۾ لکنداسون. پوءِ ته گهڻن کي سندن مت سويڪار ڪيو، ٻر جي [ٻهاڙن اُتي رهندا هئا] ۽ جي ڪاشيءَ ۽ قنوج [جا ويٺل هئا]، ڀڄ جي اُتهنديءَ ۽ ڏکڻ [هندستان جي] ملڪن ۾ رهندا هئا، تن جين مت سويڪار نه ڪيو. اُهي جيني ويد جو اُوت نه ڄاڻندا هئا، [انهيڪري] ڀاهرين پوپ ليلا کي پسل سمجهيائون ويد جي [پوپ ليلا]

ڪيترن ئي شخصن مٿين جي ٿالهي سان ترڪ ڪالي، گوميڌ، اشوميڌ ٿالهي يگيه ۾ ڪرائڻ لڳا هئا، يعني انهن پشن کي ماري هوم ڪيو، ۽ ته يجمان ۽ پروهت [پنهنجي] کي سورگ پراپت ٿيندو آهي. حقيقت اها آهي، ته براهمڻ گرنٿن ۾ جي اشوميڌ، گوميڌ، نرميڌ وغيره شبد آيل آهن انهي سچي اچي ارٿ جي ڪين پرچار ٿي سگهيا هئي. جي سمجهڻ ها ته اهڙو انرٿ نه ڪن ها.

اشوميڌ وغيره جو سچو ارٿ

پرشن- اشوميڌ، گوميڌ، نرميڌ وغيره شبدن جو ڪهڙو ارٿ آهي؟

اتر - سندن ارٿ هي آهي ته:-

राष्ट्रं वा अश्वमेधः [शत० १३ । २ । ६ । ३]

अन्नं हि गौः । [शत० ४ । ३ । १ । २५]

अग्निर्वा अश्वः । आज्यं मेधः ॥ शतपथब्राह्मणे ॥

* گهوڙن، ڳائن وغيره پشن جو ماس مٿين کي ماري هوم ڪرڻ ته ڪٿي به لکيل ڪونهي. اهڙو انرٿ وڃي وام مارگين جي گرنٿن ۾ لکيل آهي. ٻي هيءَ ڳالهه ته وام مارگين اي شروع ڪئي؛ ۽ [انهي هنڌ ۾] جتي جتي لکيل آهي، اتي اتي به وام مارگين ملاوٽ شروع ڪئي آهي. [سچو ارٿ هن پرڪار آهي]-

راجا نياءَ ۽ ڌرم موجب پرجا جي پالنا ڪري [ڪري] يجمان وغيره آدي دان ڪري يا اگني ۾ گيهه آديءَ جو هوم ڪرڻ اشوميڌ آهي. انَّ، اندريون ڪرڻ پرٿوي آديءَ کي پوتر [گهر ۽ پاڻي ڪاڻ صاف] رکڻ؛ ۽ سج جي ڪرڻن [سان تاپ ٿيڻ] گوميڌ. جڏهن ماڻهو مري وڃي، لاش انهي جي شرير جو وڌي پورو ڪ ساڙڻ نرميڌ سڏبو آهي.

(١٦) پشوءَ ذبح سان سورگ ڪونه ملندو:- **پرشن**- يگيه ڪندڙ ۽ چون ته [اڳي] يگيه ڪري ڪري يجمان ۽ پشو [ٻئي] سورگ ۾ ويندا هئا! ۽ هوم ڪرڻ کانپوءِ وري پشن کي جياريندا هئا، اها ڳالهه سچ آهي يا ڪوڙ؟

اتر - جي سورگ ۾ وڃن ها، ته اهڙي ڳالهه چوندڙ کي [پهريائين] ماري هوم ڪري سورگ ۾ پهچائڻ گهرجي، يا [انهي پاڻ] پنهنجي پيارن ماءُ، پيءُ، استري ۽ پٽ آديءَ کي ماري هوم ڪري سورگ ۾ ڇو نه ٿا پهچائين؟ يا ويديءَ مان وري ڇو نه ٿا جياري وٺن؟

(١٧) وڏڪ يگيه جو ارٿ:- **پرشن**- يگيه ڪرڻ وقت ويدن جا منتر ٿا پڙهجن.

* ٿورو ڪري دنيا جي سڀني ملڪن ۾ ڪنهن وقت اهو عام رواج هوندو هو ته ديوتائن کي ۽ ڪڏهن ڪڏهن ماڻهن کي ماري هوم ڪندا هئا. انهيءَ رواج لاءِ هندستان ۾ هن ديش ۾ پائڪ ڪري ڇڏيا هئا. انهن وشواس هو ته انهيءَ رسم ڪرڻ سان مئل کي سورگ ملندو ۽ پنهنجو به سورگ ملندو. وشي ڏيکارڻ انهيءَ رواج جو سخت کنڊن ڪيو آهي ۽ يگيه جو سچو ارٿ سمجهايو اٿس. يگيه هڪ ته آهي سڀني ڀلاين ۽ ڀلاين آڪ ۾ رهي وارو آديءَ کي شڌ ڪرڻ جو نالو. ٻيو يگيه آهي ڪو، ماڻهن ۾ اپڪار جو ڪم ڪرڻ.

وري استري پرش سماڳم ڪندي مٿو جهيندا آهن، ته ڪهن سڌي [ڪماليس] پراپت ٿئي! اهڙا مهاموڙ ڪٺ مٽي ته سنسار ۾ ڪي ٿورائي هوندا!

ويد نندڪ:- جو ماڻهو ڪوڙ جو پرچار ڪري ٺهرائيندو، سو سچ جي صورت تي اعتدا ڪندو، ڏسو! وام مارگي جا ٿا چون؟ ويد، شاستر ۽ پراڻ اهي سڀ ورها روا جي ويشان واڳ آهن، پر هي ۽ جا شامڀوي△ وام مارگين جي مدرا آهي، سا گپت ڪل [پردي لڪل عالمان] جي استري سمان آهي. (د)□ اهڙي اهي ماڻهن ويد جي ورن سڀ ڪوڙ ڪم آهي، پوءِ جڏهن انهن جو سڀ ڪوڙ پڪڙيو، تڏهن ترنب ڪري ويدن جي ٽالي تي ٿوري وام مارگ جي انهن هلايائون.

सौत्रामण्यां सुरां पिबेत् । ❖ प्रोक्षितं भक्षयेन्मांसम् ○ । वैदिकी हिंसा हिंसा न भवति ॥ [مثال طور]:-
न मांसभक्षणे दोषो न मद्ये न च मैथुने । प्रवृत्तिरेषा भूतानां निवृत्तिस्तु महाफला ॥ मनु० [अ० ५ । ५६]

ارٿات [جيائون ته] سوٽراماڻي يگيه ۾ شراب پئي، اهو [سچو] ارٿ هي آهي ته سوٽراماڻي يگيه ۾ سوم رس يعني سوم بوٽي جو رس پئي! प्रोक्षित = پروکشت [واري شلوڪ جو] ارٿ آهي ته يگيه ۾ ماس کائڻ دوش ڪونهي. اهڙيون لچائي جون ڳالهيون وام مارگين هلايون آهن. [وري ٿا چون ته ويد جي هنسا، هنسا ڪانهي] انهن کان پڇڻ گهرجي ته ويد جي هنسا هنسا ڪانهي، ته پوءِ توکي ۽ تنهنجي ڪٽنب کي ماري هوم ڪري ڇڏجي ته ڪٿي ويندي؟ [وري ٿا چون ته] ماس کائڻ، شراب پيئڻ ۽ پرائي استري گمن ڪرڻ ۾ ڪو به دوش ڪونهي. ائين چوڻ ٻاراڻي ڳالهه آهي، ڇاڪاڻ ته پراڻين کي ستائڻ کانسواءِ ماس حاصل ٿي نٿو سگهي، ۽ [وري] بنان اپراڌ جي ڪنهن کي ستائڻ ڌرم جو ڪم نه آهي. شراب پيئڻ جو ته بلڪل نشيد ئي آهي، ڇاڪاڻ ته اڄ ڏينهن تائين وام مارگين [جي گرنٿن] کانسواءِ ٻئي ڪٿي به اهو لکيل نه آهي، بلڪ سڀ نشيد [ئي لکيل] آهي. ۽ وواه ڪرڻ کانسواءِ مٿن [سماڳم] ۾ به دوش آهي ۽ جو ان کي ٻرو دوش نٿو چوي سو پاڻ دوشي آهي! اهڙا اهڙا وچن وشين جي گرنٿن ۾ وڌيا ۽ ؟

* اُردو ڀاشا جي شبدن جو اکري الواد هئن آهي- "استري پرش جي سماڳم سمي ۾ مٿو جهيندا آهن." اُردو ۾ واري ۽ ڀائي جملي لفل ته انهن اُن الفاظ ڪم آهي. پر اسان ڊاڪٽر چرنجيو جي انگريزي ۽ مرهٽي ترجمي کي بهتر سمجهي اُن موجب ترجمو ڪيو آهي.

△ وام مارگي جو مت جي انگن کي خاص نموني ۾ ٻاروائي [انڌ جي ٿيڻي] جي ٻوڌا ڪندي ملائيندا آهن، تنهنکي "شامڀوي مدرا" ٿا چون.

□ اهو پهچڻ جو انگ وڳو اُردو ڀاشا جي ستيارٿ پرڪاش ۾ ملي ٿو. اسان انگريزي ترجمي ۾ ڪتاب ۾ هن لفظن انگريزي ۾ پوءِ ڪنهن حوالي ڳولهڻ ۾ ڪارائتو ٿئي.

❖ اهي ٻه وچن هرڪنهن ڀاشا جي ستيارٿ پرڪاش ۾ منوسمرتيءَ جي ۵-۵۶ جا ڪري ڏيکاريل آهن، جو ليک نه آهي، اهي ڪنهن ٻئي هنڌ جا شلوڪ آهن.

○ هي ٻه هرڪنهن ستيارٿ پرڪاش ۾ ۵-۵۶ جو وچن ڪري ڏيکاريل آهي، جو غلط آهي، ڇاڪاڻ ته اهي اکر منوسمرتيءَ جي ۵-۲۷ جي شلوڪ جي مٿي ۾ ٿا اچن. هن شلوڪ

ٻا ٿو ڪي شراب جو پيالو پياري، ساڳي جولسي ٻانڌا منجهان وري سمهي هڪ هڪ پيالو ڪري پيندا آهن. اهڙيءَ نموني سلسلو وار پيندي پيندي بيهوش ٿي جهمبجي ڪجهه لي لاها ٿي، نوه چاهي ڪٿي آها سندس پيٽ، ڪيها يا ماتا چوڙ هجي، تنهن سان ڪڪرم ڪندا آهن! ڪڏهن ڪڏهن گهڻي نفي جوڙيءَ ڪري جولا، ٿيون ۽ لڙنها ۽ لڳندا آهن ۽ هڪ ٻئي جا وار پٽي وڙهندا به آهن! ڪنهنڪي ته اُلٽي اُلٽي [قي] به اچي ويندي آهي.

اگهوري وام مارگين جي پيهاڻ:- انهن ۾ جيو پهرين اگهوري اولاڻ سمجهي ۾ سڀ مهيو ويندو آهي، سو اِها اُلٽي ته ڪاڻي چڙهندو آهي! انهن جي سمجهي ڪان وڏي سڀ [پهرين] جي مهيمن مطالب آهي:-

हालां पिबति दीक्षितस्य मन्दिरे सुप्तो निशायां गणिकागृहेषु । विराजते कौलवचक्रवर्ती ।

اولاڻ جو ديکشت [وام مارگ جو ورت ڌاري] ڪلال جي گهر وڃي لت شراب جون ٻاٽليون هڪ ٻئي پٺيان پيندو وڃي، جو ڪنجرن جي گهر وڃي، ته ٿن سان ڪڪڪرم ڪري سمهي وغيره، جو اهڙا ڪرم اهان شرم ۽ خوف جي ڪري، سواءِ وار مارگين ۾ سڀني کان وڏي مڪم چڪرورتيءَ راجا جهڙو مهور ٿو وڃي! اولاڻ جو وڏو ڪڪرمي، سوئي انهن ۾ وڏو ۽ جو چڱا ڪم ڪري ۽ ٻنهن کان ڊڄي سو ننڍو ليکيو آهي.

جمو ۽ سدا شو جي پيهاڻ:- جاڪاڻ ته [گيان سنڪلني تنتر جي شلوڪ ٤٣ ۾ لکيل آهي، ته]

पाशबद्धो भवेज्जीवः पाशमुक्तः सदा शिवः ॥ [ज्ञानसंकलनी तन्त्र । श्लोक ४३]

[اولاڻ] اهڙيءَ طرح تنتر ۾ چئيل آهي ته جو لوڪ لڄا، شاستر لڄا، ڪل لڄا ۽ ديش لڄا آديءَ جي ڄار ۾ ڦاٿل آهي، سو آهي جمو، ۽ جو ڪو لڄ ٿي ڪرم ڪري، سو سدا شو آهي.

(سه) پنچ جڳم روڪڻ جو نسخو:- منثر وڳيس تنتر = اوبس تنتر آديءَ ۾ هڪ نسخو ڏنل آهي، ته هڪ گهر [ڪواءِ] ۾ پنجهي پاسي کان جارا هجن ۽ اُن ۾ شراب جون ٻاٽليون ڀري رکجن، هڪڙي جاري مان هڪڙي ٻاٽلي پي ٻي جاري ڏانهن وڃي، ۽ اُن مان پي ڪري ٽئين مان ۽ وري چوٿين جاري ڏانهن وڃي. [اهڙيءَ طرح] اهي پنجئي ڀيرا شراب پيئي، جيسين ڪ ڪاٺ جيان ڌرتيءَ تي ڪري نه پوي! نمو آهي، ته وري ساڳيءَ طرح پئي ۽ ڪري پوي! ٽيون ڀيرو به اٿي پنج ڪاٻرو ڪري ۽ وري اٿي، ته اُنهو پنج جڳم نه ٿيندو.

سچ ته اهو آهي، ته اهڙن ماڻهن کي وري وري مهش جنم ملڻ به مشڪل آهي، اهي لبيچ يونين ۾ وڃي گهڻي وقت تائين [اُلٽي] پيا رهندا.

ويچار جي سمجهاڻ:- وامين جي تنتر گرنٿن ۾ اهو نيم آهي، ته هڪ ماتا ڪانسواءِ ٻيءَ ڪهڙي به استريءَ کي نه ڇڏجي، پوءِ ڪٿي هوءِ ڀيڻ ڌيءَ يا پٽ جو نه هجي! هر ڪنهن سان سڀاڳم ڪرڻ گهرجي. انهن وام مارگين ۾ ڏهه ودياتون مشهور آهن، اُن مان هڪ ماتنگي وديا وارو جوڳي ته به ماتا کي به پيان سڀاڳم ڪئي ته ڇڏڻ گهرجي! يعني मातरमपि न त्यजेत्

سمان ۽ استرين ناوراڻيءَ جهڙيون ٿا سمجهن!

अहं भैरवस्त्वं भैरवी ह्यावयोरस्तु सङ्गमः ।

تيرٿ استرين ۾ پوڄا:- ڪلي ڪو پرش هجي يا استري هجي اوهه پٽانگ وچن کي پڙهي سماگم ڪرڻ ۾ اُهي وام مارگي دوش نٿا سمجهن. ارٿات جن نيچ استرين کي ڇهڻ به نه گهرجي اُنهن کي تمام پوتر سمجهو آهي. جهڙيءَ طرح شاسترن ۾ رجسولا [ماهواريءَ وقت] استرين کي ڇهڻ ممنع آهي، تنکي وام مارگي بلڪل پوتر ٿا سمجهن. اُهي اُنهن جا اهڙا شلوڪ:-

रजस्वला पुष्करं तीर्थं चाण्डाली तु स्वयं काशी चर्मकारी प्रयागः स्याद्रजकी मथुरा मता ।

अयोध्या पुक्कसी प्रोक्ता ॥ [रुद्रयामल तन्त्र]

[ارٿات] رجسولا سان سماگم ڪرڻ سمجهو پشڪر جو سنان! چنڊاليءَ سان سماگم ڪرڻ آهي ڪاشيءَ جي ياترا، چمارڻ سان سماگم ڪرڻ جهڙو پرياگ جو سنان، ڌوٻڻ سان سماگم ڪرڻ آهي متُرا جي ياترا! ۽ ڪنجريءَ سان ليلا ڪرڻ آهي ايوڌيا تيرٿ ڪري اچڻ! مدراءِ [شراب] کي ڪرلياٿ तीर्थ=تيرٿ! ماس جو نالو رکيائون शुद्धि=شڌي! مڇيءَ पुष्प=گل، مڇيءَ جو نالو ٿيو तृतीया=ترتيا يا जलतुम्बिका=جل ٽمبڪا، مدرا کي سڏيائون चतुर्थी=چترٿي ۽ مئٿن کي पंचमी=پنچمي نالو ڏنائون! اهڙا نالا انڪري رکيائون جو ٻيا سمجهي نه سگهن. پنهنجا نالا رکيائون कौल, आर्द्रवीर, शाम्भव ۽ गण=ڪول، آرد ويرا، شامڀو ۽ گڻ آدي ۽ جي وام مارگي مت ۾ نه آهن، تنکي कण्टक, विमुख, शुष्कपशु=ڪنٽڪ، وِمک، شُشڪ پشو آدي نالا ڏنائون! اُهي ٿا چون، ته جڏهن ڀَيروي چڪر هلي رهيو هجي، ته اُن ۾ براهمڻ کان وٺي چنڊال تائين سڀني جو ذات ڌرم لڪي ويندو آهي، ۽ جڏهن ڀيروي چڪر کان جدا ٿيندا، ته سڀئي پنهنجي پنهنجي ورڻ ۾ داخل ٿي ويندا.

ڀيروي چڪر جو ورڻن:- ڀيروي چڪر ۾ وام مارگي ڌرتيءَ يا تختي تي هڪڙي پوڙي، ٽڪنڊو، چوڪنڊو، يا گول ليڪ پائي، اُنهن تي شراب جو دلو رکي سندس پوڄا ڪندا آهن ۽ هيءُ منتر پڙهندا آهن:- "ब्रह्मशापं विमोचय" [ارٿات] اي شراب! تون برهما آدي جي شاپ [پاراڻي] کان پوتر ٿيءُ! پوءِ هڪ لڪل جاءِ ۾، جتي وام مارگين کانسواءِ ٻئي ڪنهن کي به وڃڻ جي اجازت نه آهي، استرين ۽ پرش گڏ ٿيندا آهن. [پوءِ] هڪڙيءَ استريءَ کي اگهاڙو ڪري پوڄيندا آهن، ۽ استريون هڪ پرش کي اگهاڙو ڪري پوڄينديون آهن!

پوءِ ڪنهن جي زال ڪي، پنهنجيءَ يا ڪنهن ٻئي جي ڌيءَ کي، [سماگم ڪري سگهي ٿو!] پوءِ هڪ ٻئي ۾ شراب پيئندا ۽ ماس ۽ ٻيا آدي اچيءَ ٿانوءَ ۾ رکندا آهن. سندن آچاريه شراب جو پيالو هٿ ۾ کڻي چوندو آهي، ته:- "भैरवोऽहम्" "शिवोऽहम्" [ارٿات] آءٌ ڀيرو يا شو آهيان، ۽ اهو چئي پي ويندو آهي. ۽ اُن جوٺي پيالي سان سڀ پيئندا آهن. جڏهن ڪنهن جيءَ استريءَ يا ڪنجريءَ کي اگهاڙو ڪري يا ڪنهن پرش کي اگهاڙو ڪري سندس هٿ ۾ تلوار ڏيندا آهن، تنهن استريءَ جو نالو ديوي ۽ پرش جو نالو مهاديو رکندا آهن، سندن گُهيُن انگن [لنگ ۽ يوني] جي پوڄا ڪندا آهن. پوءِ اُن ديويءَ

سچن اپديشڪن جو رهڻ جو نتيجو:- اوڀاس ١٥١ ورهين مهاڀارت جي لڙائيءَ کان هڪ هزار ورهيه اڳ کان رلي شروع ٿي چڪي هئي. [ميچواٽ] ان زماني ۾ رشي مني به موجود هئا، پر ٿورن هوندي به آلس، غفلت، اِرشا ۽ دويش جا ڪجهه ڪجهه ٻلا اوري چڪا هئا ۽ اهي وڌي وڌي وڌا ٿي ويا [نهت] جڏهن سچو اپديش نه رهيو، ته آريه ورت ۾ اوديا جي ڪري [ڀاڳور] ٻاط ۾ ورهه ڦوڙ لڳا، جاڪاڻ ته:-

उपदेश्योपदेष्टृत्वात् तत्सिद्धिः । इतरथान्धपरम्परा ॥ सांख्य० [अ० ३ । सू० ८१]

[اهي سانکيه سوترن جي ٣-٧٩-٨١ جو ترجمو آهي] اوڀاس آهي. اُتر اپديشڪن جي ڦهلجڻ ڪري ٿي ورهي، اوڀاس، ستار ۽ موکش چڱيءَ طرح حاصل ٿا ٿين؛ اُتر اپديشڪن ۽ [ڪي] ٻڌندڙن جي نه هجڻ ڪري انڌ پرمپرا [جهالت جو دور] آرمڀ ٿو ٿئي. ورنه جڏهن سچا پرش پيدا ٿي ستيه اپديش ٿا ڪن، ته تڏهن انڌ پرمپرا نشٽ ٿي پرڪاش جي پرمپرا ٿي هلي.

وام مارگ:- پوءِ ته اهي پوپ پيهي ۽ پيهڻ جو [پورن] جي پوڄا ڪرائڻ لڳا، ۽ چوڻ لڳا ته ان ۾ اوهان جو ڀلائي آهي. مالهو سنڌن وس ۾ اچي رهيو تان پوءِ غفلت ۽ وشيه پوڄ ۾ غرق ٿي. ڀڪرا [جي اڪاڻيءَ جيان] ڪوڙا ڪرو ڀڄي ويا، ۽ لڳا ڇيلا ڦاسائڻ، وڏ ڏيا، ٻل ڏئي، ٻراڪرم، ٻهادري ۽ سمورا چڱا ڪم نشٽ ٿيڻ لڳا. وري وڃي ۾ ڦاسي اڪي جيئي گوشت ۽ شراب ۾ رولاڻ لڳا. پوءِ پاڻ سڏهائڻ لڳي "وام مارگ" [مت] قائم ڪيائون ۽ شيو اواچ [شڪت ناهي] ٿالا رکيائون تنتر آدي ٿالا ڪي ٭ शिव उवाच भैरव उवाच पार्वत्युवाच. ۽ تنتر اهي ۾ اهڙيون عجيب ڳالهيون لکيل آهن:-

मद्यं मांसं च मीनं च मुद्रा मैथुनमेव च । एते पञ्च मकाराः स्युर्मोक्षदा हि युगे युगे ॥ १ ॥ [कालीतन्त्रादि में]

प्रवृत्ते भैरवीचक्रे सर्वे वर्णा द्विजातयः । निवृत्ते भैरवीचक्रे सर्वे वर्णाः पृथक् पृथक् ॥ २ ॥ [कुलार्णव तन्त्र]

पीत्वा पीत्वा पुनः पीत्वा यावत्पतति भूतले । पुनरुत्थाय वै पीत्वा पुनर्जन्म न विद्यते ॥ ३ ॥ [महानिर्वाण तन्त्र]

मातृयोनिं परित्यज्य विहरेत् सर्वयोनिषु ॥ ४ ॥

वेदशास्त्रपुराणानि सामान्यगणिका इव । एकैव शाम्भवी मुद्रा गुप्ता कुलवधूरिव ॥ ५ ॥ [ज्ञानसंकलनी तन्त्र]

اوڀاس ۽ سو اهي ڪيترن ئي ورنن جي ڳالهين جي ورڌ ميا اڻ ڪم جا آهن. تنهن ڪي وام مارگين اُتر موڄو آهي. شراب، گوشت، مڇي، مدرا، پوري، ڪچوري، ڀلا، روٽي آدي پدارٿ، ٻوڙي [ڙاڻي الڳ] پاڙ آڌار مدرا ٭ ۽ پنجين ڪٽڻ، اوڀاس پرش سمورا ستري

٭ اوڀاس وام مارگين اهڙا گولڪ ٿاهيا جن ۾ "شو ستو" "پاروتيءَ پتو" "پرق ڇو" اهڙا شبد سڏ ۾ لکي اچي جيڪي ڪين وام سو لکيا ويا آهن؟ ان ڪاڻ ته هندو سمجهن ته اهي اسانجي لڳ شو پاروتي آديءَ جا وچن آهن. اهي وام مارگين سمجهان ٿي هڪ شڪتي سڀ ۽ آهي، جنجي گرائين سمجهان آدي شڪتي اصولي طور ته پکاويل آهن. मद्य मांस ۽ स्वाद मत = ...

٭ پوري، ڪچوري، ڊڪيءَ جا ٻلا، ولڙون آدي جيڪي ڀلائي پاڙ آڌار [استري الڳ سان متابهت رکندڙ يا گول] شڪون آهن، تن سڀني کي وام مارگي "مدرا" ٿا چون. ان اصولي شڪل جي پنجين ڪڻکن والڳ وام مارگين جا پنج مڪار آهن، اوڀاس مدرا، مانس، مين، مدرا ۽ ميٿن. ڪيهڙي ڪو هرڪنهن ۾ مڪتي ڏيندڙ ٿا مڃين!

هندڻيءَ عيسائي يورپ جي ٻهنجي صحيح ڪري، هندي سندس هٿ ۾ ڏنگي ڇولڊو هو ته
ٻڙهڻ وقت ٻهنجون مالڪن کي چيائين، ته اِها هندي لهو ۾ لهيجيءَ سرالديءَ ڪان وڪي ڇڏين.
ياوهه فرشتا لوڪي ولي وحڃا لاءِ ايندا، ۽ لوڪي ۽ انهيجيءَ هنديءَ کي سوڳ ۾ ڪٽي وٺندا، ۽
لڪما موجب لوڪي سهڪا شيچ ڏيارندا.*

هيمئر ڏسو! يورپ جيءَ جهڙيءَ ٻهيت جو لهڪو ڪيو هو! جيسين يورپ ديش ۾ جهالت
هئي، تيسين يورپ جيءَ جي ليلا اُلي علندي رهي. پرلئو هيمئر ودِيا جي هٿڙا ڪري يورپ جيءَ
جي ڪوڙي ليلا کهلي لئي هاي، ۾ بلڪل بند ٿي ڪئي آهي. ڪئن آريه ورت ديش ۾ ا
جهڙيءَ يورپ جيءَ اِڪ ارتار والي اِيلا ڦهلائي آهي، اولاٽ راڄا ۽ پرڄا کي ودِيا پڙهڻ ئا ڏين،
چڱن ماڻهن جي سنگت ڪرڻ لئا ڏين ۽ واٽ ڏيئين لوڱلائڻ ڪان سواءِ ٻيو ڪرم ڪرم ئا ڪن،
پرنئو اِها ڳالهه ياد رکهي، ته جي ڇل، ڪپٽ آدي وهنوار ئا ڪن، سيئي پوپ ئا سڏجن.
انهن منجهان ۾ جي ڌارمڪ ودوان ۽ پراُپڪاري آهن، سي سچا براهمڻ ۽ سادو آهن. هيمئر
ته پوپ شبد مان اهڙن ماڻهن جو اوٽ وٺجي، جي ڇلي، ڪپٽي ۽ سوارٿي آهن ۽ جي
ماڻهن کي ٺڳي پنهنجو سوارٿ سڌ ڪرڻ ٿا چاهين. ۽ براهمڻ ۽ سادو لائي سان اُتم پرشن
کي سرڪار ڪجي. ڏسو! جي ڪو به اُتم براهمڻ يا سادو نه هجي ها، ته ويد آدي ستيه
شاسترن جي پستڪن جو سڏو [سرا سان پڙهڻ ۽ پاڙهڻ [جيڪو اڄ ڪهڙيءَ طرح ممڪن
ٿي ها]؟ جئين، مسلمان، عيسائي آديءَ جي [ڦهلايل] جار مان بچائي، آرين جي ويد آدي
ستيه شاسترن ۾ پريتي [ڪير ڄاڻي ڪائي ها؟]؛ ۽ [سچن] براهمڻ ۽ سادن ڪانسواءِ ڪير الهکي
ورڻ آشرم [ڌرم] کي استر ڪري ٻهاري ها؟

[جو سمرتيءَ جي هن ٣-٩-٣٦٣ جي ڏيڻ موجب] ڏهر विषादप्यमृतं ग्राह्यम् । (मनु० २ । २३९)
منجهان امرت گرهڻ ڪرڻ جهڙي هئي ڳالهه سمجهجي، ته يوپ اِيلا کان اِسوغلايل هو الڪي،
آريه لوڪ جنهن آدي مثن [جي اتر] ڪان بچي ويا، جڏهن ته جيان ودِيا هيڻ اِيلا ۽ ناڻ ڪوهه
يائب پرجا پڙهي ايپان ۾ پونا، ته سڀني صلاح ڪري راڄا آديءَ کي چيو ته براهمڻ ۽ سادوءَ
کي سزا نه ڏيڻ گهرجي. ڏسو! ، : ब्राह्मणो न हन्तव्य: [براهمڻ کي نه مارجي]، साधुर्न हन्तव्य: ؛
[سادوءَ کي نه مارجي]، اهڙا اهڙا ڏيڻ جي سچن براهمڻ ۽ سادن بابت ڇپل هوا، سي پوپن
پاڻ تي لهڪائي [لڳائي] ڇڏيا، وري ڪوڙين ڪوڙين ڳالهين وارا گرنٿ رچي انهن ۾ رشين
منين جا نالا رکهي، سندن تي نالن تي پڙهائيندا رهيا. [اهڙيءَ طرح] انهن عيوضيه پرين
رشين منين جي نالن تي [حدثي]، ياڻ ڪان سزا لهرائي ڇڏيائون. پوءِ نه جهڙي ڪهن وڏيو ٽئين ڪرڻ
لڳا. اهڙا سخت نيم ٺاهيائون جو انهن پوپن جي حڪم بنان سمهڻ، اُٿڻ، ويهڻ، ۽ وهڻ، اچڻ،
کائڻ، پيئڻ، آدي سڀ ڪجهه ناممڪن ٿي پيو! راڄائن کي ان ڳالهه جي پڪو ڪيائون،
ته پوپ کي وارو ڳالهه چيا سادو جهڙي ٽوڙين ٿئي ڪنيدا رهن، ڪهن ڪڏهن به سزا نه ڏجي،
بلڪ ڪهن سزا ڏيڻ جي اِڇا به من ۾ نه ڪجي. جڏهن اهڙي جهالت آئي، تڏهن پوپن کي
جهڙي وڏيو ئي ڪرائيندا رهيا.

ٻڌل هئي، تنهنڪري ڊاهي جمر تي وڪاڻون، ۽ ٻيهان ڪان مٽي جا ڍاڻا نه ولها لڳا. جتي سڌن ليا لي، تن ڪندا رهيا. اسين رڌا]جوڄماءِ[”اسين ٻڌ ڏيو]ڏورڻيءَ جا ڏيوتا[آهيون“ اسانجي سوا ڪريا ڌاران ديوتون ڪيهڪي ۾ ڪنن ملي سگهندو. اٿون ڪان ٻچا گهرجي، ته اوهين ڪهڙي لوڪ ۾ ويندا؟ ڪرم اوهان جا ته گهور نرڪ يوڳ جهڙا آهن ۽ اوهين ته ڪيهڻان، ماڪوڙا ۽ پوپٽ آدي ٿيندا، پوءِ ته ڏاڍو ڪاوڙجي ٿا چون، ته جي اسين ”سراپ“]ٻاڙاتو[ڏينداسون ته اوهين ناس ٿي ويندا. ڇاڪاڻ ته لکيل آهي ته ”ब्रह्मद्रोहो विनश्यति“ اوتامه جو براهمڻ سان دروهه ڪندو، سو ناس ٿي ويندو. هائو! اها ڳالهه سچي آهي، ته جو ويد ۽ پرماتما کي ٻوڙيءَ طرح ڄاڻندڙ، ڌرماتما سڄي جڳت جي اپڪار ڪندڙ پرش سان دشمني ڪندو، سو اوشه نشٽ ٿي ويندو. پرنتو جي براهمڻ ڪون تي نه، تن کي نه براهمڻ ڪولڻ گهرجي ۽ نه سندن سيوا ڪرڻ گهرجي.

پوپ جو ارٿ:- پرشن:- ڀلا اسين آهيون ڪير؟

اُتر:- اوهين پوپ آهيو.

پرشن:- پوپ ڪنهنکي ٿا چون؟

اُتر:-]انجو ارٿ[رومن ٻولي موجب ته ”وڏو“ ۽ ”پتا“ آهي، پرنتو هيئر جو ڇل ڪپٽ سان ٻين کي ٺڳي پنهنجو سوارٿ سڌ ڪري تنهنکي پوپ ٿا چون.

پرشن:- اسين ته براهمڻ ۽ سادو آهيون، ڇاڪاڻ ته اسان جو پتا براهمڻ ۽ ماتا براهمڻي آهي ۽ اسين ڪنهن ساڌوءَ جا چيلا آهيون.

اُتر:- اهو برابر آهي، پرنتو ٻڌو ٻالڪو، ماتا پتا جي براهمڻي ۽ براهمڻ هجڻ ڪري يا ڪنهن ساڌوءَ جي چيلي ٿيڻ ڪري، براهمڻ يا ساڌو ٿيئي ٿا سگهو، بلڪ جي پنهنجي اُتر گڻ، ڪرم ۽ سڀاو اوساءِ اپڪاري آهن، سي ئي براهمڻ ۽ ساڌو سڏجن. ٻڌو اُٿون ته روم جا ”پوپ“ پنهنجن چيلن کي چوندا هوا، ته جي اوهين پنهنجا]ڪمل[پاپ اسان کي ڄاڻي ٻڌائيندا، ته اسين ڪما ڪري ڇڏينداسون، اسانجي سيوا ۽ اسانجي آگيا ڪرڻ سوا ڪو به سورڳ ۾ ڪو ٿيئي سگهي. جي اوهين سورڳ وڃڻ گهرندا هجو، ته اسان وٽ جيترا رپيا جمع ڪرائيندا، اوتريءَ]قيمت[جو سامان اوهان کي سورڳ ۾ ملندو. اهو ٻڌي جي ڪو کڏ جو گهوڙو ۽ بمت جو مورکه سورڳ ۾ وڃڻ جي اڇا سان ”پوپ جيءَ“ کي سندس اڇا موجب روپيا ڏيندو هو، تنهن ”پوپ جي“]حضرت[عيسيٰ ۽ مريم جي مورتن اڳيان بيهي هنڊين لکي جي هندي ليکي ڏيندا هئس:- ”هي خدا ولد عيسيٰ مسيح! فلاڻي ماڻهوءَ سورڳ ۾ اچڻ لاءِ تنهنجي نالي تي هيڪ لک روپيا اسان وٽ جمع ڪري ڇڏيا آهن، جڏهن هو سورڳ ۾ اچي، تڏهن تون پنهنجي پتا جي سورڳ جي راڄ ۾] اٺاء[پنجويهن هزارن روپين جا باغ باغيچا ۽ جاين]ٺوراڪي[، پنجويهن هزارن روپين مان]ڪمس[سواري، شڪاري ۽ نوڪر چاڪر]ڏج[، ۽ پنجويهن هزارن روپين سڃهان ڪاڌ خوراڪ ۽ ڪپڙو لٽو]ٺهچالي[، ۽ پنجويهه هزار روپيا سندس ڀائرن مٽرن ۽ ٻارن آديءَ جي مهماني]روڪڙا[ڏياريج.“ پوءِ اُن

ڏڪ ڏيو، جولچ سوڌو ايترو ٻڌو ٻههتيءَ اڳين حالت کي ڇا پهتو آهي. پاڻ جي پاڻ ڪي
مارڻ لڳندو، ڇا اُن ۾ شڪ ٿي سگهي ٿو؟

विनाशकाले विपरीतबुद्धिः [वृद्धचाणक्य १६ । १७]

هيءُ [ورت چاڻڪيہ جي ۱۶-۱۷ جو ترجمو] ڪنهن ڪويءَ جو چيل آهي. "جڏهن ناس ٿيڻ جو وقت ويجهو ٿو اچي، تڏهن اُبتي بُڌي ٿي ڪري اُبتا ڪم ڪرڻ." ڪو ڪهن سمجهي طرح سمجهائي، ته اُبتو سمجهندا ۽ جي اُبتو سمجهائي ته سڌو سمجهندا. جڏهن وڏا وڏا وديوان، راجائون مهاراجائون، رشي مهرشي، مهاڀارت جي يُڌ ۾ گهڻي مارجي ويا، ۽ گهڻائي مري ويا، تڏهن [ڪان رلي] وديا ۽ ويدڪ ڌرم جو پرچار نشٽ ٿيندو ويو. ماڻهو هڪ ٻئي سان ايرشا، ڌوکو ۽ ابهمان ڪرڻ لڳا، ۽ جو ٻلوان ٿيو سو ملڪ کي دٻائي راجا ٿي ويٺو. اهڙيءَ طرح جڏهن سڄي ملڪ آرين ورت ديش ۾ ٽي راڄ ٽڪرن ٽڪرن ۾ ورهائجي ويو، ته ڊوپ ديوپانتر [ٻين ملڪن ۾] راڄ جو پربنڌ ڪير ڪري؟ جڏهن برهمڻ لوڪ ٻي وديا هيڻ ٿيا، ته ڪشتري، ويشيه ۽ شودرن جي اوديوان ٿيڻ جي ته ڳالهه ئي ڪهڙي ڪجي؟ جو پرمپرا [نرانتي سمي] کان ويد آدي شاسترن کي ارٿ سهت پڙهڻ جو پرچار هو، سو به نڪري رهيو. پرنتو برهمڻ ڪاري جيويڪا لاءِ ٿورو گهڻو پاٺ ماتر پڙهندا رهيا، ۽ وري اُهو پاٺ ماتر به ڪشتري آدي [ورڻن] کي نه پاڙهيائون. ڇاڪاڻ ته جڏهن گرو ٿي اوديوان [مورک] ٿيڻ لڳا، ته منجهن ڇل ڪپٽ ۽ آڌرم به وڌندو ويو. برهمڻن ويچار ڪيو، ته پنهنجيءَ جيوڪا [روزگار] جو پربنڌ ڪرڻ گهرجي، ويچار ڪري، صلاح ڪري، ڪشتري آدي کي اُپديش ڪرڻ لڳا، ته اسين ئي اوهانجا پوڄه ديو آهيون. اسانجي سيوا ڪرڻ بنا اوهان کي سورگ يا مُڪتي ڪانه ملندي! بلڪ جي اوهين اسانجي سيوا نه ڪندا، ته گهور نرڪ ۾ پوندا. وڏن ۽ رشين منين جي شاسترن ۾ سچي جيئي پورڻ وديوانن ڌرماتمائن جو نالو برهمڻ ۽ پوڄنيه لکيل هو، سي سڀ وارتا ڦالتو پاڻ جهڙن مورکن، وشين، ڪپٽين، ڪامين ۽ آڌرمين تي گهٽائي [لڳائي] ڇڏيائون. ڀلا، اُهي آپت وديوانن [سچن عالمن] جهڙن لڇڻن وارا اُهي مورک سان ڪيئن لڳي سگهندا هئا؟ پرنتو جڏهن ڪشتري آدي يجمان سنسڪرت وديا بلڪل وساري ويٺا، تڏهن اُهي اُنهن جا جيا داءُ هلايائون، سو سڀ وڌيڪ ڦهلجي ويو. تڏهن اُنهن نالي جي برهمڻن جي ٺڳي جي وڃي ويئي! سڀني کي پنهنجي وچن جار ۾ ٻڌي وس ۾ ڪري چوڻ لڳا، ته:-

ब्रह्मवाक्यं जनार्दनः (पाण्डवगीता)

ارٿات [ٻالڪو ڪيتا جي وچن موجب]، برهمڻن جي مک مان جو وچن نڪري، سو سمجهو، ته ساکيات ڀڳوان جي مک مان نڪتو. جڏهن ڪي جي گهڻن ۽ ست جي موڙهن ڪشتري آدي ورڻن منجهان اکين جا انڌا ۽ گنهه جا پورا ملين، جن جي وديا جي اکين اڳ مارڪٽ ٿي ۽ جن ۾ ڌن گهڻو هو، تڏهن اُنهن اجاين نالي جي برهمڻن کي [چيلڪ] وشيه آنند جو باغ هٿ لڳي ويو. اُنهن هنن ۾ ظاهر ڪيو ته پرٿويءَ تي جيڪي به اُتم پدارٿ آهن، سي سڀ برهمڻن لاءِ آهن. مطلب ته برهمڻ آدي ورڻ ولوسائن جا ڪم ڪرم ۽ سوڀاءَ ٿي.

यस्मिन्देशे द्रुमो नास्ति तत्रैरण्डोऽपि द्रुमायते

سمجهڻ. ساڳيءَ ريت يورپ ديش ۾ سنسڪرت وديا جي پرچار ۽ ترقي ڪري، جرمن ماڻهن ۾ موڪش مولر صاحب، جو ڪجهه ٿورڙو پڙهيو، سو ئي اُن ملڪ لاءِ جڻ گهڻو آهي. پر تنهن اُن ۽ ٻين ڏانهن ڏسبو، ته اِهي بلڪل گهٽ ٻاٻاڻي ۾ ايندا، جا جانچڻ ته موڪش جرمنيءَ ديش جي وِدوانن ۽ هندڏهاڪ "پرنسپال" جي ترجمان معلوم ٿيو آهي، ته جرمنيءَ ديش ۾ سنسڪرت جنڊيءَ [پنوحط] جي اوڻ ڪرڻ وارا به ڪافي ٿورا آهن. موڪش مولر صاحب جو سنسڪرت ساهتيہ ۾ ٿورڙي ويد جي وياکيا ڏسي موڪش جي معلوم ٿو ٿئي ته موڪش مولر صاحب هندڏانهن هو ڏانهن جي آڏيءَ وڏي لوڪن جون ڪيل ٽيڪائون ڏسي ڪري، ڪجهه ڪجهه جتي ڪٿي ڪري لکيو آهي. مثال طور:-

युञ्जन्ति ब्रध्नमरुषं चरन्तं परि तस्थुषः। रोचन्ते रोचना दिवि ।   ऋ० १ । ६ । १ ।

هن منتر ۾ گهوڙي ۽ اوڻ ڪيو اٿس! اِنڪان اِن ساڳي اُچاري جي ڪيل اوڻ سورهيه بهتر آهي، پر ٿورو اِنهيءَ ۾ رو اوڻ ورماڻيا آهي. جو سمجهيءَ اڻاڻل وگويد آدي پاڻون پوسڪا ۾ ڏسي وٺو. اِن ۾ اِن منتر جو ٿورو ٿورو اوڻ ڏنل آهي. اِتري مان ئي سمجهي جڏهن ته جرمني ديش ۾ موڪش مولر صاحب ۾ سنسڪرت وديا جي ڪيتري ڪمائي آهي.

(٨) جنگالمئت صاحب جو رايو:- اِهو سچ آهي ته هندستان ۾ ودياون ۽ ٻڌ پرڪول [روح ومن] ئي پکڙيا آهن، سي سمورا آريہ ورت سنهيان ٿي ٿيا آهن. ڏسو! هڪ **جنگالمئت** صاحب پئرس اوانجو فرانس ديش جو رهندڙ پنهنجي "بائبل ان انڊيا" [نالي ڪتاب] ۾ لکي ٿو، ته سڀئي وديائن ۽ ڀڳائن جو ڀنڊار آريہ ورت ديش آهي، ۽ سموري وديا ۽ ڌرم هن ملڪ مان ئي ٿيا آهن. [اِهي] پرميشور کي پرارٿنا ٿا ڪن ته هي پرميشور! جهڙي اُنتي آريہ ورت ديش جي اڳ ۾ هئي، تهڙي اسان جي ديش جي ڪريو! [رديڪا] ڏسي وٺو اُن ڪرڻ ۾!

(٩) دارا شڪوهہ جي ڪوچ:- ائين دارا شڪوهہ بادشاهہ به اِهائي ڳوچ ڪئي هئي، ته جهڙي پوري وديا [ڪامل علم] **سنسڪرت** ڀاشا ۾ آهي، تهڙي ڪنهن به ڀاشا ۾ ڪونهي. اُپنشدن جي اُلٿ ۾ هو لکي ٿو ته مون عربي آدي گهڻيون ٻوليون پڙهيون، پر تنهن ۾ منهنجي من جي شنڪا دور ٿي ۽ نه آنند آيو. جڏهن سنسڪرت ڏٺم ۽ ٻڌم، تڏهن شنڪا دور ٿيا ڪري مونکي ڏاڍي خوشي ٿي آهي.

(١٠) بنارس جو مان مندر ۽ جوتش جي وڏائي:- ڪاشيءَ جي "مان مندر" ۾ "شِشومار چڪر" جي ڏسو، اِهي ساڳيءَ طرح رکيا به نه ٿي ٿئي، تنهن هوندي به ڪيترو نه اُتم آهي! اِن مان اِهائي پرڪول [آرين لکمتن] جو گهڻو تي ودياشي معلوم ٿيو ٿئي. جي "سوائي جيپور اڌيش" اِهي سنڀال ۽ ٽڪل ٿيل جي مرامت ڪندا رهندا، ته ڏاڍو چڱو ٿيندو.

اُتپتيءَ ڪاپيوهه وناش:- پراڻو اِهڙي شرومڻي ملڪ کي مهاڀارت جي جنگ اِهڙو ته

ويچار [ڌيان] ۾ سنڌ ڪندا [لاهيندا] ۽ هلائيندا هئا. ۽ جو "منتر" اُن کانپوءِ شبدن جو سمرڻ
ڪيندو آهي، ڪنهن [ڏنگو] اُچارڻ ۾ ڪونه ڪيل هوندو اُهو ڪو نه. ۽ جي ڪوڙي ڪري
۽ منتر اُچارڻ ۾ اُچي اُهو ئي ٿي، ۽ اُهي اُچي جيڪو منتر اُچارڻ جي هوندو ۽ جيڪو
ڪي پڻ ڪري ڇڏي. ماڻهو وٽ شروع ڪي ۽ مري وڃي ٿو! ٿيوسوڪر منتر ٿيندو آهي
"ويچار" جو ۽ جنهن واچ منتري پڻ واچ جي ڪاروبار جي ويچار ڪندڙ جي ڪم آهي، تنهن
"منتر" يعني "ويچار" سمجهڻ کي ئي جي. سرشتي جي پداوار جو گيان ڪهڻ ۽ پورو ڪري
[عمل يا آچرڻ] ڪرڻ ۾ اُهڙي پرڪارن جا پدارٿ ٺاهڻ ۽ هٿيار تيار ٿين ٿا.

شستُرن جا نمونا:- جنهن ڪر لوهه جو ٻاڻ يا گولو لاهي سڀنهي اوزارن وستر وغيره
جهڙي اڳ لڳائڻ ۾ وايو ۽ ٻه ڌوٻهون اُڀاري الوا سوچ جي ڪري ٿي وايو لڳڻ ۾
اُڀي تري ٿو پوي، اُهو ٿيندو آهي آگنيئه استر. جڏهن اهو اُن [جي اثر] کي هٽائڻ چاهي
ته اُنتي وارونڻ استر [جل ٻاڻ] ڇوڙي. اُن کان پوءِ جنهن [هٿ] شترو جي سينا تي آگنيءَ
استر ڇوڙي ڪري [اُنکي] ناس ڪرڻ چاهيو. اُن لاءِ پنهنجي سينا جي رکيا لاءِ سوچيندي
"وارونڻ استر" ۾ آگي ٻاڻ [جو اثر] هٽائي. جيءَ اُهڙن پدارٿن جي ملائڻ ۾ ٿو ٿئي،
جو اُهو ڌوئهون وايو ۾ لڳندي پادل جهڙي جهٽ وسڻ لڳي وڃي ۽ باهه کي
وسائي ڇڏي. تنهن کي ناگ ڦاس اُن کانپوءِ جو شترو جي جوڙڻ ۾ سنڌس اُنگن [عضون]
کي جڪڙي ٻڌي ڇڏي. ساڳيءَ ريت موهن استر اُن کانپوءِ جنهن ۾ نشيدار وستن
ملائڻ ڪري، اُهي ڌوئهي ۾ شترو جي سموري سينا کي ننڊ وٺي وڃي، اُلوا سموري
مورڇت ٿي وڃي، اهڙيءَ ريت سڀ شستر ۽ استر ٿيندا هئا ۽ هڪڙي تار ممڪن اُلوا
جنتي سمجهڻ کي ڪهڙن اُهي پدارٿ سمجهڻ ٻيلي آهن ڪري شترو جو ناش ڪندا هئا.
اُنکي پڻ "آگنيءَ استر" تنها "پاشوپت استر" تو سڏجي. "توپ" ۽ "بندوق" آهي سلالا
ڦاوين ڌاتن جي بولي ۽ جا آهن ۽ سنسڪرت الوا آرين ريت ٻاڻا جاءِ تو جهڙي وديهي
لوڪ "توپ" کا چون سا سنسڪرت ۽ آرين ٻاشا ۾ شتگهني ۽ جهڙي "بندوق" کا چون
سا سنسڪرت ۽ آرين ٻاشا ۾ ڀشُنڊي تي سڏجي. جيڪي سنسڪرت وديا نه پڙهي، پوءِ
۾ ڦاسي ڪي جو ڪي ٿا لکن ۽ ڪي جو ڪي ٿا بڪن اُهيءَ [سڀئي ڇوڙ] کي پڙهيل
لوڪ نرٻاڻ نٿا مڃي سگهن.

(٧) سموري وديا آريه ورت مان ڦهلي:- يورپ ۾ جيتري به وديا ڦهلي آهي،
سا سڀ آريه ورت کان مصر وارن، اُنهن کان يونانين، اُن کان روم وارن ۽ اُن کان يورپ
وارن [ورتي] ۽ اُتان آمريڪا آدي ديشن ۾ ڦهلي آهي. اڄ به جيترو سنسڪرت وديا جو
پرچار آريه ورت ۾ آهي، اوترو ٻئي ڪنهن به ديش ۾ ڪونهي. جي کا چون ته جرمني
ديش ۾ سنسڪرت وديا جو گهڻو پرچار آهي ۽ جيتري سنسڪرت موڪش مولر صاحب پڙهيا
آهن، اوتري ڪنهن نه پڙهي آهي، اُهو سڀ ڇوڙ ماڙو ئي آهي، [جهڙي ڇوڙي آهي ا]
اُن کانپوءِ جنهن ملڪ ۾ ڪو وڻ ڪونهي، اُن ديش ۾ ايرنڊ کي ئي وڏو وڻ ڪري ٿا.

لهڻ ڪهڙيءَ ريت کان ڪو سمرٿ پرش ڦيرو ڏيندو آهي ۽ ڪهڙي حالت ۾ سڪل ٿيندو آهي، جڏهن مسلماني راڄ جي سامهون شواجيءَ ۽ گرو ٻڌ سنگهه اٿي ڪري مسلماني راڄ کي ٽڪرا ٽڪرا ڪري ڇڏيو.

(٤) ڪن چڪرورتي راجائن جا نالا-

अथ किमेतैर्वा परेऽन्ये महाधनुर्धराश्चक्रवर्तिनः केचित् सुद्युम्नभूरिद्युम्नेन्द्रद्युम्नकुवलयाश्वयौवनाश्ववद्ध्र्यश्वाश्वपतिशशबिन्दुहरिश्चन्द्राम्बरीषननक्तुशर्यातिययात्यनरण्योक्षसेनादयः । अथ मरुत्तभरतप्रभृतयो राजानः ॥ मैत्र्युपनि० प्र० १ खं० ४ ॥
[مئتري اُپنشد پرپاٺڪ پهريون ٤]

اهڙيءَ ريت کان سواءِ آهي ته سرشٽيءَ (آڳاٽي) ڪان وٺي مهاڀارت (جي جنگ) تائين آريه ڪل ۾ ئي چڪرورتي ۽ سڀيءَ ڀوميءَ تي راڄ ڪندڙ راجائون ٿي گذريا آهن. هاڻي سندن سنتان ڀاڳ هينيءَ ڪري راڄ وڃائي ويٺا آهن ۽ ٻين ملڪن جي ماڻهن هيٺان لتاڙجي رهيا آهن. جيئن ته ۞ هتي سديمن، ڀوري ديمن، اندر ديمن، ڪوولياشو، يئوواناشو، ودهريشو، اشوپتي، ششبندو، هرشچندر، امبرش، ننڪتو، سرياتي، ياياتي، انرڻيه، اڪشسين، مرت، ڀرت، ساري ڀوميءَ تي راڄ ڪندڙ چڪرورتي راجائن جا نالا لکيل آهن. ڪن سوايمڀو آدي چڪرورتي راجائن جا نالا منو سمرتيءَ ۽ مهاڀارت آدي گرنٿن ۾ لکيل آهن. انهيءَ ڳالهه کي ڪوڙو سمجهڻ اڻڄاڻن ۽ پکيپاتين جو ڪم آهي.

(٥) براهمڻ ڪال جا شستر- پرشن- جيڪي اگنيءَ ۾ ٻا سر آدي ودياون لکيل آهن سي سچيون آهن ڇا؟ ۽ توپ بندوقون الهيءَ سڀ ۾ هيون يا نه؟

اتر- اها ڳالهه سچي آهي. اهي شستر به هئا، ڇاڪاڻ ته پدارٿ ودياءَ (سائنس) دوارا انهن سڀني ڳالهين جو (ٿيڻ) سنڀو آهي.

(٦) منتر ڇا کي چئجي؟ پرشن- ڇا اهي ديوتائن جي مدد دوارا ڪيا ويندا هئا؟

اتر- نه، اهي سڀ ڳالهيون، جن سان استر ۽ شستر سڌ ڪندا هئا، سي "منتر" اڳي سڏبا هئا.

۞ مئتري اپنشد واري پرپاٺڪ ۾.

ۏ اگنيءَ ٻا ستر- اهو هٿيار جنهن سان اگني وسائي سگهجي.

ۏ شستر اهي هٿيار آهن جن سان وڙهي مارو ڪري سگهجي. جهڙوڪ ترار، ڀالو، برڇي وغيره. استر اهي هٿيار آهن جي پري کان ڦٽي سگهجن. استرن ۾ ڪي ڪي هٿيار اهڙا ٿيندا آهن، جيڪي منترن جي ساري ڪري ڇوڙبا ويندا آهن. شري ڪرشن مهاراج جو سدرشن چڪر اهڙوئي هو. جيئن ته آسٽريليا جي قبائلي ماڻهن وٽ "بومرينگ" نالي هٿيار اهڙو آهي. مهاڀارت جي سمي ۾ گهڻيئي استر ڪم آندا ويا هئا. (١) برهم استر جيهڙا اسٽڪ ليڙ سانده اڪري شعور لي مارو ڪندا هئا جو ته دشمن کي هڻي. (٢) سوڙ استر دوارا ڏوندامي هنالي هئي. سادارڻ لوڪ سمجهندا آهن ته اهي استر ڪنهن جادو وغيره جي دوارا الوا منتر جاپ جي دوارا رشي لوڪ ڦاهيندا هئا. پر رشي ته انهيءَ ڳالهه جو ڪنهن ڪم آهي. "منتر" شبد جو ارٿ رشي "وچار" تي ڪري. شستر استر آهي ڦاهي سگهندا جيڪي ڳُوڙهو وچار ڪندا. انهيءَ هٿيارن لاءِ وڏو وچار گهرجي. اهو سڀ ٻڌيءَ (عقل) جو چمتڪار آهي، جنهن ٻڌي آهي، تنهن بل آهي.

پنهنجي پنهنجي * ٻوڌ ويدڪ، جوتش جي سکيا ۽ ويد جو اڀياس ڪري.٢ ۽ مهاراجا هرشوردن جي
جو راڄسوءِ يگيه ۽ مهاڀارت جي يڌ کانپوءِ سمورا راڄ هندولجي راڄ جي آڌين هئا. ٻڌوا چين
جو ٻگدت، آسام، ڪشمير جو پورو ڀاڱو، يورپ ديش جو ويدالاڪس يعني اٽلي ۽ جهڙيون ٻيون ڪيئي راڄ. ان
جهڙيءَ طرح يونان ڪولمبس، ۽ ايران جو راجا شلمه وغيره سڀ راجائون راڄسوءِ يگيه ۽ مهاڀارت
جي يڌ ۾ آڳيا انوسار آيا هئا. جڏهن ڪوروپانڊو راجائون هئا، تڏهن راوڻ ۽ ڪنس جي آڌين
هو، جڏهن راجپوتن جي سمي ۾ ورن ورڻ کي وڌو، تڏهن راجپوتن ڪيس ڏنڊ ڏنائي. راڄ کان
[هٽائي]، قبضو ڪري، سنڌ سان گڏ ويهن ٻين راڄ ڏانهن، سوامپرو راجا کان وٺي ڀيلوڙن تائين
آرين جو چڪرورتي راڄ رهيو. تنهنڪري يوروپ ۾ هاڻي سارا ورڻي ناس ٿي ويا.

(٣) راڄ ناس ٿيڻ جا ڪارڻ:- جوا. برسالما جي من ۾ سرشٽيءَ ۾ آڀماني، اُتپات ڪاري
۽ اُڌم ڪندڙ جو راڄ گهٽجي ويو، تڏهن ڪاهل وهڻ لڳا. ورڻ سنسار جو اهو سڀاويڪ جهڪاءُ آهي،
تڏهن جڏهن گهڻ ڪان وڌيڪ گهڻو اڳ ۾ اڳ ۾ موڙ ڏني ويندو آهي، تڏهن آرين ۾ گهڻي ڀاڱي
جي آڳ عوڙن، اٿرڪا، ڏويش، وشمن جو پورو ۾ ٻاهرا ٿي ويندا آهن. ان ڪري ديش
۾ ويدپا ۽ سڌ سکيا ناس ٿي، ڏوڪي، ڪليجڳ جهڙو ڪو شراب ۽ ڀنگ ماس کائڻ ۽ ٻين جي
وواه ڪرڻ ۽ من مالي عشق جهڙي [جهڳڙائي ۽ هڙوائيءَ] جا ڏوش وڌي ويندا آهن ۽ جڏهن
ويدپا ۾ پڙهڻ جي ٻولي ۾ جڙائي ۽ سندس اٿي ويڙهي جو اُنهيجي مت ڦرڻ ۽ وديا ۾
ٻه ڪوهه هجي، تڏهن اُهي لوڪن ۾ ٻڪنهاءَ، ايمان وڃائڻ ڪري اُلٽا وڃي پوندو آهي.
جڏهن اهي ڏوش اچي ويندا آهن تڏهن ته ٻاهر ۾ وڃي [جهڳڙو] پيدا ٿيندو. ٻا ۾

---

* ٻوڌ وديا يعني هر هڪ پنهنجي حالتن مطابق وديا حاصل ڪري، وگيان ۽ سماڄ
جي، ۽ ڪتر ۽ ڪشتريءَ جي. اهڙيءَ ريت هر قوم کي پنهنجي اوستائن انوسار وديا پرايت
ڪرڻ گهرجي. ڪي ڪمي وديا جي ضرورت ٿيندي، ڪن کي ٻين ڪلن جي، ڪن کي سوڪهر
پيتن جي. اهڙيءَ ريت هر ديش جي علم حاصل ڪرڻ ۽ ٻهراءِ پوشاڪ ۾ سڀني حالتن موجب
جدا جدا ٿيندي.

ويدپا جي اڀياس جو مطلب آهي وديا کي عمل ۾ آڻڻ يا خاص هنرن کي پڪو ڪرڻ.
وديا جو واسطو آهي هنر سان، وديا آهي وگيان سان ۽ اڀياس آهي تجربي سان.

آهن اڄڪلهه پارسي واسي لنڊن، پئرس، واشنگٽن وغيره شهرن ۾ وديا وٺڻ وڃن ٿا تئين
ساري سنسار جا لوڪ هن آريه ورت ۾ وديا وٺڻ ايندا هئا. (موتيرام)

٢ اهو يگيه جو راڄ گڏيءَ تي ويهڻ وقت ڪجي.

٣ ڪوروڪلا = ڪورو جي سنتان يا ونش. ڪورو راجا راجپوتن جي گهراڻي جو وڏو هو.

٥ هندي شبد 'نرمان' آهي جنهنجو مطلب آهي نئين ڏيان ۽ ڏنڊ ڪري ٺاهڻ ڪرڻ.

○ هندي شبد آهي ٻڌ وديا ڪوشلتا، ڪوشلتا ڀرابر آهي هوشياري ۽ چترائيءَ جي.
مثلا ڪوشلتا شبد گهڻو ڪري ڪئي ايندا آهن. مطلب آهي ته ٻن ٻن هنرن ڪاٺ جي
هوشياري ۽ اُنهيجي هنر اٿڻ جي چترائي.

ओ३म्

الرارة [پيو پاڱو]

يارھون سملاس

آريه ورت جسي مت متانترن جي کنڊن منڊن جي ورڻن ۾

(۱) آريه ورت جي مهما:- هاڻي آريه لوڪن جي مت جي، جي آريه ورت ۾ ڪن ٿا، کنڊن ۽ منڊن جو ورڻن ڪندا سون. هيءُ آريه ورت اهڙو آهي جنهن جهڙو سنسار ۾ ٻيو ڪو به ديش ڪونهي. انهيءَ ڪري ئي هن ڀوميءَ ئي "سونا ڀومي" [سوني ڌرتي] ڪالو آهي، ڇاڪاڻ ته جو هيءَ پنهنجي سون وغيره رتن پيدا ڪري. اهڙي ئي سرشٽيءَ جي آد ۾ آريه لوڪ هن ديش ۾ اچي وسيا. اسين سرشٽيءَ واري وشيه ۾ چئي آيا آهيون ته "آريه" نالو اُتم مڻش جو آهي ۽ آريه کان ٻين ماڻهن جو نالو "دسيو" آهي. دنيا ۾ جيڪي به ديش آهن، سي سڀ هن ديش جي وڏائي ڪندا آهن ۽ آشا رکندا آهن، جو ته پارس مڻي● ٻڌو ڪڪو ٿيو آهي، سا ڳالهه ته ڪوڙي آهي، پر آريه ورت ئي سچو پارس مڻي آهي، جنهنکي لوهه وانگي سچا ودياهين لوڪ ڇهندي سونا يعني ڌنوان ٿي ٿا پون.

(۲) آرين جو چڪرورتي راڄ-

एतद्देशप्रसूतस्य सकाशादग्रजन्मनः । स्वं स्वं चरित्रं शिक्षेरन् पृथिव्यां सर्वमानवाः ॥ मनु० [२ । २०]

[آد] سرشٽيءَ کان وٺي پنج هزار ورهيه اڳ تائين آرين جو سڄي سنسار تي چڪرورتي يعني سڄي سنسار ۾ سڀني جي مٿان هڪ ئي راڄ هو ۽ ٻين ديشن ۾ ○ماندلڪ اُرٿات ننڍا ننڍا راجا رهندا هئا، ڇاڪاڻ ته ڪوروَن پانڊون [جي سمي] تائين هتان جي راڄ ۽ راڄ نيتي هيٺ ساري سنسار جا سڀ راجا ۽ پرجا هلندا هئا. ڇاڪاڻ ته هيءُ منوسمرتيءَ جو، جا سرشٽيءَ جي آد ۾ ٺهي هئي، انهيءَ جو پرمان آهي ته هن آريه ورت ۾ اُتپن ٿيل براهمڻ يعني ودوانن کان ساريءَ دنيا جا مڻش، براهمڻ، ڪشتري، ويش، شودر، دسيو، مليڇ وغيره سڀ

● پارس مڻي هڪ پٿر جو نالو آهي، جنهن جي ڇهڻ سان لوهه سون ٿي پوندو آهي، اهو پٿر اڃا ڪنهن ڪونه ڏٺو آهي.

○ماندلڪ=منڊل جا، ننڍي ٽڪري جا.

Δ "آد" سان رشيءَ جو تاريخ آهي ويد اُپنيءَ کان سگهو ئي پوءِ، ارثات ويد جي پرڪاش لئي ڪاڻوءَ راج پرنت جو ٿيو پون لسعڪ مدو سمرلي آهي.

ستيارٿ پرڪاش جو ٻارهون سملاس- الارٿ [پوربون پاڪ]- انو پورڪا [پيڇي پورڪا]

(١) پن پن مت- اها ست ٿيل ڳالھ آهي ته ٻڌن عرارن ورهين کان اڳ [ساري سمار ۾] ويد مت ڪاسواھ ڀو ڪوبه مت [مذهب] نه هو، جاهلاڻ جو ويد ۾ چيل سمرونن ڳالھين وديا جي اڪول آهن. ويدن جي ٿوڃار بند ٿيڻ جو ڪارڻ ٿئي مهاڀارت جي ٻڌ، آن [ويد پرچار] جي بند ٿيڻ ڪري سمار ۾ اوديا ۽ اگيان وڌڻ ڪري، ماڻهن جي بدئيءَ ۾ ڀرم ستن جي لوڻ ڪري، جنهنڪري من ۾ جهڙو وچار آيو، تهڙو مت [مذهب] هلايو.

(٢) مکيم مت- انهن سڀني مت ۾ چار مت اڙتاپت جهڙي وڌندڙ ٻرائي، جني، ڪراني [عيسائي]، مرالي [مسلماني]، (آهن سي) سڀني متن جو مول آهن ۽ اهي سلسلوار هڪ ٻئي پٺيان ٿيا. تهن ۽ چوڙن جي هليا ۽ اهڙيءَ انهن چئني جون شاخون هڪ هزار کان گهٽ ڪيئن.

(٣) گرنٿ لکڻ جو ڪارڻ- انهن سڀني مت وادين، سندن چيلن ۽ ٻين سڀني جي هڪ ٻئي سان سچ اسٽ جي وچار ۾ گهڻي مباحثا ڪرڻي نه ٿوي ان لاءِ هي گرنٿ لکيو ويو آهي. جو جو هن ۾ سچ مت جو منڊن ۽ اسٽ جو کنڊن لکيل آهي، سو سڀني سمجهڻ، اهوئي منهنجو پريوجن آهي. مون اهو اُلو سمجهيو آهي، ته منهنجي بڌيءَ ۽ وديا انوسار جو ڪجهه موڪلي انهن چئني متن جي مول ڳيتن ڏسڻ ڪري پرايت ٿيو آهي، سو سڀني جي اڳيان پڌرو ڪري ڇڏيان، جو نه [هٺڪرو] گم ٿيل رتنن کي وري اڌرو پرايت ڪرڻ سولو ڪم نه آهي. پکڇپاتي [تعصب] ڇڏي ڪري، هن کي پڙهڻ سان سڀني انهن متن جو سچ ۽ ڪوڙ پڌرو ٿي پوندو. تنهنڪانپوءِ هر ڪنهن کي پنهنجيءَ پنهنجيءَ سمجهه انوسار، سچ مت جو گرهڻ ۽ اسٽ مت جو تياڳ سولو ٿي پوندو.

(٤) سچو ڌرم گرهڻ ڪريو- انهن مان جو پراڻ آدي گرنٿن منجهان [مکيه] شاکائن ۽ [شاکائن جي وچ وارين] ٻيون شاخائن وارين مت آريه ورت ۾ هليا آهن، انهن ٿورا ڏگهي ڏوش هن ٻارهين سملاس ۾ ڏيکاريا ويا آهن، جيڪڏهن منهنجي هن ڪم جو اُپڪار نه مڃيو وڃي ته ورود به نه ڪيو وڃي. ڇو ته منهنجو تاتپرج ڪنهن جي هاڃي الٽا ورود ڪرڻ جو ڪونهي مگر سچ ۽ ڪوڙ جي نرنيه ڪرڻ ۽ ڪرائڻ جو آهي. اهڙيءَ طرح سڀني ماڻهن کي نياءَ جي ڏرشٽيءَ سان ورتاءُ ڪرڻ اُچت آهي. سچ ۽ ڪوڙ جي نرڻيه ڪرائڻ لاءِ ئي منش جنم ٿو ملي، ته نه واد وواد ۽ ورود ڪرڻ ۽ ڪرائڻ لاءِ. انهن مت متانترن جي جهڳڙن ڪري جڳت ۾ جي جي انشٽ ڦل [اُلٽا نتيجا] نڪتا آهن، نڪرن ٿا ۽ نڪرندا، سي نرپڪش ودوان سمجهي سگهن ٿا. جيستائين هن منش جاتيءَ منجهان مليا مت متانترن جا هڪ ٻئي ورود جهڳڙا لهي نه ويندا، تيستائين هڪ ٻئي کي آنند نه ايندو. جي اسين سڀئي ماڻهو ۽ خاص ڪري ودوان [پڙهيل ماڻهو] ايرکا ۽ ڏوش ڇڏي، سچ، اسٽ جو نرڻيه ڪري، سچ جو گرهڻ ۽ اسٽ جو تياڳ ڪرڻ ۽ ڪرائڻ گهرون، ته اسان لاءِ هيءَ ڪا اسنڀو ڳالھ ڪانهي. اها پڪ آهي ته انهن ودوانن جي ورود ئي سڀني کي ورود جار ۾ ڦاسائي رکيو آهي. جي اهي ٿورڪ پنهنجي سوارٿ ۾ نه ڦاسي، سڀني جي پريوجن کي پورو ڪرڻ گهرن، ته [هڪدم] هاڻي ئي [ٻو] هڪ مت ٿي اچي وڃن. انهيءَ جي پوري ڪوشش جي اپايءَ هن گرنٿ جي پڇاڙيءَ ۾ لکنداسين. سرو شڪتيمان پرماتما هڪڙي مت ۾ شامل ٿيڻ جو اُتساه [شوق] سڀني منشن جي آتمائن ۾ پرگهٽ ڪري.

व्रतमनसि विस्तरेण विपश्चिद्वरशिरोमणिषु

[انهيءَ لاءِ پڙهندڙن ۽ ودوانن لاءِ گهڻي لکڻ جي گهرج ڪانهي .]

آهي ۽ برهمڻ ڪري آدي ڀوڄ وقت وقت ضروري ڪمن ۾ لڳائڻ بدي ساري ٻڪڙ جي هٿ لاءِ پورهئي جي ورڇ ٿئي ۽ پند ڀاڱا ڪجهي ۽ ٻڪڙ ۾ ابڪتا اچي.

شودر ۽ چنڊال:- شري سوامي ديانند مهاراج جن جو ڪٿن آهي ته اهو پدائش ڪانه ٿو ڪري براهمڻ آدي ورڻن جو شرير ڇڏ وچ وهمرو واري هئڻ ڪري شڌ ٿو ٿئي ۽ چنڊال آدي جو اُتم، ٻهڪري **چنڊال** آدي جي هٿ جو نه کائڻ. انهيءَ تي شنڪا آهي ته اُتم شرير واري شودر جي هٿ جي بڻايل رسوئي کائڻ ۾ ڪهڙي [ڪانه ڪائي] لڳائي. انهيءَ شنڪا جو هي اُتر آهي ته جهڙو پند براهمڻ ۽ چنڊال ۾ آهي، تهڙو پند برهمڻ ڪري، رکيو ۽ شودر ۾ انهن ٻنهي ورڻن جو ڀاڱ ۾ آهي. شودر ٻنهي ورڻن ۾ سمايل آهي، شودر شاسترن جي مريادا ڪي موجب، دوهون [برهمڻ ڪري ۽ واش] جو سوڪ ۽ ماس آدي اڀکيا پدارٿ کائو ورتائي، ٻهڪري سندس هٿ جو جل يا ان کائڻ ۾ ڪو به دوش نه آهي. چنڊال ۾ اهي گڻ ڪينهن، ٻهڪري سندس هٿ جو کاڌو نه کائڻ گهرجي. شاسترن جي مريادا انوسار **شودر** ماس آهاري اڀکيا ڪونه!

ماس آهار:- ڏهين سڪنڌ جي هڪ ٽي ۾ شنڪا ڪئي ويندي آهي. جي اڄ سڄي وسط ماس آهار جي آڳيا آهي. راجا **هاڃيڪارڪ** پشن کي ماري ۽ پوءِ اهو ماس لوڪان کي ڪهي. ان ڀاڱ **رشيءَ** جي آڳيا آهي ته ٿيا ۽ ماڻي جڏهن يا ڪهن وغيره پشن کي ڪارائي يا اڄاڻي ڇڏجي، پر هي ماس آهاري ڪاڻ ته ۾ سڀئي جو ڪهاڻو ڪونه آهي. ماس کائيندڙ جو سياه اوس هيستڪي پوندو. ان مان پڌرو آهي ته رشي ماس کائڻ جي بلڪل برخلاف هئو.

شڪار کيڏڻ:- ڏهين سڪنڌ ۾ رشي ديانند مهاراج **شڪار کيڏڻ** هڪ وڏو دوش ڪري لکيو آهي. پر هي ڪر پشو مٺش جي رت جو پياسي هجي، شڪار پيءَ طرح ديش لاءِ هاڃيڪار سڏ ٿئي ته انهيءَ مارڻا ڪرڻ لاءِ ضروري آهي، اهو اي **شڪار** آهي.

ويردشت:- هن سڪنڌ ۾ صفحي ٣٤٣ کان مٿي مهاراج جو شلوڪ ڏنل آهي. جنهن ۾ ڏيکاريل آهي ته **ويردشت** جا ابرلمرآدي سڀ ڪرڻ ليکا آهن، ويردشت جو ارٿ آهي مهاڏشٽ.

ڏهين سڪنڌ جون ٽيڪون سمپورڻ ٿيون.

ڏهين سبق: نئين ٿيڻ

چوٽيءَ بابت شنڪا- شري سوامي ديانند لکيو آهي ته تمام گهڻو ڏيهن ۾ چوٽيءَ سميت وار ڪوڙائي ڇڏجن، اِها ڳالهه ڪيترن لوڪن کي ڏور ورڻ ڏسڻ ۾ اچي ٿي. ڪي لوڪ اهڙا آهن جي چوٽيءَ جو رکڻ ضروري ڌرم جو ورڻ ڌرم ڪري سمجهن ٿا ۽ انجو ڪوڙائڻ ڌرم کان ٻاهر ڪري سمجهندا آهن. رشي ديانند مهراج جو جهڪو ويچار آهي، سو ناڪال نيڪ آهي ۽ چاڪاڻ جو چوٽي ڌرم جا ڪان هلندي اچي ٿي ۽ اُن سان اسانجي حاليءَ جو اتهاسڪ سمبنڌ آهي. رشي ديانند انجي وزن نه آهي، پر رشي اسان ارڻ [رشيءَ جا خاص] اوستائن ۾ انجي وزن به نه آهي. ديش گهڻو ڪري سڀني قومن ۾ ڪو رواج اُن ڪيءَ الزا چوٽي جي ڪري ورش ڪلائي اُن ٿي ته انکي ڪوڙائڻ ۾ هٻڪ نه ڪرڻ جي.

چوٽيءَ رکڻ جو عقيدو ٻيو به ميٺو [ڪلاوڻ] آهي. جنهنجي ڪهڻ نوجوانن کي ضرر نه آهي. چوٽيءَ جي اهڙي عقيدي رکي آهي، جتي ڪيترن ئي هندن اچي ٿي ٿيون ۽ اهو اسان ڏاڍو نازڪ آهي، انهي ڪري انهيءَ جو رکڻ ضروري آهي. تنهنڪان سواءِ ٻو گهڻو ايماس لاءِ به چوٽيءَ جو عقل ڪارائتو آهي، پر اهي شڪي ته ڳالهيون آهن، تنهن سڄي ٻولي اندروني ڌرم سان واسطو نه آهي. ڌرم کي ٻيو آهي، جنهنجو واسطو من جي آچار ويچار سان آهي. ساڌارڻ رهت لوڪ ٻاهريون نشانين کي ئي مول ڌرم سمجهندا آهن. جئن خالصا ڪيس کي، ڪترالس تلڪ کي ۽ مسلمان سنت کي. انهي ڪري نه وڏو لوڪ سچي اندروني ڌرم کان اڻ ڄاڻ ٿي ويندا آهن، پر انهيءَ جهڳڙا به ٿيندا آهن، انهي ڪري رشي ديانند هر هڪ ڳالهه ٻوليءَ سمجها [اصل] اُنکي پرکڻ آهي. الڪاڪ مهاشيه مول رام جا ويچار چوٽيءَ جي سمبنڌ ۾ جي آهن، سي هيٺ ڏيکاريا ۾ رکيا ويا آهن -

مهرشي ديانند جيڪي لکيو آهي، سو سنسڪرت ۾ آيرولڊڪ جي ڳالهين جهڙوڪ چرڪ ۽ سشرت جي آڌار تي. ۽ پيو ٿي ته جسماني چوٽي آريه ٻولي جي نشاني آهي، ڇا ڪان ۾ هن ڳالهه تي ڌيان ڏنو آهي ته ڊگهن وار ۽ انهن جو ٻڌاوڻ ڪري ڏنا آهن. ته ڏاڍي گهڻي گرمي ۾ هوا اڳهائي سگهاڻي ۾ ڪهڙو نه ڪهاڻي سگهجي. نه نه ڪي اهڙا وارن اهڙيون ٿينديون آهن جو مٿي ڪڏهن جو امڪان ٿيندو آهي. اهڙيءَ حالت ۾ نشانيءَ کي ڏسڻو نه آهي. ڏاڙهي مڇون ڪوڙائڻ بابت جيڪو رشيءَ جو راءِ آهي، تنهنکي به لکڻ جي قلم جيان جهڙي ٻڌڻ ڏکوڻي ۽ هر هڪ من کي پنهنجي سهوليت موجب هلڻ ڪرڻ گهرجي، رشي جهڙا پڪڙڻ ڏٺي اهي آهي ڏيکاريا ۾ رکڻ گهرجي.

شودر جي هٿ جي رسوئي- ساڌارڻ رهت هندو بنگال ۾ جو پنهنجو گهڻو وقت آهي ۽ هٿ جائيءَ جا لوڪ ٻيءَ جاتيءَ جي لوڪن جي هٿان رسوئي نه کائيندا آهن. گهڻا لوڪ خاص ڪري ونجهو برهمڻن جي هٿن جي ئي کائيندا آهن، رشي ديانند انهي رواج کي هٽائڻ لاءِ ايڪ پڪيون ڏنيون آهن ۽ آپستمب ڌرم سوتر جو پرمان ڏنو آهي، ڪاڻ ته اهو

ستيارٿ پرڪاش جي پورو ارڌ (پهريون اڌ) جي سماپتي.

هن گرنٿ جو پهريون اڌ هن ڏهين سملاس سان گڏ پورو ٿي ويو. انهن سملاسن ۾ خاص کنڊن منڊن ان ڪري نه لکيو سون، جيستائين سچ ۽ ڪوڙ جي ويچار ڪرڻ جي ڪجهه شڪتي نه وڌائيندا، تيستائين ٿلهي ۽ سنهي ڳالهين جو ڳوڙهو سمجهي نه سگهندا. تنهن ڪري (پهريان) سڀني کي سچ شڪشا جو اپديش ڪري، هاڻي اتر اڌ يعني جن ۾ چار سملاس آهن تن ۾ وشيش کنڊن منڊن لکنداسون. انهن چئني مان پهرين (يارهين سملاس) سملاس ۾ آريه ورت جي مت متانترن، ٻئي (ٻارهين) ۾ چارواڪن جي، ٽئين (تيرهين) ۾ عيسائين جي ۽ چوٿين (چوڏهين) ۾ مسلمانن جي مت متانترن جي کنڊن منڊن وشيه ۾ لکنداسون. تنهن کان پوءِ چوڏهين سملاس جي پڇاڙيءَ ۾ پنهنجو مت به ڏيکاريو ويندو. جي ڪجهه وشيش کنڊن منڊن ڏسڻو هجي، ته انهن چئن سملاسن ۾ ڏسي. پر ساڌارڻ طور ڪٿي ڪٿي ڏهين سملاسن ۾ به ٿورو کنڊن منڊن ڪيل آهي.

هٺ ڌرم ڇڏي پڙهو:- جيڪو انهن چوڏهن سملاسن کي پکشپات ڇڏي نياءِ جي درشٽيءَ سان پڙهندو، تنهن جي آتما ۾ سچي ارٿ جو پرڪاش ٿي آنند ٿيندو. پر جيڪو هٺ، دراگره ۽ ساڙ وچان ڏسندو (پڙهندو)، مراد ڦٻائيندو، تنهن کي هن گرنٿ جو ڀرپور مطلب جو ڄاڻڻ ڏاڍو ڪٺن آهي. تنهن ڪري جو ان کي ٺيڪ ويچار نه ڪندو، سو اتم ارٿ نه سمجهي، ٻوٽا کائيندو رهندو. ودوانن جو اهو ئي ڪم آهي ته سچ اسچ جو فيصلو ڪري ۽ سچ جو گرهڻ ۽ اسچ جو تياڳ ڪري پرم آنند پراپت ڪن. اهڙا گڻ گراهڪ ماڻهو ئي ودوان ٿي، ڌرم، ارٿ، ڪام ۽ موکش روپي (چار ڦل) ڦل پراپت ڪري خوش رهندا آهن.

شريمد سوامي دياننده سرسوتيءَ جو جوڙيل، سدڀاشا سان سينگاريل ستيارٿ پرڪاش جو ڏهون سملاس آچار اناچار ۽ ڀکشيه ابڀکشيه وشيه سمبنڌ ۾ پورو ٿيو.

ستيارٿ پرڪاش جو پهريون اڌ سماپت ٿيو.

جوڙيندا ڪرڻ ڏي آهي. ڪهڙي مسڪين ڪڪڙين وغيره ڪهڻ جو اسلام جي ڳنڍي
وغيره ڪري ايندا آهن. جي انهي ڀاري لهي ادي ۽ سان ڏهاڙي شڌ ڪرڻ ته ڪمر اسلام
جا بالڪل جهڙو ڪي هوندو. ڪنهن ڪري ۽ وڏو جهٽڪي، مڇي ۽ ڀاڄي ۽ سان [ولڏٿي کي]
شڌ ڪري. هو جيڪي ڀڳتي عام طور تي هٿ ۽ سان ذري صاف ڪري کڻي جي. انهيءَ
ڪري جيل دوش نه ٿو ڏسون. جن ماڻهن جي [مسلمان] جي ولڏٿي ۾ ڪجهه ڪري ٿا. ڪي
ڪري، ڪي ڪاڻين، ڪي ڀڳل ڪري. ڪي جوڙي وڃي، ڪي هڏين کي پيا ٿا
رهن ۽ مکين جي نه ڪائو ٿي سگهي؟ اها حالت اهڙي نه ٿي ٿي لڳي. جو سڀني کي بصد
منش کي انهي انچ سمجهو آهي. ۽ ڏورڪند اسلام سمان ٿي اها جڳهه ڏسڻ ۾ ايندي آهي. پنا
انهيڪان ڪو پڇي ته جي جهٽڪي جي ليهي نالو ڪري اوهين دوش ٿا سمجهو، ته پوءِ ڪئين
[مڪين جهٽڪي] ڪرڻ ڪري، سندن ٻاهر ٿي لهڻ جهڙا ڪري، گهر جي ماڻهن کي ليهي آڏي
نالو ڪري مالهي ۽ جو چوڻ ڪري ۽ ايتري تي پهتو عونڌو ان ۾ شڪ ٿي سگهي.

پوڄن سمبنڌي ٻيا سوال جواب

پرشن- ولڏٿي ۾ وڃي روٽي کائڻ چڱو آهي يا ماهر وڃي؟

اُتر- جتي سنو، دل چڪرجڻ ۽ سهڻو اسنان ڏسجي، اتهي ٻوڙي ڪجهي. پر ضرور
وقت، پڻ وغيره جي وقت ته کهڙين وغيره ٿي وڃي يا بيٺي بيٺي کائڻ پڻ روا آهي.

پرشن- ڇا پنهنجي هٿ جو [وڏل] ئي کائجي ۽ ٻئي جي هٿ جو نه؟

اُتر- آرين ملڇن جي شڌ وڃيءَ سان [رسوئي] ٺاهڻ ۾ اهي ڏوهه سڀئي آرين سان
[پنگت ڪري] گڏ کائڻ ۾ ڪا به هاڃي ڪانهي، ڇاڪاڻ ته جي ۾ عورت وغيره ورڻ جا استري
پرش رسوئي ٺاهڻ، چوڪي لڳائڻ، ٿانءُ ٻرتن ماڻڻ جا جهڳڙا ڪرڻ وغيره ته ودوان وغيره چڱي
ڪين جو ڪنهن ۽ وڌاءُ ٿي نه سگهندو. ڏسو! مهاراڄا يڌشٽر جي راجسوءِ يگيه ۾ ساري
دنيا جا راجا، رشي، مهرشي آيا هئا ۽ سڀ ڪنهن کي ولڏٿي مڇيان کائيندا هئا، جڏهن کان
عيسائي، مسلمان وغيره مت مطابق هليا، تڏهن کان پاڻ ۾ وروڌ ٿيو. انهن شراب پيئڻ ۽ گئو
ماس وغيره کائڻ اختيار ڪيو، تڏهن کان ڪائوٽي ڪاڏي ٻيتي وغيره ۾ جهڳڙا ٿيڻ وڃا.

ڏور ڏيساورن ۾ وڃڻ- ڏسو! ڪابل، قنڌار، ايران، امريڪا، يورپ وغيره
ديشن جي راجائن جي ڪنياڻن گانڌاري، ماڌري، الوپي وغيره سان آريه ورت جي راجائن
وواهه ڪيا هئا ۽ وهنوار ڪيا آهن. شڪني وغيره ڪورو پانڊون سان کائيندا پيئندا هئا
۽ مخالفت يا وروڌ نه ڪندا هئا، جو ته ان وقت سڄي سنسار ۾ هڪ ئي ويدڪ مت
هو. ان ۾ ئي سڀني جو ويساهه هو ۽ پاڻ ۾ هڪ ٻئي جو سک، ڏک، هاڃي ۽ لاڀ پنهنجي
[سک ڏک] سمان ڪري سمجهندا هئا. تڏهن ئي سنسار ۾ سک هو. هينئر ته گهڻن مت جي
هئڻ ڪري، ڏک ۽ وروڌ گهڻو وڌي ويو آهي. انهيءَ کي دور ڪرڻ بڌيمانن جو ڪم آهي.
[ايشور] پرماتما سڀني جي من ۾ سچ مت جو انڪور پيدا ڪري، جنهن ڪري ڪوڙا مت جلد ناس
ٿي وڃن. ان ۾ سڀني ودوان ماڻهو ويچار ڪري، وروڌ ڇڏي، آنند کي وڌائين.

تنهن ڪري (ڪهو) جهولو نہ ٿيو. پرلئو وهڙي جي پٺيان ڪاليوم ماڻس جا ٽڪرا جل سان ڌوئي، ڪپڙ صاف ڪرڻ ۾ ڏهاڙا ڪيا. پوءِ بهه جهولو ناٿيڪي وهڪار ڪئو پرڀاتي. ڏسو! سپاهه سان هيءَ ڳالهه ستن آهي، ۽ ڪوپہ ڪنهن جو سلسلو ڪالي. پهرين وارڪ، ڪٽ، ڪن. انهن ۾ ڪيستالد ونن جي مل مرنئر آدمي جي جهاڙ ۾ ڪراهٽ نئي لڳي ۽ پرلئو ڪنهن لڳي جي مل مرتو جي جهاڙ ۾ ڏيندي آهي. ان مان سنڌ ٿيو ۽ اهو وهنوار سرشتي تمر جي وڌ نہ آهي. تنهن ڪري مش مالر کي ڪهرجي نہ ڪنهن جو ۽ آهستہ اوناس جهولو آڻ نہ ڪائي.

پرشن:- پلا، اسوڪي پوش ۽ ڪٿي اڳي جو جهولو نہ ڪالهن ٿا؟

اُتر:- نہ! چاڪاڻ تہ سندن شرير جو سڀاءُ ئي اين آهي.

تمپنچ ماڻهن جي هٿ جو نہ ڪائجي - پرشن:- پلا ٻڌايو، تہ مش مالر جي هٿ جي اٽاڻ وسوڻي ڪاڻ ۾ ڪهڙو دوش آهي؟ براهمڻ ڪان ولي چنڊال لاڻهن سڀني جا شرير هڏن، ماس ۽ رت جا (لهل) آهن، جهڙو وڌ براهمڻ جي شرير ۾ آهي، تهڙو ئي چنڊال آدميءَ جي، پوءِ پلا، سب ڪنهن ماڻهوءَ جي هٿ جي لهڻ وسوائي ڪائڻ ۾ ڪهڙو دوش آهي؟

اُتر:- دوش آهي، چاڪاڻ تہ جن اُتم پدارٿن جي ڪائڻ پيئڻ ڪري براهمڻ ۽ براهمڻيءَ جي شرير ۾ دڳنڌ آدي دوش رهت وير ۽ رج اُتپن ٿيندو، تهڙو چنڊال ۽ چنڊالڻيءَ جي شرير ۾ نہ ٿيندو، چاڪاڻ تہ چنڊال جو شرير سدا دڳنڌ جي پرمالن سان ڀريل لڳو رهي، اهڙو براهمڻ آدي ورڻن جو اڳو رهي. تنهن ڪري براهمڻ آدي اُتم ورڻن جي هٿ جو ڪائڻ ڪپي ۽ چنڊال آدي نيچ ڀنگي چمار آديءَ جو نہ ڪائجي. پلا، جي اوهان کي ڪو پڇي تہ جهڙو چم جو شرير ماٽا، ڀيڻ، ڌيءُ ۽ اهن جو آهي، تهڙو ئي پهرينءَ استريءَ جو بہ آهي. پوءِ ڇا ماٽا آدي استرين سان بہ پهرينءَ ڌرمپتنيءَ جيان ورتندا؟ تڏهن تہ اوهان کي لڄي ٿي ماٺ ٿي ڪرڻي پوندي. جيئن ۽ واسہ سان تہ جهڙيءَ وٽ اُتم اَن ڪائي نو سگهجي، تئين دڳنڌ ڪائي نو سگهجي، پوءِ ڇا ڀرشٽا وشوهر بہ ٿائيندا؟ ڇا ڪو اهڙو ماڻهو اچي سگهندو؟

چيچڪي جو ٽيڪو ڏيارڻ - پرشن:- جي ڪنهن جي چيچڪي جو ٽيڪو ڏيارو ٿا، تہ پهرين چيچڪي [ڪرانا] جو ٽيڪو چوڻا ڏيارو؟ پوءِ نہ چيچڪي جي ليوي پهرين ڪري چوڪو [ولتلو] اثر جو ڪو ٿئي؟

اُتر:- ڪالي چيچڪي ۾ اهڙي دڳنڌ اڻي ٿي، جهڙي عشپ جي عل ۾. [ڪاٽسر چيچڙو] سڻهو هٿ ڪري [ليوو] سگهو نہ اُکڙي ۽ بہ ڪهڙو ڪراب ۽ مرو نو ٿئي. هتي جنيءَ مان مر لڳندي آهي، تئين چيچڪي مان اُٿي انڳي. جتي ۽ چيچڪي ملائي جا جانءِ ٿي لڳي ٿي، سا ڏسڻ ۾ ڏاڍي سهڻي ٿي لڳي * وري وسوڻي ڏاهپا وارڻي هنڌ پوڄن ڪرڻ ڪري ڪهڙي مٿاڻ ۽

* چيچڪي جا ڳڻ ڪالي ڏاڪٽرن ۽ سوڀڪار ڪيا آهن، سندن چوڻ آهي تہ چيچڙو ڪنهن بيمارين جي جهڙن کي ناس ڪندو آهي، ونہ واري ٽيڪي ٿي ۽ وڃهندو آهي.

پرشن:- پوءِ سڀئي ماس ڇڏڻ کپي ڇا؟

اتر:- ورلي ته ڇڏڻ کپي نه ڪهڙن آدي ماس آهارين کي ڪاوڙ چڙهي، ماهي ساڙي ڇڏجي، پر جي ڪو ماس آهاري ڪاٿي ته به سمسار جي ڪا هاڃي ڪانه ٿيندي، البت اُن ملڪ جو سڀاءُ ماس آهار ڪرڻ ڪري ڀرشٽ ٿي سگهي ٿو.

پاپ جي ڪمائي:- هنسا، چوري، وشواس گهات، ڇل ۽ ڪپٽ آديءَ سان ڦيري ۽ پدارٿ پراپت ڪري راڄاڻ آهي، سو ابکشيہ [کائڻ جهڙو نه] آهي. اهنسا، ڌرم آدي ڪرمن دوارا پراپت ٿيل پوڄن آدي کاڌ پکشيہ [وڻاڻو جوڳو يا ڄاڻو] آهي.

وئدڪ شاستر انوسار پکشيہ ابکشيہ:- جن پدارٿن [جي ورتاءُ سان] ٻڌي [وڌي] اُڪهائي [وڃي] بڌيءَ، بل، پراڪرم، آروڳتا جو واڌارو ٿئي، اهڙن چانورن، ڪڻڪ، ڦل، مول، ڪند، کير، گيهه، مٺائي آدي پدارٿن جو ورتاءُ. [ارٿات] ڀوڄن ڀوڳي بڻائي، ملائي، يوڳي سمي تي يوڳ پُر پوڄن ڪرڻ، سمروءِ پکشيہ سڏبو آهي. جيڪي هوڄ پرڪرتيءَ [طبيعت] جي وروڌ وڪار [بگاڙ] آڻيندڙ ۽ جيترا به پدارٿ آهن، انهن سڀني جو سورگ [ٻاڪل] تياڳ ڪرڻ، ۽ جيڪي جيڪي جنهن جنهن جي الڳ لاءِ، انهن جو گرهڻ ڪرڻ، اهو به پکشيہ ٿو سڏجي.

ڳڌ جي کاڌ تي روڪ:- **پرشن-** ڳڌ جي کاڌ پر ڪو دوش آهي ڪ نه؟

اتر- دوش آهي. ڇاڪاڻ ته هڪ جي سواءِ ۽ پرڪرتي انهيءَ سان ٿيندي ملي، ڪوڙهي وغيره سان گڏ کائڻ ڪري انهيءَ ماڻهوءَ جي رت ۾ بگاڙي پوندي آهي. ساڳئي نموني، انهن سان گڏ کائڻ ۾ به ڪجهه بگاڙي ٿيندو ۽ نه سڌارو. انهيءَ ڪري [منو سمرتيءَ جي ادياءِ ٢ جي شلوڪ ٥٦ ۾ چيل آهي ته]:-

नोच्छिष्टं कस्यचिद्दद्यान्नाद्याच्चैव तथान्तरा । न चैवात्यशनं कुर्यान्न चोच्छिष्टः क्वचिद् व्रजेत् ॥ मनु० [२।५६]

نه ڪنهن کي پنهنجو جوٺو پدارٿ ڏيجي ۽ نه ڪنهن جو پوڄن وچمان کائجي، نه وڌيڪ پوڄن ڪجي ۽ نه پوڄن ڪري ڪانهوءَ هٿ ۽ وات ڌوئڻ بنان ڪٿي هلڻ وڃجي.

پرشن- "गुरोरुच्छिष्टभोजनम्"

[ارٿ:- گروءَ جو جوٺو پوڄن کائجي.] هن واڪيہ جو ڪهڙو ارٿ آهي؟

اتر:- اُنجو اهڙو ئي ارٿ آهي، ته گروءَ جي پوڄن ڪرڻ کان پوءِ جو ڏار رکيل شُڌ اَن آهي، سو کائجي ۽ اڻ ڇهيل کاڌو شيشن کي گهرجي، نه ڪي بچيل گروءَ کي پوڄن ڪرائي پوءِ پاڻ کائي.

پرشن:- جيڪڏهن سڀ پرڪار جي جوٺي (کائڻ جو) نشيڌ آهي ته مکين جي جوٺي ماکي ۽ وڇڙي جو جوار ڏيڻ ۽ هڪ گرهه کائڻ کانپوءِ پنهنجو [پوڄن] ۽ جوٺو ٿي ٿو پوي، پوءِ اهو به نه کائڻ کپي.

اتر:- ماکي ته وڏو دائي پر جوٺي آهي. پر تنهن اهڙا ڪيترن اوشڌين مان وڳل جوهر آهي. وڇڙو پنهنجيءَ ماءُ جو (کِير جو) پاهران کير پيئندو آهي، اندرون کير ٿي سگهي.

مصيبتن جي هرڪو سمنڊ ئي ٿو اوٿي اچي] ٿالي. ٿ اندازي لک ماڻهو [هڪ ورهو] ٿيندو هو. ڪهڙو ان گذريو ته ٣٢٣٢٨٠٠ [ٽي لک چوويهه هزار اٺ سؤ] مصيبتن ڀوڳيندو هو. جي انهن ملائبا ته هڪ ڪاٽو هڪ ٿوهي ٤٧٥٦٠٠ [چار لک پنجهتر هزار ڇهه سؤ] مصيبتن هڪ ڏينهن کي ٿي، هن جي ٿوهيءَ پڇاڻان پوءِ جو ليکو ڪهڙو. ٿ اسڪه [پيمار] لوڪن جي پالنا نه ٿي. انهن ڪاشيراء [بڪل] ڪساڻ سواريءَ ۽ ٻار ٻچڙا آدي ڪمن ڪري ڪري. جڏهن لاءِ ڏاڍا اُپڪاري ٿيندا آهن ۽ ٻڪو ڪير ڏينهن ڪري ورڌڪ ڀلو ڪري.

منهن مان لاڀ:- جن پڪو اُپڪاري ٿيندا آهن، تن سان ته آهن، پرنتو ڳئون جي ڪير ۽ ڳوهه مان ٺهيل وڌيڪ ڪري جيترو لاڀ ٿا ٿين اوترا ٻين جي ڪير مان ٿيا ٿين. انڪري ئي آرين ڳئوءَ تي سڀني کان وڌيڪ اُپڪار منسوب ڪري ڇڏيو آهي. پر ٻه ڪپڪو وڌوان هوندو، سو به ائين ئي ڇوندو.

پڪرين ۽ رڍن وغيره مان سڪر:- [هڪڙيءَ] ٻڪريءَ جي ڪير مان ته * (پنجويهه هزار نو سو ويهه ماڻهو) [هڪ ويار] پلجي سگهن ٿا، ساڳيءَ ريت هاٿيءَ گهوڙي، اٺ، وڌ ۽ گڏه آدڪن مان به ٿيندڙ اُپڪار نٿا ٿين. انهن پشن کي جو ماري ۽ ٿلهڪي معدن جي ھمٿيا ڪندڙ سمجهجي. ڏسو! جڏهن آرين جو راڄ هو ۽ ٿلهن آهي ها اُپڪارڪ ٿلو آدي پسو نه ماريا ويندا هئا. انڪري ئي آريه ورت ٻئا سنسار جي ٻين ديشن ۾ مصنش آدي پراڻي ڏاڍي آنند سان رهندا هئا، ڇاڪاڻ ته کير، ڳيهه، ٻڪين آديءَ جي گهڻائيءَ سبب کاڌ پيئڻ جا پداوت به جيجها ملندا هئا. جڏهن کان ودڌيشي مانس آهاري هن ملڪ ۾ آيا ۽ ڳئو وغيره پسن کي مارڻ وارا ۽ مديه [شراب] واپرائڻ وارا راڄ ڌڪاري ٿيا تڏهن کان ڏينهون ڏينهن آرين جا دک وڌندا ويا. ڇاڪاڻ ته (ورق جاڳنڌ جي ١٠-١٣ ۾ چيل آهي ته):-

नष्टे मूले नैव फलं न पुष्पम् ॥   [वृद्धचाण० १० । १३]

وڻ جي پاڙ ئي نه هجي ته ڦل (گل) ۽ ڦل ڪٿان ايندا؟

هنسڪ ماڻهن ۽ پشن کي مارڻ جي پرشن:- جي سڀئي اهنسڪ (نه مارڻ وارا) ٿين ته شينهن آدي پسو اينترا وڌي ويندا، جو ٻڪو آدي سڀني پشن کي ماري کائي ڇڏيندا ۽ اوهان جو پرشارٿ ئي وڃي ويندو.

اُتر:- هاڻي ڪندڙ پسو هجن يا ماڻهو، تنکي (نه وڌو) ڏنڊ ڏيڻ پو ماري ڇڏڻ سڀ راڄ پرشن [حاڪمن] جو ڪم آهي.

* آريه يادشاهه اُڏنوءَ، انگريزيءَ ۽ ٻاقي ڌرم لعل جي سنسڪرت سنسار جي پرڪاش ۾ هيٺ مان لکيو سمجهي سگهجي ٿو. ڳئوءَ کان وڌيڪ ٻڪري کي ئي ماڻهو پالي؟ معلومات لکيل آهي ته ٢٥٩٢٠ ماڻهو هڪ ٻڪريءَ جي هڪ ٿوهيءَ جي کير تي ٿا پلجن، جنهن کي ڪرياتيءَ ۽ وستار سان سمجهايل آهي.

ٻ وستار لاءِ ڏسو رشي دياننـد ڪرت "ڳئو ڪرپانڌي" پستڪ.

مهاڀارت جي لڙائيءَ ۾ سڀني ماڻهو سوارين کي وڻن تي ڪاڻيندا پچندا هئا. گهوڙو لوهه ڪري ڪوڙوڪن جا ٻلڊون ۽ ٻاڊون جي ستياناس ڪي وئي. ٻا ٿاتي ڪو ايا ٿاڻين ساڳو وڏو لڳو لڳو آهي. ڇا ڪالان ۾ هو پهچڻ واڪاس حڪمڻ ڇڏيندو، الٽا آريون کي سڀني سڪن ڪان جڏاڻي تڪ ساڳو ۾ بڙي مارينديون؟ آريه لوڪ ايا ٿاڻين ته الهيءَ ڪي دشت، ڪوڙ هٿياري، سوڊيش جي ناش ڪندڙ ليچ ڏرپوڻن جي دشٽ مارڳ ۾ هلي ڪري [ڀيڀيچا] ڏڪ وڌائي رهيا آهن، توسيمو ڪرنا ڪري جو هي راڄ ووڃ [ڏن لب] اسان آريه مڇيان لهڻ تي رهي.

پڪش اپکش وشئر:- ڪاڻڻ ۽ ڪاڻڻ [جوڳ ۽ جڳ جو ڦرق] ان پرڪارن جو ٿيندو آهي، هيڪڙو ڌرم شاستر الوسار ۽ ٻيو ولاڊڪ شاستر [علم طب] انوسار اجهڙ ڌرم شاستر ۾ لکيل آهي:-

अभक्ष्याणि द्विजातीनामपेध्यप्रभवाणि च ॥ मनु० [५ । ५]

ڏوج يعني برهمڻ، کتري، ويش ۽ شودرن کي پليل موڙو وغيره جي عمل [ٻاٽ] مان اُڀون ٿيل ساڳ ڦل، مول وغيره نه ڪاڻڻ گهرجن [منو ٥-٥].

वर्जयेन्मधुमांसं च ॥ मनु० [२ । १७७]

ايا ڳي ڪيو لمحداڙ پداوٿ ۽ ماس جو- جهڙن الڪ پرڪارن جا شراب، ڀاڻو، ڀنگ ۽ آفيم وغيره.

बुद्धिं लुम्पति यद् द्रव्यं मदकारी तदुच्यते ॥ [शार्ङ्गधर अ० ४ । श्लोक २१]

[اڪري اوسٿ:- جي پداوٿ بدي کي ناس ڪندڙ آهن، تن کي انمداڙ ڪونو آهي، شارنگ ڌر اذياءِ ٤ جو سلوڪ ٢١].

بديءَ کي جي ناس ڪندڙ پداوٿ آهن، تن کي ڪڏهن به نه وڻائڻ ۽ جيتقي به ڪاڏي جا پداوٿ سڙيل، بگڙيل، ڏرگنڌ سان ڀريل، چڱي پرڪار نه ٺهيل [ٺهيل سڀي به نه ڪاڻو] ۽ مڌ، ماس آهاري ماپيچ جن جو شرير مڌ ماس جي ڀرمالن [جزن] مان ٺهيو آهي، تن جي هٿ جو نه ڪاڻڻ. جنهن ڪم ۾ اُپڪاري پراڻين جي هنسا [تڪليف] ٿئي سو به نه ڪجي، اُپڪاري پراڻين جي هنسا [نڪليف] تمام وڏو گناهه آهي. جهڙوڪ گانءِ مان گهڻو ڪارو اُٿيندو آهي، اهڙي ٻين کان گهٽ ٿي سگهي ٿو. [جهڙو ڪا سٺي راڄ ۾ ڪبو آهي،] جيئن ته جي ماس ۽ شراب تي به آڌار جيتري وانگي اوسن جي آهي، ڪٿي سو به نه ڪجي، ارٿات ماس نه ڪاڻجي.]

گئوءَ مان لاڀ:- ارٿات جڏهن هڪڙيءَ ڳئوءَ جي شرير مان کير، گيهه، ڏڳا ۽ ڳايون اُٿين ٿيا هڪڙي، هڪڙي پيڙهيءَ ۾ ڇڪي لک پنجيتر هزارن جهن سڀن ماڻهن کي سک ٿو پهچي، اهڙن پسن کي نه مارجي ۽ نه مارڻ ڏجي. جهڙن ڪا ڳئو ٢٠ سير ڏهاڙي کير ڏئي ۽ ڪا ٢ سير، ته هر هڪ ڳئوءَ جو سراسري کير ١١ سير ٿيو. ڪي ڳايون ارڙهن مهينن ۽ ڪي ڇهن مهينن تائين کير ڏينديون آهن، انهيءَ سراسري ٻارهن مهينا. اهڙيءَ طرح هر هڪ ڳئوءَ جي جنم ڀر جي کير مان ٢٤٩٦٠ [چوويهه هزار نو سو سٺ] ماڻهو هڪڙو ويلو ڍاءُ ٿي سگهن ٿا. ووڙي هر هڪ ڳئوءَ کي (سراسري) ڇهه ڳايون ۽ ڇهه ڳايون ٿين، انهن مان جي ٻه مري وڃن ته به ڏهه رهيا ڏهه. انهن مان پنجن ڳايون جي جنم ڀر جي کير سڀني هڪ لک چوويهه هزار اٺ سو (١٢٤٨٠٠) ماڻهو هڪڙو ويلو ڍاءُ ٿي سگهن ٿا. باقي رهيا پنج ڏڳا، سي پنهنجيءَ حياتيءَ ۾ گهٽ ۾ گهٽ پنج هزار (٥٠٠٠) مڻ اَن جا پيدا ڪري سگهندا، ان اَن

۽ اُن ۾ نه ٻڌوي. اُلين ڏينهن مجاهدس ڪراچي ۽ ٻين لهرائين، اعلان ڪري وسولي ٻڌائين ۽ آرڻ ڪي ڪاوائڻ ڪانهوءِ ٻاڻ ڪاٿين.

چوٿون ڇانٽ:- **پورشن-** شودر جي ڇهڻ وسولي ڪالڻ ۾ جڏهن دوش لو لڳي، ته ڏهن سنڌس هٿ جي پڻايل ڪيئن کائي سگهبي؟

اڪو - اها ڳالهه من گهڙيءَ ۽ معنا آهي، جي ٽڙ، کنڊ، ڪڻڪ، اٽو، سالي ٻاجهي، اٽي ۽ مول کاڌو آهي، ان سمجهو ته سڄي هنگس جي هٿ جو پڻايل ۽ جولو کائي ڇڏيو. شودر، چمار، ڀنگي، مسلمان، عيسائي وغيره ماڻهو بعض مان ڪمند ڪڍي، ڏاڻي ۽ ٻڌوي رس ڪيندا آهن ۽ ڪاڪوس ڀمڪاب ڪري ٻيان هٿ ملڻ جي آئڪي ڇهندا، ڪڍندا ۽ رکندا آهن، وري اُن ڪمند جو چوسي رس ٻي ڪري، باقي اڇل اُن ۾ وجهي ڇڏيندا آهن، رس ڪاڙهيندي اُن ۾ ورتي ۽ وجهي ٻجاتي ڪاٿيندا آهن. کنڊ کاڌو مهل اُن ٽڙ کي اهڙين برتنن ۾ ڀرين ٿا جهڙن سان رڳيندا آهن، جهڙي لوڻ ۾ وشڪاه، ڇهڙ ۽ ڏوڙ لڳل رهي ٿي، گهر ۾ پهچي گهر جي جولن ماڻهن واري پاڻي ملائيندا آهن، کڻڪ وغيره به اُنهن ۾ ئي رکندا آهن، ۽ اٽي اهڙي وقت به اهڙيءَ طرح جولن هٿن سان ڪڍندا آهن، جو سنڌ ۾ سکهو به اٽي ۾ تمند وغيره آهي وغيره. ٽڙ، مول ۽ کنڊ ۾ به ساڳي ڪاروائي ٿيندي ٿي رهي، جڏهن اهي پڻايل کاڌا ڪاڌا به سمجهو ته سڀ جي هٿ جو کاڌو سهي.

پورشن- ٽڙ، مول، کنڊ ۽ رس وغيره اڃ ڏلي [پڪل] ۾ دوش نه سهو آهي.

اڪو - واهه ٻاڻي راها! سچ آهي ته جي اهڙو جواب نه ڏيو ها ته ٻڌي ۽ ڪهڙي ڪاتر ها؟ ٽڙ ۽ کنڊ ٻڌو ٿو لڳي، ڪڻ ۽ کيهه بل ڦنائيندڙ آهن، الڪوريتي ڪهڙو نه اهڙو سوار هي جو سمنڊ رچيو اٿون. ٻڌا! جي اڃ ڏلي ۾ دوش ڪونهي، ته جڏهن ڀنگي يا مسلمان پهچي هٿ سان ٻيءَ جاءِ تي [پوڃي وغيره] لاهي اوهانکي آڻي ڏئي ته کائي ڇڏيندا يا نه؟ جي چئو ٿا ته سڄ ٿيو ته آڃ ڏلي ۾ به دوش آهي.

ڀنگت ڪري ڏار ڏار ڪائجي:- ها مسلمانن، عيسائن وغيره ماس آڻاوڻ ۽ شراب پيئندڙن جي هٿ جي کاڌي کائڻ ڪرڻ، آرڻ کي نه ايڏ شراب ۽ ماس جا دوش لڳي ٿا وڃن. ٻيو آرين جي ٻاڻ ۾ ڪڪڙي لڳين ليٺا ۾ ڪوه دوش لڳو ڏسجي. جيسين ٻاڻ ۾ هڪ ٻيءَ، هڪ ماڻهو آهي، هڪ ٻئي سان ته ويهندا آهن، تيسين اُنهي ڪري ڏاڻي ڪئي آهي. ٻر رڳي کاڌي ٻئي ڪڪڙي ٻاڻ ڪري ڌار ڪئين ٿي سگهندو. جيسين ٻري ڳالهيون ڇڏي ڇڏيون نه ولنداسون، تيسين لاٻ جي ٻڌران هاڃون ٿي ٿينديون، آرين وهه ۾ وديشين جي راڄ هلڻ جو ڪارڻ هڪ ٻئي ۾ قومت، مٿيون، ارهيو به جو نه وڪري، وديا نه پڙهڻ ۽ نه ٻارهن، ننڍيءَ ۾ ٻنا سويئڙ [گهوٽ ڪنوار جي اچا ٻنا] وراه ڪرڻ، وشين ۾ ڦاسڻ، ڪوڙ ڳالهائڻ وغيره ڪلهڻ، ونه وديا جو پرچار نه هڻڻ وغيره ڪٽڪور آهن. جڏهن ٻاڻ ٻاڻو ٻاهر وڙهندا آهن، تڏهن ئي ٽيون وديشي اچي پنچ ٿي وهندو آهي. ڇا اوهان لوڪن مهاڀارت جون ڳالهيون جي پنج هزار ورهه اڳي ٿي چڪيون آهن، تن کي به وساري ڇڏيو آهي؟ ڏسو!

جهڳڙا ٿا وڃن، جن جو ٻين کي ڏسڻ ۾ به اچي سگهن ٿا، انهن ڪري ڏيان اوس رکڻ گهرجي ته مٿ ماڻس جو وڌاءُ ڪڏهن به پلائي نه ٿو سگهجي.

پڪ سمي ۾ رڌڻ جا نيم وغيره:- جا سوچي اڳيان انهي لاءِ نه ٿي سگهيو آهي ته جيڪي سپاهي لڙائي ۽ رنسه ليا پائي وسولي ٻڌائي ڪانڀدا ته اوس ٿار ڪار جو ڪارڻ ٿيندو؟ مگر ٻڌ ۾ ڪري لڙڪن لاءِ ته ڇهوڙي، ٿالي ۽ ڀواه رسف لي ڇڙهي يا ڀاڊل هيڪڙي هٿ سان وڙتي ڪانهدي ۽ جل پيندي ۽ ٻئي هٿ سان ٿوره کي ماڙيندو رهڻ ۽ ٻنهي سوٿي ڪري تني، آچار آهي ۽ ٻار ڪارڻ اناچار آهي. اهي ماڻهو مرڪدا ڪري لهن پالدي پالدي، ررو ڏ ڪندي ڪرالندي، سمري سو لعرتا، آنند، ڏن، واڄي ودڻا ۽ پرشارٿ ليا پائي هيٺو هٿ تي هٿ رکو [لکا ڀڃي] رهنا آهن ۽ اها لا هنن، ته ڪا وستو نلي ته پچائي ڪالڻ. پر ائين نه ٿيڻ ڪري [سندن مراد پوري نه ٿيڻ ڪري] چڪڙ سڄي آريه ورسه کي ليا پائي سيکڪيهي لاس ڪري ڇڏيو اٿن. هان، جتي پوجن ڪجي، اُن اسٿان کي ڌڻي، لمو ڏاڍي، نهاري لڳائڻ ۽ ڪپڻ ڪوري ڪندي ڇڏڻ جو اوس اتن ڪرڻ گهرجي، ۽ نه ڪ مسلماني ۽ عيسائي جهان وانگي کي پرشٽ ڪجي.

پرشن- سکري [ڪوري] ۽ لکري [پڪي] ڇا آهي؟

اتر- جي اَن پاڻيءَ وغيره ۾ ڪا رڌجن لکي "سکري"، ۽ جي کهه ۽ کير ۾ ڪا پچائجن سي "لکري" اوڙاسب "ڇوڪي". اهو به انهن ڌورتن جو ٺاهيل پاکنڊ آهي. جاڪاڻ ته جنهن ۾ کهه ۽ کير رڌ پڪ ٿو ٿئي، سو کائڻ ۾ سوادي لو لڳي، ڀهڪري پيٽ ۾ سٺو [۽ سوادي] پدارٿ وڌ پڪ وجي تنهن لاءِ هي پرپنچ رچيو اٿن. حقيقت ۾ اگنيءَ جواه پهنجي سمي لي پکل پدارٿ [اولاٿ ڦل وغيره] پکل ۽ اڻ پکل ڪچو سڏيو آهي. ووتي پڪو کائجي ۽ کچو نه کائجي، اهو به هر هنڌ ٺيڪ ڪونهي، جو ته چڻا وغيره ڪچا به کائبا آهن.

شودر روٽي پچائين:- پرشن- دوج پنهنجي هٿ سان رسوتي پچائي کائين يا شودر جي هٿ جي ٺاهيل کائين؟

اتر- شودر * جي هٿ جي ٺاهيل کائين، جاڪاڻ ته براهمڻ، ڪتري ۽ ويش ورڻ وارا استري پرش وديا پڙهڻ، راڄ هلائڻ ۽ پسن جي رکڻ ڪيتي ۽ واپار جي ڪرم ۾ لڳي رهڻ گهرجن. پر شودر جي ٿانءَ ۾ يا ٻئي گهر ۾ پچايل اَن نه کائڻ گهرجي. پرماڻ هيءُ:—

आर्याधिष्ठिता वा शूद्राः संस्कर्तारः स्युः ॥ (आपस्तम्ब धर्मसूत्र । प्रपाठक २ । पटल २ । खण्ड ३ सूत्र ४)

هي آپستمب جو سوتر [٢-٢-٣-٤] آهي. آرين جي گهر ۾ شودر اوڙاسب موڙب استري پرش رڌڻ پچائڻ وغيره جي سيوا ڪن، پر هو شرير ۽ ڪپڙن وغيره ۾ پورا رهن. آرين جي گهر ۾ رسوئي پچائڻ وقت واسه ٻڌي ڇڏين، ان لاءِ ته سندن واسه مان جوٺيه ۽ نڪتل ساهه

* شودر شبد سان ڪجهه ڪال کان کي برا ويچار ڳنڍجي ويا آهن. حقيقت ۾ شودر جو اوصف آهي اهو جو دک دور ڪري. شودر آريه ينگ جو انگ آهن، ونڊ ڪ ڏيي آهن پر اڻ پڙهيل آهن يا پڙهڻ ۾ سندن رتي گهٽ آهي.

آريه ورت کان ٻاهر ڏورانهن ٻيٽن ۾ وڃڻ جي منع ٿيل آهي. جڏهن مهاراجا يڌشٽر راجسوءِ يگيه ڪيو هو، تڏهن ارجن پاتال [امريڪا] جي راجائن کي شامل ٿيڻ جي لاءِ ڏيڻ لاءِ ويو، ارجن، ڪمال ۽ سهديو پڇمي پاسي ڏانهن ويا هئا. جي [آريه ورت کان ٻاهر وڃڻ ۾] دوش سمجهندا هجن ها، ته ڪڏهن نه وڃن ها. اڳوڻيءَ وقت آڳاٽا آريه ورت جا لوڪ واپار، راڄ جي ڪم ۽ سير ڪرڻ لاءِ ساري سنسار ۾ ايندا ويندا هئا. اڄڪلهه ڇوت ڇات، ڌرم نشٽ ٿيڻ جي شڪا آهي سا رڳو مورکن جي ڀڙڪائڻ ۽ اگيان وڌڻ جي ڪري آهي. ديش ديشانتر ۽ ڏوپ ڏوپانترن ۾ اچڻ وڃڻ جي لوڪ شڪا ٿا ڪن، سي ڪي ديش ديشانترن جي انيڪ پرڪارن جي لوڪن جو ميل ملاپ، رسمون ۽ رواج ڏسي، پنهنجو راڄ ۽ وهنوار وڌائي، اڀئه ۽ شوربير ٿيڻ لڳندا آهن، ۽ چڱن سنسڪارن کي گرهڻ ڪرڻ ۽ برين ڳالهين کي ڇڏي ڏيڻ لاءِ تيار ٿي وڏو ديهرو ۽ بل پراپت ڪندا آهن. ڀلا جيڪي مهان ڀرشٽ ملیڇ ڪن ۾ آهن ليل ڪهڙي آڏيءَ سان سنگم ڪرڻ ڪري به آچار ڀرشٽ ۽ ڌرم ڀرشٽ ٿا سمجهيا وڃن، سي ديش ديشانتر جي آدمن سان ملڻ ۾ ڇو ڏوش ۽ دوش [عيب] ٿا سمجهن؟ هيءَ فقط مورکتا جي ڳالهه نه آهي ته ڇا آهي؟ هائو، ايترو ڪارڻ ته آهي، ته جي لوڪ ماس ۽ شراب ۽ مڌ پان ڪندا آهن، تن جا شرير ۽ ويريه وغيره ڌاتو به دُرگنڌ وغيره دوشن وارا ٿي پوندا آهن. تنهن ڪري سندن سنگ ڪرڻ ڪري مٿن آرين کي به اهي ڪلچڻ اچي لڳي وڃن، سو اها ڳالهه ته ٺيڪ آهي. پر انهن سان وهنوار ڪرڻ يا سندن گڻ گرهڻ ڪرڻ ۾ ڪو به دوش يا پاپ ڪونهي، جڏهن سندن شراب پيئڻ وغيره دوش ڇڏي، گڻ گرهڻ ڪيا ته ڪا هاڃي ڪانهي. مورک لوڪ جي ڪن ڇهڻ ۽ ڏسڻ ۾ به پاپ ٿا سمجهن، سي ته انهن سان لڙائي ڪڏهن به ڪري سگهندا، ڇاڪاڻ ته لڙائيءَ ۾ ڪين انهن ڏسڻ ۽ ڇهڻ بنا سڌيءَ ماڻهن لاءِ! راڳ، دويش، انياءَ، ڪرُڌ، ڳالهائڻ وغيره دوشن کي ڇڏي، پر ورتاءَ پرڀتيءَ پرپڪار، نمرتا وغيره جو ڌارڻ ڪرڻ اُتم آچار آهي. ۽ هي به سمجهڻ گهرجي ته ڌرم جو سنبنڌ اسان جي آتما ۽ ڪرمن سان آهي. جي اسين چڱا ڪرم ڪريون ٿا، ته پوءِ اسان کي ديش ديشانترن ۽ ڏوپ ڏوپانترن ۾ وڃڻ ڪري ڪوبه دوش لڳي نٿو سگهي. دوش ته پاپ جي ڪم ڪرڻ ۾ لڳي ٿو. ها، ايترو ضرور آهي ته ويد اُڪت ڌرم جو نشچو ۽ پاکنڊ مت جو کنڊن ڪرڻ [اوس] سکڻ گهرجي، ايترو ڪنهن جي ٺڳيءَ جو ٺيڪ آهي، جنهن ڪري ڪو به اسان کي ڪوڙو ٺڳي نه سگهي.

ديش جي اُنتيءَ جا ڀلا، ديش ديشانتر ۽ ڏوپ ڏوپانتر ۾ راڄ يا واپار ڪرڻ جي، پنهنجي ديش جي ڪڏهن اُنتي ٿي سگهي ٿي؟ جي سوديشي لوڪ پنهنجي ئي ديش ۾ واپار ڪندا ۽ پرديشي لوڪ سوديش ملڪ ۾ واپار ۽ راڄ ڪندا، ته سواءِ ڏکن ۽ ڏک جي ٻيو ڪجهه به [پراپت] ٿي نه سگهندو.

ڪاڌي پيتي جا جهڳڙا:- پاکنڊي لوڪ اهو سمجهن ٿا ته جي اسين اُپديش ڪري ديا پڌرو ڪنداسون ۽ ديش ديشانتر ۾ وڃڻ جي آگيا ڏينداسون، ته هو پڙهيل ٿي اسان جي پاکنڊ جار ۾ نه ڦاسندا، اُلٽو اسان جي مهما ۽ ڪمائي ناس ٿي ويندي. تنهن ڪري کاڌي پيتي جا

اتر - هيءَ ڳالهه ڪوڙي آهي، ڇو ته اندر ۽ باهر جي ملڪن ۾ وڃڻ ۽ سڀ ڳالهيون وغيره جي عمل هئي ته ڪو ڪندو، ڪيئن آچار ۽ ڌرم ڪنهن ۾ ڀرشٽ ٿي ويندو. آريه ورت ۾ هندي به جو ڏراچار ڪندو، سو ڪي ڌرم ۽ آچار ڀرشٽ ٿيندو. جي ائين (اوهانجو چوڻ ٺيڪ) هجي ها ته [هيٺيون ڳالهيون ڪيئن ٿين ها ؟]:-

मेरोर्हरेश्च द्वे वर्षे वर्षं हैमवतं ततः । क्रमेणैव व्यतिक्रम्य भारतं वर्षमासदत् ॥

स देशान् विविधान् पश्यंश्चीनहूणनिषेवितान् । [महाभारत० अ० ३२७]

هيءُ شلوڪ مهاڀارت جي شانتي پرو جي موکش ڌرم ۾ وياس ۽ شڪ جي سمواد ۾ آيل آهي. اوتاب هڪ ڀيرو وياس جي پنهنجي پٽ شڪ ۽ شيه (شاگرد) سميت پاتال ۾ يعني جيهڙي هيٺئين امريڪا کي سڏبو، رهندا هئا. شڪ آچاريه پيا کان هڪ سوال ڪيو ته آتم ودِيا ايتري ئي آهي ڇا يا وڌيڪ؟ وياس جيءَ ڄاڻي ٿي ته هوشن جو اتر ڏئي ٿو، جو ته هو ان ڳالهه جو اُپديش ڪري چڪا هئا. انهي ڪان ساکي ڏيارڻ لاءِ پنهنجي پٽ شڪ کي چيائون ته هي پٽ! تون مٿلا نوريءَ ۾ وڃي اهو سوال راجا جنڪ کان پڇ، اهو انهيءَ جو ٺيڪ جواب ڏيندو. پيا جو وچن ٻڌي شڪ آچاريه پاتال کان مٿلا نوريءَ ڏانهن روانو ٿيو. پهريائين ميرو يعني هماليه کان اُتر کان اوڀر، الرو ۽ اتر اوله [واسي] ڏانهن جي ديش ورش ۾ آيو، جنهن جو نالو "هري ورش" هو ۽ اوتاب هري ڪوليندا آهن ڀالدو ڪي. انهن ديشن جا ماڻهو اهڙا ته ڀلدو ڳاڙهي منهن وارا ۽ ڀورين اکين وارا ٿيندا آهن. جن ديشن جو نالو هن سمي "يورپ" آهي، انهن کي سنسڪرت ۾ "هري ورش"* چوندا هئا. [شڪ آچاريه] انهن ديشن کي ڏسي ڪري، جن کي هُوڻ "يهودي"△ ٿا چون ٿا ان ديشن کي ڏسندو، چين ۾ آيو. چين کان هماليه ۽ هماليه کان مٿلا نوريءَ پهتو. وڏي سر ڪرشن جو ارجن پاتال ۾ "اشوتري" اوتاب جنهن کي "اگني يان نوڪا" [باف تي هلندڙ جهاز] تي چڙهي، انهن ۾ ويٺي، پاتال وڃي مهاراجا يڌشٽر جي يگيه ۾ اُدالڪ رشيءَ کي وٺي آيا هئا.

ودیش ۾ وواهه:- ڌرتراشٽر جو وواهه گانڌار جيهن کي "قنڌار" ٿا چون، اتان جي راجڪماريءَ سان ٿيو هو. مادري پانڊو جي استري "ايران" جي راجا جي ڌيءَ هئي. ارجن جي شادي پاتال ۾، جنهن کي "امريڪا" ٿا چون، اتان جي راجا جي ڌيءَ سان ٿي هئي. جي ديش ديشانترن□ ۽ دوپن ۽ ديپانترن ۾ نه ويندا هجن ها ته اهي سمورا ڳالهيون ڪيئن ٿي سگهن ها؟

ٻيڙين تي چڙهڻ:- منوسمرتيءَ ۾ جو سمنڊ ۾ هلندڙ ٻيڙين تي ڀاڙي وٺڻ لکيل آهي، سو به

---

*هري نالو ڪرشن جو آهي، سندس وڏي ۽ ڳاڙهي رنگ کي هري چئبو آهي. اوتاب هر ڪنهن کي سڏبو آهي، هر ڪنهن کي يورپ جو وڏو ۽ ڳاڙهو ڪري سڏبو آهي، ان ڪري هري ورش نالو يورپ وغيره ديشن جو پيو، جو اهي ديش ... وسايا هئا.

△ يهودين جو ديش فلسطين يا پالسٽائن جنهن کي عيسائي ... ڪري سڏيندا آهن.

□ ديشانتر = ديش جا وچوارا ٽڪرا يا سرحدي ڀاڱا. ڌوپ = ٻيٽ.

۽ رشي مهاتمائن جو ته اهڙي سمجهه آهي ته انسان مان جو ودیا ۽ گيان ۾ وڏ پڻ آهي سوئي مهان پرش ليکجي. [منو ٢-١٥٤].

ورڻن ۾ وڏائپ جو مدار:- (١١) براهمڻ گيان ڪري، کتري ٻل ڪري، ويش ڌن ۽ اَن ڪري ۽ شودر جنم اولاد وڏيءَ آيوءَ ڪري وڏو ليکيو آهي. [منو ٢-١٥٥].

وديا جي مهما:- (١٢) ڪي جي وارن اڇن ٿيڻ ڪري ڪو ٻڍو ڪونه ٿو ٿئي، مگر جوان به جي وديا پڙهيل آهي ته ديوتا اُنکي وڏو ٿا سمجهن. [منو ٢-١٥٦]. (١٣) جو وديا پڙهيل نه آهي سو ڪاٺ جي هاٿي يا چمڙي جي هرڻ جهڙو آهي ۽ اهڙو اودوان ماڻهو جڳت ۾ ناالائق ليکجي. [منو ٢-١٥٧]. (١٤) ڪنهن ڪري وديا پڙهي ودوان ٿي ماڻهن ٿي، ويرڀاو ڪان رهت ٿي، سڀني پراڻين جي ڪلياڻ جو اُپديش ڪري، ۽ اُپديش ۾ مٺي ۽ ڪومل واڻي ٻولي. ڌنيه آهن اهي پرش جي ستيه اُپديش سان ڌرم جو واڌارو ۽ اڌرم جو ناش ٿا ڪن. [منو ٢-١٥٩].

گڏ ڪو ڌرم:- لت سان [ڪري]، ڪيڙا، اَن، ٻين جا پٿاوڻ وغيره، ڪنهن جا اسنان ٿيڻ ۽ پاڪائي ته اٿهي جنهن تي تعلق ڪري ٿي جڳت جي شئي ۽ اروگيتا پراپت ٿيندي ۽ پرشارٿ وڌندو آهي. ڪنهن لاڻي اڀري رکڻي جو گندگي ۽ ٻوگند دور ٿي وڃن.

आचारः प्रथमो धर्मः श्रुत्युक्तः स्मार्त एव च ॥ मनु० [१ । १०८]   (٤) سداچاري ڪم؟

(هي منوسمرتي جي اڌياءِ ١ جو شلوڪ ١٠٨ آهي) سچ ڳالهائڻ وغيره ڪرمن جو آچرڻ ڪرڻ ئي ويد ۽ سمرتيءَ ۾ چيل آچار آهي.

मा नोवधीः पितरं मोतमातरम् ॥   [यजु० १६ । १५]   (٥) ديو پوڄا جو ارٿ

(هي يجرويد اڌياءِ ١٦ جو منتر ١٥ آهي).

आचार्य उपनयमानो ब्रह्मचारिणमिच्छते ।   अथर्व कां ११ । ५० १५]

(هي اٿرويد ١١-١٥-١٧ جو وچن آهي). *

मातृदेवो भव । पितृदेवो भव । आचार्यदेवो भव । अतिथिदेवो भव ॥ [तैत्तिरीय० प्र० ७ अनु० ११]

(تتريه آرڻيڪ ٧-١١).

ماتا پتا آچاريه ۽ اتٿيءَ (مهمان) جي سيوا ڪرڻ ديو پوڄا ٿي سڏجي، جنهن جنهن ڪرم سان جڳت جو اُپڪار ٿئي سو سو ڪرم ڪرڻ ۽ ڏاڍي ٻهڙائيندڙ ڪرم ڇڏڻ ئي منش جو مکيه ڪرتويه ڪرم آهي.

سنگم ناري ڪسنگم پوڙي:- ناسڪ، رنڊين ۾ ڦاٿل وشواس گهاتين ماڻهن، سوارٿين، ڪپٽين، چلين ۽ ڌوکيباز) وغيره دشٽ منشن جو سنگ نه ڪجي. آپت ارٿات سچوادين، ڌرماتما ۽ پر اُپڪاري پرش لوڪن جي سنگت ڪرڻ ئي نالو سريشٽ آچار آهي.

ٻور ٿيساورن ڏانهن وڃڻ:- پرشن- آريه ورت کان ٻاهر ديشن ۾ وڃڻ ڪري آريه ورت جي لوڪن جو آچار نشٽ ٿيندو آهي يا نه؟

* ديانند اروانڪ اُرڻ سنڌيءَ ۾ هي وچن آئن واوو ستيارٿ پرڪاش ڇپيو آهي انهيءَ خت نوٽ ۾ لکيل آهي:- "اٿرويد ڪانڊ ١١، سوڪت ٥، منتر ٣ ۽ ١٧"

ترشنا جي ترپتي نٿي ٿئي:- (٣) اها پڪ آهي ته جيئن اڳ ۾ گيهه وجهڻ سان اڳ وڌندي آهي، تيئن ئي ڪاماتُرن کي ڪا شيءِ ڀوڳڻ سان ڪامنائون ڪڏهن به شانت نه ٿينديون آهن، مگر وڌنديون ئي وينديون آهن. تنهن ڪري منش کي وشين ۾ ڪڏهن به ڦاسڻ نه گهرجي. [منو ٢-٩٤].

جتي ڏمڻ جو ڏنُ:- (٤) جو اندرين کي وس ۾ نٿو رکي، تنهن کي विप्रदुष्ट = وپردشٽ سڏبو آهي. جو ڪجهڙو به اڌرم ڪري ته به لڪي ويد جي گيان، لڪي تياڳ، لڪي يگيه، لڪي نيم، لڪي ڌارمڪ ورتاءَ جي سڌتا [ڪٿي] پراپت ٿيندي. اهي سڀ [سڌيون] اندرين کي وس ڪرڻ وارن ڌرماتمائن کي ئي پراپت ٿينديون آهن. [منو ٢-٩٧]. (٥) تنهن ڪري پنجن ڪرم اندرين پنجن گيان اندرين ۽ يارهين من کي پنهنجي وس ۾ ڪري، يڪتا* آهار ۽ ورتاءَ سان شرير جي رکيا ڪندي، سڀئي ارٿ ڪڍي سڌ ڪري. [منو ٢-١٠٠]. (٦) جتيندريه [جتي] اهو آهي جو [پنهنجي] وڏائي ٻڌي پوسڻ نه ٿئي ۽ نندا ٻڌي ڏک نه ڪري، جو چڱي چيز ۾ سک ۽ بڇڙي چيز ۾ ڏک [نٿو سهي°]، جو سُندر روپ ڏسي ڪري پوسڻ ۽ ڪروپ ڏسي ڏکوسڻ [نٿو ٿئي]، جو اُتم ڀوڄن ڪري آنند ۽ گهٽ درجي وارو کاڌو کائي دکي [نٿو ٿئي]، ۽ جو سڳنڌ ۾ وڃي ۽ درگنڌ ۾ اُرچي [نفرت] نٿو ڪري. [منو ٢-٩٨].

وڏي وس ۾ رکو:- (٧) ٻيا پڇڻ جي ڪڏهن به الوا انياءَ اوڪاس ڪپٽ سان پڇندڙ کي اُتر نه ڏجي، اهڙن اڳيان ٻڌيمان لوڪ جڙ جهڙا [ماٺ ۾] رهن ها. لنڪپٽ جگياسن کي پڇڻ ٻنان به اپديش ڪجي. [منو ٢-١١٠].

ڪنهن کي مان ڏجي:- (٨) هي پنج مان [عزت] ڏيڻ جا اسٿان آهن. [اوڪاس جن ۾ هيٺيون پنج ڳالهيون هجن، تنهن جو آدر سٽڪار ڪجي] پهريون ڌن، ٻيو مٽاچاري ۽ سٺي ڪل، ٽيون اوستا [وڏي عمر] چوٿون اُتم ڪرم، ۽ پنجين سرشٽ وديا، مگر ڌن کان اُتم ٻڌو [وغيره ماسک] مالڪن کان وڌيڪ اوستا، اوستا کان سرشٽ ڪرم ۽ ڪرمن کان اُتم ودياوان وڌيڪ عزت وڌيڪ مان ڏيڻ جوڳو آهن. [منو ٢-١٣٦]. (٩) جوڻ جاهل سو ٻار هو هجي، ته به جو وديا ۽ وگيان وڌنڊ آهي، سو بالڪ ئي آهي، ۽ جو ودوان ۽ وگيان جو ڏاتا [سيکاريندڙ] آهي، تنهن بالڪ کي به وڏو سمجهڻ گهرجي، ڇاڪاڻ ته سمورا شاستر ۽ آپت ودوان اگياني کي بالڪ ۽ گياني کي پتا ڪري سڏيندا آهن. [منو ٢-١٥٣]. (١٠) ڳوڙها رومن ڪيسن وارڻ، وارن جي اڇي ٿيڻ، گهڻي ڌن هجڻ ۽ وڏي ڪٽنب ٻنهي مان عمر ڪري ڪو وڏو نٿو ٿئي،

* يڪت=يڪتي= ساڻ، جڳهي سان اوڪاس ٺيڪ ٺيڪ ٽيڪ ۽ ايڪ ٺيڪ نموني سان.

† اوڪاس سڪي ۽ ڌن سوهني، ڪلا ڪوشل، ڇهڻ، اکيون، وايو، آڪاش ۽ پرٿوي ڌاراڪ هي ڪاريگرن، اندرين کي وس ۾ ڪرڻ وارو ڪري سگهجي ٿو، جو ڪي سڀ ڪاريهه ڪاماليڪاري ئي سگهي ٿو. (مولهام)

° جوڙي وات ۽ هر ٻهري ۾ سک ۽ ٻي ٻيڙي ۾ ڏک، ڪن جي سمجها جي ايما ٺيڪ ٺيڪ ۽ ڪنهن جي سمجها کان ڏور ٺيڪ.

وار رکڻ يا نه؟ ١٢، براهمڻ جو سوهڻ، ڪري جو ڏاڙهي ۽ ڳنڍ جو جڙو رکي ورهه. ڪيشانت* ڪرم منڊڻ (وارن لهرائڻ جو سنسڪار) ان وقت ڪرڻ جي * يعني ٻن ورهين ٻالڪپڻ ۾ جوڻي رکي باقي سڀ ڏاڙهي، مڇون ۽ مٿي جا وار سدا ڪوڙائيندو رهي، يعني (مٿي وار) ڪري ڇڏي ۽ ٻيو جي ديش ڪيهو ٿڌو هجي، ته پنهنجي اڇا انوسار ڪرڻ، وار رکڻ جي مانڪ بلڪل گرم هجي ته سمورا (وار) چوٽي سميت ڪوڙائي ڇڏڻ ڇو ته مٿي ۾ وارن وڌائڻ ڪري گرمي وڌيڪ ٿيندي آهي، انڪري ٻڌي گهٽجي ٿي. ڏاڙهي مڇون رکڻ ڪري کائڻ پيئڻ چڱي طرح نه ٿو ٿئي ۽ جوٺ وارن ۾ رهجي رهي ٿي. (منو ٢-٦٥).

इन्द्रियाणां विचरतां विषयेष्वपहारिषु । संयमे यत्नमातिष्ठेद्विद्वान् यन्तेव वाजिनाम् ॥ १ ॥
इन्द्रियाणां प्रसङ्गेन दोषमृच्छत्यसंशयम् । सन्नियम्य तु तान्येव ततः सिद्धिं नियच्छति ॥ २ ॥
न जातु कामः कामानामुपभोगेन शाम्यति । हविषा कृष्णवर्त्मेव भूय एवाभिवर्धते ॥ ३ ॥
वेदास्त्यागश्च यज्ञाश्च नियमाश्च तपांसि च । न विप्रदुष्टभावस्य सिद्धिं गच्छन्ति कर्हिचित् ॥ ४ ॥
वशे कृत्वेन्द्रियग्रामं संयम्य च मनस्तथा । सर्वान् संसाधयेदर्थानक्षिण्वन् योगतस्तनुम् ॥ ५ ॥
श्रुत्वा स्पृष्ट्वा च दृष्ट्वा च भुक्त्वा घ्रात्वा च यो नरः । न हृष्यति ग्लायति वा स विज्ञेयो जितेन्द्रियः ॥ ६ ॥
नापृष्टः कस्यचिद् ब्रूयान्न चान्यायेन पृच्छतः । जानन्नपि हि मेधावी जडवल्लोक आचरेत् ॥ ७ ॥
वित्तं बन्धुर्वयः कर्म विद्या भवति पञ्चमी । एतानि मान्यस्थानानि गरीयो यद्यदुत्तरम् ॥ ८ ॥
अज्ञो भवति वै बालः पिता भवति मन्त्रदः । अज्ञं हि बालमित्याहुः पितेत्येव तु मन्त्रदम् ॥ ९ ॥
न हायनैर्न पलितैर्न वित्तेन न बन्धुभिः । ऋषयश्चक्रिरे धर्मं योऽनूचानः स नो महान् ॥ १० ॥
विप्राणां ज्ञानतो ज्यैष्ठ्यं क्षत्रियाणां तु वीर्यतः । वैश्यानां धान्यधनतः शूद्राणामेव जन्मतः ॥ ११ ॥
न तेन वृद्धो भवति येनास्य पलितं शिरः । यो वै युवाप्यधीयानस्तं देवाः स्थविरं विदुः ॥ १२ ॥
यथा काष्ठमयो हस्ती यथा चर्ममयो मृगः । यश्च विप्रोऽनधीयानस्त्रयस्ते नाम बिभ्रति ॥ १३ ॥
अहिंसयैव भूतानां कार्यं श्रेयोऽनुशासनम् । वाक् चैव मधुरा श्लक्ष्णा प्रयोज्या धर्ममिच्छता ॥ १४ ॥

मनु० अ० २ (श्लो० ८८-९३ । ९४ । ९७ । १०० । ९८ । ११० । १३६ । १५३-१५६ । १५९)

[منو سمرتي ادهياءِ ٢ جا شلوڪ ٨٨، ٩٣، ٩٤، ٩٧، ١٠٠، ٩٨، ١١٠، ١٣٦، ١٥٣ کان ١٥٧، ١٥٩]

[اندرين وس ۾ رکڻ:- (١) منش جو اهو اُتم ڪرم آچار آهي ته اندريون جيڪي جيءَ کي چلائيندڙ ڪرڻ وارن وشين ڏانهن ڇڪجي وڃڻ وارا آهن، انهن کي روڪڻ جو يتن ڪري، جئين گهوڙي کي سارٿي [ڪاڏيوان] روڪي ڪري سڌي رستي تي هلائيندو آهي، تئين ئي [منش] به اندرين کي پنهنجي وس ڪري اڌرم جي راهه کان هٽائي سدا ڌرم مارگ تي هلائيندو رهي. [منو ٢-٨٨]. (٢) جو آ اندرين کي وشين ۾ ڦاسائڻ ۽ اڌرم ۾ هلائڻ ڪري منش ڪيترا دوش ۾ ڦاسي پوي ٿو. جڏهن انهن کي جيتي ڌرم ۾ هلائيندو آهي تڏهن ئي من گهري سڌي پراپت ڪندو. [منو ٢-٩٣].

● ڪيشانت = ڪيش = وار + انت = پڄاڻي.

ڪري سگهندا آهن. (منو ٢-٣). ٣. جي ڪو جوڳي نه آهي ته اُهو ۽ ڪا ٻي ڪم ڪري سگهي ٿو، نه پر سڀ کان اول سگهي ته سڀ کان اول اُهو ڪم ڪري، سند پاڪ آدي وغيره پڙهو ۽ ڪري سگهي ٿو ۽ ڪرم آدي ڪرڻ (اها ڪرڻ سان) ٿيندا آهن. (منو ٢-٤). ۴. جو نه صحت، ۽ آهون ۽ من آدي جهڙي هڪ وڃن ٿا، سي ڪامنا سان هلن ٿا، اها نه ڪجي نه آڪ جو ڪاڻ ۽ بند ٿيڻ نه ٿي ڪري سگهجي. (منو ٢-٥).

ڌرم نرڻيه ڪرڻ جا چار ساڌن:- ٥. الڪري سمرتي ويد، منو سمرتي ۽ وشن جا لکيل شاستر، سڀ پوش جا آچار ۽ جيهن جيهن ڪرم پنهنجو آتما پرسن رهي اُن ڪاڻ (من جي ڪندي) پڙ ۽ شڪا ۽ ٿيڻ نه آهي، سي ڪرم ڪرڻ لائق آهن. ڌرم ٻڌ هن ڪو معنا پاڪ يا جوڙي، ۽ ٿيو جي اها نه ڪري، نه سمرتي سندس آتما پر پڙ ۽ شڪ ۽ ٿيڻ الهن لا ٿين، الڪري اعلو ڌرم ڪرڻ لائق هڪيهي. (منو ٢-٦). ٦. منصو (ڪي ڪهڙي نه) سڀ شاسترن ۽ ويد، سڀ پوش جي آچار ۽ پنهنجي آتما جي انڪول چڱي نموني وچار ڪري ۽ گيان اکين سان ڪري، شرتي [ويد] پرماڻ سان سند ٿيل پنهنجي آتما جي انڪول ڌرم ۾ پرويش ڪري. (منو ٢-٨).

ڌرم جي ڄاڻ جو ڦل:- ٧. جو نه جو منش ويد ۽ سمرتي ڌرم ۽ ويد انڪول سمرتين ۾ چاڻايل ڌرم جو پالن ڪري ٿو، سو هن لوڪ ۾ ڪيرتي [جس] ۽ مرڻ کانپوءِ نه سڀ کان اُتم سک پراپت ڪندو آهي. (منو ٢-٩).

ناستڪ ڪي ڏانهون لاهڻ:- ٨. "شرتي" ويد کي ۽ "سمرتي" ڌرم شاستر کي ٿا ڪوٺين. سڀني ڪمن [ڪرڻ جهڙن ڪمن] ۽ اڪرتوين [نه ڪرڻ جهڙن ڪمن] جو نرڻيه انهن ڏوارا ئي ڪرڻ گهرجي. جو ڪوئي منش ويد ۽ ويد انڪول سڀ پوش جي چايل گرنٿن جو اپمان ڪري ٿو، انهيءَ سريشٽ لوڪ جاتي کان ٻاهر ڪڍي ڇڏيو، ڇو نه جو ويد جي نندا ڪري سو ناستڪ ٿو سڏجي. (منو ٢-١١). ٩. انهيءَ ڪري ويد، سمرتي، سٽ پوشن جو آچار ۽ پنهنجي آتما جي گيان انڪول ورتاءُ اهو (چار لڇڻ) آهي چار ڌرم جا لڇڻ، اُن ڪري انهن سان ڌرم جي سڃاڻپ ٿيندي آهي. (منو ٢-١٢). ١٠. پر جو ڌن جي لوڀ ۽ ڪام، اُن ڪري وشين واسنائن ۾ نه ڦاسي، انهيءَ لاءِ ڌرم جو گيان ٿيندو آهي. جيڪي ڌرم کي ڄاڻڻ جي اِڇا ڪن، اُن لاءِ ويد ئي ڌرم پرماڻ (وڏي سند) آهي. (منو ٢-١٣).

جنم کان اڳ سنسڪار وڌڻ:- ١١. انڪري سڀني منشن لاءِ اُچت آهي ته ويدن ۾ چيل پاڪ ۽ وڌيڪ ڪرمن سان پراڻهڻ ڪري ۽ پنهنجي سنتان لاءِ گرڀادانO آدي سنسڪار ڪن، جي هن جنم ۽ ٻئي جنم ۾ پوتر ڪرڻ وارا آهن. (منو ٢-٢٦).

---

* هي ٽيهه لوڪ جا پهريان ۾ آڪ آهن. پر پنج [اهنسا، ستيه، چوري نه ڪرڻ، برهمچرج ۽ اپرگره] آهن. نير ۽ پنج [شوچ، سنتوش، تپ، سواڌيا، ايشور پرڻڌان] آهن.

O گرڀادان جو ورڻن اڳي ۽ جو ٿين سنسڪار ۾ ٿيل آهي، وستار سان هن وشيه جي ڄاڻ "سنسڪار وڌي" ۾ ڏسڻ گهرجي.

ओ३म्

ڏهون سمُلاس

آچار، اناچار [نيڪ ۽ بد چلن] ۽ ڀکشيہ اڀکشيہ [کائڻ نہ کائڻ] يوڳيہ پدارٿن جي وشين جو ورڻن

آچار ڇا کي چئجي؟ هاڻي جيڪو ڌرم انوسار ڪمن جو آچرڻ، سڀيتا، سٽ پرشن جي سنگت ۽ سٽ وديا جي گرهڻ ڪرڻ ۾ رچي آدي آچار ۽ ان جي ابتڙ اناچار ٿو چئجي لهيکي لکون ٿا:-

विद्वद्भिः सेवितः सद्भिर्नित्यमद्वेषरागिभिः । हृदयेनाभ्यनुज्ञातो यो धर्मस्तन्निबोधत ॥ १ ॥

कामात्मता न प्रशस्ता न चैवेहास्त्यकामता । काम्यो हि वेदाधिगमः कर्मयोगश्च वैदिकः ॥ २ ॥

सङ्कल्पमूलः कामो वै यज्ञाः सङ्कल्पसंभवाः । व्रतानि यमधर्माश्च सर्वे सङ्कल्पजाः स्मृताः ॥ ३ ॥

अकामस्य क्रिया काचिद् दृश्यते नेह कर्हिचित् । यद्यद्धि कुरुते किञ्चित् तत्तत्कामस्य चेष्टितम् ॥ ४ ॥

वेदोऽखिलो धर्ममूलं स्मृतिशीले च तद्विदाम् । आचारश्चैव साधूनामात्मनस्तुष्टिरेव च ॥ ५ ॥

सर्वन्तु समवेक्ष्येदं निखिलं ज्ञानचक्षुषा । श्रुतिप्रामाण्यतो विद्वान् स्वधर्मे निविशेत वै ॥ ६ ॥

श्रुतिस्मृत्युदितं धर्ममनुतिष्ठन् हि मानवः । इह कीर्तिमवाप्नोति प्रेत्य चानुत्तमं सुखम् ॥ ७ ॥

योऽवमन्येत ते मूले हेतुशास्त्राश्रयाद् द्विजः । स साधुभिर्बहिष्कार्यो नास्तिको वेदनिन्दकः ॥ ८ ॥

वेदः स्मृतिः सदाचारः स्वस्य च प्रियमात्मनः । एतच्चतुर्विधं प्राहुः साक्षाद्धर्मस्य लक्षणम् ॥ ९ ॥

अर्थकामेष्वसक्तानां धर्मज्ञानं विधीयते । धर्मं जिज्ञासमानानां प्रमाणं परमं श्रुतिः ॥ १० ॥

वैदिकैः कर्मभिः पुण्यैर्निषेकादिर्द्विजन्मनाम् । कार्यः शरीरसंस्कारः पावनः प्रेत्य चेह च ॥ ११ ॥

केशान्तः षोडशे वर्षे ब्राह्मणस्य विधीयते । राजन्यबन्धोर्द्वाविंशे वैश्यस्य द्व्यधिके ततः ॥ १२ ॥

मनु० अ० २ । [श्लो० १-४ । ६ । ८ । ९ । ११-१२ । ६६ । ६५]

(منو سمرتيءَ ادياءِ ٢ جا شلوڪ ١ کان ٤، ٦، ٨، ٩، ١١ کان ١٣، ٦٦ ۽ ٦٥).

سٽ پرشن ۽ پنهنجي وويڪ جي پيروي :- ١. منش کي سدائين اِن ڳالهہ جو ڌيان رکڻ کپي، تہ جنهن (مارگ) تي راڳ دويش رهت ودوان لوڪ سدا هلندا آهن، ۽ جنهن (مارگ) کي هرديہ اوڳات آتما ڪرتويہ (فرض) سمجهي، اهو ئي ڌرم سمجهي ۽ ڪرڻ جوڳو آهي. (منو ٢-١). ٢. جو ڌ هن سنسار ۾ اتيئنت ڪاماتما* ٿيڻ (آئي اِڇائون ڪرڻ) ۽ نشڪاماتا (اِڇا نہ ڪرڻ) چڱو نہ آهي. ويد ارٿ جو گيان ۽ ويد انڪول سمرٿا ڪرڻ ڪاماتمان ڪرڻ سان

---

* ڪاماتما = ڪام + آتما + ا = اِڇائن سان ڀريل.

ڏنئي، جو ارٿ وشنيءَ ڏيندڙ "ڏيهه پوشڪ" ڪيو آهي. "ڏيهه پوشڪ" اهيءَ کي چئبو سگهجي ٿو، جو پنهنجي شرير جي سنڀال ڪري ٿي لڳل آهي، جو شرير جي سک لاءِ پڻ ڪندو رهي ٿو، جنهنکي آرام ۽ وشرام گهرجي. هن انگريزيءَ ۽ اُردوءَ وارن "ڏيهه پوشڪ" جو ارٿ "نوريشر" (ڊاڪٽر) ڪيو آهي، اهو آيت ۾ پڪڙيءَ انوسار آهي. "ڏيهه پوشڪ" ارٿات اهو جيڪو پڻ جي ڏيهن جي سنڀال ڪري، رکيا ڪري رهي. ڏنئي، شبد "ونستي" ڌاتوءَ مان نڪتو آهي. اهيءَ ڌاتوءَ جو هڪ ارٿ آهي چمڪڻ، ڦاڙڻ. انڪري ڏنئي ٿيو اهو جيڪو چمڪائي ڇڪي ارٿات جراح هجي.

برهما آدي:- اهيءَ اسنان ۾ منوءَ جي ٻارهين ادياءَ جي ٥٠ شلوڪ ۾ ذڪر آهي. اهيءَ ۾ "برهما" آدي شبد ٻه آهن. "برهما" پراڻن انوسار سرشٽيءَ جو ڪرتا آهي. ارٿات اهو ديوتا آهي جو آريه ۾ سرشٽي رچي ٿو. عالمي جيڪڏهن اهو ارٿ وٺبو ته پڪتي ٻڪت ڪري ٿيندو. اهيءَ ڪري سوامي ڏيندڙ "برهما" جو ارٿ "جڳت ويدن جو جاڻو" ڪيو آهي. منش جو آتما چار ويد ڄاڻي سگهندو، ۽ "سرشٽي رچنا" ڪري ٿي سگهندو. وري گهڻن آلمالون جي "برهما" لفظ جهڙا ڪرم ڪي ته برهه ڪنهن سرشٽي رچي ۽ ويد پڙهندڙ ڪري الڪ ٿي ته ڪنهن جهڳڙي جي سنڀالڻ ڪار آهي.

ساڳي شلوڪ جي ارٿ ۾ "اوبڪت جيم" شبد پهريون آهن. اوبڪت جيم آهي پرڪرتي الوا سوکم پرڪرتيءَ کي. "اوبڪت جيم" جو ارٿ ٿيو "سوکم پرڪرتيءَ جو روپ ڄاڻندڙ" اهيءَ ڪري اهيءَ جوتشيءَ واري مهش کي وشنيءَ ڏيندڙ اهو ودوان ڪري لکيو آهي جو سوکم پرڪرتيءَ جو پورو گيان رکندي، ان مان الڪ ڪاريگر پدارٿ ٺاهي سگهي. "پرڪرتي وشتو = प्रकृति वशित्व" شبد مان اها سڌي وري اتس جنهنجي ڏووارا منش پرڪرتيءَ کي وس ڪري الڪ پدارٿ ٺاهي سگهي ٿو. "الکم ۾" جي لاهيندڙ کي اهڙي سڌي آهي. وشنيءَ ڏيندڙ مشاهدڪ [هوائي] ڏيوالن جي پرم کي ڪاڻي، وهوارڪ ۽ ٻڪت ارٿ ورتا آهن، اهڙي ارٿ پرڪرتي انوسار آهن، ارٿات پرڪرتيءَ جي ورتن ۾ اهڙي ارٿ ٺيڪ ٿا.

تائين سنلاس جون گهڻيون سماپت ٿيون.

بيٺي ڪئي آهي. (ج) ڪي ڪي اهڙا ٻالڪ پيدا ٿين ٿا جي پنهنجي اڳين جنم جو ذڪر ڪندا رهن ٿا.

ڪراچيءَ جي اخبار "سنڌ آبزرور" جي ٢٣ نومبر ١٩٣٥ع جي پرچي ۾ هڪ ڳالهه لکيل آهي. اها هيٺ ڏجي ٿي:—

لالا چنگ بهادر ڪپوري جي ڪنوارن جو واپاري دهليءَ ۾ چڙيا گهر جي ويجهو رهي ٿو، انکي شانتا نالي هڪڙي ڌيءُ ان ڏينهن جي ڏيءُ آهي. اها ايترا ڳالهائڻ سکي، ته چوڻ لڳي ته آءٌ پوئين جنم ۾ متراءِ جي هڪ ماڻهوءَ سان پرڻيل هئس، ان ماڻهوءَ جو نالو پتو ٻڌايو. ٻڌائين ٿي ته سندس مالڪ انهيءَ آدميءَ کي متراءِ ۾ چٺي لکي موڪلي، انهيءَ ماڻهوءَ جو ڀاءُ چٺيءَ ملڻ تي دهليءَ ۾ اچي پهتو، شانتا يڪدم انهيءَ کي سڃاتو، پوءِ اهو ماڻهو پاڻ به آيو، شانتا ان کي به سڃاتو. نه رڳو ايترو، پر شانتا ڪي ڪيس اهڙيون ڳجهيون ڳالهيون ٻڌايون جنجو سڄاڻ انهيءَ کي ئي هو. شانتا اهي ڳالهيون به ٻڌائي ته آن متراءِ ۾ پنهنجي گهر واريءَ جاءِ جي هڪ هنڌ هڪ سؤ روپيا ان لاءِ پوري رکيا هئا، ته سندس ٻار پوئتي پرورش ڪري سگهن. جڏهن ٻار ٿيا هئي ان ڳالهه تي ٻه ماڻهو موڪليا ويا، هو ٻار ڄاڻي ٻه ڏينهن جو آهي، شانتا ان ڏينهن جي. ان ڏينهن جو ڳالهه ڪئي ته انهيءَ سمجهائي ڏيندي شانتا چيو: دهليءَ ۾ جنم ڪان اڳ مون ٻئي هنڌ جنم ورتو هو، انهيءَ جنم ۾ مان رڳو ڏهاڙي ڏهاڙي جيري رهيس، پوءِ اهو جيئرو ٿيندي هتي دهليءَ ۾ اچي جنم ورتم. شانتا جڏهن سر وٺڻ جي ڳالهه ڪئي، تنهنجي ڳولها ڪئي ويئي، اهو سؤ روپيا انهيءَ جاءِ تي برابر پورڻل هئا، جنهنجو شانتا ڏس ڏنو هو.

ساڳيءَ ريت ٢٤ نومبر ١٩٣٥ع جي لاهور جي اڙدو اخبار هڪ لکي ٿو آهي، انهيءَ ۾ ڏيکاريل آهي ته ماسڪو ۾ نالي هڪ انگريزي ڇوڪريءَ جڏهن هڪ فوٽو ڏٺو تڏهن چيائين ته هي منهنجي اڳين جنم جو فوٽو آهي. نه رڳو ايترو پر فوٽي ڏسڻ سان ڪيس پنهنجي اڳوڻي جنم جون سڀ ڳالهيون اچي ياد پيون.

پرمارٿ هن سمالس ۾ وشي دياناند "ستيارٿ پرڪاش" جي گوڙپاڻ ڪارڪا جو هڪ پرمانڻ ڏنو آهي. انهيءَ ۾ پرمارٿ شبد آيل آهي. رشي دياند پرمارٿ شبد جي معنيٰ ۾ جنهن جو لفظ "پرمارٿ" ئي رکيو آهي. سڀئي اردو انگريزي اڙدو وغيره ترجمو ڪندڙ پرمارٿ جو ارٿ مڪتي ڪانه ڪيو آهي. انهي ته ساڳئي ارٿ ڪيو آهي. اهو ارٿ ٺيڪ آهي. پرمارٿ ارٿات "مڪتي" الٽا ايترو لاءِ، انوا [انوان ويڌ الفهن جي ڪڻ الوساو] پرهر. "پرمارٿ" کان ٿي پهرين ڪوڙ هو. هاڻي ته ڪولهي، پوءِ مڪتي وري ڇا جي؟ ڪهڙ مڪتيءَ لاءِ ٻيهر ڪوڙ؟ "پرمارٿ" کان ٿي ارٿات "پرميشر" کان ئي مطلب آهي، رڳو هڪ "پرهر" ئي هو، تنهنڪري مڪتي کان ئي ارٿ ٿيو.

"ڌرمشاستر" هن سمالس ۾ پنهنجي سمبند ۾ رشي دياند منوسمرتيءَ جا ڪيترا پرمانڻ ڏنا آهن. هڪڙو پرمانڻ آهي ١٢ ادڌياءَ جو ٤٨ شلوڪ. انهيءَ شلوڪ ۾ "منو" شبد آهي.

ڀالڪاري پرماتما جو وشيل آهي، جي سڀني جيون جا ڪرم هڪجهڙا هجن ته سک ڏک ۽
هڪجهڙو ئي نتيجو ملي ها. اهو سک ڏک ۽ اوستائن ۾ ڀيد ڏيکاري رهيو آهي ته آتمائن اڳين
جنم جا ڪرم ڪيا هئا. اهو اڳين جنم جو پڇاڙيءَ وارو آسانين ۽ جنم ۾ ڏيکاري
رهيو آهي، سوئي ته آواگمن سڌ ٿو ڪري. (ب) آسانيءَ سان ۾ لفظ تون آتمائون ۽ اڻاتون
آهن ڇاڪاڻ ته اهي رهن ۽ اسين ڄاڻون اڻاتن کي اوري ڪري ته سدا ڄاڻ ڪيئي ٿو ڪيئي، ۽
پيدا ٿيندا ۽ رهن. ڀلڪري ايشور ڀالڪاري ۽ ڪرمن جو ڦل ڏيندڙ هئڻ ڪري اوس
آتمائون اڻاتون پيدا ٿين ڪندو. جي ڪم اسين هڪڙي جنم ۾ ڪري نٿا سگهون، سي
پرماتما جي ڏنا سان ٻيا جنم وٺي پورا ڪري سگهون ٿا. هن جنم کي وارن وارن ٻار ستارن
جيو وڃڻ ۽ سواءِ آواگمن جي ڪا نٿو سگهي. (پ) دنيا جي هر هڪ وستو آواگمن جي چڪر
۾ ڦري رهي آهي. پاڻي، ڪڪر، مينهن، برف، ماڪ وغيره سڀئي ۾ ساڳيو ئي مادو ڦيرا کائيندو
بدلائي رهيو آهي. گرمي، سردي، بهار ۽ سرءُ وارون وار ڦيرا کائيندو چڪر ڪاٽي رهيون
آهن. صبح، سانجهي، ڏينهن، رات، سج، چنڊ، تارا آواگمن جو پاٺ سيکاري رهيا آهن. ٻج
مان وڻ ۽ وڻ مان ٻج آواگمن جو مسئلو سمجهائي رهيا آهن. وڻن مان هر روز ٿڌا پن ڇڻن ٿا ۽
نوان پن ڦٽن ٿا. آواگمن جي ڳالهه ڏيکاري رهيا آهن. ڪوڙ جيون لوڪن جن وارن
وار ڦيرا ۽ سڪطون لوڪن ڦيرا ڦرن ٿا، جي جيو آتما پهچن ڪرمن انوسار وارن وار ۽ ٻئي
شرير ڌارڻ ڪندو ٿو رهي. (س) جي آواگمن نه هجي ته روح جو ليڪچر ۾ مان هستي ۾ اچڻ
جو هيئڻ ۽ ٻر ليسي ڪا وستو آئي ڪانهي. پوءِ ڀلا " ر " مان "ها" ڪيئن ٿيندي ؟
"ليسي" مان "هستي" ڪيئن ٿيندي ؟ ڀلڪري جو آتما کي آواگمن جو چڪر
اوس ڪاٽڻو آهي. (ش) جڏهن هر هڪ منش جون ٻه اوستائون ٿيون آهن، ڪن
سنڌس وڏيا پراپت ڪرڻ جي ڪوشش ۽ ڀائو والي آهي. ڪي هڪ گهري اسڪول مان
پاس ڪيئن ٿا، ڪي وار وار سمجهائڻ سان به نٿا ڪن. ڪوڙا جمعدي جار ٿا ٿين،
۽ ٻيا ٻدي ٿيا رهن. ڪي وار ڏنو ويو آهي ته ننڍڙا ٻالڪڙا ڳالهيون وڏيون ڪن ٿا
وڏيا ۾ اڳتي ڪري ڏيکارين ٿا. اهو سڀ اڳين جنم جي سنسڪار جو پرڀاءُ آهي.
اڳيان سنسڪار گڏوڏي جيوڙي ڇاڪي ٿيون ٿا. (ت) منش مرڻ کان ڊڄي
ٿو. موت ۾ هڪ ڏک ڀاسي ٿو. انهيءَ جو ارٿ اهو آهي ته هن اڳ موت جو انڀو
ڪيو آهي، موت جي ڏک جي ڪوش سمرتي آهي، يعني اڳ جنم ٿي چڪا آهن. (ٽ) منش
جي من ۾ اهو وچار گهڻو آهي ته هستيءَ مان هستي ڪاڏي ٿيندي آهي. اهو وچار سڌ ٿو
ڪري ته هن جنم ۾ اچڻ کان اڳ آتما هئي ۽ مرڻ کانپوءِ به هئي هوندي. (ٿ) ان
ان منش ۽ ملڪن وارن جي پسڪن ۾ آواگمن جو ورڻن آهي، شري ڀڳت سلوڪار جو ڪليان
آري مسافر پڙهي ڏسو. (ب) شري ڪرشن شري ڀڳ ۽ ڪيترين ئي مهاپرشن ٻڌ وڃي ڀڳت
جيو آهي ته آسانڪي پهريان اڳين جنم جي ڳالهه سمرتي آهي. مولانا روم به اڳيان جنم
سو ڀڳتار ڪري ٿو. (ق) سقراط آدي دارشنڪ به انيڪ پڪمون ڏيئي هن سڌانت جي

الس. الهيءَ پرڪار جمر آتما ڪپڙي ۽ شرير ۾ وڃي، تہ بہ منديس لاءِ گڏ اهڙي رهن ٿا. [١] جنن معنيٰ جو شرير آتما ايڪمهڪ هڪ ٿي ڪري وڃي ٿو ۽ وليجهي ٿو تنهن ڀهن جو نہ وڃي ٿو ۽ وليجهي ٿو * [٢] معنيٰ، ڀهن ڀڪمن جي شريرن کي ساڙيءَ وڃڻ ڏک سک جو ڀان ٿو ٿئي. [٣] ڀڃي ۾ گيان آهي، معنيٰ تہ ڀڪ‌ڀجن سالمن سيڏقن کي سهائيندا آهن، تنهن ڀڃو بہ ڪندا آهن. ان ان ابتڙون جي ڇيلن ڇيلن کي ملائي ڇڏيو تہ اهي ڀڪ‌ڀجن کي سهائي الڳ الڳ ڪري سگهندا هون. [٤] معنيٰ ڀهنڊي لاءِ هاڻي سمجهي سگهندو آهي؛ تنهن ڀڃو نہ سمجهي سگهندا آهن. ڪڪليءَ کي بہ واسط ۾ رڪاوٽ ڏسڻ ۾ ايندي تہ ناس ڪري وينديو. [٥] معنيٰ ۽ اشو سائي پرڪار جا ڪرم ڪن ٿا. جنن ڪاڪڙ، ڀنهڙ، سمهڙ آديءَ. [٦] معنيٰ جو اچو جمڙ سان ڏالڙ آريپ ڪندو آهي، تنهن ڀهن جا اُر بہ ڪندا آهن. ڪنهن جا گُر الڳي هوائي ۽ اتين ڪندا آهن. (٧) اهو ليڪ آهي تہ معنيٰ ۽ ڀهن جي شرير ۾ ڪرم ڪرڻ جا ٻہ نگ ٿرالا ٿرالا آهن. ٻرڻو النهو ڪارڻ شارڀڪ پيد آهي ۽ تہ آتمڪ، جنن سائيءَ انهڻ سان رڻو ڀرڻن ۾ الهو ٿار ڪرڻ سان، ڪمڙ، ڪتڙ، تڏڙ، ڀمڙ آديءَ جا ٻن ٻن ڪرم ليندا رهن، سائيءَ وڃڻ جنهن جمر ڪني معنيٰ جهڙو ملهن ۽ جسو ملا آهن، سو ڪير چوسي ٿو ۽ جنهنڪي چهسپ علي آهي سو لولڪا ٿو هڻي. شرير ڪان ڪم وليدو آتما سڀني اوسٿائن ۾ ساڳيو تسو وهي. (٨) شاستر ڪارن معنيٰ جي شرير کي ڪرم ٻولي ۽ ڀهن جي شرير کي ڀوڳ ڀوڳي ٿا مڃين. ان سان تہ سڌ ٿيو تہ ٻنهي شريرن ۾ آتما هڪجهڙي ئي آهي. پيد وڏو اهڙو آهي تہ معنيٰ شرير ۾ ڀهجيءَ سوتنترتا سان ڪرم ڪري ٿو ۽ ڀهو ڀوڳيءَ ۾ هو ڪيل ڪرمن جا ڦل ڀوڳي ٿو. ‡(٩) جهڙو جيو ٻار ۾ آهي سوئي وڏي ۾ وڏي ٻوڏي ۾ آهي، جهڙو هڪڙيءَ ڪڪليءَ ۾ آهي تهڙو ئي هاٿيءَ ۾ آهي. ان سان ثابت ٿيو تہ ٻار ڪليا جو ڪٿ هر ڪنهن شرير واري جيو ۾ هڪجهڙو ئي آهي ۽ ٻالڪ الهيءَ کٿ ۾ هيوالي شرير جو جيو ڪهڙو، وڌيل ٿي ڇڏيو جو هو گهٽو ٿار ٿو ڪٽي سگهي!

ٻهو جنم جو ورڻن:- (الف) سڀني پراڻين جي سڀني پرڪارن ۽ هر پرڪار جي هر هڪ پراڻيءَ جي اوسٿا ۾ ٿورو گهڻو پيد آهي. پرڀهو پرماتما جو سڀني سڀني سان هڪجهڙو آهي. ٿهڪري جي شرير ٻالڪ‌پڻ يا ڏيش پرماتما هر جاندار کي ڏني ٿسو، سي آتما جي جڳن يا سدن ڪرمن تي آڌار ٿا رکن، ٿهڪوي اهن تمڙ ڪان اڳ آتما ڇڳي يا ماڻهو ٿين جام وڏا جي ٻاڻ ۾ ڀوڳيا اهين ڪرڻ لاءِ، ڪنهن ٻئي جاءِ تي ٻئي شرير ۾ هڪ ٿئي. بس! هڪڙو شرير ڇڏي ٻئي ۾ اهڙ ئي آواگمن، تناسخ يا جوڻين جو چڪر سڏجي ٿو.

(ب) سڀني پراڻين جي لہ وڳو ڀاڳوڻن اوسٿائن ۾ پيد آهي؛ تنهن اڻ ڪان اوسٿائن ۾ بہ پيد پڙوور ڏسجي ٿو. اهو ڏک سک آديءَ جو پيد ڀهان ڪارڻ تہ ٿي نہ سگهي. ڇاڪاڻ تہ اهو

* هان، پرماتما، ولن ٿلن جسي اوسٿا ۾ جيو کي سڀهتي اوسٿا پرڪي ٿو ۽ لہ هاڻي سڌ اوسٿا ۾. مولهرام

‡ معنيٰ ۾ ڪرم پرڌان ۽ ڀوڳ گوڻ آهي، ڀهو ۾ ڪرم گوڻ ۽ ڀوڳ پرڌان آهي. (مولهرام)

[٣] अत: هن ڪري وياس جي बादरायण द्वादशाहवत् ٻوا ڏشا، ٻکڙ واسگو उभयविधम् ٻئي تمولا مڃين ٿا. [ويدانت ٤ـ٤ـ١٢].

تاهم ڇ هڪڙن جي ڀاو ۽ ٻين جي اڀاو موجب ۾ رووڏ ان ڪري لڳو آهي، جو هڪڙا شڪ سنڪلپ ماتر من آديءَ جو ڀاو [هستيءَ ۾ هستي] مڃيندا آهن ۽ ٻيا پورڪ ۽ انيڪر من آديءَ جو اڀاو [هستيءَ ۾ نه هجڻ يا نيستي] مڃيندا آهن. ٻنهي ٻنهي جي برابر آهي، تنهنڪري وشيءَ ۾ جهڳڙي لکڻ سو نيڪ آهي!

جيو جي هستي ۽ آواگمن:-

(١) مٽي ۽ پاڻي آدي انيڪري ساڌارن ٿا سڄڻ جو انهن ۾ ساڌارڻ تڪڻو جيو آتما ٿو رهي. جڙ وستن ۾ اها شڪتي ڪانهي. (٢) مادي شين ڀاڳهي جڙي ٻوري ٿيون سگهن، پر تنهن جاندارن جا جسم جڙن ٿا. ان مان سڌ ٿيو ته سڌن جوڙ ٻڌ جو ڪاوڻ مڃڻ جيو جي موجودگي آهي (٣) مادي جي شئن ۾ گيان ڪونهي. پرنتو حقيقي ماڻهوءَ جهڙا ٻڌ جيتا ٻه ٿورو ڪهڙو گيان وڪن ٿا. اهو گيان جنهن ڪنيءَ جو ڪڏ آهي، سو جيو آهي. (٤) ماڻهو جاڳندي ۽ ٻڌ ٻڌ ۾ نه ڪرم ڪندو ۽ اهڙيءَ هستيءَ کي سڃاڻندو ٿو رهي. ڪهڙيءَ لاءِ اولاءِ "سمهڻي" مان اٿي ته ماڻهو چوندا آهن ته اڄ ڏاڍي چڱي ننڊ ڪئيسون، جيڪو ليڪ سمهڻيءَ ۾ شرير بلڪل اڻ ڄاڻ ٿو رهي. تاهم ٿيو ته ڪهڙيءَ لاءِ آديءَ جو گيان وڪندڙ شرير کان ان کا هستي آهي، اهو ئي جيو آهي. (٥) ساڳيءَ وقت ٻئي جي حالت ۾ جنهن شرير ٽڪل لکمو ٿي ٿو رهي، تنهن ته جيو جيوي ٿو ته موت لاءِ پيتو آهي. انڪري ڪر ٿو ڪري سگهان، تنهن جو اثر وڳو شرير تي ٿو ٿئي ۽ جيو آتما کي اهڙيءَ اوستا جو پتو رهندو. (٦) ڏک سک جو اثر هر ڪنهن ٻراڻيءَ تي ٿو ٿئي. پرنتو مادي وستو ڏک سک جو تجربو ڪري نٿيون سگهن، جاڪاڻ ته هو جڙ آهن. سڌ ٿيو ته شرير کان ڀن ڪا ٻي هستي آهي جا ڏک سک ڀوڳي ٿي ۽ اهوئي جيو آهي. (٧) ڪنهن سڌي ڳرڻ ڀوڄيندي مهر ۽ انهن لڪئي ٿيون ٿيون، ته به اها ٿي لڳي نه وڏيڪ پڙهي! جي لکوي ٿا ٻرن سي ٻرڪريءَ مان ٿيل جڙ پداريون آهن ۽ انها ڪندڙ ٻرڪريءَ کان ٻاهر جيو آتما آهي. (٨) ٻوڙي ماڻهوءَ جي واسي ۾ جي گهوڙي رکي، ته گهوڙيءَ ۾ ٿڪ لڳي جو ڪوڪر ٻڌندو. ان مان سڌ ٿيو ته ٻڌندڙ ڪن ڪنهن. ڪن نه وڳو آهن پنهنجي جو ساڌن، ٻڌندڙ هستي جيو آتما ئي آهي. ساڳيءَ وقت لاءِ ۾ اکين پڻ هولڊي اسان اڪيلو ڏوڙڻ ڏسڻ آدي ۾ جيو هوئي ڪم آهي. ان مان پڌرو آهي ته جيو جي هستي پرڪرتي پداريءَ کان الڳ آهي.

(هه) ماڻهو چوندا آهن ته هيءُ منهنجو هٿ آهي، هي منهنجا پير آهن آدي. سڀني اهو "منهنجو منهنجو" چوڻ ٿي سڌ ٿو ڪري ته هن شرير جو سوامي جيو آتما آهي جو شرير کي پنهنجي سمجهي ڄاڻائي رهيو آهي.

ٻئي ٻئي شريرن ۾ ساڳي پرڪار جو جيو:- ٿي پرڪارن جي شريرن ۾ ساڳي وهڪرو آهي ته اهو انهن شريرن جو روپ ڌارڻ ڪندو آهي، ۽ گڏ هر هڪ ساڳيا ٿي رهندا

سگهه پوڻي تو سگهي، پرنتو پرمداوليڪ اُپنشد جي ٦-٣ جي منترن ١ کان ٧ تائين لکيل آهي ته مکتيءَ کي پراپت ڪري هو [جيو] لئو سگهي ۽ يا سگهندي ته لئو سگهي ۽ چاهڪاڻ ته سگهندي [جيو] سگهت [موڪشوءَ] کان آهيکي ڪولا! ساڳيءَ ريت مکتيءَ ۾ ڳالهائڻ مان ڪرڻ، ٻڌڻ، چاڻڻ آدي ڪجهه نه ڪرڻي. ان مان سڌ ٿيو ته مکتيءَ ۾ اندرو ۽ جيو جي اچڪشا نه ٿي رهي. ۽ پوءِ ڪو پداوت موجود ڪرڻ تو رهي جو سگهي يا چهي آدي سگهي! سماڌان:- رشي ٻادراڻ لکيو آهي ته مکتيءَ ۾ جيو اڳي سمرٿ ڪريا شرير ۽ ٻيا پڙاڪ اندرين جي، پنهنجي سوڀاوڪ شڪتيءَ جي آڌار تي ڪندو آهي. مٿين سڀني منترن مان به ساڳيو ئي ارٿ ٿو لکري. ڊيهه ۾ رهندڙ جيو آتما جي معنان ڪم ڪندو ته جهڙين پداوٿ کي سگهندو يا چهندو، سو پداوٿ ڪائلس نري هٿ ڪري، ڪمس پوريائن مي سان شامل ٿيڻو پوندو ۽ پوءِ جڏهن من اندرين سان ۽ اندرين وشين سان ڳنڍيون تڏهن معنان ڪم پورا ٿيندا؛ پرنتو مڪت آتما جو سگهڻ، چکڻ يا ڇهڻ شرير ڌاريءَ آتما کان ڀنن قرار آهي. مڪت آتما وڏ پنڪ سوڪشم هٿ ڪري سگهڻ، چکڻ يا ڇهڻ جي پداوٿن ۾ ٻاڌ سماڻي ٿو وڃي؛ اڙائيت شرير ڌاري جيوتان سگهڻ، چهڻ آديءَ جا پداوٿ ٻري ٿا رهن ۽ اُنجي اُنڄ مڪت جيو آتما کي هو ٻيهه اوڏو آهن. الڪريڻي جيو ولو ته مڪت آتما سگهندي ته لئو سگهي آدي.

(ب) اوهانجو اهو چوڻ ته جيو جي مکتيءَ ۾ پيو ڪو پداوٿ موجود ئي ٿو رهي پهه اُٿيرو آهي، چاهڪاڻ ته آنند سروپ ايشور ۽ پرلڪ جڳت به موجود ٿا رهن. پرلي ۾ به سڪڻا سوري معلي موجود ٿا رهن ۽ ٻيا پرلي ۾ ٿا وڃن؛ جهڙڪري مڪت جيو آتما سداڻين مکيون نه ڪيهن هٺ اٺد وليدا ٿي ٿا رهن.

(ج) چاندوگيه اُپنشد جي ٻو ٻاڪڪ ٧ جي کنڊ ٢٦ ۾ तस्य हवा واري منتر جو پساو ارٿ آهي، ته پرماتما ٻرڪرانيءَ ۾ نه ونايڪ هٿ ڪري، جڏهن مکتيءَ ۾ جيو پرماتما کي پراپت ٿو ٿي، تڏهن ان سان گڏوگڏ پراڪرت جڳت جون سڀ وستون موجود ٿو مڃي، اڙائيت ڪيس پرماتما کان پيءِ آشا، آڪاش، ٽيج، اوو ۽ پاو (ظاهو ٿيڻ جي شڪتي)، ترو پاو (اهتي وجهڻ جي شڪتي)، آنڌ ۽ اِل، وگيان، ڌيان، چِت، سنڪلپ، من، واڻي، نام، منتر ۽ ڪرم سڀڪي مليا ٿا. پاڪڪو! ان مان سمجهي وٺو ته مکتيءَ ۾ جيو ڪهڙيءَ نه اُڻم ريت سان آنند ٿو ڀوڳي.

مڪت جيون جون شڪتيون:- شنڪا:- سوامي دياننديداپت ڌرشن ٣-٤-١٠، ٣-٤-١١، ۽ ٣-٤-١٢ جا جي ٽي پرمان ڏنا آهن، تنهنجا پورا ارٿ ڇو نه ڪيا اٿن؟

اُتر:- رشي دياند ٻاڻ ارٿ لکيو آهي ۽ پرنتو شبد ارٿ نه ڏيڻ مطلب جي نڪرهايءَ نه وڌندو. ڏسو:-

(١) बादरि: ٻادر اُشر جي पुत्र ٻادري آچاريه ريشي हि ٻيڪ سان अभावम् موکش ۾ من آديءَ جو اڀاو बाह चوندا (ويداڻت ٤-٣-١٠).

(٢) जैमिनि جيمني جي विकल्पामननात् وڪلپ جو من جو ڌرم آهي تنهنڪي ٻڌيءَ ڪريءَ، भावम् من آديءَ جو ڀاو (هستي) ٿا مڃن. [ويدانت ٣-٣-١١].

شنڪا:- جڳ مان ڪرمن ڪرڻ بنا جيو ٽڪي ڪين سگهي ٿو. پوءِ ڀلا مڪتيءَ آتما ڪهڙا ڪرم ڪيا ۽ ڪهڙي ويڌي ڪمس جيو موڪش جي بندن ۾ ڦاسايو ويو؟

سماڌان:- موڪش آهي جيو آتما جي سالمه [محدود] اُپاسنا ۽ گيان جو ڦل! جڏهن محدود ڪرمن جو ڦل سدائين لهندو، ته اوس ٻيهر ڪرمن ڪرڻ لاءِ ڪرم ڪشيتر ۾ اچڻو پوندو! اهڙي مڪتيءَ کان موٽڻ آهي. اسانجي وچار پرمان، ڪرشن آدي مهاپرش جن کي اوهان پرماتما جا اوتار ٿا مڃيو، سي مڪتيءَ کان موٽيل جيو ئي هوا. اها شنڪا انهن جي منهن تي لڳي ٿي جي انهن جو اوتار مڃي ڪمس جيو موڪش جي چڪر ۾ ڦاسائين ٿا. تن ويدانتي جي ادويت پرچار کي اڳيان ورس ڪري جونين ۾ ڦاسائين ٿا تن لاءِ ته اها شنڪا ڪرڻ لڳي ٿي.

"اسنکيه" شبد جيو جو ارٿ:- شنڪا:- سوامي دياننــد هڪڙي پاسي مڃي ٿو ته جيو اسنکيه آهن ۽ ورري ٻئي پاسي لکي ٿو ته مڪتيءَ کان جيو نه موٽندا ته سنسار مان جيو کٽي ويندا! جي اسنکيه [بي شمار] آهن ته کٽي ڪيئن ويندا؟ جڏهن سنسار جي آد کان لڏيون سمنڊ ۾ وهي پونديون ٿيون اچن ۽ ڪڏهن به لڏين جو پاڻي کٽو ڪونه، تئين ئي جي جيو مڪتيءَ کان موٽڻ نه مڃون ته به جيو سنسار مان کٽي ڪين سگهندا! سماڌان:- "اسنکيه" شبد جي معني آهي "بي شمار" اڻڳڻيو "جي ڳڻي نه سگهجن" ۽ نه "بي انت"! جيو آتما انهن ڪرڻ جي آڌاريءَ ڳڻپ ڪري ۽ پهچي سرووپ مان اي سالمه هئڻ ڪري ڳاڻاٽي ۾ اچي سگهي ٿو. مثلاً جي نبار کي ڏسي چئبو آهي ته ان ۾ اسنکيه داڻا آهن، ته ڇا سڀني ڳاڻاٽو ڪين ڪري سگهبو؟ ساڳيءَ ريت اي جيون کي به سمجهو! مثلاً مڪتيءَ جي وچار کان ڪٽي جيو ڳاڻاٽي کان ٻاهر هجن، پرنتو سرووياپڪ ۽ سروگيه پرماتما لاءِ انهن مان هر هڪ کي ڳڻي ڳڻي وٺڻ آهي ڇا ڪو؟ انهن ڪري جي مڪتيءَ کان جيو نه موٽندا ته اوس هڪ ڏينهن اهي ختم جيون کان کٽي ويندو.

ورتي لڏين واري ڳالهه جا اوهان ڏني آهي سا ته ڀلا اسانجي سڌانت جو مثال ۽ اوهان جو کنڊن ٿي ڪري! ارٿات، جيئن ٿيءَ ريت لڏين جو پاڻي سمنڊ ۾ آوي ٿو، ۽ سمنڊ جو پاڻي سورج جي ڪرڻن کان ٻاڦ ٿي، ۽ ٻاڦ سرديءَ جي لڳڻ ڪري ڪڪرن ۾ مٽجي، هوائن کان گهلجي، مينهن جا بوند ٿي وري به پهاڙن تي وسي ٿو ۽ لڏين جي وهڪري جو ڪارڻ ٿو بڻجي، ساڳيءَ ريت جي مڪتيءَ کان جيون جو موٽڻ مڃو ته ڪڏهن به هيءَ ڀرجيون جي کوٽ نه ٿيندي!

"آواگمن" شبد جي معني ٿيي آهي "اچڻ ۽ وڃڻ!" ۽ الهيءَ اچڻ وڃڻ جي ڪريا ۾ جيو انسن ڪال تائين بڌل ٿا رهن، پوءِ ڪٿي اڃو اچڻ وڃڻ هڪڙي شريرکان ٻئي ۾ هجي، يا مڪتيءَ ۽ جنم ۾ هجي! انهيءَ معني آئي وچار ڪرڻ مان به ثابت پوندي ته مڪتيءَ کان جيو موٽندا آهن ۽ ۽ موٽڻ گهرجن!

مڪتيءَ جي سک جو ڀوڳ:- شنڪا:- سوامي جن لکيو آ ته جيو مڪتيءَ ۾ سڀئي

وليت جي وشي ن ٻالند لکيو تہ مکت آتما ٻيھر آنند ۾ رھندا ۽ جنم مرڻ جي بندن ۾ نہ ايندا، نہ ٿيھجو ارٿ بہ اينروئي ولبو تہ مکتيءَ جي معياد ڳائين آنند ۾ رھندا ۽ انت ڪال ڳائين!

(ب) ڀورمارڳ :- ڇاندوگيہ اُپنشد جي پرپاٺڪ ۸ کنڊ ١٥ ۾ لکيل آھي تہ:-

स खल्वेवं वर्तयन्यावदायुषं ब्रह्मलोकमभिसंपद्यते, न च पुनरावर्तते ॥ छा० प्र ८ । खं १५ ।

ارٿ:- "ھو مکت آتما اھڙيءَ ريت ورتندي سڄي آورجا برھم لوڪ ۾ رھندو ۽ ڪڏھن بہ موٽي ٿو." "ڪڏھن نہ ٿو موٽي" شبدن جو ارٿ اينروئي آھي تہ "سڄيءَ آيوءَ ۾ ڪڏھن نہ ٿو موٽي" ۽ نہ "انت ڪال ڳائين ڪڏھن نہ ٿو موٽي"! ھن منتر ۾ جي "यावदायुषं = جيسين آورجا آھي" شبد ڀلي آھن، سي صاف ڏيکاري رھيا آھن تہ جيسين مکتيءَ جو معياد آيو آھي، تيسين اھو سڄو سمو مکت آتما ڪڏھن بہ جنم مرڻ جي بندن ۾ نہ ايندو. مکتيءَ واري آيو پوري ٿيندي ئي ٿيھڪان پوءِ جنم وٺندو. *

اڪشير شبد جو ارٿ:-

شنڪا:- سنيارٿ پرڪاش ۾ سماس جي وشيہ ۾ لکيل آھي تہ "مکتي روپ ھہ اڪشي آنند جو ڏيندڙ سماس ڏنو" آھي. اِتي اڪشير شبد جو ڪھڙو ارٿ ڪندا؟ **سماڌان:-** अक्षय = کشير جو ارٿ "انت" ٿو ليھي، جنھن مان اوٿين अक्षय = شبد جو ارٿ "بي انت" ڪري سگھو! "کشير" جو ارٿ "گھٽتائي" آھي، ٿيھڪري اڪشير شبد جي معنيٰ ٿيندي "جنھن گھٽ نہ ٿيڻ واري"! پراڪرت پدارٿن مان اُھي آنند آنند سدا پوريائين گھٽو ۽ پوءِ ڏيھون ڏيھون گھٽجو ويندو آھي. اُھي اَيڙ مکتيءَ جو آنند سدا کمڻ نہ ٿيندڙ ارٿات مڪمل ڀٽو ٿو رھي، ايترو ئي ارٿ آھي.

ويد منتر دوارا سمٿت مکتيءَ جي سڌي:-

شنڪا:- سوامي ٻالند "[illegible] [illegible]" آدي اِس، جو ڪي منتر ڏنا آھن، اُنھن منترن ۾ تہ اجيگرت راجا جي پٽ शुनः शेप ھہ شنہ شيپ جي ڪٿا آھي ۽ نہ موڪش جو ورني!

سماڌان:- اُھي منترن جي رشي شنھ شيپ آھي. پرنتو نرڪت الوسار: अपक्षीयते ऋषिः ارٿات "رشي منترن جا ڏرشٽا" [ڏسندڙ = سمجھندڙ]، ٿيا ٿين ۽ نہ منتر جي وشيہ! نرڪت الوسار "या तेनोच्यते सा देवता" ارٿات "منتر جو ديوتا منتر جو وشيہ [مضمون] آھي" ھاڻي ھن منترن مان پھرين جو ديوتا "پرجا پتي" ۽ ٻئي جو "اڳني" آھي ۽ اُھي ٻئي الالا پرمانما جا آھن.

منتر ۾ مکتيءَ جي آنند ۽ مکتيءَ کانپوءِ جنم جو ورڻن آھي. شنھ شيپ ٻہ ڪنھن وشيش منش جو نالو آھي. جنھن آتما جا پاپ ڪان آھي لي مکت لي لي، ساڳي شنھ شيپ آھي. ويد ۾ اِتھاس ڪونہ آھي، پر النڪار آھي.

---

* مکت آتمائون سمو پاڻي، انمور جي پورو سان ڀھيچي ابھا الوسار مکتيءَ جو ڪال پوري ٿيڻ کان اڳ جنم وٺي سگھن ٿيون. جئن ڪرشن مھراج ۽ شري رامچندر ۽ ٻين ڪيو آھي. (مولڪار)

اوديا آهي. اُنهيءَ کي جهڙي ديهه جي شڪيءَ ۾ لڳي رهڻ اهڙو ڪرم آهي. جو ته ديهه انت آهي ۽ آتما وغيره کي جهڙي سنسار کي لوڀ ۾ ٻڌڻ ۽ سنساري سکن جي پراپتيءَ لاءِ واسطو ڏيڻ سرديءَ ڪرڻ اهڙو ڪرم آهي. چالاڪيءَ ته اهي سک ڪڍ پيگر آهن ۽ واسطو ۾ ڏک جو ڪارڻ آهن، ۽ اوديا جي ڪري اسان انهن ڏکن کي ئي سک ٿا سمجهون.

سڄي وشمن مين جو اهو ڏنگ آهي، ته جيڪي هڪ شبد جا ٻن ٻن ارٿن ڪيندا آهن ۽ اهي هڪ ارٿ سمجهائيندي ٻئي جو بيان ڪرڻ لڳندا آهن. انهيءَ جا جيڪي سڀ اڌ ٿيا آهن، سي ته انهن ڪندا آهن. رشي دياننده اهڙي ڏنگ ورتو آهي. انهيءَ ۾ سندس مهانتا آهي ۽ ته پڻ جڏهن لوڪ سمجهندا هئا، ته ڪي انهن پاسندو آهي ته اوديا جا جيڪي ٽوڪ ۽ ذڪرواريءَ ارٿ رشي دياننده ڏنا آهن سي "اوديا" جي ڪرم اُپاسنا روپي سڄي ارٿ واڻين ۾ نظرن جي وچ انهن جوڙ نموني ٿيا آهن، پر سڄو ٻيو اُهي نه آهي. اوديا جو هڪ ارٿ ڏيکي ٿي ۽ ٻئي جو ارٿ ڏيڻ ضرور هو. پر جي اهي ئي ارٿ انهن ۽ ٻنهي ڳالهين وچ لکڻ لئا ته ٻه ڪري عرج ڪندو آهي. وڏي پر وڏا ليکڪ ڪڏهن وار ڪنهن ڪنهن ڳالهه کي ڪولڻ لاءِ انهن ٻن واڪين يا ٻن شبدن جي وچ ڪي شبد ٿوري ڇڏيندا آهن، جنهيءَ کي انگريزيءَ ۾ Parenthetic clauses (پيرينٿيٽڪ ڪلازز) ڪري ڪوٺيندا آهن.

اوديا جو ارٿ ڪرم اُپاسنا ڪهڙي ٿيو. لوڪن ويدانتي ته سواءِ ٻيو گيان جي ٻيءَ سڀ ڳالهه کي "اوديا" ڪري سڏيندا آهن، انڪري جي اهي ڪرم اُپاسنا کي "اوديا" ڪري ڪوٺن ته ڪهڙي شڪ ڪار ٿي، پر رشي دياننده جو ٽن پدارٿن کي سڄو ۽ انادي ٿو مڃي، ۽ جو سڀ ۾ ڪرم ڪرڻ کي آوشيڪ ٿو سمجهي تنهن ڪرم ۽ اُپاسنا کي "اوديا" جو لکڻ خواهه "اوديا" شبد مان ڪرم اُپاسنا جو ارٿ ڪڍڻ ته انهيءَ ڳالهه جي سمجهڻ لاءِ اسانکي ياد ڪرڻ گهرجي ته جيو ۽ برهم ٻئي انادي تنهن موجود آهن. انهن مان هڪ آهي گيان = وديا ۽ ٻيو آهي ٻرهمن جو ٻنهين کان اڻ آهي، جو وديا ته آهي پڻ جو ته + وديا اڻوا آ + وديا پڻ اوديا آهي. پر لاءِ آهي اهو، جنهن اُپاسنا ڪرم ۽ ڳڻيءَ. انهيءَ ڪري اوديا جو ارٿ آهي ڪرم اُپاسنا. هي نموني جو روپ ترڪ شاستر جي سڀاشن جي اصول آهي.

(ا) مڪتيءَ جي سنبنڌ ۾ شنڪائون

۱. مڪتيءَ کان موٽڻ :- سوامي جي لکڻ ٿا ته جيو مڪتيءَ کان موٽي ٿو اچي ۽ ٻر سوامي جي وکوڻ آدي پاشر پروهت، آريه پوٿيس ويدانت لوڪاچاريه وند ورت لکندي ستيه ڏنم وچار ڏالي پستڪن ۾ لکيو آهي ته مڪتيءَ جي معنيٰ ڏکن کان ڇٽڻ سمجهاندي پرمانند جي پراپت ڪري سدا آنند ۾ رهڻ! سو جي جيڪو سدائين آنند ۾ ٿيو رهي ته مڪتيءَ کان ڪئن موٽندو؟

سماڌان:- "سدا" جو ارٿ ٿورائي سمي (مقرر معياد) ڏانهن ليندو آهي، جئن ڪر ۲۵ ورهين جي آيوءَ ۾ ٻن ۾ ڏجي ۽ چوي ته هميشه آءٌ سدائين ٻن ۾ رهندس ته آن مان ڏٺو ايترو ارٿ ڪڍبو ته هو پهنجيءَ جمرمه جي ڀاڱيءَ تائين ٻن ۾ رهندو ۽ ته انيمه ڪال تائين! ساڳيءَ

نائين سمالس تي ٽپڻيون

اوديا جا ٽي ارٿ

شنڪا:- هن سمالس جي آرنڀ ۾ رشي ديانند مهاراج اوديا شبد جا ٽي ارٿ ڏنا آهن آهي ٽيئي ارٿ هڪ ٻئي کان ڀن ڀن آهن. هڪ اپنشدن وارو ارٿ، جنهن ۾ اوديا ”ڪرم اپاسنا“ جو نالو آهي، ٻيو يوگ شاستر جو ارٿ، جنهن ۾ اوديا پنجن ڪليشن مان هڪ آهي. جنهن موجب انتيه کي نتيه سمجهڻ وغيره الٽي گيان جو نالو اوديا آهي ۽ ٽيون وهنوارڪ ارٿ، جنهن انوسار وديا اها آهي، جا وستن جو سچو سروپ ڏيکاري، ۽ اوديا اها آهي جا ڀرم پيدا ڪري، اها ڳالهه نه سمجهه ۾ ٿي اچي ته اپنشد واري اوديا جي ارٿ ڏيڻ کانپوءِ يوگ سوتر جو ارٿ ڇو ڏنو آهي. يوگ سوتر واري ٽڪر کانپوءِ ورهيه ۾ رشي ديانند سائنس اپنشد وارو پرڪرڻ هلايو آهي. اهڙيءَ ريت يوگ سوتر وارو ٽڪر انهن وچ ۾ اڻڪيل ٿو ڏسجي ٿو اچي.

سماڌان:- جيڪي پرڪار پڙهندڙ انهن ڏسڻ ۾ ته اپنشد ۾ رشي ديانند مهراج ايشد اپنشد جي شرتيءَ ۾ آيل اوديا جو ارٿ ”ڪرم اپاسنا“ ڪيو آهي. ٿورن ودوانن ۾ ساڳيو ارٿ ورتو آهي، پر ڪن پين جو ڀن ڀن آهي. ٿورن ودوانن ”ڪرم اپاسنا“ کي اوديا ڪوٺيو، انهي لاءِ جو اپنشد ڪندا آهن ۽ چوندا آهن ته ڪرم ۽ اپاسنا ته مڪتيءَ جي راهه ۾ رڪاوٽ آهن ۽ بندن جو ڪارڻ آهن. رشي ديانند انهيءَ وچار جي ورڌ آهي. رشيءَ جو وچار آهي ته ڪرم اپاسنا دوارا منش مرتيءَ کي جيتي سگهي ٿو. انهن آهي ته ودوان يعني بنهي گيان دوارا ئي مڪتيءَ جي امرت کي ڀوڳي سگهو آهي، پر انهيءَ بنهي گيان کي ڀوڳڻ کان اڳ ڪرم ۽ اپاسنا ضرور ڪرڻا آهن. جڏهن ڪرم اپاسنا رڳو ”اوديا“ ۽ مڪتي پراپت ڪرڻ جو ساڌن آهي، تڏهن اهو پرشن ٿو ٿئي ته اهو ڪرم ڪهڙو ٿيڻ گهرجي؟ رشي جي اڳيان آهي ته اهو شد پوتر ڪرم ٿيڻ گهرجي. شد پوتر ڪرم جي ڄاڻ لاءِ وهنوارڪ وديا جي گهرج آهي، جو ته انهيءَ وديا دوارا نسبي وستن جي يٿارٿ روپ جو پتو پوي ٿو. انهيءَ ڪري رشي ديانند سمڪرت جو هڪ شلوڪ ڏيئي وديا ۽ اوديا جي روپ جو ورنن ڪيو آهي. مورتي پوڄا وارو ”اوديا جو اڪنڊ“ ڏيڻ ۾ ضروري هو، ته انهي لکڻ ڏيڻ جا ۾ پوتر جن آهن، هڪ ته ارڪن کي ٻڌوي، ۽ ٻيو ڪرم ۽ اپاسنا جي ڄاڻ پوي، ته ان اوديا شبد مان ڀرم ڄاڻي. ڪرم اپاسنا ۽ اوديا ۽ ڪليش ۾ اوديا ۽ انهيءَ ڪري. ڪرم اپاسنا ڪليش آهي، جهڙي الڪي نڀاڳ گهرجي. انهيءَ وچار جو ڪيترن ڪرڻ رشي ديانند جي جنهن جو هڪ آديش هو، رشيءَ لوڪن کي ڪرم يوگي بڻائڻ ٿي چاهيو. انهيءَ ڪري اوديا جا ۾ لکڻ سان اسان ٿي ڏيئي لوڪن کي سمجهت ڪيو آهي.

پاتنجلي يوگ شاستر ۾ جيڪو اوديا جو لکڻ ڏنل آهي، انهيءَ مان ارڻاٽيءَ جي لوڙي شد ڪرم اپاسنا جو پتو پوي ٿو. مورتي پوڄا انڌ اپاسنا آهي، جو ته جڙ ۾ چيتن بڌي رکڻ

۽ ”ستوگڻ وارن ڪرمن کان به مُن کي روڪي“، وڌيڪ شد ستوگڻ بخشيندي ٿي. تنهن ڪانپوءِ سڌس پرو ڪري [من کي روڪي] ايڪاگر ٿي، اوڳاسي عقل پيو جاڳيا ۽ ڏور پڪس ڪرمن جي اُٿڻ ٿاڪي ۾ جسم کي اسٿر ڪي لروڪ، اوڳاسي من جي چڱيلا کي سڀني پاسن کان روڪڻ (لرو ڪ) ٿو سڏجي. (يوگ ١-٢).

[٢] جسم ايڪاگر ۽ يوڪ निरुद्ध ٿيڻ ڪانپوءِ سڀني کي ڏسندڙ ايشور جي سروپ ۾، جو آتما جي اسٿتي [جاءِ وٺندڙ] ليندي آهي. (يوگ ١-٣). اهڙي سادن مقصدءَ لاءِ ڪري.

ٽن ڏکن کان ڇوٽڪارو وڏو پرشارٿ آهي

अथ त्रिविधदुःखात्यन्तनिवृत्तिरत्यन्तपुरुषार्थः ॥ सांख्य अ० १ । सू० १ ॥

(شبد ارٿ:- ٽن قسمن جي ڏکن کي بلڪل ختم ڪرڻ، اهو پرشارٿ [روحاني مقصد] آهي.) هيءُ سانکيه درشن جو [١-١] سوتر آهي. آڌياتمڪ اوڳاسي شرير سمبنڌي ڏک، آڌي ڀوتڪ اوڳاسي ٻين پراڻين جي هٿان ڏکي ٿيڻ، آڌي ديوڪ اوڳاسي آهي ڏک جي گهڻي ورشا، اُتي گرمي، اُتي سردي، من اندرين جي چڱيلا (بي قراريءَ) سبب ٿا ٿين، انهن ٽن پرڪارن جي ڏکن کان ڇوٽڪارو حاصل ڪرڻ اهو پرشارٿ آهي. ان ڪانپوءِ آچار آڳاچار [نيڪ ۽ بدچلن] ۽ ڀڪشا ايڪشا (ڪا ڪائي ۽ ڪا نه) وارو وشيه اڳي لکنداسون.

شريمد سوامي ديانند سرسوتيءَ جو رچيل سنڌو ڀاشا سان سينگاريل ستيارٿ پرڪاش جو ٽالون سملاس وديا، آوديا، بند ۽ موڪش وشيه جي سمبنڌ ۾ پورو ٿيو.

---

* آريه ڀاشا جي اڄ ڪالهه ڇپيل سڀني ستيارٿ پرڪاش ۾، آردوءِ واري ۽ پهرئين ڇپيل لعل واري سنڌي ستيارٿ پرڪاش ۾ هن جاءِ لاءِ ”شد ستوگڻ“ لکيل آهي. انگريزيءَ واري هيٺين ڇپيل ٻولي ۾ شبدن پهرين مطلب ڪيل آهي. هي ٻولي مرهٽي ستيارٿ پرڪاش واري هن جاءِ تي ”شد“ شبد غلط سمجهي ڪڍيو ويو آهي، جنهن کان اڳي ”شد ستوگڻ بخشيندڙ“ لکيل آهي. تنهنڪري اسان به مرهٽيءَ واري ستيارٿ پرڪاش جي پوري ڪري ”شد ستوگڻ وارن ڪرمن کان به من کي روڪي“ جي جاءِ تي ”ستوگڻ وارن ڪرمن کان به من کي روڪي“ ٿا لکون. (ڪيهه راءِ)

ناچ يعني (مهاڀا) ٻيڙي هلائيندڙ، نٽ [بازيگر] جي ٻانس جي لڪڙي وغيره تي ٽپڻ وغيره جا ڌنڌا ڪندڙ آهن، هٿيار وڪڻڻ وارا لوڪ، ۽ شراب ٺاهڻ ۾ ڦاڙل رهڻ (اولاد اهڙا جمع ونڻ). اهڙا جمع (وليل) نيچ رهوڪڻ جو قول آهي. (يا منو ١٢-٤٥) .

٦- عقيم رهوڪڻي، راجا، ڪشتريه ۽ وڻ وارن راجائن جا پروهت، واد ورواد ڪندڙ، ٽوٽ (ايلچي)، وڪيل ۽ جنگي هٿيار، جنگي ڪالي جي سنڀاليندڙن جو جمع پائيندا آهن. (يا منو ١٢-٤٦).

٧. اُتم رجوگڻي، گندرون (ڳائيندڙن)، गुह्यक=گهيڪ (ناچن وڄائيندڙن)، यक्ष=يڪش (ڌنواني)، ديوتائن جي لوڪن ۽ اپسرائن يعني اُتم روپ وارين استرين جا جمع وٺندا آهن. (يا منو ١٢-٤٧).

٨. جي تپسوي، جتي، سنياسي، ويد پاٺي، وماني هلائيندڙ، جوتشي ۽ دليت يعني ديهن کي سنڀاليندڙ (صحت سڪيا ڏيندڙ) لوڪ آهن سي ستوگڻ ارڪار جتي ستوگڻ جي ڪرم جو قول سمجهو. (يا منو ١٢-٤٨).

٩. جي مڌيم ستوگڻي ٿي ڪرم ڪن سي جمع يگيه ڪرڻ، ويد ارٿ ڄاڻندڙ، ويدوان، ويد، بجلي، ڪال (وقت) وغيره ود يائن جا ڄاڻو، وکيا ڪندڙ، گياني ۽ (سادڌو) ڪنڊڙ سڌي لاءِ ڪرم ڪري يوگ ابڀياسي (ماسترن) جمع جمع پائيندا آهن. (يا منو ١٢-٤٩).

١٠. جي اُتم ستوگڻي يعني اُتم ڪرم ڪندا، سي برهما اوتاه سڀني ويدن جا ڄاڻندڙ، विश्वसृज=وشوسرج اوتاه سرشٽي تهه کي ڄاڻي ومان آڌي ٿاڻا پرڪارن جا ڀاڻ (سوارٿون) ڄاڻيندڙ، ڌارڪ، سو اُتم بدِيه وارا، ۽ اوڃڪ کي جمع ڏيندڙ (سرڪمه پرڪرتيءَ ڏي آڪار آڻيندڙ). ۽ پرڪرتيءَ کي وس ۾ آڻيندڙ سڌيءَ کي پراپت ڪندا آهن. (يا منو ١٢-٥٠).

١١. جي اندرين جي وس ٿي अविद्या=وشي ڏور کي چڙهي، اُڌم ڪرم ڪري واڻا ۽ اُدوان آهن، سي بعض ۾ نيچ جمع [۽] ذاڻا ذاڻا ٻيا ۽ دک ڏيندڙ جمع پائيندا آهن. (يا منو ١٢-٥٢).

اهڙيءَ ريت ستو، رجو ۽ تموگڻ واري وهنوتي ۾ جنهن جنهن پرڪار جا ڪرم جمع ڪندو آهي، انهيءَ ٿيهن کي اهڙي اهڙي پرڪار جا ٻي ڦل ملندا آهن.

مڪتيءَ لاءِ مهايوگي گهوڙ جي مڪت ٿين ٿا، سي गुणातीत=گڻاتيت ارٿات ٽنهي گڻن جي سوڀاون (مان ڪمون) ۾ نه ڦاسي، مهايوگي ٿيڻي، مڪتيءَ جو سادن ڪن. جا ڪالڪ (يوگ شاستر جي ١-٢ ۽ ١-٣ ۾ اسڪيل آهي) :-

योगश्चित्तवृत्तिनिरोधः ॥ २ ॥ [पा० १ । २]

तदा द्रष्टुः स्वरूपेऽवस्थानम् ॥ ३ ॥ [पा० १ । ३]

[1] (شبد ارٿ:- چت جي ورتين [چنچلتا] جو نروڌ (روڪڻ) يوگ آهي. اُن ڪان پوءِ آتما جي سوروپ ۾ استٿت ٿيو آهي.) هي پاتنجلي (مني جي) يوگ شاستر جا سوتر آهن. معنيٰ رجوگڻ ۽ تموگڻ وارن ڪرمن ڪان من کي روڪي.

تنهن، اوڳڻ ڏوهه آهن ۽ اهي رجي وهسي، ته سمجهڻ لاءِ منو ۾ سلوڪ پڻ آهي -
(ڏسو منو ١٢-٣٧) -

[١٥] ٽوري ۾ ٽنهي گڻن جا لڪشڻ:- تموگڻ جو لڪشڻ ڪام [آهي]، رجوگڻ جو مايا ممتا [آهي]، ستوگڻ جو لڪشڻ ڌرم جي سيوا ڪرڻ [آهي]. ۽ تموگڻ کان رجوگڻ ۽ رجوگڻ کان ستوگڻ سريشٽ آهي. (ڏسو منو ١٢-٣٨).

هينئر جنهن جنهن گڻ سبب جيو آتما جي جا جا گتي (جونين جي پراپتي) ٿيندي آهي تنهن کي اڳتي لکجي ٿو:-

देवत्वं सात्त्विका यान्ति मनुष्यत्वं च राजसाः । तिर्यक्त्वं तामसा नित्यमित्येषा त्रिविधा गतिः ॥ १ ॥
स्थावराः कृमिकीटाश्च मत्स्याः सर्पाश्च कच्छपाः । पशवश्च मृगाश्चैव जघन्या तामसी गतिः ॥ २ ॥
हस्तिनश्च तुरङ्गाश्च शूद्रा म्लेच्छाश्च गर्हिताः । सिंहा व्याघ्रा वराहाश्च मध्यमा तामसी गतिः ॥ ३ ॥
चारणाश्च सुपर्णाश्च पुरुषाश्चैव दाम्भिकाः । रक्षांसि च पिशाचाश्च तामसीषूत्तमा गतिः ॥ ४ ॥
झल्ला मल्ला नटाश्चैव पुरुषाः शस्त्रवृत्तयः । द्यूतपानप्रसक्ताश्च जघन्या राजसी गतिः ॥ ५ ॥
राजानः क्षत्रियाश्चैव राज्ञां चैव पुरोहिताः । वादयुद्धप्रधानाश्च मध्यमा राजसी गतिः ॥ ६ ॥
गन्धर्वा गुह्यका यक्षा विबुधानुचराश्च ये । तथैवाप्सरसः सर्वा राजसीषूत्तमा गतिः ॥ ७ ॥
तापसा यतयो विप्रा ये च वैमानिका गणाः । नक्षत्राणि च दैत्याश्च प्रथमा सात्त्विकी गतिः ॥ ८ ॥
यज्वान ऋषयो देवा वेदा ज्योतींषि वत्सराः । पितरश्चैव साध्याश्च द्वितीया सात्त्विकी गतिः ॥ ९ ॥
ब्रह्मा विश्वसृजो धर्मो महानव्यक्तमेव च । उत्तमां सात्त्विकीमेतां गतिमाहुर्मनीषिणः ॥ १० ॥
इन्द्रियाणां प्रसङ्गेन धर्मस्यासेवनेन च । पापान्संयान्ति संसारानविद्वांसो नराधमाः ॥ ११ ॥

मनु० अ० १२ । श्लो० ४० । ४२-५० । ५२]

[منو سمرتي ادياءِ ١٢، شلوڪ ٤٠، ٤٢ کان ٥٠ ۽ ٥٢].

ٽنهي گڻن جا ٽي ٽي ڦل:- ١. جي ماڻهو ساتوڪ آهن سي ديو اوٿان ودوان جي، رجوگڻي آهن سي وچولي پرڪار جا منشيه ۽ جي تموگڻ وارا آهن سي نيچ گتيءَ کي پراپت ٿا ڪن. (ڏسو منو ١٢-٤٠).

٢. جي اڌم تموگڻي آهن سي ستاور (وڻ ٻوٽا)، ڪرم (ننڍا جيت)، ڪيٽ، مڇيون، سانپ، ڪڇون، پسو ۽ مرگھ (جهنگلي جانور) جا جنم وٺندا آهن. (ڏسو منو ١٢-٤٢).

٣. جي وچولا تموگڻي آهن سي هاٿي، گهوڙي، شودر، مليڇ، نندت ڪرم ڪرڻ وارا، شينهن، چيتا ۽ سوئر جو جنم وٺندا آهن. (ڏسو منو ١٢-٤٣).

٤. اتم تموگڻي، چارڻ (جي ڪوتا، دوها وغيره جوڙي، ماڻهن جي ساراهه ڪندا آهن)، سهڻا پکي، داڀي پرش اوٿان پنهنجي سک لاءِ پنهنجي واکاڻ ڪندڙ، ماڻهو، راڪشس يعني هنسڪ، پشاچ، اناچاري اوٿان شرابي ۽ گدلي رهندڙ (پرش جو جنم وٺندا آهن). اهي اتم گڻ جا ڦل آهن. (ڏسو منو ١٢-٤٤).

٥. جي نيچ رجوگڻي آهن سي جهلا يعني تلوار سان مارڻ وارا يا ڪوڏر وغيره سان کوٽيندڙ،

اُکيان هجي ۽ تموگڻ ۽ جڏهن آتما راڳ دويش ۾ ڦاسي ٿو رجوگڻ حاوي ٿو رهي. ٻرگرئي جا ٿي ڪن سچي سنسار جي پدارٿن ۾ ويائيڪ ٿي ٿا وڃن. (يا سو ۱۲-۲۶). [۵] عملي ٻرڪ هن وڃڻ ڪجهي ٿو، جڏهن آتما ۾ پرسنتا [عملي اوٿامو] من ٻورڻ ڏنوڃ وان جيان ٿلهوليءِ ۾ ٿلهو ڪيان ٻڪيءَ ورتاءُ ڪري. تڏهن سمجهجي ٿو ستوگڻ پرڌان (وڌيڪ) آهي ۽ رجوگڻ ۽ تموگڻ دٻيل آهن. [يا سو ۱۲-۲۷]. [۶] جي آتما ۽ من دک ۾ ڦاسي، پرسنتا وڃڻ وشمن ۾ هيڏانهن هوڏانهن ڀٽڪي، ته سمجهجي ته رجوگڻ پرڌان ۽ ستوگڻ ۽ تموگڻ دٻيل آهن. (يا سو ۱۲-۲۸). [۷] جي آتما ۽ من موهه يعني سنساري پدارٿن ۾ ڦاٿل هجن، جي آتما ۽ من ۾ ڪجهه ويڪ نه سجهي ته رهي ۽ وشمن ۾ ڦاسي پئجي ۽ ونچار رهجي، ۽ (ڪجهه به) سمجهڻ جوڳو نه رهي، تڏهن پڪ سمجهڻ گهرجي ته هن مهل من ۾ تموگڻ پرڌان آهي، ستوگڻ ۽ رجوگڻ ٻرائل آهن. (يا سو ۱۲-۲۹). [۸] ستوگڻ- هيٺيون لڇڻ ڪن مان جو اڳرو، مڏ ير ۽ نصڪرشت ڦل ٿو ڪري سو ٻڌوڻ يعني ٻڌائيون ٿا. (يا سو ۱۲-۳۰). [۹] ويدن جو ابهياس ڌرم المتان، گيان جو وڌاءُ ۽ پوترتا جي اڇا (ڪرڻ)، اِندرين کي وس ۾ رکڻ، ڌرم جا ڪم ۽ آتما جو چنتن ڪرڻ ستوگڻ جا لڇڻ آهن. (يا سو ۱۲-۳۱). [۱۰] رجوگڻ. جڏهن رجوگڻ جي آڌرڻ ۽ ستوگڻ تموگڻن جي انتريات (جهجي وڃڻ) ٿيندو آهي، تڏهن ٻهربانين ٻهربالهن رهجي ۽ ڌيرج جو تياڳ، اُسٽ ڪرمن جو گرهڻ ۽ وشمن جي ٻرڳ ۾ سدا پرسنه رهندي آهي. تڏهن سمجهڻ گهرجي ته من ۾ رجوگڻ پرڌان رهيو آهي. (يا سو ۱۲-۳۲). [۱۱] تموگڻ- جڏهن تموگڻ جي ورڌي ٿيڻ ۽ ستوگڻ ۽ رجوگڻ) هجي جي لوڀ ٿيڻ سڀني البحصه لوڀ جو سڀجي ٻاهن جو مول آهي ورڌي ٿو، اتي آرس ۽ ننڊ (اچي ٿي)، ڌيرج جو ناس ٿئي ۽ سڀاءُ جو ڪروڌ ٿيڻ، ناستڪپڻو يعني ويد ۽ ايشور ۾ شرڌا جو نه هجڻ، انتهڪرڻ ۾ وڌيڪ جو من ٿيڻ، اِڪاگرتا جو نه ڪري رهڻ ۽ ڪهڙن ٿي ڏوشن ۾ (من) ڦاسي، ته وڏوان کي سمجهڻ گهرجي ته اِهي تموگڻ جا لڇڻ آهن. (يا سو ۱۲-۳۳).

[۱۲] عراه جڏهن، جنهن جنهن ڪم ڪرڻ ڪري، ڪرڻ وقت يا ڪرڻ جي اڇا ڪندي، پڇجي، آتما ۾ لڄ شنڪا يا خوف پيدا ٿئي ته سمجهجي ته من ۾ تموگڻ وڌيل آهي. (يا سو ۱۲-۳۵).

[۱۳] رجوگڻ جو پڇاڻو- جنهن لوڪ ۾ جنهن ڪرم ڪرڻ ڪري جيو آتما گهڻي پرسڌي چاهي، ۽ ڪنگال هوندي به چارڻ ۽ ڀٽ وغيره کي دان * ڏيڻ نه ڇڏي ته سمجهجي ته اُن ۾ رجوگڻ پربل آهي. (يا سو ۱۲-۳۶).

[۱۴] ستوگڻ جو پڇاڻو- جڏهن منش جو آتما هر هنڌهن ڪان (ڪجهه نه ڪجهه) سکڻ گهري، گڻ گرهڻ ڪندو رهي، چڱن ڪمن ۾ لڄ نه ڪري ۽ جنهن ڪم مان آتما پرسن رهي

* سنڌ ۾ عحڪ ماڻهو اهڙو ٿئي هو، جو ٻالي ڪرڻ واسطي پنهنجو اُڪيهار ڏئي ٻهاڙيءَ دم نالون لڳندو رهيو ۽ ڪنگال ٿي وڃي ڪالهوڙه ۽ ڪرڙا ۽ سچا ڀاڀا ڏيئي، غرض ڪٿي به دان ڪندو رهيو. غرض ڏيڻ ڏاڍو ڏاهپ ڪندا ٿي رهيا. (مو لفرار)

اڪي سک ملندو ۽ نه سندن ڏک ڇٽندو. جيئن نه جيسين ڪاٺ ٻجي [ساڙ] ٿئي ٿو سو ڪٽجي ۽ نه نشٽ ٿيو ٿئي.

छिन्ने मूले वृक्षो नश्यति तथा पापे क्षीणे दुःखं नश्यति ॥

[ارٿ] جڏهن پاڙ ڪپجي ڪري وڻ ناس ٿو ٿئي، تڏهن پاپ کي ڇڏي ڪري ڏک نشٽ ٿو ٿئي.

منو مهاراج جي ڪرم ويوسٿا

ڏسو منو سمرتيءَ ۾ پاپ پُن جي ڪمن ٿي ڦرڪارن جي ڳتي [اڪيل آهي]:-

मानसं मनसैवायमुपभुङ्क्ते शुभाऽशुभम् । वाचा वाचा कृतं कर्म कायेनैव च कायिकम् ॥ १ ॥
शरीरजैः कर्मदोषैर्याति स्थावरतां नरः । वाचिकैः पक्षिमृगतां मानसैरन्त्यजातिताम् ॥ २ ॥
यो यदैषां गुणो देहे साकल्येनातिरिच्यते । स तदा तद्गुणप्रायं तं करोति शरीरिणम् ॥ ३ ॥
सत्त्वं ज्ञानं तमोऽज्ञानं रागद्वेषौ रजः स्मृतः । एतद् व्याप्तिमदेतेषां सर्वभूताश्रितं वपुः ॥ ४ ॥
तत्र यत्प्रीतिसंयुक्तं किञ्चिदात्मनि लक्षयेत् । प्रशान्तमिव शुद्धाभं सत्त्वं तदुपधारयेत् ॥ ५ ॥
यत्तु दुःखसमायुक्तमप्रीतिकरमात्मनः । तद्रजोऽप्रतिपं विद्यात्सततं हारि देहिनाम् ॥ ६ ॥
यत्तु स्यान्मोहसंयुक्तमव्यक्तं विषयात्मकम् । अप्रतर्क्यमविज्ञेयं तमस्तदुपधारयेत् ॥ ७ ॥
त्रयाणामपि चैतेषां गुणानां यः फलोदयः । अग्र्यो मध्यो जघन्यश्च तं प्रवक्ष्याम्यशेषतः ॥ ८ ॥
वेदाभ्यासस्तपो ज्ञानं शौचमिन्द्रियनिग्रहः । धर्मक्रियात्मचिन्ता च सात्त्विकं गुणलक्षणम् ॥ ९ ॥
आरम्भरुचिताऽधैर्यमसत्कार्यपरिग्रहः । विषयोपसेवा चाजस्रं राजसं गुण लक्षणम् ॥ १० ॥
लोभः स्वप्नो धृतिः क्रौर्यं नास्तिक्यं भिन्नवृत्तिता । याचिष्णुता प्रमादश्च तामसं गुणलक्षणम् ॥ ११ ॥
यत्कर्म कृत्वा कुर्वंश्च करिष्यंश्चैव लज्जति । तज्ज्ञेयं विदुषा सर्वं तामसं गुणलक्षणम् ॥ १२ ॥
येनास्मिन्कर्मणा लोके ख्यातिमिच्छति पुष्कलाम् । न च शोचत्यसम्पत्तौ तद्विज्ञेयं तु राजसम् ॥ १३ ॥
यत्सर्वेणेच्छति ज्ञातुं यन्न लज्जति चाचरन् । येन तुष्यति चात्मास्य तत्सत्त्वगुणलक्षणम् ॥ १४ ॥
तमसो लक्षणं कामो रजसस्त्वर्थ उच्यते । सत्त्वस्य लक्षणं धर्मः श्रैष्ठ्यमेषां यथोत्तरम् ॥ १५ ॥

मनु० अ० १२ श्लो० । ८ । ९ । २५-३३ । ३५-३८ ॥

[منو سمرتي اڌيايو ١٢ شلوڪ سنکيا ٨-٩، ٢٥ کان ٣٣ ۽ ٣٥ کان ٣٨].

[١] ارٿ: منش ان ريت ڀوڳيندو آهي، وچن ولي ۽ ليکو سياه کي جاءِ ڪري، اڻ سياه کي ڳوٺ ۽ وچولي ۽ اتڪرشٽ سياه جيو ڀاڳ ڪري. ۽ [هو] پڪ سمجهي ته اهي جيو جنم دوارا ڀوڳيندو شب سواءِ اُشڀ ڪرم ڪو ڪري ڀوڳيندو (سک ڏک) مڻ، جيو واڻيءَ سان ڪو ڪري، ڀوڳيندو (ڏک سک) واڻي، ۽ شرير سان ڪيل ڪرم جو (سک ڏک) شرير ٿو ڀوڳي. [ڏسو منو ١٢-٨]

[٢] جيو پوش، شرير سان چوري، پر استري ڳمن، سرپشٽ پُرش کي مارڻ وغيره (جهڙا) دشٽ ڪرم ڪندو ڀوڳيندي وڻ وغيره اهڙي (غير متحرڪ) جو جنم (ماڻيندو)، واڻيءَ سان پاپ ڪرم (ڪرڻ) ڪري پکين ۽ مرڳن [جهنگلي جانورن] وغيره جو، ۽ من سان دشٽ ڪرم ڪري چنڊال وغيره جو شرير ٿو ملي. [ڏسو منو ١٢-٩].

ستو، رج ۽ تم جو بيان:- [٣] جيون جي شرير ۾ جو گڻ وڌيڪ ٿو ٿئي، سو گڻ اُن جيو کي پاڻ جهڙو ڪري ٿو ڇڏي. [ڏسو منو ٢٣-٢٥]. [٤] آتما ۾ گيان هجي ته ستوگڻ،

جڏهن هن جيو جسي هوند ۾ جي اوديا ۽ گمان ورتي ٿيل ڪٽيهي وڃي، سڀ سدا شڪاتون ناس ٿين، ۽ ڏشٽ ڪرم نشٽ ٿا ٿين، تڏهن ٿي ان پرماتما ۾ ۽ جيو اماڻهي آتما اندر ۽ ٻاهر وياپي رهيو آهي، تنهن کي حاصل ٿو ڪري.

مڪتيءَ ۾ جيو جي هستي

پرشن - مڪتيءَ ۾ جيو پرميشور ۾ ملي [ليه] ٿي ٿو وڃي يا الڳ ٿو رهي؟

اتر - الڳ ٿو رهي، ڇو ته جي ملي وڃي ته مڪتيءَ جو سک ڪير ڀوڳي؟ ۽ مڪتيءَ جا جيترا به ساڌن آهن، سي سڀ نشفل ٿي وڃن، اها مڪتي ته نه پر جيو جي پرلي سمجهڻ گهرجي. جڏهن جيو عقي ڏنا ڪاريل پرميشور جي آگيا جو پالن، اُتم ڪرم، ستسنگ، يوگ ابياس سڀ ساڌن ٿو ڪري، سو ئي مڪتي ٿو پائي.

[تيتريه اپنشد، آنند وليءَ، انوواڪ پهرين ۾ چيل آهي ته]:—

सत्यं ज्ञानमनन्तं ब्रह्म यो वेद निहितं गुहायां परमे व्योमन् ।
सोऽश्नुते सर्वान् कामान् सह ब्रह्मणा विपश्चितेति ॥ तैत्ति० [आनन्दवल्ली अनु० १]

[اوتاس] جو جيو آتما پنهنجيءَ بڌيءَ ۽ آتما ۾ استٿت سچ، گيان ۽ انت آنند سروپ پرماتما کي ٿو ڄاڻي، سو اُن وياپڪ روپ برهم ۾ استٿت ٿي اُن "विपश्चित्" [اوتاس] انت وديا واري برهم سان گڏجي سڀني ڪامنائون پراپت ٿو ڪري. [اوتاس] جنهن جنهن آنند جي ڪامنا ٿو ڪري، تنهن تنهن آنند کي پراپت ٿو ڪري. اها مڪتي ٿي سڏجي.

مڪتيءَ ۾ سک ڪيئن ملندو؟ پرشن - جئن سنسارڪ سک شرير سان ٿا ڀوڳي سگهجن، تئن مڪتيءَ ۾ بنان شرير جي آنند ڪيئن ڀوڳي سگهندو؟

اتر - هيءُ سماڌان مٿي ڏنل آيا آهيون، تڏهن به وڌيڪ هي ٻڌو ته جيئن سنسار جا سک جيو شرير جي آڌار تي ٿو ڀوڳي، تيئن پرميشور جي آڌار تي مڪتيءَ جا سک جيو آتما ڀوڳيندو آهي. اهو مڪت جيو انت وياپڪ برهم ۾ پنهنجيءَ اڇا انوسار گهمي ٿو، شڌ گيان سان سڄيءَ سرشٽيءَ کي ڏسي ٿو، ٻين مڪتن جيون سان گڏ ٿو رهي، سرشٽي ودّيا کي سلسليوار ڏسندو ۽ سڀني لوڪ لوڪانترن ۾ جيترا به هي لوڪ ڏسجن ٿا ۽ نه ڏسجن ٿا، سڀني ۾ گهمندو ۽ سڀ پدارٿن جي سندس گيان اڳيان اچن، ڏسندو ٿو رهي. جيترو گيان وڌيڪ ٿو ٿئي اوترو ئي سندس آنند ٿو وڌي. مڪتيءَ ۾ جيو آتما نرمل ٿيڻ ڪري پورڻ گياني ٿي ٿو، کيس سڀني ويجهن پدارٿن جو گيان يٿارٿ ٿو ٿئي. اهو سک وشيش ئي سورڳ آهي ۽ وشيشن جي ترشنا ۾ ڦاسي وشيش دک ڀوڳڻ کي نرڪ ٿو چئجي. "स्वः"=سو يعني سک جو نالو آهي. "स्वः सुखं गच्छन्ति यस्मिन् स स्वर्गः" [اوتاس جنهن ۾ پاڪي سک ملي سو سورڳ آهي.] "अतो विपरीतो दुःखभोगो नरक इति" [اوتاس اُنهي وپريت دک ڀوڳڻ نرڪ آهي.] جو سنسارڪ سک آهي سو سامانيه سورڳ [ٿو سڏجي]، ۽ جو پرميشور جي پراپتيءَ سان آنند ٿو ملي سو وشيش سورڳ ٿو سڏجي. سڀ جيو سک پراپتيءَ ۽ دک کان ڇٽڻ جي اڇا سوڀاوڪ طور ڪندا آهن، پر جيستائين ڌرم نٿا ڪن ۽ پاپ نٿا ڇڏين، تيستائين کين

جا شريرملن ٿا، ۽ جڏهن ٻئي پاپ پُڻ برابر ٿيندا آهن ته روحاني منش جو جنم ٿو ملي. انهن ۾ به ٻئي اُتم، مڌيم ۽ نڪرشٽ [گهٽ] هئڻ ڪري، منش آدي [جاتين] ۾ به اُتم، مڌيم ۽ نڪرشٽ شرير ۽ سامگريءَ وارا ٿا ٿين. ۽ جڏهن پُڻ اڌيڪ هجي ۽ پاپ گهٽ، تڏهن [جيو] ديوتا [سُٺن ماڻهن] جو قالب وٺي ٿو. ۽ جڏهن پاپ اڌيڪ هجي ته ٻيو اڌم (ٻڇڙو) شرير ۾ ٿو اچي، ۽ پاپ جا ڦل ڀوڳي وري ٻه وچولي منش جي شرير ۾ ايندو آهي.

جنم مرڻ ڇا آهي؟ [جيو جي] شرير مان نڪرڻ جو نالو مرڻ ۽ شرير سان سنجوڳ ڪرڻ جو نالو جنم آهي. [جيو] شرير ڇڏڻ کانپوءِ يماليہ = यमालय يعني آڪاش واريءَ وايوءَ [هوا] ۾ ٿو رهي. ڇو ته ويد ۾ لکيل آهي ته "यमेन○वायुना" يعني يم وايو نالو [هوا] جو آهي جو ته گرڙ پراڻ وارو ڪلپت [من گهڙت] يم، انهيءَ خاص ڪنهن منش ٿا وڏهن سڀلاس ۾ لکندا آهن. ڀٽڪائن پوءِ ڌرمراج يعني پرميشور اُن جيو کي پاپ پُڻ موجب جنم ٿو ڏئي. هيءَ [جيو] وايو، جل، هواه شرير جي ڇڪن ڪوٺن بڻي جهڙي شرير ۾ ايشور جي پريرنا سان گهڙندو آهي. شرير ۾ داخل ٿيڻ کان پوءِ هو ستلوا ۽ ٻيو ۾ رهي، گرڀ ۾ اسٿت ٿي، شرير ڌارڻ ڪري ٻاهر ايندو آهي. جيڪي سندس ڪرم استري جي شرير ڌارڻ ڪرڻ جهڙا آهن ته استري جي ۽ جيڪڏهن پرش جي ڌارڻ ڪرڻ جهڙا آهن، ته پرش جي شرير ۾ پرويش ڪندو آهي. پر جي استري ۽ پرش جي سنڀوڳ مهل استري گرڀ جي اسٿرتا سمي رج ۽ ويرج برابر ٿيندا ته نپنسڪ [کُٽڙو] پيدا ٿيندو آهي. انهيءَ ريت ڪيترا پرڪارن جي جنم مرڻ ۾ جيو تيسين پيو ٿو رهي، جيسين اُتم ڪرم اُپاسنا ۽ گيان پراپت ڪري مُڪتي نٿو پائي، ڇاڪاڻ ته اُتم ڪرم آدي ڪرڻ ڪري [جيو کي] منش ۾ اُتم جنم [ٿو ملي]، ۽ مُڪتي ۾ مهاڪلپ تائين جنم مرڻ جي ڏکن کان آجو ٿي آنند ۾ ٿو رهي.

پرشن — مُڪتي هڪ جنم ۾ ٿيندي آهي يا انيڪ جنمن ۾؟

اُتر — انيڪ جنمن ۾. ڇو ته [منڊڪ اُپنشد جي ٢-٢-٨ ۾ چيل آهي ته]:—

भिद्यते हृदयग्रन्थिश्छिद्यन्ते सर्वसंशयाः । क्षीयन्ते चास्य कर्माणि तस्मिन् दृष्टे परावरे ॥
मुण्डक [२ खं० २ । मं० ८]

* انگريزي ۾ ڊاڪٽر پرلهمو ٿارڊ واچ اُن منش جو ترجمو هئن ڪيو آهي:— "سائيءَ ويمه ڏاين کان وڌيڪ سڄڻ پڻن جي ڦل ڀوڳڻ کانپوءِ ٻه وچولي ڏرجي جي منش جو جنم ٿو ملي." اُڙدوءِ واري "وڌيڪ ٻئي جا ڦل ڀوڳي" وغيره لکيو آهي يعني "وڌيڪ" شبد پنهنجي طرفان ملايو اٿس. اسان اُن پاٺ جو شبد اُرٿ ڪيو آهي.

○ رگويد ١-١٦٣-٢ ۽ يجرويد ٣٩-١٣ ۾ "يم" شبد وايوءَ جي اُرٿن ۾ آيو آهي. شتپٿ براهمڻ ١٤-٢-٢-١١ ۾ به ساڳيو اُرٿ آهي. پر سوامي جن جو اشارو رگويد ١٠-١٤-٨ ۽ ٥-١٦-٥ ڏانهن ٿو ڏسجي.

⊕ براوري ڪيترن ئي ڪمولن جي ٿيندي آهي. جهڙوڪ گيتا ۾، آيوءَ ۾، لوڪ ۾، اوپاءَ ۾ وغيره. جهڙي ڇنڊي ته هڪ ترلوڏهي الڳ رهجي ڏهي ٿاٽا لاءِ ڪنهن جي ٻن سمون براور آهي. ساڳيءَ ريت هتي به اهو موجب براوري سمجهڻي ۽ ڏسڻ ٿو موجب.

۽ آهي کهاڻ جهڙي جا ٽڪڙا ٿا رهن. ساڳيءَ ريت راڄا ڪي ۽ سنڌو لوم ڀڳون ٿي سمجهندي ترجمو لنڊ ٿئي آهي، پر ريت ڪي ڪتبڪڙ، پهر الوا ملي، جي مطالعي معاملن ۽ ڏولي، ٿي ۽ سمجهڻ سان ترجمو لنڊ اڻپورو رهي. الٻين ٿي عام عقل سمجهيو.

اُتر:- اِها سمجهه آڳاٽن جي آهي. جي شاهوڪار ڪي ٻچي ۽ لون کهار ٿيءَ، ۽ کهار ڪي ٻچي ۽ لون شاهوڪار ٿئي، ۽ شاهوڪار ڪنهن اُن کهار لڳ ته [چاهيندو] مگر کهار شاهوڪار لڳ چاهيندو، جنهن سڳ ڏک ڪجهڙو هجي ها. لم ڦي ٻهچي ٻهچي اوستا چاڙي لهي اوچ ٻڌڻ ڪونه گهرن ها. ڏسو! ڪڏهن جيو ۽ [ڪهن] وڌوان، ڄڃ آڻا، شرمان راڄا جي راڻيءَ جي ٻچي ۾ ٿيو اچي، ۽ پنو لهايسه سچيءَ ڪاماڻيءَ جي گهر ۾، ڪڏهن ڪي گهر ڪان وني سرونڌا سڳ ۽ ٻيءَ ڪي عمر پرڪار جا ڏک ڏٺا مان. ڪڏهن جڏهن جي لو ۽ [ڪس] سنڌر، سگهڻ واري جل آنديءَ سان اشان، ٻڪڙيءَ سان لاڙو ولايءَ، ۽ ڪمر ٻيٺڻ آدي ٻئا ٻوڪ ڏنا ڪرايسه لهن. ڪم ٻڌڻ گهري ۽ مصري آدي گهرج آهي ملاڻي ڏيڻا اٿس. ڪس ترس ۽ ڪي لاءِ ٿوڪر چاڪر، رانديڪا، سواريون ۽ اُتر استالن ۾ لاڏ سان آنڊ لو مليس، ٻئي جو جنم جهنگ ۾ ٿو ٿئي، اشان لاءِ ٻالي ۾ ٿڌ مليس، جڏهن ڪم پيٽ چاهيندو آهي، ۽ ڪم جي ٻدوان ڪس ڪڏهن ۽ جماڻن سان مارڻو ٿيو وڃي، لهايسه ڏرڏناڪ آواز سان روئي ٿو، پر ڪو ڪونه ٿو پڇس ڪالهه ڏي. ٻيا ٻڄ ٻاب ڪرڻ جي جيون ڪي سک ڏک لهندو ۽ پوسمرو ٿي ڏوش ايندو.

سکر ڏک ڪرم ٿي آهي:- پر ڏسو جي ڪرمن ڪرڻ ڪالسواءِ سک ڏک ملندا آهن، ته اڳين ترڪ سرڳ ۾ ته ڪٿڙ ڪوي. جو ته جلن پرمشور ڪين ٻڌي [ٻهچي لڳا الوسار] ٻيان ڪرمن جي سک ڏک ڏٺو آهي، ٿن مرڻ ڪانپوءِ ٻه جيون ڪي وڃس لهڪي سرڳ ۾، ۽ جهنڪي وڃس لهڪي ترڪ ۾ موڪلي ڏيندو، پوءِ سڀڪي جهڙ اڳ رهي ٿي پوندا. ڏوم ڪيندا جو ۽ چاڪاڻ ته ڏوم جي قل ٻاڻ ۾ سندڙ آهي. پرمشور جي نيت آهي ۽ جڏهن ولهيندو تڏهن ڪيندو. [جي اُتين آهي ته ماڻهن ڪي] ٻاپ ڪرمن ۾ ٿڙ ته رهي ڪري سنسار ۾ ٻاپ جيو واڌارو ۽ ڏوم جيو ناش ٿي ويندو. الڪري اڳين جنم جي ٻڄ ٻاپ الوسار ڪالوڪو جنم [مليو آهي]، ۽ ڪالوڪي ۽ ٿڙو جنم جي ڪرمن الوسار ايندڙ جنم لهندا آهن، [اهو تي لهڪ آهي.]

جيون ۾ ٻيٺ:- پرشن:- منش ۽ ٻين جسم آدڪن جي شرير ۾ جيو هڪجهڙا ٿي آهن يا ٻئي ٿي جاڳيءَ جا؟

اُتر:- جيو هڪجهڙا ٿي آهن، پر ٻاپ ٻڄ جي سنبت ڪري ملن [ڪيا] ۽ پوتر لهندا آهن.

پرشن:- منش جو جيو ٻين آدڪن ۾، ۽ ٻين آديءَ جو منش جي شرير ۾، ۽ استريءَ جو پرش جي ۽ پرش جو [جيو] استريءَ جي شرير ۾ آيندو ويندو آهي ڪه نه؟

اُتر:- هائو! اچي وڃي ٿو. ٻاپ وڌي وڃي ٿو ۽ ٻڄ گهٽ ٿئي ٿو ته منش جي جيو کي پشو آدي لهچ شرير، ۽ جڏهن ڏوم ۽ ٻڪ ۽ آڌوم گهٽ ٿو ٿئي ته ديون يعني وڌوان

ڳنڍيل جسم ۾ ڪيل پاپ پڻ اوسار [هن جسم ۾] ڏک سک ڏيڻ ڪري پرميشور نياءِ ڪاري
جنهن جو تون ذڪر ڪيو ٿو رهي.

ايشور نياءِ ڪاري:- پورشن:- هڪ جسم ڇڏڻ ڪري ئي پرميشور نياءِ ڪاري ٿي ٿو سگهي، جنهن سبب ڪان وڏو راجا جهڙي ڪري سو نياءَ، جنهن مالهي پنهنجي باغ ۾ (پنهنجي مرضيءَ موجب) ننڍا وڏا وڻ وڌاري، ڪنهنکي وڌڻ ڏي، ڪي ڪٽي ٿو، ۽ ڪنهنجي وڪڻا ڪري ٿو. جا وسڌ جنهنجي آهي، تنهنکي هو جهڙو وڻس تهڙو ڪري. اُن ايشور مٿان ڪو به نياءَ ڪرڻ وارو ڪونه آهي، جو کيس ڏنڊ ڏئي سگهي. الوا جنهنکان ايشور ڊڄي.

اُتر:- پرماتما جهڙي نياءَ چاهي ٿو، ڪرڻ ۽ ڪرڻ به آپاءُ ٿو ڪري، اهڙي ني هر پوڄا جي ڀوڳ ۽ وڏو آهي. جو نياءُ جي وڌ ڪري سو ايشور آهي ته! جهڙيءَ ريت مالهي ڪنهن مالڪ الوا ڪنهن هٿ يا ريت جي وڻ لڳائڻ ڪري، يا نه، ڪنهن ڄڻن وڻن کي وڌائي، ايوڪ کي رڌائي، ۽ ڀوڳ [وڻن] کي نه وڌائڻ ڪري ڏوهي ٿو ٿئي، ساڳيءَ ريت ننا ڪارڻ جي ڪجهه ڪرڻ ڪري ايشور کي به دوش لڳندو. نياءَ وارا ڪم پرميشور کي به اوس ڪرڻا آهن جاهن نه هو سوياءُ ڪري ٿو ۽ نياءَ ڪاري آهي. جي (پرميشور) جوڙين جهان ڪم ڪندو ته جڳت جي چڱن نياءِ ڪندڙ (ماڻهن) کان به گهٽ ۽ ننڍا جوڳ ٿي پوندو. جيڪا پوڳنا جي چڱن ڪرمن ڪرڻ ڪالسواءِ مان پرتينا ڪرڻ وارن ۽ دشت ڪرمن ڪرڻ وارن ڏنڊ ڏيندڙ، هن جڳت ۾ ڪيلا ۽ ڪاڪو ٿيو ٿي؟ اهڙي ايشور انياءِ ٿو ڪري ۽ اهڙي ئي هو ڪنهنکان ٿو ڊڄي.

ڪرم ڀوڳ:- پورشن:- پرماتما منهنکان ئي جهڙي جسم ۽ ڏيڻ وچار ٿو آهي اوترو ئي ڏاي ٿو ۽ جيترو ڪرم ڪري ٿو اوس اوترو ئي ڪري ٿو.

اُتر:- سنڌس وچار جهڙن جي ڪرم اوسار ٿيندو آهي ۽ نه ٿيءَ ريت. جي ٿيءَ ريت ٿئي ته ايشور ۽ انياءَ ڪاري ٺهي پوي.

پورشن:- سک دک وڏن ننڍن کي هڪجهڙو ٿي آهي، وڏن کي وڏي چنتا ۽ ننڍن کي ننڍي، جهڙي ڪنهن شاهوڪار جو لک روپئي جو لڪرار ڪچهريءَ ۾ هلندڙ هجي، ته هو اونهاري ۾ پنهنجي گهر کان ڪچهريءَ تائين پالڪيءَ ۾ چڙهي ويندو، ڪيس بازار مان لنگهندو ڏسي اگيائي لوڪ چوندا ته ڏسو پنج ۽ پاپ جو ڦل! هڪڙو پالڪيءَ ۾ آنند سان ويٺل آهي ۽ ٻيا پيرين اگهاڙي هيٺان مٿان اس ۾ سڙندا پالڪي کڻو ٿا وڃن. پر ٻڌيمان لوڪ کي انهيءَ سڌ آهي ته جيئن جيئن ڪچهري ويجهي ايندي ٿي وڃي، تيئن تيئن شاهوڪار جي ڄلي ۾ سندس وڏي وڏائڻ ٿو وڃي، ۽ ڪهارن کي آنند ٿيندو ٿو وڃي. ڪچهريءَ ۾ پهچڻ تي سيٺ صاحب هيڏانهن هوڏانهن وڃڻ جو وچار ٿو ڪري ته پوپالن وڪيل وٽ وڃان ته سرشتيدار وٽ؟ اڄ هارائيندس يا کٽندس؟ متان ڇا ٿيندو؟ [الهي ڪهڙو] ڪهار لوڪ تماڪ پيئندي، هڪ ٻئي سان ڳالهائيندي پرڻائيندي پرسن ٿي آنند ۾ سمهي ٿا پون. جي سيٺ جي جيت ٿي ته ڪجهه سکي، ۽ جي هار ته دک ساگر ۾ ٻڏي ويندو؛

ڇا چوڻ لئي ڪري سگهجي؟ وري جاگرت يا سمهڻ ۾ جسم ۽ روح وچ ۾ ٻه ڪيئي ڪري ته سمهڻ جي گهڙيءَ لئه ۾ جاڳرت آهي ۽ ڪهل وجود جي سمهڻ جو ڪئي ڪري سگهجي؟ وري جي اوهانکان ڪو پڇي ته [اچ ڪالهه] ٻاوهن ورهيه اڳي تو ڪئين ورهيه جي پڄڻ سمهڻ جي اڳين ڏينهن، ڏهن ٻڌي پورڻين سنت ۾ اوهان ڇا ڪيو هو؟ اوهان جو سوڻ هتي، ڪيئن اکيون ۽ شريس ڪهڙي پاسي ۽ ڪهڙي اوڙي هئا؟ ۽ [ان وقت] اوهان من ۾ ڪو ويچار ڪيو هو؟ [انهن ڪهڙو جواب ڏيندا؟] جڏهن هن شريرن آهن اوسنا آهي، ته انهن جسم جي ڳالهين بابت شڪ ڪرڻ ضروري بلڪل ٺاهه آهي.

ويتر ۾ سڪر:- ٭ سمجهڻ ئيو لئي، ڪافي اهڙي جو سڪي آهي. ته ڪو جيڪو سچي هڏهن جي ڏڪي ڪين ڏسي ڏسي ۽ ڇڪو ڏکي ان عرض وهي. ته جي ڪو ٻيو [ڪنڊيل] ۽ ايندو جسم جو ۽ اوسنان جاڳڻ گهڙي، ته جاڳي اٿي تو سگهندو. جاڳڻ لئه جيڪو گمان ۽ سڀ ان بابت [اندر] آهي. ۽ آهي تنهن ڳالهين ايترو جي جاڳڻ جون آهن ۽ نه جسم جون.

سقراط لاءِ سمجهڻ گهرجي:- پروتاگورس- جي جسم ڪي اڳي ۽ حالت جو گمان تئو رهي ۽ ايترو ڪيئن سوا ئو ڏئي، ته جسم جو سڀاءُ پڻ ته سگهندو. جاڳڻ ته جڏهن ڪنهن ادا سڪ بولڻ ته موت هلائو هڪ ڪيو هو ۽ هيءَ ڳالهه ان سچ آهي، تڏهن ئي ته هو پاڻ هڪ ڪان پڇي سگهندو.

اگهو:- اوهين ڪهڙين بزرگن جو نمونو ٿا؟

پروتاگورس:- پرابهي آدمي بوناني اوسان، آڱر ۽ پرڪارن جو.

اگهو:- ته ڀلا اوهان جسم ٻاهرين وقت بوقت راڄ، ڏين، پڇي، وڏا سچائي، ۽ عقلي، سو ڪتا ادي ڏکي ڏسي سنساري ۾ ڏسي ڪري گڏيل جسم جو گمان چوندا آهيو ڪريو؟ اڳيان ۽ واڄ ڏي هڪ هماري ٿئي ته سڀ نيدان پڇي ڪاوڙ واچ ته سمجهو ئو وئي، ۽ انهي انهن تو جاڳي سگهي. [جاڳڻ ته] هڪجي ونڊ وڏيا [علم طب] پڙهي ۽ ٻڌي ڪان ۾ ٻيهار وڌيڪ ور؟ ٿيندڙ حقيقي اپيو ته اهو ٿو ته سمجهي سگهي ٿو. ته جن ڪان ڪا ٻه ٻوهڙ ئي آهي، جيهيڪري ٿي ۽ ورڪ ڪيو انو، ساڳي ۽ ريس جيڪا ۾ ڏکي سک آدمي جي اهڙو جهڙي گهٽا ونڊي ڏسي اڳين جسم جو انسان چوڻ ٿا سمجهي وئو؟ اڳين جاڻڻ ئي لاءِ سهڻو ته ايترو ٻڌڻ لاءِ ئي ليندو، انهڪري جيو پاڻ هڪڙا ڪافسوس سچائي آدمي ڏکي ۽ ڀلا اڳين ڪڏ ڪهڙي ٻج جي واڄ، ڏين، سمجهي ۽ انهي ڪيئن [جسم ڪي] چو ڏنا آهن؟ ۽

٭ هاڻي ڪنهن جا ڪرم ڪي اهڙو دونڊا آهن آسمي پوءِ اڳين جسم جون ڳالهيون آسڪي سمجهڻ ليندڙ آهن. (مو ترجمو)

۵ باد ڪرڻ سان سمجهڻ ڏک ۽ پاپ اڪين اڳهان ئا اهي وڃن، لهڪري ٻاڌ ٿي ايڪ پرڪار جو مقاهدو (ڏسڻ) ئي آهي.

٥ پرابهي، آلوسان، آئهان، شبد، التميه، اوڪلپتي: سيو، ايسار، اهي آٺ پرمانڻ آهن جي ڏسو تفصيل سڪلاس ٿئين پر.

جيترا بہ لوڪ موجود آهن سي سمورا ايشور جا آهن ۽ اُنهن ۾ ئي سڀ جيو رهن ٿا. تنهن ڪري "سالوڪيہ" مڪتي بہ بنا اڀياس، (بنا اُدم جي پنهنجو پاڻ) ملي چڪي، "سامپيہ" ايشور سروويا پڪ هئڻ ڪري سڀني (جيو) اُهي ويجهو ئي آهن، تنهڪري "سامپيہ" مڪتي بہ پاڻمرادي مليل آهي. "سايوجيہ" جيو سرو ويا ايشور کان ننڍو ۽ چيتن هئڻ ڪري پاڻمرادو سمان آهي، تنهن ڪري سالوڪيہ مڪتي بہ پاڻ پنهنجي ملي چڪي. وري سمورا جيو سرو ويا پڪ پرماتما ۾ سمايل هئڻ ڪري (اُهي تي) اُن سان سنبنڌيل آهن، تنهڪري "سايوجيہ" مڪتي بہ پاڻمرادو مليل آهي. بنا ساڌنا جي ناستڪ، پاڻون جي مرڻ بعد ڪتن جو گڏهن ۾ گڏجي وڃڻ کي جيڪڏهن مڪتي ٿا مڃين، اهڙي (مڪتي) تہ ڪتن، گڏهن وغيره سانورن کي بہ مليل آهي.

مڪتي ڪيئن ٿئي؟ - اهي مڪتيون ڪينهن، بلڪ هڪ پرڪار جو بندڻ آهي، ڇاڪاڻ تہ اهي ماڻهو شوچو، مولش شلاڪ جيئن آسمان، سمير آسمان، شري پور، ڪيلاش، وتيڪسيہ گولوڪ کي ڪنهن خاص جڳھ اُستان ڪري سمجهندا آهن، جي اهي اُنهن جڳهن کان الڳ ٿيندا تہ مڪتي ڇڏائجي ويندي. اهو تہ اهڙي طرح آهي جو ماڻهو قيد ۾ آهي، جتي پاڻ سان انڌو ڪري بند رهي. مڪتي تہ اهائي آهي، جو جيڏانهن ارها ٿئي اوڏانهن اچي وڃي سگهجي، جتي اُٽڪ نہ پوي ۽ نہ ڀئو، نہ شنڪا ۽ نہ دک ٿئي. جو جيو ڄاڻي آهي اُهو مرڻ ۽ مرڻ کي ٽوڙي ڇڏي، [تنهن ڪري] جيو [وري پيدا ٿي] مڪتي سمي ٿي جيو ٿا وڃن.

جيو اُنيڪ آهن يا نہ؟ پوڇڻ:- جيو ڪيترا آهن ڪ گهڻا؟

اُتر:- گهڻا!

پوڇڻ:- جي اُنيڪ [جيو] هجن ها تہ انهن جيو ۽ مڪلوڪ جو ڳالهيون ڪيئن ٿين ها رهن؟

اُتر:- جيو اُنيڪ آهي، تہ حالِ ڏوشي ڪوٺجي، تنهن ڪري سمرتي لکي رهي. اُنهن مان سوالہ جنهن جي سان گيان ۽ ترڪيب ڪري، سو مڪتي سنڌي ۾ ميل ٿئي گيان پوليس نہ ڪري سگهي. گذريل جيو جي ڳالهہ نہ پيري رهڻ ڏيو. هن ديهہ ۾ بعد ۾ جيو ڪرپ ۾ هو، ٿوري لهيو، نہ پيو ڄاڻو، [اُن ڪانوڙ نہ] پهچن ورهين اندر جي جي ڳالهيون ٿيون آهن، تنهن سمرتي

---

* هتي پڙهندڙن سنسڪرت جي سنهارٿ پرڪاش ۾ ترجمو اُتل ئي ڪئي آهي. اڳ بہ ڪيترو ٿي پاڻ جو ترجمو لفظ ساهت آڌر ڪيو آهي. پر انگريزيءَ ۾ شري ڊاڪٽر چرنجيو ڀاردواج ٿا اڪن تہ "مڪتي کان پوءِ جيو اُنهن پنهنجي اسورتي، وقت کان پوءِ وري جيو ٿا وڃن." اصل عبارت ۾ مڪتيءَ جي معنيٰ وڪري شبد ئي ڪئي آهي. اُڻي وارن ۾ لکيو آهي تہ ڇاڪاڻ تہ مڪتيءَ ۾ رهيل آتمائن جي جيو ورلڊ ڏيساڻ شڪتا سڪندا آهن، ۽ هتي جو جڳت جي چڪر جيو وقتا ۽ مرڻ اچي ٿو آڌار رکي ٿو، ڇاڪاڻ تہ اُهي ۽ ٻوليہ جيو ۽ مرڻ ڄاڻي ٿيا ٿا آهن، تنهن ڪري مڪتيءَ کان پوءِ جيو نہ وري پنهنجي مدي لئي جيو ٿا وڃن.

ڪيترائي اهڙيون ڳالهيون اُن ڪري ياد ٿيون رهن جو ماڻهن جي من هتي جيو جي ڳالهين ۾ ئي سهو وقت قائل ٿو رهي.

سڀني پراڻن کي سدا اها رهي ٿي ته مان سدا ڇهڙو رهان، مران نه . ٻيءَ موت جي ڏک کان نه ڇٽو، अनिर्देश=اڻ ٻڌايل لو سڏجي. انهن پنجن ڪليشن کي يوگ اڀياس ۽ وڳيان سان هٽائي، نرمل جي پراڻي ڪري مڪتيءَ جي پورن آنند کي پرڪٽ ڪرڻ جي.*

مڪتي سنبنڌي ڀن ڀن وچار:- پرشن- هڙي مڪتي اوهان ٻڌو ٿا توڙي پرو ڪريو، تنهن جي. ڏسو! جيئن لوڪ موڪش شڪل شرڻ ۾ رهي مادي ڪري رهڻ ۾ ۽ عيسائي لوڪ چوٿين آسمان ۾ ۽ جتي ڏسڻ جو لوڪ ٿيو، گانا بجانا (ڪري)، ڪڙا ٿا پائي آنند لو ڀوڳي. ساڳيءَ ريت مسلمان ستين آسمان تي ۽ وام مارگي شري پور ۾ ۽ شنوي ڪيلاش ۾ ۽ وشنو ويڪنٺ ۾ ۽ ڪوکنيا گوسائين گولوڪ وغيره ۾ وڃي اگر استرين، کاڌا پيتا وستر، استاڻ وغيره کي پراپت ڪري آنند ۾ رهڻ مڪتي مڃيندا آهن. پوراڻڪ لوڪ सालोक्य=سالوڪيه، ارٿات ايشور جي لوڪ ۾ رهڻ، सानुज्य=سانوجيه (ارٿات) ننڍي ڀاءُ سمان ايشور سان گڏ رهڻ، सारूप्य=ساروپيه (ارٿات) اپاسيه (معبود) ديو جي آڪار جهڙو ٿيڻ، सामीप्य=ساميپيه [ارٿات] سيوڪ جيان ايشور جي ويجهو رهڻ सायुज्य=سايوجيه (ارٿات) ايشور سان گڏجي وڃڻ. انهن چئن○ پرڪارن جي مڪتي مڃيندا آهن. ويدانتي ماڻهو برهم ۾ لين ٿي وڃڻ کي مڪتي سمجهندا آهن.

اتر- اهي سڀ جي مڪتي آدي وشين تي ڳالهيون ۽ ڀصالهن جي ڳالهيون ۽ مسلمانن جي چوٿين آسمان ۾ ڏيکاريا ۽ سڪنداس . وام مارگي جو شري پور ۾ رهي لسڪهيءَ جهڙين استرين، مدي، ماس آدي کائڻ پيئڻ ۽ رنگ، راڳ جو ڀوڳ مڃيندا آهن، سو شڪان [ٿي سنسار جي ڀوڳن کان] ڪجهه به وڌيڪ ڪونهي . مهاديو ۽ وشنو جو روپ△ڌاري، پاروتي ۽ لڪشمي سمان استرين کي ڳالهي، انهن سان آنند ڀوڳڻ به سائين ٿي آهي. هتان جي شاعرڪاڻن ۽ راجائن جي (آنند ڀوڳڻ کان) وڌيڪ ايشور ٿي وڌيڪ لکيل آهي، نه اٿي (مڪتيءَ ۾) روڳ نه ٿيندو ۽ جواني سدا رهندي . هيءَ سندن ڳالهه مٿيا آهي، جو نه جتي ڀوڳ اتي روڳ ۽ جتي روڳ اتي ٻڍاپو اوس ايندو آهي . ۽ پوراڻڪن کان پڇجي ته اوهان جي چئن پرڪارن جي مڪتي نه ڪيڙي، ماڪوڙن، ڦڪڙن، پکين وغيره کي به بالمراد ملي، ڇاڪاڻ ته هي

* اچيتا، وشيا واسنائن ۾ ڦاٿل، آتما ۽ ورڇنا جي نه ڪرڻ ڪري مٿي جاڻايل اگر سنبنڌي ۽ وڳيان کان ڀروس ٿا سمجهي سگهن. سچار ۾ ڪلاش جون ڳوڙهه ڳالهيون اڳ گرو جي سمجهائڻ بنا ڏيان ۾ اچڻ ڪٺن آهن.

○ ٻائي ۾ پوراڻڪن جي پنجين قسم جي مڪتي ڏيکاري آهي ، پر رشي دياننددجي انڪري لکيون آهن جو پوراڻڪن ۾ ڪيترا "سانيه" مڪتي ڪري مڃن ۽ ٻيا "ساپيه". ان ڪري هر هڪ ڏر جون چئن پرڪارن جون مڪتيون ٿي ٿيون .

△ هتي ٻيان "ساروپيه" مڪتيءَ جو ڪٿان سمجهجي، ان چئن مڪتين "سالوڪيه" آديءَ جو ڪٿان اڳي ايندو .

ٻ ۾ ڪنڊ ۾ تنهن ٿي جي ٿيڻ جهڙا آدمي ايندا آهن وڌيڪ هندي ۾ 'پتنگ' ۽ فارسي ۾ 'پروانا' ڪوٺبو آهي، جيئن ۾ ٻيا ٿي جي جهڙا آدمي ايندا آهن، وڌيڪ به هندي ۾ 'پتنگ' ڪوٺبو آهي.

خاص ڪري برهم وديا جي بنا پرڪاش و ڏيان لڳائڻ گهرجي، جو نه هيء سڀئي وديائن پر سوکم وديا آهي، بنا ڪاليه ڀير آهي अमन=منن [اوڻاس] ايڪانس استان پر ولهي، جنڪي بنا ويو آهي تنهن لي ويچار ڪرڻ ۽ جنهن ڳالهه پرشنڪا ٿيوي سا وري پڇڻ، بنا مهل نه جميڪائهن ڳالهائيندڙ ۽ ٻڌندڙ اُهت سمجهن نه ٿيڇي سماڌان ڪن، ٿيون آهي निदिध्यासन=نددياسن [اوڻاس] ٻڌي مٿن ڪري ۽ شنڪا نون مٽي، سماڌيء پر ويهي انهن ڳالهين کي ڏسڻ ۽ سمجهڻ لہ جنهن لڏل يا ويچاريل هو سو انهن آهي يا نه، [اوڻاس] ڌيان يوگ * سان ڏسڻ، چوٿون साक्षात्कार=ساڪشاتڪار [اوڻاس] جهڙو پدارٿ جو سوروپ، گڻ ۽ سڀاء هجي، ٺيڪي جنهن جو تنهن سڃاڻڻ [اهو جنهن پرڪارن جو بنا] شروڻ، چتهتم اُو سڏجي.

تمو ۽ رج جو تياڳ ۽ ست جو گرهڻ:- سدا ٽموگڻ، اوڻاس ڪروڌ، آرس، موڙهتا آدي ۽ رجو گڻ، اوڻاس ايرکا [حسد]، دويش [دشمني]، ڪام [وشيو]، اُڀمان [مغروري] ۽ وکشيپ [من جي پريشاني] وغيره دوشن کان ٿيو رهي، ستو [ستوگڻ]، اوڻاس شانت سڀاء پوتر، وديا، ويچار وغيره گڻن کي ڌارڻ ڪري، (۱) मैत्री=مئتري اوڻاس سکي پرشن سان متر، (۲) करुणा=ڪروڻا اوڻاس دکي ماڻهن لي ديا، (۳) मुदिता=مدتا اوڻاس پنن آتمائن سان ٺيڪ رهڻ ۽ (۴) उपेक्षा=اپيکشا اوڻاس دراچارين سان نه پريتي رکي ۽ نه ويڙهه ڪري.‡

ڏهاڙي ٻه ڪلاڪ ڌيان:- مس آديء جي الدو جي پدارٿن کي ساکشاتڪار ڪرڻ لاء سڪهو [سمحجيء جو جاهڪ] ڏهاڙي گهٽ ۾ گهٽ ٻه ڪلاڪ ضرور ڌيان لڳائي، ڏسو اسين جيتي سوروپ هٿڻ ڪري لي ڪيان سوروپ آهيون ۽ من جا ساکشي [شاهد] آهيون، جاڪاڻ ته جڏهن من شانت الرا جنهن آلند وارو الوا واسنائن سان ٿيل ٿو ٿئي ته اُنکي جنهن جو تنهن ڏسون، ساکيء ويڄء اسين ٻاهرين ۽ اندرين آديء کي سڃاڻندڙ، اٿر ڏٺل پدارٿ کي سمرڻ ڪندڙ ۽ هيڪوڙي ڪال ۾ انيڪ پدارٿن کي جاڻندڙ، سڀاور ڌيندڙ ۽ ڪشش ڪندڙ ۽ سڀني کان الڳ آهيون، جي ائين نه هجون ها، ته سوتنتر ڪرتا هجون ها نه ٻڌو ٿا ڪندڙ اڏ شناڻا ڪڏهن لي سگهون ها.§

پنج ڪليش:-

अविद्याऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाः पञ्च क्लेशाः । योगशास्त्रे पादे २ । सू० ३ ॥

[اوڻاس اوديا، اسمتا، راڳ، دويش ۽ ابي نويش اهي پنج ڪليش آهن]، انهن مان اوديا جو سوروپ [اڳي] ٻڌائي آيا آهيون، الڳ هستي رکندڙ ”بدي“ کي آتما کان ڀن نه سمجهڻ अस्मिता=اسمتا آهي، سک سان پريتي رکڻ ”راڳ“ ۽ دک ۾ اپريتي ”دويش“ [اوٽ سڏجي]

* براجهن ڪال ۾ ڪٿا وشد پڪتين ۽ لوڪ دوارن ڪو سڏائس الوا ڪٿا وشد لوڪ ۽ تي سگهندي هئي، ته ورن لوڪ يرنالبا کي ٻوارثيا ڪري يوگ ابهاس دوارا اهو پرڪرڻ لوڪ ڪندا هئا، اوڻاس يرنالبا ڪين ستو اسٿو اوٽ اهڙ ڪرانيندو هو. (موليوار)

‡ هيء يوگ درشن جي ماڻ پاد جي هيڪ سولو جي ويا کيا آهي.

§ سوتنتر ڪرتا=ڪرم ڪرڻ ۾ آزاد، ٻوڻا ڪندڙ اڏ شناڻا=سڀني کي جوڙيندڙ ۽ وس ۾ رکڻ وارا.

پرسمجهو ۽ ٽالس [جي پيداوار آهن] ، انهي ڪان، ڪرمن ۽ سياه کي خالي ڪري، پرمالما جي آڳيا موجب، سڌس اڀياسا ۾ لڳو رهڻ، انهي ورت ۽ هٺ ۽ سرحتيءِ مان لاڀ پرائڻ ويراڳ ٿو سڏجي.

انهن ڪانيءَ ٽيون سماڌي آهي "सम्पत्ति षट्क= شٽڪ سمپتي"، اوٿاس جهن پرڪارن جا ڪرم ڪري ٿو:—

(١) "शम= شم" [اوٿاس] پنهنجيءَ اڳيا ۽ الهوڪرڻ کي اندر جي ڪمن کان هٽائي سڌالمن تي رکڻ ۽ آچرڻ ۾ لڳائڻ. (٢) "दम= دم" [اوٿاس] حڪمن آدي اندرين ۽ شرير کي وڪار وغيره وارن ڪرمن کان هٽائي جيجي الدوڪو [اندرين وس ۾ رکڻ] وغيره شڀ ڪرمن ۾ رڌل رکڻ. (٣) "उपरति= اپرتي" [اوٿاس] دشٽ ڪرم ڪرڻ وارن پرشن کان سدائين پري رهڻ. (٤) "तितिक्षा= تتڪشا" [اوٿاس] نندا، استتي، هاڃي لاڀ ڪٿي ڪهڙو به چوڻ ٿئي، ته به هرش سوڳ کي ڇڏي مڪتيءَ جي سادن ۾ سدا لڳو رهڻ. (٥) "श्रद्धा= شرڌا" [اوٿاس] ويد وغيره ستيه شاسترن ۽ انهيءَ گيان سان پرپور پورڻ آپت ودوان ۽ ستيه جي اپديش ڪندڙن مهاپرشن جي وچن تي وشواس رکڻ. (٦) "समाधान= سماڌان" [اوٿاس] چت جي ايڪاگرتا. اهي ڇهئي گڏجي ٽيون سادن ٿا سڏجن.

چوٿون سادن "मुमुक्षुत्व= ممڪشو" [اوٿاس] جنهن آءُ ۽ ٻڪ جي سڀاوَ کي ٻيا اَن جل جي بجو ڪجهه به نٿو وڻي، تيئن (مڪتيءَ جي اڳيا ڪندڙ کي)، مڪتيءَ ۽ مڪتيءَ جي سادن کانسواءِ ٻي ڪنهن ۾ به پريت نه هجي . اهي چار سادن آهن ۽ چار *"अनुबन्ध= انوبنڌ" آهن. اوٿاس [جن] سادن کان پوءِ [اوس] اهي ڪم ڪرڻا ٿا پون.

(١) [اڌڪاري]:— انهن مان جو پرش انهن چئن سادن سان ٻڪت اوٽئي، سوئي موڪش جو اڌڪاري ٿو ٿئي. (٢) سمبنڌ برهم سان ميلاپ، اوٿاس مڪتيءَ جي وشيه ۽ ويد آدي ستيه شاسترن کي، جن ۾ مڪتيءَ جو ورڻن ڪيل آهي، جنن جو ٺيڪ سمجهي ڪري پنهنجيءَ بڌيءَ ۾ جمائڻ يا استوار ڪرڻ. (٣) وشيه سڀئي شاسترن ۾ پراپتيءَ [ورڻن ڪيل وشيه] پرمهر، انهن کي پراپت ڪرڻ جي وشيه [لکش رکڻ] واري پرش جو نالو "विषयी= وشيي" آهي. (٤) پريوجن، سڀئي دکن جي نورتي [ناس ٿيڻ] پرمانند کي پراپت ڪري مڪتيءَ جو سک ملڻ. اهي چار انوبنڌ ٿا سڏجن. انهن کانپوءِ چئن پرڪارن جا شرون [ٻڌڻ] آهن:—

پهريون श्रवण= شرون:— [اوٿاس] ودوان اپديش ڪري ته شانتيءَ ۽ ڌيان سان ٻڌڻ.

* انو= پوءِ ۽ بنڌ= بنڌن. اوٿاس، اهي بنڌن جن کي سادن کانپوءِ آچرڻ گهرجي.

○ اوٿاس انهيءَ جي جرحه پراپت ڪرڻ ضروري اتو ابنِ آهي ۽ ان لاءِ مٿي ڄاڻايل چئن سادن کي آچرڻ ڪرڻ گهرجي.

لاوشيه شبد جا ڪيئي ارٿ آهن— (١) جنهن ته مضمون يا ڳالهه. (٢) مراد، پريوجن، لکش= اها وستو جنهن کي هڪ ڄاڻو هجي، جو اوهر کي پهچڻ اثر لکش ڄاڻائي، سڌس پراپتيءَ جو ته پهڻ راست آدم لو ڪري ٿيهڪي وشيهي ڄاڻو آهي .

ٽيون ڪارڪ شرير جنهن ۾ سنهڙي اڻانسڪ ٿوري لنڪ ٿي رهي. اهو روپ هنڌ هڪري هرهنڌ وياپڪ ۽ سڀني جيون لاءِ هڪجهڙو آهي.

چوٿون توريه يا ڪارڻ شرير اهو آهي، جنهن ۾ سماڌي لڳائڻ ڪري ۽ پرماتما جي آنند سروپ ۾ جيو مگن ٿيندا آهن. انهيءَ سماڌيءَ جي سنسڪار مان انهن ٽنهي ئي شريرن جو پراڪرم (همت)، مڪتيءَ ۾ به جيئن جو تيئن سهائڪ رهندو آهي.

انهن سڀني ڪوشن وارين اوستائن کان جيو نرلپ آهي، ڇو ته سڀ جاڳڻ ٿا ته جيو اوستائن کان نيارو آهي. جاڳڻ ته مرڻ وقت سڪون جوڙيو آهي ته جيو نڪري ويو. انهيءَ ڪري جيو سڀني جو پريرڪ (چورينديندڙ) ۽ ڌارڻ وهندڙ)، سڀني جو ڏسندڙ (مثي ڪندڙ) ساکي [ڏسڻ وارو] ڪرتا ۽ ڀوڳتا سڏبو آهي، جي ڪو ائين چوي ته جيو ڪرتا ڀوڳتا نه آهي، سو سمجهو ته اگيانيءَ ۽ اوويڪي آهي. ڇا جيو جي جيڪي هي سڀ جڙ پدارٿ آهن، تن ۾ ڏک سک ڀوڳڻ ۽ پاپ پنيه ڪرڻ جي شڪتي آهي ڪانه. ها انهيءَ سنبنڌ سان جيو پاپ پنيه جو ڪرتا ڏک سک جو ڀوڳتا آهي.

جڏهن اندريون وشين سان، من اندرين سان ۽ آتما من سان ملي پراڻن کي پريرنا ڪري چڱن يا مدن ڪرمن ۾ لڳائي ٿو، تڏهن هو (آتما) ٻاهرمکي ٿي [ٻاهرين وشين ۾ ڏسي] ٿو وڃي. انوقت [چڱا ڪرم ڪندي] اندر مان آنند اتساهه ۽ نڀئتا ۽ برن ڪرمن ڪندي ڀؤ، شڪ ۽ لڄ اٿين ٿا، انهن اعالي انترجامي پرماتما جي سکيا (پريرڻا) آهي، جو ان سکيا موجب هلندو، سوئي مڪتيءَ مان انهن ڪل سک ڀوڳيندو ۽ جو اڻنڌ هلندو، سو بنڌن مان اپجندڙ ڏک ڀوڳيندو.

ٻيو سماڌي هووٿراڳيه:- "وٿراڳيه" اڻاسي وويڪ سان سٺ استه کي سڃاڻي، تنهن مان سٺ وهنوار گرهڻ ڪري ۽ استه وهنوار تياڳڻ وويڪ تو سڏجي. پرٿويءَ کان وٺي

سڌارٿ پرڪاش سنه ١٩٢٨ع جي مهاشه راجپال جي ڇپايل ايڊيشن ۽ ڏهين ايڊيشن ۾ ڇاپايل آهي ته "هي ٻيو نروڪ شرير (سوياوبڪ) مڪتيءَ ۾ نه رهندو آهي. اسانجي وچار ۾ انهن سڀني ٻن ڪاپي آهي. نروڪ جي بدران اپروڪ لفظ گهرجي، جنهن سڌارٿ جاپي واري سڌارٿ پرڪاش ۾ آهي. اڳ ڪنهن ڪمپوزيٽر ٻال مان اپروڪ جي بدران اوپروڪ ڇاپي ڇڏيو ٿو ڏسجي.

ڪامرج اهو آهي ته مڪتيءَ ۾ هيءُ ونت سوکشم شرير جو وڳو سواواپڪ باڳڻ ٿي رهندو آهي، هنديءَ جي لفظ جو نڪ ته هن ڳالهه جي پشٽي ڪوي ٿو، ڪريا (فعل) "رهتا هي" (عدد واحد) ايڪ وچن ۾ آهي. اڻاسي هڪ شرير اٿوا سوياوڪ اپروڪ شرير ٿي پوندو آهي. انهي جو بيچ هي ها ته ڪريا بهووچن (عدد جمع) ۾ "رهتي هن" هجي ها.

هاڻي پاشا جي سنٿارٿ پرڪاش ۾ انهن ٻنهي هنڌن تي "وڏاڳيه" جي بدران "وويڪ" شبد پيل آهي. انگريزي ۽ اردوءَ سنٿارٿ پرڪاش ۾ "وٿراڳيه" لکيل آهي. مرهٺي واري سائين "وويڪ" ئي لکيو آهي.

آئند کي ٻرڪ لاءِ اعمت شڪستون، مکرم ۽ ساڏن ڪون)، جي جهرن ۾ مڪمهن، ان مڪري لي هر الدت سڪ لتا ٻوڪي سگهن! جنهن ساڏن انتم آهن، تنهن ڪل انهم ڪنڊهن ۾ لي تا سگهن، جي مڪتيءَ مان مڪره جهو مرلي هن سنسار ۾ لڌ آهي، ته سنسار جو (آچمد) [redacted] (لمڪ ڪي) اولاس (سنسار ۾) جمر ڪني وجهڻ گهرجي.

پرشن:- جيڪڏهن جيو مڪت ٿي ٿو، تڏهن انهيءَ لوان بعد ڪري سنسار ۾ وري لو جڏي، الڪري (سنسار) جهرن ڪان خالي نٿو ٿئي.

اتر – (١) جي انهن هجي، ته جيو انهم [ٽالي] ٿي پرن. جاڪاڻ ته جمهجي اُنهي ٿي ٿئي، لنهجو ناش ۽ اوس ٿو ٿئي. پوءِ ته اوعالهي ممت الوسار مڪتي پائي مڪري ته [جيو] مري نا سگهي، (٢) مڪتي انتم ٿي ٿيڻي ۽ مڪتيءَ جي استان لي ڏاڍي ٻيهه لي ٻوندي، جاڪاڻ ته اُنسي لولي وڌ ٻنڪ ۽ لمڪال مڪجهه ۾ ته مڪل مڪري وارداري جهڙي مڪا سيما ته رهندي، (٣) دک جي انهن ڪالسواءِ سک مڪجهه ۾ ته لي سگهندو، جڏهن مڪڙو ته هجي، ته منر [مڪهنڪي جهنم] ۽ جي ملو ته هجي، ته ڪڙو ڇا کي چئجي؟ جاڪاڻ ته ٻارڪ ٻنهي جي اڏهن ليندي آهي، ڇاڏهن هڪڙيءَ [ونسعره جو] سواد لئي، جهڙي ورڌ هجي. جڏهن ته مڪر مٺا ٻدارمڪ ڪالمندو پيئندو رهندو، تنهنڪي اهو سک نه ملندو، جهڙو سڀني ٻرڪارن جي ورس ٻوکهندڙ کي ٿو ملي. (٤) جي انهن ۽ الست وارن مڪرمن جو انست ڦل ڏيڻي جڏي ته سندس لولاءِ لمت لي وڃي، (٥) جو جهرو ٻار ڪئي سگهي، تنهن لي اولرو وڪڻ لي ٻلڀان ٻرش جو ڪم آهي. جڏهن هڪ مڻ ٻار ڪلمڊو جهڙي مٺي لي ڏهه مڻ ٻار وڪمڊو جي لندا لي ڪئي، لڏن لي الگهم ۽ الب سامرٿ [لوري ڪيان ۽ لوريءَ شڪتيءَ] واري جمو لي ٻيهڙ سڪ جو ٻار وجهڻ انجو لاءِ ۾ ٺيڪ نه آهي. (٦) جي ٻرمشور لوان جهو اُنهن مڪندو لسو رهي، ته جهون ڪارڻ مان [جيو] اُنهن ٽا لمن سو ڪئي ويندو. جاڪاڻ ته ڏن مڪرش [مزار] ڪئي ڪيڏو ۽ وڏو هجي، ته ۾ جهون مان رکو ڪٽ ٻئي ٿيندي ۽ اوٽ ڪجهه ۽ ڪاڻ ۽ اُنجو ڪڏهن نه ڪڏهن اوس ڏيوالو نڪرندو. تنهڪري مڪتيءَ ۾ وڃڻ ۽ اتان موٽي اچڻ واري جهڪا وڌرسنا آهي، سا ٺيڪ آهي. [٧] ڇا مڪو ٻراٿي لرو ڙي ٿيڻ ڪان جمر ٿيڻ يا ٿاهيءَ جي ڏک کي چڱو لو سمجهي؟ جي اُتان [مڪتيءَ مان] موٽڻ نه هجي، ته جمر ٿيڻ [۽ مڪتيءَ ۾] ايترو لي ٻيهڙ رهندو ته مڪتيءَ ۾ ٻرورهير ڪرڻو نه ٻوي [۽ جمر ٿيڻ ۾ ڪرڻو لو ٻوي]. (٨) ۽ [جي مڪتيءَ ڪان موٽڻ نه هجي ته] ٻوهر ۾ لمن ٿيڻ ۽ سمند ۾ ٻڏي مرڻو آهي.

ٻرمشور سمان جيو سدا مڪت ٿي نٿو سگهي

پرشن:- جهڙيءَ ريت ٻرمشور نت مڪت ۽ ٻورڻ سگهي آهي، تڏهن جيڪڏهن جيو به سدائين مڪت ۽ سکي لي ٻوي، ته جهڪر ڪهڙو دوش ته اچي.

اتر – ٻرمشور انست سو روپ سامرٿ ڪڻ ڪرم ۽ سڀاءَ وارو آهي، تنهڪري ڪڏهن به اُوديا ۽ دک جي بنڌن ۾ ڦاسي نٿو سگهي. [انهي اچ] جمر مڪتستمڪ ڪاليوءَ ۾ ستي

اوڊيا، لومڙ، وغيره ڏوهن، وڌيڪ تشدد جا ٻه ٻرڙ [جو سواءِ]، جهڙو [وڏو] ۽ ڏک [پرڪو]، [ايهو مان] پورن پورن [ڏوهن جي] ڇڏجڻ ڪري اڳيان اڳيان [ڏيکاريل] ڏوهن ڏور ٿيندا آهن، جنهن ڪري مڪتي ملندي آهي، جا سدائين استر اپي رهي. ●

اتر - اهو ضروري ڪونهي ته آنند شبد جو ارٿ "سڀ سک" ٿئي. جئن چيو آهي ته " अत्यन्तं दुःखमत्यन्तं सुखं चास्य वर्तते "

[ڀاڳوت] ۾ ماڻهوءَ کي انيڪ ڏک يا انيڪ سک آهي. اُن مان رڳو ايترو سمجهو ته اُن کي گهڻو ڏک يا گهڻو سک آهي. ساڳيءَ ريت مڪتيءَ ۾ آنند شبد جو ارٿ سمجهڻ گهرجي.

مڪتيءَ جو سمو :- پرشن - ڇا جيو مڪتيءَ کان موٽي ٿو اچي ته [پڻ ڀلا] ڪو ڪيترو وقت تائين مڪتيءَ ۾ رهي؟

اتر — ते ब्रह्मलोके ह परान्तकाले परामृतात् परिमुच्यन्ति सर्वे ॥ मुण्डक ३ खं० २ मं० ६ ।

هيءَ منڊڪ اپنشد جي [٣-٢-٦] جو وچن آهي. اُرٿات اُهي مڪت جيو مڪتيءَ پراپت ڪري ۽ پرمشر ۾ آنند جو لطف ... رهندا آهن [جيسيتائين پرانتڪال مڪتيءَ واري] ڪرمن جو ڦل ڪين ملي چڪي ٿو، ۽ وري مها ڪلپ ڪالهه مڪتيءَ جو سک ڇڏي سنسار ۾ ايندا آهن. اهو حساب هن ريت آهي:- ٽيتاليهه لک ۽ ويهه هزار سالن جي هڪ چوڪڙي، ٻن هزار چوڪڙين (٨،٦٤٠،٠٠٠،٠٠٠ سالن) جو هڪ (برهم) ڏينهن ۽ (برهم) رات، اهڙن ٽيهه ڏينهن راتين (٢٥٩،٢٠٠،٠٠٠،٠٠٠ سالن) جو هڪ مهينو، اهڙن ٻارهن مهينن جو (ارٿات ٣،١١٠،٤٠٠،٠٠٠،٠٠٠ انساني ورهين جي سالن جو) هڪ (برهم) ورهيه ۽ اهڙن سؤ ورهين جو (ارٿات ٣١١،٠٤٠،٠٠٠،٠٠٠،٠٠٠ انساني ورهين جي سالن جيترو) هڪ پرانت ڪال (مها ڪلپ) ليکبو آهي. اهو انگ ڪري ليکو سمجهي وٺو. مڪتيءَ جي سک ڀوڳڻ لاءِ ايترو ئي ڪال آهي.

مڪتي سمها واري ٿئي ٿي :- پرشن - ڇا سنسار ۽ گرنٿ ڪارن جو اهو ئي مت آهي ته [مڪتي اها آهي] جنهن مان وري موٽي جنم مرڻ ۾ نه اچجي.

اتر - اها ڳالهه هن ليکي نٿي سگهجي، ڇاڪاڻ ته جڏهن ٿوريائين جيئڙ جو سامرٿ، شرير آدي پدارٿ ۽ ساڌن سما وارا آهن، تڏهن سندن ڦل اننت ڪيئن ٿي سگهندو؟ اننت

● ليکڪ ڏوهن جي ١-١-٢٢ جو شبد ارٿ هيٺ آهي:-

(ڪڏ) هن ارٿات ڏک ٿان (آنند) ڀلڪل (ومرڪمو) جي وچ (اسه وڪ) مڪتي آهي.

ليکڪ ڏوهن جي ١-١-٢ جو ارٿ هن ريت آهي :- ٿورو گيان ملڻ ڪري مها گيان جو ناس ٿو ٿئي. مها گيان جي ناس ٿيڻ ڪري راڳ ڏويش (اُلفت ۽ نفرت) وغيره ڏوهن جو ناس ٿيندو آهي. ڏوهن ناس ٿيا ته پرورتي (ڪاهي لوڙ) جو ناس ٿو ٿئي. پرورتي ناس ٿيڻ ته ڪرمن جو خاتمو ٿو ٿئي. ڪرمن جي نه هجڻ ڪري پرارٻڌ (قسمت) جو ٺهڻ بند ٿو ٿئي. پرارٻڌ جي نه هجڻ ڪري جنم مرڻ اتا نه ۽ جي جنم مرڻ ٿي نه ٿيا ته ڏک سک ڪٿي ريت ملي سگهندا؟

अनावृत्तिः शब्दादनावृत्तिः शब्दात् ।। शारीरिक सूत्र [४ । ४ । २२]
यद्गत्वा न निवर्त्तन्ते तद्धाम परमं मम । भगवद्गीता । *

[شبد ارٿ:]— اُها اڻاسي مڪتيءَ آتما موٽي نٿي اچي، موٽي نٿي اچي، (چاندوگيه اپنشد ٨-١٥-١)، ويد کي ڄاڻڻ وارو موٽي اچڻ ڪونهي، موٽي اچڻ ڪونهي، (ويدانت درشن جو شاريرڪ سوتر ٤-٤-٢٢)، اهو پرم ڌام جنهن ۾ وڃڻ کانپوءِ آتما وري جنم ڪونه ٿي اچي، سا منهنجي آهي، (ڀڳوت گيتا اڌياءِ ٨، شلوڪ ٢١) انهن وچنن مان اهو ثابت ٿئي ٿو ته مُڪتي اُها آهي، جنهن کان پوءِ ڪڏهن به سنسار ۾ نه اچجي.

اتر— اِها ڳالهه ٺيڪ نه آهي، جو نه ويد ۾ اهو لکيل آهي:—

कस्य नूनं कतमस्यामृतानां मनामहे चारु देवस्य नाम ।
को नो मह्या अदितये पुनर्दात् पितरं च दृशेयं मातरं च ॥ १ ॥
अग्नेर्वयं प्रथमस्यामृतानां मनामहे चारु देवस्य नाम ।
स नो मह्या अदितये पुनर्दात् पितरं च दृशेयं मातरं च ॥ ऋ० मं० १ सू० २४ मं १, २ ॥
इदानीमिव सर्वत्र नात्यन्तोच्छेदः ॥ २ ॥ सांख्यसूत्र १ । १५९ ॥

پرشن— O [جي روپ ۾ ڀاوارٿ]:— اسين ڪنهنجو نالو پوتر سمجهون؟ ناش رهت پدارٿن جي وچ ۾ رهندڙ ڪهڙو ديو سدا پرڪاش سروپ آهي؟ ڪهڙو اسانکي مُڪتيءَ جا سک ڀوڳائي وري هن سنسار ۾ جنم کي ڏئي ۽ ماتا پتا جو درشن ڪرائي؟
[رگويد منڊل ١ سوڪت ٢٤ منتر ١].

اتر— [جي روپ ۾ ڀاوارٿ]:— اسين اُن پرڪاش سروپ، اناديءَ، سدا مُڪت پرماتما جو نالو پوتر سمجهون، جو اسانکي مُڪتيءَ ۾ آنند ڀوڳائي وري پرٿويءَ تي وري ماتا پتا جي سمبنڌ ۾ جنم ڏئي، ماتا پتا جو درشن ڪرائي، اهوئي پرماتما مُڪتيءَ جو پربنڌ ڪرڻ سڀ جو سوامي آهي. (رگويد منڊل ١ سوڪت ٢٤ منتر ٢).

جيئن هينئر (ڪي) جيو بنڌ ۾ (ڪي) مُڪت آهن، تيئن ئي سدا رهندا آهن. بنڌن ۽ مُڪتيءَ جو سروٿا ناس ڪڏهن به ڪونه ٿيندو [ڪو جيو] سدا مُڪتيءَ ۾ يا سدا بنڌن ۾ نٿو رهي.
[سانکيه درشن ١-١٥٩].

دک جي اتيَنت نورتيءَ جو ارٿ— پرشن—

तदत्यन्तविमोक्षोऽपवर्गः ॥ न्याय १ । १ । २२ ॥
दुःखजन्मप्रवृत्तिदोषमिथ्याज्ञानानामुत्तरोत्तरापाये तदनन्तरापायादपवर्गः ॥ न्याय० [१ । १ । २]

اُن ماس دک کان الڳ ٿي وڃڻ کي مُڪتي ٿي سڏجي، ڇاڪاڻ ته جڏهن مٿيا گيان،

---

* هيٺ ڏنل وچن ۾ ڀڳوت گيتا ۾ ڏنل سنسڪرت شلوڪ ۾ وڌيڪ شبد جو ڀاڱو پيل آهي اُن جو پڻ اصل ڪونهي.

O هتي اُرش ٻين پرشن جهڙن شبدن ڪتب آندا جگياسوءَ جو ڪم نه آهي. نڪي ڪي اُتر رشي دياننند جو آهي، پر رگويد جا ٻه منتر ويد منتر ئي پرشن اُتر جي روپ ۾ ڏنل آهن.

جو لنگهه اسٿو ٿو رهي ۽ آنند پوروڪ اُوقات موڪش ٿو ڀوڳي
[ڇاندوگيه اُپنشد ۾ ورنن آهي ته]:-

य आत्मा अपहतपाप्मा विजरो विमृत्युर्विशोकोऽविजिघत्सोऽपिपासः सत्यकामः सत्यसङ्कल्पः सोऽन्वेष्टव्यः स विजिज्ञासितव्यः सर्वांश्च लोकानाप्नोति सर्वांश्च कामान् यस्तमात्मानमनुविद्य विजानातीति ॥

[छान्दो० ८ । ७ । १]

स वा एष एतेन दैवेन चक्षुषा मनसैतान् कामान् पश्यन् रमते ॥ य एते ब्रह्मलोके तं वा एतं देवा आत्मानमुपासते तस्मात्तेषां सर्वे च लोका आत्ताः सर्वे च कामाः स सर्वांश्च लोकानाप्नोति सर्वांश्च कामान्यस्तमात्मानमनुविद्य विजानातीति ॥ [छान्दो० प्र० ८ । खं० १२ । मं० ५ । ६]

मघवन्मर्त्यं वा इदꣳ शरीरमात्तं मृत्युना तदस्याऽमृतस्याऽशरीरस्यात्मनोऽधिष्ठानमात्तो वै सशरीरः प्रियाप्रियाभ्यां न वै सशरीरस्य सतः प्रियाप्रिययोरपहतिरस्त्यशरीरं वाव सन्तं न प्रियाप्रिये स्पृशतः ॥

[छान्दो० प्र० ८ । खं० १२ । मं० १]

[اُوقات] جو پرماتما سڀني پاپن، ٻڍاپي، مرتيو، شوڪ، ڏک ۽ اُڃ کان رهت ۽ ستيه ڪام ۽ ستيه سنڪلپ آهي، تنهن جي کوجنا ۽ تنهن کي ڄاڻڻ جي اِڇا ڪرڻ گهرجي، جنهن پرماتما جي سمبنڌ ڪري مُڪت جيو سڀني ڪامنائن کي پراپت ٿو ٿئي، جو پرماتما کي ڄاڻي ڪري موڪش جا سادن ۽ پاڻ کي شڌ ڪرڻ جا طريقا ڄاڻي ٿو، سو جيو هن مُڪتيءَ ۾ وڃي جيو شڌ ۽ ديويه مَن ۽ شڌ من سان ڪامنائن کي ڏسندو، پراپت ڪندو، رمندو رهي ٿو [ڇاندوگيه ٨-٧-١].

جو هي [جيو] برهم لوڪ، اُوقات درشنيه [ڏسڻ جوڳو] پرماتما ۾ اسٿو رهي موڪش جي آنند کي ڀوڳين ٿا، ۽ ان پرماتما جي، جيڪو سڀني جو انترجامي آتما آهي، تنهن جي اُپاسنا مُڪتيءَ جا اُڀلاشي وِدوان ڪندا آهن. اُن [پرماتما] کان ئي ڪين سڀ ڪو لوڪ ۽ سڀ ڪامنا پراپت ٿيندي آهي، اُوقات جيڪو جيڪو سنڪلپ ڪندا، تيڙو تيڙو لوڪ [اسٿان] ۽ تيڙي تيڙي ڪامنا [خواهش] پوري ٿيندي. اُهي مُڪت جيو اِستول شرير ڇڏي، سنڪلپ مَيه شرير [جسم اُوقات] سان آڪاش ۾ پرميشور ۾ رمندا ٿا رهن [ڇاندوگيه ٨-١٢-٥ ۽ ٦].

ڇاڪاڻ ته جي [اِيڪ] شرير وارا آهن، سي سنسار جي ڏک کان ڇُٽي نٿا سگهن، جئن اِندر کي پرجاپتيءَ چيو هو ته هي پرم پوڄ ڌن وارا پرش! مرڻ هن اِستول شرير جو ڌرم آهي ۽ جئن شينهن جي وات ۾ ٻڪري هجي، تئين ئي هيءُ شرير مرتيو جي منهن ۾ رهي ٿو، اهو شرير هن مرڻ ۽ شرير رهت جيو آتما جو نواس اِسٿان آهي، انهيءَ ڪري جيو سک ۽ ڏک ۾ سدا ڦاٿل ٿو رهي، شرير ڌاري جيو جي سنساري پرسنتا ڇڏائي اوس نٿي ٿي، پر جيڪو بي شرير رهت مُڪت جيو آتما کي سنسارڪ سک ڏک ڇُهي نٿا سگهن، هو سدا آنند ۾ ٿو رهي. [ڇاندوگيه ٨-١٢-١].

مُڪتيءَ کان موٽي اچڻ:- پرشن:- جيو مُڪتيءَ کي پراپت ٿي ڪري ورِي جنم مرڻ روپي ڏک ۾ ڪڏهن ايندا يا آهن ڪي نه؟ ڇاڪاڻ ته:-

न च पुनरावर्त्तते न च पुनरावर्त्तत इति ॥ [उपनिषद्वचनम् छां० प्र० ८ खं० १५]

پوندو آهي. سندس ٻاهر (رکو لڳائي ويهي) شرير ڇڏيندو اٿس. جنهن شرير جي آڌار تي رهي اندرين جون گولڪن جي دوارا جيو (هن جڳت ۾) سڀ ڪم ڪندو آهي، تن تي هو ٻئهجيءَ شڪتيءَ سان مڪتيءَ ۾ بہ سمورا آنند ڀوڳي ٿو ورتي:

مڪتيءَ ۾ جيو جون شڪتيون

پرشن- سندس شڪتي ڪيترن پرڪارن جي ۽ ڪهڙي آهي؟

اتر- مکيہ ۽ هڪڙي پرڪار جي شڪتي آهي. پر (١) بل، (٢) پراڪرم [همت]، (٣) آڪرشڻ [ڪشش]، (٤) پريرڻا [پرياڻ ڏيڻ]، (٥) گتي [هلڻ]، (٦) ڀيشڻ [ڀؤ ڏيکارڻ]، (٧) وواچن [ورڇڻ]، (٨) ڪريا [ڪر ڪرڻ جي سامرٿ]، (٩) اُتساهه، (١٠) سمرڻ [ياد ڪرڻ]، (١١) نشچيہ [يقين]، (١٢) اِڇا، (١٣) پريم، (١٤) دويش، (١٥) سنيوڳ [ميلاپ]، (١٦) وڀاڳ [جدائي]، (١٧) سنيوجڪ [ملائڻ جي شڪتي]، (١٨) وڀاجڪ [الڳ ڪرڻ جي شڪتي]، (١٩) شروڻ، (٢٠) ڇهڻ، (٢١) ڏسڻ، (٢٢) چکڻ، (٢٣) سنگهڻ ۽ (٢٤) گيان [سمجهه]. اهي چوويهہ پرڪارن جي سامرٿ وارو جيو (مڪتيءَ ۾) رهي ٿو. اُنڪري مڪتيءَ ۾ بہ آنند جي پراپتي ٿيندي اٿس. جي مڪتيءَ ۾ جيو لئہ ڪي رهي ٿو تہ مڪتيءَ جو سک ڪير ڀوڳي ها؟ ورتي جي جيو جي ناس ٿيڻ کي ئي مڪتي ٿا سمجهن، سي تہ مهامورک آهن، ڇو تہ جيو جي مڪتي هيءَ آهي تہ دکن کان ڇٽي، آنند سروپ سرووياپڪ اننت پرميشور ۾ جيو جو آنند ۾ رهڻ! ڏسو ويدانت شاريرڪ سوترن جي [٤-٤-١٠ ۾ چيل آهي تہ]:-

अभावं बादरिराह ह्येवम् ॥ (वेदान्त० ४ । ४ । १०)

بادري آچاريہ وياس جيءَ جو پتا آهي سو مڪتيءَ ۾ جيو سان گڏ سندس من جو هجڻ مڃي ٿو. اُن لاءِ پاراشر جي [بادري مڪتيءَ ۾] جيو ۽ من جو ڀاڳ [وناش] نٿو مڃي. ساڳئي ريت [ويدانت شاريرڪ سوترن جي ٤-٤-١١ ۾ بہ لکيل آهي تہ]:-

भावं जैमिनिर्विकल्पामननात् ॥ (वेदा० ४ । ४ । ११)

آچاريہ جيمني، مڪت پرش جو من سان گڏ سوکشم شرير، اندرين ۽ پراڻ آدي وسيلن [موجود] تہ مڃي ٿو، ۽ اُنهن [غير موجود ٿئي]! [اڳتي وري ويدانت ٤-٤-١٢ ۾ چيل آهي تہ:-]

द्वादशाहवदुभयविधं बादरायणोऽतः ॥ [वेदान्त द० ४ । ४ । १२]

وياس منيءَ مڪتيءَ ۾ ڀاو ۽ اڀاو (هستيءَ ۽ نيستيءَ) اُنهن ٻنهي کي (هن ريت) تہ مڃي، اُن لاءِ شڌ سامرٿ يڪت جيو تہ مڪتيءَ ۾ بہ رهي ٿو. پر اپوتر، پاپ، آچرڻ، دک ۽ اگيان وغيره جو اڀاو مڃي ٿو.

موکش جو ورڻن:-

यदा पञ्चावतिष्ठन्ते ज्ञानानि मनसा सह । बुद्धिश्च न विचेष्टते तामाहुः परमां गतिम् ॥

[कठो० अ० २ । व० ६ । मं० १०]

هيءَ [ڪٺ] اُپنشد جو وچن آهي [٢-٦-١٠].

جڏهن شڌ من يڪت پنج گيان اندرين جيو سان گڏجي رهن ٿيون ۽ [جڏهن] بڌي ۾

پرشن- جيءُ ڪمن جا ڦل ڀوڳي ٿو ۽ مڪتي ڪٿي رهي ٿي؟
اتر- سڀ ٿا ڀراڀر ڪن ۽ برهم ۾ ٿا رهن.

مڪتي ۽ بند ڪنهن کي ٿا ملن؟ پرشن- مڪتي ۽ بند ڪهڙن ڪرمن ڪري ٿا ملن؟

اتر- پرميشور جي آگيا پالڻ ڪري ۽ ادرم، اوديا، ڪسنگ، ڪسنسڪار ۽ خراب عادتن کان پري رهڻ ڪري ۽ ستيه ڳالهائڻ، پروپڪار، ودّيا، پڪشپات رهت نياءَ ۽ ڌرم جي واڌاري ڪرڻ ڪري، ۽ مٿي ورنن ڪيل نموني ۾ پرميشور جي استتي، پرارٿنا ۽ اپاسنا ڪرڻ ڪري، ارٿات يوگ اڀياس ڪرڻ، ودّيا پڙهڻ ۽ پڙهائڻ ۽ ڌرم سان پرشارٿ ڪري گيان جي اُنتي ڪرڻ ڪري، سڀ اُتم ساڌنن ڪرڻ ڪري، ۽ جيڪي ڪجهه ڪري سو سڀ ٻين پڪشپات جي ۽ نياءَ ۽ ڌرم انوسار ئي ڪرڻ ڪري، انهن ساڌنن دوارا مڪتي ٿي ملي ۽ انهي وپريت ايشور آگيا ڀنگ ڪرڻ آدي ڪمن ڪرڻ ڪري بند ٿو ملي.

مڪتيءَ ۾ جيو جي هستي:- پرشن:- مڪتيءَ ۾ جيو جو لئه [ايشور ۾ گڏ ٿيڻ يا حل ٿي وڃڻ] ٿو ٿئي، يا ودمان [موجود] رهندو آهي؟

اتر:- موجود رهندو آهي.

پرشن:- ڪٿي ٿو رهي؟

اتر:- برهم ۾.

پرشن:- برهم ڪٿي آهي؟ ۽ اهو مڪت جيو ڪٿي هڪ هنڌ رهندو آهي يا پنهنجي اڇا انوسار هر هنڌ گهمندو آهي؟

اتر:- برهم جو سڀ هنڌ پورڻ آهي، انهيءَ ۾ مڪت جيو ڪٿي وڃي ارڪاوٽ بنان وگيان ۽ آنند ۾ پورڻ سوتنترتا سان گهمندو ڦرندو آهي.

مڪتيءَ ۾ سڪشم شرير:- پرشن:- مڪت جيو کي استول شرير هوندو آهي يا نه؟

اتر:- ڪونه هوندو آهي.

پرشن:- پوءِ (ڀلا) هو سک ۽ آنند جو ڀوڳ ڪيئن ڀوڳيندو؟

اتر:- ان وٽ ستيه سنڪلپ آدي سڀاوڪ ڳڻ ۽ شڪتيون سڀ رهنديون آهن ۽ ڀوتڪ سنگ [ڀوتڪ ٿيءَ جي ڳنڍ جو لاڳاپو] نٿو رهي، جيئن [شتپٿ براهمڻ جي ڪانڊ ١٤ ۾ چيل آهي ته:-]

शृण्वन् श्रोत्रं भवति, स्पर्शयन् त्वग्भवति, पश्यन् चक्षुर्भवति, रसयन् रसना भवति, जिघ्रन् घ्राणं भवति, मन्वानो मनो भवति, बोधयन् बुद्धिर्भवति, चेतयंश्चित्तम्भवत्यहङ्कुर्वाणोऽहङ्कारो भवति ॥ शतपथ कां० १४ ॥

(ارٿات) موڪش ۾ ڀوتڪ شرير اِندريون جا گولڪ جيو آتما وٽ ڪونه رهن ۽ پر پنهنجا سڀاوڪ شد ڳڻ رهندا اٿس. ٻڌڻ گهري ٿو ڪن (وارو)، ڇهڻ گهري ٿو کل، ڏسڻ جو سنڪلپ ڪري ته اکيون (وارو)، سواد وٺڻ گهري ٿو جيڀ (جيڀ)، سنگهڻ لاءِ نڪ، سنڪلپ وڪلپ ڪرڻ مهل من (وارو)، نشچو ڪرڻ لاءِ ٻڌي، سمرڻ ڪرڻ لاءِ چت، ۽ اهنڪار جي ارٿ جو آتما پنهنجيءَ نج شڪتيءَ دوارا اهنڪار روپ مڪتيءَ ۾ ٿئي

پرشن:- ڇا، ڪوڙي ڪلپنا ڪندڙ ڪوڙ و لقو سڏجي؟

اتر:- نه! چالاڪ ته جيڪي به من ۽ واڻيءَ سان ڪلپنا [ويچار] ۽ ڪلمه [چيل] آهي، سو ڪوڙ و آهي.

پرشن:- پر ته ڀلا من ۽ واڻيءَ سان ڪوڙي ڪلپنا ڪندڙ ۽ ڪوڙ ڳالهائيندڙ بوهر ڪلپنا [غرضي] ۽ ڪوڙ ڳالهائيندڙ [سڌ] ٿيو يا نه؟

اتر:- ڀلي ٿي! اسانکي ته ڀيڄو سوال ڪيو!

(سڌانتيءَ جو اُتر):- واهه ڙي ڪوڙا ويدانتيو! اوهان ته سڀ سروروپ، سڀ ڪام ۽ سڀ سنڪلپ پرمانا کي ڪاچاري ڪالي ڇڏيو! ڇا ۽ اوهانجي ندگيءَ جو اصولي ڪاروڄ نه ڪونهي؟ ڪهڙي اُپسد جي سو ڙ لسا وند ۾ لکيل آهي ته پرميشور مٿا سنڪلپي ۽ مٿا واڻي آهي؟ جنهن ڪيهن چور ڪوٽوال کي ڏنڊ ڏنو. او ڳالهه "الٽا چور ڪوٽوال کو ڏانٽي" جي جوڳيءَ الوسار اوهان جي ڳالهه به آهي. چڱو ته الٽن آهي ته ڪوٽوال چور کي ڏنڊ ڏئي، پر تنهن چور خود ڪوٽوال کي ڏنڊ ڏيڻ [ڀلاءِ] جي بي موجب آهي.

ساڳيءَ ريت اوهان ٻاڻ ڪوڙا ويچار ڪندڙ ۽ ڪوڙ ڳالهائيندڙ آهيو، ۽ اهڙ ڀيڄو دوش اُجايو پوهر تي ٿا لڳايو. جي برهمر مٿيا ڪيالي، مٿا واڻي ۽ مٿا ڪاري هوجي ها، ته سمورو اُنسر برهمر اهڙولي ٿي پوي ها. چالاڪ ته هو الڳ وس سڀ سروروپ، سڀ ماڻيءَ سڀ واڻي ۽ سڀ ڪاري آهي، هي سڀ دوش اوهانجا ئي آهن، برهمر جا ڪيهن! جيهنڪي اوهين ودياتا ٿا چئو سا اوديا آهي ۽ اوهان جو اڏيا روپ به مٿيا آهي، چالاڪ ته ٻاڻ برهمر به هوندي به ٻانگي برهمر سڏائڻ ۽ برهمر کي جهور ڄاڻ هيءَ مٿيا گيان نه آهي ته ٻيو ڇا آهي؟ جو سرووياپڪ آهي، سو ڪڏهن به پرڇن [محدود] ٿيو ٿي ۽ نه ڪڏهن اگيان ۽ ٻنڌن ۾ پوي ٿو، چالاڪ ته جهولي اگياني، پرڇن، ڪيڪ ديشي، الپ [ننڍڙو] ۽ الڳ [ٽورڙيءَ جاڳ وارو] ٿئي ٿو، ۽ نه سروگيه سرووياپي برهمر.

هن ڪان پوءِ مڪتي ۽ ٻنڌ جو ورڻن ٿا ڪريون

مڪتيءَ جي معنيٰ:- پرشن- مڪتي ڇا کي ٿا چئون؟

اتر- "मुञ्चन्ति पृथग्भवन्ति जना यस्यां सा मुक्तिः"

[ارٿ:-] جيهنڪي ڇني ماڻهو ڇڏي ٿا ڏيڻ يا [جيهنڪان] الڳ ٿا ٿين، سو، (الڳ ٿيڻ) مڪتي آهي. [اراڻس] جنهن ۾ ڇوٽڪارو آهي سا مڪتي ٿي سڏجي

پرشن:- ڇوٽڪارو ڪنهن ڪان؟

اتر- جنهن ڪان ڇٽڻ جي اڇا سڀ جيو ڪن ٿا، ان ڪان

پرشن- جيو ڪنهن ڪان ڇٽڻ جي اڇا ٿا ڪن؟

اتر- جنهن ڪان ڇٽڻ جي چاهنا اٿن، تنهن ڪان.

پرشن- ڪن ڪنهن ڪان ڇٽڻ جي چاهنا آهي؟

اتر- ڏک ڪان!

اتهه ڪرڻ ٿا ڪهن، اهي ٻاڻ نه هڻو آهن، پر انهن جهڙن ٻاهر پرلوڪ وهڻ سان [ٻاڙهو ٿي پوي ٿو] تن اهي نه سورو پاپڪ پرماتما جي سٺا [طاقت] ڪري جهڙن ٿي رهيا آهن. جن اهي ڪهن ٿي رن ٿا ۽ آڪاش ۽ پوهر لعمول آهن، تن جهو ڪي پوهم مهڻ م ڪري نوش ٿيو اهي.

اتو:- او هالجو هي ۽ د وشتالمت نه سهو ڪولهي ۽ جاڪاڻ ڪ. جي سورو پاپي پوهر اتهه ڪرڻ پر پرڪاشمان ٿيا ڪري جهو ٻئي تو پوي، نه سروڳه [سهڪي جاڳيا وارو] آدي ڳڻ اهو وهي ٿو يا نه؟ جي جتو نه پوندي پر اهڙ [نه ڪيڻ] ڪري سروڳيا [همه داني] ٿي وهي، نه پوءِ پداپو پر نه پوهر آورت [نه ڪيل] ۽ ڪندت [نڪرا ٿيل] آهي يا اڪندت؟ جي چئو نه اڪندت آهي ته نه ڪوئي وجهه پردو وجهي ٿو سگهي ، ۽ جي پردو ت آهي ته سروڳيا جو نه مهجي؟ جي چئو ت [پوهر] پهنجي سوروپ کي وساري ڪري جهڙڪ اتهه ڪرڻ سان ڪڏ تو هلي، ۽ نه [پهنجي] سوروپ کي [اسٿر رکي ڪري]، نه [پرڻ ٿيندو] ته جڏهن ٻاڻ ٿو هلي ، نه پوءِ جڏن جڏن اتهه ڪرڻ اڳهون هنه ڪنل هنڌ جڏ پندو ونندو ۽ جتي جتي اڳتي وڌيندو ونندو، اتان اتان جو پوهر پرالمت ۽ اڳيائي ٿيندو ونندو ، ۽ جتان جتان جو [ڏيهه اتهه ڪرڻ] ڇڏيندو ونندو ، اتان اتان [جو پوهر] ڳيالي ۽ پوتر ۽ مڪمت ٿيندو ونندو . ان ريت نه اتهه ڪرڻ سرشتيءَ جي پوهر کي هرهنڌ ٻگاڙيندا رهندا ۽ پدلن ۽ مڪتي به ڪڏ ڪڏ م ٿيندي رهندي. جي اوهالجي ڪٿن الوساو الهن هوي ها ، نه ڪنهن به جهو کي اڳي ڏلل ۽ پدل ڳالهه جي سمرتي نه رهي ها ، جو نه جنهن پوهر ڏٺو يا پدو هو سو نه رهيو ٿي ڪونه! تنهنڪري پوهر ۽ جهو پيا جهو ۽ پوهر ڪڏهن به هڪ ٿيا ٿين ۽ سدا پولڪ پرلڪ آهن.

اڌيا روپ :- پرشن:- هي سب اڌيا روپ بالڪ آهي ، اولاسد هڪ ٻيءَ شيءِ پر ٻيءَ شيءِ کي استاپن ڪرڻ جو نالو اڌيا روپ ٿو سڏجي. ڪن ٿي پوهر وستوءَ پر سمورو جڳت ۽ سندس رهنوارن جي اڌيا روپ ڪرڻ ڪري جڳياسوءَ کي سمجهائيو آهي. واستو پر نه سب ڪجهه پوهر ٿي آهي. [نوٽ:- هتان اڳتي اوشن ڪندڙ سڏائجي اولاسد مهرشي ۽ اتر ڏيندڙ ويدانتي سمجهڻ گهرجي.]

پرشن:- اڌيا روپ ڪندڙ آهي ڪير؟

اتو:- جهو!

پرشن:- جهو چئو ڪنهنکي ٿا؟

اتو:- اتهه ڪرڻ سان محدود ٿيل چيتن کي!

پرشن:- اتهه ڪرڻ سان حد ٿيل چيتن ڪو ٻيو آهي يا ساڳيو پوهر؟

اتو:- ساڳيو پوهر!

پرشن:- ڇا پوهر ٿي ٻاڻ پر جڳت جي ڪوڙي ڪلپنا ڪري رهي آهي؟

اتو:- هائو! پوهر جو اتر ڳيالو ٿي ڪهڙو آهي؟

ڪوٺي، مگر ڪنڊ ۽ پوچڻ آهي. ڪرمن جو ساکي نه ادوليه پرماتما تي آهي، ڪرم ڪندڙ جو جيو آهي، جو لي ڪرمن ۾ ٻڌجي ٿو. نه هو ايشور آهي ۽ نه شاهد [ساکي].

جيو برهم جو ڀاڱو نه آهي:- پرشن:- جيڪڏهن جيو پرتبمب (ڀاڱو) آهي، جئن ديوار (نه وسيع آسمان) جي ڀاڱي ٿورو ڪري ڀاڱي جي ڪار هلائي نئين ٿئي، تئن ئي اتهڪرڻ ۾ برهم جو ڀاڱو (اوڀاس) جيو لسمين آهي ۽ جيسين انتهڪرڻ واري اپاڌي آهي، جڏهن انتهڪرڻ نشٽ ٿيو آهي، تڏهن برهم جيو ملڪ ٿيو.

اتر:- اها ڳالهه ٺيڪ ناهي، ڇاڪاڻ ته جو ساڪار هو تي پرتبمب (ڀاڱو) ساڪار ۾ پوندو آهي، جئن منهن ۽ آرسي آڪار وارا آهن ۽ [عڪس پئي ٿو] اگر ٻه آهن، اگر نه هجن، نه ڀاڱو به نه ٿي سگهندو. برهم نراڪار ۽ سرو ويا تڪ هئڻ ڪري سندس پرتبمب ڪنهن به تي پئجي نه سگهي.

آڪاش جو پرتبمب نظر پوي:- پرشن:- ڏسو! گهري پاڻي اونهي جل ۾ جئن نراڪار ۽ ويا پڪ آڪاش جو آڀاس (ڀاڱو) پوندو آهي، تئن پوءِ انتهڪرڻ ۾ پرماتما جو آڀاس پئي ٿو، جنهن کي جيو چئجي [جيو کي] چداڀاس (چت آڀاس=چيتن جو ڀاڱو) ٿا چون.

اتر:- هي اها ڳالهه پڻ جو مثال لاڳو آهي، ڇاڪاڻ ته جڏهن آڪاش ڏسڻ جي وسعت تي نه آهي ته اکين اڳيان ڪيئن ۽ ڪهڙي ريت ڏسي سگهندو؟

پرشن:- هي ته جو ملاين نيرايل ۽ نيل ڏسڻ ۾ اچي ٿو، اهو آڪاش نيرو ڏسڻ ۾ اچي ٿو يا نه؟

اتر:- نه.

پرشن:- پوءِ اهو ڇا آهي؟

اتر:- اهو الڳ پرٿوي، جل ۽ اگني جا ننڍا ذرا ٿا، ان ۾ جا ورنڪ نيرائي ڏسجي، سا گهڻو جل، جو مينهن ٿي سو اعلي نيلو، جو نيلائي ڏسجي ٿي، اها ذرن جا پرتوي تان اٿيل وايو ۾ گهمندي رهي ٿي سا ڏسجي ٿي، ۽ انهيءَ جو ڀاڱو جل ۾ ڏسڻ ۾ اچي ٿو، آڪاش جو نه.

آڪاش وڇڻ نظر سگهي:- پرشن:- جهڙيءَ ريت وهنوار ۾ [آڪاش جا] گهٽ آڪاش، مٺ آڪاش، ميگهه آڪاش ۽ ماهه آڪاش نالا آهن، ساڳيءَ ريت ارهماٿي ۽ انتهڪرڻ جي اپاڌيءَ جي ڪري برهم جا ايشور ۽ جيو نالا ٿا پون. گهٽ [گهڙي] آڌيءَ جي ناس ٿيڻ ڪان پوءِ [سڀ ڪجهه] مها آڪاش تي ٿو سڏجي.

اتر:- هيءَ ڳالهه به اوڌوان جي آهي، جو نه آڪاش ڪڏهن به ٽڪرا ٽڪرا ٿيو ٿئي، وهنوار ۾ به ٽڪرا ٽڪرا آڪاش ٿا چون ۽ ڪرڻ ڪرڻ چوندو آهي ته گهڙي جو آڪاش آڻ، اڪري ڪا ڪڏهن بوڙي نه آهي.

برهم انتهڪرڻ لڳڻ ڪري جيو نظر اچي:- پرشن:- جهڙيءَ ريت سمنڊ ۾ مڇيون ڪيڙيون ۽ آڪاش ۾ پکي آدي ٿا گهمن، ساڳيءَ ريت چدا آڪاش برهم ۾ سمورا

* گهٽ=گهڙو، مٺ=گهر يا جاءِ، ميگهه=ڪڪر يا مينهن، مهه=مهان يا وڏو

پرشن:- न निरोधो न चोत्पत्तिर्न बद्धो न च साधकः । न मुमुक्षुर्न वै मुक्त इत्येषा परमार्थता ।
[गौडपादीयकारिका प्र० २ : का० ३२]

هي، ڳلوڪ مانڊوڪيه اُپنشد * جي (وياکيا) آهي، جنهن جي ٻولھ مٿق ڪري واسطو نه جيو جو نروڌ (يعني نا ٿيڻ آهي ڪونه)، اُتپتي نه ڪڏهن (جو شريرو روپي) بڌ ڪرڻ لاءِ ، نه جيو ولڳو، نه بندل لو رهي، نه ساڌڪ اُتپتي سان لا ڪرڻ وارو (جو ڪاري لا ءِ بسوان) لو لگي، نه ٻو ڪاري جي اُپا لو ڪري ؛ ۽ نه ڪڏهن سندس مڪتي ٿي ٿي، جاڪاڻ ته ڪڏهن ٻه برهمچرياسان ٻڌ ٿي ڪو نه ٿيو ته مڪتي [مڪتي] ڇا جي؟

اُتر:- هي نوين ويدانتين جو چوڻ ٺيڪ نه آهي، ڇاڪاڻ ته جيو جو (سروروپ لڳن و) هٿئا ڪري ٻڌ مڪتي سگهي ٿو، شرير سان گڏ برڪهت ٿيڻ روپي جنم ٿو وٺي، پاپ ڪرم جي ڦل ٻوڳڻ روپي بندن ۾ ڦاسي ٿو، ٻئي بندن (مان ڇڏڻ) جڏاڻ جو ساڌن (يتن) ٿو ڪري، ڏک کان ڇٽڻ جي اُپا ڪري ٿو، ۽ ڏکن کان ڇٽي پرمانند پرميشور کي پراپت ڪري مڪتي [جي آنند] کي ڀوڳي ٿو.

جيو ڪرم ڦل ڀوڳيندڙ آهي ۽ نه شاهد:- پرشن:- هي سڀ ڏيه ۽ اندريه ڪرڻ جا ڌرم (گڻ) آهن ۽ ته جيو جا، جيو ته پاپ پني کان نرلي ساکشي مانڊو (يعني شاهد ساکي) آهي - گرمي سردي آدي شرير جو ڌرم آهي، آتما نرليپ آهي.

اُتر:- ڏيه ۽ اندريه ڪرڻ جڙ آهن، نلاڻ، ڪو ساٿو جيو لڳڻ ۽ پرڳيا اُهنلام ڪيهڙن - جيڪي جتي مسمه آدي پرڪاش اهنڪي ڇيندا، تن کي لڳاڻ، ڪرساٿو پاسدي [اعمي الڪي] پوڳيندا. ساڻي، ريت پراڻ نه جڙ آهن. ٿڪ ۽ اُڃ پراڻ واري جنهو کي لڳي ٿي ؛ نه پراڻ کي. ساڻي، ريت من نه جڙ آهي، نه کيس هرش ۽ شوڪ ٿي سگهي ٿو، پر من جي دوارا هرش، شوڪ، ڏک ۽ سک جو ڀوڳ جيو ٿي ڪري ٿو. جهڙي (باهرين اکين) ۽ ڪن آدي اِندريون ڀان ڀيڙو مسلن سڌڻ آدي وسين جو گرهڻ ڪري جيو سکي يا ڏکي ٿو ٿئي، ساڻي، ريت انهڪرڻ اُتپتي من، بُڌي، چت ۽ اهنڪار سان، سنڪلپ ○ وڪلپ، نشچي سمرتي ۽ اَڀمان ڪرڻ ڪري، [جيو] ڏنڊ ۽ مان (سزا ۽ جزا) جو ڀاڳي ٿو ٿئي. جيئن ڦولاد سان مارڻ وارو ڏنڊ جوڳو ٿو ٿئي ؛ نه ڦولاد، تئن ئي ديهه اندريه، انهڪرڻ ۽ پراڻ روپ ساڌنن (اوزارن) سان چڱن ۽ مندن ڪرمن جو ڪرتا جيو ٿي سک ڏک جو ڀوڳي ٿو، جيو ڪرمن جو ساکشي

* اُپنشد گرنٿ آهي، ان جا ڪاريڪا اُهوا ويکيا لکي آهي گوڙپاد آهي.
§ مني ڳالهين اهڙو اُپنشد اُتپتي ۽ اڳرچيته واري ڪم آهي.

○ سنڪلپ=اِرادو، من جي چنتنا، وڪلپ=شڪ، سنڪلپ جي وڙ وچار. نرڻي=نشچو اُتپتي سنڪلپ ۽ وڪلپ مان ڪنهن هڪڙي ڳالهه جي نرڻي ڪري. اَڀمان=غرور، اهنڪار=هستيءَ جي ڀاونا.

من ته گهڻو آهي سنڪلپ وڪلپ، جتي ڪرڻ لاءِ ته ڪرڻ، پڪي نرڻي ڪندڙ آهي ته اها ڪهڙي، چت ڳالهين ياد ڪرڻ ڀريندڙ آهي ۽ اهنڪار مان اڀمان پيدا ٿيندو آهي، اهنڪار پنهنجي هستيءَ جو ڀان ڪرائيندڙ آهي.

وديا جو سورُوپ

جن [اوديا] جي ورڇيسه ، ارٿات اٿير ، الٽي ، الٽو ، اُلٽو ، الٽي ، ٻرڪو ، ٻرڪو ، دک ، ڏک ، سک ، سک ، الائيا ، آئيا ، آئيا جو گيان ٿيڻ وديا آهي .

"वेत्ति यथावत्तत्त्वं पदार्थस्वरूपं यया सा विद्या यया तत्त्वस्वरूपं न जानाति भ्रमादन्यस्मिन्नन्यन्निश्चिनोति साऽविद्या" ॥

وديا ۽ اوديا ورڇيد:- [ارٿات] جنهن ذريعي پدارٿن جو يٿارٿ سورُوپ سمجهه ۾ اچي سا آهي وديا ، ۽ جنهن مان جڙن جو ٺيڪ سورُوپ نه ڄاڻو وڃي ، [ٻيا ذريعي ۾ ٻئي] * هڪڙيءَ وستوءَ کي ٻي جنس سمجهجي ، سا اوديا ليکجي .

ڪرم ۽ اُپاسنا ڪيئن اوديا چئو ٿا چئون:- ارٿات ڪرم ۽ اُپاسنا ، اُڪري اوديا ٿا سڏجن جو اهي الله ڏي ۽ ٻاهريون ، وشيش ڪرڻ وارا آهن ۽ نه ته گيان وشيش . اڪري اُن سڀني ۾ ڦيل آهي ، ته ٻئا ڪرم ۽ پرميشور جي اُپاسنا ٻنا مرڪوءَ جي ڏک کان ڇوٽڪارو ٿيو اُڪري . ارٿات پورو ڪرم ، پورو اُپاسنا ۽ پورو گيان سان ئي مڪتي (ڪي ملي) ۽ اُبتو مٿيا ڀاشيا آدي ڪرم ، ٺٺو جي مورتين آديءَ جي اُپاسنا ۽ مٿيا گيان ، ڪري ٻنڌن ٿو ملي . ڪوبه منش ڪرم ، اُپاسنا ۽ گيان کان ڪڏهن به خالي نه ٿو رهي سگهي (سگهي) . تنهڪري ڌرم ، اُڪٽ سچ ڀاشيا آدي ڪرم ڪرڻ ۽ مٿيا ڀاشيا آدي اڌرم کي ڇڏي ڏيڻ اُسي مڪتيءَ جو ساڌن آهي .

مڪتي ۽ ٻنڌن سوال جواب ڪيئن:- پرشن:- مڪتي ڪنهنکي ٿي ملي ؟

اُتر:- جو ٻڌل آهي ، تنهنکي .

پرشن:- ٻڌل ڪير آهي ؟

اُتر:- اُڌرم ۽ اَگيان ۾ ڦاٿل جيو .

پرشن:- ٻنڌن ۽ مڪتي سڀاوڪ ڪري ٿو ملي يا نيت ڪري ؟ [ارٿات جيو ڪنهن اندروني نيم موجب جنم مرڻ ۽ مڪتيءَ جي ڦيري ۾ ٿو اچي يا ڪنهن ڪارڻ ڪري ؟]

اُتر:- نيت □ سڀاوڪ ، جاڪا ته جي اهي سڀاوڪ هجن ها ، ته ٻنڌن ۽ مڪتيءَ کان ڇوٽڪارو ڪڏهن نه ملي ها .

---

* هنديءَ ۾ "ذريعي" جو شبد ڪونهي ، پر سمجهڻ ۾ آهي تنهڪري ڏيکاريو ويو آهي .

□ اسلامي اصطلاح موجب ڪرم کي شريعت ۽ اُپاسنا کي طريقت ڪري سڏجي .

* اسلامي اصطلاح موجب عين العلم يا علم اليقين .

□ جي پدارٿ نيت ارٿات ڪنهن ڪارڻ جي ڪري ٿا ملن ، سي اُن ڪارڻ جي ٻرباد ٿيڻ سان هميشه ٿيڻ کان بند الڳ ٿا ٿين . سا پڻ نيت سرڳ ۽ نرڪ ۾ اسان جي الپ (حد وارن) ڪرمن جا ڦل آهن ، ۽ اڪري ٿي مڪتيءَ جي اوسٿا به الپ واري آهي .

ओ३म्

نائون سملاس

ودیا، آودیا، بنڌ ۽ موکش جي وشين جي ویاکیا

ودیا ۽ آودیا جو سوروپ:- منتر [یجروید اڌیاءِ ۴۰ جو منتر ۱۴ آهي.]

विद्यांचाऽविद्यां च यस्तद्वेदोभयं सह । अविद्यया मृत्युं तीर्त्वा विद्ययाऽमृतमश्नुते ॥ यजु० ४० । १४ ॥

جو ماڻهو ودیا ۽ اودیا جي سوروپ کي گڏو گڏ ڄاڻندو، سو ئي اودیا ارٿات * ڪرم ۽ اپاسنا دوارا مرتیوءَ کان پار لنگهي، ودیا ارٿات يٿارٿ گيان دوارا موکش پائي ٿو. آودیا جو لڪڻ [یوگ سوتر ۾ هيٺ ڏنل آهي.]

अनित्याशुचिदुःखानात्मसु नित्यशुचिसुखात्मख्यातिरविद्या ॥ [पातं० द० साधनपादे सू० ५]

[ارٿ:- انتيا ۾ نتيا، اپوترتا ۾ پوترتا، دک ۾ سک ۽ اناتما ۾ آتما جو ڀاسڻ آودیا جي سڃاڻپ آهي.]

وياکيا:- اڻ نتيه سنسار ۽ ديهه آديءَ کي نتيه سمجهڻ، ارٿات جو ڪاريه ۽ جڳت ڏسجي ۽ ٻڌجي ٿو، [تنهنکي اٽل سمجهڻ ته] هيءُ سدا رهندو ۽ سدا کان آهي، ۽ [اٽل وچار ڪرڻ لاءِ] يوگ ٻل سان ديون جو ساڳيو سرشٽ سدا [جڙيل] ٿو رهي، اهڙيءَ الٽيءَ ٻڌيءَ جو هجڻ اوديا جو پهريون ڀاڱو آهي. اپوترتا ارٿات ڪند سان ڀريل استريءَ ۽ آديءَ ۾ ۽ ڪوڙ، چوري آدي اپوتر [ڪرمن] ۾ پوتر ٻڌي [رکڻ، اوديا جو] ٻيو [انگ آهي]. اٽي وشيه ڀوڳ وغيره دک کي سک آدي سمجهڻ [اوديا جو ٽيون] ۽ اناتما ۾ آتما جو ڀاس ڪرڻ، اوديا جو چوٿون انگ آهي، هيءُ چئن پرڪارن جو الٽو گيان اوديا ٿو سڏجي.

---

* جنهن جنهن لکڻ جيڪو شاستر ڪارن ڪيو آهي، تنهن ۾ اهو گهٽ ٿي بڪاوٽ آهي، ڪتي گيان ۽ اهو پريتن، گيان کي وديا وديا ڪوٺيو آهي، انهيءَ ڪري پرتن ليڪي آوديا جو ارٿ آهي ۽ وديا ارٿات وديا ڪاسواءِ پيو پرتن جو ارٿ آهي ڪرم ڪرڻ، ڪرم ڪرڻ ۽ ٻئي لاءِ ڪرم جي اندر اچي وڃي ٿي، تنهنڪري اوديا ارٿات پرتن=ڪرم ۽ اپاسنا جي. وڌيڪ ٽائين سملاس جي نهڻن ۾ ڏسو.

§ لهمل جڳت،

‡ رشي ديانند استري ڄاتيءَ کي سدا مان جي درشٽيءَ سان ڏٺو لکيو آهي. رشي ڪلهن ۽ پين جيان استريءَ کي ڪلنڪ لڳائڻ وارو نه هو، انهيءَ اهو آهي ته ليڙ آديءَ کي چڙهي، استريءَ کي ڪام ترپتيءَ جو ساڌن ڄاڻڻ اوديا آهي.

پهريائين جل کان باهر نڪري آن پيدا ٿيڻ ڪري سکيو هوندو. ٻئي ڪري اڳين سرشٽيءَ جي اُتپتي بابت شاسترن ۽ سائنس جي اَنڪول آهي.

٧. ترو شٽپ جو ۽ آريہ ورت جو نقشو:- پنڊت جوالا پرشاد چوي ٿو ته جڏهن آرين جي آدي اُتپتي تبت ۾ ٿي آهي، ته ڪيئن سنسڪرت ۾ ترو شٽپ त्रिविष्टप جو ڪرلمو وير؟ اڳي آريہ ورت ڪرڻ ڪيئن ٿيندو هو. پنڊت ٽلسي رام سوامي اُن ۾ لکي ٿو ته ترو شٽپ نالو الڪري ڏنائون جو اُتي ٽي ويد، ٽي منهن ڄاڻي جا ٽي ورڻ، ٽي ڀيرون ٿي ويا نالو ن [گيان، ڪرم ۽ اُپاسنا] آدي پهرين آرين ٿيون. ٻيو نالو "آريہ ورت" کان ڪو گهٽ د وڃي جو ڪرڻ ٿي. (ب) جيئن "آريہ ۽ دسيو" نالي وارا پيدا ٿيا هئا، تيئن آريہ ورت نالو ڏيڻ واجب ئي ٿيو. (ب) اتهاس [گهڻو وڌ گوري] جو لڳ وارو آهي ته ترو شٽپ نالو الڪري پيل هجي، جو ٻيا جي تبديلي پاڻي واري ڦٽي ۾ تبت جو ملڪ هڪ ٿيندي. آڪاش وارو آهي. ان ٿيندي الدرجا ڏولي آهي سا سموري سنڌ جي مهاڀري کان پهرين هوا ن مٿان ملي آهي.

ڀرٿويءَ جي ڦيري جي آڪشيپ

ان وشيہ ۾ پنڊت جوالا پرشاد پنهنجا اعتراض ڪيا آهن، جن مان ٿورا طور ۾ وڌا آڪشيپ ۽ سندن اُتر هيٺ ڏجن ٿا:- (١) سوامي دياننڌ انگريزن جي پٺيان غلطي لکيو آهي ته پرٿوي گهمي ٿي. انگريزن جي الوسار هڪ ڪلاڪ ۾ پرٿوي ٿي سوا هزار ميل ٿي گهمي. ان پرماڻ جي ڪبوتر نراله هڪ جي گهر جڏهن آڏامي ٿيا ويا، سي پٿريءَ جي گهر موٽڻ نه ڪين. جاڪاڻ ته جيئن هڪ ڪلاڪ ۾ پرٿوي هڪ هزار ميل اُڪاسي هڪ ڀاڱي پنج ميل اُتي اڪري هيڪي هوندي، ۽ ڪبوتر اهڙو آڏامي نڪري سگهن. اُتر:- ڪبوتر کان اڳ الڪري ڏولي ته نڪري ويندي، جو ڏولي پنهنجن سمنڊن ۽ سمنڊن مان ۴٥ ميل گهواليءَ (ڦيري) ۾ جو والپومنڊل آهي، تنهن سان گڏ پنهنجي سرالٿيءَ ٿي ڦري ٿي! ڪبوتر ته ان ساڳي والپومنڊل ۾ آڏامن ٿا، تنهن ڪري پرٿوي کانئن اڳ الڪري نه ويندي. [نوٽ:- انسائيڪلوپيڊيا پاسڪر ۽ آڪاش ۾ جيوتش شاسترن ۽ ويد منترن جي آڌار تي ڏيکاريل آهي ته سوامي دياننڌ جيڪي لکيو آهي سو سنسڪرت شاسترن موجب ڪري ۽ انگريزن کان نقل ڪري]. سچ ته آرين آهي ته انگريزن ۽ ٻين يورپ جي ودوانن جيوتش وديا آرين جي شاسترن مان ٿي هٿ ڪئي آهي. (٢) سوامي دياننڌ لکي ٿو ته ٻيا آدي پنهنجي سرالٿيءَ تي گهمڻ ڪري آڪاش ۾ اسٿر آهن، پرنتو ڌرو تارو ٿير گهمي، انڪري ڪيئن ڌرو ٿا چون. اُتر:- ڏٺو ۽ اُتر ڌرو تارن جي سڌائيءَ ۾ ڏوليءَ جي سرالٿي يا محور=AXIS آهي، جنهن جي چوڌاري ڏولي ڏهاڙي ڦري ٿي. ٻئي ڪري چڙهيءَ ۾ جيئن ٿيڻ گهمندڙ ٿئي جي اوڀي تي ويٺل ڪتلي سدائين ٿئي جي سرالٿيءَ کي ٻاڪ کان هيٺيون پوڙي ۽ الڪري ٿي هڪ جاءِ تي قائم ٿي ڏسجي، ساڳيءَ ريت ڏوليءَ جي رهندڙ ماڻهو ته ڌرو تاري کي سدائين هڪ جاءِ تي قائم ٿي ڏسندا. سنسڪرت ۾ ڌرو شبد جو اوڀي سرالٿي Axle=Axis ٿي آهي، ڌرو تارو ۽ پنهنجي سرالٿي جي قرلدو لر رهي. آرين سائنس جي ثبوتن پوريون ٿيون.

ٻڌ متت تلسي رام سوامي جو اُتر:- سرشٽي نهر پدائو کي نڪري ۽ اهو سدا جو نهر آهي، ۽ جڏهن جڏهن پرلي ڪاليه سرشٽي اُٿي لهندي آهي، تڏهن تڏهن ٻيهر سرشٽي اُتپتي پيدا ٿيندي آهي ۽ ٻيو ۽ مڪتي سرشٽي جو سلسلو اُزلي لڳندو آهي، اهو تم جا شڪا اوهانکي ڪيئن ماڻهن جي ڪڏهن اُٿي ٿيا پر ڪي ٿيا. ساڳي شڪا برهما آدي ڪڏهن ماڻهن جي اُٿي ٿيا پر ته اني سگهي ٿي.

٣. برهماجي جو برهما ورت پر اُٿين ٿيو:- پرشن:- سوامي دياننداچاريه، والو، آدم کان برهمرا تا ليکن، پر اسانجي مت موجب سڀني کان ٻيهر برهماجي برهما ورت پر اُٿين ٿيا.

اُتر:- اوهان ته پرلوي آدي سوري جڳت جي اُتپتي ته برهما مڃيهان ٿا مڃو! پهرين اوهانجي مت اُنوسار اسين جل مان ڪنول، ڪنول مان برهما، برهما مڃيهان سرشٽي اُٿين ٿيل آهي. اهان ته ستي ٿيو، ته برهما جي اُتپتي کان اڳ جڳت پر ڪنهن به ڏاهن جو الو ڪري ڪير وار هو، ٻيو ڪو برهما ورت ڪٿي هو، جتي برهما اُٿين ٿيو؟

٤. آد سرشٽي پر رڳو هڪ ورڻ هو:- پنڊت جوالا پرشاد چوڻو ब्रह्मणोस्य मुखमासीत ۾ ٻيهر ويد اڌياءِ ٣١ جي منتر ١١ انوسار چارئي ورڻ سدا کان آهن.

انهيءَ جي اُتر پر پنڊت تلسي رام جي آکيو آهي ته مهاڀارت رن پرو اڌياءِ ١٨٠ پر لکيل آهي ته شروع ۾ سارو جڳت ٻيهر ماڻهن هڪ ورڻ هو، پوءِ هي پڌ شتر! ڪرمن ۽ ڪرمن جي پيدا ڪري چار ورڻ ٺهيا ٿيا.

٥. چار ورڻ ڪٿ ڪرمن سبب ٺهيا ڪري ٿيا:- مني ڏيکاريل پيرويد جي ١٣-١١ وارو منتر جو ارٿ سائيسي ٻاڻ هتي ڏيندا آهن:- برهمڻ برهما جي مک مان اُٿين ٿيا، کشتري سڀ ٻاهن مان، ويش جنگهن مان ۽ شودر پيرن مان اُٿين ٿيا. هن ارٿ کي پنڊت تلسي رام سوامي وٽ ويد، ويچار انوسار اُنهي ۽ پرڪرڻ جي ويد سان ڪيو آهي، وڌي وستار ڪري اسين هت اهو هتان ٿا ڏيئي سگهون ۽ بالڪ ٻاسڪر پرڪاش پر ڏسو.

٦. سرشٽي ٻيهر ٻاهرين ٿيڻ پر ٿي اُٿين ٿي:- پنڊت جوالا پرشاد آکيو ته مهرشي دياننديجو مڃي جي اُتپتي ٻيهر ٻاهرين ٿيڻ پر ڏيکاري آهي، ٿيڻ پر شاستري پرمان ڪونه ڏنو آهي. انهو اتر آهي ته مهرشي دياننديجن آيشد جو پرمان ڏنو آهي، سو ڏيکاري ٿو، ته سرشٽيءَ جي شروعات پر ٻيهر ٻاهرين آڪاش تي اُٿين ٿيو، ٿڪيڪاڻي، وايو، اگني، جل، پرٿوي، اُن، اُن مان ويرج ۽ تهن مان منش اُٿين ٿيو. اُن پرٿويءَ مان ٿو اُپجي، سو پرٿويءَ جو هڪڙو ڀاڱي ڀاڱيءَ مان ٻيهر ٻاهرين اُن پيدا ڪرڻ لاءِ ٺهو هوندو، اُتي ماڻهو آدي پيدا ٿيا هوندا. جي پرٿويءَ کي سرشٽي جي اُتپتي کان اڳ هڪ پرلئي ڪو ڪري سمجهي ته به آهي ٿي سڀني کان معلوم ڪري سڀني کان اڳ پرٿوي اُن پيدا ڪرڻ جي پوءِ ٿيو هوندو، جي سمجهي، ته پرٿوي جل مان اُٿين ٿي. تم به ٿيڻ ٿي

جي ماڻهن جي ٻڌڻ ۾ ڪارڻ اچي جنهن ڪي ويندا، ته هنن جو ڪلمن ۾ ٽولڪارو يا سڪتي
نه ٿيندي. اولاد جي جڳت کي ليڪ، آبادان آدي ڪارڻن مان لهڻ نه جهڙي ڪري آزادي
۽ تنهن پالڻهي لهڻ مهمو، ته آزادي ۽ تنهن جڳت جا ٻڌڻ ۾ آزادي ۽ تنهن لي لي پرتدا پوءِ
ان مان جهو ڪٽڻ ٽولڪارو پاڻي سگهندا. (٨) هو ڪنهن جيو کي دک ۽ سک لڳائي ٿيا آهن،
اهي ٻچي هڪ ٻئي جي ورڌ پوڄ، آتما جي ڳالهه جو تعجب لهڄ ته آسمو لي آهن ۽ تنهن
ڪري دکن ۽ سکن جا ڪارڻ ڪي ٻيا اي لڳا ڪهن. جي آرين جو ڪارڻ وڳو پرم مهمو
نه سوال ٿيندو، ته ساڳي پرم پر ۾ هڪ ٻچي جا ورونڌي ڳالهه ڪهڙي ٿا سماجهن؟ ڪنهن ڪري
دک ۽ سک جا ڪارڻ پن ٻي هلڻ ٿيڙهن. پس! جهي سک جو ڪارڻ آنند سوروپ پرماتما
مان سمجهڻ وڳو آهي، اي دک جو ڪارڻ آهي پراڪرت وسعن سان من لڳائڻ. سو ٿيو ته
جيو جي دک سک جو ڪارڻ ماد و ۾ جهڙ جهان آزادي ۽ تنهن لي هلڻ ڪهي.

پهرين سرشٽي ڪٿي ۽ ڪٿان آرين ٿي؟

١. آد سرشٽيءَ ۾ هو ڪنهن قسم جا گهڻا گهڻا پراڻي پيدا ٿيا:—

(١) پنڊت جوالا پرشاد، ديانند تمر ڀاسڪر ۾ لکي ٿو، ته سوامي ديانند جو
"ततो मनुष्या अजायन्त" وڄن کي يجرويد جو وچن ڪري لکيو آهي سو يجرويد ۾ آهي ئي
ڪونه. پنڊت تلسي رام سوامي ڀاسڪر پرڪاش ۾ آکري ٿو آهي، ته اهو پاٺ جنهن جو
ان شت پٿ براهمڻ ڪانڊ ١٤، پرپاٺڪ ٣، براهمڻ ٤، ڪنڊڪا ٣ جي انت ۾ آهي.
شت پٿ براهمڻ ڪي منتر براهمڻ آلڪ ويد مهيڌ ۽ سائڻ ڌرمي اهو آکهيپ ڪري ٿي
ٿا سگهن ته هي ٻي هڪ يجرويد جو وچن نه آهي. (٢) هتي وڃار لو سمجهي ته ڪهڙا ۾ جا
سرشٽي آرين ٿي هٿي، ٻيا هڪڙي پراڻيءَ مان آرين ٿي هٿي ته آرين سڀهان؟ سو
يجرويد أڌياء ٣١ جي منتر ٨ ۾ چيل آهي ته "ان پرش کان گهوڙا، هيٺين ۽ مٿين ڏندن
وارا ٻيا پراڻي، وڳو هڪڙي پاسي ڏندن وارا ٻڪريون وغيره پراڻي ۽ ٻڪرا ۽ رڍون وغيره
سڀئي آرين ٿيا" اهي تمر شبد اڪمل آهن. (٣) پنڊت جوالا پرشاد لکي ٿو ته لکيو
آهي ته رشي ديانند مهاراج جو "मनुष्या ऋषयश्च ये" شبدن کي يجرويد جا شبد ڪري لکيو
آهي سي يجرويد ۾ ڪونهن. ان جو جواب هي آهي ته يجرويد أڌياء ٣١ جي منتر ٩ ۾
آهي ته ... الي وڳو मनुष्या جي بدران साध्या شبد آهي. तेन देवा अजायन्त साध्या ऋषयश्च ये
اهي ٽيئي شبد بهو وچن [عدد جمع] جا هلڻ ڪري وري ۾ ڏيکاري رهيا
آهن. ته آد سرشٽيءَ ۾ هڪڙي ئي گهري گهڻا پراڻي آرين ٿيا هئا. عيسائي ۽ مسلمان جهي
هڪڙي حضرت آدم مان ماڻهن آرين ٿا مڃن، سي مٿين منترن انوسار هڪا ٿي وڃن ٿا.

٢. امٿني سرشٽي ايشوري نيم جي ورڌ ڪانهي:— پنڊت جوالا پرشاد چوي
ٿو ته رشي ديانند لکيو آهي ته انهو سرشٽي نيم کي بدلي نٿو سگهي. جي آرين آهي
ته امٿني سرشٽيءَ ۾ هن کهڻ ماڻهو پنڊت ڪٿان آرين ڪيا؟ سرشٽي نيم موجب ته اسٽري
پرش ڪانسواءِ ڪهڙي جي آرين لڳا ئي نه ٿيو ٿي.

يا ڀينچي ئي سوروپ جي گيان پراپت ٿيڻ کان پوءِ جيڪو روپ برهم ٿئي ٿو وڃي، سڄو
ڪري ته جيڪو برهم کان به وڏيڪ شڪتيوان ۽ وڏيڪ ڪيائي آهي! ڇاڪاڻ ته جا اپاڌي يا
اوديا وغيره برهم کي هيٺ ڪرائي جيئو ٿي ٿي، تنهن اپاڌيءَ کي جيڪو ناس ڪري
برهم ٿئي ٿو سگهي. (۲) جڏهن روانجي جنگا ۽ ڪيائي ماڻهو به اپاڌين جي پرپاڻ کان ٿيئي
سنسار ۾ سک سان رهي سگهن ٿا ته، جا ڪيان سوروپ ۽ سرو شڪتيمان برهم اپاڌين جي
وس ۾ ڪيئن ٿي سگهندو هوندو؟ تنهن ڪري برهم کي اپاڌين ۽ وڪارن جي چار کان جيتو برهم
لوڻ ويدانتي ٻاهر نڪرڻ اوترو چڱو.

(٦) پرڪرتيءَ جي نتيجا (مادي جي قدامت):- (۱) سنسار جا سڀوا پدارٿ
جي گيان انڊرين (حواس) سان پاسجي ٿا، سي پرتڪرمه [مادي] ٿا سڏجن. تنهڪري مادي
جي هستيءَ لاءِ ڪنهن اعلي بڪتي ڪائي آهي ته مادو پرتيڪش آهي. (۲) جي ماڻهو
سڀي جڳت کي برهم مان ليهل ٿا مڃين، سي پڇائين ته برهم جيڪين مثالن جي جو پدارٿ ڪٿان
آئين ليا؟ جي جيڪين مان جڙ پيدا ٿي سگهي ٿو ته سنسار ۾ ڪو مثال ڏيکاريو. مثال ڪو ٿي
تنهن مان سڏ آهي ته مادي جي ڀينچي جهڙا اناڌي ۽ نتمه هستي آهي. (۳) هر ڪا وستو ٿي
ڪارڻن جي ٿئي ٿي- [۱] نمت ڪارڻ [۲] اپادان ڪارڻ [۳] ساڌارڻ ڪارڻ، ان مان ثابت
آهي ته جڳت جي بڻاوٽ لاءِ به اپادان ڪارڻ موجود هجڻ. (۴) پرميشور اناڌي ۽ نتمه ڪيائي
آهي، تنهنجي گيان کي اناڌي ۽ نتمه استمر رکڻ لاءِ اهڙين پدارٿن جي گهرج آهي جي اناڌي
۽ نتمه هجن، ۽ اهي آهن جيو ۽ پرڪرتي. جي ڪنهن به حال ۾ جيڪو ۽ پرڪرتيءَ جي هستي
مڃجي، ته ان حال ۾ پرماتما ڪيائي نه رهندو، ڇاڪاڻ ته ڪيائي ٿيڻ لاءِ اهڙين وستن جي
گهرج ٿي رهي جنهنجو گيان پراپت ڪجو آهي. (۵) جي مادي کي اناڌي ۽ نتمه نه مڃبو ته
سوال ٿيندو ته هيءَ ڪٿان آيو؟ جا مان ٺهيو؟ ڪنهن ٺاهيو؟ ڪٿي ٺهيو؟ ڇو ٺهيو؟ ٺهندو
ڪنهن ڏي لو؟ ڪهڙيءَ ريت ٺاهيو ويو؟ وغيره. انهن سوالن جا جواب نه ويدانتي ۽ سائنس
ٿي ڏئي سگهي ۽ نه مذهبي ۽ ٻيئي انگوان، ارڪات پرڪرتيءَ کي اناڌي ۽ نتمه نه مڃڻ لاءِ
عقلي بڪتيون ڪين، سي مان ٿي ڪو نه ليون. ان مان سڏ آهي ته هو اناڌي ۽ نتمه (ازلي
۽ ابدي) ٿي آهي، ۽ نه ٿيون اهين ٿل. (٦) جي جيو ۽ پرڪرتيءَ کي نوان ڪاهل مڃبو ته
انهن جي ٿيڻ کان اڳ ايشور سرشٽي ڪرتا، پالڪ، راجا، سوامي، ساکشي، نيائڪاري، اناڌي
۽ نتمه ڪيان وارو، سرو ويڃا، سرو آڌار، سرو ويئو، سرو واپڪ، سرو انتريامي وغيره نه
رهندو! ٻار ويدانتي لوڪ مثالي ڪي ايشور ۾ اهي ڪڻ اناڌي ۽ نتمه ٿا مڃين، تنهڪري
انهن کي اناڌي ۽ نتمه استمر رکڻ لاءِ جيو پرڪرتيءَ کي به اناڌي ۽ نتمه مڃڻ ٿي آوشيڪ
آهي. (۷) برهم ۽ جيو به اپادان ڪارڻ ٿئي ٿا سگهن، ڇاڪاڻ ته هو چيتن آهن ۽ انهن
مان جڙ انهن ٿي ٿيو سگهي. ۽ جي مادي کي به اپادان ڪارڻ نه مڃبو، ته پوءِ انهن کي
موڙ گهرجي ته جڳت ڪاڏهين آهن ٺهيو. هن ڪائنات جا آهن ڪي اسين ٿو ڏي وقت لاءِ ڪٿي
ممڪن مڃون، پوءِ جا ٿيندو؟ جيو جي پدل ڇو ڪارڻ مايا يا مادو هر ڪو مڃي ٿو، سو

ٻڌندو رهندو، مگر هو ڪنهن خيال ۾ ٻڌندو نه رهندو، يعني ٻڌڻ نه ڪنهن اکين ۽ ايڪ وس رهي سگهندو، ۽ نه سو شڪتمان سروگيه، اترجامي ۽ سرووياپي! آؤ ئي ۾ انهن متعلق ڪري سندس سڀني شڪ ٿيڻ لاءِ ويندا. (٥) من، ٻڌي، چت ۽ اهنڪار جي مطلب کي اڳي اٿهڪرڻ لو ڪوليو. اهو اٿهڪرڻ ويدانتين جي مت اٿو سار گهڻو لو رهي ۽ پرش تي هو اهل نا مڃين. ڪهڙو سمجهه ڪري ته گهڻو اٿهڪرڻ اهمر ۾ رهندڙ پرش کي ٻڪڙي جيو لو ٻڌائي، ووي ٿوري ورته ڪانهي ساڳو اٿهڪرڻ اهمر واري جيو کي ڇڏي ٻساوو واري پرش کي اچي ٿو ولي، ان ثابت اهمر وارو جيو ٻيو پرش ڏٺي لو وجهي. اهوئي ۽ نه لوان ويدانتين جي مت موجب اهمر واري انهن پرش جي شين ڏانهن نا جي ڳالهين ٻڌڻ هئڻ، سي ان ساڳي پرش کي جيو ٻڌڻ ڪانهي ۽ وري پرش ٻڌڻ جي حالت ۾ ياد ڪيون رهن، اتي اچڻ ٻاڻين ۾ جو جيو آهي تنهنکي لئه اڳ جيون ڳالهيون ٻڌڻ ڪانهي نه ياد رهڻ گهرجن. انهن مان سڌ ٿيو ته جيو ۽ پرش ۾ لوان ويدانتين جي مطابق اثر سار ۽ ٻيهه آهي، ۽ ان مان دوئيت واد سڌ ٿو ٿئي.

گهٽ اڪاش، مٺ اڪاش وغيره اپاڌين جي هستي ڪانهي:-

(١) ويدانتي ٿا چون ته اسين ڏٺي ٿا سگهون ته اپاڌين کان وارو آهن يا اڳهان وارو، اپاڌيءَ کي هو انروچنيه=अनिर्वचनीय ٿا ڪوٺين، اهڙي جا وارو ساڻ سمجهائي نه سگهجي. پر سندن اهڙو چوڻ ئي سندن سدانت کي رد ڪري ٿو ڇڏي، ڇاڪاڻ ته جا اپاڌي کان سروپ پرش کي اڳالي جيو ٻڌائي جي ناتو شڪتي ئي رکي، سا اڳهان ڪيئن ٿي سگهي؟ (٢) گهٽ آڪاش ۽ مٺ آڪاش جا دشٽانت ڏئي ويدانتي اسان سمجهائن ٿا. جڏهن ڪنهن وٽ گهٽ (گهڙي=دلي) ۽ مٺ (ٻندو=جاء) جي اپاڌيءَ ڪري ٻيو آڪاش جدا جدا پيو ٿو ڏسجي ۽ برابر سو آڪاش هڪڙوئي آهي. ساڳيءَ ريت سوو ٻرهم آئي ٻرهم آهي. جيو جي هستي جا ادويا جا مايا جي ڪري ٿي پئي، سچ نه آهي ڪار! اها سندن ڳالهه اجائي آهي، ڇاڪاڻ ته آڪاش ڪڏهن به ٽڪر ٽڪر ٿي نه ورهائجي سگهي ٿو ۽ نه ڪي گهڙي جي اندر جو آڪاش ٻاهر واري آڪاش کان جدا ٿي آهي! انهي اٿو جيو ۽ ٻرهم ته ٻڌي ٻه ٿي ڳالهيون آهن ٿا. ٻرهم ٽڪر ڌار نه ٿو ٿي ڪري سگهجي آهي. لهوسمجهي سندن گهٽ ۽ مٺ وارا دشٽانت ٽوڙ آهن. (٣) انهن دشٽانت ۾ جا گهڙي ۽ مٺ جي اپاڌي ڏيکاري آهي، سا ته ٻاڪا لوڻ ويدانتين جي مت جو ڪڏهن لي ٿي ڪري! ڪيئن؟ اهڙي جيو ٻوڙيءَ ريت گهڙو ۽ مٺ آڪاش کان جدا پدارٿ آهن، ٻوڙيءَ طرح جيو ۽ پرڪرتي به ٻرهم کان جدا آهن، ڏسو! سندن ئي ڏنل دشٽانت مان ڪيئن نه دوئيت واد جي پختي ثابت ٿي آهي! (٤) انهن چوڻ ته ٻرهم اپاڌيءَ لڳڻ ڪري اهڙو ٿو جيو ٿو ٿئي، سو پڻ الٽو آهي، ڇاڪاڻ ته جنهن صورت ۾ ويدانتي ٻرهم جي هستيءَ کانسواءِ ٻيءَ ڪنهن هستيءَ کي ئي ٿا مڃين، ته پوءِ اپاڌيءَ جي هستي ڪٿان ٿا آڻين؟ ان پرماڻي دوئيت واد سڌ ٿيندو. (٥) انهن چوڻ ته اپاڌيءَ، اوديا يا مايا سان لاڳاپي جدائي ڪانهي،

آهي؟ جا ڪو جيئن ٻار جي ڏوهاري ٿيڻ، ٻار جي پيهچڻ وقت ساڳيون ڪلمون ڪري، ٻالڪپڻ ڏانهن ڏاريندو؟ (١٢) جا ڪڪرن ڪڪرن ليڪا ڪان پوءِ به جيڪو وعظ، ۽ پهچڻ جو ڪجهه ڪڪرن ڪان ڪم ونڊ ۽ روڪ لکي واڄ ڪرڻ سمهڻ آهي؟ جي اها ڳالهه، سو اسڪو ڪڪرن ليڪا ڪان پوءِ سڀ ڪئي جيڪو رهي، جنهن کي واڄ ڪري ٿو سگهي؟ (١٣) پرهيو سياڻپ ڪيڏا ڪيان آهي ۽ سرچاوبڪ ڪيا جو ڪڏهن به ڪانس ٿيو ٿئي. پوءِ ٻڌايو ته ڪيان سوروپ پرهم اڳياڻي جو ڪٿي ٿيڻي هو؟ (١٤) الهي جوڻ ته ڪيان ليڪا ڪان پوءِ جو پرهم ٿيڻي ويندو ليڪ ته آهي، جاڪاڻ ته ڪيان ملندو آهي پرهم ملهيان. پر اوهانجي مت موجب سڀ پرهم ٻار ٿي اڳيان جي پرپاڻا ٿيندو انيندو ٿيو رهي. (١٥) جيو ڪي پرهم سڏيندو ٿا ڪهڙو ڄاڻڪ سنسار جي سمورن ڳالهين جو رنڌ ۽ ڪڪرن جو ڪندو؟ اوهان کي لئي ٿا ٿيوائين. (١٦) جي جيو سڀ ڪنهن پرهم هوي ها ته هو سروگيه، سرو شڪتيمان، ۽ سرو وياپڪ هجي ها، پر اهي آهمي ڪرنه. (١٧) جيو کي پرهم مڃڻ هر ريت اشد آهي، جاڪاڻ ته ان سڌانت اوسار سڀني جيون کي پرهم ڪرڻ سگهبو ۽ سنسار پر اسڪو اوهان لکيو پر انڌاءُ ته جي ڪٿي سه پرهم هڪڙو ئي آهي جو سڀني شريرن پر جيو روپ ڌاري رهيو، ته سڏ ٿيندو ته سمورو پرهم اڪيان رس کي جيو ٿيڻ ڪو آهي. (١٨) استري، پرش، روڳي، مل مولي، سڌاچاري، دراچاري سڀني کي پرهم ڪرڻ مورکتا آهي، هن ڪيهڻي ڪي قاهل سڌانت تي ويداڻتي ٿيا هلي سگهن. سچي سڌانت موجب ڪم ٿيڻ ۽ ڪالي ڇيڙي پر ڪرڻ ٻڌ ڪرڻي. پوءِ ٻڌا ۽ ٻيڙا ڪو ڪاڻ ۽ ڇيڙو ته ڪالي ڪٿي ڪا واجب ٿيوائين؟

اٿهه ڪرڻ جي آبادي ۽ لگڻ ڪري پرهم جو نئون ٿيڻي سگهي:- (١) جاڪاڻ ته اتيهه ڪرڻ جڙ آهي ۽ جي جڙ اتهه ڪرڻ جو پرپاڻا پرهم آهي ٿيڻي سگهبو ته ڇير پرهم ڪان پريل اتيهه ڪرڻ آهي. اتهه ڪرڻ وڪاري [پدلجندڙ] آهي، پرهم جو نرڀاو هي اتهه ڪرڻ کي پوئي ها. ته سڌس وڪاري دور ٿئي ها، پرنتو ويداڻتي ٿا مڃين ته اتهه ڪرڻ جو پرپاڻا پرهم کي اتبرو ۽ گهيرو ٿو پوي، جو ڪنهن پرهم ٿي جي مثالن پڌ ڪان لاءِ ٿي گهڻت پدويڇيه وارو جيو ٿالي ٿو چئي. پر پڌي ان ڳالهه کي اهي مڃي. (٢) جي اتهه ڪرڻ اهڙو پريل آهي، ته پوءِ سنسار مان نوهڻ ڦاسي ٿي راهندو، اڙاسا ڪٿي جيئي سگهبو ته ٿلائي ۽ جاءِ کي پرهم پهچڻ لئي اوسا پر موجود رهندو؟ ڪهڙي جيو ته ڪڏهن پرهم کي اتهه ڪرڻ وراڻي رهي ۽ ڪنهن اڳيائي ٿالي چئجي؟ پوءِ به اهڙي ڪمزور پرهم کي ته موڙ لئي چڱو آهي. (٣) ساڳيءَ ريت ڪنهن جيو کي سڀ پورو ٿو ڪري سگهجي، ته هو ڪمسالين جيو رهندو ۽ ڪڏهن پرهم پڻجندو، جاڪاڻ ته سمهڙ آهي ته ڪنهن نه ونسو اتهه ڪرڻ ان کي چڙي ڏئي ۽ هو پرهم پڻجي پوي. اهڙيءَ اوستا پر هڪ وڏي پر وڏو واڌو ۽ ڪنهن ٻهاڻيءَ کي ڏسڻ ڏيڻ ڪان ٻيو ڪمائيندو، جاڪاڻ ته جي اتهه ڪرڻ ان پساڻيءَ کي چڙي ڏئو، ته اهو ٻائي پرهم پڻجي وڃا کي ٻيو عرو سنڀاليندو! [٤] ان مت اوسار ته وڏو هو ڪنهن جاءِ وارو پرهم ڪلهه سرو جي ڳنڍڻ ۽ جدا ٿيڻ ڪري اڳياڻي ۽ ڳياني

ويدانتي:- هي ڏهه سو ٻار. هتي ڪي ڪٺي سگهندين؟ ٻار؟ نه! شڪتي ڪانهي، (پرماتما واليگر سرو شڪتيمان نه آهيان)۔ ويدانتي:- برهم ڄاڻي ٿو جون؟ ٻار:- ٻگران ڄاڻي (الپگيه آهيان.) ويدانتي:- هٿو آءٌ پهچي من پر ڇا ٿو چوان؟ ٻار:- اهو ڄاڻي (الترياتي نه آهيان)، ويدانتي:- آلماڙيءَ مان ڪتاب ڪڍي ڏي، ٻار:- پهچي نٿو سگهان! (الپ آهيان)، ويدانتي:- ڪنهنجو مٿي ڪنوماڻل نٿو ڏسجي. ٻار:- بيمار آهيان (پرماتما واليگر اجر يا نروڪار ته آهيان). ويدانتي:- ٻليءَ کي ڇا لڳو ٿو لڳي؟ ٻار:- ڇو نه آهي، (سرو وياپڪ نه آهيان يا ترپتن آهيان)۔ ويدانتي:- ٻيهه ته ڪن ٿو ڪيهان؟! ٻار:- اٺين وٺو. (اوڻاس سنڌ ڪياڻين نه آءٌ پرماتما جيان ابهه = پڪوڙ ته آهيان).

پالڪو! ابهر ٻار جي جوابن جو پرجمو شاسترين دينگ سان ڏنگهي لکي ٻر ڏنل آهي، جنهن مان سڌ پوندي ته سمورا جواب جي ٻار ڏنا، تن مان هو ٻالڪ ڪيئي جو ٿي سڌ ڪري رهيو آهي، ۽ نه برهم!!! (٢) جڏهن برهم ٻالڪ ٿي جنم وٺجي چڪو آهي ته ويدانتي ٻڌائين ته ڇو ڪيو؟ ۽ سڀئي ڪان اگهر اٿئي جنم وٺيندو ڪنهن ڏٺو يا سمجهيو؟ (٣) جي برهم کي جنم وٺو آهي ته چئبو ته سنسار جا جيترا اسڪم جنم آهن اوترا برهم جا ٽڪرا ٿي پيا، ۽ جي برهم ٽڪرا ٽڪرا ٿي سگهي ٿو ته نه اکنڊ رهيو ۽ نه ايڪ رس! (٤) ويدانتي ٻڌائين ته سمورو برهم ٽڪرا ٽڪرا ٿي جنم وٺجي چڪو آهي يا اڌا ڪجهه سندس ٻاڪي بچيل آهي؟ اهو ٻاڪي بچيل ٻاڳو ڪٿي ڪٿي ٿيو رهي؟ (٥) ڏو پسر وانديءَ برهم کي جنم ڀر به وياپڪ ٿا سمجهن، تو جي اوهانجي ويچار آئوسار برهم ٻالڪ ٿي پهچي ته ڪري جنم وٺجي چڪو آهي ته ٻڌايو ته ان برهم مان بچيل جنم پر برهم وياپڪ آهي يا نه؟ جي چئو ها ته! ته جنهن برهم پر برهم ٿو سمائي، جو اسمبو آهي! (٦) برهم جو، جو ٻالڪو اڳا جنم نه وٺيو آهي، سو ڪهڙي ڪارڻ جو جنم وٺجي چڪو آهي، سو ڇو ٻٽو؟ ڇا جنم بچيل ٻاڳ ٻاڪي بچيل ٻاڳ کان ڪمزور هو؟ اُن اوستا پر برهم هڪ رس ته رهيو ڪي ڪو نه. ڇاڪاڻ جو اوستائون ٿو بدلائي اوڻاس جو ڪڏهن برهم، ڪڏهن جنم ٿو وٺجي ڪنهنجو هڪ رس رهڻ ٿي اسمبو آهي. (٧) ٽڪرا ٽڪرا ٿيندڙ پداره ٽڪرن مان ٿي ٺهيل هوندو آهي، سو جنهن برهم مان اسڪم جنم وٺجي چڪا آهن، سو برهم ٻالڪ نه جنهن جو سمورو ٿي ٿي سگهي ٿو ۽ برهم سڏائيندڙ جي سرڪنو هستي ڪانه رهندي. (٨) ويدانتي ٿا چون ته برهم پر اوديا ٿي ڪڏهن نه جنمو ٿو لهي. جنهن ته برهم اوديا پسا مايا کان ٿرانل آهي! ڇا، سرو شڪتيمان برهم کي به ڪا شڪتي دٻائي سگهي ٿي؟ نه! (٩) ويدانتي ٻڌائين، ته اوديا يا مايا ڇا آهي، ڪٿي ڪٿي ٿي رهي، ۽ اُن ڪڏهن برهم کي ايندو؟ اُن کان اول جنم ڪٿي رهو؟ (١٠) ڇا اوديا يا مايا برهم کي جنم وٺڻ پهچي وس پر آڻي ٿي سگهي، ته اوديا برهم کي ۽ جنهن کي هڪ پل ڏيئي کان روڪي سگهي ٿي يا نه؟ جي ها ته نه سنسار پر چڱن ڪرمن ڪرڻ جي ڪهڙي ٿي ضرورت رهندي؟ جي نه ته ٻڌايو ڇو؟ (١١) جنم کي هڪ پل ڏيڻ جو برهم کي اڌڪار ٿي ڪهڙو رهيو، سو ته ڪڏهن جڏهن هو ٻالڪ ٿي جنم وٺجي چڪو

مسلمانن ۽ عيسائين جو عقيدو آهي ته جيو انادي ڪونهي ، الله ميان ڪوڙين روح ٺاهي ڇڏيا
پر ڪتابن ۾ لکيل ڪونهي ، ۽ هر ڪنهن جي ڀاڱي ۾ ڏک ۽ سک جو ڀاڱو پهچي ٿو ، انهيءَ سبب انسان
ئي اڳي ٿو پيدا ٿئي. هيءُ ڳالهه ته ڪهڙي نياءَ جي ڳالهه آهي ؟ ڀاڳ ٺاهي ، ڪهڙي انياءَ جي
حڪمت جي ڪهڙي ڪڙي ڪئي . هيءُ ڳالهه سڀ ڪوڙ آهي ، انهن مڙني ڳالهين کي سچو مڃڻ به
نياءَ ۽ حق سمجهائي ٿو . ان ڪري انهن جي دليل ۽ ثبوت ڪمزور ۽ بنان دليل آهن .

سنت ۽ اسنت وچار :- ويدانتي :- جڳت ۽ جيو ٻئي ڪوڙ آهن ، سچ صرف برهم آهي . برهم سچ ۽ جڳت مٿيا آهي ، هيءُ سرشٽي ورهاڱي وانگر روپ ڏيکاري ٿي . سڌانتي :- جي برهم سچ آهي ، ته سندس سرشٽي ڪيئن ڪوڙي ٿي سگهي ؟ جو سچ مان پيدا ٿئي سو ڪوڙو ڪيئن ٿيندو ، انهيءَ ڪري جڳت کي مٿيا يا ڪوڙو ڪيئن ٿا چئو ؟ ويدانتي :- رسيءَ ۾ نانگ جو ڀرم ٿيندو آهي ، سو رسي ته سچي آهي پر نانگ ڪوڙو آهي . اهڙيءَ طرح برهم ۾ جڳت جو ڀرم آهي ، جڳت مٿيا ۽ برهم سچ آهي ! سڌانتي :- نانگ جو روپ ۽ رسيءَ جو روپ ٻئي سچا آهن ، ڏسڻ واري جي ڀل آهي . جي انهن مان هڪ به ڪوڙو هجي ته ڀرم ٿي نه سگهي . ان ڪري اوهان جو مٿيا وارو سڌانت غلط آهي ، اهڙيءَ طرح سرشٽي جو ڪارڻ به برهم ۾ موجود هو ، انهن مان سرشٽي پيدا ٿي ، جنهن جو روپ ڪارج آهي ، ته ڪيئن چئي سگهجي ته ڪوڙو آهي ؟ ويدانتي :- ان کي سمجهاءِ ، سڌانتي :- ويدانت شاسترن ۾ سرشٽي کي ڪارڻ ۽ ڪارج ٻنهي روپن ۾ سچو مڃيو ويو آهي . جو ته ڪارڻ ٻن قسمن جي آهي ، ٻن روپن ۾ سچي ٿي سگهي . ارٿات ويدانت موجب ڪارڻ ۽ روپ اسنت آهن ، نه سچا پيدا آهن ، جن مان پيدا ٿئي ۽ روپ ٺهي سگهي ، جيڪا سرشٽي جي روپ ۾ آهي ، انادي ۽ نتيه پدارٿ ارٿات ايشور ، جيو ۽ پرڪرتي سچ آهن . ايشور آهي ڪارڻ ، سرشٽي آهي ڪارج ، سڀ سنت آهن ، جيڪي هڪ وقت ۾ ٻئي نالن ۽ روپن مطابق جي ڪارج کي ڪن ٿا . جيو ۽ روپ وغيره آهن ، پرڪرتي ، ايشور ۽ پرماتما جي ڪري سرشٽي جي پيدائش ٿئي ، سرشٽي جي بنياد تي ڪنهن ٻي حالت ۽ روپ مان فنا ، پرڪرتي جو فنا ڪري سگهجي ، ارٿات ناس ۽ روپ متغير آهي ، پر جو آهي سو آهي ، جيو ۽ پرڪرتي سنت آهن ۽ ڪڏهن به ناس نٿا ٿين .

(٣) برهم ۽ جيو ۾ سوڀاوڪ ڀيد :- [١] هڪ سنسڪرت مان ٿي سڀ ڪجهه سڃي ٿو ۽ وڏي ڳالهه جنهن جي ٻرندڙ ڄاڻ ڪنهن کي هجي ٿي ، ٻوڙي ٿي ناهي سڌانتي ٿو : اسين برهم آهيون يا جيو ؟ ان ڳالهه جو ثبوت ڪرڻ جهڙي ته ڪنهن ٻئي سنسڪرت ڪتابن مان ڪان ٿي ڪري . ڏسو ته پاڻ سڀاويڪ طرح ڀاڳي جيو آهي سڌانتي يا برهم ؟ هتي پنهنجي برهمن جي ڀاو ۽ ويدانتيءَ جي ڳالهه ٻڌايو :-

سواءِ سنسار ۾ ٻيو ڪو اناديءَ پدارٿ آهي جي ڪولي سي ٻهچي آتم هتيا ٿا ڪن.

(ب) ڪاڏيءَ تي مڙدي کي مسان ڏانهن کڻي ٿي وڃن. جياتون ٿا ۽ ڪلاڪ اڳي ئي ماڻهو چڱو ڀلو هو، پوءِ دل جي حرڪت بند ٿي ۽ مري ويو. اُن تي سنڌانتيءَ (دوئيت واديءَ) ۽ ٿوبي ويدانتي (اَدويت واديءَ) جي وچ ۾ هيٺيون وار ٿالاپ هليو:-

سنڌانتي:- اوهان ٻرهم کي هڪ وس سرو وياپڪ ٿا مڃيو يا ڪنهي ڳالهه ۾ ڪٿي جدو سرووياپڪ؟ ويدانتي:- هڪ وس سرووياپڪ. سڌانتي:- اوهانجي مت موجب ٻرهم هڪ جاءِ جڏي اچيءَ تي وڃي سگهندو آهي ڀلا؟ ويدانتي:- هرگز نه، ٻرهم اَچل آهي، اڻ ٿاٽ هئو ڪٿي ڙي تڏو. وري سرووياپڪ هئڻ ڪري ڪهڙي جاءِ خالي جي ڪهڙي تي ڪهڙي؟ سڌانتي:- شاباس! هاڻي ايترو ته ٻڌايو ته سمه آسمه ٻرڪ جا جنش وقت ڪهڙا ساڻ آهن؟ ويدانتي:- پهچ گيان الدريون. سڌانتي:- سرو هئن آلا ليڪ! اوهين ٻرهم کي مڃو ٿا هڪ رس ۽ سرووياپڪ ۽ ٻرهم کانسواءِ اوهانجي مت اڻسان سنسار ۾ ٻيو ڪو پداوٿ آهي ڪونه! هيٺئر ٻڌايو ته هن ماڻهوءَ جي مرڻ جو ڪارڻ ڪهڙو آهي؟ جا اوهان جو سرووياپڪ ٻرهم ۽ شرير جڏي هليو ويو آهي؟ ويدانتي:- نه! ٻرهم سرووياپڪ هئڻ ڪري اڃان به شرير ۾ موجود آهي. سڌانتي:- ڪا وسعو ته هن شرير مان اوس ڪا ڪل ٿي ڏسڻ جهڙي ڪري هينئر هر ڪوبه ڪوم ڪري نه سگهي، يعني هو مري ويو آهي. ٻڌايو ته اها ڪهڙي وستو آهي؟ ويدانتي:- ٻرهم اَچل هئڻ ڪري به اجا شرير ۾ موجود آهي. ڳالهه جدو ته ڪره لڳي جو ڪٿي چوان ته اڳي ڳالهه هو ۽ هينئر جدو آهي. ٻرش ڏکيو آهي، اوهان ئي سمجهايو. سڌانتي:- ادوئيت واد کي موٽ جي مسلي آهي اسير کي سڄو چوڻ! اسانجي سڌانت موجب ڳالهه ٻاڪل پڌري پيئي آهي. ٻرهم اجا به ساڳيءَ ريت ان شرير ۾ وياپڪ آهي، جنهن اڳي هو ۽ پنهن تتن جو ٺاڪرس پتلو اوهانجي سامهون پيل آهي ۽ اوهان پنهن ئي گيان الدرين سان ڪو جتا ڪري پڪ ڪري سگهو ٿا. جا شيءِ نڪري ويئي، سو پڌرو ئي پڌرو آهي جيءُ. اهڙيءَ ريت سڀني مردن ۾ اوهانکي دوئيت واد جي سکيا ڏيئي رهيو آهي! اهڙي هوندي به اوهانکي اهي چوڻ جو ڪهڙو اَڌڪار آهي، ته هي جڳت ڏسي رهيا آهيون سو سڀئي مثال آهي، تڙيءَ ۾ لانگر جيان آهي، ڪلپت آهي، مايا وي آهي، سڄ جيان آهي وغيره؟ اسين ٿا چئون ته प्रत्यक्ष किं प्रमाणम् هٿ جي ڪنگڻ کي آرسيءَ جي ڪهڙي گهرج؟ انهيءَ ڪري ۽ ٻرڪرتي هن مردي سمجهان ته سمجهي رهيا آهن.

(ج) ڪڪڙون ماڻهن جو اهو مت آهي، ته جيو ٻرهم سمجهان اڳ. ٿيل ٻاغ جي چڱن سمان آهي، جي موسم ڪانهوءَ نا ٻرلي، پر وري وڃي ٻرهم ۾ لين (جذب) ٿا ٿين. اهو درشتانت لاڳو نه ٿو ٿئي، جنهن ٻرهم سرووياپڪ آهي، تنهن ٻاهر ڪو نه آهي. چڻنگون آڳ ايون ڏسڻ ۾ اچن، جي ٻاهر نڪتل آهي. جيو ٻرهم مان جدا ٿئي ۽ تنهن لاءِ ٻرهم کان ٻين آڪاش يا استان گهرجي، پوءِ ٻرهم سرو ٿو وياپڪ نه ٿيندو. جو سرووياپڪ نه آهي سو ٻرهم نه آهي. وري

ايشور ۾ اُداليڪ رشيءَ ۽ شويتڪيتو جي سمواد ۾، رشي هر هر شويتڪيتو کي ٿا چون " तत्त्वमसि = تون اُهو آهين" جنهنجو ارٿ ويدانتي ٿا ڪن ته "هي شويتڪيتو! اُهو برهم تون ئي آهين." اُتر:- جيئن جهورن جو پالڪ چڱيءَ ريت پڙهيو آهي ۽ اُنهي سورهين تي ڪيترن جو مطلب ٻڌي مان ڪٿي جاچيو آهي، سي اُوس اُهين ئي چوندا ته مضمون ارٿ اُلٽو آهي، ڇاڪاڻ ته اُن ۾ سوال ئو آئي ته:- "कथमसत: सज्जायेत ?"

اُتر:- اُسٽ منجهان سٽ ڪيئن اُڀري ٿيندو؟ جيئن جنهن جڳت کي ويدانتي اُسٽ يا مٿيا ٿا چون، سو جي برهم مان پيدا ٿيل آهي، ته برهم اُسٽ کي سٽ آکي. پر ويدانتي برهم کي سٽ سمجهندا آهن. تنهنڪري اُن مان اُهو ٿيل جڳت به سٽ کي سٽ ٿيندو. سٽ مان سٽ پيدا ٿي سگهي ٿو. برهم به سٽ ۽ جيو ۽ پرڪرتي به سٽ! تنهنڪري اُپنشد ڪان پوءِ برهم منجهان جيو ۽ پرڪرتي اُهي ٿيا، اُهو اي سڀ سنڌالسٽ آهي. "تت توم اسي" جو اُڪري ارٿ "اُهو تون آهين" اُهو ٿي ٿيندو. برهم لاءِ ڪو به شبد اُتي اُڪرن ۾ ڪونهي! تنهنڪري اُنجو سچو ارٿ سڌو ارٿ ئي وٺڻ کپي.

اسين برهم ٿي ٿا سگهون:- " अहं ब्रह्मास्मि = آءٌ برهم آهيان" جو ارٿ ويدانتي "آءٌ برهم اُپاسڪ پرميشور آهيان"، اِئين سمجهندا آهن. برهم شبد جا انيڪ ارٿ آهن، اُن مان ڪي آروا هيٺ ڏجن ٿا:-

برهم= [١] ايشور، [٢] جيو، [٣] پرڪرتي، [٤] گيان، [٥] ويد، [٦] وڏو يا مهان، [٧] جل آدي. اُن موجب اهم برهما اسميءَ جا ارٿ (الف) آءٌ وڏو آهيان، (ب) آءٌ سڀني پراڻين ۾ سريشٽ آهيان، (ب) آءٌ جيو آهيان (ت) آءٌ ويد وگيان سرووجب آهيان، ٿي سگهن ٿا. "برهمانڊ" شبد جو ارٿ ٿيندو "وڏو آنو" يا "آهي آنو جو ايشور، جيو ۽ پرڪرتيءَ مان ٿيل آهي."

مايا جي چال:- بنارس ڪلڪتا پرشاد اُپاڌياءِ پنهنجي پستڪ ادويت واد جي جڙ ۾ اُن ڀاءِ پر وچن، شاسترن، اُپنشدن آديءَ منجهان "مايا" شبد جا انيڪ ارٿ ڏنا آهن. اُهيءَ ڪري اُن ويدانتين واري ارٿ يا "اگيان" جي عوض ٻيو ڪو ليک نه آهي.

(ا) ادويت واد جو کنڊن

چوٿون پهر:- وگيان ۽ وکنيٽي جي اڌار تي

(ا) پرتيڪش پرمان انوسار ادويت واد جو کنڊن:- (الف) پرتڪ ۽ گيان پراپت ڪرڻ لاءِ پرمانا ڏسڻ، ٻڌڻ، چکڻ، ڇهڻ ۽ سنگهڻ جون پنج گيان اندريون ڏنيون آهن. اُنهن دوارا تجربو پرورڪ ڏسون ٿا ته هي جڳت به اصل پراڻو آهن. ڏهاڙي ڪيڏالوس اُنهن ٿا ۽ ڪيڏالوس وجهن ٿا. اُنهنڪان سواءِ جڙ سرشٽيءَ ۾ سج، چنڊ، تارا، پهاڙ، ندين، سمنڊ به پرتيڪش ڏسجن ٿا. ته وڌو اهو ٻه جوڙ ۽ جڙ جڳت جي بناوٽ جي ڳڻن ۾ پهرين ۽ اُنهن اُهي جا گڻ ڪرم، عڪس سروو ويابڪ، سرووشڪتيمان، سرو آڌار، اُيڪ رس ۽ اٽل پرماتما جي گڻ ڪرمن سڀاوَن کان ٻڌڻ ۾ ڪا اُڻتائي ڏسڻ ۾ اچي ٿي. اُهڙي هوندي به جي ماڻهو پنهنجي ٻڌيءَ کي پرسائي، هٺ ٿي پڪڙي، اُنهن ٿا چون، ته ڪٿي پرماتما کان

اڄا ماڻ سرشتي اُپٽي:- الهه سماس جي صفحي ٢٤٣ ۾ جو تشريح اپيمد ٻرعايت واري جي الوواڪ ٦ جي وچن ٣ ۾ جنهنجو ارٿ لوني ويدانتين اهو ڪيو آهي ته ٻرهم اڄا ڪتي ته گهٽا روپ ڪري ٿو، تنهنجي سچي سمجهاڻي **پاسڪر ٻرڪاش** ۾ ڪجهه هيٺ ڏنل آهي:-

(الف) **هڪ ۾ گهڻا:-** ڏاڏا ماڻ ڪڏ سڀئا هولدي ته جيئو الهين ٿي آهي، ته ڏاڏا جي اڄا ٿي ۽ آڏا شيروه ڪي جيئيان، ڏاڏا شيروه ٿي چوڻائي سگهي وغيره. سنڌڪا ٻڌندي ته چوڻائي ڪري سڀ ڪرڻ جو سمورو ڪم ڪيو ته سگها! پوءِ ٻيا ڏاڏا جو ٻالو ڇو وڃي؟ انجو الواعوتي ٿيندو ته موج ۾ ڪم ڪالهو ڏاڏا ٿي آهي. تنهنڪري وڏو سنڌس ٻالو ولڻ ٿي سگهي آهي. ساڳيءَ ريت جيڪڏهن ٻرهم ايڪ روپن ۾ ظاهر آهي جي اڄا ڪتي، ته ڪا انهيءَ جهڙي ڳالهه ڪانهي. گهڻن روپن ۾ ٻرگهٽ ٿيڻ جي سامگري [مصالحو] جيو ۽ ٻرڪرتي ٻرلي ڪال ۾ به ان وقت موجود هئي، ۽ انکي پنهنجي سامرٿ (لمف ڪارڻ) سان جڳت روپ بڻائي ڇڏيائين.

انهيءَ ساڳي وچن ۾ جو सदैव शبد ڏنل آهي، تنهنجو اکري ارٿ آهي. "آن [ٻرهم] اڄا ڪئي". لوان ويدانتي الحکرتي چوندا آهن ته هي جڳت ٻرهم مي اڄا ڪرڻ ڪرڻي پيدا ٿيو آهي، ارٿاسب اڄا مان ئي الهين ٿيو آهي ۽ ته جيو ۽ ٻرڪرتيءَ سچيان. انجو جواب **پاسڪر ٻرڪاش** ۾ ڪجهه هن ريت ڏنل آهي:- جڏهن ڪو ڪرتا (فاعل) پنهنجو ڪم ٻلڪل سهنجائيءَ سان ۽ ٻنا ڪشٽ جي ٿو ڪري، ته چيو آهي ته فلاڻو ڪم ته وڃي سنڌس اڄا اٿوا اشاري اي عالي رهيو آهي. چاڪاڻ ته سرشٽيءَ جي قانون ۽ واقفن ۾ ايشور کي ڪا به ڪٺنائي ڪانه ٿي ٿئي، تنهنڪري جڏهن سگهجي ٿو ته هي سمورو جڳت سنڌس اڄا ڪندي ئي پيدا ٿيو يا سنڌس اڄا مان پيدا ٿيو. ارٿاسب جيئن سوڀاويڪ ريت يا سهنجائيءَ سان ڪم ٿو ٿئي، اهي ڪرتا جو ٻالو ته وڃي ٿو ڪيو ته وڃي ڪرڻيون جيئن ڳالهه چئجي ته وساري ٿوي ٿي، جيئن ٻڌي ٿو وڃي. اهي وساري ڪنهن ڳالهه ۽ جيئن وساريندڙ ٻرماتما جو ٻالو ٿي ڪرڻي، جيئونڪ عرڪر سمجهي ٿو ته وساريءَ ۽ جيئن جي سامگري (آباداڻ ڪارڻ) اڳ ۾ ئي موجود آهي، ۽ سنڌس لمف ڪارڻ ٻڌا ۾ اهو ته ٿيو پيدا ٿيندي يڪدم ٿيندي. انجي پريڪشا ڪهڙي نه ڏسو:-

اڄا ڪنڊن جي موجودگي:- يڌيسب ڪنگا پرساد اپاڌياءِ پنهنجي **ادوئيمت واد** جي چوٿين ٻهرائين جي صفحي ٢٧٠ تي لکن ٿا ته ساڳي تشريح اپيمد جي ڏيکاوايل وچن ڪان وڏو هيڪ سب اڄي الکيل آهي ته:-

तम तेज ऐक्षत बहुस्यां प्रजायेय । ता आप ऐक्षन्त बह्वः स्याम प्रजायेय ॥

ارٿاسب- انهيءَ اڄا ڪئي، ته گهڻي ٿي پوان. جل اڄا ڪئي ته گهڻو ٿي پوان اهادي. ان مان ٻرڪرتيءَ جي اسٿول تتون جي هستي ٻلڪل ظاهر هئڻ ڪري **ادوئيمت واد** جو سڌانت ٻهه آڏائي ٿو وڃي.

جي ٻرماتما نمت آهي ته سندس ڪارڻ جڳت ۾ ست آهي:- چانڊوڪيه

سچپان جيو ۽ پرڪرتي ٻنهي جو گيان ٿلو ٿئي، پر ان مان وڌيڪ ايشور جو ارٿ ڪو ڪري.
هيٺ ڏسو منتر جو شبد ارٿ:-

सदेव सोम्येदमग्र आसीदेकमेवाद्वितीयम्। तद्धैक आहुरसदेवेदमग्र आसीदेकमेवाद्वितीयं। तस्मादसतः सज्जायत॥
छां० प्रपा० ६ खं० २ मं० १॥

شبد ارٿ:- هي سوميه! پوربانس سڀ کي هو ارٿات جيو، ايشور ۽ پرڪرتي ٽيئي هڪ هيا. (एकमेवाद्वितीयम्) اهو هڪڙو اڪيلو ٻيو ڪو نه هو. (तस्मादसतः सज्जायत) پرنتو شونيه وادي ٿا چون ته پوربالس اسد کي هو، (तद्धैक आहुरसदेवेदमग्र०) ۽ ان اسد مان سد اڀري نڪري.

ٻالڪو! معلوم ٿيو ته ارٿ ڪرڻ مان ايشور، جيو ۽ پرڪرتي ٽنهي جي هستي سڌ ٿي رهي. ايشور، جيو ۽ پرڪرتي ٽئي سچ آهن، تنهنڪري سڀ شبد مان ٽنهي کي گرهڻ ڪجي، ته نه ڪو ڪلهه شنڪا نه رهندي، پرنتو ارٿ ته ڦڪل ۽ انگياني ٿي پوندو.

چاندوگيه اپنشد جي منتر جو سهڻو ارٿ:- چاندوگيه اپنشد جي پرپاٺڪ ٣ کنڊ ١٤ جي منتر پهرئين کي نه ڄاڻي ويدانتي ادوئيت واد جي سڌي لاءِ پيش ٿا ڪن. پنڊت جوالا پرساد مصر "ديانند تمر ڀاسڪر" ۾ ان ڪو اهو ئي لکي (ادوئيت واد جي) پڪي ۾ منتر نمبر ٢، ٣ ۽ ٤ ڏنا آهن. ائين ئي ۾ پنڊت ڀلسي رام سواميءَ سڀني منترن جو سهڻو ارٿ ڪري سچ ڪيو آهي، ته اهي منتر ته دويت واد کي پڪي ٿا ڪن! اسين وستار جي ڀؤ ڪان نه ڏيئي ڪو پهرئين منتر جو ارٿ هيٺ ڏيون ٿا.

सर्वं खल्विदं ब्रह्म तज्जलानिति शान्त उपासीत अथ खलु क्रतुमयः पुरुषो यथाक्रतुरस्मिंल्लोके पुरुषो भवति तथेतः प्रेत्य भवति स क्रतुं कुर्वीत॥ छां० प्रपा० ३। खं०। १४ मं० १॥

شبد ارٿ— (शान्तः) شانتي وان منش (इदं सर्वम्) هن سموري اڳ ۾ جڳ (ब्रह्म) برهم جي (खलु) نسچه سان (उपासीत) اپاسنا ڪري. (पुरुषः खलु क्रतुमयः) منش اوس ڪرم ڪندڙ ئي آهي، اپاسنا ڪرم انوسار ٿي ٿئي ٿي، اڄ ۽ پوءِ (ڏک سک) کي پراپت ڪندو آهي. (पुरुषः अस्मिंल्लोके यथाक्रतुः भवति) منش هن لوڪ ۾ جهڙا ڪرم ڪريو، (तथा इतः प्रेत्य भवति) ان انوسار ئي مرڻ کانپوءِ ٿيو ٿئي (جنم وٺي ٿو). (इति) تنهنڪري (तज्जलान्) هن برهم جي اڳين صفتن ۽ ان برهم ۾ ئي لين (جلب) ٿيندڙ پداورن جو، (स) اهو شانتي وٺندڙ ماڻهو، (क्रतुं कुर्वीत) ڪرم ڪري پوءِ ياد ڪري. اپاسنا برهمچاري جي پهرين صفتن ۽ اندر جي (پرلي عمل) ان ۾ اچي رهندڙ پداورن جو، شانتي وٺندڙ ماڻهو ياد ڪري اپاسنا اهي پداورٿ پٽا پورڻ ايڪار ۾ لڳائي.

ٻالڪو! ڏسو ته ڪهڙو نه سهڻو ارٿ آهي! ڪٿي آهي ان ۾ ادوئيت واد جو سڌانت؟ منتر نمبر ٢ ۾ ته صاف طرح ان آتما جو ورڻن ڪيو آهي! پاڻ ته هيڪي چار منتر پنڊت جوالا پرساد پيش ڪيا ادوئيت واد کي سڌ ڪرڻ لاءِ ڏنا هوا، سي چار ئي پنڊت ڀلسي رام سواميءَ جي ڪيل ارٿ موجب دويت واد جو سمرٿن ٿا ڪن!

هوئي سان ڪيو آهي. پنهنجي جوالابيرشاد الهن سان ڪري لاءِ نه آهي پهرين آباديءَ جي لڳي ڪري ٿي ٿو، جڏهن رگويد جو منتر ۽ هن مهاڳ کي جو وجهي ڏنو آهي. پنهنجي تلسيرام سوامي سنڌين ڏنل هيءَ منترن جو اڪري اوهان کي پرڪار ڪري پاڻ ڪيان پيهو آهي ته پاڻيو ته آباديءَ جو شبد ۾ ڪيئن هند ڏسڻ ۾ اچي ٿو؟

एकः सुपर्णः स समुद्रमाविवेशसइदं विश्वं भुवनं विचष्टे ।
तं पाकेन मनसापश्यमन्तितस्तंमाता रेळ्हिसउरेळ्हिमातरम् ॥ ऋ० मं० १० सू० ११४ मं० ४ ॥

عيءِ رگويد ١٠-١١٤-٤ جو وڏي آهي ۽ ان جو منترن جو شبد اوهان آهي:-
(एकः : सुपर्णः) هڪڙو سهڻو * آهي (स समुद्रं आविवेश) جو آڪاش ۾ وڃي رهيو آهي؛ (स इदं विश्वं भुवनं विचष्टे) اهو سڄي جڳت کي ڏسي رهيو آهي. آءُ (पाकेन मनसा) لڳيءَ سان، (अन्तितः) پنهنجي اندر ۾ اوهان کي (तम् अपश्यम्) اکين ڏسندو آهيان. (तं माता रेळ्हि) کيس آڪاش وڃائي رهيو آهي (स : उ) ۽ هو (मातरम् रेळ्हि) آڪاش کي وڃائي رهيو آهي.

نوٽ:- لڳهنو ١-٣ ۾ سمنڊ جو اوهان انترڪش آهي. لڳهنو ٣-١١ الوسا وجهي جو اوهان "ڏسڻ" آهي. نرڪت ٧-٢٦ ۾ ماتا شبد جو اوهان انترڪش ڪيل آهي، جاڪاڻ ته جنهن ماتا جي گوڏ ۾ پراڻي ٿا رهن، تنهن کي "آڪاش" ۾ سڀ پدارٿ ٿا رهن. ڀائڙو! ڏسو! آهي ڪٿي آباديءَ لڳائي اوهان ڪري جي گهرج؟ ساڳيءَ طرح مهاڳ اپنشد ٦-٣-١١ ۾ به آباديءَ شبد ڪونهي ۽ ڪٿي لڳائڻ جي ڪا گهرج ئي آهي، ليکن وڏي وڃڻ جي ڪان الهو اوهان ڏنو ڏجي.

رگويد جي منتر ١-١٦٤-٢٠ (اوهان ها सुपर्णा) جو اوهان انترو ته سمجهه آهي، جو ڀائي ڪبير صاحب جن به انهو اوهان هن رستي ڪيو آهي:-
پرکس ايڪ پهچي دو ٻلي، ايڪ گرو ايڪ چيلا. چيلا سڀ ڦل جهڙ جهڙ کاڻا، گرو رهس اڪيلا.
عمرو ۾ شلوڪ سڪن جي گرنٿ ۾ به آيو آهي. پتي رشي دياننده جي اوهان جي پڇي ڪري رهيا آهن.

ساڙيشٽ= Scientific اورٿ - چانڊوڪيه اپنشد جي ڇهين [٦-٢-١] منترن مان تسوين ويداتي ادوئيت واد سان ڪري تي ڪيڏو زور ٿا ڏين ٿيو سچو اوهان پنهنجي تلسي رام سوامي ڀاسڪر پرڪاش ۾ هن ڪيو آهي:- सत् = ست اهو پدارٿ آهي، جو ٽيهي ڪالن ۾ ناس نه ٿئي. ان پرماتما-ايشور، جيو ۽ پرڪرتي ٽيئي ستيم = لهه آهن، ۽ ان مان ٽيهي جو اوهان ڪو ڪري، ست مان ڪڍجي چِت = چيتن ۽ ڪڍيو، ته सचित् = سچت = چيتن ٿيندو، اولاد آهي پدارٿ جي ته وڳو ٽيهي ڪالن ۾ ناس نه ٿين، پر ٽيهي ڪالن ۾ جيئن جو هجن، ۽ اهي آهن جيو ۽ ايشور. اوهان سچت شبد سمجهاڻ پرڪرتي ڪري ڇڏي، ان جي سچت ۾ آنند به ڪڍيو ته ٿيندو सच्चिदानन्द = سچدانند = ست + چت + آنند = پرميشور! اوهان سچدانند

* سر پنهنجي ڪيان وارو.

انهن سملاس تي ٽپڻيون

(۱) ادوئيت واد جو کنڊن.

پاڻو پهريون :- ارٿن ۾ پيدلي ڀرم جو مول ڪارڻ آهي!

(۱) يجرويد جي منتر جو ارٿ ڀيد :- انهن سملاس جي مدو ۾ صفحي ۲۳۸ تي رشي ديانند جو يجرويد ۴۰-۱ واري منتر جو جوڙيون پرماڻ ڏنو آهي، انهيءَ پنڊت جوالا پرشاد شرما ڀاسڪر ۾ آکيپ ڪندي لکي ٿو، ته هي منتر ادوئيت واد جي پڪائي ٿو ڪري ۽ رشي ديانند جي انهيءَ ويچار جو کنڊن ٿو ڪري، ته ايشور، پرڪرتي ۽ جيون جو سوامي آهي. انهيءَ آکيپ جي جواب ۾ پنڊت تلسي رام سوامي ڀاسڪر پرڪاش ۾ مٿين منتر جو انوي ارٿ هن پرڪار ٿا ڪن :- (ईश इदं सर्वमृतम्) هيءُ جو سمورو انهن ٿي جڳت آهي (यत् अचेत आतिरोहति) ۽ جيڪي ان مان پيدا ٿي رهيو آهي، (च) ۽ (सत्भाव्यम्) جيڪي انهن ڀيد ۽ ادواسي جو ابيد ڪال ۾ انهن ڀيد ۽ انهيءَ जत ۽ (अमृतत्वस्य) امرتو (ته موڪش آتما) جو (ईशान: पुरुष एव) سوامي پرميشور ئي آهي.

مٿين ارٿ مان پڌرو آهي، ته تنهي ڪالن ۾ انهن ڀيد ۽ پرڪرتيءَ ۽ امر جيو آتما جو سوامي پرميشور آهي، تنهنڪري هي منتر رشي ديانند جي ترئيت واد جي پڪائي ڪري رهيو آهي ۽ نه ادوئيت واد جي.

(۲) جيو ۽ پرڪرتي نتيه آهن :- انهن سملاس جي مدو ۾ صفحي ۲۳۸ تي رشي ديانند ڪجهه پرماڻ ثابت ڪرڻ جو ڏنو آهي، جنهن جو ارٿ صفحي ۲۳۹ تي ڄاڻايل آهي. انهيءَ آکيپ ڪندي پنڊت جوالا پرشاد لکي ٿو ته جيو ۽ پرڪرتي انتيه آهن، ۽ انجو ارٿ هيئن ٿا ڪن :- "هي پراڻي جنهن مان انهن ٿا ٿين، انهيءَ ۾ ئي ڪري جيئن ٿا، ۽ پڇاڙيءَ جو انهيءَ ۾ ئي لئه ٿي وڃن ٿا" رشي ديانند انهيءَ ساڳي منتر جو هي ارٿ ڪيو آهي. "جنهن جي سهاري جيون ٿي پراڻ ٿا ملن ۽ جنهن ۾ جيو پرلئه ۾ پراپت ٿا ڪن".

پنڊت جوالا پرشاد ڪي ڀرم اڪري ٿيو آهي جو هندي ۾ ته شبد ڪي لفظ ڪهڙو آهي. ارٿ "जिस से जीवते और जिस में" جي پڇاڙي هندي ستيارٿ پرڪاش ۾ "जिस से जीव और जिस में" ڇپيل آهي.

ان ڳالهه ته جنهن حالت ۾ ٻئين ويدانتي جيو ۽ پرڪرتيءَ کي برهم کان پيدا ٿيل ٿا مڃين، تنهن اوسٿا ۾ ٽين جيو ۽ پرڪرتيءَ کي انهن نتيه ٿي مڃڻ گهرجي ۽ موجود آهن. ڏسو لوڪن ويدانت جي گيتا ۾ لکيل آهي ته :- " ममैवांशो जीवलोके जीवभूत: सनातन: ॥

ان ۾ جيو کي سناتن چيل آهي. انهيءَ ڪري پنڊت جوالا پرشاد جو جيو کي انتيه ٿو لکي سو ٺيڪ نه آهي.

(۳) اُپاڌيءَ جي گهرج ٿي ڪانهي! انهن سملاس جي صفحي ۲۳۹ تي رشي ديانند رگويد جي منتر ۱-۱۶۴-۲۰ جي آڌار تي ايشور، جيو ۽ پرڪرتي ٽنهي جو اناڌي

[وڄون آڪاش] ۽ اُنهن ۾ سڀڪو جا وشيش پدارٿ، جيئن لمرتي، اُڳئين ڪلپ ۾ رچيا هئا، ساڳيءَ نموني ۾، هن ڪلپ اولاس هن سرشٽيءَ ۾ به رچيا آهن؛ تنهن ڪري هن لوڪ لوڪانترن ۾ به ڄاڻايا اٿس، پيدا ڪيا به نه ويا.

سڀني لوڪ لوڪانترن ۾ ويد هڪجهڙائي آهن.

پرشن- هن لوڪ ۾ جن ويدن جو پرڪاش آهي، ڇا ساڳين ئي [ويدن] جو ٻين لوڪن ۾ به پرڪاش آهي يا نه؟

اتر- ساڳين ئي [ويدن] جو آهي. جهڙيءَ ريت هڪنهن [هڪڙي] راجا جي راڄ هلائڻ جي نيتي سڀني ديشن لاءِ سمان ٿي رهي، ساڳيءَ ريت راجائن جي راجا پرماتما جي ويد روپي نيتي به ان ان سرشٽيءَ روپي سموري راڄ ۾ [سدا] هڪجهڙي آهي.

الپ شڪتي ٿي جيو ۽ پرڪرتي ايشور اڌين رهن ٿا

پرشن- جي جيو ۽ پرڪرتيءَ ۾ وعده نه انادي آهن ۽ ايشور جا بنايل نه آهن، ته اُنهن تي ايشور جو اڌڪار به نه هئڻ گهرجي، ڇاڪاڻ ته سڀئي سوتنتر ٿيا.

اتر- جهڙي راجا ۽ پرجا ساڳئي سمي هوندي به پرجا راجا جي اڌين ٿي رهي، تيئن ئي جيو ۽ جڙ پدارٿ [انادي هوندي به] پرميشور جي وس ۾ ٿا رهن. ڇا هن پرميشور سڄيءَ سرشٽيءَ جو ڪرتا، جيون جي ڪرمن جو ڦل ڏاتا، سڀني جو رکوالو ۽ انت سامرٿ وارو آهي، ته هو [اهي] ٿوري سمجهه وارا جيو ۽ جڙ پدارٿ هن جي اڌين ڇو نه رهن؟ ان ڪري جيو ڪرم ڪرڻ ۾ سوتنتر، پر ڪرمن جي ڦل ڀوڳڻ ۾ ايشور جي وبوستا انوسار پرتنتر آهن. اهڙيءَ ريت [جو] سرو شڪتيمان [آهي سو] سڄيءَ سرشٽيءَ کي ٺاهڻ وارو، ڌارڻ وارو ۽ ناس ڪرڻ وارو آهي.

هن کانپوءِ وديا، اوديا، بنڌ ۽ موڪش جي وشيه تي لکيو ويندو.

شريمد سوامي ديانند سرسوتيءَ جو رچيل ستيارٿ پرڪاش جو اٺون سملاس سرشٽيءَ جي اُتپتيءَ، استٿيءَ ۽ پرليه وشيه جي سمبنڌ ۾ پورو ٿيو.

تصوراتي بيٺي هئي، جنهن ۾ مهاسي وهندڙن کي هوا (ٻاڦ) تي لڳي هئا ۽ هنن ٻاڦن واڻن کي (ڏاڍي) ڳوڙهي اڳي هئي ۽ هوا سدائين هڪ ٻئي لڳندي رهي هئي جي ۽ سورج ۽ چنڊ هجن ها، ته واسو ۽ ڪرشن * پڪش جو ڪوڙائي لمحت پرشت لئي بيٺي هئي، ڪهڪري [ستيه اصولي آهي ته] هڪڙي پوريءَ وقت هڪڙو چنڊ ۽ ڳوڙهن پرتون جي وچ هڪڙو سورج رهندو آهي.

سوريه ۽ چنڊ وسندڙ آهن؟ پرشن:- سڀ چنڊ ۽ تارا ڪهڙيون وستو آهن؟ ۽ ان ۾ ماڻهو آديءَ جي بستي آهي يا نه؟

اتر:- اهي سڀ ڀوڳول لوڪ آهن جن ۾ انهن ۾ ماڻهو آدي پرجا رهندي آهي، ڇاڪاڻ ته [شتپٿ براهمڻ جي ١٤-٦-٧-٤ ۾ چيل آهي ته]:-

एतेषु हीदꣳ सर्वं वसु हितमेते हीदꣳ सर्वं वासयन्ते तद्यदिदꣳ सर्वं वासयन्ते तस्माद्वसव इति ॥

शत० १४ [६ । ७ । ४]

[ارٿ] پرٿوي، جل، اگني، وايو، آڪاش، چنڊ، نڪشتر ۽ سورج اهي "وسو" سڏجن ٿا، ڇو ته هنن ۾ ئي سمورا پداٿ ۽ پرجا وسي ٿي ۽ اهي سڀني کي [رهائڻ ۾] وسائين ٿا. اهي واس ۽ آواس ڪرڻ جي ڪري انهن کي وسو ٿا سڏجن. جي سورج، چنڊ ۽ نڪشتر پرٿويءَ وانگر وسيل آهن، ته ڇا انهن ۾ ساڳيءَ [ڌرتيءَ] جيان پرجا جي هئڻ ۾ ڪهڙو سنديهه؟ ۽ جڏهن پرميشور جو هيءُ ننڍڙو لوڪ ماڻهو آدي سرشٽيءَ سان ڀريل آهي ته ڇا هي سڀئي لوڪ خالي هوندا؟ پرميشور جو ڪو به ڪم بنا پرايوجن جي نه ٿئي، سو ايترن اڻ ڳڻين لوڪن ۾ ماڻهو آديءَ جي سرشٽي نه هجي ته [اهو] ڪم ڇا سڦل ٿي سگهي ٿو؟ ان ڪري [سڀني لوڪن ۾] ماڻهو آديءَ جي وستي آهي.

پرشن:- جهڙي هن لوڪ ۾ ماڻهو آدي پرجا جي شڪل ۽ انگ آهن، ساڳيءَ ريت ٻين لوڪن ۾ به هوندا يا ٻيءَ طرح؟

اتر:- ڪجهه ڪجهه فرق ٿيڻ ممڪن آهي، جهڙيءَ ريت هن دنيا ۾ چيني، حبشي، آريه ورت ۽ يورپ [جي ماڻهن ۾] آڪار، رنگ، روپ ۽ بناوت وغيره ۾ ٿورو ٿورو فرق ٿيندو آهي، ساڳيءَ ريت ٻين لوڪن ۾ به ٿيندا آهن. پر جنهن جاتيءَ جي جهڙي سرشٽي هن ديش ۾ آهي، ان جاتيءَ جي اهڙي ئي بناوت ٻين لوڪن ۾ به آهي. شريرن جي جنهن جنهن جاءِ ۾ [هن ڌرتيءَ تي ماڻهو آديءَ جا] اکيون آدي انگ آهن، تهڙي طرح ٻين لوڪن ۾ به ساڳيءَ جاءِ تي ساڳيا عضوا رهندا آهن. ڇاڪاڻ ته [رگويد منڊل ١٠ جي سوڪت ١٩٠ جي منتر ٣ ۾ چيل آهي ته]:-

सूर्याचन्द्रमसौ धाता यथा पूर्वमकल्पयत् । दिवं च पृथिवीं चान्तरिक्षमथो स्वः ॥ ऋ०,१० । १९० । ३ ॥

[ارٿ] (ڌاتا) [سڀني کي ڌارڻ ڪندڙ] پرميشور، سورج، چنڊ، پرڪاشمان تارا، انترڪش

* مهيني جي پنڌرهن اونداهين ڏينهن کي ڪرشن پکش ۽ پنڌرهن چانڊوڪين ڏينهن کي شڪل پکش ٿا چون ٿا.

(پرساد)، يا ڪرڻن جي ڏيارا امرت (جيابو) وجهندڙ، سڀئي موڙيندڙ [شڪتين وارن] پدارٿن کي پيدا ڪندڙ، سڀني لوڪن سان سمبنڌ جي ڪري ٿنڀن وانگر سهارو ڏيندڙ، ۽ پنهنجي گهيري ۾ قائم رهي ٿو. ڪيترن سڀني لوڪن جي چوڌاري لٽڪي ٿو. اهڙيءَ ريت هڪ هڪ برهمانڊ ۾ (وڏو) هڪڙو سورج ئي پرڪاش ڏيندڙ آهي. انهيءَ سبب لوڪ لوڪانتر پرڪاش وٺڻ وارا آهن. ويد (اٿرو ويد جي منتر چوندڙ آهن) ۽ اهو ئي لکيل آهي ته:

دिवि सोमो अधि श्रित: ॥ अथर्व० १४ । १ । १ ॥

[ارٿ]:- جهڙيءَ ريت هي چنڊ لوڪ، سورج کان پرڪاش وٺي ٿو، ساڳيءَ ريت پرٿوي آدي لوڪ به سورج جي ئي پرڪاش سان پرڪاشمان ٿين ٿا. پر رات ۽ ڏينهن سدائين بدلبا رهن ٿا، ڇاڪاڻ ته پرٿوي آدي لوڪن جي (پنهنجي گهيري ۾) گهمڻ ڪري جيترو ڀاڱو سورج جي سامهون ٿو اچي، اوتري ۾ ئي ڏينهن (ٿو رهي)، ۽ (جيترو ڀاڱو) پٺ ڏانهن اوٽ ۾ ٿيندو ٿو وڃي، اوتري ۾ رات (ٿي رهي). ٿالهرچ ته (سورج جو) اڀرڻ لهڻ، سانجهي، صبح، ڏينهن ۽ رات آدي جيترا وقت جا ڀاڱا آهن، سي ديش ديشانترن ۾ سدائين ورتندا رهن ٿا. اوڀر ۾ جڏهن آريه ورت ۾ سج اُڀري ٿو، تڏهن پاتال ۾ اولهه امريڪا ۾ لهندو آهي، ۽ جڏهن آريه ورت ۾ لهندو آهي، تڏهن پاتال ديش ۾ اڀرندو آهي. جڏهن آريه ورت ۾ منجهند يا اڌ رات هوندي آهي، تڏهن پاتال ۾ اڌ رات يا منجهند ٿيندي آهي. جي لوڪ چون ٿا ته سورج گهمي ٿو ۽ پرٿوي نٿي گهمي، سي سڀ اڻڄاڻ آهن. جي ائين هجي ها ته رات ۽ ڏينهن جيترو هزارن ورهين جا ٿين ها. سورج جو نالو (ٻرڌن) آهي، اهو پرٿوي کان لکين ڀاڱا وڏو ۽ ڪروڙين ڪوهه پري آهي. جيئن رائي جي داڻي اڳيان جبل گهمڻ وارو ته گهڻو وقت وٺندو، ۽ (جبل جي سامهون) رائي جي داڻي کي گهمڻ (پنهنجي سراپيءَ لاءِ ڦرڻ) ۾ گهڻو وقت نٿو لڳي، تنهن لاءِ (سج جي سامهون) پرٿويءَ جي (پنهنجي سراپيءَ لاءِ) ڦرڻ ڪري ڏينهن رات ٿيندا آهن ۽ سج جي گهمڻ ڪري! ورهيه جي سورج کي (هڪ هنڌ) بيٺل ٿو سمجهن، سي به جيوتش ودياً جا ڄاڻو نه آهن، ڇاڪاڻ ته جي سورج (پنهنجي لاءِ) گهمندڙ نه هجي ها، ته هڪ جڳهه کان ٻيءَ راشيءَ (راس = برج) جي اسٿان ڪان ڪيئن ۽ راشيءَ جي هنڌ ڪئي ته وڃي سگهي ها؟ ڳرو پدارٿ بنا ڦرڻ جي آڪاش ۾ هڪ هنڌ (مقرر) هنڌ تي هڪ هنڌ نٿو رهي سگهي. هي جيڪي ڄاڻو آهن ته پرٿوي گهمي ٿي ۽ ڏينهن هميشه ٿيندي ٿي رهي ۽ پرٿوي جو به تاڪيد آهي. سورج ۽ پرٿوي ٻئي گهمندڙ آهن، سي ته هڪ ٻئي جي ڪشش ۾ الڳ آهن؛ پر ته جي (پرٿوي) هميشه ٿيندي رهي ها، ته چوڌاري هوا جي ڪري اُٿل پٿل ڪري اڏري

• راشي انهن ڪان جي منڍ جو نالو آهي جي سورج جي چوڌاري آڪاش ۾ موجود آهن. ڪجهه سورج جي پنهنجي سراپي ۾ ڦرڻ ڪري، ۽ ڪجهه ڏري جي سورج کي ڦرڻ ڪري ڏيکاري اهي ڏسڻ ۾ ايندا آهن ۽ هڪ سورج کان پاس مان لنگهي وڃڻ آهي.

اُپاءُ (يجر ويد جي اڌياءِ ٣٢ جي منتر ٨ موجب) "विभुः प्रजासु" यजु० ३२। ८॥ پرماتما سڀني پرجائن ۾ وياپڪ ٿي ڪري سڀ ڪنهن کي ڌارڻ ڪري رهيو آهي. عيسائي، مسلمان ۽ پراڻڪن جي ڪٿن انوسار جي پرماتما ويا [وياپڪ] نه هجي ها، ته جيڪر هن سڄي سرشٽيءَ جو ڌارڻ ڪنهن نه ڪري سگهي ها، ڇاڪاڻ ته بنا (هر هنڌ) پهچڻ جي ڪو به ڪنهن کي ڌاري نٿو سگهي. ڪي چوندا ته اهي سمورا لوڪ هڪ ٻئي جي ڪشش تي ٻڌل آهن، تنهنڪري پرميشور جي ڌارڻ ڪرڻ جي گهرج ئي ڪهڙي؟ انهن کان پڇجي، ته سرشٽي انت آهي يا سانت؟ جي چون انت، ته آڪار واري وستو ڪڏهن به انت ٿي نٿي سگهي، پر جي چون ته سانت آهي ته (پڇجي، ته) سندس پرلي ڀاسي جي سيما ۽ اُپاءُ جنهن کان پري ڪو به لوڪ آهيئي ڪونه، اُتي ڪنهن جي ڪشش سان ٻڌل آهي؟ جئن سمشٽي (ڪل) ۽ وئشٽي (جز) - اُپاءُ جڏهن سڀني سمدائ (مجموعي) کي اِن (جهنگ) کا ڪوٺبو ته اُهو سمشٽي ۽ جي هر هڪ وڻ جو الڳ الڳ ڳاڻاٽو ڪرجي، ته جيئو وئشٽي (روپ)، ساڳيءَ ريت جي اسين سڀني ڀوڳولن کي سمشٽيءَ (روپ) ۾ لکي جگت ڪولپداسون ته هن سڄي جگت جي ڌارڻ ۽ آڪرشڻ جو ڪرتا؛ ڀالڪيد؛ سواءِ پرميشور جي ٻيو ڪو به ڪونهي، تنهنڪري جو سڄي جگت کي رچي ٿو، سوئي (يجر ويد ١٣-٤ انوسار)

स दाधार पृथिवीं द्यामुतेमाम्॥ [यजु० । १३ । ४]

جيڪو پرماتما پرٿوي آدي اولاهين لوڪ ڏوڪاسون ۽ پداولن ۽ ٻئي سورج آدي پرڪاشوان لوڪن ۽ پداولن جي رچنا ۽ ڌارڻا ڪري ٿو، سوئي سڀني ۾ وياپڪ ٿي رهيو آهي، ۽ اهو ئي سڄي جگت جو ڪرتا ۽ ڌارڻ ڪرڻ وارو آهي.

ڌرتي آدي لوڪن جا ڦيرا:- پرشن:- پرٿوي آدي لوڪ ڦرن ٿا يا هڪ هنڌ بيٺا آهن؟

اتر:- ڦرن ٿا.

پرشن:- ڪيترائي لوڪ چون ٿا ته سج ڦري ٿو ۽ پرٿوي نٿي ڦري، ٻيا ٿا چون ته پرٿوي ڦري ٿي ۽ سج نٿو ڦري. انهن ۾ ڪهڙي سچو سمجهجي؟

اتر:- اهي ٻئي اڌ ڪوڙا آهن، ڇاڪاڻ ته ويد ۾ لکيل آهي ته:- (هي يجر ويد اڌياءِ ٣ جي منتر ٦ جو وچن آهي.)

आयं गौः पृश्निरक्रमीदसदन्मातरं पुरः। पितरं च प्रयन्त्स्वः॥ यजु० अ० ३। मं० ६॥

اُپاءُ - هي ڀوڳول جل سميت سورج جي چوڌاري ڦرندو رهي ٿو. ان ڪري (سڌ آهي) ته ڌرتي ڦري ٿي. (وري يجر ويد اڌياءِ ٣٣ منتر ٤٣ ۾ چيل آهي ته)

आकृष्णेन रजसा वर्तमानो निवेशयन्नमृतं मर्त्यं च। हिरण्ययेन सविता रथेना देवो याति भुवनानि पश्यन्॥
यजु० अ० ३३। मं० ४३॥

[اُرٿ]- جو سوتا सविता اُپاءُ سورج جيهن آدي وساڻيندڙ، پرڪاش سروپ، تيج وارو، سڀني سروپ سان ... پراڻن ۽ اپراڻن سڀني ۾ امرت روپ روشنا

ڪجهرن ۾ ٿي، ڪجهون جل ۾، جل اگنيءَ ۾، اگني وايوءَ ۾ ۽ وايو آڪاش ۾ ٽڪيل آهي، انهن ڪان جي ٻيهو ته سڀ وا ڪنهن ۾ آهن؟ ته اوس جو ٺدا ته پرميشور ۾! جي ٻيهين ته شمش ۽ ٻڌو ڪنهن ٻيت آهي ته جواب ڏيندا ته شمش ڪتب ۾ ڪتبور جو ۽ ٽڪيل ڪانه جو، ڪتب مرتيءَ جو، مرتيءَ ستوه جو، ستو وراٽ جو ۽ وراٽ برهما جو ٻيت جو، ۽ برهما وغيره ته سرشٽيءَ جي □ آڌ ۾ ٿيا. (اوٽامت مٿين ڪنهن الوسان) شمش جي آهي ڪڏهن ڪان اڳي ٻيج ٻرغيرن لسنگهي وغيرن هئون! انهن ڏيهن ۾ (برلوڪيءَ ۾) ڪنهن ڌارڻ ڪيو هو؟ اوٽامت جڏهن ڪتب جو وڏو ڏهن ٻرلوي ڪنهن ۾ هئي؟ ۽ "سهجي ۽ جيب، سهجي ۽ جيب" ۽ وڌيڪ لکندا. ههڙو ٻيو اوپت هيءَ آهي. ته جو "شمش" جو "ٻالي" تو ٻئي سر شمش ٿو ڪولجي. ڪنهن ڪريءَ جو آهي ته:-

"يعني شمش جي آڌار ۾ ٻرلوي آهي. ٻي ڪنهن ٻيو ارڻ" ह्येयाधारा पृथिवीत्युत्तम् ته سڀهي لاءِ واري ڪرڙي ڪليا ڪري ورلي، ٻر ٻاڪاڻ ته پرميشور آهي ۽ ٻيٿه ڪان ٻالي يعني ٻڪر ٿو ورهي، ٻيهيڪري اٺڪي "شمش" ٿا چون ۽ سنس جي آڌار ۾ ٻرلوي آهي. [پروي ڏسو] جيءَ سच्चेतोस्सिता भूमिः ॥ ऋ० १० । ८५ । १ ॥

هيءَ رگويد جو وچن آهي. (सत्य) سچ اوٽامت جنهن کي ٽيهي ڪالن جي ٻدلن کان آزاد آهي، جنهن جو ڪڏهن به ناس نٿو ٿئي ٿهڙو پرميشور ڌرتي، سورج ۽ سڀني لوڪن جي ڌارڻ ڪندو آهي. ○ स ह्या दाधार पृथ्वीमुत द्याम् ॥

هيءَ به رگويد جو وچن آهي. اُن ۾ آيل 'اڪهه' شبد جي ڪنهن ٻرش ڏانهن جي معنيٰ ۾ ورتو هوندو، ڇاڪاڻ ته اڪها ڏڍي جو به ٿالو آهي. مگر اُن سورج جي اڪري سمجهه ته آهي ته ايڏي وڏي ٻوگولن جي ڌارڻ ڪرڻ جي شڪتي ڏڍي ۾ ڪٿان ايندي؟ ارسامت جي ڌرتي ڏوليءَ جي رام ٻهٿالس ڪري اڪها سورج جو به ٿالو آهي. اُن ٻيهوئي آڪرشڻ [ڪشش] سان ڌوليءَ جي ڌارڻ ڪيو آهي، ۾ سورج آديءَ جي ڌارڻ ڪندڙ، ٻيان پرميشور جي ٻيو ڪوبه ڪرلهي.

لوڪ لوڪانتر جو سهارو پرميشور ئي آهي.

پرشن:- ايڏن وڏن ٻوگولن کي پرميشور ڪيئن ڌارڻ ڪري سگهندو هوندو؟

اتر:- جيڏيءَ ريت انمت آڪاش اڳيان وڏا وڏا ٻوگول ڪجهه به نه، اوٽامت سمنڊ جي ٻيت ۾ جل جي ڦڙي لاءِ ٿوري ٻئي جهڙا به نه آهي، ساڳيءَ ريت انمت پرميشور جي سامهون اسنکيه لوڪ ٻڪ پرماڻو جي برابر به نه چئي سگهبا. هو ٻاهر اندر سڀني وياپڪ آهي،

* ٻرواڻن موجب ڪدور دڪش جي ٻهڙن ڏيکون مان هڪڙي هئي. اهي تيرهن ئي جوڪريون ڪشيپ سان پرڻايون ويون هيون ۽ ڪدروءَ مان ناگ پيدا ٿيا هئا.

□ اوٽامت امٿئي سرشٽيءَ ۾، ٻيان ٻالا جي پيدا ٿيا.

○ رگويد ۾ هي لفظ آهن- ॥ १० । ३१ । ८ ॥ " तस्मा स द्यावापृथिवीबिभर्ति "

اٿرو ويد ۾ هي لفظ آهن- ॥ ४ । ११ । १ ॥ " अनड्वान दाधार पृथिवीमुतद्याम् " अथर्ववेद में-

مگر آريه ورت ۾ به هن سمي آرين جو اڪثر، سوتنتر [خود مختيار] ۽ بي ڌڙڪ راڄ ڪونهي. جيڪي ڪجهه آهي، سو به وديشين جي ماتحت هيٺان لتاڙجي رهيو آهي. * ڪي ٿورا ئي راجائون سوتنتر آهن. پر ڏينهن اچن ٿا ته ديش واسين کي انيڪ پرڪار جو دک ڀوڳڻو پوي. ڪئي ڪو ڪجهه به ڪري، پر جو سوديشي راڄ آهي، سو سڀني کان اتم ٿو ٿئي. يعني [ڪئي ڪجهه به] وديشين جو راڄ مت متانترن جي جهڳڙن کان پري، پنهنجن ۽ پراون ۾ پکشپات نه ڪندڙ، پرجا تي پتا ماتا سمان ڪرپا، نياءِ ۽ ديا ڏيکاريندڙ [چو ته هجي ته] به پورن سک پهچائيندڙ ڪونه ٿيندو. مگر جدا جدا ڀاشائن، ڌار ڌار پرڪار جي سکيائن ۽ الڳ الڳ وهنوارن جو وروڌ ٽارڻ تمام ڪٺن آهي. ورڌي اُن جي ٽارڻ کانسواءِ هڪ ٻئي سان پوري ڀلائي ڪرڻ ۽ پرئوجن سڌ ٿيڻ ڏاڍو ڏکيو آهي. تنهڪري وڏن آدي شاسترن ۾ جيڪا ويوستا ڏنل يا اتهاس لکيل آهن، تنهن مطابق هلڻ ڀلن ماڻهن جو ڪم آهي.

سرشٽيءَ جي آيو. پرشن: - جڳت کي پيدا ٿئي ڪيترو سمو ٿيو آهي؟

اُتر: - هڪ ارب ڇهتر ڪروڙ ڪجهه لک ۽ ڪيئي هزار ورهيه ٿيا، جڏهن جڳت اُتپن ٿيو هو ۽ ويدن جو پرڪاش ٿيو هو. اُن جو وستار ورڻن منهنجيءَ ڀاشيه [رگويد آدي ڀاشيه] ڀومڪا [ديباچي] ۾ ڏنل آهي، ڏسي وٺو. اهڙيءَ پرڪار سرشٽيءَ جي ٺهڻ ڊاهڻ ۾ آهن. جڏهن ته سڀني کان سوکشم ٽڪرو جو [ونڊ نه ٿيندڙ] ورهائي نٿو سگهجي، تنهنکي پرمانو ٿا چون. سٺ پرمانن جي ملاپ جو نالو اڻو، ٻن اڻن جو هڪ دواڻڪ، جو اسٿول وايو آهي. ٽن دواڻڪن جي اگني، چئن دواڻڪن جو جل، پنجن دواڻڪن جي پرٿوي [ٿي ٿئي] يعني ٽن دواڻڪن جو ترسرينو ۽ تنهنجي ٻيڻ ٿيڻ ڪري پرٿوي آدي درشٽ [ڏسڻ ۾ ايندڙ] پدارٿ ٿا ٿين. اهڙيءَ ريت ڪرمپورڪ ملائڻ ڪري پرميشور ڀوڳول [ڌرتيءَ جا گولا] آدي بڻايا آهن.

ڌرتي ڇا تي بيٺل آهي؟ پرشن: - هيءُ ڌارڻ ڪير ڪري ٿو؟ [انکي جهلي ڪير بيٺو آهي] ڪي چون ٿا ته شيش يعني هزار ڦڻن واري نانگ جي مٿي تي ڌرتي آهي. ٻيو چوي ٿو ته ڍڳي جي سڱ تي، ٽيون چوي ٿو ته ڪنهن تي به ڪانهي. چوٿون چوي ٿو ته وايوءَ جي آڌار تي آهي، پنجون چوي ٿو ته سورج جي ڪشش سان ڇڪيل پنهنجيءَ جاءِ تي قائم آهي، ڇهون ٿو آکي ته ڌرتي ڳوري هئڻ ڪري آڪاش ۾ هيٺ کي هيٺ ڪرندي ٿي وڃي! انهن مان ڪهڙيءَ ڳالهه کي سچو سمجهجي؟

اُتر: - جي شيش نانگ ۽ ڍڳي جي سڱ تي ڌرتي بيٺل ٻڌائين ٿا، انهن کان پڇجي ته شيش نانگ ۽ ڍڳي جي ماءُ پيءُ جي جنم سمي ڪنهن تي بيٺل هئي؟ نانگ ۽ ڍڳي ڪنهن تي بيٺل آهن؟ ڍڳي وارا مسلمان ته ماٺ اچي ڪري ويهندا، ليڪن نانگ وارا چوندا ته

* جنهن ويلي ستيارٿ پرڪاش ٺهيو ويو هو، تنهن ويلي ڌارين جو راڄ قائم هو.

٥ انهن ڏسڻ ۾ اچي ٿو ته سنسڪرت ۾ ڇپائي جي ڀل کان ١٩ ڪروڙ جي بدران ٩٦ ڪروڙ ڇپجي ويو آهي. صحيح اهو ڪري ٩٧ ڪروڙ ڄاڻايو ويو آهي.

مهاڀارت ۾ شرنڪ وغيره، ڏيهن ابوالهند آرين جي رکيا ۽ انهن کي هار ڏيڻ لاءِ ان لڙائيءَ ۾ شامل ٿيا هئا، جا مهاڀارت جنگ ۾ آريه ۽ دسيو، مليڇ ۽ اسرن جي وچ ۾ لڳي هئي. هن مان اهو ثابت ٿيو ته آريه ورت کان ٻاهر چئني پاسن جا ماڻهو هماليه جي اڀرندي، ڏکڻ اڀرندي، ڏکڻ، ڏکڻ الهندي، الهندي، اتر الهندي، اتر ۽ اتر اڀرندي ملڪن ۾ رهندا هئا، تن جو ئي نالو اسر هو. جاڪاڻ ته جڏهن جڏهن اهي اسر هماليه واري ديش ۾ رهندڙ آرين تي وڙهڻ لاءِ چڙهي ايندا هئا، تڏهن تڏهن اتان [آريه ورت] جا راجائون مهاراجائون اُن اتر آدي ديشن ۾ رهندڙ آرين جي سهائتا ڪندا هئا. پر جيڪا لڙائي شري رامچندر جي ڏکڻ سان ڏکڻ ۾ لڳي هئي، تنهن کي ديو اسر سنگرام نه ٿو چئي سگهجي. ليڪن ان کي رام-راوڻ يا آرين ۽ راڪشسن جي جنگ ڪري ڪوٺيو آهي. ڪنهن به سنسڪرت جي ڪتاب ۾ گرنٿ ۾ اتهاس ۾ ڪٿي به نه لکيل آهي ته آريه لوڪ ايران کان آيا ۽ هتان جي جهنگلي ماڻهن سان وڙهي سوڀ پائي يا نيڪالي هنن ديش جا راجا ٿيا. پوءِ [پٺيان] ودينشين جو لکڻ ڪيئن سچو سمجهيو؟ وري [منوسمرتيءَ ۾ لکيل آهي ته] :-

म्लेच्छवाचश्चार्यवाचः सर्वे ते दस्यवः स्मृताः ॥ [मनु० १० । ४५]

म्लेच्छदेशस्त्वतः परः ॥ [मनु० २ । २३]

[ارٿ] جيڪي آريه ورت کان ڀن ديش آهن، سي دسيو ديش ۽ مليڇ ديش ٿا سڏجن. هن مان به اهو ثابت ٿو ٿئي ته آريه ورت کان ٻاهر اڀرندي پاسي کان اتر اڀرندي، اتر، اتر الهندي، ۽ الهندي ديش ۾ رهڻ وارن جو نالو دسيو، مليڇ ۽ اسر آهي ۽ ڏکڻ الهندي، ڏکڻ ۽ ڏکڻ اڀرندي پاسن ڏانهن آريه ورت ديش کان ٻاهر رهڻ وارن ماڻهن جو نالو راڪشس هو. هينئر به ڏسي ڏٺو ته ڪٿي نه حبشي لوڪن جو بيحد ڪرپ راڪشسن جي جهڙو سروپ وانگر ئي ڏسڻ ۾ ٿو اچي. آريه ورت جي ٺيڪ هيٺ [پاتال يعني ٻئي پاسي] رهڻ وارن جو نالو "ناگ" ۽ ان ديش جو نالو "پاتال" انڪري پيو، جو اهو ديش آريه ورت جي ماڻهن جي پيرن هيٺان آهي. ناگ ونشي ارٿات "ناگ" نالي راجا جي لوڪ جي ونش [گهراڻي] مان جي راجا ٿي چڪا، ان مان [ڪنهن جي] الوپي نالي راجڪماريءَ سان ارجن جو وواهه ٿيو هو. اڪشواڪو کان وٺي ڪورون ۽ پانڊون تائين سڄي سنسار ۾ آرين جو راڄ هو ۽ ٿورو گهڻو ويدن جو پرچار آريه ورت کان سواءِ ٻاهرين ديشن ۾ به هوندو هو. انهيءَ جو ثبوت هيءُ آهي ته برهما جو پٽ ويراٽ، ويراٽ جو پٽ منو، منوءَ جا مريچ وغيره ڏهه پٽ، انهن جا سوايمڀو آدي ست راجائون، ۽ سندن سنتان اڪشواڪو* آدي راجا جي آريه ورت جا پهريان راجا ٿيا ۽ جن آريه ورت وسايو. هينئر بدقسمتيءَ جي اچڻ ۽ آرين جي آرس، غفلت ۽ گهرو جهيڙن ڪري ٻين ملڪن تي راڄ ڪرڻ جي ته ڳالهه ئي ڪهڙي،

* رشي دياننه جو اهو رايو آهي ته اڪشواڪو کان آرين جو راڄ آريه ورت کان ٻاهر هو، ان ڪري ٻاهرين ديشن ۾ وڏيڪ قوم جو پرچار هو، جو اڄ هزارن هزارن مهاڀارت جي سمي تائين گهٽجي ويو.

آريس ڀڄي سڀني ملڪن ۾ اچي ويا، جي لڪري کي سڀني کان اُتم سمجهي اچي اُتي واسو ڪيو، ان ڪري اُتي هن ديس جو آريه ورت نالو پيو.

براهمڻ آريه ورت جون حدون [سيمائون]

پرشن:- آريه ورت جون سيمائون ڪهڙيون آهن؟

اُتر - आसमुद्रात्तु वै पूर्वादासमुद्रात्त पश्चिमात् । तयोरेवान्तरं गिर्योरार्य्यावर्त्तं विदुर्बुधाः ॥ १ ॥
सरस्वतीदृषद्वत्योर्देवनद्योर्यदन्तरम् । तं देवनिर्मितं देशमार्यावर्त्तं प्रचक्षते ॥ २ ॥
मनु० [२ ॥ २२ ॥ । १७]

منوسمرتيءَ جي ادياءِ ٢ جي سلوڪ ٢٢ ۽ ١٧ ۾ لکيل آهي:-

اُتر ۾ هماليه، ڏکڻ ۾ وندياچل، اوڀر ۽ اولهه ۾ سمنڊ (١) سرسوتي اولهه ۾ سرسوتي [سنڌو ندي جيڪا اٽڪ لنگهي]، اوڀر ۾ درشدوتي جا نيپال جي اوڀر ڀاڱي واري پهاڙ مان نڪري، بنگال ۽ آسام جي اوڀر ۽ برهما جي اولهه کان وهي ڏکڻ واري سمنڊ ۾ ملي آهي، جنهن کي برهمپترا ٿا چون، [۽ ٻي] جا اُتر اٽڪ جي پهاڙن مان نڪري ڏکڻ سمنڊ جي ڪاريءَ ۾ اچي ملي ٿي. هماليه جي وچين لڪ جي ڏکڻ ۽ پهاڙن جي وچ ۽ رامسيتو ۽ وندياچل کي وچ ۾ جيترا ديس آهن، انهن سڀني کي [گڏي] اُٽاءُ آريه ورت ٿو ڪوٺجي جو اهو ملڪ ديوتائن يعني ودوانن وسايو آهي، آريه پرشن جي وسڻ ڪري [ان] ڪري آريه ورت ٿا چون.

پرشن:- هن ديش جو پهريون نالو ڪهڙو هو ۽ ان ۾ ڪير رهندا هئا؟

اُتر:- انکان اڳي هن ديش جو ڪوبه نالو نه هو ۽ نڪي آرين کان اڳ ان ۾ [ماڻهو ٻيا] رهندا هئا، ڇاڪاڻ ته سرشٽيءَ جي آد کان ڪوڙي وقت بعد تبت کان سڌو آريه لوڪ هن ملڪ ۾ اچي رهيا هئا.

آريه ايران مان آيل ڪينهن

پرشن:- ڪي ته چون ٿا ته هي ماڻهو ايران کان آيا هئا، ان ڪري هنن جو نالو آريه پيو آهي. انهن کان اڳ هت جهنگلي ماڻهو رهندا هئا، جنکي آريه لوڪ اسر ۽ راڪشس سڏيندا هئا ۽ پاڻ کي ديوتا سڏائيندا هئا. جڏهن سندن وڙهه ٿيو، ته انهيءَ کي ڪٿائن ۾ ديو-اسر سنگرام ڪوٺائون.

اُتر:- اها ڳالهه سراسر غلط آهي، ڇاڪاڻ ته:-

विजानीह्यार्यान्ये च दस्यवो बर्हिष्मते रन्धया शासदव्रतान् ॥ ऋ० मं० १ । सू० ५१ मं० ८ ॥
उत शूद्रे उतार्ये ॥ अथ० कां० १९ । व० ६२]

[هي رگويد ١-٥١-٨ ۽ اٿرووير ١٩-٦٢-١ جا وچن آهن] اتي لکيو آهي ته آريه نالو ڌارمڪ، ودوان ۽ سچي پرش جو آهي، انهن جي اُبتڙ لوڪن جو نالو دسيو يعني ڌاڙيل، دشٽ، اڌارمڪ ۽ اودوان آهي. براهمڻ، کتري ۽ ويش (دوجن) جو نالو آريه ۽ شودر جو نالو اناريه اُرٿات اناڙي آهي. جڏهن ويد ائين ٿو چوي ته پوءِ ودياهين جي من گهڙت ڳالهين کي پڙهيا لوڪ ڪڏهن به نه ٿا مڃي سگهن. ديو اسر سنگرام ۾ آريه ورت جا ارجن ۽

طرح ڏيهن ۽ واسط جي آهن ۽ انهن ڏسجي ٿو، ساڳيءَ ريت سرشٽي ۾ پرلي وغيره جو به آهي ۽ انهن ليندو آهي. جو ڏکيءَ ريت پرماتما، جيو ۽ جڳت جو ڪارڻ ٿيڻ سو روپ ڪان اناديءَ آهن، ساڳيءَ ريت جڳت جي اُٿپتي، استٿي ۽ پرلي به پرواهه (سلسلي) ڪري انادي آهن. ندي جو پرواهه [وهڪرو] ڪڏهن ڏسجي ٿو، ڪڏهن سڪي ٿو وڃي ۽ ڪڏهن نظر ڏسڻ ۾ اچي، ۽ ورسات جي مهينن ۾ ڏسجي ٿو ۽ اونهاري ۾ نٿو ڏسجي. اهڙا وهنوار تي پرواهه روپ (سلسلي وارا) ڄاڻڻ گهرجن. جهڙيءَ ريت پرميشور جا گڻ، ڪرم ۽ سڀاءُ انادي آهن، تن لي سنڌس جڳت جي اُٿپتي، استٿي ۽ پرلي ڪرڻ به انادي آهن. جهڙيءَ ريت ٻاهور جي گڻ، ڪرم ۽ سڀاءُ جو آرمڀ ۽ انت ڪونهي، تهڙيءَ ريت سنڌس ڪرتويه ڪرمن جو به نه آرمڀ آهي ۽ نه انت.

پن پن پرڪارن جي جوڙڻ جو ڪارڻ

پرشن- ايشور ڪن جيون کي منش جنم، ڪن کي شينهن وغيره جهڙا ٻرندڙ جنم، ڪن کي هرڻ، ڳائي وغيره پسون جنم، ڪن کي وڻ وغيره، ڪن کي ڪيڙن، ماڪوڙين ۽ پکين جو جنم ڏنو آهي. انهي ڪري پرماتما پکشپاتي [پاسخاطري ڪندڙ] ٿو ڀاسجي [يا نه] ؟

اتر- پکشپات نٿو ڪري! ڇاڪاڻ جو انهن جيون جي اڳئين سرشٽيءَ ۾ ڪيل ڪرمن انوسار ولوسٿا ڪئي اٿس. ڪرمن ڪرڻ کانسواءِ جنم ڏئي ها ته [پوءِ] پکشپات ٿئي ها.

آد سرشٽيءَ جو اُٿپتي استٿان- پرشن- آدي اُتپتي ڪٿي ٿي آهي؟

اتر- ٿرويشٽپ ارٿات جنهن کي تبت ٿا چون اُتي.

پرشن- آدي سرشٽيءَ ۾ هڪ ئي منش هو يا گهڻا؟

اتر- گهڻا ئي منش ٿيا هئا. ان لاءِ " त्रिशतोहाग्ग्नेन्वे च देवाः ॥ ? । ३? । ८ ॥ "

هي وڳونڊ [١-١-٥-٨] جو وچن آهي. سر يعني جو نالو آريه، وڏوان، ديو ۽ دشٽن جو نالو دسيو يعني ڏاڪو ۽ مورک مڪرر ڪري ٻه نالا پيا آريه ۽ دسيو.

" उत शूद्रे उतार्ये " (अथर्व० १९-६२) هي اٿرووي جي [١٩-٦٢] جو وچن آهي، آريه ۾ جن اڳي جا قابل آهي- برهمڻ، کتري، ويش ۽ شودر ٿيا. جي مورک هئا شودر ٿيا. ٻئي وڏوان جو نالو آريه ۽ مورکن جو نالو شودر ۽ اناريه يعني اڻاڙي نالو ٿيو.

آريه ورت نالو ڪيئن پيو؟ پرشن- پوءِ هو هت ڪيئن آيا؟

اتر- جڏهن آريه ۽ دسيو لوڪن ۾ ارٿات وڏوان جي ديو ۽ اوڏوان جي اسر [دئتا] تن ۾ ارٿات آريه ۽ دسيو ۾ سدائين لڙائي جهڳڙو لڳو رهندو هو. جڏهن گهڻو [وڌيڪ] تڪليف لڳي، تڏهن

---

* جن ملڪن جو منهن هر واري (برفاني) پهاڙن مان آهي، سي گنگا ۽ سنڌو جهان ٻاهر آهن اُتي مهينا وهندڙ ٿيون وهن، ۽ اونهاري ۾ برف وڌيڪ پگهرجڻ ڪري زور سان ٿيون وهن. ان جي اُپٽ برساتي ملڪن رڳو موسم جي ميلي ۾ ٿيون وهن.

△ انهيءَ پر ڏيکاريل جڳهن ۽ پروفيسر اوڪي صاحب جو به ساڳيو رايو آهي. جو ته آد سرشٽيءَ ۾ وڏي وڏو مقامون هت، تبت آهي. (مترجم)

آهن ، ٻطن ، ڪاڌن جهڙن واون ٻين ، ڳڻ ، ڦلن ۽ ٻاڙن جي ظاهر ، ٻلي ، ڪاري ، ڪوڙي ، ڪساوي ، تکي ، ڪڻي وس [جو اُهڃاڻ] ، سڳنڌ آدي واون ٻين ، ڳڻ ، ڦلن ، اَن ڪند ● ۽ مول آديءَ جي رچنا ، ڪيترن ئي ڪروڙن ڏرلون ، سرجهن ، چندن آدي لسوکيءَ جو ترماڻ ، ڏاڙهي ، گردش ڪرالڪا ۽ ٻيءَ وڪڙ ڦهرن ، پرميشور ڪالسواءِ [ٻيو] ڪوبه ڪو ڪري سگهي ، ڪنهن به پداردهه کي ڏسڻ سان ئي پرڪارن جو گيان اُهي لسوڪيءَ ، ڪڻو جهڙن پدارٿ [ڦلن] آهي تيئن ئي ٻيو اهڙي رچنا ڏسي سڀڌي رچيندڙ جو ، جڏهن ڪنهن شخص کي ڪنو سهڻو زيور جهنگ ۾ مليو ، تڏهن آسڪي ڏسي هو سمجهي ، ته هيءُ سون جو زيور آهي ۽ ڪنهن ٻڌمان ڪاريگر بڻايو آهي . تيئن ئي رلنگ پولنگيءَ سرشٽيءَ ۾ لالپرڪار جي رچنا پرميشور [جي هستي] کي سڌ ڪري رهي آهي .

پرڻي ۽ ستٿون اٺيهُ وڏان :- پرشن :- منش جي اُهڃي ٻهرين ٿي ڪ ڏي ليءُ آديءَ جي ؟

اُتر :- پرٿويءَ آديءَ جي ، ان لاءِ ته پرٿوي آديءَ کالسواءِ منش جي استٿي ۽ پالنا ٿي ئي سگهي .

پرشن :- سرشٽيءَ جي آد ۾ هڪڙو ماڻهو اُهين ئيو هو يا گهڻا ؟

اُتر :- اِهڪ ! ڇاڪاڻ ته پرماتما اُهين ئي جيون ڪي سرشٽيءَ جي آد ۾ اُهين ڪيو ، جنهنڪري اُهڙي رچنا ۾ اُهين لمڙ هوا هئا .

" मनुष्या ऋषयश्च ये । ततो मनुष्या अजायन्त "

هيءُ يجرويد [۽ الهي براهمڻ] ۾ لکيل آهي . اُن پرماڻ مان سڌ ٿيو ته ، آد ۾ اِهڪ اولاد سوين هزارين ماڻهو اُهين ٿيا . سرشٽيءَ کي ڏسڻ سان ئي ٻڌ ٿي ٿئي ته انسان اِهڪ ماڻهن پيءُ جي سنتان آهن .

پرشن :- آد سرشٽيءَ ۾ منش آديءَ جي اُهڃي ٻالڪ ، جوانيءَ يا پيرائيءَ جي حالت ۾ ٿي هئي يا تنهن ۾ ؟

اُتر :- جوان اوسٿا ۾ ، ڇاڪاڻ ته جي ٻار اُهين ڪري ها ته سندن پالڻ لاءِ ٻين ماڻهن جي ضرورت پوي ها ۽ جي ٻڍا پيدا ڪري ها ته [اُهين مان اڳتي] متٿني سرشٽي نه هلي ها ، انڪري جوانيءَ جي حالت ۾ ئي پيدا ڪيائين .

اٺيهَون ۽ پرلئه جو چڪر :- پرشن :- ڪڏهن سرشٽيءَ جو پرارمڀ (مبدا) به آهي يا نه ؟

اُتر :- نه ، جهڙيءَ ريت ڏينهن کان اڳ رات ۽ رات جي اڳيان ڏينهن (ٿو اچي) ۽ ڏينهن جي پٺيان رات ۽ رات جي پٺيان ڏينهن ٻيڪ لڳاتار هلندو ٿو اچي ، ساڳيءَ ريت سرشٽيءَ کان اڳ ۾ پرلئه ۽ پرلئه کان اڳ سرشٽي ، ۽ سرشٽيءَ جي پٺيان پرلئه ۽ پرلئه کانپوءِ سرشٽيءَ جو انادي ڪال چڪر (دور) هلندو ٿو اچي . اِهو نه ڪڏهن آهي ۽ نه پڄاڻي . جهڙيءَ

● لاهوري گجرون ، پٽاٽا ، ڪچالو آدي ڪند ٿا سڏجن ، ۽ مورڙيون گجرون آدي مول آهن .

(پرڪرتيءَ جي) پنجن سوکشم پداوٿن کي ڳڌو ڪري. سٽدس پهرين اوستا جا پنج سوکشم پرڪرتي روپ تنمانرن کان ٿورڙي اسٿول ٿي ٿئي ٿي تهمجو ناٿو (ستوگن) △ مهتتو آهي، جو ڪيفيتن کجهه اسٿول آهي. سو اهنڪار *، ۽ اهنڪار مان ٿن پنج سوکشم ڀوت، ڪن، نڪ، اکيون، جڀ ۽ کل. پنج ڪرم اندريون، واڻي، هٿ، پير، لنگ ۽ گدا اهي پنج ڪرم اندريون ۽ ٻارهون من کجهه اسٿول آهن ٿا ٿين. انهن پنجن ڦ تن ماترائن مان اليڪ اسٿول اوستائن کي پراپت ٿيندي، ڌيري ڌيري پنج اسٿول ڀوت (تتو) جن کي اسين ساکشات ٿا ڏسون، سي اُٿن ٿا ٿين. انهن مان ٿاٿاپرڪار جون اوشڌيون وڻ ٽڻ آدي، ٿي مان اَن، اَن مان ويرج ۽ ويرج مان شرير ٿيندا آهن.

امٿني ۽ مٿني سرشٽي:- ٻن ٻهرين سرشٽي مٿني (ٻس ماديءَ جي ميلاپ مان پيدا ٿيل) لڳي ٿي. جڏهن پرماتما اسٿولن ڀرشن جا شرير ٺاهي، تن ۾ جمڻ جو سمرٿ ڪري ڇڏي، تڏهن ڪاميءَ مٿني سرشٽي ٿي هلي.

شرير جي وچتر رچنا:- ڏسو: شرير ۾ ڪهڙي نه ڳالهه مان ڀيريري سرشٽي رچيل آهي، جهڙي ڏسي ودوان ماڻهو به اچرج ۾ پئجو ٿا وڃن! اندر هڏن جا جوڙ، ٿاڙين جا بندن، ماس جو لپيو، چمڙيءَ جو ڍڪڻ، تلي [ڀماٿهو] جمرو، ڦڦڙ، وجهتي [ڀڪي] جي ڪل [ساڪ جي آڌرشت] رکڻ، جمرو جو [شرير سان] ميلاپ ڪرڻ، مٿي جي مول رچڻ، وارن ننهن آديءَ جي اسٿاپنا، اکين جي نهايت سوکشم رڳن کي تارن جيان گنڍڻ، اندرين جي ٺاهڻ جو پرڪاش، جيو جي جاڳرت سوپن سشپتي اوستائن جي ڀوڳڻ لاءِ وشيش ٩ ستانن جي ٺاهڻ، سڀني ڌاتن ▲ جي وڀاڳ ڪرڻ، ڪلن ۽ اوزارن جي ٺهڻ آدي آدي اچرج جهڙي رچنا بنا پرماتما جي ٻيو ڪير ٿو ڪري سگهي؟ اُن کان سواءِ ٿاٿاپرڪارن جي رتنن ۽ ڌاتن سان جڙيل ڌرتيءَ (جو ٺاهڻ)، ٻڄ آدي رڳن جي ٻجن جي اٿي سوکشم رچنا، اسنکه ساون،

△ مهتتو = پرڪرتيءَ جي اها حالت، جڏهن اها جڙ ۾ ڪرت جوڙڻ لي ٿئي ٿي.

* اهنڪار = انانيت = خودي پرڪرتيءَ جي اُن حالت جو نالو آهي، جڏهن سٽدس ڏن ۾ ڪشش شروع ٿي ٿئي.

ڦ تن ماترا = سوکشم ڀوت = سوکشم تتو = عناصر لطيف. پرڪرتيءَ جي پهرين اوستا جا اٿي سوکشم (محسوس نه ٿيندڙ پنج روپ ۾) ٿي ٿئي ٿيهڪي. ٿا جڙن پرڪرتي، ٻي اوستا آهي مهتتو، ٽين حالت اهنڪار. چوٿين حالت ۾ سوکشم اندريون، من يا لطيف حواس ۽ من ٿا اچن، جيهڙي ڪري شرير ۾ محسوس ڪرڻ جي شڪتي اُٿن لي ٿئي.

٩ شاسترن موجب جاڳرت اوستا ۾ جيو اکيا منجهالي (دماغ) ۾ ٿو رهي، سوپن اوستا ۾ نڙيءَ ۾ ۽ سشپتيءَ (گهريءَ ننڊ) ۾ هرديه ۾ نواس ٿو ڪري.

▲ شرير ۾ ست ڌاتو آهن:- رس، رت، ماس، چربي، هڏا، مجالو ۽ ويرج. ڪي ماڻهو وار، کل ۽ رڳن جو به ڌاتن ۾ ڳاڻاٽو ڪري ڪل ڏهه ڌاتو ليکيندا آهن. واءُ (ٻادي)، پت (صفرا) ۽ ڪف (بلغم) کي به ڌاتو چوندا آهن.

گيان نٿو ملي .

नित्यायाः सत्त्वरजस्तमसां साम्यावस्थायाः प्रकृतेरुत्पन्नानां परमसूक्ष्माणां पृथक् पृथग्वर्त्तमानानां तत्त्वपरमाणूनां प्रथमः संयोगारम्भः संयोगविशेषादवस्थान्तरस्य स्थूलाकारप्राप्तिः सृष्टिरुच्यते ।

(ارٿاسد) انادي ۽ نتيه سروپ (ابدي ۽ ازلي) ستو رجو ۽ تمو گڻن جي سامه اوستا واري پرڪرتيءَ * مان پيدا ٿيل جي اُتي سوکشم الڳ الڳ تتون جا پرمآڻو هوندا آهن، تن جي پهرين سمجوڳ کان شروع ٿي ڪري، وشيش وشيش ميلاپ سان نيون نيون اوستائون بدلائيندي، سوکشم مان اسٿول ٿيندي، بدلائيندي وچتر وچتر روپ بڻجي پيا آهن. ان (پرڪار) ۽ مطلب تيار ڪريل هيءَ جڳت "سرشٽي" ٿو سڏجي. ڇاڪاڻ ته جو پهرين سمجوڳ ۾ ملندڙ ۽ بدلائيندڙ پدارٿ آهي، جنهن ۾ سمجوڳ جي آڌ ۽ ويوڳ جو انت آهي، ارٿات جو (وڇوڙو) ٽڪرا ٽڪرا ٿي نٿو سگهي، سو ڪارڻ (آباداني ڪارڻ) ٿو سڏجي؛ ۽ جو سمجوڳ ٿيڻ کانپوءِ ٿئي ۽ وڇوڙي کانپوءِ ساڳيءَ اوستا ۾ نٿو رهي، سو ڪاريه (معلول) ٿو سڏجي. جو جيئي ته اُهي ڪارڻ جو ڪارڻ، ڪاريه جو ڪاريه، ڪرتا جو ڪرتا، سادن جو سادن، سادڪ جو ۽ ساڌيه ۽ ٻيو آهي، سو ڏسندي به انڌو، ٻڌندي به ٻوڙو ۽ ڄاڻندي به مورک آهي. ڇا اک جي اک، ڏيئي جو ڏيئو ۽ سورج جو سورج به ڪڏهن ٿي سگهي ٿو؟ جنهن پدارٿ مان ڪجهه اُٿن ٿئي، سو ڪارڻ، جو اُتي ٿو ٿئي سو ڪاريه ۽ جو ڪارڻ کي ڪاريه روپ ۾ آڻيندڙ آهي، سو ڪرتا (فاعل) ٿو سڏجي.

नासतो विद्यते भावो नाभावो विद्यते सतः । उभयोरपि दृष्टोऽन्तस्त्वनयोस्तत्त्वदर्शिभिः ॥

भगवद्गीता [अ० २ । १६]

[ڀڳوت گيتا ٣-١٦ ۾ چيل آهي، ته] نيستيءَ مان هستي ۽ هستيءَ مان نيستي ڪڏهن به نٿي ٿئي. انهن ٻنهي [ڳالهين] جو نمبر تتو درشي لوڪن [عالمن] جي ذريعا ڪنديڙ ارٿات] سائنسدانن ماڻهن ڪري ڇڏيو آهي. ٻيا پکشپاتي، هٺي، ملن آتما، اوڻ وان لوڪ [عام] ڳالهه سهڄائيءَ سان ڪين سمجهي سگهندا؟ ڇاڪاڻ ته جو سدا پورو ڄاڻو ۽ ڳالهه وهي ٿو، سو ناهيو وڏوان ۽ مستعگي هوندي به پوريءَ وچار ونچاو نٿو ڪٿي سگهي. ڏٺو آهن آهي پرش، جي سچي وڏيائي جي ستالين کي ڄاڻن ٿا، ڄاڻائي ٿا ادم ڪن ٿا، ۽ پاڻ سمجهي، ٻين کي بيان ڪري سمجهائين ٿا. ڇاڪاڻ ته جو ڪارڻ ڦانسواءِ [سرشٽيءَ جي] اُپتي ٿو ٿئي، سو ڪنهن ڪين ٿو ڄاڻي.

سرشٽيءَ جي رچنا:- جڏهن سرشٽي اُپتيءَ جو سمو ايندو آهي، پرماتما ان انهن

* پرڪرتي ترگڻي آهي. هڪ گڻ الس ستو [شانتي ۽ گيان اُتپن ڪندڙ] ٻيو الس رجو [چرپر ۽ لگن اُتپن ڪندڙ] ۽ ٽيون الس تمو [جڙتا، سستي آدي اُتپن ڪندڙ] جڏهن اهي ٽيئي گڻ ترڪيا ۾ برابر هوندا آهن ۽ هڪ ٻئي سان دٻيل آهن، تڏهن پرڪرتيءَ جي اوستا کي سامه اوستا يا جڙ وشيشي دياد لکيو آهي ايڪا اوستا روپ ڪري سڏيو آهي.

٤ سادن معنيٰ ذريعو يا وسيلو يا اوزار، جنهن مطلب لاءِ سادن ڪجي سو ساڌيه ٿو سڏجي.

”پهرين پر اهڙو ڪرڻ ڪارڻ لاءِ ٿي جنهنجي نامي پر ڪرم چيندا (صرف معلي) ۽ ڪئي وڃي.“ [ب] وِڪِشِشڪَ پر (چيل آهي، ته) ”سڀ اُکيون ڪانسواءِ (ڪرڻ ڪارڻ) ٿي نه سگهي.“ [ب] نياءَ (گوتم جي سوترن ۾) ”آهادان ڪارڻ ۽ عمل ڪري ڪجهه به ٿي نٿو سگهي.“ [ج] يوگ پر (چيل آهي ته) ”وڏا، گيان ۽ ونهار ڪان سواءِ ڪجهه به ٿي نٿو سگهي.“ [د] سانڱکيه پر (وڌيل آهي ته) ”ڪئون جسو مطلب ٿيندو، ته ڪي ڪئون بجهندو.“ ۽ [ت] ويدانت پر (چيل آهي، ته) ”جيستائين نامي واڙو نه ٿيندو، تيستائين ڪرڻ پيدا نٿي ٿي سگهندو.“ (مطلب ڳالهايئن مان سڌ آهي ته) سرشٽي جهڙي ڪارڻ مهان ٿيندي آهي ۽ جهڙي شاسترن مان هر هڪ پر هڪڙي هڪڙي ڪارڻ جي وکيا آهي. انهيءَ اهي شاسترن ۾ وروڌ ڪجهه ڪونهي. جنهن ڪي ڇهه ماڻهو گڏجي هڪڙو گهر [ڪالپتي جي] ڪي پسند ٿي وڃي، تنهن سرشٽيءَ روپي ڪارڻ جي وکيا ڇهين شاسترڪارن ڀاڱن ۾ گڏجي پوري ڪئي آهي. جهڙي الذين ۾ هڪ گهڻ ڏسندڙ ماڻهوءَ کي ڪنهن پوش هاٿيءَ جو هڪڙو هڪڙو انگ ڇهڻ ڏيڻ ته ٻنهي ته هاٿي ڪهڙو ٿيندو آهي؟ ان مان هڪڙي چيو ٿنڀ جهڙو، ٻئي واڳهر ڇوڙ جهڙو، ٽئين موري جهڙو ڀاري، چوٿين ٿلهي ۽ ڇهين چيو ته ڪارو ڪارو جنهن ڪنهن مان هڪجهڙي ڪجهه سان جي آڪار جهڙو [شڪل وارو] آهي، ساڳيءَ ريت اڄوڪي الاوش * ٿورن گرنٿن جي پڙهڻ ڪري ۽ پراڪرت ‡ ڀاشا جاڻندڙ ماڻهن وٽ جا ٺاهيل گرنٿ نه پڙهيا اٿئي، ۽ ٿوري ٿوري سمجهه مان ٿيل سنسڪرت ۽ ڀاشائن جا گرنٿ ماڻهن پڙهي، هڪ ٻئي جي نندا ڪرڻ لاءِ ڪمر ڪسي ڪوڙو جهيڙو مچايو آهي. انهن جو ڪٿن ٻڌمان ۽ ٻين جي سمجهه جوڳو نه آهي، جاهلن نه جي الذين جي ڳالهين اللا هلندا ته ڪي چوڻ پائيندا؟ ٻين اڄ ڪالهه جي ٿوري وڏا وارن، سوارٿي ۽ اندري آرام وٺندڙ لوڪن جي ٺهيل شاسترن کي ٺاس ڪرڻ واري آهي.

ڪارڻ جو ڪارڻ ڪونهي:- پڇڻ:- جي ڪارڻ کانسواءِ ڪارڻ ٿي نٿي ته ڪارڻ جو ڪارڻ ڇو ڪونهي؟

اتر:- اڙي ٻوڙا ٻالڪ! ڪجهه پنهنجي بدي جو ڪم آڻ؟ ڏس! سنسار پر ڪي ٽي پدارٿ ٿيندا آهن. هڪڙو ڪارڻ [سبب] ٻيو ڪارڻ [عمل]، جو ڪارڻ آهي، سو ڪارڻ ڪونهي ۽ ٽيون ٿيو [ڪر پدارٿ] ڪارڻ آهي، ٻين سڀي ٻيو ڪارڻ نه آهي. جيستائين سمهه سرشٽيءَ [دنيا] کي ٺيڪ ٺيڪ نٿو سمجهين، تيستائين اڳڪي پدارٿ [ٻوڙو ٻوڙو]

* جي ٻيڪ وٽ مٿين جا ٺاهيل ڪتابن، انڪي الاوش گرنٿ نه ڪوٺين.

‡ سنسڪرت شوڍ آهي جي ڪمري ۽ الوسار پراڪرت ٻولي آهي آهي، جا سنسڪرت مان نڪتل، ڪنهن پرانت جي عام ٻولي هجي يا انسان ٻاڻا ۽ ٻيو ڪمدڙ هجي. ٻيا ٽئين پر هندي آدي ٻولين جي پيدا ٿيڻ کان اڳي ۽ سنسڪرت ٻوليءَ جي رواج مان نڪرڻ کان پوءِ پراڪرت ٻوليون هلندڙ هيون. پرڪو رشي دياننّد جي جاءِ اي پراڻين پراڪرت الوا لوڪن هندي آدي سڀني ٻولين کي گڏي ٿي پراڪرت نا ڪوٺين.

شاسترن ۾ اورو ڌ [اتفاق] آهي يا وروڌ [نفاق]؟
[ڇا اُپنشد سڀني شاسترن جو ساڳيو مت آهي يا جدا جدا؟]
اُتر – اوروڌ آهي.
پرشن- جي وروڌ آهي ته:-

तस्माद्वा एतस्मादात्मन आकाशः सम्भूतः आकाशाद्वायुः। वायोरग्निः। अग्नेरापः। अद्भ्यः पृथिवी। पृथिव्या ओषधयः ओषधिभ्योऽन्नम्। अन्नाद्रेतः। रेतसः पुरुषः। स वा एष पुरुषोऽन्नरसमयः॥
[तैत्ति० ब्रह्मानन्दव० अनु० १]

هيءُ تيتريه اُپنشد جو وچن آهي [جنهن جو ترجمو] اُن پرميشور ۽ پرڪرتيءَ مان آڪاش [اهو تتو جنهن جو گڻ شبد آهي] ۽ اوڪاش [جاءِ يا پولار]، اولاءِ جو ڪارڻ روپ دروبه هر هنڌ ڦهليل هو، تنهن کي ڪٺو ڪرڻ سان جڳت اُٿي ٿي. حقيقت ۾ آڪاش اُٿي نٿو ٿئي، ڇاڪاڻ ته بنا آڪاش جي پرڪرتي ۽ پرمائو رهي ڪٿي سگهن؟ آڪاش کانپوءِ وايو، وايوءَ کانپوءِ اگني، اگنيءَ کانپوءِ جل، جل کانپوءِ پرٿوي، پرٿويءَ مان اوشڌيون، اوشڌين مان اَن، اَن مان ويريه ۽ ويريه مان پرش اولاءِ شرير اُٿي ٿو. هتي آڪاش آدي ڪرم [ترتيب] سان، ڇاندوگيه ۾ اگني آدي ۽ ايتريه ۾ جل آديءَ جي ترتيب سان سرشٽيءَ جي پيدائش ڏيکاريل آهي. ويدن ۾ ڪٿي پرش، ڪٿي هرنيه گرڀ آديءَ مان، ميمانسا ۾ ڪرم، ويشيشڪ ۾ ڪال، نياءِ ۾ پرمائو، يوگ ۾ پرشارٿ، سانکيه ۾ پرڪرتي ۽ ويدانت ۾ برهم مان سرشٽيءَ جي اُٿپتي مڃيل آهي. هاڻي ڪنهن کي سچو ۽ ڪنهن کي ڪوڙو مڃون؟

اُتر :- انهن ۾ سڀئي سچا آهن، ڪوڙو ڪو ڪونهي. ڪوڙو اهو آهي جو اُلٽو سمجهي، ڇاڪاڻ ته پرميشور نِمت [ڪارڻ] ۽ پرڪرتي جڳت جو اُپادان ڪارڻ آهي. جڏهن مهاپرلي○ ٿي ٿئي، ته اُن کانپوءِ آڪاش وغيره جي ترتيب سان [اهيءَ سرشٽيءَ جي رچنا ٿيندي آهي]. جڏهن آڪاش ۽ وايوءَ جي پرلي نٿي ٿئي ۽ اگنيءَ آديءَ جي ٿئي ٿي، تڏهن اگني آدي ڪرم [سلسلي = ترتيب] سان، ۽ جڏهن بجلي يا اگنيءَ جو به ناس نٿو ٿئي، تڏهن جل جي ترتيب سان سرشٽي اُٿي ٿي. يعني جنهن جنهن پرلي ۾ جنهن جنهن جي پرلي ٿيندي آهي، اُتان اُتان سرشٽيءَ جي اُٿپتي آرمڀ ٿيندي آهي. پرش ۽ هرنيه گرڀ آدي [جو اُپنشد] ۾ ڏنل مثال ۾ لکيا آيا آهن، اهي سمورا پرماتما جا نالا آهن. پر وروڌ اُنکي چئبو آهي جو هڪ ڪم ۾ هڪ ئي وشيه تي ٻن ٻن ورڪالت هجي، [سو اُپنشدن ۾ ڏنل دليلن موجب آهي ڪونه] ڇهن شاسترن ۾ اوروڌ هيئن آهي:- (الف) ميمانسا ۾ [ڪيل آهي ته]

---

* اولاءِ بنا ترتيب جي نڪتل ڪارڻ روپ دروبه (پرڪرتيءَ) کي ڪٺو ڪرڻ (ترتيب ۾ آڻڻ) ڪري آڪاش ۽ اوڪاش ظاهر ٿيا، ۽ پوءِ سرشٽي رچنا جو وڌيڪ رهنوار ٿيو.

○ جنهن اَن جي پرلي ٿيڻ کانپوءِ وري جڏهن ٿيڻ سري سان سرشٽيءَ جي رچنا شروع ٿيندي آهي، تڏهن آڪاش کي ترتيب ٿي ٿي. پرنتو [مها] پرلي نٿي ٿئي ۽ ٿوري ٿئي ته جنهن جنهن جي ناس ٿيڻ پرلي ٿي آهي، اُتان ئي سرشٽي آرمڀ ٿيندي آهي.

(اندرين جا گولا وغيره: نه هجن، نه ٿيندي (ڪماليت) ڪٿان ايندي؟ ورڻي جهڙو ساڪن جهڙي ڪلي ڪملڌ و ۽ سڌ (ڪامل) ٿيڻي، ته به ايشور جي، جا پنهنجي سڀان اناديءَ سڌ ئي آهي، جنهن ۾ ئي آمات سڌ ٿيون آهن، ڪنهنجي ڪليه ڪڻو به جسم ٿئو ٿي سگهي. ڏٺي جهڙو جو وڏي ۾ وڏي سيما (ڏو جي: ٿالهن گهاٽ وڏي، ڏ. به هو بعد ۾ (لات واري) ڪهڻ ۽ ساءِ واروڙ ٿي ٿيندو، اُنهن ڪيان ۽ الفت سامرتيه وارو ڪڏهن به ٿي هجي سگهندو. ڏسو! اج ئالين ڪونه بوڪي ايشور جي ڏاهپ سرشٽي ٺهر ڪي به لاتهنڊو نه (ٿيو) آهر آهي ۽ نه ٿيندو. ڪڏهن به ڪي اناديءَ سڌ پوسيتو جي اڪ سان ڏسيو ۽ ڪڻ سان اتڻا واري آٺس نيم ڪي پالڻي لاءِ سگهي، (ارٿات) جيڻ ڪلڏهن به ايشور نٿيءَ ٿئو سگهي.

هو ڪلپ ۾ جڳت هڪ جهڙو ٿو ٿئي؟— پرشن— ڪلپ * ڪلپانتر ۾ نئين نئين نموني جي سرشٽي رچبي آهي يا هڪ جهڙي؟

اتر — جهڙي هن هيٺر آهي، اهڙي اڳي هئي ۽ اڳتي ڪايوم به [اهڙي ئي] ٿيندي. پرماتما پڻ ائين ڪري. [ڏسو]

सूर्याचन्द्रमसौ धाता यथा पूर्वमकल्पयत् । दिवं च पृथिवीं चान्तरिक्षमथो स्वः ॥ ऋ० १० । १९० । ३ ॥

[هي رگويد جي ١٠-١٩٠-٣ جو ورهن آهي.]

جنهن ڪريل ڪلپ ۾ سج، چنڊ بجلي، ڌرتي، انترڪش آدي (٤١٣١) پرميشور ڪيا هئا، ائين ئي اُن هيٺر به ٺاهيا آهن ۽ اڳتي به رچيندو. پرميشور جا ڪم بنا چُڪ جي هڪ ڪري سدا هڪجهڙا ٿيندا ٿا رهن. پر جيڪو الپجي آهي، تنهن جا ڪم ڀُلجي آهي، پر اڳيان ايشور جي ڪيان ڪجهه وڌ گهٽ ٿيندو ٿو رهي، ۽ نه ايشور جي ڪم ۾.

سرشٽي اُتپتي ۽ شاستر— پرشن— سرشٽيءَ [رچنا] جي وشيه ڪي ويد آدي

* چوڏهن منونترن جي ڪڏيل وقت کي هڪ ڪلپ ٿو ڪوٺجي. هڪڙي منونتر ۾ ايڪهتر چتر يگيون ٿينديون آهن، جنهن نسگن جي ڪڏيل وقت کي هڪ چترپگي ٿو ڪوٺجي، ارٿات (١) ست يگ جا سترهن لک اٺاويهه هزار ورهيه (٢) ٽريتا يگ جا ٻارهن لک ڇهانوي هزار ورهيه، (٣) دواپر يگ جا اٺ لک چوهٺ هزار ورهيه ۽ (۴) ڪل يگ جا چار لک ٻٽيهه هزار ورهيه، سڀ گڏيا ڪل ٽيتاليهه لک ويهه هزار ورهيه = هڪ چترپگي. چوڏهن منونترن ڪاسواءِ پنڌرهن سنڌيون (هڪ منونتر کي اڳي منونتر سان ڳنڍيندڙ وقت) به ٿين ٿيون، جن مان هر هڪ جي عمر هڪ ست يگ جي برابر ارٿات سترهن لک اٺاويهه هزار ورهيه ٿئي ٿي. اهڙيءَ طرح هڪڙي ڪلپ ۾ هزار چترپگيون ٿين ٿيون— ارٿات چوڏهن منونترن جون (٧١ × ١۴) = ٩٩۴ چترپگيون ۽ ١٥ سنڌيون = ٦ چترپگيون ملي ڪل ٺهي ٿيون هڪ هزار چترپگيون ٿين ٿيون. هن حساب موجب هڪڙي ڪلپ ۾ چار عرب ٻٽيهه ڪروڙ ورهيه ٿا ٿين. اساڻي هن سرشٽيءَ جي اهڙي عمر آهي. اُن مان اڄ تائين ١،٩٧،٢٩،۴٩،٠٣٦ ورهيه (آڌار نا سرشٽي سنبت الوهاو) گذري چڪا آهن! سرشٽيءَ جي عمر چار عرب ٻٽيهه ڪروڙ ورهيه آهي. پرلي به اهڙو ئي وقت رهندي، ۽ اهو سلسلو هميشه هلندو ٿو رهي.

هئي، جن ۾ لمبي جو رس ڪڍهڻ جي ڪارخانا ساڻ ئي کڻ ڪار ڏورانهن ملڪن کان ڪهي ايندي
ناٿيهي ٿا هتي، ڪئين پر بہ جتي ڪارخانا کوڙ جهڙا اُتي ڪارخانا ساڻ اُتي ڪنگو لهندو، ۽ ڪهڪ ورتا
ئي قاعدگيءَ ڪري ساڻ، ساڻيءَ وغيره، جيسين کوسڪڙو ۽ ٺيڪريءَ ۽ ٻيو ماڻ ڪي ڪمان اٿئي
۽ پيٽيءَ المونيم ناڻ پر بہ ڪتاٿيندو، هن جي پيداوار ٻاهر موڪلڻ ۽ جنهن ڏ ڪارخاني سنڌيءَ ڪاڻ
گهريلو پيداوار سان ٿيئي ڪري سگهندا. ليوسڪري (ڪاپ ڪيو) سهاءِ وغيره ماڻ سرشتي ٿئي
لهي، مگر نئين صنعت جي وڌڻ ڪري اُها گهٽجي آئي.

سنڌ ۾ ڪي آبادي ۽ ڌنڌي جهڙي پرشن- هن ڳالهه جو اندازو لڳائڻ ضروري نہ آهي
۽ ٿيندو. جيڪي ٿر آبادي ڪال کان وٺي، جن جو نئين (هنر لکڻ) عام ٿو اچي، ٿر ڪٿي هن
اُلجي اُلجي ئي آهي ۽ بہ ڪٿي هن اُنهن لاءِ اُتي ٿيندو.

اُتي- ٻيا ڪڙيا (افعال) جي ڪڙي ڪريا (فعل) ڏنا ڪريا جيڪي (فعل مان نڪتا تيل پيداوار)
ٿي نہ سگهي، جن هاريءَ آدي پيداوار ۾ خاص هلال ڪري وچ ٿي ٿو سڄي، سڀ آبادي
ڪٿي هن بہ اُتي سگهن، جو سڄو ساڻ لهل آهي ۽ لهڻ (سٿي) سڄو ڪان اُنهي بہ
هتي ۽ ونڊ ڪالهوءِ بہ بہ رهندي. جي اهڙا ڳالهه ٽا موهن سي سڄي ڪان سڄي پار، هيرو
۽ ڪڏي آدي پيچي، تصوير ڪري گهاري يا ساڻ ڏسي ٿا (براڻو) اُنهي ۾ ئي ئي ورماڻو
مهل آهي يا ڏ؟ جي مهل آهي نہ آهي سو ٿائي الگهر الگهہ بہ اوس ٿيندا.

يوگيءَ ڪي ايشور ڪڙي وجهندڙ:- پرشن- (ڏهو ن ڪتاب ٿو جوڙيءَ ٿا) آبادي
ايشور ڪڙو ڪريهي، جو يوگ ابهاس ڪري آتما * وغيره ايشور بہ (شڪشير ن) پرايت ڪري
جاڳي جاڳهار وغيره ڪري وارو ڪوڙ ڪهاڻي ٿو ٿئي، سو ئي جهو پرماتما ٿو سڏجي.

اُتر- جي آبادي ايشور هڪ جو ڪهڙو ڏ ڪهڙي ها، ٿہ ساڌن ساڻ ڪيئن وارن (وسيلن
سان ڪماڻ ڪي پهچندڙ) جهڙن جو آڌار ۽ جهڙن ڪي اسم رکيا وارو جڳس، شرير ۽ تلاءَ وٺي
جا ڪريلڪ ڪڙن لهن ها، اُتي بہ ڪ، جهو ڪرڻ ساڌن ڪري اُتي ٿي سگهي! جي ساڌن ۾

* يوگ جا اٺ انگ آهن ۽ انهن جي سڌ ڪرڻ ڪري جي اُنهن سڌ ڪرڻ (ڪمال) پراپت ٿيون
اين، تهان هڪڙي آهي آتما. اُنهي سبب يوگي پاڪي لهاز سوکم يا هلڪو اٿائي ٿو سگهي.
اُنهي اُنهي آهي موهنا، ارڻامب پاڪي وقت اسڪول يا وڏيرو ڳالهه ١٩٣٥ع جي وچ ڌاري
ڪراچي وغيره سنڌ جي شهرن ۾ يوگ ابهاس جا اهڙي ڪمال ڪري يوگيءَ ڏيکاريا هئا.
آتما جي ئي مشل سوکشم ڪمان يا لمڪنئيءَ لائي بہ آهي. رشي دياننده مهاراج ڪهڙي پيري
وياکيان ڪندي جهو هو، ٿہ آتما جي ڪري يوگيءَ جي آتما سوکشم ڪان سوکشم پيداوار
ڪان بہ وڌيڪ سوکشم آهي، اُن سوکشم پيداوار کي ڏيهندڙ ٿي آهي.
(ڏسو ستيارٿ پرڪاش ورتي جالندر ۾ ڇپيل اَپديش منجريءَ جو صفحو ١١۴).
يااُپاءِ جا ڪولڪ آدي ساڌن (سڌيءَ جا وسيلا) اُڃا آهن، انهن ئي جوڙ سڌيءَ کي پراپت
ڪرڻ جو ساڌن (پهن) اُنهو يوگ ابهاس ڪري سگهي ٿو، اُهڙا جهو اُنهن سڌ ڪيو، جنهن
ايشور جا قائل ساڌن ڪم ۾ آڻيندو، اُنهيءَ ڪري سڌ پرش کان ايشور اُنهيءَ پار آهي.
(تارا چند گاجرا)

اُتر:- [شرير جي] اڳين ۽ اڳين وارو [ٻاڳن ۽ مجهر *] هلندڙ سمو، آڪاش، پرماڻيا ۽ جائي [جنس] لئ لئ پداوڻ جي سمرهه ۽ عنت [ساڳيائي] آهن، اهن ڪان اڳئي ڪريب پداونف رهي نٿو سگهي. ان ڪري سمورا پداونف [سچ پچ] اڳئي اڳئي ڪيمهون، پرنتو سروروپ [ٻنهجيءَ ذات] ڪري لئ لئ آهن، وري لئ لئ [نمولن جي] پداوڻن ۾ ڪٺو پداونف ۽ آهي. [ڏياءَ درشن ٢-١-٣٥ ۽ ٣٦]

اڻ هوند مڇمندڙ:- پرشن:- اوهان ڄاڻندڪ ٿو چوي، ته سڀئي پداوڻ ۾ الويتر اپاو [ڄڪ ۾ اهي هي لسـ] مهط ڪري سڀ اپاو روپ [نيسـ] آهن، جهڙيءَ طرح گهو گهوڙو لـ آهي ۽ گهوڙو گڻو لہ آهي. [अवक्तो गौः अवीरश्व :] انڪري سڀئي کي اپاو روپ [معدوم = نامونهود] مهط ڪهرجي. [ڏياءَ درشن ٢-١-٣٧]

اتر:- سڀئي پداوڻ ۾ الويتر ايساو [ڄڪ ۾ پئي جو ته مهط سل] ٿي سگهي ٿو، پرنتو [ارنسانسه] ڪلوهه ۾ ڪر ۽ گهوڙي ۾ گهوڙي جو ڀاو لي [गवि गौरश्वेऽश्वोऽस्य वर्तेत एव] آهي، اپاو ڪڏهن ٿي نٿو سگهي، جي پداوڻن جو ڀاو [هستي] ئہ هجي، تہ الويتر اپاو ڪنهن ۾ چئي سگهبو؟ [نياءَ درشن ٢-١-٤٠]

سڀاءَ (فطرت) مان سنسار جي پيدائش (اُتپتي) مڇمندڙ

پرشن:- ڄاڻون ڄاڻندڪ تہ چوي ٿو، تہ جڳت جي اُتپتي سڀاءَ (فطرت) منجهان ٿئي ٿي. جهڙيءَ ريت ٻاڄڙيءَ ۾ ان ملي ڪئي ٿيڻ ڪري جيو اُٿي ٿا ليون، ايئن پرلويءَ ۽ ٻاڄيءَ جي ڪڏهڻ ڪري گاهہ، وڻ ٽڻ ۽ پکو آدي اُٿي ٿا ليون ۽ سمنڊ ۽ هوا جي سنجوڳ سان لهرون ۽ لهرن مان سمنڊ لهڻ ٿي پيدا ٿئي ٿو، جن ۽ ليمي جي رس گڏ ٿي سان ڪنگو ٿئي ٿو، تهڙيءَ ريت سمورو جڳت تتون [عناصرن] جي سڀاوڪ گڏڻ مان ٿيو آهي، سنڌس بڻائڻ وارو ڪو ڪونهي.

اُتر:- جي سڀاءَ منجهان جڳت اُٿي ٿيو هجي ها، تہ سنڌس وناش ڪڏهن بہ نہ ٿئي ها، پر جي وناش بہ سڀاءَ ڪري ٿيندا، تہ اُتپتي نہ ٿيندي. پر جي پداوڻ ۾ ٻئي گڏ ساڳئي ٿيندا گڏ رهندڙ [سنسار جي] اُتپتي ۽ وناش ٿيڻ (علت فاعليءَ) جي مٿئون ڪري ٿيندا، تہ پيدا ٿيندڙ ۽ ناس ٿيندڙ پداوڻن کان، ٿيڻ (فاعل = بڻائيندڙ) جي هستي اڳئي جهڙي پوندي. جي (سنسار جي) اُتپتي ۽ وناش سڀاو ڪري ٿيندڙ هجي ها، تہ اُتپتي ۽ وناش جاءِ (ساڳيءَ) مهل ٿيڻ اسمبو ٿين ها. (پڻ) جي (جڳت) سڀاءَ سان اُٿي ٿيندڙ آهي، تہ هن پرٿوي جي پرسان ٻيا پرٿوي (ڌرتيون) چنڊ ۽ سورج آدي ڇو نہ ٿا اُٿن ٿين؟ وري جنهن جنهن وستو جي سڀاءَ سان جيڪي اُٿي ٿو ٿئي ۽ سو سمورو (اوڳاهہ) گاهہ، وڻ ٽڻ ۽ جيو آدي پرمسفر جي بڻايل آهن، اُن ۽ جل آدي جي سڀاءَ سان ٿي پيدا ٿا ٿين، ۽ نہ اُنهن کان سواءِ

---

* جڏهن اسان شرير جي اڳين جو وچار ڪريون ٿا تہ پڪڻ شرير جو وچار ٿو اچي، جڏهن ٻاڳن جو اُلو ٿا وٺون، تہ سڀئي شرير جو وچار ٿو اچي. انڪري هن کي اسين ڪن ڪن پداوڻ کا سمجهون ٿا، ۽ سچ پچ تہ لاڳاپو آهي.

پوءِ سو ڪنهن ڪارڻ (پرڪرتيءَ) کي اڻهوند مان ڪڏهن به ٺهي ڪين ٿو سگهي، جي وڌائيندي ساڳيو پوءِ منجهان جڳت جي اُتپتي ٿا مڃين (ڪنهي ويچار ڪهڙي)؛ ته پوءِ سڀ (ڪهڙائي) هيٺ ڪهڙي سنڌس ڪارڻ (پهريان ٿيل جڳت) ڪڏهن به اسيءَ (غالي) ٿي ڪين سگهي (ڏسو ڇانديوگيه اپنشد ٦–١–٢٨)

(سرشٽيءَ کي) سڀني جهان ۽ لوڪن ۾ شاستر (جي پوءِ) جهان ڪليه (وغيره) ڇوڙ به ٿيو، جاڪاڻ ته ڪليا (وغيره ڪڙ هڪ) ٿيو آهي، ۽ ٿيا مان ڏوري (پدارٿ) ٿيو ٿيو ۽ روپ ٿيا پدارٿ ڪان الڳ رهي ڪين سگهي. جي ڪليا جو ڪمند ٿيو آهي، تنهن سنڌس ڪليا به ٿيو هيٺ ڪهڙي. ته ان (ڪليا ڪمند) کي به اڻهوند مڃجي، ساڳيو اڻ ڏٺل ۽ اڻ پڌل ڳالهه جو ڪڏهن به ٿيو آهي. جي جاگرت ارثاتي ڄاڻندڙ سڀ ۾ سچو پدارٿ آهي، تنهن ساڪشات اڪاڻي مان پرتيڪش آدي ڪيان ثابت ٿي، جو سڀڪار ارثاتي سنڌس واسنا روپ ڪيان اُنهن ۾ اسٿر ٿو ٿئي، (سڀ)، سڀني ۾ آن کي ٿي پرتيڪش (ظاهري طرح) ڏسي ٿو. جهڙي سمجهيءَ (ڪهڙي تعد) ۾ باهرين پدارٿن جي ڪيان ته هوندي به باهريان پدارٿ وجود مان ٿا رهن، ٿين پرلي ۾ به ڪارڻ ٿيو آهي (بيج) موجود رهندو آهي. جي سڀڪار ڪالسواءِ سچو اچي ها، ته جهڙي الڳي کي به روپ جو سچو اهڃاڻ ڪهڙي. تنهن ڪري اُتي (سڀني ۾) ۽ اُهو سنڌن ڪيان ٿو رهي ۽ باهر سڀ پدارٿ موجود ٿا رهن.

پرشن:- جين جا گرنٿ جا پدارٿ سڀني ۾ ۽ ٻئي (جاگرت ۽ سڀني) جا سمجهيءَ ۾ اڻهوند (ناس) ٿي ٿا وڃن، ٿين جاگرت جي پدارٿن کي به سڀني سمان سمجهڻ ڪهڙي.

اُتر:- ائين ڪڏهن به چئي نه سگهبو، جاڪاڻ ته سڀني ۽ سمجهيءَ ۾ باهرين پدارٿن جو رڳو اڳيان ٿو رهي ۽ ٿيا اُهي (سڀني) جهڙا ڪتيرا پدارٿ پنهنجي پاسي وارا ڏسڻ ۾ ٿا اچن، اُهي سنڌن اڳيان ٿيو ٿئي، سڀني ۽ سمجهيءَ جي حالت ۾ ساڳئي نموني جي آهي. انهن ڪري جڏهن اڳي چيو اٿئون ته پرلي ۾ به جڳت جو ڪارڻ (پرڪرتي) انادي ۽ سچو آهي، سو ٺيڪ سچو آهي.

ڪارڻ کي انادي مڃيندڙ:- **پرشن:-** جهڙو ناستڪ چوي ٿو ته پنج تتن [عناصرن] جي ٺهڻ هيٺ ڪري سارو جڳت ٺهيو آهي. [ڏسو ڀڳوت ڏوڙشن ١–٢٩]

اُتر:- هيءَ ڳالهه ٺيڪ ڪانهي، جاڪاڻ ته جن پدارٿن جي اُتپتي ۽ وناش جو ڪارڻ ڏسڻ ۾ ٿو اچي، سي سڀ ٺهي ڪيئن ٿي سگهندا؟ ائين سمورڻي اسٿول جڳت ۽ شرير ۽ ٻاهر، ڪنهن آدي پدارٿن کي اُهي ۽ ناس ٿيندا ڏسون ٿا، تنهن ڪري ڪارڻ [مول] کي ٺهڻ [سدا ناتر: سچي ٿا سگهون. [ڀڳوت ڏوڙشن ٣–١–٣٠]

هر ڪنهن پدارٿ کي پنهنجي سمجهڻ وارو:- **پرشن:-** جهڙو ناستڪ چوي ٿو، ته سڀ [پدارٿ] الڳ الڳ آهن. ڪو به هڪ * پدارٿ ڪونهي. جنهن جنهن پدارٿ کي ائين ڏسون ٿا، تنهن ۾ ٻيو ڪو به پدارٿ ڏسڻ ۾ ٿو اچي. [ڀڳوت ڏوڙشن ٣–١–٣٤]

* اُنڌات سمسار جي وسعت ۾ هڪ اهڙي هڪجهڙائي ڪانه ٿي ڏسڻ ۾ اچي، جنهن مان ثابت ٿئي، ته هو ساڳيءَ حاليءَ جا آهن.

اقو:- جو [ٻج مان ڦٽي ٿو لڪڙي اهڙيءَ ريت] اوستا ڏي ڦيرائي، سو اهو ٿي ٻج ۾ موجود هو. جي نه هجي ها ته ٻج مان ڪٿان اچي ها. [ڏسو لباءِ ديوشن ٣-١-١٥]

ڪرم ڦل ۽ ڦياءِ پرشن:- آئون ناستڪ ٿيو ٿو، ته ڪرم جو ڦل ڪرشن مان جي ڪرڻ ڪري ٿو ملي، ڪيترائي ڪرم نشفل ٿيا ڏسجن. اڪري الوسان ۾ جهڙو وجي ٿو ته ڪرڻ جو ڦل ملڻ ايشور (راجا) جي آڌين آهي. جنهن ڪرم جو ڦل ايشور ڏيڻ چاهي ٿو، ته ڏيئي ٿو پهچي، جنهن ڪرم جو ڦل نه ڏيڻ گهري، ته نه ٿو ڏئي، ڇاڪاڻ ته ڪرم ڦل ايشور آڌين آهي. (ڏسو لباءِ ديوشن ٣-١-١٩).

اقو:- جي ڪرم جو ڦل ايشور آڌين آهي، ته ڪرم ڪرڻ ۾ ايشور ڇو نه ٿو ڦل ڏئي؟ ان مان سڌ آهي ته جهڙا ڪرم ڪري ٿو، تهڙا ئي ڦل ڏئي ٿو. جنهن ڪري ايشور پنهنجو ٻاڙ ٻرش ڪي ڪرم جو ڦل نه ڏيئي سگهي، ڇاڪاڻ جهڙو ڪرم ڪري ٿو تهڙو ئي ايشور ڦل ڏئي ٿو. (ڏسو لباءِ ديوشن ٣-١-٣٤).

ڪارڻ بنا پدارٿن جي اتپتي:- پرشن:- جو آئون ناستڪ ٿيو ٿو، ته ڪارڻ (نمت) جي اڀي ٿي ٿئي، جئن انهن آڌي ورلن جون (آڙهون ته ڦسون ٻرا) ڪٿان ڪا اتپدار نا ڏسڻ ۾ اچن. ان مان پڌرو آهي، ته جڏهن جڏهن سرشٽيءَ جو آرمڀ ٿو ٿئي، انهن انهن سر ۾ آڌي پدارٿ ڪارڻ (نمت) ڪانسواءِ لهندا آهن. (ڏسو لباءِ ديوشن ٣-١-٢٣).

اقو:- جنهن مان پدارٿ اڀجي ٿو، سو ئي سندس ڪارڻ (نمت) آهي. (پڇو ته ڪاڻ ورلن ڪانسواءِ (اڻن ورلن ۾) چوڻ ڪا ڪٿان پيدا ٿين؟ (ڏسو لباءِ ديوشن ٣-١-٢٢).

سڀني شين کي اتپم مڃيندڙن جو کنڊن:- پرشن:- پهرين ناستڪ ٿو آکي، ته سڀ پدارٿ آهن نهندڙ ۽ ناسوان هئڻ ڪري سمورا پدارٿ اتپم (فاني) آهن. (ڏسو لباءِ ديوشن ٣-١-٢٠).

श्लोकार्धेन प्रवक्ष्यामि यदुक्तं ग्रन्थकोटिभिः । ब्रह्म सत्यं जगन्मिथ्या जीवो ब्रह्मैव नापरः ॥

هيءَ ڪهڙي گرنٿ جو شلوڪ آهي. نوين ويدانتي (شري اوسب ڪئي مڃيندڙ *) پنهنجي ناستڪ جي ڏوهي وارا آهن، ڇاڪاڻ ته هو انهن کا چون، ته ڪروڙن گرنٿن جو اهو سڌانت آهي ته " برهم ستيه، جڳت متيا ۽ جيو برهم کان الڳ ڪونهي ".

اقو:- جنهن ڪڏهن سڀني جي اڻهونا (فنا) نهه (سدا ڪان) آهي، ته سڀ ڪجهه ○ انتم (ناسوان) ٿي نٿو سگهي. وستار لاءِ (ڏسو لباءِ ديوشن ٣-١-٢٦)

پرشن:- سڀ جي اُنتها ته انتم آهي، جهڙيءَ ريت اکين ڪالن کي لڪت ڪري ٻاڙ ۽ لڪت ٿيو ٿي وڃي. (ڏسو لباءِ ديوشن ٣-١-٢٧)

اقو:- جا وستو هن سڀي پنهنجي لڄ وڃي ۽ ملي ٿي سگهي، تنهنجي ليستي موڙ ۽

* شري اوسب کان سڀ اهو آهي اوتاسه برهم ان ٻهو ڪو پدارٿ آهڻي ڪوڙ.

○ اتم، ابڪاسڪ جي ٻاتي ٿيل نهه (سدا قائم) آهي، ته انهن جوڙ ته سڀ ڪجهه فاني آهي غلط ثابت ٿيندو.

پوءِ وغيره ڪارڻ پرڪرتي آهي، سا انادي آهي. [سانکيه درشن ١-٦٧ ۾ ڄاڻايل آهي ته]
मूले मूलाभावादमूलं मूलम् ॥ सांख्य० १ । ६७ ॥

مول جو مول [بنياد جو بنياد] اڻ ٿيڻ ڪارڻ جو ڪارڻ ٿي نٿو سگهي. ان ڪري اڪارڻ [جنهن جو ٻيو ڪو مول نه هجي] سڀني روپن پدارٿن جو ڪارڻ ٿيندو آهي، جاڪاڻ ته ڪنهن به ڪارج [رچنا] جي آرمڀ سمي کان اڳ ٽنهي ڪارڻن اوس [موجود] رهندا آهن. جهڙيءَ ريت ڪپڙو ٺاهڻ کان اڳ ڪوريءَ، ڪپهه ۽ سٽ جي ڌاڳي جي موجود هئڻ ڪري ڪپڙو ٺهي ٿو، ساڳيءَ ريت جڳت جي اُتپتيءَ کان اڳ پرميشور، پرڪرتي، ڪال، آڪاش ۽ انادي جيون جي هئڻ ڪري ئي سنسار جي اُتپتي ٿي ٿي. جي انهن مان [ڪو به] هڪڙو نه هجي ته به جڳت نه هجي.

अत्र नास्तिका आहुः — शून्यं तत्त्वं भावो विनश्यति वस्तुधर्मत्वाद्विनाशस्य ॥ १ ॥ सां० १ । ४४ ॥
अभावाद्भावोत्पत्तिर्नानुपमृद्य प्रादुर्भावात् ॥ २ ॥ ईश्वरः कारणं पुरुषकर्माफल्यदर्शनात् ॥ ३ ॥
अनिमित्ततो भावोत्पत्तिः कण्टकतैक्ष्ण्यादिदर्शनात् ॥ ४ ॥ सर्वमनित्यमुत्पत्तिविनाशधर्मकत्वात् ॥ ५ ॥
सर्वं नित्यं पञ्चभूतनित्यत्वात् ॥ ६ ॥ सर्वं पृथग् भावलक्षणपृथक्त्वात् ॥ ७ ॥
सर्वमभावो भावेष्वितरेतराभावसिद्धेः ॥ ८ ॥ न्याय० अ० ४ । आ० १ ॥

شونيه وادين جو ڪٿن:- پورو پڪش- اهي ناستڪ آهن ته شونيه [سڃ] ئي هڪ پدارٿ آهي. سرشٽيءَ کان اڳي سڃ هئي ۽ انت ۾ به سڃ ٿيندي، ڇاڪاڻ ته جو هستي ۾ آيل موجود پدارٿ آهي، سو ناس ٿي شونيه ٿي ويندو.

اتر- شونيه ته آڪاش، ڏسڻ ۾ نه ايندڙ پدارٿ، اوڪاش [خال] ۽ ٻڙيءَ کي به چوندا آهن. شونيه آهي جڙ پدارٿ. هن شونيه ۾ سڀ پدارٿ لڪل [اڻ ڏسڻ ۾ ايندڙ] اوستا ۾ رهندا آهن. جهڙيءَ ريت اربڪا ڪٿنت [جاميٽريءَ جي سڌانت اوسار] ٻڙيءَ مان ريکا [ليڪ] ۽ ليڪ مان گول [آدي] شڪليون ٺهن ٿيون، [ساڳيءَ ريت شونيه اڻ تامس پرماڻن مجهان] ڌرتي، جل، ٻاڦ آدي اڀرو جي رچنا مان ٿا ٿين. البت سواءِ سڃ کي ڄاڻڻ وارو سڃ [جنهن جي هستي نه هجي] ٿي نٿو سگهي. * [نوٽ:- اها شڪا سانکيه درشن ١-٤٤ جي آڌار تي آهي.]

نهستيءَ مان هستي پيدا ٿيڻ وارن جو ڪٿن- پورو پڪش [ٻو جوڳي، ٢] ابهاو اڻ هستيءَ مجهان ئي ڀاو اڻ هستي اُٿن ٿي ٿي. ٻج جي ناس ٿيڻ کانسواءِ سلو نه اُڀري ۽ ٻج جي کي ٻجي ڏسبو ته اُن ۾ سلو موجود ڪونه هوندو. جڏهن ٻج ۾ اهو ئي سلو نه ڏسجي، ته جيڪو نه هستيءَ مان هستي ٿي. [نياءِ درشن ٣-١-١٤].

* شونيه وادي چون ٿا ته ڪجهه آهي ئي ڪونه، سڀ سڃ ئي آهي، اهي پڇن [سوال] ٿو ٿي ته اها ڄاڻ ته سڀ سڃ آهي، سا ڪير ٿو ڄاڻي؟ جيڪو ڄاڻي ٿو سو ته ناڪ اوس هوندو، انڪري سڃ ڪونه آهي. جڏهن ڄاڻڻ وارو، ڄاڻي جيڪو ڀرم آهي ته پوءِ شونيه واد جو ٻاڦ جي ڪٿن ئي ويو.

پرڪرتيءَ کي ڪنهن به ٻاهرين وس ۾ آڻي نٿا سگهون، ڇو ته پرميشور به اصول تي هلندڙ آهي ۽ هو ائين سوڪهي پيدا ٿيل مان اصول جگت کي ٺاهي نه سگهي. پرميشور پنهنجي (مادي مان ٺهيل) الهامن جي ڪوڪهن، عقل، يعني آدي الڳ نه هوندي به، ٻاهرين الهامِ ازل پراڪرم ۽ شڪتيءَ سان اهي سمورا ڪم ڪري ٿو، جي جيو ۽ پرڪرتيءَ کان ڪڏهن به ٿي نٿا سگهن. پرميشور پرڪرتيءَ کان سواءِ سرشٽي ۽ اُن ۾ ونهنڪ عمل ڪري ڪنهن به ڪري جگت آڪار ڪري نٿو سگهي.

سنسار جو نمت ڪارڻ:- پرشن:- جيڪي آدي ماتا پتا ساڪار عمل ڪري سڌن سنتان ۽ ساڪار ٿي ٿي، جي هو نراڪار هجي ها ته سڌن پٽ به نراڪار ٿين ها. ساڳيءَ ريت، جي پرميشور نراڪار هجي ها ته سڌن ٺاهيل جگت به نراڪار ٿيڻ گهرجي.

اتر:- اوهانجو اهو پرشن ٻارڙو آهي. اسين اڳ ۾ ٿي چڪا آهيون ته پرميشور جگت جو نمت ڪارڻ آهي ۽ ته اپادان ڪارڻ ۽ پرڪرتي ۽ ٻرماڻو جگت جو اپادان ڪارڻ آهي (جو ته) اهي اصول لمحا آهن. (اهي) سروڻا (بلڪل ٿي) نراڪار نه آهن. ۽ پرميشور کان اصول ۽ اهي ڪارڻ (هي ٺهيل جگت) ڪنهن سوڪهم آڪار وارا آهن.

نيستيءَ مان هستي:- پرشن:- ڇاڪاڻ (؟) بنا پرميشور ڪارڻ جي اُپتي ٿي ڪري سگهي؟

اتر:- نه، ڇاڪاڻ ته جو اڀاو [ابهاو] ان ڪالت جو ورتمان [حاضر] ڪو نهي. تنهنجو ڀاو ورتمان [هستي موجود] ٿيڻ سروڻا اسمڀو آهي. [جيءَ انهي آهي، جئن] ڪو ڪوڙو اڏاٽي جوي ته مون سنڌ جي پٽ ۽ ڏيءُ جو وراڻو ڏٺو ۽ ڪن ماڻهن جي سڱن جو ٺهيل ڏٺو ۽ آڪاش جي پٽن جون مالهالون ٺهرتل هيون. هو ونج جي پاڻيءَ ۾ سنان ڪندا ۽ گندرو شهر [راجا اندر جي نگري] ۾ رهندا هئا. اُتي ڪڪرن بنا مينهن وسندو هو ۽ ڌرتيءَ بنا سمورو آن آدي اُپن ٿيندو هو. [جئن اهي ڳالهيون اسمڀو آهن،] تئن ڪارڻ بنا ڪاريه جو ٿيڻ به اسمڀو آهي. جئن ڪنهنجو چوڻ، ته:-

" मम मात पितरौ न स्तोऽहमेकमेव जातः । मम मुखे जिह्वा नास्ति वदामि च "

اوڻاسه، منهنجا ماتا پتا ٿيا ٿي ڪرڻ، آءُ انهن ٿي اُڀن ٿيو آهيان. منهنجي وات ۾ جيڀ ڪانهي ته ڳالهايان ٿو. ٻر ۾ ناڳ هئو ٿي ڪوڙ ٻر لڪري آيو. آءُ ڪٺي ته ڪوڙ هرس، هو ٻه، هڪڙي ڪوڙ هئا، ٻر اسين سڀني ماٺهو آيا آهيون. اهڙيون اسمڀو ڳالهيون ٻي سُرا واڳ ڏڳو ٻاڪل ماڻهن جا آهن.

دوڪ ڪارڻ جو ڪارڻ ڪونه ٿيندو آهي:-

پرشن:- جي ڪارڻ ڪانسواءِ ڪاريه اُپتي ٿي، نه [اٻاڻو ڪاريه] ڪارڻ جو ڪارڻ ڪهڙو آهي؟

اتر:- جي ڪيول [ڪارڻ] ڪارڻ روپ [ئي] آهن، سي ڪنهن جا به ڪاريه ٿا ٿين [يعني ڪنهن ٻيءَ وستوءَ مان ٺا ٺهن]. جو ڪنهنجو ڪارڻ ۽ ڪنهنجو ڪاريه آهي، سو ٻيو ڪارڻ ٿو سڏجي، جهڙيءَ ريت پرٿوي، گهر وغيره جو ڪارڻ آهي، پر جل وغيره جو ڪاريه آهي.

ڪري ٿي. [پس] ان ڪانسواءِ ٻيو اوهين ڪجهه به چئي نه سگهندا. ٻيو ته پرماتما جا ٻيا، سڀاءُ ۽ ڏيا آدي گڻ به انهن ۾ ساري [ناممڪن = ڪارڪو] ٿي سگهندا، ڇاڪاڻ جڳت ٺاهڻ، سنڌس النند ساءِ وحدت بس جڳت جي اتپتي، استٿي ۽ پرلئه ڪرڻ ڪرڻ ڪري پلو آهي. جهڙيءَ ريت اکين جو سڀاويڪ گڻ ڏسڻ آهي، تهڙي طرح پرميشور جو سڀاويڪ گڻ جڳت جي اتپتي ڪري، سڀني جيون کي انهن ڪرمن جا ڦل ڀوڳائي ڏيڻ وغيره ڪري پراپڪار ڪرڻ آهي.

ٻيهريون اُتپتي جا ٽي ڪارڻ آهن؟ پرشن:- ٻج پهرين يا وڻ؟ اُهي ڪهڙا ڪهڙا آهن؟

اُتر:- ٻج، ڇاڪاڻ ته ٻج، هيتو، ندان، نمت ۽ ڪارڻ (وجهه يا بنياد، سبب، باعث يا ساڌن ۽ علت) وغيره ساڳي ارٿ وارا شبد آهن. ڪارڻ جو نالو ٻج هئڻ ڪري (سدا) ڪاريه کان اڳ ۾ ٿيندو آهي!

"سرو شڪتيمان" شبد جو سچو ارٿ:- پرشن:- جي پرميشور سرو شڪتيمان آهي، ته هو ڪارڻ ۽ جيو کي به آپين ڪري سگهندو. جي نٿو ڪري سگهي ته سرو شڪتيمان به نٿو رهي سگهي.

اُتر:- سرو شڪتيمان شبد جو ارٿ * اڳي لکي آيا آهيون. پر ڇا سرو شڪتيمان ان کي ٿو چئجي جو اسمڀو ڳالهه به ڪري سگهي؟ جي ڪارڻ ڪانسواءِ ڪاريه کي پيدا ڪري سگهي ته ڪارڻ ڪم [پرماتما] ڪري ٿو سگهي، ته ٻيو ڪارڻ جي ٻيو ايشور قائم ڪري سگهي ٿو؟ ته ڇا پاڻ مري سگهي ٿو يا نه؟ جڙ، دکي، انياءُڪاري، اپوتر ۽ ڪڪرمي آدي ٿي سگهي ٿو يا نه؟ سڀاويڪ [قدرتي يا نيچرل] گڻ، اُن جا اُٿڻ ۽ جي گرمي، جل جي سيتلتا ۽ ڌرتي آديءَ جي جڙتا کي اُهي گڻ پر ايشور به نٿو بدلائي سگهي. ايشور جا نيم سچا ۽ پورا آهن، ان ڪري بدلجي نٿا سگهن. تنهنڪري سرو شڪتيمان جو اِهو ئي ارٿ آهي، ته پرماتما بنان ڪنهن ٻي سهايتا جي پنهنجا ڪم پاڻ پورا ڪري ٿو سگهي.

ايشور نراڪار آهي:- پرشن:- ايشور ساڪار آهي يا نراڪار آهي؟ جي نراڪار آهي، ته پوءِ آدي ساڌن بنان جڳت کي ڪيئن ٺاهي سگهندو ۽ جي ساڪار آهي، ته پوءِ ڪوبه دوش ڪونهي.

اُتر:- ايشور نراڪار آهي. جا وستو ساڪار اڪثر شريروارِي آهي، سا ايشور ٿي نٿي سگهي، ڇاڪاڻ ته جو محدود اڪثر ٿوري شڪتيءَ وارو، ديش، ڪال وستن (پدارٿن) ۾ ٻڌل (لاچار سيما وارو) آهي ۽ بک، اُڃ، ڇيدڻ، ڀيدڻ، سردي، گرمي، تپ، سور آدي ڀوڳيندڙ آهي، انهن ۾ جيو جا گڻ ٿا سماجن، پرميشور جا نه.

جئن اوهين ۽ اسين ساڪار اڪثر شريرن وارا هئڻ ڪري ه ترس رينڻو، اڻو، پرماڻو ۽

---

* ڏسو سماس سترن.

ه پرڪرتيءَ، اُڪثر سرشٽيءَ جي آڳي سوڪشم ڀاڱن ٻج جي سوڪشم ڀاڱي کي پرماڻو ٿا چون. سٺ پرماڻو = هڪ اڻو، ٻه اڻو = هڪ دوئيڻڪ. ٽي دوئيڻڪ = ترس رينڻو.

اولاد ڪيمان، ويچار ۽ اڃا ڪئي، ليڪن اهو سڄو جڳت قاهي پرست (طاعو) ليان، اولاد جنهن جڳبيا آهن لڳندو آهي، پڙهن کان اوه ڪي جيون جي ويچار، گيان، ڌيان، آپديش ۽ پڙهڻ سان پرميشور پرست (لڳندو آهي) ۽ وڏن اسڪول پڙهائين ۾ اسان موجود رهندو آهي. پرلي کان ڪاليه پرميشور کي ناڻي ۽ عجيب جيون ڪانسواءِ اهو ڪوئي، اٿو سمجهائي. اهڙا جيسا ڪاريتا آهي سا اوم ۾ وهندڙ آهي. جاڪانڪ نه سرشٽيءَ کان اڳي اولاد پرلي ۾ جڳت پڌرو نه هو ۽ سرشٽيءَ جي اڳ اولاد پرلي جي آرنڀ کان وٺي جيستائين اهو پورو سرشٽي آئين نه ٿئي، تيستائين جڳت جو (آباداڻ) ڪارڻ سوڪشم ٿي جڳري آپرستو (لڪل) رهندو آهي، جو نه:—

तम आसीत्तमसा गूढमग्रे ॥ ऋ० । १० । १२९ । ३ ॥

आसीदिदं तमोभूतमप्रज्ञातमलक्षणम् । अप्रतर्क्यमविज्ञेयं प्रसुप्तमिव सर्वतः ॥ मनु १ । ५ ॥

سرشٽيءَ کان اڳي پرلي ۾ هيءُ سڄو جڳت انڌڪار سان ڍڪيل ۽ ڍڪيل هو. (رگويد منڊل ١٠، سوڪت ١٢٩، منتر ٣) ساڳيءَ ريت (هلندڙ سرشٽيءَ جي) پرلي آرنڀ کان پوءِ به اهو ٿي لڳندو. اُن مهل (اهو جڳت) نه ڪنهن جي ڄاڻ ۾ هو، ۽ نه تڪ ۾ آڻڻ جهڙو هو. (جنهن ڪري اهو پرلي ۾ سڃاڻپ جي) پڌرين نشانن سان هئڻ ڪري (اهو جڳت) اندرين جي ذريعي ڄاڻڻ جهڙو نه هو، (ٿي لڳندڙ پرلي ۾ نه سڃاڻڻ جوڳو) نه رهندو. جڳت نه ظاهري نشانن وارو ۽ جنهن جو تڪ ملي ڪري، ورتمان ۾ (اصل حالت ۾ ٿي) ڄاڻو وڃي ٿو. پرلي ڪارڪتا جڳندڙ جو ورتمان ۾ جڳت جو اهڃاڻ ٿو لڳي، سو ته سڀ ٿي ٿو سگهجي، جاڪانڪ نه جنهن کي پرماڻو (وڪار ۽ ڪنهن ڪارڻ وارو) پرماڻن سان ڄاڻي ٿو ۽ پرايت ٿو ڪري، سا ورتمان پيءَ طرح ڪنهن به ٿي نه سگهندي.

پرماتما سرشٽي ڇو ٺاهي؟ پڇا:— جڳت جي ٺاهڻ ۾ پرميشور جو ڪهڙو پرپوجن آهي؟

اتر:— نه ٺاهڻ ۾ ڪهڙو پرپوجن اٿس؟

پڇا:— نه ٺاهي ها، ته آنند ۾ پيو رهي ها ۽ پڻ جيون کي سک ڏک پراپت نه ٿئي ها.

اتر:— هي آرسي ۽ نڀاڳي ماڻهن جون ڳالهيون آهن، ۽ نه پرشارٿي ماڻهن جون. ڀلا جيون کي پرلي ۾ ڪهڙو سک يا ڏک آهي؟ سنسار جي سک ڏک جي ڀيٽ ڪجي، ته سک ڪيئي ڀاڱا وڌيڪ نڪرندو ۽ گهڻيئي پوتر آتما جيو، مڪتيءَ جا سادن ڪري موڪش جو آنند به وٺن ٿا. پرلي ۾ نڪما (آرسي) جيو اهڙين رهندا آهن، جهڙو ڪو گهريءَ ننڊ ۾ پيل هجي. (جي ايشور سنسار نه ٺاهي ها) ته جيو پاپ ۽ پن پرلي کان اڳئين سرشٽيءَ ۾ جيون ڪيا هئا، تنهن ڦل ڪيئن ايشور [سرشٽيءَ رچنا بنان] ڪنهن ڏئي سگهي ها ۽ جيو ڪئين [اهو ڦل] ڀوڳي سگهن ها؟ جي اوهان کان ڪو پڇي ته اک جي ڏسڻ ۾ ڪهڙو پرپوجن آهي؟ ته اوهين چوندا نه ڏسڻ جو. ساڳيءَ ريت ايشور ۾ به جڳت جي رچڻ جو وگيان، ٻل ۽ ڪريا [سوڀاويڪ] رهن ٿا ۽ انهن جو پرپوجن جڳت جي اُتپتيءَ ڪانسواءِ اهو ڪرڻ

شيءِ ٺهي سگهندي آهي ۽ نه ڊهي سگهندي آهي.

پرشن:- ٺوس ويدانتي ڪڙي پرميشور کي ئي جڳت جو اُپان [ساڳوتي] نِمت ۽ اُپادان ڪارڻ ڪري مڃيندا آهن:-

यथोर्णनाभिः सृजते गृह्णते च ॥ मुण्डक० १ । १ । ७ ॥

هيءَ اُپنشد جو وچن آهي. جهڙيءَ ريت ڪوريئڙو ٻاهران ڪجهه نه وٺي پاڻ مان ڄار اڻي ٻاهر ڪڍي ڄار ٺاهي ڪري پاڻ ئي ان ۾ کيڏندو آهي، اهڙيءَ طرح برهم پاڻ مان جڳت (ٺاهي، پاڻ جڳت) جو آڪار ٿي پاڻ ئي کيل ڪري رهيو آهي. ٺهي برهم [اهڙي] اڇا ۽ ڪامنا ٿيڻ ته "مان گهڻن روپن وارو ٿيان" جڳت جو روپ ٿي پيو** ڪڙو ويچار هجي سنڪلپ ڪرڻ سان سمورو جڳت روپ ٿي پيو.

आदावन्ते च यन्नास्ति वर्तमानेऽपि तत्तथा ॥ गौडपादीय का० श्लोक ३१ ॥

هي ماندوڪ اُپنشد تي ڪارڪا آهي. جو شروعات ۾ نه هجي ۽ انت ۾ نه رهي، سو ورتمان (زمان حال) ۾ به ڪونهي. مگر سرشٽيءَ جي آد ۾ جڳت نه هو، برهم هو ۽ پرلي جي انت ۾ سنسار نه رهندو، پر برهم رهندو، [پوءِ ڀلا] ورتمان ۾ سمورو جڳت ٿي برهم ڪري ڇو نه مڃجي؟

اتر- جي اوهانجي ڳالهه موجب جڳت جو اُپادان ڪارڻ برهم هجي ها، ته هو پرڻامي [ڦيرو کائيندڙ]، اوستا بدلجندڙ [تبديل ٿيندڙ] ۽ وڪاري ٿي پوي ها، جو ته اُپادان ڪارڻ جا گڻ، ڪرم ۽ سڀاءُ، ڪاريه [نتيجي] ۾ به ايندا آهن.

कारणगुणपूर्वकः कार्यगुणो दृष्टः ॥ वै० २ । १ । २४ ॥

اُپادان ڪارڻ جهڙا گڻ ڪاريه ۾ به هوندا. (ويشيشڪ ٢-١-٢٤).

برهم سچدانند سروپ آهي ۽ جڳت ڪاريه روپ (معلول) ظاهر ڪري اسٿ ۽ جڙ (آهي) ۽ آنند رهت (آهي) برهم اَڄڻو آهي ۽ جڳت اُپنو آهي. برهم ڏسڻ ۾ نٿو اچي ۽ جڳت ڏسجي ٿو. برهم اکنڊ ۽ جڳت کنڊ روپ (ٽڪرا ٽڪرا ٿيندڙ) آهي. پرٿوي آدي ڪاريه، جي برهم مان اُپن ٿين ها، ته پرٿوي آدي ڪاريه جا جڙتا آدي گڻ برهم ۾ به ظاهر ٿين ها. ان ڪري جيئن پرٿوي آدي جڙ آهن، تيئن برهم به جڙ ٿي پوي. يا جيئن برهم چيتن آهي، تيئن پرٿوي آدي ڪاريه به چيتن ظاهر ٿين ها. ۽ جيڪو ڪوريئڙي جو دشٽانت اوهان ڏنو آهي، سو اوهانجي مت کي ثابت ڪرڻ جي بجاءِ اُلٽو رد ٿو ڪري، جو ته جڙ روپي شرير (ڄاڙ جي) تند جو اُپادان ڪارڻ ۽ جيو آتما (سڌس) نمت ڪارڻ آهي. هي به پرماتما جي وچتر رچنا جو پرڻام آهي، جا ڪا ٻئي جي شرير مان جيو (ڄاڙيءَ جون) تندون ڪڍي نٿا سگهن، ساڳيءَ طرح (ڪوريئڙي جهان ئي) سرو وياپڪ برهم پاڻ ۾ سمايل پرڪرتيءَ جي پرماڻن مان اسٿول جڳت کي ٺاهي، ٻاهران اسٿول روپ بڻائي، پاڻ ان ۾ وياپڪ ٿي، ساکشي پرمعه آنندمئي ٿي رهيو آهي. پرماتما*ايڪما

* "ايڪما" شبد سنڌي ۾ ڪوئي ورڻن ٿيل آهي، اُتي ڏسو.

ٽن ڪارڻن جو ورنن :- پرشن :- جڳت جا ڪارڻ ڪيترا آهن ؟

اُتر :- ٽي - نِميت ڪارڻ، اُپادان ڪارڻ ۽ ساڌارڻ ڪارڻ.

نِميت ڪارڻ اهو آهي، جنهن جي ٺاهڻ سان ڪا شيءِ ٺهي ۽ نه ٺاهڻ ڪري نه ٺهي، ۽ جو پاڻ ڪنهن ٻئي کان ٺهيو نه وڃي ۽ ٻين کي ٺاهي وڃي ۽ ٻين کي ٺاهيندڙ ٿئي. اُپادان ڪارڻ اهو آهي، جنهن جي ڪنهن نه ٺهي سگهي ۽ جو ٺهڻ سان ٺهي وڃي ۽ ٻين کي بگڙي ۽ [اُپادان سان] ٺهي به بگڙي. ٽيون ساڌارڻ ڪارڻ اُهي آهن، جو ٺاهڻ ۾ ساڌن [اوزار] ۽ ساڌارڻ (وسيلا) * نِميت [عام ڪارڻ] هجن.

نِميت ڪارڻ (علت فاعلي) جا ٻه نمونا :- پهريون مکيه نِميت ڪارڻ پرماتما آهي، جو سڀني سرشٽيءَ کي [اُپادان] ڪارڻ مان ٺاهي، ڌاري، [پالي] ۽ پرلي ڪري ۽ سڀني [جيون] لاءِ پربنڌ ڪري. ٻيو ساڌارڻ [نِميت ڪارڻ] جيو آهي، جو پرميشور جي رچيل جڳت منجهان پدارٿ کڻي ڪاريگري ۽ وستون جوڙي ٿو.

اُپادان ڪارڻ (بيج = علت مادي) جو ورنن :- اُپادان ڪارڻ آهي پرڪرتي ۽ پرماڻو. جنهن کي سڀني سنسار جي ٺاهڻ جي سامگري [مصالح] ٿا ڪوٺن، اهو جڙ هئڻ ڪري پنهنجو پاڻ نه ٺهي [اُڪار ۾ اچي] ٿو سگهي ۽ نه بگڙي [ولاش کي پراپت ٿي] ٿو سگهي. اهو ٻين [نِميت ڪارڻ] جي ٺاهڻ سان ٺهي ۽ ڊاهڻ سان ڊهي ٿو ۽ ڪڏهن ڪڏهن جڙ جي نِميت سان به جڙ ٺهي ۽ ڊهي پوندو آهي، جئن پرميشور جا جوڙيل بيج پرٿويءَ کي ڪري ۽ پاڻيءَ ملڻ ڪري روپ وڻ ٺهي ٿا پون ۽ اُگهيءَ آدي جڙ [پدارٿ] جي سنجوڳ سان بگڙي به ٿا پون. پرنتو انهن جو نيم پوروڪ ٺهڻ ۽ ڊهڻ پرميشور ۽ جيو جي اَڌين آهي.

ساڌارڻ ڪارڻ (علت آليءَ) جو بيان :- جڏهن ڪا وستو ٺاهي آهي، تڏهن جن جن ساڌنن سان اُن وستو کي، ڄاڻ، گيان، درشن، ٻل، هٿ، نانا پرڪار جا اوزار، ڏشا (جاءِ)، ڪال (وقت) ۽ آڪاش آدي سڀ ساڌارڻ ڪارڻ [يا ساڌن] جيئن گهڙي (دلي) ٺاهڻ وارو ڪمهر نِميت ڪارڻ آهي، مٽي اُپادان ڪارڻ ۽ ڏنڊو، چڪ آدي سامانيه نِميت [ذرايعي اوزار]، ڏشا، ڪال، آڪاش، اَک، هٿ، گيان، ڪريا آدي ساڌارڻ ڪارڻ [علت عام] ۽ □ظاهر ڪارڻ [عام علت] به ٿين ٿا. انهن ٽن ڪارڻن کانسواءِ ڪنهن ڪا

---

* "نِميت ڪارڻ" جيئن ڪرتا (بالعموم) لي لکيو آهي. "ساڌارڻ نِميت ڪارڻ" ۾ آهي اوزار يا مضمون شامل آهن، جنهن جي مدد سان منڍيه ڪم ڪندا آهن. نِميت جي معنيٰ آهي ڪارڻ يا سبب آهي.

□ اصل هندي ۾ "نِميت ڪارڻ" شبد آهي انسان اُهو ارٿ "ظاهر ڪارڻ" الفرقي ڪم آهي، جو شري آنبي جي ڪوش ۾ نِميت شبد جو هڪ ارٿ APPARENT CAUSE = ظاهر ڪارڻ به ڏنل آهي. مٿي پترا ۾ رشي ٻڌائين ٿا ته جڙ جي نِميت سان به جڙ ٺهي ۽ ڊهي پوندو آهي. اِتي به نِميت جو اَرٿ ظاهري ڪارڻ سمجهڻ گهرجي، ڇاڪاڻ ته سڀني جڙ پدارٿن جي جوڙ ٻوڙ سنجوڳ ۽ وڇوڙي جو سچو نِميت ڪارڻ ته ڪو ايشور يا جيو ئي آهي.

کي ڪون ڄاڻ. اِهالي سڀهہ سروروپ * پرڪرتي ساري جڳت جو مول ڪهو ۽ اسٿي (روڪ) جو استعان آهي، اُپتيءَ کان اڳي هيءَ سمورو جڳت اُسڪ (اسيتي) مان هو، ۽ جهو آتما پرڪرتيءَ ۽ پرمر برهم (جنب) لي ڪري ورتيان هو، (اُرڪامب جهو آتما جو) اُپاءُ (اسيتي) ڪتاڻ هئي. اوهانجو "سرو" ڪلو "ڪهو" وارو وچن اهڙو آهي، جهڙي (هيءَ هيڏي جوڳي):-

ڪنهن هڪي ايسٽ ڪنهن هڪارو ڙا - پان ٽي لپ ڪٽيا جوڙا.

چاڪڻ لڄ (چاندوڳيه اُپنشد)

सर्वं खल्विदं ब्रह्म तज्जलानिति शान्त उपासीत ॥ छान्दो० प्र० ३ । खं० १४ । मं० १ ॥
नेह नानास्ति किंचन ॥ [कठो० २ । ४ । ११] (ڪٺ اپنشد)

اوتر:- جهڙيءَ طرح ڄا الڳ جنس طرح سان گڏيل رهن ٿا، جهڙي هڪيا ۽ ڏار ليڻ ڪري ڪيا لي لهرن ٿا، تن لي پرڪرڻ (مضمون) سان سمبڌ رکندڙ وچن ساولڪ (يا محصول)، ۽ پرڪرڻ کان ڌار ڪري ڪري ٻيا ڪنهن ٻئي وٽ سان گڏجي ڪري (ساڳيا وچن) لوارڪ (بي معني) ٿي ٿا پون. پڌرا اُنهو هيءَ آهي:- هي جيو! تون اوهر جي اُپاسنا (پوڄا) ڪر. جنهن برهم دوارا جڳت جي اُتپتي، اسٿتي ۽ جيانو ٿئي ٿو، جنهن (برهم) جي لاءِ ۽ ڏارڻ ڪري ڪري ٿي سارو جڳت ردبان (موجود) آهي، اُلٽا برهم سان گڏ (برهم جي آڌار لي) رهي ٿو، (هي جيو! تون) اُنکي ڇڏي ٻئي جي اُپاسنا نه ڪر!

هن جيتن مالڪ، اُکيا [ٽکر ٽکر نه ٿيندڙ=اڻ وڻ] انڪ وس [سدا ساڳيءَ اوسٿا ۾ رهڻ واري] سرو روپ ۾ پورن شين ملڻ ڪنهن. الحس، آهي ست پن لن سرو ٽن ۾ پرميشور جي آسري عيسہ رهڻ ڪهون.

---

* شاسترن موجب جڳت جي اُتپتي هئن ٿيل آهي:- پهريائين پرڪرتيءَ مان آڪاش اُٿين ٿيو. آڪاش مان وايو ۽ وايوءَ مان تيج (اگني)، تيج مان جل، جل مان پرٿوي، پرٿويءَ مان اَن ۽ اوشڌيون، ۽ اَن ۽ اوشڌين مان پرجا اُٿين ٿي. ان مان ڏسي سگهجي ٿو ته مهلي کان سوکشم آهي ڪارڻ روپ پرڪرتي. آڪاش، وايو، اگني، جل ۽ پرٿوي آدي وڏا ڏيري ڏيري وڌندڪ استول ٿيندا. لهر هي آهي ته استول پدارٿ جي پيدائش جو ڪارڻ آهي ڪالس وڌيڪ سوکشم پدارٿ! ان لهر انوسار پرٿويءَ جي اُتپتي جل مڃيان ٿي ۽ جل اُٿين ٿيو اگنيءَ مڃيان، اگني وايوءَ مڃيان ۽ وايو آڪاش مڃيان ۽ آڪاش ٿيو پرڪرتيءَ مڃيان، اُرڪامب پرڪرتي روپ ڪارڻ ٿي گڏ ڪرڻ يا ملائڻ يا ترلمب آڳڻ ڪالورو آڪاش اُٿين ٿيو. اِهو سڌانت ٿيئي هتان لاءِ سچو آهي. اڄ ۾ سمجهڻ مڃيان پهريائين پهت روپ ۾ ڦرائي لي پرڪهڻ ٿئي. ڪرمي وڌي ٿي، نه سمهن ٿا پهون ۽ جلهه ۾ وڃڻا هتي اسين ڏهاڙي اڳي اُٿين ڪندا آهيون. ڪاليرج لب عي هڪيقت ڪي ليستيءَ مان هستيءَ ۾ آڻو ۽ نه ايشور مڃيان اُٿين ٿيو، ڪارڻ روپ پرڪرتيءَ مڃيان ٿي عي پرڇالي رچيل آهي.(لالواچند گاجرا)

پر رچيل وڌي ته ايشور جي هٿرنا سان آهي. پراڻ جو هتال پورو ٿيو ٿڏهن ڪيان پرءِ وڃيا آرٽب ٿي. (مولرام)

يا جيئي ھلڻ لئي اُھا جاءِ)، وڳھن آوسٿا ۾ ٽِه (ورن يا ڪنائس، آئڪار، شرونڌي شعوري)، جاءِ، اولاد جو تا، انهن ٽن ڪُلن جي بيل جو ڪارڻ آھي پرڪرتي. انهان महत्तत्व (مھت تتو= بڌي)، بڌيءَ مان اهنڪار ۽ ان مان پنج ٽن مانرا سوکھم ڀوت، جو ڏه اندريون آديءَ ڪارڻون من تا ٿئن، پنجن ٽن مانرائن (سوکھم ڀوتن) مان پرٿوي آدي پنج اسٿول ڀوت تا ٿين، اھي سڀ ڇوويهه، پنجويهون پُرش اولاد جھو ۽ پرمسور. انهن مان پرڪرتي اُوڪاري (आविकारिणी = انهن لڳ ڪِلي) آھي ۽ مهت تتو (عقل = بڌي)، اهنڪار (انانيت) ۽ پنج سوکھم ڀوت پرڪرتيءَ جا ڪارڻ تا ٿين. انهن مان اندريون (پنج گيان اندريون ۽ پنج ڪرم اندريون مڪل ڏه)، من ۽ اسٿول ڀوت تا ٿين. پُرش نه ڪنھن جي پرڪرتي اولاد ايادان ڪارڻ (عاملِ مادي=بنيادي مول) آھي ۽ نه ڪنھن جو ڪارڻ (ڪنهن بمعنيٰ لهڻ) آھي.

نون ويدانتين جي وڇارن جو کنڊن

सदेव सोम्येदमग्र आसीत् ॥ १ ॥ [छां० ६ । २]
असद्वा इदमग्र आसीत् ॥ २ ॥ तैत्ति० ब्रह्मा० वल्ली अनु० ७]
आत्मैवेदमग्र आसीत् ॥ ३ ॥ [बृह० अ० १ ब्रा० ४ मं० १]
ब्रह्म वा इदमग्र आसीत् ॥ ४ ॥ [शत० ११ । १ । ११ । १]

ھي اُپنشدن جا وچن آھن. ھي شوتاست ڪهتو! ھيءَ جڳت سرشٽيءَ (اُٿپتيءَ) کان اڳي [۱] ست (ھستيءَ وارو چاندوڳيه اُپنشد انوسار)، [۲] اَست (نيستيءَ وارو تيتريه اُپنشد انوسار)، [۳] آتما (برھدارڻيڪ اُپنشد انوسار)، [۴] برھم روپ (برھم و جهان شتپت براهمڻ انوسار) ھو. اُن کانپوءِ:—

तदैक्षत बहु स्यां प्रजायेयेति । सोऽकामयत बहु स्यां प्रजायेयेति ॥ तै० ब्र० वल्ली । अनु० ६ ॥

ارٿ:— اھو ئي پرماتما پنھنجيءَ اڇا سان گھڻن روپن وارو ٿي پيو.

(تيتريه اُپنشد برھماند ولي انواڪ ٦)

ھيءَ सर्वं खल्विदं ब्रह्म नेह नानास्ति किञ्चन ॥ ۽ اُپنشد جو وچن آھي.

ارٿ:— ھيءُ سڀ جڳت يقيناً برھم ئي آھي. ان ۾ ٻيا نانا پرڪارن جا پدارٿ ڪجھ به نه آھن، ليڪن ھي سڀ (وڳو) برھم جوئي روپ آھي.

اتر:— انهن وچنن جو اَنرٿ ڇو ٿا ڪريو؟ ساڳين ئي اُپنشدن ۾ لکيل آھي ته:—

[एवमेव खलु] सोम्यान्नेन शुङ्गेनापो मूलमन्विच्छाद्भिः सोम्य शुङ्गेन तेजोमूलमन्विच्छ तेजसा सोम्य शुङ्गेन सन्मूलमन्विच्छ सन्मूलाः सोम्येमाः सर्वाः प्रजाः सदायतनाः सत्प्रतिष्ठाः ॥

छान्दोग्य उप० प्र० ६ । खं० ८ । मं० ४ ॥

ارٿ:— ھي شويتڪيتو! اَن روپ پرٿوي ڪاريه (اسٿول آڪار ۾ آيل شيءِ) کي ڏسي جل روپي مول ڪارڻ (سبب علت يعني باعث) کي ڄاڻ. ڪاريه روپي جل (عالم معلول ۾ آيل شيءِ) سمجھان سبب (ڪارڻ = علت) اگني (اگنيءَ = باعث) کي سمجھه. تيج روپي ڪاريه مان سچ روپ جي ڪارڻ نت (غير فاني) پرڪرتي

سوڪهم پرڪرتي جا (ازلي عنصر) ۽ شاڪَن وريهي ڪڪاوٽ پيشمه وڃڻ (اوڦامه اصول پرڪرتي جنهن کي وڪرتي يا معلول ڪري سڏيندا آهن) جا اصول ٿي ڌرليه ۾ جمِ ڀڻ ٿي ويندي آهي. اولانه [ڌ ون ڌ ون ۾ ٻدلهي ويندي آهي.] سو ڦيون- اناادي پدارٿ اهي. انهن ٽنهي جيا ڪڻ، ڪري ۽ سياه ۾ اناادي آهن. انهن جيءَ ۽ پرم مان هڪ جو جهڙ آهي، سو هي وڻ وريهي سمسار ۾ پساپه ۽ ٻيو وڻسي قلن کي (स्वादत्ति) جهڳيءَ ۾ ڀوڳيندو ٿو رهي، ٻيو جسو پرماتما ڪرمن جي ڦلن کي (अनश्नन्) نه ڀوڳي ڪري، چٽي ڌ شاڪي اوڦامه اندر باهر هر هنڌ پرڪاشمان ٿي رهيو آهي. جيو کان ايشور، ايشور کان جيو، ۽ انهن ٽنهي کان پرڪرتي ڀن سروپ (آهي) ۽ ٽئي اناادي آهن. (رگويد منڊل ۱، سوڪت ۱۶۴، منتر ۲۰) اوڦامه اناادي سمانن جيو ۽ ايشور ٻئي پرجا ۽ پرماتما ويد دوارا سڀني وديائن جو بوڌ ڪرايو آهي. (يجرويد اڌياءِ ۴۰، منتر ۸).

آپنشد جو پرمان-

अजामेकां लोहितशुक्लकृष्णां बह्वीः प्रजाः सृजमानां स्वरूपाः ।
अजो ह्येको जुषमाणोऽनुशेते जहात्येनां भुक्तभोगामजोऽन्यः ॥ श्वेता० ४ । ५ ॥

هيءَ اپنشد جو وچن آهي- پرڪرتي، جيو ۽ پرماتما ٽئي "اڄ" اوڦامه جنم نه ڪڏهن جنم اوٿي ۽ نه ڪڏهن اهي جنم ٿا وٺن. اوڦامه اهي ٽئي سڄي جڳت جا ڪارڻ آهن ۽ انهن جو ڪارڻ ڪير ڪونهي. هن اناادي پرڪرتيءَ جو ڀوڳ اناادي جيو ڀوڳيندي ڦاسي ٿو- پرماتما نه ان ۾ ڦاسي ٿو نه انجو ڀوڳ ڪري ٿو. (شويتا شوتر اپنشد ۴-۵).

پرڪرتيءَ جو لکشڻ

ايشور ۽ جيو جا لکشڻ ايشور وشيه ۾ لکي آيا آهيون، هاڻي پرڪرتيءَ جا لکشڻ لکون ٿا-

सत्त्वरजस्तमसां साम्यावस्था प्रकृतिः प्रकृतेर्महान् महतोऽहङ्कारोऽहङ्कारात् पञ्चतन्मात्राण्युभयमिन्द्रियं
पञ्चतन्मात्रेभ्यः स्थूलभूतानि पुरुष इति पञ्चविंशतिर्गणः ॥ सांख्य० [अ० १ सू० ६१]

اوڦامه ستو (شڌتا)، رڄو (مڌيم، پرڪاش، لطافت، پاڪيزگي)، تمو (جڙتا ڪثافت)

---

* مهاتما ڪبير به ان ساڳي ويد منتر جو ارٿ هيئن ٿا ڪن-

"ترڪش ايڪ پنڇي ڌو ٻيٺي ايڪ گرو ايڪ چيلا، چيلا سب ڦل چڳ چڳ کائا گرو رهت اڪيلا"

اوڦامه- پرڪرتي روپي وڻ تي ٻن قسمن جا پکي هڪ گرو ۽ ٻيو چيلو ٿا رهن. چيلو پنهنجن ڪرمن موجب وڻ جا ڦل چڳندي ٿو کائي. پر گرو رڳو ساکشي روپ ۾ اڪيلو ويٺو چيلي کي ڪرمن جو ڦل ڀوڳائيندو رهي ٿو.

* پرڪرتيءَ جو ٽن گڻن "ستو"، "رجو" ۽ "تمو" نالو آهي. اها پرڪرتي ئي ڪارڻ روپ سرشٽيءَ جو اناادي بيج آهي، اها ئي جڙ آهي. انهن ٽنهي گڻن جي سمتا اوڦامه برابري يا اعتدال سو نيو هو. انهن تيون اڪيو اهنڪار يا هوندي. انهن پيدا ٿيا پنج سوڪهم تتو، سي ٿيا ڪل اٺ. انهن ۾ ملايو ڏهه اندريون ۽ يارهون من، سي ٿيا ڪل اوڻيهه. انهن ۾ ڳڻيو پنج استول تتو (عناصر) اگني، وايو، جل، پرٿوي ۽ آڪاش، ته ڪل چوويهه ٿيندو جيو ۽ پنجويهه.

٣. اوهڙيءَ طرح هي سمورو سنسار ئي ان پرمپرش (پرماتما) آهي ۽ جو ناس رهت ٭ ڪارڻ (علت فاعلي، علت مادي، يعني پرڪرتي، يا سرشٽيءَ جي اوتپتيءَ لاءِ) ۽ جنهن جو سڀاءُ آهي، جو پرڪرتي آدي جو (پداوٿن) ۽ جنهن کان نيارو آهي، اهڙي پرش کي ڄاڻ سان ئي حاصل ٿي سگهندو (انسان)، جيڪو سڀني جڳتن جو رچيندڙ آهي. (ڇيرو پد ٤ ٢-٣).

٥. اهو اهو جنهن پرماتما جي رچنا سان سمورا پرٿوي آدي پدارٿ (تت يا عناصر) اُٿي ٿا، [سو هن ساري اسٿول روپ دنيا کي] سمهڪري جيوت رهن ٿا، ۽ جنهن ۾ پرلئه جي پرلئه جي وقت لئه ٿين ٿا، اهوئي برهم آهي، تنهنڪري سڀاڻ جي ڪامنا ڪريو.
(تيتريه اپنشد ڀرگوولي، انواڪ ١).

जन्माद्यस्य यत: ॥ शारीरिक सू० १ । १ । २ ॥

ارٿ- جنهن ذوارا هن جڳت جو جنم، استٿتي ۽ پرلئه ٿي ٿئي، اهوئي برهم ڄاڻڻ جوڳو آهي. (شاريرڪ سوتر، ادياءِ ١، پاد ١، سوتر ٢).

ٽي پدارٿ انادي آهن- پرشن- هيءُ جڳت پرماتما پيدا ڪيو آهي يا ڪنهن ٻئي؟
اتر- ٭نمت ڪارڻ (علت فاعلي، اولاسب) پرماتما ذوارا اُٿي ٿو آهي، پر انجو اپادان ڪارڻ (علت مادي) پرڪرتي آهي.
پرشن- ڇا پرڪرتيءَ کي پرماتما نه ٺاهيو آهي؟
اتر- نه، اها انادي (ازلي) آهي.
پرشن- انادي ڇا کي ٿا چون ۽ ڪيترا پدارٿ انادي آهن؟
اتر- ايشور، جيو ۽ جڳت جو (اپادان) ڪارڻ (پرڪرتي) اهي ٽئي انادي آهن.
پرشن- انهيءَ ۾ ڪهڙو پرمان آهي؟
اتر- ويد انوسار انادي پدارٿ

द्वा सुपर्णा सयुजा सखाया समानं वृक्षं परिषस्वजाते । तयोरन्यः पिप्पलं स्वाद्वत्त्यनश्नन्नन्यो अभिचाकशीति ॥ १ ॥
ऋ० मं० १ । १६४ । २० ॥

शाश्वतीभ्यः समाभ्यः ॥ २ ॥ यजु० ४० । ८ ॥

ارٿ- (द्वा) ٻه ۽ جيڪي (सुपर्णा) چيتنا ۽ پالنا آدي گڻن ڪري هڪجهڙا، (सयुजा) وياپڪ ۽ وياپڪ (ٺهيل ۽ ٺاهڻ) ڀاو ڪري ملي، (सखाया) هڪ ٻئي سان متر ٿا جو سنبنڌ رکندڙ سناتن انادي آهن، (समानं) اهڙي ٻنهي جي ساڳي (वृक्षं) وڻ اولاسب انادي مول روپ ڪارڻ

٭ پرڪرتي سڀني پدارٿن ۾ سوکشم آهي. پرڪرتي اهو ٻج آهي، جنهن مان سمورو سنسار اسٿول ۽ سوکشم اُڀري ٿو ٿو.

○ڪنهن به پدارٿ جي پيدا ٿيڻ جا ٽي ڪارڻ ٿيندا آهن، پهريون نمت ڪارڻ=علت فاعلي=پدارٿ جو ٺاهيندڙ، ٻيو اپادان ڪارڻ=علت مادي=اهي عناصر جن جي گڏجڻ سان پدارٿ روپ ڌاري ٺهي ٿو. ٽيون ساڌارڻ ڪارڻ اولاسب آهي ڏ ريعا، وسيلا يا اوزار، جن جي ڪم آڻي، نمت ڪارڻ (ٺاهيندڙ) اپادان ڪارڻ کي ڪاريه روپ ۾ آڻي پدارٿ ٺاهي ٿو.

ओ३म्

آٺون سمُلاس

سرشٽيءَ جي اُتپتي [پيدائش]، استٿتي [قيام=جٽاءُ] ۽ پرلي [فنا=وناش] وشيه جو ورڻن

इयं विसृष्टिर्यत आ बभूव यदि वा दधे यदि वा न ।
यो अस्याध्यक्षः परमे व्योमन्त्सो अङ्ग वेद यदि वा न वेद ॥ १ ॥
तम आसीत्तमसा गूळ्हमग्रेऽप्रकेतं सलिलं सर्वमा इदम् ।
तुच्छ्येनाभ्वपिहितं यदासीत्तपसस्तन्महिना जायतैकम् ॥ २ ॥ ऋ० १० । १२९ । ७, ३ ॥
हिरण्यगर्भः समवर्त्तताग्रे भूतस्य जातः पतिरेक आसीत् ।
स दाधार पृथिवीं द्यामुतेमां कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ ३ ॥ ऋ० १० । १२१ । १ ॥
पुरुष एवेदꣳ सर्वं यद्भूतं यच्च भाव्यम् ।
उतामृतत्वस्येशानो यदन्नेनातिरोहति ॥ ४ ॥ यजुः० ३१ । २ ॥
यतो वा इमानि भूतानि जायन्ते येन जातानि जीवन्ति ।
यत्प्रयन्त्यभिसंविशन्ति तद्विजिज्ञासस्व तद् ब्रह्म ॥ ५ ॥ तैत्तिरीयो० (भृगुवल्ली । अनु० १)

ايشور سرشٽي ڪرتا- ١. هي (الڪ) منش! جنهن مان هيءَ ناناپرڪارن جي سرشٽي [ظاهر] پرڪٽ ٿي آهي، جو [سنڌس] ڌارڻ ۽ پرلي ڪري ٿو، جو هن [سموري] جڳت جو سوامي [آهي]، جنهن ويا پڪ ۾ هيءُ سمورو جڳت اُتپتي، استٿتي ۽ پرلي کي پراپت ٿئي ٿو، سو پرماتما [آهي]، ان کي تون ڄاڻ ۽ ٻئي ڪنهن کي سرشٽي ڪرتا نه مڃ. [رگويد ١٠-١٢٩-٧].

٢. اي منش! هيءُ سمورو جڳت، ورنا کان اڳي اونداهه سان ڍڪيل، رات جهڙو سمجهڻ ۾ نه اچڻ جهڙو، آڪاش جهڙو [الڪ]، ۽ ٻئي ڪنهن اڳيان تُڇ پرميشور جي سامهون اڪ ذري جي [آڳي اسان وانگر] [پرميشور جو انداز ڪرڻ اسان کان ٻاهر] هو. ان کان پوءِ پرميشور پنهنجي سامرٿ سان ڪارڻ روپ [عالم علت] مان ڪاريه روپ [عالم معلول=سرشٽيءَ جي روپ] ۾ ظاهر ڪيو. (رگويد ١٠-١٢٩-٣).

٣. اي منش! جو سوريه آدي سڀني چمڪندڙ پدارٿن جو آڌار آهي، جو هن ٿيل ۽ ٿيڻ واري جڳت جو هڪ ئي آڌار سوامي پرماتما هن جڳت جي اُتپتي کان اڳ وديمان [موجود] هو، جنهن ڌرتيءَ کان وٺي سوريه تائين (سموري) جڳت کي اُتپن ڪيو آهي، ان پرماتما ديو جي پريم سان ڀڳتي ڪيا ڪريو. (رگويد ١٠-١٢١-١).

وسندو اچا ئي سگھون.

(س) پرشن - براهمڻ گرنٿن ۾ ويدن جي عنيون جو ارٿ آهي، تهڙيءَ طرح ويد ڪان بي نه آهن ۽ ڪيترن ويد منترن ۾ جڳهه ويد منترن جو ارٿ آهي، ته ڇا اهي ويد منتر ۽ ويد ڪان الڳ سمجھيا؟

اُتر - ڪيترن شبد جو ارٿ ڏيڻ ۽ سمجھائڻ اهڙا ڪوئي ڏيکاري هڪ ڳالهه آهي، ۽ ڪيترن گرنٿ جي اُپٽا لکڻ ئي ڳالهه آهي. اُڪالبواءِ جڻ سنسڪرت جي ليکڪ جي ڀيٽ ۾ تيڪا ۽ ڏاڍي ٽيڪاڪار جي ٽيڪائن ۾ پيدا ٿي سگھي ٿو، ساڳيو پيدا ڪيترن ويد منترن جا ارٿ اهي ويد منترن ڏنا سمجھائڻ ۽ ويد منترن جا ارٿ جي برعڪس گرنٿن ۾ رشين ڏيکاريا آهن، ان ۾ به سميز آهي. تهڙيءَ ويد ۽ براهمڻ هڪ ڪيئن؟

ويد ۾ تواريخي ڳالهيون نه لکيل آهن

ويد ۾ تواريخ ڇالهي؟ اُنهن آهي براهمڻ گرنٿن ۾ آهي. انهيءَ ئي رشي دياننڊ براهمڻ گرنٿن کي ويد جهڙو اڳوڻي ڳالهه نه ٿا مڃين! اهو ساڳيو زبردست اعتراض انجيل، قرآن وغيره پڙهڻ کي به لاڳو ٿئي ٿو. ته براهمڻ گرنٿن کي ويد سمجھڻ ڪري اهي ڳالهيون چوندا آهن، ته ويد منترن ۾ به اتهاس (تواريخ) آهي. جاڪاڻ جو ويد منترن ۾ رشين جا نالا ڏنل آهن، اهو هڪ وڏو مسئلو آهي ۽ ان تي مرحوم پنڊت شو شنڪر ڪاوي تيرٿ هڪ سنهڙو پرڪاش ڪان نه وڌو گرنٿ "ويدڪ اتهاس ارٿ" نالي اُن تي لکي ڇڏيو آهي ۽ ان اهو ڏسڻ ۾ آيو عجيب مضمون انهن ۾ ڏيکاريو ته منترن ۾ جي رشين جا نالا آهن تن سڀ يوڳڪ شبد (مصدري معنائن جا الفاظ) آهن ۽ نه واهيا! مثال طور "جمد اگني" جي معنيٰ "اکيون" ۽ "وشواميتر" جو ارٿ "سڀني جو پيارو" آهي. "ڀرت" اُنکي ٿو چوڻ جو ئي رد ٿانون جاءِ يا اُن ڪارن جو اڀ سڪري." ڪيا معنيٰ نراڻ ۽ گنگا جي معنيٰ اڙا ٿالي هڪ عضوي جي وغيره. ڪالورو ته ويد اُنهن جي شبد واڄالي اُڏيءَ جي ٿالي ڇهڙا پامچن ۽ سي حقيقت ۾ اسم عام آهن ۽ نه اسم خاص. ساڳيءَ طرح ڪيترا ئي لفظ جن خاص ماڻهن وغيره جي ٿالي وارا ڪا ڏسڻ، ٿو سڌي معنيٰ ئي آهي ۽ انهيءَ ويدن جي شبدن کي ڏسي ماڻهن سمجھيا ۽ انهن پهاڙن وغيره جا به نالا رکيا.

ويد منترن جي سمجھائڻ ۽ ارٿن تي سناتن جو پرڪاش

پنڊت جوالا پرساد مصر رگويد جي پورڻ منڊل جي ١٠٥ سوڪت جي سترهين منتر جو ارٿ ڪن، ته کوه ۾ ڪريل ترت ٿالي رشي ديوتائن کي پڪاريندو ٿو ڪري. ان منتر جو سچو ارٿ اهو آهي ته رنيا، شڪتا ۽ ترهيوءَ جي وقتائتڻ، شهنشاهي من ۾ ٿي ڏکي ڏيان لڳائي اُهو ڪي جي ڌارڻا ڪري ٿو.

ساڳيا پنڊت صاحب ويد جي ارٿن جي بابت ٻي ڪٿ ستين جي منتر پڙهين جو ارٿ ٿا ڪن ته اندر ڏي ٻڍيءَ جي عقل مان لحم ڪلمان لاهي اسرن کي ماريو ۽ سچو ارٿ آهي ته جهڙيءَ رهنت سو رهه پنهنجي فرلدڙ گهوڙا ۽ ڪرڻ ديوان سڀني دشمنن ۾ ڦهلي ۽ ڌارڻ ڪري جهڙن عوام ۾ پنهنجي ڪڪرن کي ٿاس ڪري ساڳيءَ ريت جهڙو سگهارو ۽ (جنگ ۾) دشمن کي ماري.

شاکون هن کان مٿي مڃون ٿيون ٿيون ٿيون. اهي چار شاکائون چار ويد ئي آهن.

اُتر :- چار ويد مول (ڪل = Samhita) آهن ۽ نه شاکائون. مٿيان باقي پرچلايل آهي ته، چار (مول) ويد شاکائن سوڌا گهڻن پاڪن پر ورتل آهن. مٿئين اُپنشد پر ۽ ويدن ۽ شاکائن کي الڳ الڳ ڏيکاريل آهي. ان مان سڌ آهي ته چار ويد شاکائن پر ڪٿا ڪيا وڃن. وڌيڪ جا تاهيل ويد منترن جي وياکيان جا ڪي پستڪ شاکائون سڏجن ٿا.

سناتني شنڪا :- اُهي ڪي شاکائن (چئن ويدن) پر سوجهن سنسڪارن، پنج مهايگيه، وقتي ۽ آريه سماج جي سنڌيا وغيره وڌيڪ جو ورٿن ڪي ڪرائي. تنهنڪري آريه سماج جا سولهن سنسڪار، پنج مهايگيه ۽ سنڌيا اوڏڪ آهن.

اُتر - ويدن پر ٽورن شيدن پر سڌاتن جو اهي روپ پر ورتن آهي. اُنهن ئي روپ اصولن کي لڳي وچار ڪري رشين ويدن جون شاکائون (لڪسرون) ٺاهيون آهن. اهڙيءَ ريت سورهن سنسڪارن کي اصول روپ پر ورتن حمد ۽ ويد منتر، ويد امرت نالي پستڪ جي ٻئي ايڊيشن جي پني ١٩٨ کان ٢٣٣ تائين ڏنل آهي. اهو پستڪ آريه پرتيندي سڀا پنجاب، لاهور جو ڇپايل آهي.

سارنيءَ ويد پنج مهايگيه (جنهن پر سنڌيا به اچي ٿي وڃي) جا پنجئي حمد ۽ ويد منتر ويدڪ ڌرم نالي پستڪ [تاهيل شري سوامي ونداللد (ديالس) ليوڪ جي] جي ٻئين اُپيشن جي پني ٧٨ کان ٩٢ تائين ڏسي سگهجن ٿا.

براهمڻ گرنٿ، اُپنشد ۽ ويد پر پيد

سناتني شنڪا:- ويد جا ٽي ڀاڱا آهن: هڪ منتر ڀاڱو ٻيو براهمڻ ڀاڱو ۽ ٽيون اُپنشد ڀاڱو.

اُتر - ويد رڳو منتر سنهتا جو نالو آهي. براهمڻ گرنٿن پر منترن جو اُرٿ ڏنل آهي ۽ اُپنشدن پر ويدن جي آخر واري واري منترن جي تفسير ڪيل آهي. ان وشيه تي رشي دياننند "رگويد آدي ڀاشيه ڀومڪا" نالي پستڪ پر چڱو لکيو آهي. پر اسين اُن لئي ڪجهه ٿورو پرڪاش وجهون ٿا:-

(الف) مهاڀاشيه پر چيل آهي ته منتر کان جيڪي شبد (ڀوميه) وغيره سو براهمڻ آهي. "شبد" شبد جو اُرٿ پاڻ مهاڀاشيه "جنهن پر ٻئي جو اُرٿ هجي سو" ڪري ٿو. اُن مان سڌ ٿيو ته براهمڻ گرنٿن پر ويد منترن جا اُرٿ آهن.

(ب) مهاڀاشيه پر "رگ" جو لکيل آهي "نظر يا پڙهه وارو". پر رگويد جو براهمڻ ڪوٺو پر ڏيکاري ٿو. سڌ ٿيو ته رگويد جي براهمڻ ۽ رگويد پر ڀيد آهي.

(ڀ) ولهيڻڪ پر لکيل آهي ته ويد واکيه ٻڌيءَ الوساو ٿيل آهن. پر براهمڻن پر ڪالن وڪن جي سنڌيءَ جا ٻيڻان ملن ٿا. ان ڪري ويد منترن جا جدا جدا ڀاڱا ۽ ڪم براهمڻ گرنٿن پر ڏيکاريل آهن. ان مان به مول ويد ۽ براهمڻ گرنٿ جو تفاوت ظاهر ٿي رهيو آهي.

(پ) ڪاتيه سوترن اُنوسار جو براهمڻ گرنٿن کي شبد پرماڻ ڪري لکيو آهي، سو ٺيڪ آهي. سڀ پرشن جا وچن "شبد پرماڻ" ليکجن ٿا. پرميشور سڀ پرشن جو به سڀ کان اُتم آهي، تنهنڪري سڀ سي ويد ۽ شبد پرماڻ پر ڳڻجن ٿا. پر ويد ۽ براهمڻ گرنٿ، شبد پرماڻ هئڻ ڪري ٻئي ساڳيا

(ب) ڀڳو ويد اڌياءَ ٣٤ منتر ٥ ۾ ٽن ويدن جا نالا لکيل آهن ۽ "ڪلڪ" شبد اٿروويد لاءِ آيل آهي.

(ت) يجرويد اڌياءَ ٣٦ جي پهرئين منتر ۾ ٽن ويدن جا نالا لکيل آهن ۽ اٿرووويد لاءِ "شوولوم" شبد آهي.

(ث) يجرويد اڌياءَ ٨، جي ٣٦ منتر ۾ "سوم" شبد اٿروويد لاءِ ڪم ۾ آندو ويو آهي.

(ج) اٿروويد ڪانڊ ١٠ ۾ پاٺڪ ٢٣ انوواڪ ٤ منتر ٢٠ ۾ چئني ويدن جا نالا ڏنل آهن.

(ح) اٿروويد ڪانڊ ٩ ورگ ١٠ منتر ٢٧ ۾ به چئني ويدن جا نالا آهن.

(خ) شتپٿ ٤-١-٣-١٧، ۾ ۽ (ب) شانڊيه براهمڻ جي ٣-٨-٨-٥ ۽ (ڀ) تيتريه ٣-١٢-٩ ۾ چار ويد چاڻايل آهن. ٻيا به انيڪ پرماڻ آهن، جي وستار جي ڀوءِ کان نه ڏنا ويا آهن.

بگهم جي ڏٺي ته ويد چار آهن:- هڪ ۾ مکيه رلوچ (ऋग्वेद) = ڪرم ڪرائيندڙ چار ڀيدا آهن، ڀيريون ميوا، (होता) جو ڪهڙو ڪم ۽ رگويد جا ٿي منتر پڙهندو آهي. ٻيو اڌوريه (अध्वर्यु) جو يجرويد جا منتر پڙهندو آهي ۽ يجمان کان سڄو ڪم ڪرائيندو آهي. ٽيون اُدگاتا (उद्गाता) جو سامويد جا منتر ڳائيندو آهي. چوٿون برهما (ब्रह्मा) يعني اٿروويدي، جو يگيه ۾ ماسه ڪري وهندو آهي، يگيه ڪندڙ ڪنهن ڪرم ۾ ڪنهن به ڪمي سمجهڻ جي ڪهڙي ڪمي، تنهن لئي برهما ٻڌائيندو آهي. ته ڪرڻ! تاهي به يگيه جا چار مکيه ڪم ڪرائيندڙ چئن ويدن جا ڄاڻو هئڻ کپن. ويد چار ٿي آهن ۽ تنهن ڪري چار رتوج ٿي يگيه ڪرڻ لاءِ آڏ کان مقرر ٿيل آهن!

ويدن جو پرڪاش ڀيرياٺين ڪنهن تي ٿيو؟

رشي دياننډ لکي ٿا، ته ڀيريون ڀيرين سرشٽيءَ جي آرنڀ ۾ پرماتما اگنيءَ، وايوءَ، آدتيه ۽ انگرس چئن رشين جي آتمائن ۾ هڪ هڪ ويد جو پرڪاش ڪيو. انهي اڄ سمان ڏومي ٿيون ٿا ته ڀيرياٺين ويدن جو پرڪاش برهما تي ٿيو. رشي دياننډ ڪي هيٺيان پرماڻ پيش ٿا ڪن:-

(١) رگويد ١-٣٦-١١ جي منترن ٢-١ ۽ ٣ ۾ اگنيءَ ۽ انگرا جا نالا سپشٽ لکيل آهن. وايوءَ لاءِ ماترشوا ۽ آدتيه لاءِ سوريه شبد آيل آهن. اهي نالا رشين جا آهن، ڇاڪاڻ ته اهي منترن ۾ آيل رشي ۽ ڇند شبدن سان مليل آهن.

(٢) ڇاندوگيه اُپنشد ۾ پاٺڪ ٣ جي کنڊ ١٧ ۾ ٽن رشين ۽ ٽن ويدن جو ورڻن آهي ۽ سپشٽ ڄاڻايل آهي ته ٽن رشين دوارا ٽي ويد پرگهٽ ٿيا.

(٣) ساڌيءَ ريت اٿريه براهمڻ جي ٥-٥-٣٣ ۾ ڏيکاريل آهي. اهي وڏو ٽن ويدن جو ورڻن آهي، سو ان لاءِ جو انهن رشين سرشٽيءَ جي آرنڀ جي ڪانڊيءَ رگو يجوءَ سامهءَ شبدن جي معنيٰ جو ورڻن آهي.

(٤) منو سمرتي اڌياءَ پهرئين جي شلوڪ ٢٣ ۾ پڻ رشي دياننډ جي مت جي پشٽي ٿي رهي آهي ۽ سمان ڏي رهين جي ٿا.

ويد ۽ سندن شاکائون

شنڪا:- سوامي دياننډ ويدن جون ١١٢٧ شاکون ڏيکاريون آهن، پر اٿون ماهي رگو چار

مان پڌرو آهي ته ڪو ويد پوءِ ٺهيو ڪٿان اڳ ۾ انهن ڪتابن ۾ سنسار جو علمدڙ هجڻ، جي ۾ ويدن جو پرڪاش ڪري پرمانما لاءِ ممڪن هو، ڇو ته اوستا ۾ وڌيڪ دليلن اهي جو لکن ها؟ سو جي ويدن کان اڳ ۾ انهن پاڻاڻين سنسار ۾ هجڻ ته ويد آڻ سرشٽيءَ ۾ انهن ٿيل ڪٿي مدد ڪري سگهندا؟

اُتر:- محض مالو جي ڀوڳين واڳي هن سرشٽيءَ ۾ جهڙا ڪاٿوءَ ويد واڳي ٿي ڳالهه! وڌي دليلن معلوم ٿيڪ قرآن ۽ بائيبل وغيره ڪتابن کي ڌيان ۾ رکي لکيو آهي. انهي ڪتابن ڪي مسلمان ۽ عيسائي پرمانما طرفان ٿيا چوڻ، پرنتو جڏهن اهي ڪتاب ٺهيا، تڏهن سنسار ۾ سڀ ٻوليون موجود هيون! اهڙي رهي دليل لکي ٿا ته پرمانما ڀورڊپن ۽ عربن مان پاسداطري مقصد ثابت ٿو ٿئي! اهڙي پاسداطري ويد جي حالت ۾ ممڪن آهي ڪالهي، جاتڪاڻ ته آن وقت سنسار ۾ ٻي ڪا ٻولي رائج ڪانه هئي! سنسڪرت ته اڳي ڪنهن خاص ملڪ جي ٻولي هئي ۽ نه هيڊي ٿي آهي! انهيءَ ڪري ويد سڀڪا ۾ هر ڪنهن ملڪ جي ماڻهوءَ کي هڪجهڙي مدد ڪرڻ ٿي پوي. ثابت ٿيو ته، وڏو ويد جو گيان اڳي سڀني ماڻهن لاءِ آهي ۽ نه بائيبل يا قرآن جو گيان!

(٨) ويد چار آهن ۽ نه ٽي!

"ٽرويد" جو ارٿ- "ٽرويد" شبد سنسڪرت ساهتيه ۾ گهڻو واپرايل آهي. انهي مان ڪي ماڻهو سمجهندا آهن ته ويد ٽي آهن ۽ نه چار!- ۽ جو چوٿون اٿروويد آهي سو پوءِ جو ٺهيل آهي. "ويد" شبد جو ارٿ آهي "گيان". "ٽرويد" جي معنيٰ ٿيندي "ٽن پرڪارن جو گيان، ارٿات گيان ڪانڊ، ڪرم ڪانڊ ۽ اپاسنا ڪانڊ جي وديا". بس! چئني ويدن ۾ جيڪي ڪجهه لکيل آهي، تنهنکي انهن ٽن ڀاڱن ۾ ورهائي سگهجي ٿو!

ٻيو ارٿ:- ويدن ۾ ٽن پرڪارن جا منتر آهن. هڪڙيون رچائون = پديه يا نظم، ٻيا يجو = گديه يا نثر، ۽ ٽيان سام جي وشيش ريت ڳائڻ لاءِ ٺهيل آهن. چئني ويدن جي منترن کي ٽن ڀاڱن ۾ ورهائڻ جو هي ٻيو طريقو آهي. سو چئن ويدن ۾ ٽن پرڪارن جي وديا ۽ ٽن پرڪارن جا منتر آهن، انڪري چئني ويدن کي "ٽرويد" ڪوٺيو آهي. هن وشيه تي پراڻي گرنٿڪار "جيمني" هڪ ڏکيو واد ورواد ڪيو آهي.

ويدن مان ثابتيون:- جيڪڏهن اٿروويد پوءِ جو ٺهيل هجي ها ته ٻهرين ٽن ويدن ۾ اٿروويد جو نالو ڪڏهن به اچي نه سگهي ها. پر اچي ٿو! ڏسو:-

(الف) رگويد ١٠-٧١-١١ جي ॠचां त्वः पोषमास्ते ० واري منتر ۾ چئني ويدن جو ورڻن آهي. ان منتر ۾ ॠचां جي معنيٰ رگويد، गायत्रं جي معنيٰ سام ويد، ब्रह्मा جو ارٿ اٿروويد ۽ यज्ञस्य شبد مان يجرويد جو ارٿ ورتل آهي.

(ب) رگويد ١-١٦٥-٤٥ ۾ به سپشٽ ڄاڻايل آهي ته ويد چار آهن.

(ت) يجرويد اڌياءِ ٣١ منتر ٧ ۾ ٽن ويدن جا نالا لکي اٿروويد لاءِ "ڇند" شبد استعمال آهي. اهو ارٿ نه رڳو سوامي دياننداهه آهي ۽ نه پوءِن جي ٽيڪاڪارن ۾ به ڇند شبد جو ساڳيو ئي ارٿ ڏنل آهي. مهوڌر به انهي سنسڪرت ٽيڪا ۾ به اهوئي ارٿ آهي.

ٻين مت وارن جو چوڻ آهي ته سندن الهامي ڪتاب نازل ٿيا ۽ ڪامل مڃان ڇپجي ويا ۽ هرو ورڪي بابت ڪو مخالفت ڪري ٿو، تنهن جي حرڪت به ناجائز آهي، تنهنڪري هو اٽڪي ڪيئن جو ثابت ڪري سگهي ٿو ته ”نازل ڪيل“ ڪتابن ۾، ته ٻين مت وارن جي اصول موجب پرماتما ڪنهن مقصد لاءِ ٿي ٿو رهي، ۽ هو هميشه ورڪن بابت ڪري ٿو!

(ب) ويد جهڙو ارسٺ ڪيئن آهي، ان جي اهڙي بالڪل، قران آدي جي معنيٰ اهڙي ڪانهي.

(پ) ٻين ڪتابن جي اُنهن لکڻ کان اڳ سنسار ۾ سڀ ٻوليون موجود هيون، پر ويد ان سڀني کان اڳ لکيا ويا جڏهن سنسار ۾ ڪابه ٻولي ڪانه هئي، سو جيڪڏهن ٻين ڪتابن جو ڪرتا پرماتما ڪي مڃجي ته ان تي دوش ايندو، ته جڏهن ٻوليون موجود هيون تڏهن پڪ ڪري ڪنهن خاص ملڪ ٻوليءَ ۾ ڪتاب موڪليائين؟

(ت) ويد قدرت جي قانونن سان لکيل آهن - ٻين ڪتابن ۾ قانون قدرت جي برخلاف ڪيتريون ڳالهيون لکيل آهن.

(ٿ) ويد ۾ ماڻهن جون ڳالهيون ڪينهن، ٻين ڪتابن ۾ ماڻهن جا قصا ۽ آکاڻيون ڏنل آهن، جن مان سڌ پوي ٿي ته اهي مذهب جا لکيل آهن.

(ٽ) ويد ڪنهن خاص قوم يا ملڪ لاءِ ڪينهن، سڀني سنسار لاءِ آهن. اهڙي طرح ٻيا ڪتاب ڪنهن خاص ملڪ يا قوم يا مذهب سان واسطو ٿا رکن.

(ٺ) ويد ۾ علم ۽ ڪارج ويديا جا مول سدانت مذهب ماڻهن جي ڀلائيءَ لاءِ ڄاڻايل آهن، ٻيا ڪتاب اهڙي دعويٰ نٿا ڪري سگهن.

(ج) ٻين ڪتابن وارن جي دعويٰ آهي، ته ايندڙ وقت ۾ ڪتاب نازل ٿيو ۽ پوءِ نازل ٿيا ته اصل ويد يا ان ۾ ڪجهه ڦيرڦار ڪندو آيو آهي. يا ڪو اهو به ساڳين ڪتابن ۾ هڪڙا حڪم رد ڪري ٿو ٻيا ڏنا اٿس. اهڙي طرح ويدڪ ڌرم جي دعويٰ آهي ته سرشٽيءَ جي آدڪال کان وٺي اڄ تائين ويدن ۾ ڪابه ڦيرڦار ڪانه ٿي آهي. اهڙي طرح ڪيئن ۾ ڦيرڦار ٿيڻ ناممڪن آهي.

(ڇ) ويد جي ڀاشا ڪنهن وشيش ديش يا جاتيءَ جي ٻولي ڪانهي اهڙي ڪيئن ٿي سگهي ته اهڙيءَ ٻوليءَ ۾ لکيا ويا هجن.

(ڇ) ويد جي ڀاشا (سنسڪرت) کي سائنسداني سنسار جي سڀني ٻولين کان وڌيڪ ارڙهن ۽ وگيانڪ (Scientific) سنسار جي ٻولين جي ماتا سڏ ڪيو آهي. ڇا پرماتما جي سيکاريل ٻولي اهڙي عظمت ٿي سگهندي؟

(٧) ويدڪ ڀاشا (سنسڪرت) ئي سرشٽيءَ جي پهرين ٻولي آهي.

پرشن:- ستين سملاس ۾ رشي دياننُد لکيو ٿو ته جيڪڏهن ويد ڪنهن هڪ ديش جي ڀاشا ۾ پرڪاش ٿين ها، ته اهو پکيپاتي ٿي ها. پر ته جنهن ديش جي ٻوليءَ ۾ ظاهر ٿين ها، ان ديش جي ماڻهن کي پڙهڻ، پڙهائڻ ۾ سهوليت ۽ ٻين ديشن جي ماڻهن کي ڏکيائي ٿئي ها. انڪري سنسڪرت ۾ پرڪاش ڪيائين، جا ڪنهن ديش جي واٽي ڪانهي. اُن

جو مسئلو ڳولي ڪڍيو، تنهن انسان کي ترقيءَ ڪندڙ ودوان ئي وڏي ڄاڻ. آدِ سرشٽيءَ ۾
ايشور جي گيان ڏيڻ جي ضرورت ڪهڙي؟

اُتر:- ولايت ۾ صرف ستر لک جا ذريعه مقرر جي اُهي اڳيان سرشٽيءَ جي آدِ کان ليڪي
آيا ۽ ويدن جي ڪال کان ٻيو ڪجهه به سمجهي سگهيو! اوهانجي ٻڌائڻ ٻولي ۾ اهو
نه چيو ته جڳتاڻا جي مسئلي کي ڳولهڻ لاءِ مقرر ڪي ڪيترو آهي ڪيترا اٺتيهه لک
۽ اُويهه هزار ورهيه گذري ويا!!! پر سچ اهو آهي ته ويدن ۾ پرماتما الهيءَ جڳتاڻا جي
مسئلي (Law of Gravitation) جو ورڻن مقرر جي ڀلائيءَ لاءِ ڪري ڇڏيو آهي!

(ب) جاچ جوڙ ۽ ڏيکڙال مان ودوانن جي ودوان جو واڌارو ٿيندو آهي، اڳتي گيان
ٿيا ٿين.

مسلمانن جو اعتراض:- پُرشن:- ويد جي ضرورت آدِ سرشٽيءَ جي ماڻهن لاءِ
هوندي. اُن کان پوءِ الله ساعين وقت بوقت پيغمبرن مقرر موڪليا آهن ۽ هر ڪنهن کي
جدا جدا الهامي ڪتاب نازل ڪيو (لاٿو) اٿس. سڀ کان پوئين الهامي ڪتاب قرآن شريف
آهي. اِن لاءِ ئي دين مڪمل ٿيو آهي.

اُتر:- هر ڪنهن سرشٽيءَ جي آدِ ۾ رڳو هڪ ڪهڙو اِي پرماتما مقرر ماڻهن لاءِ پورڻ
گيان ڏيندو آهي. اُتپتي ٿيڻ ۾ اڳ، لڳ، جنهن، جيئن ۽ ڪل اُهي سڀ گيان اُلهاڻيون
آهن. پرماتما انهن سڀني لاءِ گيان اُلهاڻيون جو سنبنڌ هوڪري آدِ سرشٽيءَ ۾ سورج، پرٿوي،
آڪاش، جل ۽ وايو سان لاءِ ڇڏيو آهي. ساڳيءَ ريت مقرر جو آتمڪ سنبنڌ به هميشه
آدِ سرشٽيءَ ۾ پرماتما وٽ سان لاءِ ڇڏيو آهي. جنهن سرشٽي آهي. تنهن آهي قدرتي
سنبنڌ نه ڇڏيندا. وٽ جو سوڀاويڪ ڌرم سرشٽيءَ جي آدِ کان اُلٽ تائين هڪجهڙو ٿو رهي.

(ب) پرماتما جو گيان پورڻ آهي. اُن ۾ گهٽ وڌ اصلي آهي. جنهن ڪري اوهين الهامي
ڪتاب ٿا چئو سي هڪ ٻئي جي رد ڪندا ڏيکاري پرماتما جو گيان سڌي نه ٿا
سگهن. اهي مقرر جا ٺهيل آهن.

(ب) ترقيءَ ڪري ڪنهن ٽاڻي کي مڪمل ڪرڻ انسان جو ڪم آهي ۽ نه ته سڀ ڄاڻندڙ
پرماتما جو!

(٦) ويدن کانسواءِ ٻيو ڪو به پستڪ ايشوري گيان سڏ ٿي نٿو سگهي!

اڄ ڪالهه ڪيترن ئي مت جا ماڻهو پنهنجي پنهنجي ڌرم گرنٿ کي پرماتما طرفان
پرڪاش ٿيل ڄاڻن ٿا. اسين پڪين دوارا سڏ ٿا ڪريون ته اهڙن ۾ سڀني ۾ اهو مڪتي
وڪرم آهي.

(الف) ايشوري گيان آدِ سرشٽيءَ ۾ ملڻ گهرجي، جن سڀني جا الهامي ڪتاب (آواز اچڻ وارا)
والي ودوان جا ڄاڻون سڏ ڪري چڪا آهن، ته ويد سنسار جي قومن ۾ سڀ کان
پهريون پستڪ آهي.

(ب) ايشوري گيان آتما ۾ پرڪاش ٿيڻ گهرجي، ۽ ويد رشين جي آتمائن ۾ ئي پرڪاش ٿيا.

(ب) جهڙو آتما جي لهڻ ۽ گيان ۽ پرين ۾ ڳالهه آهي، اونئين گيان پراپت ڪرڻ سنڌس سوڀاوڪ گڻ آهي. پرنتو انجو مدار ٿي سوڀاوڪ لڇڻ "پرتن (ڪوشش = سيکارڻ)" تي آهي. سيکارڻ کان سواءِ منش ڪجهه به سکي نٿو سگهي ۽ روڪي سيکارڻ لاءِ جهڙي [سيکاريندڙ] جي ڳولا رهي ٿي. سو آد سرشٽيءَ ۾ ايشور کان سواءِ ٻيو ڪهڙو سيکاريندڙ هو؟

(ب) وشيه کي سمجهائڻ لاءِ ٻوليءَ جي ضرورت ٿي ٿي، سو آد سرشٽيءَ ۾ پرماتما سنسڪرت ٻولي ۾ ئي ويد سمجهايا. ڇاڪاڻ ته ٻوليءَ جو گيان به ايشوري ذات آهي ۽ انساني ناهي!

(ج) ٻرڪولي ڏسون، اوشڌيون ۽ ان جهڙا نعمتون آهن. پر جيسين منش کي ٻرڪولي جي ڪلن جو گيان نٿو ٿئي، تيسين ٻرڪوليءَ مان هو ڪو به لاڀ نٿو وٺي سگهي. منش جاتيءَ جي ڪلياڻ لاءِ ضروري سمجهي ٿي ايشور آد سرشٽيءَ ۾ انهي گيان ڀاڳن کي ويد دوارا ڏنو هو.

(د) نيم آهي ته پرماتما پراڻين کي اهڙي طرح ڪان اڳ ۾ ئي سنڌن ڪمن جو بندوبست ڪري ڇڏي ٿو. منش کي اهڙي طرح ڪان اڳ ۾ سنڌس رهڻ لائق ڌرتيءَ کي تيار ڪيو، سنڌس شاهوڪار اندر لاءِ سڀ اَن ۽ اوشڌيون اُپايائين. ساڳيءَ ريت سنڌس آتمڪ ۽ مانسڪ اُنتيءَ لاءِ ٻه آد سرشٽيءَ ۾ ايشور طرفان ويد گيان جو پرڪاش ڪرڻ ضروري هو.

(ه) ٿورو جيون انڌو پرين ڀوڳيندڙ ڪمن ڪرڻ لاءِ پاڻ هي سهائتا جون گهرجائون آهن، جهڙو ڪن آڪاش جي سهائتا کان سواءِ ٻڌي نٿا سگهن، اک سورج کان سواءِ ڏسي نٿي سگهي، ۽ اهڙي طرح ٻين جي سهائتا کان سواءِ ڪم نٿو سگهي. ساڳيءَ ريت انساني عقل جي رهنمائيءَ لاءِ ٻه علم جي ضرورت هئي. اهڙي علم ويد دوارا پرماتما منش ماتر کي آد سرشٽيءَ ۾ ڏنو.

(و) سڀاويڪ راجائون به انهن اڳ انهن جي پيدائش ڪرڻ کان سواءِ ڪيئن ڏيئي نٿا ٿيون ۽ نه راڄ نٿا هلائي سگهن. اهڙيءَ اوسٿا ۾ اُن اُتم راجائن جي راجا پرماتما لاءِ ڪهڙن سمجهي سگهندو ته پاڻ پنهنجي گيان ڏيڻ کان سواءِ ڪٺهڪي سگهي ٿو ڪي ڇڏي؟ انڪري ئي آد سرشٽيءَ ۾ ويد ڏيڻ جي ضرورت آهي.

قدرت ڪجهه نٿي سيکاري سگهي!

پرشن:- پرماتما جي لکيل سرشٽيءَ کي ڏسي ماڻهو پاڻهي گيان پراپت ڪري وٺن ها. ايشور جي گيان ڏيڻ جي ضرورت ئي ڪهڙي هئي؟

اُتر:- ايشوري رچنا پاڻ سرشٽي جڙ آهي. جنهن ۾ جهڙ آتما کي سمجهائڻ ۽ سنڌس هردي ۾ گيان جي پرڪاش وجهڻ جي شڪتي ڪانهي. سرشٽي گيان اُٻرڻ ۽ (گيان کي سمجهائيندڙ) آهي، نه ته گيان ڏيندڙ (گيان ڏيڻ وارو نه).

(ب) انڌ ريت مان وڌيڪ گيان وڌي نٿا سگهن، جي اڳ ۾ نه گهٽائي آهن.

سرشٽ درشن مان اڳاڻي گهٽتي به ڪجهه نه سگهندا!

پرشن:- جيئن اهڙن صاحب صوف کي ڌڪ ڪرڻ ڏسي پيڪائي (ڪهڙي ڳالهه)

واري مذمت ۾ ذڪر آهي.

قاديان ۾ دشمن کي ڳولڻ جي لاءِ ٽي ٽي هدايتون جي آڳيا مڃيل ڪيل متن ۾ آهي. البت راجنيتي ۾ جهڙي ڪي ٿڙو ٽي ملڪ هو ٿي ايڏيئي آهي، شري ڪرشڻ مهاراج جن جو جهون ڏيو ان ڳالهه جي شاهدي آهي.

(٣) ڇا دشمن کي ناس ڪرڻ جي پرارٿنا سيکاريندڙ منتر ويد ۾ ڪينهن؟

برابر آهن! ۽ ضروري آهن!! پر دشمن ڪهڙا؟ ڪام، ڪروڌ، لوڀ، موهه ۽ اهنڪار! پر جيئن متن جي ناس ڪرڻ جي ڳالهه آهي، ته اهو رواج قديم پرسنگ عوض ۽ ٿو ڌاريڪ! ڪيترن ڪي متن ۾ پاپ ڪرڻ وارن ويچارن کي ۽ جيو آتما جو شتر ڪري سمجهيو ويو آهي ۽ انهن دشمنن کي ناس ڪرڻ جي پرارٿنا ويد متن ۾ موجود آهي. ڪي اهڙا منتر ته آهن جن جو ظاهري ارٿ دشمن کي ناس ڪرڻ جو ڏسڻ ۾ اچي ٿو انهن ۾ سچي ڳجهي سکيا اي ڪا ئي ڏنل هوندي آهي. اها سمجهڻ لاءِ هي ڳالهه آهي ته انهن ۾ ڪنهن شبد جا استعمال ۽ ڪال (موقعو ۽ محل) جي لحاظ سان جدا جدا ارٿ ٿين ٿا. سو سمجهڻ آڪسفورڊ ۽ اهي پرپنچ نه ڪيا ويا ٿين.

دسمو ۽ ملڇ ڪير آهي؟ ويدن ۾ ملڇن ۽ دسمو کي سيڪس ڏيڻ جي آڳيا ڏنل آهي، ان مان ڪجهه ماڻهو جهاد جو ارٿ ٿا ڪڍن، پر اهي ڀُل آهن. جهڙي ريت مسلمان پاڪ ڪان سواءِ ٻين سڀني ماڻهن کي ڪافر سمجهي نفرت ڪري، ڪافر سڏيا ڪري ٿو، تئين ملڇ يا دسيو آرين سان ڀيد رکندڙ ماڻهن جو ناءُ هو. ڪڪرمي ۽ اُرڳي، جهنگلي ۽ اڻ سڌريل، ٻئن، ٻکون ۽ ٻه ڌرمائن کي ستائيندڙ ۽ گندگي تي پسند ڪندڙ، پاپي ۽ ڪوڙي، ڪاهيندڙ ڀيڻ ڀائيءَ کي ونڊڻ پوءِ ٻڌايا ويا. سڌس ڪڻ ڪرڻ ۽ سهاو انوسار ملڇ يا دسيو ڪري ڪوٺيو آهي.

اهڙا ماڻهو جي پنهنجي ڀاڱي لاءِ سڀ ڪنهن سان لڙندڙ آهن، انهن کي سخت سزا ڏيندي آهي. پر ان سختيءَ ۽ جهاد ۾ زمين آسمان جو فرق آهي.

(٥) هر سرشٽيءَ ۾ پهريون گيان ايشور طرفان ئي ڏنو ويندو آهي!

ويدن ۾ لکيل آهي، ۽ سڀني ستان ويدڪ ڌرمين جو ۽ وشواش ڪري آريہ سماج جو به اهو سدانت آهي ته هيءَ جاڳيءَ جي اڏار لاءِ پرماتما پهريءَ اُڄار ڏيا سان سرشٽيءَ جي آرنڀ ۾ چئن رشين جي هردن ۾ چار ويد ابجايا. انهن رشين اهو گيان انهن کي ڏنو ۽ اهڙيءَ ريت ويد ڏيا ۽ گيان جو سنسار ۾ پرڪاش ٿيو. ڪيترن ڪي ماڻهو ان تي آکيپ ڪندا آهن. ان تي سمجهاڻي لاءِ هيٺ مضمون ڏجي ٿو:

آد سرشٽيءَ ۾ ايشوري گيان جي گهرج - (الف) سنسار ۾ هستي مان ٿيل آهن.

۱. ابتدا ۾ جيو ۽ ٻيو ڪري، ان مان پرڪرتي جو پيدا ٿيڻ آهي. سا پهرين ڪي ڪهڙو گيان ڏيئي سگهندي؟ ان مان سڌ آهي، ته آد سرشٽيءَ ۾ منش کي پرماتما ئي گيان ڏنو آهي.

آريہ سماجي ان واقعہ جو ارٿ "گهڻن نمونن (جي سرشٽيءَ ۾) پاڻ ظاهر ٿئي يا ثابتڪار جو جڳمہ سنڌس سامرٿ سان اُٿي آ ڪري" - اٿؤ لا ڪن. پرماتما شاوپرڪ اڪن سان ڪوڙ لو ڏسجي ٻس سنڌس هستي نمش شوقر جي پڪارڪ، وٿي آئن جي رلڳڻ روحن، پهاڙن جي مهانتا ۽ لدنن جي وهڪري ۾ سج، چنڊ، تارن جي وچڙلا ماڻ هر ڪنهن پرگهٽ ٿي رهي آهي. هن ارٿ کي پرمهيشي شبد ۾ زبردست ٽيڪو ڏيلي رهيو آهي. البت اڳي ارٿ آهي "چرتاري ڏسن ٿا" ارٿ اهڙو ڪهاڻي لسوڪ سنڌس وچ سرشٽيءَ پرماتما جي پراپتيءَ جي ساڌن يا عوض پرماتما کي هو عشق ڏسي رهيا آهن،

ويدڪ پرارٿنائن جي اوچتا ۽ جهاد جو کنڊن

جهاد جي معنيٰ:- جهاد جي معنيٰ دين اسلام موجب "ڪافرن سان وڙهڻ" آهي. مسلمان پاڻ کان سواءِ ٻين سڀني جي ٻين سڀني ماڻهن کي ڪافر ليکيندا آهن. ۽ کين اوهان وغيره ۾ ڀيڻي پهنجي دين ۾ آڻڻ ثواب سمجهندا آهن. مذهبي جنگ جو نالو جهاد آهي.

پرارٿنا جو ڏڪاريل نمونو ۽ جهاد:- ڏريجي ويهارن ۾ ورون جي ڪاري ڪنهن سان وڙهڻ ۽ ٻئي ڌرم ۽ رشي دياننڊ هن سملاس ۾ عيسائين نمونن جي پراونا ڪري جي ۾ منع نه ڪن.

"اي پرميشور! اوهين اسان جي ويرين کي ماري ڇڏيو، مون کي سڀني کان وڏو ڪريو. منهنجي ٿي عوضو وڏي ۽ سڀئي منهنجي زيردستي ڪن وغيره."

رشي دياننڊ جي مٿين شبدن کي ٻڌي جواب ۾ سان لکيا ته ڪن ته ويد ۾ گهڻا ئي اهڙا منترَ آهن جن ۾ مٿين نمونن جي پرارٿنا ڪرڻ جو تهراير ويو آهي. مسلمان ۽ ديو سماجي حڪي منتر پيش ڪري ثابت ڪرڻ جو ٻين ڪندا آهن ته ويدن اوسار ۽ جهاد ڪرڻ ارثاضه ڌرمي مسلمان جي پيدا ڪري ٻين کي ابگ ڪرڻ ۽ مارڻ روا آهي. سندن چوڻ آهي ته رشي دياننڊ جا لفظ شبد نه وڏو ويد پر سندس ممانعت جي ۽ ورق آهن. پر سندن اڪوب انڌ آهن. البت ته ويد منترن جي ارٿ کي ۽ رشيءَ جي آشي ٿي سمجهيو آهي.

ويدڪ پرارٿنا جو نمونو ۽ جهاد:- پرارٿنا اهو ڪرم آهي ۽ جنهن ۾ جيو آتما پرماتما کان آتمڪ، سماجڪ ۽ شاوپرڪ اُنتيءَ لاءِ مدد ٿو گهري. يا دشمن جي حملي کان پاڻ بچائڻ لاءِ پرماتما جي اوٽ ٿو وٺي. سنڌڙا ۾ مسلمان پرڪرما جا چهه منتر ويدڪ پرارٿنا جو نمونو آهي. البت ۾ "يو سمان ديوبڌي غم ولي دوشمتم وو جهي ديقر" ۾ اوالو ڇه گهوڙا چيل آهي ته "اي اوم! جو اسان سان دويش ٿو ڪري يا جنهن سان اسين دشمني ٿا ڪريون، ان پهوي کي تهنجي نياءَ روپي ڏاڙهن ۾ سو پهوري ٿا".

اهو اپرواڌ اهو آهي ته ڏوهه ۾ ديد جي اهالي تي ڪٿهڪي ۾ منافق جي آگيا ويد لٽا ڏان. هو؟ جاڪاڻ ته هرڪو منڌ اڳوا منڌ ڌارمڪ وشواس رکڻ ۽ ڏوهي ڪرڻ (فرض) ادا ڪرڻ لاءِ پرماتما اڳيان جوابدار آهي ۽ اسين ماڻهن اڳيان! هاڻ، جو غلط رجي، تنهن کي عقليءَ ۽ ظاهر دليل سان سمجهائي سڌي رستي تي آڻڻ جي آگيا "ڪرنوندو وشوم آريم"

۽ منتر جي ڀاڱي واري ڀاڱي ۾ ”رام“ شبد ڪٿي آهي. پر اهي ”رام“ جو ارٿ ”ڪاري اولاد“ آهي. اهو ارٿ آريه سماجي جو ڪيو آهي، ۽ خود سائڻ اچاريه به ويد ڀاشيه (ڀرجو) ڪنهن سايڻ آچاريه ۽ ”رام“ جو ارٿ اولاد ڪيو آهي. هن منتر جو ديوتا (مضمون = وشيه) ”اگني“ آهي. منتر جو تاتپرج آهي ته سوڙ سج اڳوڻي راولڪيءَ اولاد کي ناس نه ڪري.

(ٻ) رگويد جو منتر ۽ ڪرشن اوتار! ساڳيءَ ريت رگويد منڊل ۴ جي سوڪت ۳ جي ادڌيا ۱ جي منتر ۽ ترڪيب ”कृष्णं त एम रुशतः पुरो भाश्चरिष्णु“ مطابق ان پنڊت جوالا پرشاد ڪرشن اوتار ثابت ڪرڻ چاهي! اهي به پنڊت جيءَ شري سايڻ آچاريه جي ارٿ جو انڌ ڪيو آهي. شري سايڻ آچاريه هن منتر معنيٰ ۾ اگنيءَ (باه) جو گيان تو ولي، اگني آهي ۽ اگني ڀانڊ پرڪاشوان آهي، ۽ سندس رستو (اگني) ڪارو (دونهين يا ڪوئلن) سبب آهي. اگنيءَ جو پرڪاش اولاد کي چمڪندڙ اگني ڪاري ٿو بڻائي.

ٻالڪو! منتر معنيٰ ۾ علم طبعي (وگيان) لکي رهو آهي، پر اوتار وات جا پوڄاري ان مان به پنهنجو سوارٿ سڌ ڪرڻ ٿا چاهين!

प्रजापतिश्चरति गर्भे अन्तरजायमानो बहुधा विजायते ।
तस्य योनिं परिपश्यन्ति धीरास्तस्मिन् ह तस्थुर्भुवनानि विश्वा ॥ यजु० ३१ । १९ ।

(ٽ) يجر ويد جي منتر جي ارٿ جو انرٿ-

سچو ارٿ- (پرجاپتي اجايمانه گرڀي انتهه چرتي) سڄي سنسار جو سوامي اجايمانه = اڻ ڄمندڙ = اجنمو آهي ۽ گرڀ ۾ ۽ اندر ۾ = جيو ۽ پرڪرتيءَ ۾ رهي ٿو. (بهوڌا وجايتي) ڀانت ڀانت جو جڳت سندس سامرٿ سان اُپجي ٿو. (ڌيراسپيه يوني پري پشينتي) ڌير ڌيرج وارا سندس پرڪرتيءَ جي سرشٽيءَ جي ڪارڻ کي ڏسندا آهن يا پرمي کي اُپي پيدائش سبب جڳت جو ڪارڻ سمجهن ٿا. (تسمن هه وشوا ڀوونانا تسٿوه) ان پرمي ۾ سمورا لوڪ لوڪانتر رهن ٿا.

پُر ارٿ- هن منتر ۾ پرماتما کي سڀني پدارٿن ۾ رهندڙ (انترياميءَ) چيو ويو آهي- سنان ڪرڻ سمجهي ته اهي آهن ڄمندڙ پدارٿن کان ڪڏهن پرماتما ۽ اُهي ٿي ٿو ان لاءِ ڪنهن وٽ ”اجايمانه“ شبد ڪم آيو آهي، اوتار هو ته (سدا قائم) آهي. پرماتما سڀني ۾ رهندڙ ۽ اڻڄمو آهي جو لوڪ لوڪانتر به ان ۾ سمايل آهن.

اوتار سڌ ڪرڻ جي چالبازي:- هي منتر جو مضمون ارٿ سناتني پنڊت به ميڻ ٿا پر لعو ’گرڀي انتهه چرتي‘ جو ارٿ آريه سماجي ”گرڀ (حمل) ۾ رهندڙ“ اوتار ڪرڪي ۽ جيو ۾ وياپڪ“ ٿا ڪن ۽ اهي اڄ سناتني پاڻ ٿا چون ته پرماتما گرڀ ۾ اچي ٿو اوتار ٿو وٺي. آريه سماجي جو ارٿ ان ڪري ٺيڪ آهي جو منتر ۾ ”اجايمانه“ يعني جنم نه وٺندڙ شبد موجود آهي. اهو ڪهڙي آئي ڪيو.

سناتني پاڻ ”بهوڌا وجايتي“ شبدن معنيٰ ”گهڻا اوتار ٿو وٺي“ اهڙو ارٿ ٿا ڪن

(ت) اٿرو ويد جي منتر جي سچي ۽ منجهائيندڙ معني

त्वं स्त्री त्वं पुमानसि त्वं कुमार उत वा कुमारी । त्वं जीर्णो दण्डेन वञ्चसि त्वं जातो भवसि विश्वतोमुखः ॥
अथर्व० १० । ८ । २७ ॥

منتر جو سچو ارٿ

(تون استري) تون استري، (تون پمانس) تون پروش، (تون ڪمار) تون ڪمار يا پت، (اُت وا ڪماري) ۽ تون ئي ڪماري يا ڌيءُ (اسي) آهين. (تون) تون، (جيرڻو) ٻڍو ٿي ڪري (دنڊين ونچسي) هاٿ ۾ لٺ کڻي گهمندو آهين ۽ (تون) تون (وشوتو مکهه جاتو ڀوسي) سڀني جي وڪاس ڪرڻ ڪري سڀني پاسي منهن ڪندڙ اولاد هر ڪنهن ٻالڪ کي سمجهندڙ آهين. [اٿرو ويد ١٠-٨-٢٧].

پنڊت جوالا پرساد جو منجهائيندڙ ارٿ ۽ تنهن تي پريل شنڪا

هن منتر منجهان ٻـ پنڊت جوالا پرساد ايشور اوتار سڌ ڪرڻ جو يتن ڪري ٿو ۽ ان لاءِ گهڻو زور "وشوتو مکهه" شبدن تي ڏئي ٿو. سندن سمجهه موجب:-

(الف) استري شبد اشارو آهي درگا جي اوتارن ڏانهن.
(ب) پروش شبد ۾ ڪهن وامن، رام ۽ ڪرشن اوتار ڏسيل آهن.
(ت) ڪمار شبد منجهان ڪهن سنت ڪمار ياد ٿا اچن.
(ٽ) ٻڍائپ ۾ لٺ کڻڻ جي معني "ايشور ڏاڍن سان دشمن کي ناس ڪرڻ" ٿا ڏيکارين!

شنڪا. (الف) جيڪڏهن اوتارن ۾ درگا عالي آڏي يا اوتار ڪهين! اهو آهي اوهانجو ڪرڻ لمو نهرائين!
(ب) جيڪڏهن هن منتر مان ايشور جو اوتار سڌ ٿو ٿئي ته ٻڌايو ته ڪماريءَ (ڇوڪريءَ) جي روپ ۾ ايشور ڪهڙو اوتار ورتو آهي؟ اهو آهي اوهانجو ڪرڻ لمو هيو.
(ت) اوهانجي چيوڻين اوتارن مان اهو ڪهڙو اوتار آهي جنهن ۾ ايشور ٻڍڙي جو اوتار وٺي دشمن کي ناس ڪيو آهي؟ ڪرڻ ڏا! تنهن ڪري اهو آهي اوهان جو ڪرڻ لمو نهون.
(ٽ) منتر ۾ جو ورڻن ڪيل آهي ته ٻيو ئي اڻ ٿو ڪٿين ۽ "وشوتو مکهه" ٿو ڪٿين. هر ڪنهن کي سڌ آهي ته پيدا ٿيل هر ڪنهن وٽ يا جاڳون ۽ پرورش ٿيندا آهن. هر ڪنهن کي ڏنيءَ وٽ جو ٿو آهين ڪنان صلاح وٺي؟ جاڳائي ته هو "وشوتو مکهه" اولاد سڀني ٻالڪن کي جوان ڪان ورڻن سمجهيندڙ آهن. تنهن ڪري ان منتر منجهان ٻـ ايشور جو اوتار سڌ نٿو ٿئي.

(ث) سام ويد جو منتر ۽ رام اوتار!

भद्रो भद्रयासचमान आगात० ॥ साम० उत्त० १५ । २ । १ । ३ ॥

سام ويد جي مٿين منتر ۾ پنڊت جوالا پرشاد کي رام اوتار ڏسڻ ۾ ٿو اچي. جو ٿو چاڪاڻ

مان = شڪل وارو) ٿو ٿئي. ان ڪري ئي اسين سنديس مورتيون پوڄيندا آهيون.

اهيءَ اوتار واد کي ويد منترن مان سڌ ڪرڻ لاءِ پنڊت جوالا پرشاد مصر دوارا لکيل "دیانند تمر ڀاسڪر" پستڪ ۾ ڏاڍو زور لڳايل آهي. پر پنڊت ان ۾ ڏاڍي هٺ ڌرمي ڪئي آهي. انهن سڀني جي سمالوچنا ڀاسڪر پرڪاش ۽ شاستر ارٿ ڌرپڻ نالي پستڪن ۾ آريه سماج طرفان اڳ ۾ ڪئي وئي آهي. هتي بالڪن جي لاڀ لاءِ ٿوري مختصر نموني هيٺ ۾ ڏيکارجن ٿا.

(الف) رگويد جي منتر جو پرغلط نموني ۽ سچو ارٿ

रूपंरूपं प्रतिरूपो बभूव तदस्य रूपं प्रतिचक्षणाय इन्द्रो मायाभिः पुरुरूप ईयते युक्ता ह्यस्य हरयः शता दश ॥

ऋग्० ६।४७।१८ ॥

مٿئين منتر جو غلط نموني ارٿ جو پنڊت جوالا پرشاد ڪيو آهي

پرميشور پنهنجي الهيءَ شڪتين دوارا انيڪ ديهن جي روپ وارو ٿئي ٿو. هو پنهنجي الهيءَ روپ کي سڀني ڏيکڻ ۾ ايندڙ ڪرڻ لاءِ جهڙي جهڙي روپ جي اڇا ڪري، تهڙي تهڙي روپ وارو ٿئي ٿو. مطلب ته الهيءَ پرميشور جا سڀئي روپ آهن ۽ ڏهه مکيه آهن.

مٿئين ارٿ جي سمالوچنا ۽ منتر جو سچو ارٿ

پاٺڪو! مٿيون منتر پرماتما سان لڳي ئي ڪونه ٿو. پنڊت جوالا پرشاد اندر شبد جي ارٿ ڪرڻ ۾ ڀليا آهن. سنسڪرت ۾ ساڳيءَ شبد جون ڪيترين ئي معنائون ٿينديون آهن ۽ موقعا محل پٺيان پنهنجيءَ جاءِ تي ٺهندي آهي. اندر شبد ڪٿي پرماتما جي ارٿن ۾ ڪم ايندو آهي ۽ ڪٿي جيو آتما لاءِ به. اندر لفظ جي سواءِ ٻيا ڪري اندر جو جيو آتما جو به نالو آهي. هيٺ ڪري مٿئين منتر جو سچو ارٿ هيٺ پرڪاشو ٿيندو:-

(اندره) جيو آتما (مايا ڀيه) پنهنجي دوارا (پرتيچڪشڻاءِ) ڏسڻ يعني جوڻ لاءِ (روپم روپم) هر ڪنهن روپ يا شرير ۾ (پرتي روپ) ديهه جي شڪل جهڙو (ٻڀوو) ٿي ٿو پوي، ۽ گهڻن شرير ۾ رهڻ ڪري هو (پرو روپه) انيڪ شڪلين وارو (اييتي) ڏسڻ ۾ ٿو اچي. (تد) اهي سڀ (اسيه) سنديس شرير جا (روپم) روپ آهن. يا (تداسيه روپم پرتيچڪشڻاءِ) اهو سمورو جيو آتما جي سوروپ ڏيکارڻ لاءِ آهي. (اسيه) هن جيو آتما سان (هر) ڪئي پڪ (دش هريه) ڏهه اندريون ۽ (شتا) سوين شڪتيون (يڪتاه) ملي ڪم ڪري رهيون آهن.

مٿئين ارٿ مان پڌرو آهي ته جيو آتما جو ڪوبه آڪار ڪونهي، جنهن جنهن ديهه ۾ هو ڪرمن انوسار اچي ٿو، ان ان ديهه جو نالو ڪوس ملي ٿو ۽ ان ان ديهه جا سڀاءُ ۽ ڪرم ان ۾ اچن ٿا. جيو آتما شرير ۾ اچڻ کان اڳ ۾ پهرئين اندريه ڪرڻ کي قابو ڪري ٿو ۽ اهو استعمال شرير کي. اهي گهاٽيون وڏو اندر سڏبيون ڪن ٿيون جيو آتما جي هستي شرير کان الڳ آهي. هن منتر مان ايشور جو اوتار وٺڻ بلڪل سڌ ٿئي ٿو.

(٢) ديو ڪير آهن؟ ۽ يگيه ڇا آهي؟

هن سماس جي مدد ۾ "ديو" ۽ "يگيه" شبد آيل آهن. اهي ٻه شبد شاسترن ۾ وري وري ملن ٿا، انهن جي سمبنڌ ۾ تي گهڻو ڀرم ۽ اٽڪل آهي. انهن شبدن جو ويدن ۾ استعمال ڪيو ويو آهي؛ "Terminology of Vedas = ويدڪ ٻولي ڀاشا" ۾ وستار سان ڪيو آهي. ٿورو ويدن جي حصي ۾ ڪجهه لکجي ٿو:-

ديو جي وياکيا- (الف) جيڪو منش اوڻا جڙ پدارٿن وانگر سنسار کي لاڀ پهچائي، جو پراڪرتڪ اڳرا آتمڪ جوت جڳائي، جو ڪلياڻ دور ڪري، سواسٿ (تندرستي) وڌائي، سو ديوتا سڏبو آهي. پرماتما ديون جو ديو آهي، ڪري مهاديو سڏبو آهي.

(ب) ويد منترن جي ٻولي يا مضمون کي ديوتا چيو آهي. جنهن سمجهه ۾ اچي سو ئي ويدڪ ٻولي ڀاشا [اصطلاح] ۾ ديوتا آهي.

(ب) جيو آتما سدائين ڪرم ڪندو ٿو رهي. سنڌس ڪئي ڪرم وڇار پروڪ ۽ ايا سوياوڪ (پنهنجو پاڻ اندر ئي اندر) ٿيندا ٿا رهن. اوڻاٽ ڪيان جو لاڳاپو ڇهن شين سان آهي. (١) ديش (استان) (٢) ڪال (وقت) (٣) شڪتي (٤) آتما (٥) وڇار پروڪ ڪرم (٦) سوياوڪ ڪرم.

هيٺيون ڇهه ڪارڪ شاسترن ۾ ڇهه آڌيڪ ديوتائون مڃين جن پدارٿن ۾ سمائجي ٿا وڃن:

(١) اڌ ڀوت (وڏا جوڙ جايون)، آڪاش گرم ڪولي، گرهن، وايو منڊل، انترکش (هوا ڪائي مٿون ياگو آڪاش جو)، سورج، آڪاش ورشي جا ڪرڻ، چنڊ ۽ تارن ۾ اچي ٿا وڃن، جاڪاڻ ته ديش لاڳاپو آهي ديش سان.

(٢) آڌيه (سال جا پارٽن مهينا) سمبنڌ ٿا رکن ڪال سان.

(٣) بهني يا ماڌ (ديوي) سنسار ۾ ڪم ڪندڙ شڪتيءَ جو قالو آهي.

(٤) پارهن رڌ و جي چهل آهن، ان مان هڪ رڌ اسانجو جيو آتما آهي.

(٥) پرجاپتي يا يگيه آهي وڇار پروڪ ڪرم ڪرڻ جو ڪالو.

(٦) پارهن رڌ ون منجهان هڪڙو آتما ڪئي پالي جي ڏهه پراڻ بين ٿا سي آهن شرير اندر سوياوڪ ڪم ڪندڙ جيون شڪتيءَ جون ڪريائون.

يگيه ڇا کي چئجي- پهرين تعظام پوڄا ٻيو اديوگ سان ڪهين ٻه پرڪار جي ڀلي ڪر ڪرڻ، هون کي وڌائڻ، سنسار کي لاڀ پهچائڻ، پوڄا ٻ ٽوڪ پر، جو سهو ڏئي، سو يگيه ٿو ڪري.

(٣) اوتار واد

اوتار واد مورتي پوڄا جو مول- هن ستيه سماس ۾ سڌ ڪيل آهي ته ايشور سدائين نراڪار آهي ۽ نراڪار ووپ ۾ ئي سنڌس اپاسنا ٿي ڪئي. انهي آڌر سان ڏرهي چوندا آهن ته ايشور ڪڏهن ڪڏهن اوتار* به ٿو وٺي. اوتار وٺڻ ڪري ساڪار (مورتي

* اوتار شبد سنسڪرت ڀاشا جو آهي. سنڌيءَ ۾ اوتر آهي لهڻ، جنم، جسم وٺڻ.

ستين سماس تي تهمتون

(١) ساڪار آڪشيپ

جڙتو پرماڻ؟ ڪي ماڻهو آڪشيپ ڪندا آهن ته سوامي ديانند "ستيارٿ پرڪاش" ڪي ڪٿي جڙتو پرماڻ ڏنا آهن. ان لاءِ هيٺيان مثال پيش ڪجن ٿا جيئن :—

وشي ديانند لکيو ڪٿي ڪو جڙتو پرماڻ ڏنو آهي ۽ ڪٿي ڪهڙو ويد منتر جو من گهڙت ترجمو ڪيو آهي. آچاريه پاڻ پرڻان ۽ ٻيو مطلب ڪي ٿي ڏيکارڻ ۾ ڪندا آهن. سو ٻن پستڪ پڙهي جڏهن ڪو ماڻهو پهچو ڳولڻ لڳو ته وقتي، ته هو ڪو سو وارو ڳولي پستڪ پهچي اڳيان ڪونه لڌو وڃي. تنهنجو اهو ترڪي ته ڪتاب مان ورق ڦاڙيو هو ڇهجي، پرلي ۾ درج نه ڪيو، شايد ان ڪي ڇيندڙ ماڻهو چوندا آهن ته اِن جڙتو پرماڻ ڏنو. ان جي پستڪ کي ٽا ان اپرالي ڪي وڏن ڪندڙ پاڻ پهچي پستڪ ۾ ڏنو آهي ته اهو آڪشيپ سو ٽا آندو آهي.

پر ته ڪيترن پستڪن ۾ ساڳيو پد [عبارت جو ورق] لڌو آهي، جنهن ڪري آهيا ۾ پيدا ٿيو آهي.

ٻيون ته ڪتابن ڪتابن موجود نه هئڻ ڪري غلطيءَ وچان هڪ پستڪ جو ٻئي پستڪ جي نالي تي درج ٿي ويو آهي. پر ان ڪري به ستيارٿ ۾ پيدا ٿيو آهي.

اهڙيون ڪيترن مرڪبن آچاريه جي لکيل پستڪ ۾ آهن ۽ وشي ديانند جي پستڪن ۾ به ڪٿي ڪٿي ٿيون آهن. آڪشيپ ڪندڙ اهڙو نمونو ٿا ڏين ڪن. اسين ته ستيارٿ ڏيکي آهي ڳالهيون سڀ ڪندا سون.

پهريون ڌرشٽانت:— پهريون:— ستين سماس ۾ ويدانتين جي ٻئن مهاواڪيه جي آلوچنا ڪندي وشي ديانند عبارتون ڏيئي اپنشد جو ڪري لکيو آهي:—

क आत्मनि तिष्ठन्नात्मनोऽन्तरोयमात्मा न वेद यस्यात्मा शरीरम् । इत्यादि

شڪا ڪندڙ ٿا چون ته اهو وچن برهدارڻيڪ اپنشد جو آهي ٻي ڪو ڪجهه ملائي ٿا چون ته برهدارڻيڪ اپنشد ۾ ٻيو هڪ اکر جي ڦير سان ساڳي جو ساڳيو منتر موجود آهي. ان ڪري انهي "آتما" شبد جي استان تي "گيان" شبد پيل آهي. مگر شتپٿ براهمڻ ۾ ته اهو ساڳيو منتر اکر به اکر آهي ۽ انهيءَ ڳالهه جي پٺتي پاڻ ستيارٿ پيڪڙيو سرگوايو جو پرمان ۾ ڪٿي آهي. پالڪو! ڏسو ته ڪوڙي ته علطي شڪا ماڻهو ٿا ڪري.

ٻيو ڌرشٽانت:— ويو 'श्रीविशी च विष्णुः चिदिपेदस्तु' وارو وچن رشي ديانند "سنڪشيپ شاريرڪ" ۽ "شارپرڪ ڀاشيه" جا ڪري لکيا آهن. شڪا آهي ته انهن ڪرنٿن ۾ اهي شلوڪ ڪونهن. ٺيڪ، ڪهڙو! پر انهن ماس قاضي وارو وچن "سرو ٻيهر آچاريه" جن ۽ ٻيو وارو "الروتيا اپنشد جو آهي ۽ انهي ٻئي ويدانتين لاءِ پرماڻ ڪرڻ لاءِ آهي" ڏسڻ ۾ تو اچي ته سوامي جن اهي وچن ڪهڙن هٿ لکيل ڪرنٿ پرلوڪ يا ڪٿيءَ ڏنا هئا.

جي وزن]، ۽ "شڊج" ‡ آدي ۽ اُداتم [مٿيون] انوداتم [هيٺيون] سُرن * جي ڳالهه انوسار ڳائڻ جي آدي چندن جي [آد سرشٽيءَ ۾] شاهد جي سروڄ [ڪامل علم واري پرماتما] کان سواءِ ٻي ڪنهن کي به سامرٿ ڪونهي، جو اهڙي پرڪار جو هرڪنهن ودّيا سان ڀريل شاستر ٺاهي سگهي. هاڻ ويدن جي ابهياس کان پوءِ رشين منين وياڪرڻ [گرامر]، نرڪت [شبد وديا]، چند آدي [شعرن جي وزن] وغيره جا گرنٿ ودياڻن جي ٻڌائڻ لاءِ ٺاهيا آهن.

جي پرماتما [آد سرشٽيءَ ۾] ويدن کي نه پرڳٽ ڪري، ته ڪير ڪو ڪجهه به ٺاهي نه سگهي. تنهنڪري ويد پرمتو [ڪلام الاهي] آهن. انهيءَ انوسار سڀ هرڪنهن کي هلڻ گهرجي. جي ڪو پڇي ته انهن ۾ ڇا آهي ته جيئن مٿي لکيو آهي تيئن اسانجو مت [اعتقاد] ويد آهي. ارٿات اسين اُن کي ئي سچو مڃون ٿا جيڪي ويدن ۾ چيل آهي.

اڳتي سرشٽيءَ [دنيا جي پيدائش] جي وشيه لکندا آهيون. هيءُ ايشور ۽ ويد جي وشيه ۾ ٿورو وياکيان ڪيوسون.

شريمد سوامي ديانند سرسوتيءَ جو رچيل ستيارٿ پرڪاش سنڌو ڀاشا سان سيڳاوتل ستياوت پرڪاش جو ستون سملاس ايشور ۽ ويد وشيه جي سمبنڌ ۾ پورو ٿيو.

---

‡ "شڊج" کي سنڌيءَ ۾ شڙج يا کرج ڪري لکندا آهن. هيءُ هندو راڳ ودّيا جي سرگم يا گمٽ (GAMUT) جو پهريون اکر آهي. جئين ووڪي اُنڪي ڇولون انڪ ۾ ٿا لکون، شڊج شبد جي معنيٰ آهي ڇهن مان پيدا ٿيل. ڇاڪاڻ ته نڪ ۾ ... ڇهن حصن ... ٿي، ... ليڪن ته شڊج جو آواز مور جي آواز سان مشابهت ٿو رکي.

* سُر ٽن پرڪارن جا آهن — اُداتم उदात्त مٿي چڙهندڙ، انوداتم अनुदात्त هيٺ لهندڙ ۽ سورت स्वरित وچولو.

پرشن:- سنسار ۾ ويدن ۽ ويدن جي اوپويد پاڻي [جدا جدا جون] ڪي ڪي شاکا سمجهندا آهن.

اتر:- ٿورڙو وچار ڪجو ته سڀ پرتدي ته سمورين شاکائون آشولايِن آدي رشين جي ڪالن کي پرسڌ آهن ۽ [ان جي ابتڙ] منتر سنهتائون پرميشور جي ڪالي سان پرسڌ آهن. جنهن ته اسين چئون ويدن کي پرميشور ڪرت تا سمورن ساڳيءَ ريت آشولايِن آدي شاکائن کي به تن ان رشين جون [جن جي ڪالي کي اهي پرسڌ آهن] ڪاليل تا سمجهون. پر ٻيءَ سڀئي شاکائن ۾ منترن جي پرتيڪ [پهرين پد] رکي ڪري وياکيا ڪيل آهي، جهڙيءَ ريت تتريه شاکا ۾ [redacted] آدي پرتيڪ رکي وياکيا [تشريح] ڪيل آهي. [ان جي ابتڙ] ويد سنهتائن ۾ ڪنهن [منتر] جي پرتيڪ نه رکيل آهي. ان ڪري [سڀ ٻيون] نه پرميشور ڪرت چارئي ويد مول [اصلي] ورڇ آهن ۽ آشولايِن آدي سمورين شاکائون [شاخون] رشين منين جون ڪاليل آهن ۽ نه پرميشور جون. جي ان وشيه جي وڌيڪ وياکيا ڏسڻ چاهيو، سي "رگوير آدي ڀاشيه ڀومڪا" ۾ ڏسي سگهن ٿا.

جهڙيءَ طرح ماتا پتا پنهنجي سنتان کي ڪرپا دوشٽي ڪري سڌن اتي ڪا چاهين، تيئن ئي پرماتما به سڀني ماڻهن تي دِيا ڪري ويدن کي پرڪٽ ڪيو ته ان کان ماڻهو [ماڻهو] اوديا اندڪار ۽ ڀرم جال مان نڪري. ودِيا ۽ وگيان روپي سورج کي پراپت ڪري، اتم آنند ۾ رهن ۽ ودِيا ۽ سک جو واڌارو ڪندا رهن.

ويد اوناشي آهن:- پرشن:- ويد نتيه [غيرفاني = هميشه لاءِ] آهن يا انتيه [فاني = ڪنهن خاص وقت لاءِ]؟

اتر:- نتيه! ڇاڪاڻ ته پرميشور جي نتيه هئڻ ڪري سندس گيان آدي گڻ به نتيه آهن. نتيه پدارٿن جا گڻ [صفتون]، ڪرم [فعل] ۽ سڀاءُ [فطرت] به نتيه رهندا آهن ۽ انتيه پدارٿن جا انتيه.

پرشن:- ڇا هي پستڪ [ويد گرنٿ] به نتيه آهن؟

اتر:- نه! ڇو ته پستڪ جا ورق ۽ مس جا نهيل پستڪ نتيه ڪٿان ٿي سگهندا؟ باقي انهن شبد، ارٿ ۽ [سنبنڌ] سڀيئي آهن، سي نتيه آهن.

پرشن:- [اوهين چوندا آهيو ته] ايشور انهن رشين کي گيان ڏنو ۽ [پوءِ] ان گيان سبب انهن ويد بڻايا ورتا؟

اتر:- ○ گيان [علم] گيه [جاڻڻ جوڳ] کان سواءِ ٿيو ٿي. گايتري آدي ڇندن [نظم

○گيان ان پرڪار جو آهي، هڪ آهي جو اندرين جي ذريعا ملي، جنهن کي اِندرين گيان ٿو سڏجي. جنهن ۾ روپ، رس، گند آدي جو گيان، ٻيو آهي ودِيا گيان جو بڌيءَ سمجهان ٿو ملي. جنهن ۾ روپ رس کي ڏسي آن جي هو [پدارٿ] جي سڌ پوڻ جنهن ۾ اهي گڻ موجود آهن.

اُتر — * سنهتا ڀڱ جي آرڻيڪ ۾ ؟ [هر ڪنهن] اڌياءِ جي سماپتيءَ لاءِ براهمڻ ڪال ڪان وٺي ”ويد“ شبد لکيو آيو آهي. [البت اُپنشد] براهمڻ ڀڱ جي آرڻيڪ يا اڌياءِ جي پڇاڙيءَ ۾ ڪٿي ڪٿي [”ويد“ شبد] لکيل ڪونهي، ورتي نرڪت ۾ لکيل آهي ته:-

इत्यपि निगमो भवति । इति ब्राह्मणम् ॥ [निरु० अ० ५ । खं ३ । ४]

[ارٿ — هتي ”نگم“ لفظ ويد جو وچن آهي. هتي براهمڻ جو. نرڪت ۵-۳-۴]□
اشٽاڌيائيءَ ۾ لکيل آهي ته:-

छन्दोब्राह्मणानि च तद्विषयाणि ॥ अष्टा० ४-२-६६ ॥

[ارٿ — ڇند ۽ ○ براهمڻ ۽ انهن جون وشيون. اشٽاڌيائي ۴-۲-۶۶] هي ٻئي [وشيءَ جو] سوتر آهي.

انهيءَ مان پڌرو آهي ته ويد منتر ڀاڱي ۽ براهمڻ وياکيا ڀاڱو آهي. ان [وشيءَ] ۾ جي رڌيڪ ڏسڻ گهرن، سي منهنجي لکيل ”رگويد آدي ڀاشيه ڀوميڪا“ ۾ ڏسي وٺن. اتي سڀ لکيل آهي ته ڪيترن ئي پرمانن جي ورڌ ڪهڙو ڪري ٿي؟ [ڇو ته ڏيکاريل] ٻنهي وچن ڪي لکيو سگهي! ان وچن کي سچي معنيٰ ڪري ويد ڪڍڻ ۾ مناسب [آد سرشٽيءَ ۾ ڏٺل] سڀ لئي نه سگهندا. جاڪاڻ ته براهمڻ گرنٿن ۾ ڪيترن ئي رشين مهرشين ۽ راجائن وغيره جا اتهاس لکيل آهن، اتهاس جنهن ڪنهن جو به هجي سو سندس جنم کانپوءِ ئي لکيو ويندو آهي؛ ڪرڻ آڪار ۾ سندس جنم کانپوءِ ايندو آهي. ويدن ۾ ڪنهن جو اتهاس ڪونهي، مگر انهن شبدن جو پرلوڪ لئي آهي، جن مان علمي ڄاڻ وڌي ٿي، ڪنهن خاص منش جو نالو يا ڪنهن خاص ڳالهه جو پرسنگ ويدن ۾ آهي ئي ڪونه.

پرشن — ويدن جون شاکائون [شاخون] ڪيتريون آهن؟

اُتر — ٻارنهن سؤ ستاويهه.

پرشن — شاکا ڇاکي ٿو ڪوٺجي؟

اُتر — وياکيان کي شاکا ٿا ڪوٺين.

---

* ڪن جو ويچار آهي ته ويد جا ٻه ڀاڱا آهن، هڪ منتر يا سنهتا ڀاڱو، ٻيو براهمڻ ڀاڱو ۽ ٽيون اُپنشد ڀاڱو. مهرشي دياننداً جو چوڻ آهي ته رڳو منتر ڀاڱو ئي ويد آهي، براهمڻ ڀاڱو ۾ ويد جي وياکيا ۽ رشين جو اتهاس آهي. اُپنشدن ۾ ويد جي آلم وات واري منترن ڪنهي ڪوئي وڌيڪ لکيل آهي.

□ ان مان مهرشي دياننداً سڀ ٿا ڪن ته نرڪت جا ڪامينٽ ۾ ويد وچن ۽ براهمڻ وچن ۾ ڀيد ٿا سمجهن.

○ اُن مان سڀ ٿيو ته پاڻيني رشي به ڇند (ويد) ۽ براهمڻ گرنٿن ۾ ڀيد ٿا ڀانئين (سمجهن).

* وياکيان ۾ ڪوئي ورلي ڪتاب جن گرنٿن ۾ رشين وغيره جي نالن وارن جو وستار ڪيو ويو آهي، تنکي شاکا سڏيو آهي.

جنهن هيٺئين ۽ اسين اڻ پاڙهڪن (ودياڳرن) کان ٻڌجي ٿي ودوان ٿيون ٿا، تنهن پرميشور ۽ سرشٽيءَ جي آرنڀ ۾ انهن کان اڳيءَ آدي رشين جو گرو اوتاس سڪار پندڙ آهي. جنهن جو سڀني ۾ پرلیه ۾ ڪمان هئن ڪي نا ٿئي، تنهن پرميشور اهو ٿي. سندس ڪمان تنهن آهي، انهيءَ ڪري هيڪ سمجهو ته لفظ [سبب] کان سواءِ لفيڪ [سبب وارو] ارٿ [هن ۾ ستڪ (ثابت) ٿيو ٿي.

رشين ويدن جو ارٿ ڪئن سمجهيو؟

پرشن– ويد سنسڪرت ڀاشا ۾ پرڪاش آيا. اڳي آدي رشي سنسڪرت ڀاشا [اڳيان] نه ڄاڻندا هئا، پوءِ ويدن جو ارٿ انهن ڪئن سمجهيو؟

اتر– پرميشور سمجهايا. ڌرماتما، يوگي، مهرشي جڏهن، جڏهن، جنهن جنهن منتر جي ارٿ ڄاڻڻ جي اڇا رکي ڌيان ۾ ويهي پرميشور جي سروپ ۾ سماڌيءَ دوارا استر ٿيا، تڏهن، تڏهن، پرماتما کين ڪهرن منترن جا ارٿ ڄاڻايا. جڏهن گهڻن جي آتمائن ۾ ويد ارٿ جو پرڪاش ٿيو، تڏهن انهن رشين منين اهي ارٿ ۽ رشين منين جي اتهاس سان ملائي براهمڻ گرنٿ تيار ڪيا. برهما اوتاس ويد جا وياکيان (تفسير) گرنٿ هئڻ ڪري انهن گرنٿن کي براهمڻ [گرنٿ] ڪوٺيو ويو.

رشي ڪنهن کي چئجي؟

ऋषयो (मन्त्रदृष्टयः)........मन्त्रान्सम्प्रादुः ॥ निरु० [१ । २०]

[ارٿ– منتر کي ڏسڻ وارا ۽ .... منترن کي جڳيءَ ۾ سمجهڻ وارا رشي. ٿا سڏجن نرڪت ١–٢٠]. جنهن جنهن منتر جو درشن جنهن جنهن رشيءَ کي پهرين ٿيو، [ارٿاس] جنهن کان اڳي انهيءَ منتر جو ارٿ ڪنهن به ڪونه پرڪاش ڪيو هو ۽ جنهن ٻين کي پڙهايو [ارٿ] هن کي سڪار ڪيو هو، انهن انهن منتر سان اڄ تائين اُن رشيءَ جو نالو سمرتيءَ لاءِ لکيو ٿيو اچي، جي رشين کي منتر دٽا [منترن جا ڏسندڙ] ٿا سمجهن، سي مٿيا وادي آهن. هو ته [رکيو] منترن جا ارٿ پرڪاش [ظاهر] ڪندڙ آهن.

پرشن– ويد ڪهڙن گرنٿن جو نالو آهي؟

اتر– [رِگ] رگ، يجر، سام ۽ اٿرو جي منتر سنهتائن جو [نالو ويد آهي] ٻين جو نه.

پرشن– براهمڻ گرنٿ ويد نه آهن؟

मन्त्रब्राह्मणयोर्वेदनामधेयम् ॥

[ارٿ– منتر ۽ براهمڻ جو نالو ويد آهي،] هن ڪاتياڻن آديءَ ڪرت پرتگيا سوتر آديءَ جو [هو] ڪهڙو ارٿ ڪندا؟

---

* سنهتا (سن=چڱيءَ ريت + هتا=لاڀ پهچائيندڙ). منتر سنهتا جو ارٿ آهي سنسار کي لاڀ ڏيندڙ منتر. جنهن ارٿ مان اُهي ڀاڱو آهي ته ويد ڪنهن وشش جاتيءَ يا ديش لاءِ ڪينهن، جو پڙهندو ۽ عمل ڪندو، تنهن کي فائدو ڏيندا.

ڪاتياڻن رشي وياڪرڻ ودياجا مهان پنڊت هئا.

جا ٻئي به ديش جا ماڻهو پڙهي ۽ پڙهائي به مڪتي جي موجب سان سکي سگهن. اڪري ئي ته ايشور ٻئين ڪنهن ٻولي سان لاءِ ڪئي! ٻئين ڪنهن مول [سنسڪرت ڀاشا] اهي سڀني ڀاشائن جو مول پڻ آهي.

ويد ايشوري گيان آهن

پرشن - وڏ ايشور جاڻي ٻقابل آهي ۽ ته پتي ڪنهن جا، الله ڪهڙو پرماڻ ڏنو ڏيو؟

اتر - ايشور پوتر، سڀني وڏيائن کي جاڻندڙ، شڌ گيا ڪرم ۽ سڀاءَ وارو، ليا ۽ ڪاوي ٻ يالسو آڏي ڪئي وارو آهي. سو جنهن پستڪ ۾ ايشور جي گڻ، ڪرم، سڀاءَ جي انڪول ورڻن هجي، سو ئي ايشور جو ٻقابل آهي ۽ ٻه ڪو ٻيو، [آرٿاسد] جنهن [پستڪ] ۾ سرشٽي ڪرم [قانون قدرت]، پرتيڪش آڏي پرماڻن، سڌ پرشن ۽ پوتر آتمائن جي وهنوار جي ورڌ ٻه لکيل هجي، سو ئي پستڪ ايشور اڪت [ايشور جو چيل] آهي. ايشور جو گيان اڀرم آهي، جنهن پستڪ ۾ ڀرانتي رهيت گيان ٻقابل هجي، سو پستڪ آهي ايشور ڪرت، جهڙو پرميشور آهي ۽ جهڙو سندس سرشٽي ڪرم رکيل آهي، تهڙو ئي ايشور، سرشٽي ڪارڻ، ڪارج ۽ جيو جو ورڻن جنهن پستڪ ۾ هوندو ۽ جو [پستڪ] پرتيڪش آڏي پرماڻ وشئن جي انڪول هجي ۽ شڌ آتما جي سڀاو جي ورڌ ٻه هجي، سو ئي پرميشور جو چيل پستڪ [سنت گرنٿ] آهي [سچي] ڳالهين کي پورا ڪندڙ ويد [آي] آهن ۽ ٻه ٻيا ڪم لسه ٻائيبل قران آڏي! انهن ۽ چوڏهين سملاس ۾، انجيل ۽ قران جي وشيه ۾ ان ڳالهه کي کولي ورڻن ڪبو.

ويد سڀ وديا جو ڀنڊار - پرشن - ويد جي ايشور وٽان هئڻ جي ڪجهه ٻه ڪهڙو ٻه آهي، جو ٻه هنش لوڪ ڏيري ڏيري گيان وڌائي پوءِ پستڪ ٻه ٺاهي سگهن ٿا؟

اتر - ڪڏهن ٻه ٺاهي سگهندا! ڇاڪاڻ ته ڪارڻ [علت] کانسواءِ ڪارج [معلول] جي اتپتي [پيدائش] ناممڪن آهي. جهنگلي ماڻهو سرشٽيءَ کي ڏسندي رهندي ٻه ٿيسن ودوان ٿيا ٿين، جيسين ڪا ڪين ڪو سيکاريندڙ ٿه ملي. [سرشٽيءَ جي آد جي ڳالهه ته ڇڏيو پر] هينئر ٻه ڪنهن ڪين پڙهائيا ڪري ودوان ٿئو بڻجي. سو جي پرماتما انهن آد سرشٽيءَ جي رشين کي ويد ٻه پاڙهي ها ۽ آهي انهن کي ٻه پاڙهين ها، ٻه لوڪ اودوان ئي رهجي وڃن ها. مثال لاءِ ڪنهن ٻار کي جنمڻ کان ڪنهن اڪيلي استان، اودوان يا پشن سان گڏ رهائيو ته هو اهڙو ئي ٿي پوندو. انهيءَ جي ٿاٻيءَ [لاءِ] جهنگلي ڀيل آڏي مثال آهن. جيسين آريه ورت ديش مان سکيا [تعليم] ٻه ويئي، تيسين مصر، يونان ۽ يورپ ديش جا ماڻهو ڪا به وديا سکي ٻه سگهيا ۽ جيسين يورپ جا ڪولمبس آڏي لوڪ آمريڪا ٻه ويا، تيسين اهي ٻه هزارين ورهين کان موروثي اوناسه وديا هيٺ ٿيا رهيا ۽ پر پوءِ هنگيءَ سکيا ملڻ ڪري ودوان بڻجي پيا. ساڳي نموني سرشٽيءَ جي آرنڀ ۾ پرماتما کان وديا ملڻ ڪري ئي ان کان پوءِ سڀي ودوان انهن ٿيندا آيا.

رکو ٿين کي سمجهائڻ لاءِ آهي. پرميسور نراڪار ۽ سرو ويا پڪ ۽ سڀني جي اندر موجود هئڻ
ڪري، پنهنجي ساري ويد ودِيا جو اُپديش جيو آتما ۾ پرڪاشت [ظاهر] ڪري ٿو ڇڏي،
ڪتابن ۾ لکيل ڪو منش پنهنجي مکَ سان اُچاري [سرشٽيءَ جي آد ۾ پرماتما جو ڏنل ويد اُپديش]
ٻين کي ٻڌائيندو آهي، انڪري اِهو دوش لڳو اچي سگهي.

ويد ڪهڙن رشين جي آتما ۾ پرگهٽ ٿيا

پرشن- [پرماتما] ڪنهن ڪن جي آتما ۾ ويدن جو پرڪاش [پرگهٽ] ڪيو؟
اُتر- अग्नेर्ऋग्वेदो वायोर्यजुर्वेदः सूर्यात्सामवेदः ॥ शत० ११ । ४२ । ३ ॥
[ارٿ] سرشٽيءَ [رچنا] جي آد ۾ پهرين پرماتما اگنيءَ، وايو، آدتيه ۽ انگرا، انهن
[چئن] رشين جي آتما ۾ هڪ هڪ ويد جو پرڪاش ڪيو. [شت پٿ براهمڻ ١١-٤-٢-٣]
پرشن- यो वै ब्रह्माणं विदधाति पूर्वं यो वै वेदांश्च प्रहिणोति तस्मै ॥ श्वेताश्व० अ० ६ मं १८ ॥
هن ۾ [شويتا شوتر] اُپنشد جو وچن آهي. اُن انوسار ته [سڀ کان پهرين] برهما جيءَ جي
هردي ۾ ويدن جو اُپديش ڪيل آهي. پوءِ اگنيءَ آديءَ جي آتما ۾ ڪيئن ٿا چئو؟
اُتر- برهما جي آتما ۾ اگنيءَ آدي رشين دوارا [پرماتما ويد] استاپن ڪرايا ڏسو منو
مهراج ڇا لکيو آهي:-
अग्निवायुरविभ्यस्तु त्रयं ब्रह्म सनातनम् । दुदोह यज्ञसिद्ध्यर्थमृग्यजुः सामलक्षणम् ॥ मनु० [१ । २३]
[ارٿ] پرماتما آد سرشٽيءَ ۾ ماڻهن کي اُپن ڪري، اگني آدي چئن مهرشين دوارا
چارئي ويد برهما کي پراپت ڪرايا ۽ اُنهيءَ برهما اگنيءَ، وايو، آدتيه ۽ انگرا کان [سکيا
وٺي] رگ ويد، يجرويد، سام ويد ۽ اٿروويد جو گرهڻ ڪيو.
پرشن- انهن چئني ۾ ئي [ويد] ويدن جو پرڪاش ڪيائين ۽ ٻين ۾ نه؟ انهيءَ ڪري
ته ايشور پکشپاتي سڏجي ٿو.
اُتر- اُهي ئي چار سڀني کان وڌيڪ پوتر آتما هئا. ٻيا اُنهن جهڙا [پوتر] نه هئا.
اِن ڪري [پرماتما] پوتر ودِيا جو پرڪاش انهن ۾ ئي ڪيو.

ويد سنسڪرت ٻوليءَ ۾ ڇو پرگهٽ ڪيائين؟

پرشن- ڪنهن ديسي ڀاشا ۾ ويدن جو پرڪاش نه ڪري [ڇوڙي] سنسڪرت ۾ ڇو ڪيائين؟
اُتر- ڪنهن ديس جي ڀاشا ۾ پرڪاش ڪرڻ ڪري ايشور پکشپاتي ٿي پوي ها، ڇاڪاڻ
ته جنهن به ديش جي ڀاشا ۾ پرڪاش ڪري ها ته اُن جي [ماڻهن کي] ويدن جي پڙهڻ
پڙهائڻ ۾] سهنج ۽ ٻين ديشن جي ماڻهن لاءِ ڏکيائي ٿئي ها. انڪري سنسڪرت ۾ ئي
پرڪاش ڪيائين، جا ڪنهن به [وشيش] ديش جي ڀاشا ڪانهي ۽ ويد ڀاشا ٻين سڀني
ڀاشائن جو ڪارڻ آهي [اُن ئي] ۾ سڀني اُٿيون ويد مان نڪتيون آهن، انڪري [سو]
اُنهيءَ [ويد ڀاشا سنسڪرت] ۾ ئي ويدن جو پرڪاش ڪيائين. جيئن ايشور جي پرٿوي
آدي رچنا سڀني ديش ۽ ديشواسين لاءِ هڪجهڙي [ڪمائتي] ۽ سڀني هنرن ۽ ڪاريگريءَ
جو ڪارڻ آهي، ساڳيءَ ريت ايشوري وديا [علم الاهيءَ] جي ڀاشا به اهڙي ئي هئڻ کپي،

جي پراڻين ۾ مان وشيش سک ملي، اهڙي [پدارٿ] جي لڳندي آهي. ايشور پرڪاش ڏٺي ٿي ٿي سگهندي جڏهن ايشور ۽ وشيش ڪو پدارٿ نه هجي يا ڪاڻس ڪا وستو الڳ هجي. ڀاڳ پوري سک وارو عقل ڪري سک جي اُپلٻڌي ٿي سگهي ٿي، ان ڪري ايشور پرڪاش جو عقل نه استعمال آهي ۽ هاڻ ان ۾ اڪيلو آهي. [پرميشور پر] سڀني پرڪاشن جي ودِيا جو ڏرشن [موجودگي] ۽ ساري سرشٽيءَ جي ٻڌايا [جي شڪتيءَ] کي اڪيلو ٿو چئجي، اهڙي طرح ويد منجهان نه سچائي ماڻهو وستار پرووڪ [تفصيلوار] سمجهي سگهندا. جيئن ٿوري ۾ ايشور جو ورتن پورو ڪري ايڪي ويد وشيه تي ٿا لکون

यस्मादृचो अपातक्षन् यजुर्यस्मादपाकषन्। सामानि यस्य लोमान्यथर्वाङ्गिरसो मुखम्।
स्कम्भं तं ब्रूहि कतमः स्विदेव सः॥ अथर्व १० । २३ । ४ । २० ॥

ايشوري ڪهڙا ويد؟ پرشن- جنهن پرماتما دوارا رگ ويد، يجرويد، سام ويد ۽ اٿروويد پرڪاش ڪيا آهن سو ڪهڙو ديوتا آهي؟

اُتر- جو سڀني کي اُتپن ڪري ڌارڻ ڪري رهيو آهي، سوئي پرماتما آهي [جنهن] چارئي ويد پرگهٽ ڪيا آهن] ڏسو:-

स्वयम्भूर्याथातथ्यतोऽर्थान् व्यदधाच्छाश्वतीभ्यः समाभ्यः॥ यजु० ४० । ८ ॥

[يجرويد ٤٠-٨ ۾ آيا ڪيل آهي ته] جو سويمڀو [پنهنجو پاڻ اُتپن ٿيل] سرو وياپڪ، شُڌ سناتن، نراڪار پرميشور آهي، سو سناتن جيو روپ پرجا جي ڪلياڻ لاءِ ٺيڪ ٺيڪ سڀني ويد دوارا سڀني ودِيائن جو اُپديش ڪندو آهي.

نراڪار پرماتما ويد اُپديش ڪيئن ڪيو؟

پرشن- اوهين پرماتما کي نراڪار ٿا مڃيو يا ساڪار [شڪل وارو]؟

اُتر- نراڪار ٿا مڃيون.

پرشن- جي نراڪار آهي ته مُک [وات] کانسواءِ ويد ودِيا جو اُپديش ۽ اکرن جو اُچارڻ ڪيئن ڪري سگهيو هوندو؟ ڇاڪاڻ ته اکرن جي اُچارڻ لاءِ تارون آديءَ* اسٿان ۽ جيڀ جو پريتن ضرور هئڻ کپي.

اُتر- پرميشور سرو شڪتيمان ۽ سرو وياپڪ هئڻ ڪري جيون کي پنهنجيءَ وياپتيءَ [وياپڪ هئڻ] سان اُن ويد ودِيا جو اُپديش ڪري ٿو ڇڏي، تنهن واتُ وغيره جي ڪا گهرج ڪانهي. وات ۽ جيڀ سان اکرن جو اُچارڻ پاڻ کان ڀن [نرالي] کي سمجهائڻ لاءِ ڪيو آهي ۽ نه پاڻ لاءِ، ڇو ته وات ۽ جيڀ جي هلائڻ بنان ئي من ۾ گهڻن اکرن جو وچار ۽ شبدن جو اُچار ٿيندو رهندو آهي. ڪنن کي آڱرين سان بند ڪري ڏسو ته وات، جيڀ، تارون وغيره اسٿانن [جي ڪم ۾ آڻڻ] کانسواءِ به ڪيئن ته شبد ٿي رهيا آهن. اهڙيءَ ساڳي طرح انترياميءَ روپ سان [پرماتما] جيون کي [ويد] اُپديش ڪيو آهي. اُچار ڪرڻ جي گهرج ته

* جدا جدا اکر وات جي جن جن هنڌن مان ٿا نڪرن. क، ख، ग، घ، ङ گلي مان ٿا نڪرن، च، छ، ज، झ، ञ تارونءَ منجهان - ट، ठ، ड، ढ، ण جهڙن منجهان وغيره

ڪمان ۽ ٻه الڳ الڳ نٿا ٿي سگهن ۽ سو روپ الڳ ظاهر ڪري ڏيکارڻ به ڪنهن کان نٿو ٿي سگهي. اڄ ڪلهه جيئن ويدانتين جي ڏهرشتي ۾ ڪاٺ ۾ ماڻهوءَ سمان انوميت لڳائي ٿي ڏسڻ ۾ اچي ٿي، ۽ الڳ ڪندڙن کي ڪلپنا ڪري ٻيهر پنهنجي ذات ۾ اچي ٿي. ڪرڻ سان پدارٿ ڪرڻ جهڙو ٿو ڏيکاري سگهجي [سڪني ڪلپنا جو مطلب] نرگڻ [سڪني ڪلپنا جو مطلب] الڳ [انوميت لڳائڻ]، ۽ ويدڪتي ريتي [الڳ ڪندڙ گڻ]، سادرشيه [سمجهه واري] ۽ نرگڻ [ورودي گڻ] ۽ شرش ياءِ [خاص پنهنجي خاصيت] نه هجي.

پرشن- پرميشور سگڻ آهي يا نرگڻ؟ اُتر- ٻئي آهي.

پرشن- ڀلا هڪڙي هنڌ ٻه ڳالهيون ۽ ڳالهيون ورڌي سگهنديون آهن؟ ساڳي پدارٿ ۾ سگڻتا ۽ نرگڻتا [ٻئي ورودي گڻ] ڪيئن رهي سگهندا؟

اُتر- جيئن جڙ [پدارٿ] جا روپ آدي گڻ آهن ۽ چيتن جا گيان آدي گڻ جڙ ۾ ڪونهن ان چيتن ۾ اڇا آدي گڻ آهن ۽ روپ آدي جڙ جا گڻ نه آهن. تنهن ڪري:-

"यद्गुणैस्सह वर्तमानं तत्सगुणम्" "गुणेभ्यो यन्निर्गतं पृथग्भूतं तन्निर्गुणम्"

[ارٿات] جو گڻ سميت آهي سو "سگڻ" ۽ جيڪو گڻ کان سواءِ آهي سو "نرگڻ" ڪوٺبو آهي. پنهنجي پنهنجي سڀاوڪ گڻن سان گڏ هجڻ ڪري ۽ ٻين ورودي گڻن کان الڳ هجڻ ڪري هرڪو پدارٿ سگڻ ۽ نرگڻ آهي. ڪڏهن به ڪو پدارٿ ڪونهي جنهن ۾ نرگڻتا يا ڪيول سگڻتا هجي، ساڳي پدارٿ ۾ سدا سگڻتا ۽ نرگڻتا ٿي رهي. ساڳيءَ ريت پرميشور پنهنجي اننت گيان بل وغيره گڻن سميت هجڻ ڪري سگڻ [ٿو سڏجي] ۽ روپ آدي جڙ جي ۽ دويش آدي جيو جي گڻن کان رهت هجڻ ڪري نرگڻ ٿو سڏجي.

پرشن- سنسار ۾ نراڪار کي نرگڻ ۽ ساڪار کي سگڻ ڪوٺيندا آهن. ارٿات جڏهن پرميشور جنم نٿو وٺي تڏهن نرگڻ ۽ جڏهن اوتار وٺي ٿو، تڏهن سگڻ سڏبو آهي.

اُتر- اها ڪلپنا رڳو اگيانين ۽ اوديا وارن جي آهي. جنهن وديا ڪانهي سي پسون جيان اهڙو سٿو بڪندا رهندا آهن. جيئن سنپات [سر سامي] جي تپ وارو ماڻهو ڪجهه جو ڪجهه بڪندو آهي، تيئن ئي اوديا وارن جي چوڻ يا لکڻ کي وڏوان سمجهو ڪين.

پرميشور نه راڳي نه تياڳي

پرشن- پرميشور راڳي [موهه وارو] آهي يا ورڪت [تياڳي]؟

اُتر- نه راڳي آهي نه تياڳي. راڳ [موهه] پاڻ کان ٻئي اُتم پدارٿن ۾ ٿيندو آهي. پر سڀ پدارٿ پرميشور کان اُتم ڪين اهڙي آهي ۽ لڀڻ ٿي اُن ۾ راڳ جو مطلب ٿي سگهي ٿو. ۽ ورڪت جنهن آهي اُن کي جو پراپت ٿيل پدارٿ کي ڇڏي ڏئي. پر ايشور (سرو) ويآپڪ هجڻ ڪري ڪنهن به پدارٿ کي ڇڏي نٿو سگهي، تنهن ڪري (پرميشور) ورڪت نه ڪوٺبو.

ايشور ۾ اڇا ڪانهي- پرشن- ايشور ۾ اڇا آهي يا نه؟

اُتر- (جهڙي اڇا اوهين ڪريو ٿا سمجهو) تهڙي ڪانهي. ڇاڪاڻ ته اڇا به اپراپت اُتم ۽ جنهن

هيءَ پرهماوليڪ جو روپ آهي. [آرمڪ] جو پرهم ۽ جيو پر لوڪ ۽ پيدا ڪندو [سمجهيل] سو ذهن لکيندو، چاڪاڻ ته پڻ [منڊا] ۾ ٻاهر ۾ ٿيندو آهي.

+ اتر - [ان جو] اهو ازڪ آهي؛ ڪونه. [ان جو سڄو آرمڪ هيءَ آهي] ۽ جو جسم پر ممڪوڙ کي ته مهيندو آهي الوانڪس جنهن ڪڪ ته پش ڀيا جڳائي پر پرهين [محدود] آهي ڪل مهيندو، ٻاڻ [ٻاڻ] سڌائي. اڪيا ۽ ڪل ڪڙم سياه جي ووڙ [علم] ڪندو، يا جنهن ٻئي معنيٰ سان وٺي وڪندو، ڪيهڪي پڻ پرايمت ٿيندو. ڇو؟ چاڪاڻ ته دوليه پڌيءَ جڪري [ايانيءَ] جي ڪيان ڪڙي] اولائب [اٿس سڄوڪ ڪري] ته ايدور سان مهيجو ڪسو سهڻي ڪوائي، يا ڪنهن ماڻهوءَ کي چورڇ ڪري ته آٿا لوڪي ڪين جيڙو لو سمجهان ۽ لون مون کي مجهه ته ڪري سگهندي يا ڪنهن کي هاٿي پهچائڻ يا دک ڏئڻ ڪري ٿي پين ڪان پڻ لهندو آهي [ته مثال اجهي ته مون ڪان ونو ولن] ته ڀتي هر پرڪار جو اوروت [مطالعي] آهي. اٿي [ايانيءَ هولڊي ۽] اڪيا آهي. جئن ڪري چاهي ته ڍيو دسه، پڪم دسه ۽ وشلوه [ٿيو] هڪ آهي، ان جو ايمراه ته اهي اورڌ [هڪ ٻئي جي پرهلاد ۽ هر عيال] آهي. وروڌ ته رهڻ ڪري سک ۽ ورود هئڻ ڪري دک پرايمت لوڪي.

¹ پرهم ۽ جيو اڻاڌي ٻئي آهن - پرشن - جا پرهم ۽ جيو سدا هڪ ٻئي کان الڳ رهندا آهن يا هڪڙا ٻئي ڪڏهن هڪ ٿي پوندا آهن؟

اتر - هنجو اتر سڄو اڳي ئي ڏنو ويو آهي. پر ساڌوجه [هڪ جوڙن ڳڻين] ۽ اٿوه پيار [اتوه اڳاٽي] ڪري [جيو ۽ پرهم] هڪ ئي آهي. ساڳيءَ ريت موريت ڪ روڻ [شڪل وارا پداريه] جو هواهري ته آڪاش ڪان ڪڏهن به الڳ ته رهڻ واري [ساڌوجه ڪڻا اتر سان] آڪاش سان اپڪيا پر آهي، ان جيءَ اڄ [آڪاش جي وير [وياپڪ] سو ڪهڙو اورو ڪ [ڏيڻ پر ڪس اجڻ جوڙي] الڳ آڌي ڪان ڪري ۽ شڪل وارن شين جي پوجڻ [سيما واري] ته وشڻو [ڏيڻ پر اجڻ جوڙي] ليڪي ۽ ايڌرجه [پروڌي ڪيا] ڪري [آڪاش ۽ شڪل وارن شين] پڻ ٻڌل آهي، جنهن پراڪري آڌي پداره آڪاش کان ڪڏهن به جدا ٿيا رهن، جيوڙ اتوه اڳاٽيو اٿي، اڙ ڪاتب اورڪاش [جاه] ڪان شڪل وارو پدارٿ ڪڏهن به الڳ رهي ٿو سگهي ۽ سورو به جي سمپان ڪاڻس ٿي جڙيل سان ممجهيس پر اهڪيا [جدائي] ته آهي. ساڳيءَ ريت پرهم جي وياپڪ هئڻ ڪري جيو ۽ پراڪري آڌي پداريه ان کان الڳ ڪڏهن ۽ ڪڏهين ورتي سووروپ ڪري هڪ ٿي آهي، جئن گهر ٺهڻ کان اڳي ان ۾ هنڌن پر مٽي ڪاٺيون ۽ لوهه آڌي پدارٿ آڪاش پر ٿي رهندا آهن، ۽ گهر ٺهڻ کان پوءِ به آڪاش پر ٿا رهن ۽ ۽ ناس ٿيڻ کان پوءِ اولاڪ جدا ٿين اٿيءَ گهر جا سڀ پرماڻو ٿين ٿين هنڌن پر ٽليا وڃي، تڏهن به آڪاش پر ٿا رهن، اولائب ٿيهي ڪالي پر آڪاش کان الڳ ٿي ٿا سگهن، ورتي سوروپ جي ٿين ٿين هڪ ڪري [آڪاش سان] ته ڪڏهن هڪ هوا، ته آهي ۽ ڏ ٿينڊا. اهڙيءَ ريت جيو ۽ ٻيا سڀ سنسار جا پدارٿ پرمشور ۽ [وياپڪ سمايل] هئڻ ڪري پرمشور کان ڪڏهين

● ڏ جو ساڌوجه ۽ ويڊوره شبد جي هن پسڪ جي ٿئين سبق پر ڪم پر آڌل آهن.

هن لنگر ۾ ادولهه [۽ ٽالي] شاهوڪار ڏيو ڏسڻ آهي. هن سمنا ۾ امت شور وڪور سنگهه آهي.* انهن [شهدن] مان سڏ اڀرو لي آهي ته هن لنگر ۾ ڏيو ڏسڻ جهڙو ٻيو شاهوڪار ڪسولهي ۽ هسن سنتا ۾ ٻيو وڪوم سنگهه جهڙو ٻيو شورو ڪولهي. [انهن ڪان] گهڻا لسر [گهٽهائي مڪش] آهن. [ٻه ڳا مڪش ٻه] پرلوڪ آدي جڙ پدارٿ، پڻ آدي پراڻي ۽ وڏا آدي به [اُن لنگر ۾] آهن. انهن جو لمبڻ [بيسجي ڪاسٽ] تي ڪري سگهجي، ساڳيءَ ريت [جمع لوڪ] جڏو ۽ پرلوڪ پرهم جي تواري لڪا ڪي، ته ٻه السڪان گهٽ [ڏوجي وارا اوس] آهن. اُنهن هيءَ سڏ ٿيو ته پرهم ته سدا هڪ تي آهي، پر جيو ۽ پرلوڪ جا ٻئو اليڪ آهن. انهن ڪان ڌار ڪري پرهم جي ايڪتا [وحدانيت] سڏ ڪرڻ وارو وشيشڻ [چالدوگيه اپنشد جي مڪن مقبري] "ادوتيهه يا ادوتيهه" آهي انهيءَ مان جيو ۽ پرلوڪ جو ۽ ڪاري زويه [انهن لڪا] جگسه جو اپاءُ ۽ لمبڻ اسڏ ڪڻهن ٻه] نه ٿي سگهندو، هي سڀ [موجود] آهن، پرهم جي اُن نه آهن اُن [اُرٿ] مان نه ادوليهه سڏيءَ ڪي [ڏک ٿو لڳي] ۽ نه ادوليهه سڏيءَ ڪي هاجي لي رسي. گهوراڻو نه! سوچو ۽ سمجهو!!

پرهم ۽ جيو ٻن آهن– پرشن– [جهڙيءَ ريت] پرهم سمد، چت ۽ آنند سروپ آهي، [ساڳيءَ ريت جيو به آستي [هستي] ڀاتي [سمجهه=گيان] پريه روپ [سڪ جو ڀاسڻ] مقط ڪري پرهم جهڙو ٿي آهي. پوءِ [ٻئا ادوليهه واد جو] ڪئن ڪنڊن ڪندؤ؟

اتر– ٿوري ڪه جهڙائي مقط ڪري [پرهم ۽ جيو جي] ايڪتا [سڏ نه] ٿي سگهندي. جڏهن پرلوڪ جڙ [بيجان] ۽ ڏوشه [اڪن سان ڏسڻ ۾ اچڻ جهڙي] آهي، تڏهن لي اڳي ۽ جل آدي به جڙ ۽ ڏوشه [پدارٿه] آهن، ڪو اهڙن [ڪن جي] هڪجهڙائيءَ ڪري [ڪو پرلوڪ، اڳي ۽ جل] ساڳيو هڪ پدارٿ ٿيڻي سگهندا؟ انهن [پدارٿن ۾ هڪجهڙائي] وانگر ۾ [وروڌي ڪسڻ] ۽ پيد هاڪ ڏوم اولاسه [هڪ ٻئي کان] اڀتو ڏوم [آهن]. جهڙيءَ ريت پرلوڪ ۾ گنڌ [بوءِ]، ڪنا [روپ=شڪتي] ساليه [ڪلوڪا] آدي گڻ آهن، جل ۾ رس [سواد]، هزالي ۽ ڪومنتا [پرڀالي] آدي ڏوم ۽ اڳيءَ ۾ روپ ۽ داهڪتا [پسم ڪرڻ] آدي گڻ آهن. [پوءِ ڀلا انهن ۾] ايڪتا يا هڪجهڙائي ڪئن ٿي سگهندي؟ [جمع لوڪ] مڪهه ۽ ماڪوڙا [ٻئي] اکين مان ڏسڻ وارا، مان ڪائي ۽ ٻئين سان هلن ٿا، اُن هوندي به مڪهه ٻن ڄمڻ وارو ۽ ماڪوڙي جو اڪ ڄمڻ آديءَ وارو ٻن آڪار مقط ڪري ٺهي ۾ هڪ جهڙائي ڪئن ٿي سگهندي؟

ساڳي طرح پرمشور جا [گڻ] السڪ گيان، آنند ٻل، ڪرپا، نرڀرالتي، ۽ پاڪتا، جن کان [ان مقط ڪري]، ۽ جيو جا لوڪي جاڻ، لوو ٻل ، لنهو سروپ، سڪا پرالتي [ٿڪ سمدنا] ۽ پرچنتا [السڪ وارو مقط] آدي گڻ پرهم کان ان مقط ڪري، جيو ۽ پرهم هڪجهڙا ڪيئن، انهن جو نه سروپ نه (پرمشور الي سوکير ۽ جيو ڪالس ڪڇهه اسٿول مقط ڪري) ٻن آهي.

अथोदरमन्तरं कुरुते । अथ तस्य भयं भवति द्वितीयाद्वै भयं भवति ॥ پرشن–

* سڏ لوڻاسه انهن ارٿ ڪرڻ ڪري ڏوليهه واد ۽ ادوليهه واد ٻئي ٿا سڏ ٿين.

جهڙو ته برهم جو ٻيو ڀيڃڪري "ڪاوڙ آبادي" ۽ ڪاره آبادي " جي مثل ڪري برهم کي جهڙو ته انهو نه ڄاڻي سگهندا. پر انهو برهم جو تي نالو آهي! برهم ڪان ٻن ، الادي ، اڃا آهن ڪيل ۽ اهو سنئون سنئون [نه مرڻ واري] آنيا جو نالو جهڙو آهي ، جي چئو ته جهڙو ڄاڻايل جو ڀيڻو آهي ته ڇا ٻيڪ هيٺ ڪري هو نعمت لي ويندو ۽ ٻيو موکش جو سڪ ڪيو پوري ٿيندو؟ تيڀڪري برهم جهڙو ۽ جيو برهم ڪٿان ته ٿيو ، ته آهي ته نه ٿيندو.

ادو ئيمتواد جو مول اپنشد آرٿ —

پوشن — [جي اوپانشد ڳالهه ٻڌڻ ته ٻوه [ڇاندوگيه] اپنشد ۾ چيو لکيل آهي ته]

सदेव सोम्येदमग्र आसीदेकमेवाद्वितीयं (छान्दोग्य०)

[اوصف جي ٻيارا ! اڳ ۾ هيءُ ڪي سڀ (برماڻا) هو ۽ نه ٻيو ڪجهه] [اهو ورلن ڪيل ادو ئيمت ڪيئن سڏ ٿيندو] اڳئين سڀ الوسائو نه [ڪ] برهم [هي هستي] ڪالسوا ڪجهه ڪا سڄالم [برهم جهڙي يا هر جنس] ڪجي ڪا وجائي ۽ برهم ڪان الڳ يا ٻيو جنس] ۽ ڪجي سڀڌ سن [برهم جي] ڳالهه جي مٿي آهي ، الڪري ڪجهه برهم اي سڏ ڪونهي . جي جهڙو آهي ته ادو ئيمت ڪئين ٿيندو ؟

اتر — اپنشد ۾ برهم جي ٻيو نه ڀاڱو وشيشڻ [موصوف = ڪلي] ۽ وشيشڻ [صفت = گڻ] جي [سڀئيءَ جي] ڪيان برابر ڪريو [نه بوءِ ٻيو ٻوندو] نه سڀڻي ڀلي [ڪجهه] ڇا آهي ؟ جي چئو ته پاڻ ۾ व्यावर्तकं विशेषणं भवतीति [فرق ڀيدا ڪندڙ] ٿيندو آهي ، ته وڌيڪ ڪجهه ڪري ته प्रवर्तकं प्रकाशकमपि विशेषणं भवतीति ارٿات وشيشڻ [صفت] [اسم جو] بار ورلڻ [ڪولي ورلي ڪندڙ] ۽ پرڪاشڪ [ظاهر ڪندڙ] به ٿيندو آهي . [ان موجب مٿي ڏنل ڇاندوگيه اپنشد جي وچن ۾ آيل شبد] "ادو ئيمتم" [ٻيو ڪجهه نه] وشيشڻ آهي برهم جو ، ان [شبد ۾] ويا ورتڪ [فرق ڀيدا ڪندڙ] نه پر اهو آهي ته ڇي ، ادو ئيمت وسيع [ڪالاني شين] ارٿات اتيت جيون ۾ [پرڪرتيءَ جي] ڪان ڪان برهم کي الڳ نه ڪري . [ان صفت جو] پرڪاشڪ ڪرم اهو آهي ته برهم جي هڪ هڪ ڪي ٻڌو نه ڪري . جئن هڪ مثال ڪي جهڙي آهي —

" अमितनगरेऽद्वितीयो धनाढ्यो देवदत्तः । अस्यां सेनायामद्वितीयः शूरवीरो विक्रमसिंहः ।

* صفت پنهنجي اسم جي معنيٰ کي ڪو ٿيندو آهي ، ارٿات ڪنهن هڪ اسم کان الڳ ڪري ڏيکاريندو آهي . جئن هڪ ڇوڪري نه برهم ادو ئيمت آهي . انهي معنيٰ ڪي ته برهم لاثاني آهي . ارٿات سڀڌس مٽ ٻيو ڪو ڪونهي . [هڪ سڀڌ سن جيت = برابري ڪندڙ هڪ ڪونهي ته آن ڪان هڪ ٻيو ڪو نه ڪامتڪن لي آهي .) الڳ جهڙو ڪري هڪو هڪ الادي ٻيا ڪي جي لسئي ڪاهه ڪان لي ڪئي ، جئن ڪه ڏوان ريداڻي سمجهندا آهن . انهن ڪو اڳيرو سڏ ڪرڻي ته ٻيا الادي ٻڌو ته [جهڙو ٻيو ڪري] برهم ڪان گهڻ دوجي وارا آهن ، انهيءَ معنيٰ ۾ برهم برابر ادو ئيمت آهي .

گهٽائي ايندي ؟ [نه اهو اٿر آهي نه اهڙيءَ اوسٿا ۾] برهم اُتم [ايڪ رس سرو وياپڪ] نه رهندو . اُتم برهم آئي اُنهائي نٿو ٿي سگهي . تنهن ڪانسواءِ گيان جو اڀاو] اگيان] ۽ نا اُٿو گيان ۽ ڪو نٿو ڪري سگهي درو ٺئ. [اُپادان] ساڻ اُتم. [سمپچو هلندو] سمپڌ رکندو. جيڪڏهن اهين آهي ته سوابا سمپڌ [ضروري ۽ لٽ جهڙو لاڳاپو] نٿو ڪري [اهو سمپڌ] اُتم [اُروري سڀي اُنهن هلندو] ڪڏهن نه ٿي سگهندو . جنن شرطو جي هڪڙي حصي ۾ اُٿڙيءَ اڪرن جهڙي ساري شرير ۾ ڏک پکڙجي ٿو وڃي ، تن ٿي هڪ هنڌ اگيان ، سک ، ڏک ۽ حقيقي نٿو ڪري سچو برهم ڏک آديءَ جو اُٿو هلندو .

جي هڪا ته اُپاڌي اُلاٽ اُتهه ڪرڻ جي اُپاڌيءَ جي مهل ڪري برهم کي جيو مڃيندو ته اسين پڇون ٿا ته برهم وياپڪ آهي يا پرڇن [هڪ ديشي] ؟ جيڪڏهن چئو ته برهم وياپڪ آهي ۽ اُپاڌيون پرڇن اُلاٽ هڪ ديشي ۽ اُٿڪر آهن ته [ڇاڪاڻ ته] اُتهه ڪرڻ هلندو چلندو آهي يا نه ؟

اُتر :- هلندو چلندو آهي

پرشن :- اُتهه ڪرڻ ساڻ برهم به هلندو چلندو آهي يا اسٿر [هڪ جاءِ تي] رهندو آهي؟

اُتر :- اسٿر رهندو آهي ؟

پرشن :- [اُن ڪري] اُتهه ڪرڻ جنهن جنهن هنڌ کي ڇڏيندو تنهن تنهن هنڌ جو برهم اگيان رهت ۽ جنهن جنهن هنڌ کي پراپت ٿيندو تنهن تنهن اُستان جو شڌ برهم اگياني ٿي پوندو . اهڙيءَ رهت [هڪ] گهڙي ۾ برهم گياني ۽ [ٻيءَ] گهڙي ۾ اگياني ٿيندو رهندو . اُن ڪري موڪش ۽ بنڌ ۾ [ڪن ٻئي] [ٻوري ڏينهن هلندو] ٿي پوندا ۽ وري جهڙيءَ ريت هڪ جي ڏٺل [ڳالهه] ٻي اُن سمرڻ نٿو ڪري سگهي ، اهڙيءَ ريت ڪالهه جي ڏٺل ٻڌل وستو يا ڳالهه جو گيان به نه رهي سگهندو . ڇو ته جنهن جنهن سمي ڏٺو ٻڌو ويو هو سو ٻيو اُستان ۽ ٻيو سمو هو ۽ جنهن مهل سمرڻ ڪندو سو ٻيو اُستان ۽ سمو ٿيندو . جي چئو ته برهم [نه هر هنڌ ساڳيو آهي] هڪ آهي ته [ڇاڪاڻ ته هو] سرو گيه ڇو ڪين آهي؟ جي چئو ته [ساڳئين جا] اُتهه ڪرڻ ٻن ٻن آهن تنهنڪري [سڌن گيان] ۽ ٻن ٻن ٿي ويندو [ته اهو اُتر آهي ته] اُتهه ڪرڻ جيڙ آهي ، اُن ۾ گيان رهي نٿو سگهي . جيڪڏهن چئو ته اڪيلي برهم ۽ اڪيلي اُتهه ڪرڻ کي گيان نٿو ٿئي ، پرنتو اُتهه ڪرڻ ۾ وياپڪ * چداڀاس [چيتن جي ڇايا] کي گيان ٿيندو آهي . [ته اُن جو اُتر آهي] ته جيڪڏهن اُتهه ڪرڻ دوارا چيتن کي ٿي گيان ٿيو ته ، وري هو ٿيو [انهن] دوارا اُتهه [ٿيڙو] اُپڪرم [ٻوريءَ جاڻ وارو] جو آهي ؟

* چداڀاس = چيت + آڀاس = چيتن + ڀاس ، ويدانتن جو ويچار آهي ته چيتن وڳو هڪ برهم آهي ، سنڌس ڀاس اُتهه ڪرڻ ۾ پوڻ ڪري جيو ڪهندو آهي ، برهم جو اُتهه ڪرڻ ۾ اُهن ڀاس پوندو آهي ، جئن سوروج جو پاڻيءَ ۾ . آئيني ۾ ڄاڻ ٿي لکي ته چداڀاس اُهو جيو آهي جنهن اُها ڀاس ۽ اگيان جو لاڳاپو نه ڪيو آهي .

سو نه رهيو، جاڪاڻ ته اهو ٻ اوديا، مايا، جيو ۽ ايشور جو [برهمچي مدعا پوري ڪري]
سگهجي ٿو. ٻيو ته ٻڌايو برهم مايا ۽ اوديا جي سنبنڌ کان سواءِ ايشور نه ٿو ٿي سگهي! ان اوسٿا ۾
ايشور کي اوديا ۽ برهم کان الڳ ڪري اڄاڻو جيو ٿيڻ جهڙي اوهان جي سمجهه اوسٿا ته رکي
۽ پدارٿ اوٿاسي برهم ۽ اوديا [انادي] سڀ ٻي سگهن ٿا ۽ ته ٻيا ...
اها ڳالهه ته اوهان جو ڪارڻ اپاڌيءَ مان جيو ٿيو ۽ ڪارڻ اپاڌيءَ مان ايشور جو
[نتيجو] سڀ اڳ مان ٿي سگهندو، ڇاڪاڻ ته اوهان اجسم آهي، شڪل، پاڇو، محبت سواءِ ٻين وڪارن
برهم ۾ اڳيان [جو منڍ] سڀ ڪري ٿو.
جي برهم جي ڪنهن هڪ ڀاڱي ۾ سو اوسٿا ۽ سو شڪتي [پيهوڻي اڌار ۽ بهمچي سمبنڌ
رکڻ واري] اڳيان [جو منڍ] اناديءَ ۽ سروڳ اڄاڻ سموري شڪتي ۾ هجي ها، ته سڄو برهم
ڪڏهن به شڌ نه رهي سگهندو. ۽ سڀني هڪ ڀاڱي ۾ اڳيان جو هجڻ هجي ها ته اهو پوريءَ
[سيما واري] شئي ڪري سڀڪنهن پاسي اچي رهي سگهندو. جتي جتي ويندو، اتي اتي
جو برهم اڳيان ۽ جنهن جنهن اسٿان کي ڇڏيندو ويندو اتان اتان جو برهم گيان وارو ٿيندو ويندو،
ڇاڪاڻ ته اوسٿا ۾ ڪنهن به برهم کي اناديءَ شڌ گيان وارو نه چئي سگهبو. وري جو برهم اڳيان
جي سيما اندر آهي، سو اڳيان کي ٻي اسٿان ڄاڻندو، اهڙيءَ ريت سيما اندر ۽ [سيما کان ٻاهر]
ٻاهر وارو برهم ٽڪرن ۾ ورهائجي ويندو، اوهين چوندا ته ٽڪرن ڪري برهم ۾ ڪجهه

۽ ويدانتين جو مت آهي ته برهم ۾ مايا جي اپاڌي ابدي آهي ته ايشور ٿيو آهي ۽
ايشور ۾ اوديا پوريش ڪندي آهي ته جيو ٿيو آهي.

△ اپاڌيءَ جو ارٿ آهي مايا يا پردو. ڪارڻ اهو وسعت آهي جنهن مان ڪا ٻي وسٿو
اٿي ٿي. ڪارڻ اپاڌي پورن مايا آهي. جا ڇڏهن برهم کي رلي ٿي، تڏهن ايشور لئو
اٿي ٿي. ڪارج. اها شيءِ آهي، جا ڪنهن ڪارڻ مان ٿئي يعني ٺهيل يا ٺهيل وسٿو.
ڪارج اپاڌي اهو پيو مايا جو پردو آهي، جنهن ايشور ٿي پئي ان کي جيو ٿيڻ ٿو. هي
ٻئي ويدانتين جو مت آهي، سواميءَ جن اهيءَ جو کنڊن ڪيو آهي.

۽ هن واڪيه جو ارٿ ڏاڍو ڏکيو ٿو لڳي: سواميءَ جن جا پنهنجا شبد هيٺ آهن.
जो उसके एक देश में स्वाश्रय और स्वविषयक अज्ञान अनादि सर्वत्र मानोगे तो सब ब्रह्म शुद्ध नहीं हो सकता। ।

ڳالهه سمجهه ۾ نٿي سمجهائي آهي ته شبد هڪ ٻئي جي ويجهو ڏسجن. اسان اهو سمجهائي
ڪيو آهي ته سروڳ ساري برهم سان ٿو لڳي، پر اهيءَ هڪ ڀاڱي جي سموري سان
سان ٿو لڳي.

گهرائيءَ واري هڪ ٻئي لفظي ارٿ ڪيو آهي. جي اوهان جهڙو برهم ۾ سڌ ٿي
سهاري ۽ سڌ سروپ ڀاسي اڳيان هجي ها، سو هڪ ڀاڱي ۾ هجو ها يا ساري برهم
۾؟ جي ساري ارٿ ۾ ته شڌ ٿو رهي سگهي، جيڪڏهن هڪ ڀاڱي ۾ ته اهو ڀاڱو ڪهڙو
فرائڊ آڏي. انگريزيءَ واري سروڳ شبد کي ڇڏي ڏنو آهي.

سدانند سان ڀيد وڌ ان لاءِ اوهين ڇا ٿا چئو؟ §

اڪر:- پهرين [پهانوز] توهان جيو ۽ ايشور کي ڪهڙي [سدا قائم] ٿا چئو يا انهن [ڪي ڪڙي حالت ۾ ڏٺو]؟

پرشن:- [ڪهڙو]:- انهن ٻنهي [ايشور ۽ جيو کي] اناديءَ مان آهن ليل ۽ ڪليسه [ترضي] هئڻ ڪري اهڙو ٿا چئون.

اڪر:- [ڏيندڙ]:- اوهين اناديءَ کي ڪهڙو ٿا چئو يا ڪهڙو؟

پرشن:- [ڪهڙو]: اسان جي مت ۾:

जीवेशौ च विशुद्धाचिद्विभेदस्तु तयोर्द्वयोः । अविद्या तच्चितोर्योगः षडस्माकमनादयः ॥ १ ॥

कार्योपाधिरयं जीवः कारणोपाधिरीश्वरः । कार्यकारणतां हित्वा पूर्णबोधोऽवशिष्यते ॥ २ ॥

ارٿ:- هي " سنڪشيپ شاريرڪ " ۽ " شاريرڪ ڀاشيه " جون ڪاريڪائون آهن. اسان ويدانتي جيون پداريون ارٿات ڇهه شيون [جيو، ايشور، شڌ چيتن، جيو ۽ ايشور جو ڀيد، اوديا ۽ اوديا ۽ چيتن جو سنبنڌ] انهن کي اناديءَ مڃيندا آهيون. ۽ انهن مان ڪي آنادي سانت [انت وارا] ۽ ڪي آنادي آننت [اننت] آهن ۽ جن ۾ " پراڪ ڀاءُ " [اڳ ڀاءُ] ٿيندو آهي. جنهن اڳيان نه هوندو. جنهن اهي پنج وهندا، انهن ڇهن مان اُن ڏسڻ ۾ نٿي اچي، ڇو ته ڪري اناديءَ آهن، پر انهن مان تيل ڪان پوءِ ڪي ٿا وڃن. ان ڪري ٿي سانت [انت وارا]. ارٿات نشوان سڏيا آهن.

اڪر:- [ڏيندڙ]:- اوهان جا اهي اهي شلوڪ اسڪ آهن، جو ته اوديا جي مول ڪارڻ جيو ۽ مايا جي مول ٻيا ايشور. اوهان جي مت [اعتقاد] الوسار سڏ لفا ٿي سگهن، ڇو ته [اوديا ۽ چيتن جي مول روپي] तच्चितोर्योगः جو پدارٿ جيڪو اوهان ڪيو آهي

§ لوڪن ويدانتين جو ويچار آهي ته ٽيج ۽ سنجو هڪ ارهم آهي. انهيءَ ڪري مايا روپي اناديءَ لنگي کي ته پوءِ سمبادو هوئي ٿو. اها ڏٺل اسهان، اها ڏٺل سمو سوکيتا ارٿات سمورو جاڳ ۽ اناديءَ وارو برهم ايشور آهي ۽ ڏٺل اسهان ۽ ڏٺل سمو، اوديا، الپگيتا ارٿات ٿوري ڄاڻ ۽ اناديءَ وارو برهم جيو آهي. اناديءَ شبد سنڌيءَ ۾ گهڻو ڪري ۾ ايندو آهي. سوامي جي شلوڪن ۾ گهڻو ڪري آيل آهي. اناديءَ اها مايا آهي جا تنهن پدارٿ کي ڏسڻ نٿي ڏئي. اناديءَ هڪ ٻڌو آهي جو سچ کي ڏسڻ نٿو ڏئي. لوڪن ويدانت الوسار سڄي ٻيڙي هستي آهي هڪ ترغيب. انهيءَ ۾ جڏهن سروگيتا اناديءَ جو ٻڌو اچي ٿو ته هن برهم کي ايشور سڏجي ٿو ۽ الپگيتا اناديءَ جو ٻڌو ڪيس جيو سڏجي ٿو. لوڪن ويدانتي برهم شبد ۽ ايشور شبد ساڳي ارٿ ۾ لڳا ڪم آڻين، سندن ويچار ۾ اهي شبد هڪڙيءَ وستو جا ٻه نالا ڪينهن. ايشور کي اناديءَ وارو برهم ڪري ٿا چون. هيءَ وشيه اڳتي وڌيڪ کلندي.

* اڳ - ڀاءُ شبد هن پستڪ جي ٢ سبلاس ۾ ڪم آندل آهي. اُتي انهيءَ جو ورڻن ڪيل آهي.

[جو پرماتما] جيو آتما کان الڳ رهي ، جيو جي ساڻ پيڻ جو ساکي ٿي ، ان حالت
جيون کي ڏيکي ٿو پر وڪي ٿو . اهو ڪيئن اولاٿي سروپ ٿئي ٿو ته اٿوباسي ٿيا آهي ، آتماسه
تو سمجھ ورتائڪ آهي . هي مثر ٿيو ! تنهنڪي اون چاري جا اهڙن آتمائن ۽ وغيره وچن جو
اڙنغ ڪر ٿيو ۽ زينت ڪري سگھندو ؟

چوٿون واڪ جو اوتڻ (अवतारवाद) اوتاس سماڌي دشا ۾ ڏوگي ۽ ڪي پرمعرز
پرتيڪش [ساڪياسا] ٿيندو آهي ، ته تو چوندو آهي ته رهي جو موڻ ۾ ورتائڪ آهي سڙ ٿي پرهم
هرهنڌ سمائل آهي . تنهنڪري هي اچڪله جا ويدانتي جيو برهم جي ايڪتا [جو پرچار]
ڪندا آهن سي ويدانت شاستر کي نٿا ڄاڻن . پرشن –

अनेन आत्मना जीवेनानुप्रविश्य-नामरूपे व्याकरवाणि ॥ छां० प्र० ६ ख० ३ मं० २ ॥

तत्सृष्ट्वा तदेवानुप्राविशत् ॥ तैत्ति० ब्रा० अ० ६ ॥

اوسعه پرميسور ڄوي ٿو ته مان جڳت ۽ شرير کي رچي جڳت ۾ ورتائڪ ۽ جيو روپ
ٿي شرير ۾ گھوري ڪري ٿو ۽ روپ جي وياکيا ڪريان ٿو . [ڇاندوگيه اپنشد ٦ کنڊ ٣
منتر ٢] [ان مان سڌ ٿيو ته] پرميسور جڳت ۽ شرير کي اڳاڙي ٿيهن ته پرميسور پاڻ ڪي داخل
ٿيو ! [تتريه اپنشد برهمانند ولي انواڪ ٦] . اهڙين شرتين جو بيو اوسعه ڪئن ڪري سگھندو ؟

اتر - جي لوهان پد پدارٿه [لفظ ۽ لفظن جي معنيٰ] ۽ واڪيه ارٿ [جملي جي معنيٰ] ليکڪ
ڄاڻو ها ته اهڙو اُجو ارٿ ڪڍهن نه ڪريو ها . انهي سمجھو گھرجي ته "پرويش" [پهرين
داخل] ۽ "انو پرويش" [پويون داخل] آهي . پرميسور [جو] پر ۽ ورتائڪ هئڻ سبب [شرير
۾ گھوري وڃڻ جهڙو سان ڪيل پوءِ گھوري وڃڻ جي روپ ۾ ويد دوارا سمجھايو] وغيره
وغيره جي وڃڻ کي پرگهٽ ڪري رهيو آهي . جيڪو شرير ۾ جيو کي پرويش ڪرائڻ پاڻ
جيو جي اندر انو پرويش [پوءِ گھوري وڃڻ] ٿي رهيو آهي . جي اوهان "انو" شبد جو
ارٿ ["پوءِ"] ڄاڻو ها ته اهڙو اُجو ارٿ ڪڍهن نه ڪريو ها .

نوين ويدانت جو ڪٿن ۽ پرشن –

" सोऽयं देवदत्तो य उष्णकाले काश्यां दृष्टः स इदानीं प्रावृट्समये मथुरायां दृश्यते "

اوتاسه جيڪو ديودت ماڻهو اونهاري ۾ ڪاشيءَ ۾ ڏٺو هو ، تنهن کي برسات جي مند ۾
متر ۾ ڏسان ٿو . انهي ڪاشيءَ ديش [۽] گرميءَ جي ڪال [اونهاري] کي ڇڏي ، ڪو شرير
کي ٿي ڏيان ۾ رکي سان ديودت کي سڃاڻي سگھجي ، سائي ۽ پرهي هن " اها ٿيا لکڻا "
موجب ، ايشور جي پرتيڪش [ان ڏٺي] ديش ۽ ڪال ۽ مايا ۽ اپاڌي ڇڏي ، هي ڪو چيتن
۾ ڏيان ڪيو ته هيڪائي وسري برهم هئڻ ۾ ڏسڻ ۾ ايندي . هن " اها ٿيا لکڻا " اوتاسه
کي [ڪو] ڏيان ۾ رکي ۽ جي ڏيان ۾ ڪري . [جي لم الوسانو] سرو ڪيا آدي
ڏيکارڻ وارا [ڪو] ايشور جا ، ۽ الپگيا آدي ڏيکارڻ وارا [ڪو] جيو جا ڇڏي ، هي
ڪو چيتنا جا ڄاڻيندو ؛ ارٿ کي ڏيان ۾ رکو ته ادو ليڪ [جيو ۽ برهم جي ايڪتا جو

لي ٿي ڏيو ڪري برهم سان ايڪتا ڪئي سگهندو.

تتّمسِ واڪ جو ارٿ - پرشن - ڀلا هن جو ارٿ ڇا ڪندو؟ (تت) (तत्) اهو [ارٿات برهم] (توم) (त्वम्) تون [آتما جيو] (اسي) (असि) آهين. هتي جيو! (توم) (त्वं) تون (تت) (तत्) اهو برهم (اسي) (असि) آهين.

اتر - او ڀائي تت شبد جو ڪهڙو ارٿ ٿا ڪريو؟ [پرشن] برهم؟ [ڀلا] برهم پد جي انوورتي ڪٿان آندو؟ ارٿات متّمسِ واڪ ۾ ڪهڙي شبد جي معنيٰ ارهي برهم ٿا ڪريو؟ ڪٿان آڻيو ٿا؟ "تت=اهو" برهم جي معنيٰ ڪيئن ڪئي؟ [جواب] هن واڪ مجهان؟ [جي ها، ڇانڊوگيه اپنشد جو] सदेव सोम्येदमग्र आसीदेकमेवाद्वितीयं ब्रह्म پورو شبد ڪٿان آيو ڄاڻي! ۽ هتي ڀڳوان ڪهڙو شبد ڪڍيو ٿي؟ [ڇو ته] جيڪو برهم شبد اڪيلي ڪئي! [پرنتو] ڇانڊوگيه اپنشد ۾ هيئن پاٺ آهي:-

सदेव सोम्येदमग्र आसीदेकमेवाद्वितीयं (छांदोग्य०)

ان ۾ برهم شبد آهي ئي ڪونه!

پرشن - ته هن لکيل (तत्) شبد جو ڪهڙو ارٿ ٿا ڪريو.

اتر -

स य एषोऽणिमा ॥ ऐतदात्म्यमिदं सर्वं तत्सत्यं स आत्मा तत्त्वमसि श्वेतकेतो इति ॥

ارٿ - اهو پرماتما ڄاڻڻ جوڳو آهي، جو اتيسوڪشم ۽ هن ساري جڳت ۽ شرير جو آتما آهي، اهو ئي ست سروپ ۽ پاڻ آتما پاڻ ئي آهي. هي شويتڪيتو پيارا پتر! [ڇانڊوگيه اپنشد پرپاٺڪ ٦ کنڊ ٨ منتر ٦ تائين ٧].

तदात्मकस्तदन्तर्यामी त्वमसि ॥

تون انهيءَ پرماتما انترياميءَ سان ملايل آهين. اهوئي ارٿ اپنشد جي ارٿ [انڪول] آهي، جو ته

य आत्मनि तिष्ठन्नात्मनोऽन्तरो यमात्मा न वेद यस्यात्मा शरीरम् । आत्मानोऽन्तरो यमयति स त आत्मान्तर्याम्यमृतः ॥

هي برهدارڻيڪ جو وچن آهي. مهرشي ياگيه ولڪيه پنهنجي استريءَ ميتريءَ کي چون ٿا ته جو پرميشور آتما ارٿات جيو ۾ رهندڙ [وياپڪ يا موجود] ۽ جيو آتما کان ڀن [جدا] آهي، جنهن کي اگياني جيو آتما نٿو ڄاڻي ته اهو پرماتما مون ۾ وياپڪ آهي، جنهن پرماتما جو جيو آتما شرير آهي ارٿات جئين شرير ۾ جيو رهندو آهي، تئين ئي جيو ۾ پرماتما وياپڪ آهي.

* هي لفظ ۾ اصل ڪي شبد پنهنجا وڌا آهن جي نشتر موجب [ ]، ۾ ڏنل آهن، جنهن ڪري ڪن جڳهين طرح واهوازي پڙهڻ ۾ ڪجهه ڀلجي ٿو وڃي. جو ڪاڻهن ڄاڻو ڪي آهي. ستيارٿ پرڪاش جي انگريزي ترجمان ڊاڪٽر چرنجيو ڀاردواج واري ان اڪري ڪي پنهنجي طرفان سوالن جوابن ۾ ورهايو آهي. گجراتيءَ واري ڪتاب "هي هتي ڇو ڏنو" هيڪي "پرلڪئي" آهي اکر پنهنجي طرفان ڏنا آهن، ان مان سڌ آهي ته وشيه کي کولڻ لاءِ پنهنجي طرفان ڪجهه نه ڪجهه وڌاءُ ڪرڻ جي گهرج هر ڪنهن کي پوندي رهي آهي.

١. [برهم وڏي گيان وارو آهي] ٢. [illegible] [جان ان برهم آهيان] ٣. [illegible] [سو لون آهين] ٤. [illegible] [هيءُ آتما برهم آهي] ويدن جي هنن مها واڪين جو ارٿ ڇا آهي ؟

٥. اتر - اهي ويدن جا واڪيه نه آهن، مگر برهمڻ گرنٿ جا وچن آهن ۽ اپنشدن وارو مها واڪيه ڪجي ٿو سڀ شاسترن ۾ اڪيل ڪوتهي.

پهرين واڪيه جو ارٿ - (अहम्) مان (ब्रह्म) [برهم ۾ اسمتا ڪال] (अस्मि) آهيان. هتي * ارس برس لاڳو آهي، جنهن " [illegible] " يا "پهرو" اسڪاري گو ... جو آهي، هن ۾ بنهڪاري جي تاميزت ناهي، انهڪري ملهو ارٿ ڪري گهرجي ته پهرين لي ويل ماڻهو ته بنهڪاري، ساڳيءَ ريت هيٺ به سمجهجي. [اهي جوڙيءَ رسم "منهن" شبد مان منهن لي ويل جو ارٿ وٺجي لهڻو، يعني "برهم" شبد مان "برهم ۾ سمائل جيو"، اهڙو ارٿ ڪرڻ گهرجي] جي ڪو شنڪا ڪري ته برهم ۾ ته سڀ پدارٿ اسٿر آهن پوءِ [هرو يا ڪو] جيو کي "برهم ۾ ڪال" چوڻ ۾ ڪهڙي وشيشتا [خصوصيت] آهي؟ انهو اُتر هيءُ آهي ته سڀ پدارٿ برهم ۾ اسٿر ته آهن اهڙي جهڙو ته ... وارو [ساڌن گڻ وارو] ۽ [illegible] [وبچهو ويل] جيڏو آهي تيڏو ٻيو ڪوئي ... ڪي ٿي برهم گيان ٿيندو آهي ۽ [جيڏو ٿي] سڪتيءَ ۾ برهم جي ساڪشاتڪار سنبند ۾ رهندو آهي. انهن ڪري جيو جو برهم سان تالسٿ [ارس برس] ۽ تا ڪلا ... وارو لاڳو آهي. ازانسٿ جيڏو برهم سان سنهڪاري [ڪلا ڪر ڪندڙ] آهي . انهيءَ ڪري جيڏو ۽ برهم هڪ نه آهن. جئن ڪو ڪنهن ڪي چوي ته آهي ۽ هو هڪ آهيون. ساڳيءَ ريت هو جيڏو سماڌيءَ ۾ برهم جي پرم سان ... مگن ٿيندو، سو چئي سگهندو ته مان ۽ برهم هڪ ... آهيون. جو جيڏو برهم جي ... سماءُ الوسان ... ڪري ۽ سماءُ ...

* [illegible] شبد آهي تالسٿ اپاڌي ... اپاڌي جنهن ۾ اسٿان اسٿان وارو جي بدران ڪم اچي. انهيءَ تي پارسيءَ ۾ مجاز مرسل يا استعاره ظرف و مظروف ڪري ڪوٺيندا آهن . ... ڄالو جاءِ ۾ ... وارو جي بدران ڪم ايندو آهي . جئن وائيٽ هال شبد انگريزي ۾ ... سيڪريٽري آف اسٽيٽس جي بدران ۽ ... (White Hall) (White House)- وائيٽ هائوس ۾ شبد ... امريڪا ۾ ... (Throne) ... بادشاه لاءِ ڪم ايندو آهي. ... جي بدران "وال اسٽريٽ" ... ڪم آڻيندا آهن.

... ڪري جيها ... ڪم آهي ...

... آهي ... "جهان" ... آهي.

... ڪتار ... آهي.

† ... شبد ... سماس ۾ ... آهي.

○ ... شبد "..." آهي، ... ڪل ...

△ ... شبد "..." آهي.

پرشن- جنهن جاء پر هڪڙي وستو هوندي آهي انهن جاء پر ٻي وستو نه رهي سگهندي آهي، ٿيهڪري جيو ۽ ايشور جو سنجوڳ [هڪڙيءَ جي ٻوڙي ۾ ٻئي جو] سنڀاڻي سگهندو آهي ۽ نه ويائيه ويائڪ.

اتر- اهو تمر ساڳي آڪار وارن [هڪ جهڙي شڪل ۽ ڊگهائيءَ ويڪرائيءَ وارن] پدارٿن پر لڳي سگهندو آهي، جيئن لوه اسٿول آهي ۽ باه سوکم آهي، ٿيهڪري لوه پر اهلي ۽ باه ويائڪ ٿي ٿي. هڪ ٻي شيءِ [جاء] پر رهندا آهن. لوهيءَ ريسه جيو پرميشور کان اسٿول ۽ پرميشور جيو کان سوکم هئڻ ڪري، پرميشور ويائڪ ۽ جيو ويائيه آهي. جيئن هي ويائيه ويائڪ سمبنڌ جيو ۽ ايشور جو آهي، تئن سيوڪ [ٻوڄا جي ٻوڄه ڪيو] سيوڪ [ٻوڄا ڪرڻ وارو شخص]، آڌار [سهارو]، آڌيه [سهارو وٺڻ وارو]، سوامي ڀرتيه [مالڪ، نوڪر]، راجا، پرجا، ۽ پتا پتر آدي به سمبنڌ آهن.

ويدانت جا مهاواڪيه- پرشن- جهڙا هن [جيو ۽ ايشور] اڪيه آهن ته प्रज्ञानं ब्रह्म

---

* هن واڪيه پاڻ سوامي جي ڪجهه ڪونه لکيو آهي. اهو اکري ارٿ ويشيءَ جي سڌانتن جي باهڪل ورڪ ڪوليه ۽ ٽڪي ڪو ويدانتن جي وشيش ڀڳتي ڪيدو آهي ۽ سو لوڪ ويدانتي انهيءَ جو ارٿ ڪندا آهن ته گيان برهم آهي يا گيان وارو برهم آهي. ساڳيو ارٿ سڪيميءَ جي عيشن شڪ ٿيان به لڪري لو "بالڪ برهم گيالي آپه پرميشور." سواميءَ جي ٻهمجي گولي پر هن ڳالهه جو ليار چگيءَ پر ڀڪڙين سان کنڊن ڪيو آهي. جيو ڪنهن به اوسٿا پر برهم نٿو ٿئي، جيو ترڪيءَ جاڳ وارو آهي. سڃڻ، ڳالهه ۽ ڪي ٿدو آهن سماس هو رشيءَ انهيءَ وشيه پاڻ زور سان دليل ڏنا آهن. هڪ ٻي گرنٿ پر هڪ ودوان ڀڪتي ويدانتين جي ڪنهن ڪندي لکيو آهي، جي جهڙا لوڪان جهڙو ويڪ گيان، اولهي گيان وارو برهم آهي، سولي آپاسنا جي ٻوگ آهي، جنهيءَ رڪن آپاسنا پاڻ آهي، ۽ جو نه آپاسنا ڪاسواه گيان جي پرايتي به ممڪن آهي.

اهو هڪ ٻيو ارٿ به ساڳي ٻڌي سه ڏنو آهي. اوڻاٿ اهو وڃن برهم جو لکڻ لو ڪري اوائلي ٻڌائي ٿو ته ايشور پورڻ گيالي آهي، جيو سروگه آهي سولي برهم آهي ۽ نه جيو گيالي ٿئي سو برهم.

ٻيون ويچار هن ٻڌي سه ڏنو آهي سو هيءُ آهي ته هيءُ وچن سڌانتن جيو نه آهي پر ٻرو پڪش جو آهي، انهيءَ ريسه شاسترن پر پورو پڪش جا وچن ايندا آهن.

جي اتهڪي سڌانت ڪري مڃجي ته پوءِ ناستڪن جون ڳالهيون به سچيون سمجهون ڪين. ساڳي ٻڌي هڪ ٻي سمادان ڏاڍي به اشارو ڪيو آهي، ڇوته اهو هڪ اتهاڪ آهي ڪري يا ڏيان چڪالڻ جو رواجي واڪيه آهي. جيئن ڪنهن ڪي چوڻ لون واجا آهن، لون افلاطون آهن، لون لي ايشور آهن. انهيءَ جو ارٿ آهي ته لون واجا جهان شاعر ڪار يا ٻلوان آهن، لون افلاطون جهان لوڳ آهن، لون ايشور جهان شڪتيءَ جو ڏلي آهن، ان مان اهي سمجهڻ ته جيو پورڻ ووپه برهم ٿيڻي ٻوندو آهي، غلط ٿيندو.

ڀيٽڪري پرينٽ [مستقبل يا آئيندهِ] جون ڳالهيون ڄاڻندو آهي، تو جهڙو ڪنهن [جيو آتما] هئندو، جنهن ڀوڳ لاءِ ڪرم ڪندو، تنهن ڪري جيو سولتو ناهي، ۽ جيو کي ايشور ڏنڊ ڏيئي نٿو سگهي، ڇو ته جهڙو ايشور ڀاڳيهوڻي گيان سان ڀريو کرو آهي، ڀوڳ لئي ڪرم جيو ڪندو.

اتر— ايشور کي ترڪالدرشي ڇو ٿا مڃيو سو مکيه آهي، ڇو ته جيڪي هو ۽ هيندو نه آهي سو پورت ڪال [ماضي گذريل وقت] ۽ جيڪي نه آهي پر ٿيندو سو ڀويشيه [مستقبل يا ايندڙ] چئبو آهي. ڇا ڪو ايشور کي گيان آهي جو ايشور کي اڳي هو ۽ هيندو ڪونهي، اڳيان اڳي نه هو ۽ هيندو آهي؟ تنهن ڪري پرميشور جو گيان سدا اکنڊ رس [هڪ جهڙو] اکنڊ [اڻ ٽٽندڙ] وڏو گيان رهندو آهي. پرنتو ۽ ڀوڳ جيون لاءِ آهن. هان جيون جي ڪرمن جي اپيکيا [ڀيٽ ۾] ايشور ۾ ترڪالگيان آهي ۽ ڀويشيتي وڇاڙ ڪان ٿاهي، جيئن سوتنترتا [آزادي] سان جيو ڪرم ڪري ٿو تئين ئي سرو گيتا سان ايشور ڄاڻي ٿو، ۽ جيئن ايشور ڄاڻي ٿو تئين جيو ڪري ٿو ارٿات ڀوت [ماضي] ڀويشيه [مستقبل] ۽ ورتمان [حال] جي گيان ۽ ڦل ڏيڻ ۾ ايشور سوتنتر ۽ جيو ڪجهه ورتمان جي گيان ۽ ڪرم ڪرڻ ۾ سوتنتر آهي. ايشور جو اناديءَ گيان هئڻ ڪري جهڙو ڪرم [عمل] جو گيان آهي، تهڙو ئي ڏنڊ ڏيڻ جو به گيان انادي آهي. ٻئي گيان هن جا سچا آهن، ڇا ڪرم جو گيان سچو ۽ ڏنڊ جو مٿيا ٿي سگهندو آهي؟ تنهن ڪري هن ۾ ڪوبه دوش نٿو اچي.

جيو ايڪديشي آهي، ۽ پرشن— جيو شرير ۾ [من آتما کان الڳ] ويڙ [آڪاش جيان ساري ديه ۾ وياپڪ] آهي يا ٿوري جڳهه* [ڦهلايل سيما وارو]؟

اتر— ٿوري جڳهه جيڪڏهن ويڙ هجي ها ته ڄاڳرت [جاڳ] سوپن [اڌ ورچي ننڊ]، سشپتي [گهاٽي ننڊ]، مرڻ، جنم، سنجوڳ، ويوڳ، وڃڻ، اچڻ ڪڏهن نه ٿي سگهي ها. تنهن ڪري جيو جو سروپ الپگه [ٿوريءَ جاءِ وارو]، الپ [ننڍڙو] ارٿات سوکشم آهي، ۽ پرميشور اتي سوکشم کان به اتي سوکشم، انت، سروگيه [جاڻي جاڻندڙ] ۽ سرو وياپڪ سروپ آهي، تنهن ڪري جيو ۽ پرميشور ويابيه [جنهن ۾ ڪا وستو سمايل هجي] ۽ وياپڪ [جيڪو اُن ۽ وستو ۾ سمايل هجي] وارو سمبنڌ آهي.

* هت سواميءَ جن لاءِ شبد ڪم آندا آهن، جيڪي آهن جن جو ارٿ آهي هن کان الڳ. الهيءَ سان هڪ ارٿ هيءُ آهي ته آتما پرماتما کان ڀن آهي. ٻيو ارٿ ۽ جيو هڪ وستو ڪونه آهي، ٻيو ارٿ الپ ته هر هڪ جيو آتما الڳ الڳ آهي. ويڙهه جو ارٿ آهي هر هنڌ وياپڪ. اهڙا ته ٻئا سلفو آهن، جيڪي هر هڪ آتما کي الڳ الڳ مڃي ٿا، ته هر هڪ کي ويڙهه ڪري سمجهندا آهن. ويڙهه جو هڪ ٻيو به ارٿ آهي، ارٿات شرير جي اندر وياپڪ. سواميءَ جن جو واڌو آهي ته هر هڪ جيو آتما الڳ الڳ آهي ۽ اها آتما اڪيلي سرو وياپڪ آهي ۽ نڪي ساري شرير ۾ ئي آڪاش جيان وياپڪ آهي، پر ٿوري آتما ايڪديشي آهي. ٻيو ارٿ هئي ڏاڍو ارٿ مان لڳي ٿو ته ڏسڻ ۾ ٿو اچي، جو ڄاڳرت ۽ سوپن ۽ سشپتي ۾ آتما ڄاڻي ٿي ليکان سمجهيل آهي.

ڏنل هئو ڏني، پر جيئن الڳاڙ سان ماڻهو سڀ تي سوار ٿو ٿئي. ساڳيءَ ريت پرميشور آدي جي اُتپتيءَ ڪرڻ وارو پرميشور هميشه ڪرمن جو ڦل ڏيڻ وارو مڃيو ٿو وڃي، ڇاڪاڻ جو ڪي ڪي ڀوڳائڻ وارو ٿيندو آهي؛ جيئن ته پرميشور ڪرم ڪرائڻ هجي ها ته ڪوئي جيو پاپ نه ڪري ها جو ته پرميشور پوتر ۽ ڌرماتما هئڻ ڪري ڪنهن به جيو کي پاپ ڪرڻ ۾ نه پريري ٿو. انهن ڪري جيوءَ ريت جيو پنهنجي ڪرم ڪرڻ ۾ سوتنتر آهي تيئن ئي پرميشور به پنهنجي ڪرمن ڪرڻ ۾ سوتنتر آهي.

جيو ۽ ايشور ۾ ڀيد

پرشن - جيو ۽ ايشور جو سروپ، گڻ، ڪرم ۽ سڀاءُ ڪهڙو آهي؟

اُتر - ٻئي چيتن سروپ [گيان وارا] آهن. سڀاءُ ٻنهي جو پوتر اوناشي ۽ ڌرم وارو آدي آهي، پر پرميشور جا [ڪرم] سرشٽيءَ جي اُتپتي، استٿي [قائم] پرلء، سڀني کي نيم ۾ رکڻ، جيون کي پاپن پُڻن جو ڦل ڏيڻ آدي ڌرم يڪت ڪرم آهن ۽ جيو جا [ڪرم] سنتان اُتپن ڪرڻ، اُن کي پالڻ، شلپ وديا [ڪاريگري يا هنر جا ڪم] آدي چڱا برا ڪرم آهن.

ايشور ۽ جيو جا گڻ - ايشور جا اسيم علم، گيان، آنند، اننت ٻل آدي گڻ آهن ۽ جيو جا..

इच्छाद्वेषप्रयत्नसुखदुःखज्ञानान्यात्मनो लिङ्गमिति ॥ न्यायसू० अ० १ आ० १ सू० १० ॥

प्राणापाननिमेषोन्मेषमनोगतीन्द्रियान्तरविकाराः
सुखदुःखेच्छाद्वेषौ प्रयत्नश्चात्मनो लिङ्गानि ॥ वैशे० सू० अ० ३ । आ० २ । सू० ४ ॥

اوّل (اِڇا) پدارٿن جي پراپتيءَ جي ابلاشا [خواهش]، (دويش) دک آديءَ سان اُچاٽ، [۽ گهرڻا] نه وڻڻ، (پريتن) پرشارٿ اُن (سک) آنند، (دک) ورلاپ يا اپرسنتا، (گيان) وويڪ يا سڃاڻپ، اهي [گڻ] هڪ جهڙا [نياءِ ۽ ويشيشڪ ٻنهي شاسترن ۾ آهن] پر ويشيشڪ ۾ [جيئڻ گڻ وڌيڪ ڏيکاريل آهن]:- (پراڻ) پراڻ کي ٻاهران اندر کڻڻ، (اپان) پراڻ وايوءَ کي ٻاهر ڪڍڻ، (نميش) اکيون بند ڪرڻ، (اُنميش) اکيون کولڻ، (من) فڪر، سمرتي ۽ اهنڪار ڪرڻ، (گتي) هلڻ، (اندريه) سڀني اندرين کي هلائڻ، (انتر وڪار) ڀن ڀن ڀوڪن جي [اندرين اثرن] بک، اُڃ، هرک، شوڪ آدي وارو ٿيڻ، اهي جيو آتما جا گڻ پرماتما کان نيارا آهن. انهن سان ئي آتما جي سڃاڻپ ڪجي، ڇو ته هو استول ناهي. جيستائين آتما ديهه ۾ هوندو آهي، تيستائين اهي گڻ پرڪاشمان رهندا آهن ۽ جڏهن شرير ڇڏي هليو ويندو آهي، تڏهن اهي گڻ شرير ۾ نه رهندا آهن. جنهن [پدارٿ] جي هجڻ سان جي [گڻ] رهن ۽ نه هجڻ سان نه رهن سي گڻ انهيءَ [پدارٿ] جا هوندا آهن. جيئن ڏيئي ۽ سورج آديءَ جي نه هجڻ ڪري پرڪاش آديءَ جو نه هجڻ ۽ هجڻ ڪري هجڻ آهي تيئن ساڳيءَ ريت جيو ۽ پرماتما جو وگيان گڻن دوارا ٿيندو آهي.

پرميشور ترڪال درشي آهي ڪ نه؟- پرشن- پرميشور ترڪال درشي آهي

انهن کي اهڙو ٻروسو ٿي ويندو ته اسان هتي آدي جوڙي واجا کان پهريان ايراڏ کيا ڪرائي
ڇڏ يندا آهن، ۽ جي ايراڏ [گناهه] لئا ڪن ٿي ته ايراڏ کان ته ڏکئي ٻاب ڪرڻ ۾ لڳي ويندا.
تنهنڪري سڀني ڪرمن جو تمه لکڻ لاءِ ڏنو آهي ته اهو جو ڪم آهي ته ڪيا ڪرڻ.

جيو سوتنتر آهي يا پرتنتر

پرشن - جيو سوتنتر [خودمختيار] آهي يا پرتنتر [پراڌين]؟

اُتر - پنهنجي ڪرتويه ڪرمن [فرض ادا ڪرڻ] ۾ سوتنتر ۽ ايشور جي وئوسٿا [سزا ۽ جزا جي قانون] ۾ پرتنتر آهي "[illegible]" هي پاڻني وياڪرڻ* جو سوتر آهي جو سوتنتر ارٿات سواڌين آهي، سو ئي ڪرتا آهي.

سوتنتر ڇاکي چئجي - پرشن - سوتنتر ڇا کي چوندا آهن؟

اُتر - [اُنکي] جنهنجي آڌين شرير، پراڻ، اندريون، انتهڪرڻ آدي هجن، جيڪڏهن [جيو آتما سوتنتر] نه هجي ها، ته جيڪو ڪنهن ڪڏهن به پاپ پڻ جو ڦل نه ملي ها. جهڙي نوڪر، مالڪ ۽ سينا، سينا پتي جي آگيا انوسار جنگ ۾ ايڪ ٻئي کي ماري ڪري به اپراڌي نه ٿين، اهڙي جيڪڏهن ايشور جي پريرڻا ۽ سڀ ڪم ٿين ته ڪري ڪرم سڌ ٿين، ته جيڪو پاپ يا پڻ جيو کي نه لڳي، انهي ڦل جو پرڀاوڪ ايشور ٿئي. [illegible] ۽ پرميشور (پاڻ ئي) ٿئي، نرڪ، سرڳ، ارٿات دک سک جي پراپتي به پرميشور کي ٿئي، ارٿات جهڙي ڪنهن ماڻهوءَ ڪنهن وشيش هٿيار سان ڪنهن کي ماري ڇڏيو ته اهو مارڻ وارو ئي پڪڙيو ويندو آهي ۽ اهو ئي سزا پائيندو آهي ۽ نه هٿيار. تان ئي پراڌين جيو پاپ ۽ پڻ جو ڀاڳي ٿي نٿو سگهي. تنهنڪري پنهنجي سامرٿ انوسار [طاقت آهر] ڪرم ڪرڻ ۾ جيو سوتنتر آهي، پر جڏهن هو پاپ ڪري چڪندو آهي، تڏهن ايشور جي وئوسٿا ۾ پراڌين ٿي ڪري پاپ جو ڦل ڀوڳيندو آهي، اهڙيءَ طرح ڪرم ڪرڻ ۾ جيو سوتنتر ۽ پاپ جي دک روپي ڦل ڀوڳڻ ۾ پرتنتر آهي.

پرشن - جيڪڏهن پرميشور جيو کي نه بڻائي ها ۽ سگهه نه ڏئي ها، ته جيو ڪجهه به نه ڪري سگهي ها. تنهنڪري پرميشور جي پريرڻا ئي جيو ڪرم ڪري ٿو.

اُتر - جيو اُتپن ڪڏهن به نه ٿيو آهي، انادي آهي. ايشور ۽ جڳت جو اپاداڻ ڪارڻ [پرڪرتي يا مادو] انادي آهن جيو جو شرير تئا اندريون جا گولڪ [اکيون وغيره جا جسماني جايون] پرميشور جون بڻايل آهن، پر آهي سڀ جيو جي آڌين آهن. جو من ڪرم ۽ وچن سان پاپ پڻ ڪندو آهي سو ئي ڀوڳيندو آهي، ۽ نه ايشور. جهڙي ڪنهن ڪاريگر ٽڪر مان لوهه ڪڍيو. اهو لوهه ڪنهن واپاري ورتو. انهيءَ دوڪان تان لوهار ورتي اچي تلوار ٺاهي. انهن کان ڪنهن سپاهيءَ تلوار ورتي، پوءِ انهيءَ تنهن ڪنهن کي ماري وڌو. هاڻي هتي جيئن لوهه اُتپن ڪرڻ وارو، تنهن کي وٺڻ وارو، تلوار ٺاهڻ وارو ۽ تلوار کي پڪڙڻ وارا

* هي وياڪرڻ پاڻنيءَ منيءَ جو رچيل ۽ لوڪ شاستر ۽ جي سڀ کان پهريان بڻايل ۽ پورا پورا سهائڪ آهي. موليام

सत्यार्थ प्रकाश
सिन्धी

پرشن:- جيڪڏهن ايشور اوتار نه وٺي، ته ڪنس ۽ راوڻ آدي دشٽن جو ناس ڪيئن ٿي سگهي؟

اُتر:- اول ته جو جنميو آهي، سو اوس مرندو آهي؛ جو ايشور اوتار ڌارڻ بنا شرير ڌارڻ ڪرڻ بنان جڳت جي اُتپتي، استٿي ۽ پرلي ڪندو آهي، تنهن جي اڳيان ڪنس ۽ راوڻ آدي هڪڙي ڪِيڙيءَ جي سمان به نه آهن، هو سروويا پڪ هئڻ ڪري ڪنس ۽ راوڻ آدي جي شرير ۾ به پرپورڻ [مڪمل ريت موجود] آهي. جنهن مهل چاهي، تنهن مهل مرم ڇيدن [نازڪ عضون کي ڪٽڻ] ڪري ناس ڪري سگهي ٿو. ڀلا اهڙي انت گڻ ڪرم ۽ سڀاءِ واري پرماتما کي، هڪڙي ننڍي جيءَ جي مارڻ لاءِ جنم وٺڻ ۽ مرڻ وارو چوڻ کي، مورکتا کان سواءِ ٻي ڪهڙي وشيش اُپما [وڌيڪ ٺهڪندڙ] ملي سگهندي؟ ۽ جيڪڏهن ڪو چوي ته ڀڳتن جي اُڌار ڪرڻ لاءِ جنم وٺندو آهي، ته اهو به سچ نه آهي. ڇو ته جي ڀڳت جن ايشور جي آگيا انوسار هلندا آهن، تن جي اُڌار ڪرڻ جي سامرٿي [طاقت] ايشور ۾ [پوري پوري] آهي. ڇا ايشور جي پرٿوي، سورج، چندرما آدي جڳت جي بڻائڻ، ڌارڻ ۽ پرلي ڪرڻ روپي ڪمن کان ڪنس آدي جو مارڻ ۽ گوردڻ آدي ٻاڙين جو کڻڻ وڏيڪ وڏا ڪم آهن؟ جيڪڏهن هن سرشٽيءَ ۾ پرميشور جي ڪمن جو وچار ڪندو ته "न भूतो न भविष्यति" [ان جهڙو نه ٿيو نه ٿيندو] ايشور جهڙو ڪو به ڪونهي آهي نه ٿيندو، ۽ دليل سان به ايشور جو جنم سڌ نٿو ٿئي، مثلاً جيڪڏهن ڪو انت آڪاش لاءِ چوي، ته گرڀ ۾ سمائجي ويو يا مٺ ۾ ماڻي ويو، ته اهو چوڻ ڪڏهن به سچ ٿي نٿو سگهي، ڇو ته آڪاش انت ۽ سڀ ۾ ويا پڪ آهي، جنهن ڪري نه آڪاش نه ٻاهر ٿو اچي ۽ نه اندر ٿو وڃي. اهڙيءَ ريت پرميشور به انت ۽ سروويا پڪ هئڻ ڪري، سندس اچڻ وڃڻ ڪڏهن به سڌ ٿي نٿو سگهي. [ڪنهن جو] وڃڻ يا اچڻ اُتي ٿي سگهندو آهي، جتي [نه هجي] نه هجي. ڇا پرميشور گرڀ ۾ [اڳ نه] ويا پڪ نه هو جو ڪٿان اچي ويو؟ [ڇا ٻاهر] ٻاهر نه هو ۽ اندران نڪتو؟ ايشور لاءِ اهڙي ڳالهه چوڻ ۽ مڃڻ وديا هيڻ ماڻهن کان سواءِ ٻيو ڪير ڪري سگهندو؟ تنهن ڪري ايشور جو وڃڻ اچڻ، جنم، مرڻ آدي ڪڏهن به سڌ ٿي نٿا سگهن.

عيسيٰ آدي اوتار:- انهيءَ ڪري عيسيٰ آدي به ايشور جا اوتار نه آهن، انهن سڀني جي ڇاڻ ڪرڻ سان، ڇو ته راڳ [موه]، ڌوئش، [ويرُ]، بک، پياس، ڀؤ، شوڪ، ڏک، سک، جنم، مرڻ آدي گڻن رکڻ ڪري هو ماڻهو هئا.

ايشور اپراڌ ڪِشما ڪونه ڪندو

پرشن:- ايشور پنهنجي ڀڳتن جا پاپ ڪِشما [معاف] ڪندو آهي يا نه؟

اُتر:- نه. جو ته جيڪڏهن هو پاپ ڪشما ڪري ته سندس نياءُ نشٽ ٿي وڃي ۽ سڀ ماڻهو مهاپاپي ٿي پون، ڇاڪاڻ ته ڪشما جي ڳالهه ٻڌڻ سان ئي هو بي ڊپا ۽ اُتساهه ۾ ٿي پاپ ڪرڻ ۾ لڳي ويندا. جيئن ڪو راجا ڏوهارين جا اپراڌ ڪشما ڪري ته ماڻهو وڏي وڏي اُتساهه سان پاپ ڪرڻ لڳن. ڇو ته [اهي سمجهندا] ته راجا اپراڌ ڪشما ڪري ڇڏيندو، جڏهن

جوڙيءَ] راڙو آهي، تنهن سمپاڙ ۽ ٻه ٻوڙ شڪتيءَ جوڙيءَ جو مطلب لڳڻ به آهي، جو ڪونهي. تنهنڪري پرميشور جڳت جو اُپادان ڪارڻ نه آهي، بلڪ نمت ڪارڻ آهي [سانکيه ۵-۹] جڙ اپهندڙ پرڪرتي، جي جڳت جو اُپادان ڪارڻ، تنهنڪري مکيه لهون. [سانکيه ۵-۱۰]

अजामेकां लोहितशुक्लकृष्णां बह्वीः प्रजाः सृजमानां सरूपाः ॥ श्वेता० अ० ४ मं ५ ॥

اهي شويتا شوترو اپنشد جو وچن آهي، جا جنم وٺندڙ ستو، رجو ۽ تمو گڻ روپ پرڪرتي آهي، سا پنهنجي روپ جهڙا بي انت ارجا روپ، ٿي پيدا ٿئي آهي. اوتاس پرڪرتي پريڻامي [بدلجڻ واري] هئڻ ڪري اوستائن [جدا جدا حالتن ۽ شڪلين واري] ٿي پوندي آهي، ۽ پرش اپريڻامي [اڻبدلجندڙ] هئڻ ڪري اوستائن ۾ [بدلجي] ڪري ٻئي روپ ۾ ڪڏهن به نٿو اچي، سدائين ڪوٽستا [هڪ جهڙو] ۽ نرويڪار [فير ڦار] ۽ گهٽتائن کان پري [رهندو آهي تنهن ڪري جو ڪنهن ڪهل اچارج کي ناستڪ ٿو ڪوٺي، سو جاڻو ته هو پاڻ ابهرو کان اڻڄاڻ آهي ته هڪ آچارج.

درشن شاستر ۽ ايشور:- اهڙي پرڪار ڏور ۽ ڏور واري [ڄي وڃڻ ڪرڻ] ڪري مهاتما، ابهرو [اچي ڏوڏن ڪرڻ] ڪري ولمهنڪ "آتما" شبد جي [گوڏن ڪرڻ] ڪري ليا به ابهرو کان اڻڄاڻي نه آهن، بلڪ هنن چالي جانطهار آهي ۽ " अतति-सर्वत्र व्याप्नोतीत्यात्मा " جو سوولڙ ويايڪ، سو وڳه اڌي ڏور واڙو ۽ سڀني جيون جو آتما آهي، تنهن کي ٿي مهاتما، ولمهنڪ ۽ ليا، ابهرو ڪري ٿا نهن.

ايشور اوتار نٿو وٺي:- پرشن:- ابهرو اوتار وٺندو آهي يا نه؟

اُتر:- نه، جو تہ [جنم کان رهت هڪ جهڙو] " अज एकपात्" (३४-५३) " सपर्यगाच्छुक्रमकायम् " (४० । ८) [سو ورياپڪ - پوتر - نراڪار] اهڙي يجر ويد جا وچن آهن ۽ هن اهڙن وچن مان [سڌ آهي ته] پرميشور جنم نٿو وٺي.

यदा यदा हि धर्मस्य ग्लानिर्भवति भारत। अभ्युत्थानमधर्मस्य तदात्मानं सृजाम्यहम् ॥ भ०गी० [अ०४। श्लो०७]

پرشن:- شري ڪرشن مهاراج گيتا ۾ چيو آهي ته ڌرم جو لوپ ٿيندو آهي، تڏهن تڏهن مان شرير ڌارڻ ڪندو آهيان.

اُتر:- هي ڳالهه ويد ورودي هئڻ ڪري پرمانيڪ نه آهي، ۽ ائين ٿي سگهي ٿو ته [جڏهن] شري ڪرشن ڌرماتما [هئا] ۽ ڌرم جي رکيا ڪرڻ چاهيندا هئا [تنهن ڪري هي ائين چيائون] ته مان هر جڳ ۾ جنم وٺي سريشٽن جي رکيا ۽ دشٽن جو ناس ڪريان، ته ان ۾ ڪو دوش نه آهي، ڇو ته "परोपकाराय सतां विभूतयः" [اپڪار لاءِ] سٺن پرشن جو تن، من ۽ ڌن ٿيندو آهي، ته به ان ڪري شري ڪرشن ايشور ٿي نٿو سگهي.

پرشن:- جيڪڏهن ائين آهي ته سنسار ۾ ايشور جا ٢٤ اوتار ڇو ٿا مڃن؟

اُتر:- ويدن جو [اڻڄاڻ] هئڻ ڪري ... [illegible] ...

[illegible]

[illegible]

۽ نه ايشور جڳت جو △اپادان ڪارڻ [علت مادي اُها شيءِ جنهن مان جڳت ٺهيو هجي] آهي،
۽ پرش جو ڪن ولکڻ [اڪل لرالو ۽ عجيب] اوقات سبب هئڻ پرڪرتي ملائي ڪري پرمانما
جو لالبو پرش ۽ جسر ۾ آرام ڪرڻ ڪري جو جو ۽ ٿلو پرش آهي ۽ انهيءَ لئي پرڪرتي
[مضمون] ۾ ٻڌل آهي.

प्रधानशक्तियोगाच्चेत्सङ्गापत्तिः ॥ १ ॥ सत्तामात्राच्चेत्सर्वैश्वर्यम् ॥ २ ॥ श्रुतिरपि प्रधानकार्यत्वस्य ॥ ३ ॥
सांख्य सू० अ० ५ । सू ८ । ९ । १२ ।

جيڪڏهن پرش کي پرڌان شڪتي [علت مادي] جو ميل هجي ته جيڪو پرش ۾ نه سنگاپتي ۽ [ڪنهن جي لاءِ روپ ڌارڻ جو دوش] اچي وڃي اولاد جهڙي سرشٽي پرڪرتي مان ملي ڪري ٺهي [پيدا ٿيڻ شين جي] روپ ۾ سنگت اوقات ڀاوت ۾ اچي وڃي آهي، جي جيڪو پرميشور ۾ استري لئي وڃي. تنهڪري پرميشور جڳت جو اپادان ڪارڻ نه آهي، بلڪ نمت ڪارڻ [علت فاعلي يا فاعلي] آهي [سانکيه ڌ–٨].

جيڪڏهن جنهن مان جڳت جي اتپتي هجي، نه جهڙي پرميشور وڏي الشور [شڪتيءَ ۽

△ ايهڙو اهو آهي ته سانکيه درشن جي پنجين اڌياءِ جي سوتر ١٠ ۽ ١١ ۾ انهيءَ ڳالهه جو کنڊن آهي ته ايشور جڳت جو اپادان ڪارڻ [علت مادي] آهي، پر انهن سوترن ۾ ايشور جي هستيءَ جو کنڊن نه آهي. جيڪي اڳي رشي دياننده سانکيه جي ساڳي شڪل جا ٻيا سوتر پيش ڪري لکيو آهي، سو سمورو انهيءَ ڳالهه کي کولڻ واسطي ڏنل آهي.

● سانکيه درشن ۾ پرش شبد ايشور ۽ جيو جو ارٿ ڏيکاريندو آهي، جنهن شڪل ۾ موجود آهي ۽ ايشور سمسار ۾ پرپورڻ آهي. انهيءَ ڪري ٻنهي کي پرش ڪري سڏي سگهجي ٿو.

۽ سنگاپتي- هن شبدن جو لفظ آهي، هڪ 'سنگ' ٻيو 'آپتي' آپتي لفظ جو مطلب دوش، نقص يا گهٽتائي آهي. سنگاپتي اهو دوش آهي، جو سنگ جي ڪري پيدا ٿئي. سنگ شبد جو ارٿ هن هنڌ جي ٽن سمبنڌ ۾ ڏنل آهي. سنگ اُها شيءِ آهي، جنهن جو سڀاءُ آهي ملڻ جو يا ڪنهن لهڻ جو. جهڙي آڪسي، وايو وغيره جي ڪنهن ڪري جڳت جا هي ٻه پدارٿ لهندا آهن. [رشي دياننده]. هي ٽئي سوتر سانکيه درشن جي ٥ اڌياءِ مان انهيءَ لاءِ ڏنا آهن جو مٿي ڏنل وادي‌ءَ وارا سوتر ۽ ساڳي اڌياءِ جا آهن، پر انهي پرڌان آهن ۽ رشيءَ وارا اهڃاڻ. پرين جو ارٿ انهن جي آڌار تي لکيو ويو آهي. جن ٽن سوترن مان پهرين [٨] ۾ ٻڌل آهي ته جيڪڏهن عيءَ جڳت ايشور مان ٺهيل هجي ته جيڪو ايشور ايڪ رس نه رهي. هن ٻن روپن ڌارڻ ڪري سچچدانند ايڪ وڪار پيدا ٿين. ٻئي [٩] ۾ ڏيکاريل آهي ته جيڪڏهن جيءَ مادي وسنو ڀڳوان مان ٺهيو هجي، ته انهن ۾ به ڀڳوان جهڙا گڻ ۽ شڪتي هجي، پر اهين نه آهي. ٽين [١٠] سوتر ۾ ڏيکاريل آهي، ته شرتيءَ اُپنشد ۾ جڳت جو اپادان ڪارڻ [علت مادي] پرڌان يا پرڪرتي کي مڃيو ويو.

نوٽ :- پرڌان شبد جو ساڳيو ارٿ آهي، جهڙو پرڪرتيءَ جو ۽ اهو سوکشم جنهن مان سمورو سنسار ٺهي تيار ٿيو آهي.

وشيش ايشور سڏبو آهي. *

ايشور جي هستيءَ ساڪنيہ درشن ۾—

ईश्वरासिद्धेः ॥ १ ॥ [सां० अ० १ सू० ९२]
प्रमाणाभावान्न तत्सिद्धिः ॥ २ ॥ सां ५ । १० ।
सम्बन्धाभावान्नानुमानम् ॥ ३ ॥ सां ५ । ११ ॥

پورشن- (١) ايشور جي سڌي جا پرتيڪش پرمان مان حاصل ٿي سگهي، سا نٿي ملي. [سانکيه ١-٩٢]. (٢) جڏهن هن جي سڌيءَ ۾ ڪابه پرتيڪش پرمان آهي ئي ڪونه، ته انومان آدي پرمان به ٿي نه سگهي. [سانکيه ٥-١٠]. (٣) ۽ وياپتي سمبنڌ نه هئڻ ڪري به انومان ٿي نه سگهي، ورتي پرتيڪش، انومان نه هئڻ ڪري شبد پرمان به لڳي نه سگهي، تنهن ڪري ايشور جي سڌي ٿي نٿي سگهي [سانکيه ٥-١١].

پهرين سوتر جو اصل اُپاءُ:- اُتر- ايشور جي سڌيءَ ۾ پرتيڪش پرمان ڪونهي ○

---

* جنهن سوتر جو اڳيون ارٿ هيءُ آهي:- اهو وشيش پرش، جيڪو ڪليش، ڪرم، ڪرم جي ڦل ۽ واسنائن کان پري آهي، سو ايشور آهي. ڪليش پنج آهن- (١) اوديا، (٢) اسمتا [آتما ۽ بُڌيءَ کي هڪ ڪري سمجهڻ]، (٣) راڳ [چاهنا]، (٤) ديوش [گهرڻا] (٥) ابهنويش [مرڻ جو ڊپ] ۽ ڪرم ٻن پرڪارن جا آهن:- چڱا ۽ مندا. ڪرم جا ڦل:- جاتي، آيو، ڀوڳ [سک دک وغيره].

ٻه ٻيا شبد جو لفظ هن پستڪ جي ٿوري سمولاس ۾ ڏنل آهي. ويانتي ان وستن جو تشيچه ۽ انهن جو لاڳاپو آهي، جهڙي طرح دونهين ۽ باهه جو. تنهن ڪري اهو آهي ته هن جڳت جي مادي وستن جي ڳڻن ۽ ايشور جي ڳڻن جو ناتو ۽ لاڳاپو ڪونهي. ٽئين سوتر جيڪي رشي دیانند ساڪنيہ شاستر مان ورتا آهن (پورش سنڌ ۾) جي ٻه ان ڏنا آهن، تن جو اڳيون ارٿ هيءُ آهي:- (١) ايشور جي سڌي ڪونه ٿي ٿئي، (٢) پرمانن جي نه هئڻ ڪري هن جي سڌي ڪانه ٿي، (٣) سمبنڌ نه هئڻ ڪري انومان نه ڪري سگهجي.

○ رشي دیانند جو مطلب اهو آهي ته ساڪنيہ درشن "ايشور سڌي" واري سوتر ۾ ڄاڻايو آهي، ته ايشور جي سڌيءَ لاءِ ٻاهريون پرتيڪش ارٿات اهو پرتيڪش جنهنجو سواسن يا اندرين سان لاڳاپو آهي، سو ڪونهي، پر اندروني پرتيڪش جنهنجو لاڳاپو من سان آهي، سو برابر موجود آهي. رشي دیانند جي اهڙي ڏاڍو ٿي ساڪنيہ جي اُتر جا سوتر ٩٠، ٩١، ٩٥، ۽ ٩٦ ڏسڻ گهرجن. رشيءَ پاڻ پڻ هن ستين سمولاس جي سوال نمبر ١١ جي جواب ۾ ڳالهه کي صاف ڪيو آهي. ٻهراڻين مهراڻين پرتيڪش "شبد" جو لفظ درشن موجب ارٿ ڪيو آهي. ٻيو ته اهيءَ ٿي ته جنهن جو اثر جي اندرين دوارا وستن جي ڳڻن جو گيان ٿيندو آهي، جهڙوڪ وسترن (ڳڻن) جو. ڏيکارڻ جو ساڪشاتڪار من دوارا ٿيندو آهي ۽ من ايشور جي وجهو رهڻ کي ڏسي ايشور جو ساڪشاتڪار ڪري ٿو. وڌيڪ هن پڻ ڄاڻايو اٿن، ته پاپ يا پُن ڪرڻ وقت جيڪو اندر جو آواز ٿيندو آهي، سو ساڪشات ايشور جو آواز آهي. تنهن ڪري هرڪنهن جي شد پوتر هردي ۾ ايشور ساڪشات ڏسڻ ۾ ايندو آهي.

هو اڻڄاڻ ۽ اُتي ڪريل سان [اڻ ڄاڻ] ڪمن کي پنهنجي سرشٽيءَ سان ڪندو آهي.
(شوڪل يجرويد اڌياءِ ٣ منتر ١٩).

پرماتما ڪرم ڪندو آهي

پرشن- ڇا ڪي ڪم پرماتما ڪري [ڪريا ڪائين] ۽ ڪرڻ [ڪرڻ جو سبب] ڪرڻيندا آهن،

न तस्य कार्यं करणं च विद्यते न तत्समश्चाभ्यधिकश्च दृश्यते ।
परास्य शक्तिर्विविधैव श्रूयते स्वाभाविकी ज्ञान बलक्रिया च ॥ (श्वेताश्वतर उपनिषद् अ० ६ मं० ८)

اتر- هيءَ اُپنشد جو وچن آهي. پرماتما مان ڪوئي سندس جهڙو ڪارڻ [وچول ڪارڻ] ناهي يعني ڪي ڪرڻ [اوزار] يعني اهم ضروري ساڌن جي ضرورت آهي ۽ نه ڪوئي سندس تلهه آهي نه ڪوئي ڪانئس اتم آهي. [هو] سڀ کان اتم شڪتي [وارو آهي] اوتاس جنهن پر اُنسَ ڪيان اُنسَ بل ۽ اُنسَ ڪريا آهي، جا سڀاوڪ اوتاس سهجي ئي هن ۾ ٻڌي آهي. جيڪڏهن پرميشور ڪريا رهت هجي ها، ته جڳت جي اُتپتي، استتي ۽ پرلي نه ڪري سگهي ها. تنهنڪري جيتوڻيڪ هو وڀو [سڀ جاءِ موجود] آهي، تڏهن به چيتن هجڻ سبب هن ۾ ڪريا به آهي.

ايشور جي ڪرياءِ پرشن- جڏهن هو ڪريا ڪندو هوندو، تڏهن اُنسَ [حد] واري ڪريا ٿيندي هوندي، يا اُنسَ [حد کان ٻاهر]؟

اتر- جيتري ديش [جاءِ] ۽ ڪال [وقت] ۾ ڪريا ڪرڻ مناسب سمجهندو آهي، اوتري ئي ديش ۽ ڪال ۾ ڪريا ڪندو آهي، نه وڌ نه گهٽ، جو ته هو ودوان آهي.

ايشور پنهنجي حد ڄاڻي ٿو يا نه؟

پرشن- پرميشور پنهنجو اُنسَ [حد] ڄاڻندو آهي يا نه؟

اتر- پرماتما پورڻ گياني آهي، جو ته گيان اُهيءَ کي چئبو آهي، جنهنجي وسيلي جهڙي جو تهڙو ڄاڻو وڃي، اوتاس جو پداريٿ جهڙو هجي، تهڪي تهڙو ڪري ڄاڻڻ جو نالو گيان آهي. پرميشور اُنسَ آهي، تنهن ڪري هو پنهنجو پاڻ کي اُنسَ ڄاڻي ته گيان آهي ۽ تنهنجي ورڌ ڄاڻڻ اگيان، اوتاس اُنسَ کي اُنسَ وارو ۽ اُنسَ واري کي اُنسَ ڄاڻڻ ڀل آهي.

جنهن پداريٿ جو جهڙو گڻ ڪرم سڀاءُ هجي تنهن پداريٿ کي تهڙو ئي ڄاڻي سمجهڻ ئي گيان ۽ وگيان آهي، اُنهيءَ جي اُلٽ اگيان. تنهنڪري-

क्लेशकर्मविपाकाशयैरपरामृष्टः पुरुषविशेष ईश्वरः । योगसूत्र (समाधिपादे । सू० २४)

ايشور جو سروپ- جيڪو اَوديا آدي ڪليشن، چڱن، مٺن من ڪئي ورتيون، اُنهن ورتيون ۽ ڪڙن ڦل جي ڀوڳن واري ڪرمن جي واسنا کان پري آهي سو سڀني جيون کان

---

* گجراتي ستيارٿ پرڪاش واري ڇاپي ۾ "... شبد لڳل آهي. جنهن جي هيٺان ڪرڻ [اوزار] آهي، ٽن ڪرڻ جي ضرورت نه آهي. ڪرڻ اُنهيءَ ڪارڻ کي چئبو آهي، جيڪو ڪمن ڪريا [ڪم] لاءِ ڪارڻ هجي.

اُپاسنا ڪيئن ڪجي- جڏهن اُپاسنا ڪرڻ چاهيو تڏهن اڪيلائيءَ ۾ شانت جاءِ ۾ ويهي آسڻ لڳائي پراڻايام ڪري، ٻاهرين وشين کان اندرين کي روڪي من کي ڌيان ۾ لڳائي موڙي [اُن]، ڪنڌ [ڳلي]، انهن جو نڀيءَ اتوا ٻئيءَ جي وچين ڪنهي ۾ ڪنهن جاءِ تي لڳائي ٻيهي آتما ۽ پرماتما جي ويڪ ڪري، پرماتما ۾ مگن ٿي، سنجمي ٿيڻ آهن. اهو ساڌن ٿيڻ ۽ ٻاهر جي وس ۾ ڪري] جڏهن [ساڌڪ] انهي ساڌن ڪندو آهي، تڏهن سندس آتما ۽ انتهڪرڻ پوترتي سچائيءَ سان ڀرپور ٿي ويندو آهي ۽ اهو پرتي (اڀياس ڏينهن) ڏينهن ۽ وڌيڪ ودائي ڪري ترقيءَ ڏانهن هلندي ويندو آهي. جهڙو اُن ڀڙن ۾ هيڪ ٻوٽي ۾ اعتڙيءَ وڃي ڏينهن ڪندو آهي، سو سڌائين اُنهيءَ کي پراپت ڪندو آهي.

سڳڻ ۽ نرگڻ اُپاسنا- الي سروگيهه آدي گڻن واري پرميشور جي اُپاسنا ڪرڻ سڳڻ ۽ دويش، روپ، رس [سواد]، گنڌ [بوءِ]، سپرش [ڇهڻ] آدي گڻن کان نيارو سمجهي، اُنهي سوڪهم آتما جي اندر ٻاهر وياپڪ پرميشور سمجهه ڏرڍتا سان سمر [ڌارڻ] ڪرڻ، نرگڻ اُپاسنا ڪوٺجي آهي.

اُپاسنا جو ڦل- هن (اُپاسنا) جو ڦل جهڙيءَ ريت ٿڌ کان ستايل ماڻهن جي اُن اڳيءَ جي ويجهو وڃڻ سان لوڙهه ٿي ويندي آهي، اهڙيءَ ريت پرميشور جي ويجهو پهچڻ سان سڀ دوش ۽ دک ڇڏائجي، پرميشور جي گڻ، ڪرم، سڀاءَ جهڙن جهڙو آتما جا گڻ، ڪرم ۽ سڀاءَ به پوتر ٿي ويندا آهن.

انهيءَ ڪري پرميشور جي اُستتي، پرارٿنا ۽ اُپاسنا ضرور ڪرڻ گهرجي، جو هنجو ڦل [ڌ] الڳ ملندو، پر آتما جو بل ايترو وڌندو، جو پربت جهڙي ڏک ملڻ تي به نه گهٻرائيندي سڀ کي سهي سگهندو، ڇا اها ٿوري ڳالهه آهي؟ جيڪو پرميشور جي اُستتي ۽ پرارٿنا ۽ اُپاسنا نٿو ڪري، سو ڪرتگهن [اڻ شڪر] ۽ مهامورک ٿيندو آهي، ڇاڪاڻ ته جنهن پرماتما هن جڳت جا سڀ پدارٿ جيون جي سک لاءِ ڏنا آهن، تنهنجو ڳڻ [ٿورو] ڀلي، وڃي ۽ اُنڪي نه مڃي ڪرتگهنتا ۽ مورکتا آهي.

ايشور اندرين بنا ڪيئن ڪم ڪري- پرشن: جڏهن پرميشور کي ڪن، اکيون وغيره اندريون آهن ئي ڪونه، ته پوءِ هو اهي ڪم ڪئن ڪري سگهندو؟ اتر-

अपाणिपादो जवनो ग्रहीता पश्यत्यचक्षुः स शृणोत्यकर्णः ।
स वेत्ति विश्वं न च तस्यास्ति वेत्ता तमाहुरग्र्यं पुरुषं पुराणम् ॥ श्वेताश्वतर उपनिषद् (अ० ३ मं० १९)

هي اُپنشد جو وچن آهي. پرميشور کي هٿ پير ڪونه آهن، پر هو پنهنجي شڪتيءَ روپي هٿن سان سڀني کي وٺڻ ۽ گرهڻ ڪري [ٿو]؛ پير ڪونهن، پر وياپڪ هئڻ ڪري سڀني کان وڌيڪ ويگوان [ڪو هلندڙ ۽ هلائيندڙ] آهي. اکين جون پتليون ڪونه اٿس، پر سڀني کي ٺيڪ ٺيڪ ڏسي ٿو. ڪن ڪونه اٿس، تنهن هوندي ٻي سڀني جون ڳالهيون ٻڌي ٿو. انتهڪرڻ ڪونهيس، پر ساري جڳت کي ڄاڻي ٿو ۽ هنجو اُنت ڄاڻڻ وارو ڪو نه ڪونهي. گياني لوڪ اُن کي سناتن [اناد]، سڀني کان سرشيٺ ۽ سڀني ۾ پوري طرح ڪري، پرش جو ٿا آکن.

هيءُ اُپديش جو وچن آهي . جنهن پرش جا سمادي ۽ يوگ دوارا اوديا آدي مل ناس ٿي ويا آهن، ۽ جنهن پنهنجي آتما ۾ پرمي پرماتما جو چِتُ لڳايو آهي، تنهنکي جيڪو پرماتما جي ملاپ جو سک ٿيندو آهي، سو واڻيءَ سان چئي نٿو سگهجي، ڇاڪاڻ ته اهو آنند کي جيو آتما پنهنجي انتهڪرڻ [اندر جي شڪتيءَ] دوارا گرهڻ ٿو ڪري، اُپاسنا شبد جو ارٿ آهي ويجهو ٿيڻ. اشٽانگ [آٺن انگن وارو] يوگ وسيلي پرماتما جي ويجهو ٿيڻ لاءِ ۽ کيس سروَ انترجامي ۽ سرووياپڪ روپ دوارا ساکيات ڪرڻ لاءِ جيڪو ڪم ڪرڻو پوندو آهي، سو سڀ ڪرڻ گهرجي. اوڻاسي –

तत्राऽहिंसासत्याऽस्तेयब्रह्मचर्याऽपरिग्रहा यमाः ॥ योगसूत्र० [साधनपादे । सू० ३०]

اُپاسنا جو پهريون انگ – اُهي سان اهنسا يعني ويرُ جو ڇڏڻ، ستيه، استيه، اوڻاسي برهمچريه جو تياڳ، برهمچريه ۽ اپرگره اوڻاسي دليا ۾ ڦاسي نه پوڻ اهي پنج يم سڏيا آهن.
(يوگ ساڌن پاد ٣٠ سوتر).

هيءُ سوال ۽ اهڙا ٻيا سوال پاتنجل مني جي يوگ شاستر جا آهن. جيڪو اُپاسنا جو آرنڀ ڪرڻ چاهي، اُهيءَ لاءِ اهو پهريون ڪاڻو آهي ته ڪنهن سان ويرُ نه رکي، سدا سڀني سان پريتي ڪري سچ ڳالهائي، ڪوڙ ڪڏهن نه ڳالهائي، چوري نه ڪري، سچو ورتاءُ ڪري، اندرين کي جيتي، وشين جي چاهه ۾ نه ڦاسي، نهٺو ٿئي، اُهان ڪڏهن نه ڪري. اهي پنجن قسمن جا يم اُپاسنا يوگ جو پهريون انگ آهن.

शौचसन्तोषतपःस्वाध्यायेश्वरप्रणिधानानि नियमाः ॥ योगसूत्र० [साधनपादे । सू० ३२]

ٻيو انگ – [پوترتائي، سنتوش، تپ، سواڌياءِ اوڻاسي پرڪرتي جو ٻڌڻ اِيشور پرڻڌان، اوڻاسي پالڪي اِيشور جي آڌين ڪرڻ يا اِيشور اُپا جي ڪٿا پنهنجي اُوا ڪرڻ نيم آهن] (يوگ سوتر، ساڌن پاد ٣٢ سوتر). واڳ يا ٻهري اکين ۽ دونهن جهڙي اَندر کي ۽ پاڻي آديءَ سان ڌوئي کي پوتر ڪري، ڌرم اوسار پرشارٿ ڪرڻ کانپوءِ ته لاڀ ۾ خوشي ۽ نه ڪي ۾ ڏک ڪري، بلڪ خوش رهي ۽ آلس ڇڏي سدا پرشارٿ ڪندو ڪري، سدا ڏک سک سهي ڌرم جو ئي آچرڻ ڪري اڌرم جو نه. سدا سچ شاسترن کي پڙهي ۽ پڙهائي، سچن پرشن جو سنگ ڪري ۽ "اوم" اِهيءَ هڪ پرماتما جي (نام) ڪالي جو ارٿ وچاري، ڌياوي جپ ڪندو ڪري ۽ (اِيشور) پنهنجي آتما کي پرماتما جي آڳيا انوڪول آراپي ڇڏي. اهي پنجن پرڪارن جي اِمن کي ملائي اُپاسنا يوگ جو ٻيو انگ سڏجي ٿو. اِهيءَ کانپوءِ ڇهه انگ يوگ شاستر ۽ رگويد آدي ڀاشيه ڀومڪا ۾ ڏسي وٺو. ○

* ڇهه انگ هي آهن – ١. آسن اوڻاسي وشيش ريت سان ويهڻ جو اڀياس. ٢. پراڻايام، اُوا دم ڪڍڻ ۽ روڪڻ جو اڀياس. ٣. پرتياهار، من کي وشين کان روڪڻ. ٤. ڌارڻا، من کي هڪ جاءِ تي ٽڪائڻ. ٥. ڌيان، هر هر من کي اُهيءَ ڳالهه تي لڳائي ڌارڻا تي ڌيان ڪرڻ. ٦. سمادي اوڻاسي ڌيان جي وشيه سان لين ٿي وڃڻ.

○ اهو هڪ پستڪ آهي جو سوامي جي وڏن جي اواد جي ڀومڪا طور لکيو آهي. رگويد آدي ڀاشيه ڀومڪا جي اُپاسنا وشيه ۾ اُنهن جو ورڻن آهي.

ٻڪڻ پرارٿنا [ڪرڻي آهي].

سچي پرارٿنا جو مطلب جهڙي ڳالهه جي پرارٿنا ڪري، تنهجو اچرڻ به اهڙو ئي ٿيڻ گهرجي، يعني تمام اتم پديءَ پراپت ڪرڻ لاءِ پرارٿنا ڪري ۽ اهڙيءَ لاءِ جيڪو ڳالهيون ٿي سگهي، اُپاءُ ڪري، پنهنجي پرشارٿ ڪاهڻ، پرارٿنا ڪرڻ جڳائي.

نڪمي پرارٿنا:- اهڙي پرارٿنا ڪڏهن ڪرڻ نه گهرجي ته تڪڙي پرميشور اڳيان نوڪر ڪيئن آهي، جهڙيءَ ريت هي پرميشور! او هان منهنجي دشمن جو ناس ڪريو، منهنجي ڪان وڏو ڪيو، منهنجي ٿي عزت [ٿئي] ۽ منهنجي هٿ هيٺ سڀ ٿي وڃن وغيره، جو ته جيڪڏهن ٻئي دشمن هجڻ جي ناس لاءِ پرارٿنا ڪن ته ڇا پرميشور ٻنهي جو ناس ڪري ڇڏي؟ جيڪڏهن ڪو چوي ته جنهن جو پرم وڏيڪ [هجي] تنهنجي پرارٿنا سڦل ٿئي، ته اسان چئي سگهون ٿا ته جنهن جو پرم گهٽ هجي اُنهيءَ شترو جو ناس به گهٽ [ٿي] هجي، اهڙي اٽڪل گهرجي.

اهڙيءَ مورکتا جي پرارٿنا ڪندي ڪو ٻي هڙئي ته پرارٿنا ڪرڻ لڳندو ته هي پرميشور! اوهين اسانکي روٽي کارايو، منهنجي گهر ۾ ٻهاري پايو، ڪپڙا ڌوئي ڏيو ۽ پوکي راهي به ڪريو. اهڙيءَ ريت جيڪي پرميشور جي ڀروسي آلسي ٿي ويٺا آهن، سي مهامورک آهن، جو ان پرميشور جي حڪما پرشارٿ ڪرڻ لاءِ آڳيا آهي، تنهنکي جيڪو ٽوڙيندو، سو ڪڏهن سک ڪونه پائيندو.

پرشارٿ ڪرڻ جڳائي- جهڙيءَ طرح يجروير م—

कुर्वन्नेवेह कर्माणि जिजीविषेच्छतं समाः ॥ यजु० ॥ अ० ४० । मं० २ ॥

اي ٻالڪ، پرميشور آڳيا ٿو ڏئي ته مطلب سؤ ورهين تائين يعني جيستائين جيئي، ايستائين ڪرم ڪندي جيئڻ جي اڇا ڪريو، آلسي ڪڏهن نه ٿيو.

ڏسو سرشٽيءَ ۾ جيترا ساهوارا يا بي ساهوارا آهن، سي سڀ پنهنجا پنهنجا ڪرم ۽ جتن ڪندا ئي رهن ٿا، جئين ماڪوڙيون وغيره سدا يتن ڪنديون [رهن ٿيون]، پرٿوي آدي سدا [گهمنديون رهن] ٿيون ۽ وڻ آدي سدا وڌندا گهٽندا رهن ٿا، تئين هي مثال ماڻهن کي به هٿ ڪرڻ گهرجي. جهڙيءَ ريت پرشارٿ ڪندڙ جي سهائتا ٻيو به ڪري ٿو، اهڙيءَ ريت ڌرم سان پرشارٿ ڪندڙ جي سهائتا ايشور به ڪندو آهي. جئين نوڪر ڪندڙ پرش کي نوڪر [سهائتا] ڪندا ۽ ٻئي آلسيءَ کي ڪا [نه ڪندا آهن]، ڏسڻ جي اڇا ڪندڙ ۽ اکين واري کي ڏيکاريندا آهن، نه آنڌي کي، تئين پرميشور به سڀني جي اپڪار ڪرڻ جي پرارٿنا ۾ سهائتا ڏيندو آهي، هاڃي پهچائڻ واري ڪرم ۾ نه. جيڪو ڳڙ مٺو چوندو آهي ته ڳڙ مٺو آهي، تنهنکي ڪڏهن به مٺڙي ڳڙ ملندو آهي، ڇاڪاڻ ته سواد ئي ڳڙ ڏيندو آهي، ۽ جيڪو اُدم ڪندو آهي، تنهنکي سگهو يا دير سان ڳڙ ملي ويندو آهي.

اُپاسنا ڇا کي چئبو- جالي ٿين [ڳالهه] اُپاسنا جي—

समाधिनिर्धूतमलस्य चेतसो निवेशितस्यात्मनि यत्सुखं भवेत् ।
न शक्यते वर्णयितुं गिरा तदा स्वयन्तदन्तःकरणेन गृह्यते ॥

ڪئي پئي رهي ٿو ۽ جنهن ڏيارا انهيءَ يوڳ روپي يگيه کي وڌائن ٿا، اهو منهنجو من يوڳ جي وگيان سان ڀرپور ٿي اوديا آدي ڪليشن کان پري رهي. [يجرويد ٣٤-٤]

(٧) هي پرم وِدوان پرميشور! جهڙيءَ طرح گاڏيءَ جي سواليءَ ۾ آرا لڳل هوندا آهن، تئين اوهان جي ديا سان منهنجي من ۾ رگويد - يجرويد، سام ويد ۽ ٻيو اٿروويد اسٿت آهن ۽ جنهن ۾ سروگيه (سڀني جي ڄاڻڻ وارو) سروويا پڪ سڀني علم موجود پرجا جو ساکي ۽ اسٿت گيان وارو چيتن ڏسڻ ۾ ايندو آهي، اهو منهنجو من اوديا جو ناس ڪري سدا ودي جو پرچار ڪري رهي. [يجرويد ٣٤-٥]

(٨) هي سروانترجامي (سڀني کي اندر ۾ هلائيندڙ) ايشور! جيڪو منهنجو من مڻس کي ڏاڍو جهڙي هوڏي اٿس ولائيندو آهي ۽ جيئن گهوڙن کي رسي ۽ ... گهوڙن جو هلائيندڙ ڪوچوان، جيڪو هردي ۾ پرايمان ڪئي واڳ [تيز رفتار] ۽ اتيست ويگوان (ڏاڍيءَ وڌيءَ شڪتيءَ وارو آهي) اهو منهنجو من سڀني اندرين کي اڌرم جي رستي کان روڪي سدائين ڌرم جي واٽ تي هلائيندو رهي، اهڙي ڪرپا مون تي ڪريو. [يجرويد ٣٤-٦]

अग्ने नय सुपथा रायेऽस्मान् विश्वानि देव वयुनानि विद्वान् ।
युयोध्यस्मज्जुहुराणमेनो भूयिष्ठां ते नम उक्तिं विधेम ॥ यजु० ४० । १६ ॥

اوسد - هي سک جي ڏيڻ وارا، پرڪاش سروپ، سڀني کي ڄاڻڻ وارا پرماتما! اوهان اسان کي اُتم مارگ ڏيارا سمپورن گيان پراپت ڪرايو، جيڪو اسان ۾ ڪوٽ پاپ تي هلڻ جو رستو آهي، انهيءَ کان پري ڪريو. تنهنڪري اسين گهڻي نمرتا سان اوهان جي استتي ٿا ڪريون ته اوهين اسان کي پوتر بڻايو. [يجرويد ٤٠-١٦]

मा नो महान्तमुत मा नोऽर्भकं मा न उक्षन्तमुत मा न उक्षितम् ।
मा नो वधीः पितरं मोत मातरं मा नः प्रियास्तन्वो रुद्र रीरिषः ॥ यजु० १६ । १५ ॥

اوسد - هي رُدر! (دشٽن کي پاپ جو ڏک سروپ ڦل ڏيئي روئارڻ وارا پرميشور!) اوهان اسان کي ننڍن وڏن ماڻهن، گرڀ، اسان جي ماتا پتا ۽ پيارن مٽن مائٽن ۽ شريرن کي ناس ڪرڻ لاءِ نه پريريو. اسان کي اهڙي مارگ تي هلايو، جنهن ڪري اسان اوهان جي ڏنڊ جا لائق نه ٿيون.

असतो मा सद्गमय तमसो मा ज्योतिर्गमय मृत्योर्माऽमृतं गमयेति ॥ शतपथ ब्रा० [१४ । ३ । १ । ३०]

اوسد - هي پرم گرو پرماتما! اسان کي اَست کان هٽائي، سچي مارگ ۾ پهچايو، اوديا اَنڌڪار کان ڇڏائي، وديا روپي سورج کي پراپت ڪرايو، مرتيو روڳ کان الڳ ڪري، موکش جي آنند روپ امرت کي پراپت ڪرايو. (شتپٿ براهمڻ ١٤-٣-١-٣٠)

سڳڻ ۽ نرگڻ پرارٿنا:- اوپاسنا جنهن جنهن ڏوش ۽ ڏونئن کان پرميشور کي ۽ ٻاڻ کي ۽ ڇڏي سمجهي پرميشور جي پرارٿنا ڪئي وڃي ٿي، سا وڌيءَ واري منڌ ڪري [اوپاسنا جنهن ۾ اهڙا اهڙا هجي ته فلاڻو کي فلاڻو گڻ پيدا ڪئي] سڳڻ پرارٿنا [ڪوٺي آهي] ۽ نشيڌ واري منڌ ڪري [اوپاسنا جنهن ۾ اهڙا اهڙا هجي ته فلاڻو کي فلاڻو ڏوش دور ڪئي]

यस्मिन्नृचः साम यजूंषि यस्मिन्प्रतिष्ठिता रथनाभाविवाराः ।
यस्मिंश्चित्तं सर्वमोतं प्रजानां तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु ॥ ५ ॥
सुषारथिरश्वानिव यन्मनुष्यान्नेनीयतेऽभीशुभिर्वाजिन इव ।
हृत्प्रतिष्ठं यदजिरं जविष्ठं तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु ॥ ६ ॥ यजु० ३४ । ५-६ ॥

سمجهڻ لاءِ پراوڻنات ارتشٽ هي آڳي! اوتاسه پرڪاش سروپ، پرميشور توهان ڪرپا ڪري، جنهن بڌيءَ لاءِ ودوان، گياني ۽ يوگي لوڪ اُپاسنا ڪندا آهن، اهڙيءَ بڌيءَ سان اسان کي هن مهل ئي سمي ۽ بڌي وارن ڪيو. (يجروید اڌياءِ ٣٢ ۽ منتر ١٤).

(٢) اوهان پرڪاش سروپ آهيو، ڪرپا ڪري مون ۾ به پرڪاش استاپن ڪريو. اوهان اننت شڪتيءَ وارا ڪرم ڪندڙ آهيو، مون ۾ به ڪرپا ڪري شڪتيءَ سان پورو پورو پراڪرم استاپن ڪريو. اوهان اننت بل وارا آهيو (اهڙيءَ ڪري) مون ۾ به بل ڌارڻ ڪريو. اوهان اننت سامرٿ وارا آهيو، اهڙيءَ ڪري مون کي به پورڻ سمرٿي ڏيو. اوهان دشٽن ۽ دشٽ ڪرمن تي ڪروڌ ڪندڙ آهيو، مون کي به اهڙو ئي ڪريو. اوهان نندا استتي (ڪندڙن) ۽ پنهنجي (ورڌ) اپراڌ ڪرڻ وارن کي سهڻ وارا آهيو، ڪرپا ڪري مون کي به اهڙو ئي ڪريو. [يجروید ١٩-٩]

(٣) هي دئا جا ساگر! اوهانجي ڪرپا سان منهنجو من جاڳرت اوستا ۾ پري پري وڃي آئو، ۽ جهڙو ئي ڏور ڏور وڃي آئو، ۽ سمهڻ ويل سمي اهو ئي منهنجو من سشپتيءَ [گهريءَ ننڊ] کي پراپت ٿئي ٿو، يا سپني ۾ پري پري وڃڻ جهڙو وهنوار ڪري ٿو، سڀني پرڪاش ڪرڻ وارن اندرين کي جوتي ڏيندڙ! سو اهو منهنجو من شڀ سنڪلپ ارٿات پنهنجي ۽ ٻين پراڻين جي لاءِ ڪلياڻ جو وچار ڪرڻ وارو ٿئي، ڪنهن کي به نقصان پهچائڻ جي اڇا ڪرڻ وارو ڪڏهن نه ٿئي. [يجروید ٣٤-١]

(٤) هي سرو انترياميءَ! جنهن من جي دوارا ڪرم ڪرڻ وارا ڌيرج وارا ودوان يگيه [آڏنبار جا ڪم] ۽ يڌ آديءَ ۾ ڪرم ڪندا آهن، جو اپورو سامرٿيءَ وارو پوڄا جي لائق ۽ پرجا جي اندر رهڻ وارو آهي، سو منهنجو من ڌرم ڪرڻ جي اڇا وارو ٿي ڪري اڌرم کي بلڪل ڇڏي ڏئي. [يجروید ٣٤-٢]

(٥) جو (من) اتڪرشٽ گيان [جو وسيلو] ۽ ٻين کي چتائڻ وارو ۽ نشچي ورتيءَ جي آهي ڪرڻ وارو [ڌاڻين جي ڌارڻ ڪرڻ وارو] آهي ۽ جيڪو من جي اندر پرڪاش سان پورڻ ۽ ناس نه ٿيندڙ آهي، جنهن بنا ڪوئي ڪم به ڪونه ٿو ڪري سگهجي، اهو منهنجو من شڀ گڻن جي اڇا ڪري ٻين گڻن کان پري رهي. [يجروید ٣٤-٣]

(٦) هي جڳديشور! جنهن (من) جي وسيلي سڀ يوگي لوڪ هن سڀني ڀوت [گذريل وقت]، ڀوشيه [ايندڙ وقت] ۽ ورتمان [هلندڙ وقت] جي وهنوارن کي ڄاڻن ٿا، جيڪو امر جيو آتما کي پرماتما سان ملائي، تنهي ڪالن جي ڄاڻ وارو ٿئي ٿو. جنهن (من) ۾ گيان [ڄاڻ] ۽ ڪريا [ڪم ڪرڻ جي شڪتي] آهي، جو پنجن گيان اندرين، بڌيءَ ۽ آتما سان

اتر - اُستتيءَ مان ايشور ۾ پريتي، سندس گڻ، ڪرم ۽ سڀاءَ دوارا اُسان جا گڻ، ڪرم ۽ سڀاءَ جو سڌرڻ، پرارٿنا مان نماڻائي، اُتساهه ۽ سهائتا جو ملڻ ۽ اُپاسنا مان پربرهم سان ملڻ ۽ اُن جو ساڪشاتڪار ٿيڻ.

اُستتي ڇا کي چئجي:- پرشن- ايشور کي ڪوئي سمجهايو.

اتر - جهڙيءَ ريت -

स पर्य्यगाच्छुक्रमकायमव्रणमस्नाविरँ शुद्धमपापविद्धम् ।
कविर्मनीषी परिभूः स्वयम्भूर्याथातथ्यतोऽर्थान् व्यदधाच्छाश्वतीभ्यः समाभ्यः ॥ यजु० ॥ अ० ४० । मं० ८ ॥

سگڻ اُستتي- (ايشور اُستتي) اِهو پرماتما سڀني ۾ وياپڪ، سڀ کان تکو ۽ پرو ڪندڙ ۽ اَنت بلوان، جيڪو شُڌ ڄاڻي ڄاڻڻهار، سڀني جو انترياميءَ، سڀني مٿان وراجمان، سناتن سويمڀو (پنهنجي ذاتي ناٿ)، پرميشور، پنهنجي جيو روپي سناتن، انادي پرجا کي، پنهنجي سناتن ويدن سان ليکيا ڪري اَرٿن جو بوڌ ويدن دوارا ڪرائيندڙ آهي اها [آهي] سگڻ اُستتي ارٿات جنهن جنهن گڻ [کي سمجهي ڪري] دوارا پرميشور جي اُستتي ڪرڻ [ٿي اچي] سا آهي سگڻ.

نرگڻ اُستتي- (اڪاءِ) ارٿات جو ڪڏهن شرير ڌارڻ [نه ڪندڙ آهي] الوا جنم نه وٺندڙ آهي، جنهن ۾ ڇيدر [ڇنڊ يا ڇيڪ] ڪرڻ ٿيندڙ آهي، جو ناڙين وغيره [رڳن ۽ نسن] جي بندڻ ۾ اچي ٿو ۽ ڪڏهن پاپ جو ڪم نٿو ڪري، جنهن ۾ ڪليش، دک، اگيان ڪڏهن نٿو ٿئي وغيره، جنهن جنهن راڳ، دويش [وروڌ] آدي گڻن کان رهت سمجهي ڪري پرميشور جي اُستتي ڪرڻ، سا نرگڻ اُستتي آهي.

ايشور جو ڦل اِهو آهي، ته جهڙي پرميشور جا گڻ آهن، اهڙا گڻ، ڪرم ۽ سڀاءَ پنهنجا ڌارڻ ڪرڻ. جيئن پرميشور نياءَ ڪندڙ آهي، تهڙيءَ ريت پاڻ به نياءَ ڪندڙ ٿئي. پر جيڪو پنهنجي زبان سان پرميشور جا گڻ ڪيرتن ڪري ۽ پنهنجي چال چلن نه سڌاري، انهيءَ جي اُستتي ڪرڻ وِرٿ آهي.

پرارٿنا ڇا کي چئجي؟

यां मेधां देवगणाः पितरश्चोपासते । तया मामद्य मेधयाऽग्ने मेधाविनं कुरु स्वाहा ॥ १ ॥ यजु० । अ० ३२ । १४ ॥
तेजोऽसि तेजो मयि धेहि । वीर्य्यमसि वीर्य्यं मयि धेहि । बलमसि बलं मयि धेहि ।
ओजोऽस्योजो मयि धेहि । मन्युरसि मन्युं मयि धेहि । सहोऽसि सहो मयि धेहि ॥ २ ॥ यजु० । अ० १९ । ९ ॥
यज्जाग्रतो दूरमुदैति दैवं तदु सुप्तस्य तथैवैति ।
दूरङ्गमं ज्योतिषां ज्योतिरेकं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ ३ ॥
येन कर्माण्यपसो मनीषिणो यज्ञे कृण्वन्ति विदथेषु धीराः ।
यदपूर्वं यक्षमन्तः प्रजानां तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ ४ ॥
यत्प्रज्ञानमुत चेतो धृतिश्च यज्ज्योतिरन्तरमृतं प्रजासु ।
यस्मान्न ऋते किंचन कर्म क्रियते तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु ॥ ५ ॥
येनेदं भूतं भुवनं भविष्यत्परिगृहीतममृतेन सर्वम् ।
येन यज्ञस्तायते सप्त होता तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु ॥ ६ ॥

ڄمڻ کاڌي لاءِ.

۳. ايشور سروشڪتيمان آهي- پرشن- ايشور سروشڪتيمان [قادرِ مطلق] آهي يا نه؟

اتر- آهي، پر جهڙو لوڪ سروشڪتيمان شبد جو ارٿ ٿا سمجهن، اهڙو نه. سروشڪتيمان جو ارٿ اهو آهي، ته ايشور پنهنجي ڪم اُتپت [ڄمڻ جي] الين ڪرڻ، سنڀالڻ ۽ پرلي ڪرڻ آدي، ۽ سڀني جيون جي پن پاپ جي نياءَ ڪرڻ ليڪ ڪارئن ۾ ڪنهن جي به مدد نه سنڀالڻ ڪارڻ وٺندو آهي، اُهو پنهنجي اننت سامرٿ سان ئي پنهنجا سڀ ڪم پورا ڪندو آهي.

پرشن- اسين سمجهون ٿا ته ايشور جيڪي چاهي سو ڪري، جو ته هن جي مٿان ٻيو ڪوئي ڪونهي.

اتر- ڀلا! هو ڇا ٿو چاهي؟ جيڪڏهن اوهين چئو ته سڀ ڪجهه ٿو چاهي ۽ ڪري ٿو سگهي، ته اسين اوهان کان پڇون ٿا، ته ڇا ايشور پاڻ کي ماري [سگهي ٿو]؟ انيڪ ايشور بڻائي [سگهي ٿو]؟ پاڻ اوڏوان [ٿي سگهي ٿو]؟ چوري، وڀچار وغيره پاپ ڪرم ڪري ۽ ڏکي به ٿي سگهي ٿو؟ جهڙيءَ ريت هي ڳالهيون ايشور جي گڻ، ڪرم ۽ سڀاءَ جي برخلاف آهن، تنهن ڪري جو اوهان جو چوڻ آهي ته هو سڀ ڪجهه ڪري سگهي ٿو، سو ڪڏهن به ٺيڪ ٿي نٿو سگهندو. تنهن ڪري سروشڪتيمان شبد جو ارٿ جو اسان ڪيو آهي سو ٺيڪ آهي.

۴. انادي ۽ انيڪ- پرشن- ايشور آدِ وارو آهي يا انادي آهي؟

اتر- انادي [جنهن جو آدِ نه هجي]، ارٿات جنهن جو ڪوئي آدي ڪارڻ نه هجي [شروع جو] سمو نه هجي، تنهن کي انادي چوندا آهن. اهڙا سڀ ارٿ وديا ۾ لکيا ويا آهن، اهي ڏسي سگهو ٿا.

پرشن- پرميشور ڇا ٿو چاهي؟

اتر- سڀني جي ڀلائي ۽ سڀ لاءِ سک ٿو چاهي، پر ڪي پنهنجي سواتنترتا [آزادي] بنا ڪنهن کي به بنا پاپ ڪرڻ جي پراڌين [ٻئي جو محتاج] نٿو ڪري.

استتي، پرارٿنا ۽ اپاسنا- پرشن- پرميشور جي استتي [تعريف]، پرارٿنا ۽ اپاسنا [عبادت] ڪرڻ کپي يا نه؟

اتر- ڪرڻ کپي.

پرشن- ڇا استتي آدي ڪرڻ سان ايشور پنهنجو نيم ڇڏي، استتي پرارٿنا ڪرڻ واري جا پاپ دور ڪري ڇڏيندو؟

اتر- نه.

پرشن- ته پوءِ استتي پرارٿنا جو ڪهڙو؟

اتر- انهن جي ڪرڻ جو ڦل ٻيو آهي.

پرشن- ڪهڙو آهي؟

* يعني جيڪڏهن ايشور پنهنجو پاڻ ماري نه سگهي، پوءِ هو سروشڪتيمان ڪيئن ٿي سگهي؟ هو جيئندو، مرندو، ڄمندو، ارٿات جو لکيو آهي سو ٺيڪ نه آهي.

جيڪڏهن ڌوڙهيءَ کي ڌڪ ڏئي ڏٺو وڃي، ته جيڪو ذرو ڪنهن ٻاهر لڳي رهي ۽ جوڙ هڪ اُپاڌي ڀاڪره کي هڏي ڌڪ ڪري هوا جي ٿورو ماٺا پرش کي ڌڪ ڏيلو آهي. جڏهن ڪوڙي کي پٽ مان هوا مان ماڻهن کي ڌڪ لڳو هجي ته پوءِ اها ڪوڙي ڏيئي لي سگهي ٿي؟ ڏيا اهائي آهي ته انهيءَ ڀاڪرهءَ کي ڪهڙو ڪم، باقي ڪرم ڪرڻ کان ٻچائڻ يا انهيءَ ڀاڪرهءَ کي ماري ڇڏڻ سان هن هوا ماڻهن لي ڏيا پرڪاشمان ڪرڻ.

پرش- پوءِ ڏيا ۽ نياءَ جا شبد ڇو ڪيا؟ جڏهن انهن ٻنهي جو هڪ ئي ارٿ ٿو ٿئي، ته ٻن شبدن جو ڪتب آڻيو آهي، ڇاڪاڻ ته هڪ شبد جو ارٿ لڳڻ آهي. انهيءَ مان سٺو ٿو لڳي ته ڏيا ۽ نياءَ جو هڪ ارٿ نه آهي.

اُتر- ڇا هڪ ارٿ جا انيڪ نالا ۽ هڪ نالي جا انيڪ ارٿ ڪونه ٿيندا آهن؟

پرش- ٿيندا آهن.

اُتر- ته پوءِ توهانکي شڪ ڇو آيو آهي؟

پرش- انهيءَ لاءِ جو سنسار ۾ ائين ٻڌو آهي.

اُتر- سنسار ۾ سچو ۽ ڪوڙو ٻئي ٻڌڻ ۾ اچن ٿا، پر انهيءَ ويچار سان نرڻئه ڪرڻ اسانجو ڪم آهي. ڏسو انهيءَ جي پوري ڏيا ته اها آهي، جو هن سڀني جيون جي پرو جن سڌيءَ لاءِ سنسار ۾ سڀ پدارٿ آڻين ڪري دان ڏئي ڇڏيا آهن، انهيءَ کانسواءِ ٻي ڪهڙي وڌي ڏيا ٿي سگهي ٿي؟ هاڻي نياءَ جو ڦل ۽ پرتيڪش ڌسڻ ۾ اچي ٿو. سک ڏک جي ورهاست وڌ ۽ گهٽ هئڻ سان، ڦل کي پڌرو ڪري رهي آهي. انهن ٻنهي ۾ ڪو ٿورو ئي ڀيد آهي، جو من ۾ اها اڇا (ڪرڻ) ته سڀني کي سک ملي ۽ سڀني جو ڏک ختم ٿئي ۽ (انهن) لاءِ ڪوشش ڪرڻ سا ڏيا آهي ۽ ٻاهريون چيشٽائون (ڪم) ارٿات ٻڌڻ (قيد ڏيڻ) لڪ ڪپائڻ وغيره ۽ پوري پورو ڏنڊ ڏيڻ نياءَ آهي. ٻنهي جو اهوئي مقصد پرو جن آهي، ته سڀ پاپ ۽ ڏک کان ڇٽي وڃن.

ايشور نراڪار- پرش- ايشور ساڪار (شرير ڌاري) آهي يا نراڪار (بنا شرير جي)؟

اُتر- نراڪار، ڇاڪاڻ ته جيڪڏهن ساڪار هجي ها ته وياپڪ نه هجي ها. جي وياپڪ نه هجي ها، ته سرٻگيا وغيره گڻ به ايشور ۾ ڪڏهن به نه ٿي سگهن ها. ڇاڪاڻ جو حد واري شيءِ ارٿات محدود وستو ۾ گڻ، ڪرم ۽ سڀاءُ به محدود (حد) اندر ٿيندا آهن. (انهيءَ هوندي به) سردي، گرمي، بک، اُڃ، روڳ، دوش ۽ ڪٽڻ ڇڪڻ کانسواءِ رهي نه سگهندو، انهيءَ مان اهو ثابت آهي ته ايشور نراڪار آهي. جيڪڏهن ساڪار (ديه ڌاري) هجي ته سندس ڪن، اکين وغيره انگن جي ٺاهڻ وارو ڪوئي ٻيو ٿيڻ گهرجي، ڇاڪاڻ ته جيڪو ملاپ سان اُپڄندو آهي، تنهنکي ملائڻ وارو ڪو نراڪار چيتن ضرور هئڻ گهرجي. جيڪڏهن ڪو چئي ته ايشور پنهنجي اڇا سان پاڻهي پنهنجو شرير بڻايو، ته به اهو سڌ ٿيو ته شرير ٺهڻ کان اڳ هو نراڪار هو. انهيءَ ڪري پرماتما ڪڏهن به ديه ڌارڻ نه ڪري، پر نراڪار هئڻ سبب ساري جڳت کي سوکشم ڪارڻ (پرڪرتيءَ) مان شول

هاڻي ويچار ڪري گهرجي ته الدو ۾ من سان گڏ (وجفن) جو پرڪاش (ظهور) ٿيندو آهي ته ڪٿي (موصوف) جو ڇهوڙيه ويجهه جنهن الدو ۾ جهوڙي وغيره سان سمرٿ، وجهه ومن ۾ گڏ جو گيان ڪٿي ڪري گڏيه الوا پرلوڪيه جو. انهيءَ يڪسر (روح سان اڪيلو) من جي وسيلي پرڪاش (ظهور) ٿيندو آهي ۽ لوڙيءَ واسطي من جو پرڪاش. سرشٽيءَ ۾ وشوش وڃنا ۽ گيان آدي ڪئين جي پرڪاش ڪٿي ڪري سندن گڏ (موصوف) ٿيندو ۽ پرڪاش آهي، * پر جڏهن آتما من کي ۽ من الدوئن کي ڪيهن وشيه ۾ لڳائيندو آهي، يا جڏهن مهل آتما جوڙيءَ پرا ڪري الوا پر آبڪار آدي پهلا ڪم ڪري لڳندو آهي، تڏهن مهل جهڙي اهڙا ۽ گيان آدي جاهما الهيه اهڙا واڙيه وستوءَ تي جهڪي پوندا آهن ۽ تهن مهل تي آتما جي الدو ڪري ڪم ڪندي پئي، تشڪا ۽ لم ٿيندي آهي، ۽ جڏهن ڪم ڪندي اهي ٿيا آهي، ساهس ۽ آسد آسام پيدا ٿيندو آهي. سو جيئن آتما وڃان ته پر پرمانند وٺان آهي، ۽ جڏهن جيئن آتما شد ٿي پرمانما جي ويچار ڪري پر لو (اڪيلو) رهندو آهي، تڏهن هيڪي پهي جو سانپالڪار ٿيندو آهي. جڏهن پرميشور جو پرڪاش ٿئي ٿو ۽ ته پرم الومان (تموعه الماتيه) وغيره سان پرميشور جو گيان ڪٿي ڪيڙو سنبنڌ آهي؟ جو ڪارڻ (معلول) ۽ تي ڪارڻ (علت) جو اتومان (قياس) ٿيندو آهي.

پرميشور سرو ويا پڪ

پرشن- پرميشور ويا پڪ (موجود) آهي يا ڪنهن وشيش ٿان (خاص جاءِ) ۾ رهندو آهي؟

اُتر- ويا پڪ آهي، جو ته جيڪڏهن هڪ ديش ۾ رهي ها ته سرو انترياسي، سرو گيه جاڻي جاڻڻهار) سرو نينتا (سڀ جو پرلند ڪندڙ)، سرو سرشٽا (سڀ کي پيدا ڪندڙ)، سرو ڌرتا (سڀ کي قائم رکندڙ) ۽ پرلئه ڪرتا (پرمايت ڪندڙ) نه ٿي سگهي ها. جو ته جنهن ديش ۾ ڪرتا (فاعل) نه هوندو، اتي ڪرتا (فعل) جو ٿيڻ اسمبو (ناممڪن) آهي.

پرشن- پرميشور دياالو (ديا ڪندڙ) ۽ نياءِ ڪاري (عادل) آهي يا نه؟

اُتر- آهي.

پرشن- اهي ٻئي گڏ هڪ ٻئي جي ورڌ آهن. جيڪڏهن ديا ڪري ته نياءُ نياءُ ڪري ته ديا ڇڏجي ٿي وڃي، جو ته نياءُ انهيءَ کي چئبو آهي جو ڪرمن جي انوسار ته گهٽ نه وڌ سک دک ڏنو وڃي، ۽ ديا انهيءَ کي چئبو آهي جو پاپيءَ کي ڏنڊ ڏيڻ ڌاران ڇڏي ڏجي.

اُتر- نياءُ ۽ ديا ۾ ٿورڙو ڦالي ماتر ڀيد آهي. جو ته جو پرجوجن نياءَ مان سڌ ٿئي ٿو سو ئي ديا مان. ڏنڊ ڏيڻ جو هيءُ پرجوجن آهي ته منش ڏوهه ڪرڻ کان باز اچن ۽ دک کي پراپت نه ٿين ۽ ديا انهيءَ کي ئي چئبو آهي، جو (جهڙيءَ دوارا) انهن جي دکن کي دور ڪيو وڃي. جيڪو ارٿ ديا ۽ نياءُ جو اوهان ڪيو، سو ٺيڪ نه آهي. جو ته جنهن جهڙو ۽ جيترو برو ڪم ڪيو هجي، انهيءَ کي تيڏو ۽ اوترو ئي ڏنڊ ڏيڻ، انهيءَ جو نالو نياءُ آهي. پر

---

* هن وشيه تي سالمڪ ڌرم جي ادياءِ ۱ سوتر ۸۷ کان ۹۱ ۾ وڌيڪ وستار ڪيل آهي سو پڙهڻ وٽان آهي.

منشو! مان ايشور! سڀ کان اڳي پراڻين ۽ ساري جڳت جو پتي (مالڪ) آهيان، مان سناتن جڳت جو ڪارڻ ۽ سڀ پرڪارن جي ڌن جي وجئه ڪرڻ وارو ۽ داتا آهيان. جئن پالڪ پيءُ کي پٽ پڪاريندو آهي، تئن سڀ جيو مونکي پڪارين. مان سڀني (پراڻين) کي سک ڏيڻ واري جڳت لاءِ ڀوڄن جي پدارٿن جو ورهائيندڙ آهيان. (رگويد منڊل ١٠ سوڪت ٤٨ منتر ١)

جيوتي سروپ جيوتي داتا (٣) مان پرم ايشوريه وارو (سڀني شڪتين وارو) سورج وانگر ساري جڳت جو پرڪاشڪ آهيان، ڪڏهن به هار کي پراپت ڪو نه ٿيان، ۽ نه مان ڪڏهن مرندو آهيان. مان ئي جڳت روپي ڌن جو نرمان ڪندڙ آهيان. ساري جڳت جي اُتپتي ڪرڻ وارو مونکي ئي سمجهو. هي منشو! ايشوريه (شڪتي ۽ ڌن) جي پراپتيءَ جو يتن ڪندي، وگيان وغيره ڌن مون کان گهرو ۽ منهنجي متر کان پري نه ٿيو.

ويدن جو پرڪاشڪ پرڀو:- (٣) هي منشو! ستيه ڳالهائڻ روپي اُستتي ڪرڻ واري منش کي مان سناتن آدي ڌن کي ڏيندو آهيان. مان برهم اوتام ويد پرڪاشڪ (پرڪاش ڪرڻ وارو) ۽ اهو ويد منهنجو لوڪ لوڪ ورڻن ڪري، اُنهي دوارا مان سڀني جو گيان وڌايان ٿو. مان سٺي پرش کي پريرڻا ۽ مان جڳت پرڪاشي به آهيان تهان ساري ڪارڻ جو نرمان ۽ ڌارڻ ڪندڙ آهيان. تنهنڪري اوهان سڀ منش مونکي ڇڏي ٻئي ڪنهنکي منهنجي جاءِ تي نه پوڄيو، نه مڃيو ۽ نه ڄاڻو. (رگويد منڊل ١٠ سوڪت ٤٨ منتر ٥)

हिरण्यगर्भः समवर्त्तताग्रे भूतस्य जातः पतिरेक आसीत् ।
स दाधार पृथिवीं द्यामुतेमां कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ यजु० [अ० १३ । ४]

پرميشور جي پوڄا:- هي منشو! جو سرشٽيءَ کان اڳ سڀني سورج وغيره تيجوان لوڪن جي اُتپتيءَ جو استان ۽ آڌار (گهر) ۽ جو ڪجهه اُتپن ٿيو آهي، ٿيو هو ۽ ٿيندو، تنهن جو سوامي هو، آهي ۽ هوندو، سو پرٿويءَ کان وٺي سورج لوڪ تائين سرشٽيءَ کي بڻائي ۽ ڌارڻ ڪري رهيو آهي، تنهن سک سروپ پرماتما جي ئي ڀڳتي جيئن اسان ڪريون، تئن توهان به ڪريو. (يجرويد ادياءِ ١٣ منتر ٤)

ايشور جي هستيءَ جي سڌي

پرشن:- توهان ايشور-ايشور چئو ٿا پر هنکي ڪئن سڌ ڪريو ٿا؟

اُتر:- سڀني پرتيڪش آدي پرمانن دوارا.

پرشن:- ايشور ۾ پرتيڪش آدي پرمان ڪڏهن به لڳي سگهندا.

इन्द्रियार्थसन्निकर्षोत्पन्नं ज्ञानमव्यपदेश्यमव्यभिचारिव्यवसायात्मकं प्रत्यक्षम् ॥ [न्याय अ० १ । सू० ४]

هي گوتم مهرشيءَ ڪرت نياءِ درشن جو سوتر آهي، ڪن، کل، اکيون، جيڀ، نڪ ۽ من جو شبد (آواز)، سپرش (ڇهڻ)، روپ، رس، گنڌ (بوءِ)، سک، دک، سچ، ڪوڙ وغيره وشين سان سنبنڌ ٿيڻ ڪري، جيڪو گيان اُتپن ٿيندو آهي، تنهنکي پرتيڪش چئبو آهي، پر اهو نرڀرم (شڪ کان سواءِ) هجي. (نياءِ درشن ادياءِ ١ سوتر ٤)

ڏسو اٿيئي ته تنهن ۾ سڀ ديوتا قائم آهن سو ڄاڻڻ ۽ اُپاسنا ڪرڻ يوڳيه اڳيرو آهي، اُها اُنهيءَ ڳالهه آهي جي ديوتا شبد مان اهڙو اوتو ولن ٿا . پرشهور ديوتن جو ديو هنڌ ڪري مهاديو تو سڏجي، جو اُمولي ساري جڳت جي اُتپتي (بصالش) اسعي (قائم رکڻ) ۽ پرلو ڪرڻ، ٽنهي اوستائن (منصب) ۾ اڌ شڪتا (مالڪ) آهي .

٣٣ ديوتا [illegible] اپناڏي ويدن ۾ ٻڌايا آهن . جنهن جي وڻايا شتپٿ* ۾ هن طرح ڪيل آهي ته تيتيهه ديوتا آهن . يعني (١) اوٺ آهي، جل، اگني، وايو، آڪاش، چندرما، سورج، نڪشتر، ساري سرشٽيءَ جا نواس ٿڪان هنڌ ڪري هيءَ اٺ وسو سڏجن ٿا .

(٢) پراڻ، اُپان، ويان، اُدان، سمان، ناڳ، ڪورم، ڪرڪل، ديودت، ڌنن جي ۽ جيو آتما اهي يارهن رڊر انهيءَ لاءِ ٿا سڏجن، جو جڏهن اهي شرير کي ڇڏين ٿا تڏهن روئڻ ڪرائڻ وارا ٿين ٿا .

(٣) سال جا ٻارنهن مهينا ٻارهن آدتيه انهيءَ لاءِ ٿا سڏجن، جو اهي سڀني جي عمر کي پورو ٿا ڪن .

(٤) بجليءَ جو نالو اندر انهيءَ ڪري آهي جو پرم اِشوريه (اعليٰ شڪتيءَ) جو هيتو (ڪارڻ) آهي .

(٥) يڳيه کي پرجاپتي چوڻ جو ڪارڻ اهو آهي ۽ جو ان جي ڪري وايو، ورشا، جل ۽ اوشڌين جي شڌي ٿيندي آهي، ۽ ودوانن جي ستڪار ۽ نانا پرڪار جي شلپ وديا (ڪاريگريءَ) ڪري پرجا جو پالن ٿيندو آهي .

٣٤ ديوتا . متي ڏيڪاريل ڪُل ڪري اهي ٣٣ ديوتا سڏجن ٿا . اُنهن سڀني ۽ سڀني کان وڏو هنڌ ڪري پرماتما، کي چوٽيهون ديوتا، "پوڄا يوڳيه ديو" شتپٿ جي چوڏهين ڪانڊ ۾ ڄاڻايو ويو آهي . اهڙيءَ ريت ٻين هنڌ به لکيل آهي . جيڪڏهن هو انهن شاسترن کي ڏسن ها ته ويدن ۾ گهڻن ايشورن مڃڻ جي ڀرم جار ۾ ڦاسي ڇو گمراهه ٿين ها؟ (ستيارٿ پرڪاش سموليس ١٦٤، ٺهه ٣٩) .

ايشور جو روپ :- (١) ايشور سڀني کي اُپديش ٿو ڪري ته هي منشو! جيڪي هن سنسار ۾ جڳت (هلندڙ چلندڙ پدارٿ) آهي، انهن سڀ ۾ جو وياپڪ رهي، سڀ جو نيڪ ڪرڻ وارو آهي، سو ٿي ايشور سڏجي ٿو . انهيءَ کان ڊڄي، تون اُنياءُ سان ڪنهن جي ڌن جي اِڇا نه ڪر . انهيءَ اُنياءُ کي ڇڏي نياءُ آچرڻ روپي ڌرم سان پنهنجي آتما ۾ آنند کي ڀوڳ . (يجروید اڌياءُ ٤٠ منتر ١)

سرشٽي ڪرتا ٿنا پالن ڪرتا :- (٢) ايشور سڀني کي اُپديش ٿو ڪري ته هي

---

* ويد جا جيڪي براهمڻ اُواد (ترجما) آهن، تنهن کي براهمڻ گرنٿ ڪري سڏيو آهي ۽ انهن مان هڪ "شتپٿ" آهي . (مولفڪار)

‡ ڏسڻ آهي جو سنڌ جي هندن ڪاريگريءَ طرف خاص ڌيان نه ڏنو آهي، جن ڪاريگري سکي هنر ڄاتا آهن، تن پالڪي ۾ سکي جيئو آهي ۽ ڏيهي کي به ودايو آهي . (تاراچند گاجرا)

ओ३म्

ستون سملاس

ايشور ۽ ويد جي وشيه جو ورنن

ऋचो अक्षरे परमे व्योमन्यस्मिन् देवा अधि विश्वे निषेदुः ।
यस्तन्न वेद किमृचा करिष्यति य इत्तद्विदुस्त इमे समासते ॥ १ ॥ ऋ० मं० १ । सू० १६४ । मं० ३९ ॥
ईशा वास्यमिदं सर्वं यत्किञ्च जगत्यां जगत् ।
तेन त्यक्तेन भुञ्जीथा मा गृधः कस्य स्विद्धनम् ॥ २ ॥ यजु० अ० ४० । मं० १ ॥
अहम्भुवं वसुनः पूर्व्यस्पतिरहं धनानि सं जयामि शश्वतः ।
मां हवन्ते पितरं न जन्तवोऽहं दाशुषे विभजामि भोजनम् ॥ ३ ॥
अहमिन्द्रो न पराजिग्य इद्धनं न मृत्यवेऽवतस्थे कदाचन ।
सोममिन्मा सुन्वन्तो याचता वसु न मे पूरवः सख्ये रिषाथन ॥ ४ ॥ ऋ० मं० १० । सू० ४८ । मं० १, ५ ॥

ऋचोअक्षरे० هن منتر جو اَرٿ ”پرميشور-اَشور“ جي سکيا ۾ لکي چڪا آهيون، جنهن ۾ سڀ ديو، (جهڪندڙ) ڳڻن ڪري ٿو سڀ آهن ۽ جو ويدن جو پالڻهار آهي، جنهن ۾ پرٿوي، سورج وغيره لوڪ اسٿت آهن، جو آڪاش سمان وياپڪ، سڀني ديوتائن جو ديو پرميشور آهي، تنهنکي جي ماڻهو نٿا ڄاڻن، انهن ويدن مان ڪو ڪجهه لاڀ نٿا حاصل ڪري سگهن، پر جي ويدن پڙهي ان کي ڄاڻن ٿا، سي سدا آنند ۾ رهندا آهن، اهڙي سدا انهي کي ڄاڻي ڪري ئي سڀ سک ڀوڳيندا آهن.

ايشور هڪ آهي- پرشن:- ويد ۾ ايشور اَنيڪ آهن، انهي ڳالهه کي توهان مڃو ٿا يا نه؟

اُتر:- نٿا مڃون، ڇو ته چئني ويدن ۾ اهڙو لکيل ڪٿي به ڪونه آهي، جنهن مان انيڪ ايشور سڌ ٿين، بلڪ هيئن سو لکيل آهي ته ايشور هڪ آهي.

ديوتا ڇا کي چئجي- پرشن:- ويدن ۾ جو اَنيڪ ديوتا لکيل آهن، تنهن جو ڪهڙو ابپراءِ (مطلب) آهي؟

اُتر:- (آهي) ديوتا (جهڪندڙ) ڳڻن سان پورڻ هئڻ ڪري ديوتا * ٿا سڏجن، جيئن پرٿوي، پر انهن کي ڪٿي به ايشور يا پوڄا جي لائق نه مڃيو ويو آهي.

---

* ديوتا جو اَرٿ آهي جنهن مان گهڻا سک ملندا هجن، جيئن ته ڏهه ديوتا، سورج، چنڊ، وايو، جل، پرٿوي ۽ اگني وغيره ۽ جيئن ديوتا جڙ آهن، اَيسي ۽ ويد ودوان، سچا ۽ پورڻ سنياسي، يوگي، اوڪا پرڪارن جي مڪا ڪتوڌل (عمرن) جا پنڌا ڪندڙ، سچا براهمڻ آچاريه ۽ ماتا پتا وغيره ديوتا آهن. (مترجم)

هر ڪنهن کي هڪ ٻئي جي اندر ڇهڻ جي شرم ۽ ٻئي جي شرم ۽ ڇهڻ جي سمجهه ۽
ٻئي جي ڏڍ جي بچائڻ جو احساس آهي.

استرين جو حصو:- پر آهي جنهن مان هڪ لوڪن کي جهاد جي ذريعي ملي ٿي، سو اهو آهي جنهن ۾ لڙائيءَ ۾ هٿ آيل وستن جي ورهاست ڪرڻ جا اصول ڏيکاريل آهن. انهي استرين جو به ورثو ادي ٿو. استرين ستن مردن بابت ڄاڻايل قانون جهڙي ئي ملڪيت ملندا آهن، انهيءَ رواج جي اثر هيٺ لوڪن رشيءَ جي حق کي نه سمجهي، انهن اوکو مان ڪيو آهي. پر انهيءَ شڪ جي اثر سان هڪ ٿورو ڏکيو ڏٺل آهي. آزين جو ورهاڱو استرين بابت هيٺيون اوهر زهر آهي. هڪڙين ليکڪن لکيو آهي ته مرتبا جڏهن لڙائيءَ جي ميدان ۾ خراب ڪان خراب هلندا به ڪندا هئا، ته انهن نه استرين، ٻارن ۽ ٻين ورهاڱي جي حق ڪونه ڏيندا هئا. واهورن جي پورو ٿيڻ جي ساڳئي نه سمجهي سگهي آهي.

ڪنوارين ٻانهون:- رشي دياند جي راڄنيتيءَ ۾ ڪنوارين سان ٻانهون آهن، انهن مان ڪن ڏانهن مالڪن جو ڏيان ڇڪائڻ لاءِ ڪوشش ڪرڻ ته راڄا جي هٿن هيٺ آهي، يوروپ جا لوڪ راڄا جي مقدمو هلائي ڪونه سگهن. هن مان هڪ لفظ به هن کي هڪ ڏي چڙهن. پر اسان وٽ مقدمي هلائڻ جي آئيا آهي. جي هڪ رشي دياند جنهن کي وڏي ۾ علاج جي آگيا ڏني ٿي، هو ڪهڙي ڪمن ۾ سو لڳو چڙهي ٿو. اهو سڄاڻيء هاڻي مس مس ڪري يوروپ جي راڄنيتيءَ ۾ اچڻ لڳو آهي، ورو رشي دياند سهي آشرم وارن پرهيزگارن آدمين کي سڀ ۾ پرلي ڪرڻ جو آديش ڏنو ڪري. اڄ جي سڌريل سمي ۾ به اهان ونديا وغيره جي اهڙي وڏائي هئڻ ڪي آهي. ڏٺو ۽ پر جي جهڳڙا راءِ هن سماس ۾ ورتن ڪيل آهي، سا به وڌ واڌ پورو ورتل آهي.

آهن، يا ٻاهرين جي سڀا تراڻن جي جماعت سان گڏ ويهندي آهي. يا ٿيهي سڀائن جا پرتيندي گڏجي ڪري ڳالهه پر ڳالهيون ٻولهيون ڪري ويهندا. مثال طور انگريزي سامراجيه جي جدا جدا ڀاڱن جا پرتيندي (Imperial Conference) سلطنتي (سامراجي) سڀا ۾ گڏ ٿيندا هئا.

ارڌ پيٺ — سڀا ۽ سمتيءَ جو جيڪو اڌ وشي ڌيان رکيو آهي ۽ ٿيهن اهي ٻه ڪي شڪتالون رکندا آهن ۽ ٻنهيءَ جا ٻيا اڌ رکيا ويا آهن. مٿيون سڀا جو اڌ رکندا آهن ٻڌن جي 'پنچايت' ۽ سمتيءَ جو اڌ رکندا آهن 'پارليامينٽ'. ورتي ايا سڀا جو اڌ رکندا آهن 'عام جماعت' (House of Commons) ۽ سمتيءَ جو اڌ رکندا آهن 'وڏن ماڻهن جي جماعت' (House of Lords) وغيره. چاڻڪيه ۽ ويد جي شبدن جا اڌيڪ اڌ آهن. ليمڪري وشي ڌيان جي اڌ کي اڌ ٿو چئي سگهجي. سڀا ۽ سمتي شبدن جي گڏ استعمال ڪري اهو وڏيڪ سچ ٿوڪو آهي. پر ماڻهن سمجهي ته ٻه ادارا آهن ته ٻه ليمڪ ٿيندو.

ڪلي ڏنڊ :- ڪيترن ڏوهن لاءِ سخت سزا مقرر ڪيل آهي. جي وڏو ۽ گهڻو ڏنڊ پراڻي جهنگلي رواج جو ٻڌايو آهي. اهڙي شڪتا ڪندي آڻيو جي اونچ ستالن مان ٻيهر آٺواڻت آهن. آر، سڀا تي هلندڙ جيڪڏهن سچو سڀا ۽ يا ڪري ٻه ڌاش هجي، ته هولڊ جهڙي جون ڪرلون تي وانديون ٻاهرين هجن. هڪ ته سچ ودبا دوارا توهان جو آچار ڏاڍو اوچو ٿئي، جيڪڏهن ڏنڊ ڏيڻ جي ڪا ڳوڙ تي ڪار رهي. اهو ته پوليس جو جيڪو دنگو آهي، سو ته هڪ اهڙو جهڙي ڳالهه آهي. جيڪو ڏوهاري پڪڙجي ٿو ان کي پاڻهي ڏنڊ ٿو ڏئي. اهو ڏنڊ ٻه ليمڪ ڪلي تيسا جي سزا جي بدلي هٽائي ڪري، ڏوهاريءَ کي سچ پچ ولي ڀاڳ جهڙو آهي. نئون وري اڳوان سمو ۽ وشي ڌيان ڏنڊ جا چار پرڪار ورتي ڪيا آهن. جن مان پهريون وڏو جسماني جو آهي. آخرتي ڌرمو تي ڪم گهٽ ڏنڊ ڏيڻ جو آهي. جي تي جيڪي ڏاڪا ليل آهن. سي سچ پچ ڏنڊ کي ڌيان پوري تا چڙهن. هاڻي، جڏهن ماڻهو ليمڪو لنگهي نڪو تي پوي ٿو ته پوءِ اوس ڏنڊ ڏيڻ گهرجي. جيهجو ڌيان وشي ڌيان ڏاڍيءَ سليءَ ويهڻ سان وڌي سمجهايو آهي ته اهو پرجا جي ڪلياڻ اڌ تي آهي. سچ پچ ڪڙو ڏنڊ اڄ ته ڏاڍو وڏي ته هوا لڳايون لڳون ۽ چال ڪٿي سڀ ڀلي تي وڃن.

جهاد :- ٻين ان لفظن تي ته آکيو ڪم ورتو آهي. ۽ آهن مان ڌيو سامهي ۽ مسلمان جهاد جو اُنو مان ڪڍن ٿا. عيسائي لفظ ته اهو آهي. جنهن ۾ الله جي (دين ۽ حق) کي ڏنڊ ڏيڻ لاءِ چيل آهي. اهڙي شڪتا بي سمجهه لوڪن ڪالسواءِ ٻيو ڪري ٿو سگهي. جو ته ستياوت پرڪاش ۾ جيڪي سورهه جا ٻه شلوڪ ڏنل آهن سي ته لکيا ڌيان [جهد] سان ٿا اڀرن. سچ ته هو اهڙين اوستائن عيسائي بيان ٺيڪ جي. يا ٻنهيءَ ويچار جي ته اپرائي سهجهو سمجهيندي وغيره آهي. ٻئي ٻئي ڏنڊ ڏئي. پر جيڪڏهن اهي شلوڪ ساڌاورڻ عقل سان لاڳو هجن ته ڪو ويچار ڪرڻ آهي. جيڪڏهن ڪو ماڻهو سمجهي مٿان آڪرمڻ ڪري يا ڪنهن ڌيوءَ تي وار ڪري ته، هنکي ان لئي عمل ڏنڊ ڏيڻ سچي مثل روا آهي. الله جي پيغمل ڪتاب ۾ جا ٿالي آهي ته پهنجي نجاه ۾ جيڪي پرکيجي سو ڏنڊ ته آهي ۽

ممبر ٿيڻ لاءِ ڀرپور ڪئي هئائين. پنهنجو پرڪاش ۾ گهڻو مدت انهيءَ ڳالهه تي زور ڏنو اٿس ۽ ٿل سڀ لوڪ آهي حق ۽ گهڻا پرائين.

ڏرل جي چوڻي:- ٻي ڳالهه هو اها چون ٿا ته ٿيوسافيڪل سوسائٽي ۾ جيڪي سڌانت هوا تن سڀني لاءِ ڏنل آهن سي هن ڪتاب جي لکڻ جي چوڻيءَ مان آنا آهن. هن اعتراض کان وڌيڪ چرچائيءَ جو ڪو اعتراض ٿي نه سگهي. برهمڻ سمي جي ڪتابن پنو بار ۽ لنڪر جي جوڙجڪ لاءِ رشيءَ منوءَ جا ٻه ساڳا ڏنا آهن. ڪالسرام ۽ پوهرائيءَ ۾ هن ۽ ٿيم تي سونين حساب اڳڪري ڇپيا آهن. انهن ڪتابن ۾ رشي دياند جي ڏيکاريل اصولن جو پورو بيان مان وسيلو لکيل آهي. انهيءَ پراڻيءَ وديا جي چاڪ لاءِ ڊاڪٽر اوپرٽ (Dr. Opperet) ۽ ولسيڪ سمٿ (A. Vincent Simth) وغيره جا لکيل پڙهندا ته پوءِ انهن لاءِ ڪي جهڙو ٻول ٿي ڪئي پوندو.

اسٽريون شاهد:- سائين جا جيڪي لفظ رشي دياند چيا آهن تن اي ته ماڻهو سمجها ڳا ڪن. پر رشي دياند جيڪي لفظ ڏيکاريا آهن سي سڀ پورو آهن. پراڻي زماني ۾ جيڪي جهونا ۽ مهمان جا دل لهندا هئا سي هرهڪ ڏهاڙيءَ جي اوسا الوسار لهندا هئا، ۽ ساڻي ته سعدس ٿي لمولي جي ماڻهن مان وتندا هئا. اڄ وانگيان هيٺ اُوڪيا پولمپي مخبر ۽ شاهد ڪونه هوندا هئا، جي ڪوڙن ڪلمن لڙهڻ لئي هميشه تيار آهن. رشيءَ جي سڌانت اچي سچائي انهيءَ مان ظاهر آهي ته چاولس پورلمن لئي جڏهن مقدمو هلو هو تڏهن ٻارهن جهونن جي گهر ڪئي هئائين.

جهوڙيءَ رنس مورن جي مقدمن ۾ سندن جهيڙي جا شاهد گهرجن ٿا. لوڙيءَ رنت استرين جي مقدمن بابت ته استرين لئي شاهد ۽ جج ٿيڻ گهرجن. رشي دياند جي هن سڌانت جي اڄ دنيا پٽي ڪري رهي آهي. امريڪا ۽ آسٽريليا جون ڪورٽون ڪولمون ويٺيون آهن. هاڻي ولايت ۾ برطانيا جي ڪانگريس سرڪار استرين مئجسٽريٽ ڪري رکيون آهن. مطلب ته ساري هندستان ۾ هن سڌانت تي ڪاربند علي رهيو آهي. اهو آهي رشي دياند جي سڌانت جو چمتڪار.

ڪئهڙو ڪم ڪريو:- هن ليکڪ اها لکيو ڪئي آهي ته رشي دياند جيڪي ٽي سڀائون **راڄ آريه سڀا، وديا آريه سڀا ۽ ڌرم آريه سڀا** لئي لکيو آهي سو بلڪل مجهول آهي. انهن ٽنهي سڀائن کي ڪهڙا اختيار ڪر ڪرڻا پوندا، جن ۾ انهيءَ بابت ڪجهه لکيو. پوءِ انهيءَ وچ لاءِ ڪم ڪندو؟ رشي دياند خاص راجنيتيءَ لئي گرنٿ ڪونه ٿي لکيو، جو سموري ونڊي وچ ۾ لکي ها. رشيءَ ڪاليوءَ ڪهڙا گرنٿ راجنيتيءَ لئي لکي ڇڏيا آهن. ليجسليٽو جو "لا" (Law) ۽ حڪم، جن لاءِ جا پست ڏيان سان پڙهڻ جوڳا آهن. انهن پستڪن ۾ سڀني ڳالهين جو وستار سان ورڻن لکيل آهي. پرم راجا انهن ٽنهي جي ڪمن کي ڌرتيءَ مان ڪهڙي مضمون لاهه ڪري سگهي ٿو، يا انهن سڀاڻن تي ٽيئي سڀائون ڪٿ وٺي سگهن ٿيون. جهڙي انگريزي پارليامينٽ جا ٻئي هائوس يا راڄ سڀائون ڪٿ هن ڪلڇي وچار ڪندا آهن

(١) ڇهوڙن قاعدن کي مڃجي؟ انهيءَ وشيہ بابت صفحو ١٥١ ۽ ١٥٣ تي منوءَ جا ڪيترا شلوڪ ڏنل آهن. انهن شلوڪن پر اها ڳالهہ صاف ڪئي ويئي آهي تہ نيم ٺاهيندڙ سڀا جي سڀاسدن کي ويدن جو گيان ضرور هئڻ گهرجي. ويدن کي نہ ڄاڻيندڙ لوڪن جا قاعدا نيم نہ هجن. رشي دياننِد جو اهو ڪٿن ڪيترو نہ سچو آهي. موجوده ڳالهيون آهن وديا ۽ آچار قاعدي قانون جو حڪم ڪن تہ ٿي ملڪ جي بربادي ٿي وڃي. جهڙي ڀاڱي ملڪ آدمي بہ جهنگلي هن آچار وهنوار آهن، تہ بہ جهنگلو لڳو جهڙو ٿئي. رشي دياننِد ۽ آريہ سماج جي سڌانت انوسار ويد سڀني وديائن جو مول آهي. ويد ساري سنسار جو ڌرم گرنٿ آهي. انهيڪري هيءُ سڌانت ساري پرٿوي لاءِ عالمگير سمجهڻ گهرجي.

(٢) منتري [وزير] ڪهڙا، انهن بابت رشيءَ جو جهڙو آهي تہ آهي ٿين. هي سوديش ۽ سوراج پر ڄاڻوا لڀا هجن، رشيءَ جسو هي ڪٿن صديءَ ٿي لڳ سمان آهي. هر هڪ ديش جي اوسٿائن ۽ سڀ رليتن رواجن مطابق جيترو انهيءَ ديش جا لوڪ ڄاڻون هوندا آهن، اوترو ڌارئا ٿي نہ سگهندا. سڀني سچ ديشن جو اهو اصول نيم آهي اسي سواءِ ڪن وشيش ودياڻن جي ڄاڻن جي بنا سبب راڄ ڪرمچاري سوديشي ٿيئي رکيا وڃن. هيءُ نيم بہ سارو يورپ نيم آهي.

(٣) هن سڀلاس جي پڇاڙيءَ پر هڪ پراوڻيا آهي. جنهنجو مؤل مثو اهو آهي تہ اُتمہ بر سبب لوڪ انهيءَ جي پرجا آهن ۽ اوچ نيچ لاءِ سڌس ٿئي پراوڻيا ڪن. هيءَ پراوڻيا بہ اهڙي آهي، جا هر ديش جي هر سمجهو ماڻهوءَ جي من پر پاڻمرادو ئي اُٿي ٿي، اها پراوڻيا ئي پرجا جي ڪاماڻ جو اڪيلو ساڌن ٿي سگهي ٿي. هن ويچار جو ڦهلاءُ ٿئي ۽ لوڪ آسڪ ٿين ۽ اهو ڳالهہ وڃن تہ هوند جهڳڙا جهيڙا ختم ٿي وڃن، ۽ دنيا واسطو ٿئي ٿي ڀلائيءَ انڌڪار ختم ڪن.

جهنگلي راڄنيتي:- ڊنڊ سڀاجي ڀاسڪن رشي دياننِد جو هڪ جيون چرتر پڙهجي گڏيءَ مونيءَ انوسار لکيو، سو سرڪار ضبط ڪري ڇڏيو. ان پر ڏنڪاويل آهي، تہ رشي دياننِد جي راڄنيتي جهنگلي ۽ انارڪيل اصولي جي آهي. جي سواءِ دياننِد پوروني سنسڪرت جو ورتن بنا سمجهڻ جي انهيءَ پستڪن پر اشٿل اصولي ڪوري ڏنيو آهي. اها ڳالهہ سڌ ڪرڻ لاءِ انهيءَ ڀاسڪ ۽ ڪن ٻين بہ ئي ڏوشتاپ ڏنا آهن. اهي اُڻ سهڻ هيمہ ڏجن ٿا:-

ٻين قومن سان جهڳڙو:- هڪ ڳالهہ جنهن تي هٿ ٻار ٻار زور ڏنو آهي تہ رشي دياننِد جو عيسائن ۽ مسلمانن سان جهڳڙو آهي، حقيقت پر جهڳڙو ڪونہ آهي پر سڌانتن جو پيدا ڄاڻايل آهي. انهن ڄاڻن جو هٿ جهڙن ڪندي ارٿات سدن ڀلائي چاهيندي سوامي دياننِد انهيءَ سڌانتن جي اپٽار اورس ڪئي آهي. انهيءَ مقصد هوندي بہ رشي دياننِد سائن ڳڌجي حڪم ڪرڻ لاءِ هميشہ تيار رهندو هو. سندن جيون ۾ اهڙا عجيب ڪمالاتہ ڏليءَ جي ٿاٽن ڏين ٿا. عيسائن ۽ مسلمانن سان سندس گهڻو نہ پريم هو، جو انهيءَ ڏرٻار جي سڀني سڀاڻي جاين جي لوڪن کي گڏجي ڪم ڪرڻ لاءِ انهن ڏئي عالمن گهڻو رکيل سڀا پر سڀني کي

ڇهين سملاس تي ٽپڻيون

هن سملاس ۾ سياسي ڳالهين وغيره تي بحث ٿيل آهي. باقي مسلمانن ۽ ڌرم سماجي ماڻهن، جي تي ٽيڪائون ڪيون آهن.

سناتنين جي شڪا: - شري پنڊت جوالا پرشاد، ديانند تمر ڀاسڪر نالي ڪتاب ۾ هن ريت لکيو آهي ته ”سوامي جن جيئن تي ورڻ ووسٿا جو سوچڪار ڪن ٿا، نه پاڻ کي ته لکن ٿا ته جيڪڏهن شودر سمجهي ڪن وارو ته شودر ٿئي ٿو، ته پوءِ اهڙي پاڻ کي ڀلو هجي ته آهي. وڏو جيئنجو ڪل ۽ ڪم هجي، انهيءَ کي ڪي ڪتري ۽ اهڙي مقرر ڪجي، ڪل جي انتها ته جيڪا ڪان ٿيندي آهي ته ٻيءَ طرح.“

شري پنڊت تلسيرام مهراج هن ريت لکيو آهي ته ”راج جي ڪاروبار ۾ ورڻ ووسٿا جو ڪرڻ واسطو نه آهي، ۽ هڪ ٻي براهمڻ کي ڪري ٿا ولش ورڻ ۾ ته ڪين ٿورڪار ٿيا ماڻهو لين ٿا. ڪي پنڪت ۾ گهڻ عرصه وارو، ڪئي گهڻيءَ وارو. انهيءَ ڪري آبرودار ڪل سان مطلب آهي. سڀني ڪلن ۾ آبرودار، گهڻ آبرو وارا ٿا ٻي آبرو وارا ڪل ۽ ماڻهو ته لين ٿا.

رشي ديانند جي منشا: - ڌرم سماجين وغيره جو مکيه زور انهيءَ ڳالهه تي آهي ته رشي ديانند جي سڀني ڳالهين بنشا راجنيتي هئي. هن جو انهيءَ عمر ته ڪٿي به طرح انگريزن کان ڀارت کي سوراجيه ڪئي. هن قوم جو وڏو ملهه رکيو هو.

انهن ڀارت کي آزاد ڪرڻ جي منشا رکڻ هئا اُتي ضرور آهي، ۽ بالڪل سچ ٿا ته آهي. اڄ انهيءَ اُديش جي هرهڪ ڀارت واسي ۽ هرهڪ نياءِ پسند ڌاريو ماڻهو به ساراهه ڪري رهيو آهي. الهه ڌرم جي بنيان راجنيتي مطلب لکالڻ ليڪ ته آهي. آر رشي ديانند سڀني ۾ اهڙو خيال ڪرڻ وارو ڪونه هو. هو پورڻ ستموادي، ورڻ ۽ مهان آتما هو. سندس سچ جهڙو رشي ديانند ڳالهايو ۽ چيو آهي، سو ڪن اهن لوڪن جي هوندو. هن سملاس جو ڪيترن ۽ ديش جي واسطو ڪيو آهي. پر جيڪي ستاتنه ڏيکاريل آهن سي سڀني ديشن سان ۽ سڀني وقتن ۾ ڪتيون لاڳو آهن. جن تي ٽڪرن ۾ خاص زور ڏنل ۽ ٻڌل آهي، سي به اهڙا آهن، جنجو لاڳاپو مڪض ماڻهن سان آهي: سڀ ماڻهو ۾ انسان آهن ته انهن کي سڀني جي واڌاري ۽ اُنتيءَ لاءِ راڄ ڀيٽ لاءِ ٺاهيا ويندا ۽ انهن جي حقن لاءِ قاعدا ۽ قانون ڪرڻا پوندا. اهو ڌرم، جو اهڙن قاعدن ۽ ٺهيل قانون جو رستو ڏيکاري، سو ئي پورڻ ڌرم آهي. پر جيڪو ڌرم مڪض جي خيال جي ضروري انگ راجنيتي ۽ بابت چپ رهي آهي سو مڪل ڌرم آهي. سوامي ديانند پورڻ وڏيڪ ڌرم جو ستيه پش آمندڙ هو، تنهنڪري هن راجنيتيءَ جو سملاس ستيارٿ پرڪاش ۾ الڳ ڏيکاريو آهي، ۽ ٻڌايو آهي ته ڪن ۾ راجنيتيءَ جو روپ ڪهڙو آهي.

هن ٽي ٽڪرا جن ۾ خاص زور ڏنل ۽ ٻڌل آهي، سي هي ٽي آهن:—

پورن ودوان جي راڄ سڀا، جن جن ليکن کي راڄا ۽ پرجا جي پالڻ ڪارڻ ناهي ۽ ڌرم انوسار سمجهي، سي سڀ ليک ڪامپنديءَ رهي.

وڀچاري سڀني دکن جو ڪارڻ آهي

پرجن ڳالهه لاءِ سدائين ڌيان رکي ته جيترو ٿي سگهي، اوترو ننڍپڻ ۾ وواهه ڪرڻ نه ڏئي. يعني جوانيءَ اوسٿا ۾ به بنان [گهوٽ ڪنوار جي] پرسنتا جي وواهه نه ڪرائي ۽ نه ڪرڻ ڏي. برهمچريه جو پالن ٺيڪ انوسار ڪري، ۽ ڪرائي. وڀچار ۽ گهڻا ڪان وڌيڪ استرين وواهه ڪرڻ بند ڪري، جنهن ڪري شرير ۽ آتما ۾ پوري شڪتي اسٿر رهي. ڇاڪاڻ ته جي وڳو آتما جي شڪتي اوڀاس ودّيا ۽ گيان لاءِ وڌائبو ۽ شرير جو بل نه وڌائبو ته هڪڙو ئي بلوان پرش، سو گيانين ۽ ودوانن ئي ڦيرائي سگهي ٿو؟ جي وڳو شارير بل لاءِ وڌائبو ۽ آتما جو نه وڌائبو، ته راڄ پالڻ جو سٺو پربنڌ بنان ودّيا جي ڪنهن ٿي اسيڱ آهي، ئي پورو ٻنهي ڪارڻ سڀني ڳالهه ۾ ڦوٽ، ويرود ۽ جهيڙا جهاڳي ٺڪٽ پرشٽ ٿيندا. ان ڪري سدائين شرير ۽ آتما [ٻنهي] جي بل کي وڌائيندو رهجي. لڏي ۽ ٻل جيترو وڀچار ۽ پوڙ ولاس ڪري ناس ٿئي ٿو، اوترو ٻيو ڪوبه ڪارڻ ڪونهي. خاص ڪري ڪترين کي ضرور انگن واري شڪتي شالي ٿيڻ کپي. ڇاڪاڻ ته جي اُهي ٻاڻ ٿي وشين ۾ ڦاسي ويندا، ته راڄ ڌرم ناس ٿي ويندو. ان ڳالهه جو ٻڌو ڌيان رکجي ته "يٿا راجا تٿا پرجا" اُلاڻي مطابق جهڙو راجا هوندو تهڙي ئي پرجا ٿيندي آهي. تنهنڪري راجا ۽ سڀني ڪرمچارين کي گهرجي ته اهڙو وهنوار نه ڪرڻ کپي. ڪين ڌرم ۽ نياءَ ٿي هلي، سڀني جي سڌار لاءِ نمونو بڻجڻ کپي.

هيءُ راڄ ڌرم جو ساڌارڻ ورڻن ڪيو ويو. وستار لاءِ ويد، منوسمرتيءَ جا اڌياءِ ٧ـ٨ـ٩، شڪرنيتي، ودر پرجاگر ۽ مهاڀارت جي شانتي پرو جي راڄ ڌرم ۽ آپت ڌرم آدي پستڪن ۾ ڏسي پوريءَ راڄنيتيءَ کي سمجهي مانڊلڪ [لنڊيءَ ريزاسٽ] يا اکنڊ سموري پرٿويءَ جو چڪرورتي راڄ ڪري ۽ سمجهي ته ”

(هيءُ يجروِيد ١٨ــ٢٩ جو وچن آهي)، ”وَيَمْ प्रजापतेः प्रजा अभूम १८ । २६“ اولاد اسين پرجاپتيءَ پرميشور جي پرجا آهيون ۽ سنڌس ئي سيوڪ آهيون، هو ڪرپا ڪري اسان کي پنهنجي سرشٽيءَ ۾ راڄ اڌڪاريءَ جي يوگيه بڻائي ۽ اسان جي هٿان پنهنجي سچ نياءَ جي پروٽي ڪرائي.

هن کان پوءِ ايشور ۽ ويد جي وشيه ۾ لکيو ويندو.

شريمد سوامي دياننڊ سرسوتيءَ جو رچيل سنڌي ڀاشا سان سينگاريل ستيارٿ پرڪاش جو ڇهون سملاس راڄ ڌرم وشيه جي سنبنڌ ۾ پورو ٿيو.

سخت سزا (ڪٺن ڏنڊ)

پرشن:- اهڙو ڪٺن ڏنڊ ڏيڻ انوچت آهي، جن ته منش ڪنهن انگ جي ٺاهڻ يا حياتي ڏيڻ وارو نه آهي، تنهنڪري اهڙي سزا نه ڏيڻ گهرجي؟

اُتر:- جي هن کي سخت سزا ٿا ليکين، سي راجنيتيءَ کي نٿا ڄاڻن، ڇو ته هڪ آدميءَ کي اهڙي پرڪار سزا ملڻ ڪري، سڀ ماڻهو ڏوهن ڪرڻ کان پري رهندا ۽ ڏوهن ڪرڻ کي ڇڏي ڌرم جي رستي تي قائم رهندا. سچ پڇو، ته هيءَ سزا سرهي جي داڻي ۾ [سواسريءَ ۾] هڪڙي آهر جي داڻي جيتري به نه ايندي ۽ جيڪڏهن نرم سزا ڏني ويندي، ته ڇڙا ڪم وڌي ويندا ۽ ورڻي جيهڪي اوهان نرم سزا ٿا ڪوٺيو، سا ڪروڙين ڀيڻا وڌيڪ هئڻ سبب ڪروڙين ڀيرا وڌيڪ سخت ٿي پئي، ڇاڪاڻ جو جڏهن گهڻا ماڻهو ڇڙا ڪم ڪندا، تڏهن ٿوري ٿوري سزا [گهڻن ماڻهن] کي اوس ڏيڻي پوندي، درشٽانت لاءِ، هڪڙي کي [سخت سزا جي حالت ۾] مڻ سزا ملي ۽ ٻئي کي [نرم سزا جي حالت ۾] پاءُ ته [ڪل] سزا هڪ مڻ ۽ هڪ پاءُ ٿي پئي، ۽ هر هڪ منش جي ڀاڱي ۾ اڌ پاءُ ۽ ٢٠ سير سزا آئي، ته اهڙيءَ نرم سزا کي شرارتي ماڻهو ليکيندا ته ڪوله (وري) جڏهن هڪڙي کي مڻ جي پيٽ ۾ هزار ماڻهن تي پاءُ پاءُ سزا ملي ته [پهاءُ هڪ جي سزا ليءَ جي هزار ماڻهن جي سزا اڀ ٿي ڪري] [ڪل] سزا ڍهه مڻ سزا منشيه جاتيءَ کي ملڻ سبب، اها سزا وڌيڪ ۽ سخت آهي ۽ پوءِ هڪ مڻ واري سزا گهٽ ۽ سولي آهي.

ساموليٽي پال:- ڪٿي رستن تي ۽ سمنڊ جي ڪنارن ۽ نديءَ يا وڏن درياهن ۾ جيترو ڏکيو ملڪ هجي، اوترو ئي ٽول مقرر ڪري ۽ مهاساڳرن ۾ مقرر ٽول لاءِ پڪي اٽي سگهجي، پر جتي مناسب هجي ۽ جهڙيءَ طرح راجا ۽ سمنڊ ۾ جهازن جا هلائيندڙ ٻئي فائدي ۾ رهن اهڙو نيم ٺهرائڻ گهرجي. ۽ هي ڄاڻڻ کپي ته جي چون ٿا ته اڳي جهاز ڪونه هلندا هوا، سي ڪوڙا آهن. ڏسو منوءَ ۾ جهازن ڏانهن اشارو ڪيل آهي ۽ پرجا جي رکيا راجا هر هنڌ ڪري ۽ ڪن ماڻهن به نوڪار جو سخت پڪڙڻ نه ڏئي.

راجا ڏهاڙي ديکڀال ڪري:- راجا ڏهاڙي وارن ڪمن تي نظر ڪرڻ کان پوءِ هاٿين گهوڙن آدي سوارين کي، پيادن لشڪر جي ڪرڻ، اوزار رکڻ وغيره جي ڪمن ۽ خزاني کي جاچيندو رهي، اهڙيءَ ريت راجا سڀني ڪمن کي پوريءَ طرح رسم ڪندي ۽ ڪرائيندي ۽ سڀني پاپن کان ڇڏائيندي نروڀ اوتپنڪتيءَ جي سک کي پراپت ڪري.

سنسڪرت پستڪن ۾ راج نيتي

پرشن:- سنسڪرت ودا ۾ پوري پوري راج نيتي آهي ڪه اڌوري آهي؟

(٨٠) اُتر:- پوري آهي. ڇاڪاڻ جو ساري سنسار ۾ جا راج نيتي هلي آهي يا هلندي آهي سا سنسڪرت ودا مان ورتل آهي ۽ ورتي ويندي ۽ جا ڪليءَ طرح لکيل نه آهي تنهن لاءِ منو مهراج لکي ٿا:-

प्रत्यहं लोकदृष्टैश्च शास्त्रदृष्टैश्च हेतुभिः ॥ मनु० ८ । ३ ॥

एवं सर्वानिमान्राजा व्यवहारान्समापयन् । व्यपोह्य किल्बिषं सर्वं प्राप्नोति परमां गतिम् ॥ ४ ॥

मनु० ८ ॥ ३०१-३०९ । ४०६ । ४१६ । ४२०

ويڀچاريءَ کي ڏنڊ:- ١. راڄا کي گهرجي ته جا استري پنهنجي جاتي کا [اصل نسل] جي اڀمان کان پتيءَ کي ڇڏي ويڀچار ڪري، تنهنکي جيتري ئي استرين ۽ پرشن جي موڙ اڳيان ڪتن کان ڦاڙائي ڇڏائي مارائي ڇڏي. [منو ٨-٣٧١].

٢. اهڙيءَ ريت پنهنجي استريءَ کي ڇڏي، جو پرش پر استري الوا ولڀيا ڪمن ڪري ته لوهه جي پلنگ کي باهه ۾ تپائي ڳاڙهو ڪري، تنهن تي انهيءَ پاپي پرش کي سماري راڄا گهڻن ماڻهن جي سامهون جلارائي ڇڏي [منو ٨-٣٧٢].

راڄا ۽ راڄ پرشن کي ڏنڊ ڏيڻ جو وڌان

(١) پرشن- جڏهن راڄا يا راڻي يا نياءَ ڪندڙ عملدار [جج] انهوا سوڌن استرين ويڀچار وغيره ڪڪرم ڪن ته ڪير ڏنڊ ڪير ڏئي؟

اتر- سڀا، انهن کي ته پرجا کان به وڌيڪ ڏنڊ ڏيڻ گهرجي.

پرشن- انهن (سڀا) جي هٿان راڄا وغيره ڏنڊ ڪيئن سويڪار ڪندا؟

اتر- راڄا به هڪڙو پنج آتما ڀاڳوان منش آهي، جي اُنکي سيکت ته ڏني وڃي ته ڇو ڏنڊ سويڪار نه ڪري ته پوءِ پيا ماڻهو ڪئن ڏنڊ سويڪار ڪندا؟ جڏهن پرجا ۽ مکيه سرڪاري نوڪر ۽ سڀا، ڌرم انوسار ڏنڊ ڏيڻ چاهين، ته اڪيلو راڄا ڇا ڪري سگهندو؟ جڏهن اهڙو نيم نه هوندو، ته راڄا، وزير ۽ سڀ سمرٿ پرش انياءَ ۾ ٻڏي، نياءَ جي ڌرم کي ٻوڙي، ساري پرجا کي ناس ڪري ڇڏيندا ۽ خود به ناس ٿي ويندا. تنهنڪري انهيءَ شلوڪ جي ارٿ کي ياد ڪريو، ته نياءَ يڪسان ڏنڊ جو ئي نالو راڄا ۽ ڌرم آهي، جيڪو اُنکي ناس ڪندو، تنهن کان وڌيڪ ٻيو ڪير نيچ پرش هوندو؟ *

* روس قاعدي موجب جو اڄ ته يورپ ۾ چالو آهي، راڄا ڪو به پاپ نٿو ڪري سگهي، ۽ انهيءَ ڪري ڪا به نياءَ سڀا راڄا تي مقدمو هلائي نٿي سگهي. باقي ٻين ڪورٽن کي ڪانئس اختياري عمل آهي. پر براهمڻ آريه ڌرم پرچارڪن جو اڌڪار ايترو ته مليل سمجهندا هئا ۽ اهڙوئي نيم اوقات وڏ جي نيمن موجب نياءَ ڪندا هئا. انهيءَ ڪري ويدڪ ڪال ۾ راڄا اپي ۽ پرجا وانگيان مقدمن هيٺ اچي سگهندو هو ۽ هو ڪورٽ جي سڏ تي برابر اچي حاضر ٿيندو هو. هاڻوڪي سمي جي راڄن جي آپڙ برائي سمي جي راڄن ۾ راڄا جي برخلاف قانوني علاج موجود هئا، پر هاڻي راڄا جي برخلاف رڳو فساد ڇڙوڻ ئي علاج سمجهيو ويندو. انهيءَ ڳالهه ۾ ۽ ٻئي ۾ ڪيترن ڳالهين ۾ براهمڻ آريه رشي يا براهمڻ آريه جج ۽ قاعديدان هاڻوڪن ججن ۽ قاعديدانن کان گهڻو اڳرا هئا. انهن ڏسڻ ۾ اچي ٿو ته اڄ يورپ ۾ ... ڪيترن زماني ۾ راڄائن تي مقدما هلايا ويندا هئا. انگلنڊ جي چارلس پهرئين تي جڏهن ڪيس تي هلو لڌو ته هن گهر ڪٽي هئي ته سندس لائي ۽ لارڊ ڪيس هلائون.

لاءِ سرڪاري نوڪرن لئي وڌيڪ ڏنڊ مقرر ڪيو. [منو ٨-٣٣٦]

اوچ ورڻ وارن کي وڌيڪ سزا:- (٤) اهڙيءَ طرح جيڪڏهن ڪو ٻيو سوچ سمجهه هوندي به چوري ڪري، [ته به] شودر کي چوريل مال جي اٺوڻ، ويش کي سورهوڻ، کتريءَ کي ٻٽيهوڻ (٥) ۽ براهمڻ کي چوهٺوڻ يا شوءِ ڀاڱا يا هڪ سؤ اٺاويهوڻ ڏنڊ ملڻ گهرجي، ڇو ته جيترو جيترو عقل وڌيڪ هوندو آهي، اوترو وڌيڪ ڏوهه ۾ اولاڪي زياده سزا ملڻ گهرجي. [منو ٨-٣٣٧ ۽ ٣٣٨]

(٦) راڄ جي اڌڪاري، ڌرم ۽ الفقر ته ٻئي ديار معه قانون ڌرم) ٻڌي چاهنا رکندڙ راجا کي گهرجي ته اڻياويءَ ۽ ڌاڙائي ڪندڙ ماڻهن کي سزا ڏيڻ ۾ هڪ پل به دير نه ڪري. [منو ٨-٣٤٤]

جابر [ڌاڙائي ڪندڙ] جو لکشڻ:- (٧) جابر يعني زبردستي ڪندڙ، ڳالهين وچن ڪهندڙ، چوري ڪندڙ، ۽ ايذاءَ ڏنڊ ڏيڻ واري کان به وڌيڪ پاپي دشٽ آهي. [منو ٨-٣٤٥]

(٨) اهڙيءَ طرح زبردستي ڪندڙ دشٽ کي جيڪو راجا ڏٺو ڪري ڇڏي ۽ اک ٻوٽ ڪري، سو جلدي ناس ٿي ويندو آهي ۽ سندس راڄ ۾ فساد پيدا ٿيندو آهي. [منو ٨-٣٤٦]

سزا ڏيڻ ۾ ڪو پکشپات رکڻ:- (٩) راجا ڪنهن به لالچ جي لحاظ کان دشٽ ڏيندڙ جابر يعني ڌاڙائي ڪندڙ، چاهي هو سندس متر هجي، چاهي هو ڪير گهڻو ڌن ڏئي، ڪڏهن به سواءِ سزا جي موڪلڻ نه گهرجي، يا نه ڇڏي. [منو ٨-٣٤٧]

(١٠) جيڪي ڌرم کي ڇڏي، آتتائي ٿي، ڌن ۽ ٻيا آڌار [ڌن ڪي] جابرين، انهن کي يا هڪدم ماري، پوءِ سوچ ڪرڻ گهرجي، پوءِ ڀلي هو گرو هجي، پٽ يا پيءُ هجي، يا ٻيا وڏو هجي، چاهي براهمڻ، چاهي گهڻن شاسترن جو ڄاڻو ڇو نه هجي. [منو ٨-٣٥٠]

(١١) دشٽ پرش کي مارڻ سان، مارڻ واري کي پاپ ڪونه لڳندو آهي، پوءِ ڀلي انهن کي * پڌري پٽ ماري يا لڪائي ڇپائي ماري، ڇاڪاڻ جو ڪروڌ کي ڪروڌ سان مارڻ يعني ڪروڌ جي ڪروڌ سان لڙائي آهي. [منو ٨-٣٥١]

(١٢) جنهن راجا جي راڄ ۾ نه چور، نه پرستري گامي، نه ڪٺور وچن ڳالهائيندڙ، نه زبردستي ڪندڙ ڌاڙيل، نه راڄ دوهي آتتائي آهن، سو راجا اندر شڪتيءَ جيڪو آهي، سو راجا نهايت سريشٽ ٿيندو آهي. [منو ٨-٣٨٦]

भर्तारं लङ्घयेद्या स्त्री ज्ञातिगुणदर्पिता । तां श्वभिः खादयेद्राजा संस्थाने बहुसंस्थिते ॥ १ ॥
पुमांसं दाहयेत्पापं शयने तप्त आयसे । अभ्यादध्युश्च काष्ठानि तत्र दह्येत पापकृत् ॥ २ ॥
दीर्घाध्वनि यथादेशं यथाकालकरो भवेत् । नदीतीरेषु तद्विद्यात्समुद्रे नास्ति लक्षणम् ॥ ३ ॥
अहन्यहन्यवेक्षेत कर्मान्तान्वाहनानि च । आयव्ययौ च नियतावाकरान्कोशमेव च ॥ ४ ॥

* پڌري پٽ يعني اهڙيءَ طرح کليل ريتي ته جنهن ڏسندڙن کي معلوم ٿئي، ڳجهيءَ ريت مارڻ جو مطلب آهي ته ڦاسيءَ جي جاءِ تي، سواءِ ان ڪنهن جي ڏنڊ جي، جنهن عام ۽ خاص ڏسي نه سگهن ۽ ڳوڙن جي وڏن کان روڪي سگهجي.

(٦) ڇهون [اپراڌ جو] ڏنڊ واليءَ سان ڏجي ۽ اولاد اپراڌيءَ کي ڦٽ ڪري ڇڏجي. اهي [ڏوهه] لاءِ ڦٽڪار جي سزا آهي، اولاد ڏوهاريءَ کي هلڪي ڪرڻ لوڪي ڌڪار آهي ۽ ڪنو اهڙو ڀيڙو ڪم جو ڪيو؟ تنهن [ڀيري جي ڏوهه] لاءِ ڏنڊ ڏيڻ ڏيارڻ وارو ۽ جولين اپراڌ لاءِ جسماني ڏنڊ اولاد موڪلڻا يا لڪڻ هٿ يا سر ڪاٽي ڇڏڻ. [منو ٨-١٢٩]

येन येन यथाङ्गेन स्तेनो नृषु विचेष्टते । तत्तदेव हरेदस्य प्रत्यादेशाय पार्थिवः ॥ १ ॥
पिताचार्यः सुहृन्माता भार्या पुत्रः पुरोहितः । नादण्ड्यो नाम राज्ञोऽस्ति यः स्वधर्मे न तिष्ठति ॥ २ ॥
कार्षापणं भवेद्दण्ड्यो यत्रान्यः प्राकृतो जनः । तत्र राजा भवेद्दण्ड्यः सहस्रमिति धारणा ॥ ३ ॥
अष्टापाद्यन्तु शूद्रस्य स्तेये भवति किल्बिषम् । षोडशैव तु वैश्यस्य द्वात्रिंशत् क्षत्रियस्य च ॥ ४ ॥
ब्राह्मणस्य चतुःषष्टिः पूर्णं वापि शतं भवेत् । द्विगुणा वा चतुःषष्टिस्तद्दोषगुणविद्धि सः ॥ ५ ॥
ऐन्द्रं स्थानमभिप्रेप्सुर्यशश्चाक्षयमव्ययम् । नोपेक्षेत क्षणमपि राजा साहसिकं नरम् ॥ ६ ॥
वाग्दुष्टात्तस्कराच्चैव दण्डेनैव च हिंसतः । साहसस्य नरः कर्त्ता विज्ञेयः पापकृत्तमः ॥ ७ ॥
साहसे वर्त्तमानन्तु यो मर्षयति पार्थिवः । स विनाशं व्रजत्याशु विद्वेषं चाधिगच्छति ॥ ८ ॥
न मित्रकारणाद्राजा विपुलाद्वा धनागमात् । समुत्सृजेत् साहसिकान्सर्वभूतभयावहान् ॥ ९ ॥
गुरुं वा बालवृद्धौ वा ब्राह्मणं वा बहुश्रुतम् । आततायिनमायान्तं हन्यादेवाविचारयन् ॥ १० ॥
नाततायिवधे दोषो हन्तुर्भवति कश्चन । प्रकाशं वाऽप्रकाशं वा मन्युस्तन्मन्युमृच्छति ॥ ११ ॥
यस्य स्तेनः पुरे नास्ति नान्यस्त्रीगो न दुष्टवाक् । न साहसिकदण्डघ्नौ स राजा शक्रलोकभाक् ॥ १२ ॥
मनु० [८ । ३३४-३३८ । ३४४-३४७ । ३५० । ३५१-३८६]

ڏنڊ جو نمونو:- (١) [ڏوهاري] جنهن جنهن عضوي سان ماڻهن ۾ اپراڌ ڪندو هجي، سو سو انگ سڀني جي سکيا لاءِ راجا ڪپي ڇڏي. [منو ٨-٣٣٤]

هر اپراڌيءَ کي ڏنڊ:- (٢) ڪوبه آدمي، جو پنهنجي ڌرم تي هلندڙ نه آهي، سو راجا جي هٿان سزا کان ڇٽل نه ٿو ٿئي. پوءِ ڀلي هو پيءُ، گرو، مٽ، استري، پٽ ۽ پروهت ڇو نه هجي. اولاد جنهن راجا نياءَ جي آسڻ تي ويهي نياءُ ڪري؛ تنهن ڪنهن جو به پڪش نه ڪري هلڻ ليڪ ڏنڊ ڏئي. [منو ٨-٣٣٥]

سرڪاري ڪرمچارين کي سزا:- (٣) جنهن اپراڌ ۾ ساڌارڻ ماڻهو اي هڪ پئسو ڏنڊ ڀوڳو هجي، تنهن اپراڌ ۾ راجا کي هزار پيسا ڏنڊ پيو ڀرڻ گهرجي؛ اولاد وراهي آدميءَ کان راجا کي هزار ڀاڱا وڌيڪ ڏنڊ هڻڻ گهرجي. [منو ٨-٣٣٦]

مطلب يعني راجا جي وزير کي اٺ سو ڀيرا، انکان گهٽ درجي واري [ڪرمچاريءَ] کي ست سو ڀيرا ۽ انکان گهٽين کي ڇهه سو ڀيرا، اهڙيءَ طرح ننڍي کان ننڍي نوڪر يعني چپڙاسي سپاهي (پٽيوالو) آهي، تنهنکي [وراهي آدميءَ کان] اٺوڻي سزا کان گهٽ نه هئڻ گهرجي. جاڪاڻ جو جيڪڏهن پرجا جي سمجهه سرڪاري نوڪرن کي وڌيڪ ڏنڊ نه ملندو ته سرڪاري نوڪر پرجا جو ناس ڪري ڇڏيندا. جهڙي نموني ڪوڏ ۽ بڪري ٿوري ڏر سان وس ۾ ايندي آهي، تئن راجا کان وڏي ننڍي تائين نوڪرن کي اپراڌ ۾ پرجا جي

سو پڪاءُ ته **ڪرڙ جوڳي شاهدي**:- (١) جهڙو لوڀ، موهه، پيڙ، سرڪار، ڪاروپ، ڪروڌ، اگيان ۽ بالڪپڻي جي ڪري ساکي ڏني، سا سڀ ڪوڙي سمجهي وڃي. [منو ٨-١١٨]

(٢) متين ڪارڻن مان ڪنهن به ڪارڻ ڪري جيڪڏهن ساکي ڏوهه ڳالهائي، ته پهرين ڏنڊ جالاءِ ٻيهن پڻن جو ڏنڊ وڪڻ ڏنو وڃي. [منو ٨-١١٩]

(٣) لوڀ وچان جيڪو ڪوڙي ساکي ڏئي، ته ان کي هزارين روپيا ڏنڊ آر ڏنڊ ڏجي. جيڪو موهه سبب ڪوڙي شاهدي ڏئي، ته ان کي روپيا ٻه آر ڏنڊ ڏجي. جيڪو ڀئو جي ڪري ڪوڙي شاهدي ڏئي، ته ان کي ٻيڻا ڏنڊ ڏيڻ روپيا ڏنڊ ڏجي. [منو ٨-١٢٠]

(٤) جيڪو دوستيءَ ڪري ڪوڙي شاهدي ڏئي، ته ان کان ساڍا ٻارهن روپيا ڏنڊ وٺجي. جيڪو ڪوڙي شاهدي ڪوڙي ڏئي، ته ان کان چوويهه روپيا ڏنڊ وٺجي. جيڪو ڪروڌ جي ڪري ڪوڙي ساکي ڏئي، ته ان کان ڇٽيهه روپيا ڏنڊ وٺجي. جيڪو اگيانتا يا الهڙپڻي سبب ڪوڙي ساکي ڏئي، ته ان کان ٽيهه روپيا ڏنڊ وٺجي. جيڪو بالڪپڻي جي ڪري ڪوڙي ساکي ڏئي، ته ان کان هڪ رپيو ۽ آنا ڏنڊ وٺجي. *

اپراڌ انوسار ڏنڊ:- (٥) پيٽ، جڀ، هٿ، پير، اک، نڪ، ڪن، ڌن ۽ ديهه (سريو) اهي ڏهه ڏنڊ جا استان آهن جن تي سزا ڏني ويندي آهي. [منو ٨-١٢٥]

(٦) جي جيڪو ڏنڊ لکيو ويو آهي، جو هيٺ لکيو ويندو، جن لوڀ سبب شاهدي ڏني لاءِ ٻيڻا ٻارهن آنا ڏنڊ لکيو ويو آهي، پر جيڪڏهن ڪو آدمي ڪنگال هجي ته ان کان گهٽ وٺي سگهجي ٿو ۽ ڏنڊ هجي ته ان کان ايترو گهڻو ۽ چئوڻو ڏنڊ وٺجي. اپراڌ جي پرکڻ، ڪال ۽ حالتن سارو مڃڻ جي اوسٿا ڏسي، جهڙو اپراڌ هجي تهڙو ڏنڊ وٺجي. [منو ٨-١٢٦]

(٧) چاچا جي ناس سميت پر اپرسان ڏنڊ ڏيڻ گهرجي، اهو ٻيو ڀيري (عوصه) ۽ عملدار جي ساراهه ۽ ليڪن وغيره جي پورشسا ناس ٿئي ٿي، اها ئي جنم جي ڪوڙي لساس ليندي آهي ۽ ٻئي جنم ۾ ٻڌڪ پراپت ٿيندو آهي، انهيءَ ڪري اپرسان ڏنڊ نه ڏيڻ گهرجي. [منو ٨-١٢٧]

(٨) جيڪو راجا اپراڌيءَ کي ڏنڊ نٿو ڏئي ۽ نر اپراڌيءَ کي ڏنڊ ڏئي ٿو، اهو ڏنڊ ڏيڻ جوڳي آدميءَ کي ڇڏي ڏئي ٿو ۽ جنهن کي ڏنڊ نه ڏيڻ گهرجي تنهن کي ڏنڊ ڏئي ٿو، تنهن جي وڏي نندا ٿيندي آهي ۽ هو مرڻ کان پوءِ نرڳ ڀوڳيندو آهي، انهيءَ ڪري جو جيڪو اپراڌ ڪري تنهن کي اوس ڏنڊ ڏجي ۽ نر اپراڌيءَ کي ڪڏهن به ڏنڊ نه ڏجي. [منو ٨-١٢٨]

* انهن ڏنڊن ۾ اڳين زماني جي ناڻي موجب، هاڻي پرچلت سڪن ۾ ڏنڊ وارا گهٽ ڪري ڏيکاريا ويا آهن. (انهيءَ ڪري) جا آدميءَ جي حالت هئي، تنهن ڪري سندس حيثيت انوسار ڏنڊ وڌيل آهي. انهن ڪاڪسواءِ انهيءَ زماني ۾ روپيه جو قدر گهڻو هو. هڪ روپئي ۾ جيترو مال ملندو هو، ايترو هاڻي ڪيترن روپين ۾ به مشڪل سان ملي ٿو، انهيءَ ڪري اسان ايترو گهٽ ڏيکاريو آهي.

آهي، سو مان پاليندو آهي ۽ جيڪو جوٺ ڳالهائيندو آهي، سو سدا جوکو ليندو آهي [منو ٨-٨١]

(١١) سچ ڳالهائڻ سان ساکي پوتر ليندو آهي ۽ سچ ڳالهائڻ سان ڌرم وڌندو آهي، انهيڪري سڀني ورڻن جي شاهدن کي سچ ڳالهائڻ گهرجي. [منو ٨-٨٣]

(١٢) آتما جو ساکي * آتما ۽ آتما جي گتي آتما آهي، انهيءَ ڳالهه کي سمجهي ڪري هي پرش! پنهنجي آتما، جا سڀني جي اندر اُتم ساکي آهي، تنهنجو اپمان نه ڪر، اڀاس ناشڪ، جيڪي تنهنجي آتما، من ۽ واڻيءَ ۾ آهي، سوئي سچ آهي ۽ جو ان جي ورڌ آهي سو مٿيا آهي. [منو ٨-٨٤]

(١٣) ودوان لوڪ وڏو انهيءَ منش کي ٿي اُتم پرش ڪري سمجهندا آهن، جنهن ودوان منش جي شرير کي جاڻڻ واري آتما ڳالهائيندي شنڪا [شڪ] ۾ نٿي پوي اوڀاس ڀور (ڀي خوف) رهجي. [منو ٨-٩٦]

(١٤) اي ڪلياڻ جي اڇا ڪرڻ وارا پرش! (جو آتما) جيڪڏهن اون ڳالهه کي پيدا ڪري من ۾ اڪيلو جاڻي جوٺ ٿو ڳالهائين، ته اهو ٺيڪ نه آهي، (جو نه) تنهنجي هردي ۾ انترجامي پرميشور پاپ ۽ پن کي ڏسڻ وارو ۽ براجمان آهي، تنهن پرماتما کان ڊڄي سدائين سچ ڳالهائيندو ڪر. [منو ٨-٩١]

लोभान्मोहाद्भयान्मैत्रात्कामात्क्रोधात्तथैव च । अज्ञानाद्बालभावाच्च साक्ष्यं वितथमुच्यते ॥ १ ॥
एषामन्यतमे स्थाने यः साक्ष्यमनृतं वदेत् । तस्य दण्डविशेषांस्तु प्रवक्ष्याम्यनुपूर्वशः ॥ २ ॥
लोभात्सहस्रं दण्ड्यस्तु मोहात्पूर्वन्तु साहसम् । भयाद्द्वौ मध्यमौ दण्ड्यौ मैत्रात्पूर्वं चतुर्गुणम् ॥ ३ ॥
कामाद्दशगुणं पूर्वं क्रोधात्तु त्रिगुणं परम् । अज्ञानाद्द्वे शते पूर्णे बालिश्याच्छतमेव तु ॥ ४ ॥
उपस्थमुदरं जिह्वा हस्तौ पादौ च पञ्चमम् । चक्षुर्नासा च कर्णौ च धनं देहस्तथैव च ॥ ५ ॥
अनुबन्धं परिज्ञाय देशकालौ च तत्त्वतः । साराऽपराधौ चालोक्य दण्डं दण्ड्येषु पातयेत् ॥ ६ ॥
अधर्मदण्डनं लोके यशोघ्नं कीर्तिनाशनम् । अस्वर्ग्यं च परत्रापि तस्मात्तत्परिवर्जयेत् ॥ ७ ॥
अदण्ड्यान्दण्डयन् राजा दण्ड्यांश्चैवाप्यदण्डयन् । अयशो महदाप्नोति नरकं चैव गच्छति ॥ ८ ॥
वाग्दण्डं प्रथमं कुर्याद्धिग्दण्डं तदनन्तरम् । तृतीयं धनदण्डं तु वधदण्डमतः परम् ॥ ९ ॥

मनु० [८ ॥ ११८-१२१ । १२५-१२९]

* آتما کان ڪاتي ڳالهه ڳجهي ڪانهي آهي، انهيڪري جو پرش آتما جو ساکي آتما آهي، سڀني ڏکن کان ڇٽڻ ۽ مڪتي پائڻ جو آڌار اُتم ودوا اوڀاس آتما کي جاڻڻ ئي آهي. تنهن ڪري وري جو پرش نه آتما جي گتي [سدگتي يا مڪتي] آتما ئي آهي. پر سڀني کان اُتم شاهد ۾ آتما آهي، جاڪاڻ جو ڪوڙ ڳالهائڻ کان اڳ ڀئو لڄ آهي، ۽ ماڻهو جوٺ ڳالهائيندو آهي، تڏهن آتما جي اندران آواز جي اُٿڻ ٿيندو آهي ۽ اهو اپمان ڪندو آهي، شلوڪ کي ڇڪي ۾ ڏسبو ته آتما شبد جو ارٿ، ڳو جيو آتما نه آهي، پر پرماتما انترجامي نه آهي. هر هڪ سچ آتما سان ساڳي آهي، اوڀاس سڀني جي دلين ۾ براجمان آهي ۽ سڀ جو ساکي آهي.

(۲) استرين جا شاهد استريون، ٻانهن جا ٻانها، شودرن جا شودر ۽ چنڊالن جا چنڊال شاهد هجن. [منو ۸-٦۸]

(۳) جهڙي طرح زوريءَ جا ڪم، چوري، ويڀار، ڪٺور وچن ۽ ڏنڊ ملڻ جون ٽيئي ايذاءُ (ڏوهه) آهن، تن ۾ شاهدن جي پرکها نه ڪجي؛ اهڙي اهن ڪرڻ ڪو تمام ضروري سمجهيو ڪو ڪرجي، ڇاڪاڻ جو اهڙي ڪم ڳجها ٿيندا آهن [جن جا شاهد ملڻ مشڪل آهن] [منو ۸-۷۲]

(ساکي) شاهدي قبول ڪرڻ جا نمونا:- (۴) جهڙن ڌرين جي شاهدين ۾ گهٽ وڌ هجي ته اڪثر الوسار الوا متعين راءِ موجب، جيڪڏهن شاهد برابر هجن ته چڱن ماڻهن جي شاهديءَ موجب، پر جيڪڏهن ٻنهي ڌرين جي شاهدن ۾ چڱا ماڻهو هڪ جيترا هجن ته انهن ڏوجهن اوتاسن وشن، مهاوشمن ۽ جهڙي پرشن جي شاهديءَ اتوسار ليائو ڪري [منو ۸-۷۳]

(۵) ساکي يا پرڪارن جا ليکا آهن، هڪڙا اهي جي اکين سان حال ڏٺو هجي ۽ ٻيا اهي جن ٻڌو آهي، جڏهن سڀا ۾ پڇا ٿي جهڙي شاهد سچ ٻولين ته اهي ڌرم ۽ ڌاڻ کان ڄڻ نه آهن، پر جي ڪوڙا پولين، انهن کي مناسب ڏنڊ ڏجي. [منو ۸-۷۴]

ڪوڙي شاهديءَ تي ڏنڊ:- (٦) جيڪو شاهد راڄ سڀا اڳيان پرشن جي جڳهن سڀا ۾ ڏٺل يا ٻڌل [ڳالهه] جي ورق ڪري، ته اهو جيڀ ڪٽائجي ته پاڻ هن جنم ۾ ۽ ٻئي دڪ وربي نرڪ کي پراپت ٿئي ۽ مرڻ کان پوءِ نه سرگ کان ڪرائي وهندو. [منو ۸-۷۵]

شاهدي ڏيڻ جو نمونو:- (۷) شاهد جي ان وچن کي سچي ڄاڻ وهنوار سڌيءَ سوباويڪ [سواءِ بناوٽ] هجي، ان جي ورق جيڪي ڪانوڻ وچن ڪري انهن ليکا ڏيڻ [جيم] وڌوڪ سمجهي. [منو ۸-۷۸]

(۸) جڏهن فريادي ۽ جوابدار جي سامهون شاهد، سڀا [ڪورٽ] ۾ حاضر ٿئي، تڏهن ڪالهن جيم ۽ وڪيل شانتيءَ پوروڪ هن طرح پڇن. [منو ۸-۷۹]

(۹) اي شاهدو! هن جهڳڙي ۾ هنن ٻنهي ڌرين جي ٻاڻ ۾ علم ڇاڻيو جي جيڪا ڳالهه اوهان کي خبر هجي سا ٺيڪ ٺيڪ ٻڌايو، جو ڪو اوهان جي ساکي هن جهڳڙي ۾ اوهان جو مقصد ۾ (گهوڙبل) آهي. [منو ۸-۸۰]

سچي ساکيءَ جو ڦل:- (۱۰) جيڪو ساکي سچ ٻولي ٿو، سو جنم جنمانترن ۾ اُتم جنم ۽ اُتم لوڪانترن ۾ جنم پائي ٿو، سڪ ماڻيندو آهي. هن جنم ۽ ٻئي جنم ۾ جس پراپت ڪندو آهي، ڇاڪاڻ جو جيڪا شيءِ واڻي آهي، تنهنڪري اڻي واڻي ۾ سڪار ۽ ترسڪار (عزت ۽ بي عزتي) جو ڪارڻ ڪري ليکي وئي آهي، جيڪو سچ ڳالهائيندو

---

* سبب اهو آهي ته استرين جي معاملن جي پرشن کي ايتري خبر نه پئجي سگهندي، جيتري عام طرح استرين کي پوندي آهي، ائين ته مردن جو اثر وجهڻ به انهن ۾ اهڙو نه ٿيندو. جهڙو ڙالن جو ڙالن ۾، اهڙو ئي ويڀار ڏوجهن ۽ شودرن ايادي جي نسبت ڪرڻ گهرجي، ڇاڪاڻ ته هر جنس ماڻهن کي جيتري خبر پنهنجي جنس جي هوندي آهي اوتري ٻين ماڻهن کي ڪانه پوندي آهي.

هن سنسار ۾ ڌرم ئي هڪڙو سچو مترُ آهي، جو مرڻ کان پوءِ به ساڻ هلندو آهي. ٻيا سڀ پدارٿ ۽ سنگي شرير جي ناس ٿيڻ سان گڏ ناس ٿي وڃن ٿا، ارٿات منش ساڻن کان وڇڙجي وڃي ٿو. [منو ۸-۱۷]

پوءِ ڌرم جو سنگ ڪڏهن به ڇڏڻو نه جڳائي. جڏهن راڄ سڀا ۾ پکشپات جي ڪري اڌرم ٿيندو آهي، تڏهن اُن اڌرم جا چار ڀاڱا ٿيندا آهن. هڪ ملندو آهي اڌرم جي ڪندڙ ڏوهاريءَ کي، ٻيو ساکيءَ کي [ارٿات جنهن جي ڏسندي اڌرم ٿيو هو تنهن کي] ٽيون سڀا جي سڀاسدن کي ۽ چوٿون ڀاڱو اڌرمي سڀا جي سڀاپتيءَ ارٿات راجا کي لڳندو آهي. [منو ۸-۱۸]

جنهن سڀا ۾ نندا لائق منش جي نندا ٿيندي آهي، ۽ استتيءَ جي لائق منش جي استتي ٿيندي آهي، ڏنڊ جي لائق کي ڏنڊ ملندو آهي، ۽ مان جي لائق ماڻهوءَ جو مان ٿيندو آهي، اتي راجا ۽ سڀا جا سڀ سڀاسد پاپ کان آجا ۽ پوتر سمجهيا ويندا آهن. پر پاپ جي ڪندڙ کي ئي پاپ لڳندو آهي. [منو ۸-۱۹]

आप्ताः सर्वेषु वर्णेषु कार्याः कार्येषु साक्षिणः । सर्वधर्मविदोऽलुब्धा विपरीतांस्तु वर्जयेत् ॥ १ ॥
स्त्रीणां साक्ष्यं स्त्रियः कुर्युर्द्विजानां सदृशा द्विजाः । शूद्राश्च सन्तः शूद्राणामन्त्यानामन्त्ययोनयः ॥ २ ॥
साहसेषु च सर्वेषु स्तेयसंग्रहणेषु च । वाग्दण्डयोश्च पारुष्ये न परीक्षेत साक्षिणः ॥ ३ ॥
बहुत्वं परिगृह्णीयात्साक्षिद्वैधे नराधिपः । समेषु तु गुणोत्कृष्टान् गुणिद्वैधे द्विजोत्तमान् ॥ ४ ॥
समक्षदर्शनात्साक्ष्यं श्रवणाच्चैव सिध्यति । तत्र सत्यं ब्रुवन्साक्षी धर्मार्थाभ्यां न हीयते ॥ ५ ॥
साक्षी दृष्टश्रुतादन्यद्विब्रुवन्नार्यसंसदि । अवाङ्नरकमभ्येति प्रेत्य स्वर्गाच्च हीयते ॥ ६ ॥
स्वभावेनैव यद् ब्रूयुस्तद् ग्राह्यं व्यावहारिकम् । अतो यदन्यद्विब्रूयुर्धर्मार्थं तदपार्थकम् ॥ ७ ॥
सभान्तः साक्षिणः प्राप्तानर्थिप्रत्यर्थिसन्निधौ । प्राड्विवाकोऽनुयुञ्जीत विधिनाऽनेन सान्त्वयन् ॥ ८ ॥
यद् द्वयोरनयोर्वेत्थ कार्येऽस्मिन् चेष्टितं मिथः । तद् ब्रूत सर्वं सत्येन युष्माकं ह्यत्र साक्षिता ॥ ९ ॥
सत्यं साक्ष्ये ब्रुवन्साक्षी लोकानाप्नोति पुष्कलान् । इह चानुत्तमां कीर्तिं वागेषा ब्रह्मपूजिता ॥ १० ॥
सत्येन पूयते साक्षी धर्मः सत्येन वर्द्धते । तस्मात्सत्यं हि वक्तव्यं सर्ववर्णेषु साक्षिभिः ॥ ११ ॥
आत्मैव ह्यात्मनः साक्षी गतिरात्मा तथात्मनः । मावमंस्थाः स्वमात्मानं नृणां साक्षिणमुत्तमम् ॥ १२ ॥
यस्य विद्वान् हि वदतः क्षेत्रज्ञो नाभिशङ्कते । तस्मान्न देवाः श्रेयांसं लोकेऽन्यं पुरुषं विदुः ॥ १३ ॥
एकोऽहमस्मीत्यात्मानं यत्त्वं कल्याण मन्यसे । नित्यं स्थितस्ते हृद्येष पुण्यपापेक्षिता मुनिः ॥ १४ ॥

मनु० [८ । ६३ । ६८ । ७२-७५ । ७८-८१ । ८३ । ८४ । ९६ । ९१

(ساکي) شاهد ڪهڙا هجن:- (۱) سڀني ورڻن ۾ ڌرماتما، ودوان، ڇل ڪپٽ کان خالي، سڀ پرڪار جي ڌرم کي ڄاڻڻ وارا، لوڀ کان رهت ۽ سچار هجن، اُن کي عدالت ۾ شاهد ڪري رکڻ گهرجي، جيڪي انهن جي اُبتڙ (ورتاءُ وارا) هجن اُن کي ڪڏهن به ساکي [شاهد] ڪرڻ نه گهرجي. [منو ۸-۶۳]

جي ضرورت سبب سمجهڻ کان سواءِ ڪنهن کي سزا ڏيڻ ناهي. جهڙيءَ طرح راجا جي پالڻ ٿي. [منو ٨-٣]

ارڙهن ڏکوري ڳالهيون معاملن آهن: ١. ڪنهن ماڻهوءَ کان قرض جي ڏيتي ليتي بابت تڪرار. ٢. ڏنل امانت [بابت جهڳڙو] ڪنهن ٻئي جي شيءِ امانت رکڻ جي ٻئي کي ڏئي. ٣. پرائي مال کي پنهنجو ڪري وڪڻڻ. ٤. ساجھر يعني ڀائيواري ڪنهن ماڻهوءَ سان ڪم ڪرڻ. ٥. ڏنل مال واپس وٺڻ. [منو ٨-٤]. ٦. ڪم ڪرائي اجورو نه ڏيڻ. ڪنهن جي پگهار نه ڏيڻ يا گهٽ ڏيڻ يا اصلي نه ڏيڻ. ٧. قول ڪري ڦري وڃڻ. ٨. وڪري وقت بابت جهڳڙو. ٩. مال جي مالڪ ۽ پالڻ واري جو جهڳڙو. [منو ٨-٥] ١٠. حدن بابت تڪرار. ١١. ڪنهن کي ڪٺور ڏنڊ ڏيڻ. ١٢. سخت ڳالهائڻ. ١٣. چوري ۽ ڦر ڪرڻ. ١٤. ڪو ڏوهه ڪرڻ. ١٥. پر استري اڳيان پرش جو وڃڻ. [منو ٨-٦]. ١٦. مڙس ۽ زال جي وچ ۾ جهڳڙو. ١٧. ورثي جي ورهاڱي جو جهڳڙو. ١٨. جوا ۽ جانورن جي جنگ [ڪڪڙ وغيره]. اهي ارڙهن جهڳڙن جا آڌار آهن. [منو ٨-٧].

نياءُ جو ڏوهه: پنهنجو پرکڻ ڪري ڪري وڃي. جڏهن راجا نياءُ [راجا] براهمڻ سان ڏوهه جي آڌار تي ڪري، اهڙا ڪم هن کي نه ڪرڻ گهرجن. [منو ٨-٨].

انياءُ ڪندڙ کي جيب رهڻ مهاپاپ آهي: جنهن سڀا ۾ ڏوهه کي آڏو سان ڪاٽيو ويو هجي، جتي ڏوهه جي زهر کي ڪڍيو نه ويو هجي، جتي آڏو هجي ۽ ٻاڙ لاهي وڃي، اهڙي سڀا جي ڏوهه کي ماڻهو ۽ آڏو کي ڏنڊ نه ملي، تنهن ڪري اهي سڀاسد زخمي [ڪهاڙيل] سمجهيا ويندا آهن. [منو ٨-١٢].

ڌرم جنهن کي ڪي نه ڪڍن. ان سڀا ۾ يا ته وڃي نه، وڃي ته سچ ئي ٻولي، جيڪو آدمي سڀا ۾ انياءُ ڏسي چپ رهي، ڪوڙ ٻولي يا سچ نه ٻولي، نياءُ جي ڳالهه نه ڪري، اهو مهاپاپي آهي. [منو ٨-١٣].

ڌرم جو موت: جتي سڀا ۾ سڀني سڀاسدن جي ڏسندي ڌرم سان ڌرم ۽ سچ سان ڪوڙ ماريو ويندو آهي، اُن سڀا جا سڀ سڀاسد مئلن جي مثل آهن، جيڪي ڪجهه به ڪونه ڪن. [منو ٨-١٤].

ناس ٿيل ڌرم، ناس ڪندڙ کي ناس ڪندو آهي ۽ رکيل ڌرم، رکندڙ جي رکيا ڪندو آهي. تنهنڪري ڌرم کي ناس نه ڪجي، متان ناس ٿيل ڌرم اسان کي نه ماري ڇڏي. [منو ٨-١٥].

ڌرم سڀني آسودگين جو ڏيڻ وارو ۽ سڀني سکن جي ورکا ڪرڻ وارو آهي. جيڪو انهيءَ کي ناس ڪندو آهي، تنهن کي ودوان ماڻهو "وريل" [شودر] چوندا آهن. تنهنڪري ڪنهن به ماڻهوءَ کي ڌرم ناس نه ڪرڻ گهرجي. [منو ٨-١٦].

روڪ وڌي، ته ان انهيءَ رهبر وڌي ۽ جهڙي ڪهڙي ڪندڙ ڳالهه ٿيندي ۽ ڏن ڪان رهي ٿي
ڏکي نه ٿين.

پرجا ميڪي تي راجا سڪي:- (٨) پرجا جي ڏنوان، لٻڌ، سبب ۽ ڳالهه جو راڄ سان ٽوڙ
ڦوڙ ڪري، راڄا جي ڏاڍي اُني ٿيندي آهي. [راڄا] پرجا کي سنڀال جيان سگهي وکي ۽
پرجا، راڄا جو راڄ اڌڪارين کي ٻڌا جيان جالي. هيءُ ڳالهه ٺيڪ آهي ته راجائن جا راڄا آهن
ڪڙي وغيره ٻوڙهو ڪندڙ ماڻهو ۽ راڄا آهن سنڌن وڪيا ڪندڙ. جيڪڏهن پرجا ته هجي
ته راڄا ڪيهڙو؟ ۽ جي راڄا نه هجي، ته پرجا کي ڪيهڙي پرجا ڪري سڏبو؟ ٻئي پنهنجي
پنهنجي ڪم (فرض) ۾ سوتنتر [آزاد] آهن، ۽ گڏجي ڪرڻ وارن پريم سان ٻڌل ڪم
ڪرڻ ۾ هڪ ٻئي جي اڌين رهن. راڄا ۽ سڀ ڪارڪاري ماڻهو، پرجا جي عام راءِ جي برخلاف
نه هلن ۽ راڄا جي آگيا جي ورڌ راڄ ڪرمچاري ۽ پرجا نه هلي. هيءُ راڄا جو ذاتي ڪم، جنهن کي
"پوليٽيڪل" ڪري ڪوٺيندا آهن، سو ٿوري ۾ وڌن ڪيو ويو. جن کي وڌيڪ ڏسڻ سان
ڏسڻو هجي، سي چارئي ويد، منوسمرتي، شڪرنيتي ۽ مهاڀارت وغيره ۾ ڏسي سگهن ٿا.
پرجا جو جهڳڙو نبيرڻ ڪرڻو آهي، سو منوسمرتيءَ جي اٺين ۽ نائين اڌياءِ وغيره [۾ ڏنل] انوسار
ڪرڻ گهرجي، پر هتي به ٿورو لکجي ٿو:-

प्रत्यहं देशदृष्टैश्च शास्त्रदृष्टैश्च हेतुभिः । अष्टादशसु मार्गेषु निबद्धानि पृथक् पृथक् ॥ १ ॥
तेषामाद्यमृणादानं निक्षेपोऽस्वामिविक्रयः । संभूय च समुत्थानं दत्तस्यानपकर्म च ॥ २ ॥
वेतनस्यैव चादानं संविदश्च व्यतिक्रमः । क्रयविक्रयानुशयो विवादः स्वामिपालयोः ॥ ३ ॥
सीमाविवादधर्मश्च पारुष्ये दण्डवाचिके । स्तेयं च साहसं चैव स्त्रीसंग्रहणमेव च ॥ ४ ॥
स्त्रीपुंधर्मो विभागश्च द्यूतमाह्वय एव च । पदान्यष्टादशैतानि व्यवहारस्थिताविह ॥ ५ ॥
एषु स्थानेषु भूयिष्ठं विवादं चरतां नृणाम् । धर्मं शाश्वतमाश्रित्य कुर्यात्कार्यविनिर्णयम् ॥ ६ ॥
धर्मो विद्धस्त्वधर्मेण सभां यत्रोपतिष्ठते । शल्यं चास्य न कृन्तन्ति विद्धास्तत्र सभासदः ॥ ७ ॥
सभा वा न प्रवेष्टव्या वक्तव्यं वा समञ्जसम् । अब्रुवन्विब्रुवन्वापि नरो भवति किल्बिषी ॥ ८ ॥
यत्र धर्मो ह्यधर्मेण सत्यं यत्रानृतेन च । हन्यते प्रेक्षमाणानां हतास्तत्र सभासदः ॥ ९ ॥
धर्म एव हतो हन्ति धर्मो रक्षति रक्षितः । तस्माद्धर्मो न हन्तव्यो मा नो धर्मो हतोऽवधीत् ॥ १० ॥
वृषो हि भगवान् धर्मस्तस्य यः कुरुते ह्यलम् । वृषलं तं विदुर्देवास्तस्माद्धर्मं न लोपयेत् ॥ ११ ॥
एक एव सुहृद्धर्मो निधनेऽप्यनुयाति यः । शरीरेण समं नाशं सर्वमन्यद्धि गच्छति ॥ १२ ॥
पादो धर्मस्य कर्तारं पादः साक्षिणमृच्छति । पादः सभासदः सर्वान् पादो राजानमृच्छति ॥ १३ ॥
राजा भवत्यनेनास्तु मुच्यन्ते च सभासदः । एनो गच्छति कर्तारं निन्दार्हो यत्र निन्द्यते ॥ १४ ॥

मनु० [८।३-८। १२-१९]

ماڻهن جا پاڻ ۾ جهڳڙا ٿين، تہ راڄا ۽ راڄ ڪرمچاري ڌرمي ۽ وڏهن پرکارن جي
ترائي ڳالهين مان، جن ڳالهه تي جهڳڙو هجي، انهيءَ ترائي ڌرمي ديش جي رواج ۽ ڌرم
شاستر جي سڌانت انوسار ڪندا رهن. جن جن لاءِ جو نيائن شاستر ۾ نه هجي ۽ انهي هنڌ

واري ڀريءَ کي ترڙي هو ٿوري هستي رکيل وارو هئي، اهڙي مترکي ڀالي ۾ [ڦاهي]
پرشسا لاءِ ليندو آهي. (٣) سدا هٿن ۾ ڪالهه جي يڪ رکي ۽ هڪ هٿ پڌيان رکي ڪرالي
شورولو، جيڪو دانان، ڪجل، ڀالي، ڪي ۽ وسا ويندو ۽ ڏاج واري ترش کي شورو ۽ پٽالي.
تيسکو اهڙي کي شترو پٽاليندو سو ڏک پائيندو.
اداسمن جو لهجو.- (٣) اداسمن جو هي لهجو آهي- جنهن ۾ ساڄو ڄنگهه کي ٻاهه ڏئي
۽ ٻئي منش جي ترڪ جي پڌي، ولو ۽ ڪرڻا (ڏيا ڀاء) ۽ هئي [پرچو] * سيجول لکيه
اڙکاسي جو سدا مکون ڪالهون پٽاليندو هئي [ادل مورپيد ۽ ڏيندو هئي] لهون کي اداسمن
ڪولهو آهي.

एवं सर्वमिदं राजा सह संमन्त्र्य मन्त्रिभिः । व्यायम्याप्लुत्य मध्याह्ने भोक्तुमन्तःपुरं विशेत् ॥
मनु० ७ । २१६ ॥

راجا جا نڪم ڪرم.- جڏهن هي ڄاڻايو ويو آهي ته [راجا] ٻرپاسي سڀ اڳي شوڄ
وغيره کان لوڙهه ٿي، سنڌيا، اپاسنا، اڳي هولو [هوم] ڪري يا ڪرائي، سڀني منترين سان
ويچار ڪري، دربار ۾ وڃي، سڀني راڄ ڪرمچارين ۽ سڀا جي سڀاسدن سان ملي ڪم
ڪرڻ ڪري. پالسي پالت جي ويوهه جڪون جي سکيا ۽ لشڪر قواعد ڪري ۽ ڪرائي،
سڀني گهوڙن، هاٿين، گائين وغيره [جا] ولاڙ، شستر استر [هٿيارن ٻارودن] جون جايون،
ارشداله [اسپتال] ۽ راڄ جي ڌن ڪوش يعني خزاني وغيره سڀني جي هميشه نظر رکي،
جيڪا سڀني گهٽائي هجي سا ڪڍي، ورزش شالا [اکاڙي] ۾ وڃي ڪسرت ڪري، پوءِ جسن
ڪرڻ [ڪاڙي] لاءِ پنهنجي ‡ انتهپور پنهنجي استريءَ آديءَ جي لواس استان ۾
وڃي ۽ ڀوڄن اهڙو ڪري جو ڪو (وڏو يا ڊاڪٽر) چڪيءَ ۾ ڄاچيل ڏئي، ٻل ۽ آساءِ کي
وڌائيندڙ ۽ روڳ کي هٽائيندڙ هجي ۽ جنهن ۾ لوڻ جا انيڪ ساڳ، چٽڻيون، مربا وغيره
پيئڻ جون شيون [شربت وغيره] سرچا ۽ مٺا وس سان ٻولي [وسيلا پداورت] هجن، جنهن ڪري
سدا سکي رهي. اهڙيءَ ريت سڀني راڄ جي ڪمن ۾ اتي هنڌ رهي.

پرجا کان ڍل اُڳاڙڻ جو نمونو

पञ्चाशद्भाग आदेयो राज्ञा पशुहिरण्ययोः । धान्यानामष्टमो भागः षष्ठो द्वादश एव वा ॥ मनु० ७ । १३० ॥

[راجا کي کپي ته] واپارين ۽ ڪاريگرن کي سون ۽ چانديءَ جي اپت مان جيترو لاڀ ٿيو
هجي، تنهنجو پنجاهون ڀاڱو ۽ چانورن وغيره اَن مان ڇهون، اٺون يا ٻارهون ڀاڱو وٺي ۽ جي

* سڄول لکيه جو ڪن لوڪن "اداو" يعني "هٿ" ارٿ ڪيو آهي. سوامي جن اڪري
ارٿ ورتو آهي. سڄول=ڦلهو اڙا ٻاهريون. لکيه=اڏيش، ڪن روپ ارٿ ڪيو آهي اهو
جو "سو ڪير ڏرشتيءَ واوز" ۽ هئي. اداو ترش ۽ گهٽ ڪري ترڪش ليندو آهي، جو هو
جهڳڙي ۾ پوڻ ۽ چاهيندو آهي. جنهنکي پاڙڪ نظر ۽ هوندي آهي، سو ۽ ڄنگهه اڙا جتر
رکي ۾ آسريت ليندو آهي ۽ اداسمن رهندو آهي.

‡ جيڪو اڳتي ڏنو هئي تنهنجو حساب ساوڌان [جنس ۾] يا روڪڙ ۾ وٺي.

ڏيارجي. پڻ بند ڪيل ني ورتا ۽ اُتساھ پيدا ڪرڻ وارن ڪرتبن سان، ڪاوڙ ڀڙڪائڻ سان، سهائتا ڪرڻ ۽ استرين، دولت وغيره سان سڀني جي دلين کي پنهنجي ڪري رکي. (ورتڪ) شڪ ٻڌي، ڏاڍن لڙائي نه ڪجي ۽ نه ڪرائجي. پهچي ڪري لڙائي ٿئي جي مڪانن ۽ ميدان ڪي ڏيندو رهجي نه ڪوھ لڪ لڳي لڙائي ٿي ته ڪڻهت ٿي رکي.

شتروءَ کي گهيرو ڪرڻ:- (١٢) راجا جڏهن واجب مناسب سمجهي ته شتروءَ کي چئني پاسن کان گهيرو ڪري روڪي رکي ۽ سندس ملڪ کي ڪشٽ ڏيئي گاھ، چارو، اَن، پاڻي ۽ ڪاٺين کي ڇيد ۽ خراب ڪري ڇڏي.

(١٣) شتروءَ جي تلاءَ، ڪوٽ جي ڀر ڪري (پاڻي ۽ پٿر) ڪاهيءَ کي ٽوڙي ڀوري ڇڏجي ۽ رات جي وقت انهن کي ڀؤ ڏيڻ سوڀ پائڻ جو اُپاءُ ڪجي.

هار کائڻ سان ورتاءُ:- (١٤) راجا وجئه پراپت ڪري شتروءَ کان عهدنامو يعني پڪيا پٽو وغيره لکائي وٺي ۽ جي مناسب سمجهي ته اُنهي ٿي خاندان مان ڪنهن ڌارمڪ پرش کي راجا بڻائي. اُنکان نه لکرائي وٺي ته توکي منهنجي آگيا اُنوسار يعني جيڪا ڌرم يڪت راجنيتي آهي انهن انوسار هلڻي، نياءُ سان پرجا جو پالن ڪرڻو پوندو. ڪنهن اهڙو اُپديش ڪري، وٽس اهڙا ماڻهو رکي، جيئن ڪري وري پيهر فساد نه ٿئي، جيڪو هن شترو شڪست پائي ته پيهن امرن سان گڏجي جواهر وغيره سوکڙين سان انهي عزت ڪري، اهڙي حالت نه ڪري، جو سندس شتروءَ جو گذران به ٿي نه سگهي، جي اُنکي بندي ڪيو [قيدخاني] ۾ رکي، ته به اُنهي مناسب عزت قائم رکي، جئن هو هار کائڻ جي ڏک کان ڇٽي خوشيءَ ۾ رهي.

(١٥) جو هن دنيا ۾ ٻئي جو مال وٺڻ ۽ ڏسڻي جو ڪارڻ ۽ مونکي ڏيڻ مترتا جو ڪارڻ ٿيندو آهي ۽ خاص ڪري سمي الوسار پورو وچن ڏسي پرڪه وعدو ڪرڻ ۽ اُن جيتڻ کي سندس دليمند چوزون ڏيڻ لاءِ اثر ڪم آهي. [راجا کي کپي ته] ڪنهن کان هن نه چوائي، نه مٿس مسخري يا ٺٺولي ڪري ۽ نه ڪنهن اُٺي چوي ته توکي جيتيو آھي. بلڪ ڪنهن پنهنجو ڀاءُ سمجهي سندس عزت ۽ اُتي سدا ڪندو رهي.

हिरण्यभूमिसंप्राप्त्या पार्थिवो न तथैधते । यथा मित्रं ध्रुवं लब्ध्वा कृशमप्यायतिक्षमम् ॥ १ ॥
धर्मज्ञं च कृतज्ञं च तुष्टप्रकृतिमेव च । अनुरक्तं स्थिरारम्भं लघुमित्रं प्रशस्यते ॥ २ ॥
प्राज्ञं कुलीनं शूरं च दक्षं दातारमेव च । कृतज्ञं धृतिमन्तञ्च कष्टमाहुररिं बुधाः ॥ ३ ॥
आर्यता पुरुषज्ञानं शौर्यं करुणवेदिता । स्थौललक्ष्यं च सततमुदासीनगुणोदयः ॥ ४ ॥

मनु० [७ ॥ २०८-२११]

متر ڇا کي چئجي؟:- (١) متر جو لڳڻ هي آهي- راجا ڌن ۽ ڌرتي جي پراپت ڪرڻ سان اهڙو نه وڌندو آهي، جهڙو پڪي پيار ڪندڙ، پرسن (آئيندي) جي ڳالهين کي سوچڻ واري ۽ ڪاريه کي سڌ ڪرڻ واري طاقتور متر کي پائڻ سان وڌندو آهي. (٢) ڌرم کي ڄاڻڻ واري، ڪيو ويو اُپڪار کي سدا ياد رکڻ واري، ملي ۽ استر سڀاءَ

پوڙا ھوندا آھن، سي به ڇڪيءَ طرح لڙي ۽ لڙائي ڪري ڄاڻندا آھن ۽ جڏھن ڪين سمڪاريو وڃي، تڏھن ڪين [ڇمليءَ ۽ پيءَ عوائد ڪرائي]۔

(١) ڏنڊ شمان [سڌي قطار ۾ سٽنا ھلائڻ]۔ (٢) (شڪست) يا ڪاڏي سمان ھلائڻ۔ (٣) (واوه) جنهن سولو ھلندو، جي پليان ڊوڙندا ويندا آھن ۽ جڏھن جڏھن سڀ ملي جوڙ يا ڏوار لڳائيندا آھن۔ (٤) (ڪڪر) جنهن ڄاڻ گڏيل پاڙيءَ ۾ ھلندا آھن، ۽ سٽنا کي ھلائي۔ (٥) (سوچي وٺوه) جنهن سٽيءَ جو مٿين سڪهو ۽ ڏاڪر ڏڪهو ۽ سٽ آڪان به ڏڪهو ڪيندو آھي اُن سٽنا کي به ڦاٽي۔ (٦) جنهن ڏيل ڪمند پاڙ ڏڙ پکي ھيسه ھي جوھڪ ھلندو آندو آھي ۽ اُن سٽنا کي ھلائي۔

(٥) جنهن پاسي کان دشمن ڌڪي، اُن پاسي سٽنا کي ڦهلائي، سٽنا جي سڄي سٽاپين کي چڱي پاسي کان ھاري "پدم وڻوه" ڄاڻائي؛ اُرڪاسه ليلوفر جي گل سمان چوگرد موجن کي رکي ۽ ڀاڱا وچ ۾ رھي۔

(٦) سٽاپين ۽ سيدن ھٿ ھيٺان ڪم ڪرڻ وارن ڊاڪٽرن کي ڏيئي ڏکا ڏيڻ وارن ۽ سٽنا سان گڏ وڃڻ ۽ ورق ڄاڻڻ وارن شوويرن کي الڳي ڏسائي ۾ رکي ۽ جنهن پاسي لڙائي ٿيندي ھجي، اُن طرف سڄي سٽنا جو مٿين ڪري، ٻه اُن پاسي ڏي به پورو پندوبست رکي؛ ته ڌ پليان اُلٽا پاسن کان شتروءَ جي ڪاھ ٿيڻ جو امڪان آھي۔

(٧) گھر اُرڙاسه جي اڪين اُمين واڳيان مضبوط لڙائيءَ جي ھنر ۾ ماھر ۽ پوڙھ ڏورمالڻ ھيڪ وانگي ۽ پٿ ڀڪرڻ ۾ چتر، پيءُ ۽ پٽ، ڌاڻن جا صاف ۽ ھمت وارا ھجن ۽ انکي سٽاپنيءَ جي چوڌاري رکيو وڃي۔

(٨) جڏھن اُنين آدمين سان لڙائي ڪرڻي ھجي ته [پيھين سپاھين کي] ڪنو ڪري ۽ ھالي ۽ ھورو پسه ڀاڙ لي ٿين ٻيهت ٻنت جوڙ جوڙ ڪرائي ڇڏي۔ جڏھن ٿڪيهن لڳر، ڪُڙه يا شتروءَ جي سيٺا ۾ گھوڙي جنگ ڪرڻي ھجي، تڏھن سٽيءَ وانگر اُڙا ۽ ڏاري تلوار ٻئي طرفن کان ڪاٽيندا پڻ ڪيندا وڃن ۽ اُندر گھوڙيا ۾ وڃن۔ اھڙيءَ ريت الٽڪ ۾ ڪهاڙن جي وڻوه اُرڙاسه ڪٽي ۾ لشڪر کي ڀهاري۔

(٩) جي شاھوڙ لوپ يا پندوق ھلي رھي ھجي، ته "سرپ وڻوه" ٻنهي ڀاڱن وانگر ڦيڙيي ھلن۔ جڏھن لسوان وڃڻ ٻيهن تڏھن اُنهڪي ماري يا ڀڪڙي، لوپن جو مٿين دشمن جي طرف ڦيرڻي؛ اُنهن لئي لوڙين ۽ پندوقن سان اُنهن شترن کي ماريئي يا ته لوپن جي سامهون پئن آدمين کي گھوڙن لئي نشوار ڪري ڊوڙائي ماري ڪن؛ ۽ وچ ۾ جڳا جڳا سوار رھن، جي ھڪ ئي وار حملو ڪري شتروءَ جي سٽنا کي جوڙ جوڙ ڪري ڀڪڙي وٺن يا ڀڄائي ڇڏين۔

(١٠) جي سڌي زمين لئي پٽ ڪرڻي ھجي ته ڳاڏين، گھوڙن ۽ پيادن سان ۽ جي سمنڊ ۾ جنگ ڪرڻي ھجي ته جنگي ٻيڙن لئي، لوري ڀاڱيءَ ۾ اُڻ عالمن ڏي، وڏن ۽ ٻئي جي وچ ۾ لوڙن ۽ واڻ ٻاسي ميدان ۾ تلوار ۽ ڀالي سان لڙائي ڪن ۽ ڪرائن۔

(١١) جنهن وقت لڙائي لڳي رھي ھجي، اُنهن مهل لڙڻ وارن کي ھمٿائي ۽ ...

ملڪ نه ڪرائي سگهي، اهڙيءَ ڪارروائيءَ ۾ هنڌن ۾ ناسي. هرڪي ٿوري پروڙ اڳرا
راجنيتي ڪري سنڌبر آهي.

कृत्वा विधानं मूले तु यात्रिकं च यथाविधि । उपगृह्यास्पदं चैव चारान् सम्यग्विधाय च ॥ १ ॥
संशोध्य त्रिविधं मार्गं षड्विधं च बलं स्वकम् । सांपरायिककल्पेन यायादरिपुरं शनैः ॥ २ ॥
शत्रुसेविनि मित्रे च गूढे युक्ततरो भवेत् । गतप्रत्यागते चैव स हि कष्टतरो रिपुः ॥ ३ ॥
दण्डव्यूहेन तन्मार्गं यायात्तु शकटेन वा । वराहमकराभ्यां वा सूच्या वा गरुडेन वा ॥ ४ ॥
यतश्च भयमाशंकेत्ततो विस्तारयेद् बलम् । पद्मेन चैव व्यूहेन निविशेत सदा स्वयम् ॥ ५ ॥
सेनापतिबलाध्यक्षौ सर्वदिक्षु निवेशयेत् । यतश्च भयमाशंकेत् प्राचीं तां कल्पयेद्दिशम् ॥ ६ ॥
गुल्मांश्च स्थापयेदाप्तान् कृतसंज्ञान् समन्ततः । स्थाने युद्धे च कुशलानभीरूनविकारिणः ॥ ७ ॥
संहतान् योधयेदल्पान् कामं विस्तारयेद् बहून् । सूच्या वज्रेण चैवैतान् व्यूहेन व्यूह्य योधयेत् ॥ ८ ॥
स्यन्दनाश्वैः समे युद्ध्येदनूपे नौद्विपैस्तथा । वृक्षगुल्मावृते चापैरसिचर्मायुधैः स्थले ॥ ९ ॥
प्रहर्षयेद् बलं व्यूह्य तांश्च सम्यक् परीक्षयेत् । चेष्टाश्चैव विजानीयादरीन् योधयतामपि ॥ १० ॥
उपरुध्यारिमासीत राष्ट्रं चास्योपपीडयेत् । दूषयेच्चास्य सततं यवसान्नोदकेन्धनम् ॥ ११ ॥
भिन्द्याच्चैव तडागानि प्राकारपरिखास्तथा । समवस्कन्दयेच्चैनं रात्रौ वित्रासयेत्तथा ॥ १२ ॥
प्रमाणानि च कुर्वीत तेषां धर्म्यान्यथोदितान् । रत्नैश्च पूजयेदेनं प्रधानपुरुषैः सह ॥ १३ ॥
आदानमप्रियकरं दानञ्च प्रियकारकम् । अभीप्सितानामर्थानां काले युक्तं प्रशस्यते ॥ १४ ॥

मनु० [७ ॥ १८४-१९२ । १९४-१९६ । २०३-२०४]

شترو ۾ سان يُڌ:— (١) جڏهن راجا شترن سان يڌ ڪرڻ لاءِ وڃي، تڏهن (پرڏيه) پنهنجي راڄ جي رکيا جو بندوبست ۽ يانرا جي سڀ سامگريءَ جو پورو پربند ڪري، سڀ سينا سواري، ٿاڻ ارٿات رٿي، هٿيار آدي پورا پورا ساڻ کڻي، سڀني هنڌ دوتن ارٿات جاسوسن کي چوڌاري ڦهلائي ماڻ هيٺ آڳاٽ لاءِ اڳهيءَ رٿ منظور ڪري، دشمن سان لڙائي ڪرڻ لاءِ روانو ٿئي. (٢) ٽن قسمن جا رستا هوندا آهن ارٿات سڪيءَ جا، واٽ، پاڻيءَ ارٿات سمنڊ ۽ ندين جا رستا ۽ آڪاش جي واٽ کي ليڪ ڪري. سڪيءَ تي رٿ، گهوڙا ۽ هاٿي، پاڻيءَ ۾ ٻيڙين ۽ آڪاش ۾ وماڻ [هوائي جهاز] آدي سوارين جي وسيلي وڃي، ۽ پيادل، گاڏيون، هاٿي، گهوڙا، شستر [ڌڪ هڻڻ جا هٿيار]، استر [اڇلائڻ جا باهيءَ وسيلي هلندڙ هٿيار] ۽ کاڌي جو سامان وغيره ورتي ساڻ کڻي، اهڙيءَ ريت پنهنجي شڪتي مڪمل ڪري ڪنهن خاص سبب کي اڳيان رکي، دشمن جي شهر ڏانهن وڃي ۽ دڙيءَ ڏيڻ ۽ قتل ڪري.

ڪپٽيءَ مترن:— (٣) جيڪو اندران دشمن سان مليل هجي ۽ ٻاهر سان اهڙوان مترتا رکي، ٻڌڻ ۾ اچي ته دشمن کي ڳجهه ڏيندو هجي، اُن جي اچ وڃ ۾ ۽ ساڻس ڳالهائڻ ٻولهائڻ ۾ ڏاڍي هوشياري رکندو ڪري، ڇو ته جيڪو اندران دشمن ۽ ٻاهران متر هجي سو وڏي ۾ وڏو شترو سمجهڻ گهرجي.

يُڌ سکيا ارٿات فوجي ڪورٽ:— (٤) سڀني راڄ ڪرمچارين کي لڙائي ڪرڻ جي وديا سيکاريندو ۽ پاڻ راجا به سکي ۽ پرجا جي ٻين ماڻهن کي به سيکاري. جيڪي يوڌا ماڻهن سکيل

آهي جيهه تجويزون ڪڍڻ ڪم ۾ آڻجن.– (٩) جڏهن هيءَ جاڻ پئي ته ڪاڻي لڙائي شروع ڪري ڪجهه نه ٿيندو ۽ هوءَ شروع ڪري پنهنجو نقصان ۽ خرچ واڌارو ۽ ٿوڌ ڏيندي، تڏهن شترو سان صلاح ڪري○ لڙائي ڪانه ڪرڻ کپي. (١٠) جڏهن راجا پنهنجي سنوڙي ۽ ساٿي سڀني کي لهاڻ ڀريل، اٿي ٺهيل ۽ اڳ سمجهي ۽ ٻاهر کي ته اهو ئي جاڻي، تڏهن شترو سان جنگ لڳائي ڪيو ڪري. (١١) جڏهن پنهنجي ال ۽ سڀا کي خوش، شڪتي ڀاري ۽ پرسن ڀاڳ وارو ڏسي ۽ انهي اُبتو شترو ٻه ڪمزور ڪان گهٽ سمجهي، تڏهن شترو سان لڙائي ڪرڻ لاءِ ڪوچ ڪري. (١٢) جڏهن پنهنجي سڀا ۽ ال ۽ اچو وقت هي وسيلن کان ڪمزور هجي، تڏهن ڏيري ڀڄي دشمن کي اڳ وڃي ۽ پنهنجي جاءِ تي ويٺو رهجي. (١٣) جڏهن راجا دشمن کي ڏاڍو ۽ بلوان ڏسي، تڏهن سڀا کي پٺتي لاڳن ۾ وڌائي پنهنجو ڪاڄ سڌ ڪري. (١٤) جڏهن سمجهي ته ڪاڻي مون تي شترو جي چڙهائي ٿيڻ واري آهي ته جهٽ ڪنهن ٻئي بلوان راجا جي شرن وٺي. (١٥) جا پرجا ۽ سڀا شترو جي شڪتيءَ کي هٽائي، پنهنجي شڪتي قائم ڪري، جنهن ڪري هي ڪجهه آهي. (١٦) پنهنجي شرڻ ورتي ويٺي هجي ته، جڏهن انهي ڪڍڻ ۾ دوکو ڏسڻ ۾ اچي ته ٻيا ڏيئي دام جي هن سان نه جهڳڙو ٿي سگهجي.

ڏرمي راجا سان ميل:– جڏهن ڏري راجا هجي ان سان ڪڏهن به وڙهڻ نه کپي بلڪ سدائين ساڻس صلاح رکجي ۽ دشمن راجا جي ڪٽي بلوان به هجي، ته به اُنکي جيتڻ لاءِ متي ميل ڪرڻ ڪم ۾ آڻڻ گهرجن.

सर्वोपायैस्तथा कुर्यान्नीतिज्ञः पृथिवीपतिः । यथास्याभ्यधिका न स्युर्मित्रोदासीनशत्रवः ॥ १ ॥
आयतिं सर्वकार्याणां तदात्वं च विचारयेत् । अतीतानां च सर्वेषां गुणदोषौ च तत्त्वतः ॥ २ ॥
आयत्यां गुणदोषज्ञस्तदात्वे क्षिप्रनिश्चयः । अतीते कार्यशेषज्ञः शत्रुभिर्नाभिभूयते ॥ ३ ॥
यथैनं नाभिसंदध्युर्मित्रोदासीनशत्रवः । तथा सर्वं संविदध्यादेष सामासिको नयः ॥ ४ ॥
मनु० [७ ॥ १७७-१८०]

شترو کي ڏني ڏيڻ:– (١) ليڪو جو جاڻندڙ ۽ ڀرتري جو راجا اعتبارن وڙهڻ ڪم آڻي، جنهن سدس متر سڄڻائي رکي ٿو ۽ شترن جو انداز ڏني نه وٺي. (٢) سڀ ڪم جي ڀلائي ڪرڻ جڳائين ۽ جي هيڪاري ڪرڻا آهن، انهي ڪري ۽ دوش تي ويچار ڪري. (٣) ڪنهن ڪارڻ دوش لڳائي ۽ ڪنهن ڪسي ڊپ ڪرڻ ۾ اندر ڪيندو رهي، جو راجا ايندڙ وقت ۾ جيڪي ڪرڻو آهي، تنهنجي ڪري ۽ اوڪن ڪسي جاڻي ٿو ۽ هلندڙ وقت ۾ ترت [اُپجو] نشچو ڪندو آهي ۽ اڳ ڪيل ڪمن جي سڀني ۾، جو وڌيل ڪم ڪرڻو آهي تنهن کي جاڻي ٿو، اهو شترو ڏيان ڪڏهن نه جهڪجي ۽ سگهندو آهي. (٤) راڄ جا ڪارروائي هلائيندڙ ۽ خاص ڪري سڀاڻي راجا سڀڪنهن رنگ انهي ڪوشش ڪري جنهن ڪري سدس راڄ گهرائي وارو، ڪنهن متر اٿوا سدس ڪنهن شترو کي پهچو ڪري۔

○ جنهن محمد غزنويءَ مهاراجا پرٿوي راڄ سان ڪيو هو۔ (مرتب)

यदा तु स्यात्परिक्षीणो वाहनेन बलेन च । तदासीत प्रयत्नेन शनकैः सान्त्वयन्नरीन् ॥ १२ ॥
मन्येतारिं यदा राजा सर्वथा बलवत्तरम् । तदा द्विधा बलं कृत्वा साधयेत्कार्यमात्मनः ॥ १३ ॥
यदा परबलानां तु गमनीयतमो भवेत् । तदा तु संश्रयेत् क्षिप्रं धार्मिकं बलिनं नृपम् ॥ १४ ॥
निग्रहं प्रकृतीनां च कुर्याद्योऽरिबलस्य च । उपसेवेत तं नित्यं सर्वयत्नैर्गुरुं यथा ॥ १५ ॥
यदि तत्रापि संपश्येद्दोषं संश्रयकारितम् । सुयुद्धमेव तत्रापि निर्विशङ्कः समाचरेत् ॥ १६ ॥
मनु० [७ ॥ १७२-१७६]

ڌارين راڄن سان سنبنڌ

(١) راجا ۽ راڄ پرش لاءِ سدا ڇهن ڳالهين ڌيان ۾ رکڻ جوڳيون آهن، جن ۾:— ١. آسن اسٿرتا [ارٿات چپ ويهڻ] ٢. يان [ڪوچ ڪرڻ] ارٿات شترو سان وڙهڻ لاءِ ويندو اچڻ. ٣. سنڌي [ميلاپ] ارٿات صلح ڪرڻ. ٤. وگرهه [جنگ] ارٿات دشمن سان لڙڻ. ٥. دوئيڌ [ورڇ] ارٿات سينا کي ٻن ڀاڱا ڪري پنهنجي جيت ڪرڻ. ٦. سنشريه [آجهو] ارٿات ڪمزور هجڻ جي اوستا ۾ ٻلوان راجا جو سهارو وٺڻ، هي ڇهن قسمن جا ڪرم ٺيڪ طرح اوسر تي وچار ڪري عمل ۾ آڻڻ گهرجن.

(٢) سنڌي، وگرهه، يان، آسن، دوئيڌ ڀاو ۽ سنشريه، هر هڪ ٻن پرڪارن جو ٿيندو آهي، اهڙي راجا ٺيڪ ٺيڪ سمجهي.

ٻن پرڪارن جي سنڌي يا ميلاپ:— (٣) سنڌي يعني شترو سان ميلاپ ڪري يا اڳتي ورت ڪري [يعني هن سان ٻئي دشمن جو مقابلو ڪري]. ۽ راجا ڪي ڪم ۾ هلندڙ يا ايندڙ وقت ۾ ڪرڻ جوڳا ڪم ٺيڪ ٺيڪ ڪندو رهي، هيءَ ٿي ان پرڪارن جي سنڌي.

ٻن پرڪارن جي ڀڄ:— (٤) (وگرهه) ڪارج جي سڌي، اوقت، اڻ اوقت الوپيه سمي ۾ شترو سان، جهڙوڪ پنهنجو اڳيان پنهنجي ڪنهن مترجو اپڪار ڪرڻ جي ڪنهن سان لڙائي ڪرڻ آهي ان پرڪارن جو وگرهه يعني اُهي ٻن پرڪارن سان جنگ جي آڏا اچي پڌ ڪرڻ.

ٻن پرڪارن جو يان يا ڪوچ:— (٥) اوچتو ڪنهن ڪم جي پوري لاءِ اڪيلو پنهنجي سر اڳيان پنهنجي ڪنهن مترسان ملي شترو تي چڙهائي ڪرڻ، اهو ان پرڪارن جو ڪوچ ٿو چئجي.

ٻن پرڪارن جو آسن:— (٦) ڪنهن ڪري هيٺ تي بڻ تي پنهنجو پاڻ ماٺ ڪري ويهڻ يا ڪنهن مترجي روڪڻ تي، پنهنجي جاءِ تي ويهو رهڻ اهي ٻن پرڪارن جا آسن آهن.

ٻن پرڪارن جي دوئيڌ يا ورڇ:— (٧) * مراد حاصل ڪرڻ لاءِ سينا کي ۽ سينا جا ٻه ڀاڱا ڪرڻ، ٻن پرڪارن جو دوئيڌ اهو ورڇ چئجو آهي.

ٻن پرڪارن جو سنشريه يا آجهو:— (٨) ڪنهن مطلب جي پورائيءَ لاءِ ڪنهن ٻلوان راجا اڳيان ڪنهن مهاتما جي شرڻ وٺڻ، جنهن ڪري شترن کان ڇڏائجي، اهو ٻن پرڪارن جو سنشريه [آجهو] آهي.

* يعني ته هڪ حصو راجا پنهنجي هٿ هيٺ رکي ۽ هڪ سپه سالار جي.

پرجا جي پالڻ ۽ انهن کي جوکو پهچائيندا رهن ٿا، سو راجا جهڙيءَ طرح ٻنهي کي ڏوراهين سڌو رکندو رهندي ۽ چوريءَ سمان آهي، ۽ ورتي ٽئڪس ۾ انهيءَ وارو آهي. ٧- راجا جو پرم ڌرم، يا مکيه ڪرتويه پرجا پالن ڪرڻ ئي آهي ۽ جيڪو ٽئڪس جي سمن انهن ۾ نوان اوٿڙ لڳل آهي، انهيءَ انوسار نيا جهڙي سپا طور ڪري ٿي جو راجا ٽول ورتي ٿو ۽ ڌرم تي هلي ٿو، سو سک پائيندو ۽ جو انهيءَ تي وڌيڪ ٽئڪس هاڻي ٿو، سو دک پرائي ٿو.

उत्थाय पश्चिमे यामे कृतशौचः समाहितः । हुताग्निर्ब्राह्मणांश्चार्च्य प्रविशेत्स शुभां सभाम् ॥ १ ॥
तत्र स्थिताः प्रजाः सर्वाः प्रतिनन्द्य विसर्जयेत् । विसृज्य च प्रजाः सर्वा मन्त्रयेत्सह मन्त्रिभिः ॥ २ ॥
गिरिपृष्ठं समारुह्य प्रासादं वा रहोगतः । अरण्ये निःशलाके वा मन्त्रयेदविभावितः ॥ ३ ॥
यस्य मन्त्रं न जानन्ति समागम्य पृथग्जनाः । स कृत्स्नां पृथिवीं भुङ्क्ते कोशहीनोऽपि पार्थिवः ॥ ४ ॥

मनु० [७ । १४५-१४८]

راجا جا روزانا فرض:- ١. جڏهن رات جو پويون پهر رهي، تڏهن اٿي ضروري حاجت کان واندو ٿي شنان پاڻي ڪري، هڪ سو ٿي ايشور جو ڌيان ۽ هون ڪري، ڌارمڪ وڏوانن جو سمان ڪري ۽ پوءِ ڪري سڀا جي اندر داخل ٿئي. ٢. اتي، اچي ڪري جيڪي پرجا ماڻهو وٽس هجن انهن جو آدر ستڪار ڪري، انهن ڪانپوءِ انهيءَ ڪي موڪل ڏئي، مهامنتري (وزير اعظم) سان راجنيتي ڳالهين بابت ويچار ڪري. ٣. انهن ڪانپوءِ هن سان گڏ گهمڻ وڃي، ڪنهن پهاڙ جي چوٽيءَ اٿوا ايڪانت استان يا جهنگل ۾ اهڙي اڪيلي جڳهه تي ۽ جتي هڪ ٻوٽي ڪي به نه هجي، اتي وڃي، هن سان سڀاڻي ڪندي ۽ پاڻ ۾ گڏجي ويچار ڪندا رهن. ٤. جنهن راجا جي ڳوڙهي ويچارن کي ٻيا ماڻهو گڏجي به ڄاڻي سگهن، يعني جنهن جو ويچار گنڀير، شد ۽ پر اپڪار ۾ سدائين لڳل ۽ ڳجهو رهي، اهو ڀرڙن هوندي به ساريءَ پرٿويءَ جي راڄ ڪرڻ ۾ سمرٿ ٿيندو آهي. ٥. ڪڏهن ڪري راجا پنهنجي من ماڻي هڪ ڳالهه به سڀا جي راءِ بنا نه ڪري.

आसनं चैव यानं च संधिं विग्रहमेव च । कार्यं वीक्ष्य प्रयुञ्जीत द्वैधं संश्रयमेव च ॥ १ ॥
संधिं तु द्विविधं विद्याद्राजा विग्रहमेव च । उभे यानासने चैव द्विविधः संश्रयः स्मृतः ॥ २ ॥
समानयानकर्मा च विपरीतस्तथैव च । तथा त्वायतिसंयुक्तः संधिर्ज्ञेयो द्विलक्षणः ॥ ३ ॥
स्वयंकृतश्च कार्यार्थमकाले काल एव वा । मित्रस्य चैवापकृते द्विविधो विग्रहः स्मृतः ॥ ४ ॥
एकाकिनश्चात्ययिके कार्ये प्राप्ते यदृच्छया । संहतस्य च मित्रेण द्विविधं यानमुच्यते ॥ ५ ॥
क्षीणस्य चैव क्रमशो दैवात्पूर्वकृतेन वा । मित्रस्य चानुरोधेन द्विविधं स्मृतमासनम् ॥ ६ ॥
बलस्य स्वामिनश्चैव स्थितिः कार्यार्थसिद्धये । द्विविधं कीर्त्यते द्वैधं षाड्गुण्यगुणवेदिभिः ॥ ७ ॥
अर्थसंपादनार्थं च पीड्यमानः स शत्रुभिः । साधुषु व्यपदेशार्थं द्विविधः संश्रयः स्मृतः ॥ ८ ॥
यदावगच्छेदायत्यामाधिक्यं ध्रुवमात्मनः । तदात्वे चाल्पिकां पीडां तदा संधिं समाश्रयेत् ॥ ९ ॥
यदा प्रहृष्टा मन्येत सर्वास्तु प्रकृतीर्भृशम् । अत्युच्छ्रितं तथात्मानं तदा कुर्वीत विग्रहम् ॥ १० ॥
यदा मन्येत भावेन हृष्टं पुष्टं बलं स्वकम् । परस्य विपरीतं च तदा यायाद्रिपुं प्रति ॥ ११ ॥

ڪي لوڪري (ڪيءِ) آهي. هُو ڏسي ته جئن هو دشمن ڪرم ڇڏي، رکيا ڪندڙ ودوانن جي هٿ هيٺ رهي، پرجا جي ڀلائيءَ ۾ رکيا ڪن،

رشوتخوريءَ جي سزا :- ١٩. جيڪو راڄ ڪرمچاري وادي ۽ پرتي واديءَ (مدعي مدعاليه) کان لڪي ڇپي رشوت وٺي، انصاف ۾ انياءُ ڪري ته انهيءَ ساري ملڪيت کسي، کيس ڀلي ڀوري سزا ڏيئي اهڙي هنڌ رکجي جتان موٽي اچي نه سگهي. ڇو ته جي کيس سزا نه ڏني ته ٻيا سرڪاري نوڪر به اهڙا پاپ ڪرڻ لڳندا، ۽ جيڪڏهن سزا ڏني ته بچيا رهندا، پر جيتري ڏن مان انهن راڄ ڪرمچارين جي آجيوڪا ٿئي، يس پوري ملي ۽ هو ڏنوان به ٿين اوترو ڏن انهن لاءِ، راڄ جي ٻاوان ڪمن مٿان، يا سالياني يا هڪ ڀيري لوس ملڻ کپي ۽ پر انهن کان (پنشن) بڌي رهي، پر هن ڳالهه کي ڌيان ۾ رکجي ته جيستائين اهي جيئرا رهن، تيستائين اهو گذارو ملندو رهي، ليڪن انهن جي سنتان جو اوس ستڪار ڪري ۽ سنتان کي لائق موجب نوڪري ڏئي ۽ جيستائين انهن جي سنتان سمائين ٿي آئون جيستائين جيترو ڀتو انهن کي سنتان گذاري لاءِ راڄ جي ٻاوان ڀتو ملندي رهي، پر جيڪڏهن آهي يا ٻالڪ ڇوڪريون ٿين ته کين ڪجهه نه ملڻ کپي. اهڙي نيتي وارو راجا هلائيندو رهي.

यथा फलेन युज्येत राजा कर्ता च कर्मणाम् । तथावेक्ष्य नृपो राष्ट्रे कल्पयेत्सततं करान् ॥ १ ॥
यथाऽल्पाऽल्पमदन्त्याद्यं वार्योकोवत्सषट्पदाः । तथाऽल्पाऽल्पो ग्रहीतव्यो राष्ट्राद्राज्ञाब्दिकः करः ॥ २ ॥
नोच्छिन्द्यादात्मनो मूलं परेषां चातितृष्णया । उच्छिन्दन्ह्यात्मनो मूलमात्मानं तांश्च पीडयेत् ॥ ३ ॥
तीक्ष्णश्चैव मृदुश्च स्यात्कार्यं वीक्ष्य महीपतिः । तीक्ष्णश्चैव मृदुश्चैव राजा भवति सम्मतः ॥ ४ ॥
एवं सर्वं विधायेदमिति कर्तव्यमात्मनः । युक्तश्चैवाप्रमत्तश्च परिरक्षेदिमाः प्रजाः ॥ ५ ॥
विक्रोशन्त्यो यस्य राष्ट्राद्ध्रियन्ते दस्युभिः प्रजाः । सम्पश्यतः सभृत्यस्य मृतः स न तु जीवति ॥ ६ ॥
क्षत्रियस्य परो धर्मः प्रजानामेव पालनम् । निर्दिष्टफलभोक्ता हि राजा धर्मेण युज्यते ॥ ७ ॥

मनु० [७ ॥ १२८ । १२९ । १३९ । १४० । १४२-१४४]

ڍلن جو وڌان :- ١. جئين راجا ۽ ڪاروباري سنستا جا راڄ ڪرمچاري ۽ پرجا سک ۾ رهي سگهن، تئين راجا ۽ راڄ سڀا واپار ڪري ڍل مقرر ڪن. ٢. جهڙيءَ طرح جوڙو، وڇڙو ۽ ڀؤنر ٿورو ٿورو کاڌو کائيندا آهن، تهڙيءَ طرح راجا به ٿورو ٿورو ڪري ساليانو ڍل پرجا کان وٺي. ٣. راجا کي کپي ته گهڻو لوڀ ۾ لالچ ڪري پنهنجي ۽ ٻين جي سک جي پاڙ نه پٽي، ڇاڪاڻ ته جيڪو وهنوار ۽ سک جي پاڙ پٽيندو آهي، سو پاڻ ۽ ٻين کي به ڏک پهچائيندو آهي. ٤. جو راجا (لوڪن جي) ڪاروبار ڏسي، سخت ۽ ڪومل ٿئي، اولاد دشمن لاءِ سخت ۽ سريشٽ پرشن لاءِ ڪومل ٿئي، تنهنڪري گهڻو مان ملندو آهي. ٥. اهڙيءَ ريت ساري راڄ جو بندوبست ڪري سدائين اپرماد رهي ۽ آلس کي ڇڏي پرجا جي پالنا ڪري. ٦. جنهن راجا جي راڄ ۾ ۽ راجا ۽ سرڪاري لوڪن جي ڏسندي ڏسندي ڌاڙيل، ڌاڙا هڻن، روئندڙ ۽ پڪاريندڙ

۱۲. هڪ هڪ ڳوٺ ۾ هڪڙو سرڪاري عملدار رکي، اهڙن ڏهن ڳوٺن جي مٿان هڪڙو ٻيو [راڄ ڪرمچاري] ۽ اهڙن ويهن ڳوٺن مٿان ٽيون، سؤ ڳوٺن مٿان چوٿون ۽ هزار ڳوٺن مٿان پنجون راڄ پرش مقرر ڪري، جهڙيءَ طرح اڄڪلهه هڪڙي ڳوٺ ۾ هڪڙو تپيدار، اهڙن ڏهن ڳوٺن ۾ هڪڙو ناظر، ٻن ناظرن مٿان هڪ وڏو ناظر، اهڙن پنجن ناظرن تي هڪ تعلقو ۽ ڏهن تعلقن جو هڪ ضلعو مقرر ڪيل آهي. اهو، اساسوي معلوم ڪيو ۽ ڌرم شاسترن مان واضح ٿيو آهي.

(۳۸) **ڳجهه ونڊڻ = جاسوسي ڪاٿو:-** ۱۳. اهڙيءَ طرح پرهڻ ڪري ۽ اڳيان ڏئي ته هر هڪ ڳوٺ جو راڄ ڪرمچاري ڳوٺ ۾ جيڪي ڏوهه ۽ واقعا ڏٺا ٿين، تنهي سڀ ڏهن ڳوٺن واري عملدار کي ڳجهيءَ ريت ڏئي، ۽ ڏهن ڳوٺن جو ڪرمچاري، اهڙيءَ ريت ويهن ڳوٺن جي آفيسر کي، ڏهن ڳوٺن جو سماچار ڏهاڙي ٻڌائيندو رهي.

۱۴. ويهن ڳوٺن جو آفيسر (اڌيپتي) ويهن ڳوٺن جو سماچار سؤ ڳوٺن جي عملدار کي پهچائي ڏئي، تن لاءِ سؤ ڳوٺن جو سنڀاليندڙ پنهنجي ڳوٺن جي حالت هزار ڳوٺن واري ڪرمچاري کي ڏهاڙي ٻڌائيندو رهي. پوءِ ويهن ويهن ڳوٺن جا پنج سنڀاليندڙ، سؤ ڳوٺن جي سواميءَ کي ۽ هزار هزار جا ڏهه سنڀاليندڙ ڏهن هزارن جي سواميءَ کي، ۽ اهي وري لک ڳوٺن جي مٿان جا راڄ سڀا لهندي. تنهڪري هميشه سماچار ڏيندا رهن ۽ اهي سڀ راڄ سڀائون مهاراڄ سڀا يعني سڄي سلطنت جي چڪرورتي مهاراڄ سڀا کي ساري ملڪ جو بندوبست موڪليندا رهن.

(۳۹) **ڏوهه ۽ ڏنڊ ڪرمچاري:-** ۱۵. جو هڪ ڏهن هزارن ڳوٺن تي ٻه اهڙا سنڀاليندڙ مقرر ڪجن، جن مان هڪڙو راڄ سڀا ۾ رهي ۽ ٻيو سڄي لڙائيءَ (جنگ) وغيره راڄ پرش جي ڪم کي اکين سان، سدا گشت ڪري جاچيندو رهي.

(۴۰) **نگر سڀائون يا ميونسپالٽيون:-** ۱۶. وڏن وڏن نگرن ۾ سوچ ويچار ڪرڻ واريءَ سڀا جو هڪ هڪ سڀاسد، اوچو ۽ وشال (وڏو) جهڙي ڏاڍن جي وچ ۾ چنڊ آهي. اهڙو هڪ هڪ ڀوڻ ٺهرائي جي جنهن ۾ وڏا وڏا ودوان، جن رکيا دوارا هر پرڪار جون پريکيائون [امتحان] ڪيون وڃن، سي راڄي سڀ ويچار ڪندا رهن ۽ اهڙا نيم ٺاهين ۽ انهن نيمن ودياوان ٺهرائين، جنهن دوارا راڄا ۽ پرجا جي اتي ترقي.

۱۷. جيڪو نيم گهڙيندڙ [گهڻو ڪيندڙ] ڪرمچاري هجي، تنهن جي هيٺان سڀ گهڻو جو هجي جاسوس رکجن، آهي سرڪاري ڪرمچارن ۽ ٻيا جدا جدا جاتين مان ملڪ گهرجن. انهن جي دوارا سڀني سرڪاري عملدارن ۽ رعيت جا ڏک ۽ ڳجها خبر ريت جاچيندو رهي، جي اپراڌي هجن تن کي ڏنڊ ۽ جي گڻوان هجن تن کي سدائين مان ڏئي.

چورن کان چوري چٽائڻ:- ۱۸. راڄا جن ماڻهن کي پرجا جي رکيا جو ڪم ڪرڻ اڌڪار ڏئي، سي ڌرماتما، اڀوپي، [آزمودگار] ودوان ۽ وڏ گهراڻا ملڪ گهرجن. انهن اڌين اهن ۽ پرائي مال جي چوري ڪندڙن چورن ۽ ڌاڪن کي ته ترڪ ڪري رکي رهي، انهن

۾ لڳائيندا وڃن.

٣. انهن ڇهن ڪارن جي ڪوشش جي مراد سمجهي، آڳين ڇڏي، اهڙيءَ ئي سندائين ٿاني پاڻمه علندا وڃن. ڏسڻ [دشمن کي سزا ڏيڻ] بابن آڻ ميا ٻداوند ڄمپ ڄڪيا وڃن ۽ پراڻيسٽ ڪمل پداولن جي رکيا ۽ رکيا ڪمل جهڙي سندائين دهنڪ پال ڄڪهي ۽ وپاج وغيره دوازان وڌائيندو رهجي ۽ وڏيل ڏن کي ٻي ڇمل ربمه موجب ڪمر آهي.

ڇل ڪيٽ نہ ڪرڻ:- ٣. ڪڏهن به ڪنهن سان ڇل ڪپٽ نہ ڪجي ۽ اهر سڀ سان ننش ڪجي [ايماندار] ٿي ورتجي، سدا پنهنجو بچاءُ ڪري شترن جي ڇل ڪوٽ کي ڄاڻجي اڳکي لوڙنسه ڪجي.

٤. [اهڙيءَ ربمه علاجي] جهڙي ڪوڻ شترو سندس فرلدا کي ڄاڻي نہ سگهي ۽ ٻانڻ شتروءَ جي ڪمزوريءَ جي ڄاڻ رکندو رهي. جهڙي ڪڇون (ڄاهو) پنهنجي لڱن کي لڪائي رکندو آهي، اهڙيءَ ربمه شتروءَ جي آلدو ڳجهڙي اوڻ واريون واتون ڳجهيون رکندو اهي. پنهنجي [پنهنجون ڪمزوريون اُن کان ڳجهيون رکهن].

٥. جهڙي بگهه پکي ڏيان لڳائڻ واري اوسيا ڌاڻي مڇيءَ کي ٻڪڙڻ لاءِ لڪيندو رهندو آهي، تئن پنهنجو مطلب سڌ ڪرڻ جو ويچار ڪندو رهجي. ڏن وغيره وسن ۽ ال کي وڌائي دشمن کي جيتڻ لاءِ شينهن والگر پنهنجي شڪتيءَ کي ڪم ۾ آڻجي ۽ جيئن سهان لڪي لڪي دشمن کي پڪڙجي، ۽ رهجي اڀل ٻلوان شتروءَ کان سهي والنگيان اهري ٻڃي وڃجي ۽ ٻيا هيڪي دوکو ڏيئي [الڪان سان] پڪڙجي.

٦. اهڙيءَ ربٽ سرڪاري سپاهيءَ جي راڄ ۾ جي جورو، لشرا ۽ فورو جهڙي لڪي عملا ڪمرڻ سان يا انعام ڏيڻ سان، يا ڄمجون توسه وجهڻ سان وس ۾ آڻجي ۽ جي اهڙيءَ ربمه وس ۾ نہ اچن تہ کين نهايت سخت سزا ڏيڻي عمل ڪجي.

٧. جهڙيءَ ربمه چانور چونڊڻ، انهن کي جدا ڪري، چانورن جي رکيا ڪندي اهي ترڊ تہ ڏيندو آهي. تهڙيءَ ربمه راڄا، چورن ۽ داڙهن کي ٻاهر سه ڏئي ڏيڻي راڄ جي رکيا ڪري.

٨. جيڪو راڄا موهم [ڄڳي علي جي ٻچاڻ اا] جي ڪري، بنا سوچ ويچار ڌاران پنهنجي راڄ فرڊل ڪندو آهي، سو جلدي پنهنجي جيتري ٿي مٺي ماٺن ۽ راڄ سوڌو ناس ٿي ويندو آهي.

٩. جهڙي شرير جي ڏٻراڻيءَ ڪري پراڻي جا پراڻ فرڊل ٿي ويندا آهن، تئن پرجا جي فرڊل ڪرڻ ڪري راڄاڻن جا پراڻ يعني ال وغيره مٿن ماٺن سيمه ناس ٿي ويندا آهن.

١٠. ٿيهڪري راڄا ۽ راڄ سڀ، راڄ جي ڪمن جي پوراڻيءَ لاءِ اهڙي ڪوشش ڪن. جيهڪري راڄ ڪاروٻار ٺيڪ ٺيڪ هلي، جيڪو راڄا راڄ جي سنڀال ۾ سڀ طرح هوشيار رهندو آهي، اهو سڀ سداائين وڌندو رهندو آهي.

(٣٧) **راڄ جو جوڙجڪ:-** ١١. اهڙيءَ لاءِ ڏسو، ٽن، پنجن ۽ سو ڳوٺن جي وچ ۾ ڪڏا راجستان [ڪاروباري آفيس] ٺاهرو ڪرائي، اُن مناسب عملدار يعني ڪامورا وغيره رکي ڪرمچاري رکي راڄ جي سموري ڪاروبار کي سر انجام ڪري.

مريادا کي هٿ ڪرڻ * اورا لکهي.

अलब्धं चैव लिप्सेत लब्धं रक्षेत्प्रयत्नतः । रक्षितं वर्द्धयेच्चैव वृद्धं पात्रेषु निःक्षिपेत् ॥ १ ॥
अलब्धमिच्छेद्दण्डेन लब्धं रक्षेदवेक्षया । रक्षितं वर्द्धयेद् वृद्ध्या वृद्धं दानेन निःक्षिपेत् ॥ २ ॥
अमाययैव वर्तेत न कथंचन मायया । बुध्येतारिप्रयुक्तां च मायां नित्यं स्वसंवृतः ॥ ३ ॥
नास्य छिद्रं परो विद्याच्छिद्रं विद्यात्परस्य तु । गूहेत्कूर्म इवाङ्गानि रक्षेद्विवरमात्मनः ॥ ४ ॥
बकवच्चिन्तयेदर्थान् सिंहवच्च पराक्रमेत् । वृकवच्चावलुम्पेत शशवच्च विनिष्पतेत् ॥ ५ ॥
एवं विजयमानस्य येऽस्य स्युः परिपन्थिनः । तानानयेद्वशं सर्वान् सामादिभिरुपक्रमैः ॥ ६ ॥
यथोद्धरति निर्दाता कक्षं धान्यं च रक्षति । तथा रक्षेन्नृपो राष्ट्रं हन्याच्च परिपन्थिनः ॥ ७ ॥
मोहाद्राजा स्वराष्ट्रं यः कर्षयत्यनवेक्षया । सोऽचिराद्भ्रश्यते राज्याज्जीविताच्च सबान्धवः ॥ ८ ॥
शरीरकर्षणात्प्राणाः क्षीयन्ते प्राणिनां यथा । तथा राज्ञामपि प्राणाः क्षीयन्ते राष्ट्रकर्षणात् ॥ ९ ॥
राष्ट्रस्य संग्रहे नित्यं विधानमिदमाचरेत् । सुसंगृहीतराष्ट्रो हि पार्थिवः सुखमेधते ॥ १० ॥
द्वयोस्त्रयाणां पञ्चानां मध्ये गुल्ममधिष्ठितम् । तथा ग्रामशतानां च कुर्याद्राष्ट्रस्य संग्रहम् ॥ ११ ॥
ग्रामस्याधिपतिं कुर्याद्दशग्रामपतिं तथा । विंशतीशं शतेशं च सहस्रपतिमेव च ॥ १२ ॥
ग्रामे दोषान्समुत्पन्नान् ग्रामिकः शनकैः स्वयम् । शंसेद् ग्रामदशेशाय दशेशो विंशतीशिनम् ॥ १३ ॥
विंशतीशस्तु तत्सर्वं शतेशाय निवेदयेत् । शंसेद् ग्रामशतेशस्तु सहस्रपतये स्वयम् ॥ १४ ॥
तेषां ग्राम्याणि कार्याणि पृथक्कार्याणि चैव हि । राज्ञोऽन्यः सचिवः स्निग्धस्तानि पश्येदतन्द्रितः ॥ १५ ॥
नगरे नगरे चैकं कुर्यात्सर्वार्थचिन्तकम् । उच्चैः स्थानं घोररूपं नक्षत्राणामिव ग्रहम् ॥ १६ ॥
स ताननुपरिक्रामेत्सर्वानेव सदा स्वयम् । तेषां वृत्तं परिणयेत्सम्यग्राष्ट्रेषु तच्चरैः ॥ १७ ॥
राज्ञो हि रक्षाधिकृताः परस्वादायिनः शठाः । भृत्या भवन्ति प्रायेण तेभ्यो रक्षेदिमाः प्रजाः ॥ १८ ॥
ये कार्यिकेभ्योऽर्थमेव गृह्णीयुः पापचेतसः । तेषां सर्वस्वमादाय राजा कुर्यात्प्रवासनम् ॥ १९ ॥

मनु० (७ ॥ ९९ । १०१ । १०४-१०७ । ११०-११७ । १२०-१२४)

: ڏنل جي رکيا ۽ واڌارو ڪرڻ — ا. جن پدارٿن جي هٿ ڪرڻ جي اڃا ڪوشش، تن کي هٿ ڪرڻ جو يتن واڃا ۽ راڄ سڀا ڪندا رهن ۽ هٿ ڪيل جي سنڀال اُدم سان ڪندا ۽ وڌائيندا رهن. ڌرم ڌرجاري ودياوانن، ودوانن ۽ جني آهي ڀڪش ۽ اسمرٿ انائن جي پالنا

* سوامي ديانند ڌي هت شلوڪ جي اُرٿ ۾ ڏيکاريو آهي ته ڀيوس ۽ شرڪ ۾ آڻان ڪي هت ڪري ڪلي، ڀاڪش ڪين ڪرڻ ۽ ڪري ۽ کا ڇو اَئين ته ڪمدان جي ٻاڙن اڳي ڪي ڀهجي ۽ سمعان والگو ٻالي ۽ سيدن استرين کي پيرن ۽ ڌي ٻين قرار سمجهي ۽ ٻيهڪوي سو ٻاڙن سڀاهن کي اهو اُڏڪاڙ له آهي ته هٿ ڪيل استرين جي پتي عزاپي ڪئن؛ وندڪ ڌرمي ڳولڻ ۾ ٻاڻ الهن ڇيل آهي. آلهه سوپ ڪندي ميثا شتروة ڪئان الهن استرين جي نهلي ڪجهه وڻي سگهي ٿي. ٻا جيسين سوني ڪيل ملڪ ۾ رهائي اچي، تيستين ٻاڻ وٽ رکي ڪاڻين گهرجو ڪم ڪرائي سگهي ٿي. شلوڪ ۾ تن جي وڌائڻ لاءِ اڪيل آهي، استري جڻ ڌريه له آهي. ٻين ڪري استرين جو آهي ۽ شاورڪ سان لاڳاپو به آهي.

(٣٠) ٻي هٿيار تي هٿيار نه هلائڻ:- ٦. ٻيو جي وقت جڏهن هو ڏاڍهن پنهنجن ساٿين کي، ناسردن کي، هٿ جوڙي بيهندڙن کي، جنهن جي مٿي جا وار کليل هجن، ويٺلن کي جيڪو چوي مان تنهنجو شرن ۾ آيو آهيان تنهنکي ٧. سمهيلن کي، مرڇا لڳلن کي، اُگهاڙي کي، ٻي هٿيار کي، لڙائي ڏسندڙ کي، شترو جي ساٿين کي [از ڪاتب سنڌي استرين ۽ ٻارن ٻچن کي] ٨. هٿيار جي گهاءِ کان پيڙا ۾ پيل کي، ڏکئي کي، سخت زخمي کي، ڊڄي ويل کي، ڀڄندڙ کي، پورا لوڪ سٽ پرش جي ڌرم کي ياد ڪري ڪڏهن ڪين مارين، پر انهنکي پڪڙي جيڪي چڱا ڀلا هجن تنهنکي بندي گهر [قيد] ۾ رکن ۽ کين ضرورت آهر کاڌو پيتو، ڪپڙو لٽو ڏين ۽ جيڪي گهايل هجن تنهن جي دوا درمل پوري ڪري رکن. انهن کي نه چيڙائين، نه ڏک ڏين، سندن لائق جيڪو ڪم هجي سو انهيءَ کان وٺن. ۽ ڏسڻ ۾ آهي جو ڌيان رکن ته استرين، ٻارڪن، ٻڍن، ڏکايل ۽ بيمار ٻڍن ساٿين تي ڪڏهن به هٿيار نه هلائين. سندن ٻارن ٻچن کي پنهنجي سنتان وانگر پالين ۽ استرين جي به پالنا ڪن. کين پنهنجي ڀيڻن ۽ ڌيئن سمان سمجهي، ڪڏهن به وشيه واسنا جي نظر سان نه نهارين. جڏهن راڄ چڱيءَ طرح ڄمي وڃي، تڏهن جن ۾ لڙائيءَ ڪرڻ جو شڪ نه هجي تنکي سنڪار پوروڪ پنهنجي گهر يا ديش ۾ موڪلي ڏين، ۽ جن مان آئينده وري وگهن ٿيڻ جو امڪان هجي، تن کي هميشه قيد ۾ رکن.

(٣١) ڀڳل سپاهي:- ٩. باجو ڪو به ڊڄي ڀڳل سپاهي، جيڪو دشمن جي هٿان مارجي ويندو آهي، سو پنهنجي مالڪ سان دغا ڪري ڪري آهي سزا جوڳو جي ڀوڳي آهي. ١٠. ۽ سندس جيڪا وڏائي [از ڪاتب چڱي ڪم جو ڦل] آهي جنهن مان هن لوڪ ۽ پرلوڪ ۾ کيس سک پراپت ٿئي ها، سا سندس سواميءَ کي ملندي آهي. جيڪو ڀڄندڙ مارجي ويندو آهي، تنهنکي ڪو به سک ڪو نه ملندو آهي، سندس ٻچ جو سمورو ڦل ناس ٿي ويندو آهي ۽ ناموس الٽي ٿي ويندي آهي، جنهن ڌرم انوسار ٺيڪ طرح قائم ڪئي آهي.

(٣٢) لڙائيءَ ۾ مليل مال:- ١١. [راجا کي کپي ته] هن نيم کي ڪڏهن نه ٽوڙي يعني ته ۾ جنهن جنهن سپاهيءَ يا سپاهين کي جيڪي جيڪي رٿ، گهوڙا، هاٿي، ڇٽ، ڌن، اَن، گائيون وغيره جانور، حوا، استريون ۽ ٻيون شيون ۽ سڀ پدارٿ ۽ گيهه تيل وغيره ڪا دٻا هٿ آيا هجن، اهي انهن جو ورهائي ڏجن. ١٢. مگر سپاهي ماڻهو هٿ ڪيل ڌن مان سورهون حصو * راجا کي ڏين ۽ راجا به سپاهي جي پرڏن کي، انهيءَ ڌن مان جو سڀني گڏجي هٿ ڪيو هجي سورهون حصو ڏئي. ۽ جيڪڏهن ڪو لڙائيءَ ۾ مري ويو هجي ته سندس حصو ان جي استريءَ ۽ ٻارن کي ڏئي ۽ انهي استري ۽ سنتان جي سو پوريءَ ريت پالنا ڪري، جڏهن سندس ٻار ساماڻا ٿين، تڏهن کين لوڳيتا موجب نوڪري ڏئي، جيڪو پنهنجي راڄ جي واڌاري، ناموس، سوڀ ۽ سک جي اُنتيءَ جي اڇا رکندو هجي سو هن

* هن جو ارٿ آهي ته ويڪتي گت [از ڪاتب شخصي] روپ ۾ ڪنهن سپاهيءَ کي ڪجهه هٿ لڳي ته هو سورهون حصو راجا کي ڏئي ۽ ١٥ حصا پاڻ کڻي.

समोत्तमाधमै राजा त्वाहूतः पालयन् प्रजाः । न निवर्तेत संग्रामात् क्षात्रं धर्ममनुस्मरन् ॥ ४ ॥
आहवेषु मिथोऽन्योन्यं जिघांसन्तो महीक्षितः । युध्यमानाः परं शक्त्या स्वर्गं यान्त्यपराङ्मुखाः ॥ ५ ॥
न च हन्यात्स्थलारूढं न क्लीबं न कृताञ्जलिम् । न मुक्तकेशं नासीनं न तवास्मीति वादिनम् ॥ ६ ॥
न सुप्तं न विसन्नाहं न नग्नं न निरायुधम् । नायुध्यमानं पश्यन्तं न परेण समागतम् ॥ ७ ॥
नायुधव्यसनप्राप्तं नार्तं नातिपरिक्षतम् । न भीतं न परावृत्तं सतां धर्ममनुस्मरन् ॥ ८ ॥
यस्तु भीतः परावृत्तः संग्रामे हन्यते परैः । भर्तुर्यद्दुष्कृतं किंचित्तत्सर्वं प्रतिपद्यते ॥ ९ ॥
यच्चास्य सुकृतं किंचिदमुत्रार्थमुपार्जितम् । भर्ता तत्सर्वमादत्ते परावृत्तहतस्य तु ॥ १० ॥
रथाश्वं हस्तिनं छत्रं धनं धान्यं पशून्स्त्रियः । सर्वद्रव्याणि कुप्यं च यो यज्जयति तस्य तत् ॥ ११ ॥
राज्ञश्च दद्युरुद्धारमित्येषा वैदिकी श्रुतिः । राज्ञा च सर्वयोधेभ्यो दातव्यमपृथग्जितम् ॥ १२ ॥

मनु० [७ ॥ ८७–८९ । ९१–९७]

(٢٦) ڏول ۽ ٻُلبُلي او ٻِگُل جا نشانيون [وارشڪ] ڍول، ٻڌو نوبت ۽ سڄي ماڻهن ڏانهن آواز آڻڻ گهرجي. جنهن وقت سپاهي جو سپاهيءَ بهتي راجا وغيره ٻڌي ٻڌي آهن. اهي سڀ لڳائي ساوي سپاهي ويڙهه الصَّوْل لڳ ڪري، دوستن سان ٻنهي جهڙو وفادار ڪن.

(٢٧) راڄ ڪند ڙ ڪرمچاري:- هن انهيءَ ڪاروبار ۾ سپاهي جدا جدا کاتن جي سنڀالڻ لاءِ ڪي مقرر ڪري، جي راڄ جو ڪال ڪندا رهن ۽ جيئن جيئن ڪم وڌي، تيئن تيئن راڄ ڪرمچاري آهن، سي سڀ لپر الوسا رهڻ ڏيڻ برهمڻ کي لائق ٿيا. هن جڳهتي ڀيڪ هاڻ تعبير سنسڪار ● ڪري ٿا، ۽ جڳهتي انهي اُجر هاڻ انهيڪي پوري ٿيوي سوا- ڏاتي وهي ٿي يا ٿو.

(٢٨)- ودوانن جو سنسڪار:- هن راجا ٽيو جڳهه- برهمڻن برهمڻ رو ٻي. اڪثر ٻڌالو آهي ۽ انهيءَ جي برهمڻ لاءِ جڳهه هڻ جيڪو آهلوچسا برهمڻ ڏنو وارو ويد آدي شاستر ٻڌو علم ۾ ٻوهي اڪثر هجي، تهڙو سنسڪار راجا ۽ سپاهي ٻڌوي جي طرح ڪن ۽ ان کي انهيڪي مان ۽ ڏني جن هي شڪتا ڏني ساڻ ماڻهو ودوان لُمن لُا.

(٢٩) راجا جنگ کان پاسو نه ڪري:- هن اهوڙيءَ وقت هلڻ سان راڄ پروڙ ٽا جي انتي تيڪ ڪري تهائيس ڪهڙي انتي لهندي آهي. جڏهن برهمڻ پالڪ راجا ڪي ڪولي ٻاڻ کان اڻو ماڻهو وڏو ٻيڻ لاءِ للڪاري. ۽ ڪسرن جي ٿورا ڪي ياد ڪري، لڙائيءَ ۾ رهڻ کان ٻچيءَ پاسو نه ڪري، ۽ ڏاڍيءَ جوانيءَ سان انهن سان ٻڌ ڪري، جنهن سندس سرو ٿئي.

٥. جهڙي راجائون جنگ جي ميدان ۾ هڪ ٻئي کي مارڻ جي اڳيا ڪندي ٻنهي ڪنهي ۽ السوساز. هنا ڏوب ڏاءِ پهنا ۽ ڏيڻ جتي ٻڌ ڪندا آهن، سي سڪ پالهندا آهن. انهيءَ کان ڪلهن ۽ هتي نه گهرجي، ٻر ڪڏهين ڪاهڻ شترو ۽ ڪي جيتڻ لاءِ سندس سامهون ڪجهه وڌڻ نه واجب آهي، ڇو ته جيئن پڙهندڙ ساڻ شترو ۽ ڪي جيتي سگهجي، تهڙو ٻڌو ڪم ڪرڻ گهرجي، جنهن شترو جڪا وڏي سامهون اڳتي انکي شستر (بندوق) ڏنو ٿيا سگهو ٿي- اهڙو ئي ويڙهو آهي، هن ورڪا ڪري نشٽ پرنتو ٿيو نه گهرجي.

● سنسڪار معني عزت ڪرڻ يا انعام ڏيڻ عزت ڪرڻ.

(٢١) **راڄ جي ڪم جي ورهاست**:- ١. اهاڻي [راجا سان گڏ رهندڙ وزير] کي ڏنڊ (سزا ڏيڻ جو قانون)، جو اختيار هٿ ڪرڻ گهرجي، جنهن ڪري انهن سان ڏنل لاءِ ملي ۽ **راجا** جي هٿ هيٺ خزانو ۽ راڄ جو ڪم، **ايلچي** ۽ جي هٿ ۾ سڌي ۽ ووڙ اوقات صلح ۽ جنگ ۽ سڀا جي هٿ هيٺ سڀو ڪم رکڻو وجهي.

(٢٢) **ايلچيءَ جا گڻ**:- ٢. دوست بڻجي ايلچي اُهي ٿي جيڪو آهي جو قوت ۾ مطلب ۽ ملول دشمن ۾ قوت رهي، دوست اهڙو ڪم ڪري جهڙوڪري دشمن ۾ اي اتفاقي پيدا ٿئي. ٣. سڀ ۽ سياست يا دوست وغيره ۾ پي ووڙي راجا جي راڄ جو اولاد يا معصوم ليڪن ٺيڪ سمجهي، اهڙي ڪوشش ڪن جيئن ڪري ڪين (پنهنجي راڄ کي) ڪا اختلاف نه ٿئي.

(٢٣) **نگر ۽ راڄ گڏي**:- ٤. انهيءَ ڪري سهڻي جهنگل واري، ڏن ۽ اُن سان ڀرپور جاءِ ۾، گهڻي ڏانهن پاڻي واريءَ مٿي سان ڀرپور، مٿيءَ مان ٺهيل ۽ پاڻيءَ سان گهيريل ۽ جنهن جي چوڌاري ڪان ئي ۽ لشڪر سان ورتل ۽ چوڌاري پهاڙن جي وچ واري جاءِ لاءِ **قلعو** اڏائي، اُن ۾ نگر وسائي. ٥. انهيءَ نگر جي چوڌاري **ڪوٽ** ٺاهي، جنهن جو اُن ۾ وچ ۾ ڪٽ ۽ ڪمان وارو هٿيارن سان سينگاريل ۽ ۾ پرڻ سان ۽ ٻڌ ڪري سگهندا آهي، ٺهڪي ڪري هر وڏيرائي. ٦. اهو ڳڙهه هٿيارن ڏن ۽ اَن، ڳئون ۽ گهوڙن، براهمڻن جيڪي ڀاڙهو ۽ اُڀيتڻ ڪري، وارا، هنر، ڪاريگرن، پاڻي جي ڪلن جي اوزارن سواءِ گاهه، چاري ۽ پاڻيءَ سان ڀرپور هجڻ گهرجي.

راجا رکو محل ۽ ورهاست ڪري:- ٧. انهي قلعي وچ ۾ راجا پنهنجي لاءِ اهڙو محل، ٺاهي جو هر موسم ۽ گلن ڦلن سان سينگاريل، سڀني سهولتن ۾ سڪ ڏيندڙ ۽ اُچي، ولڪ جو هجي، جنهن ۾ راڄ سڀني سڀ ڪارڻ لاءِ سگهي. ٨. اهو سڀ ڪجهه ٺهي، ۾ رهي ۽ داخل ٿي اسان راڄ جي ڪارڻ ڪي ٺاهي يوءِ سڀاڳي، سگهڙن، دل کي وڻندڙ ۽ وڏي اعلى ڪل ۾ پيدا ٿيل چڱن ۽ اعلى گڻن واري، سهڻي اسٽري، گهرواري جي حيثيت سان وٺي، جا ڪوڙ، ڪوٽ، سڀاءَ ۾ سڀني ۾ الڪول هجي، انهيءَ هڪ ئي استريءَ سان ووهاءُ ڪري ٻين سڀني استرين کي اڳيان (ڦيٽ) سمجهي ڏانهن اک کڻي به نه ڏسي.

(٢٥) **راڄ پروهت ۽ جاچ**:- ٩. پروهت ۽ رتوڄ کي رکڻ گهرجي، هو گهر ڪم ڪري گهرجي، اهو اگني هوترو ۽ پڪشيشٽي وغيره راجا جي گهر جا ڪم ڪندا رهن ۽ (راجا) پاڻ سدا راڄ ڪارڻ ۾ رڌو رهي. اهوئي يعني راڄ سنڀالڻ راڄ جي سنڀال جي ڪم ۾ لڳو رهڻ، راڄ جو ڪم ۽ ڪرڻ ئي اهو راجا جو سنڌيا آهي، ڪرم آهي.

सांवत्सरिकमाप्तैश्च राष्ट्रादाहारयेद्बलिम् । स्याच्चाम्नायपरो लोके वर्तेत पितृवन्नृषु ॥ १ ॥
अध्यक्षान् विविधान् कुर्यात् तत्र तत्र विपश्चितः । तेऽस्य सर्वाण्यवेक्षेरन्नृणां कार्याणि कुर्वताम् ॥ २ ॥
आवृत्तानां गुरुकुलाद्विप्राणां पूजको भवेत् । नृपाणामक्षयो ह्येष निधिर्ब्राह्मो विधीयते ॥ ३ ॥

---

* هون سگهي.

△ اهو هوم جو پنڌرهين پنڌرهين ڏينهن اوندهي ۽ سهائي پکي جي پڄاڻيءَ ۾ ڪجهي.

صلاح ڪري

(١) ڪنهن سان سمڌي [صلح] ڪرڻ؛ (٢) ڪنهن سان ويڙهه [جنگ] ڪرڻ؛ (٣) وقت جي حالتن کي ڏسي ماٺ ۾ رهڻ ۽ ٻئي ڪنهن جي راڄ تي ڪاهه ڪرڻ؛ (٤) ڪنهن ٻئي ۾ ٽڪر ڏسي، تنهن دشمن دشمن تي چڙهائي ڪرڻ؛ (٥) راڄ جي بچاءَ لاءِ سگهه ۽ ڪوشش [چڙهائي] جي رٿا ڪرڻ؛ (٦) جهڙي جهڙي ملڪ هيٺ پراڻي، تن ۾ شانتي [امن امان] رکڻ ۽ سماج تي ورڪڻ.

۽ ويهار سان ڪم ڪرڻ کپي، اوڻايون سڀ ڏسي ٻڌي هو جدا جدا پنهنجو ويهار ۽ ڪاريگري ڪرڻ جي راه ٻڌائي ڪمن ۾ جو ڪم پنهنجي ۽ ٻين جي ڀلي لاءِ هجي، انهي ۾ لڳڻ کپي.

(١٩) ماڻي ۽ وزير: - ماڻي ۽ وزير آفيسرن، ڪاريگرن، ٻڌيوان، لڳاتار ۽ اڻٿڪ ڪرڻ وارا، وفادار ۽ نهايت هوشيار، جيڪي هر طرح آزمايل هجن تنکي وزير مقرر ڪري. ٦ - جيترن ماڻهن سان راڄ جو ڪم هلي سگهي، اوترن جيترا هجن؛ ۽ ڪم ماڻهن کي پنهنجي پنهنجي ڪم جي مطابق مقرر ڪري، انهن جي ٿت مقرر ڪري؛ ٻاهر جي ڪمن لاءِ ۽ ٻاهرين ملڪن لاءِ ايلچي مقرر ڪري.

(٢٠) ايلچي: - ٨ - جيڪو وڏي کهاڻي ڪرڻ ۾ هوشيار هجي، جو پورو سچو هجي، چالاڪ [هوشيار] ۽ پڪو [مضبوط] مان سڌو ٻڌو هجي، ڳالهه جا اشارا سمجهي سگهي ۽ جو سچي ۾ ٻوليون ڄاڻندو هجي، اهڙو ايلچي [قاصد] رکي. ٩ - اهو اهڙو ٿي ڪم ڪري جو راڄ جي ڪم ۾ گهاٽو ثابت ٿئي ۽ لکڻ وارو، سگهاري ۽ گهڻو ڳالهائيندڙ، هر وقت ڪم جي ڳالهه ڪرڻ ۾ هوشيار هجي. جنگ ۽ صلح [وقت ۽ حالتن] کي ڏسي ڪرڻ وارو، سچو ۽ وفادار، انهي ڪري ۽ ٻيا ڪم جاچڻ لاءِ ايلچي لائق آهي.

ڪجهه ڪم ماڻهن کي گهرجي ته ٻين کي ڪجهه ڪري آهي:-

अमात्ये दण्ड आयत्तो दण्डे वैनयिकी क्रिया । नृपतौ कोशराष्ट्रे च दूते संधिविपर्ययौ ॥ १ ॥
दूत एव हि संधत्ते भिनत्त्येव च संहतान् । दूतस्तत्कुरुते कर्म भिद्यन्ते येन वा न वा ॥ २ ॥
बुद्ध्वा च सर्वं तत्त्वेन परराजचिकीर्षितम् । तथा प्रयत्नमातिष्ठेद्यथात्मानं न पीडयेत् ॥ ३ ॥
धन्वदुर्गं महीदुर्गमब्दुर्गं वार्क्षमेव वा । नृदुर्गं गिरिदुर्गं वा समाश्रित्य वसेत्पुरम् ॥ ४ ॥
एकः शतं योधयति प्राकारस्थो धनुर्धरः । शतं दश सहस्राणि तस्माद्दुर्गं विधीयते ॥ ५ ॥
तत्स्यादायुधसम्पन्नं धनधान्येन वाहनैः । ब्राह्मणैः शिल्पिभिर्यन्त्रैर्यवसेनोदकेन च ॥ ६ ॥
तस्य मध्ये सुपर्याप्तं कारयेद्गृहमात्मनः । गुप्तं सर्वर्तुकं शुभ्रं जलवृक्षसमन्वितम् ॥ ७ ॥
तदध्यास्योद्वहेद्भार्यां सवर्णां लक्षणान्विताम् । कुले महति सम्भूतां हृद्यां रूपगुणान्विताम् ॥ ८ ॥
पुरोहितं च कुर्वीत वृणुयादेव चर्त्विजम् । तेऽस्य गृह्याणि कर्माणि कुर्युर्वैतानिकानि च ॥ ९ ॥

मनुः [७ ॥ ६५ । ६६ । ६८ । ७० । ७४–७८]

١٠. شراب پيئڻ ۾ خرابي:- ڪام ۾ ڪروڌ مان اٺين لڳين اوگڻن ۾ جهڙي سڀ کان وڌيڪ ڏيکاريا ويا آهن، تن مان هر هڪ دوش ڪان اهو [وڌيڪ خراب آهي] ۽ ڪاٺيءَ جي ڪان ڪٽڻ وڃڻ، ڪوڙي ۽ انهن ڪان [انياءَ] سان ڏنڊ ڏيڻ، انهيءَ ڪان ڌڪار ڪرڻ، انهيءَ ڪان اڳتي سان گهڻو وڏو وڌيڪ. تنهن ڪان جوا ۽ رنڊي وارو ڪنڊڻ ۽ انهيءَ ڪان ۽ شراب وغيره جو واهپو وڌيڪ خراب آهي.

١١. انهيءَ ۾ هيءَ ڳالهه سمجهڻ آهي ته ٻين عادتن ۾ ڦاسڻ کان مرڻ وڌيڪ چڱو آهي، ڇو ته جيڪو بدچلن ماڻهو آهي، سو جيترو وڌيڪ جيئندو ته اوترو وڌيڪ پاپ ڪري هيٺ ڪرندو ويندو، اوڪاس وڌيڪ وڌيڪ ڏک پائيندو ۽ جو ڪنهن اوائيءَ ۾ ڦاٿل نه آهي، سو جيڪڏهن مري به وڃي ته به سک کي پرايت ڪندو رهندو. تنهن ڪري خاص ڪري راجا ۽ عام طرح سڀني ماڻهن کي واجب آهي ته ڪڏهن به شڪار ۽ شراب آدي بري ڪمن ۾ نه ڦاسن ۽ گندين عادتن کان پري رهي، نيڪ وارو گڻ، ڪرم ۽ سڀاءَ جو سدائين ورتاءَ ڪري چڱا چڱا ڪم ڪندا رهن.

راڄ سڀا سڀ ۽ منتري ڪهڙا ٿيڻ گهرجن-

मौलान् शास्त्रविदः शूरांल्लब्धलक्षान् कुलोद्गतान् । सचिवान् सप्त चाष्टौ वा प्रकुर्वीत परीक्षितान् ॥ १ ॥
अपि यत्सुकरं कर्म तदप्येकेन दुष्करम् । विशेषतोऽसहायेन किमु राज्यं महोदयम् ॥ २ ॥
तैः सार्द्धं चिन्तयेन्नित्यं सामान्यं सन्धिविग्रहम् । स्थानं समुदयं गुप्तिं लब्धप्रशमनानि च ॥ ३ ॥
तेषां स्वं स्वमभिप्रायमुपलभ्य पृथक् पृथक् । समस्तानाञ्च कार्येषु विदध्याद्धितमात्मनः ॥ ४ ॥
अन्यानपि प्रकुर्वीत शुचीन् प्राज्ञानवस्थितान् । सम्यगर्थसमाहर्तॄनमात्यान्सुपरीक्षितान् ॥ ५ ॥
निर्वर्तेतास्य यावद्भिरितिकर्त्तव्यता नृभिः । तावतोऽतन्द्रितान् दक्षान् प्रकुर्वीत विचक्षणान् ॥ ६ ॥
तेषामर्थे नियुञ्जीत शूरान् दक्षान् कुलोद्गतान् । शुचीनाकरकर्मान्ते भीरूनन्तर्निवेशने ॥ ७ ॥
दूतं चैव प्रकुर्वीत सर्वशास्त्रविशारदम् । इङ्गिताकारचेष्टज्ञं शुचिं दक्षं कुलोद्गतम् ॥ ८ ॥
अनुरक्तः शुचिर्दक्षः स्मृतिमान् देशकालवित् । वपुष्मान्वीतभीर्वाग्मी दूतो राज्ञः प्रशस्यते ॥ ९ ॥

मनु० [७ ॥ ५४-५७ । ६०-६४]

(١٧) منتري جي يوڳيتا:- ١. جي ماڻهو (سوراڄ) پنهنجي ملڪ راڄ ۾ (سوديش) پنهنجي ئي ديش ۾ ڄاول هجن، وِيد آدي سڀ شاسترن جا ڄاڻو وارا ۽ بهادر هجن، جن جو ويچار نشانو نه وڃي ۽ جي اوچ گهراڻن مان هجن، جن جي پرکنا ڪئي هجي، اهڙا ست يا اٺ اُتم ڌارمڪ سمجهه وزير ڪرڻ گهرجن. ٢. هڪڙي جي سهائتا کانسواءِ جيڪو سولو ڪم هوندو آهي سو به هڪ ڄڻي جي ڪرڻ لاءِ اوکو ٿي پوندو آهي. جڏهن اهڙي حال آهي، تڏهن راڄ جهڙو وڏو ڪم هڪ آدميءَ کان ڪيئن ٿي سگهندو؟ تنهن ڪري هڪڙي تي ئي راڄ ڪرڻ جو بار رکڻ تمام خراب ڪم آهي.

(١٨) پڻ ڌارمڪ راڄن سان لاڳاپو:- ٣. انهيءَ ڪري سڀاپتيءَ کي گهرجي ته هر روز راڄ جي ڪمن ۾ هوشيار وِدوان منترين (وزيرن) سان [صلاح جهڙين ڳالهين بابت]

ڌاتون يا ڌاتوءَ جا ٿانوَ ۽ (٣) آئينو وغيره [علم نجوم جا اوزار] هرگز استعمال نه ڪرڻ گهرجن. سوڻ ۽ روح کي ٺهڪندڙ ڪمن جهڙوڪ: پڙهڻ وغيره ۽ ٻئي سان وارتالاپ (ڳالهائڻ ٻولهائڻ) جهڙو ٿورو ڪم ڪري سگهجي ٿو. سڀ کان سٺو سمجهڻ جي ڳالهه اها آهي.

(١٥) ٣- سڀ کان سٺو ۽ سمجهڻ ۾ اچڻ جهڙو طريقو اهو آهي ته روزو رکي، سڀني ڏينهن ۾ ڪنهن هڪ ڏينهن کان شروع ڪري سمهڻ کان اڳ تائين روزي سان رهجي. انهيءَ طريقي سان ڪيترا ئي ماڻهو ان ڳالهه جو علاج ڪري سگهن ٿا. هن روزي (اُپواس) جي مدد سان ۽ اهڙي وڌيڪ خيال رکڻ سان، انهن جي طاقت وڌي ٿي، سو انهيءَ جي ڪري ڪنهن به بيماريءَ کان پاڻ کي بچائي سگهندو.

(١٦) ڪام ڪرودهه مان اٿندڙ برائين جو ڪيئي نه نقصان: ٣- ڪامي ماڻهو عورت ڏي ڪري، ڪام مان پيدا ٿيندڙ ڏهن ۽ ڪرودهه مان پيدا ٿيندڙ اٺن (برائين) مان هر هڪ برائي ماڻهوءَ کي زندگيءَ ۾ تباهه ڪري ڇڏيندي آهي. انهن جي ڪري شرير جو ناس ٿئي ٿو ۽ من ڪمزور ٿئي ٿو. جيڪو راجا ڪام مان پيدا ٿيل ڏهن برائين ۾ ڦاسندو آهي، اهو اوس پنهنجي راڄ ۽ ڌن ۽ ڌرم کان هٿ ڌوئي ويهندو آهي. ۽ جيڪو ڪرودهه مان اٿندڙ انهن برائين ۾ ڦاسندو آهي، سو ته پنهنجو شرير به وڃائي ويهندو آهي.

٥. هاڻي ڪام مان پيدا ٿيل برائين جو شمار هيٺين ريت آهي: (١) شڪار ڪرڻ. (٢) جوا وغيره کيڏڻ. (٣) ڏينهن جو سمهڻ. (٤) ڪامائي ٿيندڙ ڳالهين ۽ ٻئي جي نندا ڪرڻ. (٥) استرين جي صحبت ڪرڻ. (٦) نشيدار شين اوپاء شراب، آفيم، ڀنگ، گانجي، چرس وغيره جو واهپو. (٧) ڳائڻ. (٨) [ساز] وڄائڻ. (٩) نچڻ يا ناچ ڪرائڻ، نچڻ ۽ ڏسڻ. (١٠) ولوڙ سان ڪهڙي به ڪم ڪرڻ واري عادت، اهي ڏهه برائيون ڪام مان پيدا ٿين ٿيون.

٦. ڪرودهه مان پيدا ٿيندڙ برائين جو ورنن هيٺ ڏجي ٿو: (١) چغلي هڻڻ. (٢) بنا ويچار زوريءَ ڪنهن جي استريءَ سان ويچار ڪرڻ. (٣) ويرو ڪرڻ. (٤) ٻئي جا گڻ ٻڌي نه سهڻ ۽ وڏائي ۾ وڏا ڏسڻ. (٥) آسويا اوگڻن ۾ گڻ ۽ گڻن ۾ اوگڻ ڏسڻ. (٦) اوس دوش، ٻئي جي ڌن ۽ ڌرم واري ڪمن ۾ ڌن آديءَ جو خرچ ڪرڻ. (٧) ڪٺور ٻول ٻولڻ. (٨) بنا ڏوهه جي ڪنهن ڳالهه تي ڪنهن کي سزا ڏيڻ. اهي اٺ اوگڻ ڪرودهه مان پيدا ٿيندا آهن.

٧. جنهن لوڀ [حرص] کي سڀ وديوان لوڪ ڪام ۽ ڪرودهه مان پيدا ٿيندڙ برائين جو مول ڪري ڄاڻندا آهن، ۽ جنهن جي ڪري ماڻهوءَ کي سڀ برائيون وڪوڙي ويندڙون آهن، انهن کي ڇڏي ڏيڻ ڪري سگهجي.

٨. سڀ کان وڏا دوش: ڪام جي برائين مان وڏا عيب شراب پيئڻ، جوا کيڏڻ، ٻيو ناريءَ وغيره سان جوا ڪرڻ، ٻيون استرين جو سنگ، چوٿون شڪار ڪرڻ، اهي ڏاڍا برا اوگڻ آهن.

٩. ڪرودهه مان پيدا ٿيندڙ اوگڻن مان بنا ڏوهه ڏنڊ ڏيڻ، ڪٺور ٻول ٻولڻ ۽ انياءَ سان ڌن جو خرچ ڪرڻ، اهي ٽئي ڏاڍا ڏک ڏيندڙ دوش آهن.

٣. اهڙيءَ سڀا ۾ چئني ويدن، اپانگن، نياءِ شاستر، نرڪت [ويدن جي ڊڪشنري] ڌرم شاستر اپاديءَ جا ڄاڻندڙ وِدوان، سڀاسد هجن، پر جيڪڏهن اهي برهمچاري، گرهستي، وانپرستي هجن، ته ڀلي. اها سڀا ٺهي سگهي ٿي، جنهن ۾ گهٽ ۾ گهٽ ڏهه وِدوان هجن. ٤. جنهن سڀا ۾ رگويد، يجرويد ۽ سام ويد جا ڄاڻندڙ، ٽي سڀاسد ٿي ڪري ڌرم مريادا قائم ڪن، ته اهڙي سڀا جي لڳايل مريادا تي به ڪو ڪونه اورالگهي. ٥. جيڪڏهن هڪڙو اڪيلو سڀني ويدن جي ڄاڻندڙ، دوِجن ۾ اُتم سنياسي جيڪا ڌرم جي مريادا نشچت ڪري اُهوئي اُتم ڌرم آهي، ڇاڪاڻ ته هزارين، لکين، ڪروڙين اگيانين گڏجي جيڪا مريادا [قاعدو] قائم ڪندا، تڏهن به مڃڻ نه گهرجي. ٦. جيڪي برهمچاريه، سچ ڀاشڻ اپاديءَ ڪم کان ڏور، ويد وديا ۽ ويچار کان ٻاهر ۽ جنم کان وٺي * شودرن وانگر هلت چلت وارا آهن، اهڙن هزارن ماڻهن جي ميڙ کي به سڀا نه ڪوٺي سگهجي.

(١٣) ٧. وديا وهيڻ مورک، ويدن کي نه ڄاڻندڙ محض پيٽ جي ڌرم ٻڌائين، سو ڪڏهن به نه مڃڻ گهرجي، ڇاڪاڻ ته جيڪي مورکن جي ٻڌايل ڌرم تي هلندا آهن، اُهن جي پٺيان سوين پرڪارن جا پاپ لڳندا آهن.

اهڙيءَ طرح ٽنهي سڀائن يعني وديا سڀا، ڌرم سڀا ۽ راڄ سڀا ۾ مورکن کي شامل ڪرڻ نه گهرجي، پر سدائين وِدوانن ۽ ڌرمي ماڻهن کي شامل ڪرڻ گهرجي جي [منو مهراج جي هيٺ ڏنل گڻن انوسار هجن]

त्रैविद्येभ्यस्त्रयीं विद्यां दण्डनीतिं च शाश्वतीम् । आन्वीक्षिकीं चात्मविद्यां वार्तारम्भांश्च लोकतः ॥ १ ॥
इन्द्रियाणां जये योगं समातिष्ठेद्दिवानिशम् । जितेन्द्रियो हि शक्नोति वशे स्थापयितुं प्रजाः ॥ २ ॥
दश कामसमुत्थानि तथाष्टौ क्रोधजानि च । व्यसनानि दुरन्तानि प्रयत्नेन विवर्जयेत् ॥ ३ ॥
कामजेषु प्रसक्तो हि व्यसनेषु महीपतिः । वियुज्यतेऽर्थधर्माभ्यां क्रोधजेष्वात्मनैव तु ॥ ४ ॥
मृगयाक्षो दिवास्वप्नः परिवादः स्त्रियो मदः । तौर्यत्रिकं वृथाट्या च कामजो दशको गणः ॥ ५ ॥
पैशुन्यं साहसं द्रोह ईर्ष्यासूयार्थदूषणम् । वाग्दण्डजं च पारुष्यं क्रोधजोऽपि गणोऽष्टकः ॥ ६ ॥
द्वयोरप्येतयोर्मूलं यं सर्वे कवयो विदुः । तं यत्नेन जयेल्लोभं तज्जावेतावुभौ गणौ ॥ ७ ॥
पानमक्षाः स्त्रियश्चैव मृगया च यथाक्रमम् । एतत्कष्टतमं विद्याच्चतुष्कं कामजे गणे ॥ ८ ॥
दण्डस्य पातनं चैव वाक्पारुष्यार्थदूषणे । क्रोधजेऽपि गणे विद्यात्कष्टमेतत्त्रिकं सदा ॥ ९ ॥
सप्तकस्यास्य वर्गस्य सर्वत्रैवानुषङ्गिणः । पूर्वं पूर्वं गुरुतरं विद्याद्व्यसनमात्मवान् ॥ १० ॥
व्यसनस्य च मृत्योश्च व्यसनं कष्टमुच्यते । व्यसन्यधोऽधो व्रजति स्वर्यात्यव्यसनी मृतः ॥ ११ ॥
मनु० [७ ॥ ४३-५३]

(١٤) راجا ۽ سڀا سدن جي مٿوري:- ١. اهي ارڙ راجا ۽ راڄ سڀا جا سڀا سد ائين ٿي سگهن ٿا، جڏهن اُهي چئني ويدن جي ڪرم، اُپاسنا ۽ گيان جي ڄاڻندڙن کان ٽي وديائون ارٿات (١) سنائن ڌنب نيتي [ارڙائي قاعدي ڄاڻڻ جو گيان]، (٢) نياءِ وديا [ترڪ

* شودر ارٿات جو پڙهڻ ۽ وکياڻ ڪئي ڪُجهه به سمجهي نه سگهي، سو اُهو شودر. (مولڙام)

٦- ودوان ليوڪ ـ اهي ء ڪي ٿي (ڏٺو) باعدي جو علائمن ۾ ڪري ڪو ليندا آهن. جهڙو سنموادي ۽ ونيازوان ۽ بدعيان ۽ ڏوهي اوسط ۽ ڪار جي نواهن ڪري ٿو جيڪو راجا هوندو آهي.

٧- جهڙو راجا ڏنڊ کي چڱيءَ طرح هلائي ٿو، سو ڏوهي اوسط ڪار جي نوابيءَ کي وڌائيندو آهي. جهڙو وشنو واپيا، قائل، ڏنڊ کو هلندو، ان کا ڦريل، ٿوري ۽ نيچ پيدا ڪيو واوو، اڻياءَ ڪندڙ راجا تنهن وو آهي. سو پاڻ ڏنڊ راجا کي ناس ڪري ڇڏيندو آهي.

٨- چاڪاڻ ته ڏنڊ وڏي تيج وارو آهي، ڪهڙو اوبوان، اڻ وماليا آدمي ان کي هلائي ڪي جو سگهندا آهن. [اهي ء جڙي] آهو ڏنڊ ڌرم کان ڪريل راجا کي سڀ ڪو ناس ڪري ڇڏيندو آهي.

٩- چاڪاڻ ته جهڙو [آهسته ورش] ودنا ۽ چڱي سکيا کان رهيل آهي ۽ ڏورڻا ودوان جو ستهاڻڪ آهي، وشنو واپيا ۽ قائل ۽ مجهول آهي، سو ڏنڊ کي انياءَ ڪري ڪڍهن به هلائي نه سگهندو.

١٠- جهڙو پوري آليا، سچ تي هلندڙ پرش جو سڀکي تيڪ ڏيهه لهي شاسترن جي اڀوسار هلڻ وارو ۽ سرشٽ پرش جي سهايتا ڪرڻ وارو ۽ پٽو بدمان آدمي آهي، اهو ئي نياءَ روپي ڏنڊ کي هلائڻ جي لائق ٿي سگهي ٿو. منوسمرتي ۾ چيو آهي ته:-

सैनापत्यं च राज्यं च दण्डनेतृत्वमेव च । सर्वलोकाधिपत्यं च वेदशास्त्रविदर्हति ॥ १ ॥
दशावरा वा परिषद्यं धर्मं परिकल्पयेत् । त्र्यवरा वापि वृत्तस्था तं धर्मं न विचालयेत् ॥ २ ॥
त्रैविद्यो हैतुकस्तर्की नैरुक्तो धर्मपाठकः । त्रयश्चाश्रमिणः पूर्वे परिषत्स्याद्दशावरा ॥ ३ ॥
ऋग्वेदविद्यजुर्विच्च सामवेदविदेव च । त्र्यवरा परिषज्ज्ञेया धर्मसंशयनिर्णये ॥ ४ ॥
एकोऽपि वेदविद्धर्मं यं व्यवस्येद्द्विजोत्तमः । स विज्ञेयः परो धर्मो नाज्ञानामुदितोऽयुतैः ॥ ५ ॥
अव्रतानाममन्त्राणां जातिमात्रोपजीविनाम् । सहस्रशः समेतानां परिषत्त्वं न विद्यते ॥ ६ ॥
यं वदन्ति तमोभूता मूर्खा धर्ममतद्विदः । तत्पापं शतधा भूत्वा तद्वक्तॄननुगच्छति ॥ ७ ॥

मनु० [१२ ॥ १००, ११०-११५]

(١١) **چار وڏا اڌڪاري (عملدار)**:- ١- سڀني سنگتن ۽ سڀني سڀائن جي هلائڻ جو اڌڪار، ٢- راڄ ڪرڻ جو اڌڪار [راڄ ڪرڻ وارو] ٣- ڏنڊ ڏيڻ جي حصي جو اڌڪار، ۽ ٤- سڀني جي مٿان حڪومت ڪرڻ جو اڌڪار [اوناس هوند راجا] اهي چار ئي اڌڪار آهن. اهي چارئي ئي ويد شاسترن جا ڄاڻندڙ پورڻ ودوان، ڌرماتما، پاڪ جتيندر ۽ سڀني هنر ڪري اوناس سڀني ۾ وڏو ۽ سڀنائيتي (ڪماندار جيلر) ٿيڻ ڪري ٿو. انهن مان وڏو، سڀ [هم] ۽ سڀا جي پرڌان اوناس واجا، اهي چارئي سڀني ودوان جي لائق هوڻ گهرجي.

(١٢) **ڪيهڙو فيصلو صحيح آهي**:- گهٽ ۾ گهٽ ڏهن ودوانن ۽ گهٽ ۾ گهٽ ٽن ودوانن جي سڀا جيڪا مرياديا مقرر ڪري، تنهن ڌرم يا مرياديا کي ڪوئي به نه اورانگهي.

ايشور ٻولي سان سوگهو ڪري ڇڏيو، جنهن ڄاڻي ڄڻ والدگر سرينهه پرش کي آنند ڏيڻ واري، ڏنڊ ڏيڻ، اڳاسد ڏنوان ڏن جي پيداوار سماج ٻڌارا ٻرڻ وارو سڀاڳو ٿي.

٢- جهڙي طرح سورج سمان تيجوان، سڀني جي ٻاهر ۽ اندر، من کي پرهيزي پرڪاش سان پرڪاشمان ڪرڻ وارو ۽ جنهن کي سنسار ۾ ڪنهن کي به جوڙي اک سان ڏسڻ جو سامرٿ (حوصلو) نه ٿئي.

٣- جو پرهيزي پرڪاشمان اگني، وايو، سورج ۽ چندرما [سمان] ڏوهه لهڻ ليندڙ، ڏن جو واڌارو ڪندڙ، دشمن کي جهل ۾ وجهندڙ يا ڏنڊ ڏيندڙ وڏي لاڀ وارو هجي، سوئي سڀا جو سڀاپتي يا سڀا جو سرمور ٿيڻ جوڳو آهي. سچو پچو راجا ڪير آهي؟

سچو پچو راجا ڏنڊ اڳئين قاعدو آهي—

स राजा पुरुषो दण्डः स नेता शासिता च सः । चतुर्णामाश्रमाणां च धर्मस्य प्रतिभूः स्मृतः ॥ १ ॥
दण्डः शास्ति प्रजाः सर्वा दण्ड एवाभिरक्षति । दण्डः सुप्तेषु जागर्ति दण्डं धर्मं विदुर्बुधाः ॥ २ ॥
समीक्ष्य स धृतः सम्यक् सर्वा रञ्जयति प्रजाः । असमीक्ष्य प्रणीतस्तु विनाशयति सर्वतः ॥ ३ ॥
दुष्येयुः सर्ववर्णाश्च भिद्येरन्सर्वसेतवः । सर्वलोकप्रकोपश्च भवेद्दण्डस्य विभ्रमात् ॥ ४ ॥
यत्र श्यामो लोहिताक्षो दण्डश्चरति पापहा । प्रजास्तत्र न मुह्यन्ति नेता चेत्साधु पश्यति ॥ ५ ॥
तस्याहुः संप्रणेतारं राजानं सत्यवादिनम् । समीक्ष्य कारिणं प्राज्ञं धर्मकामार्थकोविदम् ॥ ६ ॥
तं राजा प्रणयन्सम्यक् त्रिवर्गेणाभिवर्धते । कामात्मा विषमः क्षुद्रो दण्डेनैव निहन्यते ॥ ७ ॥
दण्डो हि सुमहत्तेजो दुर्धरश्चाकृतात्मभिः । धर्माद्विचलितं हन्ति नृपमेव सबान्धवम् ॥ ८ ॥
सोऽसहायेन मूढेन लुब्धेनाकृतबुद्धिना । न शक्यो न्यायतो नेतुं सक्तेन विषयेषु च ॥ ९ ॥
शुचिना सत्यसन्धेन यथाशास्त्रानुसारिणा । प्रणेतुं शक्यते दण्डः सुसहायेन धीमता ॥ १० ॥

मनु० (७ । १७-१९ । २४-२८ । ३० । ३१)

١- جو ڏنڊ اڳاسد نيم [قاعدو] آهي سو ئي پرش، راجا، نياءُ جو پرچار ڪندڙ ۽ سڀني تي راڄ ڪندڙ، اهو ئي چئني ورڻن ۽ چئن آشرمن جي ڌرم جو ضامن آهي.

٢- اهو ئي پرجا تي راڄ هلائيندڙ، پرجا جي رکيا ڪندڙ، ستل پرجا جي ماڻهن ۾ جاڳندڙ رهندڙ آهي، سهڪري پنڊتن لوڪ ڏنڊ کي ئي ڌرم ڪري ڄاڻيندا آهن.

٣- جيڪڏهن ڏنڊ کي چڱيءَ ريت سوچي سمجهي ڌارڻ ڪجي ته اهو سڀني پرجا کي آنند سان ڀري ڇڏيندو ۽ جي ٻنا ويچار هلائبو، ته سڀ ڪنهن طرح سان راجا جو ناس ڪري ڇڏيندو.

٤- ڏنڊ ٻنا سڀ ورڻ دوشي ۽ سڀ جي مريادا ڀڃي وينديون ۽ جي ڏنڊ لوڪ نه هلي ته سڀني لوڪن ۾ جوش ڦهلجي وڃي.

٥- جتي ڪارو رنگ، ڳاڙهين اکين واري ڀوائتي ماڻهوءَ سمان پاپن کي ناس ڪندڙ ڏنڊ چالو آهي، اتي پرجا اگيان ۾ نه ڦاسندي آهي ۽ آنند ۾ رهندي آهي، پر اهو تڏهن، جڏهن ڏنڊ کي هلائڻ وارو پرکش ۽ ودوان هجي

(٦) هي وِدوانو! راڄا پرجا جا لوڪو! توهان سڀ وڏي چڪرورتي راڄ لاءِ، وڏي ۾ وڏيءَ اُنتيءَ لاءِ ۽ مهان وِدوانن بابت پرڀو راڄ پالڻ لاءِ، سڀڪ سمجهي ۽ ڌن ڌان بابت پرڀل راڄ جي پالڻ لاءِ، پنهنجي ٽيءَ باطل ٿيڪش، ڌن وان، لمبا سان ٺاهڻ سهائي جي ڌارڻي مترن کي سهائتي راڄا ۽ راڄائن جو راڄا سويڪار ڪري، ساري سنسار مان دشمن کي ٽوڙي ڪڍو.

ڌرماتما راڄا

स्थिरा वः सन्त्वायुधा पराणुदे वीळू उत प्रतिष्कभे। युष्माकमस्तु तविषी पनीयसी मा मर्त्यस्य मायिनः॥

ऋ० मं० १। सू० ३९। मं० २॥

(٧) ايشور اُپديش ڪري ٿو ته هي راڄ هلائيندڙو! توهان جا اگنيئر [باهه وسائيندڙ] استر ۽ شتر گهڻي اوتاس لوب پهچندي يعني هلندڙ، ڏنش ڏٺا هما ڪمان ۽ تلوار وغيره شستر ويرين کي جيتڻ ۽ روڪڻ لاءِ ساراه جوڳا ۽ پڪا هجن ۽ توهانجي سينا واڪاڻ جوڳي هجي، جنهن ڪري توهان سدائين سرڀاڳا رهو. پر جيڪو اَنڌا جوڳو ڪمناه ڀرو ڪم ڪندڙ هجي، تنهن کي [شاڻ] هي چيل پدارٿ [شستر استر وغيره] نه ملن.

يعني جيسين ماڻهو ڌرماتما رهندا آهن، تيسين راڄ وڌندو آهي ۽ جڏهن پاپي ٿيندا آهن تڏهن راڄ ناس ٿي ويندو آهي.

(٨) مهاوِدوانن کي وديا سڀا جو اڌڪاري [ميمبر] ڌرماتما وِدوانن کي ڌرم سڀا جو اڌڪاري ۽ سارام جوڳا ڌرماتما پرشن کي راڄ سڀا جو سڀاسد ۽ انهن سڀني مان جيڪو سڀ کان اُتم گڻ، ڪرم ۽ سڀاءَ وارو مهاپرش هجي، انهيءَ کي راڄ سڀا جو مالڪ سمجهي، سڀ پرڪار اُنتي ڪجي. ٽنهي سڀائن جي راءِ سان راڄ نيتيءَ جا اُتر نير [قاعدا] ۽ انهن جي آڌين سڀ لوڪ هلن، سڀ جي ڀلي وارن ڪمن ۾ صلاح ڪن ۽ سڀني جي ڀلائيءَ ۾ سواڌين [پنهنجي آڌين] ۽ انهن ڌرمي ڪمن ۾ اوتاس پهنجي نيم [ڌاڙي] ڪمن ۾ سوتنتر رهن. اهڙي انهيءَ * سڀاپتيءَ جا لڪشڻ ڪهڙا گڻ هئڻ گهرجن:-

سڀاپتيءَ جا گڻ

इन्द्रानिलयमार्काणामग्नेश्च वरुणस्य च। चन्द्रवित्तेशयोश्चैव मात्रा निर्हृत्य शाश्वतीः॥ १॥

तपत्यादित्यवच्चैष चक्षूंषि च मनांसि च। न चैनं भुवि शक्नोति कश्चिदप्यभिवीक्षितुम्॥ २॥

सोऽग्निर्भवति वायुश्च सोऽर्कः सोमः स धर्मराट्। स कुबेरः स वरुणः स महेन्द्रः प्रभावतः॥ ३॥

मनु० ७। ४। ६। ७॥

ارٿ (٩) اهو سڀاپتي راڄا اندر ۽ اوتاس بجليءَ وانگيان تيز ڌڪارڻ وارو، وايو اوتاس هوا وانگر سڀني کي پراڻن جهڙو پيارو ۽ اندر جي ڳالهه ڄاڻڻ وارو، يم اوتاس پکش پات رهت نياءُ ڏيندڙ (جج) سمان ورتڻ وارو، سورج اوتاس سج سمان نياءُ، ڌرم ۽ وديا جو پرڪاش ڪندڙ، اندڪار اوتاس اوديا ۽ انياءَ جي روڪڻ وارو، اگني اوتاس باهه سمان دشمن کي ڀسم ڪرڻ وارو، ورڻ اوتاس بنڌڻ وارو [جيلر] وانگيان دشمن کي

* سڀاپتي اوتاس پردان يا پريزيڊنٽ يا راڄا.

سکيا ۽ ڏن وغيره سان سينگاريل.

तं सभा च समितिश्च सेना च ॥ १ ॥ अथर्व० कां० १५ । अनु० २ । व० ९ । मं० २ ॥

सभ्य सभां मे पाहि ये च सभ्याः सभासदः ॥ २ ॥ अथर्व० कां० १९ । अनु० ७ । व० ५५ । मं० ६ ॥

راجا ۽ پرجا هڪ ٻئي جي آڌين رهن- ارٿ:- (۱) الهيءَ راڄ ڌرم جي ٽنهي سڀائن جنگي سڀا ۽ لشڪر ملي ڪري پرتپاري ڪن.

(۲) سڀا سدن ۽ راجا لاءِ ضروري آهي ته راجا هر هڪ سڀا سد کي آکيا ڪري ته هي سڀا جا لائق سڀا سد! تون منهنجي سڀا جي ڌرم انصاف ۽ فيصلي کي سنڀال، ۽ جي سڀا جا لائق سڀا سد آهن سي ۽ سڀا جي سڀاسدن جي پرتپاري ڪندا رهن. هن جو مطلب هيءُ آهي ته رڳو هڪ کي سوتنتر راڄ جو اڌڪار نه ڏيڻ گهرجي، پر راجا جيڪو [سڀ کان پهريون ته سڀا جو] سڀاپتي آهي، تنهنجي آڌين سڀا ۽ سڀا جي آڌين راجا، راجا ۽ سڀا، پرجا جي آڌين ۽ پرجا راڄ سڀا جي آڌين رهن. جي ائين نه ڪبو ته [هيٺ ڏنل دليل سمجهڻ گهرجي]-

سوتنتر راجا پرجا جو ناس ڪندو-

राष्ट्रमेव विश्याहन्ति तस्माद्राष्ट्री विशं घातुकः । विशमेव राष्ट्रायाद्यां करोति तस्माद्राष्ट्री विशमत्ति न पुष्टं पशुं मन्यत इति ॥ शत० कां० १३ । प्र० २ । ब्रा० ३ । (कं० ७ । ८)

(۳) جنهن ملڪ ۾ راڄ ڪندڙ ماڻهو پرجا کان سوتنتر ۽ آزاد رهي، سو هلندا ته هو راڄ جي اندر داخل ٿي ڪري پرجا کي ناس ڪندا رهندا، جهڙيءَ طرح اڪيلو راجا سوتنترتا جي گهمنڊ ۾ پرجا جو ناس ڪندڙ ٿيندو آهي، يعني اهو راجا پرجا کي کائيندو ويندو آهي. مطلب ته ڪنهن اڪيلي کي ناس ڪندو آهي. تنهن ڪري ڪنهن اڪيلي ماڻهوءَ کي راڄ ۾ آزاد ڇڏڻ نه گهرجي. جهڙيءَ طرح شينهن يا گوشت خور جانور ٿلهي متاري جانور کي ماري کائي ڇڏيندو آهي، تئين سوتنتر راجا به پرجا جو ناس ڪندڙ آهي. يعني ڪنهن کي به پاڻ کان وڌڻ نه ڏيندو آهي ۽ ڏولتن کي لوٽي لٽي آڻيندو، پنهنجو مطلب سڌ ڪندو، تنهن ڪري-

راجا جا گڻ-

इन्द्रो जयाति न परा जयाता अधिराजो राजसु राजयातै । चर्कृत्य ईड्यो वन्द्यश्चोपसद्यो नमस्यो भवेह ॥

अथर्व० कां० ६ । अनु० १० । व० ९८ । मं० १ ॥

(۵) [ويد اپديش ٿو ڪري] هي ماڻهو! جيڪو منش هن سنسار ۾ ۽ ونڊيءَ شڪتيءَ ۽ ... واري ۽ سڀ کان وڌيڪ ڪندڙ هجي، شترن کي جيتي سگهي ۽ پاڻ اجيت هجي، راجائن ۾ سڀني کان مٿي، اعلىٰ ۽ تيج وارو هجي ۽ سڀاپتي ٿيڻ جي بلڪل لائق هجي، جنهن جو گڻ ڪرم ۽ سڀاءُ ساراهه جوڳو ۽ جو ستڪار ڪرڻ جوڳو ۽ جنهن جي ويجهو وڃڻ ۽ شرڻ ۾ اچڻ جوڳو ۽ جنهن جي اڳيان سڀ ستڪار ڪرڻ لاءِ تيار هجن، تنهن کي اوهين سڀاپتي يا راجا بڻايو.

ڪهڙي راجا بڻائجي-

इमं देवा असपत्नं सुवध्वं महते क्षत्राय महते ज्यैष्ठ्याय महते जानराज्यायेन्द्रस्येन्द्रियाय ॥

यजु० अ० ९ । मं० ४० ॥

ओ३म्

ڇهون سمولاس

راڄ ڌرم يعني ديش پربند (حڪومت) جو ورڻن

راجا ڪهڙو هئڻ گهرجي-

राजधर्मान् प्रवक्ष्यामि यथावृत्तो भवेन्नृपः । सम्भवश्च यथा तस्य सिद्धिश्च परमा यथा ॥ १ ॥
ब्राह्मं प्राप्तेन संस्कारं क्षत्रियेण यथाविधि । सर्वस्यास्य यथान्यायं कर्तव्यं परिरक्षणम् ॥ २ ॥

मनु० ७ । १ । २ ॥

(١) منو مهراج جن * رشين کي چون ٿا ته جيئن ورڻ ۽ چئني آشرمن جي ورتاءَ جو ورڻن ڪيو، تيئن راڄ ڌرم جو ڪٿن ڪنداسين ته راجا ڪهڙي نموني جو هئڻ گهرجي ۽ جنهن رستي اهڙو راجا ٿيڻ ممڪن آهي ۽ جنهن نموني سان اُن راجا کي پرم سڌي [موڪش يا مڪتي] پراپت ٿئي، تنهن جو چڱيءَ طرح بيان ڪنداسين.

(٢) ڪشتريءَ کي گهرجي ته جيئن پرم ودوان براهمڻ اُپديش ڏيندو آهي، تيئن ودوان ۽ سندر سڀتا سان سينگاريل ٿئي، سڄي راڄ جي نياءَ دوارا پوريءَ ريت رکشا ڪري، اهو رستو هيٺ آهي-

تي مکيه سڀائون-

त्रीणि राजाना विदथे पुरूणि परि विश्वानि भूषथः सदांसि ॥ (ऋ० मं० ३ । सू० ३८ । मं० ६)

(٣) ايشور اُپديش ٿو ڪري ته راجا ۽ پرجا جا ماڻهو گڏجي سک جي پراپتيءَ ۽ وگيان جي واڌاري ڪندڙ، راجا پرجا جي هيٺ ڄڻي سان لاڳاپيل وهنوارن لاءِ ٽي سڀائون يعني ودّيا آريه سڀا، ڌرم آريه سڀا ۽ راڄ آريه سڀا قائم ڪري، جن جي لاڳاپيل سڀني پرجا سمبنڌي ماڻهن ۽ ٻين پراڻين کي چڱيءَ طرح سان ودّيا، سوتنترتا [آزادي] ڌرم چڱي

* رشي جيڪي اڳواڻ منوءَ وٽ اُپديش وٺڻ آيا هئا.

○ مٿي ڄاڻايل ٽي سڀائون ٺاهڻ جي نصيحت ڏني ويئي آهي، جن ڪهڙين حڪمن، قانونن ۽ ڪمن کي سندن آزادي هئي ۽ ان ڳالهه جو وڏو ڪم ڪري ڏيکاري. ڌرم آريه سڀا جو لاڳاپو اهي ماڻهو آهن جي ڪي گهوڙا، پتي ۽ ٻيا ڄڻا سان نه وڙهندا آهن، تن جو مطلب آهي: آهي ته جو پراڻين کي سکي ڪري، جيڪي جانورن جي ڀلائي جي رکيا لاءِ ڪم ڪري ٿي. پرنتو ۽ آمريڪا ۾ جدا جدا جانورن جي سنڀال ۽ رکيا لاءِ برابر سڀائون آهن، انهيءَ هوندي جو سڀ ودّيا لاءِ خاص سڀا آهي، جي پراڻين جي ڀلائي لاءِ جهنگ وغيره اُپايا ويا هئا، جي ڪي نشان وڃيل آهن، راڄ وڪلو ٿيا ۽ رهي، پاڻ سوسائٽي ۽ قانون ٺاهيا هئا.

گهڻو پري ڪري آهي ۽ ياد ڪرڻ لاءِ لکندي اهڙيون ڳالهيون ٿيون، جن ڳالهه کي ڏيکارڻ لاءِ هيٺ ڏنل آهن:-

سوامي جن جو پاٺ:-

ورڌالي چه ولتاڀ، وو ڪشمو پر ياد [جهاب ڏنل اڪر]

ويد وٽسو ويريشو بواسه سوگمر سمبڌتي [اهو لکيو جو سوامي ڏنو آهي]

اچڪلهه جي ڇپيل سمرتيءَ جي پڙهڻي:-

"ڌ ٽالي لو بغا شڪتي، ويريشو ابرا ٻ ڏيکي، ويد وٽسو وو ڪشمو لوتيه سوگمر سمبڌتي"

مکيه ۾ فرق آهي "ڌ ٽالي" جي جاءِ تي آهي "رٽالي"، "ويريشو" جي جاءِ تي "وو ڪشمو" ۽ "ورڪشمو" جي جاءِ تي "ويريشو". انهيءَ ياد پڻ هوندي ۽ ارٿ ۾ ڪو فرق ڪونهي آهي؛ ڌاتو ۾ اهڙو آهي ته جهڙو ويد جي وڌوان ۽ [سمار ڪان] انگريز ڪلڪي رهندو برهمڻ کي ڏان ڏيندو اهو شرڪ ڏي ويندو. سمار ڪان انگريز ڪلڪي رهندو برهمڻ سياسي ٿي آهي.

ڪيترا سنائتي ارٿ جو پهريان ٻڌايل آهن، جي شلوڪ ۾ "ورشڪبه" جو ارٿ ڪيو آهي- "اسري ۽ پڙهن ۾ ٿالل- پڙهڻ جو لائق سياسي" ۽ شلوڪ جيڪو ارٿ ڪيو آهي ان لاءِ ڪو ثبوت ۽ پرماڻ موجود ڪونه آهي. شيد ۾ مطلب ٻوڙ، انڌو ڪوش، انهي جو جيڪو انگريزي ڪوش، تولبه ڪوش، ميڊلي ڪوش، شبدڪوش ۽ ٻيا جي ٻار جي ٻولي ڪن ٿا. هن ڳالهه بابت مهڻي مهراج ۽ شرام پاريڪواڻ مولڪي سنسڪرت ۾ ڇڪ نوٽ لکي ڏنو آهي ۽ انهيءَ نوٽ جو سنڌي ترجمو مهراج صاحب هيٺين ريت ڪيو آهي:-

منو ڌاتوءَ جو ارٿ پاڻيءَ جي سلامت موجب [illegible] جدا ٿيڻ آهي ۽ اهو لفظ سان ۽ ساڳيو ارٿ ڏيکاريندو آهي. [illegible] جو اسم ٿيو ساڳي ٽهل جو آهي. تنهنجو ارٿ ۾ ساڳيو ايڪانت واسي ۽ ٻڌو ليندو. تنهن ڪري شلوڪ پڻ جو ارٿ "اسري پڙهن ۾ ٿالل" ٻڌو ڪونه آهي. شريمد ڀڳوت گيتا جي ۱۳ ادڌياءَ جي ۱۰ شلوڪ ۾ ۽ ساڳيو ڇهين جي ۱۱ سرگ جي ۱۷ شلوڪ ۾ ۽ امرڪوش ۾ به ساڳيو ارٿ [ايڪانت واسي ۽ ٻڌو] ڏنل آهي.

شلوڪ جو مطلب ۽ ڀاڙي ڏسي ته سوامي جن جي وچار جو ورت ڪونه ڏسڻ ۾ ايندو. مطلب ته سوامي جن جو وچار پڪو ۽ پرماڻن تي ٻڌل آهي:-

ارٿ:- سوامي جن سنياس جو ادڪار برهمڻ کي ڏنو آهي، سو انهيءَ ڪري ته سنياس ڏاڍو ڪٺن آهي، وڏو تياڳ ۽ ودوا گهرجي، جي ٻئي ورڻ برهمڻ ورڻ کي ئي سگهي ٿي.

[ڪاراچند گاهرا]

پنجين سملاس تي ٽپڻون

هيءُ سملاس بہ ٻين وانگيان پراچين شاسترن جي آڌار تي لکيل آهي.

واڻپرسٿ آشرم ۽ سنياس آشرم سنسار مان لاڳاپو ڇني ويا آهن، ڪٿي ڪڙي پورو ٽپ ۽ سخت جٺڪ ۽ جدوجهد آهي. ايڪانت ۾ ويچار ڪرڻ ۽ شانتي اڀياس ڪرڻ جا ساڌن آڳي موجود ڪيو ٿا آهن، پڳوان ڪري عمل اولهہ جا وڌوان انهيءَ ڳالهہ کي سمجهن،

پارت ۾ واڻپرستي آهن لي ڪيو ٿو، انهيءَ ڪري سگها جو پراڻو اوائلي سنڌو جرهو پند لي ويو آهي ۽ اپسعد ڪال جي رشين جيان انهوي پرپا موٽر جوانن کي رسمي پڻاڻا وارا ڪر لي ويا آهن. سنياسين جي پدوان هزارين رولو پهرو فقير ملن ٿا. رشي ديانند انهن لوڪن جي سڌارڻ لاءِ شاسترن جي پرماڻن سان اها ڳالهہ ثابت ڪئي آهي تہ "سنياسي" اهڙي نہ ٿيڻو آهي، جهڙو ڏيرم ڪيو رهي ٿو ۽ هر سنياسيءَ کي انهن واسگيان ٻڌڪ ٻين کان بہ وڌيڪ ڪرم ڪرڻو آهي. سنياسي اهو جو واسط ڏيهن سڀ جو پرچار ۽ پرايڪار ڪري.

هن سملاس تي بہ اعتراض ڪيا ويندا آهن. پهريون تہ سنياس جو وقتن ويڌ پر ڪٿي آهي؟ جيڪڏهن پالڪ سوامي جن جي سنسڪار وڌي ۾ وگريہ آڌي پماڻي پوهڪا ڏسندا تہ ڪن ڪهتراڻي پرماڻ ڏسڻ ۾ ايندا، جهڙي پرماڻ آهي جڙويد جي سترهين اڌياءِ جو ۱۲ منتر...

پي شنڪا آهي سو مهاراج جي هڪ شلوڪ بابت، هن شلوڪ دوارا سوامي جن ڏيکاريو آهي تہ سنياسين کي انيڪ رتن دان ڏيڻا گهرجن. ماڻهو چون ٿا تہ اها ڳالهہ ٺيڪ نہ آهي تہ سنياسين کي ڌن ڏجي، ڇو تہ سنياسين کي ڌن جي ضرورت ئي ڪاڏ آهي ۽ سنياسيءَ جو ڌرم آهي تياڳ، جي ماڻهو انهن ۾ چون ٿا ارڙ ويچار ڪنهن نہ ڪيو آهي. ويچارڻ تہ ڪيڏو تہ مهاتما گانڌي ۽ ڌن وٺڪ تياڳي هئا جنهن جي ٻر ڪئي هوندو؟ ڪيڏا وڌيڪ سنياسي ڪيترو ڪندو؟ پر ڪيڏي تہ ڌن جي ڀلو رهندي هئي؟ جيڪي بہ پڙهڪ جو ڪم تياڳي لي ڪن ٿا، ليکي آزمودو هوندو تہ اُپڪار لاءِ غريبن جي پالنا لاءِ ڪنهن ضرورت ڌن جي ضرورت رهي ٿي.

ساڳي جيڪي هن ڳالهہ تي اعتراض ڪندا آهن، سي پيهنجي ڪرمن دوارا انهيءَ ڳالهہ جي پليراڻي ڪن ٿا، جو ڀاڳا سنياسين کي لکين روپيا دان ڪن ٿا. ٻي شنڪا اها آهي تہ اهو شلوڪ جيڪو سوامي جن ڏنو آهي سو منوءَ ۾ آهي ئي ڪونہ. اُن جو جواب اهو آهي تہ پراڻن جهڙن روپ ۾ سوامي جن شلوڪ ڏنو آهي تهڙي روپ ۾ هنوقت جي ڇپيل منوسمرتين ۾ ڪونہ آهي، امڪن لي سگهي ٿو تہ انهيءَ روپ ۾ هنت جي لکيل منوسمرتيءَ ۾ سوامي جن اهو شلوڪ ڏٺو هجي. منوءَ جي جدا جدا پستڪن ۾ پاٺ ڀيد آهي ۽ هن شلوڪ جي پاٺ بابت پوئر بہ ڪجهہ شڪ ڏيکاريو آهي. وڌيڪ هن ڳالهہ بابت پنڊت ايشور جي لکيل "ساٿيہ ڪو آلچ اهين" پڙهڻ گهرجي.

ايتري هوندي بہ جيڪا "پرهڻي" رشي ديانند ڏني آهي سا اوهڪنلي جي جيهل پاٺ کان

سڀ قسم جي گهرج رکي ٿي کين ليندي آهي ۽ جڳ ۾ ڪين ڪا جنهن پرش يا
استريءَ جو وديا ۽ ڌرم جي واڌاري ۽ ساري سنسار جي ڀلائيءَ جو ڪي پرورش هجي، سو ورواهه
نه ڪري، جهڙي طرح شڪا وغيره نرش ۽ گارگي وغيره استريون ٿيون آهن. ڪهڙي ڪري
سنياس اڪيلي ونيا گهر جي، جي اڌڪاري هجن، ۽ جو سنياس جي ڏانوجو نه آهي سو سنياس
وٺندو نه ڀاڳ نه ٿيندو ۽ ٻين کي نه پڙهيندو. جنهن چڪرورتي راجا "سمراٽ" [اديا جو راجا]
آهي اُن سنياسي "پريواجڪ" [سنسار جو سکيا ڏيندڙ] ٿيندو آهي، مگر راجا پنهنجي ديش ۽
سنبنڌين ۾ مان پائيندو آهي ۽ سنياسيءَ جو هر هنڌ آدر ستڪار ٿيندو آهي.

چاڻڪيه نيتي شاستر جو شلوڪ

विद्वत्वं च नृपत्वं च नैव तुल्यं कदाचन । स्वदेशे पूज्यते राजा विद्वान् सर्वत्र पूज्यते ॥

ارٿ:- ودوان ۽ راجا ڪڏهن به هڪجهڙا ٿي نٿا سگهن، ڇو ته راجا پنهنجي راڄ ۾ ئي آدر
ستڪار پائيندو آهي، پر ودوان هر هنڌ مان ۽ عزت لهندو آهي.

سڀني آشرمن جو ڌرم:- اهيءَ طرح وديا پڙهڻ، ڌرم سکڻ ونڌ ۽ ٻلوان وغيره
ٿيڻ لاءِ برهمچريه، پاڪ پالڻ جي اُهر وهنوارن جي پورائيءَ لاءِ گرهست، ويچار، ڌيان
۽ وگيان وڌائڻ خواهه تپ ڪرڻ لاءِ واڻپرست ۽ ويد وغيره سچ شاسترن جي پرچار، ڌارڪ
وهنوار جي ڪرڻ ۽ برن ڪمن جي ڇڏڻ، سچي اُپديش ۽ سڀني سنشن جي شنڪا لاءِ سنياس
آشرم آهي. پر جيڪي [سنياسي] سنياس جو مکيه ڪرم سچو اُپديش نه ڪندا آهن، سي
پتت ۽ نرڪ واسي ٿيندا آهن. اهيءَ طرح سنياسين کي گهرجي ته ڪوشش ڪري سچو
اُپديش ڪن، ڪوڙي جهڙن شنڪائون مٽائن، ويد آدي سچ شاستر پاڙهن ۽ ويدڪ ڌرم
جو واڌارو ۽ ساري سنسار جي اُنتيءَ جو ڪارج ڪن.

پرشن:- سنياسين کان سواءِ ٻيا سادو، ويراڳي، گوسائين، خاڪي وغيره جيڪي آهن، سي
به سنياس آشرم ۾ ليکيا ويندا يا نه؟

اُتر:- نه، ڇاڪاڻ ته منجهن سنياسين جو هڪڙو به لڇڻ ڪونهي. هو ويد جي ورڌ اُلٽي
مارگ تي هلي پنهنجي مت جي هلائيندڙن جي وچنن کي ويد کان [وڌيڪ] سمجهندا ۽ پنهنجي
ئي مت جي واڌاري ڪندا آهن، ۽ ڪوڙن جهڳڙن ۾ ڦاسي پنهنجي سوارٿ لاءِ ٻين کي پنهنجي
پنهنجي مت ۾ ڦاسائيندا آهن. سڌارو ڪرڻ ته پري رهيو پر اُهي بدلي ۾ اُلٽو سنسار کي
ڀلائي اڌوگتيءَ کي پهچائين ٿا ۽ پنهنجو سوارٿ سڌ ٿا ڪن. اهيءَ ڪري اُهڪي سنياس
آشرم ۾ ليکي نٿا سگهجن، پر جو اُهي پڪا سوارٿي آهن. اهيءَ ڳالهه ۾ ڪو به شڪ ڪونهي ته
جي پاڻ ڌرم ۾ هلي ساري سنسار کي هلائين ٿا، جهڙي ڪري پاڻ کي ۽ ساري سنسار کي
هن لوڪ ۾ آنند ۽ پرلوڪ ۾ پرمانند ڏيارين ٿا، اُهي ئي آنند جو پرڪاش
ڪرائيندا آهن. اهڙي ڌرماتما لوڪ سنياسي ۽ مهاتما آهن. ٿوري ۾ هيءَ سنياس آشرم جي
سکيا لکي ويئي. هاڻي اڳتي راجا ۽ پرجا ڌرم جي وشي لکي ويندي.

اِتي شريمد سوامي دياننْد سرسوتيءَ جو رچيل ستيارٿ پرڪاش جو
پنجون سمالاس سنياس آشرم جي سکيا ۾ پورو ٿيو.

اُتر:- هيءَ ڳالهه به ورڻ آشرم جي وڏن، محمودن ۽ آپ سوارٿين پوراڻڪن جي ڪاريل آهي. جو ته [هو چاهين ٿا ته] جيڪڏهن سنياسين کي ڌن ملندو ته هو اسان جي آڏان نه ٿا رهندا ۽ جڏهن ٻڪيا وغيره وهنوار اسان جي عيوضي رهندو ته هو ڏچندا رهندا. جڏهن مورکن ۽ آپ سوارٿي لوڪن کي دان ڏيڻ جو سمجهو ... وڃي لوڪ وديوان ۽ اپڪاري سنياسين کي دان ڏيڻ ۾ ... سو منو سمرتي ادياءِ ۱۱ ۽ شلوڪ ۶.

विविधानि च रत्नानि विविक्तेषूपपादयेत् ॥ मनु० अ० ११ । ६ ॥

ارٿ:- ٻانت ٻانت جا رتن، سون وغيره ڌن [ورڪتس] يعني سنياسين کي ڏيڻ ۽ اهو [مطلب] شلوڪ جي معني به آهي جو ته سنياسين کي سون ڏيڻ ڪري نقصان لڳڪ ۾ وڃي ته چاندي، موتي، هيرا وغيره ڏيڻ سان سورڳ ڏئي ويندو.

پرشن:- هيءَ پنڊت صاحب هتي سنياس پڙهڻ ۾ ڀايو وڌو، هيءَ حق رهبه آهي ته 'यतिहस्तेधन दद्यात्' يعني جو سنياسين کي هٿ ۾ ڌن ڏيندو آهي سو نرڪ ۾ ويندو آهي.

اُتر:- هيءَ وچن به ڪنهن مورک من گهڙيو ٺاهيو آهي، جو ته جيڪڏهن هٿ ۾ ڏيڻ سان داتا نرڪ ۾ وڃي ته پيرن يا مٿي تي ڏيڻ سان سورڳ ڏئي ويندو ڇا؟ اهڙيءَ طرح اهڙو وهنوار ٺهيل جهڙو ته آهي. هائو، اها ڳالهه ته برابر آهي ته جيڪڏهن سنياسي ڪهڙي ڪان وڌيڪ رکندو ته چورن وغيره جي هٿان تڪليف ۾ ايندو ۽ ڌن جي موهه ۾ به ڦاسي پوندو، پر جيڪو وديوان ٿيندو آهي سو اجوڳ وهنوار ڪڏهن به ڪندو ۽ نه موهه ۾ ڦاسندو، جو ته هو ٻانڊن گرهست آشرم ۾ يا برهمچرج ۾ سڀ ڀوڳي ڇڏي چڪو آهي. ۽ جيڪو برهمچرج آشرم مان سنياسي ٿيندو آهي سو پورو وئراڳي هئڻ ڪري ڪڏهن به ڪٿي نه ڦاسي.

شوادڌ ۾ سنياسيءَ کي ڪارائڻ:- پرشن:- ماڻهو چوندا آهن ته جي شرادڌ ۾ سنياسي اچي يا اُن کي کارائجي ته هيءَ پتر ڀڄي ويندا ۽ نرڪ ۾ پوندا آهن.

اُتر:- پهرائين ته مئل پترن جو اچڻ ۽ مئل شرادڌ ڪيل پترن کي پهچائڻ ناممڪن ۽ ويد جي ورڌ ۽ دليل جي ورڌ غلط ڪري ڪوڙو آهي. ۽ ورڌي جڏهن اچن ئي ڪا ته ڀڄي ڇو ويندا؟ جڏهن هيو پنهنجي پاپ پن مطابق ايشور جي انصاف موجب مرڻ ڪانپوءِ جيو جنم وٺي ٿو ته پوءِ ورڌي اُهي ڪيئن اچي سگهندا؟ انهيءَ ڪري هيءَ ڳالهه به سوارٿي پوراڻڪن ۽ ويراڳين جي ڪوڙي ڪاريل آهي. هائو، هيءَ ڳالهه ٺيڪ آهي ته جتي سنياسي ويندا اُتي هيءَ مرتڪ شرادڌ وغيره جو پاکنڊ وير آديءَ شاسترن جي ورڌ هئڻ ڪري ڀڄي ويندو.

برهمچريه مان سنياس:- پرشن:- جيڪو برهمچرج مان سنياس وٺندو ته هن کي اهو نباهڻ ڏکيو ٿيندو ۽ ڪام کي روڪڻ به ڏاڍو مشڪل آهي، انهيءَ ڪري گرهستي واڻپرست ٿي پوءِ سنياسي ٿئي ته بهتر آهي.

اُتر:- جيڪو نباهي نه سگهي يعني اندرين کي روڪي نه سگهي، سو برهمچرج مان سنياس نه وٺي، پر جيڪو روڪي سگهي سو ڇو نه وٺي؟ جنهن ماڻهوءَ وشيه جا ڏوش ۽ ويرج رکڻ جا گڻ ڄاتا آهن، سو ڪڏهن به وشين ۾ ڦاسي. جنهن ڪاڻي وڏائي آڳ کي، ڪن سندس ويرج وڏائي وڌايو ڪيو، يعني اهو وهنوار ۾ ڀلي طرح کي ويندو آهي. جنهن حڪم جي

اپگنبم [ٻوڙي جاڳ وارو] ۽ سرھم سوو وياپي [ھر ھنڌ موجود] ۽ سروگيم [جاڻي جا ٽٽھار] آهي ، برھم نت [سدائين]، شڌ [پوتر] ، ٻڌ [پورو گياني] مڪت سڀاءُ [سڀني بندن کان آجو] آهي ۽ ۽ جو ڪڏهن آجو نه ٿيو هجي ۽ ڪڏهن قائل آهي . ارھم سرو وياپي ۽ سروگيم آهي تنهن ڪري ڪنهن ڪڏهن نه پر اوڏيءَ ٻڪوڙي ئي سگهي ۽ جو آتما ڪڏهن گياني ڪڏهن اگياني ليندو آهي . برھم جو سرشٽي ڏکي ڪڏهن لڳو ٿوئي ۽ جو سان ائو ڏکي لاڳو ٿي آهي . تنهن ڪري سندن ھيءُ اپديش (مٿيا) ڪوڙو آهي :

پرشن :- سنياسي سڀني ڪرمن کان ٽٽل آهي ۽ ڪڏهن اگني ۽ ڌاتن کي ڪونه ڇهندو آهي اها ڳالهه سچي آهي يا ڪوڙي ؟ اُتر :- نه (ڇو ته)

" सम्यङ् नित्यमास्ते यस्मिन् यद्वा सम्यङ् न्यस्यन्ति दुःखानि कर्माणि येन स सन्यासः स प्रशस्तो विद्यते यस्य स सन्यासी "

ارٿ :- جو برھمه ۽ اڳيان سڀني سان ٺهيل آهي ۽ جنهن جو اهو پورو سڀاءُ آهي جنهن ڏوارا سڀ دشٽ ڪرم ڇڏي ڏجن ، تنهن کي سنياسي چوبو آهي يعني چڱا ڪرم ڪندڙ ۽ دشٽ ڪمن جو ناس ڪندڙ سنياسي چوائيندو آهي .

پرشن :- پڙهڻ ۽ اپديش جو ڪم گرھستي ڪندا رهندا آهن پوءِ سنياسيءَ جو ڪهڙو پرڀوجن آهي ؟

اُتر :- ستيه اپديش سڀني آشرمن وارا ڏيئن ۽ ٻڌن ، پر جيترو فرصت ۽ بي ڌڙڪيءَ سنياسيءَ کي ٿيندي آهي اوتري گرھستين کي نه ھئي ، جيڪي براھمڻ آهن تن جو اهو ئي ڪم آهي ته پرش پرشن کي ۽ استريون استرين کي ستيه اپديش ڪن ۽ پاڙهن ، جيترو گهمڻ جو وسب سنياسيءَ کي ملندو آهي ، اوترو گرھستي ، براھمڻ وغيره کي ڪونه ملي سگهندو آهي . (ويتر) جڏهن براھمڻ ويد ورد ھلندا آهن تڏهن انهن کي واهه لڳائڻ وارو سنياسي ٿيندو آهي . تنهن ڪري سنياسيءَ جو هئڻ ضروري آهي .

پرشن :- 'एक रात्रिं वसेद् ग्रामे' هن وچن انوسار سنياسيءَ کي هڪ جاءِ ۾ رڳو هڪ رات رهڻو آهي ، وڌيڪ ترسڻ نه گهرجي .

اُتر :- ھيءَ ڳالهه ٿوري لاءِ ٺيڪ نه آهي جو نه هڪ جاءِ ۾ رهڻ ڪري جيڪو گهڻو اُپڪار نه ٿي سگهندو آهي . انهيءَ جاءِ لاءِ موھه ۽ ايمان پيدا ٿيندو آهي ۽ موھه ميتا ۽ ويڙ وروڌ به وڌندو آهي . پر جيڪڏهن هڪ جاءِ ۾ رهڻ ڪري گهڻي ڀلائي ٿئي ته ڀلي رهي ، جيئن راجا جنڪ وٽ پنچسکا آدي چار چار مهينا ۽ ٻيا سنياسي ڪيترن ورهين تائين اچي رهندا هوا . ۽ " هڪ جاءِ ۾ نه رهجي " اها ڳالهه اڄ ڪالهه جي پاکنڊي سمپرادائي ٺاهي آهي ، ڇو ته [هو سمجهن ٿا ته] جيڪڏهن سنياسي هڪ جاءِ ۾ وڌيڪ رهندو ته اسان جي پاکنڊ جو کنڊن ڪندو ۽ وڌيڪ اسري نه سگهندو .

سنياسي پر اُپڪار لاءِ ڌن وٺي سگهي ٿو

यतीनां काञ्चनं दद्यात्ताम्बूलं ब्रह्मचारिणाम् । चौराणामभयं दद्यात्स नरो नरकं व्रजेत् ॥

ارٿ :- هن وچن جو ارٿ ھيءُ آهي ته سنياسين کي جيڪو دان ڏئي ٿو سو داتا نرڪ پرو ڃي ٿو ،

اُتر:- روڪ ڪرڻ سان ۽ ڪمن کي سڀاڻ ڪاڻ ڇڏيندي آهي يا ٿي ڪري جلد ناس ٿي ويندي آهي، پوءِ اهو ۽ ايشور جي آڄا جي ورڌ ملڻ وارو ٿيو يا نه؟ جيڪڏهن اوهان ڪشن ڪريءَ جي واڪيہ موجب چئو ته: यज्ञदानतपःकर्म न त्याज्यं कार्यमेव तत् اوڳاس جيڪڏهن ڀتن ڪرڻ سان به ڪم نه ٿئي ته پوءِ ڪهڙو دوش؟ اوڳاس ڪوبه [دوش] ڪونهي، باقي اسين اوهان کان پڇون ٿا ته گرهست آشرم ڇڏي سنياس وٺي هڪ ٻئي سان واهپي رکي، لڙائي مرڻ ته ڪنهن ٿي وڏي هاڃي ٿي ٿئي، ان ڪري وچارن جي ڪري ڪهڙو جهڳڙو ٿيندو آهي. جڏهن سنياسي هڪ ويدڪ ڌرم جي اپديش دوارا هڪ ٻئي سان پريم پيدا ڪندو ته ڪي ماڻهن کي ڀلائي ٿيندو، هزارن گرهستين جي سنهان ملڻ جي سگهه وڌائيندو. سڀ ماڻهو سنياس واري ٿي ڪونه سگهندا. ڇاڪاڻ ته سڀني جي وشيہ واسنا ڪڏهن به دور ڪين ٿي سگهندي. سنياسي جي اپديش دوارا جيڪي ماڻهو ڌرماتما ٿيا سي سمجهو ته سڀ سنياسيءَ جي ٻچن سمان ٿيندا.

سنياسيءَ کي به ڪرم ڪرڻو آهي

پرشن:- سنياسي لوڪ چوندا آهن ته اسان جو ڪرم ڪرڻو [ڌرم] ڪونه آهي، اَن ۽ وستر وٺي آنند ۾ رهڻ، اوديا روپي سنسار سان ڇو اجايو ماٿاڪٽ ڪجي؟ پاڻ کي برهم سمجهي سنتوش ۾ رهجي، ڪوئي ڇو اچي پڇي ته ان کي به ساڳيو اپديش ڪجي، ته اوهين به برهم آهيو، اوهان کي پاپ پنيہ ڪونه ٿو لڳي، ڇاڪاڻ ته گرمي سردي [اڳڪ] شرير جو، بک پياس جو ۽ دک سک من جو ڌرم آهي. جڳت مٿيا ۽ جڳت وهنوار به سڀ ڪلپت يعني ڪوڙو، انهن ڪرڻ ان ۾ ڦاسڻ سياڻن جو ڪم نه آهي. جيڪو پاپ پنيہ ٿيندو آهي سو شرير ۽ اندرين جو ڌرم آهي نه آتما جو. اهڙو اپديش [سنياسي] ڪندا آهن. اوهان سنياس جو ڪجهه جدا ڌرم ٻڌايو آهي. هاڻي اسين ڪنهن جي ڳالهه سچي ۽ ڪنهن جي ڪوڙي سمجهون؟

اُتر:- ڇا انهن چڱو ڪم به نه ڪرڻ گهرجي؟ ڏسو منو مهاراج [منوسمرتي وچن ۾] لکيو آهي ته سنياسيءَ کي ويدڪ ڪرم جو ڌرم اوسار سڀ ڪرم آهي، سو ضرور ڪرڻ گهرجي:- वैदिकैश्चैव कर्मभिः : ڇا کائڻ پيئڻ وغيره جا ڪرم هو ڇڏي سگهندا؟ جڏهن اهي ڪرم ڇڏي نٿا سگهن، ته اتم ڪرمن جي ڇڏڻ ڪري هو پتت ۽ پاپي ڪونه ٿيندا؟ جيڪڏهن گرهستين کان کاڌو پيتو ۽ ڪپڙو لٽو وٺندا ۽ انهيءَ جي بدلي سندن ڪو اپڪار نه ڪندا ته ڇا هو مهاپاپي ڪونه ٿيندا؟ جيڪڏهن اک سان ڏسڻ ۽ ڪن سان ٻڌڻ نه وهي ته اک ۽ ڪن جو رکڻ اجايو ٿي پوي. ساڳيءَ ريت جو سنياسي سٺو اپديش ۽ ويد آدي سچ شاسترن جو وچار ۽ پرچار نٿا ڪن، ته اهي به جڳت ۾ اجايو بوجهه آهن. ۽ جيڪي لکندا ۽ چوندا آهن ته اوديا روپي سنسار سان سر ڦيرائڻ ڇو ڪجي، اهڙي اپديش ڪرڻ وارا پاڻ مٿيا جو روپ ۽ پاپ جي وڌائڻ وارا پاپي آهن. شرير آدي دوارا جيڪو ڪم ڪجي ٿو سو سڀ آتما جو ٿي آهي ۽ انهيءَ ڦل ڀوڳڻ واري به آتما ٿي آهي. جيڪي جيو کي برهم ڪري چوندا آهن، سي اوديا جي ننڊ ۾ ستل آهن. ڇاڪاڻ ته جيو الپ [ٿورو، محدود] ۽

[بکشن] کان آجو ٿي سنياسي پرماتما ۾ ٿي لين ٿيندو آهي. سنياسين جو مکيه ڪرم اهوائي آهي ته گرهست وغيره سڀني آشرمن کي هن زندگي جي وهنوار ۾ سچ جو اپديش ڪرائي، اڌرم جي وهنوار کان ڇڏائي، سڀني سنشيه ميٽي ستيه ڌرم جي وهنوار ۾ هلائن.

برهمڻ سنياسي ٿي سگهي ٿو

پرشن:- سنياس وٺڻ برهمڻ جو ئي ڌرم آهي يا کتري وغيره جو به؟

اتر:- برهمڻ کي ئي اڌڪار آهي، ڇاڪاڻ ته سڀني ورڻن ۾ پورڻ ودوان، ڌرماتما، پرايڪار سان پريم رکڻ وارو جيڪو منش آهي، انهيءَ جو ئي نالو برهمڻ آهي. پورڻ ودوان، پورڻ ڌرم ۽ پرميشور ۾ پورڻ وشواس ۽ ويراڳ ڌاران سنياس گرهڻ ڪرڻ سان سنسار جو گهڻو اپڪار ٿي سگهندو، انهيءَ ڪري عام چوڻي آهي ته برهمڻ کي ئي سنياس جو اڌڪار آهي، ٻين کي نه. منوءَ جو به هيءُ پرمان آهي:-

एष वोऽभिहितो धर्मो ब्राह्मणस्य चतुर्विधः । पुण्योऽक्षयफलः प्रेत्य राजधर्मान् निबोधत ॥ मनु० ६ । ९७ ॥

منو جي مهاراج چوي ٿو ته هي رشي لوڪو! هيءُ چئن قسمن جو يعني برهمچريه، [گرهست] وانپرست ۽ سنياس آشرم ڪرڻ، برهمڻ جو ڌرم آهي؛ هن کان پوءِ راجائن جو ڌرم مون کان ٻڌو. انهيءَ مان ظاهر ٿيو ته سنياس وٺڻ جو اڌڪار خاص ڪري برهمڻ کي آهي ۽ کتري وغيره لاءِ برهمچريه آشرم آهي.

سنياس جي ضرورت

پرشن:- سنياس وٺڻ جي ڪهڙي ضرورت آهي؟

اتر:- جهڙي طرح جسم ۾ سر جي ضرورت آهي تهڙي طرح آشرمن ۾ سنياس جي ضرورت آهي، ڇاڪاڻ جو ان کان سواءِ وديا ۽ ڌرم ڪڏهن به وڌي نه سگهي؛ ٻين آشرمن جو وديا ۽ ابهياس*، گرهست جي ڪمن ۽ تپسيا وغيره ۾ لڳي رهڻ ڪري هنن کي گهٽ واندڪائي ملندي آهي. ٻين آشرمن تان پڪش ڇڏي ورتاءُ ڪرڻ به ڏکيو آهي، جهڙي سنياسي سڀني پاسن کان آجو ٿي جڳت جو اپڪار ڪندو آهي، تهڙو ٻيو آشرم وارو نه ڪري سگهندو آهي. ڇاڪاڻ جو سنياسيءَ کي سچ وديا ڏوارا پدارٿن جي وگيان جو جيترو اتيءَ ڪرڻ جو جيترو وجهه ملي سگهندو آهي، اوترو ٻي ڪنهن آشرم واري کي نه ملي سگهندو آهي. پر جيڪو برهمچريه آشرم مان ئي سنياسي ٿيندو آهي، سو سڀني سکيا ڏيئي جيترو جڳت جو واڌارو ڪري سگهندو آهي، اوترو گرهستي يا وانپرستي آشرم ڪري پوءِ سنياس وٺڻ وارو نه ڪري سگهندو آهي.

پرشن:- سنياس وٺڻ ايشور جي آگيا جي ابتڙ آهي، ڇاڪاڻ جو ڀڳوان جو ارادو آهي ته ماڻهو وڌن. جيڪڏهن گرهست آشرم نه ڪندو ته ڪيئن سنتان ٿيندي ئي ڪانه. جڏهن سنياس آشرم ئي مکيه آهي ۽ سڀ منش ڪن ته منش جي پاڙ ئي پٽجي ويندي.

* برهمچاري ودياسنا جي ابهياس ۾، گرهستي گهر جي ڪمڪار ۾ ۽ وانپرستي تپسيا وغيره ۾ رڌل هوندا آهن.

ڏوارا سنگ جا ڏوش ۽ ٽاڏيان ڏوارا اٿيون جي سواءِ جي وروڌي ڳڻن يعني عرڪ، شوڪ ۽ آوڌيا وغيره جهڙو جي اوڳاڻن کي ختاتي ڇڏي. (١١) اهي ٽاڏيان ٻوڪ، جهڙڪي آڪيالي ۽ ٻوڪ کي ڏ جاڳندو مالهو ڏکياتيءَ سان سمجهي سگهندا آهن، ڇهڏڪي سکي ۽ اهيءَ ڏوارا تڏهن وڏن پداڙن ۾ پرميشور کي ونايڪ جاڳي ۽ پهچي آيا ۽ آتر ياهي پرميشور جي شڪتيءَ کي پهچي. (١٢) سڀني پراڻين سان وير ڇڏي اندرين جي پوڄن جو تياڳ ڪري. ويڊ الوساو جنسڻلي ۽ تمام ڪتن لب ڪري. عن سنساد ۾ وگھ مٿي ورڻ ڪمل سياسي تي عوڪش پد کي پائي ۽ پاڙاتي سگهندو آهي ۽ ڏ ڪو پيو. (١٣) جڏهن سياسي سڀني پاڙن يعني پداڙن ۽ سواوند خواهه ايا تي ڇڏي ڏيندو آهي ۽ سڀني پاهرين ۽ اندرين پاڙن کي پوڄ رکندو آهي تڏهن هن ڏيهه ۾ مرڻ بعد هميشه لاءِ سک پراپت ڪندو آهي. (١٤) اهيءَ ڪري برهمچارين، گرهستين ۽ والپرستين ۽ سنياسين کي ججالي ڏ همت پيان ڪمل ڏهن ڳڻن واري ڌرم تي هلڻ لاءِ چيو ڪن. (١٥) اهو ڌرم ڌرتي يعني سدا قدم رکڻ. ٻيو ڪشما يعني لنداء اسٽي، سانڃ اپان ڪاهي لاڀ ڏکن کي ۽ سهندو رهڻ. ٽيون دم يعني من کي سدا ڌرم ۾ هلائي ادرم کان روڪي ڇڏڻ يعني ادرم ڪرڻ جي اڇا به پيدا نه ٿئي. چوٿون استيم يعني چوريءَ کان پاسو ڪرڻ. چوري ڪرڻ ڇهڙو آهي [مالڪ جي] بنا آگيا يا ڇل ڪپٽ يا وشواس گهات جي وسيلي يا سنساري ليمن ۽ ويد جي آديش جي اُلٽ هلي پرائي مال کي هٿ ڪرڻ. اهيءَ کي ڇڏڻ جو نالو آهي ساهوڪاري. پنجون شوچ يعني پاڪ [موڪ، عصمت]، ڏو يعني [راڳ ۽ لقوص] ۽ پکشپات [پاسداري] کي ڇڏڻ سان اندر جي پوترتائي ۽ ٻاهريون ۽ پاڻي ۽ مٽيءَ سان ٻاهر جي صفائي رکڻ. ڇهون اندريه نگره يعني اندرين کي ادرم کان روڪي ڌرم ۾ هلائڻ. ستون ڌي يعني بڌيءَ کي ناس ڪندڙ نشيدار ۽ بين پدارٿن، ڏشٽن جي سنگ، آلس، بي پرواهي وغيره کي ڇڏي چڱن پداڙن کي پراپت ڪري، سنت پرشن جو سنگ ڪري ۽ يوگ ابياس بڌيءَ کي وڌائڻ. اٺون وديا يعني پرٿويءَ کان وٺي پرميشور تائين سڀني پداڙن جو ٺيڪ گيان ۽ مٿانئن پورو پورو لاڀ وٺڻ. [ٻيءَ طرح بيان ڪجي ٿو] سچ وديا يعني جهڙي آتما ۾ هجي سو من ۾ ۽ جهڙي من ۾ هجي سو واڻيءَ ۾ ۽ جهڙي واڻيءَ ۾ هجي سو ڪرمن ۾ آڻڻ [تنهن کي اوارڻ ڪرڻ] اهيءَ کان اُلٽ آهي اُوديا. ناون ستيم يعني جو پدارٿ جهڙو هجي، تنهن کي اهڙو ئي سمجهڻ، تنهن کي اهڙو ئي ورڻن ڪرڻ ۽ اهڙو ئي وهنوار ڪرڻ. ڏهون اڪروڌ يعني ڪاوڙ وغيره اوڳڻن کي ڇڏي شانتي وغيره ڳڻن کي پراپت ڪرڻ ڌرم جو لکشڻ آهي. هن ڏهن ڳڻن واري پکشپات کان رهت نياءَ سان پورو ڌرم سڀ چئني آشرمن وارا هلن ۽ اهيءَ ڌرم تي پاڻ ۾ هلن ۽ ٻين کي به اُپديش ڪري هلائڻ سنياسيءَ جو خاص ڌرم آهي. (١٦) اهيءَ ريت آهستي آهستي لڳڪ لاڳاپي جي سڀني اوڳڻن کي ڇڏي [موڪ شوڪ] آديءَ سڀني ڏوندن

ٽاڏيان ٻوڪ جو سڌون ڏرهو آهي. ڏاڙهيا جڏهن پڪي تي ويندي آهي ۽ ڇسڻ کولو وڌندا ڪنهن ... ڪندو آهي ۽ ... تي ... جو ... ڪندو آهي تڏهن ٽاڏيان جي سڌي ٿيندي آهي.

پرالبيءَ کي پهچڻ ۾ ڊڄي سڀ ڪجهه گهمندو رهي. (۵) اُتي وڃڻ کي آڏو جي واٽ کان روڪي وانگر [مونه] ۽ ٻئي پاسي [پوپر] کي جهڙي، سڀئي پرالبين سان لوئي لوئي ويو، موکش پراپت ڪرڻ جي جستجو کي ڇڏائي. (٦) ڪوئي ڏاڍو پرڪاش پوچڻ پوي، ته هو آشرم سان وڙاءُ ڪندي سڀني جيون کي هڪ جهڙو ۽ رشتي سان ڏسندي، ٻاڻ ڌرماڻا تي رهي ۽ انهن کي ڌرماتما هاڻ جو يقين ڪري ۽ دل ۾ لٽڪيو وڃي ته سونهي، ڪرمپال ۽ ڪوڙ وارو ڪنهن جي لڪائي ۾ ڏور ڪجو آهي، پر سڀني مڪتي وغيره پرالبين جي ٻالائي، ستيه اپديش ۽ وديا ڌوارا انهي ڪرڻ لاءِ سنياسيءَ جو ڪم نه ڏور آهي. (٧) پاڪائي جو، جيتوڻيڪ لباس وغيره جو ڪم ڪندي باهيءَ ۾ وجهڻ سان پاڻي نڪ ٿي پوندو اُهي، پر انهن [اُنهي] وجهڻ يا سنڌس لائي ڪجهڻ يا ٻڌڻ سان جل ڪٿا ڪونه ٿيندو آهي. (٨) انهيءَ ڪري پرالبڌ اهڙو اُتم پرمسنو جي پڪ سنياسيءَ کي گهرجي ته اوم ۽ اُن سان گڏ ستن * وياهرتين [وڏن نالن] سان ليڪر اُنوسار شڪتيءَ آهر پراڻايام ڪري، پر تن کان گهٽ ○ پراڻايام نه ڪري، ساڻوءَ جو ٽوئي وڏو تپ آهي. (٩) جنهن اُکيءَ ۾ ڌاتو ۽ ڳارڻ سان ڌاتن جي گندگي وغيره دور ٿي ويندي آهي، تنهن پراڻن جي روڪڻ سان من وغيره اندرين جا دوش دور ٿيندا آهن. (١٠) انهيءَ ڪري سنياسي لڳاتار پراڻايام سان اُتما، آڪرشڻ ۽ اندرين جا دوش، ٢ ڌارڻا ڌوارا پاپ ۽ ٿ پرتياهار

* ستن وياهرتيون ستن لوڪن جا نالا آهن——

١. لوڙ = جسم. ٢. پوءِ = سڪ روپ. ٣. تپوءِ = پوري پالڪ. ٤. مهر وڏو. ٥. جنهن = آئين ڪرڻ وارو. ٦. تپ = ساڻي جا اوڳڻ، اڻاڪاري ۽ ڏنڊ ڏيڻ وارو. ٧. ستيم = ستيه سروپ. اُنتاشي

○ پراڻايام = پراڻن جو وڌائڻ. هيءَ يوڳ جو چوٿون اُنڪ آهي ۽ جنهن ۾ ڪارڻ جو ٿيندو آهي- ١. باهرين، ساهه کي ٻاهر ڪڍي، اُنکي شڪتيءَ آهر ٻاهر روڪڻ. ٢. آڀينتر، تنهن ساهه کي زور سان اندر ڪڍي اُنکي شڪتيءَ آهر اندر روڪڻ. ٣. ستمڀ ورتي، ساهه جتي هجي اُتي اُنکي روڪي ڇڏڻ. ٤. باهيا ڀيتر اکشيپي، ٻاهر ساهه ويندو هجي ته ٻاهر وڃڻ ٻاهر ڪڍڻ ۽ اندر ايندو هجي ته وڃڻ اندر ڪڍڻ جي ڪوشش آهي ۽ وڌا اپياس کي ڪنهن ڪري سگهندا آهن. گرو سنجي ٻه پراڻايام ڪري سگهندا آهن ۽ ڪين ڪرڻ گهرجي، پر پراڻايام جي وڏي جڳي پرڪار جاڻي جو جي، تي سگهي ته ڪنهن اپياسيءَ کان سکجي، پراڻايام ڪرڻ سان ڪمزور ماڻهو نماڻين دور ڪري سگهيا آهن ۽ ٻاهر کي خوب مضبوط ۽ نروئي بنائي سگهيا آهن. پر پراڻايام لاءِ اهو ضروري آهي ته ماڻهو وشن کان پري رهي، شڌ هوا ۾ ڪڻو ڪري ۽ من ۾ ڏرڻ سنڪلپ وڪي ۽ ماس هواءِ لنبدار شين کان پاسو ڪري.

٢ ڌارڻا يوڳ جو ڇهون اُنڪ آهي، انهيءَ جي مطلب آهي چت کي شرير جي اندر ڪنهن هنڌ لڳائڻ.

ٿ پرتياهار يوڳ جو پنجون ڏاڪو آهي، انهيءَ جي معنيٰ آهي چت کي شرير جي اندر ڪنهن هڪ هنڌ لڳائڻ.

آشرم ۾ وڃڻ وارن جي منش ماتر لاءِ ڄاڻڻ جهڙي آهي. هو سنياسي جو ڌرم هيٺ ڏجي ٿو. آهي:-

दृष्टिपूतं न्यसेत्पादं वस्त्रपूतं जलं पिबेत् । सत्यपूतां वदेद्वाचं मनःपूतं समाचरेत् ॥ १ ॥
क्रुध्यन्तं न प्रतिक्रुध्येदाक्रुष्टः कुशलं वदेत् । सप्तद्वारावकीर्णां च न वाचमनृतां वदेत् ॥ २ ॥
अध्यात्मरतिरासीनो निरपेक्षो निरामिषः । आत्मनैव सहायेन सुखार्थी विचरेदिह ॥ ३ ॥
क्लृप्तकेशनखश्मश्रुः पात्री दण्डी कुसुम्भवान् । विचरेन्नियतो नित्यं सर्वभूतान्यपीडयन् ॥ ४ ॥
इन्द्रियाणां निरोधेन रागद्वेषक्षयेण च । अहिंसया च भूतानाममृतत्वाय कल्पते ॥ ५ ॥
दूषितोऽपि चरेद्धर्मं यत्र तत्राश्रमे रतः । समः सर्वेषु भूतेषु न लिङ्गं धर्मकारणम् ॥ ६ ॥
फलं कतकवृक्षस्य यद्यप्यम्बुप्रसादकम् । न नामग्रहणादेव तस्य वारि प्रसीदति ॥ ७ ॥
प्राणायामा ब्राह्मणस्य त्रयोऽपि विधिवत्कृताः । व्याहृतिप्रणवैर्युक्ता विज्ञेयं परमं तपः ॥ ८ ॥
दह्यन्ते ध्मायमानानां धातूनां हि यथा मलाः । तथेन्द्रियाणां दह्यन्ते दोषाः प्राणस्य निग्रहात् ॥ ९ ॥
प्राणायामैर्दहेद्दोषान् धारणाभिश्च किल्बिषम् । प्रत्याहारेण संसर्गान् ध्यानेनानीश्वरान् गुणान् ॥ १० ॥
उच्चावचेषु भूतेषु दुर्ज्ञेयामकृतात्मभिः । ध्यानयोगेन संपश्येद् गतिमस्यान्तरात्मनः ॥ ११ ॥
अहिंसयेन्द्रियासङ्गैर्वैदिकैश्चैव कर्मभिः । तपसश्चरणैश्चोग्रैः साधयन्तीह तत्पदम् ॥ १२ ॥
यदा भावेन भवति सर्वभावेषु निःस्पृहः । तदा सुखमवाप्नोति प्रेत्य चेह च शाश्वतम् ॥ १३ ॥
चतुर्भिरपि चैवैतैर्नित्यमाश्रमिभिर्द्विजैः । दशलक्षणको धर्मः सेवितव्यः प्रयत्नतः ॥ १४ ॥
धृतिः क्षमा दमोऽस्तेयं शौचमिन्द्रियनिग्रहः । धीर्विद्या सत्यमक्रोधो दशकं धर्मलक्षणम् ॥ १५ ॥
अनेन विधिना सर्वांस्त्यक्त्वा सङ्गाञ्छनैः शनैः । सर्वद्वन्द्वविनिर्मुक्तो ब्रह्मण्येवावतिष्ठते ॥ १६ ॥

मनु० अ० ६ (४६ । ४८ । ४९ । ५२ । ६० । ६६ । ६७ । ७० । ७२ । ७५ । ८० । ८१ । ९१ । ९२)

اُرٿ: (١) جڏهن سنياسي رستي ۾ هلي تڏهن هيٺ اکيون ڪري زمين کي ڏسي هلي، هميشه ڪپڙي سان ڇاڻي پاڻي پيئي، سدائين سچ ڳالهائي، هميشه من سان سوچي ويچاري سچائي کي سويڪار ڪري ۽ ڪوڙ کي تياڳ ڪري. (٢) جڏهن ڪٿي اُپديش يا سمواد وغيره جي وقت ڪو سنياسي سان ڪاوڙجي يا نندا ڪري ته سنياسي کي گهرجي ته پاڻ اُن تي ڪروڌ نه ڪري، پر سدا اُن جي ڀلائي لاءِ اُپديش ئي ڪري، وات، ٻه نڪ، ٻه اکيون ۽ ٻه ڪن جي * ستن دوارن ۾ پکڙيل آهي، ڪوڙي ڳالهه ڪڏهن به نه ڳالهائي. (٣) پنهنجي آتما ۽ پرماتما ۾ وشواس رکي، اُن جي سهائتا ڪان ٻئي ڪنهن جي مدد جي آس ڪان ڀاسو ڪري، آتما ئي دوارا ئي سک پراپت ڪرڻ جي چاهنا رکي، سنسار ۾ اُپديش ۽ وديا جي واڌاري لاءِ سدا پرچار ڪندو رهي. (٤) مٿي جا وار، ننهن، ڏاڙهي ۽ مڇون ڪترائي، سنڌر پاتر ۽ سوٽي ساٿ رکي، ڪپڙي وغيره ۾ رنگيل ڪپڙا پهري، آتما کي قابو ۾ رکي، ڪنهن به

* ستن دوارن جو مطلب ڪيان اُنهن ستن سوراخن دوارا پراپت ٿيل گيان آهي. ڪيان پراپت ڪرڻ جا اهي دوارا ٻي ڳالهه ڪو پرکي سگهجي ٿو. انهن ڪي پرکي ڪري پوءِ انهن ٽنگن مان اچي ٿو، تنهن ڪري جهڙي نموني وارين اُنهن ۾ پکڙيل يا ڦهليل آهي.

لي روپي سنسار ۾ [موٽي] ايندا آهن. مڪتيءَ کان سواءِ دک جو ناس ڪونہ ٿيندو آهي، ڇاڪاڻ تہ:-

न वै सशरीरस्य सतः प्रियाप्रिययोरपहतिरस्त्यशरीरं वाव सन्तं न प्रियाप्रिये स्पृशतः ॥

छान्दो० । प्र० ८ । खं० १२ ॥

ارٿ:- جيستائين ديهہ ڌاري آهي سو دک سک کان ڪڏهن بہ ڇُٽي نہ ٿو سگهندو آهي ۽ جيستائين ديهہ بنان جيو آتما شُڌ ٿي مڪتي اوسٿا ۾ پرميشور سان گڏ رهندو آهي، ان کي سنسارڪ سک دک ڪونہ ٿيندو آهي، انهيءَ ڪري:-

पुत्रैषणायाश्च वित्तैषणायाश्च लोकैषणायाश्च व्युत्थायाथ भिक्षाचर्यं चरन्ति ॥

शत० कां० १४ (प्र० ५ । ब्रा० २ । कं० १)

ارٿ:- سنياسي لوڪ، سنسار جي وڏائيءَ ۽ لاڀ، ڌن جي سک يا مان ۽ سنتان اولاد جي موهہ کان الڳ ٿي، ڀکيا تي گذران ڪري، رات ڏينهن مڪتيءَ جي سادنن ۾ رڌل رهندا آهن.

प्राजापत्यां निरूप्येष्टिं तस्यां सर्ववेदसं हुत्वा ब्राह्मणः प्रव्रजेत् ॥ १ ॥ यजुर्वेद ब्राह्मणे ।

प्राजापत्यां निरूप्येष्टिं सर्ववेदसदक्षिणाम् । आत्मन्यग्नीन्समारोप्य ब्राह्मणः प्रव्रजेद् गृहात् ॥ २ ॥

यो दत्त्वा सर्वभूतेभ्यः प्रव्रजत्यभयं गृहात् । तस्य तेजोमया लोका भवन्ति ब्रह्मवादिनः ॥ ३ ॥

मनु० (६ । ३८ । ३९).

جڳتي ۽ جوانيءَ جو تياڳ

ارٿ:- پرميشور کي پراپت ڪرڻ ارٿ، پرجاپتي يعني پرميشور جي پراپتيءَ لاءِ اشٽي ارٿات يگيہ ڪري انهن ۾ يگيوپويت [جنيو] ، شِکا وغيرہ نشانيون ڇڏي، آهوانيہ وغيرہ پنجن پرڪارن جي اگنين جي پراڻن، اپان، ويان، اُدان ۽ سمان پنجن پراڻن * کي سمجهي، گهر کان اُکري سنياسي ٿئي. (١ ۽ ٢) جيڪو سڀني پراڻي ماتر کي ابهہ دان ڏيئي [يعني ڪنهن کي ايذاءُ نہ ڏيئي] گهر ڇڏي سنياسي ٿئي ٿو، انهيءَ برهم واديءَ يعني پرميشور دوارا پرڪاشت ٿيل ويدن جي ڌرم ۽ ودياڻ جي اُپديش ڪندڙ سنياسيءَ کي پرڪاش ارٿات موکش جي سک سان سهڪاريل لوڪ پراپت ٿيندو آهي.

(٣) پرشن:- سنياسيءَ جو ڌرم ڪهڙو آهي؟

اُتر:- ڌرم جنهن جو مطلب آهي پکشپات ڇڏي نياءَ تي هلڻ، سچ کي هٿ ڪرڻ ۽ ڪوڙ کي ڇڏڻ، ويد ۾ ڏيکاريل پرميشور جي آگيا جو پالڻ، پر اُپڪار، سچ ڳالهائڻ وغيرہ گڻ سڀني

* ١. پراڻ اُهو جيون شڪتي آهي، جنهن جي دوارا هوا کي اندر ورجي. ٢. اپان جنهن دوارا هوا ٻاهر ڪڍجي، مل موتر ٻاهر ڪڍجي. ٣. ويان، اُها شڪتي جنهن دوارا رس ۽ رت ڊوڙ ڪرڻ ٿا جو پيٽ جي وچ ۾ آهي [Solar Sympathetic Force]. ٤. اُدان، اُها شڪتي جا ڳلي سان ڳراهہ کي ڇڪي هيٺ آڻي. ٥. سمان، دوارن گوشت نسن کي ڪم ڏيندو [Molormuscular Force].

ارٿ – جيڪو دراچار کان جدا نه ٿيو آهي، جنهن کي شانتي نه آهي، جو يوڳ نٿو ڪري، جنهن جي من کي سنتوش نه آهي سو سنياس وٺي به گيان دوارا ڀڳوان کي پراپت نٿو ڪري، انهيءَ ڪري:-

यच्छेद्वाङ्मनसी प्राज्ञस्तद्यच्छेज्ज्ञान आत्मनि । ज्ञानमात्मनि महति नियच्छेत्तद्यच्छेच्छान्त आत्मनि ॥
कठ० वल्ली ३ । मं० १३ ॥

[ڏاهو] سنياسي واڻيءَ ۽ من کي اڌرمن کان روڪي ڪن گيان ۽ آتما جي طرف لڳائي. انهيءَ گيان ۽ پنهنجي آتما کي پرماتما جي طرف لڳائي ۽ انهيءَ وگيان کي شانت سروپ آتما [پرماتما] ۾ استٿر ڪري.

परीक्ष्य लोकान् कर्मचितान् ब्राह्मणो निर्वेदमायान्नास्त्यकृतः कृतेन ।
तद्विज्ञानार्थं स गुरुमेवाभिगच्छेत् समित्पाणिः श्रोत्रियं ब्रह्मनिष्ठम् ॥ मुण्ड० । खं० २ । मं० १२ ॥

ارٿ – انهن جاتيءَ ڏسڻ ۾ ايندڙ سڀ سک ۽ پوڳ ڪرم سان پراپت ٿين ٿا، براهمڻ اهڙا سنياسي ويراڳ کي ڌارڻ ڪري، ڇاڪاڻ جو "اڪرت" پرماتما [ڪرم ۽ ڪرم جي ڦل کان الڳ پرماتما] "ڪرت" اولاد ذريعي ڪرمن دوارا پراپت نٿو ٿئي، انهيءَ ڪري ڪجهه ارپڻ واسطي هٿ ۾ کڻي ويدن جي ڄاڻندڙ ۽ پرميشور کي پراپت ڪيل گرو وٽ وگيان [آتمڪ گيان] جي پراپت ڪرڻ لاءِ وڃي ۽ اتي سڀ شڪ [ڇڏي ڏئي] ڇڏي. پر اهڙن [ڏيکاريلن] جو سنگ يڪدم ڇڏي ڏئي :-

अविद्यायामन्तरे वर्तमानाः स्वयं धीराः पण्डितम्मन्यमानाः ।
जङ्घन्यमानाः परियन्ति मूढा अन्धेनैव नीयमाना यथान्धाः ॥ १ ॥
अविद्यायां बहुधा वर्तमाना वयं कृतार्था इत्यभिमन्यन्ति बालाः ।
यत्कर्मिणो न प्रवेदयन्ति रागात् तेनातुराः क्षीणलोकाश्च्यवन्ते ॥ २ ॥ मुण्ड० । खं० २ । मं० ८-९ ॥

ارٿ – (١) جيڪي اوديا ۾ ڦاٿل پاڻ کي سياڻو ۽ پنڊت سمجهن ٿا، اهي نيچ گتيءَ کي پهچڻ وارا مورک، انڌن ڪي سهن ٿا جهڙي انڌي جي پٺيان هلندڙ انڌن جي دردشا ٿيندي آهي.
(٢) جي پاڻ کي ٻڌيءَ وارا گهڻو اوديا ۾ ڦاٿل لوڪ انهن سمجهي وٺنا آهن ته اسان جيون جي اديش کي پراپت ڪيو آهي سي وشيه لاءِ جيڪو من جي ذک ۾ نيچون ڏيکي رهيا آهن، ڇاڪاڻ ته انهيءَ اديش [پرپوڻه جي پراپتيءَ] کي رڳو ڪرم ڪاڻڍي لوڪ موه ۽ ممتا ۾ ڦاٿل نه ڄاڻي ٿي سگهندا آهن ۽ نه ٻين کي ٿي سمجهائي سگهندا آهن، انهيءَ ڪري:-

वेदान्तविज्ञानसुनिश्चितार्थाः संन्यासयोगाद्यतयः शुद्धसत्त्वाः ।
ते ब्रह्मलोकेषु परान्तकाले परामृताः परिमुच्यन्ति सर्वे ॥ मुण्ड० । खं० २ । मं० ६ ॥

ارٿ – جي ويدانت، اوڻس پرميشور سان لاڳاپو رکندڙ ويد منترن جي ارٿ جا ڄاڻندڙ، آچار ۾ پڪا ۽ سنياس يوڳ دوارا شدڌ ۽ جنهن اوجل ساڌو ٿيندا آهن، سي ئي ڀرمشور ۾ مڪتيءَ جي سک کي پراپت ڪري، اتي ئي ٿي، سک جي مدي پوري ٿيڻ

ڀڪ (ڀڪيا) تي گذارو ڪري.

तपःश्रद्धे ये ह्युपवसन्त्यरण्ये शान्ता विद्वांसो भैक्ष्यचर्यां चरन्तः । सूर्यद्वारेण ते विरजाः प्रयान्ति यत्रामृतः स पुरुषो ह्यव्ययात्मा ॥ मुं० २। ११॥

ارٿ — اهي شانت وديوان لوڪ جي بن ۾ تپ ۽ ڌرم جو انوشٺان ڪندا ۽ سچ ۾ شردا رکي، ڀڪشا تي گذارو ڪري، جهنگل ۾ رهندا آهن، سي اناشي، پورڻ پرش، هاني لاڀ کان آجو، جو پرماتما آهي، تنهن کي ڪرم شڪ ٿي، پراڻن دوارا پراپت ڪري آنند پائيندا آهن.

अभ्यादधामि समिधमग्ने व्रतपते त्वयि । व्रतञ्च श्रद्धां चोपैमीन्धे त्वा दीक्षितो अहम् ॥

यजु० अध्याय २०। मं० २४॥

ارٿ — وانپرستيءَ کي گهرجي ته هو اگني هوم ڪري ۽ ديڪشا پائي، ورت ڌاري سچ ۾ شردا [پورڻ اشرڌا] کي پالڻ جي چاهنا ڪري. هتي پرڪارن جي اپ، ستسنگ، يوگ اڀياس ۽ سچ ويچارن دوارا گيان ۽ پوترتائي پراپت ڪري ۽ پوءِ جڏهن سنياسي ٿيڻ جي اڇا اٿس ته استريءَ کي پٽ وٽ موڪلي سنياس وٺي. ٿوري ٿي پراڻستا جي وڌي پوري ٿي.

سنياس جي وڌي

वनेषु च विहृत्यैवं तृतीयं भागमायुषः । चतुर्थमायुषो भागं त्यक्त्वा सङ्गान् परिव्रजेत् ॥ मनु० ६। ३३॥

ارٿ — اهڙيءَ پرڪار آرڻيا جو ٽيون ڀاڱو يعني پنجاهن کان پنجهتر ورهين تائين بن ۾ رهي، آيوءَ جي چوٿين ڀاڱي ۾ سڀ لاڳاپا لاهي ڇڏي ورات يعني سنياسي ٿئي. پرشن — گرهستاشرم ۽ وانپرست آشرم ڌارڻ نه ڪري سنياسي ٿئي ته اُن کي پاپ لڳندو آهي يا نه؟ اتر — لڳندو به آهي، نه به لڳندو آهي. پرشن — اهي به ڳالهيون ڇو ٿا ڪريو؟ اتر — اهي ڳالهيون ڪين آهن، جو نه ٻالڪ اوستا ۾ وواهه ڪري [پرڪ جهڙو] وشين ۾ ڦاسي سو مها پاپي ۽ جيڪو نه ڦاسي سو وڏو پنيه آتما ۽ ستپرش آهي.

ههڙيون براهمڻ گرنٿ جو وچن آهي —

यदहरेव विरजेत्तदहरेव प्रव्रजेद्वनाद्वा गृहाद्वा ब्रह्मचर्यादेव प्रव्रजेत् ॥ ये ब्राह्मण ग्रन्थ के वचन हैं ॥

ارٿ — جنهن ڏينهن وئراڳ اچي، انهيءَ ڏينهن گهر يا بن [يا برهمچريه] مان سنياس وٺي وڃي. اهريالين سنياس کي ڏاکڙ ڏاکڙو ڪري پهرين جو لوڙو ڏيکاريو ويو، پهرئين نيارو يعني وانپرست ڌارڻ نه ڪري گرهست مان ئي سنياس گرهڻ ڪري، ۽ ٽيون لوڙو هيءَ آهي ته جيڪو پورڻ وديوان، اندرين کي جيتيندڙ، وشيه واسنائن کان نيارو، پروپڪار ڪرڻ جي اڇا رکندڙ هجي، سو برهمچريه آشرم مان ئي سنياس وٺي، ويدن ۾ به — اهڙن ويچن مان سنياس جي وڌي ملي ٿي. يٿا — यतयः ब्राह्मणस्य विजानतः

नाविरतो दुश्चरितान्नाशान्तो नासमाहितः । नाशान्तमानसो वापि प्रज्ञानेनैनमाप्नुयात् ॥

कठ० वल्ली २। मं० २३॥

ओ३म्

پنجون سملاس

وانپرست ۽ سنياس جي وڌيءَ جو ورنن

ब्रह्मचर्याश्रमं समाप्य गृही भवेत् गृही भूत्वा वनी भवेद्वनी भूत्वा प्रव्रजेत्॥ शत० कां० १४॥

وانپرست جو سمو –

एवं गृहाश्रमे स्थित्वा विधिवत्स्नातको द्विजः। वने वसेत्तु नियतो यथावद्विजितेन्द्रियः॥ १॥
गृहस्थस्तु यदा पश्येद्वलीपलितमात्मनः। अपत्यस्यैव चापत्यं तदारण्यं समाश्रयेत्॥ २॥
संत्यज्य ग्राम्यमाहारं सर्वं चैव परिच्छदम्। पुत्रेषु भार्यां निःक्षिप्य वनं गच्छेत्सहैव वा॥ ३॥
अग्निहोत्रं समादाय गृह्यं चाग्निपरिच्छदम्। ग्रामादरण्यं निःसृत्य निवसेन्नियतेन्द्रियः॥ ४॥
मुन्यन्नैर्विविधैर्मेध्यैः शाकमूलफलेन वा। एतानेव महायज्ञान्निर्वपेद्विधिपूर्वकम्॥ ५॥ मनु० (६।१-५)

ارٿ:- منش کي گهرجي ته برهمچريه آشرم کي پورو ڪري، گرهستي ٿئي ۽ پوءِ وانپرستي ٿي، سنياسي ٿئي. هيءَ ترتيب يعني آشرمن جو نيم آهي.

ارٿ:- (۱) اهڙيءَ ريت سناتڪ [جنهن برهمچريه سان پوري ڳالهه ڪري سان پوري آڻي وڌي هجي] يعني برهمچريه ڪاليوهه گرهستي ۾ رهندڙ دوج ڄاڻيل ڪري ۽ ونش گرهست ۾ رهي پڪو نيم ڪري اندرين کي جيتي ونهي ۾ رهي. (۲) جڏهن گرهستيءَ جي مٿي جا وار اڇا ۽ چمڙي ڍري ٿي وڃي ۽ پوٽو به پيدا ٿئي، تڏهن [ضرور] ٻن ۾ وڃي رهي. (۳) شهر ۽ ڳوٺ جا سڀ کاڌا ۽ ٻوڙ جا سڀ وسئر ڇڏي، استريءَ کي يا پٽن وٽ ڇڏي يا پاڻ سان وٺي ٻن ۾ اواس ڪري. (۴) سانگوپانگ يعني ويد ۽ اپانگ، اگني هوتر جو سمورو سامان ساڻ کڻي ڳوٺ کان نڪري اندرين کي وس ۾ ڪري ۽ رهي جهنگل ۾ واسو ڪري. (۵) ڪيترن ڪاٺن جا ساما (ساما) وغيره آڻي سدا سادا سائو مول ڦول مکڻ وغيره سان اڳيئي ورتي لڳ پنج يگ ڪري ۽ ان سان تي اتٿن جي سيوا ۽ پنهنجو نرواهه ڪري.

स्वाध्याये नित्ययुक्तः स्याद्दान्तो मैत्रः समाहितः। दाता नित्यमनादाता सर्वभूतानुकम्पकः॥ १॥
अप्रयत्नः सुखार्थेषु ब्रह्मचारी धराशयः। शरणेष्वममश्चैव वृक्षमूलनिकेतनः॥ २॥ (मनु० ६।८।२६)

ارٿ:- (۱) سوادياءِ ڪري يعني سدا پڙهي ۽ پاڙهي، من کي وس ۾ رکي، سڀني سان پريم ڪندي، اندرين کي جيتي، وديا ڏيندو ۽ دان ڪري، ديالو ٿئي، ڪنهن کان ڪا شيء نه وٺي، سدائين اهڙيءَ ريت رهي. (۲) شرير جي سک لاءِ گهڻو يتن نه ڪري ۽ برهمچاري [رهي] يعني ڌڪ ۾ پنهنجي پتني سان سهواس نه ڪري، ڌرتيءَ تي سمهي، پنهنجي آسري لاءِ رهڻ [گهر ٺاهي] ۽ پنهنجي ملڪيت ۾ ممتا نه رکي، وڻ جي

مفصل آهي . نيوگ وشيه جي هڪ ئي پرمان بابت هيٺيون لکڻي آهي :- پهريون آهي پربهي سوڪت جو پرمان (رگويد منڊل ١٠ . سوڪت ٩٠ . منتر ١٠) ڪي جهڙي طرح ته پرش پهري پاءُ ۽ ٽي پاءُ آهن. ٽي پاءُ ڪي وواه لاءِ جهڙي ليپ پاءُ اظهار ٿو ڪري . جهڙي ٿو ته "آليمدهه اتهن ٿي ۽ ٿي پر مان اهڙو بابت ڪور ڪنديس." هاڻي هن مطلب ڪنهن سان وڌيڪ دوش ٿو اچي . يعني ته ويد موجب ڪنهن زماني ۾ پاءُ ٽي جو به وواه ڪيندو هو . هڪ ڀيڪش ۾ ٻير ليمسويه جو ڳالهه آهي ۽ ليڪن پڪش ۾ پير ڏيهن جو ۽ پيمي راسه جو ڳالهه آهي . انهيءَ مراد مان اهو نتيجو ٿو نڪري ته جهڙي رات ۽ ڏينهن جدا جدا ڳڻي وڃي ڪري هڪ ٻئي سان گڏ رهي نٿا سگهن، تهڙي آهي ڳالهه ۾ وواه نه ڪئين، جنهن ڪري ڪرم جدا جدا ڪهڙن ۽ جيڪڏهن ٻئي سمعان ليڪن ڪرڻ جي شڪتي نه رکندو هجي ۽ ٻئي رکندي هجي ته ٻئي هڪ ئي نيوگم ڪرڻ جي اگها ڏي . هن اوٿ جي پهراڻيءَ ۾ ٻه ثبوت آهن:- (١) "پهو پتي" آهي لفظ ڏيکاري ٿو ته ڳالهه وارو پهريون ئي آهي. (٢) استريءَ کي "سيگهي" شبد ڏورايا ڪوليو ويو آهي . اهو ته پرٿل استريءَ کي سنڌس ڪئي جهڙي سگهي ٿو ۽ ته پاءُ پٽ ڪئي، (٣) ٽئين منتر ۾ "ويوءِ ڏيڻ جي نوگهه" اهي لفظ ڏيکارين ٿا ته جهڙي وارو ڀاڳ اها شڪتي ڪال رکندڙ آهي. اهو منتر جنهن بابت مٿي آهي سو آهي رگويد جي ١٠ منڊل جي ٨٥ سوڪت جو ٤٥ منتر. اهو منتر وواه ۽ نيوگ ٻنهي سان لڳي سگهي ٿو ۽ رشي ديانند اتهن ڪم آهي، اهي ويچار تاوا ماڻهو اهو رڳو وواه ۾ لڳائيندا آهن. پر سوامي ديانند "يارهون پتي ڪر" انهن لفظن مان يارهن ڳالهين جيڪا نيوگ جي سنڌ ڪئي آهي، انهن ڳالهه ويد جي ٻين منترن جي ڪس پهلي آهي . جهڙيءَ طرح اٿروويد ١٤-٢-١٨، ۽ اٿروويد ١٨-٣-١ (ٿادي منترن جو. "اڌيهي" شبد ته سواميءَ جي اوٿ ڏانهن اشارو ڪري ٿو. جاهڪ ته "ويوپدان" لفظ دوبارا ٿو وولي اچي ڏيندو؟ (ان ڏانهن ٿي اشارو ڪيو ويو آهي. اهڙيءَ ريت "سومه پرٿو" واري منتر جو جيڪو اوٿ رشي ديانند ڪيو آهي تنهنجي ٻنهي ٻڌان ايندڙ ٻين منترن ڏورايا ٿي ٿي . ۾ جيڪڏهن سڀاڻين وارو آرٿ وٺجي ته به ڪالهه اهو ٿو نڪري ته سيڪا استري پرش سان وواه ڪرڻ کان اڳ سوم، گنڌرو ۽ اگني ديوتا سان وواه ڪري ٿي . هن رشي بابت جيڪي وڌيڪ ويچار ڪرڻو هجي سي "ڀاسڪر پرڪاش"، "نيوگ پرمان"، "نيوگ ڪي موجد کون ٿي"، ٻيو وڌيڪ ليکڪ جي "ڪليات" وغيره ڪتابن کي ڏسو.

وڌيڪ نوٽ:- رشي ديانند ڏيکاريو آهي ته براهمڻ جو پٽ جيڪڏهن براهمڻ جا ڳڻ رکندڙ نه هجي ته اهو جي ڪنهن ورڻ واري کي ڏجي ۽ براهمڻ کي اهو پٽ براهمڻ ڳڻن وارو ڏجي وغيره. ڪي ڪي ياڪر انهيءَ بابت ويد جو پرمان جي گهر ڪندا آهن. * اٿروويد ۾ واڪ سڀا جهڙي ٿي "جنهن کي وڏي ڪهڙي مان براهمڻ رشي، وغيره ڏڪري ڏيان ٿي."

* ان کي هيٺيون پرمان ڏٺو گهرجي -
यङ्कामये तन्त मुग्रं कृणोमि तं ब्राह्मणं तमृषिं तं सुमेधाम् ॥

سالمت وند ۽ شاسترن جي ابتڪول آهي . اٿرووين ڪانڊ ١٩، انواڪ ٧، منتر ٣ ۽ ڪاٺڪ وگوبند منڊل ٧، سوڪت ٤١، منتر ١، ڪانڊ ٥، ٻالمن ۽ ملو سمرتي ادياءِ ٣، شلوڪ ٣٠-١ سوامي ءَ جي سڌالت جي پشتي ڪن ٿا، جن ويد منترن ۾ مسئلا جو بيان آيو آهي، ان مان جهيترن ۾ آڳتي هونو جو ۽ وڌن آهي .

موقڪ شراڌ :- رشي دياننڊ سڌالت وسيد ۾ مرتڪ شراڌ جي ديد ڪيو، هن ٿورن سان اها ڳالهه ستيارٿ پرڪاش جي چوٿين سملاس ۾ ڏني آهي، ۽ اهي هونديءَ ۽ هن ڳالهه بابت اڄ سور ۽ شاسترارٿ ٿيندو رهي ٿو . پر رشي دياننڊ جي هولن لکيءَ جو اهو اثر آهي جو هندستان جي لائن آبو پنهنجي لکيل پارت ورشيو اتهاس واري پسنڪ ۾ لکيو آهي ته "شراڌ هڪ اهڙو ۽ ولگياڻڪ ڳالهه آهي، ۽ براهمڻ اڪي سيهر ۽ پوري ڪري سمجهن ٿا" هن مهاشه گيا شراڌ جو ۽ ساکيو اوهت ڏنو آهي جيڪو سوامي دياننڊ وگوبند آدي پاٺه پوسڪا ۽ ستيارٿ پرڪاش جي ١١ سملاس ۾ ڪيو آهي . رشيءَ جيڪو شراڌ جو اوهت ڪيو آهي سو هڪ عجيب آهي . روايتي طرح جڪري چوي ته شراڌ جو ارٿ آپهنجي شردا ڪرڻ بيان آهي . جي سڀا براهمڻ ديش آيڪاويءَ، لياڻي ۽ لهسري آهن، جهڙيءَ طرح آهو ولنديه خاص ڪري آهي ۽ ٺديم جي . ٿهيءَ ڪوڄيا ۾ لکيل آهن يا آهي ودوان جي لهن لهن سمجهن وغيره جهڙي ڪوجها جي ڪم ۾ وڏيل آهن . هن ارٿ ولڏ ڪري جتي براهمڻن جو ڪٿاڻ ٿيندو، آتي ديش جو پنا آيڪاو ليندو . هن ڳالهه بابت ڏنڪ وستاو سان جهڙيڪي ڏسڻو هجي سو شري پنڊت شو شنڪر ڪاويه تيرٿ جو هن وشه بابت پسنڪ لکو مان ڪري .

٢. پرماڻن بابت

رشي دياننڊ پرماڻ گهڻو ڪري زباني لکائيندو هو . ستيارٿ پرڪاش لکڻ وقت جو پسنڪ ڪو ڏسندو هو، پرڪارن ۽ سملاس ۾ ڏنڪي لهاءِ تي براهڻ هئي . اهي ڪري ڪٿي ڪٿي پرماڻن ۾ ڀاڱت پيدا آهي . پر اهو بابت پيدا ٿيڻ ڪو ٿين جاءِ تي آهي . هڪڙو اهڙو بابت پيدا جو ٿين سملاس ۾ ڏنڻ ۾ اچي ٿو . پرماڻ هيءُ آهي :-

परोक्ष प्रिया हि देवाः प्रत्यक्षद्विषः ॥ शतपथ ॥

هن تي ته شڪائون آهن . پهرين ته شتپٿ ۾ هي ڪونه آهي، جو ٺاهر آهي . پر هي گوپٿ ۾ ضرور موجود آهي ۽ شتپٿ ۾ ته آهيءَ پاڙ وارو "परोक्ष कामा हि देवाः" موجود آهي . تي سگهي ٿو ته رشي دياننڊ "گوپٿ" جي بدران "شتپٿ" جهي ونبو هجي يا بلڪل واري ٻرو ته سمجهه هجي . پر اهو اعتراض بلڪل روايتي آهي . ٻي شڪا اها آهي ته هيءُ پرماڻ وواه جي سمبنڌ جو ته آهي، تنهن هوندي به رشي دياننڊ وواه ۾ جو لڳايو ؟

آخر ڪيائو ڪولد اليس ۾ وڳو پرماڻ ڏنو اليس ته جنن ونر اڳ ڏنيءَ ۽ سعود سان پيار ڪندا آهن، تن وواه پر الدوين زرلي ديوتا ڏور وارو ڪنيا کي پسند ڪندو آهي .

٣. آريڪ بابت ويچار

رشي دياننڊ ستيارٿ پرڪاش جهڙي چوٿين سملاس ۾ جيڪي پرماڻ ڏنا آهن تن مان ڪيترن جي ارٿ بابت شنڪي بابر جنڪارن ڪيا آهن، انهن سڀني پرماڻن بابت هت اڪو

ڪي ٿا، ڇو ته ڪنهن به ماڻهو اڄرا وڏي ويندا جو انهن ۾ ذات ۽ ڄاڻ نه مڪمل ٿي سگهندو. سندن انهيءَ دليل جي جواب ۾ هيٺيان ويچار آهن:-

١. مسٽر مالٿس جهڙن اهڙو ويچار سمجهايو آهي ته جيڪو ڪنهن سنسار جي سڀني ڏيهن ۽ وقتن جي ويچار ڪري ڪيو هو، مسٽر ڊارون جي انهيءَ ورتي جي حالت کي ڏسي ڪري پهرين اها انومان ڪيو. ٢. انهيءَ کان ته اهو ٺهيو آهي. انهن کان مڇون جي حد اولاد پيدا ڪندڙ پيڙهيون آهن، مگر سمنڊ اهڙا مڇن سان ڪرڻ پوڻو آهي ۽ ڪهڙي ڪين ٻرانهن کي هٿ ٻوٽي نه حيوان سان ٻڌجي وڃي آهي. ٣. منش ۾ ورڌيون شڪتيون آهن ۽ هو انهن ويچارن ذريعي ڪاڏي به ساهن وڌائي سگهي ٿو. ساڳيو ريتي جو تعداد اڄ ڏينهن ڏينهن حالت ۾ هڪ ماڻهوءَ کي ڏيڍ ڀيرا هيٺين سگهي، سو انهن کان وڏيري سگهي ٿو، جو ڏهن ويهن يا جالهن کي ته ڀلي سگهي ٿو. ٤. پرميشور سڀني کان وڌيڪ سياڻو آهي ۽ جيڪڏهن منش سنتان جي ضرورت دنيا ۾ نه هجي ها ته هو منش ڄائي ها. ڊارون جي وچار به انهيءَ پرڪار جي ڪري ٿو. ويد شاسترن جي انهيءَ ڪٿن جو اهو آهي ته ڏهن کان وڌيڪ سنتان ڪنهن به حالت ۾ پيدا ڪرڻ نه کپي.

ورڻ ويوستا:- ورڻ چار آهن: براهمڻ، ڪشتري، ويش ۽ شودر. انهيءَ اندر ڀاڱي جي ورڻ جو سنتان جي رکيل آهي، جنهن جي ذڪر جو اهو ويچار آهي ته ورڻ جنم تي آهن، يعني براهمڻ جو پٽ هر حالت ۾ براهمڻ ٿيندو، رشي دياننڊ جو ويچار آهي ته جهڙو جنهن جو گڻ، ڪرم ۽ سڀاءُ هوندو، سو تهڙو ٿيندو، يعني جيڪڏهن براهمڻ جو پٽ شودر جهڙو ڪم ڪندو ته اهو شودر سمجهيو ويندو، اهڙيءَ ريت شودر جيڪڏهن براهمڻ جهڙا گڻ ڪرم پاليندو ته سو انهيءَ اعتبار ڪندو ته اهو براهمڻ سمجهيو ويندو. رشي دياننڊ جو سدانت پڪو آهي. انهيءَ جي پٺڀرائي لاءِ هيٺيان ڪتابن مان حوالا ڏجن ٿا:-

١. مهاڀارت شانتي پرو، ڀرگو ڀاردواج سمواد، ادڌياءِ ١٨٩

٢. مهاڀارت انوشاسن پرو ادڌياءِ ١٣٠.

٣. مهاڀارت ون پرو يکش يڌشٽر سمواد ادڌياءِ ٣١٢.

٤. مهاڀارت ڀيشم يڌشٽر سمواد ادڌياءِ ١٨٠.

٥. وجر سوچڪو اپنشد.

٦. ڀوشيه پراڻ ادڌياءِ ٤٠ کان ٤٦ تائين.

٧. ڀڳوت گيتا ۾ شري ڪرشن چند آنند ڪند لکن ٿا ته مون چار ورڻ گڻ، ڪرم ۽ سڀاءُ جي آڌار تي ٺاهيا آهن.

سنڌيا، اگني هوتر وغيره:- ڪي ڪي ماڻهو سوامي دياننڊ جي ٻڌايل ان ورڻن جي سنڌيا تي شڪ ڪندا آهن ته سوامي دياننڊ جن جيڪي لکيو آهي، سو بلڪل سرشٽي نيم ۽ منش جي بدي مطابق آهي. سوير ۽ شام جو منش کي ڪان واندو ٿيندو آهي ۽ من ۾ ڏيان ڪرڻ جو ويچار ڪنهن انهن وقتن تي پيدا ٿيندو آهي. سوامي جن جو ٻڌايل

گريادان وڏيءَ جو ڪي عدد ڪولي ورلي ڪيو آهي. انهيءَ لي ڪيترا آدمي شڪايتون ڪندا آهن، جي شڪايتون ان قسم جون آهن:-

ڀيرو ٻيو ته اهڙو ڪليل بيان ڪرڻ پيدا ڪندڙ آهي. ٻيو ته انهيءَ لاءِ ويد وغيره جا پرماڻ ڪهڙا آهن؟ انهن لاءِ جواب هي آهي ته اتهوي لوڪ، ڊاڪٽر ۽ سڌارڪ اڄ اها ڳالهه چڱيءَ طرح محسوس ڪري چڪا آهن ته هن وديا جو پرچار نوجوانن ۽ ديش جي ڀلي لاءِ بلڪل ضروري آهي. انهيءَ ڪري وڏيون وڏيون لوان ڪرڻ هن وشيه تي لکي رهيا آهن. پرماڻ هن ڳالهه بابت تمام گهڻا آهن. ويد ۾ ته سوين جايون آهن جن ۾ هن وشيه جو بيان آهي. يجرويد ادهياءِ ١٩، منتر ٧٦؛ اٿرووير ڪانڊ ١٤، سوڪت ٢ جا منتر ٣٧ ۽ ٣٨ سوامي جي جي ليک ڪي پهتي ڏين ٿا. اهي شبد جي رشي دياننند "سمهن جي ساهوڻ سمهن" لکيا آهن، سي عربهو برهمچاري آشرم جي هڪ شرليءَ جو ترجمو آهن. پڇاڙي ۾ اهي ساڳيا شبد شتپٿ براهمڻ جي ڪانڊ ١٤ جي الواڪ ٩ ۽ پرپاٺڪ ٧ آهمڪ ٣ ڪانڊڪا ١٠ ۾ موجود ڏنل آهن. ساڳيو پاڻ چرڪ جي شرار استان جي ٨ ادهياءِ جي سوترن ۾ خاص ڪري ٧ سوتر ۾ ڏيکاريل آهن.

ڏهه پڇو:- سنسڪرت ڪوشن ۾ ۽ ٻين عقل ونڊ ۽ شاسترن ۾ ڏهن پترن پيدا ٿيڻ جون برانتائون موجود آهن. انهيءَ ڳالهه تي ۽ شڪايتون ڪري ۾ ايندڙون آهن- ڀيرا ٻين ته ڏهن پترن جو ۽ شڪايتون جو ڪهڙو؟ انهيءَ جو جواب اهو آهي ته پتر شبد سنسڪرت جي لاءِ ڪم آندل آهي ۽ ته ڏکر لو ٻار لاءِ، ويد ۾ تڏ پاڻ لاءِ "پهاڻ پتر" ۽ ڌيءَ لاءِ "سوم پتر" ڪم ۾ آيل آهي. ٻي شڪايت انهيءَ ڳالهه تي آهي ته اتري گهڻي سنتان ڏک جو ڪارڻ ٿيندي. انهيءَ اعتراض تي ڏاڍو زور ڏنو ويو آهي ته اهي ڏيکاريو ويو آهي ته جيڪي سنتان جي پيدائش گهٽ ته ڪئي ويندي ته انهن قسمن ونيا ۾ ... ٿي پوندو. انهيءَ ڪري ڪڏهن گهڻي پيدائش ماڻهو ۽ سبذن پوندا. سنتان جي پيداوار جي ڪارڻ جا گهڻائي رستا ڪري رهيا آهن. انهن هنرن ۽ اپاوَن ٿي ڪم آڻڻ جو سبب سنسار جو تمام گهڻو نقصان ٿي رهيو آهي، جهڙوڪ:-

(١) استري ۽ پرش ٻنهي جي صحت کي نقصان پهچي ٿو. (٢) گهڻو ڪري اهي سمورا طريقا بيڪار ٿيندا آهن ۽ سنتان پيدا ٿي پوندي آهي، پر انهيءَ حالت ۾ جيڪا سنتان پيدا ٿئي ٿي سا سڀاويڪ طور ڪمزور ٿي ٿي. (٣) ٻيو ته ماڻهو گهٽجي ٿو ۽ اهو آنند جو ماڻ ٻيءَ ڪي سنتان جي ڏسڻ سان ٿيو گهرجي سو ٿي ٿو. (٤) چالاڪيءَ ته اهي ويچار گهڻو ڪري پڙهيل ڳڙهيل ۽ شاهوڪارن ۾ ڦهليل آهن، نتيجو اهو ٿو ٿئي جو اوچ ڪلن ۾ سنتان جي اڳي گهٽجي رهي آهي ۽ ٻئي طرف گهٽ درجي وارن جي اولاد گهڻي ٿي ٿئي. يعني معشاعي دن ڏين وڌي ٿي. وڏيڪ گهٽجندي ۽ سندس اوستا ٿي ٻهوندي. (٥) انهيءَ حال ڪري آچار ۽ وڏيڪ گهٽجندو ٿو ۽ ڪام ترشنا ڏانهن آنهن ماڻهن جي رجحان وڌندڙ ٿي رهي.

ٻوڙهن جي جيڪا اها ضد آهي انهن لاءِ هو اهو دليل ڏيندا آهن ته جيڪڏهن جسم

۱۸ ۽ ۱۹ شلوڪ پڙهن ويچار جي پختي ڪئي آهي. ڏيکاريل آهي ته پرديس ويل جي پرڻيل ۸ ورهه ۽ ٻنا سنتان عقل جي اوسيا پر ۴، ڪنواري ۶ ورهه ۽ ٻنا اولاد جي حالت پر ۵ ورهه، وتش جي استري ٻچن واري ۳ ورهه ۽ ٻنا اولاد واري ۲ ورهه ترسي پوءِ ٻيو نيوڳ ڪري.

پارٿين ڀڳي:- رشي دياند جو ويچار آهي ته جيڪو مڙس زهر جو پڪس آهي سو وواهه ڪري لي ته، ٻئي ڏوجهي پر وواهه ڪري؛ جوڙي مان جيڪا مري وڃي ته باقي ٻچيل برهمچاري وڃي؛ جيڪڏهن هڪ وارو اولاد جي ضرورت آهي ته گود پر پاڙ ولي، آهن ته ان ٻي سگهي ته نيوڳ ڪري. هيڪڙو تي نيوڳ ڪري لهڻ آهي. پر هي مڙس ٻهجي سياه ڪري ولڏيڪ ڪري ته ڏهن ٻارن کان وڌيڪ سنتان پيدا نه ڪري؛ ۽ هي هر واري جدا جدا نيوڳ ڪرڻو پوي ته ڪل ڏهه نيوڳ جا پٽ ٿيا؛ ڀيرپون ڀڳي سڄو ڄڄر ٻڌي آهي، جو لي ڪرهست روپ بگهه جو پرما آهي، جنهن کي آگرو ويد پرتيوط ڪري ڪوٺيو آهي ۽ جنهن جي ملاوٽ پر ٻين کي آپرتيوط ڪري سڏيو آهي، تنهن کي ملائي ٿيا پارهن. اڳين نه آهي ته جيو پارهن نيوڳ ڪرڻ جيوروڪي آهن، يا ساڳي وقت استري ڏهه کان وڌيڪ ٻچي ڪري. اوجتي هن ڳالهه کي نه سمجهي گهڻي غلط فهمي ڦهلائي وڌا آهن.

٦. اٺين قسمن جا وواهه:- رشي دياند مهاراج، منوءَ سمرتيءَ پر ٻين اڳين پرڪارن جي وواهن جو بيان ڪيو آهي، جنهن پاپت ته ماڻهن جي من پر گهڻي شڪايون پيدا ٿينديون آهن؛ پر اها سڏڪيا مڙس جي جدا جدا سياه کي ويچار پر رکي مقرر ڪئي ويئي آهي. ويد پر جدا جدا ڄاڻن لي اٺين قسمن جي ماڻهن جو بيان آيو آهي؛ جيئن ڪ رشي، ديو، ساڌو، مڙس، اسر، ديو، راڪشس ۽ پشاچ. جوتين جو ورڻ ڪندي مڙهه مهراج مڙس جي جوڻين پر اٺن پرڪارن جا مڙس ڏيکاريا آهن، هيڪڙا ۽ ٻيا ڪمو ڪڻي يا آڙ ڪمو ڪڻي، تن پرڪارن جا وچولي ۽ ٽن پرڪارن جا ستوگڻي. ڊاڪٽر جنگسن سڀ قسمن جا مڙس ۽ سڀئي قسمن جا وواهه ڏيکاريا آهن، جڏهن مڙس سوشتيءَ پر پاڻس پاڻس جا ماڻهو آهن تڏهن سڀاوڪ وانگر ۽ پشاچ وواهه جهڙا ڪڏا ڪرم ڪندا. اوس ٿي ٿيندا. اهي ڪرمن مان جيڪا سنتان پيدا ٿئي سا ڪهڙاڻهن وهي؟ جي اهين ڪرمن کي وواهه ڪري نه مڃيو ته سنتان رلي وانگي يا مري ويندي پر جي نه نه مري، ته مڙس سدائين ڪارڻن جو ٽڪر اڪو وڃدو، پارن کي لوڪ وڃاري ٻار ڪري سمجهندا، انهن جي جيوت زهر ٿي پوندي. ائين ڪري دنيا جي سڀني ماڻهن جو رواج آهي ته مڙهه پرڻين کي ڪلنڪ کان بچائين ۽ سنتان رکيا جا بوجهه ڪنهن پيدا ڪندڙن جي مٿان وجهن. استريءَ جاتيءَ جو ٻه الهيءَ ڳالهه پر ڌيان ڏيڻ گهرجي. ويرڌستيءَ سان پوڳ ڪيل ڪنيا کي جيڪڏهن آن جي پوڳيندڙ جي سورت لڳ ڪيو ويندو ته پوءِ شايد ٻيا ٻه هن کي ڏکڻ لاءِ تيار نه ٿين. هن مان صاف ظاهر آهي ته اٺين وواهن جو ليکو گهڻي سوچ ويچار کي ٻڌل آهي.

استري پرش جو وهنوار:- رشي دياند ستيارٿ پرڪاش جي ٻئي ۽ چوٿين سملاس

سو ڇڪار ڪٿي آهي ۽ ڏيکاريو اٿس ته جرمنيءَ جي ويسٽفيليا پرانت ۾ ڪيترن ماڻهن جو قاعدو هوندو هو. سمجهه آهي ته افلاطون جهڙي گڏيل زال واري رسم لکيو آهي سو به لوڪن جو خاطر ٻڌايل هجي. يونان جي پراڻي قوانين ۾ اهڙا مثال ملن ٿا. تو ريت ۾ نه رکيو ماڻهو ڪيترن جي آڳيا آهي ۽ جهڙو ماڻهو ڪري ٿو ان کان انڪار ڪري ته ان لاءِ سزا به آهي. بنهه اها ڳالهه ڏيکاريل آهي ته روم جي ڪرڻ مان ۽ گهرجي ويرا مان اولاد پيدا ٿيو. حضرت ابراهيم پنهنجي زال جي چوڻ تي پنهنجي داسيءَ هاجره سان لاڳاپو ڪيو. حضرت عيسيٰ جو ٻيءُ يوسف يعقوب جي ٻج مان هو ته به شرع موجب هو عليءَ جو پٽ ۽ وارث هو.

عربستان جي پراڻي رواجن ڏانهن اشارو ڪندي ويندڪ مثلن واري ڏيکاريو آهي ته اسلام کان اڳ اتي به ماڻهو جوڙي هڪ ٻئي سان هلندا هئا. ٻهشتي زيور نالي ڪتاب ۾ مولانا اشرف علي صاحب ڏيکاريو آهي ته شريعت جو قاعدو آهي ته جنهن ٻي سڱ جي ماڻهن کي حرامي ٻار جو حڪم نه لڳائجي ۽ عورت کي گنهگار مڙس نه ڪجي. ماڻهوءَ اصول اهي هئا ڏيکاريو آهي ته مڙد پرديس هجي ۽ پرديس ٻار پيدا ٿئي ۽ ان کان هو انڪار ڪري ته هن لاءِ لعنت جو حڪم ڏيندو. اهڙيءَ طرح طلاق کان پوءِ ان ورهين جي اندر ٻار پيدا ٿئي ته اهو ئي مڙس جو آهي. ان ورهين کان پوءِ به جي مڙد مولود ڏي ته ٻار سندس سمجهيو ويندو. اهڙيءَ طرح جڏهن مڙس مري وڃي ۽ ان ورهين جي اندر ٻار پيدا ٿئي ته اهو حرامي سمجهڻ ۾ ڪونه ايندو.

ڪرومحد سامالي ٻيسڪار ونڊيءَ جي لکت "ڪرابوهه" جو بيان ڪندي پهر وراهه ۽ ماڻهن سان مقابلو ڪيو اٿس.

هتي سمجهڻ ته اهو امر ابا به جڏهن ڪڏهن ڏسڻ ۾ اچي ٿو. ٻولي وغيره جي وقت ٻارن کي حرامي ٻلي جي ٿڪي کان بچائڻ لاءِ خاص قاعدا پاس ڪندا آهن. امريڪا جي جوڙيل (جواني جي) ڪورٽ جي هڪ جج وڏو شاهي ليک لکيو آهي، اهڙيءَ ۾ هن ڏيکاريو آهي ته ڪيترن هڪ ماڻهن پنهنجي پٽيءَ کي آڳيا ڏني ته هو سندس ساٿيءَ مان سنتان پيدا ڪري، ڇاڪاڻ جو هوءَ ٻار اولاد پيدا ڪرڻ جي لائق ڪونه هئي. اولاد پيدا ڪيو ۽ پوءِ ٻنهي کان پوءِ واسطو رکيو ويو، ساٿيءَ وراهه ڪيو ۽ ٻئي ڪتاب ٻار ۾ هن بحث سان هلندا رهيا، جڏهن ڪجهه ٿي ڪونه هو. اهڙيءَ طرح مخالف قسم جي مثال ڏانهن به اشارو ڪيل آهي.

پرديس وڃڻ جي حالت ۾ نيوگ

ڏوم لاءِ ويل هجي ته اٺ ورهيه، رنڊيا ۽ جنس لاءِ ويل هجي ته ڇهه ورهيه ۽ ڏن ڪمائڻ لاءِ ويو هجي ته زال ٽي ورهيه مڙس جو رستو ڏسي پوءِ نيوگ ڪري. اهو تفاوت ڇو؟ به سبب ڏسڻ ۾ اچن ٿا. هڪ اوچ ڪم لاءِ وڏيڪ ليکو ۽ ٻيو ضروري آهي. ٻيو ڏوم جو واسطو گهٽو ڪري براهمڻ سان آهي، جن جو ڪتريه سان ۽ ڏن جو واش سان. اوچ ورڻ وارن کي وڌيڪ ڪيسي ۽ الله رحم ٿيو گهرجي، پاڳواڪيم، وراهه پرهڻ جي

ليوڪ جو وسترو بيان آهي. وڌيڪ ۾ ليوڪ بابت ڪيتري منتر آهن جي وشي ديالند جي هڪ
هڪ شبد جي پڙهائي ٿا ڪن. رگويد منڊل ١٠ سوڪت ١٠ منتر ١٠ ۽ اٿروويد ١٨، ١، ١١
سنتان پيدا ڪرڻ ۾ اسمرت هنڌ جي اوسطا ۾ ليوڪ ڏانهن اشارو ڪري ٿو. رگويد ١٠، ١٨،
٨ ۽ اٿرو ١٨، ٣، ٢ متوفي ڪاليوه ليوڪ جاتي ٿو. رگويد ١٠، ٣٠، ٣ ۾ وڌوي ديور شبد
صاف پيل آهن. اٿرووين ٥، ١٧، ٨ ۽ ٩ ۾ ٻارهن پتيءَ کانپوءِ ليوڪ جو اشارو آهي. اهڙيءَ
طرح اٿرووين ٩، ٥، ٢٧ اندر ۾ ليوڪ جو ورڻن آهي.

ليوڪ ۽ سمرتيون

منو سمرتي- ادياءِ ٩ جي ٥٦ شلوڪ ۾ چوي ٿو ته ڀاڄي استرين جي آپت ڪال جي
ڏيرجو بيان ڪريان ٿو، ١٠٣ ۾ اچي چوي ٿو ته ڀيڻ پتي ۽ ڀيڻيءَ جو ٻيهر بيڪسي ۽
آپت ڪال ۾ ليوڪ ڏيرجو ورڻن ڀي چڪو، هاڻي ورثي جا نمبر ٻڌو. مطلب ته هن ٤٨
شلوڪن ۾ گهڻو ڪري ليوڪ جو ورڻن آهي. شلوڪ ٥٨ ۽ ڏيئر سان وڃو آپت ڪال
۾ ليوڪ جي اڃا آهي. ٥٩ ۾ سنتان نه هئڻ جي حالت ۾ ڏير يا سپنڊ [پراڪ ويءَ واري]
سان ليوڪ، ٦٠ ۾ ڪجهه اگهالي ۽ مون ڏاري رڳو هڪ پٽ پيدا ڪرڻ، ٦١ ۾ ڪي آچاري ٻه
پٽ پيدا ڪرڻ ڏير سمجهندا آهن. ٦٢ ۽ ٦٣ ۾ ليوڪ جي ٻنهي پوري ٿيڻ کانپوءِ وهنوار
وڪن ته ڏليل ٿيا آهن. ٧٤، ٧٥، ٧٦، ۾ پرديش ويل ٿي پورو پرديش ڪري ويل، پرديش ته
هنڌ جي حالت ۾ عورت سان ڏن ڪمائي، ڏيرلاءِ اٺ ورهيه، جس لاءِ ٦ ورهيه ۽ واپار لاءِ
٣ ورهيه استري وستو ڏسي. پاراشر سمرتي جي ٣ جي ٣٠ ۾ پنجن حالتن ۾ ٻي پتيءَ
ڪرڻ جي اڃا آهي. گوتم جي بوش ٣ جي ادياءِ ٩ جي سوترن ٤ کان ١١ تائين ليوڪ جو
ورڻن آهي. بوڌين جي برشن ٢ جي ادياءِ ٢ جي ٦٠ کان ٦٣ سوتر تائين ساڳي ڳالهه آهي.
اهڙيءَ ريت ياگولڪيه ۽ نارد سمرتيءَ ۾ به ورڻن آهي. انهن کان سواءِ ڪيترن پترن (ليوڪ
مان پيدا ٿيل پتر) کي مدوه، گوتم، بساوشر، ياگولڪيه وغيره سڀني ورثي جي لائق ڪري
لکيو آهي ڪوٽليه جي ارٿ شاستر ۾ به ليوڪ جو ورڻن آهي.

پران ۽ اتهاس

مهاڀارت ۾ ستيوتيءَ ۽ ڀيشم پتامه جي وچ ۾ ليوڪ بابت گهڻو وارتالاپ آهي، جنهن ۾
اتهن جا مثال آهي ته جڏهن پرسرام ٢١ دفعا ڪترين جي وڻش جو ناس ڪيو، تڏهن برهمڻن
ڪترياڻين ۾ ڪيترائي پتر پيدا ڪيا. راجا بليءَ ديرگهاتما کي وينتي ڪئي ته مون کي ڪيترا
پٽ پيدا ڪري ڏي. ديرگهاتما پڻ هڪ داسيءَ مان ٻارهن پٽ پيدا ڪيا. وياس ميءَ
ليوڪ دوارا ڌرتراشٽر، پانڊو ۽ ودر پيدا ڪيا. ياڳوه سڪند ٩ جي ادياءِ ٦ ۾ ڏيکاريل
آهي اڪرا وشيءَ امرش جي گهر ليوڪ ڪيو آهي. ساڳي سڪند جي ادياءِ ٩ وسشت
مهاراج مدينتيءَ سان ليوڪ ڪيو.

پيا ديش ۽ پيا ڌرم- انهن ڏسڻ ۾ اچي ٿو ته ليوڪ جي رسم ڪنهن زماني ۾ دنيا
جي سڀني ملڪن ۾ ڦهليل هئي. جالي صاحب هندو لا جي اتهاس جي صفحي ١٥٥ ۾ اها ڳالهه

نيوگ، گهڙي واپو متعلق پر ٿي سگهي ٿو. جهڙي وقت مشين ڌترل ظاهر ٿي هئي تڏهن سنڌ جي هڪ بزرگ سرڳواسي ديوان ڏيارام گدومل صاحب هڪ ليک لکيو هو جي لکيو هو جنهن ۾ هن سڀني کي بدڙا هئڻ جي، نيوگ بابت ڪري، واپو ۽ ان تي ڪاڻ اڳ اهو وچار ڪري گهرجي ته نيوگ جي راهه ڏيکاري، ڪنهن دليل هڪ پورو پرمهاري هو، هن پنهنجي اپديشن ۽ گرامن ۾ جيترو زور پرمهچرن تي لڳايو آهي اي ڏٺو آهي اوترو ٻي ڪنهن ڳالهه تي ڪونه ڏنو اٿس.

وشي دليل جو جوڙ آهي ته لوڪ ڀڳت ۾ گوشت پچائي ورهيه پرمهاري ۽ اپسري آهي وهن، ڪام جي وچار کي ڪل وڃڻو اڳ ته ڏين، انڌون جهڙا ۾ ساوڌان وهن ۽ تنهن کان پوءِ ۾ خاطا ستان اٿيءَ لاءِ وواهه ڪن ۽ ته وشه واسنا لاءِ. پر انوسار وتوڪامي ٿين. ماسڪ ڌرم جي وقت ڪامسواءِ ٻي رلت مطلب نه هجن. گرهه وهڻ ڪانهو ڀڳت ۾ گهڻو هڪ سال سنگ نه ڪن. جڏهن جڏهن مطلب ڪن تڏهن انڌن شاسترن جي وڌيءَ انوسار پوري لطاري ڪري، پنهنجو آدي جوڙي مطلب هجن، اهڙا آدمي. لاهه لاڳاپي جي حالت ۾ سنتان اُٿڻ جي خاطر نيوگ ڪن. ڪليو ڪن، پنهنجي کان موڪل وٺي مٿو ڪٽن امن سان وواهه جيان سنسڪار ڪري نيوگ ڪن.

نيوگ جي سنسڪار کان پوءِ نه پرڪل پتي ڀڳتيءَ جيان ٻار ۾ گڏ وهن ۽ نه ٻار ۾ ڪو اهو رعنواز رکن. ماسڪ ڌرم وقت مطلب ڪن. سوڪر ڪارن ۽ سمرتي ڪارن لکيو آهي ته مطلب ڪرڻ سمه سون ڌارڻ ڪن، ڪنهن ۽ قسم جي ڪل، سخري يا لتولي نه ڪن ۽ ساري شرير کي ڪپڙو ڍڪي مطلب ڪن جهڙڪري هن جو وشئه سک ڏانهن ڌيان نه وڃي.

نيوگ ۽ وڌوا وواهه جي پرک. لام گهٽي سڀني ڪسان هڪ ٻي پنهنجي ٻي چار شادين ڪندا آيا آهن، پر هن سمه ۾ استرين لاءِ شاهجهو نيم قائم ڪرڻ جو ڪم ڪيو ويو آهي تو وڌوا وواهه جي کوارڻ ۽ انهيءَ جي پوري ڪوشش ڪئي وئي آهي. پڻ طلاق کي رواج ۾ آڻڻ لاءِ واپو ظاهر ڪيو ويو آهي. پر وشيءَ جو اهو سمه هو ته طلاق ۽ وڌوا ۽ وڌ ۽ وواهه اوچ ورن ۾ نه هئي، هن انهيءَ بابت ڪنهن دليل ڏنا آهن، هڪ مليڪ بابت جهڳڙا، اهو ٻارن جو رلي وهڻ، ٻنهن ۾ جو گهڻو تنهن زناء ڪري طلاق جي حالت ۾ ٻارن نه گهٽون حراس تنهن جو امڪان آهي. هڪ ورتن ۾ روز ڏالون ۽ مڙس ٻيا رلندا. جهڙيءَ وهم رتو ڪامي ٿيڻ ڏٺو ڪم آهي، انهيءَ وهم نيوگ ٻنهي وواهه کان وڌيڪ ڏٺو آهي. نيوگ ۾ وڌيڪ صاحبي، اوچي آچار ۽ آدرش جي ضرورت آهي. تنهن جيڪري نيوگ ٻنهي وواهه کان وڌيڪ چڱو آهي. اها هڪ سڌ ڳالهه آهي ته پنهنجي اندرين ۽ وشين کي قابو رکڻ ڌرم جو رستو آهي. سنساري سک جلدي، ٻيءَ جي اوکٽ کي نه وڃاري ۽ پنهنجو ڪرڻ ٻالن ڪرڻ سولو ڪرڻ آهي. پر اهو آدرش اعلي آهي.

نيوگ ۽ وڌوا اهڙيءَ ڪرڻ جهلي ڪرائڻ وشين، هن جو اهو پرڪار جو ڪو ماڻهو ڌرم جي ڄاڻي مڃڻ جهڙو اوچي قلبي ڪو ڪرائڻ ڪن ٿا پر طلاق ۽ ٻئي وواهه جي بدران

وڏو تفاوت آهي. شهرين ۽ ڳوٺن جو واهپو هڪ جهڙو ٿيندو آهي. هتي طلاق آهي ئي ڪانه. ورهاڱي ۽ جيڪي مسئلا پيدا ٿيا آهن، اُهي به اُتي ڪا خاص اهميت نه ٿا رکن. اُٽ ٻه ٽي ڏهاڪا اڳ اهڙن سماجي مسئلن تي غور ڪرڻ جي ڪا خاص ضرورت ئي ڪانه هئي، پر هاڻي جڏهن کان ملڪ ۾ هر قسم جي تبديلي اچي رهي آهي، تڏهن کان اهو سوال اڀريو آهي ته سماجي اُٿل پُٿل جو حل ڪيئن ڳوليو وڃي.

ويندڙ سماجي سڌارڪ ۽ انقلابي شخص ئي زور ڀري ڪري رهيا آهن ته هنن مسئلن ڏانهن ڌيان ڏنو وڃي. ڇوته هاڻي سماجي زندگي تي انهن جو وڏو اثر آهي، ڇاڪاڻ ته عورتون پڙهيل ٿي رهيون آهن ۽ هو پنهنجي حقن لاءِ آواز اٿارڻ لڳيون آهن. ان ڪري عورتن جي سماجي حيثيت ۾ سڌارو آڻڻ ضروري آهي. اهڙي طرح سان اهو ڪم ڪرڻ جي ڪري ڪيترائي سماجي مسئلا حل ٿي سگهندا ۽ سماجي انصاف قائم ٿي سگهندو.

(٥) پهرين واهه جي نظام ۾ تبديلي آڻڻ بابت :- هڪ ماهر جي راءِ مطابق هڪ واهه جي ڀرسان رهندڙ هاري ماڻهن جو وڏو حصو واهه تي ٻڌل آهي. اُن واهه جي پاڻيءَ جي ورهاست ۽ ان جي سنڀال ۾ وڏيون خاميون هونديون آهن. اُن ڪري پاڻي جي ورڇ ۾ ڏاڍ ۽ ناانصافي ٿيندي آهي. جنهن ڪري ڪيترن ئي هارين جون زمينون غير آباد رهجي وينديون آهن. اُن ڪري ضرورت آهي ته واهه جي نظام ۾ اهڙي تبديلي آندي وڃي جو هر هاري کي پنهنجي حصي جو پاڻي وقت تي ملي سگهي ۽ زراعت جي پيداوار وڌي سگهي.

اُن جي لاءِ پهريائين ضروري آهي ته واهه جي نظام کي نئين سر منظم ڪيو وڃي. هاري تنظيمون جوڙيون وڃن. هارين جي حالت ۾ سڌاري لاءِ زمين جي ورهاست ۽ ٻيا قدم کنيا وڃن. ڪيترن ئي ملڪن ۾ هارين جي حالت سڌارڻ لاءِ اهڙا ڪم ڪيا ويا آهن ۽ انهن جا سٺا نتيجا نڪتا آهن. انهيءَ ڪري اسان جي ملڪ ۾ به اهڙي قسم جي سڌارن جي سخت ضرورت آهي، جنهن سان هارين جي حالت سڌري سگهي ۽ ملڪ جي پيداوار ۾ واڌارو ٿي سگهي. هاري جڏهن خوشحال ٿيندو، تڏهن ئي ملڪ خوشحال ٿيندو. اُن ڪري زرعي سڌارن ڏانهن خاص ڌيان ڏيڻ گهرجي.

هتي هڪ ٻيو سوال آهي جنهن تي هزارين اعتراض ٿيا آهن، جنهن ڪري اڄ سماجي ۽ معاشي ترقي جي راهه ۾ رڪاوٽون پيدا ٿي رهيون آهن. هن بابت حڪومت کي سوال جواب ڪرڻ گهرجن ۽ هڪ مستقل پاليسي جوڙي وڃي ته جيئن ان مسئلي جو حل ڳولي سگهجي. اُن مقصد لاءِ ماهرن جي هڪ ڪميٽي مقرر ڪرڻ گهرجي ۽ عوام جي راءِ به ورتي وڃي ته جيئن سماج جي سڌاري ۾ ڪا رڪاوٽ نه ٿئي.

وڏيءَ ڏرمر وشال ڏرمر آهي، جو ڪنهن آدمي ان مان حاصل ٿي نه سگهي. انهيءَ جواب ملي آهي ته ٿوري عقل سان هر ڪري هڪڙي انسان ذات جي ڪهڙا فائدا ٿيندا:—

١. هر طرح بيمارن جي گهٽائڻ جي ڪوشش ڪئي ويندي. ٢. هر طرح شوقن جي سڌاري ۽ ٿورائي حاصل ڪرڻ جون ڪم ويندو. ٣. حرامين گهٽ ٿيندا. ٤. رنڊيا جو واڌارو ٿيندو. ٥. ماڻهو ڪرڙن کان پاسو ڪرڻ جو رستو هٿ ڪندا ۽ مانسن ٻولڻ جو اڀياس ڪندا. ٦. ڪمزور سست اولاد جي پيدا ٿيڻ ڪري ڏک گهٽ ٿيندو. ٧. بيمار، بدحال ۽ بيڪار ماڻهو ووهه ڪري هوند ڏاڍا ڏکي ٿين سي انهيءَ ڏک کان ڇٽي پوندا. ڪجهه وقت جيڪي طرح انهن ٿيڻ ۾ هلي ته پوءِ اهڙا جيڪي شاديءَ ڪرڻ جي لائق نه آهن تن جو انداز ٻڪٽل گهٽجي ويندو ۽ پوءِ اهي هر سنتان ته ڏسڻ ۾ ڪين ايندا.

جيڪي شاديءَ کان محروم رکيا وڃن ٿا سي لوڪ ساڻن جيءَ ڪري پنهنجو جيون سڌاري سگهن ٿا. وڏي ڏرمر اهڙي بيکيا ڏيندي سڀني کي سڌن اوسا اوسار سک پهچائي ٿو ۽ انهيءَ ڪري بالڪل وشال ڏرمر آهي. ڪي چوندا آهن ته اهي سڪاڻون مذو معراج جون آهن ۽ ويدن ۾ ڪونه آهن، ڇاڪاڻ ته ويد سڪڙل پوراڻ آهن، ويد ۾ ڳرهست آشرم پاسي هزارين منتر آهن جن ۾ منوءَ جي ليمن جو ٻج برابر موجود آهي. رگويد منڊل ڏهين ۱ وڳ ١٧ منتر ١٢ ۾ ڏيکاريل آهي ته ڪن ڪيا ٿيون، ورهيان ۽ تورڻ ٿيون. يجرويد ادياءِ ١١ جي منتر ٦٣ ۾ ڏيکاريل آهي ته پتي اهڙو هجي، جنهنجي ٻانهن ڏڍالتي ٿي نروئي، اکيون پوريون ۽ ٻي عيب ۽ ڏين سکياثيندڙ هجي. ساڳئي ادياءِ جي منتر ٧٠ ۾ ڏيکاريل آهي ته پتيءَ جو پنا طوان هجي، يعني سنڌس عقل بيمارين کان آجو هجي. يجرويد ادياءِ ١١ منتر ٧١ ۾ ڏيکاريل آهي ته پتيءَ جو عقل استريءَ جي عقل کان جيدا هڻي ٿو. ساڳئي ادياءِ جي منتر ٧٢ ۾ ڏيکاريل آهي ته پتي ڏوور ڏيش کان آڻي گهڻن ۽ سچاءَ واريءَ ڪيا جي ساڪ ڪندي آهي ٿو ۽ ساڳئي ويد جي ادياءِ ١٣ ۾ عربيءَ لفظ "سارادا" جوڙ عقل کي بلايت ڪري ٿي" ڏيکاريون ٿا ته پتيءَ جو عقل پوءِ ۽ استريءَ جو عقل پيو آهي. ٣٣ رگويد جي اشٽڪ ٧ ادياءِ ٨ جي ورگ ١٨ جي منتر ٣ ۾ جيڪي پرشن ۽ اتر [سوال ۽ جواب] آهن سي صاف ڏيکارين ٿا ته مرد ۽ استريءَ جو گوڻ جدا جدا آهي.

(٤) سويمور جي رسم:— رشي ڏيالند ڏيکاريو آهي ته وواهه سويمور جي رسم ٿيڻ گهرجي. انهيءَ تي ڪيترا ماڻهو اعتراض ڪندا آهن ته سوامي جن يورپ جون ڳالهيون ٻڌي ڪري انهن لکيو آهي. انهيءَ اهو جواب ڏنل آهي. سويمور جي رسم پراڻي آهي ۽ ويدن ۾ انهيءَ جو اپديش آهي، جهڙو "ورڻ" "وڻو" شبدن جو ارٿ آهي "آهي پاڻ جيڪا پسند ڪئي يا چونڊي ورجي." چونڊڻ ۾ ڪنيا پاڻ ڪمار جو سنت هٿڻ گهرجي جنهن لاءِ منوءَ جي ادياءِ ٩ جو شلوڪ ٩٠ پرماڻ آهي. انهي "ڪماري" فاعل آهي فعل "ويڌاتي" جو، جنهن رگويد جي منتر ڏانهن نظي اشارو ڪيو ويو آهي تنهن ۾ "[illegible]" فعل آهي جنهجو مطلب آهي ته "ڪنيا پاڻ پنهنجو مڙس پسند ڪري." ويدڪ سويمور ۾ ورني ڪرومت ڪئي ٿي ۾

واري. ٨. تعدين، بکڻ وغيره خراب ڳالهين واري.

انهن شلوڪن ۾ هڪ اصول اهو رکيل آهي ته دنيا ۾ بيماري نه ڦهلجي. ٻئي جيڪي بيماريون ڏيکاريل آهن سي گهڻو ڪري سڀ اهڙيون آهن جي مائٽن مان ٻارن ۾ پيڙهي بہ پيڙهي لهي وينديون آهن. انهيءَ ڪري نه سڀ ڪي، سڀ ماڻهو ۽ اهڙو سنتان ڏک ۽ روڳ ۾ ڦاسن اهو وڏيڪ چڱو آهي ته ڪي جوڙي ماڻهو ويواهه جي سک کان بلڪل ٻاهر رهن. سچ ته ويواهه ڪندڙن کي بہ اهڙن ويواهن ۾ ڪو سک ڪونہ حاصل ٿيندو، ڇاڪاڻ ته سندن پيڙهيءَ شرير بہ وڏيڪ روڳي ٿيندا ويندا ۽ سندن اولاد بہ روڳي ٿيندو جي ڪري ڪين وڏيڪ ڏک نہ ٿيندي.

جيڪي رشي ديانند ۽ ڀڳوان منو لکيو آهي تنهن جي تصديق اڄ جا وڏا وڏا ڊاڪٽر بہ ڪن ٿا. انهيءَ ڳالهہ بابت تمام گهڻا ثبوت انگريزي ستيارٿ پرڪاش جي هڪ نوٽ ۾، ويدڪ ويواهہ آدرش ۽ سنسڪار چندريڪا ۽ سنسڪار ديپيڪا الهابادي ڪتابن ۾ ڏنل آهن. ڊاڪٽر باڻيءَ پالين ٽارلو سڪيءَ ڏيکاريو آهي ته وينجالن جي جمون الهاس ۽ ونعاوليءَ جي ڄاچ ڪيس ٿيو ته ١٠٠ مان ٤٤ اهڙيون هيون جنهن جي مائٽن ڪي دم جي بيماري هئي. ڊاڪٽر جي ٽاوار سڪيءَ ڏيکاريو آهي ته بادرمنگ ۾ ڪوڙهن ٿيل ١٠٠ مان ٧١ ڄالن کي پيا ته بعل ٻار ٿيا جنهن يا اهڙا ٿا جنهن جي هڪ ويجهي جي اندر موري ٿا رهي. ڊاڪٽر رسول ويموتز ڏيکاريو آهي ته جهتري اندر اڄ ڳالهہ ڊاڪٽر سمجهن ٿا انهن کان وڏيڪ موروثي بيماري آهي. ڊاڪٽر سترائن ڏيکاريو آهي ته ڦاٿل ٽارون، ڏندي ڄهڙو ۽ ٻيا، چنبهڙيو وڏيڪ اڳرين جو هڪيا، سوارو وارن جو ڪسڻ، عيڪ وغيره اهڙيون موروثي بيماريون ٿينديون آهن. ساڳي ڊاڪٽر انڊورڊ ٽنمبرمٽ، مٿي جي ورب ۾ جاهي جو روڳ مشهور آهي ته ڪلي سندس بدن کي ڏو وڪڙ ٿيا وارن وانگر وڪارا هوا، جي هو وقت برابر ڪٽائيندو هو ۽ ڪٽن آهي سندس ٻارن ۾ آيا. واهہ ولن آلمارا ڏيکاريو آهي ته جنهنجي بدن لئي بلڪل وار ڪونہ ٿيندا آهن، سو ڪمزور دماغ ۽ بدصورت ٿيندو آهي. ٻيو اصول اهو آهي ته بدصورت اولاد پيدا نہ ٿئي. ٽيون اصول اهو آهي ته چڱيءَ چال وارا ۽ اُتم ڪُل وارا ماڻهو سنتان پيدا ڪن. خراب ڪُل وارن جي اولاد پيهڻي لاءِ ۽ سنسار لاءِ ڏک ڏائي ٿيندي آهي. ڊاڪٽر سترائن ڏيکاريو آهي ته گهڻي پيرا لهي پيڙهي تيءَ جوري سنتان پيدا ٿئي آهي. ڊاڪٽر ڪالولو جي بہ ساڳي راءِ آهي.

ڀڳوان منوءَ جو مطلب اهو آهي ته ويواهہ ڪندڙ ٻئي چڱيءَ چال وارا ۽ ودوان هجن. سنسڪرت زبان ۽ ڳالهين اڪيون سنسڪرت جون لفظون آهن، جن مان جهڳڙي ۽ مرتبي جو بہ امڪان نٿو ٿئي. ڳالهين وغيره شلوڪن جو مطلب اهو آهي ته اهڙا ڳالها رکي ڏا ويواهہ وقت ڳالها بدلائي ڇڏجن.

ڪي ماڻهو انهن سڀالتن کي چڱو سمجهندي بہ اعتراض ڪندا آهن. هڪ ته انهن اصولن تي هلڻ ناممڪن آهي ڇاڪاڻ ته هزارين شاديءَ کان محروم رهجي ويندا، انهيءَ ڪري

لکيو ۽ جواب لکندو يعني جيڪا سندس پڇيا ٿي سا اوڳاڻ ٻڌائي ٿي. البته وڌيڪ هڪڙين ٻهمڻي گرنٿ ”ٻاب، الهي لوارچ ۽ سليوٽي“ ۾ ڏنل آهي ته ويجها وواهه جواب آهن. ٧٨٧ وواهن جي قسمت مان جتي سڻن ۽ سڻ لقمن جا ۾ وواهه ڪيو هو، جن ڏنل آهي ته ٢٦٦ جوڙن مان پيدا ٿيل ٻار يا ته گونگا ۽ ٻوڙا هوا، يا اندا، ڇوڙا ۽ پاڳل هوا. ڊاڪٽر ستواهن جهڙي ٿي ته اهو نيم (سڱن وغيره جي وواهه کي روڪڻ جو قاعدو) هندو، يهودي، روسي، عيسائي ۽ مسلماني قوم ۾ ڏنل آهي. اڄ الهي قاعدي اي هنڌ جي هيستا ڪان ته وڌيڪ ضرورت آهي.

انسان جاتيءَ ۾ ويجها سڱ ۾ وواهه ڏاڍا خطرناڪ آهن. هر ڪنهن ڪتاب ۾ مثال ڏنا ويا آهي ته ويجهڙهن اهڙي ڪتاب جا آدمي پاڻ ۾ وواهه ڪندا رهيا ته ويندي ويندي ۽ وڌيڪ بکي ٿيندي. ڊاڪٽر لنڊن صاحب يهودين ۽ پورچوگال جي راجائن جي وواهه جي رسمن جو بيان ڪندي ڏيکاريو آهي ته جاڳاڻ جو هو ويجها ويجها وواهه ڪن ٿا ٿوري سمن ۾ اولاد پاڳل ٿي ٿي. ڊاڪٽر بالدر ڏيکاريو آهي ته ... ويجهن وواهن ڪري ڪيترا ... ۽ پاڳل ٻار پيدا ٿيندا.

ٿورو ڏيکاريو آهي ته ويجهن وواهن مان جيڪا اولاد پيدا ٿيندي، سا عقل، روحاني عالم ۽ راڄ ... ۾ ... جي ... ناڪاري ۽ خود غرض ٿيندي. ماڻهو هميشه سوال ڪندا آهن ته ويجهن ۾ اهڙي ڳالهه آهي ڇا؟

اُتر:- آهي، ڏسو ”ڌنيتا“ شبد جي معنيٰ ۾ آهي ته دور رهڻ، پري وڃي ... واري. پڻ اهو ڏيکاريل آهي ته ... وڃي سمجهو ... آهن ... اوهان ... وڃي ... معدل ٢ سوڪي ١٣٥ ۽ ... ٣.

(٣) ڪهڙن ڪنن ۾ شاديون نه ڪجن ۽ ڪهڙو شاديون نه ڪن :- رشي دياننده مهاراج ستيارٿ پرڪاش ۾ ... چار شلوڪ ڏنا آهن. ... شاديءَ مان هيٺيان نتيجا نڪرن ٿا:-

(الف) هيٺين ڪُلن وارن ڪن جي شاديون نه ڪرڻ گهرجن:- ١. جنهن ۾ ... ڪريا يا ... هجي. ٢. جنهن ۾ ڪو ... نه هجي. ٣. جنهن ۾ ... ويد ... نه هجي. ٤. جنهن ڪُل جي آدمين جي شرير تي وڏا وڏا وار هجن. ٥. جتي ... هجي. ٦. جتي ... هجي. ٧. جتي ... جهڙيون بيماريون هجن. ٨. جتي ... هجي. ٩. جتي ... ڪوڙهه هجي ۽ ١٠. جتي ... ڪوڙهه هجي.

(ب) هيٺين ڪنيائن سان وواهه نه ڪرڻ گهرجي:- ١. پيلي رنگ واري يعني ... ٢. جا ... ڪان ... هجي يا جنهن ... هجي، ... ٣. ... ٤. جنهن ... واري ... ٥. جنهن جي بدن تي ... وار هجن. ٦. ... ٧. ...

چوٿين سملاس تي ٽپڻيون

هيءُ سملاس ڪرهستي آشرم بابت آهي. ڪرهستي يعني سنسار جا ڪم ۽ وهنوار هلائڻ ۽ ٻيهڪري سنسار جي وهنوار جا سڀ مول سوال جهڙوڪ ورواهه ڪرڻ، ڪرهستي ڪرڻ، ڄاڻڻ بابت جو پهتو رکڻ، ٻچن، شراڌ ترپڻ وغيره ڪرڻ هن سملاس جي اندر ئي ورتل ڏنل آهن. انهيءَ ڪري هن سملاس تي ٽپڻيون به ڪجهه ڪيتريون ڏنيون. ٻالڪن جي سهوليت لاءِ آهي ٽپڻيون ٽن حصن ۾ ورهايون ويون آهن. پهريون آهي جنهن جو سوالن سان سنڌون سنڌو ڄاڻو آهي، ٻيون آهي جنهن جو ڄاڻڻ سان واسطو آهي ۽ ٽيون آهي جي شلوڪن ۽ منترن جي اُرٿ بابت آهن.

۱. سوالن جا سوال ورواهه بابت

ڪرهستي ورواهه سان شروع ٿئي ٿو. ورواهه جي سمبنڌ ۾ هيٺ ڄڻن ڳالهين تي روشني وجهڻي پوي ٿي:

(۱) ڪهڙي اوستا ۾ ورواهه ڪجي؟ (۲) ٻري ٻري ورواهه جو ڪجهن؟ (۳) ڪهڙن ڪٽنبن سان ورواهه نه ڪجي؟ (۴) سوڀوتو رڳو ٺيڪ آهي يا نه؟ (۵) ٻيو ورواهه ڪهڙيءَ حالت ۾ ڪرڻ گهرجي؟ (۶) آٺن پرڪارن جا ورواهه.

(۱) **ڪهڙيءَ اوستا ۾ ورواهه ڪجي**:- منوسمرتي ۾ ٻڌايل ڏنو آهي ته ڪهت ۾ ڪهت ۲۴ ورهين جو ڇوڪر ۽ ۱۶ ورهين جي ڇوڪري ورواهه ڪن ۽ وڌ ۾ وڌ ۴۴ ورهين جي ڪنيا ۽ ۴۸ ورهين جو جوان ورواهه ڪن. ڪيترن سوامي رشي ٻڌايل ۳۶، ۴۴ اٺيتاڙي ورهيه ٻه ورواهه لاءِ ڏيکاريا آهن. انهيءَ سمي جو آڌار پوروڪ جي ٻارهن آڏياءَ جي ۶۰ کان ۶۵ منترن ۽ انن منترن تي آهي جي پرهيارن ڪي * گاپتري، ترشٽپ، انوشٽپ ۽ **جگتي** ڇند سان پيشيو ويو آهي. اهو سوال پڻ وگيان ۽ ڊاڪٽري علم جي اصول آهي، عام ماڻهو به انهيءَ سوالن جي اصول ٺيڪ ۽ ٻڌ ڄاڻي ٿا، ڪي ماڻهو اڄ انهيءَ حال کان ورود ڪن ٿا ته ڪهڙي ورهيه ڄاڻن ڪنوارو رهڻ ڪري ٻوڙ ٽڪاڻي گهٽجي وڃي ٿي. پر جيڪڏهن رشين جي ڏيکاريل رستن تي سوچيو ڪجي ته ٻوڙ ۽ ٻڌ پڪ ڪري وڌندو.

(۲) **ٻري ٻري ورواهه جو ڪجي؟** هن سوال بابت رشي ٻڌايل امام سند دليل ڏنا آهن. هيءُ اموڪ سوال، جهڙوڪ ولايت، مسلمان وغيره هلن ٿا، ٻه انهن ئي ڪي ڪهڙو ضروري سوال آهي ۽ اهو سرشتي وڌايا پڻ قانون مذهب تي ٻڌل آهي. ولسڻي وڌيا جا ڄاڻو ڏيکاري ٿا ته ڪلي ٿني، وڏن ڪٽنب ۾ ڪٽنبي لڏ اهو انتظام رکيو آهي ته هڪ ڪل جو نوڙ ٻي ڪل جي ماڻهن سان ملي پوءِ ڪل پيدا ڪري. انهيءَ ڪري ڪدرت عام ٻاليءَ ماڻهيءَ جي مڪين جهڙين جيون ۽ ٻاٻن وغيره ٻڪين ٻه وڏا هڪ ڪل جو ٻرش ٻي ڪل جي ٻوليءَ [زالي عضوي] انهن ٻهراڻيندي آهي، هڪ جيڪو وقت ٿورو ڪرڻ ۽ ڪن ٻين ٻنهن جيون تي تجربا ڪيا ويا هئا. ساڳي ماءُ پيءُ مان پيدا ٿيل ڪرڻ ڪي ملايو ويو، جنهن جو

* گاپتري ڇند ۾ ۲۴ اکر، انوشٽپ ۾ ۳۲، ترشٽپ ۾ ۴۴ ۽ جگتي ڇند ۾ ۴۸ اکر ٿيندا آهن.

جڏهن موسمرتي ۽ ويد ۾ ٻئي اصول آهي ته جتي سمرتي نه آهي ، اهڙو بين بحاولي
ڪتابن جو به حال ڄاڻڻ.

گرهست اُتم آشرم آهي :- پرشن :- گرهست آشرم سڀني ۾ وڏو آهي يا ننڍو ۾ اسدو ؟
اتر :- پنهنجي پنهنجي ڪم ۾ پالڻ ۾ سڀ وڏا آهن. پر :-

यथा नदीनदाः सर्वे सागरे यान्ति संस्थितिम् । तथैवाश्रमिणः सर्वे गृहस्थे यान्ति संस्थितिम् ॥ १ ॥

मनु० ६ । ९० ।

यथा वायुं समाश्रित्य वर्त्तन्ते सर्वजन्तवः । तथा गृहस्थमाश्रित्य वर्त्तन्ते सर्व आश्रमाः ॥ २ ॥
यस्मात्त्रयोऽप्याश्रमिणो दानेनान्नेन चान्वहम् । गृहस्थेनैव धार्य्यन्ते तस्माज्ज्येष्ठाश्रमो गृही ॥ ३ ॥
स संधार्य्यः प्रयत्नेन स्वर्गमक्षयमिच्छता । सुखं चेहेच्छता नित्यं योऽधार्यो दुर्बलेन्द्रियैः ॥ ४ ॥ मनु० ३ । ७७-७९

اتر :- جهڙيءَ ريت نديون ۽ وڏا درياهه ايستائين ڀٽڪندا رهندا آهن جيستائين سمنڊ ۾ نٿا اچي ملن ، تهڙيءَ ريت گرهست جي آسري سڀ آشرم قائم رهندا آهن. بنا هن آشرم جي ڪنهن ڪم جو سڌ نه ٿئي.

ڇاڪاڻ ته جو برهمچارين، وانپرستن ۽ سنياسين انهن ٽنهي آشرمن جي لوڪن کي دان ۽ انّ وغيره ڏئي گرهستي پالين ٿا. انهيءَ ڪري گرهست اُتم آشرم آهي ۽ سڀني وهنوارن جو مول آڌار آهي. پيو جو ڪري جو سنسار جي ٻيڪي ۽ موکش جي اڇا ڪندو هجي سو يتن ڪري گرهستي ٿئي. آهو گرهست آشرم جهڙن ٻين ابلن ماڻهن ۽ اجيتندرين ماڻهو بهر نٿا پالي سگهن، انڪري چڱيءَ طرح ڌارڻ ڪري. انهيءَ ڪري جيڪو به سنسار ۾ وهنوار آهي انهيءَ جو آڌار گرهست آهي. گرهست نه هجي ته سنتان ئي پيدا نه ٿئي. پوءِ برهمچاري، وانپرستي ۽ سنياسي ڪٿان اچن؟ جيڪو گرهست جي نندا ڪندو آهي سو ئي نندا جو جوڳو آهي، جو انهي ساڳيءَ طرح ڪري ٿو تنهن جي ثنا ماڻهو ڪري ٿو. پر گرهست آشرم ۾ ٻنهي ئي سک تڏهن ملندو جڏهن استري ۽ پرش ٻئي پاڻ ۾ پريم سان گڏ هوندا، پڙهيل هوندا ۽ ڏاڍا پرشارٿي هوندا ۽ هر پرڪار جي وهنوار جا ڄاڻندڙ هوندا. انهيءَ ڪري گرهست آشرم جي سک جو مکيه ڪارڻ برهمچرج ۽ اڳ ٻڌايل سويمبر وواهه آهي.

هي مختصر طرح گرهست آشرم جو سکيا ٿوري ۾ لکي ويئي آهي. هن کان پوءِ وانپرست ۽ سنياس بابت لکيو ويندو.

شريمد سوامي دياننده سرسوتي جي رچيل ستيارٿ پرڪاش ۾ سڀاشا وڀوشت سمجهاڻي ۾ چوٿون سملاس گرهست آشرم جي سکيا بابت پورو ٿيو.

---

* پاراشر سمرتي ۾ پنهنجي ڪم ۽ اڪار ۽ آهن، جن ۾ وواهه جي موڪل ڏني آهي. پر سوامي جي جو چوڻ آهي ته انهن کان وڌيڪ ڪاڻيون نه آهن، جهڙوڪ جن جو وڏو ڪرڻ ۽ نالا ۾ آئي ڪرڻ آهي. ڪڪيون جو ڪاڻيون آهن ۽ پاراشر جي پنهنجي ڪاڻيون کان ٻاهر آهن.

هي ڀاڳوتي سمرتي پاراشري جا شلوڪ آهن. ١. جيڪڏهن ڏهه ڏينهن ڏوح کي اوچ سمجهي ۽ جنگ ڪر ڪندڙن شودرن کي نيچ سمجهي ته انهيءَ کان وڌيڪ ٻيو ٻڪواس، آپاءِ ۽ آڏوگر ڪهڙو ٿيندو؟ جيڪڏهن گوپال، ڪمهار، ڀنڊوڙيا وغيره گانءِ کي پالين ٿا ته ڪنبار وغيره ڪڏهن کي ڪهڙو پاپ لڳندو آهي ڇا؟ هي مثال به لاڳو نه آهي، ڇاڪاڻ ته ڏوح ۽ شودر ٻئي هڪ مثل جاتيءَ جا آهن ۽ گانءِ ۽ ڪتو جدا جدا جاتين جون آهن. جيڪڏهن ڪري ٻين جي ڏرشٽانت جو ڪو انش ٻئي [مثل جي] ڏرشٽانت سان ٺهڪي به اچي ته به ان ڪري [دليل] جي برخلاف هئڻ ڪري هي ۽ شلوڪ ودوانن جي نظر ۾ ڪڏهن به صحيح جهڙا نٿي سگهندا.

٢. جڏهن [اشوا ميڌ] يعني گهوڙي کي مارڻ بجاءِ ڪرڻ خواه [گوميڌ] گانءِ کي مارڻ هوم ڪرڻ ويد ۾ ڏيکاريل ئي نه آهي ته ڪلجڳ ۾ انهن جو ڪلجگ واسطي نشيڌ ڪرڻ ويد ورڌ جو ڪيئن آهي؟ جيڪڏهن ڪلي ۾ هن نيچ ڪرم جو ڪلجگ ۾ نشيڌ مڃيو ته ٽريتا وغيره ۾ اڳيا سمجهڻ ۾ ايندي. ڇاڪاڻ ته هڙي ٻري ڪرم جو اهڙي جڳهه ۾ هئڻ بلڪل ناممڪن آهي. سنياس جي ودي ويد آدي شاسترن ۾ آهي، جنهن سان انهيءَ جو نشيڌ ڪرڻ اجايو آهي. ماس جي پنڊ آهي ان جي هئڻ لاءِ منع آهي. جڏهن "ديور" مان سنتان پيدا ڪرڻ جي آگيا ويد ۾ آهي اڏهن هن شلوڪن جو قائمڪار ڇو نه پوندي؟ (٣). * جيڪڏهن [پاراشر سمرتيءَ جي جوڙ موجب] ٻئي پرڻيل ٻاهر وڃي ۽ استري گهر ۾ نيوگ ڪري ۽ انهيءَ وقت وواهه ڪيل ٻئي ٻوڙي موٽي اچي ته پوءِ اهو ڪنهنجي استري ٿي؟ جيڪڏهن ڪو چوي ته پرڻيل پتيءَ جي. ته پوءِ اسين اها ڳالهه پڇون ٿا ته اهڙو نيم پاراشريءَ ۾ ڪٿي لکيو آهي؟ ڇا استريءَ لاءِ ڪٿي پنج پتي ڪهڙي سبب آهن؟ جيڪڏهن [اهي] ٥ روپي ٿين ته هيئي ۽ [ٻئي پتيءَ جو بابت ۾] جهڳڙو ڪنهن ٿيو هجي ته پوءِ اهڙا ٽنهي جا ڪيترا ٻئي کان به گهٽ آهن. انهن ڪري اهڙن شلوڪن کي نه مڃجي. (٣)

ويد ورڌ گرنٿن ۾ منجهڻ :- پرشن:- ڇا اوهين پاراشر مني جا وچن به نٿا مڃيو؟

اتر:- ڇا ڪنهنجو به وچن هجي، ويد ورڌ هئڻ ڪري نٿا مڃون. هيءَ ته پاراشر جو وچن به نه آهي، ڇاڪاڻ ته برهما جيو، وسشٽ جيو، رام جيو، شو جيو، ديوي جيو وغيره وغيره وڏن ماڻهن جا نالا لکي ڪري ڪي گرنٿ ٺاهيندا آهن، انهيءَ لاءِ ته ودوان ماڻهن جي اڳيان ميل گرنٿن کي سڀ ڪو مڃيو وڃي ۽ اسانجو گذارو به چڱو ٿيندو. انهيءَ ڪري اهڙي طرح سان ٺڳيل ڪهاڻين جا ڪتاب ٺاهيندا رهندا آهن. گهڻن ملاوٽي شلوڪن کي

* پاراشر نيوگ جو ڪٿي به ذڪر آهي پر ٻئي مصنفن جي وقت ۾ هن استريءَ کي ٻيو ڀيرو وواهه جي موڪل ڏني آهي. ڇاڪاڻ ته انهن ٻنهن مان هڪ آهي "گم ٿي وڃڻ" جو. سمجهو ته جيڪڏهن ڪنهنجو مڙس گم ٿي وڃي ته پاراشر جي سڌانت موجب هو ٻيهر وواهه ڪري ۽ پوءِ جيڪڏهن گم ٿيل پتي ٻوڙي موٽي اچي ته ضرور تڪرار ٿيندو، اهڙيءَ حالت ۾ اهو پاپ ڇا ڪري؟ پاراشر انهيءَ بابت ڪجهه به نٿو چئي ۽ اهو ئي نيوگ جي مريادا موجب پاپ اصولڪي پرڻيل پتيءَ جي رهڻي سگهجي ٿي.

ڪنهن جي سيوا به نه ڪري. ڏاڍو ويچار وٺي، سڀ روڳي ٿيل ۽ گهڻا آيوءِ وارا ٿي جلد جلد مري ويندا. ڪوئي ڪنهن کان لڄ ۽ ڀو به نه ڪندو- پنهنجي پر ڪوئي. ڪنهن جي سنڀال به نه ڪندو ۽ گهڻي ويچار ٿيا ڪري لوڪ ڀماڙ ۽ ڀل عيوض ليندا ۽ ڪتيون جا ڪتب ناس ٿي ويندا. ڪوئي ڪنهن جي ملڪيت جو مالڪ ۽ وارث به نه ٿي سگهندو ۽ ڪنهن جو ڪنهن تي ڀي گهڻي وقت تائين اڌڪار ڪونه هوندو. انهن اوڻاين کي ختم ڪرڻ واسطي جو عرفي عر اوستا ۾ ضروري آهي.

پوئرشن نه هندين وڏو ڪنڌو واه ٿي سگهندو پڻي هڪ پرش کي هڪ ئي استري ۽ هڪ زال لاءِ هڪ مڙس ٿي سگهندو. ڪڏهن استري گرڀ سان يا سدا روڳڻي ٿي پوي، ته مڙس لاءِ ٻيهر شادي جو پرائيچت ڪيو ويو ۽ ٻيهر شادي ۽ زهي ته سگهن ٿا ڪي؟

اتر: اهي جو جواب نيوگ واري پرٿا ۾ ڏنل آهيون. گرهستي استري سان هڪ ورهيه حصل نه ڪري جي وقت پوش ۽ مڙس جي لاءِ ٻيهر شادي جي وقت زال نه رهي سگهي ته هوءَ سان نيوگ ڪري اُن جي لاءِ سنتان پيدا ڪري سگهن ٿا. نو ٻانان جو سگهه ۽ ويچار ڪڏهن نه ڪن.

ڄمڙ ۾ ٿي سگهي اوليو آڳيرائيت پڌارڻ جي ڳالهه، پرايت ڪمل جي وڪڻ، وڪيا ڪمل جو واپار ۽ وتيل ڏن کي ديش جي ڀلائي لاءِ لڳايو گهرجي.

سچي وهنوارن کي پڻ مٿي بيان ڪيل پنهنجي پنهنجي ورڻ آشرم جي ڌرم کي ڏاڍي انساه سان، پڻ اسان، ٻي، گرنٿ ڏن سان، سدا انهن جي ڀلي لاءِ ڪندا رهن. پنهنجي مالڪ، پتا، سڀ، هر جي اسمرشوا، هڪ پيهرين، ڀاءُ ڀيرن، راجا، ودوانن، ولين، ست پرشن سان پريم ڪن ۽ جهڙي دشت اڌرمي هجن، انهن سان ٿي ورتن، پڻي ساڻن وير وروڌ نه ڪن، پر ڪن سڌارڻ جو ڄتن ڪن. ڄمڙ ۽ ڄڻي پنهنجي سنتان کي ٻڌي سان وديا ۽ سکيا ڏيڻ ۾ ڏن، آدي تهوج ڪري ڪين ٻيرو ۽ ودوان ۽ سڌو سکيا واري بڻائين ۽ ڌرم تي هلي ڪنهن هڪ ڪرڻ جو ڏيتي ڪن جنهن جي ودوان پورا ٿين پالڻ. عملن هوڻ ڦلڪي کي نه ڀل ڪرڻ گهرجي.

पतितोऽपि द्विजः श्रेष्ठो न च शूद्रो जितेन्द्रियः । निर्दुग्धा चापि गौः पूज्या न च दुग्धवती खरी ॥ १ ॥
अश्वालम्भं गवालम्भं संन्यासं पलपैतृकम् । देवराच्च सुतोत्पत्तिं कलौ पञ्च विवर्जयेत् ॥ २ ॥
नष्टे मृते प्रव्रजिते क्लीबे च पतिते पतौ । पञ्चस्वापत्सु नारीणां पतिरन्यो विधीयते ॥ ३ ॥

[ڀلائي ڏو ج ته چڱو آهي، شودر ڪتي نه چڱو آهي. ڳئو ڇاڪي ڪهڙو نه ڏئي ته به پوڄا جي لائق آهي، پر گڏه ڏانئا واري ڪڏهن نه پوڄجي. ڪلجڳ ۾ هي پنج ڪاليهون نه ڪرڻ گهرجن: گهوڙي کي ماري يگيه ڪرڻ، ڳئوءَ کي ماري هوم ڪرڻ، سنياس وٺڻ، شراڌ ۾ ماس جو پند ڏيڻ ۽ ديور مان سنتان پيدا ڪرڻ. پتي جي گم ٿي وڃڻ، مري وڃڻ، سنياس ۾ پرويش ڪري، نامرد يا پتت [ڌرم ڀرشٽ] ٿيڻ کان، انهن پنجن آپدائن جي وقت ۾ لاڙي ٻئي پتي ڪري سگهي ٿي.]

٢. اهڙيءَ ريت پرش لاءِ به لبر آهي ته جيڪڏهن استري سنڌ هجي (وواهه کان پوءِ اهي ورهه ڪالهن استريءَ کي گرڀ نه رهي) ته اهي سنتان لاءِ مري وڃي ته ڏهن، جڏهن جڏهن لڳي ته لباڳي ڄمي؛ پٽ نه لڳي ته ٻارهين ورهه ڪالهن ۽ ڄي ڪرڙو ڳالهائيندڙ هجي ته يڪدم اهڙيءَ استريءَ کي ڇڏي ٻيءَ استريءَ سان نيوگ ڪري سنتان پيدا ڪري سگهجي ٿي.

تن لاءِ جي پرش ڏاڍو ڏک ڏيندڙ هجي ته استريءَ کي گهرجي ته اُن کي ڇڏي ٻئي پرش سان نيوگ ڪري سنتان پيدا ڪري. اهڙيءَ وواهه ڪيل پتيءَ جي ملڪيت جو وارث اُن کي ڪري. هتي پرماڻ ۽ دليل موجب سمجهڻو ته وواهه ۽ نيوگ دوارا پيدا ٿيل ٻنهي جي انهي حقن. جتي "اورس" پٽ يعني وواهه ڪيل پتيءَ مان پيدا ٿيل "پٽ اُن جي ملڪيت جو وارث ليکيو آهي تن ۾ "ڪيتر" يعني نيوگ مان پيدا ٿيل پٽ به ملڪ ٻيءَ جي ملڪيت جا وارث ليکيا آهن. عالمن هن ڳالهه جو استريءَ ۽ پرش کي ڌيان رکڻ گهرجي ته ويرج ۽ رج اُهه بنا ارث آهن؛ جيڪي هن ڀي انهن ٻنهي رستي جي پرواهه، ونشيا ۽ دشت پرشن جي سنگ ۾ وڃائين ٿا سي مها مورک آهن. ڇاڪاڻ ته هاريءَ يا مالهي مورک هوندي ٻه پنهنجي ٻنيءَ يا باغ کانسواءِ ٻئي هنڌ ٻج نه پوکيندا آهن، جڏهن وڃي پڇ ۽ مورک جو به اهڙو دستور آهي ته پوءِ جيڪو سڀني ۾ سرشٽ منش جي شرير جي ورڇ جي ٻج کي ڪنديءَ ٻنيءَ ۾ وجهي ٿو سو مها مورک ٿيندو آهي، ڇاڪاڻ ته اُن جو ڦل اُن کي حاصل ملندو آهي.

"आत्मा वै जायते पुत्रः"

هي براهمڻ گرنٿ جو وچن آهي ته سنتان پتا جو سروپ آهي.

پر پرشن جو سنگم مهاپاپ آهي — ڏسو نرڪت جو وچن.

अङ्गादङ्गात्सम्भवसि हृदयादधि जायसे । आत्मा वै पुत्रनामासि स जीव शरदः शतम् । निरुक्त ३ । ४ ॥

هي پٽ! تون [شرير جي] انگ انگ مان پيدا ٿيل ويرج ۽ هردي مان پيدا آهين تون اهڙيءَ ڪري تون منهنجي آتما آهين، مون کان اڳ نه مر ٻر سؤ ورهين تائين جيءُ.

* جنهن مان اهڙن اهڙن مهاتمائن ۽ رشين جا شرير پيدا ٿين ٿا اهڙيءَ [ويرج] کي وڃائي آڏي ڪنڌي زمين ۾ پوکڻ يا گندي ٻج ڇڪيءَ ٻنيءَ ۾ وڃائڻ مهاپاپ جو ڪم آهي.

وواهه ڪرڻ مان لاڀ — پرشن:- وواهه ڇو ڪجي؟ ڇاڪاڻ ته اهڙيءَ ڪري استرين ۽ پرشن کي ٻنڌن ۾ پئجي ڏاڍو اڻک لهڻو ۽ ڏک ڀوڳڻو پوي ٿو، اهڙيءَ ڪري جيسين جنهن جي جنهن سان پرتيت هجي تيسين هو ساڻ ۾ گڏجي رهن، جڏهن پرتر گهٽجي وڃي تڏهن هڪ ٻئي کي ڇڏي ڏين.

اتر:- هي ته پسن ۽ پکين جو ورتاءُ آهي، منشن جو نه. جيڪڏهن ماڻهن ۾ وواهه جو نيم نه هجي ته گرهست آشرم جا سڀ چڱا چڱا ورتاءُ ناس ٿي وڃن. ڪوءِ جيڪر ڪو ئي

---

* چڱا پرش ولهاڻن جو سنگ ڪرڻ يا چڱي گهوڙي جو استري ٻئي پرش سان ڀلائڻو وڃڻ اهڙو مهاپاپ آهي.

استريءَ جو نيوگ ٿيڻ گهرجي؛ پر سڀ طرح اهو نيم آهي ته وڏو استري سان اٿڻ ويهڻ جي اها
وڪندڙ هجي. پا جڏهن ٻار پيدا ٿي ٿيو ته جڏهن نيوگ ٿئي، جيستائين آئيندو ڪال پر الوا چڙهي
پستان نه هجي، سنتان جي اها ٻي ٿيڻ وڏي پاڻ جي وڏو استريءَ سان سمجهه پاڻ ته
نئين پاڻ جي ڏال سان وڏي ٻار جو نيوگ ٿئي، پر سنتان پيدا ٿي چڪي پر ان کان پوءِ
جيستائين نيوگ ڪندڙ ٻڌل پر مطلب ڪين نه هو بيشڪ [ٻاهي] سمجهيا وڃن. اوتاسين هڪ نيوگ
پر ٻئي ٻار جي نيوگ ۽ ٽيون ٽالڻ نيوگ جي حد آهي، انهيءَ کان پوءِ اوڙ نه ڪن. ۽ جيستائين
ٻئي. لاءِ نيوگ ٿيل هجي ته چوٿين کوٽ ٽالين ٻيا اڳ ٻيان ٿيل ويس موجب ڏهن سنتانن
ٽالين ٿي سگهي ٿو. ٻين ٽالين لوهتڻ پيا وشئه واسنا جو مرد سمجهيو ويندو، ۽ جيستائين
وواهه ٿيل ٻئي ٿيندي ته ڏهين ٽوٽ کان وڌيڪ سنتان ڪين ڪو سگهي ته ليڪا جي جوڙ
سمجهيا وڃن. ٻيهي وواهه ته نيوگ سنتان لاءِ ٿئي ڪيو ويندو آهي، پاڻ واسنائن ڪارڻ
ڪري ٿيندو لاءِ نه.

نيوگ ٿيڻ جي جيئري پر ٿيندو آهي- پوشن:- نيوگ ٿيڻ جي پٺي ڪاريهه
ٿيندو آهي يا جيئري به؟

اتر:- جيئري به ٿيندو آهي؛

अन्यमिच्छस्व सुभगे पतिं मत् ॥ ऋ० मं १० । सू० १० ॥

اوٿ:- جڏهن پتيءَ پر سنتان پيدا ڪرڻ جي شڪتي نه هجي، تڏهن پنهنجي استريءَ
کي آگيا ڏئي ته هي سڀاڳي جي اها ڪرڻ واري استري! تون مون کان سواءِ ٻئي پتيءَ کي
اڇا ڪر، ڇاڪاڻ ته هاڻي مون کان سنتان اُٿي ڪانه ٿيندي، پر تڏهن استري ٻئي سان
نيوگ ڪري سنتان اُٿي ڪري پر انهيءَ وواه ٿيل پتيءَ مهاشي جي سيوا ۾ تيار لڳي
رهي. اهڙيءَ طرح جڏهن استري به روڳ ۾ ڦاٿل هجي سبب سنتان پيدا ڪري نه سگهي
تڏهن پنهنجي پتيءَ کي آگيا ڪري ته هي سوامي! اوهان مون مان اولاد جي پيدا ڪرڻ جي
آس ڇڏي ڪنهن ٻيءَ وڌوا استريءَ سان نيوگ ڪري سنتان اُٿي ڪريو. جيئن پانڊو راجا
جي استرين ڪنتي ۽ مادري آدي ڪيو ۽ جيئن وياس جي مهاراج، چترانگد ۽ وچتر ويريه
جي مرڻ کان پوءِ پنهنجي ڀائرن جي استرين سان نيوگ ڪري [ڏسو سنڌي ڀاشا ۾ "مختصر
مهاڀارت" مترجم ڀيرو رام ۽ جيرام شرما ڪرت] انهن مان ڌرتراشٽر ۽ امبيڪا مان پانڊو ۽
داسيءَ مان ودر پيدا ڪيا، اهڙا اتهاس انهن ڳالهه ۾ پرماڻ آهن.

प्रोषितो धर्मकार्यार्थं प्रतीक्ष्योऽष्टौ नरः समाः । विद्यार्थं षड् यशोर्थं वा कामार्थं त्रींस्तु वत्सरान् ॥ १ ॥
वन्ध्याष्टमेऽधिवेद्याब्दे दशमे तु मृतप्रजा । एकादशे स्त्रीजननी सद्यस्त्वप्रियवादिनी ॥ २ ॥ मनु० ९ । ७६, ८१

گهڻن سالن تائين پرديسي نيوگ ڪري- ١- جيستائين وواهه ٿيل پتي ڌرم لاءِ
پرديس ويو هجي ته ٺهرايل استري اٺ ورهيه، ودياءِ جس لاءِ ويو هجي ته ڇهه ۽ هي ڌن
آدي ڪمائڻ لاءِ ويو هجي ته ٽن ورهين تائين واٽ ڏسي، پوءِ نيوگ ڪري سنتان اُٿي
ڪري. جڏهن وواهه ٿيل پتي گهر موٽي تڏهن نيوگ واري پتيءَ جو واسطو ڇڏي ڏئي؛

ٻيو سمرتيءَ جو پرمان:-

तामनेन विधानेन निजो विन्देत देवरः ॥ मनु॰ ९। ६९ ॥

جڏھن ” اکشت يوني “ [پرش سان ميلاپ نه ڪيل ٻڙو پرڻيل] استري وڌوا ٿي پوي ته سندس ڏيئر جو ننڍو ڀاءُ به ساڻس نيوڳ ڪري سگھي ٿو.

پرشن - ھڪ استري يا مرد ڪيترا نيوڳ ڪري سگھن ٿا ؟ الوا وواھ ڪيل ۽ نيوڳ ڪندڙ پتين جا ڪھڙا نالا آھن.

सोमः प्रथमो विविदे गन्धर्वो विविद उत्तरः । तृतीयो अग्निष्टे पतिस्तुरीयस्ते मनुष्यजाः ॥

ऋ॰ मं॰ १० । सू॰ ८५ । मं॰ ४०

ھي استري! جو (تي) تنھنجو (پرٿمه) پهريون وواھ ڪيل (پتي) پتي لڌي (وندي) پراپت ٿئي ٿو تنھنجو نالو (سوم) سڪمار آدي گڻن وارو ھجڻ جي ڪري ”سوم“ جنھن کي نيوڳ دوارا (وندي) پراپت ٿئي ٿو اھو (گنڌرو) ـ پهرين ھڪ استريءَ سان سمباڳ ڪرڻ جي ڪري ” گنڌرو “ جنھن (ترتيه اترھ) ٽين کان پوءِ ٽيون پتي ٿيندو آھي اھو (اگني) گرميءَ جڏڻا وڪ ڪري ”اگني “ نالي وارو ٿئي ٿو (تي) تنھنجا (ترئيه) چوٿين کان وٺي يارھين تائين نيوڳ دوارا پتي ٿيندا آھن سي (منشيجا) ” منش “ نالي سان سڏيا آھن.

(* ايام توير الدو) منتر موجب يارھين پتيءَ تائين استري نيوڳ ڪري سگھندي آھي ـ تئين پرش به يارھين استريءَ تائين نيوڳ ڪري سگھندو آھي.

پرشن:- [ھن منتر ۾ آيل] ايڪادش — يارھون ـ ھن شبد مان ڏھه پٽ ۽ يارھون پتيءَ ڪيئن نه ڪجي ؟

اتر:- جيڪڏھن اھو ارٿ ڪندا ته ھيٺين ويد جي پرماڻن جي ورڌ ارٿ ٿيندو ـ جاڻائڻ ته اوھانجي ارٿ موجب ٻهراٽي به نه ٿي سگھي.

विधवेव देवरम्	وڌوا ديور کي
देवरः कस्माद् द्वितीयो वर उच्यते ।	ديور ڪريه ٻئي ور جو نالو
अदेवृघ्नि	ديور کي دک نه ڏيندڙ
गन्धर्वो विविद उत्तरः	گنڌرو: پراپت ٿئي ٿو جنھن کان پوءِ

منوءَ جا پرمان

देवराद्वा सपिण्डाद्वा स्त्रिया सम्यङ् नियुक्तया । प्रजेप्सिताधिगन्तव्या सन्तानस्य परिक्षये ॥ १ ॥
ज्येष्ठो यवीयसो भार्यां यवीयान्वाग्रजस्त्रियम् । पतितौ भवतो गत्वा नियुक्तावप्यनापदि ॥ २ ॥
औरसः क्षेत्रजश्चैव ॥ ३ ॥ मनु॰ ९ । ५९ । ५८ । १५९ ॥

مٿي ڏنل ۽ ٻيا اھڙا شلوڪ منوءَ مھراج لکيا آھن ـ سپنڊ يعني پتيءَ جي ڇھين پيڙھيءَ ۾ پتيءَ جو ننڍو يا وڏو ڀاءُ يا ساڳيءَ جاتيءَ واري ٻارن کان اٿم جاتيءَ واري پرش سان وڌوا

* ھن منتر جو ارٿ اڳي مٿي ڏنو ويو آھي.

ارٿ:- هي (اشوانا) استري پرش! جيئن (ديوم وڌويو) ڌير کي رنڊوا ۽ (يوشامرين) واهه استري پنهنجي پتيءَ کي (سڌستي) ساڳي ايتان ۾ ڪٿ ٿي ڪلي ٿي هر پيت سنتان اُپن ڪندي آهي، تئين اوهين ٻئي استري پرش (ڪه سود-دوشا) ڪٿي رات جو ۽ (ڪه وستهه) ڪٿي ڏينهن جو رهيا هئا؟ (ڪوابي پتوم) ڪٿي پدارٿن جي پراپتي (ڪرٿه) ڪئي هئي؟ ۽ (ڪڀوشتهه) ڪهڙي سمي [۾] ڪٿي رهيا هئا؟ (ڪووام ڀجترا) توهان جي سمهڻ جو استان ڪٿي آهي؟ ڪهڙي ديش جا رهندڙ آهيو؟ ان مان هي سڌ ٿيو ته ديش ۽ پرديس ۾ استري پرش سنگ ۾ ئي رهن ۽ وواهه ٿيل پتيءَ سمان نيوگ ڪيل پتيءَ کي گرهڻ ڪري رنڊوا استري ۽ سنتان اُپن ڪري.

نيوگ ڪنهن سان ڪجي؟- پرشن:- هي ڪنهن سان ۽ ڪنهن لاءِ ٿئي ٿو ۽ رنڊوا جو نيوگ ڪنهن سان ٿئي؟

اُتر:- ”ديور“ سان جو ديور شبد جو ارٿ جئن اوهين سمجهو ٿا سو نه آهي. ڏسو نرڪت [ادياءِ ۳ کنڊ ۱۵] ۾:-

देवृ: कस्माद् द्वितीयो वर उच्यते ॥ निरुक्त (अ० ३ । ख० १५)

يعني:- ديور ان کي چئبو آهي جو رنڊوا جو ٻيو پتي ٿيندو آهي چاهي ننڍو ڀاءُ هجي يا وڏو ڀاءُ يا ٻيو ڪو پنهنجي ورڻ جو يا ٻئي ورڻ جو هجي. جنهن سان نيوگ ڪجي انهيءَ جو نالو ديور آهي.

پٽي مئل جو ارٿ:- هي (نار) رنڊوا! تون (ايتا ڪاسر) هن مري ويل پتيءَ جي ويچار ڇڏي (شيش) باقي پرشن مان (اڀي جيو لوڪم) جيئري ٻئي پتي کي (اپهي) پراپت ٿيءُ ۽ (اُديرشو) هن ڳالهه جو ويچار ۽ نشچو رک ته جو (هست گرابهه رڌ شوهه) تو رنڊوا جو ٻيهر پاڻي گرهڻ ڪري (هتيه پتوڙ) ٻيو نيوگ پتيءَ جي سنبنڌ لاءِ نيوگ ٿيندو ته (اُدم) اهو (جنتوم) جم ورتل پالڪ انهيءَ (پتيه) پتيءَ جو ٿيندو ۽ جي تون پنهنجي لاءِ سنتان جي اڇا ڪندينءَ ته هيءُ سنتان (تو) تنهنجي ٿيندي. اهڙي نشچي واري (اڀي سم ٻيوٿ) ٿيءُ ۽ نيوگ پرش به انهيءَ نيم جو پالن ڪري. وري ڏسو هيٺيون اٿرو ويد جو (ڪانڊ ۱۴-۲-۱۸)

अदेवृघ्न्यपतिघ्नी हैधि शिवा पशुभ्यः सुयमा सुवर्चाः । प्रजावती वीरसूर्देवृकामा स्योनेममग्निं गार्हपत्यं सपर्य ॥
अथर्व० १४ । २ । १८ ॥

ويد جو ٽيون پرمان:- (اپتي گهن ديور گهن) پتيءَ ۽ ڏيور کي دک نه ڏيڻ واري استري! تون (اهه) هن گرهست آشرم ۾ (پشوڀيه) پشن جو (شوا) ڪلياڻ ڪرڻ واري (سيامه) چڱيءَ طرح ڌرم نيم ۾ هلڻ واري (سورچا) روپ (وان) ۽ سڀ شاسترن وديا پڙهندڙ (پرجاوتي) اُتم پٽن پوٽن آدي سميت (ويرسوه) سورويرن پٽن جي جڻڻ واري (ديوڪاما) ”ديور“ جي ڪامنا ڪرڻ ۽ (سيونا) سک ڏيڻ واري پتيءَ ۽ ديور کي (ايڌي) پراپت ٿي (امم) هن (گارهپتيم) گرهست سنبنڌي (اگنم) اگني هوتر کي (سپرية) سيوا ڪندي ڪر.

سان اُهي اِستريون ۽ ونتان وغيره تيج اِستريون سان اُهي پُرش ئي وِواهه جا حقدار، اُهي ڪنواريءَ لاءِ ڪنيائون ۽ وڌيل پيُدن ۽ اِستري پُرش جا ٻاڙي دڪ ۽ گرڀ ڪنياڻون وغيره حقدار، وِواهه ۽ نيوگ ڊوارا ڌرم اُهي ٿا. اِلڪري نيوگ ڪرڻ گهرجي.

نيوگ سنسڪار:- پرشن:- نيوگ ڪهڙي ڳالهه لڳا گهرجي؟

اُتر:- جيئن وِواهه ڪلاڪير [ٿيندو آهي] تئين نيوگ به ظاهر ڪلاڪير [ٿيڻ گهرجي،] جيئن وِواهه پُرڪن جي راءِ ۽ گهوٽ ڪنوار جي مرضيءَ سان ٿيندو آهي، تئين نيوگ ۾ به ٿيڻ کپي يعني جڏهن اِستري پُرش جو نيوگ ٿيڻ وارو هجي، تڏهن پنهنجي ڪٽنب جي ماڻهن اڳيان پڌرو ڪن ته اسين ٻئي سنتان اُتپتيءَ لاءِ نيوگ ٿا ڪريون ۽ جڏهن نيوگ جو نيم پورو ٿيندو تڏهن اسين ملاپ نه ڪنداسين ۽ جي اُنهي اُنوءُ هلنداسين ته پاپي، ڄاڻجو ۽ راڄ جا ڏوهاري ٿينداسين. مهيني مهيني هڪ ڀيرو گرڀاڌان جو ڪرم ڪنداسين ۽ گرڀ ٿيڻ کان پوءِ هڪ ورهيه تائين جدا رهنداسين.

پرشن:- نيوگ پنهنجي ورڻ ۾ ٿيڻ گهرجي يا ٻئي ورڻ ۾ به؟

اُتر:- پنهنجي ورڻ ۾ يا اُتم ورڻ جي پُرش سان. يعني ويش اِستريءَ جو ويش، ڪشتري ۽ براهمڻ سان، ڪشترياڻيءَ جو ڪشتري ۽ براهمڻ سان ۽ براهمڻيءَ جو براهمڻ سان نيوگ ٿي سگهي ٿو. اُن جو مطلب هيءُ آهي ته ويرج يعني ٻج پنهنجي يا اُتم ورڻ جو گهرجي، ۽ نه پاڻ کان گهٽ ورڻ وارن جو. اِستري پُرش جي پيدائش جو اهو پرين آهي ته ڌرم انوسار اُتپتي ونش رکي، سان وِواهه يا نيوگ ڊوارا سنتان اُتپن ڪن!

پرشن:- پُرش کي نيوگ ڪرڻ جي ڪهڙي ضرورت آهي؟ ڇاڪاڻ ته هو ٻيو وِواهه ڪندو؟

اُتر:- اسين لکي آيا آهيون ته دوجن (براهمڻ، ڪشتري ۽ ويش) پُرش ۽ اِستريءَ لاءِ هڪ ئي وِواهه ويد آدي شاسترن ۾ لکيل آهي، ٻيو ڀيرو نه. ڪنوار ۽ ڪنواريءَ جو وِواهه ٿيڻ ۾ نياءُ ۽ وڌوا اِستريءَ سان ڪنواري پُرش جو ۽ ڪنواريءَ ڪنيا سان وڌر [رنڊو] پُرش جو وِواهه ٿيڻ ۾ انياءُ يعني اڌرم آهي. جيئن وڌوا اِستريءَ سان [ڪنوارو] پرش وِواهه ڪرڻ نٿو چاهي، تئين ڪنواري ڪنيا به وِواهه ٿيل ۽ اِستريءَ سان سمبنڌ ڪيل پُرش سان وِواهه ڪرڻ نه چاهيندي. جڏهن وِواهه ٿيل پُرش کي ڪا به ڪنواري ڪنيا ۽ وڌوا اِستريءَ کي ڪو به ڪنوارو پُرش گرهڻ نه ڪندو، تڏهن پُرش ۽ اِستريءَ کي نيوگ جي گهرج ٿيندي ۽ ڌرم به اهوئي آهي ته جهڙن سان تهڙن جو سٻنڌ ٿيڻ گهرجي.

نيوگ لاءِ پرماڻ:- پرشن:- جيئن وِواهه لاءِ ويد وغيره شاسترن جا پرماڻ آهن، تئين نيوگ لاءِ پرماڻ آهن يا نه؟

اُتر:- هن وشيه لاءِ گهڻيئي پرماڻ آهن، ڏسو ۽ ٻڌو:—

कुहस्विद्दोषा कुह वस्तोरश्विना कुहाभिपित्वं करतः कुहोषतुः ।
को वां शयुत्रा विधवेव देवरं मर्यं न योषा कृणुते सधस्थ आ ॥ ऋ० ॥ मं० १० । सू० ४० । मं० २ ॥
उदीर्ष्व नार्यभि जीवलोकं गतासुमेतमुप शेष एहि । हस्तग्राभस्य दिधिषोस्तवेदं पत्युर्जनित्वमभि सं बभूथ ॥
ऋ० मं० १० । सू० १८ । मं० ८ ॥

پرش ۽ اون ٻهڄي وواهت استريءَ، اَنوا وڌوا استرين کي [جن لاءِ سڀا اوکي نيڪت پتي تيرابر آهي] انهن سڀني وارو ۽ ڀاڱو ڪري. ٻهڄي وواهت استريءَ مان ڏهه ڀاڱا انهن جو ۽ ٻارهون استري سمجهه. هي استري ۽ اون ۽ وواهت پتيءَ انوا نيڪت پرش مان ڏهه ستان انهن ڪري ۽ ٻارهون پتي کي جاڻ.

ويد جي آڳيا الوسار پراهمڻ، کتري ۽ ويش ورڻ وارا استري پرش ڏهن ٻارن کان وڌيڪ انهن نه ڪن. جو ته وڌيڪ انهن ڪري ته هو سنتان ٿيندا، نربلتا ۽ گهٽ عمر واري ٿيندي، ۽ استري پرش به ٽيرا، گهٽ آيوءَ وارا ۽ روڳي ٿي ٻڍاپي ۾ گهڻا ڏک ڀوڳيندا آهن.

نيوڳ ويچار نه آهي - پرشن:- هيءَ نيوڳ جي ريت ته وڀچار سمان ٿي ڏسجي؟

اُتر:- جهڙيءَ ريت ونواهه وارن جو لاڳاپو وڀچار ٿيندو آهي - ساڳيءَ ريت جي نيوڳ ٿيل نه آهن ان جو سماڳم ڪرڻ وڀچار جهڙو آهي. انهيءَ مان سڌ ٿيو ته جهڙيءَ ريت ووواهه هواه نيوڳ لاءِ ٿي وڀچار نه سمجهيو ويندو، جنهن ڪري جي ڪيا جو ٻڌي جي پڌ مان شاستر ۾ ڏيکاري وڌيءَ انوسار وواهه ٿيڻ کي سماڳم ڪجي ٿو وڀچار سواه ٻاهر جا آهي نه ٿيندي آهي انهن کي ويد شاسترن ۾ ڄاڻايل نيوڳ ۾ وڀچار ڀاپ ۽ انهيءَ جي سمجهڻ گهرجي.

پرشن:- اها ڳالهه آهي ته نيوڪ ۾ نهو وڌيا جهڙو ڪرم ٿو ڏسجي.

اُتر:- نه. جو ته وڌيا سماڳم ۾ لڪو لڪپڻ [ڪرڻ جهڙو] پرش يا ڪولي ٿيندو آهي ۽ نيوڳ ۾ وواهه جيان لجا اهي: جنهن ڪري ته ڪيا ڏيڻ ۽ وواهه ڪرڻ سنتان انهن ڪرڻ لاءِ ڳالهه ڪئي ٿيندي آهي، پرنتو لڪ ڪرڻ ڪريا ڪيا گهرجي. ڇا جيڪي ويڪاري پرش هواه استرين هوندڙن انهن سي وڃاءُ ڪرڻ بنا سنڀوڳ ڪرڻ کان ڪڏهن بچي سگهندا آهن؟

نيوڳ ۾ پاپ نه آهي:- پرشن:- انهيءَ نيوڳ جي ڳالهه ۾ پاپ ٿو ڏسڻ ۾ اچي؟

اُتر:- جيڪڏهن نيوڳ جي ڳالهه پاپ ٿو سمجهو ته پوءِ وواهه ۾ پاپ ڇو نٿا سمجهو؟ پاپ ته انهن نيوڳ جي روڪڻ ۾ آهي. جو ته ايشور جي سرشٽيءَ انوسار استري پرش جو سڀاوڪ ويوهار رڪجي نٿو سگهي سواءِ ويراڳي ۽ وڏن پورڻ وديوانن جي. نيوڳ جي ڳالهه ڪرڻ سان ڪهڙا پاپ ٿين ٿا ۽ وڌوا استرين ۽ وڌر پرشن ٻنهي جي دلين کي پاپ نٿا سمجهو؟ جو ته جيستائين جسم جوڀن ۾ آهي، تيستائين منن ۾ سنتان انهيءَ ۽ ڪام جي چاهنا رکندڙن کي ڪنهن سرڪاري يا ڌرمي رڪاوٽ پوڻ ڪري ڳجهي ڪرم ڪرڻ ۾ ۽ ڪرم ڪن ٿا. انهيءَ وڀچار ۽ ڪڪرم کي روڪڻ جي هڪ اها نيڪ رسم آهي ته جيڪي اندرين کي وس ۾ رکي سگهن سي وواهه هواه نيوڳ به نه ڪن ته نيڪ آهي، پر جي اهڙا نه آهن انهن جو وواهه ۽ آپت ڪال ۾ نيوڳ ضرور ٿيڻ گهرجي.

جنهن ڪري وواهه ۽ نيوڳ جهڙي وڏي ڳالهه جو گهٽ ٿيڻ ۽ ٻئي ٻئي ڳالهين سان ٿيڻ ڪري منش جي واڌارو ٿيڻ ممڪن آهي. ڪوب هنيا ٻين ٻين ٿي ويندي ۽ نيچ ڪرم ٿيڻ

اُتر:- (١) ووا ھه نه ڪيا پهنجي پتا جو گهر ڇڏي، پتيءَ جي گهر هلي ويندي آهي ۽ پتا سان گهڻو سنبنڌ نه رهندو آهي. پر وڌوا استري [نيوگ ڪرڻ کان پوءِ به] انهيءَ پرڻيل پتيءَ جي ئي گهر رهندي آهي. (٢) انهيءَ ووا ھه ٿيل استريءَ جا پٽ، انهيءَ وواهت پتيءَ جا دايه ڀاڱي (وارث) ٿيندا آهن ۽ وڌوا استريءَ جا پٽ، نه ويرج داتا جا پٽ ڪوٺائيندا آهن، نه انهيءَ جي گوتر جا ٿيندا آهن، نه سندس اڌڪار انهيءَ سنتان تي رهندو آهي، پر اهي مئل پتيءَ جي سنتان سمجها ويندا آهن ۽ انهيءَ جو ئي گوتر رهندو آهي ۽ سندس ملڪيت جا اڌڪاري (وارث) ٿي انهيءَ گهر ۾ رهندا آهن. (٣) پرڻيل استري ۽ پرش کي هڪ ٻئي جي سيوا ۽ پالنا ڪرڻ لازمي آهي، پر نيوگ ڪيل استري پرش جو اهڙو ڪو به سنبنڌ نه رهندو آهي. (٤) وواهت استري پرش جو سنبنڌ موت تائين رهندو آهي، پر نيوگ ڪيل استري پرش جو ڪم پوري ٿيڻ کان پوءِ ڇٽي ويندو آهي. (٥) وواهت استري پرش، گهر جي ڪاروبار پوري ڪرڻ ۾ گڏجي ڪوشش ڪندا رهندا آهن ۽ نيوگ وارا استري پرش، پنهنجي پنهنجي گهر جا ڪم ڪندا رهندا آهن.

پرشن:- وواهه ۽ نيوگ جا نيم ڌار ڌار آهن ڇا؟

اُتر:- ڪجهه ٿورو ڀيد آهي، جيڪو مٿي چئي آيا آهيون ۽ [ٻيو] هي ته وواهه ٿيل استري پرش، هڪ ٻئي ۽ ٻئي گڏجي ڏهه ٻار اُتپن ڪري سگهن ٿا، ۽ نيوگ وارا، استري پرش ٻن الڳ الڳ وڌيڪ سنتان اُتپن ڪري نٿا سگهن. [ستون] نيوگ ڪرڻ وارا جيڪي ڪنوارا يا ڪنواريون آهن، سي واهه نه ڪن ۽ جيڪي ڪنواريون سي واهه نه ڪن. (٨) جيئن وواهت استري پرش سدا گڏ رهندا آهن، تيئن نيوگ وارا استري پرش [نيوگ وارا] جو رواج نه آهي. پُٽ پيدا ٿيڻ کان پوءِ ٻيهر گڏ نه رهن.

نيوگ جو لاڳاپو ڪنهن ڪنهن سان ٿئي:- (٩) جي استري پنهنجي لاءِ نيوگ ڪري ته ٻئي گرڀ کي رهڻ کان پوءِ نيوگت پرش [نيوگ واري پرش] سان سندس سنبنڌ ٽٽي ويندو. تنهن جي پرش پنهنجي لاءِ نيوگ ڪري ته ٻئي گرڀ رهڻ کان پوءِ نيوگت استري سان سندس ڪوبه سنبنڌ رهڻو نه آهي، پر اها نيوگت استري ٻه ٽي ورهيه انهيءَ سنتان جي پالنا ڪري نيوگت پرش کي ڏئي.

سنتان اُتپن ڪرڻ جو نيم:- اهڙيءَ ريت هڪ وڌوا استري ٻه پالڪ پنهنجي لاءِ ۽ ٻه ٻه ٻين چئن نيوگت پرشن لاءِ اُتپن ڪري سگهندي آهي. ساڳيءَ ريت وڌر پرش به ٻه پالڪ پنهنجي لاءِ ۽ ٻه ٻه ٻين چئن نيوگت وڌوائن لاءِ اُتپن ڪري سگهندو آهي. اهڙيءَ ريت ملي ڪري ڏهه، ڏهه سنتان اُتپن ڪرڻ جي آگيا ويد ۾ ڏنل آهي.

इमां त्वमिन्द्र मीढ्वः सुपुत्रां सुभगां कृणु । दशास्यां पुत्रानाधेहि पतिमेकादशं कृधि ॥

ऋ० म० १० । सू० ८५ । मं० ४५ ॥

ڌڻيءَ کان وڌيڪ ٻار نه ٿين:- ارٿ:- هي! ويرج سيچڻ [ڏيڻ] ۾ سمرٿ ايشور وان

۱- ڪنهن ڪم لاءِ پرديس ڏانهن ويڃي ٢- سرڪار جي نوڪري وغيره ڪري. انهن مان پهرئين جو اڀياس اهو آهي ته ٽن ورهين تائين ۽ ٻئي لاءِ ڇهن ورهين تائين استري کي ترسڻ گهرجي. ٻيءَ جو اهو ڀرپور آهي ته ڪجهه سمي تائين ويهڻ ۽ نيئو گهرجي.

ٻيهر وواهه ۽ نيوگ - پرشن:- استري ۽ پرش جا ڪيترا وواهه ٿيڻ گهرجن؟ هڪ ئي سمي ۾ يا ڪيترائي ڀيرا؟ ڪيترا وواهه ٿيڻ گهرجن؟ اتر: هالو جڻي-

या स्त्री त्वक्षत योनिः स्यादुतप्रत्यागताऽपि वा। पौनर्भवेन भर्त्रा सा पुनः संस्कारमर्हति॥ मनु० ९। १७६॥

جنهن استري الوا پرش جو * پاڻي گرهڻ ماتر جو سنسڪار ٿيو هجي، [رڳو وواهه ٿيو ۽ سمبنڌ نه ٿيو هجي] ۽ سڀوڳ نه ٿيو هجي، اُنهن ٻئي اکنڊ ورتي استري ۽ ‡اکنڊ ويريه پرش هجي، ته انهن جو ٻيهر ٻين الوا ٻي استريءَ سان ٻيهر وواهه ٿيڻ گهرجي. پر برهمڻ، ڪشتري ۽ ويش ورڻن ۾ اکنڊ ورتي استري ۽ اکنڊ ويريه پرش جو ٻيهر وواهه نه ٿيڻ گهرجي.

ٻيهر وواهه ۾ ڏوش:- پرشن:- ¶ ٻيهر وواهه ۾ ڪهڙو ڏوش آهي؟

اتر:- استري پرش جو پريم گهٽ ٿيڻ، ڇو ته جڏهن ڪنهن وقت ڪاوڙجي، تڏهن پرش استري ۽ استري پرش کي ڇڏي ٻئي سان سمبنڌ ڪري جوڙ ٻڌندي. ٢- جڏهن استري الوا پرش ٻئي الوا استريءَ جي مرڻ کان پوءِ ٻيو وواهه ڪرڻ چاهيندو ته پهرين استريءَ الوا پهرئين پتيءَ جي سمپتي کي کڻي ويندا ۽ سندن ڪٽنب وارن سان جهڳڙو ٿيندو. ٣- ڪيترن گهراڻن جو نالو نشان مٽجي ويندو ۽ سندن سمپتي نشٽ ٿي ويندي. (۴) پتي ورت ۽ پتني ورت ڌرم نشٽ ٿيندا. انهيءَ پرڪار جي ڏوهن ڪري ٻيهر وواهه الوا هڪ کان وڌيڪ وواهه ڪڏهن نه ٿيڻ گهرجن.

پرشن:- جڏهن [سنتان جي نه ٿيڻ ڪري] ونش جو ڇيد ٿي ويندو، تڏهن اُن جو گهراڻو ناس ٿي ويندو ۽ استري الوا پرش وڀچار آدي ڪرم ڪري گرڀ گرائڻ آدي اهڙا دشٽ ڪرم ڪندا. انڪري ٻيهر وواهه ٿيڻ گهرجي!

اتر:- نه نه، ڇو ته جيڪڏهن استري ۽ پرش برهمچرج ۾ استٿت (قائم) رهڻ گهرن ته ڪابه برائي نه ٿيندي ۽ جيڪڏهن ڪل جي پرمپرا رکڻ لاءِ ڪنهن پنهنجي برادريءَ واري جو پٽ گود ۾ وٺندا ته ڪل جو سلسلو هلندو رهندو ۽ وڀچار به نه ٿيندو. پر جيڪڏهن برهمچرج نه رکي سگهن ته نيوگ ذريعا سنتان اُتپتي ڪن.

ٻيهر وواهه ۽ نيوگ ۾ ڀيد - پرشن:- ٻيهر وواهه ۽ نيوگ ۾ ڪهڙو ڀيد آهي؟

---

* پاڻي گرهڻ = هٿ پڪڙڻ، هٿيالو ٻڌڻ.

† اکنڊ ورتي = جنهن سهاڳ نه ڪيو هجي.

‡ اکنڊ ويريه = جنهن جو ويريه سرکشت (سلامت) هجي.

¶ ٻيهر وواهه = ٻيهر وواهه ڪرڻ يا هڪ کان وڌيڪ وواهه ڪرڻ

۽ ڪهڙن [ڪلمن برڪاري] ماڻهن کي ودبا پراپت ٿيندي آهي :-

सर्वे रत्नानि सततं दान्तानामूर्ध्वरेतसाम् । ब्रह्मचर्यं दहत्युग्रम् सर्वपापान्युपासितम् ।

سدا سچي چال رکڻ وارا، اندرين کي جيتڻ وارا ۽ جن جو ويريه ناس ٿئو نٿي، انهن جو برهمچريه سچو ۽ اهي ئي ودوان ٿيندا آهن.

اڌيايڪ جا ڪرتويه — اهڙيءَ طرح اڌيايڪن ۽ ودياٿين جي چڱن ڳڻن ۽ ستن لڇڻن وارو ٿيڻ گهرجي. اڌيايڪ اهڙو يتن ڪندا رهن، جيئن ودياٿي سچ ڳالهائيندڙ، سچ مڃيندڙ ۽ سچ تي هلڻ وارا، سڀيتا وارا، اندرين کي وس ڪرڻ وارا، سشيل ۽ شڀ ڳڻن سان ڀريل، شرير ۽ آتما جو پورڻ بل وڌائي سمپورڻ ويد آدي شاسترن ۾ ودوان ٿين. (اڌيايڪ) سدا انهن ڪوشش ڪندا ۽ ودبا پڙهائڻ ۾ يتن ڪندا رهن. ۽ ودياٿي سدا اندرين کي جيتيندڙ، شانت چت ۽ پڙهائڻ وارن ۾ پريم رکيندڙ، وچار ڪندڙ ۽ محنتي ٿي اهڙو پرشارٿ ڪن، جيئن ڪري پورڻ ودبا، پورڻ آيو، پورڻ ڌرم ۽ پرشارٿ ڪرڻ [سکن] اچي وڃي. اهي سڀ برهمڻ ورڻ جا ڪم آهن. ڪترين جا ڪم راج ڌرم ۾ چونداسين.

ويشن جا ڪم — [ڍورن جا ڪم پالڻهاره ٿيڻ وغيره آدي ودبا] پڙهڻ [واپار ڪري] [ٻين کي] ڏيڻ جي پاڻا ڪري، پالڻ پالت پرڪارن جي واپار جي ودبا ۽ (وستن) جا اگهه ڄاڻڻ، وڪڻڻ، خريد، ٻين ٻين ڏيساورن ڏانهن اچڻ وڃڻ، لاڀ لاءِ ڪم آرنڀ ڪرڻ، پسو پالڻ، کيتيءَ جي اُنتي چترائي سان ڪرڻ ڪرائڻ، ڌن کي وڌائڻ، ودبا ۽ ڌرم جي واڌاري ۾ ڌن لڳائڻ، (سچار ترڻ)، بيڪٽ ٿي سڀاويءَ سان سڀ وهنوار ڪرڻ، سڀني شين جي رکيا اهڙيءَ ريت ڪرڻ، جئن ڪا وستو نشٽ نه ٿي وڃي.

شودرن جا ڪم — شودر سڀ پرڪار جي سيوا ۾ چتر، رڌڻ پچائڻ ۾ ٺيڪ ۽ اڳي ٻئي سان دوهن [برهمڻ، ڪتري ۽ ويش] جي سيوا ڪري اهڙيءَ ڌوارا پنهنجي آجيوڪا ڪري ۽ دوج اوهان، سنڌس ڪاڻڻ، پيڻ، وڳين وستين، گهرگهاٽ ۽ وواهه آدي ۾ جيڪو خرچ ٿئي سو سڀ ڪجهه ڪن، انوا کيس ماهوار پگهار ڏين.

ورڻن جو هڪٻئي سان وهنوار — جڏهن ورڻ کي هڪ ٻئي سان پريم، اپڪار، پيار ۽ سچائيءَ سان هلڻ گهرجي. سک ڏک، هاڻي لاڀ، لاڀ هاڻي ۽ هڪ مٿو ٿي راڄ ۽ پرجا جي واڌاري ۾ تن، من ۽ ڌن لڳائيندو رهي.

[illegible] ڳڻ رهن — اِستري ۽ پرش جو وڇوڙو ڪڏهن نه ٿيڻ گهرجي ڇو ته :-

पानं दुर्जनसंसर्गः पत्या च विरहोऽटनम् । स्वप्नो न्यगेहवासश्च नारीसंदूषणानि षट् ॥ मनु. ९ । १३ ॥

١. مڌ، ڀنگ آدي نشي وارين شين ورتائڻ، ٢. دشٽ لوڪن جو سنگ، ٣. پتيءَ جو وڇوڙو، ٤. اڪيلو هيڏانهن هوڏانهن ولرڻ پاکنڊين جي درشن جي بهاني سان گهمندو رهڻ، ٥. پرائي گهر ۾ وڃي سمهڻ يا ٦. ائي رهڻ. اهي ڇهه استريءَ کي بگاڙڻ وارا دوش آهن ۽ اهي مردن جا به آهن.

[illegible] جي ويوگ جا پرڪار — پتي ۽ پتنيءَ جو ويوگ ٻن پرڪارن جو ٿيندو آهي.

۽ ٿي سوا ۽ ٻڌيمان ٻيعيب آهي. ٥ـ جنهن جي واڻي جيهي ودياڻي ۽ ٻوڌي آهر ڪم ڪري ۽ هر ويس ٻورڻ هجي، ۽ وچار، شاسترن جي وشين جي ڄاڻيا ڪندڙ، ڪم ڪم ڪري واور ۽ چڱي سمرتي [ياد گيري] رکڻ واور ۽ سمرٿي جي تيڪ ٽيڪ ارڻ ڪي پنڊتال ٻڌالي وار هجي، سو ئي پنڊت ڪوٺائيندو آهي. ٦ـ جيڪي ٻڌيا [ٺڪي سمجهه] ٻڌلي سهڻ ارڻ انوسار، جنهن جو سڀاءُ [ٻڌل ڪمان] ٻڌيءَ انڪول [آهي] جو ڪڏهن به آريه اوليامت سريشٽ ڌارمڪ پرشن جي مريادا نه ٽوڙي، سو ئي پنڊت جي لائق ساڻ سڏيو آهي. جهڙي اهڙا استري پرش پاڙهڻ وارا هوندا آهن، تي ودياءَ ڌرم ۽ اتم آچار جي واڌاري ڪري، تب آنند ۾ وڌندو رهندو آهي. پوهڻ ۾ انوڪنڪ مورک جا لڇڻ [نشانيون ويس آهن]

अश्रुतश्च समुन्नद्धो दरिद्रश्च महामनाः । अर्थांश्चाऽकर्मणा प्रेप्सुर्मूढ इत्युच्यते बुधैः ॥ १ ॥

अनाहूतः प्रविशति अपृष्टो बहु भाषते । अविश्वस्ते विश्वसिति मूढचेता नराधमः ॥ २ ॥

महाभारत उद्योगपर्व विदुरप्रजागर [अध्याय ३२]

هي شلوڪ به مهاڀارت اديوڳ پرو وڊر پرجاگر [ادڀاءِ ٣٢] جا آهن.

مورک جا لڇڻ ـ ١ـ جنهن ڪو به شاستر نه پڙهيو، نه ٻڌو ۽ اڃا گهمنڊي ۽ غريب ٿي ڪري وڏا وڏا منورٿ ڪرڻ وارو [من جا لڏون کائڻ وارو] ۽ ٻنا ڪرم ڪرڻ جي پدارٿ جي پراپتيءَ جي اڇا ڪرڻ وارو هجي، تنهن کي سمجهو ماڻهو مورک چوندا آهن. ٢ـ جو اڻ ڪوٺيو سڀا ۾ اچي ڪنهن جي گهر وڃي، اوچي آسڻ تي ويهڻ گهري، پڇڻ ڌاران سڀا ۾ گهڻو ڪڇي، ٻي پروڙ ويساهه لائق نه هجڻ تي وشواس رکي، سو به مورک ۽ سڀني ماڻهن ۾ نيچ مورک سڏبو آهي. جتي اهڙا پرش اڌياپڪ، اپديشڪ، گرو ۽ راج نيتا آهن، تتي اوديا، اڌرم، اسڀتا، ڪلهه، وروڌ ۽ اڻ ميل وڌي ڪري دک ۾ وڌندو آهي. هاڻي وديارٿين جا لڇڻ [نشانيون]

आलस्यं मदमोहौ च चापलं गोष्ठिरेव च । स्तब्धता चाभिमानित्वं तथाऽत्यागित्वमेव च । एते वै सप्त दोषाः स्युः सदा विद्यार्थिनां मताः ॥ १ ॥

सुखार्थिनः कुतो विद्या नास्ति विद्यार्थिनः सुखम् । सुखार्थी वा त्यजेद्विद्यां विद्यार्थी वा त्यजेत्सुखम् ॥ २ ॥

विदुरप्रजागर [अध्याय ४०]

هي به وڊر پرجاگر [ادڀاءِ ٤٠] جا شلوڪ آهن.

وديارٿي ڪيئن وڃن ـ ارٿ ـ ١ـ آلس، اوڀيمان، شراب ۽ ٻين ۾ ميٺاڻ، مورک، اهو، ... ارٿات ڪنهن وستوءَ ۾ ڦاسڻ، چنچلتا ۽ هيڏانهن هوڏانهن جون ڳالهيون ڪرڻ ۽ ٻڌڻ، پڙهندي پاڙهيندي رکجي پوڻ، ابيمان ٿيڻ، اهي ست عيب اهڙا آهن جي ڪي وديا پراپتيءَ نه ٿيندي آهي. [٢] سک ڀوڳڻ جي چاهنا ڪرڻ وارن کي وديا ڪٿان؟ ۽ وديا پڙهڻ وارن کي سک ڪٿي؟ ڇو ته [چپل آهي] نه ڀوڳ ٻلاس جي ڪري ڪي ودياءَ وديارٿيءَ کي وٺڻ واسطي چڱي ڍنگ گهرجي. انهن ڪري ڌاران وديا جڏهن ته ٿي ڀوڳي

سمجهڻ گهرجي ته وواهه ڪرڻ کان پوءِ استري جي هٿ پرش ۽ پرش جي هٿ استري وڪاڻي چڪي. اوڻاءِ استري پرش جو سڀ ڪجهه ڪرڻ کان وٺي جوڙيءَ تائين جيڪي به آهي، سو وڪرو ٿي چڪو. پرش ۽ استري ٻنهي کي هڪ ٻئي جي آڏو وڃي وري نه ڪرڻ گهرجي. استري پرش هڪ ٻئي جي پرسنا پنهنجو هيمواڻ نه ڪن. اهي ئي ڏاڏو ۽ ايسرا ۽ پوءِ پيدا هندو ويهارو، وڌيا کي ۽ پرش ڪين آڏو ڪم آهن. اهي چڱي پيهجي ٿي، سان استري ۽ استري سان ٿئي سدا پرسن وهن.

جي ڪوهڙ وري جا هڪ نه پرش پرڪرڻ کي پاڙهي ۽ پڙهيل استري ڪيان ڪي پاڙهي، ائين پرڪارن جا اپديش ڪن، ڪي ودوان ٿيا آهن. استري جو پوجا ڪري ديوتا [سمدس] ٿئي ۽ پرش جي پوڄا پوءِ اوڻاءِ سمڪار ڪري ديوي [سمدس] استري آهي. جيسٿائين گرو ڪل ۾ رهن، ليسبالين مائا پتا، ميان اڌيايڪن کي سمجهن ۽ اڌيايڪ پيهنجي سنتان جهان شمن کي سمجهن. ڌڻي پاڙهڻ وارا اڌيايڪ ۽ اڌيارڪائون ڪهڙين هئڻ گهرجن. [تنهن ورلن هيٺ ڏجي ٿو.]

आत्मज्ञानं समारम्भस्तितिक्षा धर्मनित्यता । यमर्था नापकर्षन्ति स वै पण्डित उच्यते ॥ १ ॥
निषेवते प्रशस्तानि निन्दितानि न सेवते । अनास्तिकः श्रद्दधान एतत्पण्डितलक्षणम् ॥ २ ॥
क्षिप्रं विजानाति चिरं शृणोति विज्ञाय चार्थं भजते न कामात् । नासम्पृष्टो ह्युपयुङ्क्ते परार्थे, तत्प्रज्ञानं प्रथमं पण्डितस्य ॥ ३ ॥
नाप्राप्यमभिवाञ्छन्ति नष्टं नेच्छन्ति शोचितुम् । आपत्सु च न मुह्यन्ति नराः पण्डितबुद्धयः ॥ ४ ॥
प्रवृत्तवाक् चित्रकथ ऊहवान् । प्रतिभानवान् आशु ग्रन्थस्य वक्ता च यः स पण्डित उच्यते ॥ ५ ॥
श्रुतं प्रज्ञानुगं यस्य प्रज्ञा चैव श्रुतानुगा । असंभिन्नार्यमर्यादः पण्डिताख्यां लभेत सः ॥ ६ ॥

महाभारत उद्योगपर्वं विदुरप्रजागर [अध्याय ३३]

پنڊت جا لڇڻ هي سڀ مهاڀارت اديوڳ پرو وڊر پرجاگر (اڌياءِ ٣٣) جا شلوڪ آهن. ارٿ ـ جو آتم گياني ۽ "سمڪت ـ آرمڀ" [ڪاريه آرمڀ ڪرڻ ۾ هوشيار] اوڻاءِ جو ڪمو ۽ آلسي ڪڏهن نه رهي، سک دک ۾ هاڻي لاڀ، مان اپمان، نندا استتي ۾ هرک شوڪ ڪڏهن نه ڪري، [جو] سدا ڌرم ۾ لڳو رهي، جنهن جي من کي اهڙا پدارٿ اوڻاءِ وشيه سمبنڌي وستو موهي نه سگهن، سو پنڊت سڏبو آهي. جو سدا ڌرم ۽ ڪرم ڪري، اڌرمي ڪرمن کي تياڳي، پرميشور، ويد ۽ سچ آچار جي نندا نه ڪري ۽ پرميشور آدي ۾ اٽل شرڌا رکي، اهي پنڊت جي ڪرڻ ۽ نه ڪرڻ جوڳا ڪرم آهن. جو ڏکي ڳالهه به جهٽ سمجهي سگهي، گهڻي عرصي تائين شاسترن کي پڙهي، ٻڌي ۽ وڃاري جيڪي ڪجهه ڄاڻي سو ٻين جي ڀلائيءَ لاءِ ڪم ۾ آڻي، سوارٿ لاءِ ڪوئي ڪم نه ڪري، بنا پڇڻ يا بنا لائق سمي ڄاڻڻ جي ٻئي جي ڪم ۾ راءِ نه ڏئي، سو ارٿ ڪرڻ جو گيان پنڊت آهي. جو نه پراپت لائق وستوءَ جي اڇا ڪڏهن نه ڪري، وڃايل وستوءَ جو شوڪ نه ڪري، ٻي وسيءَ جي اوسٿا سمي موهه ۾ نه پوي، اوڻاءِ وياڪل

ولڊي ۽ وڏي. ڏکي ئي سڀ ساڳو ماڻهو هوندو آهي. ٣- جو ماڻهو ڌرم کي نڀائي ٿو، جو ڌرم تي هلڻ ڪري پنهنجي لاءِ پاپ ڪرڻ کان ڊڄي ٿو، اهو آهي. ان جي پرڪاش سروپ ۽ آڪاش جهڙي شرير سمان آهي. اهي پرلوڪ اوڻايت درشن ڪري، پوءِ سڀ کان سريشٽ پرمي جو سان ڌرم لاءِ ترت ملائي ٿو. [منو ٤-٢٤٢ ۽ ٢٤٤]

दृढकारी मृदुर्दान्त क्रूराचा रैरसंवसन् । अहिंस्रो दमदानाभ्यां जयेत्स्वर्गं तथाव्रत: ॥ १ ॥

वाच्यर्था नियता: सर्वे वाङ्मूला वाग्विनि:सृता: । तां तु य: स्तेनयेद्वाचं स सर्वस्तेयकृन्नर: ॥ २ ॥ मनु० ४ । २४६ । २५६

आचाराल्लभते ह्यायुराचारादीप्सिता: प्रजा: । आचाराद्धनमक्षय्यमाचारो हन्त्यलक्षणम् ॥ ३ ॥ मनु० ४ । १५६

ڌارمڪ جيون - (١) سدا درڙهتا سان ڪم ڪرڻ واري، ڪومل سڀاءُ واري، جتيندري ۽ هنسڪ، ڪرور سڀاءُ وارن دشٽ ماڻهن جي صحبت کان پري رهندڙ ڌرماتما [تي ڪوشي] ڌرم کي جيتي ۽ وديا آدي ڏان سان سکيءَ کي پراپت ڪري. ٢- پر اهو ته ڌيان ۾ رکي ته واڻيءَ سان ئي سڀ ارٿ ۽ وهنوار نشچت ٿيا رهندا آهن، واڻي ئي انهن جو مول آهي ۽ واڻيءَ سان ئي سڀ وهنوار سڌ ٿيندا آهن، اهڙيءَ واڻيءَ کي جيڪو چورائيندو آهي اولاد ۽ پاپ ڪندو آهي، سو سڀني چورين آدي پاپن جي ڪرڻ وارو آهي. ٣- انهي ڪري مٿيا ڀاشڻ آدي اڌرم کي ڇڏي، جو ڌرم آچار آهي، برهمچاريه ۽ جتيندريتا سان پوري آيو ۽ ڌرمي وهنوارن سان سکي سنتان، اڪٿ ڌن پراپت ڪندو آهي ۽ جو ڌرم جي آچار ۾ ورتي ڪري دشٽ لڇڻن جو ناس ڪندو آهي، انهيءَ ڪري ڌرم جي آچرڻ سدا ڪجي. [منو ٤-٢٤٦، ٢٥٦ ۽ ١٥٦]

दुराचारो हि पुरुषो लोके भवति निन्दित: । दु:खभागी च सततं व्याधितोऽल्पायुरेव च ॥ मनु० ४ । १५७

دراچار سڀني وڪارن جو مول - جو پرش دشٽ وهنوار ڪندو آهي سو سنسار ۾ سڀ پرشن جي وچ ۾ نندا پائي ۽ دک ڀوڳي، سدا روڳي رهي ۽ ٿوري عمر ڀوڳيندو آهي. [منو ٤-١٥٧] انهي ڪري اهڙو پاپ ڪڏهن ڪجي.

यद्यत्परवशं कर्म तत्तद्यत्नेन वर्जयेत् । यद्यदात्मवशं तु स्यात्तत्तत्सेवेत यत्नत: ॥ १ ॥

सर्वं परवशं दु:खं सर्वमात्मवशं सुखम् । एतद्विद्यात्समासेन लक्षणं सुखदु:खयो: ॥ २ ॥ मनु० ४ । १५९-१६०

هڪ ٻئي جو آڌار - ١- جيڪي ٻئي جي وس ڪم آهن سي يتن ڪري ڇڏي ڏجن ۽ جيڪي پنهنجي وس آهن سي يتن ڪري ڪجن. ٢- ڇو ته جا پراڌينتا آهي سا سڀ دک ۽ جا سواڌينتا آهي سا سڀ سک آهي. اهو ئي ٿوري ۾ سک دک جو لڇڻ ڄاڻڻ گهرجي. [منو ٤-١٥٩ ۽ ١٦٠] پرنتو جو جو ڪم هڪ ٻئي جي آڌين آهي، سو هڪ ٻئي جي آڌينتا سان ئي ڪرڻ گهرجي، جهڙي استري ۽ پرش جو هڪ ٻئي جي آڌين وهنوار، ارٿات استريءَ جو پرش ۽ پرش جو استريءَ سان پياري ۾ پريم ڀريل ورتاءُ، انڪول رهڻ، وڀچار اولاد وروڌ ڪڏهن نه ڪرڻ، پرش جي آگيا انڪول گهر جا ڪم استري ۽ ٻاهريان ڪم پرش جي آڌين رهن، پرنتو ڪڏهن ۾ فساد کان هڪ ٻئي کي روڪڻ ارٿات هڪ

(وڻيدار ورناڪ) ڏوڪاندار جي سمان ڏوڙنو ۽ لڇي [ڪمور] جا ٿيون ، (٣) (اڌو ڏوشتي)
پنهنجي جس لاءِ ڪمينه ڏوشتي وڪڙ وارو ، (ڪُٽڪو ڪُتو) اهڙا ڪَنڊ ، ڪنهن سنڌس
ولهي ۽ پر اپرائي ڪم ڪجي ته انهي لاءِ [ڪنهي] براڻن ولڇ ڪاٿن ڪو رهي ، (سوارٿ ساڌن)
جاهي ڪوت ، اڏوم ، وساهه گهاتيڪ جوڙ ڪلي ٿيندو هجي ، ته پنهنجي براهمڻ سڏ ڪرڻ
پر جتو ، (شٺ) پالوڻ پنهنجي ڳالهه مٺا جوڙ ڪلي هجي ٿڏهن ته هٺ ڪاڏهن ته ڇڏيندڙ ،
(مٺا ولهنه) اندر پر ڪوڙ ڪپت ، باهران مٺل ، سنترش ۽ ساڌو پڻو ڏيکاريندڙ انهن سڀني
کي (وڪو ورت) اڙٿانيد بگلي سمان ليچ سمجهڻ . اهڙن اهڙن لڇڻ وارا پاکنڊي ٿيندا آهن ،
انهن جو وشواس ۽ سيوا ڪڏهن نه ڪجي . [منو ٣-١٩٥ ۽ ١٩٦]

धर्मं शनैः सञ्चिनुयाद् वल्मीकमिव पुत्तिकाः । परलोकसहायार्थं सर्वभूतान्यपीडयन् ॥ १ ॥
नामुत्र हि सहायार्थं पिता माता च तिष्ठतः । न पुत्रदारं न ज्ञातिर्धर्मस्तिष्ठति केवलः ॥ २ ॥
एकः प्रजायते जन्तुरेक एव प्रलीयते । एकोऽनुभुङ्क्ते सुकृतमेक एव च दुष्कृतम् ॥ ३ ॥ मनु० ४ ॥ [२३८-२४०]
एकः पापानि कुरुते फलं भुङ्क्ते महाजनः । भोक्तारो विप्रमुच्यन्ते कर्ता दोषेण लिप्यते ॥ ४ ॥
[महाभारते उद्योगपर्व० प्रजागरप० । अ० ३२]
मृतं शरीरमुत्सृज्य काष्ठलोष्ठसमं क्षितौ । विमुखा बान्धवा यान्ति धर्मस्तमनुगच्छति ॥ ५ ॥ मनु० ४ । २४१

ڌرم کي هڪ ساڌي ۽ پار اُڪاريندڙ آهي . (١) استري ۽ پرش کي گهرجي ته
جئن پيڻڪا اڙٿاس اڏهي پنهنجو گهر يا بورڙ ٺاهيندي آهي ، تئن سڀني پراڻن کي ڪشٽ
نه ڏيئي پرلوڪ اڙٿاس پڻ جنم جي سک لاءِ ڌيري ڌيري ڌرم کي ڪٺو ڪندا رهن .
٢- ڇو ته پرلوڪ ۾ نه ماتا ، نه پتا ، نه پٽ ، نه استري ، نه پنهنجي گهر وارا ئي ڪا سهائتا
ڏيئي سگهندا آهن ، پر هڪڙو ڌرم ئي سهائڪ ٿيندو آهي . ٣- ڏسو اڪيلو ئي جيو جنم
۽ مرڻ کي پراپت ڪندو آهي ۽ اڪيلو ئي ڌرم جي ڦل ، ٻڌو سک ۽ اڌرم جي ڦل ڏوا
دک کي ڀوڳيندو آهي . [منو ٤-٢٣٨-٢٤٠] ٤- هڪ ٻه سمجهي ڇڏيو ته پريوار [ڪٽنب] ۾
هڪ پرش پاپ ڪري پدارٿ آڻي ٿو ۽ سارو ڪٽنب انهن کي ڀوڳيندو آهي ، ڀوڳڻ وارا
اپراڌي نه ٿين ، پر اڌرم جي ڪرڻ وارو ئي دوش جو ڀاڳي ٿيندو آهي . [مهاڀارت ،
اديوگ پرو ، پرجا گر - اڌياءِ ٣٢] ٥- جڏهن ڪنهنجو ڪو سنبنڌي مري ويندو آهي ،
تڏهن انکي مٽيءَ جي ڍيري سمان ڀومي ۾ ڇڏي ، پٺي ڏيئي سڀ بانڌو هليا ويندا آهن . هڪڙو ڌرم ئي آهي جو
هن جو ساٿي ٿيندو آهي .

तस्माद्धर्मं सहायार्थं नित्यं सञ्चिनुयाच्छनैः । धर्मेण हि सहायेन तमस्तरति दुस्तरम् ॥ १ ॥
धर्मप्रधानं पुरुषं तपसा हतकिल्बिषम् । परलोकं नयत्याशु भास्वन्तं खशरीरिणम् ॥ २ ॥
मनु० ४ । २४२ । २४३

انڪري پرلوڪ اڙٿاس اهڙا جنم پر سک [ملي] ٿين لاءِ [هن] جنم جي سڀل ڪرڻ
لاءِ سڀ ڌرم کي ڌيري ڌيري ڪٺو ڪندو رهجي . ڇو ته ڌرم جي ئي سهائتا سان ڄمو

۽ ملڪ-واري جهان ڌوم سان [تهين ڌوم جو] جهڳڙو ڪرڻ کي اڻ پسند ڪيو. * [منو ۴-۱۷۹]

ऋत्विक्पुरोहिताचार्यैर्मातुलातिथिसंश्रितैः । बालवृद्धातुरैर्वैद्यैर्ज्ञातिसम्बन्धिबान्धवैः ॥ १ ॥
मातापितृभ्यां यामीभिर्भ्रात्रा पुत्रेण भार्यया । दुहित्रा दासवर्गेण विवादं न समाचरेत् ॥ २ ॥

मनु० ४ । १७९ । १८०

وواد نه ڪجي - (والڊ) يگيه ڪرڻ وارو، (پروهت) سدا اڳ چال چلن جي سکيا ڏيڻ وارو، (آچاريه) ودّيا پڙهڻ وارو، (ماتل) مامو، (اتٿي) اوچتو آيل جهڙي اچڻ وڃڻ جي ڪا تٿ نه هجي، (سنشرت) جي اسانجي آسري هجن، (بال) ٻالڪ، (ورڌ) ٻڍا، (آتر) بيمار تاڪل، (ويد) ويد طبيب (ڄاتي) پنهنجي ڪوٽ اوڙا پنهنجي ڌڻ وارو، (سمبنڌي) سهرو ساٿي، (بانڌو) مٽر (۲) (ماتا) ماءُ، (پتا) پيءُ، (ڀاڻي) ڀيڻ، (ڀراتا) ڀاءُ، (ڀاريا) استري، (دهتا) ڌيءُ ۽ نوڪرن سان وواد اوڳاڙ ڪڏهن ڪجهه نه ڪجي. [منو ۴-۱۷۹ ۽ ۱۸۰]

अतपास्त्वनधीयानः प्रतिग्रहरुचिर्द्विजः । अम्भस्यश्मप्लवेनेव सह तेनैव मज्जति ॥ मनु० [४ । १९०]

ٽن پرڪارن جو آڻيو دان - هڪڙو (اَتپا) برهمچريه ستيه ڀاشڻ وغيره تپسيا کان ڏور، ٻيو (اَن ڌيايانه) اڻ پڙهيل، ٽيون (پرتگرهه رچه) ڌرم جي لالچي اهي ٽئي ڪوڙو دان وٺڻ وارو، اهي ٽئي جو پاڻي پٿر جي ٻيڙي وسيلي سمنڊ پار ڪرڻ واري سمان پنهنجي ڏشٽ ڪرمن سان گڏ ڏک ساگر ۾ ٻڏندا آهن، ۽ نه ٻڏندا تي آهن پر دان ڏيڻ وارن کي به گڏ ٻوڙيندا آهن. [منو ۴-۱۹۰]

त्रिष्वप्येतेषु दत्तं हि विधिनाप्यर्जितं धनम् । दातुर्भवत्यनर्थाय परत्रादातुरेव च ॥ मनु० ४ । १९३ ॥

ٻي وڃارو دان ٽوڪ جو دوا - جو ڌرم سان پراپت ڪيل ڌن مٿي لکيل ٽنهي پرڪارن جي ماڻهن کي ڏنو آهي سو [دان] ڏاتا جو ناس هن جنم ۽ وٺڻ واري جو ناس ايندڙ جنم ۾ ڪندو آهي. [منو ۴-۱۹۳] اهڙن جي ڪهڙي گتي ٿيندي؟

यथा प्लवेनौपलेन निमज्जत्युदके तरन् । तथा निमज्जतोऽधस्तादज्ञौ दातृप्रतीच्छकौ ॥ मनु० ४ । १९४ ॥

جهڙي طرح جي ٻيڙيءَ ۾ ويهي جل ۾ ترڻ وارو ٻڏي ويندو آهي، تهڙي طرح اگياني [دان] ڏيڻ ۽ وٺڻ وارو، ٻئي اڌوگتيءَ ارٿات ڏک کي پراپت ٿيندا آهن.

धर्मध्वजी सदालुब्धश्छाद्मिको लोकदम्भकः । बैडालव्रतिको ज्ञेयो हिंस्रः सर्वाभिसन्धकः ॥ १ ॥
अधोदृष्टिर्नैष्कृतिकः स्वार्थसाधनतत्परः । शठो मिथ्याविनीतश्च बकव्रतचरो द्विजः ॥ २ ॥ मनु० ४ । १९५-१९६ ॥

پاکنڊي ڇا کي چئجي؟ (۱) (ڌرم ڌوجي) ڌرم ڪجهه به نه ڪري پر ڌرم جي نالي تي لوڪن کي ٺڳي، (سدالبڌ) سدا لوڀ ۾ ڦاٿل (ڇادمڪ) ڪپٽي (لوڪ دمڀڪ) سنساري لوڪن اڳيان پنهنجي وڏائيءَ جي ڳالهه هڻڻ وارو (هنسره) پراڻين جو گهاتڪ، ٻين سان ويرڀاو رکندڙ (سرواڀسنڌڪ) جو چڱن مٺن سڀني سان ميل مطلب وڪي کيڪي

* هن شلوڪ ۾ وڏيڪ هيءَ شبد نه آهن ورت ڀاڳيندڙ، شڪا ۾ سک موهيندڙ والي، ٻالهون ۽ ٻوسڪ کي سمجهه ۾ رکندڙ.

ڪان وڌائڻ جي وسيلي سچ ڪرڻ جو نيرو لوڙي، سچ ڪي ڳولهڻ ۽ ڪوڙ کي تياڳ ڪري، آنند ۾ رهندو۔ پر نرو موهہ يعني جهوڙي سوا ماڻا پتا ۽ آچارن سنڌن ۽ شش جي ڪئي آهي، لهيچو بدلو ڏيڻ امپت لسي آهي۔ ۴۔ پلي وڌندو ڏيو جو ـ اڻ جهڙو مڻي لڪي آيا آهيون، سو تي آهي۔ ۵۔ جيسٽائين الر الڳي [ايڊيشڪ] سسا و ۾ نہ هوندا آهن، تيسٽائين الڳي نہ ٿيندي آهي۔ انهن جي سڀني ڏسڻ ۾ ڳولهڻ ۽ سڀ ايڊيش ڏيڻ ڪري پاڪيڙ جو واڌارو ٿيو ٿئي ۽ ميوهند گرهستن کي سولائيءَ سان سمہ ڪان پراپت ٿيندو آهي ۽ مش پاڙ ۾ هڪ اي ڌرم لائق ٿر وهي۔ پنا الڳين [سڀن ايڊاهڪن] جي سڌايه [شڪ شبا] دور نہ ٿيندا آهن، شڪائن لوڻ الڳ ڏاوان پڪو وساه ڊ ۽ ٿيندو آهي ۽ پڪي ڏهوي هان روي سگهي ٿي؟

ब्राह्मे मुहूर्ते बुध्येत धर्मार्थौ चानुचिन्तयेत् । कायक्लेशांश्च तन्मूलान् वेदतत्त्वार्थमेव च ॥ मनु. ४।९२

سمهڻ ۽ اٿڻ جو نيم:- رات جي چوٿين پهر اٿوا چار گهڙين رات رهڻ مهل اٿي ضروري آوشيڪ [ضروري] ڪريائون پوريون ڪري ڌرم، ارٿ، سريو جي ورلي جي جانچ ۽ پرميشور جو ڌيان ڪجي * ڪڏهن اڌرم جو ڪم نہ ڪجي۔ [منو ۴-۹۲] پر ٿي:-

नाधर्मश्चरितो लोके सद्यः फलति गौरिव । शनैरावर्त्यमानस्तु कर्त्तुर्मूलानि कृन्तति ॥ मनु. ४।१७२

پاپ جو ڦل اڳ ٿر آهي:- ڪيل اڌرم ڪڏهن نڪامو نہ ٿيندو آهي، پر اهوڪي نہ جهڙو وپلي اڌرم ڪيو آهي، تهڙو سمي ڦل پڻ ملو ملي، انڪري اگيائي لوڪ اڌرم ڪرڻ کان ڊڄندا نہ آهن۔ ليڪن هونديءَ سان پڪ ڄاڻو تہ اهو اڌرم جو ڪم هوريان هوريان اوهان جي سک جي پاڙ کي پٽيندو ويندو آهي۔ [منو ۴-١٧٢] اهڙيءَ ريت سان:-

अधर्मेणैधते तावत्ततो भद्राणि पश्यति । ततः सपत्नाञ्जयति समूलस्तु विनश्यति ॥ मनु. ४।१७४

پاپي پهرين وڌي ٿو ۽ پوءِ ڪري ٿو:- جڏهن پاپي ماڻهو ڌرم جي واٽ ڇڏي (جهڙي طرح تلاءَ جو پاڻي بند رهڻ جي ڪري وڌندو آهي تئين) ڪوڙ ڪپٽ، ڪاچ، پاکنڊ اڪامت رکيا ڪرڻ وارن ويڌن جي ڪنهن ۽ وشواس گهات وغيره ڪمن سان پئي جي مال ماري اهوڙائين وڌندو آهي، پوءِ ڌن وغيره سمجهيءَ ۽ اوارا کاڌو پيتو، ڪپڙا لٽا، گهڻا، رٿ گهوڙا، جايون جڳهون، مان مرتبو پراپت ڪندو آهي، انياءَ سان شترن کي کٽيندو آهي، پوءِ سگهو ئي ناس ٿي ويندو آهي، جئن پاڙون ڪٽيل وڻ ناس ٿيندو آهي تئين پاپي انت پوشت ٿي ويندو آهي۔ [منو ۴-١٧۴]

सत्यधर्मार्यवृत्तेषु शौचे चैवारमेत्सदा । शिष्यांश्च शिष्याद्धर्मेण वाग्बाहूदरसंयतः ॥ मनु. [४।१७५]

ڌرم جو اپديش:- (وڌوان) جو وديا ۽ ڌرم ٿيل سمہ ڌرم يعني پکشپات رهت ۽ سچ کي ڳولهڻ ڪرڻ ۽ ڪوڙ کي تياڳڻ، آريہ يعني نياءَ واري وهنوار ۾ رهي ٿيل ڌرم

* ڏاڍو ضروري آهي تہ امرت ويلي پرميشور جو ڌيان سان ڪجي ۽ اهو نہ ڄاڻ رکجي تہ شراب ۽ ڪو ويچ تہ ڪيو آهي ۽ ساري ڏينهن جي ڪمن ڪارين، گڏيل ڪمائي ۽ سمورا ڏينهن جو پروگرام ٺاهجن۔

يعني اوچتو تپي ڪو قانون سرو ابدبمڪ، سب جي پلاٽيءَ لاءِ مرهيل کهيڙو، پروڻ ودوان، پوڙهو ڪي سياسي ڪرهستيءَ جي گهر ۾ اچي ته انکي پهرين ناد، اوڳهه ۽ آچمن * ٿي پرڳارن جو جل ۽ ڏني هاڻ نان سان آسڻ لي وهاري، ڪاٺ پهٽ وغيره سيلهن شهن ڏ وارا جدس سوا ۽ ستڪار ڪري ڪس پسرين ڪجي. پسوه جعمڪ ڪري ڪاڪس ڪهان وکهان اڏي، جن جي وسيلي ڏوهر، آوهند، ڪيام ۽ مبوڪش پروانهت ٿين، اهڙا اهڙا اٻد پش پڙي ۽ رهبجي چال هلن ته هيجي سچي سکيا آندڙيا وکي. سچي پاڻي، ڪرهستي ۽ راڄ وغيره ۾ آهيءَ سمان نسڪار ڪرڻ جوڳ آهن- پرلتوت؛

पाषण्डिनो विकर्मस्थान् वैडालव्रतिकान् शठान् । हैतुकान् बकवृत्तींश्च वाङ्मात्रेणापि नार्चयेत् ॥ मनु. ४:३०

پاکنڊين جو ستڪار نه ڪجي:- | پاکنڊي! آرثاسه ويد جي نندا ڪندڙ ۽ ويد وڌ هليف ڪرڻ وارا (وڪرم سٿت) ويد جي وڌ هلڻ وارا، سخا پاپڙ وغيره لهڻ وارا [وتيال وڙتڪ] جن پو لڪي چيي، لڪي اڪي جهت ڏيڻي ڪرني وغيره پراڻهن کي پاري پهچو بيٺ پڙبدو آهي، اهڙي پرڳار جي ماڻهن جو نالو "وتيال وڙتڪ" [ٻلي جي سياهه وارو] (شبعه) هٺي، جهگڙالو، اُپمالي، پاڻ جاڻي ڪ، پس جي موجي ڪ، (هلعڪ) ڪتر ڪجي، ترڪ ڪرڻ وارا، جن اڪليهه جا ويداتي ڪندا آهن، "اسين برهم آهيون ۽ جڳت متيا آهي، ويد وغيره شاستر ۽ ايشور به ڪلپت [فرضي] آهي"، اهڙا اهڙا ڪوڙا ڪڻ وارا (وڪ ورتي) جن بگلو پکي، جيڪ نمرمتي ٿئي، ڏيان مرونيل [پبرڳي] جهان پلهي، جهت ميچيءَ جا پراڻ ونبي، پهڃاء سوارٿ سڌ ڪيندو آهي، اهڙا ايمڪلهه جا ڪاڄڪي پراڪي وغيره عقلا صدي ويد وروڌي آهن، اهڙن جو ستڪار وکو وانگيءَ سان به نه ڪرڻ گهرجي، ڇوته انهن جي ستڪار ڪرڻ لي، هو وڌي ڪري سنسار کي اڌرمي بڻائيندا آهن، پاڻ ته عهنه ڪرڻ جا ڪم جهيندا ني آهن، پر پاڻ سان گڏ سيوا ڪرڻ وارن کي به اوديا جي اونهي سمنڊ ۾ ٻوڙي ڇڏيندا آهن.

-. پنجن مها يگين جا لاڀ:- انهن پنجن مها يگين جو ڦل هيءُ آهي ته: ۱. برهم يگي ڪرڻ سان وديا، سکيا، ڌرم، سڀيتا وغيره شڀ گڻن جو واڌارو ۲. اگني هوتر سان وايو، ورشا، جل جي شڌي ٿي، ورشا دوارا سنسار کي سک ملڻ، يعني شڌ وايوءَ جي ڪري سواس، پرسيرن ۽ [شڌ وسچن جي] کاڌ پيئڻ ڪري آروگيا، بڌي، بل ۽ پراڪرم وڌي، ڌرم، ارٿ، ڪام ۽ موڪش جي سادن پورو ٿئي، انڪري ان کي ديو يگيه چئبو آهي. ۳. پترِي يگيه ۾ ڌا، ڀلا، هاتا پتا ۽ گيانين مهاتمان جي سيوا ڪندو، انهن هن جو

* پاديه = پيرن ڌوئڻ لاءِ پاڻي؛ ارگهه = هٿن ڌوئڻ لاءِ پاڻي، آچمن = ڪرڙيءَ ڪرڻ ۽ ٻوڙيءَ کي آلو ڪرڻ لاءِ پاڻي.

† سوشرش=خدمت، جهڙو جو سالن عوا آهي، اهو شڌ هوندي ته مهرمه جا رونڪي ڪهڙ ٿاهيندا.

‡ ڌرم=نيم مير ليماڻ وارو شڌ وهنوار ارٿ=ڌن دان سکي سهڻي. ڪام=شڌ ڪامنائون ۽ پوريون ڪرڻ ۽ سک موڪش=مڪتي، نجات، جنم مرڻ کان ڇوٽڪارو.

ڏاڍي ۾ جيڪو پچڻ بنيو هجي، تنهن مان کٽو کارو [يعني لوڻ واري] ۽ ٻچ ۽ کير وغيره کان سواءِ، مٺو ۽ ٿڌو [کاڌو] کڻي، هيٺين منترن سان وڌيءَ انوسار هوم ڪجي.

هوم ڪرڻ جا منتر:-

ओं अग्नये स्वाहा । सोमाय स्वाहा । अग्नीषोमाभ्यां स्वाहा । विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहा । धन्वन्तरये स्वाहा । कुह्वै स्वाहा । अनुमत्यै स्वाहा । प्रजापतये स्वाहा । सह द्यावापृथिवीभ्यां स्वाहा । स्विष्टकृते स्वाहा ॥

انهن منترن سان هر هڪ سان هڪ هڪ آهوتي پرڀرت اگنيءَ ۾ ڏيڻ کان پوءِ، ٿالهيءَ ۾ يا ڌرتيءَ تي پتل رکي اتر وغيره طرف ۾ واري واري سان هيٺين منترن پڙهڻ سان [کاڌي مان ٿورو ٿورو] ڀاڱو رکجي.*

ओं सानुगायेन्द्राय नमः । सानुगाय यमाय नमः । सानुगाय वरुणाय नमः । सानुगाय सोमाय नमः । मरुद्भ्यो नमः । अद्भ्यो नमः । वनस्पतिभ्यो नमः । श्रियै नमः । भद्रकाल्यै नमः । ब्रह्मपतये नमः । वास्तुपतये नमः । विश्वेभ्यो देवेभ्यो नमः । दिवाचरेभ्यो भूतेभ्यो नमः । नक्तञ्चारिभ्यो भूतेभ्यो नमः । सर्वात्मभूतये नमः ॥

اهي ڀاڱا جيڪڏهن ڪو اتي اچي ته اُنکي ڏيئي ڇڏجن، نه ته اگنيءَ ۾ وجهي ڇڏجن. انهيءَ کان پوءِ سلونو پچيل دال، چانور، ساڳ، روٽي وغيره مان ڇهه ڀاڱا ڪري ڌرتيءَ تي رکجن. انهيءَ لاءِ پرماڻ:- ⊕

शुनां च पतितानां च श्वपचां पापरोगिणाम् । वायसानां कृमीणां च शनकैर्निर्वपेद्भुवि ॥ मनु० ३ । ९२ ॥

هن ريت [يعني هيٺ ڏنل منتر پڙهي ڀاڱا ڏيڻ گهرجن]:-

"श्वभ्यो नमः, पतितेभ्यो नमः, श्वपग्भ्यो नमः, पापरोगिभ्यो नमः, वायसेभ्यो नमः, कृमिभ्यो नमः"

[ڪتن لاءِ، پتت ماڻهن لاءِ، چنڊالن لاءِ، پاپ روڳ وارن لاءِ، ڪانون لاءِ ۽ ڪيڙن لاءِ] [انهن جا ڀاڱا پتل تي] رکي، پوءِ ڪنهن ڏکي بکئي پراڻيءَ يا ڪتي ڪانو وغيره کي ڏيئي ڇڏجي. هتي "نمه" شبد جو ارٿ اَنّ [يعني کاڌو] آهي [ان لاءِ] ڪتي، پاپيءَ، چنڊال، پاپ روڳيءَ [يعني خراب بيماريءَ وارن]، ڪانو ۽ ڪيڙن ڪيوڙن وغيره کي کارائجي. اها منو سمرتيءَ جي آگيا آهي. [منو ٣-٩٢].

هوم مان لاڀ:- هوم ڪرڻ جو لاڀ هيءُ آهي ته رڌڻيءَ [رڌڻي] جي هوا شد ٿئي ۽ جو اڻڄاتائيءَ ڪري اَنّ ڏڪ جيوَن جي هتيا ٿئي ٿي، تنهن جو مٽ ۾ اپڪار ٿئي.

هاڻي پنجين اتٿي سيوا:-

اتٿي پنجين، اتٿي اُنکي چئبو آهي، جنهن جي اچڻ جي ڪا تٿ ٿيل نه هجي.

---

* آريه سماج جي هڪ خاص اها آهي ته هو وقت عم هڪ ۾ آتمڪ اُنتيءَ جو وچار رکجي، سڌائي نوبوءِ جو ڏيان ڌرجي ۽ سڀني سنسار ڪي ورات سروپ پرماتما جو انگ سمجهي سڀني پراڻين ۽ پراڻين ڪي پريم جي ڏرشٽيءَ سان ڏسجي. ڪانوَ ڪانَ اَڳ منترن ۾ ڏيکاريل ڪُن ۽ ڪُتن جو ڏيان ڪرڻ لاءِ هيءُ آهر ڏسڻ وڃن گهرن، جيڪڏهن اهي ڪي لوڪ اتي هجن ته اُنهن ستڪار ڪرڻ گهرجي.

⊕ هن منوءَ جي شلوڪ جو ارٿ هيٺ ڏنل آهي

पितरस्तृप्यन्ताम् ॥ सोमपाः पितरस्तृप्यन्ताम् । हविर्भुजः पितरस्तृप्यन्ताम् । आज्यपाः पितरस्तृप्यन्ताम् । [सुकालिनः पितरस्तृप्यन्ताम् ।] यमादिभ्यो नमः यमादींस्तर्पयामि । पित्रे स्वधा नमः पितरं तर्पयामि । पितामहाय स्वधा नमः पितामहं तर्पयामि । [प्रपितामहाय स्वधा नमः प्रपितामहं तर्पयामि ।] मात्रे स्वधा नमो मातरं तर्पयामि । पितामह्यै स्वधा नमः पितामहीं तर्पयामि । [प्रपितामह्यै] स्वधा नमः प्रपितामहीं तर्पयामि । स्वपत्न्यै स्वधा नमः स्वपत्नीं तर्पयामि । सम्बन्धिभ्यः स्वधा नमः सम्बन्धिनस्तर्पयामि । सगोत्रेभ्यः स्वधा नमः सगोत्रांस्तर्पयामि ॥ इति पितृतर्पणम् ॥

پتري ترپڻ-

" ये सोमे जगदीश्वरे पदार्थविद्यायां च सीदन्ति ते सोमसदः " جي معنيٰ پرماتما ۽ پدارٿ وديا [سائنس] ۾ ليڪ [ماهر] هجن سي "سومسده" . "यैरग्नेर्विद्युतो विद्या गृह्यते ते अग्निष्वात्ताः" جي اکي يعني بجلي وغيره پدارٿن جا ڄاڻو هجن، سي "اگني شوات" " ये बर्हिषि उत्तमे व्यवहारे सीदन्ति ते बर्हिषदः " جي آمر ورتاءُ جي واڌاري جي ڪمن ۾ لڳل هجن، سي "برهشده" " ये सोमैश्वर्यौषधीरसं वा पान्ति पिबन्ति वा ते सोमपाः " جي ڌن، سمپتي ۽ ستا جا رکڻ ۽ اوشڌين جي رس کي لهڻ ڪري لوڪن ۽ پڻ جي ڌن سمپتي ۽ ستا جا رکڻ ۽ اوشڌين ڏيڻ سان روڳن کي دور ڪرڻ وارا هجن، سي "سوميپا" جي لهي وارسن ۽ کاڌي ڪارشن کي جهڙي " ये हविर्होतुमत्तुमर्हं भुञ्जते भोजयन्ति वा ते हविर्भुजः " پورڻ ڪرڻ وارا هجن سي "هورڀج" "य आज्यं ज्ञातुं प्राप्तुं वा योग्यं रक्षन्ति वा पिबन्ति त आज्यपाः" جي ڄاڻڻ لائق وسٽن جا رکڻ ۽ کير گيهه وغيره کائڻ وارا هجن، سي "آجياپ" جن جو وقت چڱو يعني ڏوڙ ڪرڻ ۽ سک ڀوڳڻ ۾ " शोभनः कालो विद्यते येषान्ते सुकालिनः " گذرندو هجي، سي "سڪالن" " ये दुष्टान् यच्छन्ति निगृह्णन्ति ते यमा न्यायाधीशाः " جي دشٽن کي ڏنڊ ۽ ڏنڊ ماڻهن جي پالنا ڪرڻ وارا نياءُ ڪاري هجن، سي "يم"، " यः पाति स पिता " جو سنتان جو اناج ۽ سٽڪار ڌوارا رکيا ڪندڙ ۽ جنم ڏيندڙ آهي، سو "پتا" " पितुः पिता पितामहः पितामहस्य पिता प्रपितामहः " جو پتا جو پتا هجي سو "ڏاڏو"، جو ڏاڏي جو پتا هجي، سو "پرڏاڏو"، " या मानयति सा माता " جا پوڄڻ ۽ سٽڪار سان سنتان جي سيوا ڪري سا "ماءُ"، " या पितुर्माता सा पितामही पितामहस्य माता प्रपितामही " جا پتا جي ماءُ آهي سا "ڏاڏي" ڏاڏي جي جيڪا ماءُ هجي سا "پرڏاڏي"، پنهنجي استري ۽ ڌيءُ سمبڌي ۽ هڪ ماڳ ۽ ساڳي گوتر جا ۽ ٻيا ڪي ٻئي پرش يعني ٻڍا مڙس هجن، انهن سڀني کي کيڻو شرڌا سان اُتم کاڌو، ڪپڙا ۽ چڱي سواري وغيره ڏيڻ سان ٺيڪ طرح ڪرڻ يعني جنهن جنهن ڪم سان آتما آنند ۾ رهي ۽ سرير تندرست رهي، تنهن تنهن ڪم سان پريم سان انهن جي سيوا ڪرڻ کي "شراڌ" ۽ "ترپڻ" سڏبو آهي.

چوٿون ويشو ديو [بکير] - يعني جڏهن ڀوڄن تيار ٿئي، تڏهن جيڪي کاڌو کائڻ جهڙو هجي ۽ کارو کي ڇڏي، گيهه ۽ مٺاڻ سان ٺهيل پوڄا مان ٿورو مان اکي باهر ڪڍي هيٺين منترن سان آهوتيون ڏين ۽ ڀاڱا ڪجهن.

بلوءِ جي آڳيان:-

वैश्वदेवस्य सिद्धस्य गृह्येऽग्नौ विधिपूर्वकम् । आभ्यः कुर्याद्देवताभ्यो ब्राह्मणो होममन्वहम् । मनु० ३ । ८४

سماں سمجھڻ

سنڌيا ٻه وار ڪرڻ گهرجي؟ - پرشن - ترڪال [ٽي ويلا] سنڌيا ڇو نه ڪجي؟ اُتر - تِن سمن تي سنڌي [مطلب] نه ٿيندي آهي. سوجهري ۽ اونده جو مطلب نه ورڇ سوير سانجهي، جو ٻن ميلن تي ٿيندو آهي، جو ٻنهي گاله نه هوي، منجهند جو اُهو سنڌي هوي، سو اُن واسطي جو سنڌيا اُپاسنا ڇو نه ڪري؟ جي اُن واسطي جو بس ڪرڻ ٿئي، نه ته هوري گهڙي، پل پل، ڪٿ ڪٿ جي به سنڌي ٿيندي آهي، اِن ڪري به سنڌيا اُپاسنا ڪندو رهي. جيڪڏهن اُن جي ڪرڻ چاهي نه ٿي سگهي ته، جهڙي شاستر ۾ بي منجهند جي سنڌيا جو پرمان ڪونهي. اُنهيءَ ڪري ٻن ميلن تي ئي سنڌيا ۽ اُڪي هوار ڪرڻ ٺيڪ ۽ اُچت آهي، ٽنهي سمي ۾ ٽي ۽ جيڪي ٽي ڪال [زمان] جيڪا آهن سي ڀوت، ڀوشيه ۽ ورتمان [ماضي، مستقبل ۽ حال] جي ڀيد ڪري آهن سنڌيا اُپاسنا جي ڀيد ڪوري نه.

ٽيون پتري يگيه - اُن کانسواءِ جيئن ته ديو جي وڏوان، رشي، جي پڙهڻ پاڙهڻ وارا پتر جي ماتا پتا وغيره برڪ ٿيائي ۽ پرم يوگي آهن تن جي سيوا ڪرڻ پتري يگيه جا ٻه ڀيد آهن- هڪ شراڌ، ٻيو ترپڻ. شراڌ يعني ”شرڌ“ سچ کي ڪوٺيو آهي.

"अत्मस्य दधाति यया क्रियया सा श्रद्धा श्रद्धय यत् क्रियते तच्छ्राद्धम्" **شراڌ ڇا کي چئجي؟** جنهن ڪم جي ڪرڻ سان سچائيءَ کي ڌاري وڃي، تنهنکي شرڌا چئبو آهي ۽ جو شرڌا سان ڪم ڪجو وڃي تنهنجو نالو شراڌ آهي.

"तृप्यन्ति तर्पयन्ति येन पितॄन् तत्तर्पणम्" **ترپڻ ڇا کي چئجي؟**

جنهن جنهن ڪرم ڪرڻ وارا تُرپت يعني خوش ماتا پتا وغيره پتر [ٻار ٻچا] پرسن رهن ۽ پرسن ڪيا وڃن اُنجو نالو ”ترپڻ“ آهي. پر اُهو جيئرن لاءِ آهي مئلن لاءِ نه.

ओं ब्रह्मादयो देवास्तृप्यन्ताम् । ब्रह्मादिदेवपत्न्यस्तृप्यन्ताम् । ब्रह्मादिदेवसुतास्तृप्यन्ताम् ॥

ब्रह्मादिदेवगणास्तृप्यन्ताम् ॥ इति देवतर्पणम् ॥

ديو ترپڻ - "विद्वांसो हि देवाः" هي شتپٿ براهمڻ [٣-٧-٣-١٠] جو وچن آهي. جيڪي وڏوان آهن تنکي ئي ”ديو“ ٿو چئجي. جي اُنگن اُپانگن سميت چئن ويدن جي ڄاڻڻ وارا هجن، تنهنجو نالو برهما آهي. ۽ جي اُنهن کان گهٽ پڙهيل هجن تنهنجو نالو به ”ديو“ يعني وڏوان آهي. اُنهن جهڙن سڌن وڏشي [پڙهيل] استرين براهمڻن ديوين، اُنهنجي ٻار ٻچا ۽ شش هواه اُنهن سمان سڌن سيوڪ هجن، اُن سڀني جي سيوا ڪرڻ جو نالو شراڌ ۽ ترپڻ آهي.

अथर्षितर्पणम् ॥ ओं मरीच्यादय ऋषयस्तृप्यन्ताम् । मरीच्याद्यृषिपत्न्यस्तृप्यन्ताम् मरीच्याद्यृषिसुतास्तृप्यन्ताम् ।

मरीच्याद्यृषिगणास्तृप्यन्ताम् ॥ इति ऋषितर्पणम् ॥

رشي ترپڻ - جي برهما جي پرپوٽي مريچ سمان وڏوان ٿي پڙهن [سيکن] ۽ اُنهن جهڙن جيڪي سڌن وڏوان استرين ڪنياڻن کي وديا پڙهن [سيکن] ۽ اُنهن جهڙا ٻار ۽ شش هواه اُنهنجي سمان سڌن سيوڪ هجن، اُن سڀني جي سيوا ۽ ستڪار ڪرڻ رشي ترپڻ آهي.

अथ पितृतर्पणम् ॥ ओं सोमसदः पितरस्तृप्यन्ताम् । अग्निष्वात्ताः पितरस्तृप्यन्ताम् । बर्हिषदः

لوڪي وقت ۾ ڪرڻ وارا آهن ، سي سڀالهن بدن جا بتالهن ۽ برهمچريه آشرم ۾ جيڪي پنجتعت پڙهيا ويا هجن ، تن کي اسٽري ۽ پرش سدا ويچار ڪندا رهن . [پڙهندا] پاڙهيندا رهن . ٣- جو ڪجهه به مٿي ڄاڻايو شاسترن کي ڦيڪو ڦيڪو ڄاڻندو آهي تن تنگائن ۽ ودئا جو اُوسر [پيد] ڪندو وينڊو آهي ۽ اُن ۾ وچين ويندي آهي . [مو ٩١٣ ۽ ١٠] پنج مها يگ [مو ٣-٢١ ، ٣-٧٠ ۽ ٣-٨١]

ऋषियज्ञं देवयज्ञं भूतयज्ञं च सर्वदा । नृयज्ञं पितृयज्ञं च यथाशक्ति न हापयेत् ॥ १ ॥ मनु० ४ । २१ ॥

अध्यापनं ब्रह्मयज्ञः पितृयज्ञस्तु तर्पणम् । होमो दैवो बलिर्भौतो नृयज्ञोऽतिथिपूजनम् ॥ २ ॥ मनु० ३ । ७०

स्वाध्यायेनार्चयेतर्षीन् होमैर्देवान् यथाविधि । पितॄन् श्राद्धैश्च नॄनन्नैर्भूतानि बलिकर्मणा ॥ ३ ॥ मनु० ३ । ८१

برهمچريه ڊيڏو يگ جي ودياڪيا - ۽ يگي برهمچرية آشرم ۾ ودياڻ ڪري آيا آهمون ۽ آهي اُوتاڻ پيرڊين [برهم يگ] وئد اُدبي شاستر پڙهڻ پاڙهڻ ۽ سنڌيا اُپاسنا ۽ يوگ اُڀياس ڪرڻ ، ٻيو ڏيو يگ اُوتاڻ ودوانن جي سنگت ۽ سيوا پوترتا ، اُور گڻن ڌارڻ ، دان ڪرڻ ، ودئا جو واڌارو ڪرڻ . اُهي ٻئي يگ شام ۽ سوير ڪرڻا پوندا آهن . ●

सायं सायं गृहपतिर्नो अग्निः प्रातः प्रातः सौमनसस्य दाता ॥ १ ॥

प्रातः प्रातर्गृहपतिर्नो अग्निः सायं सायं सौमनसस्य दाता ॥ २ ॥ अ० कां० १९ । अनु० ७ मं० ३ । ४

तस्मादहोरात्रस्य संयोगे ब्राह्मणः सन्ध्यामुपासीत । उद्यन्तमस्तं यान्तमादित्यमभिध्यायन् ॥ ३ ॥

ब्राह्मणे । षड्विंशब्राह्मणे प्र० ४ । खं० ५ ॥

न तिष्ठति तु यः पूर्वां नोपास्ते यश्च पश्चिमाम् । स साधुभिर्बहिष्कार्यः सर्वस्माद् द्विजकर्मणः ॥ ४ ॥ मनु० २।१०३

هوم جا لاڀ - ١- جو سڌيا سڳڌيا [سالچهن جي] سي هوم ڪيو ويندو آهي ، اهو هوم ڪيل هوا وسيلي پرالا ڪال [اپيه سوبر | ڦالهن وايوءَ کي شڌ ڪرڻ وارا سگ ڪاري ٿيندو آهي . ٢- ۽ جيڪو هوم اگنيءَ ۾ پرالا ڪال ڪيو ويندو آهي ، سو هوم ڪيل وڪر شام جي وقت ڦالهن وايوءَ کي شڌ ڪري ، تل ، جهڙي ۽ آروگتا ڏيڻ وارو ٿيندو آهي . [اُٿرو ويد ڪانڊ ١٩- انواڪ ٧- منتر ٣ ۽ ٤] . ٣- اِڪڙي ڏيهن ۽ رات جي سنڌيءَ [ميلاپ] سمي اُوتاڻ سوريه اُڀرڻ ۽ لهڻ وقتي پرميشور جو ڌيان ۽ اگني هوتر اُوس ڪرڻ کپي . [شڊ ونش براهمڻ پريا نعڪ ٥] . ٤- جو منش اهي ٻئي ڪم صبح ۽ سانجهيءَ جو نه ڪري تنهن کي سڀ پرش ڏوجن جي ڪمن کان ٻاهر ڪري جهڙي اُوتاڻ ڪمن شوڌر

● هن شلوڪن جو اُڪري اُرٿ هن ريت آهي ، رشي يگ ، ديو يگ ، پتر يگ ، نر يگ ۽ ڀتري يگ ، هو هڪ ڏهاڙي ڪرڻا آهن . پڙهڻ جو نالو برهم يگ ، ترپڻ ڪرڻ جو نالو پتري يگ ، هوم جو نالو ديو يگ ، مهاتمائن جي سيوا ڪرڻ جو نالو نر يگ ۽ ڀتي پوڄا جو نالو ڀتري يگ آهي . پڙهڻ سان رشي لوڪ ، هوم ڪرڻ سان ديوتائن [اُوتاڻ سڄ ، چنڊ ، وايو آدي] ، سيوا ڪرڻ سان پتر [جيئرا ماءُ پيءُ آدي] ، ڪاڻ سان اپا مٿس [مهمان وغيره] ۽ ٻلي [پوڄي مان ڪجهه کڻڻ] ڏيڻ سان ڀوتن جي وڪيا ۽ پاليا ٿيندي آهي .

گهر جي سنڀال :- استريءَ کي ڄڳائي ۽ هنڌل پرسنتا سان گهر جي ڪمن ڪارين ۾ سڀني پدارٿن کي لاهي چاڙهي ۽ سينگاري حواله گهر کي به صاف رکي ۽ خرچ ۾ هٿ ٿاڻ (ڪ) ڪري، {ارٿات ٺيڪ ٺيڪ خرچ ڪري ۽} سڀ شيون پورو رکي ۽ ڪاڏو اهڙو تيار ڪري جو ارشڌ روپ ٿي شرير ۽ آتما ۾ روڳ کي اچڻ نه ڏئي، جيڪا ٻيهڪا کپ ٿئي لهيکو لکي جو کي ٺيڪ ٺيڪ رکي ۽ پتيءَ وغيره کي ٻڌائيندي رهي، نوڪرن چاڪرن کان پورو ڪم وٺي ۽ گهر جي ڪنهن به شئي کي بگڙڻ نه ڏئي.

स्त्रियो रत्नान्यथो विद्या सत्यं शौचं सुभाषितम् । विविधानि च शिल्पानि समादेयानि सर्वतः । मनु० २।२४०

اهم پدارٿ جيڪي هر هنڌان وٺجن :- ١. اتم استري. ٢. ڀانت ڀانت جا رتن، ٣. ودِيا. ٤. سچائي، ٥. پوترتائي، ٦. مٺو ٻول ٧. الڳ الڳ قسمن جي شلپ ودِيا يعني هنر ۽ ڪاريگري سڀني ديشن ۽ سڀني ماڻهن کان پراپت ڪجي.

सत्यं ब्रूयात् प्रियं ब्रूयान्न ब्रूयात् सत्यमप्रियम् । प्रियं च नानृतं ब्रूयादेष धर्मः सनातनः ॥ १ ॥
भद्रं भद्रमिति ब्रूयाद्भद्रमित्येव वा वदेत् । शुष्कवैरं विवादं च न कुर्यात्केनचित्सह ॥ २ ॥ मनु० ४ । १३८-३९

سچ ڳالهائڻ جو طريقو :- ١. سدائين ورتاءُ سچ جيئن جو تئين هي آهي جو هجي سو ٻولجي، اڻوڻندڙ سچ نه چئجي ارٿات ڪاڻي کي ڪاڻو [نه ڪوٺجي] ارٿ ارٿات ٻئي کي پرسن ڪرڻ لاءِ ڪوڙ نه ڳالهائجي، ٢. سدا ڀلو ارٿات سڀ جي ڀلائيءَ وارا وچن ٻولجن شُڪ وير [سڪو ساڙ] ارٿات بنا اپراڌ جي ڪنهن سان دشمني وواد نه ڪجي، جيڪي ڳالهيون ٻين جي ڀلائيءَ لاءِ هجن، توڙي اهي ٻڌڻ ۾ سنجهن ته به ٻڌائڻ ڏاڙان نه ڇڏجي.

ٻنڌ ٿي ساراهه نشيڪ :- *

पुरुषा बहवो राजन् सततं प्रियवादिनः । अप्रियस्य तु पथ्यस्य वक्ता श्रोता च दुर्लभः ॥ उद्योगपर्व-विदुरनीति० ॥

هي ڌرتراشٽر! هن سنسار ۾ ٻين کي سدا پرسن ڪرڻ لاءِ مٺو ٻولڻ وارا خوشامدي لوڪ گهڻيئي آهن پر اهڙي ڪڙو لڳي ۽ اهو ڪلياڻ ڪندڙ وچن هجي، تنهنکي چوڻ ۽ ٻڌڻ وارو پرش دُرلڀ آهي، ڇو ته ستپرشن کي گهرجي ته منهن تي ٻين جا دوش چئون ۽ پنهنجا دوش ٻڌن ۽ پرپٺ ٻين جا گڻ سدائين ڳائين. دشٽن جي لهوائي ويت آهي ته سامهون واکاڻ ڪن ۽ پرپٺ نندا ڪن. جيستائين منش ٻئي کي پنهنجا دوش نٿو ٻڌائي، تيستائين هو دوشن کان آجو ٿي ٺيڪ گڻن وارو نٿو ٿي سگهي. ڪڏهن به ڪنهن جي نندا نه ڪري يعني "गुणेषु दोषारोपणमसूया" گڻن کي دوش ارٿات "दोषेषु गुणारोपणमसूया" دوشن کي گڻ ٻڌائڻ نندا، "गुणेषु गुणारोपणं दोषेषु दोषारोपणं च स्तुतिः" ۽ گڻن کي گڻ ۽ دوشن کي دوش ٻڌائڻ استتي ڪوٺجي آهي، ارٿات مٺيا ڀاشڻ جو نالو نندا ۽ سچ ڀاشڻ جو نالو استتي آهي.

बुद्धिवृद्धिकराण्याशु धन्यानि च हितानि च । नित्यं शास्त्राण्यवेक्षेत निगमांश्चैव वैदिकान् ॥ १ ॥
यथा यथा हि पुरुषः शास्त्रं समधिगच्छति । तथा तथा विजानाति विज्ञानं चास्य रोचते ॥ २ ॥ मनु० ४।१९।२०

گرهستي ۾ سواڌياءِ ڪن :- ١. هي شاستر ۽ ويد پڙهي، ڄڻ ۽ ڪلياڻ جو واڌارو

* هي مهاڀارت جي اديوگ پرو آيل ودر نيتيءَ جو وچن آهي.

सन्तुष्टो भार्यया भर्ता भर्त्रा भार्या तथैव च । यस्मिन्नेव कुले नित्यं कल्याणं तत्र वै ध्रुवम् ॥ १ ॥
यदि हि स्त्री न रोचेत पुमांसम प्रमोदयेत् । अप्रमोदात्पुनः पुंसः प्रजनं न प्रवर्तते ॥ २ ॥
स्त्रियां तु रोचमानायां सर्वं तद्रोचते कुलम् । तस्यां त्वरोचमानायां सर्वमेव न रोचते ॥ ३ ॥ मनु० ३।६०-६२

ترجمو ۽ وياکيا:- جنهن ڪل ۾ استريءَ سان ڀتار ۽ ڀتار سان استري خوشيءَ ۾ رهن رهندا آهن، تنهن ڪل ۾ سڀاڳ، ڌن ۽ سڀئي [illegible] رهندا آهن [illegible] جتي ڪلهه ڪلهه هوندي آهي اتي [illegible] ۽ [illegible] جمائيندا آهن. ٢. جي استري ڀتيءَ سان پريم نٿي رکي ۽ ڀتيءَ جي اُن کي خوش ڪري، [illegible] سنتان اُتپن ڪرڻ جي اِڇا نه رهندي آهي. ٣. جنهن استريءَ جي پرسن رهڻ ڪري سارو پريوار پرسن رهندو آهي، اُنهي اُپرسنتا جي ڪري سڀ اُپرسن، اُداس ۽ سڄو پريوار دکائتو ٿي پوندو آهي.

पितृभिर्भ्रातृभिश्चैताः पतिभिर्देवरैस्तथा । पूज्या भूषयितव्याश्च बहुकल्याणमीप्सुभिः ॥ १ ॥
यत्र नार्यस्तु पूज्यन्ते रमन्ते तत्र देवताः । यत्रैतास्तु न पूज्यन्ते सर्वास्तत्राऽफलाः क्रियाः ॥ २ ॥
शोचन्ति जामयो यत्र विनश्यत्याशु तत्कुलम् । न शोचन्ति तु यत्रैता वर्द्धते तद्धि सर्वदा ॥ ३ ॥
तस्मादेताः सदा पूज्या भूषणाच्छादनाशनैः । भूतिकामैर्नरैर्नित्यं सत्कारेषूत्सवेषु च ॥ ४ ॥ मनु० ३ । ५५-५७-५९

استرين کي پرسن ڪرڻ:- پتا، ڀائر، پتي ۽ ڏير کي [استرين کي] مان ڏيڻ ۽ گهڻي وغيره سان پرسن رکڻ جنهن کي گهڻي سک جي چاهنا هجي، سي [illegible]. ٢. جنهن گهر ۾ استرين جو ستڪار ٿيندو آهي تنهن گهر ۾ [illegible] ديوتا جي [illegible] سان [illegible] آهن ۽ آنند سان [illegible] ڪندا آهن ۽ جنهن گهر ۾ استرين جو ستڪار نه ٿيندو آهي، اُتي سڀ ڪم [illegible] ٿي ويندا آهن. ٣. جنهن گهر يا ڪل ۾ استريون دکي ٿي ڪشٽ ڀوڳينديون آهن سو ڪل [illegible] ٿي ويندو آهي ۽ جنهن گهر يا ڪل ۾ استريون آنند، اُتساهه ۽ خوشيءَ سان [illegible] رهنديون آهن. سو ڪل سدا وڌندو رهندو آهي. ٤. [illegible] سک سمپتيءَ جي اِڇا ڪرڻ وارن ماڻهن کي گهرجي ته ستڪار ۽ [illegible] ڪپڙن ۽ کاڌي پيتي وغيره سان استرين جو سدا ستڪار ڪندا رهن. هيءَ ڳالهه هميشه ڌيان ۾ رکڻ گهرجي ته "پوڄا" شبد جو اُرٿ آهي ستڪار، [illegible] [illegible] [illegible] کي پرم سان "اسمتي" ڪئي.

सदा प्रहृष्टया भाव्यं गृहकार्येषु दक्षया । सुसंस्कृतोपस्करया व्यये चामुक्तहस्तया ॥ मनु० ५ । १५० ।

← [صفحي ٩٤ جي پٺيان] [illegible] ٣٥ شلوڪ ۽ ٥٠ شلوڪ [illegible] گرهستي جي [illegible] ۽ گرهست برهمچاريءَ جو ورڻن آهي. [illegible] سنسڪار [illegible] جي [illegible] سنسڪار ۾ آهي سڀ شلوڪ ڏنا آهن. [illegible] ٣٥ شلوڪ جو [illegible] آڏ ۽ ٥٠ شلوڪ جو [illegible] ڏنو آهي. [illegible] مطلب [illegible] آهي ته [illegible] شلوڪن کي ڌيان ۾ رکڻ گهرجي. [illegible] صاف ڪرڻ لاءِ ٣٥ ۽ ٥٠ پڇي شلوڪ ڏنا آهن، [illegible] آهي سو [illegible] آهي ۽ [illegible] ڏنو آهي سو [illegible] [ ] آهي.

سرسڙو ٿيندي. تنهن سان استري سمان ڪري ۽ بالڪ کي ٻه سمان ٿيندي. تنهن ڪالهه تائين وڃي ٿي - بالڪ جيئن ڏينهن جي ٻاهر ۾ ٿيندو ۽ ڏاڍو ٻڌي ٻار اڳ چئي، مهاڻ وڃي ٿي . ڏاڍو اهڙيءَ ڪمزوريءَ سان ٻڌي، جيئن بالڪ جي شروعات وقت جو حقيقت ۾ ڪري، پوءِ اٿيءَ [اوم ليل واري نشان يعني ڪمري] کي شڌ ڪري، اُن ۾ سگند واري گيهه وغيره جو هوم ڪجي، تيهڪان پوءِ بالڪ جي ڪن ۾ ٻيا "ويدوسيتي" يعني اهڙو نالو وڌ آهي، اهين جي گيهه ۽ ماکي سون جي سرائيءَ کي لڳائي جيڀ تي شبد "ओ३म्" [اوم] لکي ماکي ۽ گيهه اُٽيءَ سرائيءَ سان بالڪ کي چٽائي، بالڪ سندس ماءُ کي ڏجي . جيڪڏهن کير پيئڻ گهري ته اُنکي ماءُ ڏارائي. جي ماءُ کي کير نه هجي ته ڪنهن [ٻيءَ ويائل] استريءَ جي کولا ڪري اُنجي کير پياري. پوءِ ٻئي کي اٿي شڌ ڪمري ۾ جيهنجي واءُ پورو هجي اتي ۾ رهائجي ۽ اُن ۾ سگند واري گيهه جو هوم صبح شام ڪندو رهجي. ڇهن ڏينهن تائين بالڪ ماءُ جي کير ڏائي ۽ استري ۽ پنهنجي شرير جي پشتيءَ لاءِ اُنيڪ پرڪارن جو سلوڪ ڪاڄ ڪري ۽ بولي سنڪوچ وغيره نه ڪري. ڇهين ڏينهن استري ٻاهر نڪري ۽ ٻار کي کير پيارڻ لاءِ ڪا دائي رکي کيس کاڌو پيتو چڱو ڏجي، هوءَ بالڪ کي کير نه پياري ۽ * پالي ٻه ، پر ٻار جي ماءُ ٻار جي پوري سنڀال رکي، [جنهن] اُهي پالنا ۾ ڪنهن نه قسم جي لاپرواهي نه ٿئي †، استري کير بند ڪرڻ لاءِ ٿڻن جي ڦلن تي اهڙو ليپ لڳائي جنهن کير وهندي نه رهي ۞. اهڙي پرڪار کاڌو پيتو جو ليک پرهيز رکي . پوءِ "نام ڪرڻ" [بالڪ جو نالو رکڻ] وغيره سنسڪار "سنسڪار وڌي" [پستڪ ۾ ڏيکاريل] رسمن انوسار لِکت ليک سمي تي ڪندو رهي . جڏهن استري رڙي رجسولا ٿئي اُن ڏهن شڌ ٿيڻ کانپوءِ وري ۽ اهڙيءَ ريت [کيس] رڳو ڏان ڏئي

ऋतुकालाभिगामी स्यात्स्वदारनिरतः सदा । [पर्ववर्जं व्रजेच्चैनां तद्व्रतो रतिकाम्यया] ॥ मनु० ३ । ४५ ॥

[निन्द्यास्वष्टासु चान्यासु स्त्रियो रात्रिषु वर्जयन्] ब्रह्मचार्येव भवति यत्र तत्राश्रमे वसन् ॥ मनु० ३ । ५० ॥

گرهستي برهمچاري :- جو پنهنجي استريءَ سان پرسن ۽ رتوگامي هوندو آهي ، سو گرهستي به برهمچاريءَ سمان آهي ٿو .

---

* رشيءَ جو قانون آهي ته جيڪي استرين راڻين مهارڻين وغيره راڄ ڪاروهاري ۽ ٻين سمبندي ڪمن ۾ ڀاڱو وٺندڙ هجن، جن کان رشيءَ اُنکي هلي اِشاري طور ڏيکاريو آهي. اُٽي جنهن راڻيءَ جاگيرداريءَ رامن جي گهرن ۾ اُهي ٿيندو هو . اهڙيءَ نه اُهين آهي، جنهن انگريزن جو ٻڌايو . مولراڄ

† اهڙي پرڪار جنهن بالڪ سوستا [تندرستي] رهندو آهي .

۞ کير ڏ. وهي نه ليپ نه لڳائجي . مولراڄ

پاڻڻي رشيءَ شاوڪن جو سمو ۽ اُرت ڏيڻ ڏيکاري رڳو پاوارت ڏنو آهي، رتوگاميءَ اُهيءَ کي چڱو آهي جو رڳو گرهادان لاءِ سماگم ڪندو آهي. اُهين راتين ۾ استريءَ کان پري رهندو آهي، جن لاءِ شاستر ۾ منع ٿيل آهي. [وڌيڪ ڏسو صفحو ٩٥ جي هيٺان] ←

لڳي، اُنهن سانپهن اُکيون، اوُلاڻ سنڌو شريو [وڃي] ۽ لهانجه پرسي پهت رهن ڦري ته پُرش پهنجو شريو ٻالو ڪري ۽ اِستري ونسري، ڌارڻ ڪرڻ مهل * اُهان واتوءَ ڪيءِ مٿي ڇڪي، گهڻي اُڏنگ ڪي ڇڪي، سوڙهو ڪري وارءِ کي ڇڪي وڃي گرڀ ۾ نوائي○ [ٻوڇالي]. پوءِ ٻئي شل ڄل سان سمان ڪئي، گرڀ لئي وهڻ جي پوري جاءِ سمجهدار اِستري کي نه اُهيءَ مهل ڪي ويندي آهي. پر اُنهي پڪ هڪڙي مهيني ڏاڍو رجسولااد شڪ ڪري، سهي کي ٿي ويندي آهي. سدي ڪيمرا، اسڪمٽ تمدا ڦوڻا ۽ سالب مصري وڃڻ، اکواڪ ڪير ڪاڙهي وٺجي [جو پوءِ ڦوڻ عورتن] سو جهڙو ڌيئن اوڙو اُٿي هي ڌار ڌار پهنجي هنڌ لي وڃي سمهي، اعالي وڏي جهڙين جلدين گرڀاڌان جي ڪريا ڪن تڏهن اُن ۾ ڦورڻ اُهميت آهي. جڏهن سڄي مهيني ۾ ماهواري نه اچڻ ڪري گرڀ لي وهڻ جي پڪ ٿي وڃي، تڏهن هڪ وهم ٿالهن اِستري پُرش جو سهاڳ هڪڙهن ر ڪ لهڻ گهرجي، [تن ڪرڻ ڪري سنتان اُنم [نيندو آهي] ۽ وڏي ڳالهه پوري ۾ اهڙو ئي ٿيندو آهي. ٻيءَ حالت ۾ وليد ولوت ويندو ۽ ٻهي جي آوجا گهٽجي ويندي ۽ ڪمتون ٿي قسمن جون بيماريون اُٿي پونديون، ها، باهران ڳالهائڻ پرلهائڻ ۽ پرمز جو وهنوار اُوس ڪرڻ گهرجي. پُرش ونرڻ جي سنڀال ۽ اِستري گرڀ جي رکيا هواه ڪالڳي پيلڻ اهڙي پيرڪار هڪن جهڙن پُرش جو وارث سهڻي ۾ نه اچايو نه وڃي ۽ گرڀ ۾ ٻالڪ جو شرير ڏاڍو ۽ وڏو ٿئي، سهڻو، ڏاهو، سگهارو ۽ لوچ وارو ٿي ڪري ڏهين مهيني ۾ جنم وٺي.

پنسون ۽ سيمنتونهن:- △اُنهي گهڻي سنڀال جوٿين مهيني کان ۽ اُنڪان ٻه ورڌ هڪ اُٺين مهيني ڪانو تائين ڪرڻ گهرجي. گرڀواٽي اِستري ڪڏهن به نشو آئيندڙ، هٿڪ، ٿي وارين، ٻئي ۽ ٻل کي ڪاس شڪندڙ ٻدارڻ وغيره جي پوڄن وغيره جو واهپو نه ڪري. اِلڪ گهڻو کير، سٺي جانورين، ڪٺڪ، سڳ، ماٺي وغيره کاڌن پيتن [ڪي ورتائين] ۽ جاءِ ۽ سهي جو به ويچار پوري ڪري ڏيان وٺي. گرڀ سهي به سنسڪار هڪ جوٿين مهيني ۾ "پنسون" ۽ اُٺين مهيني "سيمنتونهن" سنسڪار وڏيءَ ۾ لکيل پوماڻي ڪرڻ گهرجي. جڏهن ٻالڪ جو جنم ٿئي تڏهن اِستري ۽ ٻالڪ جي رکيا ڏاڍيءَ سنڀال سان ڪرڻ گهرجي، [ونائي اِستريءَ لاءِ] ۽ شيلي ٻالڪ يا سوٻاڳي شعني ٻالڪ اڪيلي لهرالسي رکجي. اُن مهل شهر ٻاهي جو ڪيون

* اُبان واتوءَ ڪيءِ جي اها شڪتي آهي جنهنجي ذريعي مل مونر ڦيانج ڪيا آهن يا ٻوڻو جي جزن کي ٻاهر ڪڍنڊو آهي.

○هيءَ ڳالهه اُڄوڪو جي آهي، تنهنڪري اُهينءَ مان سمجهي وٺڻ گهرجي. [سوامي ديانند] ۾ ماسڪ ڌرم نه اچڻ ڪري.

△ پنسون سنسڪار اِنڪري ڪيو آهي ته گرڀ واري ٻالڪ جي شرير جو اِڌ وڌي، سيمنتونهن ۾ گرڀ واري ٻالڪ جي من جي شڪتين جو واڌارو ٿئي. سيمنتونهن کي "ڳل لڳڻ" ڪري چوندو آهي.

† "شيلي ٻالڪ" هواءَ "سوٻاڳي يعني ٻالڪ" سندي سان هٿڻي اوشڌيون ملائي تيار ڪيو آهي، اُهو لسخو ڪيهن جا هو ولو ڪان وانڳ گهرجي.

"بهه ڪويل" ۽ ٻقلاچ "مها پرشت" آهي.

وواهم ڪان اڳم ابڪالنت ۾ ڏم مان ٻـ اهمڪري ڄاڻ انجيڪ سمجهيو ڪهرجي ته ڪيا ۽ ورڪي ويواه ڪان اڳم ابڪالسه ۾ ڪنڌهه ممهو ته ڪهرجي، جو ته جوان اوسطا ۾ استري پرش جو ابڪالسه ۾ ملڻ نوش ڪارڪ آهي. جڏهن ڇوڪري ۽ ڇوڪري جي ويواه جو سمو ٿئي ان لاءِ برهمچريه آشرم ۽ ودياپوري ٿيڻ ۾ هڪ ورهيه لڳا ڇوه مهڏا رهيل هجن ته ڇن ڪمارن ۽ ڪمارين جو جايا جن جهڙڪي فوٽو گراف ڪرنيندا آهن يا سروسٽ ڪجهي ڇوڪرن جي انڊيڪسان ڏانهن ڇوڪرن جون ۽ ڇوڪرين جي انڊيڪس ڏانهن ڇوڪرين جون موڪلي ڏجن. پوءِ جهڙي جيهن سان شڪل ملي اچي تهجو اتهاس او ڪليس جمر ڪالولي الهيءَ ڏيهن ڪڍن جمرلهر او جو جهڙو پستڪ رکيل هجي سو انڊيڪس گورائي ڏسن. جڏهن ٻنهي جا گڻ ڪرم ۽ سڀاءُ ملي اچن، تڏهن جنهن جنهن سان جنهن جنهن جا وواهو ڪرڻ لائق سمجهن، تنهن تنهن ڇوڪر ۽ ڇوڪريءَ جي مورت ۽ جيوتهرو [چوالهيل] ڇوڪريءَ ۽ ڇوڪري جي هٿ ۾ ڏيئي ڇڏين ته جهڙا اوهالهي مڃتا هجي سا اسالڪي ڄاڻايو. جڏهن ٻنهي جو هڪ ٻئي سان وواه ڪرڻ جو نشچو ٿي وڃي تڏهن انهن ٻنهي جو سماورتن [گروڪل کان موٽڻ جو سنسڪار] ساڳي وقت ٿيڻ گهرجي. جي هو ٻئي آڌيڪن جي سامهون وواه ڪرڻ چاهين ته اتي، نه ته ڪنيا جي ماتا پتا جي گهر ۾ وواه ٿيڻ گهرجي. جڏهن ٻئي هڪ ٻئي جي ورلو ٿين، تڏهن انهن آڌيڪن خواهه ڪنيا جي ماتا پتا ۽ پيءُ ۽ ٻرشن جي سامهون انهن ٻنهي جو ڳالهه ٻولهه ۽ شاسترارٿ ڪرائجي، ۽ جهڙا ڳجهو ڳالهه پوڇڻي هجين سا ۽ سڀا ۾ لکي هڪ ٻئي جي هٿ ۾ ڏيئي ٻرش اتر [ٻاپ] ڪن. جڏهن ٻنهي جو دڙهه پريم وواه ڪرڻ ۾ ٿي وڃي، تڏهن کان سندن کاڌ پيٽ جو سٺو بندوبست ٿيڻ گهرجي. جهڙڪري سندن شرير جي اڳ برهمچريه ۽ ودياپرائتيءَ جي تپسيا ۽ ڪشٽ ڪري ارڌ لي ويا آهن سي وري چندرما جي ڪلا جيان ٿورن ڏينهن ۾ وڌي ٻلوان ٿي پون. پوءِ جنهن ڏينهن ڪنيا ماسڪ ڌرم ۾ اچي شڌ ٿئي تنهن ڏينهن ويدي ۽ منڊپ ٺاهي، انيڪ سڳنڌين وارن وسٽن ۽ گيهه وغيره جو هوم [ڪن]، خواه انيڪ ودوان ٻرشن ۽ استرين جو يٿايوگيه ستڪار ڪن. وري جنهن ڏينهن رتودان ڏيڻ ٺيڪ سمجهيو وڃي، انهن ڏينهن "سنسڪار ودڌي" پستڪ واريءَ ودڌيءَ انوسار سڀ ڪرم ڪري آڌي رات جو يا ڏهين ٻجي ٿمام خوشيءَ سان سڀني [ماڻهن] جي سامهون "پاڻي گرهڻ"[*] ڪرائي وواه سنسڪار پورو ڪري گڏجي ايڪالنس واس ڪن.

گروپاڌان ڪرڻ- پرش ويريه شڪتي ۽ استري ويريه آڪرشڻ جي جهڙي وڌي آهي تنهن انوسار ٻئي ورتن[§] جمع ڪري سنگهي برهمچريه جو ويريه وڌڻ ۽ ويهارو ڪجي. جو ڏ الهيءَ ويريه ۽ رج مان جو شرير اڀين ٿيندو آهي، سو اُتم ۽ اَتر سنتان ٿيندو آهي. جڏهن گرڀ ۾ ويريه آڪرشڻ جي مهل ٿئي انهن مهل استري پرش ٻئي ٿر [ساڻ سوچ جي] هڪ سامهون

---

[*] پاڻي = هٿ + گرهڻ = پڪڙڻ. پاڻي گرهڻ کي سنڌيءَ ۾ "هٿيالو" چيو آهي.

[§] اهڙيءَ رسم وهنوار ڪن، جنهن هڪ ٻيا پ سان ٿي گرڀ ٿئي.

ڪري ۽ وقت جي شعوا پڄاڻيءَ ڪري ۽ آهي، سڄهان پنهنجي آهيوڪا ڪوئي شوڊ، جو
اهو نيون محفوظ رکيا ۽ ڪم ر آهي.

وروڻ ويوستا جو لاڳاپو هن لوڪن ۾ دوڙن جا نڪ ۽ ڪوڙا ڪيا ويا آهن، جهڙي جهڙي
ملڪ ۾ جهڙن جهڙن ورڻ جا نڪ ۽ ڪرم هئن، تهڙن لهڙن ورڻ جو [آئين] آڌڪار ڏنو، اهوئي
ليم رکڻ سان سڀ ملڪ پنهنجي آئيءَ جي اپنا ڪندا رهندا. جو ته اڄ وڌڻ وارن کي ته به
ليسو ته جهڪڙن اسلامي جنهن هوڪا آڏي دوش واري ليندي ته شوڊ ۽ پوٽي ۽
سلطان به ڄجندي رهندي، ته جهڪڙن انسان مڃي وڃن ڪمل چال چلن ۽ وديا وارا ۽ تيهداسين
۽ شوڊ ليڪو پوندو، لڪي طرف هڪڙن وڌڻ کي وڌي اڄ وڌڻ ۾ پڇيو لاءِ آساه [پيڃ]
رڏ تلڌو وپندو، ودبا ۽ ڌرم جي پرچار جو آڌڪار براهمڻن کي آهي ڏنو ٺهرجي، جو ته هو
پوڙهو ودوان ۽ ڌارمڪ عاقل ڪري انهيءَ ڪم ڪي ٺيڪ ليڪ ڪري سگهن ٿا. ڪترين کي
راڄ جو آڌڪار ڏنو سان ڪڏهن ته راڄ جي هاجي [ته لهندي آهي ۽ اُن ۾] وڳهن ۽ براد و
آهي. پڻو پالن وغيره جو آڌڪار ويشن کي ڏني ملو ٺهرجي، جو ته هو اهو ڪم چڱي طرح
ڪري سگهن ٿا. شودرن کي شعوا جو آڌڪار انهيءَ ڪري آهي جو هو اڻ پڙهيل هوڻ ڪري
عقل عقل سبب وڳيان سمجهي نٿا، جيڪر ڪري ته سگهندا، پر شرير جا سڀ ڪم ڪري
سگهندا آهن. اهڙي طرح ورڻن ۾ پنهنجي ڪم ۾ لڳائي رکيا ويا جو ڪم آهي.*

सर्वमेध... ... ...॥ मनु० ३ । ...॥

ورڻن جا لکشڻ ۽ ڪارڪار:- زراه آلن پرچارڪن جا لهندا آهن: ١. براهمڻ ٢. دلهو
٣. آرش، ٤. پرجاپتيه، ٥. آسر، ٦. گاندرو، ٧. راڪشس، ٨. پشاچ. انهن مان وراهن جو هيٺ
ليمر آهي ته ور ۽ وڃي ڏکهوءَ ڪيو [اٺي ٺيڪ ٺيڪ ۾ هجر، ته وڌڻ ترون وڏوان، ڏري
۽ سٺيل هجن. لهڙو ڪنيا جي ورسنا سان وراه ڪرڻ ”براهم“ سڏبو آهي. وڏي يگهه ڪرڻ
سمي ڪو جڳرم ڪندي ڪاليءَ کي آئو وسترو ۽ گهڻن زيورن سان ڪنيا ڏيڻ ”دلهو“ ور ڪان
ڪنڄهه وڃي وراه ڪرڻ ”آرش“ ۽. ٻنهي جو وراهه ڌرم جي واڌاري لاءِ ڪرڻ ”پرجاپتيه“. ور
۽ ڪنيا کي ڪجهه ڏيئي وراهه ڪرڻ ”آسر“: ليمر ورڻ ۽ ڪنيا سمي هڪهن ڪارڻ سبب
پنهنجي اڇا انوسار ور ۽ ڪنيا جو ميلاپ ”گاندرو“ لڙائي ڪري يا زوروڌڪ پني ڪري،
۽ ڪڙي يا روئي رڪيت سان ڪنيا هٿ ڪرڻ ”راڪشس“. ننڊ ۾ سمهيل، شراب پيتل يا پاگل ڪنيا
سان ڀوڳ [ووڀي] ڪري سمهوڳ ڪرڻ ”پشاچ“ وراهه سڏبو آهي. انهن سمني وراهن ۾ براهم
وراهه سڀ کان ”اُتم“ دلهو ۽ پرجاپتيه ”مڌم“، آرش، آسر ۽ گاندرو ”نڪرشٽ“ راڪشس

---

* جڏهن اهڙو چيو آهي ته راڄ سڀا ۽ وديا سڀا اهو ڪم ڪن، يعني سڀني لوڪن کي سندن
يوگيتا انوسار ڪرڻ ڏين ۽ يوگيتا جي آڌار تي ئي براهمڻ آدي ورڻ ۾ لکن.

۽ هن گاله جاڻڻ رکي ته پاڻ سڀيتا ورڻ ۾ هيٺون اوچ ڏنو آهي، تنهن ڪري گاله
ٿيا آهي، جو ته پرسمرتيءَ ۾ پاڻي هٿ ڪنهن وٺي وراهه ڪرائڻ جو ڪيو آهي ۽ لکيو
آهي ته ورڻ آهي لهڪري ڪنهن ڏئي، ته وٺجي ۽ پنهنجي مرضيءَ سان ڄڻ جو ستڪار
ڪري لهڪي ”آرش“ وراهه ڪرڻ ٺهرجي.

لاءِ ڪاهي، مان آپمان وغيره هرش شوڪ ڇڏي ڏوهه ۾ نه پوڻ نڀو رکڻ. (آرجو) ڪوملتا، نرابهمان، سادگي، سرل سڀاءُ رکڻ، ڪٽلتا وغيره دوش ڇڏي ڏيڻ. (گيان) سڀئي ويد آدي شاسترن کي انگن اپانگن سميت پڙهڻ پاڙهڻ جو سامرٿ، [وگيان] وويڪ [اهي وسلي] سڀ جو اوفن ڪرڻ يعني جا وستو جهڙي هجي، مطلب ته جڙ کي جڙ چيتن کي چيتن ڄاڻڻ ۽ مڃڻ. (وگيان) پرٿويءَ کان وٺي پرميشور تائين پدارٿن کي چڱيءَ طرح ڄاڻي انهن مان لاڀ ولڻ. (آستڪيه) ڪڏهن به ويد، پرميشور، مڪتي، پورب جنم، اڳي جنم [ڌرم ودياس] ڌرم، ودوان، ستسنگ، ماءُ پيءُ، آچاريه ۽ انهن جي سيوا کي نه ڇڏڻ ۽ [آهيچي] ننديا ڪڏهن نه ڪرڻ ۽ اهي پندرهن ڪرم ۽ گڻ براهمڻ ورڻ جي ماڻهن ۾ اوشيه هئڻ گهرجن.

प्रजानां रक्षणं दानमिज्याऽध्ययनमेव च । विषयेष्वप्रसक्तिश्च क्षत्रियस्य समासतः ॥ मनु० १ । ८९ ॥
शौर्यं तेजो धृतिर्दाक्ष्यं युद्धे चाप्यपलायनम् । दानमीश्वरभावश्च क्षात्रं कर्म स्वभावजम् ॥ भ०गीता १८ । ४३

ڪشترين جا ڪرم:- (پرجاپالن رڪشڻ) نياءَ سان پرجا جي رکيا ڪرڻ يعني پکشپات ڇڏي سرپشٽ پرشن جو ستڪار ۽ دشٽن جو ترسڪار[*] ڪرڻ ۽ سڀ پرڪار سان سڀني جي پالنا (دان) ودياءَ ڌرم پرورتي ۽ سپاترن جي سيوا ۾ ڌن وغيره پدارٿ ڪيائڻ (اجيا) اگني هوترا وغيره يگيه ڪرڻ ۽ ڪرائڻ. (ادهين) ويد آدي شاسترن پڙهڻ ۽ پڙهائڻ. (وشيش شو) وشين ۾ نه ڦاسي جتيندري رهي سدا سرير ۽ آتما ۾ بلوان رهڻ. (شوريه) سؤن هزارن سان جنگ جو اڪيلو ئي نه ڊڄڻ. سداڪين (تيج) تيجسوي اوليت ديت ادين نه ٿيڻ ۽ ڪمزور ۽ نرتيل نه رهڻ. (ڌرتي) ڌيرجوان ٿيڻ. (داڪشيه) راجا ۽ پرجا سمبنڌي وهنوارن ۾ ستڪار چتر [ٿيڻ] ٿيڻ. (يڌ) جنگ ۾ ڊپ ۽ ٿي نيڊر رهي ڪڏهن به نه ڀڄڻ اوتاسي اهڙي پرڪار لڙڻ جو اوس ٻچي جڳ ٿئي، ۽ ڀڄڻ ۽ لڪڻ سان دشمن کي ڇيهو ڏجي ته هي ڀاڳي پرڪار سان لڙائي ڪرڻ... (دان) دان ڪرڻ جو سڀاءُ رکڻ. (ايشور ڀاو) پکشپات ڇڏي سڀني سان ساڳيو ورتاءُ ڪرڻ... ۽ پرتگيا پوري ڪرڻ ۽ انهيءَ کي ڪڏهن به ڀڃڻ نه ڏيڻ اهي يارهن گڻ ڪشتريه ورڻ جا گڻ ۽ ڪرم آهن.

पशूनां रक्षणं दानमिज्याध्ययनमेव च । वणिक्पथं कुसीदं च वैश्यस्य कृषिमेव च ॥ मनु० १ । ९०

ويشن جا ڪرم:- (پشو رکيا) ڳئون وغيره پشن جي پالنا ۽ ورڌي ڪرڻ. (دان) ودياءَ ۽ ڌرم جي ورڌيءَ جي ڪري ڪرائڻ لاءِ ڌن وغيره ڪيائڻ. (اجيا) اگني هوترا آدي يگين جو ڪرڻ. (ادهين) ويد وغيره شاسترن جو پڙهڻ. (ونڪ پٿ) هر پرڪار جو واپار ڪرڻ. (ڪسيد) هڪ سيڪڙي ۾ چئن، ڇهن، اٺن، ٻارهن، سورهن يا ويهن آنن کان وڌيڪ وياج نه وٺڻ ۽ موڙيءَ کان ٻيڻو يعني هڪ روپيه ڏنو هجي ته سؤ ورهين ۾ به ٻن روپين کان وڌيڪ نه وٺڻ ۽ نه ڏيڻ. (ڪرشي) کيتي ڪرڻ اهي ويش جا گڻ ۽ ڪرم آهن.

एकमेव हि शूद्रस्य प्रभुः कर्म समादिशत् । एतेषामेव वर्णानां शुश्रूषामनसूयया ॥ मनु० १ । ९१ ॥

شودر جا ڪرم:- شودر کي گهرجي ته ننديا، ايرکا، آپمان آدي دوش ڇڏي، براهمڻ،

---

[*] ترسڪار، ستڪار جو ابتڙ آهي يعني ستڪار ڪرڻ مان ڏيڻ.

براهمڻ ڪل ۾ پيدا ٿيو، ولش عرفه شودر لڳ رهي ۽ ڪٿي، ولش ۽ ٻيا شودر ورڻ ۾ شڪ رهندا ايندا پيئي ورڻ • سنسڪرتا آهن نه لهندي. اڪري ڪهڙن ورڻ جي تندا عوام گهٽائي برابر ڏيندي.

ورڻ ويوستا جو پرپنڊ به پرشن جي سنڀالڪي هٿ تي پهچ يا ڏي، عجيب سو جني ڪهڙن اهي ورڻ ۾ علمو وجي ته آهي ڀال پيدا جي شموا ڪم ڪندو؟ ۽ ولش جهڙن [ڦهراڻي جو لاس] نه ڏيندو. آهو ڪهڙو پرسن لڳ ٿيو ٿو؟

اڳ ۾ ته ڪنهنجي شموا ۾ پنگ ۽ ته ڪنهنجي ڪل جو لاس ليندو، جو ته ڪن پنهنجي ٻڌن ۽ ڏيڻ بدوان پنهنجي ورڻ جوڳو ني سنتان وديا سنيا ۽ راڄ سڀا جي آڳيا سان ملندي، ان ڪري ڪا ته ڳڙٻڙ نه ٿيندي. هي ۽ ڳڻ ۽ ڪرم آلوسار ورڻ ويوستا ڪنياڻ جي ١٦ ورهيه ۽ پرش جي ٢٥ ورهين جي عمر ۾ ثابت ڪرڻ گهرجي. انهي ۽ لي ڪم مرجب اهي براهمڻ ورڻ جو براهمڻيءَ سان ڪري ورڻ جو ڪنيا ڪنياڻيءَ سان، ولش ورڻ جو ولش اسٽريءَ سان ۽ شودر ورڻ جو شودرياڻيءَ سان وواهه ٿيڻ گهرجي. تڏهن ئي ڌار ڌار ورڻن جا ڪرم [ٺيڪ رهندا] ۽ ٺيڪ پڻ ۾ پريم به ٺيڪ ٺيڪ رهندو. انهن چئن ورڻن جا ڪرتويه ڪرم ۽ ڳڻ هي آهن:—

अध्यापनमध्ययनं यजनं याजनं तथा । दानं प्रतिग्रहंश्चैव ब्राह्मणानामकल्पयत् ॥ १ ॥ मनु० १ । ८८ ॥

शमो दमस्तपः शौचं क्षान्तिरार्जवमेव च । ज्ञानं विज्ञानमास्तिक्यं ब्रह्मकर्म स्वभावजम् ॥ २ ॥ भगवद्गीता १८।४२

براهمڻ جا ڪرم— براهمڻ جا ڇهه ڪرم پڙهڻ-پڙهائڻ، يگيه ڪرڻ ڪرائڻ، دان ڏيڻ ۽ وٺڻ آهي ڇهه ڪرم آهن. پر منوءَ جي وچن "प्रतिग्रहः प्रत्यवरः" انوسار دان وٺڻ اڌم ڪرم آهي○ (شم) من سان ڀندي ڪرم جي اڇا نه ڪرڻ ۽ ته ڪڏهن انڪي اڌرم ۾ پرورت ٿيڻ ڏيڻ. (دم) ڪن ۽ اکين وغيره اندرين کي اڌرم جي ڪمن کان روڪي ڌرم ۾ هلائڻ. (تپ) سدا برهمچاري جتي ٿي ڪري ڌرم جا ڪرم ڪرڻ. (شوچ) شڌتائي. [جهڙو منو مهاراج چيو آهي]—

अद्भिर्गात्राणि शुध्यन्ति मनः सत्येन शुध्यति । विद्यातपोभ्यां भूतात्मा बुद्धिर्ज्ञानेन शुध्यति ॥

جل سان ٻاهريون انگ، سچ آچرڻ سان من، وديا ۽ ڌرم جي ڪمن ڪرڻ سان جيو آتما ۽ گيان سان بڌي شڌ ٿيندي آهي. اندروني راڳ دويش وغيره دوکن ۽ ٻاهر جي ميل کي دور ڪري شڌ رهڻ يعني سچ ڪوڙ جي پرک ڪري سچائيءَ کي گرهڻ ۽ ڪوڙ کي ڇڏڻ سان نشچو پورو ٿيندو آهي. (ڪشانتي) يعني اسستي، سک دک ۽ نندا ڪرڻ سان به اچ،

• ورڻ سنسڪرتا ورڻن جو ڪاڏو ساڏو ٿيڻ. براهمڻ جي اڌو ڪرڻ سنس آهي ۽ جن جهڙا گهڻ شودرن جهڙا آهن ۽ ودواسن ڏڌيءَ برهمڻ ۽ ڪاڪن کي آچار سان ڏکي شودرن جي پنگت ۾ آڻڻ.

○ هيٺ آهو دان وٺڻ اڌم ڪرم آهي جو سوکان چڏي ليالي ونجي عرفه جو پهل ڪپيه دوارا پراپت ڪجي.

ڀيرن ارٿات ھيٺئين الڳ سمان مورکتا وغيره گڻن وارو ھجڻ سبب شودر آھي. جيئن ٻين ھنڌ شتپٿ براھمڻ وغيره ۾ بہ ھن منتر جو اھڙو ئي ارٿ ڪيل آھي، جيئن تہ—

यस्मादेते मुख्यास्तस्मान्मुखतो ह्यसृज्यन्त । इत्यादि ।

جنھن جو ھو مکيہ [اتم] آھي اھڙي مک مان اُتپن ٿيل [سرجيو ٿيو] اھڙو معنيٰ لڳائڻي، نہ اچي ٿو، ارٿات جيئن مک سڀني انگن ۾ سريشٽ آھي تيئن پورڻ وديا اتم گڻ ڪرم سڀاءَ وارو ھجڻ ڪري منش جاتيءَ ۾ اتم براھمڻ اکيو آھي. جڏھن پرميشور جي نراڪار ھجڻ ڪري مک آدي انگ ئي ڪونہ آھن، تہ مک مان اُتپن ٿيڻ اسمڀو آھي، جيئن سڀڻ جي پٽ جو وواھ ٿيڻ. جي مک وغيره انگن مان براھمڻ وغيره [ورڻ] اُتپن ٿين ھا تہ ھميشه شڪل اُپادان ڪارڻ [مٽي وغيره انگن] جھڙي اوس ٿئي ھا. جيئن واٽي جي شڪل گول مول آھي، تيئن ئي سڀني شرير جي بناوٽ بہ مک جھڙي گول مول ٿيڻ گھرجي. ڪشتري ٻانھن جھڙا، ويشن جا شرير سٿرن سمان ۽ شودرن جا پيرن جھڙي آڪار جھڙا ٿيڻ گھرجن، پر ائين نہ ٿو ٿئي، ۽ جي ڪو چئي تہ جيڪي مک وغيره مان اُتپن ٿيا ھئا تن ئي جو نالو براھمڻ وغيره ٿيڻ گھرجي، پر اوھان جو نہ، جو جيئن سڀ ماڻھو گرڀ مان اُتپن ٿين ٿا، تيئن اوھان بہ ٿيا ٿيو، تہ مک وغيره مان اُتپن نہ ٿي ڪري براھمڻ وغيره [نالي جو] اُڀمان جو ڪرڻ؟ اھڙي طرح اوھان جو ڪيل ارٿ اجايو آھي، ۽ جو اسان ارٿ ڪيو آھي سو سچو آھي اھڙي ئي طرح ٻين ھنڌ [منوسمرتيءَ ۾] ڪيل آھي جيئن—

शूद्रो ब्राह्मणतामेति ब्राह्मणश्चैति शूद्रताम् । क्षत्रियाज्जातमेवन्तु विद्याद्वैश्यात्तथैव च ॥ मनु० १० । ६५ ॥

مطلب جي آڳيان:— جو شودر ڪل ۾ اُتپن ٿي ڪري براھمڻ، ڪشتري ۽ ويش سمان گڻ ڪرم ۽ سڀاءَ وارو ھجي تہ اھو شودر، براھمڻ، ڪشتري ۽ ويش ٿي ويندو آھي، تيئن ئي جيڪو براھمڻ، ڪشتري ۽ ويش ڪل ۾ اُتپن ٿيو ھجي پر اُن جا گڻ، ڪرم ۽ سڀاءَ شودر جھڙا ھجن تہ اھو شودر ٿي ويندو. تيئن ڪشتري يا ويش ڪل ۾ اُتپن ٿيل، براھمڻ يا شودر جي سمان ٿيڻ ڪري براھمڻ ۽ شودر بہ ٿي ويندو آھي. مطلب تہ چئني ورڻن ۾ جنھن جنھن ورڻ سمان جو جو پرش يا استري ھجي سو سو اُنھيءَ ورڻ ۾ ڳڻيو وڃي.

آپستمب رشيءَ جو مت:— ھي آپستمب جا سوتر آھن.

धर्मचर्यया जघन्यो वर्णः पूर्वं पूर्वं वर्णमापद्यते जातिपरिवृत्तौ ॥ १ ॥

अधर्मचर्यया पूर्वो वर्णो जघन्यं जघन्यं वर्णमापद्यते जातिपरिवृत्तौ ॥ २ ॥

اَرٿ:— (١) ڌرم تي ھلڻ ڪري گھٽ ورڻ [وارو] يا ھيٺين ورڻ جو ٻئي ورڻ جي برابر ٿيندو آھي، ۽ اھو اُنھيءَ ئي ورڻ ۾ ڳڻيو وڃي جنھن جي ھو لائق ھجي. (٢) اھڙي طرح ادڌرم تي ھلڻ ڪري اتم ورڻ وارو منش ھيٺ کان گھٽ ورڻ جي برابر ٿئي ٿو ۽ اُنھيءَ ئي ورڻ ۾ ڳڻيو وڃي. جيئن پرش، جنھن جنھن ورڻ جي لائق ٿيندو آھي [اھڙي ئي طرح] استرين جو بہ ساڳيو نيم سمجھڻ گھرجي. اِن مان ھي ثابت ٿيو تہ اھڙي طرح ھلڻ ڪري سڀ ورڻ پنھنجا پنھنجا گڻ، ڪرم ۽ سڀاءِ رکندي، پوتر ٿي سان رھندا آھن.

بنا ڪرڻ جهڙي ته ڇا انجو بنت ۽ ڪتڪرام تي ڇڏي؟ ڏاڍ عرفو ۽ مگو جيڪي ماڻهو جا اُلم ڪرم ڪجن ٿا تي علو ۽ ڏشت ڪرم ڪجو ٿيا؟ سڀني لاءِ لهڻ ضروري آهي.

جاهر تي ورڻ نه آهي: - جي ڪوئي ورڻ وارو جي ميڪاب جي آڌار تي ورڻ آشرم ويوستا جهڙي ۽ ڪن ڪرم اُلوسنو لس جهڙي ته اُنسڪان بنوڙ ٺهرجي ته جيڪڏهن ڪوئي ماڻهو قورڻ ڇڏي ٿيو، جنڊال، عيسائي يا مسلمان اي وڃڻ جهڙي ته اُنکي نه براهمڻ ڪري ٻڌايو؟ جتي اُتي اي چوندا ته هي براهمڻ جا ڪرم ڇڏي ڏنا ٺهرڪرتي هو براهمڻ نه آهي. هي مان اها ته سڏ ٿيو ته جي براهمڻ وغيره اُلم ڪرم ڪن ٿا سي اي براهمڻ وغيره آهن ۽ جي ٿيو ته اُلم ورڻ جي ڪڻ ڪرم ۽ سڀاءُ وارو هجي ته اُنکي اُلم ورڻ ۾، جو اُلم ورڻ جو اي ڪري ٿيو ڪرم ڪري ته اُنکي تيخ ورڻ ۾ اُوس ڳڻڻ گهرجي-

ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीद् बाहू राजन्यः कृतः । ऊरू तदस्य यद्वैश्यः पद्भ्यां शूद्रो अजायत ॥

پُرشن- هيءُ يجرويد جي ٣١ اُڌياءِ جو ١١ منتر آهي. هنجو هيءُ اُرٿ آهي ته براهمڻ ايشور جي مک مان، کتري ٻانهن مان، ويش سٿرن مان ۽ شودر پيرن مان اُپن ٿيا آهن. ٿن ڪري مک، ٻانهون وغيره نه [ٺهندو آهي]:- ۽ ٻانهون وغيره مک نه ٺهندا آهن، تن براهمڻ نه ڪتري وغيره ۽ نه ڪتري وغيره براهمڻ ٿي سگهن ٿا.

اُتر- هن منتر جو اُرٿ جو تو ڪيو سو ٺيڪ نه آهي. ڇو ته هت "پُرش" اُرٿات نراڪار، ويايڪ پرماتما جي اُرٿ جو تعلق آهي. ڇاڪاڻ ته هو نراڪار آهي ته اُنجا مک وغيره اُنگ ٿي ٿي نٿا سگهن. جي مک وغيره اُنگن ۾ وراهجي ته هو "پُرش" اُرٿات ويايڪ نه آهي ۽ جيڪو ويايڪ نه آهي سو سرو شڪتمان، سرشٽي ڪرڻ، ڌارڻ ۽ پرلي ڪرڻ جيون جي پُڻن پاپن جي ڄاڻي ۽ ورستا ڪرڻ وارو، سروڳيه، اُجنما، مرتيو رهت وغيره گڻن وارو ٿي نٿو سگهي. اُنڪري هنجو هيءُ اُرٿ آهي ته جو پورڻ ويايڪ پرميشور جي سرشٽيءَ ۾ جيڪو مک جي برابر سڀ ۾ مکيه ۽ اُتم هجي، سو براهمڻ "ब्राह्मणो मुखं ब्राह्मणं वीर्यम्" شتپت براهمڻ [جي پرماڻ الوسار] بل ۽ ويريه جو نالو ٻاهو [ٻانهون] آهي، سي جنهن ۾ وڌيڪ هجن سو کتري، ڪمر [پيٽ] کان هيٺ ۽ گوڏن کان مٿين ڀاڱي جو نالو "اُرو" [سٿر] آهي. جو سڀني پدارٿن [جي واپار لاءِ] سڀني ديشن ۾ وڃي جي ٻل سان ايندي رهي، سو ويش ۽ جو

ٻُرش شبد جو اُرٿ ۽ سنيار ٿه پرڪاش ۾ ڏنل "پُرش" ٻڌي ۽ شڪري ۾ ڏنو ويو آهي. ويايڪ سنسار روپي پريءَ ۾ پُورو ويايڪ آهي. اُنهيءَ ڪري هنکي پُرش ڪوٺيندا آهن. ڇاڪاڻ جو پُورو سرو ويايڪ آهي، اُنهيڪري هنکي اُنگ نه آهن. جنهن ڪري ورڻ اُنهيءَ تي ڪونه سگهندا.

٢ هن منتر ۾ "پُرش" شبد اُيل ڪونه آهي. هن منتر ۾ شبد "اُسيه" اُرٿات "هنجو" ڏنل آهي "هنجو" مکيه آهي براهمڻ هنجو سروٽام [ضمير] آهي. اُهو ڪنهن نالي [اسم] جي لاءِ آيو آهي؟ هنڪان اڳين منتر ۾ "پُرش" شبد آهي. "اُسيه" پُرش جي لاءِ ڪم آندل آهي. جڏهن اڳئين نيل ڳالهه کي ٻُڌي پنهنجي ورڻ ۾ ڪڻ اچڻو پوندو آهي ته اُنکي "الولي" چوندا آهن. هن منتر ۾ "پُرش" الولي آهي اڳين منتر مان.

ڪرائڻ، تسمن تسمن هور ڪرڻ، سهڻي ويدن کي شڪي، آرتي، سهڻ ۽ ٻُڌڻ جي آچار
سبب پوڄا پاٺ، پورڻماسي، اشٽمي وغيره [بُڪن] جي ڪرڻ مٿي جاڳائي ونڌي ۽ پرورڪ،
ڏيءِ آلوسار سمنان اٿن ڪرڻ، اوهرپکو، ڏيو پکو، پوري پکو، وشو پکو ۽ آهي پکو جنجو ورلن
مٿي اچي جڪو اهي، اڳئي اشٽوم وغيره پکو، ونڊوان جو سڪ ۽ سڌن سنڪار، سڀ ٻڌايا ٽي،
پار اُنڪار وغيره سڀ ڪرم ڪرڻ ۽ سمرتيءَ شلپ ودبا وغيره پڙهائي ڪري، ڏهنت
وهنوار چڱي سرپشت آچار ۽ ورتاءُ سان هجي ۽ شوپر پراچين جو هلايو ويندو آهي. جاهڙي شلوڪ
ڪي اوهين لڳا هجو؟ [پرش] هجون ٿا. [آر] پوءِ هجو ٿا رج وار جي مطلب دوارن وڙ ورتسا
هجو؟ [پرش] وڏو هان لئو معڻ، پر گوتا لوهڪ پرمپرا ڪان اهن تي هيڏا آيا آهن، جا اوهين
پرمپرا جو ڏ ڪيئن ڪندا؟ [آر] ڏ پر لوهائي آنيءَ سمجهه ڪي ڏ مڃي ڪري ڪيئن ڏ
ڪريو ن ٿا. [پرش] اسانجي آتي ۽ لوهانجي سڏي سمجهه آهي، تهن پر ڪهڙو لومان آهي؟
[آر] اهوئي پرمان آهي ته اوهين پنجن سڀن پوڙهن جي ورتاءَ کي سمان وهنوار ٿا هجو، ۽
اسين وان ۽ سرشٽيءَ جي آد ڪاڻي اَج تائين جي پرمپرا ٿي هجون ٿا. ڏسو هيڏو ٻيا
سرشٽ اهو پت ڏهنت، ۽ جيئهو پت سرشٽ اهو پيا ڏهنت، مگر ڪٿي ٻئي سرشٽ يا
ٻئي ڏهنت ڏسڄ پر اچن ٿا، انڪري اوهين ماڻهو ڏور پر پيا آهيو، ڏسو منو مهراج ڇا چيو آهي:-

येनास्य पितरो याता येन याताः पितामहाः । तेन यायात्सतां मार्गं तेन गच्छन्नरिष्यते ॥ मनु० ४ । १७८ ॥

وڏن جي چڱائي مت ڪريوت جنهن مارگ تي پيءُ ڏاڏو هليا هجن، تهن ڪي
سمان پيا هلي، پر هوڪي پيءُ ۽ ڏاڏا سڀ پرش هجن تنجي ٿي رستي تي هلجي. پر جي
پيءُ ڏاڏا ڏهنت هجن ته سڌن مارگ تي ڪڏهن به نه هلجي. چوته آلر ڏوماڻا پرش جي
مارگ تي هلڻ سان ڏک ڪڏهن نه ٿيندو آهي. هن ڳالهه کي اوهان هجو ٿا يا نه؟ [پرش]
هان! هجون ٿا. [آر] ۽ ڏسو جا پرميشور جي دوارا پرسڌ ٿيل ويد اُلوسار ڳالهه آهي، سا تي
سمان ۽ [جا] اُهي وڏ اهي سا ڪڏهن به سمان تي نٿي سگهي. اهن تي سهڻي لوڪ،
ڪي ميوو ڪوڙهي ڇو نه؟ آوس ميوو ڪوڙهي. پوءِ جي ڪو اُهن نه مڃي ته انڪان اُهو ڪوڙهي.
جي ڪنهن جو پتا مٺو ۽ پت ڏاوان هجي ته ڇا هنو پنهنجي پتا جي سهائي ڏسي ڏين آنو
ڪري پڌي؟ جا جنهنجو پتا سرودان هجي ته اهو پت به اڳئون ڪهاڻي پڌي؟ جنهن پر

* پراچين رشين جهان رشي ديانند سرسوتي ستيارٿ پرڪاش پر پنهنجا ويچار پرش ۽ آتر [سوال ۽
جواب] جي روپ پر ڏنا آهن. ڪٿي ڪٿي پڙهندڙن کي اُهن تهو ڏسڻ پر اچي ته پرش جو
لوبڪ اُهن آهي، جٿي آلر جو لهندو آهي ۽ آتر جو اُهن، جٿي پرش جو لهندو آهي. انهيءَ
ڪري اُهڙن لفظن کي ڳرائيءَ سان پڙهڻ گهرجي. ڏکيائيءَ کي گهٽ ڪرڻ جي ونهوار
سان انگريزي الفاظ ڪ ”پرش“ جو اُلٽو Objector ڪم آهي ۽ ”آتر“ جو اُلٽو Author ڪري
ڪم آهي. اُهن سمجهو ته پرش جو آرٿ آهي شنڪا جا ڪا جڪيا ڪري ٿو ۽ اُتر آهي
شنڪا جو سمادان جو رشي ڪري ٿو. ڪنهن ڪنهن لفظ پر اِهو ضرور لو ڪي ته پرش ۽
اُتر شبد اُن پر وڌائجي. هي لفظ ۽ اُهڙو ٿي آهي.

جي اوستا کي پهچائڻ واري (اشسڌ) براهم ڪال جي وهاڻي کي (ڌوشا) واسي ۽ (وسحوه) ڏينهن (الاوالم) شروع جي (شوبعر) سولهن ڪي (ڳورجا) ڏاڍو ۽ ٻيا بر ال ۽ شوبا کي ڏور ڪري ڇڏيندو آهي. ڏس (الامر) مان اُستري يا پرش (آ) جڳڻ پرڪاڙ (الپي) لشهڪ ڪري برهمچريه دوارا وديا، سکيا شرير ۽ آتما جي بل ۽ ٻوا اوستا کي پراپت ڪري ئي وواهه ڪريان. اُلهيءَ جي اُبڙ وديه جي نور ڏ عمر ڪوڙي سکدائڪ وواهه ڪڏهن نه ٿيندو. ۞

آريه ورت ملڪ جهو ٿيو؟ جهستاتين اعمزي ۽ وبسه سب رشي، مني، راجا، مهاراجا ۽ آريه لوڪ برهمچريه ۾ رهي، وديا پڙهي سوامڪو وواهه ڪندا رهيا، ليسالين هن ديش جي سدا اُنتي ٿيندي آئي. جڏهن کان ٿي برهمچريه [نه رکيا] ۽ وديا جي نه پڙهڻ ڪري بال اوستا ۾ ماتا پتا جي آڌين وواهه ٿيڻ لڳو، تڏهن کان ئي ڏينهون ڏينهن ٿيئي آري ورت جي ستياناس ٿيندي آئي. لهذا ڪري هن نشڪ ڪرمي ڪم ڏي ڇڏي، سب پرش ۽ جي جهل وسيع مان سويمبر وواهه ڪندا هئي، سو وواهه ورڻ انوسار هجڻ ۽ ورڻ ويوستا ۽ گڻ ڪرم ۽ سڀاءُ انوسار هجڻ گهرجي. پرشن - ڇا جنهنجي ماتا براهمڻي ۽ پتا براهمڻ هجي سو ئي براهمڻ ٿيندو آهي [يا نه] ۽ جنهنجا ماتا پتا ٻئي ورڻ جا هجن تنهجي سنتان ڪڏهن براهمڻ ٿي سگهندي آهي؟

ورڻ گڻ ۽ ڪرم انوسار ٿيندو آهي - اُتر - ها! گهڻائي ٿي ويا، ٿين ٿا ۽ ٿيندا به. جهڙي ڇانديوگيه اُپنشد ۾ جابال رشي اگياتڪ [ڪمار] ڪُل مان، مهابارت ۾ وشوامتر کتري ورڻ مان ۽ ماتنگ رشي چنڊال گهراڻي مان براهمڻ ٿي ويا هئا. هاڻي به جو اُتم وديا ۽ سڀاءُ وارو آهي سو ئي براهمڻ ٿيڻ جي لائق آهي ۽ مورک شودر جي لائق. اهي ئي اڳتي به ٿيندو.

پرشن - ڀلا جو رج ۽ ويريه مان شرير ٺهيو آهي سو بدلجي ٻئي ورڻ جي لائق ڪيئن ٿي سگهي ٿو؟

براهمڻ رج ۽ ويريه تي نه آهي:-

اُتر - رج ۽ ويريه جي ميلاپ سان براهمڻ شرير نه ٿو ٿئي. ليڪن-

स्वाध्यायेन व्रतैर्होमैस्त्रैविद्येनेज्यया सुतैः । महायज्ञैश्च यज्ञैश्च ब्राह्मीयं क्रियते तनुः ॥ मनु० २ । २८ ॥

هنجو اُرٿ مٿي لکيو آهي. مختصر ۾ هتي به لکجي ٿو - پڙهڻ پاڙهڻ، ويچار ڪرڻ

۞ هن منتر جهون ڏه معنائون ٿي سگهن ٿيون، اُهي هتي هيٺ ڏجن ٿيون :-

(۱) جهڙي سرڄ جي غروب ۾ براهم ڪال جي سمي جي سوريا کي ڏينهن ۽ رات پهچائي ناس ڪندو آهي، تئين ئي مڙس جڏهن شرير جي سوريا کي ۽ [ڏينهن ۽ راتيون] پهچائي ناس ڪندو آهي، تنهنڪري ماڻهو [استري ۽ پرش] جڳڻ ۾ نصيحت ڪو روڪ برهمچريه دوارا وديا، سکيا، شرير ۽ آتما جي شڪتي ۽ جواني اوستا کي پراپت ڪري ئي وواهه ڪريان.

(۲) جهڙي جو گذريل عمر ورهيه ڪي ناس ڪندو ۽ پيدا آهي، جهڙي رات ۽ ڏينهن پرڀات سمي جي شوبا کي ناس ڪندو آهي ۽ جهڙي جو بڍاڙو شرير جي شوبا کي ناس ڪندو آهي. تنهنڪري جوان مڙس جلد پنهنجي استرين کي پراپت ڪري ۽ خوب محنت ڪري اهو جو جوڀن وڃي، ڪري ٻار کي ورڌيءَ عمر تائين مضبوط رکن.

تہ اُچي، سڄي اَئو ۽ واهہ آهي. جنهن استري پرش وواهہ ڪرڻ چاهيو، تنهن وديا، شڪشا، شيل، روپ، عمر، بل، ڪل ۽ شرير جو قد وغيره هڪ جهڙو هجي. جيسائين انهن [گڻن] جو ميل اهو ٿئي، تيستائين وواهہ ۾ ڪو بہ سکي نہ ٿئي ۽ ننڍپڻ ۾ وواهہ ڪرڻ مان سک ٿيندو آهي.

گرهست بابت ويد جو اُپديش :-

युवा सुवासाः परिवीत आगात्स उ श्रेयान्भवति जायमानः ।

तं धीरासः कवय उन्नयन्ति स्वाध्यो मनसा देवयन्तः ॥ १ ॥ ऋ० ३ । मं० ३ । सू० ८ । मं० ४ ॥

आ धेनवो धुनयन्तामशिश्वीः सबर्दुघाः शशया अप्रदुग्धाः ।

नव्यानव्या युवतयो भवन्तीर्महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥ २ ॥ ऋ० ॥ मं० ३ । सू० ५५ । मं० १६ ॥

पूर्वीरहं शरदः शश्रमाणा दोषा वस्तोरुषसो जरयन्तीः ।

मिनाति श्रियं जरिमा तनूनामप्यू नु पत्नीर्वृषणो जगम्युः ॥ ३ ॥ ऋ० ॥ मं० १ । सू० १७९ । मं० १ ॥

١. جو پرش (يووا) جوان، چڱيءَ ريت برهمچريہ پالي، اَئو سکيا ۽ وديا پراپت ڪري (سوواسا) سٺو وسترو ڌارڻ ڪري، برهمچريہ سان ٿيل (يوا) پورڻ جواني اوستا ۾ آهي، وديا گرهڻ ڪري گرهست آشرم ۾ (آگات) اچي ٿو (س اُ) سو ٿي ٻئي اوقات وديا جنم ۾ (شريان) پرسڻ ٿي ڪري (شريان) تهايت شوڀا وارو ۽ منگلڪاري (ڀويت) ٿيندو آهي. (تم) انهي پرش کي (سوادهيا) چڱيءَ پر ڌيان ڪرڻ وارا (منسا) وگيان ۽ ويچار سوارا (ديوينتہ) وديا جي اڀياس ڪرڻ وارا (ڌيراسا) ڌيرجوان (ڪوي) وِدوان لوڪ (اُنينتي) اُنتي جي مارگ تي عالي مان شان وارو ڪندا آهن، ۽ جي برهمچريہ پالڻ ۽ وديا ۽ اُپديش سکيا پراپت ڪرڻ بعد، ننڍپڻ ۾ وواهہ ڪندا آهن، سي استريون ۽ پرش نشٽ ڀرشٽ ٿي ودوانن جي وچ ۾ مان شان پراپت ڪونہ ڪندا آهن. ٢. جيئن (اپرڌگڌاہ) اڻ ڏُڌل (ڌينوه) ڳائون سماڻي [جهڙي ڪنواريون] (اشيشوي) بالڪ اوستا کان جڙهيل [ساماڻيون] (سبرڌگاه) سڀرڌگاه عمر ۽ ڪار جي اُئر وهنوار جي پوري ڪرڻ واريون (ششماه) هڪجهڙي اوستا کان پار ٿيل (نويانوياه) نئين نئين شڪشا ۽ سکيا ۽ نئين جوانيءَ سان پوريون (يووتيہ) ٿيل (بهوتي) پورڻ جوانيءَ واريون استريون ۽ (ديوانام) برهمچريہ ۽ سندر نيمن سان پورا ودوانن جي (ايڪم) آسن (مهت) وڏي (اسرتوم) بلديءَ اُوقات شاستر سکيا واريءَ بدنيءَ ۾ موڄ ماڻڻ جي خاوند ڪنديون، جوان پرشن کي پراپت ڪري گرڀ ڌارڻ ڪن، ڪڏهن بہ ڀلائي ۾ ننڍپڻ ۾ پرش جو ڌيان من ۾ نہ آڻن. جو لاڀدائي ڪم هن لوڪ ۽ پرلوڪ جي سک جو ساڌن آهي. ننڍپڻ جي وواهہ ۾ جيتري دُرتي پرش جي ٿيندي آهي اُهڙي وڏي اُوستيءَ جو ناس ٿيندو آهي. ٣. جيئن (اِن) تڪال (شعوباڻا) اُهي اُڏ ۾ هڙ ڪرڻ وارا (ورشڻا) ويري ڏان ڪرڻ ۾ سمرٿ، پورڻ جواني وارا پرش (پتنيہ) جوان اوستا واريون ۽ هردي کي پيارا لڳندڙ استرين کي (جگميہ) پراپت ڪري پورا سؤ ورهيہ يا اُن کان بہ وڌيڪ آيو آنند سان ڀوڳيندا آهن ۽ پٽن پوٽن وارا ٿيندا آهن. تئين استريون ۽ پرش سدا ڪن. جيئن (پوروي) اَڳ گذريل (شرده) سرءُ جون موسمون ۽ (جرينتيه) ٻڍاپي

ورهين پر ٻه وواهه ڪرڻ اتم آهي، ٻه ورهين ورهه ڪاليه تي وواهه ڪرڻ سان استري جو
گرڀ شڪتي ٻروو ۽ شرير ڪمزور ٿيڻ ڪري ۽ جي ورهين ورهين ڪاليه پرش جو وير ٻڪو ۽ شرير شڪتي ۽
وارو ٿيڻ ڪري سنتان اتم ٿيندي آهي. جنهن اُن ورهين جي ڪنيا مان سنتان اُتين ٿيڻ اسنڀو
آهي، تنهن لاءِ گوري ۽ روهڻي لالا رکڻ نه ٿيڪ نه آهي. پهرين ڪنيا گوري [آهي] نه هجي
ڪاري هجي نه گوري ڪالو رکڻ لاءِ آڌار آهي. ورني گوري مهاڻو جي استري ۽ روهڻي
وسديو جي استري هئي ۽ اوهان لوڪن لوڪ ڪين مالا سمان ڪري مڃيندا آهيو، نه پوءِ
اوهين جو هر هڪ ڪنيا پر گوري وغيره جي ڀاوڻا ڪا ڪريو، انهن سان وواهه ڪرڻ سمجهو ۽
ڌرم انوسار ڪيئن ٿو ٿي سگهي؟ الڪري ٿوهانجا ۽ اسانجا ٻئي شلوڪ مٿيان آهن. جنهن اسان
"برهمچاريه" ڪري شلوڪ ڪالي ورئي، انهن ۾ اوهر وغيره جي ٿالي ٿي لکيا آهن،
انهيڪري اهي سڀ پرمال ڪڏهن جي پرمال انوسار سڀ ڪم ڪيو ڪريو. ڏسو منو
سمرتي ۾ لکيل آهي:-

त्रीणि वर्षाण्युदीक्षेत कुमार्यृतुमती सती । ऊर्ध्वं तु कालादेतस्माद्विन्देत सदृशं पतिम् ॥ मनु० ९ । ९० ॥

ڪنيا رجسولا ٿيڻ کانپوءِ ٽن ورهين تائين پنهنجي جاچ ڪري، پاڻ سمان پتي پراپت ڪري،
جنهن هر مهيني پر رجو درشن ٿئي ٿو، تنهن ٽن ورهين ۾ ڇٽيهه ڀيرا رجسولا ٿيڻ کانپوءِ
وواهه ڪرڻ جڳائي. اڳي نه.

گهڻ، ڪرم ۽ سڀاءَ انوسار وواهه:-

काममामरणात्तिष्ठेद् गृहे कन्यर्तुमत्यपि । न चैवैनां प्रयच्छेत्तु गुणहीनाय कर्हिचित् ॥ मनु० ९ । ८९ ॥

[ارٿ]- ڀلي ڀت ڌيءَ مرڻ تائين ڪنواري رهي، ليڪن اسدرش يعني هڪ ٻئي جي
اُلٽ گڻ ڪرم ۽ سڀاءَ وارن جو وواهه ڪڏهن به ٿيڻ نه گهرجي. هن مان سڌ ٿيو نه مٿي چيل
سمي کان اڳ، وواهه ورڻ ۽ گڻ ڪرم ۽ سڀاءَ وارن جا وواهه اچيو آهن.

ور ۽ ڪنيا جي راءِ:-

پرشن- وواهه ڪرڻ ماءُ پيءُ جي آڌين هئڻ گهرجي يا ڇوڪرن ۽ ڇوڪرين جي؟

اتر- ڇوڪرن ۽ ڇوڪرين جي آڌين وواهه ٿيڻ اتم آهي. پر جي ماءُ پيءُ وواهه ڪرڻ لاءِ
جاچ ڪن تڏهن به ڇوڪرن ۽ ڇوڪرين جي اڳيان بنان نه ٿيڻ گهرجي، ڇو نه هڪ ٻئي جي پرسنتا
سان وواهه ٿيڻ ۾ ورڌ گهٽ گهٽ ٿيندو آهي ۽ سنتان به اتم ٿيندي آهي، مگر اپرسنتا جي وواهه
ڪري گهر ۾ گهڻو ڪري نت پنت ٿيندي رهندي. وواهه ۾ مکيه سمبنڌ ور ۽ ڪنيا جو آهي، ماءُ
پيءُ جو نه، جو نه جي پاڻ ۾ هڪ ٻئي سان ٺيڪ هوندن ته انهيءَ سکن ۽ ورڌ ۾ ڪين ڏک ٿيندو.

گهر جو آنند:-

सन्तुष्टो भार्यया भर्ता भर्त्रा भार्या तथैव च । यस्मिन्नेव कुले नित्यं कल्याणं तत्र वै ध्रुवम् ॥ मनु० ३ । ६० ॥

جنهن ڪل ۾ استري سان پرش ۽ پرش سان استري سدائين پرسن رهندي آهي، تنهن
ڪل ۾ آنند، لڇمي ۽ جس لڳاتار وڌندو آهي ۽ جتي ورڌ ۽ گهٽ هوندي آهي، اُتي ڏک،
ڏرڌتا ۽ نندا واسو ڪندي آهي. انهيڪري جتي سوئمبر جو رواج آهي، اتي برهماڻن سمي کان علاوه

پرشن- هي شلوڪ پاراشري ۽ شيگهر بوڌ ۾ لکيل آهن، جنهن اُوجب آهي ته ڪنيا جو اٺين ورهه ورهه ڪرڻ سان گوري، نائين ورهه روهڻي، ڏهين ورهه ڪنيا ۽ پوءِ رجسولا (ٻوٽ واري) ٿالو ٿيندو آهي. ڏهين ورهين کانپوءِ وواه نه ڪرڻ ڪري رجسولا ڪنيا جو ماتا پتا ۽ وڏو ڀاءُ اهي ٽيئي ڪس ڏسي نرڪ ۾ پوندا آهن.

एकक्षणा भवेद् गौरी द्विक्षणेयन्तु रोहिणी । त्रिक्षणा सा भवेत्कन्या अत ऊर्ध्वं रजस्वला ॥ १ ॥
माता पिता तथा भ्राता मातुलो भगिनी स्वका । सर्वे ते नरकं यान्ति दृष्ट्वा कन्यां रजस्वलाम् ॥ २ ॥

اُتر- هي ان سمي جي اڻلڀ ”پرمراڻ“ جو ترجمو آهي. هڪ کڻ ۾ اوجب آهي ته جنهن سمي ۾ پرماڻ هڪڙو ٿيو ڪاڻي، اوتري سمي کي ”کڻ“ چيو آهي. ٻن ڪنيا جمي، ٽن ڪڻ ۾ گوري، ٻئي ۾ روهڻي، ٽين ۾ ڪنيا ۽ ان کان پوءِ رجسولا ٿيندي آهي. انهن رجسولا کي ڏسي، [سندس] ماتا، پتا، ڀاءُ، مامو ۽ ڀيڻ سڀ نرڪ ۾ ويندا آهن.

پرشن- هي شلوڪ پرماڻ ڪونه آهن؟

اُتر- ڇو، پرماڻ ڪونه آهن؟ ڇي برهما جا شلوڪ پرماڻ نه آهن ته توهانجا به پرماڻ ٿي نٿا سگهن.

پرشن- واهه واهه! پاراشر ۽ ڪاشي ناٿ جو پرماڻ نٿا مڃو؟

اُتر- واهه ڀائي واهه! توهين برهما جا پرماڻ نٿا مڃو؟ ڇا پاراشر ۽ ڪاشي ناٿ کان برهما وڏو نه آهي؟ جي توهين برهما جا شلوڪ نٿا مڃو ته اسين به پاراشر ۽ ڪاشي ناٿ جا شلوڪ نٿا مڃون.

پرشن- توهانجا شلوڪ آسنڀو [ناممڪن] آهن، ڇالاءِ ته هزارين پرماڻ ڪونه آهن، ڇو ته هزار ڪڻ ته جمندي ئي لنگهي وڃن ٿا، پوءِ وواهه ڪيئن ٿي سگهندو؟ ان سمي وواهه ڪرڻ جو ڪو ڦل به ڏسڻ ۾ ڪونه ٿو اچي.

اُتر- جي اسانجا شلوڪ اسنڀو آهن، ته توهانجا به اسنڀو آهن؛* ڇو ته آٺين، نائين ۽ ڏهين

* ننڍي سمي کان گهٽ عمر واري استري پرش جي ميلاپ جو ڦل ڏنو ٿيو سشروت ۾ لکيل آهي.

ऊनषोडशवर्षायामप्राप्तः पञ्चविंशतिम् । यद्याधत्ते पुमान् गर्भं कुक्षिस्थः स विपद्यते ॥ १ ॥
जातो वा न चिरं जीवेज्जीवेद्वा दुर्बलेन्द्रियः । तस्मादत्यन्तबालायां गर्भाधानं न कारयेत् ॥ २ ॥
सुश्रुत शारीरस्थाने अ० १० । श्लोक ४७ । ४८ ॥

سورهن ورهين کان گهٽ عمر واري استري ۽ پنجويهن ورهين کان گهٽ عمر واري پرش جي گرڀ ٺهرائيندو ته اهو گرڀ پوري وقت تائين گرڀ ۾ رهي اُتي نه ٽڪيندو. جي اُتي ٿيو به ته گهڻو وقت جيئرو نه رهندو. جي جيئرو به رهندو ته ڪمزور عضون وارو ٿيندو. انڪري ننڍيءَ عمر واريءَ استريءَ ۾ گرڀ نهرائڻ نه گهرجي. اهڙن اُهڙن شاسترن ۾ ودوان ڪيئن لکن ۽ سرشٽيءَ جي نيمن کي ڏسڻ ۽ بڌيءَ سان ويچار ڪرڻ سان اهين ٿو سڌ ٿئي ته سورهن ورهين کان گهٽ عمر واري استري ۽ پنجويهن ورهين کان گهٽ عمر وارو پرش ڪڏهن به سنتان اُتپن ڪرڻ جوڳا نه ٿيندا آهن، جنڪري انهن نيمن جي اُلٽ هلندا سي دک جا ڀاڳي ٿيندا. [سوامي دياننَد]

مرگهي، اُنهن ۾ ڪا بيماري ڪونه هوندي. اهڙن ڪلن جي ڪنيائن ۾ ڪن سان وواه ڪرڻ نه گهرجي، ڇو ته اهي سڀ اوکا ۽ روڳ وواه ڪندڙ جي ڪل ۾ گهڙي وڃڻ کان اهڙي اُنهن گهرانن جي ڪمارين ۾ ڪماوين جو لڳي ناهي، وواه ڪرڻ نه گهرجي. [منو]-

नोद्वहेत्कपिलां कन्यां नाऽधिकाङ्गीं न रोगिणीम् । नालोमिकां नातिलोमां न वाचाटान्न पिङ्गलाम् ॥ मनु० ३ । ८

ڀوري رنگ واري، اڌڪ انگن جي يعني پرش کان ڏگهي، ٿلهي، اڌڪ ٻل واري، روڳي ۽ اهڙا جنهن جي شرير تي وار نه هجن، سواءِ گهڻن وارن واري ۽ گهڻو ڳالهائڻ ۽ ڀورين اکين واري. [منو]-

नर्क्षवृक्षनदीनाम्नीं नान्त्यपर्वतनामिकाम् । न पक्ष्यहिप्रेष्यनाम्नीं न च भीषणनामिकाम् ॥ मनु० ३ । ९ ॥

ترڪنڊو ارڌائت اشوني، ڀرڻي، روهڻي، ڌنيءَ وغيره ٿاون جي نالن واري، اُلسي، شيشا، گلابي، چمپا، چميلي وغيره وڻن جي نالن واري، گنگا، جمنا وغيره ندين جي نالن واري، چنڊالي وغيره نيچ نالن واري، وندهيا، هماليه، پاربتي وغيره پهاڙن جي نالن واري، ڪوڪلا، مينا وغيره پکين جي نالن واري، ناگي، ڀجنگا وغيره نانگن جي نالن واري، ماڌو داسي وغيره * نوڪرن جي نالن واري، ڀيما، ڪالي، چنڊڪا وغيره ڀيانڪ نالن واري، ڪنيا سان وواهه نه ڪرڻ گهرجي ڇو ته اهي نالا نه رڳو سان برا [آهن] ۽ ٻين پدارٿن جا به نالا آهن.

अव्यङ्गाङ्गीं सौम्यनाम्नीं हंसवारणगामिनीम् । तनुलोमकेशदशनां मृद्वङ्गीमुद्वहेत्स्त्रियम् ॥ मनु० ३ । १० ॥

ڪهڙي ڪنيا سان وواهه ڪجي:- جنهن جا انگ سڌا هجن، نڪا ڏنگا هجن، جنهن جو نالو سٺو ۽ چئڻ ۾ سولو، مثلاً يشودا، سکدا وغيره هجي، هنس ۽ هاٿيءَ وانگر جنهن جي چال هجي، جنهن جي شرير جا وار ٿورا، جنهن جي سر جا وار ۽ ڏند ننڍا ۽ جنهن جا سڀ انگ ڪومل هجن، اهڙيءَ استريءَ سان وواهه ڪرڻ گهرجي.

پرشن:- وواهه جو سمو ۽ نمونو ڪهڙو چڱو آهي؟

اُتر:- سورهين ورهين کان وٺي چوويهين ورهين تائين ڪنيا ۽ پنجويهين ورهين کان اٺيتاليهين ورهين تائين پرش جي وواه جو سمو اُتم آهي. هن ۾ سورهين ۽ پنجويهين ورهين جو وواهه ادنيٰ درجي جو آهي، ارڙهين ويهن ورهين جي استريءَ ۽ ٽيهن پنجٽيهن يا چاليهن ورهين جي پرش سان وواه وچين درجي جو آهي. چوويهن ورهين جي استري ۽ اٺيتاليهن ورهين جي پرش جو وواهه اُتم آهي. جنهن ديش ۾ اهڙيءَ پرڪار وواهه جي وڌيءَ سرشٽ برهمچريه ۽ وديا اڀياس گهڻو ٿيندو آهي، اهو ديش سکي ۽ جنهن ديش ۾ برهمچريه ۽ وديا پراپتيءَ ۾ ڌيان نه ڏنو وڃي ٿو ۽ ننڍي عمر [ٻالپڻي جي] ۾ وواهه ٿيندو آهي، اهو ديش ڏک ۾ ٻڏي ويندو آهي. ڇو ته برهمچريه ۽ وديا جي پراپتيءَ کانپوءِ ٿي وواهه ڪرڻ سان سڀني ڳالهين جو سڌار ۽ اُلٽي ڪرڻ سان بگاڙ ٿيندو آهي.

- ننڍي پڻي جو وواهه:-

अष्टवर्षा भवेद् गौरी नववर्षा च रोहिणी । दशवर्षा भवेत्कन्या तत ऊर्ध्वं रजस्वला ॥ १ ॥
माता चैव पिता तस्या ज्येष्ठो भ्राता तथैव च । त्रयस्ते नरकं यान्ति दृष्ट्वा कन्यां रजस्वलाम् ॥ २ ॥

* وواهه وقت اهي نالا تبديل ڪري سگهجن ٿا، پر نه ڪرڻ کپي.

پڙهندي گوتر هواه ماءُ جي ڪل مان وڃڻ سبب راوي نه هجي ، انهيءَ ڪري سان ڏو
جو وواهه ٺيڪ گهرجي. ويجهي ۽ دور وواهه ڪرڻ ۾ هي فائدو آهن :-

ويجهو يا دور وواهه جي ڀيٽ :- (١) جي ٻالڪ ننڍپڻ کان وٺي [هڪٻئي جي]
ويجهو رهندا آهن ۽ هڪ ٻئي سان راند ڪودي ، پرير ڪندي، هڪ ٻئي جا گڻ ، دوش ،
سڀاءَ ، ٻالپڻ جي الٽي رهڻ وارو ڪان واقف هوندا آهن ۽ جيڪي هڪ ٻئي کي اگهاڙو به ڏسندا
آهن ، تن جو پاڻ ۾ وواهه ٺيڪ ڪري ڪڏهن به پريم ٿي نه سگهي. (٢) جيئن جل ۾ جل ملائڻ
سان ڪو به گڻ پيدا نه ٿيندو آهي ، تيئن ساڳي گوتر ، پتا ڪل هواه ماءُ ڪل مان وواهه ڪرڻ
سان ڌاتن ۾ ڦيرڦار نه ٿيڻ ڪري اتي ترقي نٿي ٿئي. (٣) جيئن کير ۾ مصري ۽ سنڍ وغيره جي
ملائڻ سان اتم ايندي آهي تيئن جدا جدا گوترن وارن يعني جيڪا ماءُ پتا ٻنهي گهراڻن جا نه هجن ،
انهن استري پرش جو وواهه ٺيڪ اتم آهي. (٤) جيئن ڪو هڪڙي ديش ۾ روڳي ٿئي ، ٻئي
ديش ۾ واءُ ۽ کاڌو پيتو بدلائڻ سان روڳ مان ڇوٽڪارو پائيندو آهي ، تيئن ڏورانهين ڏيهن ۾
رهڻ وارن جي وواهه ٿيڻ ۾ اتما آهي. (٥) ويجهي سبب ڪرڻ ۾ هڪ ٻئي جي ويجهو
هئڻ ڪري سک ڏک جو پاسخ ۽ هڪ ٻئي سان وروڌ ٿيڻ به ممڪن آهي ؛ نه ڏورانهين
ديس وارن ۾ . دور رهندڙن سان وواهه ڪرڻ ۾ پريم جي ڏوري ڊگهي پري ٻڌجي رهي
ٿي ؛ نه ويجهو رهندڙن جي وواهه ۾ . (٦) پري پري ديشن جي اوستائن [جي ڳالهه] ۽ پدارٿن
جي پراپتي به دور وواهه هئڻ ڪري سهنجائيءَ سان ٿي سگهي ٿي ؛ نه ويجهي وواهه سان .
انڪري (نرڪت ٣-٤) दुहिता दुर्हिता दूरेहिता भवतीति । ڪنيا جو نالو دهتا انهيءَ ڪري ٿيو
آهي جو هن جو وواهه دور دور ديشن ۾ هئڻ ڪري هتڪاري ٿيندو آهي . ويجهي هئڻ
ڪري نه . ڪنيا جي پيڪن ۾ ڪنگالپڻي اچڻ جو به امڪان آهي جو نه [ويجهي هئڻ ڪري
جڏهن ڪڏهن پيڪي ويندي] جڏهن جڏهن ڪنيا پيڪي ويندي آهي تڏهن تڏهن ڪجهه نه ڪجهه ڏيڻو ئي پوندو آهي. (٧) ويجهي هئڻ ڪري هڪ ٻئي کي پيهجي پيهجي پتا جي ڪل
جي سهائتا جو اڀمان رهندو ۽ جڏهن ٻنهي [گهرن ڪنوارو] ۾ ٿوروئي وروڌ ايندو ته استري
جهٽ پيڪي هلي ويندي ۽ هڪ ٻئي جي نندا به گهڻي ٿيندي ۽ وروڌ پڻ وڌندو ، جو نه
گهڻو ڪري استرين جو سڀاءُ تکو ۽ ڪومل [جهٽ پٽ بدلجڻ وارو] ٿيندو آهي. انهن ڪارڻ
ڪري پتا جي گوتر ۽ ماءُ جي ٽهن پيڙهين ۽ ويجهن شهرن مان وواهه ڪرڻ چڱو نه آهي.

महान्त्यपि समृद्धानि गोऽजाविधनधान्यतः । स्त्रीसम्बन्धे दशैतानि कुलानि परिवर्जयेत् ॥ मनु० ३ ।६ ॥

ڪهڙي وواهه نه ڪجي :- جاهي ڪيتر ڪل ڪيترو ئي ٿڌو ، اُن ، ڳائين ، ٻڪرين ، پئسن ،
هاٿين ، گهوڙن ، راڄ ۽ لڪشمي وغيره سان ڀرپور هجي ته به هيٺ ڏنل ڏهن ڪلن
سان وواهه جو سبنڌ ڪرڻ نه گهرجي :-

हीनक्रियं निष्पुरुषं निश्छन्दो रोमशार्शसम् । क्षय्यामयाव्यपस्मारिश्वित्रिकुष्ठिकुलानि च ॥ ७ ॥ मनु० ३ । ७ ॥

جو ڪل نيڪ رهڻ وارن ڪرمن کان هيڻو هجي ، جنهن ۾ ستپرش ڪونه هجن ۽ ويد وديا کان
وانجھيل هجي ، [اٿوا جنهن ڪل ۾] شرير تي وڏا وار ، بواسير ، سلھ ٽي بي ، دم ، کنگهه ، اجيرڻ ،

ओ३म्

چوٿون سملاس

अथ समावर्त्तन विवाहगृहाश्रमविधिं वक्ष्यामः ।

ودیا پوري ڪري گوروکل مان موٽي اچڻ، وواھ ڪرڻ ۽ گرھست ڌرم پالڻ جي ريت جو ورنن

वेदानधीत्य वेदौ वा वेदं वापि यथाक्रमम् । अविप्लुतब्रह्मचर्यो गृहस्थाश्रममाविशेत् ॥ मनु० ३ । २ ॥

جڏھن نيڪ پرڪار برھمچريہ (٢) گروءَ جي آگيا انوڪول ھلي ڌرم انوسار چار، ٽي، ٻہ ڪي ھڪ ويد انگن ۽ اپانگن سوڌو پڙھي، جنھن جو برھمچريہ کنڊت نہ ٿيو ھجي، سو پرش يا اِستري گرھست آشرم ۾ گھڙي.

तं प्रतीतं स्वधर्मेण ब्रह्मदायहरं पितुः । स्रग्विणं तल्प आसीनमर्हयेत्प्रथमं गवा ॥ मनु० ३ । ३ ॥

گئو دان دوارا ستڪار:- [برھمچاري] جنھن کي ڌرم اُڪاس آچار ۽ شش جو ھڪ ڌرم آھي تنھن جو نيڪ ليک پالڻ ڪري چڪو آھي ۽ جنھن ڏاڏا پتا وراہ اُنپاڪ کان پڙھيل ويد ويا پراپت ڪري چڪو آھي، [سو] مالا پھريل ۽ ڇھڪي پلنگ تي ويٺل آچاريہ جو پھريائين گئو دان سان ستڪار ڪري، اھڙي ڪنيا جو پتا بہ گئو دان سان ڪوان وديارٿيءَ [اھڙي لياقت] جو ستڪار ڪري.

गुरुणानुमतः स्नात्वा समावृत्तो यथाविधि । उद्वहेत द्विजो भार्यां सवर्णां लक्षणान्विताम् ॥ मनु० ३ । ४ ॥

گروءَ جي آگيا پائي سنان ڪري، *گوروکل مان اچي گھر موٽي اچڻ کانپوءِ برھمچريہ ڪري ۽ ونس ھيٺين ودبا اوسار سندر لڇڻن ڪنيا سان وواھ ڪري.

असपिण्डा च या मातुरसगोत्रा च या पितुः । सा प्रशस्ता द्विजातीनां दारकर्मणि मैथुने ॥ मनु० ३ । ५ ॥

ڪنيا جو گڻ اُڪو:- جا ڪنيا ماتا جي ڪُل جي ڇھن پيڙھين مان نہ ھجي ۽ پتا جي گوتر [اڪ يا آکھ] مان نہ ھجي، تنھن سان وواھ ڪرڻ نيڪ آھي. جنھن جو ڪارڻ ھي آھي تہ اھا پڪي ڳالھ آھي تہ جنھن بابت اڳ ڏٺل परोक्षप्रिया इव हि देवाः प्रत्यक्षद्विषः ॥ शतपथ० ॥ ڏٺل وستوءَ ۾ پيندو آھي، اوترو ڏٺل وستوءَ ۾ نہ پيندو آھي. جيئن ڪنھن مصري جا گڻ ٻڌا ھجن، پر کاڌي نہ ھجي تہ جنھن جو من اُن ۾ لڳل رھندو آھي [اٿوا] جيئن ڪنھن اڻ ڏٺل وستوءَ جي ساراھ ٻڌي اُنکي حاصل ڪرڻ جي ڏاڍي چاھنا ٿيندي آھي، تيئن ڏور رھڻ ڀيڻ جا

---

* گوروکل ۾ ودیا پوري ڪري موٽڻ مهل ھر وديارٿيءَ کي ھڪ سنسڪار ڪرڻو پوندو آھي، اھو سنسڪار جو مکيہ انگ سنان آھي.

ويد ۾ سچي لاءِ ترڳهڻ ڪيو آهي.“٣٩

اِهي هنڌ وري هتي ۾ لکيو آهي ته ”هي سشرست جو وچن آهي. براهمڻ ٽن ورڻن کي اُلوا پڙهڻ، ڪرڻ؛ ورتن ڪري، ڪرائڻ؛ ورتن ڪري؛ ورتن رکو ورتن ورڻ کي ايڪڙ ويهه ڏينهن پڙهائي سگهي ٿو. هي جڳي ڪل ۽ چڱن لڇڻن وارو شودر هجي ته انکي منتر سهڻا ڇڏي باقي ٻيا سڀ شاستر پڙهائي.“٤٠ هاڻي هتي ته هتي ان ڳالهه جو ٻاڻ بر وروڌ آهي. انهيءَ جو ڪهڙو ڪارڻ؟ اُن رشيءَ جن لکيو آهي ته هي ڪي آچارين جا رايا آهن. رشيءَ انهن آچارين جي مت ڏيکارڻ لاءِ اهي رايا ڏنا آهن. اتي ته آهي ته رشيءَ جو پنهنجو سڌانت ڪهڙو؟ ڪو ۾ اڪر انهن آچارين جهڙو آهي.

پر اشيد جو سڄو پڙو اُدت سوامي جن جي هنن شبدن مان پڌرو آهي، جتي لکيل ٿيل آهي ته اهو اُدت آهي ته ”جهڙي پڙهائيندي ۾ ڪجهه ته اڳي اهو اِي عقل ۽ مورک عقل ڪري شودر سڏجڻ ۾ ايندو آهي؛ عقل پڙهڻ، پاڻ اڳيان آيو آهي.“٤١ سچ پچ ته اڌڪار شبد جا ۾ اُدت آهن، هڪ ٻرگهنا [لياقت] ۽ ٻيو [حق]. هر ڪنهن ودياريءَ کي متعرڪهولهن پاس ڪرڻ جو اڌڪار آهي، پر ڪن مورکن کي اهو اڌڪار اِڪري ڪونهي جو هو بي عقل ۽ مورک آهن. سوامي جن جي سڌانت جي بنيادي مرمهواج ۾ هتي آهي، جوڙي ٿو ”ڪ شودر کي پٽ [چوٿ] آهي ته هو سنسڪار جي جرگهه آهي، لڪو آهي سڌس ڏورم، لڪو اڌڪار ۽ ارڪيس ڏورم کي هلڻ جي هٿا روڪ پيل آهي. ڏورم جي ايا وارو ۽ ڏورم جو جاڻو شودر، منتر ٻيا ۾ چڱن پرشن جي پيروي ڪندي، ڪو ڏوه نٿو ڪري، بلڪ ساواه هرڪو ٿئي ٿو، تدا ۾ ڪرڻ وارو شودر، جتي جتي چڱن پرشن جي اڄوڻ کي هلي ٿو، تتي تتي هن لوڪ ۽ پرلوڪ ۾ چڙهندو وڃي ٿو.

(١١) مني جا آهي؟ ان ٻي ٿوري پنهنجي گرو ڏنسد لکيو آهي ”هڪ گريڪ فيلسوف ڪلاس جي ايڪاس ۾ رڏل هو. سڀني سٽا پرهان لنگهي وڃي ۾ ڪمس پتو ڪولڻ پيو، هڪ سپاهيءَ اهو ڪولڻ جو ان فيلسوف ڏي ليءَ کي ڪيڏو هئو، سو ڏاهي ڇڏيو. ان وقت فيلسوف جي اک کلي. هاڻي سپاهي گهمڻ، ٽڪو ليو، اهو ٽڪو فيلسوف جي حڪن کي پيو، اِلدولن رڱن کي پنهنجو پڙاءُ وڌو، ڪڻن ۾ نڪاءُ ٿيا، پر فيلسوف ڪورڙ پڌو. جاڪاڻ ته اُن مهل سندس من جو سمبنڌ ڪنن مان ڪول هو. جڏهن من جو سمبنڌ ڪنن سان لڳي ٿو، تڏهن ڇهڻ ٿيو ته خلاف ڏيان مان پيدا ٿو، من هڪ سمي ۾ هڪ اندريءَ سان سمبنڌ رکي سگهندو آهي. اهو ۾ سمرڻ [ياد] رهي ته من آتما نه آهي. من ۾ گهڻي وچار پيدا آهن. ۽ جڏهن آتما ڪا ڳالهه سمرڻ ڪري ٿي، تڏهن اها من کي چوڻي اچي ٿي.

(١٢) شبد آهي آڪاش جو گڻ. پر شبد چئبو ڇا کي؟ ڊاڪٽر چوٿمر پاوڙواڄ چوي ٿو ته ”شبد“ آواز جو نالو نه آهي، شبد انهيءَ مول ڀاشا جو نالو آهي، جنهن ۾ ويد آهن ۽ جنهن مان سڀ ڀاشائون نڪتيون آهن، جنهن ڊوارا سڀني جو پتا ڏنائو پرمپرو اهڙي ٻولين کي آڏي سرشٽيءَ ۾ ٻوڌ ڏيندو آهي.

آهي. ڪو چوي ته "عاملن کي ۽ سرڪاري ڪامورن کي بلدر واريءَ مجلس ۾ گهرايو." ته
اهو غلط ته سمجهيو. جيتوڻيڪ 'عامل' شبد جي الدو 'ڪامورا' به اچي وڃن ٿا. ۽ شبد رکيو ڪاٿو.
ڪي لنيءَ رنسه سمجهائي ٿا ڪعبه آندا ويا آهن. اهڙي نمولي جي وولن ڪي سنسڪرت ۾
"ويپريتارٿڪ لياءَ" ڪري ڪوٺيو = विपरीतार्थक न्याय

(٦) سوامي جن لکيو آهي ته ويدن جون ١١٣٧ شاکائون آهن. ڪي پنڊت مهاڀاشيه جو پرماڻ
ڏيئي چوندا آهن ته ١١٣١ شاکائون آهن. سوچڻ رهي ٿو ١١٣١ ۾ چار مول ويد به اچي وڃن
ٿا. شنڪا ورٿ آهي.

(٧) سوامي جن وياڪرڻ اديءَ وشين کي به وشي گولن جي پڙهڻ لاءِ گهڻو زور ڏنو
آهي سو ڇو؟ ڇا گرنٿ دوشن وارا ۽ اشد آهن ڇا؟ اتر – وشي گولن جي بناوت اهڙي آهي،
ڇا ليکڪ پنهنجي سمي جي اوسٿائن جي پرڀاو هيٺ ايندا آهن ۽ اهڙي پرڪار
جون ڳالهيون لکندا آهن جنهن سمدن ڏينهن ۾ رواج هوندو آهي. ڪٿي شراب جو ذڪر
هوندو آهي ۽ ڪٿي ماس آديءَ جو. سوامي جن جو وچار اهو هو ته وديارٿي شد واڻ
پڙهن ۾ پلجن.

(٨) براهمڻ جي ڪن ڀاڱن ۾ ڳالهين کي به سوامي جن زهر گڏيل ڀوڄن سمان لکيو آهي ۽
ڪتري انهڪي ۽ ثابت جوڳو ٺهرايو آهي. سوامي جن اهو ڇو چاٿايو آهي ته اوش گرنٿن ۾ به
ڪي ڪي واڪيه ويد ورڌ پيل آهن. پر "ستياوت پرڪاش" ۾ اهڙا پرماڻ ڏنل آهن جي ڳالهيا
ٿا اچن. ۽ براهمڻ سمان ستياوت پرڪاش ۽ اوش گرنٿ ثابت ڇو نه آهن؟ اتر – براهمڻ ۾
ويد ورڌ ڳالهيون ايتريون ۽ هڪ ٻئي جي لڳا آديءَ ڄاڻي ٻجهي ورتل آهي. ڪي براهڻ آهن
ولنمو سنه جا، ڪي شو سنه جا، ڪي پنڊت وارن اهن کي کهنت ويد ڳالهائي جو زور ڏنو
لکيو آهي. سڀ ڪجهه آهي زهر سمان آهن ۽ تنهنڪري ثابت جوڳا آهن. وشين جي گرنٿن ۾ ڪا
ڳالهه آهي ته وشي ته انها الهڪيتا جي ڪارڻ آهي. اها اهن آهي جنهن اڳ ڏنديءَ ۾ ڪو ڪو
پيل ڏسجي ۽ پڪو ڪوئي سگهجي. اڳ ڏنديءَ ۾ ڇا جوتو جي ڪم اچي سگهجي.

(٩) اوڪ ٻچن ٿا ته سوامي جن لاءِ جو ڪهڙن جو ڪهو آهي؟ هيءَ ته هڪ ٺاهي آهي.
اتر – اتي ۾ هڙ ٻڌل ٿا ڪين. ٿنڪ اٽڪ اٽڪ سوادن پنهنجي جدائي قائم رکيو ٿا ڳاهيا آهن [جهڙي
ڪميٽين جا جدا جدا اوبرنا ماڻڪ هوندا آهن]. اهيءَ ڪري جاتيءَ ۾ اڪتا نه ٿي اچي، پڇ
اهيءَ ڪترتي ونسه به قائم ٿئي ٿو. ڪن جو اهو رايو آهي ته ٿلڪ جو رواج راجا نرچ جي
سمي ۾ ٿيو. اهيءَ سمي ۾ رڪو ونڊواڻ ٿي ٿلڪ ڏنا هئا. پر ڪو لڳائيندو هو ته اهن لي
ڏنو ٻولندو هو. عالي ته پڙهيل اوڙهي اڳ پڙهيل هر ڪو ٿلڪ ڏئي ۽ جاتيءَ کي اڪو
اڪو ڪري ۾ سهائتا ڪري.

(١٠) وشي جن لکيو آهي ته "سڀني اسٽرين ۽ لڙڪن اڳ ٿامت عمر ماتر کي پڙهڻ جو اڌڪار
آهي. هيءَ اوڻائي شرتي ٻڌائي ۽ ٿايا آهي." وري لکيو اٿن ته "جنهن شاستر پڙهيو جي
اها سنڌا هجي ها ته شودر وغيره ته پڙهن ۽ نه ٻڌن ته سندن شرتي ۾ واڻي ۽ ڪن وغيره
ڪاڻ ڇو ڏني ها؟ جنهن ايشور لڳائي ۽ اڻاڻ وغيره ٺهرايا سڀني لاءِ ٺاهيا آهن، تنهن

(٣) برهمچريه پالڻ تي سوامي جي ڳوڻي پر زور ڏنو آهي. پنج قسم جا ڏنا آهن، ان جي وشيه باٻت سوامي جن "سنسڪار وڌيه" جي "ويداوڀ سمسڪار" پر وستار سان ورڻن ڪيو آهي. آهي لهم ڏاڍا ڪلي آهن، ڪجهڙا ناڪوو انهيءَ ڪري ڪمپالهندا آهن. پر انهن لعمن جي نه پالڻ ڪري سماج وچي تو ڪار جي زهڪري پر زعمدو. يورپ جي وڏوائن ڇوڪ: ڪورنه لول سٽال، ماولو وغيره سڪولن ۽ ڪالجن جو لمحد لمحد ورڻن ڪيو آهي ۽ ساڳين لعمن جو ورڻن ڪيو آهي، جي لعم وشي دپالند ڏنا آهن. ڪانپرچ ۽ ودپارٿين کي تپسيا جو جيون ڪاٽڻ گهرجي. گهڻو ڪرڻ، سهڻ اسٽرو، سادو کاڌو، سادو پوشاڪ هجي، سهل سرپي ۽ سيگار کان پاسو ڪرڻ ۽ سنگت بڇ خراب عطرن کان دور رهڻ، ناولن، ناٽڪن ۽ عشقي قصن جي وڃهڻ نه وڃڻ ضروري آهي.

(٤) هون لي وشي دپالند جا ويچار سماجي هندن کان نرالا آهن. عسيو چوڻ آهي ته هون سان ديوتائون لوپجه ڪيندا آهن، وشيءَ جن جو چوڻ آهي ته ڦيڪ نه آهي ديوتا جهل، وائو، اولوي، آڪاش وغيره جو پچارو آهن، جهڙي هون دوارا شڌي ٿيندي آهي. اندرو لي له بو ووشا نه ٿيندي آهي ۽ روڳ به ناس ٿيندا آهن. پنجوبد آڏپاه پهرتين جو هون ڪو سوامي جن جي ويچار کي پشت لو ڪري. ڪيها پر پنج ڏيڪاريل آهي ته ڀيڪم دوارا نو رشا ٿيندي آهي. اهڙا سوين اوڀاڻ شاسترن مان ملن ٿا.

مدراس جي ڊاڪٽر ڪنگ پنج ڏيکاريو آهي ته هون پلڳ وغيره ڦاهو لاهيندڙ آهي. گوروڪل ڪانگڙي پر هون جي جهل سان ڦڻن ڪسي ڦولو وغيره. انهيءَ ڪري قسمت ڄمار جهان جتي پيا، ولائت وارو ناميارو ڊاڪٽر ڏرموبو. ايف. آر. سي. ايس. هون جي دوارا ٽيبي دق جو علاج ڪيندو آهي. جنهن جي ڳالهه لي وڏيڪ ڏسڻو هجي ۽ سي ڊاڪٽر پالڪورشن. بروفيسر ڪاراچند ۽ ڊاڪٽر سٽيه پرڪاش جا پستڪ پڙهي ڏسن.

(٥) سوامي جن لکيو آهي برهمڻ گرنٿ ويد نه آهن. پر ويدن جي ٽيڪا آهن. هڪ عدد آپسٿمب رشيءَ برهمڻ گرنٿ کي ويد ڪري لکيو آهي. انهيءَ ڪري ڪي اوهڪ سوامي جن جي لهڪ آپي شنڪا ڪندا آهن. پر اها شنڪا پجاوٽ نه آهي. آپسٿمب رشيءَ پهنجي يگيه رواي وشيه کي سهولت سان لپائڻ لاءِ اهو لکيو 'اصطلاح' طور ڪم آهي. اهو نه خيال رکڻ گهرجي ته هڪ شاستر جي ترڻن جي بولي سمجهي ٻين شاسترن سان لاڳو نه ٿيندي آهي، جهڙيءَ ريت "ڪڻ" شبد جو اُرٿ وياڪرڻ پر هڪڙو، نياءِ پر ٻيو، سانکيه پر ٽيون ۽ ويشيشڪ پر چوٿون آهي. سوامي جن برهمڻ گرنٿن کي لي پرماڻ ڪري ڪوليو آهي ۽ ته پاڻ وٽ آڌي پستڪن کي. سوامي جن جي ان ويچار جو ڪنهن به ڪوڙي ڪونه ڪري سگهندو آهي. پر اهڙا پرماڻ ڪي ڏيکاريندا آهن جيئن چيل آهي ته برهمڻ گرنٿ، اتهاس ۽ پراڻ جي ڪٿا ڪهڙي. ان سان ٿابت ٿيو ته پوسٽ لکي ته برهمڻ گرنٿن کان پراڻ کي نيارا آهن. هاڻ، انهن جي جدا جدا وشين ۽ جدا جدا ڀاڱن ڏانهن سر ڏيان ڇڪايل آهي. برهمڻ اي سياس تارخ ڪري سگهندا آهن. انهيءَ ڪري براهمڻن جي شروعيءَ پر ٿي سياسي اچي وڃن ٿا. پر انهيءَ هوندي به انهن چوڻ نه سياسين کي هن هند ڪارايو ۽ برهمڻن کي هن هند ڪارايو چوڻ آهوڙو ڪونه

جو ڪاموج آهي ته راجا جنڪ سڀني جو پتا سمان آهي ۽ جنهنڪي آڌڪار آهي ته سڀ ماڻهو ته هنن لئي هر پرڪار جي رڪيا ڪري ۽ شيلائن جي ووهار ۾ ڪشيادان پڻ ڪري ، ڄاڻ لي سڀني جي سکيا آدي ء جو پربند ڪري ۽ ڪرائي . "آپ ورڌم" سوامي جن عنوء جي پڪير او پسمت سنسڪار جا شاوسه وچار ۾ رکي مائو ڪيا آهن.

(۲) سوامي جن لکيو آهي ته جو ڪون ۽ جوڪرين کي ڪابري سمڪارڻ گهرجي ۽ پترن جو يڳيو پويت ۽ جوڪرين جو به ڀلايوگيه سنسڪار ڪري ، ڪهن ڪو وڪل ۾ موڪليو وڃي . پڙ اپهر وڃي ٿو ته جوڪرين کي پڙهڻ جو آڌڪار آهي ڇا ؟ جوڪولين ۽ هٿو ٻاڻي سگهن ٿيون ڇا ؟ ويد پڙهڻ جي جوڪرين کي اڳيا آهي ڇا ؟ هن وشي کي پانڪ ڪريا ڪري هيٺين اوٿن لي وچار ڪريون :-

[۱] نوسڌ سماڌي [redacted] چهاليد ۾ شريمت کمراج ڪرشنداس ٻمبئيء جي ولڪيشور پريس جي ڇپايل سڌانت ڪومديء جي پني ۱۳-۱۴ ۾ لکيل آهي ته ودوان ۽ رشن جو چوڻ آهي ته براهمڻ چوڻ لاءِ اڳين سوت ويد پڙهن ۽ انن ودهن جي اندر براهمڻ بالڪ جو آڳمن (جعڻو) سنسڪار اوس ڪيو وڃي . انهن سموي هند براهمڻ شبد سڀني اوماڻڻ سان لاڳو ٿئي ٿو ، ڪهنڪري براهمڻ جاتيء جي ارشن جهان سندن ڪشيائن کي به پڙهڻ پاڙهڻ اوس گهرجي." ڪاموج ته سڀني جا ساڳيا آڌڪار آهن . سڀني ڏوم اوسار سروڻ اوتامه ڀاڳ جيئري ۽ وڌ ماڻ ووهار ڪرڻ گهرجي. اوتامه برهمڻ ۽ براهمڻي ڀاڳ ۾ . ڪشتري براهمڻيءَ کي ساڳيا آڌڪار ته هجن ته پوءِ اعلو ووهار اسمرتي لي پولدو.

[۲] هن ويند سمرتيءَ ۾ ڏيکاريل آهي ته استرين ٻن پرڪارن جون ٿينديون آهن :- ڪشترين برهم واديون ، جنڪي جڳي ، هتون ۽ ويد پڙهڻ ۽ ٻنوجي گهر ۾ پيڪڻا ڪرڻ جو آڌڪار ٿيندو آهي ، امون آهي جنڪي پرڻجڻ سمي ڪنهن ۾ ڪوي پڳيو پويت ڀاڳ گهرجي.

[۳] يم سمرتيءَ ۾ لکيل آهي ته پراڻي زماني ۾ استرين پرهمچرو ويند ڪنديون هيون ۽ سڀ جي ميکنا ڌارڻ ڪنديون هيون ۾ مرڪي ڀاڳ ڳڪوا وسنو ، ڀڪيا ۽ چوڏن جا ڪپڙا ڪرڻ رکنديون هيون .

[۴] يائڳوسٽ (۳-۴۶۸) ۾ مئي ڪشتريه ڀمهنتي اسپرتيه ڪان پڇي ٿو ته "مسهجي پرديس ۾ وڃڻ واري سمي لو ڀوريءَ مهل لي ڪهڙا ۽ اڳيء ۾ آهو لي ڏنيا ته ڪال وساري هيءَ ؟" امولي ڏني آهي ويد منترن جي اچارڻ سان ، هن مان ثابت [ثابت] ٿيو ته پراچين ڪال ۾ استرين به ترشن جهان ويد پڙهنديون هيون.

[۵] وندپاڌ ريءَ سان شاستراوڪن ۾ جنڪن ڪشتر آچاريه گس گساءِ تي ڪيو ته هن جي هر اسي پراچين سمي ۾ پاڪيولڪ گارگيءَ تنان ۽ مهاراجا جنڪ سڀا سان شاستراوٿ ڪيو هو ، اهي جس وارا ته ڦا ڇا ؟

[۶] مهاڀاشيه اوسار اڙوا اهاڌياو جو اڙت آهي اها استري جهڙي وقت جوڪرين پڙهڻ وڃن . ڀاڻ پڻ جانائل آهي اي "ڪاش ڪرتس". رشيءَ جي لايل سماليا پڙهڻ واري استريءَ جو ناءُ "ڪاش ڪرتسنا" آهي .

ماتا، پتا، ڀيڻ، ڀاءُ، سهرو، راڄا، پرجا، پاڙيسري، مترو پريمر ۽ سڀني سان اُچت رتيءَ سان ڌرم پرورتڪ ورتاءُ ڪن. اهو ئي اُنهن ضرورو آهي جهڙيءَ جيترو ڪو عرصو اولين ونڍيندو وڃندو، تيئن سڀ طرح جو ضرورو مرچ ڪرڻ سان گهٽجي ويندو آهي ۽ ٻيا سپنديءَ ۽ ڀيهڻ پيهڻ حصو وٺي ڇڏيندا آهن. مگر وديا جي خزاني جو نه ڪو ٿيو چور ۽ نه ڪو ڪي سپنڊي لئي سگهندو آهي. هن خزاني جي رکيا ۽ واڌارو ڪرڻ وارا وشش ڪري راڄا ۽ پرجا ئي آهن.

कन्यानां सम्प्रदानं च कुमाराणां च रक्षणम् ॥ { मनु० ७ । १५२ ॥ }

وديا جي رکشا پر راڄا جو ڪرتويہ:- راڄا کي اُچت آهي ته سڀني ڇوڪرين ۽ ڇوڪرن کي اُچت سمي ڪانون ۽ اُچت سمي ڪالن پرهمچريہ جو پالن ڪرائي ودوان ڪري جيڪڏهن اُهو ڪي نه مڃي ته اُنجي ماءُ پيءُ کي ڏنڊ ڏئي، اُرٿات راڄا جي اُگيا سان اُٺن ورهين کانپوءِ ڇوڪرو يا ڇوڪري پنهنجي گهر ۾ نه رهي، پر آچاريہ ڪل ۾ رهي جيستائين سماورتن [ودِيا جي پوري ٿيڻ جو سمو] نه اچي تيستائين وواهه ٿيڻ نه ڏجي.

सर्वेषामेव दानानां ब्रह्मदानं विशिष्यते । वार्यन्नगोमहीवासस्तिलकाञ्चनसर्पिषाम् ॥ { मनु० ४ । २३३ }

سنسار ۾ جيترا دان آهن اُرٿات جل، اَن، ڳئون، پرٿوي، وستر، تر، سون ۽ گيهه آدي اُنهن سڀني ۾ ويد وديا جو دان سڀ کان اُتم آهي. اِنهيءَ ڪري جيترو ٿي سگهي اوترو اُنهيءَ تن، من ۽ ڌن سان وديا جي واڌاري لاءِ يتن ڪرڻ وڃي. جنهن ديش ۾ يٿا يوگيہ پرهمچريہ وديا ۽ ويدوڪت ڌرم جو پرچار ٿيندو آهي اهو ئي ديش ڀاڳيہ وارو ٿيندو آهي. هيءُ پرهمچريہ آشرم جي شکيا ٿوري ۾ لکي وئي آهي. هن کانپوءِ چوٿين سملاس ۾ سماورتن ۽ گرهستہ آشرم جي شکيا لکي ويندي.

شري مد سوامي ديانند سرسوتيءَ جو رچيل سندر ڀاشا سان سنڀاريل ستيارٿ پرڪاش جو ٽيون سملاس شکيا جي سنبنڌ ۾ پورو ٿيو.

ٽئين سملاس تي ٽپڻيون

جدا جدا ليکڪن جي آڌار تي

(١) ٽئين سملاس جي آرنڀ ۾ لکي رشي ديانندمنو سمرتيءَ جو هيءُ اَڌ شلوڪ ڏنو آهي ۽ اُنجي وياکيا ۾ ڏيکاريو آهي ته راڄ جاهي جائيءَ कन्यानां सम्प्रदानं च कुमाराणां च रक्षणम् جو ٺهرائي گهرجي ته اُٺن ورهين جي اُندر سڀڪو پنهنجيءَ سنتان کي پاٺشالا ۾ اُوس موڪلي ڏئي. سوال ٿئي ٿو ته سوامي جي ايڏي وڏي وياکيا آڌي ڪٿان؟ جواب:- سوامي جي جيڪي لکندا هئا سو گهڻو وچار ڪري ۽ هرهڪ وشيہ پاسي شاسترن جي جدا جدا پرڪرڻن ۾ ڏنل آگيائن اُنوسار ئي لکندا هئا. هيءُ شلوڪ راڄ پرڪرڻ جو آهي، جنهن پٺ ڏيکاريل آهي ته راڄا ڪنهن واسطي جي سڀني ڪنيائن ۽ ڪمارن جي شکيا، رکيا ۽ وواهه آدي وشين جي وچار ڪندو رهي. اُنهن ته سڀني کي ڪرڻو آهي، پر راڄ پرڪرڻ ۾ اُنهيءَ جي اچڻ

ब्रह्मचर्येण कन्या युवानं विन्दते पतिम् ॥ { अथर्ववेद । कां० ११ । २४ । ३ । १८ }

جئن ڇوڪرا برهمچريه ورت پالي پورا ودوان ٿين، شڪشا پرابت ڪري جوان ۽ ودياشيل ۽ پنهنجي سمان جي الوسار من گهرندڙ، پوان پورن استرين سان وواهه ڪندا آهن، تئين ڪنيائون برهمچريه رکي، ويد آدي شاسترن کي پڙهي، پورن وديا ۽ اتم شڪشا پائي، جوان ٿيءَ پوري جوڀن ۾ ٻاٺا جوڙن، پاڻ ودوان، پورڻ جوانيءَ کي پهتل پتين کي جواهن. انهيءَ ڪري استرين کي به برهمچريه [پالڻ] ۽ وديا گرهڻ ڪرڻ اوس گهرجي.

پرشن– ڇا استريون به ويد پڙهن؟

اُتر– اوس. ڏسو شروت سوتر آديءَ ۾ [لکيل آهي ته] इमं मंत्रं पत्नी पठेत ॥ [ارٿات] استري يگيه ۾ هيءَ منتر پڙهي. جيڪڏهن ويد آدي شاسترن کي نه پڙهي هجي ته يگيه ۾ سُرن سوڌو منترن جو اُچارڻ ۽ سنسڪرت ڀاشڻ ڪيئن ڪري سگهندي؟ ڀارت استرين جو ڀوشڻ گارگي آدي ويد ۽ شاسترن کي پڙهي پورن ودوان ٿيون هيون، هيءَ ڳالهه شتپٿ براهمڻ ۾ لکيل آهي. جيڪڏهن پرش هجي پڙهيل ۽ استري هجي اڻ پڙهيل يا پتني هجي ودوان ۽ پتي هجي مورک ته سدائين گهر ۾ ديوسُر ۽ اسُر واري يڌ لڳل هوندي، پوءِ سک ڪٿان ايندو؟ انهيءَ ڪري جيڪڏهن استريون نه پڙهن ته ڪنيائن جي پاٺشالائن ۾ اڌيا پڪائون ڪيئن ٿي سگهنديون؟ تئين ڪانسواءِ گرهست آشرم جي ڪاروهنوار، راج ڪاج ۽ جج وانگر نياءُ ڪرڻ جو [آهي] ۽ پتيءَ جو استريءَ کي ۽ استريءَ جو پتيءَ کي پرسن رکڻ ۽ گهر جا سڀ ڪم استرين جي آڌين رهڻ، اهي ڪم ٻنان وديا پڙهڻ جي ڪڏهن به پوريءَ ريت ٿي ڪون سگهندا. ڏسو آريه ورت جون راجپوت استريون، هي ڌنرويد ارٿات يڌ وديا چڱيءَ ريت ڄاڻنديون هيون، جيڪڏهن نه ڄاڻنديون هجن ها ته [مثال طور] ڪيڪئي دشرٿ سان لڙائيءَ ۾ ڪيئن وڃي سگهي ها ۽ يڌ ڪري سگهي ها؟ انهيءَ ڪري براهمڻي ۽ کتراڻيءَ کي سڀ وديا، ويش جي استريءَ کي وهنوارڪ وديا ۽ شودرياڻيءَ کي رڌڻ پچائڻ آدي سيوا جي وديا اوس سکڻ گهرجي. جئن پرشن کي گهٽ ۾ گهٽ وياڪرڻ، ڌرم ۽ وهنوارڪ وديا اوس پڙهڻا گهرجن، تئن استرين کي به وياڪرڻ، ڌرم، ويديڪ [حڪمت]، گڻت [حساب] ۽ هنر جي وديا ته اوس ٿي سکڻ گهرجي، ڇاڪاڻ ته انهن جي سکڻ ڪانسواءِ سچ ڪوڙ جو نرڻيه پتي آديءَ سان نيڪ لڳ ورتاءُ، سوڌيه سنتان جي اُتپتي، اُنهن جو پالڻ پوشڻ ۽ چڱي شڪشا ڏيڻ، گهر جي سڀني ڪمن کي جئن اُچت [نيڪ] هجي تئن ڪرڻ ۽ ڪرائڻ، ويديڪ وديا اُنوسار کاڌو پيتو ڪرڻ ۽ ڪرائڻ نه ڪري سگهنديون، جنهنڪري گهر ۾ ڪڏهن بيماري نه ٿئي ۽ سڀ ماڻهو سدائين آنند ۾ رهن. هنر ڄاڻڻ کانسواءِ گهر جو ٺهرائڻ، ڪپڙا لٽا ۽ گهر آدي ناهڻ ۽ ٺهرائڻ، گڻت وديا کانسواءِ حساب سمجهڻ ۽ سمجهائڻ، ويد آدي شاستر وديا کانسواءِ ايشور ۽ ڌرم کي نه ڄاڻي اڌرم کان ڪڏهن ڪين بچي سگهنديون.

انهيءَ ڪري اُهي ئي ڌنيواد جا لائق ۽ ڪرتي ڪرتيه آهن جيڪي پنهنجي اولاد کي برهمچريه، اُتم شڪشا ۽ وديا سان شرير ۽ آتما کي پورن ٻلوان ڪن، جنهنڪري اُهو سنتان

جاڙ ۾ ڦاسائي، سندن تن، من ۽ ڌن ناس ڪري ڇڏيندا آهن ۽ سمجهندا آهن ته ڪيتري اڌي ورڻ پڙهي ودوان ٿيندا ته اسانجي پاکنڊ جي جاڙ مان ڇٽي، اسانجي ڄال کي ڪٽي ڏسي اسانجو اپمان ڪندا. مٿين وگهن کي راجا ۽ پرجا هٽائي پنهنجن ٻارن ۽ ڌيئن کي ودوان ڪرڻ جو تن، من ۽ ڌن سان يتن ڪن.

پرشن- ڇا استرين ۽ شودرن به ويد پڙهن؟ جي هو پڙهندا ته اسين ڇا ڪنداسين؟ سندن پڙهڻ لاءِ ڪو پرماڻ به ڪونه آهي، پر منع واري وچن آهي:- स्त्रीशूद्रौ नाधीयातामिति श्रुतेः॥ استري ۽ شودر نه پڙهن، هيءَ شرتي آهي.

اتر- سڀني استرين ۽ پرشن ارٿات منش ماتر کي ويد پڙهڻ جو اڌڪار آهي. هيءَ اوهان جي شرتي ڪوڙي ۽ بناوٽي آهي. ڪنهن معتبر گرنٿ ۾ ناهي. سڀني منشن کي ويد آدي شاستر پڙهڻ ۽ ٻڌڻ جي اڌڪار جو پرماڻ يجرويد جي ٢٦ اڌياءِ جو منتر ٢ آهي:-

यथेमां वाचं कल्याणीमावदानि जनेभ्यः। ब्रह्मराजन्याभ्यां शूद्राय चार्याय च स्वाय चारणाय च॥
(यजु० अ० २६। २)

پرميشور چوي ٿو ته جئن مان سڀني منشن لاءِ هي ڪلياڻ ارٿات سنسار ۽ مڪتيءَ جي سک ڏيڻ واري رگويد آدي چارئي ويدن جي واڻيءَ جو اپديش ڪريان ٿو تئن اوهين به ڪندا ڪريو. هتي ڪو ڪو اهڙو سوال ڪري ته "جن" شبد مان دوجن جو ارٿ ڪرڻ گهرجي ڇاڪاڻ ته سمرتين آدي گرنٿن ۾ براهمڻ، ڪشترين ۽ ويشن کي ئي ويد پڙهڻ جو اڌڪار لکيل آهي، استري ۽ شودر آدي ورڻن کي نه. ته اتر ۾ چئبو ته ڏسو پرميشور پاڻ ٿو چوي ته مان براهمڻ، ڪشترين، ويشن، شودرن، پنهنجي نوڪرن ۽ استرين آدي ۽ اَتي شودرن لاءِ به ويدن جو پرڪاش ڪيو آهي ارٿات سڀ منش ويدن کي پڙهي، پاڙهي ۽ ٻڌي ٻڌائي، وگيان کي وڌائي، چڱين ڳالهين کي سويڪار ڪري، برين ڳالهين کي ڇڏي، دکن کان ڇٽي آنند کي پراپت ڪن. ٻڌايو ته هاڻي اوهانجي ڳالهه ٻڌون يا پرميشور جي؟ پرميشور جي ڳالهه اوس مڃبي. انهيءَ هوندي به جيڪو اها ڳالهه نه مڃيندو سو ناستڪ ڪبو. ڇو ته "नास्तिको वेदनिन्दकः" ويدن جو نندڪ ۽ نه مڃڻ وارو ناستڪ ڪوٺبو آهي. ڇا پرميشور شودرن جو ڀلو ڪرڻ نٿو گهري؟ ڇا ايشور پکشپاتي آهي جو ويدن جي پڙهڻ ۽ ٻڌڻ جو شودرن لاءِ نشيڌ ڪيو اٿس ۽ دوجن لاءِ آگيا ڏني اٿس؟ جيڪڏهن پرميشور جو اهو مطلب هجي ها ته شودر آدي نه پڙهن، نه ٻڌن ته پوءِ سندن جسم ۾ شروتر ۽ ڪن آدي اندريون ڇو پيدا ڪري ها؟ جئن پرميشور ڌرتي، جل، اگني، وايو، چنڊ، سورج ۽ انن آدي پدارٿ سڀني لاءِ ٺاهيا آهن اهڙيءَ ريت ويدن جو پرڪاش به سڀني لاءِ ڪيو اٿس ۽ جتي ڪٿي نشيڌ ڪيل آهي اتي اهو مطلب آهي ته جنهن کي پڙهندي پاڙهيندي به نه اچي، اهو بي عقل [بڌيءَ هيڻ] ۽ مورک هئڻ ڪري شودر ڪوٺبو آهي ۽ سندس پڙهڻ پاڙهڻ اجايو آهي ۽ جو استرين کي پڙهڻ جو اوهين وروڌ ڪريو ٿا اهو اوهانجي مورکتا، سوارٿ پڻي ۽ بي سمجهيءَ جو نتيجو آهي. ڏسو ويدن ۾ ڪنيائن جي پڙهڻ جو پرماڻ-

جرلش، وبچ ودبا وغيره جدا جدا وشيون جو آهن؟ جهڙيءَ ريت هڪ ليءِ ودبا پرسدس جدا جدا آنگن جو هڪ ٻئي کان جدا جدا ورلن ٿيندو آهي، تئن اِي سرشٽي ودبا جي جدا جدا ڇهن انگن جو شاسترن پر ورلن عنق ڪري ممجهن سمجهه ۽ وروڻ ڪرلهي. جهن گهڙي هي لاجڪ لاءِ ڪرم، سمه، هٿي، ولچار، ڪاڻ ۽ جدا ڪرڻ جو پرشاوٽ پرڪرليءِ جا ڪڻ ۽ ڪنهار ڪاريڪ آهن، اهڙيءَ ريت سنسار جي رچنا پر جيڪو ڪرم ڪارڻ آهي، لهجي وڪيا ميمانسا پر، سمه جو ورلن وانمشڪ پر، اپادان ڪارڻ [مادي سبب] جو ليڪ نياءِ پر، اوشارمڪ جي سمجهائي يوگ پر، ٿن ۽ ممجهائي عوربان هوربان سنسار جي اِهن پداوٽ جي لهڻ جو لسوڪ سانکيہ پر ۽ نيمت ڪارڻ [علت فاعليءَ] پرميشور جي وياڪيا ويدانت شاستر پر آهي. جهن وابچ ودبا پر روڳ جي سواڌيه، روڳ جو علاج، ڪشين جو ورلن، دوائن جو ڏيڻ ۽ ڪريءَ جو ورلن جدا جدا ٿيل آهي. ۽ سڀني جو مٿو روڳ کي هٽائڻ جو آهي. اهڙيءَ ريت سرشٽي اُتپتيءَ جا ڇهه ڪارڻ آهن، انهن مان هڪ هڪ ڪارڻ جو ورلن هڪ هڪ شاستر جي رچيندڙ ڪيو آهي، تنهنڪري ڪن پر هڪڙو ۽ وروڌ ڪونهي. عن ٻاڻهه جو وڌ ڪ ورلن سرشٽيءَ واري پرڪرڻ پر ڪندا سين.

ودبا جي پڙهڻ ۽ پاڙهڻ پر جهڪي وگهن آهن تن سڀني کي هٽائڻ گهرجي، جهڙيءَ ريت ڪسنگ اُرٿاپ دشٽ وشٽي ماڻهن جي سنگت، ڪلهڇ جهن لنا پيئڻ ۽ وشنائن جو سنگ، ٻالپڻ جو وواهه ارٿات پنجويهن ورهين کان اڳ مرش جو ۽ سورهن ورهين کان اڳ استريءَ جو وواهه لهڻ، پوري برهمچرج نه رکڻ، راڄا، ماءُ پيءُ ۽ وڌوانن جو ويد آدي سچ شاسترن جي پرچار لاءِ پرشرام نه رکڻ، گهڻو کائڻ، گهڻو جاڳڻ، پڙهڻ، پاڙهڻ، پريکڻا وٺڻ ۽ ڏيڻ پر آلس ۽ نکي ڪرڻ، ودبا جو لاڀ سڀ کان وڌيڪ نه سمجهڻ، برهمچريه کي ٻل، بڌي، پرڪرمي، راڄ ۽ ڌن جي واڌاري جو ڪارڻ نه سمجهڻ، ايشور جو ڌيان ڇڏي پٿر وغيره جڙ مورتين جو درشن ۽ پوڄا پر اجايو وقت وڃائڻ، ماءُ، پيءُ، مهمان ۽ آچاريه ودوانن جي سچي مورتي سمجهي سيوا ۽ سنسنگ نه ڪرڻ، ورڻ آشرم جي ڌرم کي ڇڏي، اورڌوپنڊ، تلڪ، ڪنٺي، ماله، ڌارڻ، ايڪادشي، ترويدشي آدي وڃ رکڻ، ڪاشي آدي تيرٿن ۽ رام، ڪرشن، نارائڻ، شو، ڀڳوتي، گڻيش آدي جي نالي سمرڻ سان پاپ جي [ڪل جي] عتق جو وشواس رکڻ، پاکنڊين جو اُپديش ٻڌي ودبا پر شردا نه رکڻ، ودبا، ڌرم، يوگ ۽ پرميشور جي اُپاسنا ڇڏي ڪوڙين پراڻن، ڀاڳوت آديءَ جي ڪٿا ۽ واوا مڪتيءَ کي مڃڻ، لوڀ پر اچي ڌن آديءَ جي ڪٺ ڪرڻ پر لڳي، ودبا سان پريم نه رکڻ، هيڏانهن هوڏانهن اُجايو ڀٽڪندو رهڻ، اهڙي ڪوڙين ڀيڙاڙين پر ڦاسي، برهمچريه ۽ ودبا جي لاڀ کي نه پائي، مورک ۽ روڳي بڻيا رهندا آهن.

لوڪهه جا سمپرداي ۽ سوارٿي برهمڻ آدي اِهن کي ودبا ۽ سنسنگ کان هٽائي، پنهنجي

* اورڌوپنڊ جي شڪل هن ريت ٿيندي آهي ۽ اهو نلڪ وشنو لوڪ ڏيندا آهن.
○ ترپنڊ تي وڇي ٽن ۽ شڪتيءَ جا پوڄاري ڏيندا آهن جا هن ترڪار جي ٿيندي آهي ☰

پرشن- ڇا، انهن گرنٿن ۾ ڪجهه به سچ ڪونهي؟

اُتر- ٿورو سچ به آهي، پر اُن سان گڏ گهڻو ڪوڙ آهي، تنهڪري جئن جهور الن ۽ - "विषसम्पृक्तान्नवत् त्याज्या" وک [زهر] سان گڏيل ڪاڌو سٺو طعام به تياڳ ڪرڻ يوڳيه آهي، تئن هي گرنٿ به آهن.

پرشن- ڇا، اوهين پراڻ اتهاس کي به ڪونه مڃيندا آهيو؟

اُتر- هائو، مڃون ٿا، پر سچ کي مڃون ٿا، ڪوڙ کي نٿا مڃون.

پرشن- ڪهڙا سچا ۽ ڪهڙا ڪوڙا آهن؟

اُتر- ब्राह्मणानीतिहासान् पुराणानि कल्पान् गाथा नाराशंसीरिति

[اُتريه آرنيڪ - براهمڻ گرنٿ، اتهاس، پراڻ، ڪلپ، گاٿا ۽ ناراشنسي آهن] هي وچن گرهيه سوتر آديءَ جو آهي. جي ايتريه، شتپٿ آدي براهمڻ جو رشين لکيا آهن، انهن جا اتهاس، پراڻ، ڪلپ، گاٿا ۽ ناراشنسي پنج نالا آهن. شريمد ڀاڳوت آدي ناٿو پراڻ نه آهن.

پرشن- تياڳ يوڳ گرنٿن ۾ جيڪو سچ آهي اُنکي ڇو نه سويڪار ڪجي؟

اُتر- جيڪي اُنهن ۾ سچ آهي سو ويد آدي سَت شاسترن جو آهي ۽ ڪوڙ سندن گهر جو آهي. ويد آدي ست شاسترن جي مڃڻ ۾ سموري سچائي سويڪار ٿي چڪي. جيڪڏهن ڪو انهن ڪوڙن گرنٿن مان سچ جو گرهڻ ڪرڻ چاهي ته ڪوڙ به سندس ڳلي ۾ چنبڙي پوندو. انهيءَ ڪري असत्यमिश्रं सत्यं दूरतस्त्याज्यमिति اَست سان ملايل گرنٿ جي سچ کي به اهين ڇڏي ڏجي جئن وک [زهر] سان گڏيل اَن کي.

پرشن- اوهانجو مت ڪهڙو آهي؟

اُتر- ويد اُرٿات جيڪي جيڪي [ڪرڻ جي] ويد ۾ ڪرڻ ۽ نه ڪرڻ جي سکيا آهي سو سو اسين برابر ڪرڻ ۽ ڇڏڻ مڃيندا آهيون. جيڪڏهن اسين ويد کي مڃون ٿا تنهڪري اسان جو مت ويد آهي. اهڙيءَ ريت مڃي سڀني منشن، خاص ڪري آرين کي هڪ مت ٿي رهڻ کپي.

پرشن- جئن هن گرنٿن ۾ سچ ۽ اَست ملول آهي ۽ سندن هڪ ٻئي سان ورود آهي تئن ٻين شاسترن ۾ به آهي، جئن سرشٽي اُتپتيءَ جي سمبنڌ ۾ ڇهن شاسترن جو ورود آهي. ميمانسا ڪرم مان، ويشيشڪ ڪال کان، نياءِ پرماڻن مان، يوگ پرشارٿ ذريعي، سانکيه پرڪرتيءَ مان ۽ ويدانت برهم کان سرشٽيءَ جي اُتپتي مڃيندا آهن. ڇا هيءُ ورود ڪونهي؟

اُتر- پهرين ته سانکيه ۽ ويدانت کانسواءِ ٻين چئن شاسترن ۾ تپتيءَ ريت سرشٽيءَ جي اُتپتيءَ جو ورنن ڪونهي ۽ منجهن ورود به ڪونهي، اوهانکي ورود ۽ اورود جو ڄاڻ ڪونهي. آءٌ ورود ڄاڻي چڪو آهيان! مان اوهانکان پڇان ٿو ته ورود ڪهڙي حالت ۾ ٿيندو آهي؟ ڇا هڪ ئي وشيه ۾ يا جدا جدا وشين ۾؟

پرشن- هڪ وشيه لاءِ گهڻن جا جدا جدا وايا اچن تنهنکي ورود چئبو آهي، هتي به سرشٽيءَ جي هڪ ئي وشيه آهي.

اُتر- ڇا، وديا هڪ آهي يا گهڻيون؟ هڪ آهي. جيڪڏهن هڪ آهي ته وياڪرڻ،

پسرو ور ڪري سڌا آلند ۾ رهن. جهڙي طرح ٻانهن ريت وٽ يا انگورن ورهن ۾ آهي
سگهي ٿي اوڙي ٻيءَ ريت سڀ ورهن ۾ به ڪالاڻي سگهندي. وٽين جا گرنٿ اهي ڪري
پڙهيا آهن جو هڙ وڏا وڌوان، سيني شاسترن جي ڄاڻڻ وارا ۽ ڌرماتما هئا. ٻه جهڪي وٽي
ڏه آهن ۽ جي لوور پڙهيل آهن جنهي آئيا پڪتياسه سان سربل آهي، تنجا ڄاڻل گرنٿ به
اهڙائي [پڪتياسه سان يڙيل] آهن.

ڇهن درشنن جون ٽيڪائون:- ٻرو سمانيا ڪي وياس منيءَ جي ٻاڪيا، واتسيڪ
ڪي گوتم منيءَ جي، نياءِ سوترن تي واتساين منيءَ جو ڀاشيه، پاتنجلي منيءَ جي لاهيل سوترن تي
وياس منيءَ جو ڀاشيه، ڪپل منيءَ جي لاهيل سانکيه سوترن تي ڀاڳري منيءَ جو ڀاشيه، وياس
منيءَ جي لاهيل ويدانت سوترن تي واتساين يا سوتڌاين منيءَ جو ڀاشيه ۽ ولين [آپٽهن] سوترن
پڙهن ۽ پاڙهين. انهن سوترن جو ڪلپ واري اشڪ ۾ ٻه ڳاڻاٽو ليکيو آهي، جهڙيءَ ريت
رگ، يجر، سام ۽ اٿرو چارئي ويد ايشور جي واڻي آهن ۽ تن ايترا، شتپٿ، سام ۽ گوپٿ
چار ٿي براهمڻ، شڪشا، ڪلپ، وياڪرڻ، نگهنٽو ۽ نرڪت، ڇند ۽ جوتش، اهي ويدن جا ڇهه
انگ، ميمانسا وغيره ڇهه شاستر ويدن جا اپانگ، آيروي، ڌنروي، گاندرو ۽ ارٿ ويد اهي
چار ويدن جا اپويد وغيره سڀ رشين منين جا لکيل گرنٿ آهن. انهن ۾ جيڪي جيڪي ويد
ورڌ ڏسڻ ۾ اچي، سو ڇڏي ڏيڻ گهرجي. ڇاڪاڻ ته ويد ايشور جو ٺهيل هئڻ ڪري يقين
ڪان آهي پهنجو پرماڻ پاڻ آهي، يعني ويد جو پرماڻ ويد مان ئي ليکيو آهي. براهمڻ وغيره سڀ
گرنٿ پرتو پرماڻ آهن اوتاب اٿوهو پرماڻ ويدن جي آڌار آهي. ويد جي وشيش ورتيا
وگرنٿ وغيره ڀاشيه پڙهڪا ۾ ڏسو ۽ هن گرنٿ ۾ به اڳتي هلي لکندا سين.

ڇڏڻ جوڳا گرنٿن جا نالا:- هاڻي انهن گرنٿن جا مجموعا نالا ڏجن ٿا جي پڙهڻ جوڳا
نه آهن. اڳ ئي جن گرنٿن جا نالا ڏنا ويا آهن انهن کانسواءِ سڀ ڄاڻ ڪوڙا گرنٿ سمجهڻ گهرجن:-
١. وياڪرڻ ۾- ڪاتنتر، سارسوت، چندرڪا، مگڌبوڌ، ڪوموديءَ، شيکر، منورما وغيره.
٢. ڪوش ۾- امرڪوش وغيره. ٣. ڇند گرنٿن ۾ ورت رتناڪر وغيره. ۴. شڪشا ۾- اٿو
گرنٿ جنهن ۾ اٿين آلکيل هجي ته مان ڀاشيءَ جي مٿي موجب شڪشا جو ورڻن ڪندس وغيره.
۵. جوتش ۾- شيگهر بوڌ، مهورت، چنتامڻي وغيره. ٦. ڪوتان ۾- ناٽڪ پنڌ، ڪوالاقص،
رگهو ونش، ماگهه، ڪراتار جنيو وغيره. ٧. ميمانسا ۾- ڌرم سنڌو، ورتارڪ وغيره. ٨.
ويشيشڪ ۾- ترڪ سنگره وغيره. ٩. نياءِ ۾- جاگديشي وغيره. ١٠. يوگ ۾- هٺ پرديپڪا
وغيره. ١١. سانکيه ۾- سانکيه تتو ڪوموديءَ وغيره. ١٢. ويدانت ۾- يوگ واسشٺ، پنچ دشي وغيره.
١٣. ويدڪ ۾- شارنگڌر وغيره. ١۴. سمرتين ۾- سواءِ منو سمرتيءَ جي ٻيون سڀ سمرتيون ۽
منو سمرتيءَ ۾ به ملايل شلوڪ. ١٥. سڀ تنتر گرنٿ، پراڻ، اپ پراڻ، ڀاشا رامائڻ تلسيداس
جو ٺاهيل، رڪمڻي منگل وغيره ۽ ٻيا سڀ ڀاشا گرنٿ، اهي سڀ جاءِ تي ۽ ڪوڙا گرنٿ آهن.

* ليکڪ جو ويچار آهي ته اهي سڀ ڀاشا ۾ لکيل انيڪ گرنٿ جي مٿي ڏيکاريل ڪوڙن
گرنٿ جي آڌار تي آهڙيل آهن ...

جيئن ويا ڪرڻ، ٻيا شيون، سڀ ڪنهن وڏي پرميشور ۾ سڀ ودوان ٿي ۽ نرتوي سو رچ آندي سڀ لوڪ ايڪل آهن، جنهنڪري سوائتي سهلي ويدن جو مکيه اديش آهي، انهيءَ برهم جي جنهنڪري ڪرڻ آهي سو رکوي آدي مان ڪهڙو سکو پراپت ڪري سگهندو؟ ناڪال ڏ. پر جهڙي ويدن کي پڙهي، ڌرماتما يوگي ٿي انهيءَ برهم کي ڄاڻي ٿو، سڀ ٻي انهيءَ پرميشور ۾ استٿت ٿي مڪتيءَ جي پرمانند کي پراپت ڪن ٿا. انهيءَ ڪري جهڙي ا. پڙهڻ يا پاڙهڻ سو اُرٿ ڪهان سوڌو هڪڙا ٺهرجي، انهيءَ ۾ پڙهه سهڻي ويدن کي پڙهي "آيوروير" ارٿات وشن شعن جا لاعمل چرڪ سشرت آدي جهڙي وچ ويديا جا گرنٿ آهن، تنهنکي چئن سالن ۾ انهيءَ ريت پڙهڻي ۽ پاڙهڻي جو سدن اُوت [اپاس]، شستر [اوزار]، چيرڦاڙ. ليپ [دوهم نڪي]، چڪتسا [علاج]، نِدان [بيماري سوالڪا]، اوشڌي [دوائون]، شرير جي هلوت ديش ڏيش سمي سڀ ۽ ڌرمن جي ڳڻن جو گيان اچي وڃي. پوءِ "ڌنروير" [راڄ سنبندي ڪم] جي ٻن پرڪارن جا آهن، هڪ راڄ سنبندي ۽ ٻيو پرجا سان لاڳاپو رکندڙ. راڄ سنبنڌيءَ ۾ سينا جي هلوت، شستر اسر وديا [ٻلوارون، بندوقون، اسر ڪمان وغيره]، طرح طرح جي چڪرن [لشڪر جي بيهارڻ جا نمونا] جو ابياس يعني جنهنکي اجڪلهه "ڪواعد" چوندا آهن، انهيءَ جي وقت دشمن سان جهيڙا جدا جدا طريقن سان ڪيئن ڪجي ٿي ڄاڻندي آهي انهنکي پوريءَ ريت سمجهڻي ۽ سکڻي. پرجا جي پالڻا ۽ سدن انهيءَ ڪرڻ جو جهڙو لمولو آهي سو سکي ساريءَ پرجا کي سُکي رکن، گنهگارن کي پورو پورو ڏنڊ ڏيڻ ۽ چڱن ماڻهن جي رکشا ۽ پالنا جو لمولو هر پرڪار سکن. هي راڄ وديا کي ٻن ورهن ۾ سکي، اُن بعد "گنڌرو ويد" [ڳائڻ وديا] جنهن ۾ سُر، راڳ، راڳڻيون، سمي، تال، تان، باجا، ناچ، گيت وغيره کي ٺيڪ ٺيڪ سکن، پر خاص ڪري سام ويد جو ڳائڻ باجن سازن سميت سکن ۽ نارد سنگهتا وغيره جهڙي وشن جا لهول گرنٿ آهن انهنکي پڙهن، پر ويراسين ۽ ڪهڙن جا وشتي ۽ لوائڻ جا ڪنڌ جي هيڪ جهڙا اُجايا آلاپ ڪڏهن نه آلاپين. "ارٿ ويد" [شلپ وديا يا ڪاريگري، جنهنکي هنر وديا نه ڪونو آهي] انهيءَ کي پوريءَ ريت سکن، يعني پدارٿن [جي سوائيءَ]، سدن گڻ، ڪم، سدن ڪرڻا [چال]، ڪلون، جدا جدا نمونن جي سامان جو لاعلق پراويءَ تان وٺي آڪاش تائين [سڀني شين] جي ڄاڻ پراپت ڪن ۽ اُرٿ [ڌن ۽ پدارٿ] جي واڌاري واريءَ وديا کي سکن.

جوتش ۽ گڻت ـ اِن سالن ۾ جوتش شاستر جهڙوڪ سورج سڌانت جنهن ۾ بيج گڻت [الجبرا]، انڪ گڻت [انگي حساب]، ڀوڳول [ڌرتيءَ نرواز=جاگرافي]، کڳول، [آڪاش نرواز]، ۽ ڀُو گرڀ وديا [زمين جي هيٺ جي ڄاڻ] اچي وڃن ٿا، انهنکي چڱيءَ ريت سکن. انهنکان پوءِ [جوتش وديا سنبنڌي] هٿ جو ڪم ۽ ڪلن ڪارن کي ڪم ۾ آڻڻ سکن، پر اِهي گرنٿ جن ۾ گرهن، نڪشترن [ستارن]، جنم پترين، راسين، مهورتن وغيره جي ڦلن جو ورڻن آهي، تنهنکي ڪوڙو سمجهي ڪڏهن نه پڙهن ۽ پاڙهن. پڙهڻ ۽ پاڙهڻ وارا اهڙي ڪوشش ڪن جيئن ويهن يا ايڪيهن ورهين جي اندر ساري وديا ۽ اُتم شکشا پراپت ڪري منش پورهيو ماڻڻ کي

روهه له وڃائين. پوءِ پنگل آچاريه جو ٺاهيل ڇند گرنٿ [علم عروض] پڙهن، جنهنکري ويدن جي ۽ ٻين ڪتابن جي ڇندن جي ڄاڻ پئي، ۽ شلوڪن ٺاهڻ جي وڌيڪ ٿي سگهن. هي گرنٿ ۽ شلوڪن ٺاهڻ جي ريتي ۽ سندن * ڇيهه جا لڇڻ مهان اٺن سگهن ۽ ٻوڙيءَ سمجهه. والمڪي جي ٺاهيل رامائڻ ۽ وياس جي ٺاهيل مهاڀارت وغيره گرنٿن ۾ ايڪ ورهه له وڃائين. پوءِ منو سمرتي، والميڪي رامائڻ ۽ مهاڀارت جي اڌيوگ پرو ۾ آيل ودر نيتي وغيره جهڙن چڱن وشين جهڙي ڪوي ڪيڻ ۽ سچائي پراپت ڪئي، اُنهن کي اُهڙيءَ ريت پڙهي جئن ڪوتائون پڙهيون آهن. پوءِ انهن پڙهن جو جيهه ڪرڻ. پوءِ شبدن جو آرٿ سمجهه ٻڌڻ [نظر] کي گڏ [نثر] ۾ آڻڻ ڪيا ڪئي [ڇند ۽ اسر] جو لاڳاپو ۽ تعلق کي اَڌايڪ جاڻائين ۽ وڌايا لڳي جاڻن. اُنهنکي هڪ ورهه جي اندر پڙهي وٺن. پوءِ پوروو ميمانسا، ويشيشڪ، نياءِ، يوگ، سانکيه، ويدانت ڇهه درشن پڙهن. پر جيترو ٿي سگهي اوترو ريشين جي ٺاهيل وياکيان سان يا اُنهن وڏوان جي ٺاهيل سولين سمجهائي سميت پڙهي ڇاهجي. پر ويدانت سوترن جي پڙهڻ کان اڳ ۾ ايش، ڪين، ڪٺ، پرشن، منڊڪ، مانڊوڪيه، ايتريه، تيتريه، ڇاندوگيه، برهدارڻيڪ ڏهه اُپنشد پڙهن. ڇهه شاستر ڀاشيه ۽ ورتيءَ سميت ٻن سالن ۾ پڙهن ۽ پڙهي وٺن. پوءِ ڇهن ورهين جي اندر ڇئي براهمڻ [ايتريه، شتپٿ، سام ۽ گوپٿ سوترن] سان ويدن کي سرن، شبدن، آرٿن، لاڳاپن ۽ ڪرياسن سوڌو پڙهڻ ڇاهجي. جيئن ڪو چوي ٿو ته —

स्थाणुरयं भारहारः किलाभूदधीत्य वेदं न विजानाति योऽर्थम् ।
योऽर्थज्ञ इत्सकलं भद्रमश्नुते नाकमेति ज्ञानविधूतपाप्मा ॥ (निरुक्त १ । १८)

هي منتر نرڪت ۾ آيل آهي، جيڪو ويد جو سُر ۽ پاٺ پڙهي، آرٿ نه سمجهي سو ڀار کڻندڙ آهي جئن ٿنڀ، وڻ، ٿُلهو وغيره، ڦل، ڦول ۽ ٻيا ڀار آندي، ڀار کڻندڙ آهي، جيڪو ويد کي پڙهي ٿو ۽ اُنجو نيڪ آرٿ جاڻي ٿو سو ٿي سچي سک کي پائي، گيان ذريعي پاپن کي ڇڏي پوتر ٿيءَ جي مارگ کي پاڻي مرڻ کانپوءِ سُک کي پراپت ڪري ٿو.

उत त्वः पश्यन्न ददर्श वाचमुत त्वः शृण्वन्न शृणोत्येनाम् ।
उतो त्वस्मै तन्वं विसस्रे जायेव पत्य उशती सुवासाः ॥ ऋ० ॥ मं० १० । सू० ७१ । मं० ४ ॥

جيڪي اَڻ پڙهيل آهن سي ٻڌندي به نٿا ٻڌن، ڏسندي به نٿا ڏسن، ڳالهائيندي به نٿا ڳالهائن اُرٿات اَڻ پڙهيل هن وديا واڻيءَ جي رهسيه کي نٿا ڄاڻي سگهن، پر جيڪي شبدن جي اُرٿ ۽ سنبنڌ کي ڄاڻي سان لاڳاپي ڄاڻندڙ آهن، اُنهن لاءِ وديا پنهنجي سروروپ جو پرڪاش اُنهن ڪندي آهي جئن سهڻا ڪپڙا ۽ گهڻو پيار رکندڙ استري پتيءَ جي چاهنا رکندي پنهنجي پتيءَ جي اڳيان پنهنجي شرير ۽ سروروپ جو پرڪاش ڪندي آهي.

ऋचो अक्षरे परमे व्योमन् यस्मिन्देवा अधिविश्वे निषेदुः ।
यस्तन्न वेद किमृचा करिष्यति य इत्तद्विदुस्त इमे समासते ॥ ऋ० । मं० १ । सू० १६४ । मं० ३९ ॥

---

* ڇيهه: جنهنکي سنسڪرت ۾ پرستار، ڀاري ۾ تقطيع ۽ انگريزيءَ ۾ Scanning چوندا آهن. شلوڪ کي پڙهي اُنجا جدا جدا ڀاڱا ڪرڻ ۽ سندس سر لهڻ.

سنسڪرت پاڻيني: ڏاڍو پاڻ کانپوءِ آيادي* ڪڻن جي پڙهائي ۾ سموري عمر ڏئي ڇڏي وڃڻ پيگيءَ وڏيءَ ڀاڙهي ورتي، تيهر اشتاڌيائيءَ جو سوتر پاڻ ڪرائي جنهن ۾ شڪ ۽ سندن جواب ¹ وارتڪ [اُپائيون يا پاڻ]، ڪارڪا ⁸ [واڌارو] ۽ ٻيون پاڻا ٿوري ٻاڻن سميت پڙهجي. تنهن ڪاڻ "مهاڀاشيه" جهڙن سمجهن، ٿورشاريءَ، سچار، ونيا جي واڌارو جا هيندو، ٿس لسوري پڙهڻ وارا هوندا ته ڏيڻ ورڻ ۾ اشتاڌيائيءَ ۽ ڏيڻ ورڻ ۾ مهاڀاشيه پڙهي تن ورهين ۾ وياڪرڻ جو پورو پورو جاڻو ٿي ويندو ۽ هيتريءَ سٺي ڪي وياڪرڻ سان سمجهي پڻ شاسترن کي جلدي سمجهائيءَ سان پڙهي ۽ پڙهائي سگهندا. پر جيترو گهڻو اوشارمت وياڪرڻ پڙهڻ ۾ لڳندو آهي، اوترو ٻين شاستر جي پڙهڻ ۾ ڪونه ڪرڻ پوندو آهي؛ ۽ جيترو گيان هنن جي پڙهڻ سان ٽن ورهين ۾ ٿيندو آهي اوترو ٻين ڪتابن اُوقات ساريوس، چندرڪا، ڪوسديءَ، مدو رما وغيره جي پڙهڻ سان پنجاه ورهين ۾ نه ٿي سگهندو. ڇاڪاڻ ته جهڙي مهان وشد مهارشين، مهاڀا لوڪن پنهنجن گرنٿن ۾ سمجهائيءَ سان وولن ڪئي آهي، اهڙي ٿورڙي عقل وارن ماڻهن جي بناوتي ڪوڙن ۾ ڪيئن اچي سگهندي؟ مهارشي لوڪن جو گيان جيترو ٿي سگهي اوترو سولو هوندو آهي جنهن کي سمجهڻ ۾ گهٽ وقت لڳي؛ ۽ ٿوري گيان وارن جي اهڙا لکندي آهي ته جيترو ٿي سگهي اوترو ڏکي رچنا ڪجي، جنهن کي ڏکيائيءَ سان پڙهي ٿورو لاڀ حاصل ٿئي، جئن ٻهاڙ جو کوٽڻ ۽ کوڏيءَ جو لاڀ ٿيڻ. رشي گرنٿن جو پڙهڻ اُهڙن آهي جهڙن هڪ ٽٻي هڻڻ ۽ اُٿڻ ماڻڪ هٿ ڪرڻ.

نرڪت: وياڪرڻ پڙهي پاڻڪ منيءَ جو ٺاهيل "نگهنٽو" ۽ "نرڪت" ڇهن يا اٺن مهينن ۾ اُرٿ سميت پڙهن ۽ پاڙهن. ٻين ناسمجهن جي ٺاهيل امرڪوش وغيره ۾ وقت اجايو

---

* ڪڻ چيو آهي سوڙ کي. "ڪڻ پاڻ" اِليءِ گرنٿ جو نالو آهي جنهن ۾ سڀني ڌاتن کي جدا جدا لسوتن ۾ ورهايو ويو آهي. جن جن ڌاتن سان ساڳيا روپ ٺاهڻ جا سڌانت لاڳو ٿا ٿين سڀني کي هڪ ورڳ ۾ رکيو ويو آهي. هر ورڳ جو نالو پهرين ڌاتوءَ جي نالي مان کنيو ويو آهي، جهڙيءَ ريت "ڀو آدي ڪڻ" "اد آدي ڪڻ" وغيره.

"اڻادي پاٺ" وياڪرڻ جو هڪ ٻيو ڀاڱو آهي. اهي شبد جيڪي ساڌارڻ ريت اڻ سمجهيا ويندا آهن، انهن ڌاتن مان ڪيئن ٺهيا، انهن اُنهيءَ ڀيد ۽ سڌانتن جو ورڻن اُنهيءَ گرنٿ ۾ آهي.

¹ وارتڪ جو سنسڪرت وارن هن ريت ورڻن ڪيو آهي:-

उक्तानुक्तदुरुक्तार्थव्यक्तिकारि तु वार्तिकम् جنهن مان ڪنهن سڌانت ۾ ڪا ڳالهه جوڙ رهجي ويئي هجي يا ٻوريءَ ريت چيل نه هجي تنهن ڳالهه جي پوري ڪرڻ لاءِ ٻيو سڌانت ٺاهڻ منيءَ جي سوترن ٻي جيڪي ڪاتيائن رشيءَ ٺاهي سڌانت لکيا آهن، تنهن کي وارتڪ ڪوٺيندا آهن.

⁸ ڪارڪا اُهيءَ سلوڪ کي چوندا آهي جنهن ۾ وياڪرڻ فيلسوفي يا سائنس جي وشد هجي ۽ ياد ڪرڻ ۾ آسان لاءِ ڪارڪا هجي. وياڪرڻ ٻي ڀرتريهري جون ڪاريڪائون مشهور آهن. جيڪي مهاراجا ڀرتريهريءَ جي به ٺاهيل آهي.

جيڪي جيڪي سولر اکين ۾ پرتين ليرقار ۾ لڳن ٿيو سمورو ڪم سمڪاريو وڃي ٿو. سليمان يا ڪانه جي پاڻيءَ تي شبد جو پورين [ڪھڙو] روپ ڪيئي [جيڪا جيڪا ليرقار] ڪوڙ ۾ آهي سا] ڏيکاري وڃي ٿي جيئن "सु + सा + भाज" [ڀج + ڳهج + س]. اهڙيءَ ريت لکي پوريل 'प' [ڳهه] ٿ پوءِ 'मा' [ح] جي لوپ ٿيڻ ڪري رهيو "सु + सा + भाज" [ڀج + آ + س] پوءِ [ب ۾ پيل] 'सा' [آ] جي روڻي 'सा' [آ] ٿي ۽ 'न' [ج] بدلجي 'न' [ڳ] ٿيو، انهيءَ ڪري ٿيو "सु + सा + भाज" [ڀاڳ + آ + س] پوءِ 'सा' [آ] جي بيلاپ ڪري ٿيو "सु + भाग" [ڀاڳ + س] ساڳي 'स' [س ۾ پيل آ] ڪر ٿي وڃو ۽ 'स' [س] جي جاءِ تي آيو 'क' [ڙ] ووي 'क' [آ] ٿيو ڪر ۽ رهيو 'भाग' [ڀاڳو] ساڳي ووي 'र' [ر] جي جاءِ تي آيو ':' [وسرگ] پوءِ 'भाग:' [ڀاڳ] روپ ٿيو. جيئن جيئن سوتر ذريعا جيڪو جيڪو ڪم ٿيو ٿي سو ڏيکي پاڙهي ۽ ٽڪالي ڪم ۾ آڻاڻي ڏيکارجي. اهڙيءَ ريت پڙهڻ پاڙهڻ ڪري تمام جلد پيٽي جاءِ ليندي.

ڌاتو سمڪار ٿيل :- هڪ راڙيءَ اهڙيءَ ريت اشتاق ياتي سمڪاري ڌاتو ياٺ# اوهڻ سوتر ۽ ڏهه ٦" لڪار" جا روپ ۽ سندس ڪرتي ياتون سمڪار گھرجن. پوءِ الهرگ سوتر [ساماس سوتر] آهي سوتر جي وياڪي ٿين. جيئن 'अनुशासन' جيڪي ڌاتوءَ کان اڳ ڪم آهي ته ڌاتن جي معنيٰ 'अनु' [انو] ڀچاڙي لڳائي وٺندي آهي جيئن अनुशासन [ڪمب ڪارڻ].

تياڙا سوتر :- تهن ڪانه ايسوار يا تيارا سوتر [آهي سوتر جي وياڪي سوترن جي نمر ڪاڻ تيارا هڻن] جيئن- जैसे आतोऽनुपसर्गे कः ذاتوءَ جي اڳيان "ڪرڻ" هجي ۽ سندس اڳيان △ اپسرگ نه هجي ۽ ڀچاڙيءَ ۾ 'आ' [آ] هجي ته ذاتوءَ سان 'क' [ڪ] ڀچاڙي لڳائي ٿو وڃي. جيئي نه ذاتوءَ جي اڳيان ڪم آهي ٿو آني ذاتوءَ سان 'अण' [اڻ] ٿو لڳي انهيءَ مان خاص يعني انهيءَ بدرڻ سوتر جي وشه [جعل] مان ٿوڙين حالتن ۾ جيئي ذاتوءَ جي آلسه ۾ 'आ' [آ] آهي ٿو آسي 'अण' [اڻ] جي جاءِ 'क' [ڪ] ڀچاڙي وٺي ٿي، جيئن الهرگ يا وياڪي سوتر جي جام تي ايراڏ لياو سوتر آهي ٿو اٿن لياوي سوتر جي جاءِ تي وياڪي سوتر لڳو اچي سگھي. جيئن چڪرورتي راڄا جي راڄ ۾ ننڍا راڄا [منڊلي يا ننڍين راڄن] ۽ جاگيردار اچي وڃن ٿا. ٿين ننڍن راڄن جي راڄ اندر چڪرورتي راڄا ڪو نه گھمندو آهي. اهڙيءَ ريت مهارشي پاڻنيءَ ۾ هڪ هزار شلوڪن ۾ شبد، شبد جي اوتپتي ۽ انهي جي لاڳاپي جي سموري وديا ورڻن ڪئي آهي.

* اهو گرنٿ يا ڪتاب جنهن ۾ ڌاتو يعني مصدرون ذڪل آهن. سوامي ديانند جي ويدانگ پرڪاش جو هڪ حصو ڌاتو پاٺ آهي.

٢ آٺون ڏهن ڪالن جو پوريون اڪر "ل" آهي جيئن لٽ، لٽ، لوٽ وغيره.

△ اپسرگ آهي آڪر آهن جي لفظن کان ڌاتن جي اڳيان ڪم اچينا آهن ۽ اهڙيءَ ريت سندن اوهڻ بدلائيندا آهن. جيئن 'हर' جي اڳيان "प्र" اپسرگ وجھڻ سان ٿيو ٿو 'प्रहर' = آلڳو. هيءَ معنيٰ بلڪل الٽي ٿي پيئي.

پاڻنيءَ جا ٣٠٠٠ سوتر ملن ٿا. اهي هزار سلوڪ ڪيترو نه ٿا ملن. جيڪڏهن ملن ته جيڪو پاڻنيءَ جو سمجھڻ سولو ٿي پوي.

درگا پرساد

سماس [سنڌس ملائڻ ڏيکاريل] جوڙيءَ ويندي 'आद्+ऐच् = आदैच्' يعني سنڌن اُوب جنهن ''आदैचां वृद्धिसंज्ञा क्रियते'' يعني आ [آ]، ऐ [اي] ۽ औ [اَو] جو نالو ''ورڌي'' {''तः परोऽस्ति तपरस्तत्कालस्य''} جنهن ڪالوءَ ''ت'' اچي ۽ جهڙو ''ت'' ڪالوءَ اچي تنهنکي ''ت'' چوندا آهن، جنهن مان پيا سنڌ ٿين؟ آڪار ڪالوءَ ''ت'' آهي، ''ت'' ڪالوءَ ''اتپ'' [اي ۽ اَو] اهي ٻئي ''اور'' آهن، انهيءَ ''ت'' جو ٻڌڻ اهو آهي ته هرسو [ننڍي] ۽ ڊگهه [ٻهار وڏي] جو نالو ''ورڌي'' ڪونه ٿيندو آهي.

جهڙي भागः [ڀاڱو] شبد 'भज्' [ڀج] ڌاتوءَ مان 'घञ्' [گهڃ] پرتيءَ [لڳائي سنڌس] 'घ' [گهه] ۽ 'ञ' [ڃ] اتي سڀگيا هٽائي ڪري ٿي وڃا آهن، باقي رهيو 'भज्+अ' [ڀج+ا] 'ज' [ج] ڪان اڳ ۽ 'भ' [ڀ] ڪالوءَ جهڙو 'अ' [اَ] آهي تنهنجي ورڌي سڀگيا ٿي هئي يعني 'आ' [آ] مان مٽجي 'आ' [آ] ٿي پيئي ۽ 'ज' [ج] بدلجي 'ग' [گ] ٿيو، 'ग' [گ] پر 'आ' [آ] ملي وڃو ۽ ٺيڪ وڃي 'भागः' [ڀاڳ] شبد ٿيندو.

अध्यायः [اڌيايهه] جتي 'इङ्' [اڱ] ڌاتوءَ جي اڳيان 'अधि' [اڌي] آيو آهي ۽ 'घञ्' [گهڃ] پرتيءَ لڳائڻ ڪري ٿيندي 'इ' [اِ] ورڌيءَ جو روپ ڌاري 'ऐ' [اَي] ٿي آهي ۽ پوءِ 'ऐ' [اَي] مان ٿيو 'आय' [آي] ٿيندو 'अध्यायः' [اڌيايهه]. 'नायकः' [نائڪهه] جتي 'नीञ्' [نيڃ] ڌاتوءَ مان 'ण्वुल्' [ڻوُل] پرتيءَ لڳائڻ ڪري 'ई' [اِي] بدلجي ورڌيءَ جو روپ ڌارڻ ڪري ٿي، 'ऐ' [اَي] وري ٿي ٿيو 'आय' [آي] ٿيندو ٿي 'नायकः' [نائڪهه]. 'स्तावकः' [ستاوڪهه] جتي 'स्तु' [ستو] ڌاتوءَ مان 'ण्वुल्' [ڻوُل] پرتيءَ لڳي ٿيندو 'उ' [اُ] ورڌي ٿي ورڌيءَ روپ 'औ' [اَو] جنهنجي جاءِ تي اچي ٿو 'आव्' [آو] ساڳس 'अक' [اَڪ] ملي ٿيو ''स्तावकः'' [ستاوڪهه]. 'कृञ्' [ڪرڃ] ڌاتوءَ جي پٺيان 'ण्वुल्' [ڻوُل] پرتيءَ جي 'ण्' [ڻ] ۽ 'ल्' [ل] جو اُتي، سڀگيا هٽائي سڀ لوپ ٿي ٿو ۽ 'वु' [وُ] جي بدلي 'अक' [اَڪ] اچي ٿو ۽ 'ऋ' [رِ] جي بدران سنڌس ورڌي 'आर्' [آر] ٿي 'कारकः' [ڪارڪ] ٿيو.

* آ ۽ اي ته سرُ پر سپنت ڏسڻ پر اچن ٿا، سوال ٿيندو ته اَو ڇڪان آيو. اَو ۾ اچي وڃي ٿو سنسڪرت وياڪرڻ جي مڪ پره سرُ آهي، انهن سرن پر ساري آمريڪا [الف بي] هڪ وهم ٿيو پر ڏٺل آهي ۽ انهن سرن مان ''جوڙ'' ٿيندا آهن. انهن جوڙن جو نالو ان اکرن مان ٿيندو آهي. انهن ان اکرن جي وچ ۾ جهڪي ته اکر انهن پٺيان سرن پر اچي ويندا سي سڀ ٻولهار ۾ لکيا ويندا. جهڙي ته [اَل] ٻولهار ۾ سڀ حرف صحيح اچي وڃن ٿا. [اَچ] ٻولهار ۾ سڀ حرف علت اچي وڃن ٿا. اهڙيءَ طرح [اَلچ] ۾ اَو به اچي وڃي ٿو پاڻڪاڻ ته سرُ آهي [اي اَوچ]. سنسڪرت پر سنڌ [حرف علت] ٿي ٻرڪارن جا ٿيندا آهن. هڪڙن کي چوندا آهن هرسو [ننڍا] يعني آهي جنهنجو اُچار ٿيڪ هڪ چال ۾ ٿئي، ٻيا ديرگهه [وڏا] جنهنجو اُچار مٿين ڪان ٻيڻو وقت وٺي ۽ ٽيان پلت [ٽيڻو وڏا] جنهنجو اُچار ٽيڻو وقت وٺي، اِ اُ هرسو آهي، آ ا ديرگهه آهي، ۽ آ آ آ پلت آهي. ۽ ا هرسو، ۽ ديرگهه ۽ ۽ ا ا ا پلت.

ھڪاري روپ سموش ڪاري جو نشان ۽ جاتي وارو ؛ آھي . (۴) ووروتي " اُپتي " جنھن لُکل ارسانس، ٿيندڙ پرساس جو ووروتي لنگ "نشان" آھي.

وياپتي-
नियतधर्मसाहित्यमुभयोरेकतरस्य वा व्याप्तिः ॥ निजशक्त्युद्भवमित्याचार्याः ॥
आधेयशक्तियोग इति पञ्चशिखः ॥ सांख्यसूत्र ॥ (अ० ५ । २९ ः ३२ । ३२ ॥)

ساڻ (جنھن سان سڌ ڪجي) ۽ ساڌي (سڌ ڪرڻ واري وستو) جيڪو پاڻ ۾ لڳاتار ڳانڍاپو آھي، جي ٻئي سدا ھڪ ٻئي سان گڏ رھندا آھن يا اُنھن مان ھڪ ساڌن ٻئي سان گڏ رھندو آھي تنھن وچ ۾ جيڪو لاڳاپو آھي تنھن کي "وياپتي" چوندا آھن. جيئن دونھون اگنيءَ سان گڏ رھندو آھي. ٣٦. ۽ دونھون جو اُپجڻ واري شي آھي سو ٻڌائجي ٿي جو شڪتيءَ سان ئي اُٿون ٿيندو ڏسڻ ۾ ايندو آھي، ڇاڪاڻ جو اھي ھند ويندو آھي، ڏٺن اگنيءَ جي مھانس سان به پاڻ رھندو آھي. انھيءَ جو ئالو وياپتي آھي، ڇاڪاڻ ته اگنيءَ جي جوڙ لاءِ جي شڪتيءَ ۽ وارا پاڻي وغيره جا لڪ درلڀيءَ جو روپ ڌارڻ ڪن ٿا . ٣٦. * مھاتما (پڻ ٿي) ۾ پرڪرتيءَ جي وياپڪتا ۽ ٻڌيءَ وغيره جي ورائتي وڃڻ واري گڻ جو ئالو به وياپتي آھي. جھڙيءَ ريت شڪتي، آسرو وٺندڙ، ۽ شڪتيءَ مان اُٿو آسرو، تنھن پاڻ ۾ سمبنڌ آھي. ٣٣. اھڙن شاسترن جي پرماڻن سان جاچ ڪري ڏورڻ ۽ پاڙڻ کي جي . ٿيءَ ريت ورڻ پارٿن کي سچو گيان ڪونه ٿي سگھندو. جنھن به ھستڪ کي پاڙڻ لھڻي ھئي چيل ريتيءَ سان جاچ ڪري، جيڪي سچ سڌ ٿئي اُھو ھستڪ پاڙھڻ، جيڪو جيڪو ڏسڻ پرڪتا آن ۾ نه رو نه آلي تنھن کي نه پاڙڻ ڇاڪاڻ ته- " लक्षणप्रमाणाभ्यां वस्तुसिद्धिः " "لڪشڻ" جھڙيءَ ريت گھتي پرکوي (چيڪتا ۽ ٻولي ھوندي تنھن ۾ گھٽ ھوندي). اھڙن لکشڻ ۽ پرڪش آدي پرماڻن سان سڀ سچ ڪوڙ ۽ ڀداڻن جو اوٽ ڪھڙ آھي، اُنھن کانسواءِ ڪجھ به ڪونه ٿيندو آھي .

[ھاڻي پڙھڻ ۽ پاڙھڻ جي ريتيءَ جو ورنن ڪجي ٿو]

پھرپالسن پاڻيءَ سڀيءَ جي قاعدي "شڪشا" جا سوترن ۾ آھي تنھنجي [سڪارڻ جو] لمولو . آرٿاسه ھن اُڪر جسو ھيءَ اسٿان (جاءِ) ، ھيءَ پريتن ۽ ھيءَ ڪرڻ سان ڳالھائبو آھي . جيئن ڪر "پ" جو اسٿان چپ آھن سڌس پرئٽن سپرشت [اسورزو ڪتاب] چپ ۽ پراڻ ٻاڪي ھوا جي ڦوڪو سدس ڪرڻ آھي.

اھڙيءَ ريت ماڻ ٽيءَ ۽ اَنَ ٻاپڪ ليکڪ لِڪڪ ٻارن کي سڀئي اَکرن جو اُچار ڪرڻ سيکارڻ، تنھن کانپوءِ وياڪرڻ (صرف نحو) پھرياڻي اشٽادياُيءَ جي سوترن جو پاٺ جھڙيءَ ريت 'वृद्धिरादैच्' جھڙيءَ ريت "वृद्धि, आत्, ऐच्, वृ॥ आदैच्" پرھ ووروتي [اُنھن پاٺ جو]

*پرڪرتي سڀني شين ۽ سرشٽيءَ ؛ اصلي . پرڪرتي دم آھي جنھن مان سورو سنسار ستوگ ۽ سرشٽي پيدا ٿئي ٿو . پرڪرتيءَ مان شورتن پيدا ٿيندو آھي مھا تتو ، ھئي پرڪرتي مھا تتو ۾ وياپڪ آھي، مھا تتو پرڪرتيءَ کان وارايل آھي . مھا تت کانپوءِ پيدا ٿيندو آھي آھنڪار [ماڻھو] تنھنڪري مھا تتو اُھنڪار ۾ وياپڪ آھي ۽ اھنڪار ورايل آھي مھاتت کان .

آهي يعني گهوڙي ۾ گانءِ جو ۽ گانءِ ۾ گهوڙي جو اڀاءُ آهي، ۾ گانءِ ۾ گانءِ ۽ گهوڙي ۾ گهوڙي پڻ آهن. انهيءَ کي (اِنيونيا ڀاو) ”هڪ ٻئي جي-اڀاءُ“ ڪوٺيندا آهن.

यच्चान्यदसदतस्तदसत् ॥ वै० । ९ । १ । ४ ॥ (4) اتيئنت اڀاءُ –

[جيڪي ٿيو ڪانه ٿي ٿئي] جا معنيٰ آهي ڪانه هئي ”اڀاءُ“ آهي تنهنڪري (اتيئنت اڀاءُ) ”بلڪل-اڀاءُ“ ڪري چوندا آهن، جهڙي ماڻهوءَ جا سڱ، آڪاش جا گل، سنڍ زال جو پٽ وغيره.

नास्ति घटो गेह इति सतो घटस्य गेहसंसर्गप्रतिषेधः ॥ वै० । ९ । १ । १० ॥ (5) سنسرگ اڀاءُ –

گهر ۾ گهڙو ڪونهي اِن ڳالهه ٻئي هنڌ آهي. گهر سان گهڙي جو لاڳاپو ڪونهي، هن لاڳاپي جي اڀاءُ [ناهه] ڪوٺيو آهي.

इन्द्रियदोषात्संस्कारदोषाच्चाविद्या ॥ वै० । ९ । २ । १० ॥ اوديا جي تعريف–

اندرين ۽ سنسڪارن جي دوش ڪري اوديا اُتپن ٿيندي آهي.

तद्दुष्टज्ञानम् ॥ वै० । ९ । २ । ११ ॥ اوديا–

جو دشٽ اڻ ڳالهه اُلٽو گيان آهي تنهنڪري ”اوديا“ ڪوٺيو آهي.

अदुष्टं विद्या ॥ वै० । ९ । २ । १२ ॥ وديا–

جو اَدشٽ [ٺيڪ گيان] آهي تنهنڪري ”وديا“ ڪوٺيو آهي.

पृथिव्यादिरूपरसगन्धस्पर्शा द्रव्यानित्यत्वादनित्याश्च । वै० । ७ । १ । २ ॥

एतेन नित्येषु नित्यत्वमुक्तम् ॥ वै० । ७ । १ । ३ ॥

جيڪي *ٿلهن پرٿوي وغيره پدارٿ آهن ۽ منجهن جيڪي روپ، رس، گنڌ، سپرش گڻ آهن، اهي سڀ دروين جي اَنت هئڻ ڪري انت آهن ۽ جيڪي انهيءَ ڪري ڪارڻ روپ پرٿوي وغيره نت دروين ۾ گنڌ وغيره گڻ آهن سي نت آهن.

सदकारणवन्नित्यम् ॥ वै० । ४ । १ । १ ॥ نتيه انتيه جاچڻ جي–

[جنهنجو ڪو ڪارڻ نه هجي سو نت آهي] جيڪو موجود هجي ۽ جنهنجو ڪو به ڪارڻ نه هجي سو نت آهي. اوٿاس " सदकारणवन्नित्यम् " جنهنجو ڪو ڪارڻ آهي، ڪارڻ ڪاريه آهن سي انتيه سڏجن ۽ ايندا آهن.

यदिदं कार्यं कारणं संयोगि विरोधि समवायि चेति लैङ्गिकम् ॥ वै० । ९ । २ । १ ॥

هن جو هيءَ ڪاريه يا ڪارڻ آهي اِيادي سمواي سمونگي، ايڪارٿ سموايي ۽ ورودي آهي جن لوڪاون جا لنگي يا لڇڻن مان انومان ڪيل گيان جا نمونا آهن– (١) سمواي [ڪارڻ مان ڪاريه] جئن آڪاش ۾ شبد واڳ آهي. (٢) سنيوگي ”ميلاپي“ جئن شرير کي واڳ آهي ايادي جو نت ملاپ رهي ٿو. (٣) ايڪارٿ سمواي ”هڪ ارٿ ۾ ان جو رهڻ“ جئن

*جيڪا اسٿول پرٿوي ڏسجي ٿي اها ڪي ٿي سا ٿلهي آهي ۽ انت آهي، منجهس روپ رس، وغيره گڻ جيڪي آهن سي به انت آهن، پر جيڪو نت پرٿوي آهي سو سوڪشم آهي، جنهن پرمل ملائون ڪارڻ آهي، ۽ جنهنجو سڀ ڪنهن گڻ وڳو گنڌ آهي سو پاڻ به نت، ۽ منجهس گڻ به نت آهي.

۽ دروين ۽ گڻن جو جهڙو وروڌي ڌرم آهي يا ورُوڌي द्रव्यगुणयोविजातीयारम्भकत्वं वैधर्म्यम् ॥
ڪارڻ لهڻ جي شڪتي آهي اهي ۽ جو ٻالو ورتڻ آهي. جئن پرڪرتي ۾ ڪلو پٽو، صفت
پٽو ۽ گڏيل ڳڻ جي ڪان جدا آهن جواه جل جا ڪوڻيا ۽ رس ۽ گنڌ پرڪرتي کان جدا آهن.
कारणभावात्कर्यभावः ॥ वै० । ४ । १ । ३ ॥
ڪارڻ [سبب] جي هئڻ ڪري ئي ڪاريه [نتيجو] پيدا ٿئي ٿو.
न तु कार्याभावात्कारणाभावः ॥ वै० । १ । २ । २ ॥
ڪاريه جي نه هئڻ ڪري ڪارڻ جو اڀاءُ ڪونه ٿيندو آهي.
कारणाऽभावात्कार्याऽभावः ॥ वै० । ४ । १ । ३ ॥
ڪارڻ جي نه هئڻ سان ڪاريه به ڪڏهن ڪونه ٿيندو آهي.
कारणगुणपूर्वकः कार्यगुणो दृष्टः ॥ वै० । २ । १ । २४ ॥
ڪارڻ ۾ آهي گڻ ٿيندا آهن جيڪي ڪاريه ۾ هوندا آهن.
अणुमहदिति तस्मिन्विशेषभावाद्विशेषाभावाच्च ॥ वै० । ७ । १ । ११ ॥ ماپ ٻه آهي–
[ننڍو، وڏو، ٿورو ۽ ورڌيڪ هئڻ ۽ ورڌيڪ نه هئڻ] (اڻو) سوکشم، (مهت) وڏو، ڇوڙيءَ
ريت پرماڻو ننڍا کان ننڍو ۽ دوياڻڪ کان وڏو ٿيندو آهي ۽ پهاڙ ڌرتيءَ کان ننڍو ۽ ڌرتي
کان وڏو ٿيندو آهي.
सदिति यतो द्रव्यगुणकर्मसु सा सत्ता ॥ वै० । १ । २ । ७ ॥ سَتا–
[دروين گڻ ۽ ڪرم ۾ جنهن دوارا "آهي" جي سڌي ٿئي ٿيهڪي سَتا چئبو آهي] جو دروين
گڻن ڪرمن ۾ سمعه (آهي) جو شبد سدا ڳنڍيو ٿو رهي جئن سمعه دروين [دروين آهي] سمعه
گڻ [گڻ آهي] ۽ سمعه ڪرم [ڪرم آهي] ۽ اڻاسم ورتمان ڪال ۾ جو سمجهي ڏيکارڻ وارو
شبد سڀ سان لڳو رهي ٿو [تنهنجو ٻالو سَتا آهي].
भावोऽनुवृत्तेरेव हेतुत्वात्सामान्यमेव ॥ वै० । १ । २ । ४ ॥ مهان سمان–
["آهي" جو سمان ٻڌارڻ آهي جاڪاڻ ته سمجهڻ ۾ اچڻ سڀني لاڳو آهي] آهي يا سَتا
جيڪا سڀني سان لاڳو آهي تنهنڪري "مهان سمان" ڪوٺبو آهي. هن سلسلي جو لاڳاپو "آهي"
وارن دروين سان آهي. "ناهي" پڻ ٻه ڪارن جي آهي–
क्रियागुणव्यपदेशाभावात्प्रागसत् ॥ वै० । ९ । १ । १ ॥ (١) پراڳ اڀاءُ–
[ڪريا ۽ گڻ جي نه ٿيڻ ڪري جيڪا "ناهي" ٿيندي آهي تنهنڪري "اڳ–ناهي" ڪوٺبو آهي]
ڪريا ۽ گڻ جي ونس لاڳاپي جي اڀاءُ ڪان اڳ، جهڙيءَ ريت ڌاڳو ۽ ڪپڙو ٺهڻ کان اڳ
ڪونه هئا، انهيءَ "ناهي" کي (پراڳ اڀاءُ) "اڳ–ناهي" جو نالو ڏنو آهي.
सदसत् ॥ वै० । ९ । १ । २ ॥ (٢) پرڌونس اڀاءُ
[جو هئي ۽ نه هئي] جهڙو ٿي ڪري پوءِ نه رهي، جئن ڌاڳو هئي پوءِ نه هئي پوري تنهنڪري
(پرڌونس اڀاءُ) "پوءِ–ناهي" ڪوٺيو آهي.
सच्चासत् ॥ वै० । ९ । १ । ४ ॥ (٣) انيو انياڀاءُ–
[آهي ۽ نه آهي] جو آهي نه ۽ نه آهي، جئن هي گهوڙو گانءِ نه آهي ۽ گانءِ گهوڙو نه

جي مٿان جو پتو پوي، انهيڪري ڪرم جو لڇڻ اهو ڪيو جنهن ڌارا ڪرم يا چرپر جي عمل جو پتو پوي. ڪرم انهيءَ کي چئجي جو دروبه جي آسري رهي، جنهن ۾ گڻ نه هجن، ڳنڍڻ ۽ جدا ڪرڻ ۾ ٻئي جي آسري جي جنهنکي ضرورت نه هجي.

द्रव्यगुणकर्मणां द्रव्यं कारणं सामान्यम् ॥ वै० १ । १ । १८ ॥ سمانتا-

ڪارڻ، دروين، گڻن ۽ ڪرمن ۾ اهو دروبه هڪ سڀني جو ڪارڻ آهي ۽ انهيڪري سڀني ۾ وياپڪ آهي انهيڪري سامانيه [سمان] ڪري سڏبو آهي.

द्रव्याणां द्रव्यं कार्यं सामान्यम् ॥ वै० १ । १ । २३ ॥

دروين جي ڪارين [نتيجن] ۾ سڀني ڪارڻ آهي سمانتا آهي [سڀ وستو جهڙي دروين (اصلي اڻن) مان ٺهيون آهن تن ۾ آهي وشيش گڻ آهن نه سڀ ٺهيل ۾ پر جو نتيجو آهن.] انهن اڻن منجهان سمانتا يا هڪجهڙائي.

द्रव्यत्वं गुणत्वं कर्मत्वञ्च सामान्यानि विशेषाश्च ॥ वै० १ । २ । ५ ॥ سمانتا ۽ وشيشتا-

دروين ۾ دروبه پڻو، گڻن ۾ گڻ پڻو ۽ ڪرمن ۾ ڪرم پڻو انهن سڀني کي سامانيه وشيش به چئبو آهي ڇاڪاڻ ته دروين ۾ دروبه پڻو سمان [هڪ جهڙو] آهي ۽ گڻپڻي ۽ ڪرمپڻي کان وشيش [جدا] آهي. [دروبه پڻو دروين جي هڪجهڙائي ۽ ڪرمن ۽ گڻن کان سندس جدائي ڏيکاري ٿي] اهڙيءَ ريت هر هنڌ سمجهو.

सामान्यं विशेष इति बुद्ध्यपेक्षम् ॥ वै० १ । २ । ३ ॥ سمانتا ۽ وشيشتا جو پيهه.

سمانتا [هڪجهڙائي] ۽ وشيشتا [جدائي] جو آڌار آهي ٻڌيءَ يا ويچار تي. [ساڳي شيءِ هڪ ويچار کان هڪجهڙائيءَ جي روپ ۾ ڏسڻ ۾ اچي ٿي ۽ ٻئي ويچار کان جدائيءَ جي اوستا ۾] مثل ۾ منشپڻو هڪجهڙائي آهي ۽ پسن جي ڀيٽ ۾ جدائيءَ جو ڪارڻ. اهڙيءَ ريت استري پڻو ۽ پرش پڻو. انهن ۾ برهمڻ پڻو، ڪشتري پڻو، ويش پڻو ۽ شودر پڻو به وشيش آهن. برهمڻن ۾ برهمڻپڻو سمان ۽ ڪشترين وغيره کان وشيش آهي. اهڙيءَ ريت هر هنڌ سمجهو.

इहेदमिति यतः कार्यकारणयोः स समवायः ॥ वै० ७ । २ । २६ ॥ سمواءِ جاڪي چئجي-

سمواءِ [ڪارڻ ۽ ڪارج ۾ جيڪي اڻن جي سنگهٽ ته هجي ته ان ۾ آهي انهيڪري سمواءِ جو لڳاو آهي].

ڀاڱن مان سڄي جو، ڪرم مان ڪرتا جو، گڻ مان گڻيءَ جو، سڄيءَ جاتيءَ مان هڪ يا ڪن جو، ڪارڻ مان ڪارج جو، ساڳي مان تنهن جو جيڪو لڳ جو لاڳاپو آهي انهيءَ کي سمواءِ چئبو آهي. ٻين دروين جو جيڪو ٻيو لاڳاپو پاڻ ۾ ٿيندو آهي اهو ڪڏهن يا الڳ سميوڳ آهي.

द्रव्यगुणयोः सजातीयारम्भकत्वं साधर्म्यम् ॥ वै० १ । १ । ९ । سادرم-

[اڪري اڻ سڀ دروين ۽ گڻن ۾ جيڪا پاڻ جهڙن شين پيدا ڪرڻ جي شڪتي آهي انهيڪري سادرم ** هڪجهڙائي ڪري ڪوٺبو آهي.]

دروين ۽ گڻن ۾ پاڻ جهڙين وستن جي پيدا ڪرڻ جي شڪتيءَ جو ناٺو سادرم آهي. جهڙيءَ ريت پرٿويءَ ۾ جڙ هئڻ جو ڌرم آهي ۽ پاڻ جهڙن گڻن وارن ڍلن وغيره پيدا ڪرڻ جو ڌرم آهي اهڙيءَ ريت جل ۾ جڙ هئڻ ۽ پاڻ جهڙي گڻن واري ڪارڻ برف وغيره پيدا ڪرڻ جو گڻ پرٿويءَ جهڙو آهي. اهو ئي نتيجو نڪري ٿو.

گڏڻ ۽ جدا ڪرڻ ۾ ڪارڻ نه ٿي آرٿاپٽ جي ڳالهه جي سهاري جي ضرورت نه رهي [ڳالهه
اهيءَ ٿي چئجي، جو [ڪنهن] دروي جي آسري رهي [۽ ناهه ڪنهن] ٻئي ڳالهه جو ڪارڻ
نه ڪري، گڏڻ ۽ ڌار ڪرڻ ۾ ڪارڻ نه ٿئي (آن اپيڪش) ارٿاپٽ ڪنهن ٻئي جي سهاري
جي گهرج نه هجي.

ڳڻن جو ورڻن- श्रोत्रोपलब्धिर्बुद्धिनिर्ग्राह्यः प्रयोगेणाभिज्वलित आकाशदेशः शब्दः ॥ महाभाष्ये ॥

جو ڪن دوارا ٻڌو اهي، جو ٻڌيءَ دوارا سمجهيو اهي، اچار ڪرڻ سان پڌرو ٿيندو اهي
۽ جنهن جي رهڻ جو استان آڪاش آهي انهيءَ کي شبد چئبو آهي. روپ اُنکي چئجي جو اکين
سان ڏسڻ ۾ اچي، جيئن سان جنهن ملاح آديءَ جي ڄاڻ ٿيندي آهي، سو رس، جنهن جو ذائقو
دوارا پتو پوي سو گنڌ، ڇهڻ جهڙي وسيلي جنهنجو گيان ٿئي تنهنکي سپرش ڪجي ۽ آدي
جنهنجو ڳاڻاٽو ٿي ڪو سگهيا، جنهن سان هلڪائي ۽ ڳوراڻ جي سڌ پوي تنهنکي اور، هڪ
ٻئي کان پري ٿيڻ کي جدائي، هڪ ٻئي سان گڏجڻ کي ميلاپ، هڪ ٻئي سان ملڻ وقت
جا آڌرا ٽڪرا ڪرڻ تنهنکي ورڇ، هي هنڪان پري آهي تنهنکي ڏوري، هي هنکان اوري
آهي تنهنکي ويجهائي، جنهن سان ٻگاڙيءَ ۽ لڳاڙيءَ جي ڄاڻ ٿئي، تنهنکي ٻڌي، آنند کي
سک، ڪليش کي ڏک، چاهنا کي اڇا، ويرَ کي دويش، ڄاڻ کان پرشارن اُپاءُ ۽ ان کي يتن ۽
وزن کي ڳوراڻ، ڳهرجڻ کي ٻڌڻ تيز ڳاڙ، وهڻ ۽ چڪٽائيءَ کي سنهو، ٻئي جي ميلاپ
سان واسنا اُڀرڻ تيز کي سنسڪار، نياءَ لي هلڻ ۽ وستن جي دوڙ آدي سو پاپ گڻن کي
ڌرم، اُنياءَ جي عمل ۽ وستن جي سرڀاوهڻ گڻن دوڙ آديءَ جي وڌ ڪوملتا آديءَ کي
اڌرم تو چئجي. اهي ٢٤ ڳڻ آهن:-

ڪرم جا نمونا- उत्क्षेपणमवक्षेपणमाकुञ्चनं प्रसारणं गमनमिति कर्माणि । वै० । १ । १ । ७ ॥

(الڪشيپڻ) مٿي چڙهڻ (اوڪشيپڻ) هيٺ لهڻ (آڪنچن) سڪڙجڻ يا سوڙهو ٿيڻ
(پرسارن) ڦهلجڻ يا ٻکڙجڻ (گمن) اچڻ رهڻ، گهمڻ وغيره انهنکي ڪرم چئبو آهي.

ڪرم جا لڪشڻ- एकद्रव्यमगुणं संयोगविभागेष्वनपेक्षकारणमिति कर्मलक्षणम् ॥ वै० । १ । १ । १७ ॥

اڪرتي ارٿ ڪرم اهيءَ کي چئجي جو ايڪ دروي جي هڪ ڀڪي سان اي پر سو
رکندو، اگر ٻئي ڳڻ کان رهت، گڏڻ جدا ڪرڻ ۾ اپيکشا رهت ٻئي ڪي جي آڌار ڪا سڌو
ڪارڻ هجي.

ايڪ دروي اهيءَ کي چئبو آهي جنهنجو آسرو هڪ एकद्रव्य माश्रय आधारो यस्य तदेकद्रव्यं
دروي [سنا] هجي.

جنهنجو يا جنهن ۾ ڪو ڳڻ نه هجي تنهنکي اڳڻ چئبو آهي. न विद्यते गुणो यस्य यस्मिन वा तदगुणं

ڪرم جو لڪشڻ- संयोगेषुविभागेषु चापेक्षारहितं कारणं तत्कर्मलक्षणम् ।

ايکشا رهت ڪارڻ اُهو آهي جو گڏڻ ۽ جدا ڪرڻ ۾ ٻئي جي آڌار ٻنان ڀاڳ ڪارڻ هجي.
اُهو آهي ڪرم جو لڪشڻ.

" यत् क्रियते तत्कर्म, लक्ष्यते येन तल्लक्षणम्, कर्मणो लक्षणं कर्मलक्षणम् "

يا ڪئي جئي نه ڪرم اُهو آهي جو ڪيو وڃي ۽ لکشڻ اُهو آهي جنهن دوارا ڪنهن شيءِ

आदित्यसंयोगाद् भूतपूर्वाद् भविष्यतो भूताच्च प्राची ॥ वै० । अ० २ । आ० २ । सू० १४ ॥

جنهن پاسي کان هاڻ سوج اڀري، اڀري ٿو ۽ اڀرندو تنهنکي اوڀر چئجي - جنهن ۾ وڃي لهي سو لٿو اولهه، اوڀر ڏانهن منهن ڪري ساڄي هٿ واري پاسي کي ڏکڻ ۽ کابي هٿ واري دشا کي اتر چئبو آهي.

एतेन दिगन्तरालानि व्याख्यातानि ॥ वै० । अ० २ । आ० २ । सू० १६ ॥

اوڀر ڏکڻ جي وچ واري دشا کي "آگنيئي" [اوڀر – ڏکڻ] ڪنڊ، ڏکڻ اولهه جي وچ واري دشا کي "نيرتي" [ڏکڻ – اولهه] ڪنڊ، اولهه اتر جي وچ واري دشا کي "وائوي" [اولهه – اتر] ڪنڊ، ۽ اتر اوڀر جي وچ واري دشا کي "ايشاني" [اتر – اوڀر] ڪنڊ چئبو آهي.

इच्छाद्वेषप्रयत्नसुखदुःखज्ञानान्यात्मनो लिङ्गमिति ॥ न्याय० । अ० १ । सू० १० ॥ آتما جو لڪشڻ-

[اڪري اُرٿ – اڇا، دويش، اُدم، سک، ڏک ۽ گيان آتما جا نشان آهن] جنهن ۾ اڇا [موه]، ويراڳ [ڌڪار]، پرشارٿ [اُدم] سک ڏک [جي چاڻ] ۽ گيان، اهي گڻ آهن سو آتما [جيو] آهي. ولشيشڪ ۾ هيترو وڌيڪ آهي.

प्राणापाननिमेषोन्मेषजीवनमनोगतीन्द्रियान्तरविकाराः सुखदुःखेच्छाद्वेषप्रयत्नाश्चात्मनो लिङ्गानि ॥
वै० । अ० ३ । आ० २ । सू० ४ ॥

(پراڻ) اندر ساهه کڻڻ، (اپان) ٻاهر ساهه ڪڍڻ، (نميش) اکيون ٻوٽڻ، (اُنميش) اکيون کولڻ، (جيوَن) جيئڻ يا پراڻ ڌارڻ ڪرڻ، (من) ويچار ڪرڻ، (گتي) اڳيان اڳتي هلڻ چلڻ، (اندريه) اندرين کي سڌي ريت واسطن ۾ لڳائڻ ۽ انهن ذريعي واسطن کي پروڙڻ ڪرڻ، (انتر وڪار) بک، اُڃ، تپ، پيڙا، آدي وڪارن جو هئڻ، سک، ڏک اڇا دويش ۽ يتن ڪرڻ اهي سڀ آتما جا نشان اُرٿات ڪرم ۽ گڻ آهن.

युगपज्ज्ञानानुत्पत्तिर्मनसो लिङ्गम् ॥ न्याय० । अ० १ । आ० १ । सू० १६ ॥ من جو لڪشڻ-

من انهيءَ کي چئبو آهي جنهن سان ساڳيءَ مهل ٻن پدارٿن جو گيان نٿو ٿئي. هي ذريعن جا سروپ ۽ لڪشڻ چيا ويا. هاڻي گڻن جو ورڻن ڪجي ٿو.

रूपरसगन्धस्पर्शाः संख्यापरिमाणानि पृथक्त्वं संयोगविभागौ परत्वापरत्वे बुद्धयः सुखदुःखे इच्छाद्वेषौ प्रयत्नाश्च गुणाः ॥ वै० । अ० १ । आ० १ । सू० ६ ॥

روپ، رس، گند، سپرش، سنکيا، [ڳاڻاٽو] تور، پرٿڪتا [جدائي]، سنجوڳ [ميلاپ]، ٻاڳ (وڇوڙو)، واڇهائي، ڏوري [ٻاهران سمي جي ۽ ٻاهرين سٿان جي] بڌي، سک، ڏک اڇا، دويش، يتن، گُروتا، ڊِرَوتا اٿڻ جو گڻ، سنيهه [چڪنائي ۽ نرمي]، سنسڪار [پرڀاو وجهڻ يا ڌارڻ ڪرڻ جي شڪتي]، ڌرم [اپڪار، اپاءُ آدي]، اڌرم [دڳائي، اپاءُ آدي] ۽ شبد هي ٢٤ گڻ چيا آهن-

द्रव्याश्रय्यगुणवान् संयोगविभागेष्वकारणमनपेक्ष इति गुणलक्षणम् ॥ वै० । १।१।१६ ॥ گڻ جو لڪشڻ-

[اڪري اُرٿ – گڻ جي هيءُ لڪشڻ آهي ته دروبه ۾ رهي، سنڌس ٻيو ڪو گڻ نه هجي ؛

جل جو لڪشڻ— रूपरसस्पर्शवत्य आपो द्रवाः स्निग्धाः ॥ वै० । अ० २ । आ० १ । सू० २ ॥

روپ، [جنهن ۾] رس ۽ سپرش هجي ۽ جنهن ۾ وهي وڃڻ جو سڀاءُ [رقت جو گڻ] هجي ۽ ڪومل هجي انهيءَ کي جل ڪري ٿو آهي. اُنهن مان جل جو سوڀاوڪ گڻ رس آهي ۽ روپ اگنيءَ ۽ سپرش وايوءَ جي ميلاپ ڪري معلوم ٿيا آهن.

अप्सु शीतता ॥ वै० । अ० २ । आ० २ । सू० ५ ॥ جل ۾ سيتلتا جو گڻ به سوڀاوڪ آهي.

اگنيءَ جو لڪشڻ— तेजो रूपस्पर्शवत् ॥ वै० । अ० २ । आ० १ । सू० ३ ॥

جنهن ۾ روپ ۽ سپرش گڻ آهن، تنهنکي تيج [اگني] ڪري ٿو آهي. پر هن ۾ روپ سوڀاوڪ ۽ سپرش وايوءَ جي ميل ڪري.

وايوءَ جو لڪشڻ— स्पर्शवान् वायुः ॥ वै० ॥ अ० २ । आ० १ । सू० ४ ॥

سپرش گڻ واري [دروي جو نالو] وايو آهي. پر هن ۾ جل جي ميلاپ ڪري شيتلتا ۽ اگنيءَ جي ميلاپ ڪري ڪوساڻ رهي ٿي.

آڪاش جو لڪشڻ— त आकाशे न विद्यन्ते ॥ वै० । अ० २ । आ० १ । सू० ५ ॥

آڪاش ۾ روپ، رس، گنڌ ۽ سپرش نه لڀندا آهن، رڳو شبد ئي آڪاش جو گڻ آهي [؟]

निष्क्रमणं प्रवेशनमित्याकाशस्य लिङ्गम् ॥ वै० । अ० २ । आ० १ । सू० २० ॥

جنهن ۾ نڪرڻ ۽ پيهڻ ٿئي ۽ جنهن مان نڪرڻ آهي اهو آڪاش جو لنگ [شرير] آهي *

कार्यान्तराप्रादुर्भावाच्च शब्दः स्पर्शवतामगुणः ॥ वै० । अ० २ । आ० १ । सू० २५ ॥

شبد پرٿوي آدي ٻين وستن مان اُٿي نٿو سگهي، انڪري "شبد" سپرش آدي گڻن وارن پرٿوي آدي دروين جو گڻ نه آهي پر رڳو آڪاش جو ئي گڻ آهي.

ڪال جو لڪشڻ— अपरस्मिन्नपरं युगपच्चिरं क्षिप्रमिति काललिङ्गानि ॥ वै० । अ० २ । २ । ६ ॥

جنهن ۾ پوراڻو، نئون، ساڳي سمي [گڏوگڏ]، دير، جلدي آدي چئي سگهجن تنهنکي ڪال [سمو] ڪري سڏبو آهي.

नित्येष्वभावादनित्येषु भावात्कारणे कालाख्येति ॥ वै० । अ० २ । आ० २ । सू० ९ ॥

جيڪو نت پدارٿن ۾ نه هجي ۽ جيڪو انت [ختم] پدارٿن ۾ [وهنوار ضروري] آهي، انڪري ڪال کي ڪارڻن مان هڪ ڪري ليکيو اٿن. ○

دشا جا ڪي چنهڻ— इत इदमिति यतस्तद्दिश्यं लिङ्गम् ॥ वै० । अ० २ । आ० २ । सू० १० ॥

[ڪري آرٿ— هتان جي هي ڪهڙو پاسو آهي، جنهن لاءِ اِئين چئي سگهجي تنهنکي دشا ڪوٺبو آهي] هتان کان هي اوڀر، ڏکڻ، اولهه، اُتر، مٿي، هيٺ جنهن لاءِ اِئين چئي سگهجي، تنهنکي دشا چئبو آهي.

---

* لنگ جا گهڻيئي اَرٿ آهن— نشان، نشاني، شرير آدي.

○ انت پدارٿ اُهي آهن جي سدا کان هوندا اچن ٿا ۽ سدا هلندا رهندا، جهڙوڪ ايشور پرڪرتي اُهي ڪال کان مٿي آهن. باقي جيڪا به شيءِ ٿئي آهي سا ڪنهن وقت ضرور ٿي هوندي. انهيءَ ڪري ٿيڻ ۾ ڪال به هڪ ڪارڻ آهي.

پرٿوي جو آهي ۽ جل ۾ جيڪو آهي ۽ وري ذرو [پڻ] يعني پرٿوي ڪنهن ۽ جل ڪرمل [آهي]
۽ اهڙيءَ طرح (١) درو‍يه (٢) گڻ (٣) ڪرم (٤) سامانيا (٥) وشيشا ۽ (٦) سمواءِ ڪارڻ
سڀئي اهي ڇهن پدارٿن جي جوهر کي يا سڀني پرڪرتي پروي سروپ کي جاڻندو آهي تڏهن
موڪش کي پراپت ڪندو آهي.

पृथिव्यापस्तेजोवायुराकाशं कालो दिगात्मा मन इति द्रव्याणि ॥ वै० । अ० १ । आ० १ । सू० ५ ॥

پرٿوي، جل، اگني، وايو، آڪاش، ڪال، ڏسا، آتما ۽ من اهي نو "دروي" آهن.

क्रियागुणवत्समवायिकारणमिति द्रव्यलक्षणम् ॥ वै० । अ० १ । आ० १ । सू० १५ ॥

[اهڙي اُرٿ- درواءِ اُهيءَ کي چئجي جنهن ۾ ڪريا يا عمل، گڻ، سمواءِ ڪارڻ
شڪتي يعني پنهنجي درون سان ملي ڪاريه پيدا ڪرڻ جي شڪتي هجي.]

" क्रियाश्च गुणाश्च विद्यन्ते यस्मिंस्तत् क्रियागुणवत् "

جنهن ۾ ڪريا ۽ گڻ يا رڳو گڻ هجن تنهنکي "دروي" ڪبو آهي. اُهن مان پرٿوي،
جل، اگني، وايو، من ۽ آتما اهي ڇهن ۾ گڻ ۽ ڪريا ٻئي آهن. آڪاش، ڪال، ۽ ڏسا اهي
ٽي اهڙا آهن جن ۾ ڪريا ڪانهي پر گڻ آهن.

سمواءِ ڪارڻ شڪتي-

(समवायि) "समवेतुं शीलं यस्य तत् समवायि, प्राग्वृत्तित्वं कारणं समवायि च तत्कारणं च समवायिकारणम्"

جنهنجو سڀاءُ ملڻ وارو آهي تنهنکي چئبو سمواءِ يا سمباڌي. ڪارڻ اُهيءَ کي چئبو آهي
جو ڪاريه کان اڳ هجي. اُهيءَ ڪري سمواءِ ڪارڻ اهو ٿيو جو ڪاريه کان اڳ موجود هجي ۽
جنهن ۾ پنهنجي سان گڏجي ۽ گڏجي ٺهڻ جي شڪتي هجي.

درويه جو وڌيڪ ورڻن- جنهن ۾ ملي ڪري ٺهيل جو گڻ هجي [اُرٿات جو پنهنجي دروين
سان ملي ڪري ڪاريه پيدا ڪري] ۽ وقت ڪري ڪاريه کان اڳ موجود آهي، تنهنکي درويه
چئبو آهي.

* لکشڻ ڇا آهي. "लक्ष्यते येन तल्लक्षणम्" لکشڻ اُهيءَ کي چئجي جنهن سان ڪا وستو
پوريءَ ريت سڃاڻي وڃي جهڙي طرح آڪ دوارا روپ [شڪل].

रूपरसगन्धस्पर्शवती पृथिवी ॥ वै० । अ० २ । आ० १ । सू० १ ॥ پرٿويءَ جو لکشڻ:-

روپ [شڪل]، رس [سواد]، گند [بوءِ]، سپرش [ڇهڻ جو گڻ] واري پرٿوي آهي. پر سندس
روپ اگنيءَ جي ميلاپ ڪري، رس جل جي ميلاپ ڪري ۽ سپرش وايوءَ جي ميلاپ
ڪري ليا آهن.

व्यवस्थितः पृथिव्यां गन्धः ॥ वै० । अ० २ । आ० १ । सू० २ ॥

پرٿويءَ ۾ گند گڻ سڀاوڪ آهي. اهڙيءَ ريت جل جو رس، اگنيءَ جو روپ، وايوءَ جو
سپرش ۽ آڪاش جو شبد سڀاوڪ آهن.

---

* لکشڻ اُهيءَ نشان کي به ڪوٺبو آهي جنهنجي ڪري ڪنهن شيءِ جو پورو پورو ۽
ٺيڪ نشان لڀي، جنهن دوارا اُهيءَ وستوءَ کي دنيا جي سڀني وستن کان جدا ڪري سگهجي.

" समवायति यस्मिन स समवाय: " سمجهڻ اهو آهي جنهن موجب ڪا ڳالهه ٺهي يا عمل ٿئي. مثلا ڪو چوي ته "ماءُ ٻيءَ ڪالسواءِ سندن جي اُپتي [ٿي]، جنهن مردن [عقلن] کي جيئارو، جهل ڪيائين، سمجهه ۽ ٽڪر ڪاريائين، ڇڏڻ جا اُڪر ڪيائين، نوسمرو جو آوازو ٿيو، مالڪوءَ کي سگهه ڏنائين، ... زال جهڙي پٽ ۽ ڌيءَ جو وارث ٿيو." اهڙيءَ سڀ ڳالهيون اسبوءُ آهن جاڪاڻ ته اهي سڀ سرشٽيءَ جي لهر جي اُپٽ آهن. جا ڳالهه سرشٽيءَ جي لهر موجب ٿئي سا ٿي ٺيڪ جهڙي آهي.

" न भवन्ति यस्मिन् सोऽभाव: " اُپاءُ اُلهيءَ کي چئبو آهي جنهن ۾ ڪو عمل ٿئي، جهڙيءَ طرح جنهن، جنهن کي چوڻ ته "هاڻي ولسي آهي" ۽ ڏسو ته اُهي هاڻي ڪرڻي، سو ٿئي عملان جتي هاڻي هتو آنان ولي آيو.*

اُنهن ڪل اُٺ پرماڻ ليا. اُنهن مان جيڪڏهن ساڳيءَ کي شمد ۽ انومان ۾ آوڻيءَ سمجهو ۽ ٻاقين کي لکجي ته ٻاقي چار پرماڻ ٿين ٿا.○

اُنهن ڇهن ورڪاڻن جي ڪمرڻن جي علم سان ٿي سڀ اُسڌ جو مقش لڌهه ڪري سگهجي ٿو ۽ ته نهيءَ طرح.⁂

धर्मविशेषप्रसूताद् द्रव्यगुणकर्मसामान्यविशेषसमवायानां पदार्थानां साधर्म्यवैधर्म्याभ्यां तत्त्वज्ञानान्निःश्रेयसम् ॥

वैशेषिक । अ० १ । आ० १ । सू० ४ ॥

[اُڪري اُرسد ڏوم ۾ علم حاصل ڪري جڏهن ان پوري ٿي تو اُڏهن دوڙاءِ ڪٿي ڪرم، سماڻيا وشيشا ۽ ڪارڻ ڪارج سمبنڌ انهن جهڙن § پداوٿن ۽ سندن لسل ڏوم [هڪجهڙائي] ۽ ورق ڏوم [ڀيد] جي پوري پوري ڄاڻ دوارا مڪتي پراپت ٿئي ٿي].

جڏهن آتمي ڏوم اي ٺيڪ ڏسي علم پوري ٿي لسل ڏوم [هڪجهڙائي] جهڙيءَ طرح

---

* مطلب اهو آهي ته اُهڙي ته هتي مان جيڪو دليل پيدا ٿيو ٿو ڪنهن ڳالهه ڪرڻ جي ٿو.

○ ڪي ڪي شاستر وارا اُپما کي به انومان جي اندر ڳڻين ٿا. اهڙيءَ طرح سان ٽي پرماڻ وجهي ٿا ٿا.

⁂ اُنهن ڇهن جو مٽي اردو ٿيان ٿي جيڪو آهي (١) پرمسرو جي ڪن ۽ ويدن جي انڪول ڌرم (٢) سرشٽي لهر جي انوسار هلڻ (٣) سڌو ورش جي ڪلن موجب (٤) ڀلهوڙي آتما جي سمجهه ۽ اُندر جي پوتراڻي (٥) پرلمڪش وغيره اٺن دليلن موجب.

§ پداوٿ لفظ جون ڪيترون ئي معناؤن آهن. پداوٿ جي هڪ معني آهي ڏس دولت ٻي معني آهي شيون وستو، پداوٿ جي هڪ ٻي معني آهي شبدن يا پدن جو اوٿ. ٻيو آهي معنائون هتي ڪم لٿون لڳن. هتي پداوٿ شبد جو خاص اوٿ آهي– سموري سرشٽي سموري هستيءَ جا جيڪي ضروري جزا يا انگ، آهن تنکي پداوٿ ڪوٺيو ويو آهي. انگريزيءَ واري پداوٿ جو اوٿ Categories of Existence ڪيو آهي. ٻي اوٿ ولشيشڪ شاستر جو آهي. نياءِ شاستر جو روي اهو اوٿ آهي. اُتي نياءِ شاستر جا جيڪي ضروري جزا آهن يا جنهن مان سموري نياءِ جي وديا ٻڌل آهي تنکي پداوٿ ڪري ڪوٺيو اٿن.

"अनु अर्थात् प्रत्यक्षस्य पश्चान्मीयते ज्ञायते येन तदनुमानम् ।"

يعني جيڪو پرتيڪش کانپوءِ پيدا ٿئي، جهڙيءَ طرح دونهين کي پرتيڪش ڏسڻ بعد اڻ ڏٺل اگنيءَ جو گيان ڪنهن ڪري ٿي سگهندو.

प्रसिद्धसाधर्म्यात्साध्यसाधनमुपमानम् ॥ न्याय० अ० १ । आ० १ । सू० ६ ॥

[اُهيءَ ساڌن جو نالو اُپمان آهي جنهنجي وسيلي پرتيڪش ۽ سڌ ٿيل واريءَ شيءِ جي هڪجهڙائيءَ کي ڏسي سڌ ٿيل واريءَ شيءِ جو پتو لڳائجي] جو ڪو صاف پرتيڪش ۽ سڌ ڪرڻ لائق وستوءَ ۾ هڪجهڙو آهي تنهنکي ڏسي سڌ ڪرڻ لائق وستوءَ جي گيان پراپتي ڪرڻ جو جيڪو ساڌن آهي تنهنکي اُپمان چئبو آهي. "उपमीयते येन तदुपमानम्"

[اُپمان جي اکري معنيٰ آهي اُها شيءِ جنهن ذريعي پيٽ ڪئي وڃي] جهڙيءَ طرح ڪنهن هڪڙي نوڪر کي چيو ته تون وشنو متر کي وٺي اچ هن چيو ته مان هنکي هڪڙهن ڪونه ڏٺو آهي، مالڪ واڻي ڏني ته "جهڙو هيءُ ديودت آهي، اهڙو ئي هو وشنو متر آهي" يا [اَلين جرڙ ؟] جهڙي هيءَ ڳانءِ آهي اهڙي ئي گوئ يا نيل ڳانءِ [روجهه] ٿيندي آهي. جڏهن هو اُتي ويو ۽ ديودت جهڙو هنکي ڏٺائين تڏهن پڪ ڪيائين ته هيءُ وشنو متر آهي ۽ هنکي وٺي آيو. يا ڪنهن جهنگل ۾ جنهن جانور کي ڳانءِ جهڙو ڏٺائين تنهن لاءِ پڪ ڄاتائين ته هن جو نالو نيل ڳانءِ آهي.

आप्तोपदेशः शब्दः ॥ न्याय० अ० १ । आ० १ । सू० ७ ॥

[آپت يا سچي پرش جي اُپديش کي شبد پرمان ڪوٺبو آهي] آپت يعني پورڻ وِدوان، ڌرماتما، پراُپڪار سان پريم رکندڙ، ستوادي، پرشارٿي، جتيندريه پرش جهڙي ريت پنهنجي آتما ۾ ڄاڻي ٿو ۽ جنهن مان ڪنهن سک مليو هجي، اُهيءَ ڳالهه جي چاهنا رکندڙ، سڀني منشن جي ڪلياڻ لاءِ اُپديش ڪري يا جيڪو پرٿويءَ کان وٺي پرميشور تائين سڀني پدارٿن جي گيان پراپت ڪري اُپديش ڪري، اهڙي پرش ۽ پرم آپت پرميشور جي اُپديش وغيره کي شبد پرمان سمجهو.

न चतुष्ट्वमैतिह्यार्थापत्तिसम्भवाभावप्रामाण्यात् । न्याय० २ । २ । १ ॥

[اکري معنيٰ — ساکي، ارٿاپتي، سنڀو ۽ اڀاوَ انهن جي پرمان هئڻ ڪري پرمان چار ڪونه آهن]. جهڙيءَ طرح فلاڻو آدمي هن قسم جو هو، هن هيئن ڪم ڪيا يعني جيون چرتر [۽ تواريخ] جو نالو ساکي آهي *.

ٻيو ارٿاپتي

"अर्थादापद्यते सा अर्थापत्तिः" केनचिदुच्यते "सत्सु घनेषु वृष्टिः सति कारणे कार्यं भवतीति किमत्र प्रसज्यते असत्सु घनेषु वृष्टिरसति कारणे च कार्यं न भवति ।"

جهڙيءَ طرح ڪنهن، ڪنهن کي چيو ته بادل جي هئڻ ڪري ورشا ۽ ڪارڻ [سبب] جي هئڻ ڪري ڪارج [نتيجو] ٿيندو. اُهيءَ مان سواءِ ٻڌائڻ جي هيءَ ٻي ڳالهه به ثابت ٿي ٿي ته بنا بادلن جي مينهن ۽ بنا ڪارڻ جي ڪارج ڪڏهن ڪونه ٿيندو آهي.

* اڳين لوڪن جي ساکين ۽ سچن پرشن جي ڳالهين ۽ ڏسڻ هن سڀ جي مجموعي سنڌ کي سمجهائڻ مان سمجهائي سگهجن ٿيون سڌو ڪري سگهجي.

وارو ڏسي سگهون ٿا. پر جنهن پدارٿ جو ٿالو * ”جل“ آهي، سو ٿي رڳو پرتيڪش ڏسي ٿا؛ جيڪو گيان شبد مان پيدا ٿئي ٿو، سو ”شبد پرماڻ“ ۾ آهي ٿو. ”اَوِيڀچاري“ [بنان ڀٽڪڻ] جنهن ڪنهن واسطي جي سمجهه ڪڏهن ڪو لمبي ڏسي پڪ ڪئي ته، ممڪن آهي، پر جڏهن ڏينهن جو ڏٺائين، ته جو ممڪن جو گيان ڪيش واسطي جي سمجهه پيدا ٿيو هو سو وينڊو رهيو؛ لمبي جو گيان اسچ رهيو. اهڙي ڳالهه اسي، وهنواري گيان کي وڀچاري [ڪوڙو] گيان-چوندا آهن. اهو پرتيڪش گيان نه آهي. ”وِيوسايآتمڪ“ [نشچيه، آتمڪ يا پڪو]. جنهن ته ڪنهن پريان دريائن جي واريءَ کي ڏسي چيو ته هتي پاڻي وهي سگهي ٿو، يا اهي يا ته پاڻي آهي يا ڪا اهڙي ٻي شيءِ آهي. [يا ڪنهن ممڪن کي ڏوران ڏسي ڪو چوي] هو ڪو دونهون يا ڪجهه ٻيو آهي، يا ڳجهه دسمه. جيڪو شڪ ڳالهه جي پڪ نه ٿي، تنهن اهو گيان پرتيڪش گيان نه آهي. پرتيڪش اهو گيان آهي جو رڳو شبدن مان پيدا ٿيندڙ نه هجي پر سڌو [ته پرتيڪش] ۽ نشچيه هجي. ٻيو اَنومان:-

अथ तत्पूर्वकं त्रिविधमनुमानं पूर्ववच्छेषवत्सामान्यतो दृष्टञ्च । न्याय० अ० १ आ० १ सूत्र ५ ॥

[عاقلي هنکان پوءِ ٽن پرڪارن جو انومان:- (١) ”پوروَوت“ يا اڳ انومان (٢) ”شيش وت“ يا پوءِ انومان (٣) ”سامانيه تو درشٽ“ يا سمان انومان. هي انومان ڪان اڳ پرتيڪش].

[انومان] جنهن ڪان اڳ پرتيڪش يعني جنهن جو ڪو ڀاڱو، يا جو سمورو ڪنهن جاءِ اڳي يا ڪنهن ويلي پرتيڪش [ظاهر] ڏٺو هجي تنهن [پرتيڪش گيان] مان ڳالهه رهندڙ ڪنهن ڀاڱي کي پرڀان ڏسي، اڻ ڏٺل سموري شيءِ جي ڄاڻ ڪرڻ جو ٿالو انومان آهي. جيئن پٽ کي ڏسي پيءُ جو، جبل ۾ دونهين کي ڏسي اُلهيءَ جو، جڳت ۾ سک دک ڏسي اڳئين جنم جي ڄاڻ ٿيندي آهي. اهو انومان ٽن پرڪارن جو ٿيندو آهي، هڪڙو ”اڳ-انومان“ جنهن ڪري ڪارڻ کي ڏسي سمجهون جو، ورهه کي ڏسي ٻارن جي پيدا ٿيڻ جو، ودياٿين کي پڙهندو ڏسي ودّيا جو لڀڻ ٿيندو آهي. اهڙيءَ رتيءَ جتي جتي ڪارڻ [سبب] کي ڏسي ڪارج [نتيجي] جي ڄاڻ ٿيندي آهي، تنهن کي ”اڳ-انومان“ ڪوٺيندا آهن. ٻيو ”پوءِ-انومان“ يعني جتي ڪارج [نتيجي] کي ڏسي ڪارڻ [سبب] جو ڄاڻ ٿئي، جيئن نديءَ جي وهڪ جو چڙهه ڏسي مٿي وسڪل ورکا جو، پٽ کي ڏسي پيءُ جو، سنسار کي ڏسي سندس اصلي مادي ڪارڻ [پرڪرتيءَ] ۽ سندس ٺاهيندڙ ايشور جو ۽ چڱن لڳن ڪرمن جي ڪرڻ جو گيان سک دک کي ڏسي ٿيندو آهي. انهيءَ کي ”پوءِ-انومان“ چوندا آهن. ٽيون ”سمان-انومان“ جنهن ۾ هڪ ڳالهه ٻيءَ جيو ڪارڻ [سبب] يا ڪارج [نتيجو] نه هوندي، ڪنهن قسم جي ڀاڱي ۾ هڪ جهڙائي هجي. جهڙيءَ طرح ڪو به ٻئي هنڌ جي ٻيءَ جاءِ ڏانهن ڪو له وڃي سگهندو آهي اهڙيءَ طرح ڪنهن جو به هڪ جاءِ ڇڏي ٻيءَ جاءِ تي وڃڻ سواءِ هنڌ جي ڪرڻ ٿيو هوندو. انومان شبد جو معنيٰ اَرٿ آهي:-

* شبد ”جل“ ڪنهن جي معنيٰ آهي، پر ”جل“ اُن ۽ جسم جي وشڻ آهي. ڪنهن ڪري ”جل ڪٿي آهي“ انهيءَ مان جل پرتيڪش ٿيو ٿي. پر جنهن سمي سامهون آڻي ٿو، تنهن سمي جل پرتيڪش ٿئي ٿو.

وديا جي وسيلي پرڀو جهڙي ڪا به شيءِ سگهڻ آهن ۽ ڌرمن سڀني ورڻن ۽ وديا ۽ چڱي شڪتا هوندي آهي ته ڪوبه ناڪتي ڪري آڌرم سان ڏيل ڪرڻ وسيلي هلائي ته سگهندو، جن مان چار سڀ ٿيو ۽ ڪشتري آديءَ کي تمر ۽ هلائڻ وارا برهمڻ ۽ سنياسي آهن آئي برهمڻ ۽ سنياسين کي ورڻ لمر ۽ هلائڻ وارا ڪشتري آدي ٿيندا آهن. الهيءَ ڪري سڀني ورڻن جي استرين ۽ پرشن ۾ وديا ۽ ڌرم جو پرچار ضرور هئڻ گهرجي. هميشه جيڪي جيڪي پڙهڻ پاڙهڻ لائق سڀ ورڻ رهڻ اورڪنا هئڻ گهرجي. پرڪيا ڀڄن پرڪارن سان هئي آهي.

پهريون- جو اتهور جي ٽنگل ڪرڻ سڀاءَ ۽ ويد جي انوسار هجي سو سچ ۽ جو اڻجي اڻنچ هجي سو ڪوڙ.

ٻيو- جيڪي جيڪي سرشٽي لمر انوسار هجي سو سچ ۽ سرشٽي لمر جي ورڌ هجي سو سڀ ڪوڙ آهي، جهڙي ڪوئي چوي ته ماءُ پيءُ جي سنجوڳ ڪانسواءِ ٻار پيدا ٿيو، اهڙي ڳالهه سرشٽي لمر جي اڻنچ هئڻ ڪري سراسر ڪوڙ آهي.

ٽيون- ”آپت“ اي ڌارمڪ وديوان سچار ۽ ڇل ڪپٽ رهت پرش جي سنگت ۽ اپديش جي انوسار آهي سو سچ، جيڪي اڻنچي وپريت هجي سو نه مڃڻ جوڳو آهي.

چوٿون- پنهنجي آتما جي پوترتا ۽ وديا انوسار هجي. جهڙيءَ ريت کي سک پريه ۽ ڏک اپريه لڳندو آهي، تهڙي سڀني جي آتمائن ۾ سمجهڻ گهرجي. جيڪڏهن مان به ڪنهن کي ڏک ڏيندس ته اهو اپريه ٿيندو ۽ سک ڏيندس ته پريه ٿيندو.

پنجون- آٺ پرماڻ- (١) پرتيڪش (٢) انومان (٣) اپمان (٤) شبد (٥) ايتهيه (٦) ارٿاپتي (٧) سمڀو (٨) اڀاو.

انهن مان پرتيڪش آديءَ جي سمجهاڻيءَ لاءِ جيڪي سوتر هيٺ ڏجن ٿا سي سڀ نيايه شاستر جي پهرئين ۽ ٻئي آڌيايه جا سمجهو.

इन्द्रियार्थसन्निकर्षोत्पन्नं ज्ञानमव्यपदेश्यमव्यभिचारि व्यवसायात्मकं प्रत्यक्षम् ॥ न्याय० १। आह्निक १। सूत्र ४

ڪن، کل، اک، جڀ ۽ نڪ [اندرين جي وشيه]، شبد، سپرش، روپ، رس ۽ گنڌ سان سڌي سنبنڌ سان روڪ لوڪ جي لاڳاپو ٿئي، اندرين سان من جو ۽ من سان آتما جي لاڳاپي ڪري، جيڪو گيان پيدا ٿئي ٿو تنهن کي پرتيڪش پرماڻ ڪري چوندا آهن.

پر اهو گيان نه هجي جو ويپديش وارو ۽ ڳجهو تالي ۽ ٽالي وارو، شيءِ جي لاڳاپي مان پيدا ٿيو هجي. جهڙي ڪنهن ڪنهن کي چيو ته ”جل کڻي آ.“ هن کڻي آڻي اڳيان رکي چيو ”هي جل آهي.“ هتي ٻن اکرن [ج ۽ ل] جي جوڙ ”جل“ ٽالي کي، نه ڏسڻ وارو ۽ نه آڻڻ

* پرميشور جا ڪجهه سرو شڪتمان، نراڪار، سرو وياپڪ، جهڙا گڻ رهندا آهن.
پرميشور جا ڪرم- جڳت رچڻ، پالڻ ۽ ناس ڪرڻ، چڱن مندن ڪمن جو ڦل ڏيڻ آدي.
پرميشور جو سڀاءُ- آنند، پوترتا، نياءُ، ديا آدي.
† ”نيايه شاستر“ آرين جي ڇهن گرنٿن (درشنن) جي ڇهن مکيه شاسترن مان هڪ آهي.

ڇاپيندڙ گوتم رشي. تارا چند

رهجن. (١) جو ته جو ڌرم انوسار آچرڻ نٿو ڪري سو ويدن ۾ ڪهڙن حڪمن ڌرم کي هٿ مان ڇڏيندو، تنهن پرايسچت نٿو ڪري سگهي ؛ جو ودِيا پڙهي ڌرم انوسار علم ڇلي ڪندو آهي سو ئي پورو سک پرايت ڪري ٿو.

योऽवमन्येत ते मूले हेतुशास्त्राश्रयाद् द्विजः । स साधुभिर्बहिष्कार्यो नास्तिको वेदनिन्दकः [मनु० २।११ ॥

جو ويدن ۽ سڀ رشين جي ويد انڪول ڪتابن جو اپمان ڪندو آهي، تنهن ويد جي نندا ڪرڻ واري ناستڪ کي ذات ۽ ديش کان ٻاهر ڪڍڻ گهرجي. ڇاڪاڻ جو،

वेदः स्मृतिः सदाचारः स्वस्य च प्रियमात्मनः । एतच्चतुर्विधं प्राहुः साक्षाद्धर्मस्य लक्षणम् ॥ [मनु० २।१२]

(١) ويد (٢) سمرتيون، سڀ رشين جا ٺاهيل منوسمرتي آدي شاستر جي ويد انڪول آهن، (٣) سڀ پرشن جي علم چلت جا سنان اوستا ويدن دوارا پرمسٿور جي ڏيکاريل ڪرم انوسار آهي. (٤) جنهن ۾ پنهنجي آتما کي پيارو لڳي اوستا جهڙي آتما چاهي ٿي جيئن سچ ڳالهائڻ آهي چار ڌرم جا لڪشڻ [نشانيون] آهن، اوستا انهن سان ڌرم ۽ اڌرم جي پرک ٿيندي آهي. جو پکشپات رهت، نياءُ، سچ جي گرهڻ ۽ ڪوڙ جي بلڪل تياڳ ڪرڻ وارو آچار آهي، تنهن جو نالو ڌرم ۽ انجي اُتي جو پکشپات سهت انياءَ واري چال چلڻ، سچ جي تياڳ ۽ ڪوڙ جي گرهڻ ڪرڻ وارو ڪرم آهي تنهنکي اڌرم چوندا آهن.

अर्थकामेष्वसक्तानां धर्मज्ञानं विधीयते । धर्मं जिज्ञासमानानां प्रमाणं परमं श्रुतिः ॥ मनु० २।१३ ॥

جي پرش (ارٿ) سون آدي رتن ۽ (ڪام) استرين جي سنگ آديءَ جي موهه ۾ ڦاٿل نه آهن تن کي ئي ڌرم جي ڄاڻ پرايت ٿيندي آهي. جنکي ڌرم جي ڄاڻ پرايت ٿيندي آهي جنکي ڌرم جي ڄاڻڻ جي اڇا هجي سي ويدن دوارا ڌرم جي نشچو ڪن، ڇو ته ڌرم اڌرم جي ڄاڻ سواءِ ويدن جي ٺيڪ ٺيڪ نه ٿي سگهندي آهي. اهڙيءَ رهت ودِيا گرو پنهنجي شش کي اپديش ڪري ۽ خاص ڪري راجائن کي گهرجي ته ٻين کشترين، ويش ۽ اتم وِچارن وارن شودرن کي به ودِيا جو اڀياس ضرور ڪرائين، جو ته جي برهمڻ آهن اهي ئي ڪيوَل ودِيا جي پرچار ڪن ۽ کشتري آدي نه ڪن ته ودِيا، ڌرم، راڄ ۽ ڌن جو واڌارو ڪڏهن به ٿي سگهندو. ڇاڪاڻ جو برهمڻ ڪيوَل پڙهڻ پاڙهڻ دوارا کشتري آديءَ کان آجيوڪا پرايت ڪري جيوت ڪاٽي سگهن ٿا. جيڪڏهن جي آڌين هئڻ ۽ وري کشتري آديءَ جا آگيا ڏيندڙ ۽ هٿ ڪري مان نه وري جاچ ڪندڙ ۽ ڏنڊ ڏيندڙ جي نه هٿ ڪري برهمڻ آدي سڀ ورڻ پاکنڊ ۾ ڦاسي رهندا آهن ۽ جڏهن کشتري آدي ودوان هوندا آهن ته برهمڻ به گهڻو وڌيڪ ودِيا پڙهندا ۽ ڌرم جي مارگ تي هلندا آهن ۽ انهن کشتري آدي ودوانن جي سامهون پاکنڊ ۽ ڪوڙو وهنوار به ڪري ڪو نه سگهندا. جيڪڏهن کشتري آدي اڻ پڙهيل هوندا آهن ته جيئن [براهمڻن کي] جهڙو دل ۾ ايندو آهي تيئن ئي ڪندا ۽ ڪرائيندا آهن. تنهنڪري جيڪڏهن برهمڻ به پنهنجو ڀلو گهرن ته ڏاڍو يتن ڪري کشتري آدي متن کي ويد آدي سڀ شاسترن جي ودِيا سيکارين. ڇو ته کشتري آدي ئي ودِيا، ڌرم، راڄ ۽ لڪشمي کي وڌائڻ وارا آهن، اهي ڪڏهن ڀک تي ٻيءَ ڪو نه گذاريندا آهن، تنهنڪري آهي.

प्रमदितव्यम्। स्वाध्यायप्रवचनाभ्यां न प्रमदितव्यम्। देवपितृकार्याभ्यां न प्रमदितव्यम्। मातृदेवो भव। पितृदेवो भव। आचार्यदेवो भव। अतिथिदेवो भव। यान्यनवद्यानि कर्माणि तानि सेवितव्यानि नो इतराणि। यान्यस्माकँ सुचरितानि तानि त्वयोपास्यानि नो इतराणि। ये के चास्मच्छ्रेयांसो ब्राह्मणास्तेषां त्वयासनेन प्रश्वसितव्यम्। श्रद्धया देयम् अश्रद्धया देयम्। श्रिया देयम्। ह्रिया देयम्। भिया देयम्। संविदा देयम्। अथ यदि ते कर्मविचिकित्सा वा वृत्तविचिकित्सा वा स्यात्। ये तत्र ब्राह्मणाः सम्मर्शिनो युक्ता आयुक्ता अलूक्षा धर्मकामाः स्युर्यथा ते तत्र वर्तेरन्। तथा तत्र वर्तेथाः। एष आदेश एष उपदेश एषा वेदोपनिषत्। एतदनुशासनम्। एवमुपासितव्यम्। एवमु चैतदुपास्यम्॥ तैत्तिरीय० प्रपा० ७। अनु० ११। क० १। २। ३। ४॥

اَرٿ:- آچاريه پنهنجي شش (چيلن يا شاگردن) کي هن ريت اُپديش ڪري ته توهين سدا سچ ڳالهايو، هلت چلت ڌرم اَنوسار رکو، آلس ڇڏي پڙهو ۽ پاڙهيو، پورڻ برهمچريه سان سڀئي وديائون سکي گرهست ٿيو، گروءَ کي سندس مَن گهري ڀيٽا ڏيئي وواهه ڪري سنتان پيدا ڪيو، سچ جي ڪري سچائيءَ کي ڪڏهن نه ڇڏيو، بي پرواهي ڪري ڌرم جو تياڳ نه ڪريو، آلس ۾ ڦاسي تندرستي ۽ چترائيءَ کي نه وڃايو، اُتم شڪتيءَ جي وڌائڻ ۾ ڍلائي نه ڪريو، پڙهڻ ۽ پاڙهڻ کي نه ڇڏيو، ديوتائن ۽ ماتا پتا وغيره جي سيوا ۾ آلس نه ڪريو، جهڙي ريت ديوتائن جو سنمان ڪيو ويندو آهي تهڙي ريت ماتا پتا، گرو ۽ اَتٿين جي سيوا سدا ڪندا رهو. جي ڪم اَنندت ڌرم جا ڪم آهن جهڙوڪ سچ ڳالهائڻ وغيره تن کي ڪندا ڪريو ۽ اهڙا اُلٽ ڪم ڪوڙ ڳالهائڻ وغيره ڪڏهن نه ڪريو. جي اَساڻا اُتم ڌرم جا ڪم آهن سي ڪريو ۽ جي پاپ جهڙا ڪچا ڪم هجن تن کي ڪڏهن نه ڪريو. اسان ۾ جي اُتم وديوان ۽ ڌرماتما برهمڻ آهن تن وٽ ويهو ۽ اُنهن تي ئي وشواس رکو. شردا سان ڏيڻ، بنا شردا ڏيڻ، شوڀا لاءِ ڏيڻ، لڄ وچان ڏيڻ، ڀؤ کان ڏيڻ ۽ پرتگيا ڪري سان ڏيڻ کپي جي. جڏهن به توکي ڪڏهن ڪرم يا آچار ۽ ورتاءُ يا پوڄا يا گيان جي سمبنڌ ۾ ڪو شڪ پيدا ٿئي ته جي سڀني کي هڪ درشٽيءَ سان ڏسڻ وارا، پکشپات رهت يوڳي يا اَيوڳي نرم سڀاءَ وارا، ڌرم جا چاهڪ ۽ ڌرماتما منش هجن، سي جهڙي ڌرم جي رستي تي هلن تهڙيءَ طرح تون به هلندو ڪر. اِهوئي رستو، اِهائي آگيا، اِهوئي اُپديش، اِهوئي ويدن جو نچوڙ، اِهائي شڪشا آهي، اهڙيءَ ريت ورتاءُ ۽ پنهنجي چال چلت کي سڌارڻ کپي جي.

अकामस्य क्रिया काचिद् दृश्यते नेह कर्हिचित्। यद्यद्धि कुरुते किञ्चित् तत्तत्कामस्य चेष्टितम्॥ [मनु: २।४]

اَرٿ:- منش کي اِها ڳالهه ڄاڻڻ گهرجي ته جيڪڏهن ڪنهن پرش ۾ ڪامنا نه هجي ته اکيون اُگهاڙڻ ۽ ٻوٽڻ به نه ٿي سگهي، اُن مان ثابت ٿيو ته اُن جو ٿيڻ اَسنڀو آهي. هن سنسار ۾ ڏسو ته منش جيڪي ڪندو آهي سو سڀ اِڇا جي ڪري ڪندو آهي.

आचारः परमो धर्मः श्रुत्युक्तः स्मार्त एव च। तस्मादस्मिन्सदा युक्तो नित्यं स्यादात्मवान् द्विजः॥ १॥
आचाराद्विच्युतो विप्रो न वेदफलमश्नुते। आचारेण तु संयुक्तः सम्पूर्णफलभाग्भवेत्॥ २॥ मनु: १।१०८।१०९॥

جو ڪجهه پڙهڻ، پڙهائڻ، ٻڌڻ جو ڦل اُهوئي آهي ته جو ڌرم ويدن ۽ ويدن انوڪول سمرتين ۾ ڏسيل ڪيو ويو آهي تنهن تي هلجي. تنهنڪري ڌرم اُنوسار ڪرم سدائين ڪندا

اُرٿ:- جو سدا نمرتا ۽ سُشيل آهي، ودوان ۽ وڏن جي سيوا ڪندو آهي، اُن جي
آيو، وديا، جس ۽ بل اِهي چار سدائين وڌندا آهن ۽ جي اِهي نٿا ڪن تنهن آيو آدي چار
پدارٿ نٿا وڌن.

अहिंसयैव भूतानां कार्यं श्रेयोऽनुशासनम् । वाक् चैव मधुरा श्लक्ष्णा प्रयोज्या धर्ममिच्छता ॥ १ ॥
यस्य वाङ्मनसे शुद्धे सम्यग्गुप्ते च सर्वदा । स वै सर्वमवाप्नोति वेदान्तोपगतं फलम् ॥ २ ॥ [मनु० २ । १५९।१६०]

اُرٿ:- ودوان ۽ ودياٿين کي گهرجي ته ويروڌ کي ڇڏي سڀني منشن کي ڪلياڻ
جي مارگ جو اُپديش ڪن ۽ اُپديشڪ سدائين مٺي سهڻي واري واڻي چون. جي ڌرم جو
واڌارو ڪرڻ چاهين سي سدا سچائيءَ ۾ لڳي رهن ۽ سچائيءَ جو اُپديش ڪن. (۱) جنهن منش
جي واڻي ۽ من شڌ ۽ سدا پنهنجي وس ۾ رهندا آهن سوئي ساري ويدانت اُرٿات ويدن
جي سڌانت روپي ڦل کي پراپت ڪندو آهي. (۲)

सम्मानाद् ब्राह्मणो नित्यमुद्विजेत विषादिव अमृतस्येव चाकाङ्क्षेदवमानस्य सर्वदा ॥ मनु० २ । १६२

اُرٿ:- سوئي براهمڻ سڀني ويدن ۽ پرميشور کي ڄاڻندڙ آهي جو مانَ کان سدا وهه وانگر
ڊڄندو آهي ۽ اپمان جي اِڇا امرت وانگر ڪندو رهندو آهي.

अनेन क्रमयोगेन संस्कृतात्मा द्विजः शनैः । गुरौ वसन् संचिनुयाद् ब्रह्माधिगमिकं तपः ॥ मनु०[२ । १६४]

اُرٿ:- اِهڙيءَ ريت جنهن جي "اُپنيَنُ" برهمچاري ڪيو ۽ برهمچاري ڪيا ڌيري
ڌيري ويدن جي اُرٿ سمجهڻ واري اُم تپ کي وڌائيندا رهن.

योऽनधीत्य द्विजो वेदमन्यत्र कुरुते श्रमम् । स जीवन्नेव शूद्रत्वमाशु गच्छति सान्वयः ॥ [मनु० २ । १६८]

جيڪو ويد کي نه پڙهي ٻيا ڪم ڪندو رهندو آهي، سو پنهنجي پٽن پوٽن سوڌو سگهو
ئي شودر پڻي کي پراپت ٿو ڪري.

वर्जयेन्मधु मांसं च गन्धं माल्यं रसान् स्त्रियः । शुक्तानि यानि सर्वाणि प्राणिनां चैव हिंसनम् ॥ १ ॥
अभ्यङ्गमञ्जनं चाक्ष्णोरुपानच्छत्रधारणम् । कामं क्रोधं च लोभं च नर्तनं गीतवादनम् ॥ २ ॥
द्यूतं च जनवादं च परिवादं तथाऽनृतम् । स्त्रीणां च प्रेक्षणालम्भमुपघातं परस्य च ॥ ३ ॥
एकः शयीत सर्वत्र न रेतः स्कन्दयेत् क्वचित् । कामाद्धि स्कन्दयन्रेतो हिनस्ति व्रतमात्मनः ॥ ४ ॥
मनु० [२ । १७७-१८०]

اُرٿ:- برهمچاري ڀوڳ ۽ ڀوڳيون مڌ، ماس، سُڳنڌ، مالهه، سواد، اِستري ۽
پرش جي سنگ، ڪرڪار جي کٽائي، پراڻين جي هنسا (۱) اَنگن کي مهٽڻ بنا ڪارڻ
اُپسٿ اِندريءَ کي ڇُهڻ - اکين ۾ سرمو وجهڻ جتي پائڻ ڇٽي کڻڻ، ڪام، ڪروڌ، لوڀ،
موهه، ڀَو، شوڪ، اِرکا، ويڙهه، نچڻ، ڳائڻ، وڄائڻ (۲) جوا کيڏڻ اُهاڻين هي هن جي ڳالهيون
ڪرڻ، نندا، ڪُوڙ ڳالهائڻ اِسترين کي ڏسڻ ۽ اُنهن سان گڏ رهڻ، ٻين کي هاڃي پهچائڻ وغيره
ڪڌن ڪمن کي ڇڏي ڏين. (۳) هر هنڌ اڪيلو سمهن، ويريه کي ڪڏهن نه ڪيرائين جو اِها
سان وئي ڪيرائيندو آهي، تنهن سمجهو ته پنهنجي برهمچريه ورت کي ٻوڙيو.

वेदमनूच्याचार्योऽन्तेवासिनमनुशास्ति सत्यं वद । धर्मं चर स्वाध्यायान्मा प्रमदः । आचार्याय प्रियं धनमाहृत्य
प्रजातन्तुं मा व्यवच्छेत्सीः । सत्यान्न प्रमदितव्यम् । धर्मान्न प्रमदितव्यम् । कुशलान्न प्रमदितव्यम् । भूत्यै न

कामात्मता न प्रशस्ता न चैवेहास्त्यकामता । काम्यो हि वेदाधिगमः कर्मयोगश्च वैदिकः ॥

ارٿ:- ڏاڍي گهڻي اڇا ۽ اڇا رهت هئڻ ڪنهن جي لاءِ به چڱو نه آهي. [मनु० अ० २ । २]
ڇو ته جيڪڏهن اڇا نه ڪئي وڃي ته ويدن جو گيان ۽ ويدن ۾ ٻڌايل ڀلا ڪرم وغيره ڪنهن
کان به نه ٿي سگهن. انهيءَ ڪري :-

स्वाध्यायेन व्रतैर्होमैस्त्रैविद्येनेज्यया सुतैः । महायज्ञैश्च यज्ञैश्च ब्राह्मीयं क्रियते तनुः ॥ [मनु० अ० २ । २८]

ارٿ:- (سواڌيا) سڀني ودياڻن جو پڙهڻ پاڙهڻ. ٢. (ورت) برهمچريه، سچ ڳالهائڻ وغيره
نيم پالڻ. ٣. (هوم) اگني هوتر وغيره هوم، ستيه جو گرهڻ ۽ استيه جو تياڳ ۽ سچين وديائن
جو داڻ ڏيڻ. ٤. (ترئي وديا) ويدن ۾ ورنن ڪيل ٽن وديائن سان ڪرم، اپاسنا ۽ گيان کي
پراپت ڪرڻ. ٥. (اڇيا) پکشيشٽي (پورنماسي) اماس وغيره هوم ڪرڻ. ٦. (سُتئي) سنتان
اتپن ڪرڻ. ٧. (مهايگيه) برهم، ديو، پتري، ويشوديو ۽ اتٿين جي سيوا جا پنج مهايگيه.
٨. (يگيه) اگني شٽوم وغيره ۽ ڪاريگريءَ جي وديائن وغيره يگين جي ڪرڻ سان هي
شرير براهمڻي يعني ويد ۽ پرميشور جي ڀڳتيءَ جي آڌار وارو برهمڻ شرير بڻايو ويندو آهي.
انهن ساڌنن کانسواءِ برهمڻ جو شرير نه ٺهي سگهندو آهي.

इन्द्रियाणां विचरतां विषयेष्वपहारिषु । संयमे यत्नमातिष्ठेद्विद्वान्यन्तेव वाजिनाम् ॥ [मनु० २ । ८८]

وشين ۾ اٽڪايل اندرين جي من ۽ آتما کي ميدان ڪين ڏانهن ڇڪڻ واريون آهن انهن کي
روڪڻ ۾ هر پرڪار اهڙو يتن ڪجي جيئن سارٿي گهوڙي کي وس ۾ رکڻ لاءِ ڪندو
آهي. ڇو ته :-

इन्द्रियाणां प्रसङ्गेन दोषमृच्छत्यसंशयम् । सन्नियम्य तु तान्येव ततः सिद्धिं नियच्छति ॥ [मनु० २ । ९३]

ارٿ:- جيو آتما اندرين جي وس ۾ اچي سچ پچ وڏن وڏن ڏوشن ۾ ڦاسندو آهي ۽
جڏهن اندرين کي پنهنجي وس ۾ ڪندو آهي تڏهن ئي سڌيءَ کي پراپت ڪندو آهي.

वेदास्त्यागश्च यज्ञाश्च नियमाश्च तपांसि च । न विप्रदुष्टभावस्य सिद्धिं गच्छन्ति कर्हिचित् ॥ [मनु० २ । ९७]

جو دشٽاچاري ۽ اندرين جي وس ۾ ٻڌل پرش آهي تنهنجو ويد پڙهڻ، تياڳ، يگيه، نيم ۽
ڀڳتي ۽ تپ ڀلا چڱا ڪم ڪڏهن به سڌيءَ کي پراپت نه ڪندا.

वेदोपकरणे चैव स्वाध्याये चैव नैत्यिके । नानुरोधोऽस्त्यनध्याये होममन्त्रेषु चैव हि ॥ १ ॥
नैत्यिके नास्त्यनध्यायो ब्रह्मसत्रं हि तत्स्मृतम् । ब्रह्माहुतिहुतं पुण्यमनध्यायवषट्कृतम् ॥ २ ॥ [मनु० २ । १०५ । १०६]

ويدن جي پڙهڻ پاڙهڻ، سنڌيا، اپاسنا وغيره پنج مهايگيه ڪرڻ، هوم منترن جي ياد
ڪرڻ ۾ موڪل ڪرڻ نه گهرجي، ڇو ته انڌيا ۾ پڙهڻ ڪانه ٿيندي آهي. جيئن ته ساهه ڪڻڻ
برابر ڪيو ويندو آهي، بند نه ڪري سگهبو آهي، تيئن ئي نت ڪرم به ڏهاڙي ڪرڻ گهرجن، ڪڏهن
به ڇڏڻ نه گهرجن. ڇو ته انڌيءَ جي سمي ۾ به اگني هوتر آدي اتم ڪرم ڪرڻ سان جو ڦل
ڏيندا آهن، جيئن ڪوڙ ڳالهائڻ ۾ سدا پاپ ۽ سچ ڳالهائڻ ۾ سدا پُن ٿيندو آهي، تيئن ئي برو
ڪم ڪرڻ ۾ سدائين "انڌيا" ۽ چڱي ڪم ڪرڻ ۾ سدائين "اڌيا" ٿي ٿئي ٿي.

अभिवादनशीलस्य नित्यं वृद्धोपसेविनः । चत्वारि तस्य वर्धन्ते आयुर्विद्या यशो बलम् ॥ [मनु० २ । १२१]

ڪم نه ڪرڻ وارن جهڙو ۽ ڪرڻ جهڙو ڪم نه ڪرڻ وارو پاپي آهي. هي ٻئي ڪم ڪرڻ آهي ته ڪرڻ جي ڪري ديوتائن کي وس ۾ رکجي.

ऋतं च स्वाध्यायप्रवचने च । सत्यं च स्वाध्यायप्रवचने च । तपश्च स्वाध्यायप्रवचने च ।
दमश्च स्वाध्यायप्रवचने च । शमश्च स्वाध्यायप्रवचने च । अग्नयश्च स्वाध्यायप्रवचने च ।
अग्निहोत्रं च स्वाध्यायप्रवचने च । अतिथयश्च स्वाध्यायप्रवचने च । मानुषं च स्वाध्यायप्रवचने च ।
प्रजा च स्वाध्यायप्रवचने च । प्रजनश्च स्वाध्यायप्रवचने च । प्रजातिश्च स्वाध्यायप्रवचने च ॥

هي تئترئه اپنشد [پرپاٺڪ ٧، انواڪ ٩] جو وچن آهي. پڙهڻ پاڙهڻ جا نيم هي آهن — ١. (ऋत०) يٿارٿ چال چلن رکي پڙهجي ۽ پاڙهجي. ٢. (सत्यं) سچي چال چلن رکي سچن ورتاءُ ڳالهين کي پڙهجي ۽ پاڙهجي. ٣. (तप:) تپسوي ٿيجي ڌرم جا ڪم ڪندي ويد آدي شاسترن کي پڙهجي ۽ پاڙهجي. ٤. (दम:०) ٻاهرين اندرين کي برن ڪمن کان روڪي پڙهندو ۽ پاڙهيندو رهجي. ٥. (शम:) من جي ورتين کي هر قسم جي برائين کان هٽائي پڙهندو ۽ پاڙهيندو رهجي. ٦. (अग्नय:) اگني وديا ڄاڻي ۽ ٻين وديائن کي ڄاڻي پڙهيو ۽ پاڙهيو وڃي. ٧. (अग्निहोत्र०) اگني هوتر ڪندي پڙهجي ۽ پاڙهجي. (अतिथय:०) ٨. مهمانن جي سيوا ڪندي پڙهجي ۽ پاڙهجي. ٩. (मानुषं) منش سنبندي ورتاءُ ڪندي پڙهجي ۽ پاڙهجي. ١٠. (प्रजा०) سنتان ۽ راڄ جو پالن ڪندي پڙهجي ۽ پاڙهجي. ١١. (प्रजन०) ويري جي رکيا ۽ واڌارو ڪندي پڙهجي ۽ پاڙهجي. ١٢. (प्रजाति:०) پوٽن ۽ شاگردن جو پالن ڪندي پڙهجي ۽ پاڙهجي.

यमान् सेवेत सततं न नियमान् केवलान् बुधः । यमान्पतत्यकुर्वाणो नियमान् केवलान् भजन् ॥
"يمن ۽ نيمن جا ڪم" मनु० [अ० ४ । २०४]

तत्राहिंसासत्यास्तेयब्रह्मचर्यापरिग्रहा यमाः ॥ योग० [साधनपादे सूत्र ३० ॥]

١. (اهنسا) ويرو ورود کي ڇڏي ڏيڻ. ٢. (ستيه) سچ ڳالهائڻ ۽ سچ تي هلڻ. ٣. (استيه) من وچن ۽ ڪرم سان چوري جو تياڳ ڪرڻ. ٤. (برهمچريه) ڪامر اندرين کي وس ۾ رکڻ. ٥. (اپرگره) ڪٽل لالچ ۽ ابهمان جو تياڳ. اهي پنج يم آهن جي سدائين سيوڻ کپن.

शौचसन्तोषतपःस्वाध्यायेश्वरप्रणिधानानि नियमाः ॥ योग० [साधनपादे सू० ३२]

پنج نيم — ١. (شوچ) سنان آدي ڪرڻ سان پاڪ ٿيڻ. ٢. (سنتوش) ڌرم تي ٻڌي رهي ڪرڻ، ڪاهل ٿي نه ويهڻ ۽ سنتوش نه آهي پر جيترو ٿي سگهي پرشارٿ ڪندو رهجي، هاڃي لاڀ ۾ سک ڏک نه ڪرڻ. ٣. (تپ) ڪشٽ سهندي به ڌرم جي ڪمن جو پالنا ڪرڻ. ٤. (سواڌياءِ) ڌرمي پستڪ پڙهڻ ۽ پاڙهڻ. ٥. (ايشور پرڻيڌان) پرميشور جي ڀڳتي ۽ ديوارن ڀيٽجي آتما کي سمجهي آتم ارپڻ ڪرڻ. هي پنج نيم سڏبا آهن. يمن کان سواءِ رڳو نيمن ۾ نه هلجي پر انهي کي ڪرم آڻيندو رهجي، جو يمن کي ڇڏي رڳو نيم پاليندو آهي سو اڳتي نه وڌندو پر اڌوگت يعني سنسار جي چڪر ۾ ڪريو رهندو.

اوسٿا ۾ وديا ۽ ڪيا ڪم ڪرڻ لاءِ ٿيسوي ٿيون ٿا ۽ انهيءَ ريت اُپديش ڪن جن اُهي
ٻار ٻالڪ ڪان ئي اُهي آڪيڻ برهمچريه رکي ۽ ڪين اُتر برهمچريه جو ڌارڻ ڪري پورو ڄمي
ٻڪن سڄن ورهين تائين آڻوءَ کي وڌائين. [۽ اِين مائٽن کي به سمجهائين] ته توهان پنهنجيءَ
ريت واڌارو ڪريو. جو اُن جي عمل ۾ برهمچريه کي ٻاقي ٻيڪ ٿا ڪن سي هر دُرڪار
جي ڀلارن ڪان جتي ڌرم، اُرٿ، ڪام ۽ موڪش کي پراپت ڪندا آهن.

चत्वारोऽवस्थाः शरीरस्य वृद्धिर्यौवनं सम्पूर्णता किञ्चित्परिहाणिश्चेति । आषोडशाद्वृद्धिः । आपञ्चविंशतेर्यौवनम् । आचत्वारिंशतः सम्पूर्णता । ततः किञ्चित्परिहाणिश्चेति ॥ पञ्चविंशे ततो वर्षे पुमान् नारी तु षोडशे । समत्वागतवीर्यौ तौ जानीयात्कुशलो भिषक् ॥ ३ ॥

هي سشرت جي سوتر اسٿان ۳۵ ادهياءِ جو وچن آهي. هن شرير جون چار اوسٿائون
ٿينديون آهن. هڪڙي "ورڌي" جنهن ۾ سورهين ورهين کان وٺي پنجويهن ورهين
تائين سڀ ڌاتو وڌنديون رهنديون آهن.

ٻي جواني. جا پنجويهين سال کان وٺي اُٺٽيهين ۽ چوٽيهين جي منڍ ۾ جوانيءَ جو آرنڀ ٿيندو
آهي، اُتي سمپورنتا. جنهن ۾ پنجويهين ورهين کانپوءِ چاليهين ورهين تائين سڀئي ڌاتو پشٽ
ٿين ٿيون. چوٿين "ڪنچت پريهاڻي" جڏهن شرير جون سڀ ڌاتو اڳ ۽ اڳ الڳن
[الڳن جا نيڊا انگ] سميت پشٽ ٿي سمپورنتا پراپت ڪنديون آهن تڏهن اُن کانپوءِ
جي ڌاتو وڌنديون آهن جي شرير ۾ لڳ رهنديون آهن، پر سيڄي ۽ بکهر وغيره جي رستي
ٻاهر نڪرنديون رهنديون آهن. اهو چاليهين ورهيه وواهه ڪرڻ جو اُتم سمو آهي. اُسڪان
۾ وڌيڪ اُڻيتاليهن ورهين ۾ وواهه ڪرڻ اُتم ۾ اُتم آهي.

پرشن- ڇا هي برهمچريه جو نيم استري ۽ پرش ٻنهي لاءِ هڪ جهڙو هلڻ کپي؟

اُتر- نه، جيڪڏهن پنجويهن سالن تائين پرش برهمچريه رکي ته سورهن سالن تائين ڪنيا،
جيڪڏهن پرش ٽيهن سالن تائين برهمچاري رهي ته استري سترهن سالن تائين، جيڪڏهن
پرش ڇٽيهن ورهين تائين ته استري اُرڙهن سالن تائين. جيڪڏهن پرش چاليهن ورهين تائين
برهمچريه ڪري ته استري ويهه ورهيه. جيڪڏهن پرش چوٽيتاليهن ورهين تائين برهمچريه
ڪري ته استري ٻاويهه ورهيه. جيڪڏهن پرش اڻتاليهه سال برهمچريه ڪري ته استري
چوويهه ورهين تائين برهمچريه رکي. يعني اُڻيتاليهن ورهين کان مٿي پرش ۽ چوويهن کان
مٿي استريءَ کي برهمچريه نه رکڻ کپي. پر هي نيم وواهه ڪرڻ وارن پرشن ۽ استرين جو
آهي ۽ جيڪي پرڻجڻ نه ٿا چاهين ۽ مرڻ تائين برهمچاري رهي سگهن ته ڀلي رهن. پر هي

* آيورويد ڪي سڄالت اُوسٿا جو ٿي، ماس، وغيره هڏيون وغيره سڀ ڌاتو آهن؛ جن جي
ٻناوٽ سورهن ورهين ۾ پوري ٿيندي آهي. ٽنهي ڪان پوءِ اُهي وڌڻ آرنڀ ڪنديون آهن
جي پنجويهن سالن تائين وڌنديون رهنديون آهن. انهيءَ وچ ۾ نوجوان ماڻهن رهن، ته
وڌڻ ۾ اٽڪاءُ پيدا ٿيندو. تنهڪري پنجويهن سالن کان اڳ وواهه نه ڪجي. پنجويهن کان
چاليهن سالن تائين ڌاتو پشٽ ٿي شرير جا اُنگ پڪندا رهندا آهن.

वसूनां मध्ये यज्ञो विलोप्सीयेत्युद्धैव तत एत्यगदो ह भवति ॥ २ ॥ अथ यानि चतुश्चत्वारिंशद्वर्षाणि तन्माध्यन्दिनं सवनं चतुश्चत्वारिंशदक्षरा त्रिष्टुप् त्रैष्टुभं माध्यन्दिनं सवनं तदस्य रुद्रा अन्वायत्ताः प्राणा वाव रुद्रा एते हीदं सर्वं रोदयन्ति ॥ ३ ॥ तं चेदेतस्मिन्वयसि किंचिदुपतपेत्स ब्रूयात्प्राणा रुद्रा इदं मे माध्यन्दिनं सवनं तृतीयसवनमनुसन्तनुतेति माहं प्राणानां रुद्राणां मध्ये यज्ञो विलोप्सीयेत्युद्धैव तत एत्यगदो ह भवति ॥ ४ ॥ अथ यान्यष्टाचत्वारिंशद्वर्षाणि तत्तृतीयसवनमष्टाचत्वारिंशदक्षरा जगती जागतं तृतीयसवनं तदस्यादित्या अन्वायत्ताः प्राणा वावादित्या एते हीदं सर्वमाददते ॥ ५ ॥ तं चेदेतस्मिन्वयसि किंचिदुपतपेत्स ब्रूयात्प्राणा आदित्या इदं मे तृतीयसवनमायुरनुसंतनुतेति माहं प्राणानामादित्यानां मध्ये यज्ञो विलोप्सीयेत्युद्धैव तत एत्यगदो हैव भवति ॥ ६ ॥

هي ڇانديوگيه اُپنشد [پرپاٺڪ ٣ کنڊ ١٦] جو وچن آهي. برهمچريه ٽن پرڪارن جو ٿيندو آهي، ڪنشٽ، مڌيم ۽ اُتم. انهن مان ڪنشٽ جو پرش، اَن جهڙي رس مان ٺهيل ديهه ۽ پوري يعني [ديهه ۾ رهي ٿو] ۽ "شمن" [آرام ڪرڻ واري جو آتما] يعني ڏاڍن سڀني گڻن سان ڀريو ۽ سهڻن ڪرمن ڪرڻ وارو آهي، تنهن [پرش] لاءِ ضروري آهي ته ٢٤ ورهين تائين جتيندريه يعني برهمچاري رهي ويد آدي ودّيا ۽ چڱي شڪشا پرائي ۽ وواهه ڪري ته به وشين ۾ ڦاٿل ڪونه ٿئي. انهن ڪرڻ سان سندس پراڻ ٻلوان ٿي ٿا پوءِ چڱن گڻن جو واس ڪرائيندا. جي پهرين عمر ۾ ودّيا پرائڻ لاءِ انهي کي تپ ۾ لڳائي ۽ آچاريه انهي تي اُپديش ڪري ۽ برهمچاري دل ۾ نسچو رکي ته جيڪڏهن مان پهرين عمر ۾ ٺيڪ ٺيڪ برهمچريه رکندس ته منهنجو شرير ۽ آتما آروڳ ۽ ٻلوان ٿي منهنجا پراڻ ٿي ۾ چڱن گڻن جو گهر ٿيندا. اي منشو! توهان سکن کي اِهڙيءَ ريت وڌايو جو مان برهمچريه کي نه ٽوڙيان ۽ ٢٤ سالن کان پوءِ گرهستا آشرم ۾ گهڙندس ـ ان ڪري آهي ته ماڻهو روڳن کان بچيل رهندس ۽ منهنجي آيو ٧٠ يا ٨٠ سالن جي ٿيندي.

وچين درجي جو برهمچريه هي آهي ته جو منش ٤٤ ورهين تائين برهمچاري رهي ويدن جي شڪشا پرائيندو آهي، ان جا پراڻ، اندريون، انتهڪرڻ [اندر] ۽ آتما سڀ شڪتوارن ٿي سڀني دشٽن کي روڪڻ ۽ سريشٽن جي پالنا ڪرڻ وارا ٿيندا آهن. [انهن ڪري] برهمچارين جو هي ٻيو آچاريه ۽ ... جي ورت ٺهرجي ته] جيڪڏهن مان هن پهرين عمر ۾ جنهن توهان جو ذڪر ڪيو آهي (اُپما) ڪندس ته منهنجو هي وچين درجي جو ودّيا [دشٽن کي روڪڻ وارو] پراڻن وارو برهمچريه پورو ٿيندو. اي برهمچاري لوڪو! توهان هن برهمچريه کي وڌايو، جئين مان هن برهمچريه کي ناس نه ڪري يگيه سروپ [هو پرڪار چڱن گڻن وارو] ٿيندي هن آچاريه ڪل مان ... ٿو ۽ روڳن کان آجو ٿيان ٿو، [هو اي لوڪو] جئين هي برهمچاري شُڀ ڪرم ڪري ٿو تئين توهان به ڪندا ڪريو.

اُتم ٤٨ ورهين جو ٽين درجي جو برهمچريه ٿيندو آهي. جئين ٤٨ اکرن جو جگتي ڇند ٿيندو آهي تئين جو منش ٤٨ ورهين تائين پورو پورو برهمچريه رکندو آهي، انجا پراڻ سندس وس ۾ ٿي سڀني ودّيائن کي پرائيندا آهن. آچاريه ۽ ماءُ پيءُ ٻچن کي پهرين

يا اُنهيءَ کان به وڌيڪ سگهه ڦهلائڻ گهرجي. ڳاڙهي پٽڙي سان اُنهيءَ هنڌ تي ڪاٺي ٻڌجي واري مٽي کي سڪ ملندو آهي. جيئرو گيهه ۽ سڳنڌ ڀريءَ وارين شين هنڌ مٽي ڪانپندو آهي ان لاءِ شين جي هوم سان لڳي مٽي کي لاڀ پهچندو آهي. پر جيڪڏهن مٽي ڪجهه آڌي آهر شين نه ڪائين ته جيڪر سندن نارويڪ ۽ آتمڪ شڪتيءَ جي اُنتي نه ٿئي. تنهن ڪري سٺين شين کائڻ پيئڻ به گهرجن ۽ هوم ڪرڻ اُنکان وڌيڪ چڱو آهي، تنهنڪري هوم ڪرڻ بلڪل لابدي آهي.

پرشن- هرهڪ ماڻهو ڪيترين آهوتين ڏئي ۽ هڪ هڪ آهوتيءَ جي ڪيتري تور هجي؟

اُتر- هرهڪ مڙس لاءِ سورهن سورهن آهوتيون ۽ هرهڪ آهوتيءَ ۾ گيهه وغيره جي تور گهٽ ۾ گهٽ ڇهه ماسا هئڻ گهرجي ۽ جي انکان وڌيڪ ڪري ته ڀلي ڪاري ڳالهه آهي، انڪري وڏا وڏا آهر ۽ مهرشي آريه رشي، مهرشي، راجا، مهاراجا گهڻو هوم ڪندا ۽ ڪرائيندا هئا. جيستائين هوم ڪرڻ جو پرچار هو، تيستائين آريه ورت بيمارين کان بچيل ۽ سکن سان ڀرپور هو، هاڻي به جي ساڳيو ئي پرچار ٿئي ته اُهو ئي ٿي پوي، هي ٻه يگيه آهن- (١) "برهم يگيه" [پڙهڻ، پاڙهڻ ۽ سنڌيا پاٺ، پرميشور جي اُستتي، پرارٿنا ۽ اُپاسنا ڪرڻ]. (٢) "ديو يگيه" [جنهن ۾ اگني هوتر کان وٺي "اشومير" تائين يگيه ۽ ودوانن جي سنگت ۽ سيوا ڪرڻ اچي وڃي ٿو]، پر ودّيا پرائڻ وقت رڳو برهم يگيه ۽ اگني هوتر تي ڪرڻو پوندو آهي. پاڙهڻ جي ريت-

ब्राह्मणस्त्रयाणां वर्णानामुपनयनं कर्तुमर्हति । राजन्यो द्वयस्य । वैश्यो वैश्यस्यैवेति । शूद्रमपि कुल गुणसम्पन्नं मन्त्रवर्जमनुपनीतमध्यापयेदित्येके ॥

هي سشرت [جي سوتر استان جي ٻئي ادّياءِ] جو وچن آهي ته برهمڻ ٽنهي ورڻن يعني برهمڻ، ڪشتري ۽ ويش جي، ڪشتري- ڪشتريءَ ۽ ويش جي، ويش فقط ويش ورڻ جو يگيوپويت ڪرائي پڙهائي سگهي ٿو ۽ جو ڪلين ۽ سلڇڻو شودر هجي ته اُنکي "منتر سنهتا" ڇڏي سڀ شاستر پڙهائي، شودر ڀلي پڙهي پر هنکي جڻيو پائڻ نه گهرجي، [هي راءِ] اُنيڪ آچارين جي آهي. تنهنکان پوءِ پنجين يا اٺين سال ڇوڪرا ڇوڪرين جي پاٺشالا ۾ ۽ ڪنيائون ڪنيائن جي پاٺشالا ۾ وڃن ۽ هيٺين ليکي اُنوسار پڙهڻ شروع ڪن-

षट्त्रिंशदाब्दिकं चर्यं गुरौ त्रैवेदिकं व्रतम् । तदर्धिकं पादिकं वा ग्रहणान्तिकमेव वा ॥ मनु० ३।१

اُن کانپوءِ اٺين سال کان اڳتي ڇٽيهن سالن تائين يعني هڪ هڪ ويد کي اُنجي انگن اُپانگن سميت پڙهڻ ۾ ٻارهن ٻارهن سالن ملي ڇٽيهه ۽ اٺ ملائڻ سان چوئيتاليهه، يا اَرڙهن سالن جو برهمچريه ۽ اٺ اڳيان ملائي ڇويهه يا نو سال يا جيستائين ودّيا پراپت نه ڪري تيستائين برهمچريه رکي-

पुरुषो वाव यज्ञस्तस्य यानि चतुर्विंशति वर्षाणि तत्प्रातः सवनं, चतुर्विंशत्यक्षरा गायत्री गायत्रं प्रातःसवनं, तदस्य वसवोऽन्वायत्ताः प्राणा वाव वसव एते हीदं सर्वं वासयन्ति ॥ १ ॥ तञ्चेदेतस्मिन् वयसि किञ्चिदुपतपेत्स ब्रूयात्प्राणा वसव इदं मे प्रातः सवनं माध्यन्दिनं सवनमनुसंतनुतेति माहं प्राणानां

ओं भूरग्नये प्राणाय स्वाहा । भुवर्वायवेऽपानाय स्वाहा । स्वरादित्याय व्यानाय स्वाहा ।

भूर्भुवः स्वरग्नि वाय्वादित्येभ्यः प्राणापानव्यानेभ्यः स्वाहा ॥

اهڙيءَ ريت اڳيون هو لو جو هر هڪ منتر پڙهي هڪ هڪ آهوتي ڏجي ۽ پوءِ ورتيءَ آهوتيون ڏيڻيون هجن ٿيون:—

विश्वानि देव सवितर्दुरितानि परा सुव । यद्भद्रं तन्न आसुव ॥ यजु० अ० ३० । ३ ॥

هن منتر ۾ پهرين چئن گايتري منتر سان آهوتي ڏجي. "اوم" "ڀو" ۽ "ڀوا" وغيره هي سڀ پرميشور جا نالا آهن جن جا اُرٿ اڳي ڏيکاريا ويا آهن. "سواها" شبد جو اُرٿ هيءُ آهي ته جيئن گيان آتما ۾ هجي اهڙو ئي جيڀ سان ڳالهائجي. اُن ڪري جن پرميشور ساري پراڻين جي سک لاءِ هن سنسار جي پدارٿن کي پيدا ڪيو آهي تن منش کي به اُپڪار ڪرڻ گهرجي.

پرشن— هوم مان ڪهڙو اُپڪار ٿيندو؟

اُتر— سڀ ماڻهو ڄاڻن ٿا ته دُرگنڌ واري هوا ۽ پاڻيءَ مان بيماري ۽ بيمارين مان پراڻين کي دک ۽ سڳنڌ واريءَ هوا ۽ پاڻيءَ مان تندرستي ۽ بيماري دور ٿيڻ سان سک پراپت ٿيندو آهي.

پرشن— چندن وغيره گهَري ڪنهن کي لڳائجي يا گيهه وغيره کائڻ لاءِ ڏجي ته وڏو اُپڪار ٿئي، باهه ۾ وجهي اجايو وڃائڻ وڌوانن جو ڪم نه آهي.

اُتر— جيڪڏهن توهان پدارٿ وديا ڄاڻو ها ته ڪڏهن به اهڙي ڳالهه نه چئو ها، ڇو ته ڪنهن به دِرويه جو ناس ته ٿيندو ئي ڪونهي. ڏسو، جتي هوم ٿيندو آهي اُتان پري ويٺل ماڻهوءَ جي نڪ ۾ سڳنڌ اچي ٿي، تيئن درگنڌ پڻ. انهيءَ مان توهان سمجهي وٺو. اڳنيءَ ۾ وڌل وستو سوکشم ٿي پکڙجي ٿي ۽ هوا سان ملي پري پري وڃي پهچي دُرگنڌ کي دور ڪندي آهي.

پرشن— جيڪڏهن ائين آهي ته ڪيسر، ڪستوري، سڳنڌيءَ وارن گلن ۽ عطر وغيره جي گهر ۾ رکڻ سان هوا سڳنڌيءَ واري ٿي سگهندي ٿي ٿيندي.

اُتر— انهيءَ سڳنڌيءَ ۾ اها طاقت ڪانهي جو گهر جي گندي هوا کي ٻاهر ڪڍي شڌ هوا اندر آڻي. ڇاڪاڻ ته اُن ۾ ڦهلائڻ جي شڪتي ڪانهي، اها ته باهه ۾ ئي آهي، جو انهيءَ هوا ۽ دُرگنڌيءَ وارن شين کي ڇني ڀني ۽ هلڪو ڪري ٻاهر ڪڍي ۽ شڌ هوا کي اندر آڻيندي آهي.

پرشن— تڏهن منتر پڙهي هوم ڪرڻ جو ڪهڙو مطلب آهي؟

اُتر— منترن ۾ اها سکيا آهي جنهن مان هوم ڪرڻ جا فائدا ظاهر ٿين ۽ ورهه پڙهڻ سان منتر به ياد رهن. ويدن جو پڙهڻ پاڙهڻ ۽ رکشا به ٿئي.

پرشن— ڇا هوم نه ڪرڻ پاپ آهي؟

اُتر— هائو، ڇو ته جنهن آدميءَ جي شرير مان جيتري دُرگنڌ پيدا ٿي هوا ۽ پاڻيءَ کي بگاڙي ٿي ۽ بيماري پيدا ٿيڻ جو ڪارڻ ٿيندي پراڻين کي دک پهچائي ٿي، اوترو ئي پاپ انهيءَ منش کي لڳي ٿو. انهيءَ ڪري انهيءَ پاپ کي دور ڪرڻ لاءِ هوا ۽ پاڻيءَ ۾ اوتري

ورتاءُ ڪرڻ جو اُپديش ڏنو ڪيو جي.

سنڌيا اُپاسنا جنهن کي برهم يگيه به چوندا آهن.

سنڌيا ڪرڻ جو رستو:- آچمن [ڏاس] اريءَ، ايترو پاڻي وٺجي جو آهر نڙيءَ تائين لنگهي هيٺ دل تائين پهچي، پاڻي اُنکان نه گهٽ هجي ۽ نه وڌيڪ. پوءِ اريءَ جي ڪراتيءَ واري حصي ۾ اُنهي وچينءَ جاءِ کي چپ سان آچمن ڪري پيئجي. اُنهيءَ ڪري ڳلي ۾ جو ڪف ۽ پت ڪجهه قدر دور ٿيندا آهن، ٿورڙو پوءِ مارجن ڪري ٻني ۽ وچين آڱر جي چوٽيءَ سان اکين وغيره اُنگن تي پاڻي ڇٽڪجي. اُنهيءَ ڪري سستي دور ٿيندي آهي. جيڪڏهن سستي ۽ پاڻي نه هجي ته نه ڪري، ٿورڙو پوءِ منتر جو جاپ ڪندي پراڻايام ڪري. (۱) منسا پرڪرما ۽ (۲) اُپستان ڪلپوءِ پرميشور جي اُستتي، پرارٿنا ۽ اُپاسنا جو طريقو سيکارڻ گهرجي. ٿورڙو پوءِ اگهمرشڻ جنهن جي معني آهي ته پاپ ڪرڻ جي اڇا ڪڏهن به نه ڪري. هيءَ سنڌيا اُپاسنا ايڪانت جاءِ ۾ هڪ من ٿي ڪرڻ گهرجي.

अपां समीपे नियतो नैत्यिकं विधिमास्थितः । सावित्रीमप्यधीयीत गत्वारण्यं समाहितः [मनु० अ० २।१०४ ।]

هي منو سمرتيءَ جو وچن آهي. جهنگل يا ايڪانت جاءِ ۾ وڃي خبرداريءَ سان، پاڻيءَ جي نزديڪ ويهي نت ڪرم ڪندي ساوتري يعني گايتري منتر اُچاري ۽ اُرٿ سمجهي اُن موجب چال چلن بنائي. پر هي جپ من سان ڪرڻ اُتم آهي. ٻيو ديو يگيه جو اگني هوتر ۽ ودوانن جي سنگت ۽ سيوا وغيره سان ٿيندو آهي. سنڌيا ۽ اگني هوتر صبح ۽ شام ٻئي وقت ڪجن. رات ۽ ڏينهن جي ميلاپ جا اهي ٻئي وقت آهن، ٻيون ڪونه ڪرڻهي. گهٽ ۾ گهٽ هڪ ڪلاڪ ڌيان ڪجي. جهڙي سماڌيءَ ۾ يوگي لوڪ پرماتما جو ڌيان ڪندا آهن، تهڙي سنڌيا اُپاسنا ۾ ڪندو رهجي. سج اُڀرڻ کانپوءِ ۽ سج لٿي کان اڳ اگني هوتر جو وقت آهي، اُنهي واسطي ڪنهن ڌاتوءَ يا مٽيءَ جي هيڪڙي ويدي [هون ڪنڊ] جا مٿان ۱۲ يا ۱۶ آڱر چورس هجي ۽ اوترو اونهي هجي ۽ هيٺ تري يا چئن آڱرن جي اندازي جي هجي.

اُن ۾ چمچو، ڪٽورو يا اُنب وغيره ڪاٺين جا لڪڙا هون ڪنڊ جي ماپ موجب لنبا وڏا ڪري رکي اُنهي وچ ۾ باهه رکي، پوءِ مٿان [مٿي چمل] ڪاٺيون رکيون وڃن. هڪڙو پروکشڻي پاتر [اُڳهيو يا ڪٽوري]، هڪ آچمني هڪڙي آچمن سٽالي [ٽسري] گيهه رکڻ لاءِ هڪ پرڻيتا پاتر، هڪ چمچو سون، چانديءَ يا ڪاٺيءَ جو ٺهرائڻ گهرجي.

پرڻيتا ۽ پروکشڻيءَ ۾ پاڻي، اسٿاليءَ ۾ گيهه رکي، گيهه کي گرم ڪري وٺجي، پرڻيتا پاڻي رکڻ لاءِ آهي ۽ پروکشڻي اُنهيءَ لاءِ آهي ته اُن سان هٿ ڌوئڻ لاءِ پاڻي ڪڍڻ سولو ٿئي. ٿورڙو پوءِ اُن گيهه کي چڱيءَ طرح ڏسجي ۽ پوءِ هيٺين منترن سان هوم ڪجي:-

(۱) منسا پرڪرما اُنهيءَ منترن جو نالو آهي، جنهن ذريعي من کي چوڌاري ڏهن ئي ڏسائن ۾ ڦيرائبو آهي ۽ ايشور جو سڀني ڏسائن ۾ پرڪاش ڏسبو آهي.

(۲) اُپستان معنيٰ ويجهو وڃڻ يعني ڀڳوان کي پنهنجي ويجهو سمجهڻ.

جيڪو آتما گيان يعني پرڪرتيءَ کان الڳ پرميشور کان سواءِ پدارٿن جي روپ جاڻڻ سان پيدا ٿيندڙ ناس ڪرڻ واري ۽ پورو ليندي آهي. انهيءَ ڪري ڪالڪا ڪان اڳي اوشيه سان ڪرڻ گهرجي.
جو پراڻايام (پراڻن کي روڪڻ) ٻنهي لاءِ فرمايل آهي :-

योगाङ्गानुष्ठानादशुद्धिक्षये ज्ञानदीप्तिराविवेकख्यातेः [योग० साधनपादे सू० २८ ॥]

هي يوگ شاستر جو سوترو آهي. جنهن ۾ ”پراڻايام“ ڪندو آهي تنهن کي ڪن، گهڙيءَ گهڙيءَ ۾ ٻه ٻه وجهي اشڌيءَ جو ناس ۽ گيان جو پرڪاش ٿيندو ويندو آهي. جيستائين مڪتي نه ٿئي، تيستائين آتما جو گيان برابر وڌندو رهندو آهي.

दह्यन्ते ध्मायमानानां धातूनां हि यथा मलाः । तथेन्द्रियाणां दह्यन्ते दोषाः प्राणस्य निग्रहात् ॥

[मनु० अ० ६ । ७१ ॥] هي منوسمرتيءَ جو شلوڪ آهي. جنهن باهه ۾ تپائڻ سان سون وغيره ڌاتو ميل ۽ گهٽ چڙهي شد ٿي پوندا آهن تنهن پراڻايام جي ڪرڻ سان من آديءَ اندرين جا دوش ناس ٿي شد ٿي پوندا آهن.

प्रच्छर्दनविधारणाभ्यां वा प्राणस्य ॥ [योग० समाधिपादे सू० ३४ ॥]

پراڻايام جي وڌي :- جهڙي طرح سخت زور سان قيءَ اچڻ ڪري کاڌو پيتو ٻاهر نڪري ايندو آهي، تهڙي دم کي زور سان ٻاهر ڪڍي، طاقت آهر ٻاهر ئي روڪڻ گهرجي. جڏهن دم ٻاهر ڪڍڻو هجي ته مول اندري (گدا) کي اوستائين مٿي ڇڪي رکڻ گهرجي جو جيستائين دم ٻاهر رهي. انهيءَ ريت دم ٻاهر زياده ٽڪي سگهندو آهي. جڏهن گهٻراهٽ يعني مرڇڪ ٿئي، تڏهن آهستي آهستي دم کي اندر وٺي وڃي ۽ طاقت ۽ خواهش موجب ائين ڪندو وڃي ۽ من ۾ ”اوم“ جو جاپ ڪندو رهي. انهيءَ ريت ڪرڻ سان آتما ۽ من جي پوترتا ۽ اڏولتا ٿئي ٿي.

پراڻايام مان فائدا :- پراڻايام جا چار قسم آهن:- (١) ”باهيه وشيه“ يعني ٻاهر زياده روڪڻ (٢) ”آڀينتر“ يعني اندر جيترو دم روڪي سگهجي اوترو روڪڻ (٣) ”ستنڀ ورتي“ يعني هڪڙي ئي دفعي جتي جيترو سگهي طاقت آهر دم کي روڪي ڇڏڻ. (٤) ”باهيا ڀيه انتر اکشيپي“ يعني جڏهن دم اندران ٻاهر نڪرڻ لڳي تڏهن اُلٽو اُن کي نڪرڻ نه ڏيڻ واسطي ٻاهران اندر وٺي جڏهن ٻاهران اندر اچڻ لڳي تڏهن اندران ٻاهر دم کي ڌڪو ڏيئي روڪيندو رهي. جيڪڏهن انهيءَ ريت هڪ ٻئي جي اُبتڙ عمل ڪيو ويندو آهي ته ٻنهي جي حرڪت روڪجي ويندي آهي ۽ دم قبضي ۾ رهي ٿو ۽ من ۽ اندريون به قبضي ۾ اچي وينديون آهن. بل ۽ پرشارٿ جي واڌاري ٿيڻ ڪري بدي تيز ٿيندي آهي ۽ سوکشم روپ ٿي ويندي آهي جا نهايت ڏکين ۽ سوکشم وشيه کي به جلد سمجهي ويندي آهي. انهيءَ ڪري مڙس جي شرير ۾ وڌيڪ جسم واڌارو ٿيندو ۽ هڏ ني انداز بل، همت وارو ۽ جتيندريه ٿيندو ۽ سڀني شاسترن کي ٿوري وقت ۾ سمجهي ياد ڪري ڇڏيندو. استري به انهيءَ طرح يوگ اڀياس ڪري.

ٻارن کي اپديش :- کاڌو، پيتو، اُٿڻ، ويهڻ، ڳالهائڻ، ٻولهائڻ، وڏن ننڍن سان ڪيئن

(सवितुः) ”سوتُهه“ جو ساري جڳت جو پيدا ڪندڙ ۽ سڀني وڏاين جي ڏيڻ وارو آهي جنهڪري اُن پرميشور جو نالو ”سوتُهه“ آهي.

“ यो दीव्यति दीव्यते वा स देवः ”

(देवस्य) ”ديوسيه“ جو سڀني سکن جو ڏيندڙ ۽ جنهنجي پراپتيءَ جي ڪامنا سڀ ڪندا آهن، اُن پرماتما جي جا ; (वरेण्यम् भर्गः) ”ورينيم ڀرگ“ يعني اُتم ۽ قبول ڪرڻ لائق شدّ سوروپ ۽ پوتر ڪرڻ واري چيتن سروپ آهي. (तत्) ”تت“ يعني اُن پرماتما جي سوروپ کي اسين ڌاريون، (धीमहि) ”ڌيمهي“ [يعني] دل ۾ جاءِ ڏيون، ڇا لاءِ؟ جنهن (यः) ”يہ“ جو سوتا، ديو، پرماتما (नः) ”نہ“ [يعني] اساڻين (धियः) ”ڌيہ“ [يعني] بُڌيءَ کي (प्रचोदयात्) ”پرچوديات“ [يعني] پريرڻا ڪري يعني خراب ڪمن کان ڇڏائي چڱن ڪمن ۾ لائي،

گايتري منتر جو ڀاوارٿ:- اي پرميشور! سچدانند سوروپ! نتيه شدّ، بدّ، مُڪت سڀاوَ! اي اجنما نرنجن نرڪاري! اي سرو انترياميءَ! اي سرو آڌار! جڳت پتيءَ! اي ساري جڳت جا پيدا ڪندڙ! اناديءَ! سرو پالڪ! سرو وياپڪ! ديا روپي امرت جا ساگر! توهان پيدا ڪندڙ ۽ سک ڏيندڙ کي ”اوم“ ”ڀُوہ“ ”ڀُوَہ“ ”سوہ“ ”ورينيم“ ۽ ”ڀرگو“ والي ساڻ اسان توهانجو من ۾ ڌيان ڪيون، انهيءَ لاءِ ته اي ڀڳوان! او جنهن جو پيدا ڪندڙ ۽ سک ڏيندڙ پرميشور آهيو، سو اساڻي بُڌيءَ کي اُها مت ڏيو، ته اوهين اسانجا پوڄيه، ماڻ لائق ۽ سچا ديوتا آهيو، توهان کانسواءِ ڪنهن ٻئي کي توهانجي برابر يا وڌيڪ نه سمجهون.

منتر جي وڌيڪ وياکيا:- اي منشو! جو سڀني سمرٿن ۾ سمرٿ، سچدانند سوروپ، نت شدّ، نت بدّ، نت مڪت سڀاوَ وارو، ڪرپا ساگر، پوري پوري نياءَ ڪرڻ وارو، جنم مرڻ جي ڪلشن کان رهت، آڪار رهت، سڀ جي گهٽ گهٽ جو ڄاڻڻ وارو، سڀني جو ڌارڻ ۽ آلن ڪرڻ وارو پتا، اُتپت وغيره ساڻ ورشو جي پالڻ وارو، سرو ڪلا سمرٿ، جڳت جو اُتپاديڪ، شدّ سوروپ ۽ جنهنجي پراپتيءَ جي ڪامنا ڪرڻ گهرجي. تنهن پرماتما جي شدّ چيتن سوروپ جو اسان ڌيان ڌريون، انهيءَ مطلب لاءِ ته اهو پرماتما جو اساڻي آتما ۽ بُڌين جو انترجامي سوروپ آهي سو اساڻي دشٽ آچرڻ ۽ اَڌرم جي رستي کان هٽائي سريشٽ آچار يعني ڌرم جي رستي ۾ هلائي جنهن اُنکي ڇڏي ڪنهن ٻيءَ وستوءَ جو ڌيان نه ڪريون، ڇو ته نه ڪوئي اُنجي برابر آهي ۽ نه ڪوئي اُنکان وڌيڪ آهي. اهو ئي اساڻو پتا، راجا، نياءَ ڪرڻ وارو ۽ سڀني سکن جي ڏيڻ وارو آهي. انهيءَ ريت گايتري منتر جو اُپديش ڪري سنڌيا اُپاسنا جي ڪارروائي، اشنان، ”آچمن“، ”پراڻاياما“ وغيره سيکارين آهن، سي سيکارين، پر پاهرين سنان انهيءَ لاءِ ڪرو آهي ته اُن سان شرير جي پاهرين انگن جي شدّي ۽ آروگتا وغيره ٿيندڙ آهي. ان لاءِ پرماڻ-

अद्भिर्गात्राणि शुध्यन्ति, मनः सत्येन शुध्यति । विद्यातपोभ्यां भूतात्मा, बुद्धिर्ज्ञानेन शुध्यति ॥ मनु० (अ० ५ । श्लोक १०९ ॥) هي منوسمرتيءَ جو شلوڪ آهي. جل سان شرير جا ٻاهريان انگ، سچ آچرڻ سان من، وديا ۽ تپ يعني هر پرڪار جا ڪشٽ سهي به ڌرم لئي اُپي هلڻ سان

سوڙ (ننهن)، ايڪانت سيون (اڪيلي جاءِ ۾ گڏ گذارڻ)، ياترا (ياترا ۾ گڏ ٿيڻ) وغيره ڪڍائي ۽ پاڻ ۾ رانديون ڪرڻ، مثلاً جيئنٿا جون ڳالهيون ۽ سنگ، انهن اٺن قسمن جي ڳالهين کان ٻري رهن. اڌياپڪ کين گهرجي ته هنن کي انهن ڳالهين کان بچائين، جيئن هو اُتم ودِيا، شڪشا، سڌرو سڀاءُ، شرير ۽ آتمڪ بل سان پوري طرح آنند کي وڌائي سگهن. پالڻ ڪان شهر يا ڳوٺ جي ٻاهر هجي ۽ سندس مرد ۽ عورتون جي دُور رهڻ، ڪافي پنڌ تي جڳهه ڏني وڃي پوءِ ڪٿي ڪو راڄڪمار يا راڄڪماري هجي يا ڪٿي ڪو غريب جو ٻار هجي ۽ سڀني کي تپسوي ٿيڻ گهرجي. ماءُ پيءُ پنهنجن ٻارن سان يا ٻار پنهنجي ماءُ پيءُ سان نه ڪڏهن به ملن ۽ نه ٻين سان ملي جهلي ۽ جو وهنوار ڪن، جئن هو سڀ ودِيا کان پڙهي رهي وڌ يا ودِيا جو ابياس ڪن. جڏهن هو ڪالج ۾ رهن ته اُنهن سان گڏ اڌياپڪ هئڻ گهرجي، جيڪو هنن آچار ۽ نيم جي ڪٽڻ نه ڪري سگهن ۽ ڪي آلس يا سستي ڪري سگهن.

कन्यानां सम्प्रदानं च कुमाराणां च रक्षणम् ॥ मनु० (अ० ७। श्लोक १५२॥)

ودِيا راڄ جي طرفان هئڻ گهرجي - اُنهيءَ جو مطلب هيءُ آهي ته راڄ ۽ جاتيءَ جو اهو نيم هئڻ گهرجي ته پنجن يا اٺن سال کانپوءِ ڪوبه ماڻهو پنهنجي پٽ يا ڌيءَ کي گهر ۾ نه رکي گروڪل ۾ موڪلي ڏئي، جيڪڏهن نه موڪلي ته سزا جوڳو ٿئي. پهرين جو يگيوپويت پنهنجن گهر ۾ ۽ ٻيو گروڪل ۾ ٿئي. ماءُ پيءُ يا آچاريه پنهنجن ٻارن ڌيئن کي اوڏ سنڌيا گايتري منتر سيکاري چڪا هجن. اهو منتر هيءُ آهي:-

ओ३म् भूर्भुवः स्वः तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि धियो यो नः प्रचोदयात् ॥ (यजु० अ० ३६। मं० ३॥)

گايتري منتر جي لفظي معنيٰ:- هن منتر ۾ پهريون لفظ (ओ३म्) "اوم" آهي. اُنجي معنيٰ پهرين سمللاس ۾ ڏني وئي آهي جا اُتان معلوم ڪرڻ گهرجي. هاڻي ٽن "مهاويا هرتين" (مهان واڪن) جي معنيٰ مختصر لکي وڃي ٿي:- "भूरिति वै प्राणः"

"यः प्राणयति चराऽचरं जगत् स भूः स्वयम्भूरीश्वरः"

(भूः) "ڀُو" معنيٰ پراڻ، اهي جو سڄي جڳت جي جيئن جو سهارو، پراڻن کان به پيارو ۽ سڀ ڪجهه (آڌار) پاڻ کان وڌيڪ آهي، تنهنڪري "ڀُو" جي معنيٰ پراڻ آهي تنهنڪري پرميشور جو نالو "ڀُو" رکيو ويو آهي.

"भुवरित्यपानः" "यः सर्वं दुःखमपानयति सोऽपानः"

(भुवः) "ڀُوه" معنيٰ اپان جو سڀني ڏکن کان ڇڏائي ۽ جيڪي مطلب سان جيءَ سڀني ڏکن کان ڇڏائي آهي، تنهنڪري پرميشور جو نالو (اپان يا) "ڀُوه" آهي.

"स्वरिति व्यानः" "यो विविधं जगद् व्यानयति व्याप्नोति स व्यानः"

(स्वः) "سوه" معنيٰ ويان يعني جو سڀ پرڪار جي جڳت ۾ وياپڪ ٿي سڀ کي سهارو ڏئي رهيو آهي تنهنڪري اُن پرميشور جو نالو "سوه" آهي.

هي ٽئي وچن تئترية آرڻيڪ جا آهن. (پرپاٺڪ ٧ انواڪ ٥)

"सवितु" "यः सुनोत्युत्पादयति सर्वं जगत् स सविता तस्य"

ओ३म्

ٽيون سملاس

پڙهڻ پاڙهڻ جي وڌي

ٻالڪن کي ڳهه نه پايو:- هاڻي ٽئين سملاس ۾ پڙهڻ پاڙهڻ جو طريقو لکجي ٿو. ماتا، پتا، آچاريه ۽ سنبنڌين جو اهو مکيه ڪرم آهي ته سنتان کي اتم ودیا، شکشا، چڱن گڻن، ڪرم ۽ مٺي سڀاءَ وارو ٻڻائين. سون، چاندي، ماڻڪ، موتي، مونگي آدي رتنن سان جڙيل گهڻا ڳهه پائڻ ڪري منش جي آتما ڪڏهن به سوڀاوان ٿي نٿي سگهي. ڇو ته ڳهن پائڻ جي ڪري وڏو ديهه اڀمان، وشيه واسنا ۽ چورن وغيره جو ڀؤ ۽ ٻالڪ مرڻ جو امڪان ٿئي ٿو. سنسار ۾ ڏٺو ويو آهي ته ڳهن جي پائڻ ڪري دشٽن [چورن، ٺڳن] جي هٿان ٻالڪن خواه وڏن جو موت ٿيندو آهي.

विद्याविलासमनसो धृतशीलशिक्षाः, सत्यव्रता रहितमानमलापहाराः ।
संसारदुःखदलनेन सुभूषिता ये, धन्या नरा विहितकर्मपरोपकाराः ॥

ڀاڳوان نر ۽ ناريون:- جن ماڻهن جو من ودیا جي موج ۾ لڳل رهي ٿو ۽ جي سندر شيل سڀاءَ وارا ۽ سچ ورت آدي نيم جا پالڻ وارا آهن، جي پاڪ اڀمان ۽ اپوترتا کان پري ۽ ٻين جي مليناتائي ناس ڪرڻ وارا آهن، جن سچ اپديش ۽ ودیا جي دان سان سنساري لوڪن جي دک دور ڪرڻ جو ٻيڙو ٻڌو آهي ۽ جي ويد اڌيا انوسار ڪرم ڪري پر اپڪار جا ڪم ڪندا رهن ٿا سي نر ۽ ناريون ڀاڳوان آهن.

گوروڪل ۾ پرويش:- اٺين ورهين جي عمر ۾ ڇوڪرا ڇوڪرن جي ۽ ڇوڪريون ڇوڪرين جي پاٺشالائن ۾ موڪلي ڇڏڻ گهرجن. جي اڌياپڪ ۽ اڌياپڪائون دشٽ سڀاءَ وارا هجن ته انهن کان سکيا ڪڏهن به نه ڏيارجي، مگر جيڪي پورن ودوان ۽ ڌرماتما هجن سي ئي پاڙهڻ ۽ سکيا ڏيڻ جي لائق آهن. دوج (براهمڻ، کتري ۽ ويش) پنهنجي گهرن ۾ ڇوڪرن جو يگنوپويت (جنيو) ۽ ڇوڪرين جو به يٿا يوگيه سنسڪار ڪري، جن اچ جو ورو آهي، پنهنجي پنهنجي پاٺشالا ۾ موڪلي ڏين.

گوروڪل جو نشان:- ودیا پڙهڻ جو ٿاڪ ايڪانت هنڌ تي هئڻ گهرجي. ڇوڪرن ۽ ڇوڪرين جي پاٺشالا هڪ ٻئي کان ٻه ڪوهه پري هئڻ گهرجي. اتي سکيا ڏيندڙ جيڪي ماستر يا ماستريائيون خواه نوڪر يا نوڪرياڻيون هجن، سي ڪنيائن جي پاٺشالا ۾ سڀ استريون ۽ ڇوڪرن جي پاٺشالا ۾ سڀ مرد هجن. ڪنيا پاٺشالا ۾ پنجن ورهين جو ڇوڪرو ۽ ڇوڪرن جي اسڪول ۾ پنجن ورهين جي ڇوڪري نه وڃڻ گهرجي. مطلب ته جيستائين اهي برهمچاري يا برهمچارڻيون ٿي رهن، تيستائين پرش ۽ استري هڪ ٻئي جو درشن،

[٧] ڪڏهن ڪڏهن ٻه لفظ ڪي ملي هڪ ٻئي کي 'نسبتي' چئبو آهي. اهو آهي ٻئي ۽ ٽئين سماس وانگر. هتي لفظ جو لقب اهڙا آهن. لفظ لاءِ شاسترن ۾ ٻيو ڪواهي ۽ پر نسبتي ۽ لم ٻئي شبد جو ساڳيو اوڌ آهي. هتي ساڳيو ٻيو شبد ڪم آڻيندا آهن، اهو ٻ 'لر' مان ٻيو آهي، وڃي ۾ 'نر' ۽ 'نسبتي' ٻئي شبد سون عدد اهن لاءِ گھڻن ڪٿن جي اهي شبد ٻه ٻه سان اڳيان وڌا آهن، پر اهن لفظن جي ٻاڻ جهڙن ساٿين لاءِ ڪم ۾ آندا ويا آهن. جهڙوڪ اڌ ٻاڻ ١٦ جي عدد ٢٠ ۾ ڪوڙيون، ڪمرو ۽ لوڪار آديءَ لاءِ، عدد ٢٣ ۾ سهاسدن، سياڻي ۽ اشوڪي آدي لاءِ، ٣٦ ۾ سهڻا، سماڻيٽي ۽ ڪنول لاءِ ٣٣ ۾ وڏن، لشن، سياڻن ۽ آڳ سياڻن لاءِ. اهڙيءَ ريت رگويد [١٠١، ٢٧، ١٣] ۾ ٽيهن ۽ وڏن ٻارن ۽ جوانن کي نسبتي ڪم آيا جي آکيا آهي. شتپت [١٣-٦-٣] ۾ رشي راجا کي ۽ [١٣-٦-٥] ۾ گارگي ٻيهجي ٻئي ۽ گرانڪ کي نسبتي ڪري ٿي. ڪٿ آئيندي ۾ رشي ٻيهجي ٻت انداڪ ۽ شش لچڪيتا کي لسني ڪري ٿو. رامائڻ جي ٻال ڪانڊ ۾ وشوامتر وشنڊ کي، اوڌڪ ڪانڊ ۾ سهتا راڪشس کي ۽ السويا جو ٻئي السويا کي نسبتي چوي ٿو. اٿو رام چرتر مانس ۾ (ٻنو ٤٦) سهتا اشناوڪر کي، (ٻنو ٧٨) رام سيتا کي، (ٻنو ١٦٦) سهتا وسشٽ را کي، (ٻنو ١٧٠) گنگا ۽ وسشٽ را سيتا کي، (ٻنو ٣٦) رام پرشرام کي، (ٻنو ٣٨) رام لڪشمڻ کي، مهد اوڌڪ ۾ گارگي ٻيهجي ٻئي ۽ اڌ ٻاڻ راماڻ ۾ ڪوشليا رام کي نسبتي لئي ڪري ٿي.

ٻئي سملاس تي ٽوٽيون

[١] ڀوڳين تي مڙهيو ۾ ماتا شيد جا ڪان اڳي ٿو اهي، ڀارت جي سڀني ڀاڱن ۾ اهو رواج آهي. ڊاڪٽر چرلجي ڀارد واڄ.

نه وڳو اڄوو، ٿو اِستري شيد ٿوش ڪان اڳي ۽ اِستريءَ جو ڳالهو ڏوش جي ٻالڪي ڪان اڳي ٿو اچي، جڏهن ته سمتاڙو ۽ ا ڪ رام سمنا. اهو ڏيکاري ٿو ته ٻراڄمڻ لوڪ اِستري جاتيءَ جو ڏاڍو مان رکندا هئا. رام ڏنو.

[٢] ماتا ڪرب ڳالهڻي جيمس پالڪ جو ڪيان ٻروڻ تي، اُپديش ڪندي رهي، ڪرب ڪان وٺي اُپديش ڪيئن ٿي سگهندو آهي؟ انهن ڳالهين جي سمان ودنيا [Eugenics] جي ڪرلٽن ۾ جڳهيءَ ۾ اُپٽار ليل آهي. اتي ڏيکاريل آهي ته سماڳر جي سمي جي ولهاڙن ۽ اوسٿائن جو ٻالڪ اتي گهڻو پرڀاوَ پيندو آهي. "سترسم" جهڙو اسالهو ٻراڄمڻ ۽ وام ودنيا جو ڀستڪ آهي انهن ۾ جاڳايل آهي.

[٣] سماڳر جا جهڙي اسم رشي دئالند ڏنا آهن، سي "ممو سمرلي" ۽ "چرڪ" آدي ڪرلٽن انوسار آهن. ڏسو چرڪ شرير ٿکان ٣-٥-٦.

[٤] ڏاڍ جي ڪمو ڀارڻ جي وشيه ۾ "ڀمو وڀد" [١٧-٧] ۽ "چرڪ" شرير ٿکان (١٠٧، ١١٣، ١١٦، ١١٧ ۽ ١١٨) ۾ لمر ڏنل آهن.

[٥] ٻولي سڪوچڻ جي ٻاري ۾ اشتانگ هردو آدي ويم ودنيا جي ڪرلٽن ۾ لمر ڏنل آهن.

[٦] ٻرمه ٻولڻ تي جهڙي وشيهءَ لکيو آهي، سو هڪ وڏو ستاوو آهي. سوامي دئانند اُستري ۽ چرڪ ڏانهن اشارو ڪيو آهي. سترسم سوتر ستان ۾ ڏيکاريل آهي ته پرمه ڏنو، اس ڪنڌ وو پکش آدي انجان وهم آهن. چرڪ جي ٻئي ٿکان ۾ ڏيکاريل آهي ته جو ٻالڪيءَ جا پنج لمر لا ٿيندا آهن، جنهن جي پيدا ٿيڻ جا ڪارڻ آهن:- پڙ، آٿو سلتو هاڙ، ڳنڊ، مٽو، جادو، لوٽون آدي. جنهن ڪي ڪنهن ٻه پرڪار جو ٿيو ته ٿيندو آهي، تنهن ڪي نه ڏنو، نه ڪنڌ وو، نه راڪشس ۽ نه ٻاڃ وولي وهم ستائيندا آهن. جنهن جي لي ڪري اُلوسار روڳ لمر ٿا. راڪشس آديءَ ڪري ته نه ٿيا گهرجن.

سچ اهو ته راڪشس آدي وهمي ٻراڻي ڪوڙ آهن. راڪشس آدي ٻن ٻرڪارن جا ٿيندا آهن. هڪڙا اهي منش، جيڪي دشت سڀاءَ وارا ٿيندا آهن ۽ لوڪن کي ستائيندا آهن. ٻيا راڪشس ٿيندا آهن، اهي سوکم جيوڙا جنکي انگريزيءَ ۾ Germs ڪوٺيندا آهن. اُلهجو روڳن ۾ هڪڙن ٿکاڻن لي آهي، جهڙي طرح رگويد [١-٣-٧] ۽ اٿرووید [٣-٨-٤] ۾ ٻيا راڪشس ٿيندا آهن. اُلهجو روڳن ۾ هڪڙن هنڌ ماي ٿو. ڏسو اٿروويد [٣ ۽ ٢-٦-١٠١] ۽ ٻو ڪاٿن جي ڀاڙن ڪٿي ۾ اهڙا ڪهڙي ٻوماڻ ڏنل آهن.

جڏهن ٻولن وغيره جي ٻهالي هراوڻ لڳيون هڪيون ولهه ڀرن آهن، هڪڙن جو روڳن سڀ پهريه واچسپتيءَ ستيارٿ پرڪاش ڀاشيه ۾ ڏنو آهي.

جنهنجو لاڀرو آهي ته ماتا، پتا ۽ گروءَ ٻنهي سنتان ۽ شش کي سدا سچو اُپديش ڪن اِهين نه چون ته ”جيڪي اسانجي ڌرم اُنوسار ڪرم آهن تن تي عمل ڪجي ۽ جي دشٽ ڪرم هجن تنجو تياڳ ڪريو.“ جيڪي به سچ سمجهن تنهنکي ئي پرگهٽ ڪن ۽ ڦهلائين.

ماءُ پيءُ ۽ گروءَ جو پهريون ڪم:- ڪنهن پاکنڊيءَ ۽ دشٽ اسي ويساهه نه ڪن ۽ ڪنهن جنهن اُتم ڪرم لاءِ ماتا پتا ۽ گرو آگيا ڏين، اُهو ٺيڪ ٺيڪ پالن ڪجي. جڏهن ماتا پتا ڌرم، ودياءِ ٺيڪ چال چلت جا سلوڪ ”نگهنٽو“ * ”نروڪت“ † ”اشٽا ڌيايي“ اُلٽا پتا سونو ۽ ويد منتر ڪنٺ ڪرايا هجن، تن سڀني جو اُرٿ ودي گرو ودياٿين کي سمجهائي. پوسنو جي ڪڏهن جي وياڪيا جڏهن پورٽين سڀاس ۾ ڪئي ويئي آهي. تن موجب اُنهي اُڀياسا ڪجي.

مڌ [شراب] ماس نشو:- جهڙيءَ ريت اروگيتا، ودياءِ ۽ ٻل پراپت ٿئي. تهڙيءَ ريت جو کاڌ ۽ پيئڻ، ڪپڙو ۽ هنڌ ۽ ڪرڻو آهي. جيتري ٻک هجي اوتري کاڌو کائي، گهٽ نه کائي. مڌ ماس آدي نشن کان پري رهجي. اُڻڄاتل گهري پاڻيءَ ۾ نه گهڙجي. جو ته پاڻيءَ جي جيو جنتو اُٿوا پيءَ ڪنهن وستوءَ مان هاڃي [ٻڏي جي سڀاو آهي] ۽ جي تارون نه ڄاڻندو ته ٻڏي وڃي جو ڀئو به رهندو آهي، ”नाविरतो दुश्चरितात्“ هيءُ منو مهراج جو وچن آهي ته اُڻڄاتل تلاءُ آديءَ جي اُندر گهڙي سنان نه ڪجي.

दृष्टिपूतं न्यसेत्पादं, वस्त्रपूतं जलं पिबेत् । सत्यपूतां वदेद्वाचं, मनःपूतं समाचरेत् ॥ मनु० (अ० ६ । ४६)

اُرٿ:- ڏسي ڏسي پير رکي. ڪپڙي سان ڇاڻي جل پيئجي. سچ سان پوتر ڪري ٻول ٻولجي، من سان ويچار ڪري عمل ڪجي.

माता शत्रुः पिता वैरी येन बालो न पाठितः । न शोभते सभामध्ये हंसमध्ये बको यथा ॥
चाणक्यनीति अध्या० २ । श्लो० ११ ॥

ماءُ پيءُ جو ڌرم:- اُهي ماءُ ۽ پيءُ پنهنجي سنتان جا ويري آهن جي انهن کي ودياءِ پراپت نه ڪرائين. ودوانن جي سڀا ۾ [سڀڻن ۾] اهڙا ٻالڪا ايئن لڳندا آهن، جيئن هنسن جي وچ ۾ بگلو. اهوئي ماءُ پيءُ جو ڪرتوي جو مکيه ڌرم ۽ جس جو ڪارڻ آهي ته تن، من ۽ ڌن سان پنهنجي سنتان کي وديا، ڌرم، سڀيتا ۽ اُتم سکيا سان ڀرپور ڪن. هيءُ ٻال سکيا ۾ ٿورو لکيو ويو آهي. ٻڌيمان لوڪ ان مان ئي گهڻو ڪجهه سمجهي سگهندا.

شريمد سوامي دياننند سرسوتيءَ جو وچن ستيارٿ پرڪاش جو ٻال سکيا جي سنبنڌ ۾ سماپت ٿيو.

---

* نگهنٽو = ڪوش، لغت يا ڊڪشنري، ياسڪ منيءَ جو ٺاهيل آهي. نروڪت به ساڳي منيءَ جو ٺاهيل آهي.

† اشٽا ڌيايي = سنسڪرت وياڪرڻ جو مکيه پستڪ پاڻنيءَ منيءَ جو ٺاهيل آهي.

هن لاءِ وياڪرڻ مهاڀاشيه جو هي پرماڻ آهي ته

सामृतैः पाणिभिर्घ्नन्ति गुरवो न विषोक्षितैः । लालनाश्रयिणो दोषास्ताडनाश्रयिणो गुणाः ॥ (अ० ८।१।८)

ارٿ:- جي ماتا پتا ۽ گرو سنتانن ۽ ودياٿين کي تاڙنا ڪندا آهن سي ڄڻ ڪري پنهنجي هٿ سان امرت پياري رهيا آهن ۽ جي ساڳين لاڏ ڪوڏ ڪندا آهن سي پنهنجي سنتان ۽ ودياٿين کي وِکُ پياري ناس ڪري رهيا آهن ۽ ڇو ته لاڏ ڪوڏ ڪرڻ سان سنتان ۽ شش بگڙي ويندا آهن ۽ تاڙنا ڪرڻ سان گڻوان ٿيندا آهن. بالڪن ۽ ودياٿين کي به گهرجي ته تاڙنا ملڻ مهل پرسن ٿين ۽ لاڏ ڪوڏ ۾ سدا اپرسن رهن. ماتا پتا ۽ گرو وغيره ايرکا، دويش وغيره کي سزا نه ڏين پر ٻاهران ڏکو داب ڏيکارين پر اندر ۾ دل ۾ ڪرپا رکن.

ٻارن کي سڃاڻو بڻائڻ:- جيئن اهي ٻالڪن جي سکيا لاءِ ضروري ، جاري [وچار]، آلس، سستي، ڪروڌ، لالچ، حسد، ڪمزوري، ايرکا، دويش ۽ موه وغيره ڇڏڻ ۽ ٻئي جي ڀلي جو اپديش ڪندا رهن، ڇو ته جي ڪيئن ماڻهوءَ ڪنهن جي سامهون ڪا ڳالهه ٻڌي، جاري، مٺا پراڻ آدي ڪرم ڪيا ۽ انهي سان آدر اڳين جي اڳيان نه رهندو. جنهن جي عادت ٻڌڻ واري جي ٿيندي آهي، اوڻي ڪنهن ٻئي جي نه ٿيندي آهي. ٻالڪن جهڙي ڪي جهڪو ڏيئي ٽوڙي سو ٻالڪن. ٻار ڪنهن، ڪنهن کي چيو ته ”تان ٻولسان ڦلاڻي وقت ملڻ اٿو آءُ مولسان ڦلاڻي وقت ملڻ يا ماڻ ڦلاڻي شيءِ ڪا ڦلاڻي وقت ڏيندس“ ته اڳين هوشياري پر پورو ڪجي نه ته اُن جي ڪو به [اعتبار] نه ڪندو. تنهنڪري سڀني کي سدا سچ ڳالهائڻ ۽ سدا سچي پرتگيا ڪرڻ گهرجي. ڪنهن کي به ابهمان ڪرڻ نه گهرجي. ڏسو مهل ڪيترن الوا ڪنهنجو ٿورو ڪيل نه مڃڻ ڪري پنهنجي هردو ڏئي ٿيندو آهي، ته اڳي جي ڏک جي وري ڪمزوري ڳالهه ڪجي. ڇل ۽ ڪپٽ اڳين ٿو چئجي جو اندر ڪمزوري ۽ ٻاهر ٻين کي ٺڳي ڏيئي سندس هاڃيءَ جو وچار نه ڪري پنهنجو سوارٿ سڌ ڪجي. ڪرتگهنتا [ٿورو نه مڃڻ] اهڙي آهي ته ڪنهنجي ڪيل اپڪار کي نه مڃڻ. ڪروڌ آدي دوش ۽ ڪٺور وچن ڇڏي شانتيءَ وارا مٺا ٻول ٻولين، گهڻي اٻڪواس نه ڪجي. جيترو ڳالهائڻ گهرجي اوترو گهٽ وڌ نه ڳالهائجي. وڏن جو مان رکجي ۽ انهن سامهون اٿي اڳي وٺي آسڻ تي ويهارجي، پهريائين نمستي ڪجي. سندن روبرو اوچ آسڻ تي ويهي نه ويهجي. سڀا ۾ اهڙي جاءِ تي ويهجي جا پنهنجي وهٽ جوڳي هجي جنهن ڪري ڪو اٿاري نه سگهي. ويرندا ڪنهن سان نه ڪجي. ڀلاري ۾ ٽڪري گڻ گراهڪ ۽ دوش تياڳ گهرجي. ستپرش جو سنگ ۽ دشٽن جو تياڳ ڪجي. پنهنجي ماتا پتا ۽ گرو وغيره جي تن من ۽ ڌن آدي اُتم پدارٿن سان ٽهل ٻروزڪ ڪجي.

यान्यस्माकं सुचरितानि तानि त्वयोपास्यानि नो इतराणि ॥ यजु तैत्ति० (प्रपा० ७ । अनु० ११)

گڻ پرائڻ ۽ دوش ڇڏڻ:- هتي تتريه [براهمڻ، پرڀاڪر ۽ الاڪ جو وچن آهي]

---

* لتي واڙيون وستر [وائبراٽ].

§ ارٿاءُ وديا، ڌن يا وڏائي پراپت ڪرڻ ڪانهي ته به گڻ ڳراهڪ ٿي ۽ دوش ڇڏين.

ڳالهين کي جهڙي، ذاتڪ، داهه آيڪاوين، بنان ڇل ڪپڻ جي سمجهي کي ونديا ڏيڻ وارن، ۽ ٻوليون لوڪن جي سندن ڳالهين جي بدلي اُنهيءَ شيءِ ڪرڻ گهرجي [اُن لاءِ الهي ڪن] جتي هو جڳت جو پلو ڪندا آهن، اُهڙي ڪم کي ڪڍهن ۽ جهڙڻ نه گهرجي.

رساٿين، مارڻ، موهڻ آدي:- جي لوڪ *وساڻي، مارڻ، موهڻ، اچاٽڻ ۽ وشي ڪرڻ آديءَ جي بدن ٻوڪارن جي ليلا جولدا آهن تسڪي ۽ مهانيچ سمجهڻ گهرجي. اُهي مٿيا ڳالهين جو اُپديش لنڍي هوادي لي سنتان جي هردي ۾ وهپي ڇڏڻ گهرجي، جتي سنتان ڪتهن جي ڪر ڇا ۾ آسي دکي نه ٿئي.

ويريه رکيا جو اُپديش:- ٿهڪالمراه [جهڙي نه ٻارن کي سمجهائيون ته] "ويريه رکيا ۾ سڪ ۽ اُنهي لاس ڪرڻ ۾ ڏڪ ملندو آهي. جتي "ڌسو جيڪو شرير ۾ ويريه جي رکيا ڪندو آهي تهڪي اُروگتا، بدي، بل، تيج جي ودڌ ڪري وڌو سڪ پراپت ٿيندو آهي. ويريه جي رکيا جو هيءَ اُپاءُ آهي ته وشيه جون ڳالهيون، وشيه لوڪن جو سنگ، وشيه جو ڌيان، استرين ڌاڻهن ڀهارڻ، ساٿن اُڪيلو اُٿڻ ويهڻ، ڳالهه ٻولهه ڪرڻ ۽ ٻين جوالله آدي ڪمن کان برهمچاريءَ جيان اُلڳ رهي اُهو سکيا ۽ چورن ودّيا پراپت ڪري. جنهنجي شرير ۾ ويريه نه هوندو آهي، سو ناموده، مها ڪلهڻو [ٿيندو آهي] ۽ هنکي وليه ٻاهه [جواني] روڳ ٿيندو آهي، سو ٺوڀل، ٿسيوهي، نر ٻٽي ۽ اُساهه، ساهسي، ڌيرج، بل، پراڪرم آدي گڻن کان رهت ٿي لاس ٿي ويندو آهي. [بالڪو!] جي اوهان هن اوسٿا ۾ چڱي سکيا ۽ ودّيا پراپت ڪرڻ ۽ ويريه رکيا ڪرڻ ۾ ڳا نه پوءِ هن جنم ۾ اوهانکي اهڙو اُمولڪ سمو هٿ نه ايندو. جيسين اسين گرهست آشرم جي ڪمن ڪرڻ وارا جيئرا آهيون تيسين اوهانکي ودّيا جي وڌي ۽ شرير جي شڪتيءَ جو واڌارو ڪرڻ گهرجي. هن لمونءَ جا ٻيا ٻيا اُپديش ۽ ماءُ پيءُ کي الڪري "ماتري مان، پتري مان" شود متيين ورجن ۾ وتا ويا آهن.

ماءُ پتا جي سکيا جو سمو:- جنم کان پنجن ورهين تائين ماتا ۽ پڃن ورهين کانپوءِ اُٺن ورهين تائين پتا ٻالڪ کي سکيا ڏيندا رهن.

گروڪل جي سکيا:- نائين ورهيه جي عمر ۾ ڊوڃ (براهمڻ، ڪشتري ۽ ويش) پنهنجي سنتان جو اُپنين [جڻيي جو سنسڪار] ڪري آچاريه ڪل ۾ اُن لاءِ جتي پورن ودوان (پُرش) ۽ پورن ودّيا وارين مايٽرين (استرين) سکيا ۽ ودّيا ڏيڻ واريون هجن، تن پاس ۽ ڌيئن کي موڪلي ڏين. شودر آدي ورڻ وارا پنا جڻيي ٻالڪ جي، ودّيا اُڀياس لاءِ گروڪل ۾ موڪلي ڏين.

سنتان کي ڪيئن هلائجي:- اُنهن جي لي سنتان ودوان، سڀڌريل ۽ سڄڻي ٿيندي آهي، جي ودّيا ڏيڻ ۾ سنتان سان لاڏ ڪوڏ نه ڪندا آهن، پر اُن ڏيکاو ڏيندا رهندا آهن.

* وساڻي = اوهه ٻڌل يا آسي مان سوڻ ٻڌائڻ؛ مارڻ = منتر جنتر سان مارڻ؛ موهڻ = منتر جنتر سان ڪنهن کي اوهم ۾ ڦاسائڻ؛ اچاٽڻ = ڪنهن جو من ٻيڪارڙي ڇڏڻ؛ وشي ڪرڻ = وس ۾ ڪرڻ يا پنهنجي اختيار جهڙو ڪرڻ.

جوتشي جڏهن ڏسندو آهي ته اُهي ڳالهيون سڀ ڪارج سڌ ٿيو ٿي، تڏهن چوندو آهي ته "هي گرهه ته ڏاڍا چڱا آهن، پر هي گرهه ڪروڙا آهن اوقات ٺلا ٿي ملائي گرهه جي لوڪ [دسلاره] سان، انهن وغيره پرهڻ جهڙو موت لکيل آهي." اهڙا ڳالهيون ٻڌي ماءُ پيءُ پٽ جي جنم جو آنند وساري ڏک جي سمنڊ ۾ ٻڏي، جوتشيءَ کي چوندا آهن، "مهاراج! هاڻي اسين ڇا ڪريون؟" تڏهن جوتشي چوندو آهي ته "اُپاءُ ڪريو." گرهستي پڇندا آهن "ڪهڙو اُپاءُ ڪريون؟" جوتشي وري ٻڌڻ لڳندو آهي "ڏيو ۽ ٺيڪ داڻ ڪرايو، گرهه جي منتر جو جاپ ڪريو ۽ ڏهاڙي براهمڻن کي ڀوڄن ڪرائيندا ته اٽڪل آهي ته ٺيڪ گرهن جا وگهن دور ٿي ويندا." "اٽڪل" شبد انڪاري آهي ته جيڪڏهن مري ويو ته چوندو "آءُ ڇا ڪريان، پرميشور کان مٿي ڪو به ڪونهي، مون ته گهڻو ئي جتن ڪيو ۽ توهان ڪرايو پر هن جا ڪرم ئي اهڙا هئا." ۽ جي بچي پوي ته چوندو ته "ڏسو، اسانجي منترن، ديوتائن ۽ براهمڻن جي ڪهڙي نه شڪتي آهي! توهانجي پٽ کي بچائي ورتوسين." هتي هيءَ ڳالهه ٿيڻ گهرجي جي سندن جپ، پاٺ سان ڪجهه نه ٿئي ته ٻه ڀيڻا ٽيڻا روپيا ٺڳي ورتل، ڌاڳا جي هجن اهي پوري ته به پراڻي وٺڻ گهرجن ۽ چاڪاڻ جو جيئن جوتشي چوي ته "هن جي ڪرم ۽ پرميشور جي لڳ به ڪنهن جي شڪتي ڪنهن به ڪال آهي" تيئن گرهستي به چوي ته پالڻ پوهچي ڪرم ۽ پرميشور جي لڳ سان ٿيو آهي.

ٻوڙي گورن جي اپاءُ ــ ورتي ٺيان ڪرو آدي جي ڏيئي داڻ ڪرائي ٺاڳي ڪندا آهن، تنهن ۾ ساڳيو ئي جواب ڏيڻ گهرجي جيڪو جوتشين کي ڏنو ويو آهي.

منتر، تنتر، جنتر آدي:- عالي رهيا شيطان منتر، تنتر، يتنر * آدي، هيءَ ۾ اهڙائي ٻولي ٺڳيندا آهن، ڪر جونڊو آهي ته جيڪڏهن اسين منتر پڙهي ڌاڳو يا يتنر ٻڌي ڏيون ته اسانجا ديوتا ۽ پير اهيءَ منتر ۽ جنتر جي پرتاپ سان ٻار کي ڪا به هاڃي نه رسائيندا." انهيءَ ۾ ساڳيو ئي جواب ڏيڻ گهرجي ته "ڇا، اوهان موت ۽ پرميشور جي لڳ ۽ ڪرم ڦل کان به بچائي سگهندا؟ اوهانجي انهن ڪرڻ سان به ڪيترائي ٻار مري ويندا آهن ۽ خود اوهانجي گهر ۾ به مري ويندا آهن؛ ڇا اوهين انهن کي موت کان بچائي سگهندا؟" تڏهن اهي ٺڳ ڪجهه به ڪين ته سگهندا ۽ سمجهي ويندا ته هتي اسانجي دال نه ڳرندي. انڪري انهن سڀني مٿيا

* شيطان ماڻهن جي ڏيوتي. منتر=وظيفو، ويد جو حصو، جادوگر انهيءَ پڙهائيندا آهن جنهن کي منتر ڪوٺيندا آهن جنهنجي اچارڻ سان سندن خيال موجب عجيب اثر پيدا ٿيندا آهن. يتنر=اوزار يا ڪل جهڙا وٺي ٺهرايل ڪري ۽ لکي، وغيره ماهر ڪاغذن تي ڪي عجيب نقشا ڪڍي يا اُنهن جي بيتر تيار ڪندا آهن ۽ سمجهندا آهن ته انهيءَ وسيلي وگهن دور ٿي ويندا. تعويذ لسرت ڪهڙي حڪل جي مدالتن جي وڳا ئي بابا اُنهن ورتا ڪرڻ آئيل نڪي علاج جادوگرن جي ٻولي ۾ اهڙا ڪري جهڙي جهنجهي وسيلي جن ٻوسيا گرهن جو اثر گهٽائي سگهجي. سوامي ڏيانند انهن جادوگرن، جهاڙ ڦوڪ ڪندڙن ۽ ٺڳيا ڌاڳا ڏيندڙن جو کنڊن ڪو ڪري ۽ سڀني اُنهن ۾ منترن ۽ يتنرن جي ورتن ڪوار آهي.

کي سورج آڏي باري ڇاڳرهه لڳو آهي جي لوهين هن ٽاءِ ڇالسي ڀاسڻ، پرچا ۽ ڏان ڪرائو ته هنجو ڪليائي تيمدو ته ته ڏاڍو ڏکي لڳي مري وڃي ته به اُجرج ڪونهي.*

آثر — بڏانو جوتشي جي ! جڏهن هيءُ پرٿوي جو آهي، تڏهن سورج آڏي لوهه به جو آهي، آهي ليمڻ ۽ پرڪاش آڏي ڪري ٻيا پيو ڪجهه به ڪري نٿا سگهن، جا آهي جيئن آهي، جو جو ڪاروڙجي ڏک نه ٿي سگهن ۽ پرس [راصي] لي سڪ نٿي سگهن.

پرشن — جا هن سنسار ۾ جو راجا ۽ پرجا سکي ۽ ڏکي ٿي رهيا آهن، اهو گرهن جو ڦل نه آهي ؟

آثر — ته هي سڀ پاپ پنيه جا ڦل آهن .

پرشن — ته ڇا جوتش شاستر ڪوڙو آهي ؟

آثر — نه، اُن ۾ جيڪا انڪ گڻت [حساب]، بيج گڻت [الجبرا] ۽ ريکا گڻت [جاميٽري] ودِيا آهي، اُها سڀ سچي آهي ۽ جيڪا ڦل جي ليلا آهي سا سڀ ڪوڙي آهي .

پرشن — جو هيءَ جنم پتري جيڪا آهي سا نشڦل آهي؟

آثر — هائو، اُها جنم پتري نه آهي پر انهيءَ جو نالو 'شوڪ پتري' رکڻ گهرجي ، جو ته جڏهن سنتان جو جنم ٿيندو آهي ، تڏهن سڀني کي آنند ٿيندو آهي، پر اهو آنند تيستائين رهندو آهي جيستائين جنم پتري ٺهي گرهن جو ڦل نه ٻڌجي . جڏهن پروهت جنم پتري ٺاهڻ لاءِ چوندو آهي ، تڏهن ماءُ پيءُ پروهت کي چوندا آهن "مهاراج اوهان جنم پتري چڱي ٺاهيو." جي ڏولتون هوندا آهن ته ڳاڙهي ليڪن سان عجيب نموني سان جيئن لڳي پيو ۽ جي غريب هوندا آهن ته سادو ڪاغذ هوندو آهي. جنم پتري ٺاهي ٻڌائي ايندو آهي. تڏهن ماءُ پيءُ جوتشي جي اڳيان ويهي چوندا آهن "هيءَ جنم پتري چڱي نه آهي ؟" جوتشي چوندو آهي ته "جيڪا آهي سا ٻڌائي ٿو." جي جا جنم گرهه ۽ ڏاڍا چڱا ۽ مِتر گرهه آهن، تمام سٺا آهن، جن جو ڦل ڏولتون ۽ نالو ڪريندڙ سڀ ۾ وڃي وڌندو، انهيءَ سڀا جي مٿان ڇانو ٿيندو . شريرُ ۾ ٺوڙ رهندو ۽ راج سڀا ۾ ماڻ پائيندو." اهڙيون ڳالهيون ٻڌي پيءُ آڏي چوندا آهن— "واهه واهه جوتشي، اوهان ڏاڍا چڱا آهيو."

* آڪاش ۾ جيڪي تارا آهن، تن ۾ ڪي اهڙا آهن جيڪي هڪ هنڌ نه ٿا رهن ۽ پيا آهن گرهه يا گهمندڙ تارا، جنهن کي انگريزيءَ ۾ Planet ۽ عربيءَ ۾ سياره ڪوٺيندا آهن . قسمت جوتش يا علم نجوم جنهن کي انگريزيءَ ۾ Astrology چوندا آهن . تنهن موجب ماڻهن جي جنم سمي جدا جدا گرهن جدا جدا استان سڌن جهڙي ليءِ جدا جدا اثر وجهندو آهي. اهو منش جيڪو اهڙو وشواس رکي ٿو ۽ جو سمجهي ته ڪهڙي گرهه جو منش تي پرڀاو آهي ، انهيءَ ڪري گرهه گرهڻ يا گرهن ۾ ڦال سڏجي ٿو .

§ ارٿات جنم جي سمي جن ستارن آهي يا گهمڻ ۾ اُن لاءِ گرهه اُنس اُن جو ڦل سٺو آهي .

† شتر گرهه، اهي گرهه جيڪي منش جي اوٺهر وهڪري ته پرڀاوَ وجهندا آهن يا جن جي پرڀاوَ ڪري جنم ملندا آهن يا شترو وڌندا آهن .

ماڻهو ويچ ودّيا ۽ پدارٿ ودّيا جهڙي پڙهڻ، ٻڌڻ ۽ سمجهڻ کان آلهڙ هڻ ڪري، سوسام، لب آدي شرير جي وڌڻ ۽ جوباپاءِ آدي من جي وڪارن جو ڳالهو پرسپر ٿيندو رکندا آهن. اوشڌين ۽ ڪرڻ ۽ رکڻ جو ليک وغيرہ ڇڏي، لڳن، باڪبڻ، ماءُ ڇوڪرين دداجارين، سوارتين، پنگي، جمار، ملچي، آديءَ لي ۽ وساهه رکي، آهڪ پرڪارن جي ڏوڪ ۽ جاءِ ڪڇڻ [پر ڦاسندا آهن]. جوتو ڪاڏو [ڪاڙهيندا آهن]، ڌاڳا، ڏورا آدي مڻيا منتر جنتر پڙهندا ۽ ٻڌائيندا، ڏيڻ جو نالو [ڪندا]، سنعان جي دوشا [ڪندا] ۽ ورتي جو واڻاڻو ڪري دڪ ڏينڊا ۽ وهندا آهن. جڏهن ڪنهن جا گوڙها مسب جا موڙها اُهي دوڙندي [مورڪ] پاڻين ۽ سوار ٿين وٽ وڃي پڇندا آهن ته ”مهاراج! هن ڇوڪري، ڇوڪري، ٻار، استري ۽ پرش ۽ استري کي ڇمر ته آهي ته جا ڪي ويو آهي؟“ تڏهن عرض چوندا آهن ته ”هنجي شرير ۾ هڪ وڏو پرسپر، پرسپر، پوڙن، سيتلا آدي ديوتي اچي واسو ڪيو آهي. جيستائين توهان هنجو اُپاءُ نه ڪندا، تيستائين نه ڇڏيندا بلڪ پراڻ ٿ ڪڍي ڇڏيندس، جيستائين اوهان مال ملندو ۽ هنتري هنتري پيجا ڏيو ته اسان مترو جپ، * پرشچرڻ سان جهاڙ وغيره اُنهڪي ڪڍي ڇڏيون.“ تڏهن اُهي اُلڌا ۽ سنڌن مت عالت چوندا آهن ته ”مهاراج! پاڻي اسانجو سڀڪجهه هليو وڃي، پر هنکي ڇڱو ڀلو ڪري ڏيو.“ پوءِ ته اُنهنجي پيگهي موچي ٻولدي آهي، اُهي ٺڳ چوندا آهن ”چڱو ڀلا اڻهو هنتري سامگري، هنتري ڏکڻا، ديوتا کي ڀيٽ ۽ ⁂ گرهه دان ڪرايو.“ [پوءِ] جهانجهه، مردنگ، ڍول، ٿالهي کڻي اُنهنجي اڳيان وڄائيندا ۽ ڳائيندا [آهن] ۽ اُنهن مان هڪڙو پاکنڊي جهڙائن جيان نچي ٽپي چوندو آهي ته ”مان هنجا پراڻ اُي ڪڍي ڇڏيندس.“ تڏهن اُهي اُلڌا اُهوءَ ڀنگي، جمار آدي نيچ جي پيرن تي ڪري چوندا آهن ”او مهاڪي جيڪي وڻي سو ولو، پر هنکي بچايو.“ تڏهن اُهو اُنگر چوندو آهي ته ”مان هنومان آهيان، اڻهو پڪي مٺائي، تيل، سندور، سوا مڻ جو روٽ ۽ لال لنگوٽ“ [يا چوندو آهي] ”مان ديويءَ جو پيرون آهيان، اڻهو پنج بوتلون شراب، ويهه ڪڪڙ يون، پنج ٻڪرا، مٺائي ۽ ڪپڙا.“ جڏهن هو چوندا آهن ته ”جيڪي وڻيز سو وٺو.“ تڏهن اُهو پاڳل ڏاڍو نچڻ ٽپڻ لڳندو آهي. پر جيڪڏهن ڪو سياڻو ماڻهو اُنهنجي ڀيٽا پنج پادرين، سوٽين، چماٽن ۽ لتن هڻڻ سان ڪري ته اُنجو هنومان ۽ ڀيرون ۽ شيوءَ جهٽ ڀرسن ڏي ڀڄي وڃن ٿا، جو ته سندن اِهو پورو رڳو ڌن وغيره جي ٺڳڻ لاءِ ڍونگ آهي.

جو تشين جي ٺڳي: جڏهن ڪو ڪنهن گرهه ۾ ڦاٿل گرهه روپي ٺڳ ويدي هوشيءَ وٽ وڃي چوندا آهن ته ”اي مهاراج! هنکي ڇا ٿيو آهي؟“ تڏهن هو چوندا آهن ته ”هن

---

* پرشچرڻ = اڳيان رکڻ، پيٺ ڪرڻ ڪا شي پرسپر جي اڳيان رکي اُنکي راضي ڪرڻ يا ڪا اُوتي اُٿڻي جي ڪرلا ڪرڻ.

⁂ گرهن گرهن جي ڪرڙي ڀرپاڻ کي لوڙهه ڪرڻ لاءِ ٻڌن لوڪن کي ڪجهه ورڇڻ، جنهن آدي ڏيڻ کي گرهه دان چيو آهي.

پيدائش واکه [جمال] شيدن جا جسم ۽ اوسان [ذهن] الڳ الڳ ٿيڻ ۾ اچن. جڏهن ابتدا ۾ ٻالڪ ۽ سمجهه اچي ٿي، ان کان ڪجهه [ماه هيڪ] ٻه ٽي مهينا ۽ ڏينهن، وڏن جا ماڻهن، ڀائر، ڀيڻ ۽ وڏن ۽ پاڙي وارن ٻالڪ ۽ ساڻس ٻولي ڪري ۽ انهن وٽ آئي وڃي [پنج ڀي] ۽ سکيا ڏني وڃي، جنهن ۾ ٻولي ۽ هنرن جا ابتدائي علم سکي ٿو ۽ هر هڪ سنسڪار سان ٻيو رهي ٿو. پنجن ڪرمن ۾ جنهن سنسڪار جي ضرورت جيئڻ ۽ وڏين جي جيئڻ، وڏيا سان پيار ۽ سڀني ۾ رهڻ جي سمجهه پيدا ٿئي. اُٺي ويهي، کاڌ، پيئڻ، پرائي، هٿ، شرڪ ۽ سکڻ ۾ پيدائش ۾ ڪڏهن ڪڏهن هيءَ ٻالڪ تي انهيءَ سنسڪار سان سڄي زندگي وهندي آهي ۽ اهڙي ڪمي پاس ٿي ويندي آهي، اهڙي اصلي نه ڇڏي. سدا سڄو ٻالڪ، رڳو، ڏاڍو ڪمڪ آهي ته جهڙو تربيت ان ۾ ڪرائجي.

پنجين ورهيه ۾ ڪهڙي سکيا ڏجي؟ جڏهن پٽ يا ڌيءَ پنجين ورهين جا ٿين تڏهن کين ديوناگري ۽ پنهنجي ٻوليءَ جي اکرن جو اڀياس ڪرائجي. انهيءَ کانپوءِ انهن کي شلوڪ، سوال، گيت، [ٻول] پڙهه، ايڪ سو ڪسب ڪرائجن جن مان علم سکيا، وڏن ڌرم ۽ پرميشور [جي وشيه تي اُپديش ڏيڻ وڃي] ۽ ماءُ پيءُ، آچاريه، وڏن، اُٺي [مهمان]، راجا، پرجا، ڪٽنب، ٻنڌو [مائٽ]، ڀيڻ، ڀاءُ ۽ نوڪر وغيره سان ڪيئن هلڻ گهرجي جو گيان سيکارجي. جيڪي منتر ڪنهن ڳالهه جي ذريعي ۾ اچي، جي جي ٻالڪن وڏيا ۽ ڌرم ورتاءُ ڪرم ۾ ڏنل واڌارو آهن، ان بابت به کين سمجهائي ڏيڻ گهرجي، جنهن ڪري ڪوبه ٻالڪ ٺڳ وغيره کان ٺڳجي نه سگهي.

गुणैः सैनाय किल्बिषम् निबन्धनैः समापयन्। ... मनु० (अ० २ । २७)

ٻوڌ ڀرڻ ڇو ڪجي؟ جڏهن گهرو سرير لاءِ نشان بنڌجو آهي، تنهن ڪري ٽڪي وارو شخص ٻڌڻ لاءِ ڪپڙو پاتل وارن سان ڳنڍ ڏيڻ آهي. جڏهن لاش جلي وڃي، تڏهن انهيءَ لاءِ "ٻوڌ" [سرگواسي] ٿيندو آهي. اوڳڻ [جيو رهندو آهي نه] ڦاٽي ٽاڪي وارو ماڻهو جي بدن تي ڪرڻ ورلان ڪال [زمان ڏنل] ۾ نه رهڻ سبب ٻڌڻ [گڏوڏي وقت ۾] داخل ڪري سرگواسي ڪري] ٻوڌ ڪاٽي سان سڏيا آهن.

ڏاڙهي ساڙڻ جو ڪم ڪڏهن ٿئي؟ اهڙو ٻڌايو ويو آهي ته ڏهين ڏينهن ناهين ۽ وڏوالن جو سڌارو آهي. ان جي ٻانهي شڪل، ڪسڻ ۽ ٻيا سنسڪار ٿيندا آهن. ان کانپوءِ شڪل ورتي ٻوڌ، ٻڌائڻ، ڏاڙهي، ساڙڻ آدي ٻه ڪم سناتندا آهن. ڏسو، جڏهن ٻالڪ مونڊو آهي، تڏهن سنڌس آڻيا پاپ ٻج جي وس ٿي پرميشور جي ٻوڌ الوسار ڏڪ ٻٽي ڪرڻ لاءِ پوءِ نه رڳو جئن ٿيندي آهي، ته ٻيو پرميشور جي ٽن آڱرن تي ڪري ٿو ڪوڙي سڳوري ٿو؟ مرڪب

٨. واکن جي اُسڻ تي اوسان چرندا آهن. [پنڊت جهرو لعل ۽ ڏاڻچند ڪاچرا]

٩. اهڙا ٽيڙا جملا ٿا چوڻ جن ۾ وڏو آرٿ ٻڌل هجي تنهنکي سوتر چئبو آهي.

پرش ۽ استري ڪيئن هلن؟ ڪنهن اوش پرهميوءَ د وارن وڌل جي رکيا ڪري. اهڙيءَ ريت جوڪي استريون ۽ پرش هلندا تن جي سنتان آرءِ، آروجا وڏي ۽ [سمد ۽] بل ۽ توبج جو واڌارو ٿيندو تي رهندو. استري پرشيءَ جو سنڪوچن ۽ شوڪن [ڪري] ۽ پرش وٽ لڳي روڪي. پوءِ سنتان ڀيڪو لهندو، سو پڻ سرهست ٿي ٿيندو. ٭

سنتان کي ڪهڙي سکيا ڏجي؟ سنتان کي ماتا سدا اُتم سکيا ڏيندي رهي، جنهن سنتان سڌوال ٿئي ۽ ڪنهن به انگ مان ڪڇيشتا [اُجوگي حالت] نه ڪري. جڏهن ٻار ڳالهائڻ لڳي تڏهن سندس ماتا اهڙا اُپاءَ وٺي جنهن ٻالڪ جي جڀ ڪومل ٿئي ۽ شد اُچار ڪري سگهي. اهڙيءَ ريت جو جنهن اکر جو جيڪو اُستان ۽ پرتن هجي [اُٿيءَ سان ٿي اُهو اکر ڳالهائي]. جهڙي 'پ' هجڻ اُستان چپ ۽ سپرشٽ پرتن آهي، اهي ٻئي چپ ملائي ڳالهائڻ [گهرجي] هرسو، ديرگهه ۽ پلت اکر ليڪ ٺيڪ چئي سگهي. مٺو گمڀير ۽ سندر سر ٿئي ۽ اکر، ماترا،

٭ پوتي اوتامت استريءَ جو گڀ آلڳ ۽ سنڪوچن اُرتاب اندر ڪڍڻ شوڪن بنهي صاف ڪرڻ. ٻار ڄمڻ کانپوءِ هرشو آهي. تڏهن گرڀ شٿان ٿوري پولو آهي ۽ جڏهن ٻار ڄمندو آهي تڏهن گند جي اڪال ۽ گرڀ شٿان جي سڪوچڻ کي اوکيا جي لتاي سمجهي وڃڻ آهي. گند جو ليڪ طرح نڪال اوس ٿيڻ گهرجي ۽ گرڀ سٿان پڻ اڳين جهڙو ٿي وڃي. وڃ ۽ ماتا کي سڀ ڪان وق ڪئي ڳالهه جي سنڀال ڪرڻ گهرجي. اُتي نه ڪرڻ ڪري استريءَ جي مرڻ جو ڀئو ٿيندو آهي. هاڻوڪي ڪال ۾ ڊاڪٽرون وڃائڻ استريءَ کي اُنهيءَ مراد سان پيٽ پٽون اڏي ڏينديون هيون. اِهو ڏکيءَ آهي جو ڪيترا ئي سمجهه هئڻ اُمر اوکيا جي سنڀال کي نه سمجهي واهيات ڳالهيون ڪندا آهن.

١. شٿان=جاءِ هنڌ پيا اکر پڻ پڻ هنڌان=ڳالهايا ويندا آهن. سنسڪرت ۾ هن وشي تي پورو ۽ سندر نيم جاڻايل آهي — ڪ "ڪ" آدي ڪنٺ مان جيا ويندا آهن؛ ڇ "چ" آدي تارون مان؛ ٽ "ٽ" آدي ڏندن مان ۽ پ "پ" آدي چپن مان. [ڳالهائڻ جا]

٢. اکر ڳالهائڻ ۾ جا جڀ آدي جي جيڪي ٿيندي آهي اُنکي پرتن چئبو آهي. [بهرحال جيو ڄاڻ لعل]

٣. سپرشٽ پوري ڇُهڻ کي چئبو آهي جهڙي "پ" جي چوڻ ۾ ٻئي چپ هڪ ٻئي ۾ لڳندا آهن، هڪڙا اکر اهڙا ٿيندا آهن جنهن ۾ اُنگ ٿي سان ڪونه لڳندا آهن؛ پر اهڙا آهن جن ۾ ونهڻ ٿيندو آهي ۽ پيا اُهي ٿيندا آهن جن ۾ پورو ڇُهڻ ٿيندو آهي "پ" جن پرتن پرڪار جو آهي. اُنکي سپرشٽ پرتن ڪوٺجي ٿو.

٤، ٥ ۽ ٦، ڄيءِ "آ" ۽ "اِي" آدي سڙ [حرف علت] ٽن پرڪارن سان ڳالهايا ويندا آهن؛ اُوتات هرسو ديرگهه ۽ پلت. لائيءَ جي هڪ پورو هلڻ ۾ جيترو وقت لڳي اوتري کي هرسو چئبو ويندو آهي، اُنکان ٻيڻي کي ديرگهه ۽ ٽيڻي کي پلت. اُ [اِ] هرسو آهي، آ [اا] ديرگهه ۽ آ [آ ۽ اا] پلت آهي.

٧. سنسڪرت ۾ اُهي نشانيون جي ڏاو، زير ۽ پيش جو ڪم ڏينديون آهن. انکي ماترا چوندا آهن.

ڪئين ٻرڪار جي چنتا ۾ نه هجي.

ڳرڀ ڪال جو کاڌو ۽ وهنوار:- جنهن جوڪ * ۽ شرح ۾ ڪالج ۽ ٻهرڻ جو ورلن ۽ مرسمرتيءَ ۾ استري ٻرش جي لوس وهڻ جي رٿ لکيل آهي تهين آنوسار ڪجي ۽ هلجي. ڳرڀ ٿيڻ کانپوءِ استريءَ کي ڏاڍي سنڀال سان کاڌو پيتو ۽ ڪپڙو لٽو ڪرڻ گهرجي. استري هڪ ورهه ڪانهي ٻرش جو سنگ نه ڪري. پڙهيءَ، ڳل ورهه، آروگتا، پراڪرم، شانتي آدي گڻن وارين وستن استري ورتائيندي رهي، جنهن ٻالڪ جو جنم ٿئي.

ٻار جو جنم:- جڏهن ٻالڪ جنمي تڏهن چڱي سگهڻ واري جل سان کيس سنان ڪرائجي ۽ ڦاڙي وڍي ڪانپوءِ سگهڻ واري ڪهه آديءَ جو هوم△ ۽ استريءَ جي اشنان ۽ ٻرهڻ جو نه ٻڙ رو ٻوهڻ ڪرڻ گهرجي، جنهن ٻالڪ ۽ استريءَ جو شرير ڏٺري ڏيري ڦروٻر ۽ سگهارو ٿيندو وڃي. ٻالڪ جي ماتا اٿوا ڌاءِ [ڌائي] وسواسي اهڙي ٻرڪار جي ڪائيندي رهي جو تنهن ۾ اهڙ کي اکين کي.

ٿڃ پيارڻ:- ماتا جي ٿڃ جڏهن ڏيهن تائين ٻالڪ کي پيارجي، تنهن کان پوءِ ڌاءِ پياريندي رهي. ڌاءِ کي [ٻار جا] ماءُ پيءُ اهڙ پدارٿ کارائيندا پيار پيدا رهن. جنهن ڪري ٿڃ ٿڃن هجي ۽ ڌاءُ رکي نه سگهي، ته هو ڪانءِ اٿوا ٻڪريءَ جهڙي کير ۾ اهڙ اوشڌين [دوائن] جهڙي ٻڌيءَ، آروگيتا ۽ پراڪرم وڌائڻ وارين هجن، شڌ جل ۾ پچائي، جوش ڏياري ڇاڻي، هڪ جيترو کير ۽ پاڻي ملائي ٻالڪ کي پيارجي.

رهڻ جو ستان:- ويم ڪانپوءِ ٻالڪ ۽ سنديس ماتا کي ڪيئن ٻيءَ جاءِ ۾ رهڻ جهڙي وايو شڌ هجي اهڙي رهائجي ۽ سڌا سگهڻ وارا ۽ وڌندڙ پدارٿ اهڙي رکجن ۽ اهڙي هنڌ گهمڻ لاءِ ليڪ آهي جتي جي هوا شڌ هجي.

ڌاءِ جو کير ڇو؟ جتي ڌاءِ، ڳانءِ، ٻڪري آديءَ جو کير نه ملي سگهي اتي جنهن ليڪ سمجهه وڃي تئن ڪجي، جنهن نه ٻالڪ جو شرير ماتا جي شرير جي انش مان ٿيندو آهي، تنهن جتوي ولد سمي استري ٻولي لئي ٻوٽدي آهي. انگريزي وياپل استري ٻار کي ٿڃ نه پياري، تنهن ڪري ٿڃ ٻاه ٿڻ جي ڇڏهڻ لئي اهڙي دوا لڳائجي جنهن ڪري ٿڃ بند ٿي وڃي. اهڙيءَ رت ڪرڻ سان ٻئي مهيني ۾ [وياپل استري] اڳي جهڙي جوان ٿي پوندي آهي.؟

* هي ٻراهمڻ وغيره ورڻ [ذات] جا ٺهيل آهن.

△ ٻالڪ جي جنم کان پوءِ ڪرم سنسڪار ڪيو آهي، جنهن ۾ هون آدي ويدڪ ڪرم ڪيا آهن. هي سنسڪار ولديءَ ۾ وچڙ سان لکيا ويا آهن.

؟ ماءُ جو کير ٻار کي پيارڻ قدرتي ڳالهه آهي، تنهن ڪري هن اوس اعتراض ڪئي ڳويه ڀر سهائيس ستي ۾ سڌو رستو مضبوط اولاد پيدا ڪرڻ ۽ استري ۽ پرش جي تندرستيءَ رکڻ ۽ طاقت قائم ڪرڻ جو بيان ڪيو آهي. جڏهن جانورن جي نسل کي ترقي ڏني ويندي آهي تڏهن به اهڙي تجويز عمل ۾ آندي آهي. جيتوڻيڪ جانور ڪمزور نه ٿين ۽ انهي جي پرورش نه ڇڪي ٿئي. هي ماڻهو عمدو اولاد سواءِ طاقت وڌائڻ جي پيدا ڪرڻ گهرندا آهن، سي هن ويد عمل سان ڪامياب ٿي سگهندا آهن. اها ڳالهه ٻڌائي آهي جو ماڻهو هن تي عمل ڪري سگهن.
[پنڊت جيون لعل]

ओ३म्

ٻيو سمولاس

سکيا جو ورنن

منش ودوان ڪيئن ٿئي؟ मातृमान् पितृमानाचार्यवान् पुरुषो वेद ॥ [اکري ارٿ ماتا وارو پتا وارو ۽ آچاريه وارو پرش ودوان ٿيندو آهي] هي شت پٿ براهمڻ [ڪانڊ ١٤-٨-٤-١٠] جو وچن آهي . سچ پچ ته جڏهن ٽي اُتم سکيا ڏيندڙ اُستاد هوندا، يعني هڪڙي ماءُ، ٻيو پيءُ ۽ ٽيون گرو تڏهن انسان گيانوان ٿئي ٿو. ڌن آهي اهو ڪل، وڏڀاڳي آهي اهو سنتان جنهن جا ماتا پتا ڌرم ۽ علم وارا ودوان هجن. ماتا کان جيترو اُپديش ۽ لاڀ ٻارن کي پهچندو آهي، اوترو ٻين ڪنهن کان نه. جهڙو ماتا سنتان تي پريم [۽] سندن ڀلو ڪرڻ چاهيندي آهي، اوترو ٻيو ڪو به ڪونه ڪندو آهي. اکري मातृमान् آهي اُن ڪري

"प्रशस्ता धार्मिकी माता विद्यते यस्य स मातृमान्" [ماتمان اهو منش آهي جنهن جي ماتا ساراهه جوڳي ۽ ڌرم تي هلڻ واري آهي] ڌنيه آهي اها ماتا، جا ڳرڀ جي ڏينهن کان وٺي جيستائين پوري ودّيا نه ٿئي تيستائين سنتان کي چڱي چال جو اُپديش ڪري .

ماتا پتا ڪهڙو کاڌو کائين؟ ماتا پتا لاءِ تمام ضروري آهي ته گرڀادان کان اڳ، وچ ۽ پوءِ مادڪ وستو [نشيدار شيون]، مڌ، دُرگنڌ، ٿڪ [اُلها] ۽ بڌي ناس ڪندڙ پدارٿ ڇڏي، جيڪي شانتي، آروڳتا، بل، بڌي، پراڪرم، سلچڻائي ۽ سڀيتا ڏيڻ وارا، گيهه، کير، مٺائي، اَن جل آدي اُتم پدارٿ ورتائين جيئن رج ۽ ويريه ٻئي اوگڻن کان ڇٽي اُتم گڻ وارا ٿين .

ميلاپ جا نيم: استري پرش جي ميلاپ جو سمو رجو درشن [ڪپڙن جي اچڻ] جي پنجين ڏينهن کانوٺي ١٦ ڏينهن تائين آهي . انهن ڏينهن مان منڍ جا چار ڏينهن ڇڏي ڏيڻ گهرجن رهيا ٻارهن ڏينهن، انهن مان گيارس ۽ تيرس ○ ڇڏي باقي ڏهن راتين ۾ گربادان ڪرڻ اُتم آهي. ولو اچڻ جي ڏينهن تائولي سورهين رات تائين سماگم نه ڪجي. وري جيستائين رتودان جو سمو جنهن اڳ لکيو ويو آهي، نه اچي، تيستائين ۽ گرڀ ٿي وڃڻ کانپوءِ هڪ ورهيه تائين سماگم نه ڪجي ، جيستائين ٻنهي جو شرير وڏو رهي، هڪ ٻئي جي پرسنتا ۽

---

* رج = حيض = ماتا جو اهو وس جنهن مان سنتان اُٿين ٿا .
ويريه = مني = پتا جو اهو وس جنهن مان سنتان اُپجن ٿا .
○ شايد ٻارهين ۽ تيرهين رات جو مطلب آهي .
¤ ميلاپ يا سماگم .

ڪِنِ وارو آلتي سپاهه وارو ايشور، جنهن سدا جو ورونڌي شيطان آهي، ڪرڻ لهندو آهي.

[ب] ”[illegible]“ شڙ = ڪلپاڻ ڏاتوءَ مان ٺهيل لفظ آهي. هيءُ ڏاتو پاڻي ملڻ جي معنيٰ ۾ آهي ۽ وشي ڏيئاءُ پڻ اهڙو اشارو ڪيو آهي. سمپوڙ [سمڪن] آهي، ته ڪن ٻين ودوانن ٻه پڻ ڏنل هجي، ان جي ته هجي ته ٻه پاڻيءَ جي لڪڻ اتر سار ڀڃاڙيءَ ڪي ڏسي ڪري ڏاتوءَ جو ۽ ڏاتوءَ کي ڏسي ڪري ڀڃاڙيءَ جو اڀياس ڪري سگهجي ٿو. الاڊي ڪوش جي ڀوڙلهن ٻاب جي ١٥٣ سوتر ۾ ”پڻو جي ڏيکڻ“ لکيو آهي ته جنهن سڀ سمجهندا آهن، سو ٺيڪ آهي. سمجهڻ جو اوت وشرام سک ۽ ڪلپاڻ ته آهي. انهيءَ ڪري ته وشيءَ جو ڪلپ ٺيڪ آهي.

[ت] وشي ڏيئاءُ هن سملاس ۾ ٻڪوان جا رڳا ١٠٠ نالا ڏيکاريا آهن، پر انهن ۾ هڪ ۽ گهڻو ڪري اهڙيءَ ريت سمسڪرت ڏاتن مان ڪيئي سگهجن ٿا ۽ لوڪ لهجه ارٿ ٻڌائي سگهجي ٿو. ته رڳو هن ديش جي ٻاشائن جا نالا اهڙيءَ ريت سمسڪرت وياڪرڻ ذريعي ڀڃاڙي سگهجن ٿا پر ٻين ٻاشائن ۾ به جيڪي ايشور جا نالا آهن، تن جو سنبنڌ سمسڪرت ڏاتن سان ڪري سگهجي ٿو. جئين اسان يورپين ٻاشا جو ”گوڊ“ شبد سمسڪرت جي ڏاتوءَ مان ٺهيو آهي ۽ يوناني نالو ”زيوس“ ته ساڳي ڏاتوءَ مان نڪتل آهي.

مصر جو ”ات“ نالو سمسڪرت جي ڏاتوءَ سان ”ات“ ارٿ ”اُتما“ مان نڪتو آهي. انگريزي ”گاڊ“ يا گوٿ لفظ مان نڪتو آهي يا ”گو“ ڏاتوءَ مان جنهن مان اڳي لفظ ٺهيو آهي، جنهن مان نڪتو آهي. عربي نالو الله سمسڪرت ”اِلا“ يعني ’ماتا‘ ڪرڻ مان ٺهيو آهي.

اهي هڪڙي وشيءَ جا ٻالڪن ڪي ڏسڻ ۾ ايندي سا هيءَ آهي ته ويدڪ ڌرم جا ايشوري نالا ٻين ڌرمن ۾ اچي ويا. ٻين ڌرمن ۾ گهڻو ڪري مذڪر نالا آهن. سنسار ۾ سڀني ڪان ٻيڙي ماتا ٿيندي آهي. اها ٻاورن ويدڪ ڌرم ڪانسواءِ ٻين مذهبن ۽ متن ۾ ڪانه آهي. ايشور جا نالا ئي جان جنس ۾ ان لاءِ ڏيکاريا ويا آهن جو ايشور ڀيڻهي جهڙو سڀ ۾ سڀ اوڪار جي ڀاڻپائي ۽ ٻين کان برتري آهي.

ڀرٿين سملاس جي انت ۾ منگلاچرڻ تي شنڪائون لکيل آهن. وشي ڏيئاءُ جي نڪتين جا مکيه ٻه انگ آهن هڪ ته لکڪ کي ڀرٿين اڳ ڪان وڌي ٻولين اڳ ڪان سمرا سيما ۽ ڪلياڻ ڪاري وچن لکڻ کپن الڳ اهو جو مٿي ٻه رچ ۾ ڀڃاڙيءَ ۾ منگلاچرڻ ڪري ڪهڙي ۽ ٻيو سڀ الت پڙهت جيڪي ولي سو لڪيل و وجهي.

وشيءَ جو ٻيو دليل هي آهي ته لهارا قيارا ٻهت ۽ وهمار جهڙي سڀ لوڪ سنان [ٻرالو] ويدڪ عارڪ ولن جهڙڪي جاتيءَ ۾ ٿوري ايڪتا اچي. ٻرلهن شاسترن ۾ ’اوم‘ ۽ ’اٿ‘ شبد آيل ۾ اچي ٿو ته جهڙڪري هاڻي ته ’اوم‘ اٿوا ’اٿ‘ لي وڪڻ ٿورجي.

8670

ڪيا ويا آهن ۽ ڪن سمجهيائون اسين پڻ ورڌي ٽيڪا ليکي ڪئي وئي آهي. انهن مان ڪن جو سماڌان هيٺ ڪجهه ٿو.

رشي دياننند "پرلوڪ" شبد پرمت = وچاڙ ڌاتوءَ مان ورتو آهي. ان ۾ ڪئي معنيٰ نڪتا ڪندا آهن. پر هتي اها ڳالهه وساري ٿا ڇڏين ۽ ڌاتن جا اهڙا ارٿ ٿيندا آهن. "ماڌوي ڌاتو" ۾ اها ڳالهه ڏيکاريل آهي پڻ "مهاڀاشيه" ۾ پاڻيني رشيءَ چيو آهي ته ڌاتن جا گهڻيئي ارٿ ٿيندا آهن، جهڙوڪ "ولي" [...] جو ارٿ وار وچاري؛ ڪاڪرا پڻ آهن، رشيءَ جو ليکڪ ملڪ پرڀو آهي "پرمت" ڌاتوءَ سان "شون" پچاڙي لڳائي ڪري پرلوڪ شبد ٺهي ٿو.

[ڪ] منترن ۾ ايندڙ [١٠٥] ۾ برهمڻن جا ڪجهه مثال ڏنل آهن، جن ۾ اِن، اِر، وشو آدي، انهن ۾ ڪٿڙو پرلوڪ نه آهي.

[ج] نراڪار [٧١] شبد جو وستار سوامي جي جي رچنا ۾ آهي- निर्गुण: आकारात्मक निराकार: الهيءَ لاءِ لوڪن اعتراض ورتو آهي. ڌني هي وياڪرڻ ڪري اشد آهي ۽ پڻ اُن مان نراڪار جو ارٿ به سڌ ٿيو آهي. ويدڪ جيڪا من اشتاڌيائيءَ جي ٽيڪا ادياءِ جي ٻئي پاد جو ٨ سوتر ڏسندا ته ڪن پتو پوندو ته رشيءَ جو ليک هر طرح ٺيڪ آهي. اهو اهڙو پڻ اعتراض آهي ته سوتر جو مطلب آهي ته "آڪار مان جيڪو نڪتو" يعني اصل ڀڳوان کي آڪار هو، اهو ارٿ ڪرڻ سراسر غلط آهي. "نراڪار آڪاراڻ" جو مطلب آهي ته جنهن کي آڪار آهي ئي ڪو نه، جن پهريائين جي ٤٠ ادياءِ ۾ "سپريگات" جو ارٿ اهو ئي آهي ته جو هرهنڌ وڃي ٿو، پر اهو ته هو هر هنڌ سدائين موجود آهي، جهڙو وگوپد [١، ١٥، ١٤] ۾ "اوپڪ" جي ڪري اهو ارٿ ٿيو ڪڍجي ته ڀڳوان جو ڀڳتن کي مددگار هو ۽ پوءِ هڙ نجي وغيره ٻڌ اهو ارٿ ڪڍجي ته ڀڳوان کي جڏهن ڪو سهائتا ڏيندو ٿي ڪرڻ آهي ته هڙ هر هنڌ ڪم پنهنجي سر ٿي ڪندو آهي. نراڪار ڌاتو گوپال سهسرنام [٨٩] ۽ شو سهر [٨ ۽ ٣٥] ۾ پڻ ڏنل آهي.

[ت] سرو شڪتيمان [٧٧] شبد جي ارٿ بابت به سوامي جي ۽ ٻين لوڪن جي وچ ۾ آهي. هن وارو ارٿ وٺيو ته سوال ٿيندو ته ڇا ڀڳوان هر وقت ناٿ جهڙو هڪ پيو ڀاڳيا لاهي سگهي ٿو يا ڇا هڙ ڪا اهڙي وستو ناهي سگهي ٿو جا هو پاڻ نه ٽڪي سگهي. انهن ڪري اسميو آهي. پيو جيڪو اينٽو ٿيندو سو ٿيندو ٻڌايل، الهيءَ ڪري ٻڌن مثل ڪڍڻ ٿيندو. جي ڀڳوان اهڙي شيءِ ٺاهي جا هڙ ٽڪي نه سگهي ته پوءِ هو سرو شڪتيءَ ڪي حد پهتو. وئي. الهيءَ ڪري سوامي جي جو ارٿ ئي ٺيڪ آهي.

[ٿ] نياءڪاري [٨٢] جي ڌاتو سوامي جي पाणिनि सायण ڏني آهي. ويدڪ جڏهن ٿا ته سوامي جي جي ڌاتو ٺيڪ نه آهي انڪري ارثात् ذ्वा تيط ڪورجي. جيڪڏهن اهي پاڻ اشتاڌيائيءَ جي ٽئين ادياءِ جي ٽئين پاد جو ١٢٢ سوتر ڏسندا ته ڪين پڪ ٿيندي ته سوامي جي ٺيڪ آهن.

[ٽ] اڌر تيمه [٨٤] وچالي شبد جي وڌيڪا ڪندي ١٨٧٥ واري ستيارٿ پرڪاش ۾ هي شبد پيل آهي- "نياءڪاري ٺيڪ ڀڳوان جو سرواڌڪ ڳڻ آهي"، پرمسٿو ڪان اِن اهڙا وارن

جي ٻه ڪنڊريءَ ۾ لکيل آهي. اُها اُرڌاسڻ "تَيجس" يعني سهڻا ڏيندڙن آتمائن جي آتما
جي "الڪوش" ۽ "ڪرڻ" ۾ ڄاڻايل آهي तस्माद्भवत्यदीरवोति इ वैश्वानरमन्त्रा समानश्चभवति ॥
"الڪرش" "ڪرڻ" ڏانوءَ مان ٺهيو آهي جنهنجو اوسط آهي ڪمونڻ ۽ جهڙو لاهڻ. انهيءَ جو
ٻيو ادو لهرو ڏ اُها جو اوسط آهي ڪا ورتل ۽ اکئي ڪم ۾ آيل. گوڙپاد اچاريه لکيو آهي:-

तैजसस्थानि विज्ञान उत्कर्षो दृश्यतेस्फुटम् । मात्रा सम्प्रतिपतो स्यादुभयत्वं तथाविधम् ॥

اُرڌاسڻ اُها تِرِڪُ ڳالهه وڌيڪ ۽ مٿي وڃڻ جو اوسط ڏيکاري ٿو. تَيجس جو ۽ ساڳيو اوسط
آهي. اُ ۽ ا ملندو آهي ڏ ٻئي تي ٻولندو آهي. جنهن گل ۾ ڏنل آهي اُهي شبد ۾ ڏنل آهن.
تَيجس جو اوسط آهي چمڪندڙ شڪتيءَ جو وڌڻ آدي.

"تَيجسوي" "سوٽر گربه" آهي. سوٽر گربه اُرڌاسڻ چمڪندڙ پدارٿن جو گربه يا سوٽر
جو اَستان. شري شنڪر اچاريه ماندوڪيه اُپنشد جي ڀاشا ۾ لکيو آهي:- तैजसो हिरण्यगर्भः ॥
شتپٿ ۾ ورڻيل آهي:- ॥ प्रजापतिर्वैहिरण्यगर्भः وايوءَ جو ذڪر به اُن ۾ سمايل آهي. ٽيون ۽
واڪمو [٣، ٢، ٩، ١] ۾ چيل آهي:- वैजोवैवायुः لچ تي وايو آهي. اتريه ۾ ورڻيل آهي:-
[illegible] ۾ عڪس اُپنشد वायुर्हविप्रजापति तदुक्तमृषिणा पवमानो प्रजापतिः । ४ । ९६ ॥ اُپنشد جي ڀاشا ۾ چيل
آهي:- ॥ सेषा अनिरुक्तपितारेवता यद वायुः ديوتا جنهن آهي. اهو ٽالو وايو آهي. جنهن وايو
ماندوڪ آهي. اُها ۽ اڪرن مان ڪڏهن منهن سو الهن ڪري ٿو.

ڪڪار مان رشيءَ "اپهور" "آدتيه" ۽ "پراجيه" اُرٿ ڏنا آهن. ماندوڪيه ۾ چيل آهي:-
"ترِ" آهن ماترا "م" مان "سُشپت استان" ۽ "پراجيه" ॥ ११ ॥ सुषुप्तस्थानः प्राज्ञो मकारस्तृतीया मात्रा
جو اوسط ڪري ٿو. پرلي سمي ۾ اُنوا گهري ننڊ جي ريلي پکڙن ساڳي سورج رهي ٿو.
ڪري ٿي. "سشپت شتان" ڪري گرڻي ٿو. انهيءَ اوسٿا ۾ پرماتما جي شڪتي ٻئي
ووڪ لوڪ جي ٻوڙ ورتو ۾ چمڪندي رهي ٿي. ٽيهنڪري معلوم اُپهور جو شڪتيوان
اُرٿ ڪري ٿو. گوڙپاد اچاريه لکيو آهي:-

मकारभावे प्राज्ञस्य मानसा मान्य मुच्यते । मात्रा सम्पति वैलेंतु लय सा मानयमुच्यते ॥ ९९ ॥

قالهه آهي ڪ "ترِ" جو اوسط آهي ماپڻ ۽ "ماپڻ" جو اوسط آهي ماپو. "ترِ" ۽ "پراجيه" ٻئي
۾ ماپڻ جو ڀاو ساڳيو آهي. پراجيه آهي شالنيءَ واري اوسٿا جنهن مان تَيجس ۽ وشو جون
اوسٿائون ظاهر ٿين ٿيون. اُرڌاسڻ ٻئي اوسٿائون پراجيه مان ماپيون ۽ بند ٿيون
ٿيون آهن. ٽيهنڪري "ترِ" مان پراجيه جو اوسط ڪري ٿو. جيڪڏهن آهي ماترائن جو ويچار
ڪجي ڪ "ترِ" ۾ اُهي ماترائون اچي ليءِ ٿيون ٿيون. هو اُن ۾ "ترِ" ٻولڻ و ٿيون (حرف صحيح)
آهي. سشپت اوسٿا ۾ به سڀ ڪجهه ليءِ ٿو ٿئي. انهيءَ آءِ پراجيه جي ويچار مان ڪڏ سمي
جو ويچار به ڪيل آهي. ايڪ آڪڙي ڪرڻ ۾ "ترِ" جي معنيٰ سمو ۽ اُرٿ ڪيل آهي ۽ سمي
جو ساڳو آدتيه [سج] آهي. ٽيهنڪري "ترِ" مان آدتيه جو اُرٿ ڪري ٿو. آدتيه، اپهور، تيج
وايو اپهور، سڀئي ڪي ليءِ ڪرڻ وارو اپهور.

رشي ڏٺائيند اپهور جي جدا جدا ٿانن جا جيڪي ذڪر ڏنا آهن، اُن مان ڪن تي آڪشيپ

پورڻيون سمُلاس جون ٽپڻيون

نوٽ:- هي ٽپڻيون گجراتي، انگريزي، اردو ۽ ڪلڪتي واري هندي ستيارٿ پرڪاش جي آڌار تي تيار ڪيون ويون آهن ۽ پنڊت ٺاڪر داس جي ناسڪر پرڪاش ۽ پنڊت واچسپتي اير. اي. جي ستيارٿ پرڪاش ڀاشيه ڏانهن ۽ ڏنيا ويا آهن.

ڪيترا لوڪ پوري ڄاڻ نه هئڻ ڪري چوندا آهن ته جيئن اوم شبد کي آڌار سماج پرماتما جو سڀني کان اتم نالو ڪري سمجهي ٿي، سو ويدن ۾ ڪٿي به نٿو ملي. اوم شبد يجرويد جي چاليهين اڌياءِ ۾ ٻه دفعا آيل آهي. هڪڙو ۱۷ منتر ۾ "ॐ खं ब्रह्म" ۽ ٻيو ۱۵ منتر ۾ ॐ क्रतो स्मर سانئي رڳ يجرويد اڌياءِ ٻئي جي منتر ۱۳ جي آخر ڀاڱي ۾ ॐ प्रतिष्ठ واڪيه آيل آهي ۽ ٻيا به ڪيترن منتر ويدن ۾ آهن.

اُ 'अ'، اُ 'उ' ۽ م 'म' اوم جون ٽي ماترائون آهن ۽ انهن ماترائن مان هر هڪ مان سوامي جي ٽي ٽي ارٿ ڪڍيا آهن ۽ پنهنجي ڄاڻ جو آڌار ۽ تنهن ڳالهه جو پرمان به اوم شبد مان لکي ٿو. سوامي جي جو اهو ٿيڪ برهمڻ شاسترن جي آڌار تي آهي. اُ 'अ' جي سمجهاڻي ۾ مانڊوڪيه اپنشد ۾ هيٺيون آهي जागरितस्थानो वैश्वानरो ऽकारः प्रथमा मात्रा

پهرين ماترا اُ 'अ' جاڳرت اسٿان سمجهان ۽ ويشوانر جو ارٿ ڏيکاري ٿو. جاڳرت اسٿان اهو آهي جنهن ۾ وارن سڀني سڌا نيم ۽ پوڄ ۾ هلي رهيو آهي. ويشوانر ۽ وشو ۾ ڪو ڀيد ڪونهي آهي. جڏهن 'ويشوانر' جو پهريون اکر وشو آهي، تڏهن 'اوم' جو پهريون اکر 'اُ' آهي. جڏهن 'اُ' واڪيه ۾ وياپڪ آهي، اوتمت 'اُ' سڀ حصي ۾ اڪر اچاري ٿو سگهجي تڏهن 'اوم' ۾ پهريون 'اُ' پرماتما جي وياپڪتا ۽ جاڳرتي ڏيکاري ٿو. انهيءَ ڪري اوم جي 'اُ' جو ارٿ وشو آهي. شرتي ڪو ۽ پاڻ آچارنه ڪيو آهي:-

विश्वस्याविश्वविधियामादि सा मात्वपुरुकथम्। मात्रा सम्प्रतिपत्तिः स्याद्वाप्त्यासामान्यमेव ॥ कारिका १८॥

اوم جي "ॐ" دوارا "وشو" کي "اُ" ڪونهو ويو آهي، انهيءَ مان آناڌي ۽ وياپڪ به ارٿ نڪرن ٿا. آنند گريءَ جي ٽيڪا ۾ چيل آهي:-

[عمس ٽايءَ رڳ وشو ۽ ويشوانر جو سانئو] विश्वस्यवैश्वानरस्य अकारेऽव्याप्ति अत्त्ववहत्त्वेन स्पष्टयदि ॥

ارٿ ڏنو ويو آهي، ويشوانر انهيءَ جو ارٿ، ڏٺي ٿو سا ڳالهه شبد ڪلپ ڊرم ڪوش ۾ اڳوڻي جي ٻه ڪشمريءَ ۾ لکيل آهي. "وشانامس سو" [ڪنڊ ۱۷] ۾ لکيل آهي:- वैश्वानरो अग्निः ارٿات ويشوانر اگني آهي. سانئي هنڌ ٻيو چيل آهي. वैश्वानरो विराड् इत्युच्यते ॥ ارٿات ويشوانر کي وراٽ به چيو ويو آهي. اها ڳالهه شتپٿ براهمڻ [۱، ۳، ۲، ۴۴ ۽ ۹، ۱، ۱، ۳۱] ۾ ٻه چيل آهي. विराडिति॥ وراٽ ٿي ٻاڪي آهي.

'اُ' جا ارٿ رڳويءَ "هرڻيه گرڀ" "وايو" ۽ "تيجس" ڪيا آهن. مانڊوڪيه اپنشد ۾ لکيل آهي:- स्वप्न स्थानस्तैजस उकारो द्वितीया मात्रा ॥ १० ॥ ٻي ماترا 'اُ' سوپن اسٿان ۾ "تيجس" جو ارٿ ڏيکاري ٿي. جڳت جي سمجهاڻ جو هنڌ يا "سوپن سٿان" ايشور ئي آهي. انهيءَ

گرنٿن ۾ "اوم" ۽ "اٿ" شبد ڏسڻ ۾ اچي ٿو. ڏسو: "अथ शब्दानुशासनम्" [هي وياڪرڻ جو سوتر آهي] अथेत्ययं शब्दोऽधिकारार्थः प्रयुज्यते [هت "اٿ" شبد ورتو ويو آهي اڌڪار لاءِ آرمڀ ڪرڻ لاءِ هن ۾ آندو ويو آهي] هي وياڪرڻ مهاڀاشيه [جو آهي] "अथातो धर्मजिज्ञासा" هي پوروو ميمانسا [جو پهريون سوتر آهي] अथेत्यानन्तर्ये वेदाध्ययनानन्तरम् [هتي شبد "اٿ" جي معنيٰ آهي ڪان پوءِ يعني ويد جي پڙهڻ کان پوءِ ڌرم جي کوج ڪريو] "अथातो धर्मं व्याख्यास्यामः" هي ويشيشڪ درشن [جو پهريون سوتر آهي] अथेति धर्मकथनानन्तरं धर्मलक्षणं विशेषेण व्याख्यास्यामः [ڌرم جي ورڻن ڪرڻ کان پوءِ ڌرم جي وچور سان لکشڻا لکي وڃي ٿي. يعني ڌرم جي لکڻ آهي کان پوءِ] "अथ योगानुशासनम्" هي يوگ شاستر [جو پهريون سوتر آهي] अथेत्ययमधिकारार्थः [هتي "اٿ" آرمڀ ڪرڻ جي اٿ ۾ آهي] "अथ त्रिविधदुःखात्यन्तनिवृत्तिरत्यन्तपुरुषार्थः" هي سانک درشن [جو پهريون سوتر آهي] सांसारिकविषयभोगानन्तरं त्रिविधदुःखात्यन्तनिवृत्त्यर्थः प्रयत्नः कर्त्तव्यः [سنساري وشين ڀوڳڻ کان پوءِ ٽن قسمن جي ڏکن کان ڇٽڻ جو يتن ڪرڻ گهرجي] "अथातो ब्रह्मजिज्ञासा" هي ويدانت [جو پهريون سوتر آهي] "चतुष्टयसाधनसम्पत्त्यनन्तरं ब्रह्मजिज्ञासा" [چئن ساڌنن جي سمپورڻ ڪرڻ کانپوءِ برهم جي کوج ڪجي]* "ओमित्येतदक्षरमुद्गीथमुपासीत" هي ڇانڊوگيه اپنشد جو وچن [پهريون منتر آهي. اوم سڀ جو سوامي اڪشر ويچاري ۾ سڀ ڪجهه کان اوچو نهايت پوڄا جي لائق ۽ سرووياپي آهي] "ओमित्येतदक्षरमिदं सर्वं तस्योपव्याख्यानम्" [هي مانڊوڪيه اپنشد جي منتر جو وچن آهي. اوم جو نالو ڌرو ٿئي، اهڙي نيڪ ليک لڳڻ ڪري ٿو] انهيءَ ڪري اهي وشين منون جي گرنٿن ۾ جي آرمڀ ۾ شبد "اوم" ۽ "اٿ" لکيل آهي. سنڌيءَ ۾ پڻ (अथि इद्, अथि, श्री त्रिविधा परिवर्तित०) "اٿي" ۽ "اٿ" "اٿئي" "آءٌ اوڀيتا ۾ ايندي" اهي شبد جيڪي ويدن جي اٿ ۾ لکيل آهن، "ڌرتي ڪاشنا ۽ نموي" اسانجي شبد ڪڏهن به ڪونه آهن. انهن ويدن جا ڄاڻون جي ويد جي اٿ ۾ "ڌري اوم" لکندا ۽ پڙهندا آهن، سو هن اٿڪ ۽ ڪالوڪ اوڪن جي ڪوڙيءَ ڪٿڻا ڪان سگها آهن. ويد آدي شاسترن جي اٿ ۾ هوڻ شبد هڪڙي ڪوڙ آيو آهي، انهيءَ ڪري جي اٿ ۾ شبد "اوم" ۽ "اٿ" تي لکڻ گهرجي.

هي ٿوري ٿي ڀوميڪا لکي ويو آهي. هن کان پوءِ سکيا وشين تي لکيو ويندو. شريمد سوامي دياننده سرسوتي جي رچيل ستيه ۽ ساٿ مان سڀ ڳالهيون ستيارٿ پرڪاش جو پهريون سملاس پورالما جي ڳالهه جي سمبنڌ ۾ سماپت ٿيو.

---

* مڪتيءَ جا چار ساڌن مشهور آهن- ١- وويڪ = سچي ڪوڙي جي تميز، ٢- ويراڳ = دنيوي موهه ممتا جو تياڳ، ٣- شٽ سمپتي (شم، دم، اپرتي، تتڪشا، شرڌا، سمادان) = من ۽ اندرين کي قابو ۾ رکڻ، ٤- مموڪشتا = مڪتيءَ جي تمنا ۽ ڪوشش ... شرڌا ۽ سماڌان = ... جو اڀياس ڪرڻ ۽ ... جو چاهه.

٩٩- سويمڀو- (स्वयम्भू) [ڀؤ = سٿائي] ڌاتوءَ جي اڳيان شبد "سو" رکڻ سان "سويمڀو" شبد سڌ ٿو ٿئي. "यः स्वयं भवति स स्वयम्भूरीश्वरः" جو پاڻ کان ٿئي ٿو ۽ ڪنهن ٻئي کان نه ٿو ٿئي، انڪري اُن پرماتما جو نالو "سويمڀو" آهي.

١٠٠- ڪوي- (कु शब्दे) [ڪُ = شبد] هن ڌاتوءَ مان شبد "ڪوي" ٿو ٿئي. "यः कौति शब्दयति सर्वा विद्या स कविरीश्वरः" جيڪو ويدن دوارا سڀني ودياؤن جو اُپديش ڪرڻ وارو ۽ ڄاڻڻ وارو آهي، انڪري پرميشور جو نالو ڪوي آهي.

شو (شِوُ ڪليائي) [شِو = ڪلياڻ] هن ڌاتوءَ مان شو شبد سڌ ٿو ٿئي. "बहुलमेतन्निदर्शनम्" [اوڻادڪرڻ جي وچن] اُوسار "شو" جي ڌاتو سان شو آهي، جو سڀ ڪلياڻ جو ڪارڻ ۽ سک ڏيڻ وارو آهي، انڪري پرميشور جو نالو "شو" آهي.

پرميشور جا اننت نام:- پرميشور جا نه رڳو سؤ نالا لکيا ويا آهن، پر اُن جا اننت نالا آهن. جيئن پرميشور جا گڻ، ڪرم ۽ سڀاءُ اننت آهن، تيئن سندس نالا به اننت آهن. اُنهن مان هر هڪ گڻ، ڪرم ۽ سڀاءَ جي لحاظ کان الڳ الڳ نالو آهي. انڪري هي منهنجا لکيل نالا اُنهن آهن، جيئن سمنڊ جي سامهون هڪ ڦڙو. جو ته ويد آدي شاسترن ۾ پرماتما جا گڻ، ڪرم، سڀاءُ ويا آهن، جنجي پڙهڻ پاڙهڻ مان ڄاڻ ٿي سگهندي آهي ۽ ٻين پدارٿن جو گيان به اُنهن کي پورو پورو ٿي سگهندو آهي، جي ويد آدي شاسترن پڙهندا آهن.

منگلا چرڻ ڇو نه لکيو ويو؟ (پرشن) جيئن ٻيا گرنٿ لکڻ وارا شروع، وچ ۽ پڇاڙيءَ ۾ منگلاچرڻ [شڀ ڪامنا] ڪندا آهن تيئن اوهان نه ڪجهه لکيو، نه ڪيو! (اُتر) ايئن ڪي اسان کي ڪرڻ نه گهرجي. ڇو ته جو منڍ، وچ ۽ انت ۾ منگل ڪندو، ته اُنهي پستڪ جي منڍ وچ ۽ انت جي وچ ۾ جيڪو لکيل هوندو سو امنگل [اشڀ يا خراب] ٿي رهندو. انهيءَ لاءِ "मङ्गलाचरणं शिष्टाचारात् फलदर्शनाच्छ्रुतितश्चेति" هي سانکيه (اڌياءِ ٥-١) شاستر جو وچن آهي، جنهن جو مطلب هيءُ آهي ته جا پرميشور جي نياءُ [اُپايل] پکشپات کانسواءِ سچي ويد ۾ ڏنل آگيا آهي، اُنهن جو جيئن جيئن سدائين ۽ هر هنڌ عمل، منگلاچرڻ ٿو سڏجي. گرنٿ جي منڍ کان وٺي پڇاڙيءَ تائين سچ سچ لکيل منگلاچرڻ آهي، نه اُهو جو هڪ هنڌ منگل ۽ ٻئي هنڌ امنگل لکيو وڃي.

پستڪ جي آرنڀ ۾ اوم يا اٿ:- مهاتمائن مهارشين جا لکيل ڏسو-
"यान्यनवद्यानि कर्माणि तानि सेवितव्यानि नो इतराणि ॥" هي تيتريه اُپنشد [پرپاٺڪ ٧, انواڪ ١١] جو وچن آهي، هي ٻالڪو! جي سٺا ڪم ڌرم جا ڪم آهن سي ٿي اوهانکي ڪرڻ جوڳا آهن، اڌرم جا ڪم نه! انڪري جا آڌونڪ پستڪن ۾ "شري گڻيشايه نمه"، "سيتارامابهيان نمه"، "راڌاڪرشنابهيان نمه"، "شري گروچرڻ ارونداڀيان نمه"، "هنومتي نمه"، "دُرگايه نمه"، "وٽڪايه نمه"، "ڀيروايه نمه"، "شوايه نمه"، "سرسوتيه نمه"، "نارايڻايه نمه" آدي لکيل ڏسڻ ۾ ايندا آهن، جنکي بدّيمان لوڪ ويد ۽ شاسترن جي ورڌ ڄاڻ ڪري ٿا، تنهن ڪري سمجهندا آهن. ڇو ته ويد ۽ رشين جي گرنٿن ۾ ڪٿي اهڙو منگلاچرڻ ڏسڻ ۾ نٿو اچي ۽ آرش [رشين جي]

ڀڳاوتيءَ ۾ مطلب ڀڳاڳ سان ڀڳوان شبد ٺهي ٿو. "भगः सकलैश्वर्यं सेवनं वा विद्यते यस्य स भगवान्" جو سمورن ڀڳن ۽ شڪتين وارو ۽ ڀڳن [ڇهن ئي] جي لائق آهي، انڪري ڀڳوان جو نالو "ڀڳوان" آهي.

٩٠. منو– (मन ज्ञाने) [من=ڄاڻڻ] هن ڌاتوءَ مان شبد 'منو' ٺهي ٿو "यो मन्यते स मनुः" جو منو اوتار ڪيائين سڀ ... ڄاڻڻ جي لائق آهي، انڪري ان ايشور جو نالو "منو" آهي.

٩١. پرش– (पृ पालनपूरणयोः) [پري=پالڻ ۽ پورو ڪرڻ] هن ڌاتوءَ مان "پرش" شبد ٺهي ٿو. "यः स्वव्याप्त्या चराऽचरं जगत् पृणाति पूरयति वा स पुरुषः" جو ساري جڳت ۾ پورڻ ٿي رهيو آهي انڪري ان پرميشور جو نالو "پرش" آهي.

٩٢. وشومڀر– (डुभृञ् धारणपोषणयोः) [ڀرڃ "سهارو ڏيڻ ۽ پالڻ] هن ڌاتوءَ جي اڳيان شبد "وشو" لڳائڻ سان "وشومڀر" شبد ٺهي ٿو.
"यो विश्वं बिभर्ति धरति पुष्णाति वा स विश्वम्भरो जगदीश्वरः" جو جڳت جو آڌار آهي ۽ اُن جي پالنا ڪري ٿو، انڪري ان پرميشور جو نالو "وشومڀر" آهي.

٩٣. ڪال– (कल संख्याने) [ڪل=ڳاڻاٽو] هن ڌاتوءَ مان شبد ڪال ٺهي ٿو.
"कलयति संख्याति सर्वान् पदार्थान् स कालः" جو جڳت جي سڀني پدارٿن ۽ جيون جي ڳڻپ ڪندي ڳاڻاٽو ڄاڻي ٿو] انڪري ان پرميشور جو نالو "ڪال" آهي.

٩٤. شيش– (शिष्लृ विशेषणे) [شش=ڇڏيو جو بچي] هن ڌاتوءَ مان شبد شيش ٺهي ٿو. "यः शिष्यते स शेषः" [جو اَنت ۾ بچي سو آهي شيش] جو اُتپتي ۽ پرليءَ کان الڳ آهي انڪري ان پرماتما جو نالو "شيش" آهي. *

٩٥. آپت– (आप्लृ व्याप्तौ) [آپ=وياپڪ ٿيڻ] هن ڌاتوءَ مان شبد آپت ٺهي ٿو.
"यः सर्वान् धर्मात्मन आप्नोति वा सर्वैर्धर्मात्मभिराप्यते छलादिरहितः स आप्तः" جو سچو اُپديش ڪرڻ وارو، سڀني ودياڻن جو ڀنڊار سڀني ڌرماتمائن سان ملڻ ۽ جو ڌرماتمائن ذريعي پراپت ٿيڻ وارو ۽ جو ڇل ڪپٽ رهت آهي، انڪري ان پرماتما جو نالو "آپت" آهي.

٩٦. شنڪر– (डुकृञ् करणे) [ڪري=ڪرڻ] هن ڌاتوءَ اڳيان "شم" رکڻ سان شبد شنڪر ٺهي ٿو. "यः शङ्कल्याणं सुखं करोति स शङ्करः" جو ڪلياڻ ارٿات سک جي ڪرڻ وارو آهي، انڪري ان پرميشور جو نالو "شنڪر" آهي.

٩٧. مهاديو– ديو شبد جي اڳيان 'مهت' شبد رکڻ سان "مهاديو" شبد ٺهي ٿو.
"यो महतां देवः स महादेवः" جو مهان ديون جو به ديو ارٿات ودوانن جو به ودوان، سورج آدي پدارٿن جو پرڪاشڪ آهي، انڪري ان پرماتما جو نالو "مهاديو" آهي.

٩٨. پريه– (प्रीञ् तर्पणे कान्तौ च) [پريڃ=ترپتي ۽ چاهه] هن ڌاتوءَ مان شبد "پريه" ٺهي ٿو. "यः पृणाति प्रीयते वास प्रियः" جو سڀني ڌرماتمائن جي مڪتي چاهيندڙن ۽ ڀلن ماڻهن کي پرسن ڪري ٿو ۽ چاهيندي ڌرماتما سڀني کي ڪرڻ گهرجي، انڪري ان پرميشور جو نالو "پريه" آهي.

* پرماتما نه اُپن ٿيندو آهي ۽ نه ناس.

هن ڌاتوءَ مان "دَيا" شبد ٺهي ٿو -
"दयते ददाति जानाति गच्छति रक्षति हिनस्ति यया सा दया बह्वी दया विद्यते यस्य स दयालुः परमेश्वरः"

جنهن کي ڏيڻ وارو، ڄاڻڻ وارو، سچو، ڪوڙو ۽ سڀني ويڙهاڪن جي رکيا ڪرڻ وارو، سڀني جيئن پرکڻ جي رکيا ڪرڻ وارو ۽ ڏشٽن کي ڏنڊ ڏيڻ وارو آهي، انهيءَ ڪري پرميشور جو نالو "دَيالو" آهي.

٨٤. ادويت-
"द्वयोर्भावो द्वाभ्यामितं सा द्विता द्वीतं वा सैव तदेव वा द्वैतम्, न विद्यते द्वैतं द्वितीयेश्वरभावो यस्मिंस्तदद्वैतम् ।"

ارٿات: "सजातीयविजातीयस्वगतभेदशून्यं ब्रह्म" هن جو مطلب "دوئي" ۽ ان جو نڪتل "دويت" يا "ادويت" [سڄاڻو آهي] انهيءَ [يعني هڪ جيتري ڳالهه جي ڏي] کان جو اڪيلو آهي ارٿات سجاتيه [ساڳي جاتي: جهڙي ماڻهوءَ جو مٽ ٻيو ماڻهو هوندو، آهي، وجاتيه = ٻي جاتي] جهڙي ماڻهوءَ کان ڌار جاتي وارا وڻ پٿر آدي ۽ "سوگت" يعني شرير ۾ جهڙي اک، نڪ، ڪن آدي انگن جو ڀيد آهي، انهيءَ ريت جنهن کي ٽي سڀ جاتيون الڳ وجاتي ايشور يا ٻيهجي ڪا به تتن جي ڀيد ڀاؤ کان رهت هئڻ ڪري ٻئي پرماتما آهي، انهيءَ ڪري پرماتما جو نالو "ادويت" آهي.

٨٥. نرگڻ- "गण्यन्ते ये ते गुणा वा यैर्गणयन्ति ते गुणाः, यो गुणेभ्यो निर्गतः स निर्गुण ईश्वरः"
جيترا "ستو" "رج" "تم" ۽ * روپ، رس، سپرش ۽ گنڌ آدي جڙ پدارٿن جا گڻ آهن ۽ اوديا، الپگيتا [ٿوري ڄاڻ]، موهه، دويش آدي ڪليش جيو جا گڻ آهن، انهن سڀني کان جو ڌار آهي، انهيءَ ڪري پرماتما جو نالو "نرگڻ" آهي. انهيءَ ۾ "अशब्दमस्पर्शमरूपमव्ययम्" آدي اپنشدن جو پرمان آهي، ارٿات هو شبد، سپرش، روپ آدي گڻن کان رهت آهي.

٨٦. سگڻ- "यो गुणैः सह वर्त्तते स सगुणः" [جنهن ۾ گڻ هجن سو سگڻ آهي] جنهن ۾ سرووگيان، سڀ سک، پوترتائي ۽ انت بل آدي گڻ آهن، انهيءَ ڪري پرميشور جو نالو "سگڻ" آهي. جهڙي طرح ٿوري گنڌ آدي گڻن ڪري سگڻ ۽ اڇا آدي گڻن کان رهت هئڻ ڪري نرگڻ آهي.

٨٧. انترجامي- "अन्तर्यन्तुं नियन्तुं शीलं यस्य सोऽयमन्तर्यामी" [جنهن جو گڻ آهي ته اندران] جي اندران هر وستوءَ کي قبضي ۾ رکي، سو آهي انترجامي [جو سڀني پراڻين ۽ اپراڻين (جڙ ۽ چيتن) روپ جڳت ۾ اندر ويٺي ٿي سڀني کي قبضي ۾ رکي ٿو] انهيءَ ڪري پرميشور جو نالو "انترجامي" آهي.

٨٨. ڌرم راڄ- "यो धर्मे राजते स धर्मराजः" جو ڌرم ستان ۾ پرڪاشمان ۽ اڌرم کان رهت ڌرم جو ئي پرڪاش ڪري ٿو، انهيءَ ڪري ايشور جو نالو "ڌرم راڄ" آهي.

٨٩. يم- (यमु उपरमे) [پرهيزگاري يا ضابطو] هن ڌاتوءَ مان شبد 'يم' ٺهي ٿو.
"यः सर्वान् प्राणिनो नियच्छति स यमः" جو سڀني پراڻين جي ڪرم ڦل ڏيڻ جو پرٻنڌ ڪري ٿو ۽ انياءَ جي عمل کان پري رهي ٿو، انهيءَ ڪري پرميشور جو نالو "يم" آهي.

٩٠. ڀڳوان- (भज सेवायाम्) [ڀڄ = شوبها پوڄا] هن ڌاتوءَ مان شبد "ڀڳ" ۽ ان جي

* روپ = شڪل، رس = سواد، سپرش = ڇهڻ، گنڌ = بوءِ، ست = سچائي، رج = جوش، تم = سستي.

پرميشور جا ناالا آهن جيسين [اڙ، مان ۽ جو] ٻه آهن جڪي ڪ "अग्नि चितिसञ्चयनयोः" [اوهر جنس ۾ جان آهن، جت جنس مونث آهي ۽ ان جو جنس مذڪر آهي. جيئن ايئن جي صفت هوندي اُهو ڏيو ۽ جنهن جي هوندي اُهي ڏيوي، انڪري انهيءَ جو نالو "ديوي" آهي.

٧٧. شڪتي – (شڪلر-شڪتي) ان ڌاتوءَ مان شبد شڪتي ٿو ٿئي. "यः सर्वं जगत् कर्तुं शक्नोति स शक्तिः" جو ساري جڳت جي خلق ڪرڻ ۾ سمرٿ آهي، انڪري پرميشور جو نالو "شڪتي" آهي.

٧٨. شري – (श्रिञ् सेवायाम्) [شرڃ-سيوا] هن ڌاتوءَ مان شبد "شري" ٿو ٿئي. "यः श्रीयते सेव्यते सर्वेण जगता विद्वद्भिर्योगिभिश्च स श्रीरीश्वरः" جنهن جي شيوا ساڌو سنت، وڏوان ۽ يوگي لوڪ ڪندا آهن، انڪري پرماتما جو نالو "شري" آهي.

٧٩. لڪشمي – (लक्ष दर्शनाङ्कनयोः) [لکش- ڏسڻ، نشان ڪرڻ] هن ڌاتوءَ مان لڪشمي شبد ٿئي ٿو.

"यो लक्षयति पश्यत्यङ्कते चिह्नयति चराचरं जगदथवा वेदैराप्तैर्योगिभिश्च यो लक्ष्यते स लक्ष्मीः सर्वप्रियेश्वरः" جو ساري چراچر جڳت کي ڏسي ٿو، [ڏسي] رڪ ڏئي ٿو، جهڙي طرح شرير جا اکيون، نڪ ۽ وڻن جا پن، ڦل، ڦول ۽ جڙون، پوکون ۽ جل جا ڪنارا، ڳوٺ ۽ اڳا وغيره ۽ سج، چنڊ ۽ ستارا آدي نشانيون، سڀ کي ڏسندو آهي ۽ سڀني نشانين جو نشان ڪندڙ آهي ۽ ويد آدي شاسترن ۽ ڌارمڪ وڏوان يوگين جو ڏسڻ جو لائق آهي، انڪري پرميشور جو نالو "لڪشمي" آهي.

٨٠. سرسوتي – (सृ गतौ) [سرڻ = هلڻ] هن ڌاتوءَ مان 'سرس' ۽ ان مان (मतुप्) متپ ۽ (ङीप्) ڱيپ پرتيا ملائڻ سان شبد سرسوتي ٿئي ٿو.

"सरो विविधं ज्ञानं विद्यते यस्यां चितौ सा सरस्वती" جنهن کي انيڪ پرڪارن جو گيان اوتاس شبد، ارٿ، سمبنڌ ۽ پريوگ جو گيان ٺيڪ ٺيڪ آهي، انڪري پرميشور جو نالو "سرسوتي" آهي.

٨١. سرو شڪتيمان – "सर्वाः शक्तयो विद्यन्ते यस्मिन् स सर्वशक्तिमानीश्वरः" جو پنهنجي ڪارج ڪرڻ ۾ ڪنهن ٻئي جي سهائتا جي ضرورت نٿو رکي ۽ پنهنجي ئي سامرٿ سان پنهنجا سڀ ڪم پورا ڪندو آهي، انڪري پرماتما جو نالو "سرو شڪتيمان" آهي.

٨٢. نياءڪاري – (णीञ् प्रापणे) [نيج – نيڻ يا وٺي وڃڻ] هن ڌاتوءَ مان شبد نياءِ ٿو ٺهي ٿي. "प्रमाणैरर्थपरीक्षणं न्यायः" [پرمانن يا ثابتين ذريعي وستن جي جاچ ۽ ٺيڪ ڪرڻ کي نياءُ ٿو چئجي] هيءُ وچن نياءِ سوترن جي واتسائن منيءَ جي ٽيڪا جو آهي. "पक्षपातराहित्याचरणं न्यायः" [پکشپات کان رهت ورتاءُ ڪرڻ نياءُ آهي]. جيڪي پرتکش آدي پرمانن جي پرک ڪرڻ سان سچ سچ ٺهي ٿي ۽ جيڪو پکشپات کان رهت ڌرم سڏبو آهي، "न्यायं कर्तुं शीलमस्य स न्यायकारीश्वरः" جنهن جو نياءُ ڪرڻ جو سڀاءُ آهي، انڪري پرميشور جو نالو "نياءڪاري" آهي. جنهن جو نياءُ اوتاس پکشپات رهت ڌرم ڪرڻ جو سڀاءُ آهي، انڪري پرميشور جو نالو "نياءڪاري" آهي.

٨٣. ديالو – (दय दानगतिरक्षणहिंसादानेषु) [دي = ڏيڻ، ڄاڻڻ، گيان ڏيڻ، رکيا، مارڻ، وٺڻ]

سو شڌ سڏبو آهي] جو اجل ۽ اڻاسي آهي ان ڪري پرميشور جو نالو 'شڌ' آهي.

٦٧- شڌ- (शुन्ध शुद्धौ) [شڌ = پوتر ٿيڻ] هن مان شبد 'شڌ' ٺهي ٿو.

"यः शुन्धति सर्वान् शोधयति वा स शुद्ध ईश्वरः" جو پاڻ پوتر ۽ سڀني اشڌين کان پري ۽ سڀني کي پوتر ڪرڻ وارو آهي، ان ڪري ان پرميشور جو نالو شڌ آهي.

٦٨- بڌ- (बुध अवगमने) [بڌ=ڄاڻڻ] هن ڌاتوءَ کي 'ڪت' پرتيء لڳائڻ سان شبد بڌ ٺهي ٿو- "यो बुद्धवान् सदैव ज्ञाताऽस्ति स बुद्धो जगदीश्वरः" جو سدا سڀني کي ڄاڻندڙ آهي، ان ڪري پرميشور جو نالو بڌ آهي.

٦٩- مڪت- (मुच्लृ मोचने) [ڇڏائڻ=ڇوٽڪارو ڏيارڻ] هن ڌاتوءَ مان 'مڪت' شبد ٺهيو آهي. "यो मुञ्चति मोचयति वा मुमुक्षून् स मुक्तो जगदीश्वरः" جو سدا اشڌين کان پري ۽ سڀني موڪش چاهيندڙن کي دکن کان ڇڏائيندڙ آهي، ان ڪري پرماتما جو نالو "مڪت" آهي.

٧٠- نتيہ شڌ بڌ مڪت سڀاءُ- "अतएव नित्यशुद्धबुद्धमुक्तस्वभावो जगदीश्वरः" انهيءَ ڪارڻ ڪري پرميشور جو سڀاءُ نتيہ شڌ بڌ ۽ مڪت آهي.

٧١- نراڪار- (डुकृञ् करणे) [ڊڪرڃ- ڪرڻ] هن ڌاتوءَ جي اڳيان 'نر' ۽ 'آ' لڳائڻ سان شبد نراڪار ٺهي ٿو. "निर्गत आकारात्स निराकारः" جنهن کي شڪل ڪانهي ۽ نه ڪڏهن شرير ڌارڻ ڪندو آهي، ان ڪري پرميشور جو نالو نراڪار آهي.

٧٢- نرنجن- (अञ्जू व्यक्तिम्रक्षणकान्तिगतिषु) [اڃو=ظاهر ڪرڻ، لڪائڻ، چمڪائڻ، وڃڻ ۽ ڄاڻڻ] هن ڌاتوءَ مان شبد 'انجن' ٺهي ٿو ۽ 'نر' اڳياڙي لڳائڻ ڪري شبد "نرنجن" ٺهي ٿو.

"अञ्जनं व्यक्तिर्म्रक्षणं कुकाम इन्द्रियैः प्राप्तिश्चेत्यस्माद्यो निर्गतः पृथग्भूतः स निरञ्जनः"

جيڪو ويڪتي (شڪل) مليڇ آچار، برين اڇائن ۽ اکين آدي اندرين جي وشين جي وهنوار کان پري آهي، تنهن ڪري ايشور جو نالو نرنجن آهي.

٧٣- گڻيش، گڻپتي- (गण संख्याने) [گڻ=ڳڻڻ] هن ڌاتوءَ مان "گڻ" شبد ٺهي ٿو ۽ ان جي پٺيان "ايش" ۽ "پتي" شبد لڳائڻ سان گڻيش ۽ گڻپتي شبد ٺهن ٿا.

"ये प्रकृत्यादयो जडा जीवाश्च गण्यन्ते संख्यायन्ते तेषामीशः स्वामी पतिः पालको वा"

جو پرڪرتي آدي جڙ ۽ سڀني جيون پرش پدارٿن جو سوامي ۽ پالنا ڪرڻ وارو آهي. ان ڪري ايشور جو نالو گڻيش ۽ گڻپتي آهي.

٧٤- وشويشور- "यो विश्वमीष्टे स विश्वेश्वरः" جو سنسار جو اڌشٺاتا [سنڀاليندڙ] آهي ان ڪري ان پرميشور جو نالو وشويشور آهي.

٧٥- ڪوٽستھ- "यः कूटेऽनेकविधव्यवहारे स्वस्वरूपेणैव तिष्ठति स कूटस्थः परमेश्वरः" جو سڀني وهنوارن ۾ واپڪ ۽ سڀني وهنوارن جو آڌار هوندي به ڪنهن وهنوار ۾ پنهنجي سروپ کي نٿو بدلائي، ان ڪري پرميشور جو نالو 'ڪوٽستھ' آهي.

٧٦- ديوي- جيترا اُوپر ديو شبد جا لکيا ويا آهن اوترا ديوي شبد جا به آهن.

"सत्यं ज्ञानमनन्तं ब्रह्म" [برهم ست، گيان ۽ اننت آهي] هي تيترين اُپنشد جو وچن آهي.
"सन्तीति सन्तस्तेषु सत्सु साधु तत्सत्यम्" جيڪي وستو * آهن، تن کي ست چئبو آهي ۽ انهن ۾ سڀ کان اُتم هئڻ جي ڪري پرميشور جو نالو ستيه آهي.
"यज्जानाति चराऽचरं जगत्सर्वम्" جو ساري [جڙ ۽ چيتن] جڳت کي ڄاڻڻ وارو آهي، ان ڪري پرميشور جو نالو گيان آهي.
"न विद्यतेऽन्तोऽवधिर्मर्यादा यस्य तदनन्तम्" جنهن جي ڪا پڇاڙي، سيما ۽ مريادا ارٿات هيٺ ۽ مٿي وڪر، اندر، وڏو آهي، اهڙي ماپ ڪانهي تنهن ڪري پرميشور جو نالو "اننت آهي".
"सर्वेभ्यो बृहत्वाद् ब्रह्म" [سڀني کان وڏي هئڻ ڪري برهم ڪوٺبو آهي.]

٦١. انادي ـ (दुदाञ् दाने) [ڏيڻ=ڏيڻ] هن ڌاتوءَ جي اڳيان 'آ' ۽ پوءِ 'ڪي' سان 'آدي' ۽ ان جي اڳيان 'نڃ=نه' ملائڻ سان 'انادي' شبد ٺهي ٿو.
यस्मात् पूर्वं नास्ति परं चास्ति स अविरित्युच्यते (महाभाष्य १।१।२१) جنهن کان اڳ ڪجهه نه هجي ۽ [سڀ ڪجهه] پوءِ هجي، تنهن کي آدي چئبو آهي.
"न विद्यते आदिः कारणं यस्य सोऽनादिरीश्वरः" جنهن جو آدي ڪارڻ ڪوبه ڪونهي، اهڙي پرميشور جو نالو انادي آهي.

٦٢. آنند ـ (टुनदि समृद्धौ) [آسودو ٿيڻ، اوج کي پهچڻ] هن ڌاتوءَ جي اڳيان 'آ' وجهڻ سان 'آنند' شبد ٺهي ٿو.
"आनन्दन्ति सर्वे मुक्ता यस्मिन् यद्वा यः सर्वाञ्जीवानानन्दयति स आनन्दः" جو آنند سروپ جنهن ۾ سڀ مُڪت جيو آنند پائين ٿا ۽ جو سڀني ڌرماتما جيون کي آنند ٿو ڏئي، ان ڪري ايشور جو نالو آنند آهي.

٦٣. ست ـ (अस भुवि) [اس=هئڻ] هن ڌاتوءَ مان ست شبد ٺهي ٿو.
"यदस्ति त्रिषु कालेषु न बाध्यते तत्सद् ब्रह्म" [جو ٽن ڪالن ۾ نه بدلجي يا جنهن جو ٽن ڪالن ۾ ناس نٿو ٿئي سو برهم ست آهي] جيڪو سدا ورتمان [موجود] ارٿات ڀوت [گذريل] ڀوشيه [ايندڙ] ۽ ورتمان [هلندڙ] ڪال ۾ جنهن جو بدلجڻ يا ناس نه ٿئي، تنهن پرميشور کي "ست" ٿو چئجي.

٦٤. چت ـ (चिती संज्ञाने) [چتي=چيتڻ] هن ڌاتوءَ مان شبد چت ٿو ٺهي.
"यश्चेतति चेतयति संज्ञापयति सर्वान् सज्जनान् योगिनस्तच्चित्परं ब्रह्म" [جو چيتن ۽ يوگين کي گيان ڏئي ٿو ۽ سڀ ڄاڻي ٿو سو چت آهي] جو چيتن سروپ سڀني جيون کي چيتنائي ڏيڻ وارو ۽ سچ ۽ ڪوڙ جي ڄاڻ ڏيڻ وارو آهي، ان ڪري پرماتما جو نالو چت آهي.

٦٥. سچدانند سروپ ـ انهن ٽنهي شبدن وارا گڻ شامل آهن ان ڪري پرميشور کي 'سچدانند' چوندا آهن.

٦٦. نتيه ـ "यो नित्यध्रुवोऽचलोऽविनाशी स नित्यः" [جو سدا اڏول، اٽل ۽ اناشي آهي

* هن ۾ پدارٿن جي هستي آهي.

٥١. پتا- (पा रक्षणे) [پا=رکيا ڪرڻ] ان مان 'پتا' شبد ٿو ٿئي "यः पाति सर्वान् स पिता" جيڪو سڀني جو رکپال آهي، جئن پتا پنهنجي سنتان تي سدا ڪرپا ڪري سندن واڌارو چاهيندو آهي، تئن پرميشور به سڀني جيون جي اُنتي چاهيندو آهي، تنهن ڪري سندس نالو پتا آهي.

٥٢. پتامهه- "यः पितॄणां पिता स पितामहः" جو پتائن جو به پتا آهي، ان ڪري ان پرميشور جو نالو پتامهه آهي.

٥٣. پرپتامهه- "यः पितामहानां पिता स प्रपितामहः" جئن ته جو پتائن جي پتائن جو به پتا آهي، تنهن ڪري پرميشور جو نالو پرپتامهه آهي.

٥٤. ماتا- "यो मिमीते मानयति सर्वाञ्जीवान् स माता" جئن پورڻ ڪرپا ڪرڻ واري ماءُ پنهنجي اولاد جو سک ۽ اُنتي چاهيندي آهي، تئن پرميشور به سڀني جيون جي ڀلائي چاهيندو آهي، ان ڪري پرميشور جو نالو 'ماتا' آهي.

٥٥. آچاريه- (चर गतिभक्षणयोः) [چر=گتي، گيان، پراپتي ۽ کائڻ] هن ڌاتوءَ جي اڳيان 'آ' وجهڻ سان شبد آچاريه ٿو ٿئي. "यः आचारं ग्राहयति सर्वा विद्या बोधयति स आचार्य ईश्वरः" جو سچو وهنوار سيکاريندڙ ۽ سڀ وديائون پراپت ڪرائڻ جو وسيلو ٿي سڀ وديائون پراپت ڪرائي ٿو، ان ڪري پرميشور جو نالو آچاريه آهي.

٥٦. گورو (गृ शब्दे) [گري=ڳالهائڻ] هن ڌاتوءَ مان شبد گورو ٿو ٿئي. "यो धर्म्यान् शब्दान् गृणात्युपदिशति स गुरुः" ॥ [جيڪو ڌرم جي ڳالهين جو اپديش ڪري سو گورو] "स पूर्वेषामपि गुरुः कालेनानवच्छेदात्" ॥ योग सू० । समाधिपादे सू० २६ [سڀني جي جيڪو شروع کان ئي هر ڪنهن ڪري جو اڳين وڏن جو به گورو آهي] جي پوءِ سو ئي آهي، جنهن سڀني ڏيڙ جو پرچار ڪندڙ ۽ سڀني وديائن جو پيدا ڪرڻ جو اپديش ڪندڙ ۽ سرشٽيءَ جي آد ۾ اگني، وايو، آدتيه، انگرا ۽ برهما آدي گورن جو به گورو آهي ۽ جو ڪڏهن به ناس نٿو ٿئي، انهيءَ ڪري ان پرميشور جو نالو گورو آهي.

٥٧. اج- (अज गतिक्षेपणयोः, जनी प्रादुर्भावे) [اج=گتي، پراپتي گيان ۽ اڇلائڻ جني=پيدا ٿيڻ] هنن ڌاتن مان شبد 'اج' ٿئي ٿو.

"योऽजति सृष्टिम्प्रति सर्वान् प्रकृत्यादीन् पदार्थान् प्रक्षिपति जानाति वा कदाचिन्न जायते सोऽजः"

جو پرڪرتيءَ جي سڀني ذرن، آڪاش آدي تتن جي پرمائن کي ٺيڪ ٺيڪ رچي ملائيندو آهي، شرير سان جيون جو سمبنڌ ڪري ڪين جنم ڏيندو آهي ۽ پاڻ ڪڏهن به جنم نه وٺندو آهي، انهيءَ ڪري ايشور جو نالو اج آهي.

برهما [ماڻي ورن گهٽ ٩] (बृह बृहि वृद्धौ) [برهه=برهه=وڌڻ] هنن ڌاتن مان برهما شبد ٿئي ٿو "योऽखिलं जगन्निर्माणेन बृंहति वर्द्धयति स ब्रह्मा" جو ساري جڳت کي رچي ڪري وڌائيندو آهي، ان ڪري پرميشور جو نالو "برهما" آهي.

٥٨. سٺيم ٥٩ ۽ گهٽ ٦٠ انڌنت ۽ اڳين ورڻن گهٽ پرمهم ٢

برهسپتي - ملي آيل ٣٣ ۾ برهسپتي شبد جو ارٿ لکيل چڪا آهيون.

٤٤. شڪر (शुचिर् पूतीभावे) [اُجرو - پوتر ڪرڻ] هن ڌاتوءَ مان شبد شڪر لو سڌ ٿئي. "यः शुच्यति शोचयति वा स शुक्रः" جو اينتر پوتر ۽ جنهن جي سنگ ۾ جيو به پوتر ٿي ويندا آهن، ان ڪري ايشور جو نالو شڪر آهي.

٤٥. چنچر (चर गतिभक्षणयोः) [چرڻ = گھمڻ، چرڻ، کائڻ، پرائپتي، چرڻ کائڻ] هن ڌاتوءَ مان شنَي ملائڻ سان شبد "شنيشچر" ٿو ٺهي. "यः शनैश्चरति स शनैश्चरः" جو سڀني ۾ سهج سڀاءَ وياپڪ ۽ ڌيرجوان آهي، ان ڪري ان پرميشور جو نالو "شنيشچر" آهي. *

٤٦. راهو:- (रह त्यागे) [رهڻ = ڇڏڻ] هن ڌاتوءَ مان شبد راهو ٿو ٺهي.
"यो रहति परित्यजति दुष्टान् राहयति त्याजयति वा स राहुरीश्वरः" جو ايڪانت سروپ، جنهن جي سروپ ۾ ڪو پدارٿ ڪلپت ڪونه آهي ۽ جو دشٽن کي ڇڏائڻ وارو ۽ ٻين کي [انهن کان] ڇڏائڻ وارو آهي، ان ڪري ان پرميشور جو نالو راهو آهي.

٤٧. ڪيتو:- (कित निवासे रोगापनयने च) [ڪت = رهڻ ۽ روڳ ڇڏائڻ] هن ڌاتوءَ مان شبد ڪيتو ٿو ٺهي. "यः केतयति चिकित्सति वा स केतुरीश्वरः" جو ساري جڳت جي نواس جي جاءِ ۽ سڀني روڳن کان آجو ۽ مڪتيءَ جي ابلاش کي مڪتيءَ جي سڀني روڳن کان ڇڏائي ٿو، ان ڪري پرميشور جو نالو ڪيتو آهي.

٤٨. يگيه:- (यज देवपूजासङ्गतिकरणदानेषु) [يج = (١) ديوپوجا، (٢) سنگتي ڪرڻ ۽ (٣) دان ڪرڻ] هن ڌاتوءَ مان شبد 'يگيه' ٿو ٺهي. "यज्ञो वै विष्णुः" [اڳائين يگيه وشنو آهي] هي برهمڻ گرنٿ جو وچن آهي. "यो यजति विद्वद्भिरिज्यते वा स यज्ञः" جو ساري جڳت جا پدارٿ ملائي ٿو ۽ سڀني ودوانن جو پوڄ آهي ۽ برهما کان وٺي سڀني رشين ۽ منين جو پوڄ هو، آهي ۽ هوندو، ان ڪري پرماتما جو نالو يگيه آهي، ڇو ته هو هر هنڌ وياپڪ آهي.

٤٩. هوتا:- (हु दानादनयोः आदाने चेत्येके) [هو = ڏيڻ، کائڻ ۽ ڪن جي وچار انوسار وٺڻ] هن ڌاتوءَ مان شبد 'هوتا' ٿو ٺهي. "यो जुहोति स होता" جو جيون کي ڏيڻ جوڳ پدارٿن جو ڏاتار ۽ وٺڻ جوڳن جي سويڪار ڪندڙ آهي، ان ڪري ان پرميشور جو نالو هوتا آهي.

٥٠. بنڌو:- (बन्ध बन्धने) [بنڌ = ٻڌڻ] هن مان شبد 'بنڌو' ٿو ٺهي.
"यः स्वस्मिन् चराचरं जगद् बध्नाति बन्धुवद्धर्मात्मनां सुखाय सहायो वा वर्त्तते स बन्धुः"
جنهن پنهنجي اندر سڀني لوڪ لوڪانترن کي نيمن سان ٻڌي رکيو آهي ۽ جو ڀائيءَ جيان سهائڪ آهي، جنهن ڪري اهي [لوڪ] پنهنجي پنهنجي گھيري ۽ نيم کي اولنگھي نٿا سگھن. جيئن ڀائر هڪ ٻئي جا سهائڪ ٿين ٿا، تيئن پرميشور به پرٿوي آدي لوڪن کي ڌارڻ ڪرڻ ۽ رکڻ وارو آهي، ان ڪري سندس نالو 'بنڌو' آهي.

* شنيشچر يا چنچر جو اکري ارٿ آهي جو ڌيرج سان هلي. پرميشور ڌيرجوان آهي ۽ تمام هو ڌيرج سان ڪم ڪري ٿو. هو هاڻي جهڙان اُٻهرو ۽ بي نيم نه آهي، ان ڪري کيس شنيشچر ٿو سڏجي.

[٣] ڀراهر کي آڏين وڪڻ ڪري الا سڏيو آهي.] هيءُ وياس مني جو ڪيل شاريرڪ سوتر آهي، جو سڀني کي اندر وڪڻ اٿوا گرهڻ ڪري پوشڻ ۽ ڀراهر جڳت جي گرهڻ ڪرڻ وارو آهي، ان ڪري ايشور جا 'اين' 'اتان' ۽ 'الا' نالا آهن. هس تي پيرا سائين ناحق آيو آهي، سو اديستڪار ڪاءِ آهي. جھڙيءَ ريت ٿوار جي اڻ ۾ جيجب ٻڌا ڪي ڪڻوي ان ۾ اي رهندا ۽ ناس ٿيندا آهن، تھڙيءَ ريت پرميشور جي اندر سڄي جڳت جي اوستا آهي.

٣٩. وسو [وس=وسڻ] (वस निवासे) هن ڌاتوءَ مان شبد وسو ٺهي ٿو.

"वसन्ति भूतानि यस्मिन्नथवा यः सर्वेषु भूतेषु वसति स वसुरीश्वरः" جنهن ۾ آڪاش آدي سڀ ڀوت [تت] وسن ٿا ۽ جو سڀ ۾ وسي رهيو آهي، ان ڪري ان پرميشور جو نالو وسو آهي.

رُدر [هتي ڏنل ڏهون] (रुदिर् अश्रुविमोचने) [رُدر=روئڻ] هن ڌاتوءَ جي پٺيان 'णिच्' لڳائڻ سان شبد رُدر ٺهي ٿو. "यो रोदयत्यन्यायकारिणो जनान् स रुद्रः" جنهن کي خراب ڪم ڪندڙن کي روئاريندو آهي، ان ڪري ان پرميشور جو نالو 'رُدر' آهي.

यन्मनसा ध्यायति तद्वाचा वदति यद्वाचा वदति तत् कर्मणा करोति यत् कर्मणा करोति तदभिसंपद्यते ।

هي يجر ويد جي براهمڻ [شت پٿ] جو وچن آهي. جيو جنهن ڳالهه جو من سان ڌيان ڪندو آهي، سا واڻيءَ سان چوندو آهي. جنهن ڳالهه کي واڻيءَ سان چوندو آهي تنهن انوسار ڪرم ڪندو آهي ۽ جهڙو جهڙو ڪرم ڪندو آهي تهڙو تهڙو ڦل ڀوڳيندو آهي، جنهن مان ثابت ٿئي ٿو ته پاپ ڪرم ڪرڻ وارا جيو ايشور جي نياءِ جي ترتيب انوسار ڏک روپي ڦل ڀوڳيندا آهن، تڏهن روئندا آهن ۽ اهڙي پرڪار ايشور کين روئاريندو آهي. ان ڪري پرميشور جو نالو 'رُدر' آهي.

٤٠. نارائڻ:-

आपो नारा इति प्रोक्ता आपो वै नरसूनवः । ता यदस्यायनं पूर्वं तेन नारायणः स्मृतः ॥ मनु [१०-१०]

جل ۽ جيون جو نالو "نارا" آهي اهي 'اين' اوتاسٿان، نواس اسٿان آهن جنهن جو اهيءَ ڪري سڀني جيون ۾ وياپڪ پرميشور جو نالو 'نارائڻ' آهي.

٤١. چندر [چد=اوجهڙ، الهاد] (चदि आह्लादे) هن ڌاتوءَ مان شبد چندر ٺهي ٿو.

"यश्चन्दति चन्दयति वा स चन्द्रः" جو آنند سروپ ۽ سڀني کي آنند ڏيڻ وارو آهي، انڪري پرميشور جو نالو 'چندر' آهي.

٤٢. منگل [مگ=ڪنهي=چرپر، وڌڻ ۽ پراپتي] (मगि गत्यर्थक) هن ڌاتوءَ مان وياڪرڻ جي "मंगलच्" سوتر ذريعي 'منگل' شبد ٺهي ٿو. "यो मङ्गति मङ्गयति वा स मङ्गलः" جيڪو پاڻ منگل سروپ ۽ سڀني جيون جي ڪلياڻ جو ڪارڻ آهي، ان ڪري ان پرميشور جو نالو "منگل" آهي.

٤٣. ٻڌ (बुध अवगमने) [ٻڌ=سمجهڻ] هن ڌاتوءَ مان شبد "ٻڌ" ٺهي ٿو.

"यो बुध्यते बोधयति वा स बुधः" جو پاڻ ٻڌي روپ ۽ سڀني جيون جي ٻڌيءَ جو ڪارڻ آهي ان ڪري تنهن پرميشور جو نالو ٻڌ آهي.

چمڪندڙ يا جنهن کي ڪو به نه جيتي سگهي "व्यवहारयति स देवः" جيڪو ليلا ۽ انياءَ
جي ڪمن کي سمجهڻ وارو ۽ اُپديش ڪرڻ وارو [آهي] "सर्वं चराचरं जगत् द्योतयति" جو سڀ
جو پرڪاشڪ آهي "यः स्तूयते स देवः" جو سڀني ماڻهن لاءِ ساراهه جوڳو آهي ۽ ننڌا جوڳو نه
آهي. "यो मोदयति स देवः" جو پاڻ آنند سروپ ۽ ٻين کي آنند ڏيندڙ ۽ جنهن کي ورتي
مالو به ڏک نه آهي "यो माद्यति स देवः" جو سدا سرهو ۽ ڏک کان دور ۽ ٻين کي سرهو ڪرڻ
وارو ۽ ڏکن کان دور ڪرڻ وارو آهي. "यः स्वापयति स देवः" جو پرلي وقت اويڪت *
[پرڪرتيءَ] ۾ سڀني جيون کي سمهاريندڙ آهي. "यः कामयते काम्यते वा स देवः" جنهن جون
سڀ ڪامنائون سچيون آهن ۽ جنهن جي پراپتي جي چاهنا سڀ سجن پرش ڪن ٿا.
"यो गच्छति गम्यते वा स देवः" جو سڀني ۾ وياپڪ ۽ ڄاڻڻ جوڳو آهي ان ڪري ان پرميشور
جو نالو ديو آهي.

٣٢. ڪُبير - (कुवि आच्छादने) [ڪُوي = ڍڪڻ] هن ڌاتوءَ مان ڪُبير شبد ٺهي ٿو.
"यः सर्वं कुवति स्वव्याप्त्याच्छादयति स कुबेरो जगदीश्वरः" جو وياپڪ ٿي ڪري سڀني کي
ڍڪي رهيو آهي، ان ڪري ان پرميشور جو نالو ڪُبير آهي.

٣٣. پرٿوي - (प्रथ विस्तारे) [پرٿ - ڦهلائڻ] هن ڌاتوءَ مان شبد پرٿوي ٿو ٺهي.
"यः प्रथते सर्वजगद्विस्तृणाति स पृथिवी" جو هيڏي وڏي جڳت جو ڦهلاءُ ڪرڻ وارو آهي، ان
ڪري ان پرميشور جو نالو پرٿوي آهي.

٣٤. جل - (जलघातने) [جل=گهات ڪرڻ يا ملائڻ] هن ڌاتوءَ مان شبد جل ٿو ٺهي.
"जलति घातयति दुष्टान्, संघातयति—अव्यक्तपरमाण्वादीन् तद् ब्रह्म जलम्" جو دشٽن کي سزا ڏيندڙ
آهي ۽ جو پرڪرتيءَ ۽ پرمائن کي هڪ ٻئي سان ملائيندڙ يا الڳ ڪندڙ آهي سو پرماتما
"جل" سڏبو آهي.

٣٥. آڪاش :- (काशृ दीप्तौ) [ڪاشري=چمڪڻ] هن ڌاتوءَ مان شبد آڪاش ٿو ٺهي.
"यः सर्वतः सर्वं जगत् प्रकाशयति स आकाशः" جو سڀني پاسن کان جڳت جو پرڪاشڪ آهي،
ان ڪري ان پرماتما جو "نالو" آڪاش آهي.

٣٦. اَن ٣٧. انن ٣٨. اناد ـ (अद भक्षणे) [اد=کائڻ] ان ڌاتوءَ مان اَن شبد ٿو ٺهي.
अद्यतेऽत्ति च भूतानि तस्मादन्नं तदुच्यते ॥ १ ॥ [١] اهو هوول کيو وڃي ٿو ۽ سڀني شين کي
پنهنجي اندر رکي ٿو تنهن کي ان چيو آهي.]

अहमन्नमहमन्नमहमन्नम् । अहमन्नादोऽहमन्नादोऽहमन्नादः ॥ २ ॥ तैत्ति० उपनि० (अनुवाक १०)

[٢] مان اَن آهيان، مان اَن آهيان، مان اَن آهيان، مان اناد آهيان، مان اناد آهيان، مان
اناد آهيان] अत्ता चराचरग्रहणात् (वेदान्तदर्शने अ० १। पा० २। सू० ९)

* اويڪت اهو آهي سو ڪنهن ڀاڱي مادو يا پرڪرتيءَ جي اها اوسٿا آهي جنهن ۾ ان جي
پدارٿن جي وشيشتا جي ڄاڻ نٿي ٿي. سڀني کي اندر رکڻ وارو جنهن جي مهڙ ٿو سڀني
کي آڌار رکيا وارو.

جي ڪلپنا ڪان ٿو ھان اسان لوڪن کي ٻئي ڪري ڪلپنا ڪاري ڪرڻ ۾ سدا لڳائي رکيو، جو اُھو انھان ئي ڪلپنا سروپ ۽ ساري سنسار جو ڪلپنا ڪرڻ وارو، ڌارڻ ۽ سوڪش چاھيندڙ پرش کي سک ڏيڻ وارو آھي. ان ڪري ٻوھان ٻاڻ ٻيھجي ڪرڻ سان سڀني جيون جي ھردن ۾ پرڪاشمت ٿيو، جنھن سڀ جيو ڌرمي عملي ۽ ڌرم لڳائي، پرم آنند پراپت ڪن ۽ ڏک کان ڇٽن.

٢٦. سوريه "सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्च" ٻيو ويد جي ھن [٧-٤٢] وچن انوسار (जगत्) جگت ارٿات ھلڻ واري جيون ۽ (तस्थुष) جگر ارٿات جيڪي ڪيھن ڦرن ٿا [۽] "तस्थुष" ارٿات ھيڪ ھنڌ ٽڪل ھن، ھنن ٻنهي پرڪرتي آدي آھن انھن سڀني جي آتما ھئڻ ڪري ۽ ٻاڻ پرڪاش روپ سڀني کي پرڪاش ڏيڻ ڪري پرميشور جو نالو "سوريه" آھي.

٢٧. آتما (अत सातत्यगमने) [اسيءَ ٻيا روڪ کڻڻ] ھن ڌاتوءَ مان آتما شبد ٺهي ٿو. "योऽतति व्याप्नोति स आत्मा" جيڪو سڀني جيو آدي جگت ۾ لڳاتار [ٻيا رڪاوٽ جيئن چلي] وياپڪ ٿي رھيو آھي [سو پرڀو آتما آھي].

٢٨. پرماتما "परश्चासावात्मा च य आत्मभ्यो जीवेभ्यः सूक्ष्मेभ्यः परोऽतिसूक्ष्मः स परमात्मा" جو سڀني جيو آديءَ کان سريشٽ ۽ جيو، پرڪرتي ۽ آڪاش کان به وڌيڪ سوکشم ۽ سڀني جيون جو انترجامي آتما آھي، ان ڪري ايشور جو نالو پرماتما آھي.

٢٩. پرميشور- سامرٿ واري جو الو ايشور آھي "य ईश्वरेषु समर्थेषु परमः श्रेष्ठः स परमेश्वरः" جو ايشور ارٿات سمرٿن ۾ سمرٿ ۽ جنھن سمان ڪوئي به نه ھجي انھيءَ جو نالو پرميشور آھي.

٣٠. سوتا- (षुञ् अभिषवे, षूङ् प्राणिगर्भविमोचने) [ٿيڻ=ست ڪڍڻ ۽ شرڪ=جنڻ يا پيدائي گرڀ مان ڪڍڻ] ھن ڌاتن مان سوتا (सविता) شبد سٺو ٿئي ٿو.
"अभिषवः प्राणिगर्भविमोचनं चोत्पादनम्। यश्चराचरं जगत् सुनोति सूते वोत्पादयति स सविता परमेश्वरः"
جو ساري جگت جي اُتپتي ڪري ٿو، ان ڪري ايشور جو نالو سوتا آھي.

٣١. ديو شبد جا ڏھ ارٿ- (दिवु क्रीडाविजिगीषाव्यवहारद्युतिस्तुतिमोदमदस्वप्नकान्तिगतिषु) [ديو ١. کيڏڻ. ٢. جيتڻ جي اڇا. وھنوار ٤. پرڪاش. ٥. پرشنسا. ٦. سک. ٧. مدمستي. ٨. ننڊ. ٩. سونھن يا اڇا. ١٠. پهچ ارٿات ڄاڻڻ، گرھڻ ڪرڻ ۽ گهمڻ] ھن ڌاتوءَ مان ديو شبد ٺهي ٿو. (क्रीडा) جيڪو شد جگت کي ليلا ڪرائڻ وارو، (विजिगीषा) ڌارمڪ لوڪن جي جيت چاھڻ وارو (व्यवहार) سڀني وھنوارن جي ساڌن ۽ سڀني جي ڄاڻڻ وارو (द्युति) ٻاڻ پرڪاش سروپ ۽ سڀني کي پرڪاش ڏيڻ وارو (स्तुति) ساراھ ڪرڻ جوڳي (मोद) ٻاڻ آنند سروپ ۽ ٻين کي آنند ڏيڻ وارو (मद) مدمستن کي ڏنڊ ڏيڻ وارو (स्वप्न) سڀني جي وسرام لاءِ راتيون ۽ پرليءَ ڪرڻ وارو (कान्ति) ڪامنا ڪرڻ جوڳو ۽ (गति) گيان سروپ آھي، انڪري ان پرميشور جو نالو ديو آھي. اٿوا "यो दीव्यति क्रीडति स देवः" جو پنهنجي سروپ ۾ آنند سان پاڻھي ليلا ڪري يا ٻئي جي سھائتا ان کيل جيان سهج سڀاءَ ساري جگت کي جوڙي ٿو ۽ سڀني کيلن جو سھارو آھي "विजिगीषते स देवः" [انھن کي ديو چئبو آھي] جو سڀني کي

۽ ويابڪ هٿرا ڪري پرماتما جو نالو 'وشڻو' آهي.

٥٣. **اُرو ڪرم** "उरुर्महान् क्रमः पराक्रमो यस्य स उरुक्रमः" مطابق شڪتيءَ وارو ۽ هٿرا ڪري پرماتما جو نالو اُروڪرم آهي.

معنيٰ واري منتر جو ارٿ- جو پرماتما (उरुक्रमः) [اُرو ڪرم] وڏا پراڪرمي (मित्रः) [مِتر] سڀ جو سنيهي ۽ ترتيار آهي، سو (शम्) [شم] سکدائڪ (वरुणः) [وروڻ] سڀني کان اُتم، سو (शम्) [شم] سک سروپ سو (अर्यमा) [اريما] نيائڪاري، سو (शम्) [شم] سک جي ڦهلائڻ وارو اهو (इन्द्रः) [اندر] سڀني شڪتين جو سوامي (शम्) [شم] ۽ پرڪاش جي سڪ، سمپتي ۽ شان مان ڏيڻ وارو، اهو (बृहस्पतिः) [برهسپتي] سڀ جو سوامي (शम्) [شم] ودِيا ڏيڻ وارو ۽ (विष्णुः) [وشڻو] جو سڀني ۾ ويابڪ پرميشور آهي سو (नः) [نا] اسان لاءِ ڪلياڻڪاري (भवतु) [ڀونو] ٿئي.

منتر جي رحمل ڪر جو ارٿ- (नमो ब्रह्मणे नमस्ते वायो) برهم (बृह बृहि वृद्धौ) [برهه وڏي هئڻ] عمر ڌاتوءَ مان شبد (برهم) ٺهي ٿو. جو سڀ جي شان کان وڏو، سڀ کان وڏو، انهيءَ وارو پرماتما آهي، تنهن برهم کي اسين نمسڪار ٿا ڪريون. هي پرميشور توهان ئي انترجامي سروپ هٿرا ڪري ساکيات برهم آهيو. (त्वमेव प्रत्यक्षं ब्रह्मासि)
مان توهان کي ئي ساکيات برهم ڪري ڪوٺيندس جو ته توهان سروويابڪ ئي ڪري سڀني کي سدائين پراپت آهيو (ऋतं वदिष्यामि) جيڪا توهانجي ويدن ۾ يٿارٿ آگيا آهي ان جو مان سڀني کي اپديش ڪندس ۽ پاڻ به اُن تي هلندس.
(सत्यं वदिष्यामि) سچ ڳالهائيندس، سچ مڃيندس ۽ سچ تي ئي هلندس. (तन्मामवतु) اهڙي توهان منهنجي رکيا ڪريو. (तद्वक्तारमवतु) توهان مون آپت [سچ ڳالهائيندڙ] جي رکيا ڪريو جنهن ڪري منهنجي بُڌي توهان جي آگيا ۾ سدا ٿِر رهي ۽ ابتي ڪڏهن نه ٿئي. ڇو ته جا توهان جي آگيا آهي، سوئي ڌرم ۽ جيڪي ان جي اُبتڙ آهي، سو اڌرم آهي.
[منهنجي رکيا ڪريو، مون سچ ڳالهائيندڙ جي رکيا ڪريو] هي ٻئي (अवतु मामवतु वक्तारम्) ڀيرا ورڇاءَ ئي زور ڏيڻ لاءِ آيو آهي. جئن ڪو ڪنهن کي چوي ته تون ڳوٺ ڏانهن وڃ وڃ. هتي به ٻيهرا ڪرڻ [ٻيلو] جي اچاڻ مان اهو ٿو ارٿ نڪري ته ڳوٺ ڏي تون سگهو وڃ. اهڙيءَ ريت هتي [اهو پرارٿن آهي ته] توهان منهنجي اوس رکيا ڪريو ۽ توهان مان سدائين ڌرم ۾ پڪو رهان ۽ اڌرم مان سدا گهرڻا ڪريان، اهڙي ڪرپا مون تي ڪريو، مان توهان جو وڏو اُپڪار مڃيندس. (ओ३म् शान्तिः शान्तिः शान्तिः) اوم شانتي ! شانتي !! شانتي !!! هن ۾ ٽي ڀيرا شانتي پاٺ جنهن هي پرارٿنا آهي ته (त्रिविधताप) ترويڌ تاپ اوتاپ هن سنسار ۾ آن پرڪارن جا ڏک ٿيندا آهن:- پهريون ادياتمڪ اوتاپ آهي [۽] شريرجو ۾ واڳيءَ ۽ ڏوڙيءَ، موڪتا ۽ ٻيءَ آدي ڏک ٿيندا آهن ۽ ٻيو اڌيڀوتڪ آوتاپ آهي ڏکن جي شترو، شينهن، نانگ آدي ڏوارا ملن ٿا. ٽيون اڌي ديوڪ [اوتاپ اهو ڏک] جو گهڻيءَ ورشا ڏاڍيءَ ٿڌ، گهڻي گرميءَ يا من ۽ اندرين جي اشانتيءَ مان ٿيندو آهي. انهن ٽن پرڪارن

(أگ) – هڪ اهو ارٿ وٺڻ ليڪ نه آهي، جو نه جو مڪش ڪنهن عڪ جو متر آهي، سو ٿي اهي جو شترو ۽ ڪنهن کان اداسين ۽ ڏسڻ ۾ اچي ٿو. ان ڪري مکيه ارٿن ۾ متر آديءَ جو ڀاو وٺي لکو سگهجي. پر جٿي نه پرميشور ساري جڳت جو لڪهه ڪرڪي متر آهي، نه ڪنهن جو شترو ۽ نه ڪنهن کان اداسين آهي. هن کان سواءِ ڪو به جيو ڪڏهن به اهڙيءَ پرڪار جو ٿي نه ٿو سگهي ان ڪري هتي پرماتما جو ئي ارٿ لکوي ٿو. هائو، ڳڻ ۽ ذهني جي ارٿ ۾ متر آدي شبدن مان دوسي آديءَ جو مطلب لکوي ٿو.

٢٠. متر:- (ञिमिदा स्नेहने) [سنيهه=پيار] هن ڌاتوءَ کي اڻادي (क्त्र) "ڪتر" پرتيه لڳائڻ سان متر شبد ٺهي ٿو. "मेद्यति स्निह्यति स्निह्यते वा स मित्रः" جو سڀني کي پيار ڪندو آهي ۽ سڀني لاءِ پيار ڪرڻ جي لائق آهي، ان ڪري پرميشور جو نالو متر آهي.

٢١. ورڻ:- (वृञ् वरणे, वर ईप्सायाम्) [ورڻ=چونڊڻ ۽ ور=اڇا جي ٺاهڻ] هنن ڌاتن کي اڻادي پرتيهءِ (उनन्) "اُنن" لڳائڻ سان شبد 'ورڻ' ٺهي ٿو.
"यः सर्वान् शिष्टान् मुमुक्षून्धर्मात्मनो वृणोत्यथवा यः शिष्टैर्मुमुक्षुभिर्धर्मात्मभिर्व्रियते वा स वरुणः परमेश्वरः"

جو آتم يوگين، ودوانن، مڪتيءَ جي اڇا وارن ۽ مڪت جيون ۽ ڌرماتمائن کي پاڻ ۾ ڄاڻي ٿو يا جنهن کي ٺاهيءَ جي اڇا ماڻهو، مڪتيءَ جي اڇا ڪرڻ وارا، مڪتيءَ پاتل ۽ ڌرماتمائون ڪندا آهن، انهيءَ پرميشور کي 'ورڻ' ڪري ڄاڻجي. نيز "वरुणो नाम वरः श्रेष्ठः" [ورڻ نالو سريشٽ جو آهي] ڇاڪاڻ ته پرميشور سڀني ۾ سريشٽ آهي ان ڪري سندس نالو ورڻ آهي.

٢٢. اريما:- (ऋ गतिप्रापणयोः) [وڃي=چال اٿوا ٺاهڻ] هن ڌاتوءَ کي यत [يت] پرتيهءِ لڳائڻ سان "آريه" شبد ٺهي ٿو ۽ (माङ् माने) [مانگ=مان ڏيڻ] هن ڌاتوءَ جي اڳيان "آريه" شبد رکڻ سان ۽ پڇاڙي कनिन् – "ڪنن" لڳائڻ سان "اريما" شبد ٺهي ٿو. [وري]: "योऽर्यान् स्वामिनो न्यायाधीशान् मिमीते मान्यान् करोति सोऽर्यमा" جيڪو ليڪ نياءَ ڪرڻ وارن کي مان ۽ پاپ ۽ پني ڪرڻ وارن کي پاپ ۽ پني جي ڦل ڏيڻ جو ٺيڪ ليکو ٺاهه ڪري ٿو ان ڪري انهيءَ پرماتما جو نالو 'اريما' آهي.

(इदि परमैश्वर्ये) [اِدِ=پرم شڪتي وارو] هن ڌاتوءَ جي پڇاڙي रन् [رن] پرتيه سان اندر شبد ٺهي ٿو. "य इन्दति परमैश्वर्यवान् भवति स इन्द्रः परमेश्वरः" جو سڀوري اِش پراڪرم وارو آهي، ان ڪري پرماتما جو نالو اندر آهي.

٢٣. برهسپتي:- (बृ वृद्धौ) [ٻ=وڏيا ڪرڻ] هن ڌاتوءَ جي اڳيان बृहत् [برهت] شبد رکجي ۽ ان کي [ڊ‌ت] डति پڇاڙيءَ ۾ لڳائي، برهت جي "تڪار" کي گم ڪري ان جي جاءِ تي सुट् [سُٽ] اڳم سان برهسپتي شبد ٺهي ٿو.
"यो बृहतामाकाशादीनां पतिः स्वामी पालयिता स बृहस्पतिः" جو وڏن کان به وڏو ۽ وڏن آڪاش آديءَ برهماڻن جو سوامي آهي، انڪري انهيءَ پرميشور جو نالو برهسپتي آهي.

٢٤. وشنو:- (विष्लृ व्याप्तौ) [وشلري=وياپت] هن ڌاتوءَ کي नु [نُ] پڇاڙيءَ ۾ لڳائڻ سان 'وشنو' شبد ٺهي ٿو. "वेवेष्टि व्याप्नोति चराऽचरं जगत् स विष्णुः" جو ۽ اچر روپ جڳت

* تذت سنسڪرت سان تيجس (तैजस) شبد ٺهي ٿو. جو پاڻ پرڪاش ۽ سورج آدي تيجسوي لوڪن جو پرڪاش ڪندڙ آهي، تنهن ڪري ان پرميشور جو نالو "تيجس" آهي. اهڙن اهڙن نالن جا ارٿ ونڊ (ج) ۱ أ ۱ مان ڏيکاريل آهن.

ايشور، آديم ۽ پراجڻ - ईश ऐश्वर्ये [ايش = شڪتي] هن ڌاتوءَ مان "ايشور" شبد ٺهي ٿو. " य ईष्टे सर्वैश्वर्यवान् वर्तते स ईश्वरः " [جو سمورين شڪتين، شان ۽ وڏائي سان موجود آهي تنهن کي ايشور چوندا آهن] جنهن جو گيان سچو، بيشڪ پورو ۽ جنهن جي شڪتي بي انت آهي تنهن ڪري ان پرماتما جو نالو ايشور آهي. (दो अवखण्डने) [دو = ٽڪرا ٽڪرا ڪرڻ] هن ڌاتوءَ مان (अदिति) "ادتي" ۽ ان مان تذت سنسڪرت سان آديم شبد سڌ ٿيو.

"न विद्यते विनाशो यस्य सोऽयमदितिः + अदितिरेव आदित्यः" جنهن جو ڪڏهن به ناس نه ٿئي تنهن ايشور جو نالو آديم آهي [جي = جاڳڻ] هن ڌاتوءَ جي اڳيان ۽ [پر] لڳائڻ سان شبد [پراجڻ] ۽ تذت سنسڪرت سان प्रज्ञ [پراجڻ] شبد ٺهي ٿو.

"यः प्रकृष्टतया चराऽचरस्य जगतो व्यवहारं जानाति स प्रज्ञः + प्रज्ञ एव प्राज्ञः"

جنهن جو گيان ڀرم کان رهت آهي، جو ساري چراچر جڳت جي ورتاءَ کي ٺيڪ ٺيڪ ڄاڻي ٿو، ان ڪري پرماتما جو نالو "پراجڻ" آهي. اهي الاڳ ڪلا مان ذڪر ٿيا. جهڙيءَ ريت هيڪ هيڪ ٻوليءَ مان ٽي ٽي ارٿ هيٺ ڄاڻايا ويا آهن، تهڙيءَ ريت هن نالن جا ارٿ به اڳي مان ٿي ڄاڻايا وڃن ٿا.

منتر ۾ آيل ٻيا نالا (शन्नो मित्रः शं वरुणः) هن منتر ۾ مترا آدي نالا آيا آهن، سي به پرميشور جا ئي آهن، جو ڪ استتي، پرارٿنا ۽ اپاسنا سريشٽ جي ئي ڪئي ويندي آهي. سريشٽ ان کي چئبو آهي جو گڻ، ڪرم، سڀاو ۽ سچن ورتاون ۾ سڀ کان وڌيڪ هجي ۽ انهن سڀني سريشٽن ۾ به جو ڏاڍو سريشٽ آهي، تنهن کي پرميشور چئبو آهي، جنهن جي برابر ڪو هو، نه آهي ۽ نه ٿيندو. جڏهن ڪو [سندس] تل ئي ڪونهي ته ان کان وڌيڪ ڪوئي ڪيئن ٿي سگهي؟ جئن پرميشور جا سچا، نياءُ، ديا، سڀ شڪتيمان ۽ سروگيه وغيره آدي انيڪ گڻ آهن، تئن ٻئي ڪنهن جڙ پدارٿ يا ڪنهن جيو جا نه آهن. جو پدارٿ سچو آهي، انهيءَ گڻ، ڪرم ۽ سڀاو پڻ سچا ٿي ٿيندا آهن. ان ڪري ماڻهن کي جڳائي ته وٺ پرميشور جي ئي استتي، پرارٿنا ۽ اپاسنا ڪن، ٻئي ڪنهن جي نه. جو ته برهما، وشنو ۽ مهاديو نالي ورن اڳين مهاشه، ديوتا، دئيتن ۽ داناو آدي نيچ درجي جي ماڻهن ۽ ٻين ساڌارڻ لوڪن به پرميشور ۾ ئي ڀروسو رکي ان جي استتي، پرارٿنا ۽ اپاسنا ڪئي آهي ۽ ٻئي ڪنهن جي نه. تئن اسان سڀني کي ڪرڻ گهرجي. هن لاءِ وڌيڪ ويچار "مڪتي ۽ اپاسنا" جي وشيه ۾ ڪيو ويندو.

(پرشن)- متر آدي نالن مان دوستي ۽ اندر آدي ديوتائن جو ورتاءُ ڏسڻ ۾ اچي ٿو ڪري انهن جو ارٿ وٺڻ گهرجي.

---

* هڪڙا شبد ڌاتن يا مصدرن مان ۽ ٻيا نام [اسمن] مان ٺهندا آهن. انهن ٻنهي کي ڪرت ۽ تذت
† انهن کي تذت چئبو آهي.

ٿورڙي لسموني ارٿات گهڻن پرڪاشن جي جڳت کي ڄمڻ وڌڻ ڪري اُن ڪري وراٽ شبد مان پرميشور جو ارٿ لکوري ٿو-

[اچو=گتي ۽ پوڄا]. अञ्चु गति पूजनयोः अग [اُگ] अगि [اَگِ] इण [اِڻ] گتيءَ جي ارٿ وارا ڌاتو آهن، انهن مان अग्नि [اگني] شبد ٺهي ٿو-

" गतेस्त्रयोऽर्थाः ज्ञानं गमनं प्राप्तिश्चेति, पूजनं नाम सत्कारः "

" योऽञ्चति अच्यतेऽगत्यञ्चत्यनक्ति वा सोऽयमग्निः "

[گتيءَ جا ٽي ارٿ آهن:- گيان، ڄاڻڻ ۽ پراپت ڪرڻ، پوڄا جو ارٿ آهي ستڪار ڪرڻ] جو گيان سروپ، ڄاڻڻ جهڙو، ڄاڻڻ، پراپت ڪرڻ ۽ پوڄا جوڳو آهي، انهيءَ ڪري انهيءَ پرميشور جو نالو 'اگني' آهي.

विश प्रवेशने [وش=اندر وڃڻ] ڌاتوءَ مان 'وشو' شبد ٺهي ٿو.

" विशन्ति प्रविष्टानि सर्वाण्याकाशादीनि भूतानि यस्मिन् यो वाऽऽकाशादिषु सर्वेषु भूतेषु प्रविष्टः स विश्व ईश्वरः "

جنهن ۾ آڪاش آدي سڀ پرت سمائجي رهيا آهن ۽ جو انهن سڀني ۾ وياپڪ ٿي سڀ سمايل آهي، ان ڪري پرميشور جو نالو 'وشو' آهي. اهڙا اهڙا نالا अकार [اڪار] اکر مان لکيا ويا.

"ज्योतिर्वै हिरण्यं तेजो वै हिरण्यमित्यैतरेये शतपथे च ब्राह्मणे" هرڻيه گرڀ، وايو ۽ تيجس

[هرڻيه جوت آهي، هرڻيه تيج آهي - هيءَ ايتريه ۽ شتپٿ براهمڻ جو وچن آهي]

" यो हिरण्यानां सूर्यादीनां तेजसां गर्भ उत्पत्तिनिमित्तमधिकरणं स हिरण्य-गर्भः "

جنهن ۾ سورج آدي چمڪندڙ لوڪ اُپن ٿيا، جنهن جي آڌار تي رهن ٿا يعني جيڪو سورج آدي چمڪندڙن پدارٿن جي پيدائش ۽ رهڻ جو استان آهي ان ڪري ان پرميشور جو نالو " هرڻيه گرڀ " آهي. انهيءَ ۾ يجرويد جي منتر جو پرمان آهي ته:-

हिरण्यगर्भः समवर्त्तताग्रे भूतस्य जातः पतिरेक आसीत् । स दाधार पृथिवीं द्यामुतेमां कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ (यजुः अ० १३ । मं ४)

[ارٿ- هيءُ هرڻيه گرڀ جڳت جو پيدا ڪندڙ ۽ پالڻا ڪندڙ هڪ آهي موجود هو، اهوئي اولاهن ۽ سڀالن گرهن جو سهارو آهي، انهيءَ سک سروپ پرڪاش مان پرماتما جي سيوا اسان آتي ڌوارا ڪرڻ ۾ اسين لڳا رهون] اهڙين اهڙين جاين تي "هرڻيه گرڀ" مان پرميشور جي ئي معنيٰ لکوري ٿي.

" वा गतिगन्धनयोः " [وا=گتي=گيان، چرڻ ۽ پراپت ڪرڻ ۽ * گنڌن=ناس ڪرڻ] هن ڌاتوءَ مان وايو شبد لکوري ٿو.

" यो वाति चराऽचरञ्जगद्धरति बलिनां बलिष्ठः स वायुः " جو چراچر [جيئرن ۽ جڙ] جڳت جو آڌار رکندڙ ۽ ناس ڪندڙ آهي ۽ سڀني بلوانن کان بلوان آهي، ان ڪري ان پرميشور جو نالو " وايو " آهي. (तिज निशाने) [تيج=پرڪاش ڪرڻ] هن ڌاتوءَ اسچ ۽ ان مان

* (गन्धनं = हिंसनम्) [گنڌن=هنسن=ناس ڪرڻ].

ونڻ اچي آهي . پر اوم لفظ پرماتما جوئي نالو آهي ۽ اڳيون آدي نالن مان پرميشور جو
ارٿ وشيش جي سمبنڌ ۽ وران ڪٿل ڳڻن جي وچار ۾ ولبو آهي، عن مان جا سڌ گهر؟
[ڏ] جتي جتي استتي پرارٿنا ۽ اپاسنا [جو ورڻن هجي يا] سمي جو جاڻڻهار، ويايڪ، شڌ
سناتن ۽ سرشٽي ڪرتا آدي گڻ لکيل هجن اتي ئي انهن نالن مان پرميشور جو ارٿ وٺڻو
ويندو ۽ جتي جتي هيٺيون ڳالهيون هجن .

وراٽ آدي نامن جا وستواري ارٿ:—

ततो विराडजायत विराजो अधिपूरुषः । श्रोत्राद्वायुश्च प्राणश्च मुखादग्निरजायत । तेन देवा अयजन्त ।
पश्चाद्भूमिमथो पुरः ॥ यजुः अ० ३१ ॥

तस्माद्वा एतस्मादात्मन आकाशः सम्भूतः । आकाशाद्वायुः । वायोरग्निः । अग्नेरापः अद्भ्यः पृथिवि ।
पृथिव्या ओषधयः ओषधिभ्योऽन्नम् । अन्नाद्रेतः । रेतसः पुरुषः । स वा एष पुरुषोऽन्नरसमयः ॥
(ब्रह्मा० वल्ली० अ० १)

هي ٽڪرو اپنشد [برهمانند ولي انوواڪ] جو وچن آهي . انهن پرماڻن ۾ وراٽ،
پرش، ديو ۽ آڪاش، وايو اگني جل ۽ ڀومي آدي نالا سنساري پدارٿن جا ڏنل آهن . جو
نه جتي جتي اُتپتي، استتي ۽ پرلي [جو ورڻن هجي] الپگيه اگيانه [گهٽ سمجهه وارو] ۽ جڙ ڏسڻ
۾ اچڻ وارو آدي گڻ لکيل هجن اتي پرميشور جو ارٿ نه وٺڻو ويندو آهي ڇو ته هو جنم
آدي ڪمن کان پري آهي ۽ مٿي ڄاڻايل سترن ۾ اُتپتي آدي وهنوار جو ورڻن لکيل آهي .
ان ڪري وراٽ آدي نالن مان پرميشور جو ارٿ نه ٿو ٺهي، پر سنساري پدارٿن جو ٺهي
ٿو . جنهن جنهن هنڌ سروگيتا [سروگ گيان] آدي گڻ هجن تي پرماتما، ۽ جتي اڇا، ديش،
آدي ... الپگيتا [الپ گيان] آدي گڻ هجن تي جيو جو ارٿ وٺڻو ويندو
آهي ؛ انهن سڀ جڳهن عقل سمجهڻ گهرجي . جو نه پرميشور نه ڪڏهن جنم وٺي ٿو ۽ نه
ڪڏهن مري ٿو . انهي ڪري وراٽ آدي نالن مان اُتپتي آدي ڳڻن ڪري جڳت جي جڙ
جيو آدي پدارٿن جو ارٿ وٺڻ اچت آهي ، ۽ نه پرميشور جو . هاڻي جنهن ريت وراٽ
آدي نالن مان پرميشور جو ارٿ وٺبو ٿو سا هيٺين لکئي انوسار ڄاڻو .

اوم جي وياڪيا، وراٽ آدي نامن جو ارٿ:— اوم جو ارٿ ( ) [واهيري —
چمڪڻ] ڌاتو [مصدر] جي اڳيان ’وي‘ ۽ وراجي ( ) [...] پڇڙي لڳائڻ سان وراٽ
شبد ٺهي ٿو . * " यो विविधं नाम चराऽचरं जगद्राजयति प्रकाशयति स विराट् "

---

* هي وياڪرڻ جا لفظ سواءِ سنسڪرت سکڻ جي سمجهه ۾ اچڻ ڏکيا آهن . تڏهن به ان
کي سمجهائڻ ڏاڍو ضروري آهي . سنسڪرت ڀاشا جا سڀ شبد ٽن چئن سون ڌاتن مان
ٺهندا آهن . شبدن لاءِ ڌاتن جي اڳيان اُپ سرگ يا اڳياڙيون لڳايون وينديون آهن ۽ پٺيان
پڇڙيون ۽ پڇاڙيون ڳنڍيون وينديون آهن . واهيري جي اڳيان ’وي‘ ۽ پڇڙي ملائڻ سان وراهيري
ٿي ٿو ۽ اهي نيم انوسار ڪوب ڳنڍڻ کان اڳ وراهيري بدلجي وراج ٿئي ٿو . ڪوب ملائڻ
سان لفظ وراج ڪوب . پر ليڪن موجب ڪ ، و ۽ پ سڀ ٿي ٿو ، ٿو ۽ ڪي ڪر
لفظ کان اڳ ... ۾ بدلائي وڃن ٿا . اهڙيءَ ريت وراج يا وراٽ لفظ ٺهي ٿو .

۽ سوکهو، سو پرڪاش سروپ، سماڌي اوسٿا واريءَ بُڌيءَ ڏوارا ڄاڻڻ جوڳو آهي تنهن کي پرم پرش ڪري ڄاڻڻ کپي [منو ١٢-١٢٢].

۴. اگني ۵. منو ٦. اندر ٧. پراڻ:- ٦ سو پرڪاش روپ هئڻ ڪري اگني، گيان سروپ هئڻ ڪري منو، سڀ جي پالنا ڪرڻ ڪري پرماتما ۽ پرم شڪتيءَ وارو هئڻ ڪري اندر، سڀ جو جيون آڌار هئڻ ڪري پراڻ ۽ هر جڳهه وياپڪ هئڻ ڪري پرميشور جو نالو برهم آهي [منو ١٢-١٢٣].

٨. برهما ٩. وشنو ١٠. رودر ١١. شو ١٢. اکشر ١٣. سوراٽ ١۴. ڪالاگني
٧. ساري جڳت کي پيدا ڪري برهما، هر هنڌ وياپڪ هئڻ ڪري وشنو (स ब्रह्मा स विष्णुः) دشٽن کي ڏنڊ ڏئي روئارڻ ڪري رودر، منگل مي ۽ سڀ جو ڪلياڻ ڪرتا هئڻ ڪري شو [پرميشور جو] نالو آهي.

"यः सर्वमश्नुते न क्षरति न विनश्यति तदक्षरम्" ॥ १ ॥ "यः स्वयं राजते स स्वराट्" ॥ २ ॥
"योऽग्निरिव कालः कलयिता प्रलयकर्ता स कालाग्निरीश्वरः ॥ ३ ॥

اکشر، سروو وياپڪ ۽ ابناسي، سوراٽ، سو پرڪاش سروپ ۽ ڪالاگني، پرلي ۾ سڀ جو ڪال ۽ ڪال جو به ڪال آهي انهيءَ ڪري پرميشور جو نالو ڪالاگني آهي [ستيارٿ پرڪاش] جو هڪڙو اُن ريگ [اول اسٽ] سته برهم وسو آهي تنهنجا اندر آدي نالا آهن (इन्द्रंमित्रं)

۱۵. ديو ١٦. سپرڻ ١٧. گرتمان ١٨. ماتر شوا:-

"शुभ्रेषु शुद्धेषु पदार्थेषु भवो दिव्यः" ١٨. ديو (दिव्य) جو پرڪرتي آدي پرڪاشوان پدارٿن ۾ وياپڪ آهي.

[جو نمونو] پالن جنهنجي سپرڻ (सुपर्ण) "शोभनानि पर्णानि पालनानि पूर्णानि कर्माणि वा यस्य सः" اُن ۽ ڪم پورن آهن. " यो गुर्वात्मा स गरुत्मान् " (गुरुत्मान्) گروتمان جنهنجو آتما اُتم سروپ مهان آهي. " यो मातरिश्वा वायुरिव बलवान् स मातरिश्वा" (मातरिश्वा) ماتر شوا جو واپو سمان اَنت بلوان آهي. اِن ڪري پرماتما جا ديو، سپرڻ، گروتمان، ماترشوا نالا آهن. باقي نالن جا ارٿ اڳتي لکيا ويندا. [رگويد منڊل اسو ڪت ١٦۴ منتر ۴٦].

١٩. ڀومي:- ١٩. " भवन्ति भूतानि यस्यां . सा भूमिः " (भूमिरसि०) ڀومي وس جنهن ۾ سڀ پرڻ ۽ پراڻي رهندا آهن اُن ڪري پرميشور جو نالو ڀومي آهي [يجر ويد اڌياءِ ١٣ منتر ١٨]. باقي نالن جا ارٿ اڳتي لکيا ويندا.

٢٠. (इन्द्रो मह्ना) هن منتر ۾ "اندر" پرميشور جو نالو آهي، اِن ڪري هيءُ پرمان لکيو ويو [سام ويد ٢ مُکم ٨. منتر ٣] ١٢. " प्रजापति " هڪڙي پرجا جي وس ۾ ساري سرشٽي ۽ اندر پرمان آهن، تنهن پرميشور جي وس ۾ ساري جڳت رهي ٿو [اثرو ١١-٢-١٠٣] انهن پرمانن جي لکڻ لاءِ اهي ڄاڻڻ سان انهن نالن مان پرميشور جوئي ارٿ اکڙي ٿو. جيو ته اوم ۽ اگني آدي نالن جي مکيه ارٿ مان پرميشور جي ئي سعمل لکڙي ٿي، جهڙي وياڪرڻ، نروڪت [ويدن جو ڪوش يا ڏڪشنري]، براهمڻ گرنٿ ۽ سوتر آدي رشين منين جي تفسيرن مان پرميشور جوئي ارٿ ڏسڻ ۾ اچي ٿو، انهن ڪري سڀني کي اهوئي ارٿ

منتر جي ارٿ جو اُرٿ:- ڏسو ويدن ۾ اهڙن اهڙن هنڌن تي "اوم" آدي نالا پرميشور لاءِ ڪتب آيل آهن.

ओ३म् खम्ब्रह्म ॥ १ ॥ यजुः अ० ४० । मं० १७ ॥

ओमित्येतदक्षरमुद्गीथमुपासीत ॥ २ ॥ छान्दोग्य उपनिषद् (मं० १)

ओमित्येतदक्षरमिदꣳ सर्वं तस्योपव्याख्यानम् ॥ ३ ॥ माण्डूक्य (मं० १)

सर्वे वेदा यत्पदमामनन्ति तपाꣳसि सर्वाणि च यद्वदन्ति । यदिच्छन्तो ब्रह्मचर्यं चरन्ति तत्ते पदं संग्रहेण ब्रवीम्योमित्येतत् ॥ ४ ॥ कठोपनिषदि (वल्ली २ । मं० १५)

प्रशासितारं सर्वेषामणीयांसमणोरपि । रुक्माभं स्वप्नधीगम्यं विद्यात्तं पुरुषं परम् ॥ ५ ॥

एतमग्निं वदन्त्येके मनुमन्ये प्रजापतिम् । इन्द्रमेके परे प्राणमपरे ब्रह्म शाश्वतम् ॥ ६ ॥
मनु० अ० १२ (श्लो० १२२ । १२३)

स ब्रह्मा स विष्णुः स रुद्रस्स शिवस्सोऽक्षरस्स परमः स्वराट् । स इन्द्रस्स कालाग्निस्स चन्द्रमाः ॥ ७ ॥ कैवल्य उपनिषत् ॥ इन्द्रं मित्रं वरुणमग्निमाहुरथो दिव्यः स सुपर्णो गरुत्मान् । एकं सद्विप्रा बहुधा वदन्त्यग्निं यमं मातरिश्वानमाहुः ॥ ८ ॥ ऋ० मं० १ । सू० १६४ । मं० ४६ ॥

भूरसि भूमिरस्यदितिरसि विश्वधाया विश्वस्य भुवनस्य धर्त्री । पृथिवीं यच्छ पृथिवीं दृꣳह पृथिवीं मा हिꣳसीः ॥ ९ ॥ यजुः अ० १३ । मं० १८ ॥

इन्द्रो मह्ना रोदसी पप्रथच्छव इन्द्रः सूर्यमरोचयत् । इन्द्रे ह विश्वा भुवनानि येमिर इन्द्रे स्वानास इन्दवः ॥ १० ॥ सामवेद प्रपा० ७ । त्रिक ८ । मं० २ ॥

प्राणाय नमो यस्य सर्वमिदं वशे । यो भूतः सर्वस्येश्वरो यस्मिन्त्सर्वं प्रतिष्ठितम् ॥ ११ ॥ अथर्ववेद काण्ड ११ । अ० २ । सू० ४ । मं० १ ॥

ايشور جي سڀني نالن جي سمجهاڻي:- ارٿ: هتي هنن پرمانن ڏيکاريو ويو آهي ته لکڻ جو مطلب آهي ته اهڙن پرمانن ۾ "اوم" آدي نالن مان پرميشور جو ارٿ ٿو نڪري سو [مڃي] لکي آيا آهيون. ڇا پرميشور جو ڪو به نالو بنا ارٿ جي نه آهي، جيئن سنسار ۾ ڪنگال آدي جا نالا ڌنپتي آدي رکيا ويندا آهن. هن مان اهو سڌ ٿيو ته [ڪٿي ڪٿي] گڻي ڳڻن ڪٿي ڪرم ۽ ڪٿي سڀاءُ انوسار اوتن وارا آهن. "اوم" آدي نالا ارٿ وارا آهن جيئن ته
١. اوم ٢. کم ٣. برهم.

(अ॰ मं०) "अवतीत्योम्, आकाशमिव व्यापकत्वात् खम्, सर्वेभ्यो बृहत्वाद् ब्रह्म"

١. رکشا ڪرڻ ڪري "اوم"، آڪاش جيان وياپڪ هجڻ ڪري "کم"، سڀ کان وڏو هجڻ ڪري "برهم" نالو ايشور جو آهي. [يجر وِيد ٤٠-١٧]

اوم لاءِ شاسترن جا پرمان:- ٢. (ओमित्ये०) اوم جنهن جو نالو آهي ۽ جو ڪڏهن ناس نٿو ٿئي تنهن جي اُپاسنا ڪرڻ يوڳ آهي ٻي جي نه. [ڇانڊوڳيه اُپنشد] (ओमित्येत०) ٣. سڀني ويد آدي شاسترن ۾ پرميشور جو مکيه ۽ نج نالو "اوم" ڄاڻايو آهي، ٻيا سڀ نالا ڳڻن انوسار آهن [مانڊوڪيه اُپنشد]. ٤. (सर्वे वेदा०) سڀ ويد ۽ ڌرم اي هلڻ جا نيم جنهن جو ورڻن ۽ اُستتي ڪن ٿا ۽ جنهن جي پراپتيءَ جي اڇا ڪري، برهمچريه آشرم نڀائين [ڪٺ] تنهن جو نالو "اوم" آهي. [ڪٺ اُپنشد] ٥. (प्रशासिता०) جو سڀ کي سکيا ڏيڻ وارو، سوکم کان

الوڪ- جاءِ پرميشور ابرسٿ آهي ؟ ۽ [جا] ان ڪان ڪير وڏيڪ اُهو ته آهي ؟ پوءِ اهڙي ۽ الا پرميشور جا نه جو ته لاگو ٿئي ؟ جڏهن پرميشور ابرسٿ آهي ۽ لڪو ڪو هن جي لُل نه آهي ته پوءِ هن ڪان اُهو ڀلو ڪير ڪٿي ٿي سگهندو ؟ ان ڪري اوهان جي اها ڳالهه ٺيڪ نه آهي جو ته اوهان جي اهڙيءَ ڪرڻ ۾ گهڻي اوٿاوت نه آهي . جيئن آهي :-

" उपस्थितं परित्यज्यानुपस्थितं याचतइति बाधितन्यायः "

[اُڳيان وڪيل وستوءَ کي ڇڏي غير موجود جنهن جي چاهنا ڪرڻ کي " واقع نياءُ " ڪوٺيو آهي . ه]

ڪڏهن ماڻهو ڪيئن ٿي جي اڳيان ڏڏي جو پدارٿ رکي ڇڏيو ، ته اوهان ان جي پوڄا ڪريو ۽ هو انهيءَ کي ڇڏي غير موجود پوڄن لاءِ هٿڙانهن هوڏاڻ ڪري ، انهيءَ ڪي سمجهو نه جاڻڻ گهرجي جو نه هو موجود يعني اڳيان رکيل وستوءَ کي ڇڏي ، غير موجود يعني ناپاسه شيءِ لاءِ يتن ٿو ڪري . ان ڪري جيئن اهو ماڻهو سمجهه وارو نه آهي تيئن ئي اوهان جو ڪرڻ ٿيو ، جو ته اوهان ، جو انهن وراٽ آدي ٿان جي ابرسٿ ۽ برماڻ ساڻ ستگڻ پرميشور ۽ برهمان آدي ٿڌون اوتن کي ڇڏي نه آيو جهڙن ۽ اڻ ڏٺل ۽ بولاڻي آديءَ جي اُرت ڪڍڻ جو يتن تا ڪريو تنهن ۾ ڪو ۽ پرماڻ الوا پڪتي آهي ڪاڻ جڏهن اوهان اهي ڇڪ نه جتي جهڙي ڳالهه آهي تي تنهنجو ارٿ وڌ اپت آهي . [اهو ٺيڪ آهي] جيئن ڪيئن اڻي کي ڇڏي ته " अस्थिमेधमानय ! भूमा हे " اوڻاتڻ [اي لوڪو !] تون ستئڙو واي آهه ، انهن ان کي سڀ انوا پرڪرڻ جو وڃار ڪرڻ اوس گهرجي ، جو ته ستئڙو ان وسڻ جو لالس آهي :- ڪڪڙ گهوڙي جو ڀلو لوڻ هو . جي پهرين سواميءَ جي گهوڙو جو سمر هجي ته گهوڙو ، ۽ جي پوڄن ڪرڻ جي هڙل هجي ته اوڻ آڻي اپت آهي ، پر جي هڙ ٿيهڻ هڙ لوڻ ۽ پوڄن هڙل گهوڙو اڻي ته سڌس سوامي هن لئي ڪاوڙجي چوندو ته ، تون ڪ ئي سمجهه ماڻهو آهين ، گهوڙو هڙل لوڻ ۽ پوڄن سڀ گهوڙي آڻ جو ڪٺو ۽ پوڄن جو تون ميشا ۽ هڙل کي نه ٿو سمجهين ته ته جيهن وٺل جا [وستو] آڻڻ گهرڻ هئي ، سا آڻ ها . توکي سڀ جو وڃار ڪرڻ گهربو هو ، جو تو نه ڪيو . ان ڪري تون مورک آهين ميرن وڻان هلو وڃ . هن مان جا سٿ ٺيو ته جتي جيهن اوچت کي وٺڻ گهرجي تتي اهو ئي وٺجي . ان ڪري اسان ۽ اوهان سڀني کي انهن موڙ ۽ انهن اپي ڪرڻ گهرجي .

* نياءِ شبد جا اهڙا ارٿ آهن . هڪ ارٿ انهن ٺيڪ ٺيڪ يا پورو پورو مثال ، انهي پرڪار جا هڪن نياءِ سنسڪرت ۾ انيڪا آهن . جهڙيءَ طرح ڪالي ۽ اڪه نياءُ . اهو اڻي لڳائڻ جي هڪ ذاتي ماڻ سڀنيءَ نه ڀڳ جو پلو پوي . هت "باقت نياءُ" ڏيکاري ٿو ته هڪ ٿي رکيل پوڄن کي ڇڏي غير حاضر جي ٻلهان پڇڙ اچار ۽ ڪٺائف ڏيندڙ آهي . پماڻ هت شبد جو ارٿ آهي رڪاوٽ . باڌت نياءُ ٿيو اهڙو ڪم جو انسان کي پنهنجي مطلب حاصل ڪرڻ ۾ رڪاوٽ وجهي .

ओ३म्

سچدانند ايشور کي نمسکار

ستيارٿ پرڪاش آرنڀ

پهريون سملاس

ايشور جا نالا—

ओ३म् शन्नो मित्रः शं वरुणः शन्नो भवत्वर्यमा । शन्न इन्द्रो बृहस्पतिः शन्नो विष्णुरुरुक्रमः ॥ नमो ब्रह्मणे नमस्ते वायो त्वमेव प्रत्यक्षं ब्रह्मासि । त्वामेव प्रत्यक्षं ब्रह्म वदिष्यामि ऋतं वदिष्यामि सत्यं वदिष्यामि तन्मामवतु तद्वक्तारमवतु । अवतु मामवतु वक्तारम् ॥ ओ३म् शान्तिश्शान्तिश्शान्तिः ॥ १ ॥

اوم جو ارٿ:— (ओ३म्) هيءُ اوم شبد پرميشور جو سڀ کان اتم نالو آهي . ڇو ته هن ۾ أ، اُ، مَ ٽي اکر ملي ڪري هڪڙو اوم جو سمورو ٺهيو آهي تنهن هڪڙي نالي ۾ پرميشور جا گهڻا نالا اچي وڃن ٿا . جيئن ته اَڪار مان وراٽ اگني ۽ وشو آدي، اُڪار مان هرنيه گرڀ، وايو ۽ تيجس آدي، مڪار مان ايشور، آدتيه ۽ پراڄڻ آدي نالن جو مطلب ۽ معنيٰ ٿي سگهي ٿي . اهڙيءَ ريت ويد آدي سَت شاسترن ۾ هن ڳالهه جي نروپڻا ڪئي وئي آهي ته وشيه جي سلسلي انوسار سڀ نالا پرميشور جا ٿي سگهن ٿا .

سمجهه انوسار شبد جو ارٿ:— (پرشن)— وراٽ آدي نالا پرميشور کان سواءِ ٻيا ارٿ تي ٿي سگهن ٿا ؟ برهمانڊ، پرٿوي آدي ڀوت ۽ اندر آدي ديوتا ۽ ويدڪ وديا [حڪمت] ۾ سنٺ آدي دوائن جا به اهي نالا آهن يا نه ؟ (اتر) آهن، پر پرميشور جا به آهن. (پرشن)— هنن نالن مان وڃي ديوتائن جو ارٿ ڪجهه ٿا يا نه ؟ (اتر) توهان جي اهڙي ارٿ ڪرڻ ۾ ڪهڙو پرمان آهي ؟

پرشن:— ديو سڀ پرسڌ ۽ اُهو ته اُهي تنهن ڪري مان انهن جو ارٿ ڪيان ٿو .

مسلمانن جو ورثو:- ۽ چوڏهين صديءَ ۾ مسلمانن جي سند بابت لکيل آهي، هي ساهه قرآن کي پهچي سند جو مول پسند ڪري مڃيندا آهن. انهن جو وچور وار وهنوار چوڏهين صديءَ ۾ ڏسو.

ويدڪ ڌرم جا سڌانت:- ۽ انهن ڳالهين ويدڪ ڌرم جي وشه تي لکيو ويو آهي.

سنسڪرت وياڪرڻ جو پد گهڻن سمجهي:- جنهن کي گرنٿ وياڪرڻ جي معنا جي اُپٽ ويچار سان هن [سنسڪرت] کي پڙهندو لهڪي ڪيو، ۽ پد ته ٻوليندو. جيئن ته وچن جي سار سمجهڻ لاءِ چار شيون ضروري ليکيون آهن:-

١. آڪانڪشا ٢. يوڳيتا ٣. آسِتي ٤. تاتپرير. جڏهن ڪو ماڻهو انهن چئن ڳالهين تي ڌيان رکي ڪتاب کي ڏسندو آهي تڏهن ڪنهن گرنٿ جو ليکڪ ليکڪ اوس سمجهه ۾ ايندو آهي.

١. **آڪانڪشا:-** ڪنهن وشه اسي ڳالهائيندڙ ۽ ٻڌندڙ ۾ ڪم آڻيل پدن جي هڪ ٻئي سان آڪانڪشا ليندي آهي.*

٢. **يوڳيتا:-** انهيءَ کي چئبو آهي جنهن سان سمجهي ٿي سگهي، جهڙي ڳالهه سان چڱيءَ سان چڪاڻو [يا وڃن کي ڳالهي ڏيڻ].

٣. **آسِتي:-** جنهن پد سان جهڙو لاڳاپو هجي انهيءَ جي ويجهو ان پد جو جوڙ يا لکڻ.

٤. **تاتپرير:-** ڳالهائيندڙ جنهن ڳالهه لاءِ ڪو شبد چئي الوا لکيو هجي ان سان ان وچن ۾ ليکڪ کي اپنائڻ.

هڪ سان سڀ شڪو پڙ ٻوڻي:- گهڻا ماڻهو اهڙا هوندا ۽ هوندي ليندا آهن جن جو هر ڳالهائيندڙ جي معنا جي اُپٽ ويچار ڪندا وهندا آهن، خاص ڪري سند وادي ماڻهو. جو اُن مذهب جي ياسڪاچاريه [يا هت جي ۽ اڪائيءَ] ڪري سندن پڙهي اُپٽ ڪار ۾ اُٿڻي قاس تي ويندي آهي.

آڪانڪشا:- هن شبد جو ارٿ آهي اڇا، وياڪرڻ ۾ ان جي خاص معنيٰ آهندي آهي. ڳالهائيندڙ يا ٻڌندڙ جي معنا کي کولڻ لاءِ اهڪڪ يا ڳالهائيندڙ کي ڪن خاص شبدن جي ڳولهه ليندي آهي ۽ انهن کي ڪنهن خاص پد سان ڪنهن ڪم ۾ آڻڻ پوندو آهي، وري هڪ شبد جي ليکڪ ارٿ سمجهڻ لاءِ ان کي ٻئي شبد تي ڀروسو يا آسرو رکڻو پوندو آهي. يا ٻيو شبد وڃي ڪري پورت ڪجي آهي. انهيءَ کي چئبو آهي آڪانڪشا.

يوڳيتا- ارٿ سمجهڻ لاءِ اهڙو ويچار ڪرڻ گهرجي ته جنهن شبد لاءِ اسان ڪا ڪريا ڪم ۾ آڻيون ٿا، اها ڪريا ان معنيٰ تي سگهي ٿي يا نه. ڏسو ته ڳالهه سان چڪاڻو ڪري سگهبو، يو اڳيءَ سان نه ڪري سگهبو.

آسِتي:- ارٿ پرکڻ ڪري لاءِ انهن شبدن ۽ پدن تي ٻيان وسڪاوٽ جي هڪ ٻئي جي ويجهو رکڻ جن جو هڪ ٻئي سان لاڳاپو آهي. ڪيترا ڏينهن شبدن جي جاءِ بدلائڻ ڪري ارٿ بدلجي ويندو آهي.

تاتپرير:- ليکڪ جو ارادو خيال ۾ رکي شبدن جو ارٿ ڪرڻ.

لن وٽا سوٽر ٥. جهمو ڏويهه پٽي سوٽر ٦. چهه پٽي سوٽر ٧. ٻورپٽي سوٽر ٨. ٿرياولي سوٽر ٩. ڪپ پيا سوٽر ١٠. ڪپ وڙي پيا سوٽر ١١. ٿورب پيا سوٽر ١٢. اپهه جولبا سوٽر.

پنج ڪلب سوٽر جهڙوڪ: ١. آلراڏين ٢. لنهت سوٽر ٣. ڪاسه سوٽر ٤. ويوهار سوٽر ٥. جهمب ڪلب سوٽر.

چوهه ڇيد جهڙوڪ: ١. مها لهوت اوهد واچنا سوٽر ٢. مها لنهت لڳهو واچنا سوٽر ٣. سٿنر واچنا سوٽر ٤. پڇه لوڪتي سوٽر ٥. اوگهه لوڪتي سوٽر ٦. پرڪوشٽا سوٽر.

ڏهه پيسنا سوٽر جهڙوڪ: ١. چتسرڻ سوٽر ٢. پنج ڪاڄ سوٽر ٣. ٿندل ويتالڪ سوٽر ٤. پڪاڻي ٻوري ڳوان سوٽر ٥. مها پرليا ڦهان سوٽر ٦. چيندا وجهي سوٽر ٧. ڳچي وجهي سوٽر ٨. مرڻ سماڌي سوٽر ٩. ڏيويندر سنهي سوٽر ١٠. سنمار سوٽر ڪا لهدي سوٽر.

ٻوڪتار سوٽر کي ٻه پرمالڪ مڃيندا آهن. پنج انگ مثال: ١. سهجي مڃي وورلس ڪھل پستڪن جهڙي ٽيڪا ٢. لورهتي ٣. چرڻي ٤. ڀاشيه. اهي چار انويوڳ [حصا] سڀ مون ڳڏ هي پنج انگ سڏبا آهن. انهن ۾ ٻوليا سب وارا "انويوگ" ئي ڪم مڃيندا آهن؛ انهن کان سواءِ ٻيا به گهڻيئي پستڪ آهن جن کي جيني لوڪ مڃيندا آهن. هنن جي سڀ جيئي ٻاري ۾ وشيش وچار ٻارهين سملاس ۾ ڏسو.

جيني پنهنجا پستڪ لڪائين ٿا:- جيني جي پستڪن ۾ ڪا اهڙي ڳالهه ڪانه روي روي جوڙي جو انڪي ڏوش آهن ۽ سندن هي ۽ ٻي سهاءِ آهي ته جيڪڏهن سندن ڪو پستڪ اٿي سڀ واري وڃ هي ٻيا ٻه جهنول هوي ته ڪي ڪي انهيءَ ڳرنٿ کي اپرمالڪ [ته ميچ جوتي] ڪرئيندا آهن. سندن هيءَ ڳالهه اجائي آهي. جو ان جهڙن پستڪ کي ڪو جين مڃي ۽ ڪو نه مڃي انهيءَ ڪري اهو پستڪ جيئن سڀ ڪان اهو آپ ٿلو سگهي.

هاڻ جيڪي ڪوئي نه مڃي ۽ جهڙهن ڪلهن جيءِ پهرو هجي سو اپرمالڪ اي سگهي ٿو. اهڙو ○ ڪو به پستڪ ڪونهي، جنهن کي ڪوئي نه جيني نه مڃيندو هجي. انهيءَ ڪري جيئن پستڪ کي جيڪو مڃيندو هوندو، انهيءَ ڳرنٿ جي وشش جو ڪنهن مذهن ٻه انهيءَ جي لاءِ سمجهڻ ۾ ايندو. ٻر ڪمترائي اهڙا ٻه آهن جي انهيءَ ڳرنٿ کي مڃيندي ۽ جاڻندي به سيا ٻا سواءِ ۾ ٿيواي ڪالي ويندا آهن. انهيءَ ڪري جين لوڪ پنهنجي ڳرنٿن کي لڪائي رکندا آهن ۽ ٻين مت وارن کي نه ڏيندا آهن، نه ڏيکاريندا آهن ۽ نه پڙهائيندا آهن، جو ته انهن ۾ اهڙيون اهڙيون نه ليڪ جهڙيون ڳالهيون ڀريل آهن جو آهي جنهو آلو جتنس مان [ڪو] به ڏيکي نه سگهي. ڪوڙيءَ ڳالهه کي جهڙي ڏنڊ لي جواب آهي.

عيسائين جو ورنن:- تيرهين سملاس ۾ عيسائين جو سڀ لکيو ويو آهي ۽ هي لوڪ بائبل کي پنهنجو ڌرمي پستڪ ڪري مڃيندا آهن. انهيءَ جو وشش سماچار انهيءَ تيرهين سملاس ۾ ڏسو.

٭ پورٽين زماني ۾ جيني لوڪ ڪتاب ڇپائيندا ايي ڪونه هئا.

○ يعني انهن پستڪن مڃيهان جن جا ٿالا ڪهي ڏنا ويا آهن.

جي لئه ، عاجي ۽ ان جي بعد ڪيڏارو ۾ ڏيل وڃڻ آهن ٿيڻ مان ۽ ڪرڻ ها. پراڻن
ڳالهين سمجهائي ڪان ٻاهر آهن . چاڪاڻ ته جيئن پهرو . بلوان لي لوڻن کي سڃاڻيندا آهن ۽
ٻاري وڃيندا آهن ليڪن جيڪڏهن منش جو جيئرو ٻالي ته ڪولي سانڍو ڪم ڪري، ته پوءِ هڙ
منش جي سهاو واري ته ٻلڪ پهوه سمان آهي . جيڪو بلوان لي لوڻن جي وڪيا لو ڪري
سوئي منش سڀ ڪو آهي ۽ جو سوارٿ وس لي پرائي هاجي ڪندو رهي لو سو جهڙ ته پيهن
جو وڏو پاڻ آهي .

پهرين ٻارهين سملاس :- اوٽ ۽ وجت جي وهوارن جي سمبنڌ ۾ وشيش ڪري
ٻارهين سملاس ڳالهين لکيو ويو آهي. انهن سملاسن ۾ جيڪو سڄو سمو ٻڌو ڪيو ويو آهي
سو پنڊالڪول ڪٿو ڪري ٻڌن کي هر پرڪار موهو جوڳو آهي ۽ جو ● لوڪ پراڻ، لفظن
اڌي ڳولين ۾ جاڻايل ڳالهين جو ڪندن ڪيو ويو آهي سي پڙهڻ جوڳيون آهن.

ناسڪ مته :- ٻارهين سملاس ۾ ڏيکاريل چار واڪ مت جهڙو ڏيک هن سمي هر ڪنهن
اوستا ۾ آهي ۽ اهو چار واڪ مت پوڻ ۽ جهن [متن] سان ايهڙو جي هستي ته مهڙ وهيرهه
۾ ڪهڙو لاڳاپو رکي ٿو . ٻلڪ هي ۽ چار واڪ مت سڀني کان وڌيڪ لاسڪ آهي . انهي پرچار
کي روڪڻ ضروري آهي . جو ته جي ڪرڙي ڳالهه ته روڪي ته سماو ۾ گهڻي ٿاوستا
پکڙجي ويندا . چار واڪ جو جيڪو مت آهي ۽ پوڌين ۽ جينين جا جي مت آهن سي نه
ٻارهين سملاس ۾ مختصر ڏيل آهن . پوڌ ۽ جينن جي مت جو نه چار واڪ مت سان لاڳاپو
آهي ۽ ڪجهه ٿورو ڀيد نه آهي ۽ جين مت نه گهڻن ڳالهين ۾ چار واڪ ۽ پوڌين سان مٽل
رکي ٿو ۽ ٿورين ڳالهين ۾ ڀيد نه آهي . انهيءَ ڪري جينن جي شاکا جدا ڳاڻائي ۾ اچي ٿي.
اهو ڀيد ٻارهين سملاس ۾ ڏيکاريو ويو آهي ، جو ٺيڪ ٺيڪ انهي سمجهي وٺبو . جيڪو هن
جو ڀيد آهي سو ٻارهين سملاس ۾ ڏيکاريو ويو آهي ۽ پوڌ ۽ جين مت جي وشيه ۾ [اڳي]
لکيل آهي .

پوڌين ۽ جينين جا پستڪ :- انهن مان ڪل ڏوهر جي " ڏاسه واڪ " اڌي پراچين
ڳرنٿن مان " پڌ مت سنگره " ۽ " سرو ڏوشن سنگره " ۾ [جيڪي پڌ ڌرم ٻاهم ڏيکاريل
ويو آهي] انهن مان مت لکيو ويو آهي. جينين جا هيٺ ڏيکاريل سڌانتن جا پستڪ آهن .
انهن مان چار مول سوتر جهڙوڪ :-

١. آوشيڪ سوتر ٢. وشيش آوشيڪ سوتر ٣. دش وئڪالڪ سوتر ٤. پاڪشڪ سوتر .

ٻارهن انگ جهڙوڪ :- ١. آچار انگ سوتر ٢. سگڙ انگ سوتر ٣. ٿاڻانگ سوتر ٤. سمواءِنگ
سوتر ٥. ڀڳوتي سوتر ٦. گيانا ڌرم ڪٿا سوتر ٧. اپاسڪ دشا سوتر ٨. انت ڳڙدشا سوتر
٩. انترووائي سوتر ١٠. وپاڪ سوتر ١١. پرشن وياڪرڻ سوتر .

ٻارهن اپ انگ جهڙوڪ : ١. اپوائي سوتر ٢. راءِ پسيڻي سوتر ٣. جيو ابگر سوتر ٤.

● ٿورهن پراڻ ۽ ٿورهن اپ پراڻ وچين زماني ۾ جوڙيا ويا آهن . انهي وشين جا تاريخ
ڪوڏ آهن . انهي ڪوڙ نهي تون آهن .

ڇڏي سرو لنز [سڀني جي مهڙ جو] ستالمسا ارڻاسب جنهڪي جوڪي ڳالهيون سڀني جي
الصول، سڀني ۾ سڀهون آهن ، تن جو ڪوهه ۽ جنهڪي هڪ ئي جي ورڻ ڳالهيون آهن تن
جو لباڻ ڪري ، هڪ ئي سان پوءِ جو وڏاڻ مقن ۽ ڪرائين ۽ [جنهڪو] جڳهه جو پورو
پورو پلو ٿي پوي ، جو ته ودوالي جي .ووڏ ڪري اڻ ڄاڻن ۾ ته وڏو وڏو وڏيو پوي
جنهن مان الهڪ پرڪارن جي دکن جو واڻاڻو ۽ سک جي هاڃي لئي ٿي . الهيءَ هاهيءَ ،
جنهڪا سوارئي اوڪن ٿي ڀاري آهي . لهون سڀني ماڻهن کي ڏڪ ساڳو پرڀوڙي ڇڏيو
آهي . انهن مان جي ڪوئي سڀني جي ڀلائيءَ جي ويچار سان ڪو ڪم ڪرڻ لڳندو آهي
ته سوارئي لوڪ ساٿس وروڌ ڪرڻ لئي سنڌرو پئي پيهندا آهن ۽ الهڪ پرڪارن جا ڏکهن
پهچندا آهن .

सत्यमेव जयते नानृतं सत्येन पन्था विततो देवयानः

يعني سدا سچ جي سوڀ ۽ ڪوڙ جي هار ٿيندي آهي ۽ سچ جي ڏوارا ئي وڏواڻن
جو مارڳ [مسد] پکڙندو آهي. اهڙي پڪي نشچي جي آڌار تي سچ وادي لوڪ پر اُپڪار
ڪرڻ کان هڪ ٿي هڪ هن ۽ سڀني اوسد جي پرڪاش ڪرڻ کان نه هٽندا آهن . هيءَ
ڏاڍو ڏوڍو وشواس آهي ته :-

यत्तदग्रे विषमिव परिणामेऽमृतोपमम् [गीता ।। १८ ।। ३०]

هيءَ گيتا جو وچن آهي جنهن جو ڀاو اهو آهي ، ته جنهڪي وديا ۽ ڌرم کي پراپت ڪرڻ
جا ڪرم آهن سي پهرياڻن ڪرڻ ۾ وک سمان ۽ پڇاڙيءَ ۾ امرت تل ٿيندا آهن . اهڙن
ڳالهين کي چت ۾ رکي مون هيءَ گرنٿ رچيو آهي . پڙهندڙ ۽ ٻڌندڙ ان پهرياڻن پريم سان
ڏسي هن گرنٿ جو سچو سچو تاتپرج ڄاڻي پنهنجي اڄا اڀوا ورڻ .

مختص جو گهون ڳالهيون :- هن ۾ هيءَ لڀو هن رکيو ويو آهي ته جي جي ڳالهيون سڀني
مَتن ۾ سڀهون سڀهون آهن سي سڀني ۾ هڪ جهڙيون عقل ڪري سوڪار ڪري ، هي جي
ڳالهيون مت مَتانترن ۾ ٿيا آهن تن جو کنڊن ڪيو ويو آهي . هن ۾ هيءَ ته مراد رکي وئي آهي
ته ان مان هي جون ڳجهيون ۽ پڌريون جي ڀو ڦوڙيون ڳالهيون آهن تن کي پڌرو ڪري پڙهيلن
۽ اڻ پڙهيلن ، سڀني ساڌارڻ لوڪن جي اڳيان رکيون ويون آهن ، جنهن ڪري سڀ ڪو
پرو ويچار ڪري هڪ ٻئي جا پرامي ٿي هڪ سڀني مت ۾ اچن .

پڪشپات رهت ٽيڪا ٽپڻي :- جهڙو ليکت آڏ آرنڊ ورت ديش ۾ اهين ٿيو آهيان ۽
[ان ۾ ٿي] رهان ٿيو ٿڌهن ، جهڙي هن ديش جي مت متانترن جي ڪوڙين ڳالهين جو
پکش ، وٺي جهڙي جو لڪن پڌرون ڪريان ٿو ساڳيءَ ريت ٻين ديشن ۾ وهندڙن ۽ انهن مت
متانترن وارن سان وڏاڻ ڪريان ٿو . جهڙيءَ ريت پنهنجي ديش واسين سان منش جي ڀلائي
لاءِ وڏاڻ ڪريان ٿو . ساڳيءَ ريت ودين سان به [هلان ٿو] ۽ سڀني سڄڻن کي ٻئي ائين
وڙڻ گهرجي . جو ته جيڪڏهن مان به ڪنهن هڪ جو پکشپاتي ٿيان ها ته جهڙي اڄ ڪالهه
جا [لوڪ] پنهنجي پنهنجي مت جي اُستتي ، منڊن ۽ پرچار ڪندا آهن ۽ ٻئي جي مت

آشرم جو وهنوار. پنجين سلوڪ ۾ وانپرستو ۽ سنياس آشرم جي رٿ ڏني. ڇهين سلوڪ ۾ راج ڌرم. ستين سلوڪ ۾ ويد ايشور وشي. اٺين سلوڪ ۾ جڳت جي اُتپتي، استٿي ۽ پرلئه. نائين سلوڪ ۾ وديا، اوديا، بندن ۽ موڪش جي وياکيا. ڏهين سلوڪ ۾ آچار، اناچار [اُڀڪش، اُڀوجيه ڀڪش ڀوڄن] ۽ ڀڪش اُڀڪش [کائڻ ۽ نه کائڻ جوڳين وستن] جو ورڻن. يارهين سلوڪ ۾ آريه ورت جي ان ٽن مت متانترن جو کنڊن منڊن. ٻارهين سلوڪ ۾ چارواڪ، ٻوڌ ۽ جين مت جي وشي. تيرهين سلوڪ ۾ عيسائي مت جي وشي. چوڏهين سلوڪ ۾ مسلمانن جي مت جي وشي. چوڏهين سلوڪ جي انت ۾ آرين جي سنان ورنهار مت جي ڪلمل وياکيا [سمجهاڻي] ڏني ويئي آهي جنهن کي مان پڻ لکت ڏسڻ جهان لو.

گرنٿ لکڻ جو پريوجن

هن گرنٿ لکڻ ۾ منهنجو مکيه پريوجن سچي سچي ارٿ جو پرڪاش ڪرڻ آهي. ارٿات جو سچ آهي، ان کي سچ ۽ جو ڪوڙ آهي ان کي ڪوڙائي ڪري ظاهر ڪرڻ لي سچي ارٿ جو پرڪاش سمجهيو اٿم. اهو سچ نه چئبو آهي جو سچ جي جڳهه تي ڪوڙ ۽ ڪوڙ جي جڳهه تي سچ ڏيکاريو وڃي. پر جو پدارٿ جهڙو آهي تنهن کي تهڙوئي چوڻ لکڻ ۽ مڃڻ سچ سڏبو آهي. جو ماڻهو پکشپاتي هوندو آهي سو پنهنجي ڪوڙ کي به سچ ۽ ٻين ورڌي مت جي سچ کي به ڪوڙ سڏ ڪرڻ جو يتن ڪندو آهي. ان ڪري هو سچي مطلب کي ڏسي نه سگهندو آهي. تنهن ڪري سمجهه پرشن ۽ ودوانن جو مکيه ڌرم اپديش آهي ته اپديش ۽ لکت دوارا سچ ۽ ڪوڙ جو سروپ سڀني اڳيان رکن. پوءِ هو پاڻهي پنهنجي ڀلائي ۽ برائي سوچي سمجهي. سچ جي گرهڻ ۽ ڪوڙ جي تياڳ ڪري سدا آنند ۾ رهن. منش جي آتما سچ ۽ ڪوڙ جي ڄاڻڻ واري آهي. ان هوندي به پنهنجي سوارٿ سڌي، هٺ، دُراگرهه ۽ اوديا آدي دوشن ڪري سچ کي ڇڏي ڪوڙ ڏي جهڪي پوندي آهي. هن پستڪ ۾ اهڙي ڳالهه ڪانه رکي ويئي آهي ۽ نه ڪنهن جي دل دکائڻ ۽ نه ڪنهن کي هاڃو پهچائڻ جو مطلب آهي. پر [هن گرنٿ ۾ اهڙيون ڳالهيون لکيون ويون آهن] جنهن ڪري منش ماتر جي اُنتي ۽ اپڪار ٿئي ۽ ماڻهو سچ ۽ ڪوڙ کي سڃاڻي سچ کي گرهڻ ڪن ۽ ڪوڙ کي ڇڏي ڏين. ڇو ته سچي اپديش کان سواءِ منش ذات جي اُنتي جو ٻيو ڪوبه وسيلو نه آهي.

ڇپائڻ تي ڀل سڌاري

هن گرنٿ ۾ جيڪڏهن ڪٿي ڪٿي ڀل چڪ ڪان، الوا ڄاڻي ٻجهي ۽ ڪا ڀل چوڪ رهجي ويئي هوندي ته ان جي ڄاڻ ۽ ڄاڻائڻ لي جيڪي ٺيڪ هوندو تنهن ڪيو ويندو ۽ جي ڪو پکشپات ڪري انياءِ شنڪا يا کنڊن منڊن ڪندو ته ان تي ڌيان نه ڏنو ويندو. هان، جو منش ماتر جو گهڻگهرو ٿي ڪا ڳالهه ڏسيندو ۽ اها سچي ثابت ٿي ته انگيڪار ڪئي ويندي. جيتوڻيڪ اڄ ڪلهه گهڻائي ودوان هر هڪ مت ۾ آهن، جي اهي پکشپات

ओ३म्

سچدانند ايشور کي نمسڪار

ڀومڪا

پهرئين ڇاپي جي ڀاشا شڌ ڪرڻي

جن ڏينهن ۾ مون هيءَ پستڪ ستيارٿ پرڪاش ٺاهيو هو، اُن سمي ۽ اُن کان اڳ سنسڪرت ۾ ڳالهائڻ پڙهائڻ ڪري ۽ ڄمڻ ڀومي ڄاڻ ۾ سنسڪرت ئي ڪم ۾ آڻڻ ڪري ۽ جنم ڀوميءَ جي ٻولي گجراتي هئڻ ڪري، مون کي هن ڀاشا [هندي] جي ڪا گهڻي ڄاڻ ڪانه هئي، جنهن ڪري ڀاشا اشد ٿي ويئي هئي. هاڻي ڀاشا ڳالهائڻ ۽ لکڻ جو ابياس ٿي ويو آهي، تنهن ڪري هن گرنٿ کي ڀاشا جي وياڪرڻ انوسار شڌ ڪري ٻيو ڀيرو ڇاپيو ويو آهي. ڪٿي ڪٿي شبد، جملي ۽ وچان ۾ ڦيرڦار ڪئي ويئي آهي، جو اُهڙن ڪرڻ اُچت هو، ڇو ته اُهيءَ ڦيرڦار ڪرڻ ڀاشا جي جوڙجڪ سڌارڻ ڪٺن هئي، پر ارٿ ۾ ڦيرڦار ڪونه ڪيو ويو آهي. هائو، ڪجهه وڌيڪ ئي لکيو ويو آهي ۽ پهرئين ڇاپي ۾ ڪٿي ڪٿي ڪٿي جا ڀُل رهجي ويئي هئي، سا ٺهڪندي سڌاري ٺيڪ ليک ڪئي ويئي آهي.

پستڪ جا ڀاڱا -

هيءُ پستڪ چوڏهن سملاسن ارٿات چوڏهن ڀاڱن ۾ رچيو ويو آهي، جنهن مان ڏهه سملاس پهرئين اڌ ۾ ۽ چار سملاس ٻئي اڌ ۾ رکيا ويا آهن. ۽ ٻه سملاس ۽ انهن جي ٻاهران ڏنل سڀ ڀاڱا سڌانت ڪيٽن ڪارڻ ڪري ڇپجي ڪونه سگهيا هئا. هاڻي اهي به ڇپايا ويا آهن.

سملاسن جي وشيه سوچي

پهرئين سملاس ۾ ايشور جي اوم آدي نالن جي وياکيا. ٻئي سملاس ۾ سنتان جي سکيا. ٽئين سملاس ۾ برهمچريه، پڙهڻ پڙهائڻ جي ريت، پرڪرت ۽ اپرڪرت [سچن ۽ ڪوڙن] پستڪن جا نالا ۽ سکيا جي ريت [پاٺ وڌي]. چوٿين سملاس ۾ وواهه ۽ گرهست

پرڪاشڪ جا ٻه اکر

گد گد هردي سچيءَ سڪ شرڌا پريم ۽ ڀڳتيءَ سان ڀرپور امولهه ڀيٽ

مهرشي ديانند سرسوتيءَ جو امر گرنٿ ستيارٿ پرڪاش

اڄ ايڪو ورهيه ، پوءِ جنهن مهان آتما جي ساڌن سمپنن پرڪن ۽ آريه ڀائرن ڀينرن سڀني آشيرواد سان ان لال جڳ جو ڪم پورو پرڪاشڪ ڪيو ، مهان پرابڪاري ديش ڀڳت، مهان ودوان، مهان سڌارڪ جڳت گرو مهرشي ديانند سرسوتيءَ جو امر گرنٿ ستيارٿ پرڪاش (سنڌي ٻوليءَ ۾ ڇپائي ۾ جنهن پرائي لوليءَ ڏني) انهن ڀائرن جي پوتر هٿن ۾ ڏيئي اڄ مان نه ڄاڻي ڪيتري سوڀاڳ شالي سمجهي رهيو آهيان، ڏاڍي سڪ ۽ اڪير هئي ته ڪڏهن هيءُ گرنٿ سنڌي ٻوليءَ ۾ ڏسندس؟

اڄ اها آس اميد اڪير پوري ٿي آهي

سنڌي هيءُ امولهه گرنٿ انهن جي هٿن ۾ آهي. ٻار ٻڍا ، ڀائرن ڀينرن کي گذارش آهي ته ان کي وچار ڪريو. ان تي عمل ڪريو. سچ کي ڄاڻو، اهڙو ساڪشي آهي ته انهن جي ڪايا پلٽجي ويندي، پوءِ پوري سڀ لهي وينداءِ جيئرو ۽ ڏسندا اوڪو پاڻيندا . جهڙيءَ طرح سج کي ڪسوٽيءَ تي پرکيو آهي ، ان طرح هر هڪ مذهب جي سدانتن کي پرکي ۽ وچار ڪري سان آزمايو ، هن ويهين صديءَ ۾ هيءُ امر گرنٿ مانهن لاءِ هڪ روشني ڏيندڙ سوريه آهي . جنهڪي ڀاڳ ڀير هن گرنٿ جو سواڌياءُ ڪندا، انهن جو هن لوڪ ۽ پرلوڪ ۾ ڀلو ٿيندو.

پروفيسر تاراچند گاجرا جو ٿورو آهي جنهن ستيارٿ پرڪاش جو ترجمو ڪري هن ڇپرائي ڇپائي لاءِ ڪتاب سڀ ڪجهه ۽ پوري سمجهي آهي . ان کي سواڌياءِ سان سمجهو لاءِ پهرين پرڪاش ڏهين سمالس، پوءِ ڏهين سمالس پوءِ ٻارهين سمالس ان کان پوءِ چوڏهين، تيرهين ۽ پوءِ ١٣-١٤ ان کان پوءِ ٧-٨-٩ پوءِ ١٢ ان کان پوءِ باقي سڀ ڪجهه پڙهجي .

هن امر گرنٿ لاءِ ڪنهن کان به گهڻو ڌن جي اوڙي پئي جي هڪ سهائتا ڪئي وئي آهي ۽ ان کان وڌيڪ آهي . ساري ڪتاب پڇڻ ٧ روپيا ٿي پيو آهي . پر موله اهو ٿي رکيو ويو آهي صرف ٣ روپيا آهي .

هي پوري ڀلا پرماتما تنهنجي چيز تو کي ئي ارپڻ ڪريان ٿو

پرڀو تون ئي ڪرپا ڪر، تنهنجي ئي نام جو پرچار ٿئي .

وري به سچيءَ دل سان سڀني ڀائرن جو ٿورائتو آهيان ، جن مدد ڪئي ، پريم ڏنو، پيار ڏنو، آسرو ڏنو ، امداد ڏني ، جنهن ڪري سان وڏي هڪ مضبوط ٿي هيءُ ڪارج واسطو ڏيهن هڪ ڪري ايندو سهائتا سان اڄ پورو ڪيم . ايشور سڀني کي سکي رکي .

ان واسطو آهيان شروعشي آريه سماج ۽ پرڀو جو ڪتاب ڇپرائڻ جي هڪ ديو چيتالي جي اجازت ڏني .

سيوڪ - حڪيم ويرومل "آريه پريمي"

آريه پريمي ڀون ، تلا بزار، اجمير

ओ३म्

ستيارٿ پرڪاش

ليکڪ

آريه سماج جو استاپڪ

شري ١٠٨ مهرشي سوامي ديانند سرسوتي مهاراج

انوادڪ

سوامي شري ... جو ... آريه اپديشڪ

پروفيسر تاراچند ڏيومل گاجرا، ايم. اي

شري ڪلهڻ داس ... گوري آريه

شري ديوان موتيرام آريه

ساروديشڪ آريه پرتيندي سڀا دهليءَ جي

پرڪاشڪ

حڪيم ويرومل "آريه پريمي" * ودئيه موهن لعل "آريه پريمي"

ڪاپيون ٣٠٠٠] اڌڪار سرڪشت [ملهه ٠٠-٤ روپيه

سرشٽي سمبت ١٩٧٢٩٤٩٠٦٨] [دياننداڀد سمبت ١٤٤

ڇاپو ڇهون

وڪرمي سمبت ٢٠٢٥] [عيسوي سن ١٩٦٨